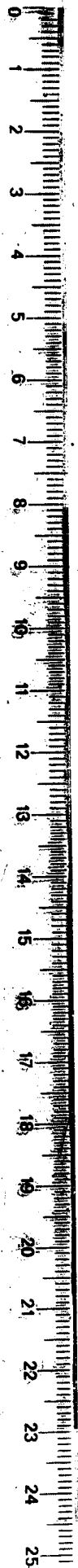

~~3. a. 7. 17.~~

POSTAGE
CANADA
A
1/4
103

10-102

~~2-3-60~~

MADE IN S. C.

Del Coll. de la Com. de N. de Granada. 1339 R. 7276 (1)

COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM

Iuxta sensum litteralem & moralem.

CVM ANNOTATIONIBVS SANCTORVM
Patrum, & aliquibus animaduersionibus in gratiam
Prædicatorum in vnum collectis.

TOMVS PRIMVS.

AUCTORE

R. P. M. F. Didaco Alvarez à Medina, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd.
Romæ in Collegio Sancti Thomæ super Mineruam, sacra
Theologiæ professore, & Regente.

*Continens vigintiseptem priora capita cum duplici indice. Primus est locorum sacrae Scripturae.
Secundus rerum, & sententiarum.*

AD ILLUSTRIS. ET REVERENDISS. D.

D. FRANCISCVM DAVILA

S. R. E. CARD. AMPLISS.

ROMAE, Apud Guilielmum Facciottum. M. D. XCIX.
CVM PRIVILEGIO, ET SUPERIORVM PERMISSV.

I L L V S T R I S S I M O
 A C R E V E R E N D I S S . D .
 D . F R A N C I S C O D A V I L A
 S . R . E . C A R D I N A L I
 A M P L I S S I M O .

F. DIDACVS ALVAREZ F.

NON immerito, Illustrissime Domine, dum Sapiens uniuersorum ordinem, quibus ille summus opifex manum admouit, contemplaretur, ad locum, inquit, unde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant. Quod & humana consecuta est sapientia (dicente quodam Philosopho) Monas genuit Menadem, & in se suum reuertit amorem. Unus enim Deus pulchram hanc unius orbis machinam produxit, quam & in seipsum inclinavit, & ut sit ipse in omnibus. Alpha, et Omega, principium, & finis, uniuersa ad se conuertit: ac cum ab eo quod sunt recipiunt, hoc totum per gratitudinem in gloriam, & honorem sui reuerunt conditoris. Nimirum interrogamenta, & docebunt te, & volantes caeli, & indicabunt tibi, loquere terra, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hec manus Domini fecerit? Omnia namque silentia clamitant, ipse fecit nos, & non ipsa nos. Caterum cum intellectu, et voluntate care-

rent, quibus & nosse Deum possent, & colere: hominem cognitione condidit, & amore præstantem, quasi mundum breuem, latioris mundi perfectiones breui compendio ambientem, ut cum esset omnis creatura, pro omnibus creaturis plasmatorem suum contemplando, ac diligendo coleret, dignas quoque gratias pro acceptis beneficijs referret. Ideo non hominem, veluti pecora natura prona confinxit, sed supinum erectis in calum luminibus, cælestis creauit artifex, ut grati animi officia, et ipsa corporis figura doceret. Sed numquid soli Deo gratias retribuam, pro omnibus quæ tribuit nobis? Nonne & omni benefactori, pro impensis beneficijs gratus existam? Utique et Deo, qui omnium bonorum fons, & origo est, illi etiam qui quoquo modo mihi in Deum donatus est. Maxime autem tibi Illustrissime Princeps, quem ipse Deus mille modis socium in tam præclara celsitudinis sortem asciiuit. Si namq. insignis pro sapia tua principia quero, illud monstrum horrendum ingens, cui quot sunt corpore plume, tot vigiles oculi subter nobilitatis tuæ antiquitatem lustrauit, maiores tuos semper Regum Hispaniæ aulicos, & alares inter primos reperit, miratur, prædicat, tuba canit, & ad astra tollit. Omnium namque hominum memoriam excellentissimæ tuæ nobilitatis antecedit antiquitas. Sed quoniam auos, & proauos, & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra putamus, quibus virtutum ornamentis insignem natiuitatem tuam illustraueris, scio: idq. mihi dicendum foret, nisi rei magnitudinem ingenij humilitas, & cuiuscumq. sermonis exhorresceret inæqualitas. Quis enim valeat

ver-

verbis aut ratione complecti, quanta cura recte viuendi normam toto vitæ decursu teipsum præstiteris? quantum in salmanticensi vniuersitate iuris Casarei studio profeceris, & inter peritissimos quosque florueris, & progressum feceris? Qua animi constantia, quo zelo religionis, annis sedecim contra hereticos, & inimicos Ecclesiæ, pro fide steteris, & in tribunali sanctæ Inquisitionis indefesso labore insudaueris, quæ lingua poterit enarrare? Iam vero laborum bonorum, virtutumque tuarum non immemor qui omnia nouit, te in altissima Ecclesiæ euexit cacumina, ut quod in regnis Hispaniæ cepisti, in Cardinalatus apice constitutus toto terrarum orbe valeas perficere. Sis pater pauperum, infirmorum fortitudo, desolatorum solatium, religiosorum assillum: ut qui faciem Priami suscepisti, quam dignam imperio dictitarunt antiqui, sicut te reddis cunctis amabilem, sic omnibus tutamentum existas, & seruiant tibi tribus, & lingua. & incuruetur ante te omnis natio. Ego vero qui plurima tuæ dilectionis insignia erga Predicatorum ordinem sum expertus, quem a frigore (ut aiunt) & estu semper protexisti, cuius ego sum alumnus, & in religione filius, tibi quæ pro gratiarum beneficiorumque grandi cumulo astrictus, quem cumulationi in dies astringis, tuæque seruituti deuincis: Excellentiam tuam mente reuoluens veneror, benefactorem meum corde suspicio, sed quo tibi grati animi munere seruiam, non inuenio. Cum Maro suum Casarem mirificè de se bene meritum colaudaret, in hæc verba prorruptit. Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram, sæpe ter nostris ab ouilibus

1172-

imbuet agnus. Primus etiam ille inter mortales iustus Abel summo mundi benefactori, ac gubernatori in gratitudinis professionem, agnum de adipibus gregis sui, primitias sua obtulit seruitutis. Horum ego tenens vestigia tibi Illustrissimo principi, ac Domino meo explanationem in Isaiæ prophetiam laborum meorum primitiua consecro, tua quidem celsitudini munus impar, placebit autem, cum propter auctoris insignem nobilitatem, utpote Manasse regis Iuda propinqui, quam peritia, venustasque sermonis ostendit, tum maxime propter subiectum, sic enim Agni sine macula, qui abstulit peccata mundi vitæ seriem, mysteriaque prænunciat, ut visa potius enarrare videatur: ita ut cum illum perlegeris, non Prophetam, sed Euangelistam dixeris. Hunc igitur agnum tua condio celsitudini, ac conditum offero, quem cum hominem factum in hunc mundum venientem, & in ara crucis semetipsum offerentem ruminaueris, toto corde diligas: dum autem eiusdem venturi iudicis tubam audieris, timeas, & iram agni, iustitiam operando deuotes: ac protectione tua opus hoc qualecumque est, felix prodeat. In æternum vive, & vale.

CLE-

CLEMENS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

M sicut accepimus, dilectus filius Magister frater Didacus Alvarez ordinis Predicatorum, nuper primum Tomum in Isatam ab eo multis vigilijs, ac lucubrationibus compositum, Typis cudi mandauerit, ac vereatur, ne aliqui ex alieno labore lucrum quærentes, opus prædictum, postquam in lucem prodierit, sine illius licentia, imprimere curent, quod in illius damnum, & præiudicium vergeret: Nos ipsius Didaci indemnitati consulere, ac eum specialibus fauoribus, & gratis prosequi volentes: & à quibusuis excommunicationis suspensionis, & interdicti, alijsque Ecclesiasticis sententijs, censuris, & pœnis, a iure, vel ab homine quauis occasione, vel causa laicis si quibus quomodolibet inmodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequendum harum serie absoluentes, absolutum fore censentes, supplicationibus illius nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Didaco, ut nemo tam in Vrbe, quam in toto statu Ecclesiastico nobis, & Apostolicæ sedi mediatur, vel immediatur subiecto, opus prædictum, quod tamen à Magistro Sacri Palatii approbatum sit, Decennio proximo durante, sine speciali dicti Didaci auctoris, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel alijs sine huiusmodi licentia, impressum vendere, aut venale habere, seu proponere valeat, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vniuersis & singulis vtriusque sexus Christianis fidelibus, præsertim Librorum Impressoribus, & Bibliopolis, ne quisquam eorum sub Quingentorum ducatorum auri de Camera, pro vna dictæ Camera, ac pro alia Didaco, aut suis prædictis, & pro reliqua tertijs partibus Accusatori, & Iudici exequenti applicandorum, dicto decennio durante, opus prædictum sine dicti Didaci, aut ab eo causam habentium licentia tam in vrbe, quam alibi in toto statu Ecclesiastico nobis mediatur, vel immediatur subiecto prædicto imprimere, aut ab alio, vel alijs, sine huiusmodi licentia, impressum vendere, aut venale habere, vel proponere audeant, seu præsumant. Et nihilominus dilectis filiis nostris, & Apostolicæ sedis de latere legatis, ac eorum Vicelegatis, Gubernatoribus, Prætoribus, & alijs Iustitiæ ministris, tam in Vrbe, quam in alijs eiusdem status Ecclesiastici locis existentibus, per præsentem mandamus, quatenus quilibet ipsorum, quando, & quoties pro parte dicti Didaci, aut suorum prædictorum fuerint requisiti, pœnas prædictas contra quoscunque in obediens, & contrarietas irremissibiliter exequantur. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & quibusuis statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, ceterisque contrarijs quibuscumque, volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides habeatur, quæ præsentibus ipsis haberetur. Datum Romæ apud sanctum Petrum, sub Annulo Piscatoris, die 23. Ienuarij. M. D. XCIX. Pontificatus nostri Anno septimo.

M. Vestrius Barbianus.

APPROBATIO.

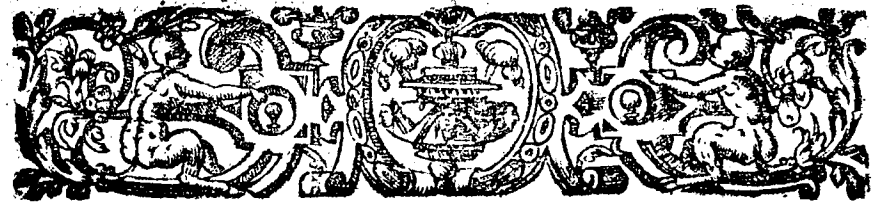
TOMVM primum super Isaiam viginti septem capita complectentem Reuer. admodum P.F. Didaci Alvarez, sacrae Theol. Magistri, ac Collegij S. Tho. B. Mariae super Mineruam Regentis, ex commissione Reuerendiss. P. Mag. sac. Palatij, ac ex mandato admodum R. P. F. Pauli Isaresij, totius Ord. Præd. Procurat. & Vicerij Generalis, qua potui diligentia, & attentione perlegi, nihilq. in eo fidei Catholicæ, aut bonis moribus (iuxta sacri Concilij Tridentini decretum) dissonum inueni: Imo omnia secundum litteralem ac mysticum sensum, ita accuratè, & eruditè pertractata, sanctorum Patrum dictis, sententijsq. referta, nouisque quibusdam conceptibus condecorata, vt in maximum concionatorum omnium commodum, & vtilitatem, aliorumque omnium, sacrarum litterarum studio incumbentium profectum, vertendam esse, pro certo habeam. Quapropter dignum cenfeo, vt typis excudatur.

F. Michael Llot à Ribera sac. Theol. Magister.

NOS F. Hippolytus Maria Beccaria sacrae Theologiæ professor. ac totius Ord. Præd. humilis Generalis Magister & seruus. Cum acceperimus, te R. P. M. F. Didacum Alvarez eiusdem instituti, atque in collegio nostro S. Thomæ super Mineruam Regentem, commentaria in 27. capita Isaiæ conscripsisse; quæ magnam præse ferunt eruditionem, ac plurimum viris catholicis emolumentum allatura censentur: Per præsentem facultatem tibi concedimus, vt seruatis, quæ tum in sacro Concilio Tridentino, tum in nostris legibus circa librorum editionem, seruari mandantur, præfatas lucubrationes ad maiorem Dei gloriam, & Reip. Christianæ vtilitatem typis diuulgandas committere possis. In quorum fidem has litteras manu propria subscriptas dedimus. Romæ 7. Calend. Februarij. M. D. XCIX.

F. Hippolytus Maria Beccaria.

F. Innocentius Granellus Magister Prouincialis
Terra sanctæ, & socius.

PROLOGVS AVCTORIS AD LECTOREM.

In quo huius operis redditur ratio.

NTER ornamenta, quibus diuinus ille concionator Sidrach verbi Dei prædicatores fulgere exoptat (candidè lector) ad hoc vnum potissimè eos hortatur; vt antiquorum omnium sapientiam exquirant, & virorum naminatorum narrationem conseruent; quorum spiritu edocti in Prophetis vacare, in versutias parabolarum introire, & occulta prouerbiorum valeant exquirere. Sapientiam, inquit, omnium antiquorum exquiret sapiens. & in Prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Cum enim sapientis sit, sapientiam inquirere, & multiplicem sensum illius inuestigare: ab illis verum intellectum sapientiæ diuinæ expectare debet, quibus incerta, & occulta sapientiæ suæ Dominus manifestauit. De ijs namque scriptum est. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis. Et iterum: non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos. Et rursus: Spiritu sancto inspirante loquuti sunt sancti Dei homines. Illi namque velut aqueductus, & riuuli clarissimi aquam sapientiæ salutaris a fonte sapientiæ, qui est verbum Dei in excelsis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, ad nos perduxerunt. Omnium ergo antiquorum sapientia est totis viribus exquirenda, ab illis qui veram sapientiam comitem habere desiderant; quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore intelligentia. Quid enim beatus Ambrosius, quid Augustinus quid

Eccli. 39

Psal. 50.

Ioan. 15.

Amos 3.

2. Pet. 1.

Iob 11.

b

quid

quid Hieronymus, quid Basilius, quid Chrysoſtomus, quid Gregorius Magnus, quid Thomas Angelicus, quid cæteri doctores antiqui? Nonne in illis ſicut, & de ſapientia dicitur, eſt multiplex intelligentiæ ſpiritus, ſubtilis, modeſtus, diſertus & ſuauiſ? iſti ſunt viri nominati, qui occulta prouerbiorum exquisierunt in Prophetis vacando, ſacras vigilias amando: & in verſutias parabolarum introeuntes Spiritu diuino afflati veram intelligentiam Scripturarum adepti ſunt. Horum ergo veſtigia, immitare debent prædicatores Apoſtolici verbi diuini, ne in vacuum laborent, ſed in ſudore vultus ſui, veſcantur pane ſuo, & bonorum laborum glorioſus ſit fructus. Cibus enim concionatorum, & quæſtus prædicationis euangelicæ, eſſe debet conuerſio peccatorum, ſicut ſcriptum eſt: & iſte eſt omnis fructus, vt auferatur peccatum eius: hoc cibo utebatur qui dixit. Ego alium cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Vt autem deſideratum ſinem incumbentes prædicationi conſequantur, illum in primis a Deo, feruentiſſimis orationibus petere oportet, vt videlicet corda audientium præparet, & animam peccatoris interius tangat, & ad ſe conuertat. Ab illo enim expectanda eſt virtus verborum euangelicantium, propheta dicente. Dominus dabit verbum euangelicantibus virtute multa, & ab illo, incrementum virtutis eſt audientibus verbum Dei conferendum. Dicit enim Apoſtolus: Ego plantauit, Apollo rigauit; ſed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, vnum ſunt. Vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet, ſecundum ſuum laborem. Vbi, vt notauit Chryſoſtomus non dixit Apoſtolus, vnuſquiſque mercedem accipiet, ſecundum fructum, quem in alijs ſua prædicatione protulerit: quia facere cum tentatione prouentum, & cum prædicatione fructum ad Deum pertinet, qui interius poteſt peccatoris cor efficaciter mouere, & vertere quò voluerit. Vnde & de Lydia dicitur. Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyaterinorum, colens Deum audiuit: cuius Dominus aperuit cor, intendere hiſ quæ a Paulo dicebantur. Secundo debet ſingulariter conſiderare qualitatem eorum, qui verbum Dei audiunt, & maximo charitatis affectu, ea proponere illis, quæ ad commouendum eorum animos, ad amorem virtutis, & odium vitiorum, magis accommodata, & proportionata eſſe iudicauerit. Nunc loquatur ſapientiã inter perfectos, nunc ad nutriendos imbecilles, & in charitate

Sap. 7.

Iſai. 27.

Ioan. 1.

Pſal. 67.

1. Cor. 3.

Chry. ho. 1. in Ioã. in princ. 10. 3.

Act. 16.

ritate ſolidandos, lac eorum labijs infundat, ſicut doctor gentium Paulus, qui ad Corinthios ſcribens ait: Ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Tanquam paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam: non dum enim poteratis, ſed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim carnales eſtis. Vnde & S. Auguſt. Viros Apoſtolicos, atque diuina ſapientia præditos angelis Dei, quos Iacob in ſomnis per ſcalam ſtantem ſuper terram aſcendentes, & descendentes vidit, comparandos eſſe arbitrat, explicans illud Ioan. 1. Amen amen dico vobis videbitis cælum apertum, & angelos Dei aſcendentes & descendentes ſuper filium hominis. Hoc, inquit Aug. Iſrael viderat, cum illum lapidem ad caput habebat, a terra in cælum ſcalas, per quas aſcendebant, & descendebant angeli Dei. In quibus ſignificati ſunt euangelicæ prædicatores Chriſti: aſcendentes vtique cum ad intelligendam ſuper eminentiſſimam diuinitatem excedunt vniuerſam creaturam, vt eum inueniant in principio Deum apud Deum, per quem facta ſunt omnia, descendentes autem, vt eum inueniant factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. In illo enim ſcalæ a terra vſque ad cælum, a carne vſque ad ſpiritum, quia in illo carnales proficiendo velut aſcendendo ſpiritales ſiunt, ad quos lacte nutriendos, etiam ipſi ſpiritales descendunt quodam modo, cum eis non poſſunt loqui, quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Sic & aſcenditur, & descenditur ſuper filium hominis, filius enim hominis ſurſum in capite noſtro, quod eſt ipſe ſaluator: & filius hominis deorſum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia. Ipſum & per ſcalas intelligimus, quia ipſe dixit: Ego ſum via. Ad ipſum ergo aſcenditur, vt in excelsis intelligatur, & ad ipſum descenditur, vt in membris ſuis paruuli nutriantur. Et per illum aſcenditur, & descenditur, exemplum quippe eius ſequentes prædicatores eius, non ſolum ſe erigunt vt eum ſublimiter expectent, ſed etiam humiliant, vt eum temperanter annuncient. Videte Apoſtolum aſcendentem. Siue inquit, mente excedimus Deo. Videte & descendentem, ſiue inquit, temperantes ſumus vobis. Haſtenus Auguſtinus. Et aſſignans Apoſtolus rationem propter quam ſobrius fuerit, loquens inter paruulos, ſubdit. Charitas enim Chriſti vrget nos. Hinc eſt illud, quod myſtica ſignificatione, de prædicatoribus Euangelij, dictum eſt, a Domino cum ad ſanctum Iob loqueretur. Nunquid noſti tempus partus Ibicum in petris, vel parturientes ceruas,

1. Cor. 3.

Aug. li. 12. contra Fauſt. c. 26. to. 6.

Gen. 28.

Ioan. 1.

Gal. 3.

Ioan. 14.

2. Cor. 9.

Iob 39.

obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? incuruantur ad fetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Quibus verbis prædicatores Euangelij, & doctores Ecclesiæ, designantur, qui quasi ceruæ velocissimo cursu, ad montem contemplationis ascendunt, vt Deo assistant, & altissima mysteria gratiæ lumine fidei, atque dono intellectus illustrati, intueantur; sed charitatis affectu, atque doloribus partus coacti, ad imma-

Greg. 30. moral. 22. scendunt. Vnde & Gregorius ait: Notandum verò summopere est, quod istæ ceruæ incuruantur, vt pariant: quia nimirum si erectæ starent, parere non valerent. Nisi enim prædicatores sancti ab illa immensitate contemplationis internæ, quam capiunt, ad infirmitatem nostram humillima prædicatione, quasi quadam incuruatione descenderent, nunquam vtique in fide filios procrearent. Nobis quippe prodesse non possent, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Hæc Gregorius. Vnde Paulus, qui quasi cerua ad

2. Cor. 12 tertium vsque cælum raptus ascenderat, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: rugitus emittens ad proximos descendens clamat, Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur

Gal. 4 Christus in vobis. Et iterum: Vigilate, inquit, memoria retinentes, quoniam per triennium, nocte, & die non cessavi cum lacrymis monere vnumquemque vestrum. Et fortassis propterea Apostolici viri lux mundi, & sal terræ simul nuncupantur Domino dicente: Vos estis sal terræ, vos estis lux mundi: lux enim, atque luminaria cælestia in cælo resident, vbi sol, & luna, vbi stellæ fixæ, & planetæ lucent in loco suo: Sal vero in terra omni carni se

Mat. 5. attemperat, & vt eam a corruptione præseruet dissolutionem sui patitur: sic viri Apostolici a terra, atque a terrenis affectionibus eleuati, & conuersationem in cælo (sicut inquit Paulus) habentes, eorum doctrina fulget Ecclesia, vt Sole, & Luna. Qui docti fuerint, inquit propheta, fulgebunt tanquam splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, sed in terra, vt sal omnibus omnia fiunt, vt omnes saluos faciant. Vitam propriam exponunt, vt a corruptione æternæ mortis, fratres suos præseruent. Libenter, inquit Apostolus impendam, & super impendam ego ipse, pro animabus vestris. Et iterum: Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Hæc autem omnia Scriptura sacra præstare

2. Cor. 13 docet. Est enim (sicut dicit idem Apostolus) utilis ad docendum, ad arguendum ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus

fectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, & potissime id præstant omnes prophætæ, qui primi prædicatores extiterunt verbi diuini, fide pleni, deuotione summi, in sancta meditatione assidui, peccata populi plangentes, transgressores legis increpantes, atque spe cælestis beatitudinis ad virtutem Dei populum allicientes. Inter illos maxime splendet Isaias propheta: nam vt infra parebit, omnia fere mysteria, de quibus cæteri prophætæ præloquuntur, altissimo stylo & eloquentissimo, sua prophetia comprehendit. Sed statim mihi poterit lector non immerito vitio tribuere, quod post tot scriptores, qui longos tractatus, & expositiones diffusas super Isaiam in lucem ediderunt, non solum antiquis patribus, verumetiam ex modernis auctoribus, meas velim lucubrationes adiungere, alijs prophetis maioribus derelictis, qui a modernis scriptoribus quasi obliuioni traditi videntur. Veruntamen si scopus ad quem hic noster labor dirigitur, bene inspiciatur, cessabit quærela, & ad nostrum institutum aptissimam esse prophetiam Isaiæ iudicabitur. Scripserunt quidem super Isaiam beatus Basilius, Ambrosius, Cyrillus, Didymus, Eusebius Cæsariensis, Procopius Gazæus, Theodoretus, sanctus Thomas de Aquino, Alanus insulensis, Alredus Riaualis, Adamus, Hector Pintus, Franciscus Forerius, atque alij viri doctissimi, quos refert Sixtus Senensis lib. 4. Bibliothecæ sanctæ circa finem. Sed quoniam multi alij sancti doctores obiter in diuersis locis multa docent consideratione digna, quæ ad maiorem elucidationem huius prophetiæ conducunt maxime, atque ad amplificationem illius, visum est mihi non iniocundum prædicatoribus Euangelicis esse futurum, quin potius valde utile, & gratum, potissimas ponderationes singulorum verborum huius prophetiæ, quas in diuersis Patribus reperi, in vnum colligere, atque alijs quibusdam Scripturæ sacre locis confirmare, ea, quæ ad mores pertinent specialiter notando, atque signando loca patrum, vt in illis possit lector diffuse videre, quæ in hoc opere perstringuntur. Nec ociosum reputari debet, aut superuacaneum, ea quæ semel ritè ab alijs sunt dicta repetere, vt enim verbis vtat beati Augustini, nec omnia, quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt, & fieri potest, vt nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inueniant libros, & in istos saltem incidant. Ideoq; utile est plures a pluribus fieri tractatus diuerso stylo non diuersa fide etiã de questionibus eisdem, vt ad plurimos res ipsa perueniat ad alios sic, ad alios autem sic. Hactenus S. Augustinus. Fateor equidem me,

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTURAE

Quæ in hoc primo tomo explicantur.

AD LECTOREM.

OBSERVA primo, quod in hoc indice non constituntur in-
discriminatim omnia loca Scripturæ, quæ adducuntur in
præsenti opere, sed ea duntaxat, quæ aliqua singulari ponde-
ratione expenduntur, vel explicatione notabili sanctorum
Patrum. Hoc enim iudicavi utilitati legentis esse magis ex-
pediens, atque ad vitandam prolixitatem necessarium.

Obserua secundo, quod ad maiorem elucidationem Isaia
adducuntur in hoc libro nonnulla loca aliorum prophetarum, aut etiam ex toto ve-
teri, & nouo testamento, quæ conueniunt cum prophetia Isaia, aut congruunt illi,
& hæc loca explicantur diffuse, & ex professo, quæ subinde in hoc indice signabun-
tur huiusmodi asterisco *.

Ex Genesis cap. 1.

Cap. 1.

TERMINET terra
herbam virentem, &
faciëtem semen, &c.
cap. 17. num. 9.

Producant aquæ repti-
le animæ viuentis, & volatile su-
per terram sub firmamento cæli.
cap. 6. num. 12.

Faciamus hominem ad imaginem,
& similitudinem nostram. cap. 6.
num. 26.

Dominamini piscibus maris, & vo-
latilibus cæli, & vniuersis ani-
mantibus, quæ mouentur super
terram. cap. 3. num. 8.

Cap. 2.

Compleuitque Deus die septimo,
opus suum, quod fecerat, & re-
quieuit die septimo, &c. cap. 1. 1.
num. 17.

Immisit ergo Dominus Deus sopo-

rem in Adam; cumque obdor-
misset, tulit vnam de costis eius,
& repleuit carnem pro ea; & edi-
ficauit Dominus Deus costam,
quam tulerat de Adam in mulie-
rem, cap. 3. num. 22. *

Eritis sicut Dij scientes bonum, & malum, cap. 2. num. 9. Cap. 3.

Adam vbi es? cap. 1. num. 21.

Vocem tuam audiui in paradiso, &
timui eò, quod nudus essem, & ab-
scondi me, cap. 4. num. 3.

Spinæ & tribulos germinabit tibi,
cap. 23. num. 8.

Terram comedes omnibus diebus
vitæ tuæ, cap. 2. num. 24.

Ipsa conteret caput tuum, & tu infi-
diaberis calcaneo eius, cap. 27.
num. 3.

Fecit quoque Dominus Deus Adæ
& vxori eius tunicas pelliceas, &
induit eos, cap. 3. num. 20.

Eiecit-

ita fuisse in lectione assidua Scripturæ sacræ, atque sanctorum
Patrum ab ipsis liminibus studiorum meorum delectatum, vt quan-
uis per viginti & duos annos continuos fuerim in officio lectoris
Philosophiæ, atque Theologiæ sacræ in varijs conuentibus pro-
uinciæ Hispaniæ, atque nunc Romæ obedientia superiorum occu-
patus, semper tamen mecum creuit diuinarum Scripturarum de-
siderium, & magna cupiditas vacandi lectioni sanctorum Patrum,
reuoluens non semel in corde meo, atque experientia ipsa conspi-
ciens, verum esse id quod de eadem sapientia scriptum est: In-
trans in domum meam conquiescam cum illa, non enim habet ama-
ritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed gau-
dium, & lætitiâ. Scholasticorum enim studiorum lassitudo,
sacrorum voluminum meditatione recreatur, & omne tædium in-
ternum procul pellitur, iuxta illud quod Salomon ait: Proposui
ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam meum
communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei.
Igitur cum in conuentu insigni sancti Pauli Vallisoletani publicis
lectionibus nonnulla capita Isaia, annis elapsis interpretatus fuis-
sem, postmodum priuatis studijs, & vigilijs, multa alia quæ super
reliqua capita notaueram ex patribus, elucidationi atque amplifi-
cationi totius prophetiæ adaptassem: nactus occasionem commen-
tarios super viginti septem prima capita hoc primo tomo explica-
ta in lucem edere curauit. reliqua vero quæ iam habeo præparata,
Deo donante, atque adiuuante perficiam, & in secundo Tomo,
quamprimum id tempus concesserit in lucem emittam, in obse-
quium prædicatorum, quibus meis studijs, atque laboribus in-
seruire desidero, vtpote minimus prædicatorum ordinis filius.
qui anno ætatis meæ quarto decimo, benigne & misericorditer me
suscepit, educavit, atque lacte doctrinæ Angelici doctoris enutri-
uit. Sic enim fiet, vt ad locum vnde exeunt flumina reuertantur,
vt iterum fluant. Si quid autem in hoc opere dignum laude, &
proximorum edificationi accommodatum lector inuenerit, totum
patri luminum a quo est omne datum optimum, & omne donum
perfectum, & post illum sanctis Patribus, ex quorum fontibus hæc
sunt accepta, cum gratiarum actione adscribat. Illa vero quæ mi-
nus elaborata, minus digesta, minus congrua, & accommodata
locis Isaia, in cuius elucidationem adducuntur, & minus ornata
perlegerit meæ tribuat imbecillitati, atque ignorantia, & humi-
liter a Deo petat, vt ipse sua misericordia suppleat, quidquid in
me minus habeo. Vale optime lector.

IN-

- E**fecitque Adam, & collouit ante paradifum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium, atque verfailem, ad custodiendam viam ligni vitæ, cap. 3. num. 3.*
- Cap. 4.** Sacrificium Abel acceptatur, & Cain reprobatur, & quare, cap. 1. num. 35
- Et edificauit Cain ciuitatem, vocauitq. nomen eius ex nomine filij fui Enoch, cap. 5. num. 11.
- Cap. 6.** Non permanebit fpiritus meus in homine in æternum, quia caro est, cap. 11. num. 3.
- Noe vir iuftus, atque perfectus fuit in generationibus fuis, cap. 6. num. 20.
- Arca Noe in parte inferiori erat laeta, & in fuperiori arcta, & quare, cap. 6. num. 9.
- Cap. 8.** At illa venit ad eum ad vefperum, portans rhamum oliuæ virentibus folijs in ore fuo, cap. 2. nu. 13.
- Et requieuit Arca in montibus Armeniæ, cap. 2. num. 5.
- Cap. 9.** Terror vefter ac tremor fit fuper cuncta animalia terræ, &c. cap. 3. num. 8.
- Quafi olera virentia tradidit vobis omnia, cap. 1. num. 10.*
- Carnem cum fanguine non comedetis, cap. 25. num. 11.
- Arcum meum ponam in nubibus, & erit fignum fæderis inter me, & inter terram, cap. 2. num. 14.*
- Cap. 12.** Egredere de terra tua, & de cognatione tua. cap. 6. num. 30.
- Cap. 15.** Domine Deus quid dabis mihi? Ego vadam abfque liberis, cap. 6. num. 30.
- Qui tollens vaiuerfa hæc diuifit ea, per medium, & vtrafque partes contra fe altrinfecus pofuit, aues autem non diuifit, cap. 2. nu. 13.*
- Cap. 18.** Feflinauitque Abraham in tabernaculum ad Sarram dixitque ei: ac

- celera, &c. cap. 6. num. 17.
- Apparuerunt ei tres viri, & dixit Domine, &c. cap. 6. nu. 17.
- Clamor Sodomorum, & Gomorræ multiplicatus est, &c. vfque vt fciam, cap. 1. num. 31
- Non poffum in monte faluari, ne forte apprehendat me malum, cap. 2. num. 10.
- Refpiciensque vxor eius poft fe, verfa est in ftatuam falis, cap. 1. numero 11.
- Nunc cognoui, quod timeas Domine, cap. 22. num. cap. 7. num. 31.
- Dabo pecuniam pro agro, fufcipe eam: fic fepelliam mortuum meum in ea, cap. 1. num. 11.
- Virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam, cap. 7. num. 27.
- Dixitque in corde fuo: venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. cap. 26. numero 12.
- Viditque in fomnis fcalam ftantem fuper terram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque, &c. in prologo ad Ief. 1.
- Vere Dominus est in loco ifto, & ego ne fciebam, cap. 7. num. 20.
- Quam terribilis est locus ifte, non est hic aliud nifi domus Dei, & porta cæli, cap. 8. num. 3.*
- Surgens ergo Iacob mane tulit lapidē quem fupposuerat capiti fuo, & erexit in titulum. cap. 11. numero 16.
- Qua poft conceptum edente filium dixit feliciter, cap. 8. nu. 8.
- Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres. ibidem.
- Tollens erga Iacob virgas pofuitque eas in canalibus vbi effundebatur aqua, &c. cap. 6. num. 17.
- Viginti annis fui tecum, oues tuæ & capræ fertiles nõ fuerunt, arietes

- res gregis tui non comedi, nec captum a beftia ostendi tibi, cap. 22. num. 22
- Nifi Deus patris mei Abrahæ, & timor Ifaac affuiffet mihi, cap. 2. num. 16.
- cap. 32.** Dimitte me iam enim afcendit aurora. Respondit, non dimittam te nifi benedixeris mihi, &c. vfque, & benedixit eum in eodem loco, cap. 8. num. 18.*
- cap. 34.** Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noftrum, &c. vfque en fanguis eius exquiritur. cap. 11. num. 70.
- cap. 37.** Fratres tui pafcunt oues in Sichimis veni mittam te ad eos, vfque & inuenit eos in Dothain cap. 19. num. 4.
- Ecce fomniator venit, venite occidamus eum, & mittamus in cifternam veterem, capite 1. numero 70.
- Cap. 38.** Apparuerunt gemini in vtero, atque in ipfa effufione infantium vnus protulit manum, in qua obftrix ligauit coccinum, cap. 1. num. 29.
- cap. 41.** Num inuenire poterimus talem virum, qui Spiritu Dei plenus fit? &c. cap. 3. num. 7.
- Cap. 43.** Sederunt coram eo, primogenitus iuxta primogenita fua, & minimus iuxta ætatem fuam, & mirabantur nimis fumtis partibus, quas ab eo acceperant, maiorque pars venit Benjamin ita vt quinque partibus excederet, cap. 6. num. 8.
- cap. 44.** Deus inuenit iniquitatem feruorum tuorum, cap. 2. numero 24.
- cap. 49.** Simeon & Leui fratres vafa iniquitatis bellantia in confilium eorum non veniat anima mea,

- & in cætu illorum non fit gloria mea, cap. 3. num. 17.
- Quia in furore fuo occiderunt virum, & in voluntate fua fuffoderunt murum, capite 5. numero 6.
- Donec veniat qui mittendus est, & ipfe erit expectatio gentium. cap. 8. num. 14.
- Lauabit in vino ftolam fuam, & in fanguine vix palium fuum. cap. 5. num. 9.
- Benjamin lupus rapax; mane comedet prædam, & vefpere diuidet fpolia, capite 3. num. 5. & cap. 9. num. 11.

Ex libro Exodi.

- Apparuitque Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non comburaretur. cap. 1. num. 35.
- Solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ftas terra fancta est, capite 1. numero 14.
- Obfecro Domine non fum eloquens ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad feruum tuum impeditioris, & tardioris linguæ funt cap. 6. num. 19.
- Digitus Dei est hic, capite 6. numero 17.
- Induratumque est cor Pharaonis, & non audiuit eos, ficut præceperat Dominus cap. 6. nu. 48.
- Dixerunt ad inuicem, Manhu quod fignificat quid est hoc? In obferuationibus, num. 10. pag 7.
- Et fcaterere cepit vermibus atque computruit, cap. 7. num. 25.
- Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, &c. cap. 2. num. 13.

c Vide-

Cap. 24. Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cælum cum selenum est, cap. 6. num. 8

Cap. 25. Duos quoque Cherubim aureos, & productiles facies, &c. vsque expandentes alas, capite 6. numero 10.

Respiciatque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, in præfat. num. 1. pag. 1. & cap. 6. num. 13.

Ad protegendum tabernaculum vel a cilicina. & pelles extende, capite 3. num. 11.*

Cap. 32. Iratusque valde proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis, cap. 1. nu. 35.

Cap. 33. Vade & ascende de loco isto, tu & populus tuus, & infra, & stabat unusquisque in ostio papilionis sui, cap. 2. num. 9.

Cap. 34. Ignorabat Moyfes, quod cornuta esset facies sua, ex consortio sermonis Domini, capite 5. numero 5.

Cap. 35. Obtulit mente promptissima, atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonij, cap. 6. num. 33.

Ex Leuitico.

Cap. 11. Omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis, pag. 7. num. 10.

Cap. 26. Ponam tabernaculum meum in medio vestri, & non abiciet vos anima mea, ambulabo inter vos, & ero vester Deus, vosque eritis mihi populus, cap. 8. numero 16.

Ex Numeris.

De exploratoribus & botro, cap. 1. Cap. 13. num. 30.

Terra quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel, regio vberima est ad pastum animalium, præcamurque vt des nobis famulis tuis eam in possessionem nec facias nos transire Iordanem cap. 1. num. 57.

Tolle virgam, & congrega populum tuum, & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis & illa dabit aquas, capite 19. numero 22.*

Cumque eleuasset Moyfes manum percutiens virga bis filicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta. cap. 19. num. 22.

Ex libro Numerorum.

Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas, cap. 19. num. 22.

Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. cap. 26. num. 28.

Ex Deuteronomio.

Eruntque verba quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque confurgens, &c. capite 8. numero 26.

Non inueniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, atque

atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec diuinos, aut quærat a mortuis veritatem, cap. 8. num. 31.

Cap. 18. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, cap. 3. num. 19

Adducet Dominus super te gentem de lōgino, & de extremis terræ finibus, in similitudinem, aquilæ volantis cum impetu, &c. cap. 5. num. 31

Incrassatus est dilectus, & recalci-trauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, cap. 6. num. 45.

Ex lib. Iosue.

Cap. 6. Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus, septimo autem die sacer dotes tollent septē buccinas, &c. vsque & muri funditus corruent ciuitatis, cap. 1. num. 63.

cap. 7. In trecentis viris, qui lambuerunt aquas liberabo vos, & tradam in manu Madian, omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum, cap. 7. num. 6.

Dedit tubas in manibus eorum lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum, & dixit ad eos: Quod me videritis facere hoc facite cap. 8. num. 19.

cap. 10. Stetit itaque sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnus diei, non fuit antea nec postea tam longa dies obediens Domino voci hominis, & pugnante pro Israel, cap. 8. nu. 30. Ite & ponite pedes vestros super

colla regum istorum. cap. 26. n. 9.

Ex lib. Iudicum.

Qui vtraque manu pro dextera vte batur. c. 16. nu. 6.

Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite Domino, c. 6. nu. 29.

Ex lib. 1. Regum.

Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est. cap. 19. nu. 26.

Ecce ego quia vocasti me. cap. 8. num. 29.

Vbi est domus videntis. capite 3. num. 7.

Dabo ei filiam meā Micol, vt sit ei in scandalum. cap. 3. num. 12.

Ex lib. 2. Regum.

Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam regnum eius, vsque in sempiternum. pag. 5. num. 7.

Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, cap. 9. num. 50. 51. 52

Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. ibidem *

Ex lib. 3. Regum.

Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum gubernare possit & discernere inter bonum, &

malum, capite 3. numero 7.

cap. 8. Extendebant alas suas, &c. cap. 3. num. 11.

cap. 10. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori, &c. capite 8. numero 3.

Et duodecim leuiculi stantes supra sex gradus hinc atque inde, ca. 1. num. 66.

cap. 18. Ascendit nubecula parua quasi vestigium hominis de mari, capite 4. numero 10. & cap. 19. num. 4.

Vsquequo claudicatis in duas partes, cap. 8. num. 18.

cap. 19. Non in commotione Dominus, c. 8. num. 14.

Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei, capite 3. numero 6.

Ex lib. 4. Regum.

cap. 2. Ascende calue, ascende calue, cap. 1. num. 63.

cap. 5. Vade & laquare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, & mundaberis, &c. vsque si rem grandem dixisset tibi, &c. cap. 1. num. 45.

cap. 6. Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis, cap. 7. numero 8.

Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisei, capite 5. numero 6.

Ex lib. 1. Paralipomenon.

Ego ero illi in Patrem, & ipse erit cap. 28. mihi in filium. capite 9. numero 50.

Opus grande est. Nec enim homini prapatur habitatio, sed Deo. cap. 8. num. 3.

Ex lib. Ester.

Fere totum caput primum expli. cap. 1.

catur, cap. 25. num. 13. 14. 15. Conuertitque Deus Spiritum Regis in mansuetudinem. cap. 10. num. 11.

Ex lib. Iob.

Vir erat in terra Hus nomine Iob, cap. 1. & erat vir ille simplex & rectus, & timens Deum ac recedens a malo, cap. 6. num. 20. & cap. 23. num. 3.

Obscurent eum tenebrae, & umbra cap. 3. mortis, cap. 9. num. 6.

Cum regibus, & consulibus, qui edificant sibi solitudines, cap. 5. num. 11.

Ibi impij cessauerunt a tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore, & quondam vincti pariter siue molestia, cap. 1. num. 49.

Quia timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. cap. 8. num. 21.

Tabernaculum impiorum non subsistet. cap. 8. nu. 13.

Nunquid virere potest scirpus absque humore? aut crescere carectum sine aqua, cap. 17. num. 8.

Qui precipit soli, & non oritur, cap. 9. & stellas claudit quasi sub signaculo. cap. 9. num. 8.

Qui

Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora austris, qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia quorum non est numerus. cap. 6. num. 3.

Sub quo curuantur qui portant orbem, cap. 3. num. 7.

In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa, capite 24. numero 20.

Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint quasi mundissimae manus meae, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea, cap. 1. num. 54 & cap. 6. num. 10.

cap. 10. Tardet animam meam vitae meae, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animae meae, dicam Deo, noli me condemnare, cap. 1. numero 53. *

cap. 12. Deridetur iusti simplicitas. Lampus contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum, capite 24. numero 19.

cap. 14. Lignum habet spem, si praecisum fuerit rursus virefcit & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquae germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est, capite 4. numero 5.

Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei. cap. 26. num. 30.

cap. 15. Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra omnipo-

tentem roboratus est, capite 2. num. 10.

Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. cap. 9. num. 10.

Terra ne operias sanguinem meum cap. 16. neque inueniat in te locum latendi clamor meus, capite 19. num. 22.

Et calcet super eum quasi rex interitus, cap. 19. num. 5. cap. 18.

Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, cap. 1. num. 1. cap. 19.

Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiae eius, & cum eo in puluere dormient, cap. 1. num. 16.

Panis eius inutero illius vertetur in fel aspidum, capite 2. numero 18.

Luet quae fecit omnia, nec tamen consumetur, iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit, cap. 24. num. 16.

Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum aereum, cap. 24. num. 25.

Si reuersus fueris ad omnipotentem aedificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Dabit pro terra filicem, & pro filice torrentes aureos, cap. 19. num. 20. *

Eritque omnipotens contra hostes tuos, & argentum coaceruabitur tibi, eodem cap. & num.

Rogabis eum, & audiet te, & vota tua reddes, decernes rem, & veniet tibi, & in vijs tuis splendet lumen. ibi.

Dulcedo illius vermes, capite 1. cap. 24. num. 70.

Numquid est numerus militum eius? cap. 5. num. 6. cap. 25.

Ecce gigantes gemunt sub aquis. cap. 26. cap. 3. num. 7.

Qui

- Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. cap. 5. num. 14.
- Et prudentia eius percussit superbum, cap. 5. num. 4.
- cap. 27. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. cap. 6. num. 10.
- Et argentum innocens diuidet. c. 9. num. 11.
- cap. 28. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igne subuersa est. Locus sapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum, cap. 3. num. 10.*
- Profunda quoque flumium scrutatus est, & abscondita in lucem produxit cap. 6. num. 16.
- cap. 29. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento. capite 22. numero 18.
- cap. 30. Frater fui draconum, & socius Sthruotionum, capite 6. numero 20.
- cap. 31. Nūquid nō in vtero fecit me, qui & illū operatus est, & formauit me in vulua vnus, capite 3. numero 8.
- Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. cap. 1. num. 48.
- Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse, qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi? per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offeram eum. cap. 9. num. 2.
- cap. 33. Respiciet homines, & dicet: peccauit, cap. 6. num. 10.
- cap. 34. Violenta sagitta mea absque vilo peccato cap. 2. num. 14.*
- Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt cap. 2. num. 23.
- Conteret multos, & innumerabiles & stare faciet alios pro eis, capite 1. numero 69. & capite 24. num. 20.
- Causa tua quasi impij iudicata est, cap. 36. causam iudiciumque recipiss, cap. 3. num. 24.
- Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, cap. 6. num. 11.
- In manibus abscondit lucem, & precipit ei vt rursus adueniat, cap. 9. num. 8.
- Audite auditionem in terrore eius, cap. 37. & sonum de ore illius procedentem cap. 1. num. 61.
- Nos quoque inuoluimur tenebris, cap. 26. num. 14.
- Quis conclusit ostijs mare quando erumpebat de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiz obuoluerem? circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, cap. 5. numero 2.
- Numquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparauit in tempus hostis, in die impugnez, & belli? cap. 24. num. 18.
- Numquid mittes fulgura, & ibunt & reuertentia dicent tibi, adsumus? cap. 6. num. 27. & cap. 17. num. 3.
- Numquid nosti tempus partum ibi cum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad fætum, & pariunt, & rugitus emittunt in prologo ad lectorem.
- Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas? circunda tibi deco-

- decorem, & insublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus, cap. 22. numero 18.
- Protegant vmbræ vmbram eius, cap. 26. num. 31.
- An extrahere poteris Leuiathan hamo. cap. 9. nu. 21.
- In oculis eius quasi hamo capiet eū cap. 5. num. 4.
- Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius cap. 19. num. 22.
- cap. 41. Corpus illius quasi scuta fustilia compactam squamis se præmentibus, cap. 9. num. 80.
- Aestimabit abyssum quasi senescentem, cap. 24. num. 24.
- cap. 42. Auditū auris audiui te nunc autem oculus meus videt te indecirco me reprehendo, & agam penitentiam in fauilla, & cinere, cap. 6. num. 10.
- Ex lib. Psalmorum:
- psal. 1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit & in cathedra pestilentiz non sedit, capite 5. numero 22.
- Et in cathedra pestilentiz non sedit, cap. 1. num. 18.
- Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum, capite 26. numero 23.
- psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius: dirumpamus vincula eorum: & proiciamus a nobis iugum ipsorum, capite 8. numero 16.
- Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te, cap. 9. num. 46. 47. 48. 49.
- Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine, cap. 1. num. 59.
- Quoniam non est in morte qui memor situi: in inferno autem quis confitebitur tibi? capite 19. numero 5.
- Nisi conuersi fueritis, gladiū suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit, capite 7. numero 37.
- Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas, &c. cap. 6. num. 13.*
- Purgatum terræ, purgatum septuplum, cap. 1. num. 62. & 64.
- Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsq. in finem, cap. 26. nu. 3.
- Frameam tuam ab inimicis manus tuæ, cap. 1. num. 60.
- Satiabor cum apparuerit gloria tua. cap. 25. num. 16.
- Tenebrosa aqua in nubibus aeris, cap. 8. num. 5.
- Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit: carbones succensi sunt ab eo, cap. 2. num. 3. cap. 4. num. 12.
- Ascendit super Cherubim, & volauit volabit super pennas ventorum, cap. 11. num. 21.
- Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inuenerati sunt, & claudicauerunt a semitis suis, ca. 8. num. 18.
- In sole posuit tabernaculum suum, & ipse

- & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, cap. 4. numero 3.
- Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi, cap. 9. numero 6.
- Desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel, & fauam. Etenim seruus tuus custodit ea, cap. 1. num. 59.
- psal.* 20. Cogitauerunt consilium, quod non potuerunt stabilire, cap. 3. num. 17. cap. 8. num. 18.
- psal.* 21. Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis, capite 7. numero 25.
- Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, eodem capite & numero.
- Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet, cap. 1. numero 15.*
- Sicut aqua effusus sum, cap. 1. numero 44.
- Factum est cor meum tanquam fœra liquecens in medio ventris mei, cap. 8. num. 5.
- Quoniam circumdederunt me canes multi, cap. 3. num. 14.*
- Edent pauperes, & saturabuntur. cap. 3. num. 6.*
- In cōspectu eius cadent omnes qui descendant in terra, eodem cap. & num.
- psal.* 24. Vias tuas Domine demonstra mihi & semitas tuas edoce me. cap. 9. num. 75.
- Propter nomen tuum propitiaberis peccato meo, multum est enim, cap. 1. num. 47.
- psal.* 25. Pes meus stetit in via recta. cap. 8. num. 18.
- psal.* 31. Dixi confitebor aduersum me iniuriam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei, cap. 1. num. 53.
- Gustate & videte quoniam suavis est Dominus. capite 1. numero 59.
- Retribuebant mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ, cap. 1. num. 11.*
- Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; in præfatione. pagina 3.
- Mutabitur peccator & non soluet iustus autem miserebitur, & retribuet, cap. 1. num. 11.
- Rugiebam a gemitu cordis mei, cap. 15. num. 3.
- Obmutui, & humiliatus sum, & filius ui a bonis, & dolor meus renouatus est, cap. 6. num. 18.
- Sacrificium, & oblationem nolui, sti, aures autem perfecisti mihi. cap. 1. num. 38.*
- Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, capite 25. numero 16.
- Apud me oratio Deo vitæ meæ, cap. 17. num. 11.
- In te inimicos nostros ventilabimus cornu, cap. 5. num. 3.
- Et cooperuit nos vmbra mortis, cap. 9. num. 6.
- Lingua mea calamus scribe velociter scribentis, cap. 3. num. 26. ca. 8. num. 4. & 7.
- Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ cōfortibus tuis, cap. 2. num. 3.
- Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populū tuū, & domum patris tui, cap. 7. num. 13.
- Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur omnes diuites

- uites plebis, cap. 23. num. 14.
- Pro patribus tuis nati sunt tibi filij constitues eos principes super omnem terram, cap. 1. nu. 65.*
- psal.* 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificabit tabernaculum suum altissimus, cap. 2. numero 6.
- psal.* 47. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutem, in Ciuitate Dei nostri, cap. 7. num. 13.
- psal.* 48. Sicut oues in inferno positi sunt, mors, & pascet eos, capite 25. num. 26
- psal.* 49. Laborabit in æternum & viuet adhuc in finem. cap. 24. nu. 26.
- Aduocauit cælum de sursum, & terram discernere populum suum. cap. 1. num. 7
- Peccator autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & a summis testamentum meum perostum? &c. vsque arguam te, & statuam contra faciem tuam, cap. 6. num. 28
- Et in circuitu eius! tempestas valida, cap. 24. num. 26
- psal.* 50. Et delictum meum corā me est semper, cap. 1. num. 47
- Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris, cap. 5. num. 20
- Auditui meo dabis gaudium & lætiam, & exultabunt ossa humiliata; cap. 7. num. 13
- Auerte faciē tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. cap. 1. num. 47
- psal.* 54. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, & super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & in iustitia, & non defecit de plateis eius vrsura, & dolus, cap. 1. num. 62. cap. 8. num. 30
- Moliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula, cap. 3. num. 23
- Pronihilo saluos facies illos, cap. 4. *psal.* 55. num. 11
- Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & benefici incantantis sapienter. capite 6. num. 46
- Exurge in occursum meum, & vide & tu Domine Deus virtutum sanctus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. c. 4. n. 7
- Deus ostendit mihi super inimicos meos ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine, cap. 1. num. 29
- Ostendisti populo tuo dura potasti nos vino compunctionis, dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus, vt liberentur dilecti tui, cap. 1. num. 63. cap. 2. num. 2.*
- Lætabor, & partibor sichimam, & conualem tabernaculorum metibor, cap. 9. num. 2
- In Idumeam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditæ sunt, cap. 11. num. 22
- A timore inimici eripe animam meam, cap. 8. num. 19. & 22.
- Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. capite 6. numero 11.
- Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate, &c. vsque clamabunt etenim hymnum dicent, cap. 4. num. 7
- Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eū omnes fines terræ, cap. 6. nu. 14
- d Pluuiam

psal. 67. Pluuiam voluntariam segregabis
Deus hereditati tuæ, & infirma-
ta est, cap. 2. num. 5
Parasti in dulcedine tua pauperi
Deus, cap. 1. num. 10
Mons coagulatus, mons pinguis, vt
quid suspicamini montes coagu-
latis, cap. 2. num. 4
Ascendisti in altum, cepisti captiui-
tatem, accepisti dona in homini-
bus, cap. 6. num. 53
Vt intingatur pes tuus in sanguine
lingua cænum tuorū ex inimicis
ab ipso, cap. 25. num. 11.^a
Increpa feras arundinis congrega-
tio taurorum in vaccis populorū
vt excludāt eos qui probati sunt
argento, cap. 2. num. 12
psal. 68. Infixus sum in limo profundi, &
non est substantia. cap. 10. nume-
ro 19.
Laboraui clamans, rauca facta sunt
fauces meæ, cap. 3. num. 11
Obscurentur oculi eorum ne videāt
& dorsum eorum semper incur-
ua, cap. 1. num. 30
Appone iniquitatem super iniqui-
tatem eorum, cap. 1. num. 25
Et placebit Deo super vitulum no-
uellum, cornua producentem, &
vngulas, cap. 8. num. 11.
psal. 71. Deus iudicium tuum regi da, & iu-
stitiam tuam filio regis, cap. 2.
num. 12
Suscipiant montes pacem populo,
& colles iustitiam, capite 1. nu-
mero 26
Orietur in diebus eius iustitia, &
abundantia pacis, donec aufera-
tur luna, cap. 2. nu. 13
Erit firmamentum in terra in sum-
mis montium, super extolletur
super libanum fructus eius, & flo-
rebunt de ciuitate, sicut scœnum
terræ, cap. 4. num. 7

Deiecisti eos dum alleuarentur, c. *psal. 72.*
14. num. 11
Vt iumentum factus sum apud te,
& ego semper tecum, cap. 6. nu-
mero 30. *
Quia calix in manu Domini vini *psal. 74.*
meri, & plenus misto, & inclina-
bit ex hoc in hoc: veruntamen-
fex eius non est exinanita, bi-
bent omnes peccatores terræ,
cap. 25. num. 12
Illuminans tu mirabiliter a monti- *psal. 75.*
bus æternis, cap. 2. num. 5
In mari via tua, & semita tuæ in a- *psal. 76.*
quis multis, & vestigia tua non
cognoscuntur, capite 6. nume-
ro 10.
Immisiones per angelos malos,
capite 1. numero 63. & capite 6. *psal. 77.*
num. 49
Et excitatus est tanquam dormiēs
Dominus, tanquam potens cra-
pulus a uino, & percussit ini-
micos suos in posteriora: op-
probrium sempiternum dedit
illis, capite primo. numero
58.
Cibabis nos pane lachrymarum, & *psal. 79.*
potum dabis nobis, in lachrymis
in mienfura. capite 27. nume-
ro 11.
Vt quid destruxisti maceriam eius,
vindemiant eam omnes qui præ-
tergrediuntur viam, capite 27.
num. 6
Et terra nostra dabit fructum suum, *psal. 84.*
cap. 4. num. 6
Fundamenta eius in montibus san- *psal. 86.*
ctis diligit Dominus portas Siō
super omnia tabernacula iacob,
cap. 2. num. 4. & capite 6. nume-
ro 49
Dominus narrabit in scripturis po-
pulorum, & principum eorum
qui fuerunt in ea, cap. 1. num. 65
Sicut

Tunc locutus est in visione sanctis
suis, cap. 6. num. 2
psal. 88. Quod exprobauerunt inimici tui
Domini, exprobauerunt com-
mutationem Christi tui, cap. 1.
num. 68
Quoniam mille anni ante oculos
tuos, tanquam dies externa, quæ
præterijt, cap. 10. nu. 23
Scapulis suis obumbrabit tibi, &
sub pennis eius sperabis: scuto
circundabit te veritas eius. cap.
4. num. 14
psal. 91 Bene patientes erunt vt annunciēt.
cap. 2. num. 15
psal. 93 Qui facit mirabilia magna solus,
cap. 8. num. 30. *
psal. 98 Moyfes & Aaron in sacerdotibus
eius, & Samuel inter eos, qui in-
uocant nomen eius, inuocabant
Dominum, & ipse exaudiebat
eos, & c. Deus tu exaudiebas eos
Deus tu propitius fuisti eis, &
vliciscens in omnes ad inuentio-
nes eorum, cap. 26. num. 18. *
psal. 100 Perambulabam in innocentia cor-
dis mei in medio domus meæ.
cap. 8. num. 16
psal. 101 Similis factus sum pellicano solitu-
dinis, factus sum sicut nicticorax
in domicilio. Vigilauit, & fa-
ctus sum sicut passer solitarius
in tecto, cap. 6. num. 9
psal. 102 Qui replet in bonis desiderium tuū
cap. 2. num. 18
Potentes virtute facientes verbum
illius ad audiendam vocem ser-
monum eius, capite 1. numero
50.
psal. 103 Extendens cælum sicut pellem.
capite 3. num. 11. capite 8. nume-
ro 5.
Qui facit angelos suos spiritus, &
ministros suos ignem vrentem,
cap. 6. num. 22

Inter medium montium pertransi-
bunt aquæ. Potabunt omnes be-
stia agri, expectabunt onagri in
siti sua super ea volucres cæli ha-
bitabunt de medio petrarum da-
bunt voces, capite 2. num. 5. *
Iucundum sit Dei eloquium meum.
cap. 1. num. 52
Omnem escam abominata est ani-
ma eorum, cap. 1. num. 10
Querite Dominum, & confirmami- *psal. 104*
ni, querite faciem eius semper,
cap. 6. num. 11. *
Misit verbum suum, & sanauit eos, *psal. 106*
& eripuit eum de interitionibus
eorum, cap. 27. num. 9
Et conuertit cor eorum, vt odirent
populum eius, cap. 6. num. 50
Cælum cæli domino terram autem *psal. 113*
dedit filijs hominum, capite 8.
num. 3
Credidi propter quod locutus sum, *psal. 115*
ego autem humiliatus sum nimis
ego dixi in excessu meo omnis
homo mendax, capite 6. nume-
ro 19.
De tribulatione inuocaui Dominū. *psal. 117.*
cap. 23. num. 2
Circunderunt me sicut apes, cap.
7. num. 33
Lapidem quem reprobauerunt ædi-
ficantes: hic factus est in caput an-
guli cap. 8. num. 14.
Etenim sederunt principes, & ad- *psal. 118*
uersum me loquebantur, seruus
autem tuus exercebatur in iu-
stificationibus tuis. Nam & testi-
monia tua meditatio mea est, &
consilium meum iustificationes
tuæ, capite 3. num. 17. & capite 8.
num. 18. 19
Adhæsit pauimento anima mea
viuifica me secundum verbum
tuum, cap. 5. num. 8
Bonum mihi Domine, quod humi-
d 2 liafti

- liasti me, cap. 12. num. 4
 Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, cap. 1. num. 50
 Quā dulciz faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo, capite 1. num. 59. & cap. 7. num. 30
 Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, vt non dominetur me omnis iniustitia, cap. 26. numero 11
 Letabor ego super eloquia tua quasi qui inuenit spolia multa, cap. 3. num. 5. cap. 9. nu. 11
 Fiat manus tua vt saluet me, cap. 1. num. 64. cap. 8. num. 5
psal. 119 Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, cap. 6. nu. 24. cap. 7. num. 37
psal. 120 Per diem sol non vret te, neque luna per noctem, capite 4. numero 11.
psal. 121 Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, cap. 3. numero 20
psal. 123 Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan viuos absorbuissent nos, cap. 8. num. 19
psal. 124 Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc, & vsque in sæculum. cap. 5. num. 6
psal. 126 Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excusorum, capite 6. numero 30.*
psal. 127 Beati omnes, qui timent Dominum qui ambulant in vijs eius, labores manuum tuarum, quia manducabis: beatus es; & bene tibi erit, cap. 3. num. 19
psal. 128 Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam, cap. 1. nu. 22. cap. 2. num. 24

- Fiant sicut foenum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit, cap. 17. num. 8
 Domine non est exaltatū cor meū, neque elati sunt oculi mei, neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me, cap. 3. num. 8
 Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius, cap. 1. num. 26
 Mirabilis facta est scientia tua ex me confortata est, & non potero ad eam, cap. 6. num. 11
 Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis, non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, capite 6. numero 18.*
 Humiliās autem peccatores, vsque ad terram, cap. 24. num. 20
 Mittit christallum suam sicut bucellas ante faciem frigoris eius, quis sustinebit? emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flauit spiritus eius, & fluent aquæ cap. 1. num. 54.*
 Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis suis, cap. 26. num. 30

Ex lib. Prouerbiorum.

- Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis, cap. 2. num. 18
 Auerſio paruulorū interficiet eos cap. 3. num. 7
 Ne innitaris prudentiæ tuæ, cap. 5. cap. 3. num. 26
 Via eius via pulcræ, & omnes semitæ eius pacificæ, cap. 9. num. 75
 Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne forte implean-

- pleatur extranei viribus tuis, & cap. 2. num. 18
 Bibe aquam de cisterna tua, & ca. 25. num. 3
 Lige eam in digitis tuis. cap. 8. numero 26
 Veritatē meditabitur guttur meū: cap. 7. num. 19
 In timore Domini fiducia fortitudinis eius, cap. 8. num. 22
 Diuinatio in labijs eius, in obseruationibus. num. 12. pag. 7.
 Non est speciosa laus in ore peccatoris. cap. 6. num. 28.
 Rex qui sedet in folio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. cap. 6. num. 6
 Suauis est homini panis mendacij & postea implebitur os eius calculo. cap. 4. num. 3
 Cui vā? Cuius Patris vā? cui rixæ, cui foueæ, cui sine causa vulnera, cui suffosio oculorum, nonne ijs, qui commorantur in vino, & student in calicibus epotandis? cap. 5. num. 15
 Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes affer, affer. cap. 2. num. 28
 Et viam viri in adulescentia. cap. 7. num. 26

Ex lib. Eccels.

- Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant, in prolog. ad lect. & cap. 1. numero 11
 Qui addit scientiam addit, & laborem, cap. 6. num. 19
 Feci mihi cantores, & cantatrices. cap. 3. num. 3
 Funiculus triplex difficile rumpitur. cap. 5. num. 22
 Diuitiæ congregatæ in malum Domini sui, cap. 2. num. 18

- Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis. cap. 2. num. 18.*
 Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore villo filij hominum pertrant mala, cap. 26. num. 17
 Vā tibi terra cuius Rex puer est. cap. 3. num. 7.*
 Pecuniæ obediunt omnia, cap. 2. n. 19

Ex lib. Cantic.

- Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, cap. 1. num. 61. & cap. 12. num. 7
 Trahe me post te curremus in odorem vnguentorum tuorum, cap. 2. num. 5.*
 Ego flos campi, & lilium conualliu. cap. 1. num. 2
 Sicut pelles Salomonis. c. 3. num. 11
 Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie. cap. 7. num. 13.
 Dum esset rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suum. c. 4. num. 7. & cap. 5. num. 2.*
 Filij matris meæ pugnaverunt contra me. cap. 22. num. 3
 Posuerunt me custodem in vineis, vineam meā non custodiui. ca. 2. num. 9
 Ego flos campi. c. 7. num. 24
 Vox dilecti mei, ecce iste venit. ca. 7. num. 13
 Ecce iste venit saliens in montibus transfiliens colles. c. 8. nu. 6
 Iam enim hiems trāsijt, imber abiit & recessit. cap. 9. num. 9.
 Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, ca. 3. nu. 23. & cap. 4. num. 3
 Sicut lilium inter spinas, sic amica mea,

- mea, inter filias, cap. 10. numero 4.
 Cap. 4. Fons hortorum puteus aquarum uentium, cap. 12. num. 8
 cap. 7. Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis filia principis. cap. 2. num. 29
 Nasus tuus sicut turris libani, cap. 21. num. 9
 cap. 8. Fuge dilecte mi assimilare capræ, hinnuloque ceruorū, super montes Bethel, cap. 4. num. 6

Ex lib. Sapientia.

- cap. 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus cap. 3. num. 21
 cap. 5. Nos insensati vitam illorum estimabamus infaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter electos fors illorum est, cap. 13. num. 12
 cap. 6. Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia, capite 6. numero 16.
 Iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus, cap. 24. numero 23.
 cap. 16. Angelorum esca nutriuisti populū tuum, vsque, quam in filios habes ostendebas, cap. 1. num. 9

Ex lib. Eccli.

- cap. 2. Fili mi accedens ad seruitutem Dei sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem, cap. 7. numero 3.
 cap. 4. Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam, & gratiam, cap. 1. num. 70.
 Cap. 7. Ne iteres uerbum in oratione tua, dap. 1. num. 45
 cap. 15. Deus ab initio constituit hominem

- & reliquit illum in manu consilij sui, & c. cap. 26. num. 10
 Non est speciosa laus in ore peccatoris, cap. 6. num. 28
 Cum consummauerit homo, tunc incipiet in præfatione, num. 2. pag. 2.
 Vir multum iurans replebitur iniquitate, & a domo eius non recedet plaga, cap. 1. num. 20.
 Initium vitæ hominis aqua, & panis, cap. 3. num. 3
 Contra malum bonum, & contra mortem vita, cap. 25. numero 14.
 Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui uictimat filium in conspectu patris sui, cap. 1. num. 40
 Non despiciet præces pupilli, neq. uiduam si effundat loquelam gemitus: nonne lacrymæ uiduæ ad maxillam descendunt? & c. cap. 1. num. 51
 Innoua signa, & immuta mirabilia, cap. 7. num. 19
 Et fauces contingunt cibum feræ. cap. 3. num. 4

Ex Isaiâ.

- Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, cap. 1. 19. num. 4
 Et ambulauerunt extento collo. ca. 2. num. 22
 Et viri Iuda germen delectabile eius, cap. 4. num. 4
 Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatē, & quasi uinculū plaustrī peccatum, cap. 2. numero 8.
 Radet dominus in nouacula conducta, cap. 1. num. 63
 Velociter spolia detrahe cito præ-

- dare, capite 6. numero 53.
 cap. 9. Omnis uolenta prædatio cum tumultu, & omne uestimentum mistum sanguine, erit in combustionem, & cibus ignis: paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, capite 1. numero 61
 Paruulus natus est nobis, capite 6. num. 14. & cap. 7. num. 20
 cap. 10. Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur ferra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si eleuetur uirga contra leuantem se, & exaltetur baculus, qui utique lignum est, cap. 6. num. 26
 cap. 11. Habitabit lupo cum agno, cap. 2. num. 13
 Et erit requies eius honor, cap. 5. num. 5
 cap. 12. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, notas facite in populis ad inuentiones eius, cap. 3. num. 21
 cap. 13. Præciosior erit uir auro, cap. 3. numero 10
 cap. 14. Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas, in corde tuo: in cælum conscendam super sidera Dei exaltabo solium meum, & c. cap. 2. num. 9. cap. 6. num. 8
 cap. 15. Sicut descendit imber & nix de cælo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & c. cap. 27. num. 9
 cap. 26. Urbs fortitudinis nostræ Sion saluator ponetur in ea murus, & antemurale, cap. 5. num. 6
 Misereamur impio, & non discet iustitiam in terra sanctorum iniquè gessit, cap. 1. num. 14
 Tollatur impius ne uideat gloriam

- Dei, secundum aliam litteram, cap. 6. num. 4
 Calcabit eā pes pes pauperis gressus egenorum. cap. 13. nu. 3
 Quia manda remanda, expecta respectu, cap. 5. num. 24
 Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, & breue pallium utrumque operire non potest, cap. 4. num. 3
 Sicut in monte diuisionū stabit Dominus, cap. 1. num. 7
 Et erit uobis uisio omnium sicut uerba libri signati, quem cum dederint scienti litteras dicent, lege istum, & respondebit, nō possum. Signatus est enim, Et dabitur liber ne scienti litteras, diceturq; ei: lege, & respondebit: nescio litteras, cap. 8. num. 5
 Hæc est uia, ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dexteram, neque ad sinistram, capite 26. num. 11.
 Propterea erit uobis iniquitas hæc, sicut interruptio cadens, quoniã subito dum non speratur ueniet contritio eius, cap. 1. num. 69
 Ecce nomen Domini uenit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione, cap. 3. num. 18
 Et lingua eius quasi ignis deuorans. cap. 5. num. 29
 Spiritus eius uelut torrens innundans, cap. 2. num. 26
 Canticum erit uobis sicut uox sanctificatæ solemnitatē, cap. 3. numero 18
 Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt, cap. 2. num. 5
 Vbi est litteratus, ubi legis uerba pon-

- ponderans? in obseruationibus, pag. 6. num. 10
 Locus fluuiorum, riui latissimi, & patentes, cap. 6. num. 16
 Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, capite 3. numero 18.
cap. 34. Et complicabuntur sicut liber cælli, cap. 8. num. 5.
cap. 35. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate, dicite: pusillanimis, confortamini, & nolite timere, cap. 8. num. 21
cap. 36. Ecce confidis super baculum arundineum contractum istum super Ægyptū cui si innixus fuerit homo intrabit in manū eius, & perforabit eam, cap. 7. num. 34
cap. 37. Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi, cap. 26. num. 26
cap. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudinem animæ meæ, cap. 1. num. 33
cap. 40. Exiccatum est fœnū, & cæcidit flos quia Spiritus Domini sufflauit in eo, cap. 5. num. 23
 Super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion, cap. 2. num. 5
 Omnes gentes quasi nō sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum, & inane reputatæ sunt ei, capite 6. numero 10
 Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinē, assument penas sicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient, cap. 1. num. 49
cap. 41. Ego posui te quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra sarratia, triturabis montes & comminues, & colles quasi puluerē ponnes, cap. 1. num. 24
 Non clamabit, neque accipiet perfonam, neque audietur vox eius foris, cap. 8. num. 14
 Transibunt ad te, & adorabunt te, & in te orabunt, quia in te est Deus, & non est Deus absque te, vere tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator, capite 9. num. 53
 Ego Dominus, docens te vtilia, cap. 9. num. 61
 Viuo ego dixit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa: in obseruationibus, num. 11. pag. 7
 Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis pacem, annunciantis bonū prædicantis salutē, dicentis, Sion regnabit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum, capite 7. numero 19
 Ecce intelliget seruus meus exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi, sic in glorius erit inter viros, aspectus eius, & forma eius inter filios hominum, cap. 2. num. 3
 Et nunc quid mihi est hic dicit Dominus? cap. 18. num. 8
 Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, cap. 4. num. 5.
 Et vidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum, cap. 6. num. 4.
 Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, cap. 1. num. 45
 Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus, cap. 2. num. 14

Ecce

- runt reuersti. cap. 1. num. 23.
 Ecce incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. cap. 6. numero 47.
 State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulat in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris. capite 1. numero 49
 Defecit sufflatorium in igne; consumptum est plumbum; frustra confluit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. cap. 1. num. 23.
 Intrauit mors per fenestras nostras cap. 9. cap. 27. num. 3
 Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. capite 8. numero 18
 Congrega eos quasi gregem ad vitam, & sanctifica eos in die occisionis. cap. 8. num. 18
 Quare quasi colonus futurus es in terra? & quasi viator declinās ad manendum? cap. 19. num. 4
 Ecce ego mittam pisces multos, & piscabuntur eos, & post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, de caueris petrarum. capite 7. numero 37.
 Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cænacula sua, & non in iudicio. cap. 5. num. 11
 Dereliquit quasi leo vmbaculum suum. cap. 1. num. 31.
 Creauit Dominus nouum super terram femina circumdabit virum. cap. 7. num. 26
 Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicēs,
- cap. 54.* Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, cap. 3. num. 10.
cap. 59. Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis, cap. 3. numero 16
cap. 60. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, cap. 19. num. 2. & cap. 11. numero 21
cap. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem nō quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & Saluator eius, vt lampas accendatur, cap. 2. num. 3.
cap. 63. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, ca. 5. numero 9

Ex Hieremia.

- cap. 1.* Et dicit 2, 2, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum, cap. 6. nu. 31
 Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum. capite 6. num. 23
cap. 2. Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. cap. 1. num. 62. & 70
 Verterunt ad me terga, & non faciem, cap. 9. num. 84
cap. 3. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum. cap. 5. num. 14
 Frons meretricis facta est tibi nolui erubescere. capite 3. numero 14
cap. 5. Percussisti eos, & non doluerunt; attriuisi eos, & noluerunt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt

c cogno-

- cognosce Dominū: omnes enim cognoscent me a minimo eorum vsq. ad maximum, ait Dominus. cap. 8. num. 5
- cap. 33. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo verbum bonū, quod locutus sum ad domum David. cap. 27. num. 9
- cap. 49. Ecce quasi aquila ascendet, & auolabit, & expandet alas suas super Bosram. cap. 8. num. 16

Ex lib. Trenorum.

- cap. 2. Et propheta eius non inuenerunt visionem a Domino. capite 6. num. 2
- cap. 3. Recordare paupertatis meae, & transgressionis meae, absinthij, & fellis. cap. 17. num. 7
- Terendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. cap. 2. num. 14
- Bonus est Dominus sperantibus in eum, animae quærent illum. cap. 6. num. 9
- cap. 4. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis, in præfatione. num. 4. pag. 5
- In umbra eius viuemus inter gentes. cap. 4. num. 13
- cap. 5. Senes defecerunt de portis. cap. 3. num. 9

Ex lib. Baruch.

- cap. 3. Stellæ dederunt lumen in custodijs suis, & lætatae sunt, vocatae sunt & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. cap. 8. num. 17.
- Post hæc in terris visus est. cap. 7. num. 13.

- Et cum hominibus conuersatus est. capite 7. numero 29.
- Delicati mei ambulauerunt vias cap. 4. asperas. cap. 1. num. 49
- Sicut fuit sensus vester vt erraretis a Deo, decies tantum iterum conuertentes, requiretis eum. cap. 1. num. 49

Ex lib. Ezechiel.

- Et facta est super eū ibi manus Domini. cap. 8. num. 20
- Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. cap. 6. nu. 17
- Et aspectus earum, & opera quasi sit rota in medio rotæ, in præfatione. num. 1. pag. 1
- Et cum scorpione habitas. cap. 2. num. 23
- Et ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus & foris, in præfatione. num. 3. pag. 3
- Fili hominis ista super pedes tuos. cap. 21. num. 10
- Et comedi illum & factus est in ore meo sicut mel dulce. cap. 1. num. 59
- Ecce dedi faciem tuam valentiorē facieb. eorum vt adamantem & vt silicem dedi faciem tuam. c. 6. num. 19.
- Et vocem alarum animalium percipientium alteram ad alteram. cap. 2. num. 3
- Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis ei ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris, neque locutus fueris, vt auertatur a via sua impia, & viuat ipse

- ipse impius in iniquitate sua morietur, animam autem eius de manu tua requiram. capite 6. num. 18
- Et tu filij hominis, capite 3. numero 8.
- cap. 4. Et tu fili hominis sume tibi laterem & pones eum coram te, & describes in eo ciuitatem Hierusalem, & ordinabis aduersus eam obfidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis agerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro. capite 7. numero 3.
- cap. 5. Sume tibi gladium acutum radentem pilos, & trahe per caput tuum, & barbam tuam, & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos, &c. capite 7. numero 34
- cap. 7. Et quærent visionem de propheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus, &c. cap. 6. num. 2
- cap. 13. Væ his quæ consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ aetatis ad capiendas animas, cap. 1. num. 62
- cap. 17. Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. cap. 8. num. 16.
- Cap. 10. Ego dedi eis præcepta non bona. cap. 1. num. 39
- cap. 28. Tu Cherub extensus, & protegens, &c. cap. 3. num. 11.
- cap. 34. Vos autem cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. cap. 3. num. 8
- Securi dormient in saltibus. cap. 4. num. 13.
- cap. 36. Faciam vt in præceptis meis ambu-

- letis, & iudicia mea custodiatis & operemini. cap. 10. num. 12
- Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, eritque clausa principi. cap. 7. num. 24
- Spontanea holocausta, & pacifica cap. 46. voluntaria, cap. 2. num. 15

Ex lib. Dan.

- Apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. cap. 3. num. 4
- Abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & c. vsque, & factus est mons magnus. cap. 2. num. 2
- Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in fauillam estiuæ areæ. cap. 6. num. 23
- Cadentes adorete statuam auream, quæ constituit Nabuchodonosor rex. cap. 2. num. 19
- Et species quarti similis filio Dei. cap. 6. num. 8
- Septem quoque tempora mutabuntur super te. capite 9. numero 2.
- Potestas eius, potestas sempiterna, & regnum eius in generationem & generationem. cap. 7. numero 32
- Fecit Rex grande conuiuium optatibus suis, &c. cap. 21. numero 6.
- Iudicium sedit, & libri aperti sunt. cap. 7. cap. 26. num. 32
- Et antiquus dierum sedit, in observationibus. num. 11. pag. 7.
- Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui

ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, cap. 8. num. 5

In tempus, & tempora, & dimidiū temporis. cap. 9. num. 2

Vade Dan; quia clausi sunt, signati- que sermones vsque ad præfinitum tempus. capite 8. numero 25.

Ex lib. Osee.

cap. 1. Sume tibi vxorem fornicariam & fac tibi filios fornicationum in obseruationibus. num. 5.

cap. 2. Ecce ego sepiam viam tuā spinis, & sepiam eam maceria. capite 9. num. 84.

Argentum multiplicauit eis, quæ fecerunt Baal. capite 1. numero 12.

cap. 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. cap. 8. num. 14

cap. 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, capite 2. numero 6.

cap. 12. Adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis, & locutus sum super prophetas, & ego visionem multiplicauit. ca. 6. num. 2

cap. 13. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. cap. 1. num. 7

Cōuertere Israel ad Dominū Deū tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum, & dicite ei. Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, & reddemus vitulos laborum nostrorum. cap. 1. num. 36

Ex lib. Ioel.

Quis scit, si conuertatur & relinquat post se benedictionem? c. 1. num. 22.

Et sciatis, quia in medio Israel ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius, & non confundetur populus meus in æternum. & erit post hæc, & effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. cap. 6. num. 2

Ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. capite 6. numero 6.

Ex lib. Amos.

Triturauerunt in plaustris ferreis Galaad. cap. 5. num. 23

Ecce ego stridebo subter vos sicut stridet plaustrum onustum fœno. cap. 5. num. 23

Ex lib. Iona.

Et nauis periclitabatur conteri. cap. 1. num. 17

Et præparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret: laborauerat enim: & lætatus est Iona super hedera lætitia magna. Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit Dominus vento calido, & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & aestua-

fluabat. capite 4. numero 13.

Ex lib. Mich.

cap. 3. Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. cap. 1. num. 62.*

cap. 4. Fere totum caput quartum Michæ explicatur Isaia 2.

Cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ. capite 8. numero 11.

cap. 5. Et tu Berthelem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio, a diebus æternitatis, capite 9. numero 54

cap. 7. Factus sum sicut qui colligit in autumnum racemos vindemiarum. c. 4. num. 8

Ego autem ad Dominum aspiciam expectabo Deum saluatorem meum, audiet me Deus meus. cap. 8. num. 28

Ex lib. Nahum.

cap. 1. In diluuiio prætereunte, consummationem faciet. capite 8. numero 15.

Ex lib. Habacuc.

cap. 2. Væ ei qui multiplicat non sua, vsque & aggrauat contra se densum lutum. cap. 2. num. 18.*

Domine audiui auditionem tuam cap. 3. & timui. cap. 6. num. 12

In medio duum animalium cognoscetis. cap. 1. nu. 13

Splendor eius, vt lux erit. cap. 9. num. 4

Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, ante faciē eius ibit mors, cap. 5. num. 4.

Contriti sunt montes sæculi, incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius, cap. 2. numero 23.*

Ex lib. Sophonia.

cap. 1. Ecce dies venit magnus, & horribilis, &c. vsque ibi, super omnes angulos excelsos. cap. 9. num. 87.

Iudices eius lupi vespere, non relinquēbant in mane. cap. 3. num. 7

Ex lib. Zacharia.

cap. 1. Qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. capite 7. numero 19

cap. 2. Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudinē hominum, & iumentorū in medio eius, &c. cap. 8. num. 16

Et ego ero ei murus ignis in circuitu. cap. 5. num. 6

cap. 3. Quia viri portendentes sunt in præfatione. num. 1. pag.

cap. 4. Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septē lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis, quæ erant super caput eius. cap. 2. num. 3

Lætabuntur, & videbunt lapidem stans in manu Zorobabel. c. 1. num. 24

Ego video volumen volans; longitudo.

- tudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me. Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur. Educam illud, dicit, Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. cap. 1. num. 20.*
- Hæc est amphora egrediens, cap. 2. num. 18
- Ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier sedens in medio amphoræ. cap. 1. num. 17.
- cap. 8. Adhuc habitabunt senes, & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. capite 3. numero 9.
- cap. 11. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appetiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium. capite 6. numero 36.
- Ex lib. Malach.
- cap. 1. In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. cap. 18. num. 11.
- cap. 2. Disperdam super vultum vestrum, stercus solemnitatum vestrarum cap. 1. num. 41. & cap. 16. numero 11.
- Angelus Domini exercituum est. capite 18. numero 3.
- Ipse enim quasi ignis conflans, & cap. 8. quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iusticia, cap. 1. num. 24
- Vanus est qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? capite 5. numero 20.
- Ex lib. 1. Machab.
- Inuenerunt sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum, quæ apud samniam fuerunt. cap. 17. num. 6
- Ex lib. 2. Machab.
- Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, &c. cap. 6. num. 42.
- Ex Euangelio Matthæi.
- Et vocabis nomen eius Iesum. cap. 1. 7. num. 29.
- Et non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. cap. 7. num. 28
- Vbi est, qui natus est Rex Iudæorū? cap. 2. num. 6. cap. 8. num. 11.*
- Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur cap. 1. num. 71
- Cuius ventilabrum in manu sua, & permūdabit aream suam. c. 2. n. 5.
- Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. cap. 2. num. 19.
- Venit

- Venit Iesus, & habitauit in Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Nephtalim. cap. 9. numero 2.
- cap. 5. Videns autem Iesus turbas ascendit in Montem, cap. 2. numero 5.
- Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt cap. 2. num. 3.* cap. 9. num. 5
- Vos estis sal terræ. cap. 3. num. 8.
- Vos estis lux Mundi. cap. 7. numero 8. in prolog. ad lect.
- Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. cap. 24. num. 7.
- cap. 6. Panem nostrum super substantialē da nobis hodie. cap. 1. num. 10.
- cap. 9. Miserere nostri filij David. cap. 7. num. 16
- cap. 10. Exeuntes foras de domo, vel ciuitate excutite puluerem de pedibus vestris. cap. 6. num. 30.
- Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. cap. 1. num. 42.
- Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersum matrem suam. cap. 19. num. 4
- cap. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos; tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. cap. 9. num. 12
- Iugum meum suauē est, & onus meum leue. cap. 12
- Generatio mala, & adultera signū querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, cap. 7. num. 19
- Simile est Regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo. capite 8. num. 5.
- Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. cap. 7. num. 4.
- Tibi dabo clauēs Regni cælorum. capite 22. numero 23.
- Respondens autem Petrus dixit ad Iesum, Domine bonum est nos hic esse. cap. 1. nu. 57.*
- Et ecce apparuerunt Moyses, & Elias cum eo loquentes. cap. 5. num. 5
- Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq. fratri suo de cordibus vestris. cap. 7. num. 17.
- Dicunt ei, possumus. cap. 3. numero 12.
- Malos malè perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis. cap. 3. numero 21.
- Qui ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem verò ceciderit conteret eum. cap. 1. num. 69.* & cap. 8. num. 24.
- Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnū Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. c. 3. n. 5.
- Dicite inuitatis, ecce prandium meum parauit, tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias cap. 1. num. 10
- cap. 23. Digito autem suo nolunt ea mouere. cap. 8. num. 26.
- Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallinæ congregat pullos sub alas, & noluisti? cap. 3. num. 11.
- Itē maledicti in ignem æternum. cap. 17. num. 10
- Iam non bibam de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum, in Regno patris mei. capite 25. num. 12.
- Tunc

- cap. 27.** Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem, & acceperunt triginta argenteos pretium appetiati quem appetiauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus, cap. 6. num. 36. & 40
Et respondens vniuersus populus dixit, sanguis eius super nos, & super filios nostros, cap. 4. nu. 1
Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo vsque deorsum, cap. 1. num. 35. & 39
- cap. 28.** Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus, c. 6. nu. 34
Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & filij, & c. c. 6. nu. 17

Ex Euangelio Marci.

- cap. 1.** Sicut scriptum est in Isaia propheta ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praparebit viam tuam ante te. capite 6. num. 43
- cap. 2.** Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. cap. 8. num. 16.
- cap. 6.** Et scandalizabantur in illo. cap. 8. num. 23
- cap. 13.** De die autem illo, vel hora nemo scit neque Angeli in celo, neque filius nisi pater. cap. 7. num. 31
- cap. 14.** Vt quid perditio ista vnguenti facta est? cap. 11. num. 8.

Ex Euangelio Lucae.

- cap. 1.** Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis sextus est illi, quae vocatur sterilis, quia non est impossibile apud Deum om-

ne verbum; cap. 7. num. 26.
Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum, cap. 7. num. 29
Aue Maria gratia plena Dominus tecum. cap. 7. nu. 20. & c. 8. nu. 3
Magnificat anima mea Dominum, & exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo. c. 8. nu. 3
Quia respexit humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. c. 8. num. 23. & c. 9. nu. 16

Et virtus altissimi obrumbrabit tibi. c. 4. num. 11
Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in Montana cum festinatione in ciuitatem Iuda. cap. 6. num. 11
Quod superest datae Eleemosynam. c. 23. num. 14

Et hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in praesepe. c. 7. nu. 19
Pastores loquebantur ad inuicem transeamus vsq; Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est quod Dominus ostendit nobis. cap. 2. num. 1
Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem mortuorum in Israel signum cui contradicetur. cap. 8. num. 23

Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira. cap. 1. nu. 19.*

In verbo tuo laxabo rete. c. 19. n. 10
Et ecce mulier quae erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit, quod accubisset in domo pharisaei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes eius lacrymis coepit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngue-

- vnguebat cap. 1. num. 21. & num. 34.*
- cap. 8.** Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem. cap. 5. nu. 7
Et mulier quaedam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab villo potuit curari, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. cap. 1. num. 21. & num. 34.*
- cap. 9.** Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. cap. 9. num. 13

cap. 10. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos, cap. 2. num. 15
Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in caelis, cap. 4. num. 9.

cap. 11. Quidam autem ex eis dixerunt: in Beelzebub principe demoniorum eiicit demonia, cap. 8. num. 30
Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quae possidet, Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet, cap. 8. num. 6. & cap. 9. nu. 10.*

Reuertar in domum meam, vnde exiui. cap. 5. num. 6.

cap. 12. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. c. 8. nu. 22.
Beati serui illi, quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes: amen dico vobis, quod praecinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis, cap. 1. num. 63.

cap. 14. Et ecce homo quidam hydropicus

- erat ante illum. cap. 2. num. 18
Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, amice ascende superius, cap. 6. num. 8
Et factum est, dum irent, mundati sunt, cap. 1. num. 33
Ecce ascendimus Hierosolymam, cap. 18. & consumabuntur omnia, quae scripta sunt per prophetas de filio hominis. cap. 5. num. 3.*
Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis eius. cap. 1. num. 62. & numero 15.
Reges gentium dominantur eorum, cap. 22. & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. cap. 3. num. 8.
Et factus in agonia prolixius orabat cap. 7. num. 18
Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via: & aperiret nobis scripturas? cap. 6. num. 24.
Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. capite 8. numero 5.

Ex Euangelio Ioannis.

- Et verbum caro factum est. cap. 2. cap. 1. num. 1.
Et habitauit in nobis, cap. 2. num. 3. & cap. 7. num. 29
Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratiae & veritatis. cap. 5. numero 5.
Et de plenitudine eius nos omnes, accepimus, cap. 2. num. 3
Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum,

- eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. cap. 3. num. 26.
- Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.** cap. 8. num. 7
- cap. 2. **Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit.** cap. 9. num. 6
- cap. 4. **Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.** cap. 5. nu. 8. & cap. 7. num. 13
- Sed aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.** cap. 3. num. 8
- cap. 5. **In his iacebat multitudo magna, languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium, aquæ motum.** cap. 1. num. 35.
- Locus de duobus panibus hordeaceis, & duobus piscibus, explicatur.** cap. 25. num. 16. *
- cap. 6. **Nos credimus, & cognouimus quia tu es Christus filius Dei.** cap. 7. num. 12
- Quod ergo tu facis signû, vt videamus, & credamus tibi?** cap. 7. num. 12
- cap. 7. **Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.** capite 12. num. 9
- cap. 8. **Samaritanus es tu, & dæmonium habes.** cap. 21. num. 13
- Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est.** cap. 9. num. 7
- Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.** cap. 8. num. 28
- cap. 9. **Si cæci essetis, non haberetis peccatum.** cap. 6. num. 47
- cap. 10. **Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.** cap. 6. num. 15
- Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.** capite 1. numero 10
- Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, ne tota gens pereat.** capite 8. numero 18.
- Domine iam fatet,** capite 6. numero 12.
- Lazare veni foras,** capite 22. numero 23.
- Nunc iudicium est mundi, & nunc princeps huius mundi eijcietur foras.** cap. 1. num. 68. & cap. 4. num. 10
- Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.** cap. 2. num. 3. & 6.
- Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.** cap. 6. num. 47
- Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.** cap. 6. num. 5. & num. 14
- Qui amat animam suam, perdet eam.** cap. 8. num. 19
- Et cum recubuisset, iterum dixit eis, scitis quid fecerim vobis?** cap. 6. num. 12
- Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem, dilexit eos,** cap. 6. num. 12
- Philippe, qui videt me, videt & Patrem.** cap. 8. nu 7
- Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.** cap. 6. num. 23
- Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent.** cap. 1. num 61
- Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.** cap. 17. capi-

- capite 5. numero 5. ***
- Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum & quem misisti Iesum Christum.** cap. 7. num. 13
- Ego pro eis rogo, non pro mundo, sed pro his, quos dedisti mihi, c. 8 num. 28.**
- cap. 18. **Si ergo me queritis, sinite hos abire,** cap. 3. num. 15
- cap. 19. **Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: consummatum est.** cap. 1. num. 35
- Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.** cap. 8. num. 18
- Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, & c. vsque os non comminuetis ex eo.** cap. 25. num. 10
- cap. 20. **Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam,** cap. 8. num. 9
- Cum ergo esset sero die illo vna sab bathorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis.** cap. 1. nu. 26. * & cap. 9. num. 75
- Hæc cum dixisset insufflauit, & dicit eis: accipite Spiritum sanctum. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt.** cap. 2. num. 26
- Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.** cap. 7. num. 12
- Exiit Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.** cap. 11. num. 22
- cap. 21. **Pasce agnos meos.** c. 5. nu. 21.
- Mittite in dexteram nauigij rete.** cap. 19. num. 10. & 11.
- Ex epistola sancti Pauli ad Romanos.**
- Omnibus, qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis.** capite 4. numero 8.
- Vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.** cap. 4. num. 3. *
- Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo.** cap. 9. numero 10
- Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificatione.** cap. 1. nu. 49. cap. 9. num. 10
- Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?** cap. 1. num. 70
- Stipendia enim peccati mors,** cap. 9. num. 12
- Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis,** cap. 3. num. 19
- Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,** cap. 6. num. 22
- Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ saluæ fient,** cap. 4. num. 8. *
- Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & omnis qui credit in eum non confundetur**

- detur. capite 8. numero 24.
 cap. 10. Finis enim legis Christus ad iustitiā
 omni credenti, in præfatione,
 num. 1.
 Isaias enim dicit, Domine quis cre-
 didit auditui nostro? cap. 6. nume-
 ro 29.
 Corde creditur ad iustitiam, ore
 autem confessio fit ad salutem.
 cap. 6. num. 45
 cap. 11. Fracti sunt rami, vt ego inferar.
 cap. 2. num. 17.
 Non tu radicem portas, sed radix
 est. cap. 4. nu. 5
 Nolo enim vos ignorare fratres my-
 sterium hoc, vt non sitis vobis ip-
 sis sapientes, quia cæcitas ex par-
 te contigit in Israel, donec pleni-
 tudo gentium intraret. cap. 4.
 num. 4
 cap. 13. Sed induimini Dominum Iesum
 Christum. cap. 4. num. 3
 cap. 15. Dico enim Christum Iesum mini-
 strum fuisse circumcisionis pro-
 pter veritatem Dei ad cõfirman-
 das promissiones Patrum. cap. 9.
 num. 7

Ex 1. epist. ad Corinthios.

- cap. 1. Ex ipso autem vos estis in Christo
 Iesu, qui factus est nobis sapien-
 tia a Deo, & iustitia, & sanctifica-
 tio, & redemptio, cap. 1. num. 68
 & cap. 2. num. 16
 cap. 2. Sed loquimur Dei sapientiam in
 mysterio, quæ abscondita est,
 quam prædestinavit Deus ante
 sæcula in gloriam nostram. cap. 5
 num. 4.
 cap. 3. Ego plantavi, Apollo rigauit, sed
 Deus incrementum dedit. cap. 6.
 num. 25.
 Dei enim sumus adiutores. cap. 1.
 num. 68.

Quid igitur est Apollo? Quid verb
 Paulus? ministri eius, cui credidi-
 stis? cap. 6. num. 25

Nolo enim vos ignorare fratres,
 quoniã patres nostri omnes sub
 nube fuerunt, & omnes mare
 transferunt, & omnes in Moyse
 baptizati sunt, in nube, & in ma-
 ri. cap. 8. num. 11.

Ideo inter vos multi infirmi, & im-
 becilles, & dormiunt multi. ca. 3.
 num. 6.

Ex 2. epist. ad Corinth.

Paulus Apost. Iesu Christi per volu-
 tatem Dei, & Timotheus frater
 Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi,
 cum sanctis omnibus, qui sunt in
 vniuersa Achaia. cap. 4. num. 8.

Non enim sumus sicut plurimi adul-
 terantes verbū Dei, sed ex sincere-
 ritate sicut ex Deo corā Deo in
 Christo loquimur. cap. 1. nu. 62.

Idoneos nos fecit ministros noui te-
 stamenti. cap. 2. nu. 17

Non in tabulis lapideis, sed in tabu-
 lis cordis carnalibus, cap. 8. nu. 4.
 Littera enim occidit, spiritus au-
 tem viuificat, cap. 1. num. 35.

Nos vero omnes reuelata facie Do-
 mini gloriam specularantes in can-
 dem imaginem transformamur
 a claritate in claritatem, tanquã
 a Domini spiritu. cap. 6. nu. 16.

Vt nõ fulgeat illis illuminatio Euan-
 gelij gloriæ Christi, qui est imago
 Dei inuisibilis, cap. 5. num. 5

Quasi tristes, semper autem gau-
 dentes. cap. 9. num. 6

Quasi mortui, & ecce viuimus, cap.
 2. nu. 22. & num. 28

Per arma iustitiæ a dextris, & a fini-
 stris, per gloriam, & ignobilitatē
 per infamiam, & bonam famam.

cap.

- capite 25. numero 14.
 cap. 12. Quis infirmatur, & ego non infir-
 mor? Quis scandalizatur, & ego
 non vrer? cap. 3. num. 11.

Ex epist. ad Galatas.

cap. 3. Itaque lex pedagogus noster fuit in
 Christo Iesu, vt ex fide iustifice-
 mur. cap. 1. num. 39

cap. 4. Nunc autem cum cognoueritis
 Deum, imo cogniti estis a Deo,
 quomodo conuertimini iterum
 ad infirma, & egena elementa,
 quibus denuo seruire vultis? cap.
 1. num. 35.

cap. 5. Filioli mei, quos iterum parturio
 donec formetur Christus in vo-
 bis. cap. 2. nu. 26

Vt vnanimis vno ore glorificetis
 Deum. cap. 12. num. 3

cap. 6. Fratres, & si præoccupatus fuerit
 homo in aliquo delicto, vos qui
 spirituales estis, huiusmodi in-
 struite in spiritu lenitatis, confi-
 derans te ipsum, ne & tu tenteris.
 cap. 8. num. 21.

Quæ enim seminauerit homo, hæc
 & metet, cap. 3. num. 15

Ex epist. ad Ephesios.

cap. 1. Qui benedixit nos in omni benedi-
 ctione spiritali in cælestibus in
 Christo Iesu. c. 1. n. 56. c. 8. n. 18.

Et ipsum dedit caput super omnem
 Ecclesiã quæ est corpus ipsius, &
 plenitudo eius, &c. cap. 2. nume-
 ro 3.

cap. 4. Ascendens in altum captiuam du-
 xit captiuitatem, dedit dona ho-
 minibus. Quod autem ascendit
 quid est, nisi quia descendit pri-
 mum in inferiores partes terræ?
 c. 4. nu. 7. & c. 1. nu. 8. & 6.

Viri diligite vxores vestras, sicut cap. 5.
 Christus dilexit Ecclesiam, & se
 ipsum tradidit pro ea, vt illã san-
 ctificaret, mundans eam lauacro
 aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet
 ipse sibi gloriosam Ecclesiam nõ
 habentem maculam, aut rugam,
 aut aliquid huiusmodi, sed vt sic
 sancta & immaculata. cap. 1. n. 94

Ex epist. ad Philippenses.

Coarctor autem e duobus, desiderium cap. 1.
 habens dissolui, & esse cum Chri-
 sto multo magis melius; perman-
 nere autem in carne necessarium
 est propter vos. c. 6. nu. 22.

Vnum autem quæ quidẽ retro sunt cap. 5.
 obliuiscens, ad ea vero, quæ sunt
 priora extendens me ipsum ad de-
 stinatum persequor, ad brauium
 supernæ vocationis. c. 7. n. 4

Nulla mihi Ecclesia communica- cap. 4.
 uit in ratione dati, & accepti.
 cap. 2. 3. num. 3

Ex epist. ad Colossenses.

Qui est imago Dei inuisibilis, pri- cap. 2.
 mogenitus omnis creaturæ, cap.
 8. num. 7

Delus quod aduersum nos erat chy- cap. 5.
 rographum decreti, quod erat
 contrarium nobis, & ipsum tulit
 de medio &c. cap. 2. nu. 39.

Mortui enim estis, & vita vestra cap. 3.
 abscondita est cum Christo in
 Deo. cap. 3. num. 19

Ex epist. ad Thessalonicenses.

Cum enim dixerint pax & securitas cap. 2.
 tunc repentinus eius superue-
 niat interitus, sicut dolor in vre-
 ro habentis, &c. cap. 3. num. 24.

Ex

Ex 1. epist. ad Timoth.

- Cap. 1.** Scimus autem, quoniam bona est lex, si quis ea legitimè utatur. cap. 1. num. 39
Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. cap. 7. num. 19
- Cap. 2.** Similiter autem, & mulieres in habitu ornato cum verecundia, & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. cap. 3. num. 28
Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. c. 3. nu. 22.
- Cap. 3.** Nam quæ in delictis est, viuens mortua est. cap. 3. num. 4
Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico utere propter stomachum & frequentes tuas infirmitates. cap. 5. num. 15

Ex 2. epist. ad Timoth.

- Cap. 2.** Sed verbum Dei non est alligatum. cap. 6. num. 29
- Cap. 4.** Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit. cap. 8. num. 19.

Ex epist. ad Hebraeos.

- Cap. 1.** Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & sæcula, cap. 2. num. 2.
Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq. om-

nia verbo, virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens. cap. 8. num. 7

Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. cap. 6. num. 9. & 22.

Nonne sunt omnes administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? cap. 6. num. 22.

Ego ero fidens in eum, cap. 8. nu. 28 cap. 2.

Terra proferens spinas, ac tribulos reproba est, & de maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. cap. 2. num. 19

Dicendo autem nouum, veterauit prius. cap. 8. num. 4

Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, cap. 1. num. 57. *

Sed a longe eas aspicientes, & saluantes, & c. in præfatione. num. 1

In solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. cap. 25. num. 3

Deponentes omne pondus, & circumstantans nos peccatum. cap. 1. num. 17.

Non enim accessistis ad tractabilem montem, & accensibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt excusauerunt se, & c. sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, & c. cap. 2. num. 4

Et sanguinis asperionem melius loquentem quam Abel. ca. 5. nu. 12.

Ex epistola Iacobi.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. cap. 2. num. 8.

Ex

Ex 1. epist. S. Petri.

Cap. 2. Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, & c. cap. 3. num. 10.

Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem reprobauerunt ædificantes. hic factus est in caput anguli, cap. 8. num. 23.

Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite. cap. 8. num. 29

Ex Actibus Apostolorum.

Cap. 1. Non enim, sicut vos æstimatis, ebrii sunt cum sit hora diei tertia. cap. 5. num. 15.

Factus est repente de celo sonus, tanquam venientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes, & apparuerunt illis dispersitæ linguæ, tanquam ignis, & c. cap. 7. num. 13. & cap. 25. num. 11.

Cap. 3. Viri Israelitæ quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare? cap. 6. num. 27.

Cap. 7. Mittens autem Ioseph accersit Iacobum patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. ca. 6. nu. 37

Cap. 10. Surge Petre, occide, & manduca. cap. 2. num. 7
Surge, & ego ipse homo sum. cap. 3. num. 8

Cap. 13. Et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. cap. 4. num. 9.

Discipuli quoque replebatur gaudio

& Spiritu sancto. cap. 4. numero 7.

Nunc ergo quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? cap. 9. num. 2.

Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculos suos cõpresserunt, & c. cap. 6. num. 47

Ex Apocalypsis.

De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat. cap. 7. nu. 8. & cap. 1. num. 60.

Scio vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. cap. 6. num. 20

Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & c. capite 6. numero 23.

Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatē & sapientiam & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. cap. 8. num. 5.

Nomen illi mors. cap. 9. num. 7. cap. 6.
Abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni. c. 2. num. 21. *

Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. in obseruationibus num. 11. pag. 7

Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus stantes ante thronum. capite 25. numero 8.

Datum

I N D E X.

- cap. 8.** Datum est illis, ne occiderent eos, sed vt cruciarent mensibus quinque, & cruciatus eorum, vt cruciatus scorpionum cum percutit hominem. cap. 7. num. 4.
- cap. 12.** Signum magnum apparuit in celo mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, &c. vsque ibi: filium eius deuoraret. cap. 26. numero 26.
- cap. 14.** Hi sequuntur agnum quocunque ierit. cap. 3. nu. 6. & 30

- Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi astu affligere homines, & igni. cap. 4. num. 11
- Et qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis, cap. 4. num. 3
- Et alius liber apertus est, qui est vitæ, &c. cap. 4. num. 9.

Finis indicis sacre Scripturae.

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM.

Littera P, paginam. littera C, columnam. & littera N, numerum designat.

A

- A**ESCONDITA sunt nobis diuina mysteria. p. 191. col. 2. nu. 10. & pag. 152. c. 2. n. 11
- A**Duentus primi, & secundi Christi differentia. p. 376 c. 2. n. 7
- A**dam ubi formatus, & ubi de Paradiso eiectus. p. 382. c. 2. n. 2
- A**dulatores scorpionibus, vulpi, & pesti comparati. p. 108. c. 2. n. 23.
- A**la in Scriptura, quid significet. pag. 219. c. 2. n. 6.
- A**larum nomine exercitus significatur. p. 391. c. 1. n. 2
- A**mbitio, & inuidia comparantur igni, & quare. p. 100. c. 2. n. 10
- A**ngeli iustorum custodes. p. 132. c. 1. n. 6 & p. 161. c. 1. n. 22
- A**nima proprijs viribus in Deum tendere nequit. p. 79. c. 1. n. 8
- A**nima propria, que vinea comparatur, custodia gerenda. pag. 432. c. 1. n. 9
- A**nima custodiae nocturnum tempus aptissimum. p. 433. c. 2. n. 21
- A**ndrea Apostoli deprecatio. pag. 78. c. 1. n. 6
- A**postoli Ecclesie turris. p. 133. c. 2. nu. 9.
- A**postoli infirmi electi, vt Scripturam aperirent. p. 211. c. 2. n. 5. & p. 226. c. 2. n. 25. & p. 238. c. 2. n. 8
- A**postolorum predicatione lex vetus cessauit. p. 227. c. 2. n. 27
- A**postoli messorum. p. 239. c. 2. n. 9
- A**postolorum diuisio, diuisioni spoliarum comparatur. p. 241. c. 1. n. 11
- A**postoli Ecclesie semen. pag. 37. c. 2. nu. 32
- A**postoli sunt iudices, & principes Ecclesie. p. 66. c. 1. n. 67
- A**postoli dicuntur consiliarij. p. 67. c. 2. n. 66
- A**postoli dicuntur Domini germen. p. 117. c. 1. n. 4
- A**postoli dicuntur Christi coadiutores. p. 69. c. 1. n. 68
- A**postoli dicuntur lucerna templi. p. 75. c. 1. n. 3
- A**postoli dicuntur lucerna mundi, & quare. p. 236. c. 2. n. 5

Apostoli crucis signum exaltarunt. p. 341. c. 1. n. 3
Apostoli dicuntur fulgura. p. 393. c. 1. n. 3
Apostoli nubibus comparantur. p. 402. c. 2. n. 2
Apostoli dicuntur pisces. p. 410. c. 2. n. 10. & 412. c. 2. n. 11
Apostolorum rete quando scinditur. p. 413. c. 1. n. 11
Apis cuius typum gerat. p. 202. c. 1. n. 13
Arbitrij libertas ostenditur. p. 37. c. 1. n. 68
Arrogantis, & superbi differentia. p. 377. c. 1. n. 8
Arma diaboli qua. p. 240. c. 1. n. 10
Auxilio efficaci Deus voluntatem mouet. p. 296. c. 1. n. 10
Auaria detestanda. p. 85. c. 1. n. 18
Auaria est Idolorum seruitus. p. 87. c. 1. n. 19
Auaria cantui meretricio comparatur. p. 468. c. 2. n. 9

B

BAPTISMI necessitas. p. 47. c. 2. n. 44
Babylonem, quis condiderit, quidve significet. p. 340. c. 1. n. 2
Barbam & comam radere vel nutrire, quid sit. p. 367. c. 2. n. 4
Beatorum letitia. p. 497. c. 2. n. 6
Beati habent premium, illimitatum bonum. p. 105. c. 2. n. 19
Beatorum claritas. p. 492. c. 2. n. 28
Beatorum letitia conuiuio Assueri confertur. p. 502. c. 1. n. 13
Beneficia Dei sedulo cogitanda. p. 333. c. 1. n. 11
Beneficiorum Dei iugis tenenda memoria. p. 385. c. 2. n. 7
Bellum aliter committit Christus cum hostibus, aliter mundus. p. 242. c. 2. n. 14.
Bona caelestia non terrena perquirunt.

da. p. 58. c. 2. n. 57
Bona terrena non vera, sed ficta bona sunt. p. 90. c. 1. n. 22
Bona opera semper iteranda. p. 309. c. 2. n. 2

C

C *CAUSAE secunda nisi a Deo moue, mouere nequeunt.* p. 296. c. 1. n. 10
Cain ubi Abel occiderit. pag. 382. c. 2. n. 2
Calum & terra testes in extremo iudicio, & quare. p. 18. c. 2. n. 7
Cherubim se mutuo respicientes, legis, & Euangelij concordantiam significant. p. 1. c. 2
Christus ut homines purgaret a peccato, morte consumptus. p. 30. c. 2. n. 24 & p. 32. c. 2. n. 27
Christus semen quo mortificato fideles multiplicantur. p. 37. c. 2. n. 33
Christus extensus in cruce, ut rugas Ecclesiae aboleret. p. 48. c. 2. n. 44.
Christus mons, & quare. pag. 73. c. 1. n. 2.
Christus dicitur lampas, & est ceteris sanctis eminentior. p. 74. c. 2. n. 3
Christus humillimus exiit. p. 78. c. 1. n. 6.
Christus Domini germen, & quare. p. 117. c. 2. n. 5
Christi utraque natura, quomodo ab Isaia exprimitur. p. 118. c. 2. n. 6
Christi ascensus in caelum hominibus utilis. p. 119. c. 1. n. 7
Christi passio nos abluit. pag. 122. c. 1. n. 10.
Christus fidelium custos. pag. 132. c. 1. n. 6.
Christus fatigatus in excolenda vinea. p. 133. c. 1. n. 8
Christus in passione communis peccatoribus, & iustis, in gloria tantum patet iustis. p. 147. c. 1. n. 4
Christus est fundamentum totius edificij.

ej. pag. 147. colum. 2. num. 5.
Christi passio simbria dicitur. p. 148. c. 1. n. 7
Christus quare lauit discipulorum pedes. p. 153. c. 2. n. 12
Christus dicitur calculus. p. 161. c. 2. n. 23
Christus dicitur altare. pag. 162. c. 1. n. 34
Christus dicitur spoliasse Iudaeam. pag. 177. c. 2. n. 53.
Christus quare dicitur filius David. p. 190. c. 1. n. 16
Christus quare dicitur Emmanuel. p. 198. c. 1. n. 29
Christus api comparatur, & quare. p. 200. c. 1. n. 30
Christus celeriter cucurrit, ut fontem vinceret, & nobis subueniret. p. 212. c. 1. n. 6
Christi potentia. p. 216. c. 2. n. 10. & 11
Christi doctrina pacifica, & quietis. p. 208. c. 2. n. 14
Christi humilitas, & obedientia. p. 228. c. 2. n. 29
Christi miracula diuina virtute sunt facta. p. 229. c. 2. n. 30
Christi iugum leue. p. 234. c. 2. n. 2. & p. 235. c. 2
Christi duplex natura. p. 243. c. 2. n. 16 & p. 262. c. 2. n. 44. & 45.
Christus nobis ad omnia datus. p. 244. c. 2. n. 18
Christus hamus quo diabolus capitur. p. 246. c. 2. n. 21
Christus quare quatuor fratres vocauit. p. 250. c. 2. n. 28
Christus quare magis Pater, quam Dominus. p. 276. c. 2. n. 34. p. 452. c. 1. n. 20
Christi semita pacifica qua. p. 275. c. 1. n. 75
Christus thronum David erexit. p. 278. c. 2. n. 77.
Christi regnum, cum regno David comparatur. p. 279. c. 1. n. 78.

Christus mors dicitur, & quare. p. 281. col. 1. nu. 81.
Christus quomodo consumauit omnia. p. 301. c. 2. n. 19
Christus mansuetudine mundum superauit. p. 305. c. 1. n. 25
Christi humilitas. p. 308. c. 2. n. 2
Christus perfectus flos, segnioribus virga est. p. 308. c. 2. n. 2
Christus in passione odorem maximum efflauit. p. 309. c. 1. n. 2
Christus solus Spiritum permanentem habet. p. 310. c. 1. n. 3
Christi gloria. p. 319. c. 1. n. 16. & 17.
Christi praesentia fideles exhilarantur. p. 333. c. 2. n. 13
Christus semper in medio, & quare. p. 334. c. 2. n. 14
Christus multis animalibus in Scriptura comparatur. p. 361. c. 2. n. 19
Christi passionis memoria Deo accepta. p. 385. c. 2. n. 7
Christi humanitas nubes leuis. p. 403. c. 2. n. 4
Christi charitas erga homines. p. 404. col. 1. nu. 4
Christus crucifixus altare. p. 416. c. 2. n. 21
Christus custos dicitur. p. 434. col. 2. nu. 13. & paxillus. p. 434. c. 2. n. 13.
Charitas Dei quanta. p. 280. c. 1. n. 79
Charitatis praecipuum quare nouum dicitur. p. 477. c. 2. n. 7
Cognoscit Deum qui Bonum imitatur. p. 22. c. 2. n. 13
Consonantia euangelij, legis, & prophetarum. p. 1. c. 1. n. 1
Consuetudo peccati vitanda. p. 24. c. 2. n. 16. & p. 140. c. 1. n. 22
Conscientia bona securitas. pag. 106. c. 2. n. 20
Creatura Deo comparata, nihil sunt. p. 151. c. 2. n. 10
Credat qui vult intelligere. p. 187. c. 2. n. 12
Crucis splendor, & gloria. pag. 130. col. 1. nu. 2

columna 2. numero 5.
 Crucis exaltatio. p. 322. c. 2. n. 19. & p. 341. c. 1. n. 3
 Crucifixi plaga fontibus similes. p. 332. c. 1. n. 9
 Crux signum omnium perfectionum, & crucis epitecta. p. 395. c. 1. n. 6
 Crux principatus Christi. p. 261. col. 1. num. 43
 Crucis signaculo saluandi notantur. p. 262. c. 1. n. 43
 Crudelitatis, & inhospitalitatis vitium Deus punit. p. 395. c. 1. n. 6
 Crura Christi, quare in cruce non sint fracta. p. 500. c. 1. n. 1
 Coniuij Assueri cum beatorum felicitate collatio. p. 502. c. 1

D

DAMNATORVM pœne in æquales. p. 475. c. 1. n. 3. & p. 488. c. 2. n. 23
 Damnatorum pœna maxime. p. 485. c. 2. n. 20
 Damnatorum pœna grauitas, ex tribus pensatur. p. 487. c. 2. n. 23
 Damnati in inferno facies Dominici calicis bibunt. p. 501. c. 1. n. 12
 Damnati voluntarie in infernum se cõiecerunt, ubi magis desiderant consumi ab igne quam viuere. p. 243. c. 2. n. 15
 Damnati maxime torquentur in memoria felicitatis præterite. p. 345. col. 1. num. 8.
 Damnatis commutabuntur mundi oblectamenta, in tot inferni pœnis. p. 349. c. 2. n. 16. & p. 355. c. 2. n. 8
 Damnatorum pœna quales. p. 398. c. 2. num. 10
 Dauid regnum in Sedechia desit, non tamen principatus. pag. 278. col. 8. num. 77
 Dauid regnum similis Regno Christi. p. 279. c. 1. n. 78.

Dei labia quæ. p. 8. c. 1. n. 19
 Dei Os quid. p. 61. c. 2. n. 61
 Deus dolet de peccatis nostris. p. 23. c. 2. num. 15
 Deus permittit peccatores in deteriora labi. p. 31. c. 2. n. 25
 Deum inamaricari quid sit. p. 60. c. 1. num. 59.
 Dei ira dicitur ira agni. pag. 91. col. 2. num. 25
 Dei & hominum adinventiones in quo differant. p. 107. c. 1. n. 21
 Deus etiam inuentus querendus. p. 152. c. 2. n. 11
 Dei cognitio hominem humiliat. p. 159. c. 1. num. 19
 Deum excecere peccatores, diuersimode intelligitur. p. 176. col. 1. n. 48. 49. 50
 Deus si protegit nihil timendum. pag. 186. col. 1. num. 8
 Deus operatur aliquando ut Deus, aliquando ut Dominus. pag. 192. c. 1. num. 22
 Deus misericors. p. 203. c. 2. n. 34
 Deus summa facilitate calos condidit. p. 210. c. 2. n. 5
 Deus nobis suam imaginem visibilem fecit. p. 213. c. 1. n. 7
 Dei erga nos maxima charitas. p. 280. c. 1. n. 79
 Deo tribuuntur affectus humani, quomodo, & quare. p. 285. c. 2. n. 86
 Deus in bonis operibus gaudet. p. 286. c. 1. n. 86
 Deus ignis est tam peccatoribus quam iustis. p. 300. c. 1. n. 15
 Deum impium interficere, quid sit. p. 314. c. 2. n. 9
 Deus vltro se offert querentibus, ideo fonti comparatur. p. 330. c. 2. n. 8
 Deus punit citra condignum. p. 372. c. 1. num. 2
 Deus quomodo dicatur cognoscere. p. 375. c. 2. n. 6
 Dei misericordia quæta. p. 396. c. 2. n. 8
 Dei

Dei manus, & vltio timenda. pag. 415. c. 1. n. 15.
 Decima quare Ecclesia debita, & oblata. p. 465. c. 2. n. 12
 Diuitiæ in quos vsus infumeda. p. 464. c. 2. n. 10
 Diabolus pacifice animæ peccatoris dominium obtinet. p. 295. c. 2. n. 5
 Diabolus in mysterio crucis deceptus. p. 130. c. 2. n. 5
 Diabolus iridetur a iustis post dimissum peccatum. p. 354. c. 1. n. 5
 Dilectio inimicorum suadet. p. 65. c. 2. num. 64
 Doctores Ecclesia dentibus comparantur. p. 3. c. 2. n. 4
 Doctores, & periti in lege, magis puniuntur, quam simplices. p. 379. c. 2. num. 13
 Doctrina nouitas, etiam in vocibus vitanda. p. 317. c. 2. n. 13
 Dolere de peccatis commissis Deo gratissimum. p. 366. c. 1. n. 3

E

EBRIETATIS mala describitur. p. 136. c. 1. n. 15
 Ecclesia dicitur mons. p. 75. c. 2. n. 4
 Ecclesia dicitur vinea in cornu filio olei plantata. p. 129. c. 1. n. 4
 Ecclesia primitiua feruor. pag. 77. c. 2. num. 6
 Ecclesia multas perpessa persecutiones. p. 183. c. 1. n. 30
 Tamen firma permanet. ibid. n. 4
 Ecclesia dicitur insula. p. 245. c. 1. n. 29
 & p. 388. c. 1. n. 9
 Ecclesia vnitas, & simul ordinu diuersitas. p. 327. c. 2. n. 2
 Ecclesia dicitur ciuitas pauperum, & in orbem celebris. p. 362. c. 2. n. 21
 Ecclesie inimici a Deo confunduntur. p. 365. c. 1. n. 2. & 3
 Ecclesia dicitur conuulsa, dilacerata, & terribilis. p. 393. c. 2. n. 4
 Ecclesia numquam obliuiscitur, sed mi

seretur Deus. p. 396. c. 2. n. 8
 Ecclesiam infestantium conatus frustrabuntur. p. 397. c. 1. n. 9
 Ecclesia dicitur ciuitas Solis. p. 413. c. 2. n. 20
 Ecclesia despecta, & decolorata ob Peccatorum scelera. p. 440. c. 1. n. 3
 Ecclesia deseruire non debet in peccatorum operimentum. pag. 442. c. 2. num. 6
 Edificiorum multitudo, magnitudo, & pulchritudo damnatur. p. 134. c. 1. n. 11. & 13
 Eleemosyna & oblationes quæ grata Deo. p. 39. c. 1. n. 34
 Eleemosyna & spiritalis negociatio. p. 467. c. 1. n. 13
 Electi pauci. p. 150. c. 2. n. 9. & p. 347. c. 2. n. 12. & p. 481. c. 2. n. 14
 Electi quia pauci, & despecti reliquiæ dicuntur. p. 120. c. 2. n. 8
 Electi sunt gloria Dei. pag. 124. col. 1. num. 13
 Electi conculcati dicuntur. p. 394. c. 1. num. 5
 ERubescitiam furatur diabolus tempore peccati, postea restituit tempore penitentia. p. 69. c. 2. n. 70
 EXercitus aquæ comparatur, & quare. p. 208. c. 1. n. 13
 EVangelium non est bello prædicandū, vel publicandum. p. 83. c. 2. n. 15
 Euangelium Matthæi Christum esse Messiam in lege promissum ostendit. p. 245. c. 1. n. 20
 Euangelium Ioannis Christi diuinitatem ostendit. p. 270. c. 1. n. 55
 Euangelij per orbem prædicatio. p. 323. c. 1. n. 21
 Eucharistia tantum cibus substantialis, & ardentissima Christi charitatis indicium. p. 20. c. 1. & 2. n. 10
 Eucharistia dat robur homini. p. 95. c. 2. num. 6
 Eucharistia institutio qualis. p. 153. c. 1. n. 12

FESTIVIS diebus Deum offendere iniquum est. pag. 378. c. 2. num. 11
 Fiducia iustorum maxima. pag. 54. c. 1. num. 52
 Fiduciam erga Deum, minima etiam peccata tollunt. ibid. c. 2
 Fideles dicuntur creari, & quare. p. 122. c. 2. nu. 11
 Fidelibus deficiens naturalibus auxilijs, Deus præter spem repente occurrat. p. 123. c. 2. n. 12
 Fimbria vestimentorum Dei quid significet. p. 148. c. 1. n. 70
 Fidei mysteria credenda, ut intelligantur. p. 187. c. 2. n. 12
 Fides necessaria ad visionem. p. 189. c. 1. nu. 13
 Fideles Christi a peccatorum onere leuantur. p. 236. c. 1. n. 3
 Finis a bonis malos discernit. p. 319. 5. 2. num. 17
 Flagellat Deus peccatores, ut eos corrigat. p. 30. c. 1. n. 23. & p. 31. c. 1. num. 24
 Flagella congeminat Deus ut corrigat. p. 66. c. 1. n. 64
 Fratres quatuor quare primo a Christo vocati. p. 250. c. 2. n. 28

G

GENTES ad Christi fidem conuerse. p. 353. c. 2. n. 4
 Gentium vocatio, & conuersio. p. 398. c. 2. nu. 11
 Gentes primum Christi fidem susceperunt, ut sint nouissimi primi, & primi nouissimi. p. 419. c. 2. n. 26
 Gladij diuersæ acceptiones in scriptura. p. 61. c. 1. n. 60
 Gloria perpetuitas, & cui assimilatur. p. 332. c. 1. n. 9

Gloria celestis conuiuio comparata, & quatuor conditiones huius conuiuij. p. 498. c. 1. n. 7
 Gloria celestis quare esui pinguium, & medullarum comparata. p. 499. c. 1. n. 10
 Gradus diuersi per quos perfectionis apex attingitur. p. 80. c. 2. n. 10
 Gratiarum actio necessaria. pag. 21. c. 1. num. 11
 Gratia, & misericordia Dei comparantur fonti, & vberibus. pag. 329. c. 2. num. 7
 Gula quæ mala pariat. pag. 94. col. 2. n. 4

H

HEBRÆORVM ingratitude. p. 19. c. 2. n. 9
 Hebræi per orbem dispersi, & quare. p. 34. c. 1. n. 29
 Hebræorum caecitas, & obstinatio. p. 35. c. 1. num. 30
 Hebræi a Deo, & Angelis derelicti. p. 36. c. 1. n. 31
 Hebræi in Paschata a Romanis obfessi, & quare. p. 226. c. 2. n. 24
 Hebræorum consilium contra Christum. p. 105. c. 1. n. 17
 Hebræi quare vincæ conferantur. pag. 128. c. 2. n. 3
 Hebræi intellectum, & voluntatem deprauatam habent. p. 174. c. 1. n. 43
 Hebræi pullulare dicuntur post ruinam. p. 178. c. 2. n. 54
 Hebræi dicuntur claudi, & quare. pag. 222. col. 1. nu. 18
 Hebræis reprobatis gentes sunt insertæ. p. 281. c. 2. n. 81
 Hebræi vane redditum in Hierusalem expectant. p. 320. c. 2. n. 18
 Hæreticorum versutia. pag. 183. c. 2. num. 4
 Hæreticorum doctrina eradicanda. pag. 369. c. 2. n. 8. & p. 388. col. 2. num. 10

Hære.

Hæretici piscatores dicuntur. p. 410. c. 2. nu. 10
 Hæretici nocte piscantur. p. 412. c. 2. num. 11
 Hypocritarum finis, & initium. p. 386. c. 1. nu. 8
 Hypocritarum pœna qualis futura. p. 286. c. 1. n. 87
 Hypocritarum operimentum reuelandum a Deo. p. 442. c. 1. n. 6
 Hierusalem quare per Romanos vastata. p. 33. c. 2. n. 29
 Homines omnes natura eiusdem sunt conditionis, dispares autem gratia. p. 224. c. 2. n. 21
 Homo habet spiritum venientem, non tamen permanentem. pag. 310. c. 1. num. 3
 Homo in bonis actionibus se habet, ut Dei instrumentum. pag. 296. col. 1. num. 10
 In quo differat ab instrumento inanimi. ibid. c. 2. n. 11
 Hominis potentia imbecillis. p. 305. c. 2. num. 27
 Homines varijs bestiis comparati, & quare. p. 315. c. 2. n. 15
 Homines apud Deum duplicem habent thesaurum. p. 484. c. 1. n. 18
 Hortorū nimia industria elaboratorum ligna, sæpe ignem inferni nutriunt, & augent. p. 70. c. 2. n. 72
 HV militas celum replet. pag. 148. c. 2. num. 8
 Humilitas orbem reparauit. p. 308. c. 2. num. 2
 Humilis non habet vnde cadat. p. 358. c. 1. nu. 11

I

IDIOTE minus puniuntur, quam periti. p. 379. c. 2. n. 13
 Imperium pro futuro sæpe accipitur in scriptura. p. 168. c. 1. n. 34
 Imaginem suam nobis stylo hominis

Deus pinxit. pag. 213. col. 1. num. 7
 Impietas igni comparatur, & quare. p. 286. c. 2. n. 88
 Impij comparantur torrenti, & quare. p. 373. c. 2. n. 3
 INGratitudinis mala. pag. 21. col. 1. num. 11
 Ingratitudinis gradus. pag. 22. col. 2. num. 14
 Ingratitudinis vitium reprehenditur. p. 288. c. 1. n. 90
 Incredulitatem Deus acriter punit. p. 187. c. 1. n. 12
 Incarnatio Christi maximum, & vltimum signum a Deo datum. p. 191. c. 2. nu. 21
 Incarnationis mysterium Dei adinuentio dicitur. p. 332. c. 2. n. 10
 Inquisitionis tribunal necessarium. p. 81. col. 2. num. 12
 Ira Dei nemo potest resistere. pag. 142. col. 1. nu. 29
 Ira Dei quomodo flectenda. p. 441. c. 1. num. 8
 Ira Dei in iudicio magna in peccatores effundetur. p. 483. c. 2. n. 17
 Iracundi sitionibus similes. p. 286. c. 1. num. 8
 Isaïas dicitur quintus Euangelista, & quare. p. 2. c. 1. n. 1
 Isaïas quare prior ceteris in canone scripturæ ponatur, & quos habuerit Prophetas contemporaneos. p. 6. c. 2. num. 9
 Isaïa vaticinium de quibus agat. p. 3. col. 2. n. 14
 Isaïas quo tempore vixerit. p. 17. c. 1. num. 6
 Isaïa comminationes sunt contra Iudæos, contra exterarum nationes, contra mundum vniuersum. p. 10. c. 1. num. 17
 Isaïa scopus, & prophetiæ distributio. p. 11. c. 1. n. 22
 Isaïa expositores qui. p. 13
 Isaïas quis fuerit, Christi typus extitit

iii. pag. 16. col. 2. num. 4. & pag.
425. c. 1. n. 4
Isaias vidit propheticè verbū æternum
p. 73. n. 1. col. 1
Isaiæ dignitas. p. 150. c. 1. n. 9
Isaiæ apparuit tota Trinitas, in visione
imaginaria. p. 155. c. 1. n. 14
Isaiæ charitas. p. 165. c. 2. n. 29
Isaiæ obedientia. p. 166. c. 1. n. 30
Iuramentum detestandum, & quæ inde
mala sequantur. p. 27. c. 1. n. 20
Iudices boni qui p. 53. c. 2. n. 51
Iudex quas condiciones habere debeat.
p. 375. c. 1. n. 6
Iudicium extremum timendum. p. 69.
col. 1. nu. 69. & p. 88. c. 2. nu. 21. 22.
23. 24. 25
Iudicium extremum nobis longe ante
prænucciatur. p. 292. c. 2. n. 3
Iudicium extremum sub typo subuersio
nis Babylonis describitur. 340. c. 1.
num. 2
Iudicium impios ab electis separabit.
p. 435. c. 1. n. 13
Iudicij propinquitatis varijs suadetur ra
tionibus. p. 343. c. 1. n. 6
in Iudicio peccata pendentur. p. 344.
c. 1. n. 7. & p. 474. c. 1. n. 2. & p. 483.
c. 2. n. 18
in Iudicio maxima erit reprobōrū con
fusio. ibid. col. 2
Iudicium quandoque nox, quandoque
dies in Scriptura appellatur. p. 345.
col. 2. nu. 9
Iudicium dicitur dies insanabilis, cru
delis. p. 346. dies domini. p. 353. c. 1.
num. 2
Iudicium quare signa præcedent. pag.
492. c. 1. n. 28
Iudicium tempestas dicitur mundans
arcam. p. 497. c. 2. n. 5
Iudicij sententia formidabilis. p. 389.
c. 1. num. 10
in Iudicio, quæ timenda. p. 415. col. 1.
num. 15
Iudicium repentinum erit. pag. 429.

columna 2. numero 5.
in Iudicio orbis terrarum arefcet, quia
comprimetur. p. 474. c. 1. n. 2
in Iudicio omnes eque iudicabuntur,
non tamen equaliter. pag. 475. c. 1.
num. 3
in Iudicio summa facilitate orbem ter
ra consumet Deus. ibid. c. 2. n. 5
Iusti etiam pauci Deum placant. p. 182.
c. 1. num. 2
Iusti illi ab inimicis insectantur, qui in
cordibus suis cælestis Hierusalem ima
ginem gerunt. p. 183. c. 1. n. 3
Iustus in bonis operibus Deum latifi
cat. p. 286. c. 1. n. 86
Iustus paulatim proficit ab imperfecto,
ad perfectum tendens. pag. 314. c. 1.
num. 8
Iustorum & impiorum dispar exitus.
p. 319. c. 2. n. 17
Iusti liberati a peccato diabolum irri
dent. p. 354. c. 1. n. 5
Iusti peregrini sunt super terram.
p. 374. c. 2. n. 4
Iusti aliquando puniuntur, ut peccato
res resipiscant. p. 429. c. 1. n. 4
Iustorum est aliorum peccata deslere.
p. 441. col. 1. num. 4
Iusti, & peccatores, oppositas conse
quentias, ex eodem inferunt princi
pio. p. 444. c. 2. n. 9
Iusti ex huius sæculi malis, calum pe
tere dicuntur. p. 459. c. 2. n. 2
Iustorum letitia in iudicio maxima erit
p. 480. c. 2. n. 12
Iusti gaudent de mundi desolatione in
iudicio. p. 495. c. 2. n. 3
Iusti fores dicuntur. p. 496. c. 2. n. 4
Iusti in iudicio splendent. pag. 481. c. 1.
num. 19
Iusti arboribus, impij herba comparan
tur. p. 491. c. 491. c. 2. n. 26
Iustitiæ Dei ministri, quare sæpe a
Deo puniantur. p. 293. c. 1. n. 4. &
p. 295. c. 1. nu. 8

LACRIMARVM virtus. pag.
123. c. 2. n. 11
Lacrymæ quando fundendæ. p. 367. c.
1. n. 3
Laudes diuinæ quomodo exhibendæ.
p. 327. c. 1. n. 2
Laudes Deo concinnendæ quod promif
sa sua impleuerit. p. 495. c. 1. n. 2
Laudes Dei alacriter concinnendæ. p.
154. c. 1. n. 13
LEgalium infirmitas, & cessatio. p. 40.
c. 1. n. 35
Legalia ex se ipsis Deo grata non erāt.
p. 43. c. 1. n. 38
Legalia abrogata per Christum. p. 44.
c. 1. n. 39. & 46. c. 1. n. 42. & p. 155.
c. 2. n. 15. & p. 227. c. 2. n. 27
Legis antiquæ, & nouæ diuersitas. p. 57.
c. 2. n. 56
Lex noua dicitur lux, vetus vmbra. p.
84. c. 1. n. 16. & p. 156. c. 1. n. 17. &
p. 238. c. 1. n. 7
Legis nouæ claritas, & facilitas. p. 209.
c. 2. n. 5
Legem Dei ligare in digitis, est eam
opere adimplere. pag. 227. col. 1. nu.
mero 26.
Lex vetus est iugum oneris, virga hume
ris, sceptrum exactoris, & quare. p.
241. c. 2. n. 12.
Legis nouæ iugum leue. p. 234. c. 2. n. 2
& p. 235. c. 2
Lex noua quare dicitur æterna. p. 476.
c. 2. n. 6
Lex noua dicitur verbum abbreviatū.
p. 301. c. 1. n. 21
Liber vitæ quid, & quomodo ab eo de
leri postulauerit Moyses. p. 121. c. 2.
num. 9
Lingua Aegyptiaca loqui quid sit. p.
413. c. 1. n. 19

MARIA dicitur terra. p. 118.
c. 2. n. 6
Maria nobis Deum pacatum dedit. p.
128. c. 1. n. 2
Mariæ virginitas vtrum sufficienter hæ
beat ex capite 7. Isaiæ. pag. 193.
c. 1. n. 21
Maria porta clausa. pag. 194. col. 2.
num. 24
Maria dicitur Manna. p. 195. col. 1.
num. 25
Mariæ Virginis partus. pag. 208. c. 1.
num. 3
Maria calum, liber, thronus, taberna
culum. ibid.
Maria Ecclesiam in suo partu latificat.
p. 214. c. 2. n. 8
Mariæ partus flos campi dicitur. pag.
309. c. 2. n. 2. & p. 295. c. 1. n. 8
Maria Virgo nubes lenis. p. 403. c. 2.
num. 4
Maria dicitur mare. pag. 404. colum. 1.
num. 4
Mariæ Magdalene penitentia quantis
p. 52. c. 1. n. 47.
Malum operari sub sanctitatis habitu,
& in loco sancto quam detestabile.
p. 23. c. 1. n. 14
Malum cogitationum quid nam sit. p.
49. c. 2. n. 46
Malum pænæ a Deo est. p. 423. col. 2.
num. 4
Mala pænæ extremi iudicij sunt signa.
p. 470.
Martyres dicuntur canes. pag. 500. c. 1.
num. 11
Martyrum constantia. p. 221. c. 2. n. 19.
& p. 225. c. 1. n. 22
Martyres sibi martyrium coronam repu
tant. ibid.
Martyres quomodo Christum secuti. p.
242. c. 1. n. 13

Manna non solum nutriti, sed exaltati sunt Hebraei, p. 19. col. 1. n. 9
Magorum qui ab Oriente venerunt prophetia, p. 216. c. 1. n. 10. & p. 217. c. 1. num. 11. & p. 225. c. 1. n. 13
Matthaei in toto Euangelio scopus aperitur. p. 245. c. 1. n. 20
Medium semper elegit Christus, & quare. p. 334. c. 2. n. 14
Misereri quomodo sit Deo proprium, alienum aut punire. pag. 64. col. 1. num. 63
Misericordia Dei quanta. p. 203. col. 2. n. 34. & p. 292. c. 2. n. 3
Misericordia Dei in parcendo peccatoribus maxima. p. 447. c. 1. n. 13. & p. 463. c. 2. n. 7
Ministri divinae iustitiae odio persequuntur quos Deus castigat, ideoque a Deo puniuntur, pag. 293. col. 1. num. 4.
Ministrorum Dei esto conditiones. p. 449. c. 1. n. 16
Ministris quos ipse eligit, dat prius Deus idoneitatem. pag. 450. col. 1. num. 17
Mons plura vitia significat in scriptura. p. 79. c. 2. n. 9
Mors corporis umbra mortis, p. 237. c. 1. num. 6.
Mors pandit occulta. pag. 284. col. 2. num. 6
Mortis cogitatio a terrenis debet nos arcere, non allicere. pag. 444. c. 2. n. 9. 10. 11
Mundi & martyrum bella quomodo differant. p. 243. c. 1. n. 14
Mundus fugiendus, pag. 348. colum. 2. num. 13
Mundi delitiae cum inferni doloribus commutabuntur. pag. 349. col. 2. n. 16.

N

NABUCHODONOSOR quare de sepulchro post mortem eductus. p. 358. c. 2. n. 13.
Nabuchodonosor & filiorum miseria, cum Babylonis destructione aperitur, cap. 14. per totum, p. 352. usque ad 360.
Natiuitas Christi, Ecclesia gaudium. p. 215. c. 1. n. 8
Negligentia peccatorum maxima redarguitur. p. 49. c. 1. n. 45
Nylus fluuius p. 409. c. 2. n. 9
Nolle Deum audire est praecipua causa casus hominum. p. 59. c. 2. n. 18
Nouum testamentum dicitur liber, & quare. p. 208. c. 1. n. 4

O

OBLIVIO dicitur umbra mortis. p. 277. c. 1. n. 6.
Obduratio humani cordis ostenditur. p. 18. c. 1. n. 7
Obduratio peccatorum quomodo Deo tribuatur. p. 176. c. 1. n. 48
Occultare peccatum a Dei oculis quomodo debet peccator. pag. 50. col. 1. num. 47
Onus peccati importabile. p. 25. col. 2. num. 17
Operum fructus qualis sperari debeat. p. 104. c. 2. n. 16
Operibus pietatis sedulos, & alatos esse oportet. p. 152. c. 2. n. 11
Opprobrium quod per peccatum incurritur quale. p. 203. c. 1. n. 34
Opera bona iugiter iteranda. p. 309. c. 2. num. 2
Opera nostra necessaria sunt ad salutem. p. 329. c. 1. n. 6
Opera extra charitatem, & Dei temporis facta, plantationes inutiles sunt. pag.

pag. 385. colum. 1. numero 7.
Oratio accepta quae. pag. 46. colum. 1. num. 42
Oratio gratissimum Deo sacrificium. p. 399. c. 2. n. 11
Orationis efficacia p. 417. c. 2. n. 22
Orationis aptissimum tempus est nocturnum. p. 433. c. 2. n. 11
Ornatus superfluus mulierum reprehenditur. p. 110. c. 2. n. 27

P

PASSIONIS Christi, & iudicij dies Leviathan interimunt pag. 531. c. 1. n. 2.
Parcit Deus dum vlciscitur. p. 521. c. 1. num. 18
Paruuli sine baptismo decedentes sine proprio demerito actuali, sed ex occulto Dei iudicio damnantur. p. 486. c. 1. n. 21
Pastoris, & prelati plures conditiones. p. 431. c. 2. n. 9
Pastores Ecclesiae simplices, & rudes Deus eligit. p. 316. c. 2. n. 12
Pastores accommodent se infirmitati omnium. p. 453. c. 1. n. 22
Pauperes Dei filij. p. 45. c. 1. n. 40
Pauperes Deus eleuat, & defendit. p. 313. c. 2. n. 8
Pauper diuiti est utilis. pag. 468. c. 2. num. 13
Paupertatis sub habitu, aliquando latent donaria idoli. p. 384. c. 2. n. 6
Paulus Apostolus dicitur lupus. p. 316. c. 1. num. 11
Paulus Apostolus dicitur paxillus fidelis. p. 455. c. 1. n. 24
Pax vniuersalis tempore Christi. pag. 412. c. 1. n. 25
Pax tum spiritualis, tum temporalis nobis a Christo allata, quomodo intelligatur. p. 81. c. 2. n. 13
Pacem duplicem Christus attulit. pag. 513. c. 1. n. 6
Peccator bellicat contra Dominum fru-

stra. p. 22. c. 1. n. 12
Peccatoris summa ignorantia. p. 23. c. 2. n. 14
Peccatoris incorrigibilitas. p. 29. c. 2. num. 23
Peccatorum poena inenitabilis. p. 61. c. 2. n. 61
Peccatores omnia ad peccatum retorquent, p. 140. c. 1. n. 23
Peccatores laborant in vanum, ibid.
Peccatorum consortia vitanda. p. 160. col. 1. num. 20
Peccatores Deum neque vocant suum, neque patrem vocare possunt. pag. 190. c. 1. n. 17
Peccator Domino agonem exhibet, p. 190. c. 2. n. 18
Peccator opprobrium magnum incurrit, p. 203. c. 1. n. 34
Peccatorum onere grauari, per Christum alleuiantur. p. 236. c. 1. n. 3
Peccator dicitur umbra mortis, p. 237. c. 2. num. 7
Peccatorum passiones, peccata, & membra, arma sunt diaboli. pag. 240. c. 1. num. 10
Peccatum iugum oneris, virga humeri, sceptrum exactoris, p. 242. c. 1. num. 12
Peccator non intelligit a Deo immissum flagellum. p. 282. c. 2. n. 82
Peccator paulatim a minoribus, ad maiora profluit, p. 286. c. 2. n. 88
Peccatoris animam diabolus pacifice possidet. p. 295. c. 2. n. 9
Peccator quomodo a Deo interficiatur, & viuificetur. p. 314. c. 2. n. 9
Peccatorum dolor a peccato oritur, & ipsum eliminat. p. 366. c. 1. n. 3
Peccata Deus dimittit, & ignoscit, si vitam emendes. p. 379. c. 1. n. 12
Peccator seruus peccati, pag. 405. c. 2. num. 5
Peccator quae sub dominio peccati patitur. p. 406. c. 1. n. 5
Peccatorum quantitatem, imitatur

plagarum modus. p. 428. c. 1. n. 2.
 Peccator quare gravitatem peccati non
 cognoscat. p. 332. c. 2. n. 3
 Peccatum est peius quam inferni cru-
 ciatu. p. 407. c. 1. n. 5
 Peccatum est verum malum. p. ibid. c. 2
 Peccatum unum est poena alterius. p.
 408. c. 1. n. 6. & p. 414. c. 2. n. 13
 Peccatores obstinati pellis diaboli, alij
 vestimentum eius dicuntur. p. 411.
 c. 1. n. 10
 Peccatores dicuntur mulieres. p. 415.
 c. 2. n. 16
 Peccatorum socordia, & amentia. pag.
 445. c. 1. n. 10
 Peccator triplicem legem transgredi-
 tur. p. 476. c. 1. n. 6
 Peccatores in hac, & in futura vita pro
 suis delictis puniuntur. p. 486. c. 2.
 num. 20
 Peccatores herbae comparantur. p. 491.
 c. 1. n. 26
 Peccatum, & mortem quando Christus
 destruxit. q. 506. c. 1. n. 17
 Peccatores ianuas caeli claudunt. pag.
 512. c. 2. n. 5
 Peccatores in circuitu ambulare, quid
 sit. p. 516. c. 2. n. 12
 Peccatores statim redeunt ad vomitum.
 ibid.
 Peccatores puniendi. p. 520. c. 1. n. 17
 Peccatorum timor in iudicio. p. 521. s.
 1. n. 19
 Perfectionis apex paulatim attingitur.
 p. 235. c. 1. n. 2
 Periculis & laqueis omnia plena. pag.
 483. c. 1. n. 16
 Pestis igni comparatur. p. 299. col. 2.
 num. 13
 Petro quare duplex clavis a Christo
 collata. p. 545. c. 2. n. 23
 PONTIFICIA maxima virtus, & eius
 facilitas. p. 48. c. 1. n. 44. & p. 55. c. 1.
 num. 53
 Penitentiae sacramentum torcular dici
 tur. p. 133. c. 2. n. 9

Poenae inferni quales. p. 475. c. 1. n. 3.
 & pag. 485. c. 2. n. 20. & p. 487. c. 2.
 num. 23
 Poenarum aeternitas probatur. p. 489.
 c. 2. n. 24
 Populi peccata, prophetarum & praedi-
 catorum ora occludunt. p. 146. col. 1.
 num. 2.
 Porta paradisi a Christo in morte aper-
 ta. p. 511. c. 1. n. 3
 Porta paradisi a Christo in Ascensione
 tolluntur. p. 512. c. 2. n. 5
 Praedicator Evangelij, nec honoribus,
 nec minis, ab incepto desistit. p. 160
 c. 1. n. 19.
 Praedicatores mudentur prius, postea
 praedicant. p. 164. c. 2. n. 28
 Praedicator discat prius benefacere,
 quam illud doceat. p. 52. c. 2. n. 50
 Praedicatores dicuntur filij excussorum
 p. 166. c. 1. n. 30
 Praedicationis officium desiderari po-
 t. si absque culpa. p. 166. c. 2. n. 31
 Praedicantes mendacium, caudae com-
 parantur & quare. p. 285. c. 1. n. 85
 Praedicator in scripturis aquas bibat,
 quae postea de pectore eius alijs fluat.
 p. 331. c. 2. n. 9
 Praedicatores, Christi nuncij. p. 392. c.
 2. num. 3
 Praedictio Evangelij simplex non sale-
 ratis verbis esse debet. pag. 410. c. 2.
 num. 10
 Praedicatores, & Apostoli quare cani-
 bus comparati. p. 500. c. 2. n. 11
 Praedicatores & confessores recipere
 debent quoscumque ad eos a diaboli
 servitute confugientes. p. 436. col. 1.
 num. 15
 Principis & praelati quae conditiones.
 p. 97. c. 2. n. 8
 Principum & praelatorum est subdito-
 rum curas recipere, & eos in pace
 servare. p. 101. c. 1. n. 1
 Principis, & praelati officium fugiendū.
 p. 102. c. 2. n. 12

Pro-

Prophetae quare portendentes dican-
 tur. p. 2. c. 1. n. 1
 Prophetarum vita, & facta prophetia
 quaedam sunt. p. 4. c. 1. n. 5
 Prophetae veras aliquando historias nar-
 rant. p. 5. c. 2. n. 7
 Prophetae vivuntur praeterito, loco futu-
 ri. ibid. n. 8
 Prophetarum tempus, locus, persona,
 sub quibus prophetauerunt, est obser-
 vandum. p. 6. c. 1. n. 9.
 Prophetae de quibus agant. pag. 8. c. 1.
 num. 13
 Prophetae saepe sensum non continuant.
 p. 201. c. 2. n. 32
 Prophetarum consuetudo. p. 336
 Prophetae quando prospera vel aduer-
 sa nunciant, duae regulae sunt obser-
 vanda. p. 339. c. 2. n. 2
 Prophetia quare dicatur visio. p. 16. c.
 1. n. 3
 Puerum regnare pessimum est. pag. 96.
 c. 2. num. 8

Q

QUESTIO utrum in nouo testamen-
 to fideliter loca prophetarum,
 & legis antiquae afferantur. p. 169.
 c. 1. n. 36
 Quercus peccatorem significat. pag. 70.
 c. 2. num. 71

R

RAPINA hominum maxima.
 p. 109. c. 1. n. 25
 Redemptionis mysterium omnem ho-
 minum cognitionem excedit. p. 131.
 c. 2. n. 8
 Regna mundi, & reges, per cornua, &
 capita diaboli significantur. p. 325.
 c. 1. n. 26
 Regis ac iudicis quinque conditiones.
 p. 375. c. 1. n. 6
 Regum, & tyrannorum potentia flumi-

nis figura describitur. p. 294. c. 2.
 num. 5
 Religiosi sapius comparatione secula-
 rium confusi remanent. p. 460. c. 2.
 num. 3
 Reprobationis maximum signum, deri-
 dere comminationes in peccatores.
 p. 140. c. 2. n. 24
 Reprobationis aliud signum est retor-
 quere scripturam ad proprium sen-
 sum, ut non videaris ei contraire.
 p. 141. c. 1. n. 25
 Reprobationis potissima causa quae sit.
 p. 502. c. 2. n. 14
 Reprobi vias iustitiae aliquando ingre-
 diuntur. p. 516. c. 2. n. 12
 Reprobi morientes, electi quasi morien-
 tes dicuntur. p. 514. c. 1. n. 22
 Reprobi malos protegunt. p. 528. col. 2.
 num. 32
 Retro stare quid in peccatore, quid in
 iusto significet. p. 28. n. 21
 RORI comparatur gratia. pag. 526. c. 2.
 num. 29
 RUGIRE a gemitu cordis quid, p. 366.
 col. 2. num. 3

S

SACERDOTVM & principum
 mores pravi, quantum obsint. p.
 31. c. 2. n. 26
 Sacerdotes & principes sunt caput &
 cor Ecclesiae. p. ibid.
 Vide verbo pastor & princeps.
 Sacramenta infusoria dicuntur. p. 75.
 c. 1. n. 3
 Sacrificium verum quale. p. 39. c. 1. n.
 34. & p. 45. c. 1. n. 40
 Sacrificij Christi quo nos redemit effica-
 cia. p. 68. c. 2. n. 68
 Salvandi pauci. p. 342. c. 2. n. 22. & p.
 384. c. 1. n. 6
 Vide verbo electi & verbo iusti.
 Sancti quo desiderio sunt vitam ex-
 peccant. p. 510. c. 1. n. 14. & p. 511.
 San-

Sancti suis exemplis aliostrabunt. p. 78
c. 2. nu. 8
Sanctus dicitur, vel ministerio Dei ad-
dictus, vel paratus ad aliquid, vel
designatus, & destinatus, vel qui a-
lios sanctos facit. p. 341. c. 2. n. 4
Sanctificatio omnis non in ministrum,
sed in Deum refenda. pag. 162. c. 2.
num. 25
Sapientia humana obest. pag. 141. c. 2
num. 26
Scriptura profunde loquitur, & qua-
re. p. 2. c. 2. n. 2
Scriptura quare dicatur panis, & a-
qua. p. 3. num. 3. & p. 95. c. 1. n. 5.
Scripturae singula verba pensanda,
& quomodo interpretanda. p. 6. c. 2.
& p. 7. c. 1. n. 10
Secretum seruandum. p. 482. c. 2. n. 11
Securitas iustorum in iudicio. p. 527.
c. 1. nu. 30
Semitarum, & viarum Christi differen-
tia. p. 277. c. 1. n. 75.
Senibus pareant iuvenes. p. 99. c. 1. n. 9
Serpentem veſtem plura significare o-
ſtenditur. p. 523. c. 1. n. 3
Signa iudicij quae. p. 89. c. 1. n. 21
Signum post incarnationem Christi,
Deus dare recusat, & quare. p. 191.
c. 2. nu. 21
Silentium seruandum. p. 158. c. 1. n. 18
Silentium indiscretum vitandum. ibid.
Simulata sanctitas nimium obest Eccle-
sia. p. 447. c. 1. n. 13
Sitis nostrae voluntatis, & intellectus
quando extinguitur. p. 505. col. 1.
num. 16.
Sperant in Christum multi; pauci se-
quuntur illum. p. 151. c. 1. n. 9
Sperandum non esse in homine. p. 429
c. 2. n. 3
Spes iustorum maxima. pag. 525. c. 2.
num. 28
Spiritus sanctus in prophetis per mo-
dum transeuntis, in Christo per mo-
dum permanentis fuit. pag. 110.

col. 1. nu. 26. & pag. 310. col. 1. nu. 3
Spiritus sancti in Apostolos descensus.
p. 120. c. 2. n. 7
Spiritus sanctus comparatur Api, &
quare. p. 310. c. 1. n. 4
Spiritus sancti dona septem quare, &
quis in eis ordo. p. 310. c. 2. n. 5
Spiritus sancti per Apostolos collatio,
p. 323. c. 2. n. 22
Superbiae occurritur. p. 124. c. 2. n. 24
Superbiam hominum Deus destruit. p.
461. c. 2. n. 4
Superbia hominis & luciferi quanta.
p. 356. c. 1. n. 10
Superbia hominem maxime deprimat.
p. 357. c. 2. n. 11
Superbus stuppae flammescenti compa-
ratur. p. 378. c. 1. n. 11
Superbus in quo differat ab arroganti.
p. 377. c. 1. n. 8

T

TEMERarium iudicium perperam
non admittendum. p. 436. c. 2.
num. 15
Templi, tabularum legis, & circumcisio-
nis instauratio quid. p. 321. c. 2. n. 18
Temporum nostrum calamitas deplo-
randa. p. 101. c. 2. n. 11
Temporalia bona non satiant, sed tantum
caelestia. p. 504. c. 2. n. 16
Tempus probe insumendum. p. 436. c. 1
num. 14
in Tentationibus dat Deus auxilium.
p. 396. c. 1. n. 7
Tentatio non excedit nostrum posse.
p. 318. c. 2. n. 14
Tentationibus cito resistendum. p. 532
c. 2. nu. 3
Terra sterilitas non est euentus fortui-
tus, sed irae Dei indicium. p. 135. c.
2. nu. 14
Tremere non debet qui a Deo protegi-
tur. p. 185. c. 2. n. 8
Terror Domini commendatur. pag. 312
colum.

columna 1. numero 6
Thomae Apostoli error in quo fuerit. p.
187. c. 2. n. 12
Timor impiorum in iudicio. p. 527. c. 2
num. 30
Timor poenarum inferni ad conuersio-
nem disponit. p. 515. c. 1. n. 25
Tyranni titonibus comparantur. pag.
186. c. 1. n. 8
in Tribulationibus iusti habent refu-
gium, secus peccatores. p. 124. c. 1.
num. 13
Tribulatio dat intellectum. p. 284. c. 1.
num. 84
Tribulatio spinæ comparatur. ibid.
Tribulationes patienter ferendae. pag.
293. c. 2. n. 4
Tribulationes breui durant tempore.
p. 304. c. 1. n. 23. & p. 526. c. 2. n. 30
pro Tribulationibus ipsis Deo gratias
agamus. p. 328. c. 1. n. 4
Tribulatus a Deo non recedit. tristis.
p. 368. c. 2. n. 5
Tribulationes omnes breues sunt. pag.
389. c. 2. n. 11
Tribulationes turbini comparantur. p.
497. c. 1. n. 5
Tribulationes dicuntur iustorum via.
p. 517. c. 2. n. 13
Tribulationes nobis a Deo immitti,
summæ clementiæ signum. p. 521. c.
1. num. 18
Trinitatis mysterium antiquis etiam,
licet in figuris reuelatum fuit. p. 156.
c. 2. nu. 17

V

VENTum & vanitatem parere
quid sit. p. 25. c. 2. n. 27
Venter in quolibet amarus deglutitur,
peccatores significat. p. 60. c. 2. n. 59
Vestium luxus a Dei seruis speratur.

p. 424. c. 1. n. 3
Via virtutis plana, & facilis. p. 51. c. 1.
num. 49
Via ad vitam est ardua, & quare. p. 8.
c. 1. n. 9
Via & semita Christi quae, & quomodo
differant. p. 277. c. 1. n. 75
Via ad vitam facta est a Christo ipsa
mors. p. 511. c. 1. nu. 3
Victoria Deo est adscribenda. p. 182. c.
1. num. 3
vt Victoriam acquirant Deus eligit in-
firma, vt confundat fortia. p. 185. c.
1. num. 6
Viduarum, & orphanorum protectio
Deo grata. p. 53. c. 1. n. 51
Vigiliarum antiquitas, & utilitas. pag.
511. c. 1. n. 15
Vir & vxor quomodo in eonuictu se ge-
rere debeant. p. 107. c. 2. n. 22
Virtutum nostrarum obliuisci, peccato-
rum autem semper reminisci debe-
mus. p. 50. c. 2. n. 47
Virtutis & verae Religionis expertes
populi gentium nomine, & urbium
indigni sunt. p. 280. c. 2. n. 80
Vitæ Euagelicae perfectio mons dicitur.
p. 76. c. 1. n. 5
Vltio diuina quantum timenda. p. 415.
c. 2. num. 15.
Vnitas Ecclesiae per Christum causata.
p. 317. c. 1. n. 13
Voluntas absque auxilio supernaturali
bonum velle nequit. p. 57. c. 1. n. 55
Voluntas efficaciter mouetur a Deo, vt
operetur. p. 296. c. 1. n. 10
Vota implenda. p. 418. c. 1. n. 23
Votorum impletio ex meritis Christi
procedit. ibid. c. 2.
Vox beatorum in iudicio. pag. 507. c. 1.
num. 18
Vsura quod malum afferat. p. 468. c. 1.
num. 13

PRAEFATIO AVCTORIS

SVPER LIBRVM ISAIÆ.

IN QVA AGITVR DE CONCORDIA LEGIS & Prophetarum, & quædam obseruationes ad eorum intelligentiam traduntur.

I.
Rom. 10.

Consonã
tia legis,
& prophete
tarum.

Ezechi.
1. c.

Greg. ho.
6. in Eze.

NONIAM finis legis (vt Paulus testatur) Christus est in salutem omni credenti, oportet ad plenam prophetarum intelligentiam, qui eiusdem legis interpretes, & prædicatores fuerunt eximij, in singulis eorum oraculis, ordinem quem ad Christum habent, maxima attentione perpendere. Omnia namquæ misteria, & sacramenta, quæ in lege euangelica sunt nobis misericorditer exhibita; omnia sub tegumentis quibusdam, & figuris fuerunt in lege antiqua obumbrata, in Prophetis promissa, & aliquatenus explicata. Quod aperte sanctus Ezechiel, cum de quatuor rotis loqueretur, insinuat, *Et aspectus (inquiens) rotarum & opus earum quasi visio maris, & una similitudo ipsarum quatuor, & aspectus earum, & opera, quasi sit rota in medio rote.* Quæ verba explicans beatus Gregorius sic ait: *Recte sacra eloquia visioni maris similia narratur, quia in eis magna sunt volumina sen-*

tentiarum, & cumuli sensuum, & post pauca: & quatuor rotarum erat una similitudo, quia quod prædicat lex, hoc etiam propheta: quod denunciant propheta, hoc exhibet euangelium, quod exhibuit euangelium, hoc prædicauerunt Apostoli per mundum: Rota intra rotam est testamentum nouum intra testamentum vetus: quia quod designauit testamentum vetus, hoc testamentum nouum exhibuit. In cuius rei signum, super propitiatorium ex mandato domini erant duo Cherubim constituta, se & illud, versis vultibus respicientia: quia duo testamenta, per Cherubim, quod plenitudo scientiæ interpretatur, designata; ita sibi concordant, & mutuo respiciunt, dum mediatorem Dei, & hominum Christum Iesum, qui propitiatio est pro peccatis nostris, inuentur: vt vnum exhibitum denunciet, quod alterum promissit. Vnde Augustinus lege, inquit, omnes libros propheticos, non intellecto Christo, quid tam insipidum, & fatuum inuenies? Intellige ibi Christum, non solum sapit quod legis, sed etiam inebriat,

mutans, mentem a corpore, ut præterita obliuiscens, in ea quæ ante sunt, extendaris. Hinc est quod Zacharias,

Zach. 3. Prophetas viros portendentes appellat, quia viri, inquit, portendentes sunt. hoc est portentorum spectatores, mysteria magna, & stupenda Christi videlicet, & ecclesiæ, multo tempore post futura, verbis & factis designantes; & ut Paulus

Hebr. 11 ait, a longe ea aspicientes, & salutes, & constantes, quia peregrini, & hospites sunt super terram. Inter omnes autem Isaias propheta ita quasi digito illa ostendit, & sigillatim enarrat; ut non futura prædicere, seu prophetare; quod (ut sanctus

B. Tho. 3. P. q. 7. art. 8. Thomas docet) est ea quæ procul sunt a communi hominum sensu et loqui, sed res iam gestas enarrare videatur. Propter quod B. Hieronymus, illum non tam prophetam,

B. Hiero. in epist. ad Paulinum de omnibus S. Script. libris, & in Præfat. super Isai. B. Aug. 18. de Ciuit. Dei c. 29. to. 5. quam quintum euangelistam potissime in misterijs passionis Christi, & vocationis gentium, appellandum fore arbitratur. Cuius sententiam confirmat, B. Augustinus, immo & B. Ambrosius, id Augustino insinuauit, cum iussit illi, ut legeret Isaiam prophetam, eo quod præ ceteris euangelij, vocationisque gentium sit prænunciator apertior.

Oracula prophetarum difficilia & quare. 2. Sunt autem prophetarum oracula difficillima, & multis inuoluta obscuritatibus. Tum propter innumeras metaphoras, quibus in suis vaticinijs sapissime vtuntur. Tum etiam propter concissas, & penè imperfectas sententias, quas habent: dum enim de vno loquuntur ad aliud sermonem transferunt secundum quod Spiritus sanctus prout vult, eorum linguam, & spiritum rapit. Tum denique propter profunditatem eiusdem Scripturæ fa-

cræ, quæ vnico verbo plura complectitur mysteria. Vnde B. Augustinus Volufiano dicenti: Legi Dei deest, quidquid Augustinum contigerit ignorare. Respondet: Primum igitur hanc de me opinionem facile præsumptam, quæso deponas. Tanta est enim Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem: si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo ocio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere, Et post pauca subdit: Tam multa, tamquæ multiplicibus misteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, atque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligenda sunt, latet altitudo sapientiæ; vt annosissimis, acutissimis flagrantissimisque cupiditate discendi hoc contingat, quod eadē Scriptura quodam loco habet Cum consumauerit homo, tunc incipiet. Congruaque, & altissima Spiritus sancti, qui locutus est per prophetas, dispositione factum est, vt tanta profunditate, & obscuritate sacra Scriptura vteretur. Cuius rei duplex solet a sanctis Doctoribus ratio assignari. Primam reddit. B. Hieronymus, vt non facile pateat sanctum canibus, & margarita porcis, & prophanis sancta sanctorum: Scriptum est enim Nolite sanctum dare canibus: Vnde B. Thomas, Ipsa, inquit, occultatio figurarum qua vtitur Scriptura utilis est ad exercitium studiorum, & contra irrisiones infidelium, de quibus dicitur: nolite sanctum dare canibus. Secundam adhibet B. Augustinus, videlicet ad edomandam laborem hominum superbiam, & intellectum a fastidio reuocandum, cui facile inuestigata cito plerumque vilescunt. Vnde idem Augustinus lib. 5. de Genesi ad literam cap.

3. ait:

Aug. ep. 3. ad Volufianum to. 2.

Notand. verba: gust. de profun. tate, si Script.

Eccli. 1. Profi. de le. tur S.S. & quar.

B. Hiero. sup. N. hum. c.

Math. B. Tho. p. q. 1. 9. ad 1.

Aug. 3. lib. doc. C. stiani

Greg. ho. 9. in Ezech.

Aug. 3. lib. doc. C. stiani

Aug. ep. 3. ad Volufianum to. 2.

B. Greg. hom. 10. in Ezech. in princ. Eccli. 1. 5

Notand. verba: gust. de profun. tate, si Script.

Eccli. Profi. de le. tur S.S. & quar.

B. Hiero. sup. N. hum. c.

Math. B. Tho. p. q. 1. 9. ad 1.

Aug. 3. lib. doc. C. stiani

Greg. ho. 9. in Ezech.

3. ait: Sacra scriptura profunde loquitur, vt altitudine, superbos irrideat, profunditate, attentos terreat, veritate, magnos, pascat, affabilitate, paruulos, nutriet.

Propter quod (vt optime adnotauit B. Gregorius.) Scriptura sacra, nunc panis, nunc aquæ nomine designatur, secundum illud: Cibabit eum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit eum. Vnde etiam Dominus per quemdam prophetam, ait: Mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. In rebus enim, & locis apertioribus aqua est, & potus. Potum namque absque vlla difficultate, & labore, etiam non mandendo, nec mastigando glutimus. Apertiora ergo mandata bibimus, quia etiam non exposita intelligere valemus. In locis autem obscurioribus, panis est & cibus, quia nisi frangantur & exponantur, & veluti cibus multo labore mastigentur a nobis, intelligi nequeunt. Vnde quia multa Ezechiel propheta obscura, atque perplexa erat auditurus, nequaquam ei de sacro volumine dicitur, bibe, sed comede.

Ezech. 3. Fili hominis quodcumque inueneris comede, comede volumen istud, & vadens loquere filiis Israel. Propter quod de eodem volumine, quo propheta erat cibandus, dicitur, cap. 2. eiusdem prophete, quod erat inuolutus liber, scriptus intus & foris, inuolutus quidem, quia (vt ait Gregorius) profunditate sententiarum inuoluitur, vt non facile sensu omnium penetraretur, intus scriptus, per allegoriam, foris per historiam: intus per spiritualem intellectum foris autem per sensum literæ simplicem, adhuc infirmantibus in-

Aug. to. 4. lib. 2. de serm. Domini in monte. c. 17.

Aug. to. 4. lib. 2. de serm. Domini in monte. c. 17.

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

via congruentem: In patria vero, vbi nullus erit infirmus, nullus paruulus, nullus superbus, panis iste totus vertetur in potum: propheta dicente: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quia, vt Augustinus ait: tunc nullo labore, disputandi, & sermocinandi, quasi frangendi atque mandendi opus erit; Sed solo haustu sincera, & perspicua veritatis.

4. Aggressurus igitur Isaiæ propheta expositionem, in quo sunt quam plurima difficulta intellectu, magnis obscuritatibus clausa, atque inuoluta, & quibusdam misteriorum nodis ligata, multo labore vti opus erit in euoluendis voluminibus sacris, antiquis doctoribus perlegendis, atque eiusdem propheta præcipuis commentatoribus consulendis: vt sic tandem fractus cibus iste, & mastigatus, in stomachum eorum, qui præsens opus videre dignabuntur, facile & cum quadam interioris hominis suauitate, & dulcedine traiciatur, & omnibus Christi fidelibus in aliquale nutrimentum spirituale esse possit. Frangant ergo nobis panem hunc sancti Ecclesiæ doctores, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, & Angelicus Thomas, S. Chrysostomus, Bernardus, & alij, qui Spiritu sancto inspirante de altissimis eloquijs sacri misterijs profundissime loquuntur, & quæ a Deo misericorditer acceperunt, nobis liberaliter in scriptis largiti sunt. Ipsi enim sunt candidi, & fortissimi ecclesiæ dentes, (vt inquit B. Augustinus) per quos spiritualis cibus in stomachum ecclesiæ, & fidelium omnium traiciendus, mastigandus est. Fran-

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

Aug. to. 8. sup. Psal. n. 3. & 77. ni

gar & Christus ipse, qui sanctis Apostolis aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas, qui & sancto Ezechieli inuolutum librum expandit; si enim Dominus, cuius est panis illum non fregerit: continget nobis, quod de alijs scriptum est. *Paruuli petierunt panem & non erat qui frangeret eis.* Hinc B. Bernardus. *Frangere, inquit, O Domine Iesu piissime esurientibus panem tuum, meis quidem indignis manibus, sed tuis viribus: id e-*

Ezech. 2.

Tren. 4.

Bern. ser. 1. in Cantica.

nim a benignitate tua speratur. Frangat denique ipse Spiritus sanctus qui per prophetas nobis est locutus. Eodem namque spiritu, quo prophetarum oracula fuere conscripta, debent interpretari Apostolo dicente: Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientie, alij propheta, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum, hæc autem omnia operatur vnus, & idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10.

1. Cor.

Driedo libro 3. de Eccl. Script. trac. 2. c. 5.

Observationes ad intelligentiam Prophetarum prænotanda.

Vanius ad intelligentiam Scripturæ sacræ, multæ regulæ obseruatione dignissimæ soleant, ab eius expositioribus constitui, potissimè a S. Augustino, a Sixto Senensi, a Pagnino, in Isagoge ad mysticos scripturæ sensus, a Georgio Edero in œconomia bibliorum, quas quidem regulas cū alijs pluribus in vnum colligit quidam modernus auctor nomine Martinus Cantapetrensis, in regulis sacræ Scripturæ; nihilominus in præfenti aliqua sunt obseruanda, quæ specialiter ad intelligentiam prophetarum deseruire videntur.

S. Augu. li. 22. cõt. Faultum. c. 24.
S. Greg. 22. mor. cap. 21. & homil. 11. in Ezech. Hier. 13.

Primo obseruandum, quod (vt docet S. Augustinus, & S. Gregorius) non solum dicta, & verba, sed etiam vita ipsa, & facta prophetarum, prophetæ sunt. Quod in Hieremia, Ezechiele, & Osea videre licèbit. Præcepit Dominus Hieremiæ, vt acciperet lumbare, & abscondat illud in foramine petræ ad Euphrat-

tè, vt ibi putrefiat. Exequitur propheta mandatum Domini, & statim ad illum sermo factus est. *Hæc dicit Dominus, Sic computrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam, &c.* Ecce factum Hieremiæ aliquid propheticè designabat. Multa alia exempla consimilia inuenies apud Ezech. cap. 4. & 5. quæ in eodem contextu explicantur. Dixit Dominus ad Oseam: *Vade sume tibi vxorẽ fornicariam & fac tibi filios fornicationis. Obtemperat propheta, & fecit tres filios, & cum tertius filius natus est, statim Dominus ad Oseam: Voca (inquit) nomen eius absque misericordia; vt hoc facto significaret propheticè reprobationem populi Iudæici, qui Christum Dei filium abnegauit. Quare, cum ex mandato Domini aliquid prophetæ perficiunt, considerandum est quid factum illud significet: vt latentia in illo mysteria manifesta fiant. Cū enim auctor sacræ Scripturæ sit Deus, in cuius potestate est, vt non solum*

Ezech. 4. & 5. Osea 1.

Ioan. 12.

voces

voces ad significandum accomodet (quod etiam homo facere potest) sed etiam res ipsas, & facta, vt docet S. Thomas, vocibus, & rebus, verbis, & factis vtitur ad multa mysteria designanda.

Secundo obseruandum id quod Ioannes Driedo aduertit, multoties prophetas recitare historias tã rerum præsentium, quam gestarum tempore præterito velut vmbra & typum, eorum quæ futura sunt: in quibus non sunt ita referenda, quæ prophetæ narrant ad futura, vt historiarum veritatem negligamus. Vtrumquè enim Spiritus sanctus intendit, & historiarum veritatem enarrare, & per illam futurum aliquod mysterium obumbrare. Narrat Isaias cap. 7. veram historiam, iuxta quam duo illi reges Rasin, & Phacee obsederunt Hierusalẽ, & volebant debellare eam, ita vt in magnas angustias Achaz esset coniectus. Ad quem Dominus, *Noli timere, & cor tuum ne formidet à duobus caudis titionum fumigantium isto rum, &c.* significans velle sua misericordia illũ ab imminente periculo liberare. Hæc omnia secundum rei veritatem gesta fuere, sed tamen (vt infra patebit suo loco) significare voluit propheticè Spiritus sanctus futuram libertatem, quam Christus Dominus à tyrãide principis tenebrarum vniuersum mundum per peccatum inuadentis, & occupantis, genus humanum misericorditer eripuit, iuxta illud quod scriptum est: *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* In his ergo & consimilibus locis, ita ad futura mysteria, quæ designantur, est habendus respectus, vt nihil veritatis historiarum prætermittatur.

Tertio obseruandũ, quod (vt adnotauit S. Chrysostomus) multa dicuntur sæpissime in prophetis de vno, & adimplentur in alio. Dicitur de Simeon & Leui: *Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel:* hoc tamen in eis qui de stirpe Simeon, & Leui nati sunt, adimpletum fuit. Similiter dixit Dominus ad Dauid loquens, de Salomone: *Cumquẽ completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius: ipse edificabit domum nomini meo: & stabiliam regnum eius vsque in sempiternum, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filiũ.* Et tamẽ hæc promissio in Christo Domino filio Dauid potius quam in Salomone adimpleta est, vt latissime ostendit S. August. de ciuitate Dei. Vnde S. Paulus ad probandum Christum Iesum esse Dei filium naturalem vtitur testimonio adducto ex lib. 2. Regum: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Quod argumentũ profecto inefficax esset, nisi Scriptura intederet quod illud promissũ erat in Christo potissime adimplendũ.

Chryl. ho mil. 8. in Mat. to. 2. Gen. 49.

2. Reg. 27.

Aug. lib. 17. de ciuit. Dei, c. 8. & 9. to. 5. Hebr. 1.

Quarto obseruandum cū S. Augustino, quod multoties prophetæ cum aliquid futurum vaticinantur, loquuntur per modum præteriti vt psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos: & dinumerauerunt ossa mea.* & Isai. *Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis.* Seruant autem istum modum loquendi ipsi prophetæ, Tum propter maximam certitudinem prophetiæ, ad insinuandum, quod ita infallibiliter eueniet, quod prædicunt, ac si iam factum, & completum proprijs oculis cerueremus, Tum etiam quia in dispositione diuina

Aug. lib. 3. cõt. Maxi mi. c. 23. to. 6.

Pf. 21.

Isai. 9.

uina iam factum erat & exhibitum, quod prophetæ annunciant fore exhibendum, quam rationem assignat S. Augustinus lib. 3. cit.

9 Quinto obseruandum, esse valde attendendum ad tempora, in quibus prophetæ claruerunt, vtrū ante captiuitatem, vel post, an in ipsa captiuitate prophetauerint, & ad reges qui ipsis prophetantibus regnauerunt, & ad loca in quibus prophetarū officio functi sunt: Nam (vt adnotauit Montanus) hęc omnia quam plurimum conducunt ad prophetarum oracula intelligenda, in quibus multoties contra Reges loquuntur, eorum crimina arguendo. Quod si res gestas per eodē Principes, de quibus in libris Regum sit mentio, ignorare contingat: & prophetarum oracula ignorare, necesse erit. Attendendum est etiam ad contemporaneos prophetas, qui eodem tempore vaticinati sunt; vt ex eorum collatione cuiuslibet interpretatio planior reddatur, atque facilior. Claruerunt autem omnes canōnici prophetæ (vt B. Augustinus & Gregorius Nazianzen. docent) tempore intermedio inter legem datam, & Christi aduentum. Tempore autem primi templi (vt notauit Nicolaus de Lyra) cæperunt discurrere per Iudæam: sed postea populus Iudæus caruit prophetis per trecentos annos ante aduentum Baptistæ. Ex illis (teste B. Hieronymo) quidam prophetauerunt ante captiuitatem filiorum Israel, videlicet, Isaias, Oseas, Ioel, & Amos: quidam post captiuitatem, vt Daniel, Aggeus, & Zacharias; inter quos etiam cōnumeratur a beato Augustino Malachias: Quidam captiuitate imminente sicut Hieremias in terra Iu-

Montan. Oseas. i. in illa verb. in diebus Ozias.

Augu. 18. de ciuit. Dei. 27. et infra vsq; ad 35. Nazianz. in apologet. Lira Isai. 35. in illa verba labat inferta. Hier. sup. c. 1. Hier.

Aug. 18. de ciuit. 35.

da, & Ezechiel in Babilone. Igitur Isaias, vt constat ex primo capitulo illius, prophetauit in Iudæa, & Hierusalem, regnantibus Ozia, Ioatham, Achaz, & Ezechia, Regibus Iuda. Habuit contemporaneos Oseam, Ioel, Amos, & Micheam, vt ex initijs eorundem prophetarum liquet: fatentur enim se sub eisdem Regibus, sub quibus Isaias suam prophetiam edidit, prophetasse; quod specialiter de Ioel beatus Hieronymus testatur: Nec tamen propterea existimandum est Isaiam ante omnes alios prophetas suam prophetiam edidisse, quia in canone Bibliæ reliquos ordine præcedit, & in capite omnium collocatur: Etenim (vt Georgius Ederus docet) ante illū claruerunt Abdias, Ionas, Micheas, & Oseas. Propter dignitatem autē prophetiæ, & quoniā plura de Christo, & mysterijs gratiæ vaticinatur, quā alij: primo loco in canone Bibliæ constituitur.

Hier. sup. c. 1. Isai.

Eder. sup. Isai.

10 Sexto obseruādū, quod in Scriptura sacra, & maxime in prophetis nō tantū sententiæ, sed & verba singula sunt profunda meditatione pēsanda, & magna attētionē ponderanda. Quod & ipse Isaias insinuassee videtur: *Vbi est, inquit, literatus? Vbi est Vbi est legis verba ponderans? Vbi est Doctor paruulorū? Quasi dicat, à Doctoribus & literatis, verba legis esse ponderanda, & latentia in illis mysteria sollicitē perquirēda. Hinc Bernardus ait: Plena sunt omnia, Scripturæ verba supernis mysterijs, ac cælesti singula dulcedine redundantia: si tamen diligentem habeant inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra.* In huius signum (vt adnotauit beatus Chrysostomus) cibus de cælo missus Patribus in deserto, qui figuram habet verborum Dei, quo animæ

Ber. ho. 1. sup. Euan gel. missus est.

Chrysol. ho. 41. in perf. col. 2. to. 2.

animæ reficiuntur, manna dicebatur, quod interpretatur hebraicè; **Exod. 16** quid est hoc? vt quotiescumque audierimus verbum aliquod, admo- neat nos ipsum nomen perquirere: quid est hoc, quod audimus. Sic erimus animalia ruminantia, quæ in lege reputabantur munda: Quia (vt explicat beatus Thomas) illi pro animalibus mundis sunt habendi, qui Dei verba sæpe in faucibus voluunt, vt latentia in illis mysteria degustent.

Leu. 11. S. Tho. 12. q. 102. ar. 6. ad 1.

Aug. 3. de doct. chr. cap. 5. Greg. 21. mor. 1. Orig. ho. 2. sup. Genesim.

11 Septimo est obseruandū cum B. August. Greg. & Origene, quod quodcumquē verba sacra possunt in proprietate sermonis accipi: nō sunt metaphoricè interpretanda; sed in sensu literali, vt sonant, accipienda. Si vero aures pias talis interpretatio propria offēdat, vel alteri loco Scripturæ sacre contradicat, tunc erunt verba per tropum & metaphoram in sensu literali intelligenda. Sensus enim literalis est, qui immediate per verba intenditur à Spiritu sancto; siue in significatione propria, siue in metaphorica verba accipiantur. Subijciamus exemplū. Dicitur de Deo.

Dan. 7.

Ioan. 4.

Aspiciebam donec troni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimenta eius quasi nix candida, & capilli capitis eius, quasi lana munda. Verba hæc non possunt in proprietate sermonis interpretari. Cum enim Deus Spiritus sit, & purus actus, nec caput humanum habet propriè, nec capillos, nec vestimenta. In significatione ergo impropria hæc sunt per metaphoram accipienda. Etenim (vt dicit Augustinus) per caput Dei, ipsam essentiam diuinitatis illius, qui omnia præcedit, & cui omnia subiecta sunt, debemus intelligere, per ea-

Aug. lib. de Essent. diuinitat.

pillos Dei albos, antiquitas, & æternitas illius designatur. Per vestimenta candida quasi nix, vniuersi electi significantur metaphoricè, de quibus scriptum est: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni.* Sunt enim omnes electi veluti ornamenta Dei, & vestimenta Christi, propheta dicente: *Viuo Ego, dicit Dominus: quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis eos tibi. Quia sicut vestimenta ex se frigida cum sint, à corpore tamen calorem accipiunt, quem postea reddunt eidem: ita & electi a Christo Domino charitatis ardorem participant, quem tamen statim reddunt illi, immortales gratias Deo, a quo bona cuncta procedunt agentes sine intermissione, & gloriam illius, & non suam propriam querentes.* Vnde (vt docet beatus Thomas) in omnibus parabolis sensus literalis nō est ille, quem verba materialiter, & grammaticaliter sumpta significant: sed qui per ipsam parabolam intenditur à Spiritu sancto.

Apoc. 7.

Isai. 49.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10. ad 3.

12 Octauo obseruandum, ea quæ in prophetis difficiliora fuerint, per ea quæ magis perspicua sunt, & plana interpretanda esse, conferendo vaticinium prophetæ, cum his quæ de eadem materia in veteri testamento, & in lege Euangelica habentur conscripta. Quoniam (vt supra diximus) cum utroque testamento prophetæ consonant. Vnde ex utroque intelligentia prophetiæ subobscuræ colligenda est. Iuxta, quod & Sapiens ait: *Diuinitio in labijs eius, ac si diceret.* Ex labijs Dei vera intelligentia Scripturæ sacre accipienda est; idquē quasi diuinando, quoniam profunditatem eius, & la-

Inprohæcio nu. 1.

Prom. 16

& latentia misteria; dum sumus in hac vita ex parte cognoscimus, & non perfecte. In labijs, inquit, eius idest in utroque testamento, nouo, & veteri, quæ (vt docet beatus pa-

ter Augustinus) sunt duo labia Dei sibi inuicem coherentia, per quæ Deus nobis semper loquitur, & vnum sine altero verbum aliquod non profert.

Augu. lib. de essen. diuinit. 4.

Capita octo ad quæ reducuntur generaliter omnia de quibus Propheta loquuntur vel annunciant.

Ederus in œconom. biblior.

VT autem propius ad materiam huius prophetiæ accedamus, obseruandum est cum Georgio Edero, quod omnia, quæ propheta loquuti sunt, & nobis scripta reliquerunt, ad octo capita potissimè reducuntur, videlicet.

- 1 Historias.
- 2 Vaticinationes.
- 3 Exortationes.
- 4 Minas.
- 5 Pollicitationes.
- 6 Preces.
- 7 Luctus.
- 8 Consolationes.

Quæ omnia sunt in præsentem breuiter explicanda, exempla in Isaiâ subijciendo, quibus & distributio prophetiæ in suas partes, & materia de qua agit; & propheta potissimus scopus ad quem omnia ab illo conscripta destinantur, manifestus fiat.

14 Primum ergo caput continet historias. Aliquândo enim Propheta res gestas enarrant, aut verò ab alijs scriptoribus sacris iam enarratas commemorant: vt per illas misterium aliquod propheticè desi-

gnent. In hac materia frequens est Isaias. Etenim in cap. 7. historiam refert, quæ commemoratur 4. Regum 16. de Rasin Rege Syriæ, & Phacee filio Romeliæ Rege Israel ascendentibus in Hierusalem, vt debellarent eam. Item etiam cap. 36. commemorat historiam, quæ enarratur 4. Regum 18. & 2. Paralipomenon 32. de Sennacherib Rege Assyriorum, qui ciuitates Iuda munitas debellauit, & cepit. Præterea in cap. 37. refert tristitiam, qua Ezechias fuit affectus, cum dictum est illi: Dispone domui tuæ, quia morieris. & orationem humilem illius, mortem Sennacherib, qui a filijs fuit occisus, & stragem magnam ab Angelo factam, centum octoginta quinque millia virorum exercitus illius perimente. Legitur totum caput 38. & 39. prophetæ, in quibus alias plures refert historias in lib. 4. Regum enarratas prius, potissimè Ezechia ægritudinem & qualiter eius vitæ quindecim annos adiecerit Dominus.

15 Secundum continet vaticinationes, quibus propheta ea, quæ procul sunt a communi hominum sensu annunciant; siue præterita explicando, siue præsentia ostendendo, siue prædicando futura. Prophetauit de præterito Moyses cum crea-

Isai. 3)

Gen. 1. creationem mundi in principio factam descripsit. De præsentem vaticinatus est propheta ille, & plurquam propheta Ioannes Baptista. **Ioan. 1.** Ecce, inquit, Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Cuius verbis tantam vim Dominus contulit, vt illis (teste Chrystostomo, immo, & Euangelista referente) duos Apostolos, quorum vnus erat Andreas frater Simonis Petri, ad Christum conuerterit. De futuro autem quam plurima sunt præloquuti omnes propheta, inter quos Isaiæ debetur palma. Est enim frequentissimus in hac materia. Legi, & perlegi pluries totam illius prophetiam, qua potui attentione singula verba notando: & nullum ferè caput reperi, in quo mysterium aliquod, ex his quæ ad legem gratiæ pertinet, non annunciet. Discurremus per singula. In capite primo infirmitatem legalium, & eorum abolitionem adueniente lege gratiæ denunciat, & sacramentorum efficaciam repromittit. In capite secundo vaticinatur quamplurima de aduentu Christi, & de prædicatione Euangelij, summam pacem, qua illud obseruantes perfruuntur, annunciando, ita vt nulla sit linea, verbum nullum vacans mysterio. In capite 4. prædicit septem Ecclesias, de quibus Apocalip. 1. fit mentio sub vno viro Christo gubernandas fore, & aqua baptismali ablendas. Et vt multa vnico verbo percurram, de conceptione Christi agit cap. 7. De Natiuitate illius, vaticinatur cap. 8. 9. 11. & 52. De Vocatione gentium, & reprobatione Iudzorum multa prædicit cap. 35. 49. 60. & 62. De Baptismo loquitur cap. 12. 41. 44. & 55. De Prædicatione Christi prophetat cap. 49. & 61. De Pas-

sione Christi quid enarrant omnes quatuor Euangelistæ, quod vnus Isaias cap. 50. 52. 53. & 57. non fuerit præloquutus? Denique de Ascensione Christi, & admirabili fructu passionis eius in cap. 63. a pertissimis verbis eadem, quæ omnes Euangelistæ narrant, denunciat, vt in singulis locis patebit amplius.

16 Tertium caput complectitur prophetarum exortationes. Cum enim fuerint prædicatores legis antiquæ, ad obseruantiam eiusdem legis populum hortantur, illam explicando, interpretando, & transgressorum peccata acriter arguendo. Quæ omnia ad doctrinas pertinent, & exortationes. In hac materia quamuis non sit multum frequens Isaias, aliqua tamen, quæ ad illam pertinent, suæ prophetiæ intermiscet. Vt est illud.

Lauamini mundi estote, auferite maculam cogitationum vestrarum ab oculis meis, &c. Et cap. 3. Populum meum exactores sui spoliauerunt. Et infra: Vos depasti estis vineam meam. cap. 5. Expectaui vt faceret vnas. & fecit labruscas. & cap. 22. Et vocauit Dominus in illa die ad fletum, &c. Et cap. 55. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, &c. Denique totum caput 56. 58. & 66. ferè in exortationibus, & doctrinis consumit propheta.

17 Quartum caput continet minas, in quibus sunt prophetae frequentissimi, cum videlicet pœnas inferendas legis transgressoribus comminantur. Quia enim lex antiqua, lex erat timoris, metu pœnæ populum duræ ceruicis a peccatis retrahebat. Vnde & Deus vltionū Psal. 93. antiquis erat Dominus, qui modo nobis Pater est misericordiarum, &

Prima
pars com-
minatio-
num.

Deus totius consolationis. Huiusmodi autem comminationes, & minas innumeras apud Isaiam reperies. Sed ut facile omnes possis memoriam retinere, in tres partes diuidere poteris. In prima inuehitur propheta contra populū Iudaicum aliquando cōtra duas tribus illius regni seorsum, ali quando contra decem tribus separatim, aliquando contra omnes permixtim, quibus ob varia crimina, diuersas pœnas futuras propheticè denunciat, nūc Hierosolymitanam euerfionem, nūc captiuitatem Babylonicam vaticinando, præcipuè propter peccatum idolatriæ, de quo, cap. 2. ab illo versiculo, *Proiecisti enim populum tuum, vsque ad finem capitis, & toto cap. 3. 5. & 22.* in quo sub hoc nomine, *Onus vallis visionis*, loquitur contra sacerdotes, & Regnum Iudæ. Deinde annunciat euerfionem, & destructionem factā per Salmanasar, & alias pœnas inductas populo Israel propter peccatum superbiæ, ebrietatis, incredulitatis, & similia; ac demum quoniam prophetarum oracula, & Dei promissa irridebāt, illius auxilium pro nihilo habētes, & ad Regem Aegypti confugiētes, ut eos ab imminentibus periculis liberaret, de quo agit cap. 29. *Ve Ariel, id est, vè Hierusalē, cap. 30. Væ filij desertores*, & cap. 31. *Væ qui descendunt in Aegyptum.* & de hac materia sermonem intermiscet in omnibus ferè duodecim capitulis prioribus, ut in commentarijs patebit infra. Denique in speciali regi Ezechia captiuitatem Babylonicam cōminat, eo quod Babyloniis omnes diuitias suas superbè ostenderit: De hoc agit cap. 38. In secunda parte comminationum loquitur Isaias aduersus exterarum nationes si-

Secunda
pars com-
minatio-
num.

nitimas tamen populo Iudaico, illiquè adiacentes: quibus etiā ob sua peccata pœnas maximas comminatur, potissime propter iniusticiā, & immanitatem, qua filios Israel oppresserūt, & propter superbiam, qua arroganter erecti sunt, fortitudini brachij sui, & non Deo partas victorias tribuentes. Continet autem hæc pars decem onera. Primum loquitur contra Babylonos, quorū destructio facta per Cyrum, & Dariū prædicitur cap. 13. & 14. Vbi etiam inuehitur propheta contra Nabuchodonosor Regem Babylonis. Secundum onus est contra Philistæos, de quo agit eodem cap. 14. circa finē ab illo versiculo. *Ne lateris Philistæa, &c.* Tertium est cōtra Moabitas cap. 15. ibi, *Onus Moab*, &c. Et c. 16. *Audiuimus superbiam Moab*, &c. Quartum est contra Damascum, & contra Syros, & habetur cap. 17. per totum. Quintum onus loquitur contra Ethiopes, & Aegyptios cap. 18. 19. & 20. Sextum contra Assyrios & Babylonios cap. 21. Septimum contra Idumæos eodem cap. versiculo. *Onus Dumæ*. Octauum contra Arabes, habetur etiam eodem cap. versiculo, *Onus in Arabia*. Nonum contra Regnum Iudæ cap. 22. Decimum contra Tyrum cap. 23. In tertia parte comminationū, loquitur Isaias contra vniuersam mundi machinam, diem vniuersalis iudicij annuncians, iram Iudicis, & pœnas damnatorum: electorum gloriam, & alia plurima ad iudiciū pertinentia mirificè describēdo c. 24. 25. 26. & 27.

18 In quinto cap. reponuntur omnes pollicitationes, & promissiones, quibus Propheta ad obseruantiam legis populum inducebāt. His plenus est liber Deuteronomij

Tertia
commi-
nationum
pars.

Isai. 22.

maxime cap. 28. & nonnullas etiam apud Isaiam inuenies, ut cap. 1. *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Et in alijs capitulis allegatis nu. 17. aliquas pollicitationes miscet inter minas.

19 Sextum cap. continet pias preces, quibus propheta ad Deum intercedebant pro populo, sicut Moyfes, implorando bona, aut vero suis orationibus mala ab illo auertendo. In hac materia etiam Isaias est frequens, præcipuè cap. 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ*, & cap. 37. *Et orauit ad Dominum dicens*: Et cap. 64. *Vtinam dirumperes calos, & descenderes.*

20 Septimum caput completur luctus, quibus propheta calamitates populi deplorabant. Id quod inter omnes lugubri voce in Threnis efficit Hieremias. Neque Isaias in hac parte est deficiens. Aliqua enim consideratione digna in illius prophetia reperiuntur, sicut est illud. *Recedite à me, amarè flebo.*

Luc. 22.

Scopus
phete.

Voniam (teste B. Hieronymo) potissima Isaiæ intentio, & scopus ad quem omnia, quæ dicit, destinantur, est agere de admirabili regno Christi, quod ad deiectionem superbiorum, & exaltationem humilium ordinatur, iuxta illud, quod in suo cantico beata Virgo decantat, cum ait: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles*: in duas partes principales præfens prophetia diuiditur.

In prima simul cum Christi my-

Nolite incumbere, vt consolemini me super vastitatem filia populi mei. Et cap. 24. *Secretum meum mihi, Væ mihi?*

21 Octauum caput continet consolationes. Sepe namque Dominus per Prophetas verbis misericordiae, & benignitate plenis, iustos alloquitur: ne inter peruersos puniti nimia tristitia deprimantur. Ad hoc caput pertinet illud Isaiæ 3. *Dicite iusto quoniam benè.* Et Isaiæ 10. *Noli timere populus meus habitator Sion.* & cap. 30. *Canticum erit vobis, sicut vox sanctificata solemnitatis nostræ*, &c. & cap. 40. *Consolamini, consolamini popule meus.* Lege cap. 51. & 52. & videbis prophetam iustos alloquentem, & dulcioribus verbis super mel & fauum ipsos consolantem, ne deficiant, ne tristitia absorbeantur, ne sequantur peccatorum vestigia, & pereant in æternum.

Distributio totius prophetiae.

steriis & statu Ecclesiae, eius sacramentis, & alijs multis, quæ regnum Christi concernunt, describitur im piorum deiectio, & Iudæorum, aliarumquè finitimarum nationum punitio, a capite primo vsque ad quadragesimum. In secunda parte agitur de humilium exaltatione, & reparatione electorum, & consolatione, atque libertate illis concessa per Christum Dominum à peccato, & per Cyrum Regem ab exilio, à cap. 40. vsque ad 66. Prima autem pars in quinque membra subdiuiditur: Primum loquitur contra Iudæos, eorum ruinam, & punitio-

nem denunciando à cap. 1. vsque ad 12. Secundum contra exterar nationes, & finitimas a cap. 13. vsque ad 23. Tertium contra vniuersam mundi machinam vltimam iudicij diem prædicendo, a cap. 24. vsque ad 27. Quartum specialiter contra sacerdotes, & iudæorum principes vaticinia prophetarum illudentium, à capite 28. vsque ad 31. Quintum contra quasdam singulares personas, videlicet contra Sennacherib cap. 33. & 36. & contra Ezechiam cap. 39. de quo multa historicè narrat propheta, vt eius perfectionem, pœnitentiam, & orationem ad Dominum cap. 37. Infirmiorem quoque a qua misericordia Dei (quindecim annis ad vitam illius adiectis) liberatus est, cap. 38. Nec obliuiscitur propheta in capitulis præ-

allegatis miscere sermonem de mysterijs redemptionis nostræ, de vocatione gentium, de pace, & tranquillitate futura inter illos, qui perfectionem euangelicam fuerint amplexati: de conceptione Christi, de natiuitate illius ex Virgine, & gaudio felicitatis æternæ, vt verax inueniatur qui dixit: *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis; Abac. 1* Secunda autem pars principalis etiã diuiditur in duo membra, vt suo loco (Deo dante patebit.) Vnde nostra commentaria in septem libros distribuenda erunt, iuxta totidem membra supra posita. Tres tantum primus tomus continebit, à capite videlicet primo vsque ad vigesimũ sextum, reliquos vero pro secundo tomo reseruabimus.

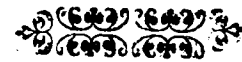

LIBER PRIMVS COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO. F. DIDACO ALVAREZ
Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romæ in
Collegio S. Thomæ super Mineruam sacre Theologiae professore, & Regente.

DE IVSTA IVDÆORVM PVNITIONE.

PROPHETIA ISAIÆ.

De auctoritate, & expositioribus huius prophetiæ.

NILLVS absque fidei præiudicio, dubitare poterit, an liber iste sit canonicus, vel ab Isaia editus; cum vtrumque sit in multis concilijs definitum. Etenim in canone 84. Apostolorum, in Concilio Florentino decreto super vnione Arm. in Concilio Cartaginense tertio, canone quadagesimo septimo, & nouissime in Concilio Tridentino Sessione quarta, prophetia Isaia inter libros canonicos computatur, & Isaia adscribitur. Inter doctores autem qui super Isa-

iam scripserunt, sensum illius literalem explicant optime S. Hieronymus, S. Thomas, Eusebius Casariensis, Haïmo, Hector Pintus Lusitanus, Adamus, & Franciscus Forerius. Mysticum verò Origenes, S. Ambrosius, & Rupertus Abbas. Sanctus etiam Augustinus, S. Chrysostomus, Basilius,

Ber-

Bernardus, & Cyrillus Alexandrinus in varia Isaię loca, scripserunt. Nos autem breuitati studentes, difficiliora tantum, & quę concionatorum vtilitati magis accomodata fuerint dilucidabimus, sanctorum Patrum dictis, & sententijs inhærendo.

CAPVT PRIMVM.

VISIO Isaię 4 filij Amos, 5 quam vidit super Iudam & Hierusalem 6 in diebus Ozię, Ioathan, Achaz, & Ezechię regum Iuda. 7 Audite cęli, & auribus percipe terra, 8 quoniam Dominus locutus est, 9. 10. Filios enutriui, & exaltaui: 11. 12. ipsi autem spreuerunt me. 13 Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: 14 Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. 15 Vx genti 16 peccatrici, 17 populo graui iniquitate, 18 femini nequam, 19 filijs sceleratis: 20 dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, 21 abalienati sunt 22 retrorsum. 23. 24 Super quo percutiam vos vltra, 25 addentes præuaricationem? 26 Omne caput languidum, & omne cor mœrens. 27 A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas: vulnus, & liuor, & plaga tumens, 28 non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 29 Terra vestra deserta, ciuitates vestrę succensę igni: regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili: 30. 31 Et derelinquetur filia Sion vt vmbaculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quę vastatur. 32 Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis 33 semen, quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorrha similes essemus. 34 Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhę. 35. 36 Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? 37 Plenus sum. 38 Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agno-

Inf. s. b

Rom. 9.

Genes. 9.

Ierem. 6.

Amos 5.

rum

rum, & hircorum 39 nolui. 40 Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis? 41 Ne offeratis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt coetus vestri: calendas vestras, & sollempnitates vestras odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. 42 Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: 43 manus enim vestrę sanguine plenę sunt. 44. 45 Lauamini, mundi estote, 46 auferte malum cogitationum vestrarum 47. 48 ab oculis meis: 49 quiescite agere peruersę, 50 discite benefacere: 51 quęrite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. 52. 53 Et venite, & arguite me, dicit Dominus: 54 si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. 55 Si volueritis, & audieritis me, 56. 57 bona terrę comedetis. 58 Quod si nolueritis, 59 & me ad iracundam prouocaueritis: 60 gladius deuorabit vos, 61 quia os Domini locutum est. 62 Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidę. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. Principes tui infideles, socij furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant: & causa viduę non ingreditur ad illos. 63 Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel: Heu, consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. 64 Et conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scoriam tuam, & auferam omne stannum tuum. 65 Et restituum iudices tuos vt fuerunt prius, 66 & consiliarios tuos sicut antiquitus. 67 Post hæc vocaberis ciuitas iusti, urbs fidelis. 68 Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia: 69 & conteret scelestos, & peccatores simul: & qui dereliquerunt Dominum, confumentur. 70 Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificauerunt: & erubescetis super hortis, quos elegeratis, 71 cum fueritis velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus absque aqua. 72 Et erit fortitudo uestra, ut fauilla stuppę, & opus uestrum quasi scintilla: & succedentur utrumque simul, & non erit qui extinguat.

1. Petr. 3

Ierem. 5.

SVMMA CAPITIS.

N primo capite tria principaliter intendit Isaïas. Primo enim arguit filios Israel de duobus generibus peccatorum, quibus Deum ad iracundiam concitauerunt: videlicet de peccato ingratiitudinis commisso contra Deum: ibi, filios enutriui, &c. ubi obiter incorrigibilitatem notat populi, ab illo versiculo, Super quo percutiam vos, &c. & de peccato iniustitiæ commisso contra proximum. De quo ibi, Quomodo facta est metrix &c.

Secundo vanam populi præsumptionem excludit: qua sacrificiis, & ceremoniis legis veteris omnis generis peccata expiari credebant. ibi, Audite verbum Domini principes Sodomorum, Quo mihi multitudine victimarum vestrarum?

Tertio, quibus nam medijs verè à peccatis suis liberari debeant. ostendit, videlicet penitentiâ salutari, de qua subdit, Lauamini, &c. & Christi sanguine preciosissimo, cuius virtus per sacramenta nouæ legis ad nos deriuatur. ibi, Sion in iudicio redimetur.

COMMENTARIUM.

VISIO Isaïæ: Accipitur in præsentis visio pro rebus visis, & in intellectu Isaïæ lumine prophetico præsentatis; & (vt annotauit beatus Basilius) prophetia ipsa visio appellatur propter maximam eius certitudinem. De his enim quæ oculis cernimus, magnam certitudinem habemus. Propter eandem rationem, quæ fide cognoscimus, scire dicimur. Scio quod redemptor meus viuit, ait Iob 19. Vnde prophetæ videntes appellantur, vt patet lib. 1. Regum capite nono. Quod nomen potissime Isaïæ potest adaptari, qui plura vidit, quàm alij prophetæ: & ea quæ

Basilius
Isai. 1.

futura erant, quasi præsentia intuitus est. Vnde Eccli. 48. propheta magnus appellatur, & fidelis in conspectu Dei, & paulo inferius: Spiritu, inquit, magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion vsque in sempiternum. Ostendit futura, & abscondita antequam euenirent.

4 Filij Amos, &c. Omnes ferè sancti doctores præcipuè Augustinus, conueniunt, patrem Isaïæ non fuisse illum Amos: qui inter prophetas minores est tertius, vt arbitratur Clemens Alexandrinus primus Stromaton: sed alium Amos etiã prophetam: quem fratrem fuisse Amasæ Regis Iuda, cuius fit mentio 4. Regum 14. annalia Hebraica testantur. Vnde colligitur Isaïam

Aug. lib. 18. de ciuit. Dei c. 27. 100

Quis fuerit Isaïæ plicatur

Hier. sup. c. 1. Isai.

Temp⁹ in quo prophetauit Isaïas.

Isaïam de stirpe regia fuisse natum: & (vt refert glossa ordi. 4. Reg. 21. in fine) Auunculus fuit Regis Manasse ex parte matris: vt & Christi, qui ex regali stirpe nasciturus erat typum gereret. Cui, & nomen ipsum Isaïæ applaudit. Isaïas enim auctore Hieronymo in præsentis, Saluator Domini interpretatur.

5 Quam vidit super Iudam, & Hierusalem, idest contra Iudam, & Hierusalem, vt transferunt 70 interpretæ. Quo denotatur Isaïam non læta populo, sed aduersa nunciare. Et idem significat illa dictio, super, onus videlicet graue, & insperatam, & tribulationem de celo missam; vt Dei populum contereret, & funditus euerteret. Adiecit autem, quam vidit: ne populus ad incredulitatem propensus, de veritate prophetiæ dubitaret. Maior quippe fides oculatis testibus adhibetur quàm auritis. Et not. quod per Iudam (vt ait Hieronymus) intelligantur duæ tribus, scilicet tribus Iuda, & tribus Benjamin, quæ in distributione tribuum semper adhæsit tribui Iuda. Aliæ namquæ decem tribus per hæc nomina Samaria, & Israel designari solent. Vnde in hac parte potissimè contra duas tribus, propheta loqui videtur: quamuis multoties etiã aduersus alias sermonem conuertat. Hierusalem, ciuitatem designat, quæ præcipua sedes regni Iudæ erat.

6. In diebus Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia regum Iuda: Notat Isaïas tempus, in quo suam tenuit prophetiam, scilicet regnantibus quatuor regibus prædictis. Et enim sub Ozia prophetauit vsque ad sextum caput, sub Ioatham vidit sexti capitis admirabilem visionem:

sub Achaz prædixit ea, quæ à capite septimo vsque ad finem cap. 14. habentur, sub Ezechia vaticinatus est quæ continentur a capite quinto decimo, vsque ad quadragesimū. Incertum autem est An alia, quæ sequuntur, sub eodem rege Ezechia prædixerit, an sub Manasse eius successore. Historias, quæ istorum Regum temporibus acciderunt, habes 4. Regum 15. 16. 18. 19. 20. & 21. & 2. Paralipomenon cap. 23. & sequentibus vsque ad 33. Quæ omnia in memoria retinere oportet: ex eorum namque notitia, magna ex parte huius prophetiæ intelligentia dependet, vt supra diximus in prohemio numero quinto, & sexto. Hinc collige primo Isaïam habuisse contemporaneos Oseam, Amos, & Micheam, qui sub eisdem Regibus prophetauerunt, vt ex eorum titulis constat. Habuit etiã contemporaneum Ioel, vt docet sanctus Augustinus, S. Hieronymus, Clemens Alexandrinus, & Ruphinus. Collige secundo Isaïam 796. annis ante Christi aduentum prophetasse: quia tot computantur à temporibus Ioatham vsque ad incarnationem verbi, vt dicit Adamus Isai. 1.

7 Audite cali, & auribus percutite terra: Ardentissimus affectus loquentis prophetæ ostenditur, cum inanimatis, atque insensibilibus, ac si sensibilia essent alloquitur. Solent quidam Patres, per methonymiam nomine calorū Angelos intelligere, & nomine terræ homines, vt placuit Cirillo, & Procopio: plus energiam habet ad commouendos animos (quod maxime curauit propheta) si ad elementa, & insensibiles cælos, sermo vertatur. Sicut enim Moyses, inquit, Audite cali que loquor

S. Aug. 18 de ciuit. cap. 27. Hier. Isai. 1. & Ioel 1. Clem. Alex. 1. Stromat. Ruphin. Ioel 1.

Deut. 33

C loquor

loquor, audiat terra verba oris mei: & capite quarto, & trigesimo eiusdem libri, cælum, & terram testes inuocat, vt homines rebelles condemnet: ita & nunc Isaïas imitatus Moysem quadam tragica inuocatione, vniuersum mundum aduersus ingratum populum vocans, quasi in hunc modum exorditur. O cæli, o terra quoniam tanta est hominum impietas, vt ad verba Dei obsurdescant, loquar cælo, loquar terræ, loquar insensibilibus creaturis: Cælum, quamuis sit remotissimum, audiet, terra, quamuis crassa, & dura auscultabit, in sensibilibus creatura studiosas aures præbebit, & tamen rationalis homo tot benedictionibus dulcedinis à Deo præuenus, mandata eius contemnet. Cõsimilem affectum ostendit propheta 3. Regum 13. cum sermonem ad altare conuertens ait: *Altare, altare hæc dicit Dominus*: Scinditur altare ad sermonem Domini, & tamen seroboam obduratus permansit. Quanta erit aliquando nostra confusio, qui vocem, quæ ad cælum vsque pertingit, & terram prærupit, non audimus? Nota cum sancto Hieronymo, consonantiam legis & prophetæ, Etenim, quos in promulgatione eiusdem legis, vt essent testes, Moyse inuocauerat; nunc in transgressione illius Isaïas in testes conuocat: vt omnibus manifestum fiat; iustè Dominum ad vltionem inimicorum suorum esse concitatum. Eadem ratione Christus Dominus in vniuersali iudicio cælum, & terram in testes inuocabit: iuxta illud quod scriptum est.

Psal. 49. Aduocauit cælum de sursum, & terram discernere populum suum: Hoc est ad discernendum populum suum, & separandum oues ab hædis, vt ibi

explicat Augustinus. Fiet enim in die iudicij, hæc separatio a supremo omnium iudice; vt triticum in horreum hæreditatis æternæ mittendum: purum sit, & paleis impermixtum. Hinc Oseas. *Consolatio abscondita est ab oculis meis, quoniam ipse inter fratres diuidet*, videlicet bonos, & pios, a falsis, & impijs fratribus separando & diuidendo, quod in magnam electorũ consolationem cedit: quoniam iam pericula inter falsos fratres non erunt. Hinc & locus ipse, in quo iudicium debet consumari, mons diuisionum appellatur Isaia dicente: *Sicut in monte diuisionum stabit Dominus*, &c. Quem locum de vltimo iudicio interpretatur sanctus Hieronymus, quoniã ibi inter fratres diuidet.

8 *Quoniam Dominus locutus est*. Captat populi attentionem ex auctoritate, & dignitate loquentis, quasi dicat: Si me indignum ministrum, & inutilem seruum audire dedignamini, non me, sed per me loquentem Dominum considerate. Non mihi dicendi locum vendico, non curro tamquam non missus, nihil coningo, quia quæ loquor non mea, sed Domini verba sunt, cui omnia adnutum obediunt: vocat enim ea, quæ non sunt tamquam ea quæ sunt. Equum est ergo, vt illum loquentem audiat.

9 *Filios enutriui, & exaltaui*: Iam incipit propheta, ingratitude populum arguere. Ad cuius manifestationem duo magna beneficia à Deo illi exhibita; commemorat in his verbis. Eò enim ingratitude maior ostenditur, quo post plura accepta beneficia subsequitur. Alterum beneficium est, quo filij Israel speciali Dei cura, ad instar filiorum cibo cælesti nutriti sunt

sunt in deserto, alterum, quo à misera Pharaonis seruitute in brachio extento fuerunt erepti, & in terra promissionis sublimati: & nomine filiorum, & specialis populi (alienigenis sibi subiectis) exaltati. Hæc beneficia non fore contemnenda, sed perpetua memoria celebranda, docuit Moyse, præ labijs semper illa repetens. *Non est, inquit, alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquates sibi: Et iterum. Quæ enim est alia gens sic inclita, &c. Et iterum: Te elegit Dominus vt sis ei in populum peculiarem, de cunctis gentibus, quæ sunt super terram*. Dicit ergo, *Filios enutriui*, id est, ad instar nutriticis educaui cibo suauissimo lacte & melle. Ego, inquit, quasi nutriticus Efraim; portabam eos in brachijs meis, & nescierunt, quod curarem eos. In textu hebræo pro *enutriui*, habetur verbum *gidalti*, id est, nutriendo magnificauit, magnos feci, cum diligentia, cum affectu: quia est verbum secundæ coniugationis, quod significat semper actionem, vel passionem, non remissam, sed vehementem, & cum affectu. In quo notatur intimus Dei amor, & eximia charitas aqua nutrimẽtũ illud, procedebat. Vnde Sapiens hoc expendens, postquã dixerat: *Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & panem paratum de celo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem*, vt notaret paternum affectum. vnde talis cibus procedebat, subdit: *Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quã in filios habes, ostendebas*. Sicut enim rex non nutrit vt famulum, sed potius tamquam filium, vel amicũ specialiter dilectum honorat, exaltat, & magnificat, illum quem ex propria

mensa buccella selecta sibi gratissima cibatur: sic Deus nutriendo honorauit, & exaltauit, quos cælesti pane nutriuit. Vnde ipse panis, & cibus populo Israelitico fuit, & honor. Expendendum est autem quod in veteri lege numquam filij Israel patrem vocauerunt Deum: vt aduertit sanctus Augustinus to. 4. lib. 2. De sermone Domini in monte, capite octauo, & Theophilactus ad Rom. 8. in illa verba. In quo clamamus Abba Pater, cum tamen hoc nomine Pater, potius quam alijs, honorari exoptet (Hieremia dicente:) Ergo saltem ammodo voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es: Deus autem vice versa illos sapissimi me filios appellabat. *Filius meus*, inquit, *primogenitus Israel*. Et iterum: *Ex Aegypto vocaui filium meum*. Et rursus per Isaïam ait: *Filios enutriui*. Quid est hoc, nisi quia Deus semper illos affectu paterno, vt filios dilexit, omnia patris officia adimplens: ipsi autem filiorum pietatem erga Deum non habuerunt, nec illum vt patrem venerati sunt; sed vt serui ingrati benefactori suo rebelles fuerunt diis alienis adherendo? Vnde & ipse Dominus piẽ de hoc per Malachiam cõqueritur.

Filius honorat patrem suum: & seruus Dominum suum. Si ergo pater ego sum; vbi est honor meus? Si Dominus ego sum, vbi est timor meus?

10 Hinc libet colligere, dulcedinem maximam, quam in filios suos Christus ostendit, illos propria carne, & sanguine in Eucharistia cibando, vbi non solum substantiam suam, & dulcedinem, quam in filios habet, ostendit: sed & substantiam suam illis exhibet, corpus suum, animam, sanguinem, & seipsum totum in alimentum tribuen-

Oseas
& ibi
Isa.

Deut. 4.

Deut. 14.

Isa. 1
Hier.

Oseas 11.

Nota. ex
lingua
sancta.

Sap. 16.

Simile.

Numi
Psal. 7

August.

Theoph.

Hier. 3.

Exod. 4.

Oseas 11.

Malac. 1

Exposit.
moral.

do, quod ardentissimæ charitatis, & cuiusdam inæstimabilis dulcedinis indicium fuit. *Parasti* (inquit propheta) *in dulcedine tua pauperi Deus*. Quid parauit? Non explicat propheta, quia inexplicabile est omnino: aut vero, quia omnia, quæ desiderari possunt in vna buccella, suis Christus præparauit: *Tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata*. Omnia parata sunt nobis in Eucharistiæ sacro conuiuio, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. *In dulcedine*, inquit, *tua*. Cur non in amaritudine, in tristitia, in angustia? *Dominus*, namque *Iesus*, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: *Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Si ergo in qua nocte tradebatur, conuiuium istud præparatum est, in qua tristis fuit Christi anima vsque ad mortem, quomodo ait propheta: *Parasti in dulcedine tua?* Profecto, quia pati, flagellari, coronari spinis, cruci inter duos latrones affigi, & mori, pro maxima dulcedine duxit Christus, eo quod hæc omnia pro dilectis patiebatur: aut vero, quia tale conuiuium eximie dulcedinis indicium fuit, eo quod in illo omnia nobis parauit. Vnde & cibus iste sub figura manna, omnis esca nūcupatur propheta attestante. *Omnem escam abominata est anima illorum*: quia omnium cibum etiam Angelorum, immo & ipsius Dei in se continet. Hinc est illud, quod dicitur in oratione Dominica. *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie*. Quem locum de Eucharistia explicant beatus Hieronymus, Matthæi 6. & B. Cyprian. in tractatu de

oratione Dominica circa mediū. Ipsa est. n. panis super substantialis: quia substantiam super omnes substantias, & cibum super omnes cibos in se continet. Est substantia debilibus tribuenda, ne deficiant in via. Et ad insinuandum omnem alium cibum non esse substantialem, quia non mentem reficit, sed ventrem: postquam Dominus potestatem dedit Noe vtendi carnibus in cibum sub his verbis, *Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum*: Subintulit, *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia*, Vbi expendendum, quod cibaria maioris substantiæ, quibus ad vitam sustentandam homines vtuntur, qualia sunt pisces maris, & animalia quæ super terram mouentur, apponi dicuntur homini quasi olera virentia, quæ nullius videntur substantiæ, nã substantialis cibus, & super substantialis, in Eucharistia erat tribuendus. Intonet ergo vox propheta nomine Christi suos alloquentis. *Filios enutriui, & exaltaui*. Vere enim enutriuit & exaltauit, quos proprio corpore, & sanguine cibauit. Vnde Bernard. *Bonus*, inquit, *pastor Christus, qui animã suã posuit pro ouibus suis; animã pro ouibus, & carnẽ ouibus, illã in pretiũ, istã in cibũ, ipse pastor, ipse & pascua*. Matres non tanto quos genuerunt filios amore prosequuntur, vt illos proprio sanguine nutriant, sufficit eis, si proprio lacte sibi dilectos pascant. Multoties enim nutricibus alieno procreandos committunt. Christus autem, vt notauit Chrysostomus, non alienis nutricibus suos pascendos dereliquit: nec lacte tantum, sed & sanguine suo illos pascit.

11 *Ipsi autem spreuerunt me.*

Enu-

Enumeratis beneficijs acceptis redarguit populi ingratitude, suum benefactorem contemnentis. Magna ingratitude audacia, tam per magnificum, & beneficium Dominum, non solum non laudare, & immortales gratias pro beneficijs acceptis non referre, sed etiam offendere, & spernere: atque eisdem beneficijs in contemptum benefactoris, & Domini vti. Audite, o rebelles piam Domini querimoniã, de incommodis ex vestra ingratitude vobis subsequitis potius, quã de seipso cõdolentis. *Rebuebant* (inquit) *mibi mala, pro bonis sterilitatẽ animæ meæ*. Quid est sterilitatẽ animæ meæ? Nūquid Christi anima verbo Dei coniuncta, & fonti totius misericordiæ copulata, & manus eius tornatiles aureæ plenæ hiacynthis, steriles aliquãdo esse poterunt? Pessimum ingratitude vitium (vt notauit Augustinus) malum hoc fecit, & manus liberales, steriles reddidit. Vnde S. Bernard. *Ingratitudo* (ait) *est, quasi ventus exsiccans, et vrens fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluentia gratiæ*. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant (ait Sapiens) quia nisi fluentia gratiæ a Deo in nos deriuata, ad ipsum per gratitudinem, & gratiarum actionem reuertantur: non fluent iterum, fonte misericordiæ exsiccato.

Iusti autem econuerso, vt maiorem, & vberiore misericordiam a Deo accipiant, semper debitas Deo gratias retribuunt. De impio, namque scriptum est. *Mutuabitur peccator, & non soluet*, scilicet gratias Deo pro donis mutuo acceptis (vt explicat August.) Hoc enim lucrum ex mutuo, quasi pro fenore Dominus expectat. Sed de electis

statim subditur. *Iustus autem miseretur, & retribuet*, scilicet debitã gratitudinem, Deo gratias agendo. Et ad designandam hanc benefactori gratissimam iustorum retributionem; cum sponsa, quæ est fidelis anima, tota pulchra sponso videretur: prima pulchritudinis pars vnde laudatur, sunt oculi. *Oculi* (inquit) *tui columbarum*, in quo eius gratitudinem admiratur, atque cõmendat. Sicut enim columba cum singula grana rostro accipit, & deglutit; rostrum statim, & oculos, quasi gratias agendo, in cælum erigit: sic & iusti ad singula Dei beneficia voluntatem, & intellectum cum gratiarum actione ad benefactorem eleuant: agnoscentes cum Apostolo; quoniam *omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum*. Quid etenim, vt verbis, vtar sancti Augustini: *quid melius, quod animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri latius, nec intelligi gradius, neque agi fructuosius potest*. Vnde hoc verbo Deo gratias, creditur beatissimam Virginem salutasse Elisabet.

12 Alia litera habet. *Et ipsi bellicauerunt in me*, & paraphrasis chaldaica exponit, rebellauerunt contra me, id est michi hostes effecti sunt, eadem beneficia accepta, contra me vertentes, vt me Deum verum relinquerent, & idola sibi tamquam Deum qui liberauerit eos constituerent, & dona mea illis offerrent. Vnde Dominus de hoc per Ezechielem conqueritur. *Et tulisti de auro meo, atque argento meo, quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas*. Et paulo inferius: *Oleũ meum, & incensum meum posuisti an-*

Pf. 67.

Mat. 12.

1. Cor. 11

Luc. 22.

Pf. 106.

Mat. 6.

Ingratitudinis mala.

Gen. 9.

Psal. 34.
Aug. to. 8.

Bernard. ferm. 51.
in Cant.

Eccl. 1

Bern. ser. 31. in cã.
Ioan. 10.

Chry. ho. 43. in 10.
to. 3.

Cant. 4.

Simile.

Iacob 1.

Aug. epist. 77. ad Au.

rel. Papã.
to. 2.

Luc. 2.

Ezec. 16.

Osea 2. te faciem Idolorum tuorum. & rursus per Oseam ait: *Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt, idest sacrificauerunt Baal, vt explicat Augustinus libro 3. de baptismo contra Donatistas cap. 19. Et iterum: Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel.*

Hier. 3. Sicut enim mulier meretrix donaria ab vno amatore accepta, alteri tribuit in magnum contemptum prioris, ita domus Israel quæ a Deo acceperat, Idolis offerebat. Hoc est, bellicare contra dominum, bellicam contra illum indicere, vt coronam regni, quantum in se est, ab eo auferant, & alteri tribuant. Fortassis vaticinium hoc referri poterit, ad Christum, contra quem Iudæi in passione bellicauerunt, vt eum occiderent, & à regno pellerent, iuxta illud, quod ipse ait: *Quoniam multi bellantes aduersum me.* Penè dixisset, & ipsi bellicauerunt in me. Expende illud verbum, bellicauerunt, quod est frequentatiuum, & quasi diminutiuum a verbo bellare; quo designatur, quod quantumcumque impij contra Deum frequenter nitantur, frustra laborabunt: nihil efficient: quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.

Psal. 55.

Trou. 21

13 Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Ostendit exemplo Iudæos, qui Angelis errant conferendi, adeo ingratos fuisse, & stolidos, vt nec iumentis insipientibus comparari queant. Bos enim vel taurus, & si ferox, asinus quantumuis irrationabile animal, suum tamen Dominum, & pabulū quo nutriuntur agnoscunt. Israel autem non cognouit Dominum, &

oblitus panis Angelorum quo in deserto nutritus est, ad cæpas & olivas Aegypti inhiabat. Multi sancti doctores asserunt hanc fuisse apertam prophetiam bouis, & asini, qui natum Dominum, in præsepio quasi agnouerunt, de quibus scriptum est. *In medio duorum animalium cognosceris* sic interpretatur locum istum Isaia beatus Augustinus to. 8. super psal. 126. in illa verba, *Sicut sagitta in manu potentis, &c.* beatus Ambrosius libro secundo in Lucam cap. 2. B. Chrysostomus in sermone de natiuitate Domini, & beatus Athanasius in libro de verbis Euangelij; *Euntes in vicum qui contra vos est.* Constituitur ergo Dominus in medio duorum animalium in præsepio; vt illic eum inter fœnum & paleas inuenirent, & adorarent: qui in paradiso noluerunt illi esse subiecti. Agnoscat bos præsepe Domini sui: homo videlicet, qui cum in honore esset non intellexit, sed per peccatum comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Assuetus stabulo, paleis, & fœno, pabulo cælesti commorante inter paleas vescatur, sed bouis prius naturam imitetur ceruicem iugo legis Euangelicæ, & præceptorum Dei humiliter submittendo.

14 *Israël autem, me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Notat Isaia elegantissimè his verbis, supremum, & pessimum ingratitude gradum, qualis est beneficiorum esse omnino immemorem, & benefactorem nescire. Malos enim dicimus, qui opere gratias non agunt: peiores, qui nec ore referunt: pessimos vero illos reputamus è quorum mentibus beneficiorum & benefactoris memoria

omni-

omnino extincta est. Ad istum summum ingratitude gradum populi Israelitici malitia peruenit, vt nec cognouerit Christum, nec receperit, sed extra castra illum eiciens occiderit. *In propria venit & sui eum non receperunt,* ait Evangelista; id quod propheta vaticinatus est in prædictis verbis (vt docet beatus Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos, cap. 3. & Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem Expende verbum illud *Israel autem,* habet enim emphasim, & admirationem magnam præfert. Israel, interpretatur videns Deum, & tamen qui hoc nomine gaudet inter cæteras nationes, & populi electi gloria sibi usurpat: Deum non cognoscat, nec intelligat: Mira res. *Timeant clerici, timeant religiosi, timeant ministri Ecclesiæ* (inquit beatus Bernardus) *qui in terris sanctorum quas possident, iniqua gesserunt.* Hinc est quod cum Dominus ad Angelos suos, loqueretur dicens. *Miserereamur impio.* Ipsi pauentibus, atque quærentibus, non ergo discet facere iustitiam? non inquit, subdēsque causam: *In terra,* ait, *sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.* Vide quam peius sit in terra sancta sub sanctitatis habitu malum operari. Hinc Dominus ad Moysen, *Ne appropinques huc solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.* Vbi ex terræ, quam habitabat sanctitate, timorem, & tremorem incutere, Dominus conabatur. Hinc denique est illa terribilis reprehensio, qua Dominus Angelo Ecclesiæ Sardis alloquens ait. *Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es, non enim inueni opera tua plena coram Deo meo: ostendens*

maximum crimen esse nomen, & speciem sanctitatis habere, & tamen sanctitatis opera non exercere. Expende secundo prophetam non explicare quid populus Dei non intellexerit, sed absolute dicere, & populus meus non intellexit; quia, qui Deum non cognoscit; nec intelligit, quid poterit intelligere? Nihil, sed erit tamquam animal stolidum carens ratione. In textu hebraeo habetur verbum *Loidbonam,* a verbo *bun,* idest, intelligere, & est quartæ coniugationis, & significat non se intellexit: Si enim populus ille se cognouisset, & Deum forsitam intellexisset; cognitio enim Dei à propria hominis cognitione incipit, propheta dicente, *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Vnde beatus Leo Papa: *Agnosce o homo, Leo ser. dignitatem tuam, & diuinæ consors factus natura: noli in veterem vilitatem, degeneri conuersatione redire.*

15 *Væ genti peccatrici.* Alia littera habet, *heu gens peccatrix.* Notandum erat, facinora nostra deplorare, atque illa irremediabilibus lacrymis deflere. Quia tamen ille populus excæcatus suam non plangebat miseriam, pius pater cælestis plorantis, & dolentis sumit affectū, sicut & alibi penitentis. Vt enim constat ex textu hebraico, illa dictio. *Væ,* non est comminantis, sed interiectio animi dolentis. Dolet Dominus, tum de ingratitude populi, & alijs peccatis, quibus erat implicatus: tum etiam de pœna, quam pro eisdem peccatis debebat luere. Hunc eundem pietatis affectum libet in Christo animaduerte re. *Videns enim ciuitatem, fleuit super illam dicens, quia si cognouisses, & tu. Vbi præ dolore videtur sermo nem interrumpere & imperfectum relin-*

relinquere. Eundem affectum, in cruce pendens iam moribundus ostendit: plus enim de ingratitude nostra, quam de suis cruciatibus dolebat. Quod beatus Antoninus in secunda parte Theol. titulo tertio, cap. 9. §. 5. expendit verbis illis B. Bernardi, in persona Christi pendētis in cruce homines alloquentis.

Antonin.

Not. verba S. Ber.

Vide homo, quæ pro te patior, Ad te clamo, qui pro te morior, Vide plagas quibus afficior, Vide clauos, quibus confodior, Et cum sit tantus dolor exterior, Et interior, plus tamen crucior, Quod te ingratum experior.

Hinc est illa vox omni dolore plena, in cruce patrem alloquentis. De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discefferis a me. Quoniam tribulatio proxima est; & non est qui adiuuet.

Psal. 21. Aug. epif. 120. ad Honoratum. c. 13. to. 8

Vbi August. Quid est, inquit, quoniam tribulatio proxima est, quasi ei passio adhuc immineret: cum ipse se media passione verba ista dicere intelligant, quæ de illo in hoc psalmo propheta iunt? Non ergo passionem suam, quam iam sustinebat tribulationem proximam censuit: sed ingratitude populi, & discipulorum, mox futurâ dispersionem de quibus scriptum est. Perentiam

Zach. 13. pastorem, & dispergentur oves gregis. Vides qualiter pro nostris delictis Deus doleat, & dicat, heu. Potest etiâ illa dictio ve non inconuenienter accipi, ita ve he comminantis, & denunciantis damnationem æternam siue aliquod graue damnum. Sic accipitur Luc. 22.

Luc. 22. Ve autem homini illi, & in hoc sensu arbitrantur esse in præsentem accipiendam, multi doctores inter quos est Origenes libro secundo contra

Origenes

Celsum & B. Hilarius super Psal. 2. in illa verba, tunc loquetur ad eos in ira sua. Respicitur hæc comminatio illud quod infra subsequitur. Terra vestra deserta, &c. Vtraque acceptio habet fundamentum in dictione hebraica Hoy, quæ (vt adnotauit A. Iamachus) & dolentis, & comminantis interiectio est, & in sacra Scriptura solet indifferēter in vtraque significatione accipi. Etenim infra in hoc capite vbi nos legimus Heu cōsolabor super hostibus meis, &c. Habetur in hebræo Hoy, & tamen ibi certū est, ly heu interiectionem esse animæ dolētis. Similiter etiam infra cap. 5. vā qui dicitis malum bonum, &c. vbi etiam in textu hebraico habetur interiectione, Hoy: cum notissimum sit in loco præallegato ly ve esse interiectionem comminantis.

16 Genti peccatrici. Non dicitur peccanti, sed peccatrici, id est, peccatis deditæ, quæ peccat ex habitu vitioso longa consuetudine acquisito, sicut artifex dicitur qui operatur ex arte proprio exercitio acquisita. Væ sic peccantibus. De his est maxime dolendū, quia sunt in morali periculo æternæ damnationis, eo quod peruersa cōsuetudini difficile resistitur. Nam (vt docet Augustinus) multiplicitas peccatorum, & peccandi consuetudo rapido flumini comparatur, cuius impetum nullus valet detinere. *Uæ tibi, inquit, flumen moris humani, quis resistet tibi? quandiu non siccaberis? Quousque volues Eue filios in mare magnum, & formidolosum, quod vix transcunt, qui lignum conscenderunt.* Vnde Iob. *Offensa eius, id est, impij ex consuetudine peccantis, implebuntur vitijs adolescentia eius, & cum eo in puluere dormient.* Vbi Gregorius. *Offensa, 5.*

Constitutio peccandi vitia

Aug. lib. conf. to. 1.

Iob 20

15. Mō

5.

seu vitia consuetudine obdurata, & roborata cum eo in puluere dormient, quia eo vsque in illo iniquæ consuetudines perdurant, quo hunc ad mortis puluerem pertrabant. Cum eo enim in puluere, ossa, vel vitia dormire, est vsque ad puluerem eum non deserere: id est, vsque ad mortem ab iniquitate minime cessare. Vnde scriptum est: *Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Hinc etiam beatus Augustinus ait: *Suspirabam ego miser ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate: velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur libidini facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibi met innexis vnde catenam appellauit tenebat me obstrictum dura seruitus.* Lege eundem Augustinum epistola 49. ad Hieronymum in principio to. 4. lib. 1. De sermone Domini in monte, cap. 23. & to. 6. lib. contra Adimantum Manicheorum discipul. cap. 25. B. Gregorium lib. 4. moral. cap. 24. & 25. in illa verba, Iob 3. Quare non in vulua mortuus sum: & 13. moral. capite sexto in illa verba Iob 16. concidit me vulnere super vulnus: & lib. 26. cap. 24. in illa verba Iob 36. Saluabit te de ore angusto latissimè, vbi multa docent de praua consuetudine peccandi, quæ accommodari possunt Euangelio de Lazaro, ibi, *Domine, iam factus quatrduagenus in monumento, habens super se lapidem, quæ deprauatam consuetudinem, vel obdurationem in peccato designat.* *Populo graui iniquitate.* Id est, qui grauiatur iniquitate gra-

Prou. 22

Aug. li. 8. cōf. 5. to. 1

Constitutio peccandi vitia

Aug. lib. conf. to. 1.

Iob 20

15. Mō

5.

uat enim animam iniquitas, & in profundum demergit, David attestante. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue, grauata sunt super me. Vnde beatus Paulus peccatum appellat omne pondus. Deponentes, inquit, omne pondus, & circumstantis nos peccatum: Incomparationem namque illius, nihil graue reputatur, aut pondus habens. Cælum, terra, & mare pondus hoc sustinere non potuit. Cælum quidem nam primus angelus pondere superbix in locum infimum demissus est. Videbam, inquit, Satanam tanquam fulgur de celo cadentē. Terra huius rei signum peribuit, cū verbū æterni Patris, eius fortitudo, & brachiū vmbra huius ponderis, in cruce portans, genuflexo inclinatus est. Mare autem, nam cum nauis magna tempestate vrgente, mitterent vasa in mare, vt alleuiaretur ab eis, non tamen alleuiabatur nauis, quia (vt adnotauit B. Chrysostomus) pondere importabili peccati Ionæ ita grauabatur, vt penè submergeretur. Sed missio Ionæ in mare, propter quem tempestas exorta est, mare quieuit, & nauis alleuiata remansit. Plus enim ponderis habebat solum Ionæ peccatum, quam alia omnia, quæ nauis portabat. Hinc est, quod iniquitas per talentum plumbi significatur. Zachar. 5. quia plumbi grauitatem excedit, vt explicant beatus Chrysostomus hom. 1. de Iona, & tomo 2. hom. 28. imperfecti in Matthæum in fine, & B. Bernardus super psalmū. Qui habitat in textu hebræo, vbi nō legimus graui iniquitate haberur, cōsideranda est aggrauatio de delicto, vel de iudicio delicto: Et de peccatis pūctis possunt dicere

Psal. 37

Hebr. 12

Luc. 10

Ionæ 1. Chry. hom. 5. de penit. col. 5. to. 5.

Chry. hom.

Bernard.

Dicere

dicere cobed, idest, cumulus delicti, vel Kebod, idest, gloria delicti, quia gloriantur, & letantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.

Prou. 7.

13 *Semini nequam*, quod idem est, ac generatio praua, & peruersa. His enim nominibus consuevit Dominus populum ingratum appellare: Tum quia per peccatum filij diaboli effecti sunt, iuxta illud, *Vos ex patre diabolo estis*: Tum etiam, quia ingrati fuerunt parentibus, & prophetis, quorum beneficio in fide educati sunt. ipsos necando, imo & ipsi Deo, a quo fuerunt in fide geniti, occidentes illum. Propter quod Sanctus Baptista eos appellat genimina viperarum. Quia vt Origenes ibi adnotauit, quemadmodum vipera, masculum cum quo coiuit necat, & fetus rursus matrem perimit, quia scisso illius utero nascitur in vindictam quodammodo perempti genitoris: (natura id specialiter prouidente, ne animalia venenosa multiplicentur) ita iudaei, Patres spirituales, eorum doctores, & prophetas, imo & Christum a quo tanquam filij per gratiam geniti fuerant, necauerunt. Horum impietatem Christus Dominus verbis illis euangelij notauit. *Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te misisti sunt*, Et Moyses cum ait, *Deum qui te genuit dereliquisti*. De quo & Isai. eundem populum improperat subdicens.

Ioan. 8.

Luc. 3.

Origen.

Simile.

Mat. 23.

Den. 32.

19 *Filijs sceleratis*. Idest sceleribus deditis. Quod verbum, adiecit propheta ad notanda quaedam immania peccata illius populi, & potissime peccatum, quod Christum occidendo commiserunt. Scelus enim significat enorme aliquod

vitium, vel peccatum. In Hebraeo habetur mascchhithim, quod est participium tertiae coniugationis significantis actionem transeuntem, a verbo sciachhath, idest corrumpere, inde deriuatur mascchhithim, id est facientes corrumpere, quia illi non solum erant corrupti moribus, sed alios corrumpebant, sedentes in cathedra pestilentiae, quae totum populum inficere solet. Vnde Gen. 3. ubi nos legimus, omnis quippe caro corrumperat viam suam. habetur in hebraeo idem verbum, sciachhath.

20 *Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt Sanctum Israel*. Prophetia est de Christo, vt aduertit Sanctus Hieronymus. Quem Iudaei reliquerunt, & abiecerunt dicentes. *Non habemus Regem, nisi Caesarem*. Quem etiam blasphemauerunt multa conuicia in eum iactantes. Dicebant enim suo creatori. *Samaritanus es tu: & demonium habes*. Et iterum. *Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas illud*, Et iterum: *Si rex Israel est, descendet de cruce, et credimus ei*, &c. Et iterum scriptum est: *Et viri qui tenebant eum illudebant ei cadentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius dicentes. Prophetiza quis est, qui te percussit, & alia multa blasphemantes dicebant in eum*. Haec sunt opprobria, exprobratum quae (vt dicit Prophetia) ceciderunt super Christum. Haec sunt verba, & haec signa quibus infirmus populus, & phreneticus, Sanctum Israel curare volentem eius vulnera, blasphemauit. Et vt verbis vtat Augustini, *Caci medicum occiderunt, qui tanquam perniciosi, & furiosi phrenetici, faciebant iniuriam ei, a quo illis fuerat salus allata. Ille volebat curare, illi seuire, hinc tristitia medito*. Vide caelestis medici pietatem

contra Iurameta

Hieron. super Isai. cap. 1.

Ioan. 11.

Mat. 23.

Luc. 11.

Psal. 68.

Aug. super psal. 68. illa verba & sustinet.

contra Iurameta

Lib. 4. histor. Eccl.

Exod. 28 & 39.

Chryso. to. 3.

Zach. 5.

tem, qui potius propter incurabilem populi infirmitatem, quam propter incommoda, quae ab illo vt a phrenetico patiebatur, tristis erat. Incurabilem dixerim, cuius superbiam humilitas Christi, cuius auaritiam saluatoris paupertas, cuius impietatem pietas medicum curare non potuit. Hinc perpendant Dei nomen sanctissimum blasphemantes, & sine debita reuerentia illud ore immundo in testem datij adducentes, quam graue sit Dominum ita pium, & beneficum contumeliis afficere. Quod beatus Polycarpus expendens, cum a tyranno, vt Christum blasphemaret induceretur, respondit. Octoginta sex annis seruo Christo: & nihil me laesit vnquam: quomodo possum maledicere, & blasphemare regem meum, qui salutem mihi dedit? *Blasphemauerunt*, inquit, non qualemcunq; sed *sanctum*. Nec quemcumque sanctum, sed *sanctum Israel*, idest, Israel sanctificantem, & curantem. Sanctum illum, cuius ineffabile nomen, ita venerandum erat antiquitus, vt soli summo sacerdoti, illud in lamina de auro purissimo opere gemmarum scriptum in thiara portare liceret. Proh dolor modo, quando illud magis venerari oportebat, pueri, & infames, ore immundo sanctissimum Iesu nomen irreuerenter conculcant: de quo videndus est sanctus Chrysostomus homilia nona in Acta Apostolorum, & to. 5. hom. 26. ad populum. Timendum est ne huiusmodi periurii illud accidat, quod Zach. contra iurantes mendaciter, scriptum est. *Ecce, inquit, ego video volumine volans, longitudo eius xx. cubitorum, et latitudo eius x. cubitorum: educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum*

furis, & ad domum iurantem in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Septuaginta interpretes ubi nos legimus: *Etece, volumen volans*, vertunt: *Etece, falx volans*: quam translationem sequuntur sanctus Chrysostomus, sanctus Cyrillus, & Theodoretus. Illud locum expendit elegantissime sanctus Chrysostomus, cum quo libet adnotare, volumen illud, in quo iudicium contra iurantes continetur siue falcem, qua exequendum est; alas habere, & volare: quia nullus ab ira Dei effugere poterit. Qui enim sicut Ionas in mare, vt a facie Domini se abscondat, properauerit; illic fidelem ministrum, & exequutorem diuinae iustitiae inueniet. *Si ascendero* (inquit Psalmista) *in caelum tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumptero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*. Vnde Augustinus. *Vbi estis, inquit, fontes lacrymarum? quo ibimus? ubi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cauere mendacia, sed audemus insuper docere periuriam?* Not. 2. falcem illam ingredi in domum furis, & in domum iurantem mendaciter, vtraque coniungens in supplicio, quae coniunctae fuerant in peccato. Multos namque reperies, qui vt vnum fuerentur argenteum, decem periurijs commaculati non renouunt. Not. 3. verbum illud, *Et commorabitur in medio eius*, Denotat enim, quod non cito traniet falx, & vindex ira Dei, per domum furis, aut periuri, sed diu inhabitans affliget, spiritu sancto attestante. *Vir multum iurans replebitur iniquitate*. Semper enim periurium alia vitia committantur

Mala ex periurijs subsecuta

Chry. ho. 15. ad populum. col. 6. to. 5.

Ionae 1.

Pf. 138.

Aug. lib. contra mendacium c. 18.

Eccl. 23

Chryf. ho mil. 19. ad pop. to. 5.

Et a domo eius non recedet plaga.
 Nota 4. cum sancto Chryfostomo quod falx quæ apparuit propheta non solum iurantem destruxit, sed, & domum eius ligna & lapides funditus euertit, omnia consumendo; omnia deuastando ad perpetuam rei memoriam, vt alieno suplicio discant homines propria cauere per iuria. Etenim peccatore de medio sublato peccata illius successu temporis obliuioni traduntur, & cum illo in sepulchro sepeliuntur: at euerfa funditus eius domo, & sal conuersa semper in memoria hominum perseuerant, & omnes illius posteros admonet, vt timeant, & a periurijs caueant. Vide multa alia contra iuramenta apud Chryfostomum to. 3. ab hom. 8. vsque ad 13 & to. 5. hom. 5. 13. 14. 27. & 28. ad populum.

21 *Abalienati sunt retrorsum,* idest, quasi alieni ad Deum terga uerterunt se ab illo elongantes, & a legitimo possessore in alterius dominium transferentes. Hoc enim significat ab alienari, idest, alieno Domino tradi. Illud autem aduerbium *retrorsum* statum designat peccatoris se ex presentia Dei subtrahentis: & quasi constituentis ubi oculis diuinæ misericordiæ non videatur. Quod & Genes. 3. Dominus Adæ insinuauit ipsum postquam peccauit interrogando. *Adam ubi es?* tacite admones illum, vt attenderet, ubi nam fuerit per peccatum constitutus, retrorsum, videlicet iuxta illud, *Facti sunt retro, & non ante.* Quod Threnorum 1. propheta sinagoge attribuit dicens: *Ipsa autem gemens, & conuersa retrorsum.* Hinc est quod Magdalena cum esset peccatrix, stans retro lachrymis cepit rigare pe-

Hier. 7. Thre. 1. Luc. 7.

des Domini, mulier etiam, quæ sanguinis fluxum patiebatur, dum esset infirma *accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius,* cuius rei sanctus Chryfostomus rationem assignat: quia suis peccatis retro facta fuerat. Sed statim postquam sanata est procidit ante pedes eius, quia iam Dei gratia illam ante Domini oculos constituerat. Dicuntur præterea Iudæi ab alienati retrorsum, quia cepas & ollas Aegypti quas retro reliquerant aspiciabant. Quod Christus Dominus suis sectatoribus prohibuit: *Nemo (inquiens) mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro aptus est regno Dei.* In cuius signum vxor Loth, ex Sodoma fugiens, quia post se retro respexit in statuâ salis versa est. Vbi Augustinus aduertit non in statuam marmoris, sed in statuâ salis fuisse conuersam, vt in sale illo, condirentur homines, & sic alieno periculis edocti, saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent, & discerent retro contra mandatum Domini non aspicere, sed cum Apostolo, quæ retro sunt obliuiscetes, ad anteriora se extenderent, ad brauium videlicet supernæ vocationis. Bene autem coniunxit propheta nomen *abalienati* cum dictione *retrorsum*: nam qui studio, atque animo sicut canes ad vomitum reuertuntur, alienati manent, venudati sub peccato, & serui illius effecti, vt eleganter explicat sanctus Augustinus to. 1. lib. 1. de libero arbitrio, c. 11. & 12. & sanctus Chryfostomus to. 4. hom. 18. sup. 1. epist. ad Timoth. col. 3.

22 Multo aliter iusti Deum diligentes retro se constituunt, non abalienati a Deo, sed cathenis caritatis eius deuincti stant retro.

Luc. 1. Chryf. homil. ex v. in Mar. col. 2. Luc. 9. Gen. 11. Aug. 16. de ciuit. Deu. c. 30. Phil. 3. Prom. Rom. 7. Morale

Isai. 30.

Isaia.

Psal. 83.

Pf. 128.

Ioan. 1.

2. Reg. 12.

Prom.

Rom. 7.

Isai. 38.

Ezec. 40.

vt Christus tamquam pastor gregem suum præcedat, & illi tamquam oues, eius vestigia sequantur, & *vocem illius audiant post tergum monentis, hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis ad dexteram, neque ad sinistram,* vt benedictionem, quam post se, idest, illum sequentibus relinquit, obtineant, propheta dicens: *Quis scit si conuertatur, & relinquit post se benedictionem?* Vt Christum inter se, & patrem, mediatorem habeant, in cuius faciem prius, quàm in nos aspiciat, iuxta illud propheta, *Respice in faciem Christi tui.* vt ira Dei iuste contra nos concepta, ibi siltat. Vt sarcinam peccatorum suorum, & onus intolerabile, quod sustinere non poterant, supra dorsum Christi deponant, sub quo saluator quasi gemens clamat. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Ipse enim est Agnus Dei ipse, qui tollit peccata mundi, qui fert, & aufert, nostra delicta. Aufert, inquam, à nobis, illa super se portando, & in se transferendo. In cuius signum, cum Dauid clamans, *peccauit Domino,* veniam sui delicti a Domino exoptulasset, subdit Nathan. *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* Transtulit, inquit, non abstulit: quia videlicet a Dauid peccatore in iustum, & iustificantem Christum translatum fuit, vt portaret illud, & ad æqualitatem patri pro eo satisfaceret, sicut dicit propheta: *Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.* Vnde Ezechiel 40. scriptum est: *Et dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi adificium ciuitatis vergentis ad austrum.* Super montem, inquit, idest, super Christum, qui mons est,

vt Isaia ait, in vertice montium. *Isai. 2. constitutus. super quem erat quasi adificium ciuitatis &c.* Quia (vt Greg. ait) mores & culpas nostras solus ille sustinet, qui totam sanctæ Ecclesiæ machinam portat, qui per prophetæ vocem, de peruersè adhuc viuētibz dicit: *Laboraui sustinens.*

23 *Super quo percutiam vos ultra addentes præuaricationem, &c.* Graphice depingit propheta his, & sequentibus verbis, incorrigibilitatem populi, qui nec flagellis emendari, nec adhibita medicina sanari potuit, sed ad omnia quasi insensibilis effectus semper proficiebat in peius. Et vt colligitur ex S. Hieronymo in presenti duplicem sensum patitur locus iste. Primus est, *super quo, idest, in qua corporis parte percutiam vos &c.* A planta enim pedis, vsque ad verticem, a minimo, vsque ad maximum: omnes adeo estis plagis affecti, vt nulla pars non percussa remaneat, quæ flagellum sentiat, quasi dicat. Ex assiduitate ad flagella in sensibiles effecti estis. Consonat hæc explicatio cum verbis Hieremiæ 5. *Percussisti eos, & non doluerunt, attriuisi eos, & indurauerunt faciem suam supra petram.* Sanctus Gregorius expendit illud verbum, *non doluerunt*: quia videlicet insensibiles facti sunt. *Supra petram,* inquit, quoniam, vt aduertit idem Gregorius 2. moral. 9. sicut percussi lapides clarum sonum reddere nequeunt: quia enim vita carent, sensum in sonitu non habent. ita nonnulli quasi lapidibus similes, sic adeo ad pietatis præcepta durauerunt, vt cum eos percussio supernæ animaduersionis examinaret: nequaquam sonitum humilis confessionis reddant. Tales erant Iudæi, ne dicam deteriores insensibilibz.

Greg. ho. 13. in Eze. Ierem. 6. Hier. 5. Gregor. 2.

bilitatem lapidum excedentes isti enim ictibus percutientium cedunt, illi vero flagellis duriores fiunt. Secundus sensus est, *super quo percutiatur*, id est, quorsum percutiemini? quid opus est flagellis, cum peiores in dies efficiamini? Quasi dicat, Superfluum est, & vanum vos de cætero castigare. Quadrat hic sensus cum versione Septuaginta interpretatum quæ sic habet. *Quid ultra percutiemini addentes præuaricationem?* Ex quo infert B. Hieronymus ideo Dominum peccatores punire in hoc sæculo, ut eos corrigat, & emendet, & tribulationibus ad regnum futurum compellat intrare: de quo videtur Augustinum epistola 48. ad Vincentium: Sed tamen eisdem flagellis electi erudiuntur ad vitam, reprobi peiores fiunt ad mortem. De illis namque scriptum est. *Castigasti me Domine, & eruditus sum, tamquam iuuenulus indomitus.* De istis vero. *Populus meus non est reuersus ad percutientem se:* Et iterum: *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt* Et rursus Hieremias ait: *Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator, malitiæ enim eorum non sunt consumptæ.* Vbi sanctus Hieronymus & glossa ordinaria aduertunt, Hieremiam his verbis assimilare Deum argentario purgare volenti aurum, vel argentum. Sicut enim argentarius ad purgandum aurum, miscet illi plumbum, vel stannum, ne ignis aurum consumat, aut lædat, sed purificet: quod si forte, aurum mundatum non fuerit, plumbum consumitur, & conflatio frustra fit, & aurum lædit: ita Deus ad purgandum homines a peccatis, flagellis aduertariorum illos conflatur: sed quando emendatio vitæ nõ

subsequitur, deficiunt flagella, & consumuntur, & frustra peccatores a Deo castigantur, quia malitiæ eorum non sunt consumptæ, sed referuntur ut perpetuo gehennæ igne ardeant in inferno: & hoc sonant ad litteram verba Hieremix supra inducta.

24 Sed tamen ut ad spiritum Morale verba prophetæ referamus, ad Christum videlicet, qui passione sua, & morte homines a peccatis purgare venit, iuxta illud: *Et sede Malac. bit conflans, & emundans argentum: & purgabit filios Leui:* Obseruandum est, ideo verbum humanitatem ad unitatem sui suppositi assumpsisse, ut nos a peccatis mundaret. Iuxta quod & Paulus ait: *Purgationem Hebr. peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis Dei in excelsis.* Habuit se humanitas ad instar plumbi, vel stanni, quo aurum examinatur. Vnde Zachar. 4. *Lætabuntur Zach. in manu Zorobabel.* Videbunt diuinitatē humanitati coniunctā in filio, qui est manus patris, per quæ omnia facta sunt. Per lapidem enim diuinitas, per stannum humanitas designatur, & per lapidē stanneum totus Christus, *Sicut enim stannum Hierony. sup. ca. Zach. (ait Hieronymus) ab igne, alia metalla defendit, & cum sit natura sua æs ferrumquæ durissimum, si absque stanno fuerit, vitur, & crematur: sic omnis Angelorum & hominum fortitudo. si non habuerit auxilium saluatoris, imbecillis probatur, & fragilis.* Artit ergo lapis stanneus, Christus videlicet flammis charitatis, & igne passionis exustus, ut purgaret filios Leui. Sed consumptū est plumbum: quia Christus mortuus est, & tamen malitiæ peccatorum nostrorum cōsumptæ non sunt. Frustra er-

go conflauit conflator, Vnde idem Dominus: *In vacuum inquit, laboraui. sine causa fortitudinem meam consumpsi.* Et iterum: *Multo labore sudatum est. & non exiuit de ea, nimia rubigo eius neque per ignem.* Hinc est, quod ut adnotauerunt sanctus Chrysostomus homilia tertia imperfecti in Matthæum colum. 10. & post illum sanctus Gregorius libro 26. moral. cap. 9. flagella a Deo immixta, & tribulationes plastro triturranti comparantur, Isaia dicente: *Ecce posui te sicut plastrum triturans nouum habens rostra serrantia, triturabis montes, & comminues, & colles quasi puluerē pones.* Quia sicut plastrum in area triticū a palea separat & diuidit, ut cum fuerit ventilabro purgatum, congregetur in horreū: paleam vero in ignem mittendam comminuit, & in puluerem redigit: ita tribulatio aream ubi sunt boni malis permixti triturat, & præmit, iuxta illud, quod scriptum est. *Tritura mea, & filia areæ meæ.* Sed electi, cum se triturari persentiunt a paleis peccatorum, quibus erant inuoluti, se excuciant, diuidunt, & separant, ut ventilabro, quod est in manu Domini ad emundandam aream suam purgati, in horreum cæleste congregentur: reprobi vero, sicut paleæ in ignem æternū, reueruatæ comminuuntur, & deteriores fiunt tamquam puluis quem proicit ventus a facie terræ. Aduertit tamen Chrysostomus ubi supra, esse multoties inter triticum grana quædam vana sic ad eodē paleæ cōiuncta, & incorporata, ut quantumuis triturentur & excutiantur, ab illa separari non possint: ac demum simul cum palea colliguntur, & in ignem mittuntur. Tales erant Iudæi ingrati, superbi, & vani, qui

percussi flagellis semper suis peccatis magis, ac magis inhærebant, quod morale reprobationis eorum indicium erat. Vnde congrua ratione de illis dicitur super quo? ut quid percutiam vos?

25 *Addentes præuaricationem.* quasi dicat, Superuacaneum est vos percutere, siquidem percussi peccatum peccato additis, & delictum delicto. Hoc ipsum multo antea de illis David vaticinatus fuerat. *Appone, inquit, iniquitatem super iniquitatem ipsorum. Quid est hoc Psal. 68. Aug. to. 8 (ait Augustinus) Quis non expauescat? Deo dicitur appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum? Numquid iniquitas est apud Deum? absit. Et post pauca. *Sicut quis auget febrem, auget morbum, non morbum adhibendo, sed non succurrendo: sic quia tales Iudæi fuerunt, ut curari non mererentur, in ipsa malitia quodammodo profecerunt, sicut scriptum est, Rom. 9. 1. Tim. 3. Mali autem, & facinosi proficiunt in peius.* Hoc est appone iniquitatem super iniquitatem, id est, permittes, quod iniquitas super iniquitatem ab ipsis apponatur, de quibus nunc dicitur: *Addentes præuaricationem.**

26 *Omne caput languidum, & omne cor mærens.* Per caput princeps intelligitur ut ait sanctus Thomas, iuxta illud, *Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribus constitutus es,* Et ratio analogiæ ex eo desumitur, quia princeps primum locum obtinet in republica sicut caput in corpore, & eam gubernat, viuificat, & mouet. Per cor sacerdotes, quia sicut cor in corpore, medij esse debent inter Deum & populum, vitam spiritualem, & internum in fluxum, primo in se recipiētes, & illum cæteris membris communicantes. *Suscipiant montes pacem Psal. 71. popu-*

populo, & colles iustitiam, inquit propheta, hoc est, praelati, & sacerdotes pacem a Deo suscipiant, sed non sibi tantum eam referuent, suscipiant illam ut etiam populo comunicet. In cuius signum prius Christus Dominus, discipulis pacem dedit, pax, inquit, vobis, & cum illi accepissent Spiritum sanctum statim subdit. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: quia (ut adnotauit Gregorius) sacerdotes prius a Deo pacem, & Spiritum sanctum sibi debent suscipere, & deinde illum aliis fidelibus communicare. Hinc est illud Psalmi. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti eius*. Vbi iuxta interpretationem Augustini per barbam Apolloli, & sacerdotes, qui speciali familiaritate Christo Domino sicut barba capiti sunt coniuncti; & per oram vestimenti inferiores populi designantur, qui paupum adherentes sunt magis a confortio capitis, & ab eius influxu elongati, Unguentum ergo, id est, pinguedo spiritualis a Christo capite in barbam, id est, sacerdotes descendit, ut ex barba per totum vestimentum Domini, quod reliquos fideles designat, difundatur, ita ut usque ad oram vestimenti pertingat, & sint veluti caeli lucidi, qui suis influentibus siccam terram irrigant & fecundant, & sicut primum mobile in mundo visibili, quod suo velocissimo, & regulari motu, omnes alios inferiores orbis secum trahit. Sed pro dolor omne caput languidum (inquit propheta) & omne cor marens, In textu hebraeo pro cor marens, habetur dabai, id est, spurcatum, & immundum, sicut mulieris menstruum, in quo maximam corru-

ptionem, & foeditatem sacerdotum designat, & populi periculum. Infirmitas enim in corde, quod est vitae principium, si ad corruptionem usque pertingat, letalis est & incurabilis: atque in totius corporis detrimentum cedens. Quae enim sanitas erit in populo, si caput languet, si cor marens, si principium vitae, vita caret? nulla. Vnde & statim subditur.

27 *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Qualis rector est ciuitatis: tales & habitantes in ea, bonum enim vel malum a capite in membra a principe in inferiores redundat. Quidam inter quos est Leo de Castio, hanc verba de Christo Domino interpretatur: qui in passione sua ita fuit vulneribus, & plagis affectus, & concisus: ut nulla corporis pars in eo permaneret illaesa: Decebat enim, ut qui populum a planta pedis, usque ad verticem vulneratum sanare venerat: a planta pedis usque ad verticem dira tormenta, sicut, & passus est, pateretur: Consonat haec explicatio cum duplici alia translatione. Altera est Septuaginta interpretum, videlicet, *A pedibus usque ad caput non est in eo integritas; sed vulnus, & lior, & plaga tumens*. Altera est Rabi David, & Rabi Abraham, qui praesentem locum sic transferunt. *A planta pedis usque ad verticem capitis, non est in eo forma humana*. Quod idem propheta clarioribus verbis postea explicuit. *Non est ei species: neque decor: & vidimus eum, & non erat aspectus*: Et infra. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum, ipse autem vulneratus est propter*

Ecclesi.

Leo

Isai. 51

Ps. 37.

Hierem.

Ezec. 47

Luc. 10.

propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. *Disciplina patris nostrae super eum, & liore eius sanati sumus*. Vide qualiter in Christo reperiatur secundum prophetam, vulnus, & lior, & plaga tumens. *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras*. Ecce vulnus: *Et liore eius sanati sumus*. Ecce lior, *Et nos reputauimus eum quasi percussum a Deo, & Leprosum*. Ecce plaga tumens. Sed cum tot plagis propter scelera populi fuerit Christus percussus, liore eius sanata non est sinagoga, nec curata. Vnde, & statim subditur.

28 *Non est circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo*. Numerauerat propheta tres plagas populi, vulnus, liorem, & tumentem plagam: quibus tribus remedijs subuenitur. Vulneri, illud circumligando, liori medicamen adhibendo, tumentem plagam oleo fouendo: tamen, nec plaga populi fuit circumligata, nec lior curatus medicamine; nec fota oleo plaga tumens. Pagninus ubi nos legimus, *Non est circumligata, vertit, non est constricta* scilicet plaga, ut educeretur sanies. Vnde non mirum si putruerint, & corruptae factae fuerint cicatrices populi a facie insipientiae eius, & illi competat, quod Hieremias ait: *Insanabilis fractura tua: pessima plaga tua*. Quare insanabilis fractura? quia non est circumligata. Quare plaga pessima? Quia non est curata medicamine, nec fota oleo. Medicamine, inquam, de caelo allato, ab illo cuius folia ad medicinam valent, oleo diuiniae misericordiae, quo Samaritanus praeteriens. i. Christus Dominus alligata vulnera illius, qui incidit in latrones fouit, vinum correctionis desuper infundendo.

29 *Terra vestra deserta, scilicet erit*. Hebraice habetur pro deserta Semama, id est desolatio, vel stupefactio, quasi dicat. Non solum desolabitur, sed erit ipsa desolatio, vel stupefactio, quia calamitas vobis superueniens, omnes in stuporem adducet. *Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur, sicut in vastitate hostili*. Postquam Isaias supra enumerauit peccata populi contra Deum commissa; consequenter subiungit prophetando condignam eorum poenam. Quam etiam Christus Dominus fere eisdem verbis praedixit Matth. 23. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, Et Matth. 24. Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur*. Sanctus Chrysostomus, refert hoc vaticinium ad tempus Titi & Vespasiani quando post passionem Domini Iudaei fuerunt a Romanis capti, & Hierusalem, & aliae ciuitates vastatae, & templum Domini igne combustum, quia tunc haec Isaias propheta adimpleta est. Idem sentiunt sanctus Augustinus to. 6. in dialogo de altercatione Ecclesiae, & sinagogae, sanctus Cyprianus lib. 1. aduersus Iudaeos cap. 6. Tertullianus lib. 3. aduersus martionem, Athanasius lib. 1. de passione & crucis, & Eusebius Caesariensis lib. 2. de demonstrationum Euang. cap. 36. Dicit ergo. *Terra vestra deserta*: quia post captiuitatem nullus erat Iudaeus, qui coleret campestris; sed illam spinae, & vepres occupauerunt iuxta illud, quod dicitur infra. *Super humum populi mei spinae, & vepres ascendent*. Sequitur. *Ciuitates vestrae succensae igne*. Hoc ex parte adimpletum est, 2. Regum 15. ubi habetur, quod per Nabuchodonosor Hierusalem euersa est, & templum

Mat. 23.

Mat. 24.

Chry. ho. 44. in mat. th. to. 2.

Augustin.

Cyprian.

Tertull.

Athanas.

Euse. Cæs.

Isai. 32.

plum combustum: Sed plenius in aduentu Romanorum: qui post crucem Domini, Hierusalem, & alias ciuitates destruxerunt Iudæis in fugam conuersis, vt colligitur ex cap. 9. Danielis, & Zachariæ 14. Vbi expendendū, multos ex Iudæis non fuisse tunc occisos, sed per orbem dispersos, vt ait Zacharias, *Et fugietis ad vallem montium eorum, & fugietis, sicut fugistis a facie terramotus in diebus Ozia regis Iuda. Quod diuina dispositione factum est, vt per orbem dispersi, eadem lege, eisdem cæremonijs, eisdem ritibus, & figuris, quibus pertinaciter inhe rebant, veritatem legis euangelicæ testificarentur, & confirmarent. Hoc multo antea, prophetica Dauis petitione prædictum fuerat.*

Zach. 14

Psal. 58.

Deus ostēdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei: Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine. Quid est ne occidas eos? Ne patiaris illos a Romanis occidi, serua eos ad vtilitatem populi mei, sed disperge illos in virtute tua. Quo? Per vniuersum mundum, vt vetus testamentū in obsequium nostrum super humeros suos portent. Vnde Augustinus super eundem Psalmum sic ait. *Iam hoc factū est, per oēs gentes sunt dispersi Iudæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ. Ipsi habent codices de quibus prophætatus est Christus, & nos Christum ipsum tenemus. Et in huius signum*

Concio-
ne. 2. to. 8.

Gen. 38.

Chry. ho.
1. imperf.
in Matth.
col. 4 to. 2.

(vt notauit Chrysostomus) cum Phares & Zaram partui appropinquarent, prius Zaram, per quem Iudaicus populus designatur, manū protulit in prophetis, vt Christum gentibus, quasi digito demonstraret. Quod & per Baptistam fecit, dicentem. *Ecce Agnus Dei, ecce*

Ioan. 1.

qui tollit peccata mundi. Vnde & Magis inquirentibus, *Vbi est qui natus est rex Iudæorum?* Locum ostendunt quasi digito illum signantes, & dicentes: *In Bethlehem Iudæ* (Sic enim scriptum est per prophetam) *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Sed tamen manum quam obtatrix coccino ligauerat statim retraxit, & tunc egressus est alter, scilicet Phares, qui typum populi gentilis gerebat. Quo designatur Iudaicum populū signo circumcisionis quasi coccino ligatum, intra legis vmbra adhuc manere perclusum, cum tamen prius quasi nasci incipiēs solam manum ex vtero protulisset, vt viam veritatis nobis demonstraret. Hac ergo ex causa terra Iudæorum mansit deserta & habitatores illius, imminente clade fugientes fuerunt per orbem dispersi. Istam populi dispersionem in verbis sequentibus magis explicat propheta.

Matth.

Mich.

Zach.

30 *Et derelinquetur filia Sion sicut vmbaculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur.* Triplicem his verbis affert similitudinem, iuxta quā in triplici sensu præsens locus potest explicari. Primus sensus iuxta primā similitudinē, *Sicut vmbaculum in vinea, est.* Derelinquetur filia Sion scilicet a suis inhabitatoribus fugientibus, vt supra dictum est. Quod etiam clarè explicuit Zacharias. *Derelinquetur* (inquam) *sicut vmbaculum in vinea: nam cum fructus amplius ex vinea non speratur: a custode statim deseritur vmbaculum.* Appellatur autem Hierusalem filia Sion, quia iuxta montem Sion erat collocata, atque præsi-

præsidij illius tamquam filia munita. Secundus est iuxta primam & secundam similitudinem. Derelinquetur filia Sion sicut vmbaculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. Quia adueniente veritate Euangelij, cessauerunt vmbrae legis antiquæ, & omnia eius folia, idest, cæremoniæ ceciderunt, & vmbaculum legis scriptæ dissolutum est, sicut fructu vineæ, aut cucumerarij collecto, tugurium dissipatur, & folia illius in terrā cadunt, & arescunt: ita vt nullus sit qui in eo inhabitet. Vineam Domini exercituum domus Israel est, & fructus vineæ potissimus, Christus Dominus, & redemptio mundi facta per illū, iuxta illud quod dicitur infra, *& iste est omnis fructus, vt auferatur iniquitas.* Ipse (inquam) Christus est botrus, ipse fructus vineæ in torculari crucis exprimens, quē (teste Augustino) botrus ille a duobus exploratoribus de terra promissionis in stipite adductus, designabat. Ipsum portauerunt duo populi, Iudaicus & gentilius. Ille præcedebat, iste sequebatur, *Salutem suam* (inquam Augustinus) *iste ante conspectum suum gerit, ille post dorsum Hic obsequium præfert, ille cōtēptum. Ideo & de Iudæis propheta testatur. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum illorum semper incurua. Incedunt duo sub sacro fasce ordine suo. Hic semper videt, ille semper relinquit. Iudæus autem proximum se extimat: sed absentat. Christianus ergo præsentim munere fruitur: Iudæus solo onere prægrauatur. Quia Christus sicut credenti salus, ita onus est non credenti.* Vnde & sponsa: *botrus, inquit, cypri dilectus meus mihi in vineis Engadi.* Fructus iste, & botrus de vinea Domini est collectus, propter illum

Isai. 5.

Isai. 27.

Num. 13

Aug. ser.
100. de
tēp. to. 10

Psal. 68.

Cant. 1.

multo tempore sustinuit Dominus populum rebellem, sed postquam salutem mundi, in medio terræ fructus ille operatus est, cecidit tugurium, & vmbaculum legis antiquæ dissipatum est, & velum tēpli icisum: & ceciderunt folia manentibus Iudæis, sine cæremonijs sine lege sine sacerdotio, & sacrificio. In cuius signum vmbaculum hederæ, subter quod protegebatur Ionas lætusque lætitia magna quiescebat, diluculo ascendente verme a Domino præparato, & hederam percutiente statim aruit, & percussit sol super caput Ionæ & æstuebat: quia (vt adnotauit sanctus Augustinus) resurgente Christo vmbaculum decidit, & lex, de qua Paulus, *Vmbra habens lex futurorum, non ipsam imaginem rerum, adueniente veritate cessauit.* Christus enim vermis est, de quo regius propheta ait, *Ego autem sum vermis, & non homo,* Sed quid vermis iste fecerit audiamus. Despectus fuit a Iudæis, & occisus, sed resurrexit, & præparauit Dominus vermem istum in ascensu diluculi in crastinum, quia diluculo surrexit ipso attestante, *Exurgam diluculo.* Vnde Psalmus in quo vermis Christus appellatur, inscribitur pro susceptione matutina Et vt vmbra cessarent, percussit hederam, & exaruit, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuebat vmbaculo deficiente. Sic & modo æstuat populus Iudaicus percussus a Deo, & per vniuersum orbē dispersus manet sine vmbra legis, sine sacerdote, sine sacrificio: & derelicta est ab eis filia Sion sicut vmbaculum in vinea. Hæc de secundo sensu.

Mat. 27.

Ion. 4.

Aug. epif.
49. ad Deo
gratias p̄
byt. q. vlt.
to. 2.

Psal. 21.

Ps. 107.

31 Tertius sensus est iuxta omnes tres similitudines, & derelinquetur filia Sion, scilicet a Deo. Si-

cut solet medicus infirmam derelinquere, cum de eius salute spem non habet: & sicut Dominus, qui saepe fugientem seruum a se proijcit, & repellit. Hinc est illud, quod medicus celestis, de populo infirmo per Hieremiam ait: *Curauimus Babylonem, & non est sanata derelinquamus eam.* Loquitur Dominus ad Angelos, vt Hierusalem relinquat. Vnde & ab Angelis filia Sion derelicta est. Nam (vt refert Iosephus) in euerfione Hierosolymitana, vox Angelorum in templo audita est se mutuo adhortantium; relinquamus, relinquamus sedes istas, & ad locum alium transeamus. Hinc est etiam illud, *Et dimisi eos, secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis.* Hinc & dominus per Ezechielem ait: *Zelus meus recedat a te, vt non irascat tibi amplius, Non irascat amplius, inquit, cum tamen summa ira Dei sit recedere, & zelum suum a peccatore auerte.*

Psal. 26. Ne auertas faciem tuam a me, (inquit propheta) ne declines in ira a seruo tuo. In ira, inquit, nam aliquando declinat in misericordia. In ira inquit, quia terribilis ira Dei est cum non irascitur, cum peccatorem non castigat. Corripiat me iustus Dñs in misericordia, & increpet me, & non declinet in ira, a seruo suo. Vnde Bernardus: *Ideo inquit propheta, ne declines in ira a seruo tuo, sciens quia & in misericordia poterat declinare.* Nam & si prope sit Dominus omnibus innocantibus eum in veritate, & iuxta, ijs qui tribulato sunt corde, non tamen omnibus forsitan ita, vt dicere possint, quia ipse stat post parietem. Sponsa autem quam prope est, quae vno tantum pariete diuiditur? A Iudæis ergo Dominus in ira declinauit, cum eos de-

reliquit, in ira declinauerunt & angeli, vt omnibus malis, omnibus calamitatibus, & miserijs terra, sicut umbraculum in vinea, sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quae vastatur a Deo derelicta, impleta remaneret: sicut repletur umbraculum in vinea, & tugurium animalibus venenosis, & immundis cum in cucumerario deseritur a custode. Quod & Hieremias apertioribus verbis denunciat. *Et conticuerunt, inquit, arua pacis, a facie ire furoris Domini.* Et vt designaret in quo ira furoris sui Dominus ostenderet, subdit. *Dereliquit quasi leo tabernaculum suum.* Quid est quasi leo? Audi Hieronymum. *Dereliquit, ait, quasi leo cubile suum: vt omnes bestiae vastandi terram eius habeant potestatem.* Leone quippe custode, & praeside, nullus ad eandem audeat accedere: Nulla bestia agri intrat illuc, nullus hostis leonis cubile inuadit. Sed postquam illud dereliquerit, statim ab animalibus immundis inhabitatur. Ergo quasi leo cubile suum Dominus populum Iudaei cum dereliquit. Ipse cubile seruabat, dum habitaret in eo, rugiens rugiebat super decorem suum (vt ait propheta). Solo rugitu, hostes tremebant. *Leo rugit quis non timebit?* Sed tabernaculum suum deferente, quid sperandum nisi illud, quod infra scriptum est, *Et erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrent demonia, & onocentaurus, & clambit alter ad alterum?* Vbi per haec animalia varietatem intelligit peccatorum se ad inuicem adhortantium, vt cubile a Deo derelictum inhabitent. Not. quod non sine magno mysterio, post similitudinem umbraculi in vinea derelicti adiecit aliam cucumerarij, & tugarij

rij illius. Refrigerant enim cucumerarij fructus, propter quod sitiētibus, & febricitantibus conceduntur, vt designaret nullum refrigerium in sinagoga Deum inuenisse, cum tamen illius salutem maxime sitiret; sed cum expectaret, vt faceret vvas, fecit labruscas. Vnde & alibi scriptum est. *Vua eorum vna fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum vinum eorum.* Hinc & ipse Dominus ait: *Et dederunt in escam meam fel, & insiti mea potauerunt me aceto:* Quod ad litteram in passione factum fuisse, narrant Euangelistae, *Sed tunc (ait Augustinus) non ipsum, quod dederunt esca erat, potus enim erat: sed in escam dederunt.* Et infra: *Sitiēbā, & acetū accepi, id est, fidem illorum desideravi, & vetustatem inueni.* Et forsitan fel in escam datum dicitur, quia infidelitas populi, & obstinatio magis amara Christo fuit, quam potus fellis. Amari-tudo enim in cibo, qui masticatur, & faucibus voluitur; peior est, & diuturnior, quam in potu, qui cito bibitur. Altera vero similitudo; *Et sicut ciuitas quae vastatur:* apposita est ad maiorem rei explicationem, & amplificationem. Sic enim a deo exinanita est ciuitas a vastatoribus, & diuturna obsidione vexata, vt penē a fundamentis fuisset extincta, Nisi.

32 Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semē, vel residuū, aut reliquias vt quidam transferunt, nā in hebraeo habetur zarith, id est, reliquia, Quasi Sodoma fuissēmus, & quasi Gomorraha similes essemus, id est funditus euerfi, & totaliter destructi, sicut duae ille ciuitates, quas constat fuisse ex toto desolatatas, ita vt ex habitatoribus, nec vnus relinqueretur incolumis. Nisi Dominus

reliquisset semen, &c. per quod vasta-ta ciuitas restauraretur, & loquitur ad similitudinem agricolae, qui in summam statim miseriam deuenit, si semen, quod terrae mandet non habet. Quidam doctores inter quos est, Vatablus, & Lyranus intelli-gunt per semen in loco isto paucos illos homines, qui ex captiuitate Babylonica, sub Zorobabel duce, & Iesu sacerdote, filio Iosedech reuersi sunt in Hierusalem, per quos ciuitas, & templum reparata sunt, vt habetur 2. Esdræ 3. Sed tamen sanctus Paulus adducens, quem explicamus locum Isaie, intelligit per semen Apostolos, & eos qui ex Iudæis crediderunt in Christum, quos idem propheta aliquando reliquias appellat, sicut cap. 10. *Si fuerit Israel quasi arena maris, reliquiae conuertentur ex eo, aliquando residuum sicut cap. 28. Erit Dominus exercituum fertum exultationis residuum populi sui.* In praesenti autem semen nuncupantur (vt placet sancto Augustino, & Eusebio Caesariensi.) Quia ex illis veluti ex semine, & granis quibusdā licet paucis, tota Ecclesiae messis speciosa surrexit. Hinc est illud quod de Apostolis dicitur infra. *Isti sunt semen cui benedixit Dominus.* Propter benedictionem Domini semen hoc multiplicatum est valde, ita vt ex eius fructu horreum caeleste impleretur.

33 Potest & per semen Christus Dominus intelligi; de quo ad Galatas Paulus ait: *In semine tuo, quod est Christus.* Per illum euerfio Hierusalem spiritualiter reparata est. *Ipse dispersiones Israelis congregabit, qui sanat contritos corde, & alligat omnes contritiones eorum.* Ipse est granum frumenti cadens de caelo in terram, quod mortuum, mul-

Chry. ho. 23. in mat. col. 7. to. 2

Hier. 51.

Ioseph. li. 6. de bello Iud.

Psal. 80.

Ezech. 16

Psal. 26.

Ber. ferm. 56. in cat.

Cant. 2.

Hier. 11

Hier. 11 c. 25. h. rem.

Amos 1

Isai. 34

Deut. 32

Pf. 68.

Aug. con. 2. sup. pf. 68.

Vatablus Lyra.

Rom. 9.

Isai. 10.

Aug. lib. 8.

ad Simp. 9. 2. t. 4.

Euseb. li. 2. demof.

Euang. c. 36.

Isai. 61.

Gal. 3.

Pf. 146.

Ioan. 10.

tum fructum attulit, multiplicauit fideles, & ruinas sui populi reparauit. Post mortem Ioseph filij Israel creuerunt nimis, & supra modum multiplicati sunt: quia ut dicit Origenes, *Antequam Christus Dominus moreretur, valde pauci erant filij Israel: cum verò pro omnibus gustauit mortem, multiplicatus est fidelium populus, & filij Israel diffusi sunt. Quorum multitudinem inenarrabilem omnino futuram esse, arbitratur ipse Isaias, non aliam rationem tantæ multiplicationis assignans, nisi immaturam Saluatoris mortem.*

Exod. I.
Origenes

Isai. 53.

Generationem, inquit, eius quis enarrabit? quoniam abscissus est de terra uiuentium, Quasi dicat. Ex eo generatio spiritualis filiorum Dei, multiplicanda est nimis, & proles Christi supra numerum augenda, ita ut enarrari non possit, aut numerari: quoniam mortuus est pro nobis, & abscissus trigesimo tertio ætatis suæ anno de terra uiuentium, ut explicat sanctus Cyrillus.

Cyrillus.

Disimile

Si posuerit, inquit, pro peccato animam suam videbit semen longauum. In generatione carnali oportet, quod pater longo uiuat tempore, ut multiplicentur filij: quia non mortuus, sed uiuens illos generat. Sed in hac diuina, & spirituali semen Abraham multiplicatur sicut stellæ cæli, quæ numerari non possunt, & sicut arena, quæ est in littore maris. Quare? Quoniam abscissus est de terra uiuentium.

Ioan. 10.

Hinc est illud: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet. Quid est ipsum solum manet? Non erunt ei spirituales filij, nec generatio rectorum. Ipsum solum manet. Vnde & Christus ipse per prophetam testatur:

Pf. 140.

Singulariter sum ego donec transeam, idest singularis, & solus sum, donec

per mortem transeam ex hoc mundo ad patrem (ut explicat Augustinus super eundem locum.) Et iterum. Factus sum sicut passer solitarius in tecto. Quia, videlicet, cum in tecto suæ cellitudinis erat, solitarius videbatur, & solus, etiam si multa millia millium ministrarent ei, & decies centena millia illi assisterent. Hominem enim quem diligebat non habebat secum, idem solitarius erat. Sed cum ad locum humilitatis nostræ descendit passer ille ambulans super pennas ventorum, non iam solus, non solitarius sed plurimum sanctorum caterua comitatus surrexit. Lege Augustinum tom. 3. lib. 2. De Trinitate capite 17. tom. 4. lib. 2. quæstionum super Exodum quæst. 154. & tom. 8. super Psal. 120. in illa uerba, Ecce non dormitabit, &c. Et psal. 138. illa uerba, posuisti super me manum tuam.

Aug. to 1

Psal. 10

34 *Audite uerbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri populus Gomorrhæ. Hic incipit secunda pars huius capituli. In qua vanam Iudæorum præsumptionem excludit. Peccata enim peccatis addentes, sacrificijs & oblationibus legis veteris, atque alijs cæremoniis, omnis generis peccata statim remitti, credebant: atque seipos eisdem oblationibus sanctificari putabant. Quorum peruersitatem Dominus per Malachiã redarguit. Nam postquam innuera sacerdotum, & populi flagitia notauit, unum statim quasi caeteris deterius, loco ultimo constituit dicens: Et hoc rursum fecistis, operiebatis lacrymis altare Domini, fletu, & mugitu, ita ut non respiciam uera ad sacrificium, nec accipiam placabile, quid de manu uestra. Quid est hoc?*

2. Pars

c. 1.

Malac. 1

Num.

Numquid non relinquitur hostia pro peccato? Numquid lacrymis operire altare Domini nephas est? Vtique, si lacrymis pauperum operiatur, & rapina ornetur templum Domini. Multi enim bona pupillorum per totum annum incessanter rapiunt, & in die paschatis altare Domini ex illis operiunt, arbitrantes huiusmodi oblationibus Deum placari: cum tamen illum magis ad iracundiam prouocent. Et hoc intedit Malachias loco inducto, ut explicat sanctus Chrysostomus hom. 86.

Chrysost.

to. 2.

Aug. to. 4.

in Matt. col. 5. & sanctus Augustinus lib. de salutaribus documentis, cap. 53. Igitur in præsentem conuertit specialiter Isaias sermonem ad facetedotes, ad principes, & magistratus populi Iudæorum. Quos principes Sodomorum appellat, eo quod in omni flagitiorum genere illis fuerunt similes, immo & deteriores, maiora scelera quam Sodoma, & Gomorrhæ perpetrando, dum auctorem uitæ extra vineam eicientes occiderunt: quod nec Sodoma unquam fecit, nec Gomorrhæ. Vnde & scriptum est. Et maior est effecta iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Et iterum: uino ego dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filia eius, sicut fecisti tu & filia tua: iustificata enim sunt a te, idest in comparatione tui sancta & iusta Sodoma videtur, & Gomorrhæ. Excessit ergo Iudæorum delictum facinus Sodomorum. Cum enim Sodomorum historia & ruina, auctore Iustino martyre, Origene, & Irenæo vastitatis Iudæorum, & excidij Hierosolymitani typum gesserit, clare colligitur istorum delicta & pœnam illatam, illorum calamitatem, & crimina excedere, sicut ueritas umbram, & res figurata suum

Inst. in dia

log. c. 1.

phone.

Orig. lib.

4. c. 1.

cel sum.

Iren. lib.

4. c. 8.

typum, & princeps populorum præcedit. Obserua in uerbis prophetæ quanta libertate debeant palam uerbi Dei prædicatores delicta principum, & totius populi reprehendere sermone aspero, si opus fuerit eos increpando: sic enim Christus quâuis humilis & mansuetus, Generatio, inquit, mala, & adultera signum querit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophete. Sic & Baptista: Genimina uiperarum quis ostendit uobis fugere a uentura ira? Hæc enim & alia huiusmodi uerba, cor durum peccatoris confringunt multoties, & emmoliunt, ut resipiscat, & conuertatur ad Dominum, & saluus fiat. Quid autem ad principes Sodomorum propheta dicat audiamus.

Mat. 12.

Luc. 3.

35 *Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum dicit Dominus? Plenus sum. Holo causta arietum & adipem pinguium & sanguinem vitulorum, & agnorum & hircorum nolui, &c. Sed antequam hæc uerba sigillatim expendamus, oportet prius diuersas translationes huius loci prænotare, quas Franciscus Lucas Brugensis in suis annotationibus super sacram Bibliam in unum collegit, ut ex eorum collatione planior fiat sensus prophetæ. Prima translatio est uulgata quam modo retulimus ex S. Hieronymo. Hanc translationem sequuntur. S. Thomas Lyra, Hugo, Haymo, & communiter Sancti. Secunda translatio est septuaginta interpretum; quæ sic habet *Plenus sum holocaustis arietum. Vbi est finis, & statim subditur. Et sanguinem taurorum, & hircorum non uollo, quam translationem sequuntur ferè omnes doctores Græci. Tertia est. *Plenus sum holocausto arietum, & adipe pinguium, & sanguine vitulorum & agnorum, & hircorum nolui,***

nolui, Sic transtulit chaldæus paraphraſtes. Quarta eſt translatio noua, quam ſequitur Franciſcus Forerius. *Ad quid mihi multitudo victimarum veſtrarum dicit Dominus? Satiatus ſum. Holocauſta arietum, & adipem altitium, & ſanguinem iuuenorum, & agnorum non accipio.* Memorem velim eſſe lectorem eius, quod in prohæmio huius operis ad notauit, ita videlicet legem & prophetas, euangelium & Apoſtolos inter ſe adinnicem concordare, vt vna tantum vox omnium videatur. Id quod in præſenti Iſaiæ vaticinio licet comprobare. Annunciat enim propheta his & ſubſequentibus verbis ceſſationem legalium futuram & eorum infirmitatem denunciât, ac tandem prædicit terminum varijs legis veteris ſacrificijs per vni cum nouæ legis, quo Deus placatur eſſe imponendum. Hoc ipſum, & lex ipſa ſepiffime obumbrat, hoc euangelium, hoc & Apoſtoli prædicant. Ideo namque (vt aliqua exempla ex veteri teſtamêto ſubijciamus) Genef. 4. ſacrificium Cain ex terræ fructibus oblatum reprobatur a Deo, & holocauſtum Abel qui agnum obtulit, acceptatur: quia antiqua ſacrificia reprobanda erât & nouæ legis ſacrificium ſuſcipiendum, vt explicat Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum, cap. 9. Etenim vt docet idem Auguſtinus lib. quæſtionum ex veteri teſtamento, quæſtio 5. & quæſt. 103. de vtroque mixtim, ſacrificiû Abel eo quod agnum obtulit; ſacrificij Chriſti qui tamquam agnus coram tondente ſe obmutuit, typum geſſit. Ideo Moyſes, tabulas teſtimonij lapideas in quibus lex antiqua erat conſcripta ad radicem montis confregit, & alias iterum digito Dei conſcriptas,

ad filios Iſrael adduxit, quas nunquam poſtea dilacerauit vt designaret vetus teſtamentum eſſe abolendum per nouum, quod nullo alio reuocari poterat. Vnde Auguſtinus ſic ait. *Iratus quidem Moyſes videtur tabulas teſtimonij digito Dei ſcriptas colliſiſſe, atque fregiſſe; magno tamen myſterio figurata eſt iteratio teſtamenti noui, quoniam vetus erat abolendum, & conſtituendum nouum.* Ideo denique rubus atdebat & non comburebatur, nec consumebantur eius ſpinæ, vt designaretur, legem antiquam ſpinas quidem peccatorum oſtendere, ſed virtutem ad illas delendas non habere. Ita interpretantur illud ſignum S. Auguſtinus to. 4. q. 7. & 42. ex veteri teſtamento, & lib. 83. quæſtionum q. 66 & lib. 1. ad Simplicianû q. 1. & S. Greg. hom. 7. in Ezechielem col. 5. Etenim ignis ille, quo ardebat rubus typum gerebat legis antiquæ, de qua dicitur. *In dextera eius ignea lex.* Hæc illuminabat quidem peccatorum ſpinas, & eorum malitiã oſtendebat. Iuxta quod & Paulus ait: *Per legem cognitio peccati.* Et iterum, *Nam & ego concupiſcentiam nesciebam niſi lex diceret:* Sed tamen ſpinas ipſas peccatorum, nõ consumebat, quia gratiam lex illa non continebat, nec aduerſus peccatum, hominẽ debilem confortabat. *Si enim data eſſet lex (quæ poſſet iuſtificare vere ex lege eſſet iuſtitia.* ſuper quæ verba S. Auguſtinus. *Lex (inquit) vetus magis iubet quam iuuat, docet morbum, ſed non ſanat.* Vi diſti legem hæc veritatem obumbrantem, audi Euangelium illam confirmantem. Ideo enim (vt interpretatur Auguſtinus) in quinque porticibus erat multitudo lanugentium claudorum, & aridorum

Aug to. 4. q. 144. Exod. 1. Exod. 1. Gregon. Exod. 1. Rom. 3. Gal. 3. Aug. lib. De Grat. Xpi cont. Pelag. ad to. 7. Ioan. 5. Aug. ſup. P ſal. 83. to. 8.

expectantiû aquæ motum, quia non lex, ſed Chriſtus, non aqua pluuialis piſcinæ vbi abluebatur oues & alia animalia in tẽplo offerenda, ſed magnus ille cõſilij Angelus, qui de cælo descendit eos ſanauit. Potuit quidẽ lex infirmos proderet, ſed nõ cura re potuit hominẽ 30. & 8. annos habẽtẽ in infirmitate ſua nutrire, ſed nõ valuit verba illa Dei virtute plena proferre. *Surge tolle grabatum tuũ, & ambula.* Ideo etiam moriente Domino, *velũ templi ſciſſum eſt,* quia (vt interpretatur Aug.) Chriſti morte lex antiqua rûpenda erat, atq; ſcindẽda, vt latens ſub velamine eiudẽ legis veritas euãgelij manifeſta fieret. Ideo deniq; Dominus expirare volens dixit: *Conſummatũ eſt.* vt designaret legalia per mortẽ ipſius terminari. Audiſti legem, audiſti Euangelium, infirmitatem legalium, & eorum abolitionem oſtendentẽ: Attende ad Apoſtolum eandem veritatem prædicantem. *Litera (inquit) occidit. ſpiritus autem viuificat.* Quid enim per literam, niſi legem ſcripſam literis in tabulis lapideis deformatã, intelligit? Quid per ſpiritus niſi lex gratiæ in tabulis cordis ſpiritualibus impreſſa deſignatur? Litera ergo occidit, non quidem directẽ, ſed occasionaliter quia (ut ait Auguſtinus) peccatum oſtendebat, imponebat præceptũ, & vires ad ſeruandum illud non præbebat. Spiritus aut viuificat, quia gratiam continet qua peccata nõſtra delentur, & illã digne ſuſcipientibus eius ſacramenta conferunt. Hinc & ad Gal. 4. *Vacua, infirma, & egena elementa legis datæ ſacramenta appellat.* Vacua, quia mundabant foris, ſed intus nullam prorfus virtutem ad abludam animam a peccatis, contine-

nebant. Infirma, quia (vt S. Tho. inquit) *per ſe ſubſiſtere non valebant, in nihilum. n. deciderent, niſi ea manus cunctarum regentis teneret ſecundum illud I Heb. 1. portans omnia verbo virtutis ſuæ.* Vel ſecundum alios dicuntur infirma, quia baculum legis euangelicæ manu tenebãt & ab illa virtutem, qua ſubſiſterent mēdicabãt Egena vero, quia egebant Chriſto reparatore, qui legem non venit ſoluere, ſed adimplere. Tandem in epiſtola ad hebræos ex ipſa æthymologia nominis veteris teſtamenti oſtendit Apoſtulus finem aliquãdo legalibus cæremonijs eſſe imponẽdum, *auffert,* inquit, *primũ ſcilicet teſtamentũ vt ſequẽs ſtatuat,* id eſt vt nouum ſtabiliat, Et iterum. *Nam quod antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt.* Hæc autẽ oĩa latius patebunt in explicatione ſingulorũ verborũ auctoritatis Iſaiæ, quã modo interpretari volumus, & expẽdere.

36 *Quo mihi multitudine victimarum veſtrarum? vel iuxta nouam translationem. Ad quid mihi multitudo victimarũ veſtrarũ?* Ac ſi aperius dicat. Arbitramini, o phariſeorum principes & Iudæi, vos nõ eſſe adeo puniendos neque caſtigandos, quia ſumptuoſa offertis ſacrificia, quia multiplicatis victimas, & dies feſtos celebratis? Non ijs a veſtra ingratitude mundabimini, neque iſta pro gratiarũ actione requiro, ſed animum pium, qui me honoret, in me credat, me amet, & verba mea obſeruet, neminem offẽdat, ſed omnibus beneficiat. Hæc ſacrificia accepto, non illa. Vnde & per prophetã ait. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potibo? Immola Deo ſacrificium laudis, et redde aliſſimo vota tua, Sacrificium laudis requiro nõ*

S. Th. Gal. 4. lect. 4. Matt. 5. Hebr. 8. Psal. 49.

Infirmas legalium.

Gen. 4.

Aug. to. 6.

to. 4.

Iſai. 53.

Exod. 32

Pfal. 50. *carnis taurorum, Cor contritum, & humiliatum non despicio, Mihi enim sacrificium est spiritus contribulatus. Consonant hæc verba cū illis:*

Osea 14. *Conuertere Israel ad Dominū Deū tuū, Et explicās quid debeat facere ille qui conuertitur, subdit: Tollite vobis cū verba, & ite ad Dominū, & dicite: Oēm aufer iniquitatē, et suscipe bonum, & reddemus vitulos labiorū nostrorū.* Verba petit, laudē requirit, lachrymabile pœnitētiā, humilē confessionē qua pœnitens vitulos labiorū suorū offerat Deo, eisdem labiis cor suū Deo, & sacerdoti manifestando, & seiplos in sacrificium offerendo.

August. In sacrificiū, inquam, Deo acceptū, de quo scriptum est. *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos, Hoc enim est reddere, vitulos labiorū nostrorū.* Expendendum autem est illud verbum. *Multitudine victimarū,* quo S. Paulus aduersus hebræos triumphat. Ex illo enim colligit infirmitatem legalium, & sacrificiorum veteris legis imbecillitatem. *Et omnis (ait) sacerdos præsto est quotidie ministras, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata. Hic autem, id est, Christus vnā pro peccatis offerēs hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, Et post pauca: Vna enim oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos.* Oblationes antiquæ, quia ineffaces erant, neque vim habebant ad delenda peccata, sæpe repetebantur, & in illis per singulos annos commemoratio peccatorum fiebat: & quia vnitatē non causabant, multiplicabantur. Christus autem vna oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Vna, inquit, oblatione, non multitudine victimarum. Vna, quia infini-

ti valoris erat, & non opus fuit, nec potuit alia superaddi. Vna quia per illam in vnitatem Ecclesiæ suos coniunxit, vt fieret vnum ouile & vnus pastor. Vna quia (vt Leo papa inquit) *vno expleta est sacrificio variarum differentia victimarum.* Bene ergo ait: *Quo mihi multitudine victimarū vestrarū? Ac si apertius dicat. Nō multitudine victimarum legis antiquæ, sed virtute vnus victimæ legis gratiæ, quam filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, offeret, placandus sum.*

37 *Plenus sum.* hoc est. Ideo vestra sacrificia non requiro, sed vos, quia plenus sum, & diues, abundo meis, nec vestris oblationibus indigeo. Sic explicat sanctus Ambrosius libro de interpellatione David in fine. Consonat quē illius explicatio, cum verbis *psal.* 49. *Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos: quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus, & boues.* Potest secundo hic locus sic explicari. *Plenus sum,* id est, satiatus sum sacrificijs legis antiquæ, non mihi placent, anima mea iam nauseat super illis. Quadrat hæc interpretatio cum duabus translationibus commemoratis, scilicet cum translatione septuaginta interpretum. *Plenus sum holocaustis arietum,* & cum versione noua, quæ vbi nos legimus, *plenus sum,* legit, *faciatus sum,* &c. Quibus verbis duo insinuat. Alterum est, illa sacrificia non esse ex se Deo grata, & accepta, sed ex deuotione offerentium: & quia typum sacrificij nouæ legis præferebant. Alterum est, post Christi mortem, & sufficientem euangelij promulgationem, non solum mortificata, sed & mortifera esse futura, ita vt non

ad

ad misericordiam, sed ad iracundiā Deum prouocent. Vnde subditur:

38 *Holocausta arietum, & adipē pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui, vel Non volo, vt transferunt septuaginta. vel Nō accipio vt habet versio noua. Explicat his verbis nullā ex se illa sacrificia virtutem ad placandum Deum, aut interius emundandas conscientias a peccatis habere. Et (vt adnotauit sanctus Hieronymus) ideo dixit, nolui de præterito ad denotandum, quod etiam olim in lege scripta illa sacrificia non erant Deo grata ex seipsis, sed propter sacrificium nouæ legis, quod præsignabant. Si autem legamus non volo, vel nō accipio de præsentis potest hoc vaticinium ad tempus euangelij referri, in quo vnicum sacrificium Christi Deus acceptat alia reprobant, quia per illud abolita sunt omnia. Sic explicat hunc locum sanctus Ambrosius super *psal.* 45. Sanctus Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 13. Irenæus lib. 4. cap. 32. Vtraque explicatio, & verba Isaia in hoc loco valde consonant cum illis prophetæ, *psal.* 39. *Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfecisti mihi, Septuaginta transferunt, Corpus autem aptasti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce venio.* Ex quibus verbis sanctus Paulus infert nō per sacrificia antiqua, nec eorū virtute homines sanctificari, sed per oblationem corporis Christi semel. Sic enim ait: *Impossibile enim est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata, ideo ingrediens mundum dicit. Hostiam, & oblationem noluiſti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata, & pro peccato, non tibi placuerunt: tunc dixi, ecce venio. In-**

capite libri scriptum est de me vt faciā Deus voluntatem tuam, superius dicens, quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato, noluiſti, nec placita sunt tibi, quæ secundū legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, vt faciā Deus voluntatem tuam. Hactenus sanctus Paulus. Quia ergo legis sacrificia Deo placita non erant, quia ea noluit, ideo verbum Dei filius, Patrem alloquens ait: *Corpus autem aptasti mihi, id est, aptum dedisti, vt in illo vulnerari, flagellari, conspuī, spinis coronari possim, cruciquē affigi. Ad hoc veni in mundum, vt faciā Deus voluntatem tuam. Hæc fuit Pater voluntas tua, vt pro hominibus crucis patibulum subirem, hoc cogitavi, hoc disposui perficere & ego ipse, cum primum mundum sum ingressus, cum trabea carnis indutus sum. Quare? Quia sacrificium, & oblationem noluiſti.*

39 Sed quare prius sacrificium & oblationem Deus voluit, et præcepit, & postea se illa nolle declarat? Numquid quod a Deo qui immutabilis est, semel ritè factū fuerat, & statutum, deuit dissolui, & reprobari? Non dissoluitur, verus testamentum a Deo statutum, sed impletur, & in melius commutatur. Vnde & scriptum est. *Non veni sol-*

Matt. 5.

Aug. sup. pl. 39. t. 8.

F 2 illud

illud voluit de cætero? Hanc ergo ob causam nouæ legis exhibitio sacrificio, velum templi scissum est: quia ruptum est chirographum. Ideo ergo dicit per prophetam Dominus: Holocausta arietum, non volo, ad nihilum valent ultra, non mihi placent, si de cetero offerantur. Et forsitan ob eandem causam præcepta antiqua dicuntur non bona. Ezech. 20. *Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt.* Nam (vt inquit Bernardus) licet præcepta legis veteris, bona suo tempore fuerint: nunc autem non sunt obseruatione digna, nec bona. Erant enim omnia illa legalia præcepta, vsque ad tempus tantum correptionis imposita. Hanc etiam ob causam soluto redemptionis nostræ precio Christus Dominus legis, & peccati chirographum abstulit, Apostolo dicente: Colof. 2. *Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contra rium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.* Alia præcepta Pedagogus puero, alia magister eidem cum ad perfectam ætatem peruenit, imponit. Sic & Deus hebræis diuersa pro qualitate temporum, vt Augustinus ait, imposuit præcepta, erant enim sub lege, quasi pueri sub pedagogo conclusi. Vnde & Paulus ait: *Sub lege custodiamur conclusi.* Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, Quid est pedagogus in Christo? Nutriens nos tamquam paruulos sub rigoris disciplina, vt Christo perfectionis magistro suo tempore traderet, altiori doctrina nutriendos. Tamquam pedagogus ergo lex antiqua hebræis puerorum ætati & statui, apta præcepta imposuit, quæ tamen statu perfecto legis gratiæ adueniente

Ezech. 20

Vide Ber. in ser. 58. in cant.

Simile. Aug. epif. 5. ad Marcellinum prin. to. 2. Gal. 3.

euacuauit Christus, & alia tanquam viris perfectis præcepit custodiri. Vnde & Apostolus ait: *Cum essem parvulus loquebar vt parvulus, sapiebam vt parvulus.* i. sub pedagogo legis antiquæ, cogitabam vt parvulus, quando autem factus sum vir, id est, cum ad perfectum statum legis gratiæ Christi misericordia me perduxit, euacuauit quæ erant paruuli, id est, antiqua præcepta paruulis imposita, non amplius custodienda esse duxi. Præcepta ergo quæ paruulis bona erant, & accommodata, viris perfectis non bona dicuntur. Nec obstat, quod Paulus ait. *Itaque lex bona est, & sancta, & mandatum sanctum:* Et iterum. *Scimus quoniam bona est lex.* Nam (vt adnotauit Chrysostomus) non docet Apostolus absolute legem antiquam modo esse bonam, aut eius obseruantiam laudabilem: sed addidit, *si quis ea legitime vtatur*, id est, ad proprium finem, scilicet ad cognoscendum Christum, & ad diligendum illum, & mandata eius obseruandum. *Finis enim legis Christus* est, vt dicitur ad Rom. 10. Vnde idem Chrysostomus ho. 11. in ep. ad Philip. ait, quod sicut vtitur scala, vt ad locum eminentem ascendamus, quo cum peruentum fuerit, iam non ultra scala opus est, nec tamen propterea vituperamus illam, sed in angulo domus constituimus: ita & lex nos sicut scala euexit ad Christum, & eo loco nos constituit, vt adminiculo isto iam deinceps non sit opus, & pro hoc ipso quod eius opera non egemus, æquum est, vt gratias illi referamus, quia per ipsam, & non volucrum more in sublime conscendimus. Lege eundem Chrysostom. homil. 2. in 1. epist. ad Timoth.

40 *Cum veniretis ante conspectum meum*

meum quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis. Postquam in præcedentibus ostendit Isaias sacrificia antiqua non fuisse olim ex se Deo grata. hic consequenter demonstrat etiam ex parte offerentium, non esse Deo accepta: Tum, quia ex iniuste acquisitis offerebant illa tam populares, quam sacerdotes: Tum etiam quia quam plurimis erant inuoluti peccatis illa offerentes. Ideo non ait, *Quis quæsiuit hæc absolute, sed addidit de manibus vestris, sanguine videlicet pauperum plenis, & multis latrociniiis maculatis.* Hinc licet colligere cum S. Augustino quam execrabile Deo sit sacrificium ex substantia pauperum oblatum, scriptum est. n. *Ego Dominus habens odio rapinam in holocausto,* Et iterum *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Pauper enim Dei filius est quem Deo Patri victimat ex eius sudore sacrificium offerens vt explicat sanctus Gregorius in pastoralibus lib. 3. admonit. 22. *Dic mihi quæso (ait Chrysostomus) si asinum mortuum vel fetidum in sacrificium offerres, nõne te lapidarent vt impium, quia fetidam rem obtulisti?* Mortuo ergo asino grauius olet sacrificium ex rapina Deo oblatum. Quod si Cain munera non Deo placuerunt, quia ex proprijs deteriora obtulit, quomodo ex alienis oblata illi erunt accepta. Vide eundem Chrysostomus to. 5. hom. 36. ad populum, S. Gregorium 17. moral. cap. 23. in illa verba Iob 15. errore deceptus, quod aliquo precio redimendus sit, & quæ diximus supra numero 34. *Expendatur illud verbum vt ambularetis in atrijs meis,* quo Iudæorum præsumptio vana, & superbia notatur: qui

Aug. lib. de salut. doc. c. 53 Isai. 61.

Eccli. 34

Chrysost. ho. 72. in Io. col. 3. to. 3.

Gen. 4.

Simile. Chrysost.

sacrificium offerentes ita confidenter, & secure in atrijs Dei perambulabant, ac si mundi essent interiorius coram Domino, & placabile, quidpiam in præsentia illius obtulissent.

41 *Ne offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi.* Confirmat his verbis propheta, id quod supra de abrogatione legalium prædixerat. Præcipit quæ ne de cetero sacrificia legalia illi offerantur post vnicum illud nouæ legis sacrificium. Ideo namque vt adnotauit Chrysostomus & Eusebius Cæsar, post Christi passionem templum Hierosolymitanum, in quo tantum licebat Iudæis sacrificium offerre, euerit per Romanos Deus voluit, & destrui omnino, vt intelligerent sacrificia antiqua non esse ultra Deo offerenda, & adducit Chrysostomus optimam similitudinem medici, qui si infirmo licentiam bibendi aquam concederet, sed in singulari quodam & determinato vase tantum vas confringendo licentiam concessam bibendi aquam consequenter auferret. Non aliter Deus templum euertendo in quo sacrificia antiqua offerre licebat, ait consequenter, *ne offeratis ultra sacrificium frustra.* In textu hebraico vbi nos legimus frustra habetur Sab, id est, vanitatis vel mendacij. Post prædicationem namque euangelij, & exhibitionem reale noui sacrificij, antiqua vanitatis & mendacij seu mendacia sacrificia effecta sunt. Nam (vt docet Augustinus) illa sacrificia Christum venturum designabant, & futurum sacrificium nouæ legis promittebant. Cum ergo sacrificium illud iam fuerit exhibitum, & nullum aliud restet in futurum exhibendum mentiuntur sacrificia antiqua, nunc illud

Chrysost. ho. seu orat. 1. contra Iud. col. 7. to. 5

Simile. Chrysost.

Aug. in illa verba ps. 39. fac. & obl. no. luiti. t. 8.

illud sacrificium, tamquam futurū designantia, & promittentia. Rectè igitur sacrificia mendacij & propheta nuncupantur, & sacrificia vanitatis: quia eorum promissio vana est iam, & mendax. Vnde & insequentibus verbis reprobatur solemnitates, & calendas, & festiuitates alias legis antiquæ, docens iniquos esse cætos ad solemnitates illas cõuenientium. Vnde & ipse Dominus per malachiam. *Dispergam*, inquit, *super vultus vestrum stercus solemnitatum vestrarum*. Quod si solemnitatibus suis in die Iudicij reprobi remanebunt cõfusi, & illas Deus stercorè appellat super faciè eorū dispergendum, qualis erit illorum confusio, cum omnia scelera, cogitationes iniquæ, & alia crimina eorū fuerint detecta.

42 *Et cum extenderetis manus vestras auertã oculos meos a vobis, & cū multiplicaueritis orationem non exaudiam*. Docet hic locus ad perfectam orationem, & Deo gratam, necessarium esse quod ex puro corde procedat; & non ex animo peccati veneno infecto. Vnde & Dominus ad discipulos: *Estote* (inquit) *prudentes sicut serpentes*. Super quem locum Beatus Augustinus ait. *Est quodam genus serpentis, quod cum ceperit ire ad bidendum aquam, antequam veniat ad fontem, euomit omne venenum. Imitare & tu hunc serpentem in hac parte secundum euangelicū Domini nostri Iesu Christi præceptū Estote prudentes sicut serpentes, & omne venenū iræ, & odij amarum euome, et remitte conseruis tuis, ut & tibi remittantur a Domino peccata tua*. Quia ergo scribæ & pharisei sicut sepulchra dealbata pleni erant intus hypocrisis, & iniquitate, & omnium fere peccatorum veneno corrupti: cum exten-

derent manus suas, vt veniam peterent delictorum, auertebat Dominus oculos suos ab eis, nec exaudiebat illos. Vnde prouerb. 28. *Qui obturat aures suas, ne audiat legem oratio eius erit execrabilis. Ante orationem ergo præpara animam tuã*. (ait sapiens) *& noli esse sicut homo qui tentat Deū, Vbi glosa, Deū (ait) tētat qui orat sicut Deus docuit, sed non facit quod iussit*.

43 *Manus enim vestrae sanguine plene sunt*. Assignat rationem propter quam antiqua Iudæorum sacrificia Deo non erant accepta, nec orationes gratæ, quia videlicet eorum manus sanguine plene sunt. i. opere crudelitatis, vt explicat Beatus Gregorius lib. 9. mor. cap. 19. Vel per sanguinem intelliguntur diuersa peccatorum genera, scilicet idolatriæ, rapinæ, homicidij, &c. Etenim (vt docet idē Gregorius li. 3. mor. ca. 10) hoc nomen sanguis peccatum significat, vt patet Osee 4. *Et sanguis sanguinem tetigit*. Et Psal. 50. *Libera me de sanguinibus* &c. Sed tunc insurgunt Iudæi proteruè affirmantes Deum re vera in presenti nullatenus antiqua sacrificia reprobasse: sed tantum offerentiū iniquitatem condemnare. Nam tota ratio propter quam ait propheta. *Quo mihi multitudine victimarum vestrarū* &c. Et incēsum abominatio est mihi; sanguinem agnorum, & hircorū, & vitulorū nolui, est quia manus vestrae sāguinæ plene sunt. Si ergo lauerint manus suas, & a peccato cõmūdauerint, poterunt illa sacrificia nūc offerre. Bene arguit Iudæos. *Sed si laueris te nitro et multiplicaueris tibi herbam borith maculatus es corā me in iniquitate tua, dicit Dominus*. Non enim potuisti manus tuas sanguine Christi plenas emundare. Non-

emundauit suas Pilatus quantum nis illas corā omni populo lauerit *inocens* (inquiens) *ego sum a sanguine iusti huius*. Vnde presens Isaie prophetia vtrumque respicit, & statum legis antiquæ, in quo propter offerentium crimina illa sacrificia Deo non erant accepta, quia non ex opere operato sicut nouæ legis sacrificium, sed ex fide, & deuotione offerentis effectum habebant: & statum legis Enāgelicæ, in quo ipsa veterum sacrificiorum oblatio prohibita est, & illicita: quia figura veritate apparēte cessauit. Et ad insinuandum ex vtroq. capite Deo Sacrificia antiqua non placere, prius Dixit Isaia. *Iniqui sunt cætus vestri*, Et postea subdit *Manus. n. vestrae sanguine plene sunt*. Prioribus verbis primam causam propter quam etiam atiquitus Deus Iudæorum solemnitates, & sacrificia reprobabat assignat: quia videlicet illa sacrificia offerentes erant iniqui, & peccatores, Deo odibiles, & reprobi: cū tamen sanctitatem magnam, & religionem simularent. Vnde in textu hebraico pro *iniqui sunt cætus vestri*, habetur baabara, id est iniquitas, & abstinentia, quasi dicat, iniquitas, & abstinentia quæ religio simulatur a phariseo dicente. *ieiunabis in sabbato, decimas do omniū quæ possideo*, ad iracundiam maximā Deū prouacāt. Posterioribus autē verbis, scilicet, *manus. n. vestrae sanguine plene sunt*, tangit causam secundam propter quā in statu euangelij antiqua sacrificia reprobantur, quia scilicet Iudæorum manus, sanguine Christi intinctæ sunt. Quo fit quod si hæc prophetia ad statum legis datæ referatur, nomine sanguinis potest in differenter quodcunq. offerentiū crimen intelligi, propter

quod eorum sacrificium Deus non probabat, nec accipiebat. Sivero ad statū legis gratiæ, nomine sanguinis intelligendus est sanguis ille de quo crucifigētes Dominū dixerunt. *Sanguis eius super nos, & super filios nostros*. Et est sensus. Quia Iudæi Christi sanguine manus suas maculauerunt, sacrificia antiqua, multitudo victimarū, solemnitates, & calendæ, & cetera legalia odibilia Deo sunt effecta: eo quod his omnibus per nouæ legis sacrificium est terminus impositus. Sic interpretatur locum istum Isaie. B. Hieronymus, B. Cirillus, B. Ciprianus, Ireneus, Tertulianus, & Origenes super ca. 27. Matth.

44 *Lauamini mundi estote, &c.* Hic incipit 3. pars huius capituli, in qua reiectis antiquis sacrificijs, atq. infirmis elementis, & vacuis reprobatis, ostendit propheta quibus nam medijs vere debeant a peccatis emundari: nouæ legis sacramenta, & eius sacrificium introducens. Et quoniam prima illorum ianua, & vitæ spiritualis principiū est baptismus, sacro attestante Concilio Florentino, ab ipso incipit, dicens. *Lauamini mundi estote, ac si apertius dicat. Mundi non eritis in terius a peccatis, nisi aqua baptismali lauemini exterius secundum illud quod scriptum est. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Et Zachar. 13. *Erit fons patens Domui David, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatae*. Quæ locum de aqua baptismali quotius generis peccata ante baptismū comissa abluuntur, intelligunt multi ex doctoribus sanctis. Et iuxta hanc interpretationem, quam sequuntur Beatus Chrysostronus, &

Chryf. ho mil. 3. in c. 3. Matt. in illa verba facite fructus dig. pœnitent. Greg. Nazianz. in Epiphan.

Gregorius Nazianzenus referenda sunt hæc Isaiæ verba ad tempus gratiæ, ex quo præceptum baptismi obligare cepit.

Si vero in alio sensu ad tempus legis antiquæ, in quo illa protulit propheta referantur interpretanda sunt de pœnitentiâ interiori per quam anima a peccatorum maculis emundatur iuxta illud, quod scriptum est. *Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et iterum: *Amplius laua me Domine ab iniustitia mea, & a peccato meo munda me.* Vnde Beatus Gregorius hom. 20. in Ezech. & Epistola 186. intelligit etiam de vera pœnitentiâ locum supra inductum ex Zach. 13. *Erit fons patens domui Dauid, et habitantibus Hierusalem in ablutionem, &c.* Ait ergo Propheta. *Lauamini mundi estote.* Ac si apertius dicat. Quid prodest tantummodo varijs legis baptismatibus, & iustitijs carnis, quæ exterius tantum ab irregularitatibus legis mundant, lauari, nisi per veram pœnitentiâ interiorius apud Deum anima abluatur? Vbi expendendum valde cum sancto Chrysostomo homilia 3. de pœnitentiâ col. 5. illud verbum *Lauamini*. Cum enim propheta supra diuersa populi vulnera retulisset dicens: *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas: vulnus, & liuor, & plaga tumens:* Et reprehendisset populum, quod plaga eius non esset circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo: modo non ait: *Curamini a vulneribus, educite eorum saniem, Sed inquit Lauamini*, vt efficaciam pœnitentiæ præfignaret, quæ ita peccatorum vulnera curat, vt illorum signum aliquod deforme, vel cicatrix non remaneat,

Psal. 6.

Psal. 50.

Gregor.

Chryf. to.

5.

neat, quod in corpore chirurgi facere nequeunt. Vnde Christus ita proprio sanguine lauit Ecclesiam, vt illam (sicut Paulus ait) *Sibi redderet gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquod huiusmodi.* Non habentem, inquit, maculam, sicut qui faciem lauat, lutum ab illa auferit, ita vt nec signum deformitatis remaneat, nec ruga. Nam propterea Christi corpus extensum est in cruce, vt rugam & sceditatē omnem ab Ecclesia tolleret. Hinc est illud, quod in persona Christi inquit propheta: *Sicut aqua effusus sum, Vbi Augustinus ait: Aqua quando effunditur, aut abluit, aut rigat. Effusus ergo est Christus sicut aqua, quia irrigata sunt mentes per passionē eius: & abluta peccatorum sordes.* Vide Chrysostom. hom. 8. ad populum in princip.

45 Vel certe ideo inquit *Lauamini*, & non *curamini*, vt peccatores intelligant, quam facili negotio salutem per pœnitentiā possint consequi. Non opus est ferro, non igne, non gladio, sed lauacro regenerationis & renouationis spiritus sancti. Lauacrum recreat corpus, & lauat, & lachrymæ animam. Dolores nostros medicus super se suscipit, & suauem, lenem, & recreantem medicinam vulneribus fauciat re liquit. Audi prophetam. *Vere languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, at tritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum: & liuore eius sanati sumus.* Vide mysterium. Ipse vulnerum portauit dolores, & nobis tribuit sanitatem, ipse attritus est propter scelera nostra, & sic attritus, sanat contritos corde, & al ligat contritiones eorum. Disciplina pacis

Ephes. 1.

Simile

Psal. 11

Aug. 101

Tit. 3.

Isai. 53

Ps. 146

pacis nostræ super eum, & super nos reconciliatio. Liuore eius sanati sumus, vt iam non sit in nobis vulnus, nec liuor, nec plaga tumens. Hoc solum requirit hoc exoptulat. *Lauamini mundi estote.* Et tamen, multi curari renuunt, lauari refugiunt, medicinam refrigerantem animam contemnunt: quibus profecto illud competit, quod de Naaman Syro scriptum est. Ad quem, cum leprosus esset, misit Eliseus nuntium dicens: *Vade & lauare septies in Iordane & recipies sanitatem caro tua, atque mundaberis.* Iratus Naaman recedebat dicens; *Putabam quod egredere retur ad me, & stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me.* Numquid non meliores sunt Abana, & Pharphar fluuij Damasci, omnibus a quis Israel, vt lauer in eis, & munder? Cum ergo vertisset se & abiret indignans accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei. *Pater & si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras, quanto magis, quod nunc dixit tibi, lauare & mundaberis.* Quam multi sunt, peccatorum suorum lepra infecti, Naaman Syro per omnia similes, qui irascuntur, cum Dei nuncios audiunt prædicantes, Lauare septies in Iordane & mundaberis. *Lauamini mundi estote*, & vertunt se, & abeunt indignantes, immo, & dedignantur Iordanis lauacro emundari. O ingrati, o rebelles, o salutis propriæ inimici. Si rem grandem, si difficilem, si asperam, & doloribus plenam pro consequenda salute animæ dominus postulasset, certe facere debuissetis, quanto magis, quod nunc petit, Lauamini. *Lauamini mundi estote.* Sed quare addidit *mundi estote*, postquam dixit lauamini? Numquid qui lotus est,

non est mundus? absit: *Qui lotus est Ioan. 13.* (dicit Dominus) *non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Ideo ergo additum est *Mundi estote* (vt aduertit Gregorius) nam in vanum per lauacrum mundatur, quisquis deinceps ad volutabrum luti redire non renuit. Hinc & per Ecclesiasticum dictum est. *Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius?* Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur fle tibus a peccato, sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post lachrymas repetit. Hinc rursus scriptum est, *Ne iteres verbum in oratione tua.* verbum namque in oratione iterare est post fletum committere, quod rursus necesse sit flere, vt dicit S. Gregorius.

46 *Auferite malum cogitationum vestrorum ab oculis meis.* Versiculus iste maximam consolationem affert his, qui immundis, vel alijs prauis, blasphemiarum, aut infidelitatis infestantur cogitationibus; quas omnino cauere dum sumus in hoc ergastulo corporis etiam viri perfecti non possunt: secundum illud quod Augustinus ait: *Suspiciones cauere non possumus.* Ideo Dominus in præsentem non præcipit nobis, nec dicit, auferite cogitationes malas, non habeatis cogitationes malas: nam illas omnino vitare aut præcauere ne insurgant, non est in nostra potestate cum sæpe etiam nolentibus occurrant, sed ait: *Auferite malum cogitationum*, illud videlicet, quod per consensum, vel per morosam delectationem causatur in anima. Vnde & scriptum est: *Vsquequo morantur in te cogitationes noxiæ?* Noxiæ dixit, quia nocent animæ, si in illis quispiam voluntarie immoretur. Si vero eis forti animo resis-

Greg. 3. p. past. curæ admonit. 31.

Eccl. 34

Eccl. 7.

August.

02

Hier. 4.

stat, non nocebunt. sed ad gloriam & coronam, viriliter certanti imputabuntur vt optime docet Bernardus sermone 5. de Quadragesima, sermone 7. super psal. qui habitat in illa verba, & decem millia a dextris tuis, &c. & in lib. meditationum cap. 14. Hinc est illud quod Concilium Trident. Sess. 5. dec. de Peccato originali ait: *Concupiscentia, cum ad agonem relicta sit: nocere non consentientibus, sed viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus, non valet, quin immo qui legitime certauerit coronabitur.* Hinc etiam est illud quod Lucia Virgo ad Paschafium dixit: *Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Hinc denique in quadam oratione in confirmationem huius doctrinae canit Ecclesia: *Quia nullis eis nocebit aduersitas, si nulla domine-tur iniquitas.*

47 *Ab oculis meis.* omnia sunt plena mysteriis, omnia verba diligentem sincerum, & humilem inspectorem requirunt. Iota vnum aut vnum apicem sancti non praeterreunt, quod maxima consideratione non expendant. Igitur sanctus Chrysostr. hom. 5. de poenitentia col. 4. hom. 41. ad populum, colum. 3. ponderatione dignum existimat illud verbu ab oculis meis. Non enim ait, auerte malum cogitationum vestrarum ab oculis vestris, sed ab oculis meis, vt admoneret peccatores, peccata sua praeculis suis semper habere, vt illa recolendo, & in amaritudine animae suae recogitando, a Dei memoria deleant, atque ab oculis maiestatis eius auertant. Sic malum cogitationum tuarum O inspiens & improuidus peccator ab oculis Dei auertes, si illud ante proprios

statuas. Audi David peccatorem, & disce peccatis tuis etiam occultis opportunum remedium adhibere: *Quoniam iniquitatem meam, inquit, ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper: Quid ex hac continua peccati proprii memoria subsequutum est? Statuit illud ante oculos suos, & ab oculis Dei auertit, Grauitatem delicti in memoria propria reuoluit, & illud ex memoria Dei abstulit. Vnde & subditur. Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, a tua scilicet memoria, vt explicat sanctus Chrysostr. hom. 12. de poenitentia & lib. 2. de compunctione cordis. Ac si apertius dicat. Domine Deus Iustus, fortis & pociens, ego faciem meam a peccatis meis non auerto, auertat ergo misericordia tua faciem suam a peccatis meis. Ego delictum meum coram me semper habeo: deleatur ergo a praesentia tua. Ego iniquitatem meam cognosco: agnosce ergo, o Pastor optime errantem ouem, ne despicias illam, quoniam mandata tua non sum oblitus. Hinc est illud psalmi. Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim, Quod propterea dictum esse arbitratur Augustinus, non quia id multum erat, sed quia David multum reputabat, sicut qui inde iam satur erat & fastidiosus. Non ergo auertat peccator delicta sua ab oculis suis nec in dorso ponat ea obliuioni tradens: ne quando iratus Dominus peccata eadem ante faciem peccatoris in conspectu omnium constituat, in magnam ipsius confusione. Scriptum est enim, *Arguam te & statuam contra faciem tuam. Quid?* Peccata utique obliuioni tradita, vt explicat Augustinus.*

Multo

48 Multo aliter debet homo iustus, & timens Deum in operibus virtutum se gerere, vt adnotauit Chrysostr. Chrysostr. homilia secunda super psalm. 50. & to. 2. hom. 2. in Matth. Auertat illa ab oculis suis, non recordetur eorum amplius, vt in Dei memoria permaneant, & retributione praemiet aeterna. *Si simplex fuero* (inquit Iob) *hoc ipsum ignorabit anima mea,* Et iterum: *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare,* Quasi dicat, non vidi. Nam vt elegatissime docet Gregorius in moralibus haec eadem verba explicans, electi in malis praeteritis, & peccatis, sapientius oculos mentis figunt: quam in bonis operibus. Non vident fulgorem solis, id est bonorum operum candorem nec lunae claritatem conspiciunt, id est bonae famae, quae ex radijs bonorum operum procedit, claritatem non contemplantur: sed in consideratione perpetua suorum scelerum sibi metipsis vilescunt. Hinc, & Paulus: *Non sum dignus* (inquit) *vocari Apostolus: quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei:* Et iterum: *Qui prius sui blasphemus, & persecutor & contumeliosus.* Lege Chrysostr. hom. 12. de poenitentia.

49 *Quiescite agere peruerse.* Perpendite modum loquendi Spiritus sancti, desistere a peccatis appellat quiescere, vt designet quam graue sit & onerosum peccatis deseruire; & veram quietem in sola virtute consistere, quod ipsa veritate, & longa experientia coacti fatentur impij. *Lassati, inquit, sumus in via iniquitatis; ambulauimus vias difficiles.* Hinc est illud Baruch. 4. *Delicati mei ambulauerunt vias asperas.* Delicati, inquam, ad disciplinam & virtutis labore; sed ad onus

peccatorum portandum fortes, & audaces. Via plana incedere nesciunt, & complantata lapidibus, & asperam percurrunt. Sed in fine itineris laborem sentient, & lassam nullam profecto requiem inueniet, *Et lassus non daturus requies* (inquit Thre. 5. propheta) *Quiescite, quiescite, agere peruerse, dicit Dominus. Ve nite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Tollite iugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, Et iterum: *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis quae sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* De semitis inquit, nam arcta est via quae ducit ad vitam, & tamen fessis requiem prebet, iuxta, quod & scriptum est: *Ibi cessauerunt impij a tumultu, ibi requieuerunt fessi robore & quondam vinciti pariter sine molestia:* Fessi robore inquit, nam (vt explicat Gregorius) ipso robore, & fortitudine, qua iniustitiae, & iniquitati ad iniquitatem seruiuerunt, lassati sunt, & fessi. Quid ergo facient fessi robore, vt quiescant? Suum robur, suam fortitudinem in melius commutare oportet: & sic erunt pariter sine molestia. *Qui sperant in Domino* (ait propheta) *mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquila, currēt & non laborabunt, ambulabunt & non deficiēt:* Ac si diceret. Erunt pariter sine molestia. Qui lassati sunt in via iniquitatis; non laborant, nec deficiunt currendo per viam veritatis. Quare? Quia mutauerunt fortitudinem. Vnde Paulus. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae: Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiae & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc*

exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificatione. Vbi expendenda est illa dictio, sicut hoc est, eadem fortitudine ad minus, eadem propensione animi, eadem sollicitudine & vi, qua iniquitati vt deseruient, exhibuistis membra vestra: eadem in obsequium iustitiæ illa conuertite. Hoc enim non est difficile, non arduum, non impossibile: sed humanum, *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ.* Humanum, id est facile, Dei gratia factibile, & quod ab imperfectis, ab incipientibus, ab infirmis, & carnalibus debet exhiberi. Nam spirituales viri, & perfecti non solum sicut, non tantum eadem fortitudine, non modo eodem affectu, quo peccatis seruiunt, se ad Deum conuertunt, sed decies tantam fortitudine quærunt illum, propheta dicente. *Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum conuertentes requiretis eum.* Cuius rei viuum exemplum in Maria Magdalena reperies, quæ (vt Gregorius ait) *Quot in se habuit oblectamenta: tot de se inuenit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum, numerum criminum: vt totum seruiret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa.* Quando enim vt iniquitati deseruieret, ad pedes alicuius prostrata iacuit lachrymis plena? quando illos lachrymis rigauit, & capillis suis terfit? quando vngulata est illos? quando vnxit vnguento? Et tamen vt deseruierit iustitiæ, hæc omnia ante pedes Christi inter coniuantes compleuit. Sed quoniam non sufficit declinare a malo, & quiescere agere peruersè, nisi & bonum simul facere studeamus, Ideo subdit.

50 *Discite benefacere: Non autem discite bene loqui, sed discite bene-*

facere. Attendant sacerdotes, & veritatis magistri, qui docent alios, & seipso non docent. Discant prius quam doceant. Discant, inquam, benefacere, vt & bene loqui de virtutibus sciant, nec sint sicut illi de quibus Hieremias ait: *Bene autem facere nescierunt.* Vnde Gregorius, *Nulla ars doceri permittitur, nisi intenti prius meditatione discatur: Ab imperitis ergo pastorale magisterium, qua temeritate suscipitur, quando ars est artium, regimen animarum?* Pastoribus ergo & magistris dicitur: *Discite bene facere.* Nullus enim ad culmen perfectionis, nisi addiscendo potest peruenire: nullus magister virtutis perfectus erit, nisi in virtute prius, & ipse perfectus sit. Vnde Dauid: *Bonitatem, inquit, & disciplinam, & scientiam doce me.* Prius bonitatem, & disciplinam sibi: deinde scientiam qua possit aliis prodesse, requirit. Hanc requirant: prædicatores euangelij, sed prius benefacere discant: Sic enim fiet, vt eorum verba sicut ignis ardeant, & ardore charitatis audientes inflamment: de quo legite sanctum Chrysostomum homilia 5. super 2 epistolam ad Thessalonicenses, sanctum Basilium to. 1. hom. 24. Gregor. lib. 6. moral. cap. 5. in illa verba Iob 5. Cuius næstem famelicus comedit, & bibit sitiens diuitias eius, & lib. 11. c. 2. in illud Iob 12. Abundant tabernacula prædonum. Si autem recta docuerint, & praua opere compleuerint: caueant, ne illis contingat, quod Hieremia 22. scriptum est: *Seminastis triticum & spinas messuistis.* Qui enim dicunt, & non faciunt: bonum seminare in corda fidelium iactant, & spinas peccatorum, & confusionis æternæ mittunt sibi, vt explicat August. lib. 2.

Prius discendum quam docendum.

Hier. 4.

Greg. lib. 1. paltic.

Pf. 111

Hierem.

Aug. to. 4.

de sermone Domini in monte cap. 27. Poterunt qui eiusmodi sunt, potentes in sermone esse, sed non in opere & sermone sicut Christus, aut sicut illi de quibus scriptum est. **Luc. 24.** *Potentes virtute facientes verbum illius.* Facientes verbum (inquit) non docentes verbum, vel audientes: audire enim vel docere Dei verbum, & non facere, est in arena ædificare vt inquit Augustinus super eundem locum. Quia ergo sacerdotum principis, & pharisei bene loqui nouerant de virtute, sed recte facere nesciebant: ideo hortatur illos vt benefacere discant.

51 *Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, &c.* Iniungit propheta principibus & pharisæis opera misericordiæ, quibus ad remittenda hominum peccata Dominus inclinatur. *Consilium meum* (ait Daniel) *tibi placeat Rex, peccata tua eleemosynis redime.* Nec mirum, quod alijs operibus misericordiæ prætermittis, vnam viduarum defensionem, & pupillorum protectionem persuadeat, illamquæ forensam. Vt designet primo, non paruam rem esse in tribunalibus sæculi reperiri iustitiam in fauorem viduæ, atque pupilli, qui omni sunt humano fauore destituti: Præcipue cum soleant iudices multis muneribus a potentioribus corrumpi. Scriptum est enim, *Omnes diligunt munera sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos.* Ideo quippe causa viduæ non ingreditur ad iudices, quia viduæ munera ad illos non ingrediuntur. Docet secundo locus iste, **Psal. 67.** Deum speciali quadam ratione patrem orphanorum esse, & iudicem viduarum, quarum lachrymæ, &

gemitus celos penetrant, iuxta illud. *Non despiciet preces pupilli, nec Eccli. 35 viduæ si effundat loquellam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius superducuntem eas? a maxilla enim ascendant vsque in celum, & Dominus ex auditor delectans in illis.* Docet tertio licitum esse fidelibus, etiam viduis ius suum petere in iudicio. Nec obstat illud Pauli, *Frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles?* Nam vt docet sanctus Thomas super eundem locum Apostolus solū damnat iudicia, quæ fiunt cum perturbatione pacis, & contentione, quæ maxime inter fratres vitari debet; & hoc designat verbum illud, *Contendit.* Nam *vbi zelus, & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum.* Expendant iudices modum loquendi Spiritus sancti. *Quærite iudicium, vel* (vt alij legunt) *Sciscitemini iudicium.* Quo admonentur, vt diligenti studio inquirent, & si opus fuerit sciscitentur ab alijs, quid & qualiter iudicare debeant, exemplo illius supremi iudicis, dicentis: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est: & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compluerint, an non est ita, vt sciam.* Ecce qui omnia nouit, quem nulla latet cogitatio, qui scit singula antequam fiant, non profert contra iniquos iudicium: non eos punit, nisi examinata causa, & diligenti inquisitione pensata, *Descendam, inquit, & videbo, an sit ita vel non, vt sciam.* Et tamen iudices, qui nihil sciunt, nihil inquirent, qui ad singularia facti, non descendunt, nec iuris secreta perscrutantur, audent multoties innocentes absque indicijs sufficientibus torcu-

1. Cor. 6.

Tho. le. 2.

Iac. 3.

Gen. 18.

ra exponere, & graues causas iudicare. Quid mirum si ex ignorantia iudicium peruertant.

52. *Et venite arguite me dicit Dominus*: Beatus Augustinus in commentarijs super psal. 103. Concione 3. in fine, ubi nos habemus, *Iucundum sit ei eloquium meum*, legitur, *Suauius sit ei disputatio mea*. Quibus verbis (ait) ostendit propheta, suauem Deo esse disputationem, & argumētationem gratam, quæ post peccatorum pœnitentiam fit cum illo, pias quærelas proponendo, & iræ illius resistēdo viriliter, sicut B. Iob qui fiducia ex ante acta pœnitentia concepta, dixit: *Ad omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio*: Et iterum. *Quis mihi tribuat, ut cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsque ad folium eius, ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus, ut sciam verba, quæ mihi respondeat*. Hoc ipsum in præsentī loco insinuat Isaias. Postquā enim dixit: *Lauamini mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum, &c.* Subdit, *Et venite arguite me*, Septuaginta interpretes vertunt, *Et venite, & disceptemus*. Pagninus transfert, *Et venite increpemus nos*, Vatablus, *Disceptemus vel videamus omnia*. Lauamini, inquit, & arguite me, Ac si apertius, dicat: Si lauamini per baptismum, si per veram pœnitentiam dealbemini, adeo mundi eritis, & sancti, ut possitis cum Deo iudicio contendere: quia iam non poterit in illo ad confusionem vestram peccata adducere, quæ per veram pœnitentiam sunt remissa. Vnde beatus Gregorius hęc eadem Isaiæ verba explicans sic ait: *Et quid est quod Dominus agere sancta nos admonens, adiungit, & venite arguite me, nisi quod a-*

parte insinuat, quantam bonis actibus fiduciam præstat. *Ac si patenter dicat: Recta agite, & animaduersionis meæ motibus non iam per deprecationis gemitum, sed per fiduciam auctoritatis obuiate: Hinc etiam Ioannes dicit: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. Et forsitam ob hanc causam, cum scribæ, & pharisei accessissent ad Iesum, ipsum arguere volentes, quod *Discipuli eius transgredierentur traditiones seniorum*. Non enim lauamini manus suas cum panem manducant: eos acriter reprehendit dicens: *Quare & vos transgredimini præceptum Dei propter traditiones vestras? Quasi dicat. Interius omnes vos immundi estis, & quia discipuli mei exterius manus non lauamini, me reprehenditis? Lauamini & vos, & tunc venite & arguite me. Utique qui arguit Deum* (ait Dominus) *debet respondere ei*. Sed quid poterit respondere, qui leuiter loquutus est. *Qui leuiter loquutus sum* (ait Iob) *respondere quid possum? manum meam ponam super os meum*. Vnum loquutus sum, quod vltimam non dixissem, & aliud quibus vltra non addam. Et iterum: *Vere scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus*, id est, comparatus Deo. *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille*. Vnum fuerat Iob loquutus leuiter scilicet *disputare cum Deo cupio*, Et aliud suam iustitiam Deo proponendo cum dixit: *Non peccauī*, &c. Et tamen de multis interrogatus a Deo, nihil potuit illi respondere: sed obmutuit. *Quare? Quia leuiter*, inquit, *locutus sum*. Quod si qui leuiter loquutus est, Deo interroganti non respondet, sed conuictus tacet, obmutescit, agnoscit Dei iustitiā, & iudicij equitatem

tatem: qui grauer locutus est, qui aliena rapuit, qui fuit blasphemus, & contumeliosus, & alijs innumeris peccatis implicatus, nec de illis pœnituit, quid poterit respondere? Si Iob iustus simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, iudicium Domini rectum expauescit: *Quid faciam*, inquit, *cum venerit ad iudicandum Dominus, & cum quaesierit, quid respondebo illi? Quo ibit peccator?* Vbi abscondetur immundus, quid respondebit transgressor, cum quaesierit? Cum quaesierit, inquam, cum iuterroauerit de beneficijs acceptis, de peccatis dimissis sed iteratis, de sacramentis susceptis, & alijs huiusmodi?

53. Scio quid faciat. Sumat secum comitem pœnitentiā, quæ aduocati locum obtinet, ad summum pietatis fontem pergat, confiteatur nunc peccata sua, & dicat, Chanaanam imitatus. *Miserere mei*. Non est in actibus meis bonum, non est michi de conuersatione fiducia, ad misericordiam tuam confugio. Lauet a malitia interior cor suum, & discat benefacere. Nam ut ait Sapiens: *Qui iusta didicerint inuenient quid respondeant*. Ecce sanctus Iob, hac via quid responderet, quid Deo diceret confidenter, quomodo se ab eius iudicio liberaret, inuenit. Post peractam enim pœnitentiam, quam iuxta interpretationē Gregor. illis verbis explicuit. *Tædet animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ*, Subdit statim confidenter cum Deo in iudicio contendens. *Dicam Deo, noli me condemnare: Tæder*, inquit, *animam meam vitæ meæ*. Ecce cordis contritionem: qua cum tædio vitæ

præteritæ, cum displicentia, cum dolore, & amaritudine animæ singula peccata recogitantur, sicut scriptum est: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: Vbi Bernardus. *De mea*, inquit, *miseram vitam suscipe obsecro residuum annorum meorum: Pro ijs vero, quos viuendo perdidisti, quia perdidisti vitam, cor contritum & humiliatum Deus non despicias*. *Dies mei sicut umbra declinauerunt, & præterierunt sine fructu, impossibile est, ut reuocem, Placeat ut recogitem tibi eos in amaritudine animæ meæ: Dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ*. Ecce oris confessionē, quæ aduersum semetipsum loquitur, se accusando, non excusando, delicta propria detegendo in confessione, non aliena sicut multi faciunt: *Tunc dicam Deo, noli me condemnare: Si quidem iam ego condemnaui meipsum, ego accusator, ego testis contra me, ego reus*. Delictum meum confessus sum: noli contra me, sed pro me o iudex iuste sententiam proferre. Post confessionem ergo suorum scelerum, reus a iudicio Dei liber exit & absolutus, iuxta illud quod scriptum est. *Dic tu prius iniquitates tuas, ut iustificeris*. Et iterum: *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei*. Vbi sanctus Augustinus expedit Dei misericordiā, in his verbis: *Promittit, inquit, se pronunciatum, & illi iam dimittitur; Attende mi frater: Magna res, Dixi pronuncia bo, non dixit pronunciaui, & tu remisisti, quia ex eo ipso, quod dicit pronuncia bo ostendit, quia nondum pronunciauerat, sed corde pronunciauerat. Hoc ipsum dicere pronuncia bo est, ideo & dimisisti impietatem cordis*

Isai. 38.
Ber. ferm.
20. in cat.
col. 1.

Isai. 43.
Ps. 31.

Aug. lib.
de salu.
doc. c. 57.
10. 4.

Aug. to. 8.

Iob 13.

Diuersæ
trāslationes.

Grego. 9.
mor. 20.

Iob 31.

Mat. 11.

Iob 39.

Mat. 15.

Sap. 6.

Iob 10.

Gregor.

li. 9. mor.

ca. 23. 24.

37. & 38.

Iob 9.

dis mei. Vox mea nondum in ore erat, sed auris Dei iam erat in corde. In cuius signum decem leprosi, dum irent ad sacerdotes, mundati sunt, quia (vt dicit Augustinus) Ex desiderio sacerdotis fit reus dignus venia: Non sic in criminalibus causis contingit peccatoribus (vt optime docet sanctus Chrysostomus hom. 20. in Gen.) non sic relaxantur eorum delicta in tribunali hominum, in quo, vt suspendatur reus, solum expectatur eius confessio. Confiteatur delictum & plectitur statim, sed in Dei iudicio, dum confiteatur reus, absoluitur & liberatur. Vnde & subditur.

54 Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur; & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt: Isti duo colores sunt inter omnes valde tenaces. Nam in lana aut vestibus longo tempore perseverant, & quasi versi in naturam ab eis ferè dimoueri non possunt. Hac ergo similitudine efficaciam poenitentiae commendat propheta (vt explicat beatus Ambrosius in apologia David cap. 12. Basiliius hom. de poenitentia, & Gregorius Nazianzenus in Epiphania.) Et sensus est, Tanta virtute pollet poenitentia, vt quantumuis peccata vestra grauius fuerint, quantumuis terrea & cruenta, etiam si adeo tenaciter inhæserint, vt longa consuetudine in naturam conuersa videantur: non minus virtute lachrymarum candidi apparebitis oculis Domini & nitidi, quam soleat nix, vel lana munda oculis hominum apparere. Concipiant hinc fiduciam peccatores, nec de misericordia diuina desperent. Grauiora peccata dimittens, vtique & leuioribus veniam concedet. Vnde prophe-

ta: Mittit chrysellum suam sicut bucellas ante faciem frigoris eius, quis sustinebit? Emitteret verbum suum, & liquefaciet ea, flauit spiritus eius, & fluent aqua. Vbi Augustinus, per chrysellum peccatorem intelligit longa consuetudine induratum. Chrysellus enim nix est glacie durata per multos annos, ita vt sole vel igne facile dissolui non possit. Per niuem autem illos peccatores accipimus, qui in deprauata consuetudine non persistunt: niues enim praeterita hiemis facile dissoluit estas. Ne igitur desperet nix resoluit Dominus chrysellum, & flante Dei spiritu liquefcit. Vide Paulum; vide Magdalenam chrysellus erat diuturna, & annosa duritia congelata. Accessit ad Christum, & stans retro secus pedes eius lachrymis illos coepit rigare. Sed quid mirum? Liquefecit, & refecit resolutam in lamentis verbum missum caelitus. Quomodo enim ad caminum ignis, ad Christum videlicet accedens non liqueferet? Si chrysellum induratam Christi charitas resoluit, & niuem vtique liquefaciet, vt in aquis niuis peccator lauetur, & mundus appareat sicut lana alba. Sed quid est, quod sanctus Iob lachrymis poenitentiae dealbatus: Si lotus fuero, inquit, quasi aquis niuis & effulserint quasi mundissima manus mea, tamen sordibus intinget me, & abominabuntur me vestimenta mea? Quomodo enim peccata eorum qui lauantur, & mundi sunt, quasi lana alba poterunt apparere, si Deus sordibus mundissimas manus intingit? Certe nihil aliud voluit his verbis sanctus ostendere, (vt Gregorius ait) nisi quod opera nostra quantumuis nitida sint & fulgida, si cum diuina munditia conferantur

Pf. 141 Aug. tol

Luc. 7

Iob 9

Gregor. mor. 19

rantur, candorem omnem ammittunt, ita vt non candida sicut nix; sed tamquam pannus menstruatae immunda videantur. Stellae non sunt mundae in conspectu eius, quanto magis homo in iniquitate conceptus. Obserua, quod non solum peccator, sed & peccata ipsa dicuntur per poenitentiam dealbari, quia postquam Christi sanguine tincta fuerint, & mundata: non ad confusionem electorum, sed ad coronam & gloriam in iudicio apparebunt.

55 Si volueritis, & audieritis me. Illa conditionalis, si, libertatem denotat & instabilitatem humani liberi arbitrij, quod Deus non cogit ad bonum, sed reliquit hominem in manu consilij sui. Si quis vult (ait Christus) post me venire; abneget semetipsum &c. Colligunt ex hoc loco Pelagiani, nostri liberi arbitrij esse & non gratiae Deum audire, in illum credere, & recte operari. Sed respondet Augustinus, esse quidem nostri liberi arbitrij credere, quia non coacte, sed liberè credit homo non tamen est liberi arbitrij ex sibi naturalibus, nec voluntatis humanae proprijs viribus, sed a Deo auxilio gratiae praeuetae. Vnde Patres Concilij Colonien. in Enchiridion. Christianae institutionis tract. de sacram. poenit. inquit, Velle poenitere, velle respiscere, velle accipere remissionem peccatorum, non est a sola voluntate, sed illud nobiscum operatur Deus; dum immutando malleuolam voluntatem, eam facit beneuolam, & suae voluntati consentiunt. Itaque voluntatem nostram Deus immutat, & sic operatur in nobis velle, & perficere, Hactenus Patres Concilij. Hinc est, quod cum Deus hominem creauit, Faciamus, ait, hominem ad imaginem & similitu-

Isai. 64.

Eccli. 15

Mat. 16.

Pelagian.

Aug. li. de perf. iust. to. 7.

Patres Conc. Colonien.

Gen. 1.

dinem nostram, vel secundum aliam literam, Ad umbram, & similitudinem nostram: vt significaret, quod sicut umbra non habet ex se motum aliquem, nec potest habere, nisi illum quem a corpore cuius est umbra participat: ita homo bonum motum, qui ad salutem animae pertineat habere non potest, nisi a Deo, cuius est umbra moueatur, vnde de & scriptum est: Quia sine me nihil potestis facere, Et iterum: In ipso. n. viui mus mouemur, & sumus. Propter eandem rationem (vt adnotauit Aug.) humanitas Christi dicitur, umbra Christi Dominus, cui diximus: In umbra tua viuemus in gentibus: quia videlicet in omnibus sequuta est motionem verbi, sicut umbra immittatur motum corporis.

56 Bona terrae commeditis: Obserua cum beato Augustino genus promissionis legis antiquae, omnino diuersum a repromissionibus legis gratiae. Illa namque terrena promittit suis sectatoribus, haec caelestia. Illa terram lacte, & melle manantem pollicetur, temporale regnum, vbertatem fructuum, fecunditatem filiorum: haec caelum omnibus bonis affluens electis offert. Illa clamat. Si volueritis, & audieritis me, bona terrae commeditis. Haec, Beati pauperes spiritu: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Et iterum: Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. In caelis, inquit, non in terra. Vnde ab eodem legislatore tanta repromissionum diuersitas? Certe quia sic expediebat ad diuersos vtriusque legis status. Primo enim illa temporalia repromitti oportebat (inquit Augustinus) Deinde

Ioan. 15. Act. 1. Thren. 4. Augustin. lib. 2. de incar. ver. c. vlt. to. 4.

Aug. sup. p. 73. col. 1. to. 8. Exod. 3. Deut. 28.

Mat. 5.

piorum: *Qui dixerunt Deo recede a nobis scientiam viarum tuarum nolumus.* Hinc inuitati ad nuptias, nullam excusationem aliam inquirentes; *Nolebant venire.* Hinc & locatores vineę audacter clamauerunt. *Nolumus hunc regnare super nos.* Expende secundo verbum illud, & me ad iracundiam prouocaueritis, quo denotatur rebelles peccatores irā Dei suis delictis praeuenire & excitare, vt eos puniat. *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, quasi potens crapulatus a vino: & percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.* Quid est & excitatus percussit inimicos suos, nisi quia quasi coactus clamoribus peccatorum, punit illos? A nostris ergo delictis ira Dei incipit, cum tamen misericordia e conuerso ab illo tamquam a prima radice oritur. Ab illo incipit, oīa nostra merita praeuenit: *Et misericordia eius (inquit propheta) praeueniet me.* Ipsa est quae peccatores in iniquitatibus dormientes excitat vt vigilent, & mouet vt conuertantur: Propter quod malum homini, bonum autem Deo potissime tribuendum est. *Deus enim mortem non fecit,* inquit Sapiens. Sed quis eam in mundum introduxit? *Impij autem manibus, & verbis accerserunt illam.* Vnde & scriptum est: *Perditio tua.*

Osca 13. *Israel: tantummodo in me auxilium tuum.*

59 Alia litera, pro, me ad iracundiam prouocaueritis. Habet: & me inamaricaueritis. Consimili translatione vtitur sanctus Augustinus in illa verba Psalmo 5. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine.* Legit enim Augustinus: *Quoniam inamaricauerunt te Domine.*

Quid ergo est inamaricauerunt te Domine, aut si me inamaricaueritis? *Ego sum,* inquit, *panis viuus,* Ioan. 6. *qui de caelo descendit.* Et gustate, & Psal. 33. *videte, quoniam suavis est Dominus.* Peccatoribus autem (ait Augustinus) panis veritatis amarus est, vnde os vera dicentis oderunt. *Ipsi ergo amaricauerunt Deum: qui peccando in eam aegritudinem deuenerunt, vt cibum veritatis suauissimum, quo sanae animae gaudent, tamquam felleum sustinere non possint.* In cuius signum liber ille inuolutus in ore duorum testiū, Ezechielis videlicet, & Ioannis, factus est tamquam mel dulce, sed in ventre amarissimus in ventus est. *Et faciet,* inquit, *inamaricari ventrem tuum: Quia (vt interpretatur Augustinus) verbum Dei, suaue iustis, amarū efficitur peccatoribus.* Quid enim per librum inuolutum, nisi verba Dei (vt supra diximus) designantur, in quibus multa latent mysteria, sub tegumentis figurarū obuoluta? Quid per os, nisi iustos intelligimus, de quibus scriptum est: *Si se paraueris preciosum a vili, quasi os meum eris?* Quid vero veter nisi peccatores designat, quorū Deus venter est? Desiderabilia ergo super aurum & lapidem preciosum, multum sunt electis Dei eloquia, & dulciora super mel & fauum. Quæris quare? Audi quare. *Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.* Quia expertus sum, inquit, Dei suauitatem, quia opere eius præcepta adimpleui: dulcedinis diuinæ perhibeo testimonium. Est enim manna quoddam absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit. Vnde & scriptum est. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Pene dixisset, gustate & videbitis, *Omnis enim disciplina,*

Ioan. 6.
Psal. 33.Ezech. 1.
Apoc. 10.

Aug. 10. q. 72. de nouo tel.

In praef. num. 3.

Herem. 15.

Phil. 3.

Psal. 118.

Apoc. 1.
Psal. 33.
Heb. 6.

non videtur in presenti gaudij esse, sed mororis: postea tamen exercitatis per eam fructum pacatissimum iustitiæ affert. In custodiendis illis retributio multa. Ecce aliam causam dulcedinis. Quomodo enim non dulce reputabitur, *Momentaneum, & leue tribulationis nostræ, quod supra modum in sublimitate æternum gloriae pondus operatur in nobis?* Quis amaritiam obseruantiam mandatorū Dei esse dicet; in quibus custodiendis retributio multa? Hinc Psalmista. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo.* Ori meo, inquit, non ventri, idest, peccatoribus, quoniam in amaricauerunt te Domine. Videant ergo & caueant, quoniam inamaricantibus Deum dies magna, & amara valde præparata est; de qua Soph. 1. *vox diei Domini amara.* Vnde, & statim subditur.

2. Chor. 4.

Psal. 118.

Soph. 1.

Exod. 28.

Hierem. 24.

Hieron.

August. lib. 3. super Læuit. q. 94. Iustinus.

Tertull.

60 *Gladius deuorabit vos.* Quibus verbis legis transgressoribus comminatur poenas illas a Deo statutas Exod. 28. Per gladium intelligit Lyranus materialem gladium, quo in euerfione Hierosolymitana multi ex Iudæis fuerunt occisi, de quo Hieremiæ 24. *Mitam in eis gladium, & famem.* Eadem videtur sententia sancti Hieronymi in præfenti, vbi per gladium Romanum intelligit exercitum; cui consonat August. lib. 3. super Læuit. q. 94. Iustinus autem martyr in Apologetico pro Christianis 2. per gladium intelligit ignē, quo templū Hierosolymitanum fuit combustum. Nam flamma ignis admodum gladij est extensa. Tertullianus lib. aduersus Iudæos de claritate gentium docet, prophetam in præfenti per gladium Christum Dominum subintelligere, quem etiam psalmista

frameam nuncupauit, cum in persona eius ad patrem loquens, ait: *Erue animam meam ab impio, scilicet Psal. 16.* ab iniquo Iudæorum populo. *Frameam tuam ab inimicis manus tuæ.* Vbi iuxta interpretationem Augustini, per frameam Dei, Christi humanitas intelligitur, quam manus, idest virtus verbi assumpsit, vt per illam regna debellaret iniquitatis, & electos diuideret ab impijs. Vnde in die Iudicij, vbi fiet hæc diuisio, gladius ex vtraque parte acutus exiet de ore eius, ille videlicet, *Apoc. 1. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius, Qui propterea ex vtraque parte acutus esse perhibetur, quia vtramque hominis partem, animam scilicet, & corpus mittet ingehennam. Luc. 12. 61 Quia os Domini locutum est.* Ineuitabilem esse poenam comminatum ostendit, quia illā per os prophete dominus denunciavit, cuius verba non transibunt, cuius dicere facere est. *Ipsè dixit, & facta sunt Ps. 148.* (inquit propheta) *Et iterum: Dominus exercituum decreuit: & quis poterit infirmare?* Dicitur autem os prophete os Domini (vt adnotauit Chrysostomus homilia secunda, Chrysost. super caput sextum Isaie) quia per illud Dominus loquebatur, sicut dicit Apostolus. *An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus.* Beatus Augustinus per os Domini intelligit duo testamenta, quibus velut duobus labijs nobis loquitur, præmium iustis, & poenam iniquis constitutam explicans, de quo iam diximus, in obseruationibus huius libri, numero 12. B. Gregorius 27. mor. cap. 10. explicans illud Iob 37. *Audiet auditionem interioris oris eius, & sonum de ore illius procedentem, Intelligit per os Domini,*

Apoc. 1.

Mat. 25.

Luc. 12.

2. Co. 13.

Augu. lib. de essent. diu. to. 4.

Gregor. 27.

mini, verbum incarnatum, cuius ore osculū pacis Ecclesia suscepit. sicut scriptum est: *Osculetur me osculo oris sui*, cuius verbis Deus Pater nobis locutus est Paulo attestante: *Novissime diebus istis locutus est nobis in filio*. Sicut enim in ore dum loquitur, duo labia coniunguntur, superius videlicet, & inferius: ita & in filio duæ naturæ in vno supposito diuino coniunctæ sunt, superior, & inferior, Diuina, & humana, vt in vtraque subsistens nobis verba salutis loqueretur. Gladius ergo deuorabit vos (inquit propheta) quia os Domini locutum est. Ac si patenter dicat. Quia per verbum suum, per filium suum incarnatum. Deus Pater vobis & Iudæi loquutus est, peccata vestra grauiora efficiuntur & ingratitude deterior, & pœna commutata nimio & multo maiori condigna. Nulla quippe excusatio vobis relinquatur. Quod & Christus Dominus Ioann. 15. denunciavit illis. *Si non venissem*, inquit, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent, scilicet in fidelitatis, vt ibi explicat Augustinus. *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo*. Id ipsum sanctus Paulus scribens ad Hebræos confirmat. *Propterea, id est, quia nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, &c. abundantius oportet seruare nos ea, quæ audiuimus: ne forte peresquamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo factus est firmus, & omnis prauaricatio, & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantā neglexerimus salutem? Si transgressores antiquæ legis, quam per Angelos Dominus inuitrauit morte condigna plexi sunt, quanto putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei, concul-*

cauerit, & sanguinem testamēti pollutum duxerit? Vnde Isaia. infra asserens causam propter quam, omnis violenta prædatio, & omne vestimentū mistū sanguine, per quod peccatores sanguine commaculatos intelligit, erit in combustionē, & cibus ignis, inquit, *Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis*. Consonant profecto hæc verba cum illis, *Gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est*.

62 *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis. Iustitia habitauit in ea; nunc autem homicidæ, argentū tuū versum est in scoriā, vinū tuū mistū est aqua. Principes tui infideles socij furū. Oēs diligunt munera, sequuntur retributiones. pupillo non iudicat, & causa viduæ nō ingreditur ad eos*. Tangit his verbis admiratione quadā prophetica secundā causam punitionis Iudæorū, & euersionis Hierosolymitanæ ciuitatis, scilicet peccata in proximum commissa, & enumerat quatuor. Primum est fornicatio corporalis, sub qua etiam infidelitas comprehenditur. Est enim spiritualis quadam fornicatio, per quam anima a Deo suo, cui per fidem fuerat desponsata, recedit: & ad virum alienum transit idola colendo. Propter hanc causam saepe sinagoga in sacro eloquio meretricis nomine notatur: ait. n. Hier. *Sub omni ligno tu prosternebaris meretrix*. Et Ezech. *In quo mihi dabo cor tuū; cū facias oīa opera meretricis?* Hoc peccatū quo fuerit in ciuitatē fidelē introductū admiratur propheta dicens: *Quomodo facta est meretrix, &c.* Ac si dicat: O quam breui omnia commutata sunt. Ciuitas illa quondam fidei religione, & pietatis cultu sanctissima: nunc tamquam meretrix impudentissima omni nefanda libidine conta-

Isai. 9.

Hieron. Cyrillus.

Psal. 111. Glos. in additio. 1.

2. Cor. 2.

Matth. 5.

Liranus.

Osea 2.

Hier. 2.

Ezech. 16

Matth. 15.

minata iacet in stercore. Secundum est homicidium. Nunc autem homicidæ, quod quidem potissimè de illis, qui Christum Dominum occiderunt intelligendum est, vt docet sanctus Hieronymus, & Cyrillus. Tertium est, sacrarum corruptio scripturarum. Peruertebant enim multoties scribæ & pharisæi in detrimentum pauperum eloquia Dei, quæ per argentum designantur, iuxta illud: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplum*, id est, septem donis Spiritus sancti, vt ibi explicat glossa. Argentum probatum, & purgatum, suis traditionibus adulterabant. Quos sanctus Paulus 2. Corinth. 2. notauit, dicens: *Adulterantes verbū Dei, &c.* Quædam legi Dei malitiose addebant. Nam præcepto dilectionis proximi addiderunt illud, & odio habebis inimicum tuum, sicut constat ex Matthæo cap. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*. Quædam furtim subtraherant. Nam (vt aduertit Liranus, in quodā tract. cuius titulus est, Probatio incarnationis diuinæ personæ) ex loco illo Isaia. 9. *Paruulus natus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius. Deus, &c.* abraferunt nomina exprimentia diuinitatē; ne cogerētur fateri Christum esse Deum. Quædam perperam interpretabantur asserentes munera secundum legem esse Deo offerenda, adhuc in extrema necessitate patre & matre derelictis, vt constat ex illo Matthæi 15. *Deus dixit: Honora patrem tuum, & matrem: & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri, munus*

quodcumque est ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hoc ergo est argentum vertere in scoriam, & aquam vino, id est, falsa veris miscere, vt explicat sanctus Chrysostomus in oratione aduersus Iudæos, & Irenæus lib. 4. cap. 25. Tertium est in iustitia, furtum, & auaritia, quæ potissime in principibus, & magistratibus populi residebant: propter quam muneribus corrupti, iudiciū in detrimentum pupilli, & viduæ, quorum protectionem supra iniunxerat, peruertebant. Vnde propheta. *Vidi, inquit, iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, die ac nocte circumdabit eam, & super muros eius iniquitas, et labor in medio eius, et usura, & dolus*. Vbi sanctus Augustinus per muros, intelligit principes, quos sibi subiectos tenebat auaritia, cum tamen ipsi velut muri ab oppressoribus, pauperes defendere debuissent. Quid ergo mirum, si in plateis usura & dolus, id est apud plebeios, quos muri id est principes fouent, reperitur? Quid mirum si vidēs Iesus ciuitatem, quā tot delicta occupant lachrymetur super illam, dicens: *Quia si cognouisses, & tu?* Hæc ergo & consimilia peccata, notat Isaia in illis verbis. *Principes tui infideles, id est, infideliter officium principis & iudicis exequentes, Socij furum, se illis associantes, vt bona prædarentur pauperum. Omnes diligunt munera, quibus videlicet solent multoties iudices in alteram partem, etiam contra iustitiam inclinari. Hos nimirum Dominus per Michæam redarguit. Propheta, inquit,*

Chryso. Irenæus.

Supra n. 51.

Psal. 51.

August.

Luc. 19.

Mich. 3. Greg. Ho. 1. sup. c. r. Reg. col. 12.

qui se ducunt populum meum, qui mor-
dent dentibus suis, & prædicant pacem,
& si quis non dederit in ore eorum
quippiam sanctificant super eum præ-
lium. Mordentes dentibus suis, (ait
Gregorius) pacem nunciant: quia
in appetitu suæ rapacitatis dum terrena
flagitiosorum dona suscipiunt, eis di-
uinæ indulgentiæ securitatem pollicen-
tur: Super ipsos autem prælium sancti-
ficant, qui in eorum ore aliquid non
dant: quia iustos etiam districtis senten-
tijs terrent, qui eis pro voto terrena
non exhibent. Et obserua, quod san-
ctificare prælium, est sub specie san-
ctitatis, & religionis pauperes ius-
tos debellare. Sic Iudæorum prin-
cipes, sic scribæ & pharisæi iustifica-
bant impium pro muneribus, & vi-
duæ causam iniustam asserebant:
quia non dabat in ore eorum quip-
piam. Vnde & scriptum est. *Hæc*
dicit Dominus Deus. Væ qui consuunt
puluillos sub omni cubito manus, &
faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ
ætatis, ad capiendas animas. Et cum
capebant animas populi mei, viuifica-
bunt animas eorum, & violabant me ad
populum meum, propter pugillū ordei
& fragmen panis, vt interficerent ani-
mas quæ non moriuntur, & viuifica-
rent animas quæ non viuunt: mentien-
tes populo meo credenti mendacijs.
Vide quam graphicè sacerdotum
auaritiam, depingat, & eorum a-
stutiam, & rapacitatem describat.
Lege S. Gregor. 18. moral. c. 4. &
lib. 2. pastoralis curæ, cap. 8. & su-
pra notata nu. 31.

63 Propter hoc, idest, propter
peccata hæc commemorata, ait Domi-
nus exercituum sanctus Israel. *Heu e-*
go consolabor super hostibus meis, vin-
dicabor de inimicis meis. Iterum cõ-
minatur pœnam cuius meminit su-
pra, illis verbis: *Terra vestra deser-*

ta, &c. Et ne Iudæi increduli de
futuro euentu huius prophetiæ du-
bitarent, aduertit, quod fortis Is-
rael illam comminatur, qui omni-
potens est ad eam inferendam, cuius
iræ nemo poterit resistere. Sed
expende obsecro Dei misericordiã
qui contra inimicos suos proferens
sententiam, ingemiscit. *Heu, inquit,*
& singultu quodam contestatur,
quod non vult mortem peccatoris,
sed vt magis conuertatur & viuat:
quod non deletur in perditioni-
bus nostris, sed quasi contristatur,
& dolet. *Et tactus dolore cordis intrin-*
secus, delebo, inquit, hominem quem
formaui à facie terræ. Hinc est quod
(vt optime adnotauit sanctus Augu-
stinus) Virga Moyfi, vt insignum
esset Pharaoni in serpentem versa
est, non in Leonem, aut Vrsum, siue
in Draconē terribilem, vt hoc pro-
digio mirabili designaret, tardum
ad iram esse Deum, & spacium pœ-
nitendi peccatori concedere liben-
tissimè. Serpens namque timorem
incutit, sed stupore quodam ad no-
cendum tardior est, quam Leo, qui
subito dum irascitur, nescit misere-
ri. In cuius signum, sex diebus mun-
dum creauit Deus, & suis numeris
absolutū perfecit: sed illud per dilu-
uū destruere intendēs, vltionem in
dies differebat. Vnde cētum annis
(vt notauit August.) arca in qua
Noe & eis familia saluaretur, edifi-
cata est, vt illam fabricari vidētes
resipiscerent, & sic locum pœniten-
tiæ peccatoribus concederet. Mu-
ri quoque Hierico septem dierum
circuitu prostrati sunt. *Circuite, in-*
quit, ciuitatem septem diebus, & octa-
ua die cadet murus: Vnde Chryso-
stomus. *Nos multo tempore ædifica-*
mus domum, & breui destruimus. E
conuerso autem fit in Deo, cum struit
velociter

Gen. 6.
Exod. 4
Aug. qd
de veteri
Itam. 10.

Gen. 1.
Gen. 6.
Augul. q
102. ex
troq. m
tim.

Iosue 6.
Chry. ho
5. de pe
col. 5.

velociter struit, cum destruit, tarde de-
struit. *Velox Deus struēs, tarde destruēs.*
Nam quia Domino hæc quidem conue-
niunt. Illud quidem potentiæ, bonita-
tis istud, Potentis excellentia velox,
multa de bonitate tardus: Et infra: Et
octaua die cadet murus. Mundum vni-
uersum sex diebus construis, & vnam
Vrbem septem diebus soluis? Quid e-
nim tuæ potentiæ impedimento acce-
dit? Quare non repente destruis? Mon-
tes transferre in mare potes, atq; vnã
urbem destruere non vis repugnantem
sed dies septē tribuis excidio? Quare?
Nū potentia imbecilior? Absit. Sed cle-
mentia diutius tollerat. Septem huic
addo dies velut triduum Ninive, si for-
te pœnitentiæ susciperet prædicatio-
nem, & saluaretur. Lege S. Aug. to.
4. q. 102. ex utroq; mixtum, vbi hæc
materiam latissimè prosequitur.
& quæ dixi supra nu. 15. Hinc ha-
bes propriū esse Deo misereri sem-
per, & parcere. Punire autē quasi
alienum opus ab eo. Vnde instru-
menta propria, quibus puniat se
non habere declarat: sed alienis
quasi conductis vti, secundum illud
Isaiæ 7. *Radet Dominus in nouacula*
conducta, de quo infra cap. 7. num.
34. Hinc est etiam quod præmia,
per seipsum electis exhibet iuxta il-
lud Precinget se, & faciet eos discum-
bere, & transiens ministrabit illis.
Sed supplicia reprobis immittit
per ministros sceleratos propheta
dicente. *Immissiones per Angelos ma-*
los. Quo (vt notauit Chrysostomus)
designare voluit, se ad beneficia
exhibenda vltioneum esse: supplicia
vero quasi coactum inferre. Pro-
pter hanc causam tot signa diem iu-
dicij vniuersalis præcedere voluit
in sole, luna & stellis, quasi dans
metuentibus se significationem, vt
fugiant a facie arcus, hoc est a sen-

Ion. 3.

Isaia

Luc. 12.

Psal. 77.
Chrysof.
ho. 43. in
1. et. col. 7
to. 3.

Luc. 21.

Psal. 59.

Greg. 15.
mor. c. 14.
& lib. 19.
c. 28.

Psal. 76.

Abac. 3.

Pf. 118.

Ioan. 1.

Rupertus

non extenditur ad remotiores partes sonus illius, *Et odio habebis inimicum tuum*. Ecce stannum, non benè pijs auribus sonat dilectionis præceptum, quod ad inimicos non extenditur: sed ad cognatos & notos. Quid fecit Christus? Expurgavit aurum, argentum mundavit, de medio stannum abstulit. Audi illū:

Matt. 5 Ego autē dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, &c. Hæc sunt, eloquia

Psal. 11. Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum: probatum terræ, purgatum septuplum, hoc est septem donis Spiritus sancti, ut videlicet eorum sonus ad remotiores quosque se extendat, sicut scriptum est. *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Possunt secundo in eo sensu prædicta verba accipi, ut sint præ ira pœnam supra positam iterum atque iterum comminantis, ac si dicat. Convertertam manum meam ad te, sicut ful-

Ps. 18. lo, qui iterum atque iterum commaculatum pânium proprijs manibus contundit, ut illius macula abluatur: & sicut aurifex, qui semel & iterum impurum aurum, vel argentum in ignem projicit, ut ab illo scoria auferatur, & conflatum ad purum perveniat, de qua metaphora vide suprâdicta nu. 23. & 24.

Similz. 6. Et restitui iudices tuos, ut fuerunt prius: & consiliarios tuos sicut antiquitus. Antiqui iudices, & consiliarij populi Israelitici fuerunt

Exod. 2. Moyse, Elias, Iosue, & Samuel, Num. 2. ex quibus Moyse ex aquis assumptus mitissimus fuit inter omnes

Eccli. 48. homines qui morabantur in terra. Elias vero sicut ignis surrexit zelo Dei fervidus, cuius verba quasi faculæ ardebant. His similes consi-

liarios, & iudices Ecclesiæ suæ Dominus repromittit: in quibus sit spiritus duplex, ut per aquam baptis-

mi, & Spiritus sancti ignem, verbo, & exemplo Christi populum gubernent. Et (ut explicant sanctus Hieronymus, & Cyrillus) hi iudices fuerunt Apostoli, & Apostolorum successores, de quibus scriptum est: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel*. Et iterum: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij*. Hoc est pro Patriarchis, pro iudicibus, pro consiliarijs antiquis, nati sunt tibi o Ecclesia Apostoli, & Apostolici viri primitias Spiritus habentes, *Constitues eos principes super omnem terram*. Ipsa enim Ecclesia principes eos constituit: nam antea in firma mûdi erant, & ignobilia, & contemptibilia: sed hæc elegit Deus, ut confundat fortia. *Suscitans a terra inopem & de stercore erigens pauperem. Ut collocet eos cum principibus, cum principibus populi sui*. Quid Petrus? Quid Andreas? Quid cæteri Apostoli? Nonne inopes, & pauperes? Quomodo ergo facti sunt principes? Vbi confortatus est principatus eorum? Numquid extra Ecclesiam? Absit. Scriptum est enim: *Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum, qui facti sunt in ea*. In scripturis inquit populorum & principum. Vbi Aug. ait: *Quorum principum? Horum qui facti sunt in ea. Principes qui facti sunt in ea, in eâ facti sunt principes: nam antequam fierent principes, in firma mundi erant*. Numquid princeps piscator, numquid princeps publicanus? *Princeps plane, sed quia facti sunt in ea*. Restituit ergo Deus iudices, ut prius &

4. Reg.

Hieron. Cyrill.

Mat. 1.

Psal. 4.

Rom. 1.

1. Cor.

Ps. 111.

Psal. 81. Aug. 10.

Aug. to. 8. sup. pl. 44

Mat. 20.

1. Reg. 8.

consiliarios sicut antiquitus, nec semel tantum, sed pluries, quia pro patribus tuis nati sunt tibi filij: pro Apostolis, Martyres & Doctores sancti: Vnde Augustinus. *Quid est pro patribus tuis nati sunt tibi filij? Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis, filij nati sunt tibi, constituti sunt Episcopi. Episcopi qui hodie constituti sunt per uniuersum mundum, unde nati sunt: Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit in sedibus patrum*. Non ergo te putes desertam, quia non vides Petrū, quia non vides Paulum, quia non vides illos, per quos nata es, de prole tua tibi creuit paternitas pro patribus tuis nati sunt tibi filij.

66 Iudices, inquit, & consiliarios. Obserua quod non dixit, Restitui tibi reges ut prius, nec Dominos sicut antiquitus, sed iudices & consiliarios: ut insinuaret modū gubernandi gratissimum humilitate, & benignitate plenum, quem Dominus Apostolis præscripsit. *Principes, inquit, gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister*. Multo namque suavius gubernata fuit antiquitus reipublica per iudices, quā per reges, ut constat ex lib. 1. Regum cap. 8. Propter quod cum filij

Israel dixissent ad Samuelem: *Constitue nobis regem, ut iudicet nos*: lus regis a Samuele præcipiente Domino itatim describitur: *Filios vestros tollet, greges quoque vestros decimabit: vosque eritis ei serui, & clamabitis in illa die a facie Regis vestri, quem elegeris vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem*. Obserua secundo quod non tantum iudices in corruptos, sed & consi-

liarios rectos, & prudentes se daturum Ecclesiæ Dominus pollicetur. Nam ad felicitatem reipublicæ, & ad bonam illius gubernationem, non sufficiunt iudices quantumuis integerrimi, nisi & consiliarios rectos habeat scientia & Spiritu Dei plenos. Vnde & quidam philosophus olim sapienter dixisse fertur: *Mallem iniquum regem optimis consiliatoribus committatū præ esse reipublicæ, quam iustum & sapientem, & iniquis consiliarijs constipatū*. Vnde & scriptum est: *Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium: ubi vero sunt plures consiliarij confirmantur*: Et iterum: *Ubi non est gubernator, populus corruet, salus autem ubi multa consilia*. Hinc est quod Rex Salomon in eburneo Throno duodecim Leunculos sculpi fecit, stantes super sex gradus hinc atque inde, ad designandum, quod regis & principis consiliarij qui eius lateri affistunt, rugire debent contra iniustitiam, non ut Leones, qui aliena rapiant, Leo enim rugit, at circuit quærens quem deuoret: sed ut Leunculi stantes & non dormientes, qui rugiunt multum, sed nihil rapiunt. Tales fuerunt duodecim Apostoli, quasi leunculi duodecim ante thronum veri Salomonis, id est, Christi in Ecclesia stantes, veluti consiliarij inflexibiles, & recti, non terrena rapientes, sed iustitiā & veritatem prædicatione sua conseruantes. Hinc & propheta consiliarios istos, iustitiam Dei appellat. *Iustitia tua, inquit, sicut montes Dei*. Vbi Augustinus per montes Dei intelligit Apostolos, qui per gratiā Dei, paruuli cum essent, facti sunt magni. Hæc ergo iustitia Dei sicut montes Dei. Montes igitur Dei, iusti, recti, stabiles in æquitate, & veri

Pulchrum dictum cum inisdam Phi.

Prou. 15.

Prou. 11.

3. Re. 10.

Psal. 35.

tate, ciuitatem in iustitia conseruantes, & paruulos fide nutrientes. Vnde & subditur.

67 Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis. In textu hebraico pro iusti habetur acedech, id est, iustitiæ, a verbo zadach, id est, iustificare, & ita transferunt Septuaginta, ciuitas iustitiæ. Post hæc id est, cum restituti fuerint tibi o Sion iudices isti, cum in principes acceperis Apostolos, & consiliarios rectissimos habueris, vocaberis & re vera eris ciuitas iusti, id est Ecclesia Christi. Ipse enim est iustus, & alios iustificans, de quo utique scriptum est. Prope est iustus meus egressus est Saluator meus. Ipsi sicut sponsa vni viro coniuncta eris, & nomine illius decoraberis, cognomen tuum erit ciuitas iusti. Non ultra dices: Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobriũ nostrum. Vocaberis ciuitas iusti: quia ciuitas iustitiæ eris, ciuitas sancta in qua iustitia habitet sicut prius, non autem homicidæ, Vel ciuitas iustitiæ, quia de Sion exhibit lex & verbum Domini de Hierusalem Vrbs fidelis: quia fidem & fidelitatem sponso tuo inuiolabiliter obseruabis: neque ad virum alienum, ad idola videlicet, sicut synagoga te conuerteres.

Isai. 51

Isai. 5.

Supra 11. 36. & sequens.

68 Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia. Postquam supra ostenderat isaias legalia nullam virtutem ad emundandam conscientiam à peccatis habuisse; nunc consequenter prædicit virtute sacrificij nouæ legis, per quod ex iustitia Christus Dominus pro delictis hominum satisfecit, eadem peccata esse auferenda, & ciuitatem sanctam Sion redimendam esse in iudicio, & ad dignitatem pristinã

gratiæ, in iustitia esse restituendam videlicet per passionem & mortem vnigeniti filij Dei, de qua scriptum est: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcitur foras: & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Vnde & mors ipsa, quam libentissimè pro peccatis nostris saluator suscepit, iustitia appellatur, propheta dicente: Quoniam exprobrauerunt inimici tui Domine: exprobrauerunt commutationem Christi tui. Quid est exprobrauerunt commutationem, nisi passionem, & mortem Christi tui, per quam ex iustitia commutatiua nos redemit? Ideo & commutatio mors Christi. Aut vero quia (vt dicit Augustinus) per illam nos de morte ad vitam commutauit. Hanc commutationem inimici Dei exprobrare non cessant, quos similes dixerim pueris illis Elysæo insultantibus & dicentibus: Ascende caluẽ, ascende caluẽ. Quæ verba (vt Augustinus ait) Christũ qui in monte caluario patibulum conscendit, respiciunt. Hinc est quod titulus ps. 68. in quo ad literã de passione Christi agitur, inscribitur: In finem pro his qui commutabuntur: Quia per illam dato preciosissimi sanguinis precio, ex iustitia commutatiua nos redemit. Vnde & Paulus ait: Factus est nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Vt quid hoc? Vt adimpleretur quod scriptum est. Sion in iudicio redimetur. & reducent eam in iustitia. Ecce quod propheta prædicit futurum: Apostolus narrat impletum. Ille inquit, Sion in iudicio redimetur: Ille autem ait: Factus est nobis redemptio. Ille, reducent eam in iustitia: Ille, Factus est nobis iustitia, & sanctificatio. Sed quare in plurali numero, ait, reducent eam in iustitia?

Ioan. 1.

Psal. 81

Aug. de sup. psal.

4 Reg. Aug. lib. 12. cont. Faust. c. 35 & in tit. ps. 44.

1. Cor.

sticia? Numquid plures redemptores. Numquid & plures mediatores? Absit, Scriptum est enim, Vnus Deus, vnus mediator Dei. & hominum homo Christus Iesus. Sed magnificare voluit Apostolos; honorare operarios suos. Dei adiutores sumus (inquit Paulus, Et iterum: Adiuuantes autem exortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Christus tamquam supremus pastor gregem suũ ducet: sed illi veluti adiutores gregi sibi commissum reducent. Ne autem arbi traretur quis solam iustitiam, quæ in Christo est sufficere ad salutem, sicut hæretici somniant negantes opera nostra post sacrificium in cruce oblatum, esse ad finem vltimum consequendum necessaria, denuntiat statim propheta æternam damnationem, ijs qui pro velamine malitiæ suæ habent Christi libertatem. Vnde & sequitur. 69 Et conteret scelestos, & peccatores simul, & qui dereliquerunt Dominum consumentur: Illud verbum conteret, damnationem denotat æternam. In præsentia namque quantum peccatores puniantur a Deo, commo fringuntur. Sed in iudicio poenitus conterentur. Vnde & scriptum est: Qui ceciderit super lapidem istum, confringet eum: super quem autem ceciderit, conteret eum. Quẽ locum explicans beatus Augustinus ait: De ijs dicit qui cadunt super eum, qui illum modo contemnunt, vel iniurijs afficiunt ideo nondum penitus intereunt, sed tamen confringuntur, vt non recti ambulent. Super quos autem cadit, veniet illis desuper in iudicio, cum poena perditionis. Ideo dixit: Conteret eos, vt sint impũ tamquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ. Hij ergo penitus conterentur; ita vt ad nihilum viles remaneant. Vnde idem propheta in-

1. Tim. 2.

1. Cor. 3.

2. Cor. 6.

1. Petr. 2.

Mat. 21.

Aug. lib. 19. Euag. 9. 30. 4.

Psal. 1.

fra hoc ipsum elegantissimis verbis explicat, Ait enim: Subito, dum non speratur, veniet contritio eius: & comminuetur sicut conteritur lagenæ figuli contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sic ergo conteret scelestos, & peccatores simul. Lege S. Grego. lib. 9. mor. c. 12. in illa verba Iob 9. Dominus deturbine conteret me: & lib. 17. mor. 2. in illa verba Iob 24. quasi lignum in fructiferum conterentur, & lib. 25. moral. c. 8. in illa verba Iob 34. conteret multos & in numerabiles. Vbi innumerabiles appellat reprobos, triticum enim numeratur: palea numerari non potest, quia stultorum infinitus est numerus.

70 Confundentur, enim ab idolis quibus sacrificauerunt, & erubescetis super hortis, quos elegeratis. Iterum, annunciat, quod supra prædixerat, esse videlicet ludæos puniendos specialiter propter peccatũ idolatriæ. Eligebant illi hortos, & loca nemo rosa ad sacrificandum idolis, iuxta illud. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix, Ideo ait: Confundemini & erubescetis. Vbi obserua, quod de futuro inquit, confundemini, & erubescetis. Nam (vt adnotauit Chrysofost.) dum committitur peccatum confusionem omnem, & erubescenciam, quam naturaliter secum affert furatur inimicus, vt liberius peccet & periculosius cadat: & illã postea restituit, quando nihil prodest. Vnde Paulus. Quem ergo frustum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis. Nunc inquit erubescitis, non tunc, quando ne comiteretur peccatum erubescere oportebat

Hier. 2.

Chry. ho. 80. ad pul. col. 2. to. 5.

Rom. 6.

tebat, quando talis confusio adduceret gloriam, sicut scriptum est, *Eccli. 4. Est confusio adducens gloriam, & est confusio adducens peccatum. Vnde*

Chry. ho. 64 in Genes. prin. to. 1. (vt adnotauit Chrysoft.) multoties peccatum & conscientia mala non arguunt nec confundunt peccatores, nisi peccato commisso, sed postquam semel patratum est, statim illos torquent, acriter reprehendunt & confundunt: ne diu peccati delicias perfruantur. Vnde & scriptum est, *Dulcedo illius, scilicet peccati, vermes. Quia* (vt explicat S. Greg.) delectatio peccati nutrit in conscientia vermem doloris, qui postea peccatorem cruciet. Vidisti fratres Ioseph latos, & insultantes præ gaudio, cum fratrem suum Ioseph tractabant occidere? *Ecce, inquit,*

Iob 24. Greg. 16. mor. 39. somniator venit, venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem: & tunc apparebit quid profint illi somnia sua. Vide illos confusos. Post venditionem fratris conscientia illos redarguit: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum videntes angustiam animæ eius, cum deprecaretur nos, & non audiimus. Et sanguis eius exquiritur. Obserua illud, super hortis quos elegeratis. Cum enim Dominus magno proposito præmio homines vt in vinea sua laborarent, conduxisset: illi opus Domini non respiciunt, sed qui libet hortum intra vineam Domini ad delicias sibi eligit, iuxta quod ait infra 65. Et quæ nolui elegistis. Habet avarus hortum suum, habet superbus, habet & ambitiosus. In

Gen. 37. somniator venit, venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem: & tunc apparebit quid profint illi somnia sua. Vide illos confusos. Post venditionem fratris conscientia illos redarguit: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum videntes angustiam animæ eius, cum deprecaretur nos, & non audiimus. Et sanguis eius exquiritur. Obserua illud, super hortis quos elegeratis. Cum enim Dominus magno proposito præmio homines vt in vinea sua laborarent, conduxisset: illi opus Domini non respiciunt, sed qui libet hortum intra vineam Domini ad delicias sibi eligit, iuxta quod ait infra 65. Et quæ nolui elegistis. Habet avarus hortum suum, habet superbus, habet & ambitiosus. In

Gen. 34. peccauimus in fratrem nostrum videntes angustiam animæ eius, cum deprecaretur nos, & non audiimus. Et sanguis eius exquiritur. Obserua illud, super hortis quos elegeratis. Cum enim Dominus magno proposito præmio homines vt in vinea sua laborarent, conduxisset: illi opus Domini non respiciunt, sed qui libet hortum intra vineam Domini ad delicias sibi eligit, iuxta quod ait infra 65. Et quæ nolui elegistis. Habet avarus hortum suum, habet superbus, habet & ambitiosus. In

Isai. 55. Habet avarus hortum suum, habet superbus, habet & ambitiosus. In

illo laborat, sed laboris illius stipendium mors erit, & confusio sempiterna. Quando?

71 *Cum fueritis velut quercus fluentibus folijs, videlicet sicci, & aridi nullum fructum ferentes, Omnem enim arborem non ferentem fructum excidet eâ & in ignem mittet et ardet. Ardet, inquam, sicut quercus sicca quæ igni est apta. Not. quod quercus cõgrue significat peccatores, quia ad similitudinem quercus fructus, qui bus porci idest, dæmones pascuntur, semper proferunt. Erunt præterea sicut quercus defluentibus folijs. Quoniam, qui in die iudicij vestem nuptialem non habuerint, folijs sicut fecerunt olim primi parentes, nuditatẽ suam operire nequibunt.*

72 *Et erit fortitudo vestra, vt fauilla stuppæ & opus vestrum, quasi scintilla: & succendetur vtrumque simul, & non erit qui extinguat. De combustione templi. explicat Eusebius hæc verba, & de combustione ciuitatum, de quibus supra dixerat: Ciuitates vestrae succensæ igni, Dicitur enim ciuitas Hierusalem fortitudo, quia vndequaque munita erat, Hæc (ait) erit sicut fauilla stuppæ, idest tã facile cõsumetur, sicut stipula igne succensã. Secundo possunt hæc ad ignem inferni referri, quem nullus extinguere poterit. Hinc collige, quam infelices sint, qui bona huius vitæ querunt: & hortos ferentes ligna quæ ignis æterni fundamenta sunt colunt. Sibi enim, & suis magnum incendium præparant.*

Matth.

Eusebius
Ces. lib.
demonst.
Euang.
37.

CAPVT SECVNDVM.

VERBVM quod vidit Isaias, filius Amos, super Iuda, & Hierusalem. 2 Et erit in nouissimis diebus 3. 4. 5 præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, 6. 7 & fluent ad eum omnes gentes. 8 Et ibunt populi multi, & dicent: 9 Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, 10 & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: 11 quia de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. 12 Et iudicabit Gentes, & arguet populos multos: 13. 14 & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: 15 non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium. 16 Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini. 17 Proiecisti enim populum tuum, domum Iacob: quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philisthij, & pueris alienis adhæserunt. 18 Repleta est terra argento & auro: & non est finis thesaurorum eius: & repleta est terra eius equis: & innumerabiles quadrigæ eius. 19 Et repleta est terra eius idolis: opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir: 20 ne ergo dimittas eis. 21 Ingredere in petram & abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, & a gloria maiestatis eius. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum: exalrabitur autem Dominus solus in die illa. 22 Quia dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem: & humiliabitur. Et super omnes cedros Libani sublimes, & erectas, & super omnes quercus Basan. Et super omnes montes excelsos, & super omnes colles eleuatos. Et super omnem turrim excelsam, & super omnem murum munitum, & super omnes naues Tharsis, & super omne, quod visu pulchrum est. 23 Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus solus in die illa: & idola

penitus

penitus conterentur : & introibunt in speluncas petrarum , & in voragine terra a facie formidinis Domini , & a gloria maiestatis eius , 24 cum surrexerit percutere terram . In die illa proijciet homo idola argenti sui , & simulachra auri sui , quæ fecerat sibi , vt adoraret talpas & vespertiones . 25 Et ingreditur scissuras petrarum , & in cauernas saxorum a facie formidinis Domini , & a gloria maiestatis eius , cum surrexerit percutere terram . 26 Quiescite ergo ab homine , cuius spiritus in naribus eius est , quia excelsus reputatus est ipse .

SVMMA CAPITIS.

N Capite secundo, quatuor ad literam vaticinatur principaliter Isaias . Agit enim primo de aduentu Christi , & vocatione gentium , in principio capituli : Vbi iam incipit describere regnum eius , pacem . & tranquillitatem illius , maiestatemque Ecclesie Christiane , ad quam Gentes , & multi ex Iudæis sunt ingressi , vt fiat vnum ouile , & vnus pastor .

Secundo assignat rationem , propter quam gentes a Deo fuerunt misericorditer ad fidem vocatae . asseritque eam fuisse , quia Iudæi propter suam incredulitatem excissi sunt , & a Deo derelicti . Vnde loco illorum plenitudo Gentium intravit , & de hoc agit ab illo versiculo . Proiecisti enim populum tuum .

Tertio redit causam propter quam Iudæi fuerunt derelicti , scilicet propter peccatum augurij , propter vitium contra naturam , propter peccatum dissidentiae , & idolatriæ , & alia huiusmodi peccata : quæ tangit ab illo versiculo . Et augures habuerunt .

Quarto denunciat pœnam propter hæc delicta à Deo inferendam , quam in capite præcedenti fuerat comminatus : Videlicet euersione Hierosolymitanam per Nabuchodonosor inchoatam ante aduentum Domini , & post Christi mortem a Tito & Vespasiano consummatam . Et de hoc agit ab illo versiculo . Ne ergo dimittas eis , vsque ad finem capituli .

COM-

COMMENTARIUM.

VERBUM quod vidit Isaias , filius Amos super Iudam , & Hierusalem . In præcedenti capite suam prophetiã

appellauit Isaias visionem , hic autem verbum , quia (vt dicit Hieronymus) incipit agere de regno illius , de quo scriptum est . *Verbum caro factum est , & habitauit in nobis .* Et forsitam ideo ait : *Verbum quod vidit* , cum tamen verbum non videatur , sed audiatur , quia spiritu prophético verbum caro factum præuidit . Viderunt illud pastores . **Luc. 2.** *Videamus* , inquit , *hoc verbum , quod factum est , quod fecit Dominus , & ostendit nobis .* Vidit & Isaias , & nondum fuerat factum caro , alias quomodo diceret : *Vidimus eum ?* **Isai. 53.** Vel ideo appellat verbum , quia insigne aliquod mysterium , & admirabile sacramentum erat locuturus , quod hoc nomen verbum inter alias acceptiones significat ; sicut **Lucæ 2.** *Non erit impossibile apud Deum omne verbum* , id est quod mente potest concipi , quantumuis difficile , & mirabile videatur . Reliqua explicata sunt cap. 1. num. 3. 4. & 5. vide infra cap. 6. num. 3. super illa verba : *Vidi Dominum .*

2 *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium , & eleuabitur super colles .* Tres explicationes habent verba ista , iuxta totidem acceptiones , quibus potissimè nomen illud mons

solet in sacro eloquio vsurpari . **Pri**mo enim significat Christum (vt **S. Aug.** lib. 18. de ciu. c. 30. & in orone ad uers. Iud. c. 7. to. 5. Gregor. 33. mor. 1. **Dan. 2.** **Mos** Chr. mo enim significat Christum (vt **S. Augustinus** docet & **Sancus Gregorius**) & constat ex cap. **Daniel.** 2. vbi dicitur . *Abscissus est lapis de monte sine manibus , & percussit statuas in pedibus suis ferreis , & scissus est in pedibus , &c .* Et infra : *Lapis autem qui percussit statuas factus est mons magnus , & impleuit vniuersam terram .* Quid enim est lapis excissus sine manibus , nisi Christus sine virili semine natus ? Lapis paruus in humanitate , sed magnus indiuitate . Paruus in regno iudæorum , sed magnus in regno Gætium , sicut scriptum est . *Magnus Dominus , & laudabilis nimis in ciuitate Domini virtutū in ciuitate Dei nostri .* **Magnus mons** , Christus . Mons quia solidissimum & inconcussum Ecclesie fundamentum est . *Quia fundamentum aliud nemo potest ponere , præter id quod positum est , quod est Christus Iesus .* **Mons** , quia super omnes colles , super omnem principatum & potestatem exaltatus . Mons quia sicut ex lateribus montium , fontes fluunt & flumina , quibus vniuersa terra irrigatur : ita ex latere Christi dum in cruce exaltatur , septem fluxerunt sacramenta velut totidem flumina , quibus tota fecundatur Ecclesia . In cuius signum (vt ait **Augustinus**) **Num. 20** ex petra bis virga percussa egressæ sunt aquæ largissimæ , ita vt populus biberet & iumenta : quia ex petra illa de qua scriptum est . *Petra autem erat Christus* , abundantia omnium gratiarum emanauit , quibus

K homi-

Psal. 25. homines & iumenta saluabit Deus. Et obserua, petram bis fuisse virga percussam, quia crux ex duobus constat lignis, quibus fuit Redemptor affixus, vt inde largissimæ aquæ emanarent. Plaga enim Dominicæ passionis aqua vitæ credentibus effectus est. Igitur iuxta hanc primam acceptionem, interpretatur primo hic locus de Christo. Sic exponunt illum Beatus Augustinus, & Gregorius vbi supra, Tertullianus aduersus Iudæos, & lib. 3. aduersus Marcionem, sanctus Hieronymus in præfati, sanctus Ildesonus Archiepiscopus Toletanus in lib. de illibata Virginitate Beatæ Mariæ, cap. 4. & Galatinus lib. 1. c. 2. & sensus est. *Erit*, eueniet in nouissimis diebus, idest tempore legis gratiæ, quod nouissimum appellatur, quia post illud tempus non erit amplius. *Iurauit enim Angelus per viuentem in secula sæculorum, quia tempus non erit amplius.* Vnde, & Paulus ait, *Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.* Nouissimos dies appellauit dies istos, quia non poterant non esse singulares, & insignes dies illi, in quibus Pater per vnigenitum filium locutus est nobis: propter singularissima beneficia accepta, propter singularem dilectionem, quam Deus suis ostendit, & propter notitiam singularem mysteriorum fidei, quæ diebus istis reuelata sunt.

3 *Præparatus mons domus Domini* Septuaginta interpretes transferunt. *Manifestus mons Domini, & domus Dei in summitatibus montium.* Quod ideo dictum esse farentur sancti, quia Christus excelsior fuit in sanctitate, & gratiâ omnibus patriarchis, & prophetis, & sublimior alijs sanctis. Nam de plenitudine

eius omnes acceperunt. Fuit enim gratia in Christo sicut in primo fonte, a quo in ceteros deriuatur: & sicut in capite cuius influxum membra participant: iuxta quod & scriptum est. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quid est præ consortibus? Præ participibus tuis, vt legit Augustinus. Præ illis, idest plusquam illi, qui de plenitudine eius acceperunt. Ille fons, alij riuuli. Ille indeficiens, alij deficere possunt. Ille proprijs bonis diues est, alij mutuat. *Quid tu vides?* ait Angelus ad Zachariã: *Et dixit: Vidi & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis, quæ erant super caput eius, & duæ oliuæ super illud, vna a dextris lampadis, & vna a sinistris eius.* Audi mysterium. Septem lucernæ, septem habent infusoria, & duas oliuas hinc & inde: ne illis oleum deficiat, ne extinguantur, & lumen amittant. Et tamen lampas illa singularis in capite candelabri collocata, nullum habet infusorium. Lampas illa singularis, Christus est, Christumque designat, vt docet Athanasius, de quo infra scriptum est. *Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam: donec egrediatur, vt splendor iustus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur;* Lucens videlicet per vitream humanitatis capsulam, splendorem suum & lucem inaccessibilem imbecillitati nostri intellectus attemperans, & inter nos habitans: vt sicut lampas portari possit, & in præsepio nocte constitutus lucere. Antea quippe lucebat, sed in sinu patris: modo splendorem emittit, sed in gremio matris. Antea in cælo constitutus so-

Ioan. 1.
Psal. 44.
Zach. 4.
Athan. c. 53. Hier. & Cyrill. sup. ca. 4. Zach. 1. Isai. 61.

lis cursum imitabatur, nullus illum portare poterat, nec in angulo domus illum habere, Sed *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Missa est sapientia a sede magnitudinis Dei, vt nobiscum sit, & nobiscum laboret. Vt illuminet eos, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent, & dirigat pedes eorum in viam pacis. Hæc ergo lampas infusorium non habet, quia fons a quo oleum gratiæ, & veritatis in ceteros deriuatur, infusorio non indiget. Septem autem aliæ lucernæ, per quas (vt Cyrillus ait) designantur Apostoli, & reliqui electi, qui vt lucernæ lucet in caliginoso loco, infusorijs indigent, quia oleum quo ardent a semetipsis non habent. Aliunde illud participant, habent ad manum septem infusoria, septem videlicet Ecclesiæ sacramenta, quæ oleum continent gratiæ, & illam digne suscipientibus conferunt. Lucernæ sunt, lumen habent participatum, mutuatum ab illo, qui est *lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Qui ignem venit mittere in terram, & quid vult nisi vt accendatur? Vnde (vt S. Augustinus notauit) cum Dominus dixisset: *Vos estis lux mundi: Ne quis arbitraretur Apostolos, & Apostolicos viros, de quibus loquebatur, lucem esse per essentiam, sicut est sol, nec ab alio primo lucido illum participasse, statim subdit. Nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Lucerna quippe accendi indiget, & extingui potest. Erasmus natura omnes nos filij iræ, carbonibus frigidis & deformibus, æterno incendio deputati. Sed ecce a facie eius ignis exarsit, carbonibus succen-

Ioan. 1.
Luc. 2.
Cyrillus.
Ioan. 1.
Mat. 12.
Mat. 5.
Aug. epist. 120. ad Honorat. to. 2.
Psal. 17.

si sunt ab eo, & accensæ lucernæ. Ideo ergo Christus Dominus eleuatus dicitur super colles, & lampas candelabri super caput eius: *Quoniam ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Vel certe eisdem verbis insinuare voluit insigne mysterium crucis Christi, in qua exaltatus est, & in aera eleuatus: vt principem debellaret iniquitatis. *Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde: sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & gloria eius inter filios hominum.* Vbi nomine exaltationis, crucis mysterium designatur, sicut & Ioan. 3. *Oportet exaltari filium hominis.* Vide infra num. 6.

4 Secunda explicatio est Ioan. Chryso. Chryso. homilia secunda, in cap. 2. Isaiæ, & in demonstratione quod Christus sit Deus, sancti Cyrilli super Isaiam, & Origenis homilia quinta contra Celsum, iuxta secundam acceptionem, & in Scriptura sacra frequentem, qua mons pro Ecclesia vsurpatur. Mons igitur Ecclesia, quia columna est, & firmamentum veritatis. Mons, quia inexpugnabilis est, & fortis: ita vt portæ inferi contra eam præualere non possint. Mons, quia in loco alto & eminenti est collocata, iuxta illud Matth. 5. *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.* Ait ergo, *Mons, scilicet Ecclesia, domus appositivæ, idest quæ est Dominus Domini.* De illa enim scriptum est. *Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit in fine: Quomodo in non coagulatus omni pinguedine gratiarum mons, in quo Dominus habitat in finem d.*

Isai. 2.
Ephes. 1.
Isai. 52.
Chryso.
Cyrill. O. Origen. A.
1. Tim. 3.
Mat. 162.
Chry. lib. 1. cont. Gētil. col. 2.
Mat. 5.
Psal. 67.
Mat. 18.

Psal. 73. Mons Sion (canit propheta) in quo habitasti in eo. Vnde & Paulus ait: **Hebr. 12.** Non enim accessistis ad tractabilem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, &c. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei uiuentis Hierusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in caelis. Hic ergo mons erit preparatus, ornatus a Deo, & in vertice montium constitutus, qui a super fundamenta Apostolorum, & prophetarum fundata est Ecclesia.

Psal. 86. propheta dicente: *Fundamentum eius in montibus sanctis.* Vnde & Dominus ait: *Et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et eleuabitur super colles.* Quia eius doctrina omnem aliam humanam excedit sapientiam. Aut vero, quia ut sit omnibus conspicua: in loco eminenti collocata est. In cuius signum arca Noe, per quam (vt Augustinus ait) catholica Ecclesia designatur: in montibus excelsis Armeniae requieuit, quia uidelicet Ecclesia super omnes colles eleuata cernitur. Et eleuabitur super colles. Vnde psalmista. *In sole posuit tabernaculum suum,* idest Ecclesiam in manifestatione, vt explicat Augustinus. Non eam constituit in occulto, non in abscondito, non in penetralibus, sicut haeretici sua conuenticula, sed in manifesto, supra montem, in sole.

5 Tertia explicatio est de perfectione vitae euangelicae, quam in tertia acceptione mons significat, sicut patet Isaia 40. *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion.* Vnde Christus Dominus, vt **Matt. 5.** hanc vitam Apostolis praedicaret, ascendit in montem: insinuans eius celsitudinem & eminentiam. Hinc est quod viri perfecti montes sapi-

simè in sacro eloquio nominantur. Tum quia illos primum lux solis illustrat Christus Dominus, sicut oriente sole, eius radios statim montes suscipiunt. Vnde & scriptum est: *Illuminans tu mirabiliter à montibus aeternis.* Qui enim à montibus alios illuminat, & montes ipsos illuminare prius, necesse est. Tum etiam quia non irrigantur aquis terrae, bonis uidelicet temporalibus: sed imbrem humiliter expectant caelestè. Audi prophetam. *Inter medium montium pertransibunt aquae, potabunt omnes bestiae agri, expectabunt Onagri in siti sua: Super ea volucres caeli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces. Rigas montes de superioribus suis.* Quid enim per aquas nisi fluida bona temporalia designantur? Numquam persistunt, sed nec persistere possunt: ad mare impetu suo feruntur currunt ad mortem, ibi pereunt, nec cõparent. Numquid his aquis irrigantur montes? Absit. Inter medium montium pertransibunt aquae, potabunt omnes bestiae agri, inebriabuntur peccatores aquis infidelibus. Sed volucres caeli, idest electi, de medio petrarum dabunt voces, in vulneribus Christi, in caeuerna maceris conclusi, petentes, expectantes, desiderantes pluuiam illam voluntariam; quam Deus segregauit haereditati suae. Voluntariam, inquam, quia gratis datam. Voluntariam, quia ex charitate eximia, qua Deus suos diligit, dimanat. Voluntariam, quia voluntariè & spontaneè suscipitur. Hac irrigantur montes. *Rigas montes de superioribus suis,* non aqua tantum, sed & proprio sanguine. Et ad designandum sanctorum mentes pluuiam tantum caelesti irrigari sicut montes: de terra promissionis, ad quam iusti

iusti aspirant dicitur, quod erat montuosa: terra autem Aegypti, quam reprobi concupiscunt, plana, nam illa de caelo uenientem pluuiam suscipit: haec fluuiorum aqua fecundatur. Denique perfecti montibus comparantur: quia nullis tribulationum ventibus agitantur, sed in virtute immobiles permanent, & stabiles. Erit ergo preparatus mons perfectionis euangelicae in vertice montium. i. super omnes Patriarchas & prophetas: *Et eleuabitur,* &c. Quia viri perfecti omnia terrena transcendunt. In carne enim uiuentes, eorum conuersatio in caelis est. Vnde sicut constitutis in summitate montium, quae in terra sunt quantumuis magna, minima apparent: de longe namque illa prospiciunt; ita perfectis (vt notat Chrysostomus homilia 15. ad populum columna quarta) omnia huius mundi parua videntur, quia illa cernunt de longe, sicut scriptum est: *Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquae eius fideles sunt; regem in decore suo videbunt, & oculi eius cernent terram de longe.* Et obserua quod mos iste preparatus dicitur: quia postquam Christus Dominus illum conscendit, & perfectionis Euangelicae exemplum omnibus praebuit: viam preparauit planam, & facilem, vt ad illum etiam infirmi, saeminae, & pueri sequentes Christum ascendere possint, iuxta illud Cantic. 1. *Trabe me post te: curremus in odorem unguentorum tuorum.* Vnde & subditur.

6 *Et fluent ad eum omnes gentes.* Bene utrumque coniunxit: eleuabitur, scilicet Christus super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Eleuabitur, inquit, & fluent, quia eleua-

tus omnia secum leuauit, exaltatus in cruce omnium corda secum uinxit. *Et ego,* inquit, *Si exaltatus fuero à terra: omnia traham ad me ipsum.* **Osea 11.** Et iterum: *In funiculis Adam traham eos, in uinculis charitatis.* Nihil enim humanum cor, vt alium diligat magis compellit, quam praenire amando. *Et fluent:* Solent in sacro eloquio aquarum fluentium nomine, multi & diuersi populi designari. *Aquae quas uidisti (ait Angelus ad Ioannem) populi sunt, & gentes, & lingua,* de quibus etiam scriptum est: *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur super terram.* Igitur vt designaret propheta, multitudinem gentium ad Christum, ad eius Ecclesiam, & ad perfectionem euangelicam magno impetu peruenituram, dicit: *Fluent, idest more fluminis conuenient ad Christum:* omnes gentes, idest, quam plurimae: *Et fluent.* Insinuat primo hoc uerbum perpetuam & continuam successionem gentium ad fidem Christi properantium. Cum enim multi praecesserint, & tot generationes ad Ecclesiam conuolauerint ex gentibus, semper alij alios, sicut aquae flumini, squae semper manant, inefficenter sequuntur, & fluere ad Christum non cessant, nec cessabunt *Donec (vt paulus ait) plenisudo gentium intraret.* Insinuat secundo propensionem magnam, & impetum quo gentes uenerunt ad Christum sicut fluuius rapidus, cuius cursum nullus est, qui detineat. Quis potuit iter Magorum impedire? Numquid Herodes? Numquid Hierosolyma turbata? Numquid timor amittendi bona temporalia, vel uita si in alieno regno nouum Regem adorandum inquirerent? Non, sed audacter & confidenter dixerunt:

Ioan. 12.

Osea 11.

Apo. 17

2. Re. 14.

Rom. 12.

Matt. 2.

Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? vbi dimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Fluebant enim ad Christum. Et sicut in flumine, fluctus à fluctibus vrgentur, & aquæ ab aquis, vt se præcedant ad inuicem, ita venientes ad Christum ad modum fluctuum contendunt se ad inuicem impellentes quis quo citius ad illum perueniat iuxta illud Domini verbum. *Contendite intrare per angustam portam.* Hinc est illa Andreæ Apostoli de præcatio, obnixè populum exortans, ne se desideratissimo martyrio fraudaret, cum ipsum vellet de tyranni manibus eripere. Hinc & sancta quædam ac pia contentio inter martyres exorta est, quis prius ad palmam martyrij deberet peruenire, & hic est impetus fluminis, qui latificat ciuitatem Dei, *Et fluent.* Obserua, & venerare frater charissime, maximam Christi humilitatem, qui *Exinaniuit se formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo,* Fluunt inquit ad eum. Aquæ dum fluunt, ad loca humiliora tendunt, ad ima descendunt. Vide ergo humilitatem Christi. In vertice montium constitus est, super omnes colles eleuatus, & dicit: *Fluent ad eum,* ad eum, inquam, qui minor est in regno cælorum, ad eum tamquam ad humilitatis magistrū clamantē.

Mat. 11. Discite a me quia mitis sum, & humilis corde. Ad eum, qui non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Ad eum, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis, & vt Paulus ait: *Descendit in inferiores partes terræ.* Quantumuis ergo sancti se humiliant, quantumuis ad loca inferiora

impetu suo tendant, magis humilis Christus est. Fluere igitur ad illum poterunt omnes gentes.

7 Hinc habes omnes in Ecclesia esse admittendos, nec excludendum venientem ad Christum per veram fidem: *Quia non est persona acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* In cuius signum, cum apparuisset Petro vas quoddam velut lintheum magnum, quatuor initijs submissum, in quo erant omnia quadrupedia & serpentina terræ, dictum est illi: *Occide & manduca,* quia (vt Augustinus explicat) ad legem euangelicam, & ad Ecclesiam Christi gentes venientes ex quatuor mundi partibus, quatuor summatibus illius linthei designatis, debebant admitti, & Christo Domino incorporari, si tamen prius tamquam animalia imunda occisa fuerint, & vitæ veteri renunciauerint.

8 *Et ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob.* Sicut peccatores alios multos secum ad malum excitant, *Trabentes* (vt dicit propheta) *iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatum:* ita & iusti secum plurimos ad Christum ducunt, dicentes: *Venite ascendamus. Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro.* Hinc est illud: *Spiritus & sponsa dicunt: Veni, & qui audit dicat, veni.* Hinc & sponsa cum orasset ad sponsum: *Trabe me post te:* Subdit statim, *curremus.* Trahe me, inquit, in singulari, & curremus in plurali, vt intelligas perfectos quosque multos alios ad virtutem secum trahere. In cuius signum de Sanctis animalibus dicitur: *Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram.*

Simile.

Mat. 7. Sophr. de passione B. And.

Psal. 85.

Phil. 3.

Not. humil. Xpi.

Mat. 11.

Mat. 20.

Ephes. 4.

Act. 11.

Aug. lib. sup. Ge. c. 23. & lib. vii. Ec. cont. c. Petila. to. 7.

Isai. 1.

Psal. 91.

Apo. 1.

Can. 1.

Ezet. 1. Greg. 10. in 10. in fin.

alteram. Quid est (inquit Gregorius) quod hæc pennata animalia, vicissim alas, altera ad alteram ferunt, nisi quod omnes sancti se inuicem suis virtutibus tangunt, & sese ad profectum excitant ex consideratione virtutis alienæ? Conuersi igitur ex gentibus, alios, vt ad Christum veniant inuitant dicentes: *Venite ascendamus,* &c. Vbi considera, qui ab initio suæ conuersionis de aliorum salute sunt solliciti, quid, quando profecerint, facient: vt fratres suos lucrifaciant. Nec est silentio præter eundem, quod cum paulo antea dixerit: *Et fluent ad eum omnes gentes,* nunc ait: *Venite ascendamus.* Non enim videntur sibi inuicem hæc duo conuenire, fluent, & ascēdamus. Fluuius enim ad ima currit, non ad alta conscendit. Sed audi mysteriū, voluit quippe Spiritus sanctus in hoc designare impetum, quo animæ fideles ad Christum tendunt, non esse illis naturalem, sed ex impulsu Spiritus sancti procedere, qui in corde credentis: *Fit fons aquæ salientis in vitam æternam.* Cum enim aqua spiritalis gratiæ de sursum sit descendens a patre luminū illuc vsque iustos suo impetu secum rapit. Vel certe ideo ait fluent, & ascēdamus: nam ascensum, descensus necesse est vt præcedat sicut scriptum est: *Quod autem ascendit quid est, nisi quia & descendit prius in inferiores partes terræ.* Vnde Bernardus: *Quis docebit nos ascensum salubrem? quis nisi de quo legimus, quoniam qui descendit ipse est, & qui ascendit? Ab ipso demonstranda nobis erant ascensionis via, ne ductoris, immo seductoris iniqui, aut vestigium, aut consilium sequeremur: Quia ergo non erat quo ascenderet, descendit altissimus & suo nobis descensu, suam etiam sa-*

lubrem dedicauit ascensum.

9 *Venite ascendamus in montem Domini.* Mons est superbia, mons inflans scientia in quos primus Angelus ascendere voluit, dixit enim in corde suo: *In cælum conscendam super astra Dei exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamēti in lateribus Aquilonis.* Heu miser (inquit Bernardus) *in lateribus Aquilonis? frigidus est mons ille, non te sequimur.* Et infra: *Nonne iste est mons in quem ascendit Angelus, & diabolus factus est.* Alterum montem consimilem primis parentibus demonstraui, volens ascensionis suæ confortes habere. *Eritis, inquit, sicut dii scientes bonum & malum.* Pessimus mons inflans scientia, in quem tamen vsque hodie videas tanta concupiscentia plurimos repere filiorum Adæ, ac si non nouerint, quantum patreorum in illius montis ascensu descenderit, immo quam grauitèr ceciderit, quantum tota deiecta sit, & conuassata posteritas. Non dum sanata sunt vulnera quæ tibi in ascensu montis illius inflata sunt, licet adhuc in patre lateres, & nunc iterum in propria persona conaris ascendere, vt sit error nouissimus peior priore? Igitur Isaias ascensionis desiderio cadentes intuens homines, ad alium reuocat montem perfectionis videlicet Euangelicæ, cuius ascensus securus, cuius possessio salubris est. *Venite ait, ascendamus ad montem Domini.* An non manifeste eos de priorum montium ascensione redarguens, montis huius prædicat vbertatem qui ait: *Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos? Et iterum: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Felix ille, qui ascendere meruerit ciui-*

it

Bern. vbi supra.

Gen. 3.

3. in

Thren. 3. ciuitatem sanctam Hierusalem, culmen perfectionis attigerit: *Sedebis solitarius, & tacebit: quia lauabit se supra se.* Et forsitam antequam propheta homines inuitaret clamans: *Venite ascendamus in montem Domini: ideo præmisit: Et fluent ad eum omnes gentes*, significare volens, quod licet iuxta carnis naturam, ardua videatur Christiana perfectio, aspera & difficilis, sicut est via qua in montes excelsos ascenditur: ad eam tamen Spiritus sancti impulsu, eo impetu & facilitate conscendunt electi; quo à montibus solent flumina ad imma properare. O vias Domini pulchras. O semitas pacificas. O iugum Christi suaue, & onus leue. Sed obserua cum S. Gregor. prouida dispensatione Dei factum fuisse, vt arcta esset via, quæ ducit ad vitam, & carni molesta & aspera, ne viam ipsam plusquam par est diligamus, & in illa diutius quam oporteat, immoremur. *Via*, inquit, *est vita præsens, qua ad patriam tendimus, & idcirco hic occulto iudicio frequenti perturbatione conterimur: ne viam pro patria diligamus. Solent enim nonnulli viatores, cum amena fortasse in itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, & à cepti itineris rectitudine declinare, eorumque gressus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis ad se pergentibus Dominus, huius mundi iter asperum facit: ne dum quisque vitæ præsentis requiem, quasi aménitate viæ pascitur, magis eum diu pergere, quam citius peruenire delectet, ne dum oblectatur in via, obliuiscatur quod desiderabat in patria. Et hanc ob causam, per locum horroris, & vastam solitudinem, populum ad terram promissionis deduxit: vt itineris asperitate fatigatus, citius ad illam per-*

Greg. 23. mor. 15.

uenire concupisceret.

10 *Et docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: Non factis est nosse vias Domini, nisi quæ facienda agnouimus, opere impleamus. Illius est docere, nostrum, fauente gratia, quod docuit, implere. Sed obserua non dixisse prophetam docebit nos vias suas, & ambulabimus in eis, sed adiunxit: Et ambulabimus in semitis eius. Nam qui in via, hoc est in præceptis Dei fuerit edoctus & exercitatus: statim contendit per semitas, hoc est per consilia ambulare, & studio atque animo ad perfectiora conscendere. Nemo enim, repente fit summus. In cuius signum (vt adnotauit Chryso- stomus) Loth cum de Sodoma exiret, non statim montem ascendit, vt in illo saluus fieret, sed in ciuitate parua quieuit: non enim audebat ascendere in montem. Non possum, ait, in monte saluari; ne forte apprehendat me malum, & moriar.* Expauit enim & timuit, cum primum montis asperitatem conspexit. Sed postea sumens audaciam montem conscendit, & duæ filia eius cum eo, *Tinebant enim manere in Segor. Non aliter iusti, paulatim montem perfectionis conscendunt. Incipiunt enim mandata obseruare, & postea proficiunt, ac tandem consilia tenent, semitas Domini perambulant & ad montem perfectionis perueniunt. Timendum quippe est valde manere in Segor: nam in via Dei non progredi, regredi est. Gradatim ergo ad summum perfectionis est perueniendum. Vnde Gregorius*

Gen. 11 Chry. 6. in fine principis

Greg. 15. in fine in principio Psal. 67.

Si quidam gradus in cordis ascensione non essent, psalmista non diceret: Ambulabunt de virtute in virtutem: Nec mirum si de virtute in virtutem, gradus sint, quando vnaquæque virtus quasi

qui-

quibusdam gradibus agitur, & sic per incrementa meritorum ad summa perducitur. Aliud namque sunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Si enim & ipsa fides ad perfectionem suam non quibusdam gradibus ducetur, sancti Apostoli minime dixissent, Adauge nobis fidem. Et post pauca: Vltro terra fructificat ex semine primo herbam, deinde spicam, postea granum in spica, Et cum ex se produxerit fructus, mittit Dominus falcem, quoniam adest tempus mesis. Herbam quippe producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem habere, ad spicam vero herba peruenit, cum se virtus animo concepta ad profectum boni operis pertrahit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando iam in tantum virtus proficit, vt esse robusti & perfecti operis possit. Et tunc omnipotens Deus vitam incidit, vt granum suum ad cælestia horrea perducatur, Vide multa alia apud Greg. vbi sup.

11 *Quia de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Reddit rationem, propter quam se ad inuicem, vt ad Christum veniant, cohortantur gentes: quia lex, cuius studio gentes alliciendæ, & inuitandæ sunt, non est ea quæ in monte Synai olim promulgata est, sed quæ in Hierusalem cælesti Spiritu Christi fanciatur. Illa enim lex erat timoris, hæc amoris. Illa in tabulis lapideis conscripta: hæc in cordibus hominis Spiritu Dei exarata. Illa umbras rerum continet: hæc ipsam veritatem. Illa gentes exteras debellat, hæc ad sui obseruantiam omnes gentes inuitat, & sibi subiectas tenet. Vnde & subditur.*

12 *Et iudicabit gentes, & arguet populos multos. Prædicat his verbis magnitudinem imperij Christi, & Ecclesiæ, cui sic ad eum, gentes quam*

plurimæ erunt subiectæ, vt corripiantur & taceant, iudicentur, & illius iudicio sine murmure obtemperent. Quod & nunc impletum proprijs oculis gærnimus, cum in rectissimo, & Ecclesiæ Catholicæ valde necessario sanctæ inquisitionis tribunali Ecclesia feras arundinis increpat, id est, hæreticos, & Spiritus Dei mundum arguit de peccato scilicet infidelitatis. Hoc est iudicium illud, de quo scriptum est. *Deus iudicium tuum Regida, & iustitiam tuam filio regis, Iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes tuos in iustitia.* Et quoniam huius iudicij finis est pax, statim subditur. *Suscipiant montes pacem populo, &c. Quam & tempore aduentus Christi in Ecclesia futuram esse denunciat Isaia, cum ait.*

Psal. 67.

Psal. 71.

13 *Et constabunt gladios suos in vomeres & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Ac si apertius dicat, Tanta erit pax cum Christus venerit, atque cum ad eum gentes conuenerint: vt nullus sit deinceps armorum strepitus sed omnia instrumenta bellica, in organa pacifica conuertantur: vt pote non iam ultra ad prælium necessaria. Quem locum dupliciter explicant sancti doctores. Primo, explicatur de pace temporali, quæ in aduentu Domini fuit in toto fere orbe, Augusto imperante, cuius edicto descriptus est vniuersus orbis sub præside Syrie Cyrino vt habetur Luc. 2. Vnde inter alia signa aduentus Christi hoc vnum tamquam singulare constituit propheta, Scriptum est enim: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: Quam expositionem sequitur Sanctus Cyrillus, sanctus Chryso-**

Luc. 2.

Psal. 71.

L. mus

mus, & Theodoretus super istum locum. Irenæus lib. 4. aduersus hæres. cap. 67. & Euseb. Cæs. lib. 9. demonstrat. Euangel. capite 17. Sed huic interpretationi aduersantur Iudæi, desumentes argumentum ex verbis sequentibus: *Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium: Quæ tamen in aduentu Christi minimè videntur impleta.* Nam (vt multi referunt graues auctores) quam plurima prælia post Christi ascensionem fuerunt inter principes, & imperatores, cum gentiles, tum etiam Christianos. Hæc tamen impugnationo nullius est roboris, vel momenti. Etenim propheta non annunciat in præsentem pacem futuram post Christi aduentum in omnibus terris, vel gentibus; sed tempore natiuitatis eius: quam constat fuisse in vniuerso orbe ex descriptione facta à Cyrino, de qua Lucæ 2. vel si ad tempus subsequens ascensionem Christi verba illa referantur: *Nec exercebuntur ultra ad prælium,* intelligenda sunt, non de omnibus terris, nec de omnibus gentibus, sed de illis qui ad Euangelium fuerint conuersi, de quibus supra dixerat: *Et fluët ad eum omnes gentes.* Docet. n. perfectio Euangelica pacem seruare, & percutienti maxillam dexteram, præbere sinistram: Vnde & scriptum est: *Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ.* Non sic lex antiqua loquitur, non sic. Sed quid ait? *Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* Non erat illa lex vnitatis, non pacis, sed bello docuit terram promissionis possidere. Lex autem gratiæ, humilitate, concordia, pace, & vnitatem ad regna caelestia nos introducit: Vnde & Isaia. 11. scriptum est. *Habitabit lupus cum a-*

gno, & pardus cum hedo accubabit: Vt non iam inter fratres tantum, sed inter lupos, & agnos pax seruetur. Talis enim, & tam efficax est Christi gratia, vt virtute illius lupi superentur ab ouibus, & in mansuetudinem ouium conuertantur. Quo modo ergo ouis contra ouem pugnabit, agnus contra agnum? Pugnabit inter se (ait Augustinus) mali & mali, boni & mali; Boni vero, & boni, si perfecti sint, inter se pugnare non possunt. In cuius signum Abraham capram & arietem diuisit in sacrificio, quod obtulit: Turturum vero & columbam non diuisit: Quo facto (vt ait Augustinus) significare voluit Spiritus sanctus, carnales semper esse inter se diuisos: Iustos vero & spirituales, concordiam & vnitatem seruare, siue a conuersatione hominum recedant, sicut turtur sectatrix solitudinis, siue inter illos conuersentur, sicut columba societatis amica. Et quoniam pax ista perpetuo debet a viris perfectis conseruari, ideo ait: *Nec exercebuntur ultra ad prælium.* Vnde columba ad arcam reuertens, ramum oliuæ virentibus folijs in ore suo attulit in symbolum pacis, quo (vt Augustinus ait) designatur, quod pax debet esse perpetua. Folia namque oliuæ numquam decidunt, neque arescunt, & oleum eius diuturnitate temporis non putrescit, nec corrumpitur, sed potius purius efficitur.

14. Secundo explicatur præfens locus Isaia de pace spirituali, quam Christus nobis attulit: *Pacificans per suum sanguinem, siue quæ in calis, siue quæ in terris sunt.* Vnde Gen. 9. *Arcum meum, inquit, ponam in nubibus calis, & erit signum fœderis inter me & inter terram.* Quid enim per arcum nisi Christus designatur, cuius

Aug. de ui. libi c. 5. te Gen. 1

Aug. de ciu. 1. Reg. 31

Gen. 1

Aug. de de. Chr. 6 to. 3.

Coloss. Gen. 9 Gloss.

Gen. 9.

1. Reg. 31

Isai. 53.

Ephes. 2.

Thren. 3.

Iob 34.

ius virga diuinitas est inflexibilis, corda vero humanitas. Arcus ergo in symbolum pacis constituitur, quia dū passus est Christus ex humanitate carnis, flexus est rigor diuinitatis. *Nequaquã ultra maledicam terræ, propter hominem.* Propter quem, nisi propter eum, qui cum esset Deus, propter nos homines homo factus est? Sed obserua, arcum signum prælij esse, non pacis. Cur igitur insignum reconciliationis perpetuæ, arma bellica constituit in nubibus? Sed vt verum fatear, & prælij, & pacis signum extitit. Prælij Christo, pacis nobis. In Christum namque velut in alterum Regem Israel versum est totum pondus prælij, vt nos pace perpetua perfruamur. *Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus: Disciplina super illum, pax super nos.* Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Quomodo vnum vtraque fecit? *Interficiens inimicitias, in carne sua:* Hoc est peccata delens per crucem, quam pertulit in carne sua. Arcus ergo, & eius sagittæ in filium diriguntur, & pax seruis conceditur, & reconciliatio. Vnde & in persona filij in cruce pendentis, scriptum est: *Tetendit arcum suum, & posuit eum quasi signum ad sagittam.* Et iterum: *Violenta sagitta mea, absque vilo peccato.* Ideo violenta sagitta: quia absque peccato. Cum enim inebriatur sanguine peccatorum, violenta non est, eo quod ad proprium tunc & naturalem tendit locum. Quis enim dignus est pœna, nisi qui culpam commisit? Cum ergo iustus punitur & innocens, contra naturam in illum arcus protenditur. Vnde & sagitta in illum directa, violenta est.

15 Ex hoc loco Isaia colligitur,

infideles, qui nunquam religionem Christianam sunt professi, nullatenus esse ad illam, armis compellendos: nec religionem Christianam, alicubi metu per bellum introducendam: sed pacifica prædicatione, sanctitate vitæ, & aratro verbi Dei sunt corda hominū ad fidem disponenda. Hoc & Christus discipulis præcepit, dicens: *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris.* Et iterum: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum:* Quibus verbis, (vt notauit Greg.) docuit Christus mala tolerando, & non inferendo, Euangelium esse prædicandum. Hoc hætenus seruauit pia mater Ecclesia: Nec est cur in hac nostra misera tempestate, modus antiquus prædicandi Euangelium peruertatur. Introducatur, Euangelium patientia, & mansuetudine, quoniam scriptum est: *Bene patientes erunt, vt annuncient, Asperitate vitæ, & paupertate, non portando baculum, nec peram: contemnendo terrena, & amando caelestia.* Hoc enim est gladios in vomeres, & læceas in falces conflare, videlicet instrumenta bellica in organa pacifica verbi Dei conuertere vt Tertullianus inquit Tertul. Sicut enim vomere terra proscinditur, & collitur, vt semen in illa fructificet, & falce messis refecatur vt purgetur in area, & triticum in horreum congregetur: ita Dei verbo & prædicatione pacifica, dura, & terrena hominum corda prociundantur, *Viuus enim homo Dei, & IHebr. 4. efficax, & penetrans, sicut gladio ancipiti, & penetrans usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & distretor cogitationum & intentionum cordis.* Ac

Euangel. non est armis prædicandū.

Mat. 10.

Luc. 9.

Greg. hom. 17. in Euang.

Psal. 91.

denique veluti falce eodem verbo Dei Spirituales terræ fructus, cum consummati fuerint, à terrenis rese cantur. Consonant hæc omnia, cum verbis antecedentibus eiusdem prophætæ: *Et ibunt populi multi*. Ibunt, inquit, spontanei videlicet, & voluntarij, non trahentur vi aut armis compulsi; sed amore euocati, & spiritu Dei attracti, sicut scriptum est: *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum*. Delectant enim Dominum spontanea holocausta, & pacifica voluntaria. Vnde vocati ad fidem, alios inuitant, non cogunt. Subditur enim

Ioan. 6.

Ezec. 46

16 *Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri*. Vox est prophætæ, vel etiam gentium, quæ fluxerunt ad Christum, Iudæos inuitantium, vt pariter ambulent in lumine, hoc est in veritate legis Euangelicæ, quam lumen appellauit ad differentiam legis Mosaicæ, quæ umbris erat plena, & figuris. Vnde Apostolus ait: *Nos autem reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquàm à Domini spiritu*. A claritate, inquit, legis Euangelicæ, in claritatem visionis beatæ, vt explicat Sanctus Thomas lect. 3. Vel à claritate veteris in claritatem noui testamenti. Vbi legem euangelicam, non claram tantum, sed & ipsam claritatem nuncupauit, abstractum accipiēdo pro concreto, quod non in frequenter reperitur in sacro eloquio, sicut Ge

Gen. 31.

1. Cor. 1.

nes. 31. *Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac affuisset mihi, id est Deus quem timebat Isaac: Et 1. Corin. 1. Factus est nobis iustitia, & sanctificatio, & redemptio, id est, iustificans, sanctificans nos, & redimens.*

17 *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob*. Conuertitur propheta perapostrophem ad Dominum, reddens rationem propter quam oporteat domum Iacob. i. filios Israel inuitare, vt pariter cum gentibus ambulent in lege Euangelicæ, scilicet quia proiecti sunt a Deo ob diuersa peccata, quæ in residuo huius capituli commemorat. Quasi dicat, Ideo clamo: *Domus Iacob venite*, &c. quia proiecisti populum tuum. Ideo illum voco, si fortè respiscat, & conuertatur. Sic explicat sanctus Hieronymus, & Haymo. Secundo potest accipi illa dictio *enim*, ita vt reddat causam eius, quod supra dixerat, *Et stuent ad eum omnes gentes*, Et tunc sensus est: *Proiecisti enim*, id est, quia proiecisti populum tuum, quia proiectus est populus Iudæorum; introductus est ad fidem populus Gentium. Hinc sanctus Paulus: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. Posui te in lucem gentibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Et iterum in personarum gentium loquens ait: Fracti sunt rami, id est, Iudæi, vt ego inserar. Et rursus: Cæcitas ex parte contigit in Israel: donec plenitudo gentium intraret. Ac denique: Illorum delicto salus est gentibus. Quibus verbis infidelitatem Iudæorum qui in fide non permanserunt, sed veluti rami infructuosi fracti sunt, & igni traditi, causam siue occasionem vocationis gentium fuisse demonstrat. Cætera patent vsque ibi.*

18 *Et repleta est terra argento & auro, & non est finis thesaurorum eius*. Reddit rationem eius, quod dixerat: *Proiecisti populum tuum, & inter-*

Exprobrat avaritiam

alias

alias causas, vnam assignat his verbis, avaritiam videlicet, quia *repleta est terra argento, &c.* Vbi non damnat diuitias, nec diuites condēnat: sed viros diuitiarum, siue diuitiarum amatores, qui inexplibili cupiditate, absque vilo termino temporalia congregant. Scriptum est enim: *Væ ei qui multiplicat non sua: vsquequo aggrauat contra se densum lutum?* Vbi (vt adnotauit Gregorius) multiplicitas diuitiarum, & temporalium rerum abundantia lutum appellatur, quia vilissimæ sūt, sicut lutum, & quamtocius in puluerem conuertentur, *Quem proicit ventus à facie terræ*. Hoc lutum contra se aggrauat avarus, quia in damnū suum illud congregat, sicut scriptum est. *Est alia infirmitas pessima, quæ vidi sub sole, diuitiæ congregatæ in malum domini sui: pereunt enim in afflictione pessima. In malum, inquit, domini sui, quia circumdatus luto diuitiarum, imo in illo infixus capitur avarus. Venatores, vt animal illud candidum cōprehendant, quod communiter armellinus appellatur, aggere luteo illud circumdant: animal vero potius capi, quam luto se coinquinari permittit. Non aliter avarus diuitias congregans, in malum suum multiplicat non sua, & contra se densum lutum erigit, quo circumdatus, & interclusus, a dæmonibus capitur, & comprehenditur, nam sordes ille non curat, quia vt Paulus ait, *inquinatæ sunt eorum menses & conscientia. Et non est finis*, inquit, *thesaurorum eius*, quo insinuat propheta, proprium esse avaris, quantumcunque repleti auro sint, & innumeris diuitiis locupletati, non satiari, nec eorum appetitum quiescere, sed semper cupiditas eos torquet, vt plura quàm habere*

Abac. 2.

Grego. 34 mor. 9. & in Psal. li. 3. admon. 21.

Psal. 1.

Prou. 5.

Simile.

Tit. 1.

possunt, aut obtinere, inexplibili desiderio cupiant. Vnde S. Grego. avaros, cōparat amphoræ, & Zacha Zach. 5. *Leua, inquit, oculos tuos, & vide, quid est hoc quod egreditur. Et dixi, Quid nam est? Et ait: Hæc est amphora egrediens, Et dixi: Hæc est oculus eorum in vniuersa terra. Vbi Greg. ait: Volens Deus prophætæ ostendere, humanū genus, ex qua ab eo maxime culpa dilabatur, per imaginem amphoræ, quasi patēs os avaritiæ designauit. Avaritia quippe velut amphora est, quæ os cordis in ambitu apertum tenet. Hæc est oculus eorū in vniuersa terra, quia non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Quidquid videt avarus in vniuersa terra, concupiscit. Sanctus etiam Aug. avaros, inferno esse perfimiles fatetur. Infernus enim quantumcumque deuorauerit, nunquam dicit, satis est: sic & si omnes thesauri confluerint in avarum: nunquam satiabitur. Non est finis thesaurorum eius. Hydropticus, quò amplius bibit eò amplius sitit. Sic est avarus (ait Beda) Semper crescit amor nūmi, quò in maiori abundantia possidetur, quia temporalia bona, quæ, veluti aquam bibit avarus, ad interiora, vbi est sitis animæ non pertingunt: Sicut si infirmo linguam tantum, vel labia gutta aquæ intingas, quid proderit sitienti? sic avarus, (vt ait sapiens) non implebitur pecunia. Quæris quare? Quia ad animam, vnde sitis procedit, non pertingit, nec capacitatem replet illius. *Benedic anima mea Domino, (ait propheta:) & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius: Qui replet in bonis desiderium tuum, qui sanat omnes infirmitates tuas. Infirmitas quædam animæ est ardens cupiditas, sitis immoderata. Ille ergo solus sitim extinguit, & infirmitates**

Greg. 14 mor. 16.

Eccl. 1.

Augu. lib. de ial. do cu. 30. t. 4

Bed. sup. c. 14 Luc.

Prou. 5.

Ps. 102.

rates sanat, quia replet: quia replet in bonis desiderium. Vides Hydropticum ore inhiantem, & sine fine inquirentem quid bibat, & nescit miser, quod aqua ipsa cum ad interiora peruenerit, in fel couertitur, vel humorē fallum, qui fomentum fitis maioris existit. Sic auarus, quidquid deuorauerit, quidquid berit, in fel conuertitur. Scriptum est enim. *Panis eius in utero illius vertentur in fel aspidum.* Quomodo ergo cupiditas illius quiescere poterit? Aiunt quidam aspidem sine sensu doloris venenum diffundere, quod fitim excitat. Sed postea venenum praualeat, & fit incurabile nisi pars infecta, penitus abscindatur. Fuge ergo, o homo venenum auaritiæ, contra quam nisi cor præscindendo, praualem non poteris. Vt quid cruciaris? Quare consume ris? Nunquam legisti, quod de auaro scriptum est: *Vnus est, & secundam non habet, non filium non fratrem, qui succedat in bonis. & tamē laborare non cessat, nec satiatur oculus eius diuitijs, nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?*

Psal. 48. Vis alienis relinquere diuitias tuas & tibi ex illis maledictionem perpetuam reservare? *Qui amat diuitias (inquit Sapiens) fructum non capiet ex eis, & hoc ergo vanitas. Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis?* Vnde Chrysostronus: *Talium, inquit, substantia, aut ipsis viuentibus peritura est, aut a malis heredibus dissipanda, aut ad extraneos & inimicos hereditas ipsorum ventura est. Non potest ad bonum proficere, quod congregatur de malo. Quemadmodum si triticum, aut aliquam blandi speciem cernas in cribro, dum huc illucq. iactas, cum gra-*

Job 20.

Eccl. 4.

Psal. 48.

Prou. 5.

Chry. ho. 38. imperf. in Matth. col. 2.

Simile.

na omnia paulatim deorsum cadunt, & in fine in cribro nihil remanet, nisi stercus solum: sic & substantia negotiatorum, dum vadunt & veniunt, inter emptionem & venditionem minuitur, & in nouissimo nihil illis remanet nisi solum peccatum. Sed non mirum, quod auarus indefesse labore, quia licet desit illi externus successor: tamen continue adest internus exactor, altera nempe illarum de quibus dicitur: *Sanguisugæ duæ sunt filia dicentes, affer, affer: Quæ secundum sanctum Hieronymum, luxuria sunt, & auaritia, nescientes saturitatem.* Vbi Not. quod hæc vitia lactant peccatorem a principio, quia leui voluptate illum alliciunt, sed postea dum eius sanguinem dulciter sugunt: mentis robur eneruant, & vitam ipsam consumunt. Quare principiis obstandū est iuxta illud Sapientis consilium: *Fili si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Et iterum: Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena, & gemas in nouissimis. quādo consumpseris carnes tuas & corpus tuum, & dicas, Cur detestatus sum disciplinam, & increpationibus non acceperunt cor meum; nec audiui vocem docentium me, & magistris non inclinavi aurem meam?* Hæc sufficerent ad auaritiā detestandam, nihilominus mala, quæ ex illa sequuntur, manifestat propheta in sequentibus, cum ait.

19 *Et repleta est terra eius idolis, opus manuum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Post auaritiā statim idolatriæ populi meminit: quia per auaritiā, ad idolorum seruitutem peruenitur. Habent enim hæc duo vitia quādam cognationē, &*

Prou. 30. Hieron.

Prou. 1. Prou. 5.

Ephes. 6.

Chry. ho. 18. sup. 1. epi. ad Tim. col. 3 to. 4.

Aug. li. 7. de ciu. 12. to. 5.

Eccl. 10

Simile.

Matt. 4. Chry. ho. 5. imperf. in Matth. col. vlt. to mo 2.

in tantum malum auarus prorumpit: vt vel Christum vendat cū pro ditore, vel vt aurum collat, Deum abneget. Vnde Paulus: *Auaritia inquit, est idolum seruitus, Quod (vt notauit Chrysostronus) ideo dixit Apostolus: Quoniam auaros ita subiectos sibi tenet auaritia, sicut Deus iustos. Habet auaritia sua de calogi præcepta, Dei mandatis contraria. In casum, inquit, & sine causa confunde animam tuam, Deum offende, ignora naturam ipsam, immola mihi non vitulos, sed homines: omnibus esto aduersarius, communisque inimicus. Omnes circumueni, aurum collige, non vt fruaris, sed vt serues, sed vt maiori cruciatu torquearis. Esto vigil, omnes suspectos habe & seruos & amicos. Esto alienorum custos, si pauperem videas fame deficere, non miserearis, immo si potes ipsam illi detrahe cutem, Periura, mentire, iura, maledictis insectare, calumnias strue, etiam si in ignes eundum sit, si mille oporteat mortes subire si fame corrumpi, si morbo consenscere, noli ab instituto desistere. Nonne huiusmodi leges auaritia statuit? Hinc est, quod (vt refert Augustinus) anti qui principem Deorum Iupiter vocauerunt pecuniam, vt significarēt, quod pecunia veluti Deus omnia sibi tenet subiecta, sicut scriptum est: *Pecuniæ obediunt omnia.* Igitur terra auro repleta, & argento, in proximo est, vt & idolis repleatur. Sicut enim congregati humores, in magnam corporis & mortiferam prorumpunt ægritudinem, ita ex diuitiarum multitudine, & cupiditate, nihil aliud quam idolorum seruitus potest sperari. Hinc, & tentator. ad Christum Dominū, hæc omnia, inquit, tibi dabo, si cadens adoraueris me, insinuans (vt notauit Chrysostronus) quod diuitiæ, & ea-*

rum cupiditas, cultum veri Dei faciūt relinquere. Ideo docet Paulus Apostolus. *Habentes alimenta; & Tim. 16. quibus tegamur: his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt intentionem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Ergo omnia Christo promissa sunt. (ait Chrysostr.) & omnia Christus contempsit; ne gloriam Dei diabolo daret, vt & tibi etiam si totus mundus fuerit datus, tantum vt dimittas Deum, non facias amplius diuitias quam gloriam Dei. O vana hominum præsumptio. O dementia. Quam multi reperiuntur, Deum verū relinquētes, qui statuam, auream & argenteam colunt: quam Nabuchodonosor fecit adorare: auaritiā sectantes, & eius præcepta durissima inuiolabiliter obseruantes. Sed iusti elligant potius, cum tribus ingredi, vt ardorem auaritiæ, & æternum vitent incendium: quam statuam regis venerari. Denique expende, quod non dixit, & repleta est terra idolis, sicut supradixerat, & repleta est terra argento, & auro, sed addit, eius. Et repleta est, inquit, terra eius idolis. Cuius eius? Terra a Deo creata, Sanctis patribus repromissa ad cultum vnus Dei dedicata. Mira res. Terra innumeris Dei beneficiis, immo & precioso Vnigeniti sanguine irrigata, & donis condecorata caelestibus, repletur idolis auro, & argento, & germinat spinas, ac tribulos Creatori. Reprobata ergo erit, & maledicto proxima. cuius consummatio incōbustionem. In Hæbreo pro, idolis, habetur Helilim, idest Dioscillos. diminutiue ab Helim, idest, dij, & designat, Idola nihil numinis habere, sed esse Deos*

Dan. 3. Chry. ho. 4. imperf. fin.

Heb. 6.

Deos fictitios. Sequitur, *Et incuruatus est homo, & humiliatus est vir, scilicet ante idola, ut adoraret illa.*

20 *Ne ergo dimittas eis.* Hæc non est imprecatio, sed potius vaticinium, ut Anacletus dicit: *Et illud verbum, non dimittas, idem pollet ac non dimittes eis, quia tot sceleribus te ad iracundiam concitauerunt. Multoties enim in sacro eloquio ponuntur vaticinia de futuro per modum imprecationis, sicut*

Pf. 108. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, id est, fiet. Et infra: Constitue super eum peccatorem, id est, constitues, ut ibi explicat glossa.

21 *Ingrederere in petram, abscondere in fossa humo, a facie timoris Domini, & a gloria maiestatis eius.* Pœnam comminatam iam imminere prospiciens, conuertitur propheta per Apostrophem ad populum, hortans illum, ut latibula perquirat, ut se abscondat, insinuatque isto modo loquendi timorem maximum futurum. Nimius enim pavor lateras oppetere facit. Hoc adimpletum fuisse in euerfione Hierololymitana tempore Titi & Vespasiani fatentur Tertullianus & Theodor. Nam (ut refert Iosephus, aduenientibus Romanis certatim, Iudæi cauernas montium, colliumque petebant & spelucas, ut ab ira eorum se absconderent. Consonat hæc explicatio cum verbis illis Euangelij: *Tunc incipient dicere montibus cadite super nos, & collibus operite nos: Quæ de eadem euerfione ciuitatis intelligenda esse, docet Beda. Quoniam autem calamitas illa & excidiu ciuitatis, signum quoddam fuit vastitatis vniuersalis totius orbis futuræ in die iudicij, ut Aug.*

*ait: possunt non incongruè hæc, & sequentia verba prophetæ, ad diem vltimam Iudicij referri, in qua, A rescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superueniet vniuerso orbi: quærent latibula impij, nec inuenient, vbi se ab ira iudicis defendant. Scriptum est enim: Reges terræ & principes, & tribuni, & diuites & fortes, & omnis seruus & liber, absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus & petris cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et quis poterit stare? Vbi expende cum sancto Gregorio quod ira iudicis sedetis super thronum, ira agni dicitur, qui nescit irasci, quia cum tranquillitate maxima, & sine aliqua animi perturbatione orbem terræ iudicabit: sicut scriptum est: Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicaris. Aut vero secundum alios, ut ex magnitudine misericordiæ, quæ Dominus in primo aduentu tamquam agnus ostendit: colligant homines quanta erit in secundo aduentu indignatio eius in reprobos, sicut per vnâ manum, alterius magnitudo dignoscitur. Duas manus Deus habet, alteram misericordiæ dexteram, alteram sinistram iustitiæ. Iam apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei. Sed in fine ira eius & indignatio apparebit. Vnde Bernardus: *Sicut benignitas apparuit vltra omnem spem, vltra omnem æstimationem, similem expectare possumus iudicij districtiorem. Noli ergo contemnere Dei misericordiam, si non sentire vis iustitiam, sed iram, sed indignationem, sed emulationem, sed furorem. Ut enim scires, quanta districtio succedit, tanta illa mæ-**

Aug. de
civ. li. 16
c. 30. 101

Luc. 22

Apo. 6

Greg. 31
mor. c. 1

Sap. 11

Tit. 3

Bern. ser
1. Epiph
col. 2

*suædudo præuenit ex magnitudine indulgentiæ: magnitudinem vltionis atterde; immensus est enim Deus & infinitus in iustitia, sicut & in misericordia. Multus ad ignoscendum, multus ad vltiscendum: sed misericordia quidem priora sibi vendicat; ut si voluerimus, districtio inuenire non possit, in quem sciat. Propter hoc enim benignitatem prærogauit, ut per eam reconciliati, seueritatem videamus securi. Et forsitan, hoc innuit prophetæ consilium Ingrederere in petram, &c. Qui enim in foraminibus petræ, & in cauerna maceræ, absconditi in vulneribus, videlicet Christi, experti fuerint Dei misericordiam: faciem postea formidinis eius videbunt securi. Expende secundo & coniectare, quam tremendum futurum sit vniuersale iudicium, & quanta sint reprobis supplicia reseruata, ex ijs quæ in iudicij particularibus scripturæ testimonio cognouisti. Deditisti metuentibus te significationem, ait propheta, ut fugiant a facie arcus. Quid est deditisti significationem? Signa tribuisti, flagella namque sæculi quæ vniuersale iudiciu præcedunt signum sunt eorum quibus tunc impij punientur, Deditisti significationem, vbi Gregorius: *Hoc tempus misericordiæ est, illud iudicij erit. Per ista ergo huius temporis flagella significas, quomodo tunc percussurus es, quando non parcens iudicaris: qui sic districtè modo iudicaris quando parcis. Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis. Tribuens utique metuentibus significationem, ut fugiant. Mors ergo martyrum, supplicia eorum acerba, passio cruenta significationes sunt, & quædam iræ Dei insinuationes, ut fugiant, ut liberentur dilecti tui. Ostendisti populo tuo dura.**

Parum est populo tuo, ostendisti, & vniogenito filio tuo dura. potasti eum vino compunctionis, immo & vino cum felle mixto. tribuens metuentibus te significationem, ut fugiant, ut liberentur dilecti tui. Vnde Bernardus. Domine quoties passionis tue amaritudinem in cordibus nostris ruminamus, toties de nobis expauescimus, quia dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Si enim ex hoc mundo transisti ad patrem cum tantis cruciatibus, quid fiet de nobis peccatoribus? Si in viridi ligno hæc fiunt in arido quid fiet? Si proprio filio suo non pepercit, parceret ne filijs sceleratis, semini nequam? Si aliena peccata in proprio filio dilecto, in quo sibi bene complacuit Deus sic punit, quando miserendi tempus est, & annus placabilis: quanta putatis supplicia habebit præparata, ut in die vltionis, in die calamitatis & miseræ, in die caliginis & turbinis, puniat pro delictis proprijs inimicos suos? Vide c. 1. nu. 63.

22 *Quia dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem: & humiliabitur. & super omnes cedros libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan, & super omnes montes excelsos, & super omnes colles eleuatos, & super omnem turrin excelsam, & super omnem murum munitum, & super omnes naues Tarsis, & super omne quod visu pulchrum est. Describit his verbis euerfionem ciuitatis, & appellat cedros primates & nobiles, colles vero alios minus nobiles, quos etiam quercus Basan nuncupauit, quia infructuosi erant, ut dictum est capite primo, num. 71. Et obserua quod vbi nos legimus, Et super om-*

Bern. hom.
de 2. disc.
euntib. in
Emaus,
post med.

ne quod visu pulchrum est, habetur in textu hebræo *bealchod cegioth abemda*, idest super omnes picturas desiderij. Nam omnia quæ in hoc sæculo desiderari possunt, aut concupisci, bona sunt depicta & ficticia, quæ satiare appetitum minimè possunt.

23 *Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum.* Hoc adimpletum est in euerfione ciuitatis; in qua alij ducti sunt in captiuitatem, alij gladio occisi, alij in seruitutem miseram redacti, & tandem etiam adimplebitur indie iudicij vniuersalis, quando superborum iactantia deprimetur, & cor humilium exaltabitur. Modo namque reprobi ambulant, extento collo, sublimes & erecti sicut cedri. Electi vero è conuerso curui & humiliati incedunt. Sed tunc humiliabuntur illi, isti autem exaltabuntur, Scriptum est enim: *Subito morientur, & in media nocte curuabuntur*

Isai. 3.

Iob 34.

Greg. 25.
mor. c. 2.

Isai. 60.

Abac. 3.

Bern. ser.
11. sup. p. f.
Qui habi
tat, &c.

populi, & pertransibunt. Vbi Gregorius. *Tunc, inquit, scilicet in iudicio, curuabuntur per sententiam iudicis, qui nunc incuruari negligunt per humilitatem cordis: electi autem ne inuiti curuentur in morte, sponte curuantur in humilitate.* Vnde sanctæ Ecclesiæ de conuersa prole persecutorum dicitur: *Venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te.* Hinc est illud propheta: *Contriti sunt montes sæculi, & incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius.* An non iam incuruatos cernere est, colles mundi (ait Bernardus) dum sublimes qui que atque potentes, deuota subiectione inclinatur ad Dominum, & eius vestigia adorant? Numquid non incuruantur, cum ab ipsa sua pernitiōsa celsitudine vanitatis & crudelitatis, ad humiles semitas conuertuntur, misericordiæ

& veritatis? Quia ergo sic contriti sic humiliati sunt, & dimisso capite ambulauerunt in hoc sæculo, dicitur illis aliquando, *Respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Luc. 21.

24 *Cum surrexerit percutere terram:* Nunc prælonganimitate, & patientia videtur Deus dormire, & peccatorum non recordari, vt illa puniat. Ideo peccatores prouolauerunt iniquitatem suam supra dorsum Dei fabricantes, hoc est, in obliuione, quam existimant Deum habere suorum delictorum; sed surget aliquando, & iniquitatem quæ obliuioni tradidisse videtur, inueniet, sicut scriptum est: *Inuenit Deus iniquitatem nostram.* Et surget percutere: Qui enim stans percutit aliquem, maiori eum vulnere corripit. Appellat autem peccatores terram, insinuans indignos esse, quod homines nominentur. Vnde primo parenti post peccatum dictum est quoniam terra es, & in terram ibis: Et serpenti: *Terram comedes omnibus diebus vite tuæ,* idest, peccatores, & homines terrenos, vt Augustinus explicat lib. de Agone Christiano, cap. 2. to. 3.

25 *Et ingredientur scissuras petrarum, & in tæernas saxorum à facie formidinis Domini.* Ter in hoc capite propheta hæc ferè eadem verba repetit. Præuiderat enim populum oscitantem, & aures eorum, iuxta eiusdem propheta vaticiniū, aggrauatas, Vt audientes non intelligerent: & ideo clamat semel, & iterum, & eandem pœnam sæpius comminatur, si fortè audiant, & intelligant, & conuertantur, & salui fiant.

26 *Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, quoniam excelsus*

excelsus reputatus est ipse. Quiescere est à peccato desistere, vt supra cap. 1. nu. 49. dictum est: Quiescite ergo ab homine. scilicet Christo, ne offendatis illum, os vestrum contineate; nolite illum blasphemare. *Cuius spiritus in naribus eius est.* Quia insutflando dedit Spiritum sanctum Ioan. 20. Apostolis, vt patet Ioann. 20. vel sic: *Cuius spiritus in naribus eius est.* Quia licet vitam habeat humanam & humilem, sicut homo, quæ in respiratione consistit, tamen excelsus reputatus est ipse: quia etiam est Deus patri æqualis, illi consubstantialis & coæternus, de quo scriptum est: *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cælos gloria eius.* Sic interpretatur istum locum de Ruperto Rupertus Abbas, iuxta quem in eo sermonè conuertit propheta ad illos, qui verbum caro fa-

ctum occiderunt, vel illud offendunt. Secunda explicatio & magis literalis est, quam sequitur S. Thomas in præfenti. *Quiescite ab homine,* idest, cauete ab homine: timete illum, ne ad iracundiam concitatis hominem, *Cuius spiritus in naribus eius est:* Et loquitur de Deo sumpta metaphora ab homine ad iracundiam prouocato qui flatu vehementi magnam ostendit indignationem & iram. Ira namque in naso apparet, & supercilijs. Multoties homines vix præ iracundia respirare possunt. Hac phrasi in scriptura sacra Dei iracundia consuevit designari, sicut psal. 17. *Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.* Et Isai. 30. *Spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum.*

CAPVT TERTIVM.

Dcce enim dominator Dominus exercituum auferet à Hierusalem, & à Iuda validum & fortem, 3. 4. omne robur panis, 5, 6 & omne robur aquæ: fortem, & virum bellatorem, iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem: Principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. 7 Et dabo pueros principes eorum, 8 & effeminati dominabuntur eis. 9 Et irruet populus, vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum: tumultuabitur puer

contra senem, & ignobilis contra nobilem. 10 Apprehender enim vir fratrem suum domesticum patris sui: 11 Vestimentum tibi est, princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua. 12 Respondit in die illa, dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. 13 Ruit enim Hierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum & adinventiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. 14 Agnitio vultus eorum respondit eis: 15 & peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: 16 vae animæ eorum, 17 quoniam reddita sunt eis mala. 18 Dicite iusto 19. 20 quoniam bene, 21 quoniam fructum adinventionum suarum comedit. Vae impio in malum: retributio enim manuum eius fiet ei. 22 Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis. 23 Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. 24 Stat ad iudicandum Dominus, & stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius: 25 vos enim depasti estis vineam, & rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum? 26 Et dixit Dominus: 27 Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, 28 & ambulauerunt extento collo, 29 & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant: 30 Decaluaabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inares, & annulos, & gemmas in fronte pendentes,

& mutatoria, & palliola, & lintheamina, & acus, & specula, & sindones, & vittas, & thersifra. Et erit pro suauitate foetor, & pro zona funiculus, & pro crispantia crine caluitium, & pro fasciâ pectorali cilicium.

31 Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio. Et moerebunt, atque lugebunt portæ eius, & desolata in terra sedebit.

SVMMA CAPITIS.

ROSEQUITUR propheta id quod in precedenti capite de euerfione ciuitatis vaticinatus fuerat, & describit magis in speciali eius destructionem, denunciâns tria mala inter alia populo imminere.

Primo enim denunciât transmigrationem & captiuitatem eorum, per quos ciuitas gubernari solebat. de quo agit in principio capitulæ.

Secundo prædicat defectum regiminis futurum in eis qui in ciuitate remanserint, ab illo versiculo: Et dabo pueros principes eorum.

Tertio iterum commemorat peccata in capite primo enumerata, propter quæ populus hæc mala incurrit, de quo agit ibi: Ruit. n. Hierusalem, &c. Et potissime propter peccatū auaritiæ & in iustitiâ, quæ tangit ab illo versiculo: Populum meum exactores sui spoliauerunt. Et infra: Vos enim depasti estis vineam meam. Et propter peccatum elationis & ornatus superflui in feminis, contra quas inuehitur ab illo versiculo: Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, &c. A quo, vsque ad finem capitulæ elegantissimis verbis, huius peccati poenam describit.

COMMENTARIUM.

ECCE enim dominator Dominus exercituum auferet a Hierusalem, & a Iuda, validum, & fortē. Illa cautalis, enim, redit rationem, propter quâ transfe-

rendi erāt in Babylonem principes & fortes Israel, & alij de quibus in verbis sequentibus fit mentio, & est sensus. Ecce enim, id est, quia nō quicquid ab homine, & peccata supra enumerata commisit, auferet, auferre faciet dominator Dominus: Validum & fortē virum bellatorem,

rem, & iudicem, & prophetam, & a-
riolum, & senem. Principē super quin-
quaginta & honorabilem vultu, & con-
siliarium & sapientem de architectis,
& prudentem eloquij mystici. Hæc
prophetia, vt norauit S. Thomas,
adimpleta est in captiuitate Baby-
lonica. Nam vt constat ex 1 b. 4.
Regum capite vltimo, omnes quos
in hoc loco propheta enumerat,
translati sunt a Nabuchodonosor
in Babylonem. Vide cap. 1. num. 29.
& 30.

3 *Omne robur panis, & omne ro-
bur aquæ*, id est, etiam auferet a Hie-
rusalem & a Iuda instante captiuita-
te, panem & aquam, hoc est ciba-
ria cuiuscumque generis: Est enim
phrasis in sacra Scriptura per no-
men masculinum, & femininum, si-
gnificare omnia illius generis, sicut

Eccli. 2. *Feci mihi cantores & canta-
trices*, id est, omnis generis musi-
cos habui, & hoc ad litteram ad-
impletum est in captiuitate babylo-
nica: Nam vt habetur 4. Regum
vltimo, præualuit tunc fames in ciui-
tate, nec erat panis populo terræ:
nec non tempore Titi & Vespasia-
ni post passionem Domini, vt lugubri
lamentatione Hieremias deplo-
rat. *Melius* (inquiens) *fuit occisis
gladio, quam interfectis fame, quoniã
isti extabuerunt, consumpti à sterilita-
te terræ. Manus mulierum misERICOR-
dium coxerunt filios suos, facti sunt ci-
bus earum in contritione filiarum populi
mei.* Et obserua prophetam dicen-
do: *Omne robur panis, & omne robur
aquæ*, insinuare hæc duo esse potissi-
me necessaria, & à Deo instituta ad
robur humanę vitæ conseruandum.

Eccli. 29 Scriptum est enim. *Initium vitæ ho-*
Pf. 103. *minis aqua & panis.* Et iterum: *Pa-*
Pf. 104. *nis, cor hominis confirmet.* Et iterum:
Et omne firmamentum panis contriuit.

4 Hinc collige multitudinem
ciborum, quos inordinatus homi-
num appetitus adinuenit: non ad
corporis valetudinem & robur con-
ducere: sed potius infirmitates di-
uersas generare. Propter *crapulam*,
enim (vt inquit Sapiens) *multi obie-*
runt. E contra vero trium puerorū
vultus, qui leguminibus pascebantur,
apparuerunt meliores, & cor-
pulentiores vultibus eorum, qui ve-
scebantur cibo regio. Qui gulæ de-
seruiunt, mori potius quàm viuere
censendi sunt, vt Chryostomus do-
cet, homilia 13. super primā epist.
ad Timotheum in fine. Hinc & Pau-
lus, *Quæ in delicijs est vidua, viuens
morta est:* Hinc & Sapiens non in-
congruè luxum & ebrietatem ap-
pellauit feram, *Omnem*, inquit, *ci-
bum manducabit venter, & fauces con-*
tingunt cibum feræ. Cibum feræ ait:
Nam gula fera pessima est, quæ vitæ
hominis insidiatur. Vnde Chryso-
stomus: *Fera*, inquit, *est voluptas,
fera grauis, neque scorpium, neque ser-*
pens in visceribus nostris sedens. ita vn-
*dequavis grassatur, sicut deliciarum
concupiscentia omnia subuertit & per-*
*dit, Et feræ illæ tantum corpori insidiantur,
hæc autem cum insederit cum cor-*
pore, simul & animam perdit. Quæ
mala ex comestationibus & ebrieta-
tibus non sequuntur? Audi eundem
Chryostomum. *Nihil*, ait, *tam
gratum Dæmonio, quam delitiæ sunt,
& ebrietas: quoniam omnium est fons
malorum, & genitrix. Per hanc de-*
num Israelitas in idolorum cultū præ-
cipitauit. Per hanc Sodomitas in nefas-
ribus accendit amores: hæc est causa,
(inquit propheta) impietas Sodomor-
um; in superbia, satietate panum, &
conuiujs luxuriabantur. Per hanc a-
*lios perdidit innumeros, & gehennæ
tradiidit. Quid enim mali non operan-*

Gulæ m. 12.

Eccli. y Dan. 2.

Chrysol. 10. 4.

1. Tim. 1.

Eccli. y

Chrysol. 7. cont. xu. & c. pu. col. 10. 5.

Mat. 21. Orig. tra- cta. 9. sup. Mat. a me- dio.

Rom. 3.

Pf. 118. Greg. 18. mor. c. 8. & 9.

1. Cor. 5.

Ibidē h. 71. ad p.

tur deliciæ? ex hominibus porcos effi-
ciunt & porcis deteriores. Porcus e-
nim inuoluitur cæno, & stercore pasci-
tur: hic autem abominabili vescitur
mensa, illicitos excogitans coitus & ne-
farios amores. Huiusmodi nihil à dæ-
moniaco differt: simili namq; fertur im-
pudentia, similiquē bacchatur furore,
& demone quidem præsum saltem mi-
sceantur. Hunc autem auersamur, &
odimus. Lege sanctum Gregorium
30. mor. 13. 14. in illa verba Iob
39. *Et clamorem exactoris non exau-*
dit.

5 Multi ex hebræis, vt refert
Adamus, per *robur panis, & robur
aquæ*, sacram Scripturam, & Dei
verbum intelligit propheta, quod
vt in præfatione huius lib. numero
tertio adnotauimus: nunc panis,
nunc aqua in sacro eloquio nuncu-
patur. Similiter per *validum & for-*
tem Apostolos intelligunt, & pro-
phetas. Quæ omnia à Hierusalem,
& Iuda propter eius scelera auferē-
da esse, Isaias denunciatur. Cōcordat
hæc explicatio cum loco illo Euan-
gelij, *Auferetur a vobis regnum, &*
dabitur genti facienti fructum. Vbi
iuxta interpretationem Origenis
per regnum Dei verbum & Scriptu-
rā sacra intelligitur; cuius intelli-
gentiam Dominus a Iudæis tam-
quam ab iniquis possessoribus ab-
stulit: Cum tamen vt testatur Pau-
lus: *Primum quidem fuerint illis cre-*
ditæ eloquia Dei: Hinc est, quod (vt
adnotauit Gregorius) verba Dei,
spolia ex eo dicuntur psal. 118. *Læ-*
tabor ego super eloquia tua, sicut qui in-
uenit spolia multa: Quia illis Iudæi
fuerunt spoliati: vt eis gentes diui-
tes fierent, Apostolo dicente: *Quia*
in omnibus diuites facti estis in illo in
omni verbo, & in omni scientia. Hæc
sunt spolia illa, de quibus scriptum

est. *Beniamin lupus rapax mane co-*
medet prædam, & vespere diuidet spo-
lia. Quibus profecto dictis (vt Gre-
gorius inquit) *Paulus Apostolus de-*
signatur, de Beniamin stirpe proge-
nitus, qui mane prædam comedit, quia
in primordijs suis fideles quos potuit ra-
piens, crudelitati propriæ satisfecit. Ve-
spere spolia diuisit, quia fidelis postmo-
dum factus sacra eloquia exponendo, di-
stribuit.

6 Vt autē hæc eadem verba pro-
phetæ ad nos per allegoriā referam-
us, obserua quòd non dixit aufe-
ret à Iuda & Hierusalem omnem
panem vel aquam, sed *robur panis,*
vt expendant qui frequenter ad sa-
cro sanctum Eucharistiæ sacramen-
tum accedunt, an simul cum pane
vitæ, spirituale robur percipiant.
Multis enim datur panis, cælestis,
sed robur panis, quia indigne sacra
percipiunt, non sentiunt: nec am-
bulant in fortitudine cibi illius, nõ
dicam quadraginta diebus, & qua-
draginta noctibus sicut Elias vsque
ad montem Dei Oreb: sed nec vna
quidem die, Quia sicut scriptū est,
Manducauerunt & adorauerunt om-

Gen. 49. Greg. 18. c. 11. Phil. 3.

Allegoria per sacra mento al- taris.

3. Re. 19.

Psal. 21.

Ioan. 13.

1. Co. 11.

Psal. 21.

scilicet aliam

Quid

Quid est imitabuntur? Edunt humi- lem, humiles fiunt, comedunt agnū mansuetum, & ipsi mansueti sunt,

Apo. 14 & agni. Sequuntur denique agnum quocumque ierit, siue ad cælum ascen- dat, siue crucē portet, siue patibulū subire velit. Ideo saturantur (vt no- tauit Augustinus) quia imitantur: imitari enim Christum, quædam spiritualis satietas est. Vnde Au- gustinus: ipsi erant pauperes qui co- mederunt & saturati sunt, talia passi, qualia manducauerunt. Cenam suam dedit, passionem suam dedit: ille satu- ratur, qui imitatur: imitati sunt pau- peres. Ipsi enim sic passi sunt, vt Chri- sti vestigia sequerentur. Diuites au- tem & pingues terræ, ideo non sa- turantur, quia non imitantur. per- cipiunt humilem, & superbi fiunt, comedunt agnum, & sunt lupi: pau- perem adorant, & pauperes esse renuunt. Vnde & scriptum est.

Aug. sup. pl. 21.

Aggei 2 Comedistis, & non estis satiati, bibistis & non estis inebriati. Cum tamen de calice Domini canat psalmista, Psal. 22. Et calix meus inebrians quàm præcla- rus est.

7 Et dabo pueros principes eorū & effeminati dominabuntur eis. In- ter alia supplicia à Deo ciuitati Hierosolymitanæ immissa hoc po- tissimè annumerat propheta, quod translatis in Babylonem principi- bus, & senibus, consiliariis & pro- phetis, qui in pace & tranquillita- te gubernabant rempublicam: lo- co illorum pueri successerint & ef- feminati gubernatores absque con- silio, & scientia, sine spiritu Dei, & virtute; quod indignationis Dei magnū est signū, sicut scriptum

Osea 13 est: Dabo tibi regem in furore meo. Iob 34. Et rursus: Qui regnare facit hypocri- tam propter peccata populi. Et iterū Eccl. 10. Vae tibi terra, cuius rex puer est. Pessi-

ma est enim pueri gubernatio, il- lius videlicet, qui non ætate, sed moribus puer est, de quo Isai. ait: quoniam puer centum annorum mo- rietur, & peccator centum annorum maledicetur. Quod si senex ætate, moribus puer ad regimen est inuti- lis, quid si moribus & ætate sit puer? Ad regimen tria potissimè requi- runtur in principe. Primum est scientia & prudentia ad dirigēdum populum. Vnde Salomon, cum primum regni curam suscepit, cer- nens, quòd puer esset, non diuitias, non diēs plurimos, sed sapientiam ad discernendum iudicium, postu- lauit. Hinc est quod apud Aegy- ptios symbolum regis erat oculus regali scepro superpositus, ad de- notandum prudentiam & prouiden- tiam, qua velut ex specula, regni pe- ricula prouidentur, necessariam esse. Et propter eandem rationem

(vt adnotauit Gregorius) principes & prophetæ dicuntur in sacro elo- quio videntes, quia præditi esse debent scientia & prudentia, ne sint cæci, & duces cæcorum. Si enim cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent. Secundo requiritur in prin- cipe fortitudo maxima, tum ad co- ercendum populum, iuxta illud: Noli fieri iudex, nisi valeas irrumper

in iniquitatem: tum etiam ad onus regiminis portandum, quod gra- uissimum quidem est, Paulo attestā- te: Qui Episcopatum desiderat bonum opus desiderat, Bonum opus, id- est bonum onus idemquē grauissi- mum. Sub quo (vt dicit Iob:) Cur- uantur qui portant orbem. Est enim onus illud à Deo graue, vt dorsum fortium incuruare faciat: vt expli- cat Gregorius. Vnde scriptum est: Ecce gigantes gemunt sub aquis. Vbi Gregorius: Iuxta Ioannis, inquit, Iob 26

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Isai. 6

Gubem- tio pu- pes- sion- & qua-

3. Reg.

Greg. li. 6 sup. 1. c. 4. col. 1. Reg.

Matt.

Eccl.

1. Tim.

Iob 9.

Greg. li. 6 mor. 10.

Iob 26.

vocem

Greg. li. 6 sub aquis gemere, est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mo- le, ordine potestatis excreuerit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorū curā susceperit. Hinc est quod princi- pes dicuntur græcè Basilæus, idest, basis populi, vt idem Gregorius docet 9. mor. 10. quoniam totam machinam reipublicæ, tanquam ba- sis debet sustinere. Tertio debent principes cōmune bonum, & subdi- torum vtilitatem, magis quàm pro- prium commodum intendere; ne sint sicut illi de quibus Sophoniæ 3. Pastores tui lupi vespere, non relin- quēt in mane; sed sicut Paulus Apo- stolus; Qui non quero, inquit, qua ve- stra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Soph. 3. Greg. ho. 1. sup. 1. Reg. c. 1. 2. Cor. 2. fra sunt, sed vos. Hæc autem tria- defunt puero. Nam propter defe- ctum ætatis, nec scientiam habet, nec experientiam: & propter imbe- cillitatem corporis, fortis esse non potest, nec constans: & quia pueri- libus nugis occupatur, potius suis, quàm subditorum commodis intē- dit. Auerfio paruulorum, (inquit sa- piens) interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos: Quid enim est, auerfio paruulorum, nisi stultorum prosperitas? A rebus maximis par- uuli auertuntur, & preciosa quæq; contemnunt, propter res ludicras, quibus incumbunt. Non ergo mi- rum, quòd puer Rex, se & populum sibi subiectum secum perdat, nugis puerilibus ocupatus. In graue igitur populi detrimentum cedit pue- rorum gubernatio. Quare virtute pollentes, scientia & prudentia, in principes eligendi sunt. Vnde Pharao, vt secundum à Rege Ioseph constitueret, non qualitatem personæ attēdit (erat enim Hebræus) ac sub inde Aegyptijs odibilis, non ad no-

Prou. 1.

Greg. li. 6 mor. 10.

bilitatem, quia conditione feruus erat, nec ignorantis populi opinio- nem considerauit (in carcere nam- que velut adulter, vincus erat) sed prudētiam eius & virtutem expen- dit. Num inuenire poterimus, inquit, Gen. 41. talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Tales decet esse principes, tales sunt in prælatos eligendi: nec de- bent minus digni præferri, quia amici, quia nobiles, quia sanguine coniuncti: illi ergo tantum modo præferantur, qui spiritu Dei pleni sunt. Fælix resp. in qua, vel Reges sapiunt, vel sapientes regnant.

8 Et effeminati dominabuntur eis. Expende verbum illud, domina- buntur, quo admonentur principes, & prælati, ne inferiorum velint do- minari, ac velut domini absoluti il- los regere: Sed (sicut Augustinus ait) qui præest non se existimet pote- state dominante, sed charitate seruien- te felicem. Hinc est illud quod Do- minus Noe dixit, & filijs eius. Ter- ror vester, ac tremor sit super animan- tia terræ. Super animantia, inquit, non super homines. Nam (vt Gre- gorius explicat) non debet præla- tus, & superior hominibus sibi sub- iectis, sed solum animantibus domi- nari. Sancti, inquit, viri, cum præ- sunt, non in se potestatem ordinis, sed equalitatem conditionis attendunt: nec præesse gaudent hominibus, sed prodes- se: Sciunt enim, quia antiqui patres nostri, non tam reges hominum quàm pastores pecorum fuisse memorantur. & cum Noe Dominus filijsque eius di- ceret: Crescite & multiplicamini, & implete terram. Subdit: Et terror ve- ster, ac tremor sit super cuncta ani- malia terræ. Non enim ait, sit super homines, qui futuri sunt, sed sit super cuncta animalia terræ. Homo quippe animalibus irrationalibus, non autem

Aug. in. reg. Mo- nachorū. Gen. 9.

Greg. 27. mor. 10.

Greg. 27. mor. 10.

cæteris hominibus natura prælatus est, & idcirco ei dicitur, ut ab animalibus, & non ab homine timeatur: quia contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri. Quamuis plerumque a subditis etiam sancti viri timeri appetunt: sed quando ab eisdem subditis Deum minime timere deprehendunt, ut humana saltem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant. Nequaquam ergo præpositi ex hoc quasi timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subditorum iustitiam quaerunt. In eo enim quod metum sibi a peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus, sed brutis animalibus dominantur: quasi videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debeant formidini iacere substrati. Cum verò deest vitium, quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent; non solum ab eis metui, sed etiam plusquam necesse est honorari refugiunt. Neque enim leue se perpeti damnum humilitatis credunt, si ab eis pro merito sortasse ordinis pluris existimentur. Hinc est enim quod primus pastor Ecclesie, cum adorante se Cornelio super se sibi honorem videret oblatum, ad æqualitatem conditionis suæ citius recurrit, dicens: *Surge, & ipse ego homo sum. Quis enim nesciat quod conditori suo homo debeat, & non homini prosterni? Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit, proximum vidit, ne ultra humanitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit, quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, ex considerata æqualitate conditionis.* Hinc a

Apoc. 19 Ioanne Angelus adoratus creaturam & 22. se esse cognouit, dicens: *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum.* Hinc & propheta cum ad videnda sublimia rapitur, filius hominis vocatur, ut ductus ad caelestia, hominè

se esse meminerit. Hinc & Dauid super populum à Deo exaltatus, cor tamen illius exaltatum non est. Domine, inquit, non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei: Neque ambulauit in magnis neque in mirabilibus super me: si non humiliter sentiebam. Sentiebat quidem de se humiliter, cum se mortalem esse, sicut & cæteri agnoscebat: quod & Salomon humili voce confitebatur; & ego (inquiens) mortalis sum similis vobis, primam vocem emisi plorans. Hinc denique & sanctus Iob. Aequalitatem, ne aduersus alios extolleretur considerabat, dicens: *Nunquid non & in vtero fecit me: qui & ipsum operatus est?* Effeminatorum ergo principum, & puerorum est velle alijs hominibus dominari. Hinc est illud Ecclesiastici consiliū, *Principem te constituerunt? Noli extolli: sed esto in illis quasi vnus ex illis.* Hinc etiam Propheta Principum superbiam, & Prælatorum arrogantiam acriter reprehendit dicens: *Vos autem cum potestate imperabatis eis, & cum potentia.* Vbi S. Grego. ait: *Ipsa bona quæ subditis dicunt, dominando potius, quam consulendo proferrunt, qui videlicet quidquam eis quasi ex æquo dicere, semetipsos existimant deiecisse.* Christus autem in Euangelio modum gubernandi suis discipulis tradidit. *Principes.* (inquit) *gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus.* Vnde prius quam dixisset, *vos estis lux mundi, præmittit vos estis sal terræ.* Quasi admonens ne cum in eminenti loco, quasi mundi luminaria fuerint constituti, terræ ex qua fuerunt conditi obliuiscerentur. Quæ autem mala

Psa. 120.

Sap. 7.

Iob 31.

Eccli. 31.

Ezec. 34.

Greg. 24.

mor. 14.

Luc. 21.

Matt. 5.

in re.

in republica, ex perniciofa principum, & puerorum gubernatione sequantur, statim indicat cum protinus sub infertur.

9 Et corruet populus vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum: tumultuabitur puer contra Senem, & ignobilis contra nobilem. Primum malum in Ciuitate Hierusalem ex tiranica principum gubernatione subsequutum, fuit reipublicæ perturbatio, & diuisio: inualecebant enim pueri contra Senes, quibus debitum non deferebant honorem, nec eorum consilij acquiescebant, quod ad literam adimpletum esse in euerfione Ciuitatis tempore Titi, & Vespasiani narrat Iosephus lib. 5. de bello Iudaico. Hinc collige quantum Ciuitatis malum sit Senibus non acquiescere, nec eorum consilio gubernari. Vnde è contrario ad denotandam pacem, & tranquillitatem, quam tempore aduentus Christi erat Ecclesia habitura, ait Zacharias. *Adhuc habitabunt Senes, & Anus in plateis Hierusalem:* Insinuans, Senes Iunioribus, qui regulariter inueniuntur in plateis, non ingratos fore: sed omnia, eorum consilio gubernari; quod magnæ felicitatis inditium est. Malum istud, quod vt futurum vaticinatur Isaias, iam adimpletum proprijs oculis prospiciens Hieremias deplorat, cum ait: *Senes defecerunt de portis, id est, vbi caute ciuitatis populi discernebantur.*

Zacharia. 8.

Thren. 5.

10 Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui, & dicet: *vestimentum tibi est: princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua.* Denunciat propheta aliud malum ciuitatis præcedenti annexum, quod videlicet in tanta calamitate & an-

gustia, nullus patronus, vel dux qui pro altero spontè periclitari audeat, vel eius curam suscipere, inueniatur. Ductis namque in captiuitatem optimatibus & consiliariis, & omni viro valido, & forti, nullus superstes remansit, qui Charitatis aliquod officium erga afflictos, & desolatos exhiberet. Id quod & in hac nostra misera tempestate quotidiana experientia conspiciamus. *Moritur iustus, & viri misericordie colliguntur.* Et sola sedet ciuitas plena populo: Plena populo, sedet sola? Vtique quia viri misericordie collecti sunt, qui alijs præesse poterat, & infinitus stultorum numerus remansit in populo. Quam calamitatem sanctus Iob, his verbis deplorat. *Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igne subuersa est: locus saphiri lapides eius, & gleba illius aurum. Auget reatum culpæ sequentis (vt Gregorius ait) præconium gloriæ præcedentis. nam vnusquisque casus tanto maioris est criminis, quanto prius quam caderet maioris potuit esse virtutis.* Ad nostram ergo confusionem, maiorum gloriam referamus. Quid Petrus Apostolus? Quid Paulus? Quid cæteri Apostoli? Quid martyres inuicti? Quid sancti confessores? Quid religionum fundatores, B. Benedictus, B. Franciscus, & B. P. noster Dominicus? Quid eius filij, Patris sui vestigia sectantes Petrus martyr, beatus Antoninus Archiepiscopus Florentinus, doctor Angelicus Thomas, concionator egregius, B. Vincentius, B. Hiacynthus, & B. Catharina? Nonne omnes lapides viuifortes & inconcussi, lapides saphiri? non ne glebæ auri purissimi, in visceribus Ecclesie absconditi, sed nunc iam omnibus conspicui? De

Isai. 57.

Thren. 5.

Iob 28.

Vide Gre

gorio m. 13

mor. 19.

1. Pet. 2. his namque scriptum est: *Et vos tanquam lapides vivi superaedificamini domos spirituales.* Et per prophetam
Isai. 54. Dominus Ecclesiae suae pollicetur, dicens: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphyris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos; & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Quid enim est sternam per ordinem lapides tuos, nisi id quod
Ephef. 4. Paulus ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi?* Ecce per ordinem lapides dispositos, primo Apostolos, secundo Prophetas, tertio Euangelistas, quarto Pastores, & doctores. Strauit per ordinem lapides, quia ut Greg. ait: sanctas animas in Ecclesia meritorum diuersitate distinxit: fundauit eam in Saphyris, hoc est super fundamentum Apostolorum, & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu: in quo omnis aedificatio constructa, cre scit in templum sanctum in Domino. Saphyrus. n. quia aerei coloris existit, fortitudinis similitudinem tenet. Iaspides in propugnacula posuit, quia contra aduersarios Ecclesiae pro defensione fidei martyres constituit, & doctores: Iaspis enim viridis est coloris, eos designans, qui nulla temporis reprobata ariditate marcescunt. Portas in lapides sculptos constituit, quia Praedicatores per quos ad Ecclesiam infideles ingrediuntur, exornauit, in sua nimis operatione sculptum habentes, quod verbis alijs praedicant, Id enim quod loquentes asserunt, viuentes ostendunt. Hij sunt lapides desiderabiles, & glebae illius au-

rum. Glebae quidem, per humilitatem, aurum per vitae puritatem: Glebae, quia rore gratiae perfusi, ex puluere & cinere se esse veraci confessione fatentur: Aurum, quia fulgore charitatis nitentes, preciosi in conspectu Domini inueniuntur. Igitur, ut verbis utar S. Greg. *Glebas haec terra habuit in prophetis, Greg. vbi glebas in doctoribus, glebas in patribus antiquis.* Haec inquam, terra tot preciosos fructus proferens, igne, id est ambitione & inuidia, subuersa est. Ambitio quippe & inuidia, sicut & ignis, nihil patitur esse supra: Si in inferioribus terrae partibus concludatur, omnia euerit, ut supra omnia sit. Ideo nullus inuenitur qui praesit, ideo, ut dicitur infra. *Preciosior erit vir auro, Isaia. 13, id est, rarior: omne quippe rarum est preciosum.* Ait ergo: *Apprehendet vir fratrem suum domesticum patris sui: ipsum tamquam per vim in principem eligendo; quibus verbis notat primo propheta diuitum impietatem & duritiam, qui in tanta rerum perturbatione & calamitate reipublicae, fratribus & domesticis subuenire noluerunt. Notat secundo eligentium iniquitatem: qui quadam contentione, ordine iustitiae distributivae praetermissio, fratres & domesticos, & non digniores eligere volebant in principem, de quo multa elegantissime dicit S. Thom. in hoc loco, Vide sup. nu. 7. & 8.*

11 *Vestimentum tibi est: Princeps esto noster; ruina autem, haec sub manu tua sit.* Nomine vestimenti, omnium temporalium copia designatur. Diues, inquit, es; abundas temporalibus, ruina haec sit sub manu tua, hoc est, in hac calamitate & miseria tuo sustentemur, & protegamur auxi-

auxilio: esto princeps noster. Proprium est enim principis officium, & munus praelati, omnem subditorum curam in se suscipere, & eos in tranquillitate & pace conferuare, & a procellis omnibus & tempestatibus defendere. In cuius signum ad Moysen diuina voce praecipitur, ut ad tegenda interiora sancta sanctorum ex bisso, cocco atque hiacyntho vela texantur; iussumque est ut ad protegendum tabernaculum, vela cilicina & pelles extenderet: quae nimirum, vel pluias, vel ventos, vel puluerem tolerarent. Vbi sanctus Gregorius. *Quid, ait, per pelles & cilicia, quibus tabernaculum tegitur, nisi grossas hominum mentes accipimus, quae aliquando in Ecclesia, occulto Dei iudicio, quamuis dure sint praeferruntur? Quae quia seruire curis temporalibus non timent: oportet ut tentationum ventos & pluias, de huius mundi contrarietatibus portent. Quid vero per hiacynthum, coccum bissumque signatur: nisi sanctorum vita tenera, sed clara: quae dum caute in tabernaculo sub cilicijs & pellibus absconditur, sua integra pulchritudo seruatur? Ut enim in interiora tabernaculi, bisso fulgeat, coccus coruscet; hiacynthus ceruleo colore resplendeat, desuper pelles & cilicia, imbres, ventos & puluerem portant. Qui igitur magnis virtutibus in sancta Ecclesia sinu proficiunt, praepositorum suorum vitam despiciere non debent, cum vacare eos rebus exterioribus vident: quia hoc quod ipsi securi intima penetrant, ex illorum adiumento est, qui contra procellas huius saeculi exterius laborant. Quam enim candoris sui gratiam retineret, si bisso pluuia tegeret? Aut quid fulgoris atque claritatis coccus vel hiacynthus ostenderet, si haec susceptus puluis saedaret? Et forsitan propte-*

rea pulchritudo Ecclesiae pellibus Salomonis comparatur, cum dicitur: *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar; sicut pelles Salomonis: Quia ex illorum protectione, species fidelium dependet. Hinc est quod principes & praelati, sub persona regis Tyri, Cherubim nomine designantur; de quo ait propheta: Tu Cherub extentus, & protegens; & posui te in monte sancto Dei: Quia videlicet in culmine regiminis a Deo constituti, sibi subditos plenitudine scientiae debent protegere, similes Cherubim, quae exte debant alas suas super locum arcae, & protegebant arcam, & vectes eius desuper. Extendebant, inquit, & protegebant, exte debant charitate alas suas, & protegebant potentia, quae sub alis habebant. Extendens calum sicut pellem (ait propheta. Vbi Bernardus) Habet Ecclesia calos suos, homines spirituales, vita & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos; latos charitate, contemplatione suspensos. Et hi pluentes pluiam verbi salutarem, tonant increpationibus, coruscant miraculis. Hi enarrant gloriam Dei, exte ti sicut pelles super omnem terram: Et sicut pastor ille antiquus Iacob, pro ouibus suis, die ac nocte astu vrgebatur & gelu, fugiebatque somnus ab oculis suis: ita Ecclesiae pastores & principes debent confamilia pro subditis pati. Sed quis haec (ait Chrysostomus) nunc potest dicere, quod propter eos quos pascit, tot ferat labores & pericula? Paulo autem soli licebat hoc fidenter dicere, atque his maiora, Et vbi, inquis, Paulus haec sustinuit? Audi eum dicentem: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrer? O pastoris dilectionem indulgentissimam. Aliena ruina meos dolores au-*

Cant. 1.

Ezech. 28.

3. Reg. 8.

Psal. 103
Bern. Ser. 27. in cat. circa. fin.

Psal. 18.

Gen. 23.

Chris. to. 1. hom. 57 in gen. circa finem.

2. Cho. 11.

gent,

gent, aliena scandala fornacem doloris mei succendunt. Hunc omnes imitemur, quibus rationales oues concredita sunt: siquidem tanta in brutis pecudibus custodiendis vigilantia fuit

Matth. 13. *cob:* Attendite ad summum pastorem Christum, qui ut sub alis suis, sicut gallina pullos, congregaret fideles, maioribus periculis se exposuit. Infirmatur gallina cum pullis, raucescit vox eius, fit hispidum totum corpus, dimittuntur alæ, laxantur plumæ, & habet erga pullos nescio quid ægrotum. Hæc omnia in Christo agnosce: Ipse enim pro nobis doluit & infirmatus est, Contemptus est, a lapis cæsus, flagellatus, ligno affixus, lancea vulneratus, laborauit clamans, rauca facta sunt fauces eius. Quid clamabat? Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Congregare volebat pullos sub alis, & ut illos defenderet ab inimico, laxauit plumas: Sicut scriptum est: Expandit alas in protectionem eorum. Totum corpus obiecit miluo, populo videlicet Iudæorum, ne suos tangeret. Sinite, inquit, hos abire: viuant illi, ego moriar. Verè hæc sunt Charitatis officia maternæ pietatis. Talia decet pastores, tali prælati. Ruina hæc sub manu tua fit.

Psal. 68.
Matth. 11.

Exod. 32
Ioan. 18.

12 Respondebitque in die illa, dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite me constituere principem populi. Hæc erit, inquit, responsio illius, qui tunc fuerit in principem electus, in textu hebræo pro respondebit, habetur verbum *izâ*, idest, superbia erigetur, vel superbiet, vbi notatur hominum arrogantia, qui multoties infirmis, & egenis præesse dedignantur, & cum in dignitate aliqua constituuntur, vel

eliguntur ad illam, statim ad maiora elatione quadam aspirât; cum tamen magis humiliari debuissent. Non sum medicus, &c. Hebraicè habetur *hobès*, idest, Chirurgus, vel ille qui ossa cōfracta solidare facit. Quasi dicat, Contritiones vestras ego alligare non possum: In domo mea non est panis, neque vestimentum, idest, abundantiam rei familiaris non habeo. Pro illa namque vsurpant hebræi, hæc nomina panis, & vestimentum. Vnde solent homines de aliquo prædiuite dicere habet victum & vestitum; ideo tanto muneri aptus non sum: nolite ergo me constituere principem populi. Hinc admonet sanctus Hieronymus eos qui in principatū aliquē multitudinis iudicio acquiescant, sed prius nouerint mensuram propriam. *Quanti*, inquit, *panem non habentes, & vestimentum cum ipsi esuriant & nudi sint, neque habeant spirituales cibos, neque Christi tunicam integram reseruauerint alijs, & alimoniam & vestimenta promittunt, & pleni vulneribus, medicos se esse iactant: nec seruant illud mosaicum: provide alium quem mittas.* Nec respondet: Non sum medicus, sed sicut filij Zebedæi, dicunt: Possumus; prima-
tum supra vires suas ambiētes. Quibus profecto illud accidit, quod Saul dixit: Dabo ei filiam meam Michol, ut fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philistinorum. Non aliter dignitas Ecclesiastica est multis in scandalum, illis videlicet qui non pro meritis, sed ambitiosè illam appetunt. Oliua, ficus, & vitis promoueri in ducem aliorum arborum renouunt: oliua respondet: Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua dū vtuntur & venire,

Hieron.

Officium
prelati
giende

Matth.

1. Reg.

Iudic.

ut inter ligna promouear? Ficus ait: Numquid possum deserere dulcedinē meam fructusque suauissimos, & ire ut inter cætera ligna promouear? Vitis, lignis dicentibus: Veni & impera nobis, Se excusat, & inquit: Numquid possum deserere vinum meum, quod latificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri? Et tamen ramus plenus spinis & nulli vsui nisi igni aptus à lignis in regem eligitur, & statim regiam dignitatem acceptat: Si verè, inquit, me regem vobis constituis, venite, sub umbra mea requiescite. Sic in Ecclesia sancti & iusti honores refugiunt, & regimen acceptare nolunt, timentes ne dulcedinem spirituales amittant, dum a causis alienis implicantur, & tamen ramus spinis peccatorum circumdatus dignitates amittit, & temerè oblatas acceptat. Lege Ioan. Chrysostr. tom. 5. lib. 1. de sacerdotio colum. 15. & lib. 2. in fine, & lib. 3. in prin. & lib. 4. col. 2.

13 Ruit enim Hierusalem & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adinuationes eorum contra Dominum ut prouocarent oculos maiestatis eius. Ruere est alto ex culmine in profundum cadere, quod tempore Titi, & Vespasiani ciuitati Hierosolymitanæ accidit. Quia lingua eorum, & adinuationes eorum contra Dominum: Quia Christum occiderunt, contra quē multa procaciter loquuti sunt, ipsum blasphemantes, & adinuationes, ut illum illuderent & torquerent, exquirentes. Sic interpretantur istum locum, sanctus Hieronymus, & sanctus Cyrillus. Ut prouocaret, idest, ut illum ad iracundiam prouocarent: de quo vide capite 1. num. 58, 59. Meminit autē oculorum eò quòd cū oculi læduntur, facile homines ad iracundiam

Vide c. 4.
nu. 4.Hieron.
Cyrill.

prouocantur.

14 Agnitio vultus eorum respondebit eis, idest, pœnas luunt suis correspondentes delictis, ut explicat sanctus Hieronymus. Vel agnitio vultus, siue apertio vultus sumitur pro impudentia, & inuerecundia, qua peccauerunt. Quos turpis facti pudet, vultum operiunt: qui verò gloriantur cum malè fecerint & exultant in rebus pessimis, vultum aperiunt, & omnibus ostendunt, quod hilaritatis cuiusdam, & securitatis inditium est. Tanta erat populi impudentia, ut turpia operans non erubesceret, nec operiret vultum. Sicut scriptum est: Frons meretricis facta est tibi, & noluisi erubescere. Hæc igitur agnitio vultus, hæc insignis impudentia respondebit eis. Quid est respondebit? Stipendium debitum illis reddet, illud utique de quo scriptum est: Stipendium peccati mors. Respondebit, non eos defendendo, sed arguendo, sed increpando, sed eorum confusionem ostendendo. In textu hebraico habetur *Acarath*, idest, abalienatio vultus, & refertur ad irā maximā, quam irrationabiliter contra Christum Iudæi conceperunt. Apparēt quippe in vultu sæpissime peccata, & interni animi affectus, iuxta illud Eccli. 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus, Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis indicant de illo. Id quod in iracundis & inuidis, quales erant Iudæi maximè verum haber. Vnde Chrysostr. Quid in iracundo non turpe? Oculi insuaues, os distortum, membra tremula, lingua infrenis, nullique parcens, mens stupida, figura indecens, multa insuauitas. Vnde de (oro) demoniacorum oculos, & ebriorum, & insanientium, quid differunt

Pron. 2.

Hier. 3.

Rom. 6.

Eccli. 19

Chry. ho.

17. in A-

cta col. 4.

10. 3.

runt inter se? Nonne nihil est quam insania? Tales erant vultus Iudæorum frementium contra Christum: quos propterea canes Dominus per prophetam appellavit: *Circumdedero me, inquit, canes multi.* Et iterum:

Psal. 21. Erue à frænea Deus animam meam, & de manu canis unquam meam. Vbi

Aug. sup. *Augustinus: Qui sunt canes? Qui canino more latrant, neque intelligunt contra quos. Nihil illis fit & latrant. Quid fecit cani transiens viam suam? tamen ille latrat. Qui latrant cæcis oculis, non discernentes contra quos, aut pro quibus, canes sunt.* Similes ergo canibus Iudæi. Quid fecit Christus populo Iudæorum? *Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à Diabolo.* In via, dum ascenderet Hierosolymam, cæcum illuminavit, illi irascebantur sine causa: latrabant, murmurabant, mordere volebant. *Non est hic homo a Deo, inquit, quia sabbatum non custodit.* Et iterum: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Ut quid latras popule insipiens: nihil mali tibi fecit Christus: Popule meus quid feci tibi, aut in quo molestus fui? Responde mihi? Abalienatus est vultus illorum contra Christum: ex eorum facie quilibet poterit facile dignoscere, illos esse improbos & sceleratos; Hæc est agnitio vultus eorum cognitio peccatorum ex vultu; hæc respondebit eis, concordabit cum ijs quæ moliantur in pectore, non erit absconditum eorum delictum: vnde subditur.*

Ioan. 9. *Ioan. 11.*

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

Act. 10.

stent. Confert enim Iudæorū peccatum cum peccato Sodomorū in hoc, quòd sicut Sodomitæ publicè, & in conspectu omnium dixerunt ad Loth: *Educ viros, ut concubamus cum illis.* ita & Iudæi palam contra Christum clamauerunt: *Tolle, tolle crucifige eum.* Hoc fuit Iudæorum peccatum, hoc facinus eorum quod quasi Sodoma prædicauerunt, Vide cap. 1. num. 34. Quid autem agnitio vultus eorum debeat eis respondere, statim indicat, cū ait.

16 Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala. Væ, damnationem importat æternā, siue aliquod ingens malum; vt diximus c. 1. n. 15

Sicut. n. agricolæ respondet fructus iuxta qualitatem seminis, ita & hominibus præmiū iuxta operum diuersitatem respondebit. Vnde & Paulus: *Quæ seminauerit homo, hæc & metet.* Quoniam qui seminauerit in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminauerit in spiritu, de spiritu & metet vitam æternam. Vide quid respondeat femi-

nanti opera carnis. Vtique supplicium æternum: *Multipliata sunt iniquitates nostræ, & peccata nostra responderunt nobis,* ait propheta: Quid responderunt, nisi quod latebat in semine, quod facies eorum indicabat? Quoniam agnitio vultus eorum respondebit eis: Væ animæ eorum; Quare?

17 Quia reddita sunt eis mala. Loquitur propheta de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. Septuaginta viri transferunt: *Quia consuluerunt consilium, & malum contra se.* Quæ verba sanctus Ambrosius, sanctus Hieronymus, & Iustinus martyr, ad consilium illud referunt, quod Iudæi cogitauerunt contra Dominum, vt eum

morti traderent, de quo scriptum

Gen. 49. est: *In consilium eorum non veniat anima mea, & in cætu illorum non sit gloria mea; quoniam in furore suo occiderunt virum, id est, Christum: & in voluntate sua suffoderunt murum.*

Psal. 19. Et iterum: *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire: Illud videlicet, Expedi vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat: Sed quomodo consilium istud stabilire non potuerunt. Quia & Christum occiderunt, & à Romanis debellati perierunt? Sed Dominus cõ-*

Isai. 46. silium suum stabile fecit. *Consilium, inquit, meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Vtrumque consilium, & Iudæorum & Domini propheta simul complexus est, cum ait: *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: Seruus autem tuus, exercebatur in iustificationibus tuis. Nam & testimonia tua, vel martyria tua (vt legit Aug.) meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.* Consilium contra consilium. Sederunt Iudæorū principes, quærentes consilium quomodo Christum perderent: sed Christus consilium quærebat, quomodo inimicos perditos inueniret, & iustificaret. *Et consilium meum, inquit, iustificationes tuæ.* Reddebant illi mala pro bonis: Christus bona pro malis retribuebat. Sed obserua, quod non dicit propheta: cogitauerunt, vel consuluerunt consilium contra Dominum, sed contra se: quia non est prudentia, non est consilium contra

Ps. 118. Dominum. In caput proprium consilium eorum versum est.

18 Dicite iusto, quoniam bene. Quemadmodum Dominus in Euangelio, post quam signa & tribulationes, quæ propè diem iudicij super-

morti

morti

morti

morti

morti

morti

morti

morti

morti

morti

morti

ventura erant prædixerat, ne videretur damnare velle iustum cum impiis, aut tempestatem fuisse propter illum exortam: blandè statim electos alloquitur: *His, inquit, fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra. quoniam appropinquat redemptio vestra:* Ita in præsentia, quoniam multi electi iusti, & sancti erant reprobus, quibus mala ventura propheta denunciauerat, permixti: ad eos consolandos se conuertit. *Dicite, inquit, iusto, quoniam bene.* Semper namque Dominus suorum recordatur, etiam quãdo in illè contra iniquos irascitur. Audi quid de ira ipsius dicat propheta: *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum: labia eius repleta sunt indignatione & lingua eius quasi ignis deuorans: spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum; & frænum erroris, quod erat in maxillis populorum.* Sed cum electorum recordatur, statim iram temperat: & cum ad illos sermonem conuertit, blandè loquitur, verba consolatoria profert. Vnde & subditur. *Canticum erit vobis sicut vox sanctificatiæ solemnitatis & lætitiæ cordis, sicut qui pergit cum tibia, vt intret in montem Domini ad sortem Israel.*

19 Quoniam bene. Obserua, quòd non inquit, bonum hoc erit iusto, vel illud, sed bene aduerbiallyter; vt scias, præmiū à Deo iustis præparatum, illimitatum esse, in quo omnia bonorum genera continentur. Vnde Moyse inquirenti: *Exod. 3.* *Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis? Respondit Dominus: Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est misit me ad vos. Non inquit, qui est hoc, vel illud, sed*

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui

qui est. Eo quod esse illius illimitatum est & infinitum: sic in presentia ait absolute, quoniam bene. quia bene erit iusto, omnia illi cedent prosperè. Bene illi erit in prosperis, bene in aduersis, bene in tranquillitate, bene in captiuitate, sicut scriptum est: *Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructusque iumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, & caula ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens & egrediens.* Omnes denique benedictiones iustorum venient super illum. Bene illi erit: bene in hoc sæculo, bene in futuro, bene inter amicos, bene inter inimicos. Quare? Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Consonat hic locus, cum illo prophetæ vaticinio: *Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulat in vijs eius, Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es & bene tibi erit.* Duo prophetæ sibi correspondent, Alter ait: *quoniam bene, alter inquit, Beatus es, & bene tibi erit.* Alter dicit: *quoniam fructum adinventionum suarum comedet, alter respondet: Labores manuum tuarum quia manducabis.* Quid enim labores manuum iustorum sunt, nisi fructus adinventionum ipsorum? *Beatus es, inquit, de presentia: Et bene tibi erit de futuro: quia & in hoc sæculo, & in futuro beatus est iustus, & bene illi. Beatus in via: Quia beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini: Et beatus in patria. Quoniam ipsi Deum videbunt.* Hinc & Paulus ait: *Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quæ reuelabitur, inquit, non*

autem quæ dabitur nobis: quia beatitudinè futuram iam habet iustus. In semine est, in radice habetur; manifestabitur autem in patria. Vnde Chrysostomus ait: *Postquam Apostolus futuram illam scilicet gloriam dixit: Ostendit illam iam esse. Neque enim, inquit, ad gloriam quæ futura est, sed quæ reuelabitur, tamquam, quæ nunc quidem sit, occultetur tamen ad huc. Quod & alibi manifestius ait: Vita vestra occultata est cum Christo in gloria.* Manifestabitur autem fidei velamine, sub quo occultabatur sublato.

20 Quoniam bene, in textu Hebraico pro bene habetur *thob*, idest bonus: & potest hoc referri ad testimonium conscientie bonum, quo anima iusti recreatur, & gaudenter iter peragit. *Gloria nostra* (inquit Paulus) hæc est, testimonium conscientie nostræ. Et iterum: *Ipsè enim spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod filij Dei sumus.* Et iterum scriptum est: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Quale gaudium apud se concipit iter agens pauidus, vel dubius, an recto tramite incedat, cum socius aliquis illi adiungitur, sciens viam, & illi dicitur: quoniam bene, quod recta incedit via, quod cito ad patriam optatam perueniet, quod cœna magna est illi præparata? Audi prophetam: *Lætatus, inquit, sum in his quæ dicta sunt mihi. Quare lætatus? Nū in valle lacrymarum lætitia esse poterit? Nūquid lætatus est, quia de post fortantes acceptus, vinctus est in Regem? Numquid, quia inimicos superauit? Vel quia multas habuit diuitias? Non. Sed quare? Quia dictum est illi: In domum Domini ibimus. Quia tauri, & alia occisa sunt, & omnia parata: quia cito veniet, & apparebit ante faciem*

Chry. ho.
14. sup. e.
Pl. ad Ro.
col. 4. t.

Coloss. 1.

2. Cor. 1.
Rom. 8.

1. Io. 3.

Pf. 11

faciem Dei: lætatus est; quia dictum est illi: *quoniam bene.* Hæc est iustorum lætitia, hæc consolatio, hoc ipsorum gaudium.

21 Quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Fructum bonorum operum, quæ, vt Deo deseruiat, excogitant iusti: appellat fructum adinventionum. De his enim scriptum est: *Quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus.* Habet adinventiones suas Deus, habet & iustus. Ille vt pro hominibus patetur; quia in propria natura mori non poterat: factus est homo. Et in terris visus est, & cum hominibus conuersatus, & modum inuenit, quo pro hominibus satisfaceret. Quæ commendans propheta: *Confitemini Domino* (ait) & *inuocate nomen eius: notas facite in populus adinventiones eius.* Ille etiã in adinventionibus exercetur, vt consimili studio aliquid Domino retribuatur. Non ergo esuriat in æternum. Ex ijs enim quæ operatus est saturabitur. Fructum adinventionum suarum comedet: Sicut scriptum est. *Ecce serui mei comedent, et vos esurietis: ecce serui mei bibent et vos sitiatis; ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini: vnde & de impijs statim subditur. Væ impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei.* Est væ in bonum, cum videlicet flagellis iusti erudiuntur ad vitam, iuxta illud: *castigasti me domine & eruditus sum.* Et est væ in malum, cum scilicet reprobi perpetuo torquebuntur in morte. Iuxta quod

Sap. 3.

Baruc. 3.

Isai. 12.

Isai. 65.

Hier. 31.

Mat. 21.

Supra n.

14. 16.

tus eorum respondebit eis.

22 Populum meum exactores sui spoliauerunt, Pro exactores habetur in hebraeo, meolel. i. exactores sui pueri, quo denotatur magna calamitas reipublicæ, quæ pueris est tradita, deuastanda, idest iniquis iudicibus, qui velut pueri proprijs tantum modis intendebant. Vide cap. 1. num. 62. & in hoc cap. n. 7. & 8. *Et mulieres dominatæ sunt eis.* Supra prædixerat: & effeminati dominabuntur eis: modo id ipsum quasi iam adimpletum videns, iterum commemorat. Possunt aliter verba ista accipi, ita videlicet, vt referantur ad inconstantiam virorum, quibus (quia effeminati erant) mulieres dominabantur, contra illud apostoli decretum: *docere autem mulieri non permitto, nec dominari in virum.* Vnde, & a principio dictum est mulieri; *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Et hinc est quod Aristotil. viros suis mulieribus subiectos, vixorios appellat, quasi eos redarguens quod à dignitate viridegenerantes, in vxorum conditionem sint conuersi: illis in omnibus & per omnia obediens: Cum tamen scriptum sit; *Similiter & mulieres subditæ sint viris suis: sicut Sara obediebat Abraham, Dominum eum vocans.* Hoc autem grande malum subsequutum est in republica ex principum gubernatione peruersa. Vbi enim princeps puer erat, quid mirum si viri in puerorum transformentur naturam? Sed obserua quod non debent viri vxoribus, ac si essent ancillæ dominari; sed sicut sociam regere, gubernare, & eius infirmitatibus condescendere. Vnde S. Petrus postquam docuit: mulieres subditæ sint viris suis, viros admonet, ne velint vxoribus dominari. *Viri similiter*

1. Tim. 2.

Gen. 3.

Aristot. 1.

Polit.

1. Pet. 3.

Gen. 18.

1. Pet. 3.

(inquit) *cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmatori vasculo, mulieri impartientes honorē, tanquam & cohæ redibus gratia vitæ.* Non ergo vir dominari debet vxori, nec vxor viro: In cuius signum mulier, nec ex capite viri formata est, nec ex pedibus, sed ex latere illius. Et tulit, inquit, unam decostis eius, & repleuit carnē pro ea, & edificauit dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam: quasi dicat. Ecce mulier, nō est à te bello capta, nec proprijs pecunijs empta, sed ex latere tuo formata, vt sit tibi sodalis: nō ancilla. Adiuutoriū est simile tibi, vt pariter ambuletis. Ideo ergo non ex capite, nec ex pedibus Adæ illam formauit: sed ex latere, ne sit mulier viro caput: neq. à viro velut pes, sed ut socia ha-

Gen. 2.

Aug. lib. de bono coniugali c. 1. to. 6.

beatu. Vnde August. ait. *Quoniam vnusquisque homo, humani generis pars est, & sociale quoddam est humana natura: magnumquē habet, & naturale bonum, vim quoque amicitia; ob hoc ex vno Deus voluit oēs homines condere, vt in sua societate, non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. Prima itaque naturalis humana societatis copula vir & vxor est. quos nec ipsos singulos condidit Deus, & tanquam alienigenas iunxit, sed alteram ex altero creauit. Signans etiam vim coniunctionis in latere, vnde illa detracta formata est; lateribus enim sibi iunguntur, quō pariter ambulant, & pariter qui ambulat intuentur. Consequens est conexio societatis in filijs, qui vnus honestus fructus est, non coniunctionis maris & feminae, sed concubitus. Poterat enim esse in vtroque sexu, etiam sine tali commixtione, alterius regentis, alterius obsequentis amicabilem quædam & germana coniunctio. Hæc ex*

August. verba retuli, ut discant viri qualiter debeant vxores amabiliter regere; & uxores nouerint suis uiris gaudenter subesse. Lege eundem Augustinum tom. 6. lib. 21. contra Faut. cap. 7. & S. Chrysostrum tom. 2. homilia 21. ex varijs in Math. col. 4. & to. 4. hom. 26. super 1. epi. ad Corinth. col. 9. 10. & hom. 20. ad Ep. hef.

23 *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Legis doctores, & sacerdotum principes beatificabant populum adulatorijs verbis, vt bona raperent tēporalia, & hanc eorum rapacitatem & dolum notat propheta in præsentia: de quo vide c. 1. nu. 62. Hinc est quōd adulatores scorpionibus comparantur: Ezech. 2. *& cum scorpionibus habitas; quia non mordent in facie.* hoc est in præsentia, & in manifesto, sed a tergo, & in occulto, veneno corda hominū inficiunt: habentes quidem mel in ore sicut apes, sed simul figunt aculeum quo pungunt, & facies hominum intumescere faciunt. Isti profecto viam gressuum iustorum dissipant: quia dum inperfectis hominibus de sua virtute blandiuntur, eorum mentes in elationem ducunt: & sic meritum eorum perire faciunt; quibus illud congruit, quod Paulus ait: *præuidentes auribus* &c. quia vt hominibus placeant, loquuntur quod illos delectat, vt bona eorum rapiant, & decipiant. Vnde Sanctus Bernardus illos similes reputat vespibus paruis, quæ demoliuntur vineas. *Capite, inquit, vulpes paruas, quæ demoliuntur vineas: Nam vinea nostra floruit. Pessima vulpes occultus detra-*

Ezech. 1

Adulatores scorpionibus comparantur.

flor. sed non minus nequam. adulator blandus; Vterque vineas dum

Bern. ser. 63. in Cant. tit.

florent

florent demoliuntur, & viam gressuum incipientium dissipant; Quare (vt Hieronymus ait) *veluti pestis anima, adulatorum blandimenta sunt fugienda: molliti namque & blandi sunt sermones eorum, super oleum: Sed ipsi sunt iacula.* Opus incertum interficiunt, omnes gressus meos dissipat.

Hier. epi. 14. ad Celantia. t. 1. Psal. 54.

24 *Stat ad iudicandum Dominus stat ad iudicandos populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius.* Multi sancti, & antiqui doctores, inter quos est Tertullianus, accipiunt passim illud verbum; ad iudicandum, & referunt locū istū ad Christū, qui vt docent Euangelistæ, ante Pilatum stetit, vt ab eo iudicaretur. Afferūt quē hanc esse apertam prophetiam iniqui iudicij, quo agnus innocens Christus fuit ad mortem condemnatus; de quo scriptum est: *Causa tua quasi impij iudicata est; causam iudiciumque recipies: quem locum Sanctus Thomas interpretatur de Christo.* Et hæc explicatio propter

Tertul. li. 4. aduers. Marcion.

Pob 36. S. Th. 3. p. 9. 49. ar. 6

Hierony. Rupertus

S. Thom. Iustin. in dialog. ad uers. Triphonem. August. Gregor.

authoritatem antiquorum patrum & reuerentiam illis debitā veneranda est. Secunda explicatio est Sancti Hieronymi, & Ruperti, qui accipiunt actiue illud participium ad iudicandum, & referunt illud ad destructionem ciuitatis, Veniet. n. Dominus ad iudicium, cum senibus & principibus populi sui, idest contra fenēs & principes, quos per Titum, & Vespasianum debellauit: & eadem est explicatio Sancti Thomæ & Iustini martyris. Tertia explicatio est Sancti Augustini tom. 8. in illa verba psal. 49. *Et in circuitu eius tempestas valida:* Et super Psal. 121. in illa verba. *Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini, & c. Sancti Gregorij homil. 1. super Ezechiel. qui præsentem locum expli-*

cant de iudicio vniuersali: cuius signum quoddam fuit calamitas Hierosolymitana, vt dictum est c. 2. num. 21. Veniet enim Dominus ad iudicium, cum senibus & principibus. i. cum viris apostolicis, qui se debūt in iudicio, iudicantes duodecim tribus Israel. Vide cap. 1. nu. 60. 63. & expende illud verbum, *stat*, quo designatur rectitudo, & inflexibilitas vniuersalis iudicij.

25 *Vos enim depasisti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra.* Iterum commemorat peccata supra memorata, ne sint in memores delictorum, propter quæ superuentura erat super illos tribulatio, scilicet propter iniustitiam, & rapinam, propter auaritiam & cupiditatem bonorum temporalium. Superius illos appellauerat exactores, siue, vt alij legunt, vindemiatores, qui faciunt racemationē, idest, collectionem racemorum, qui à vindemiatoribus sunt præteriti; cōdemnans maximam sacerdotum, & principum auaritiam, vineam Domini vsque ad folia deuantium & bona etiam minima à populo surripientium. Nunc autem cum grege vindemiatam vineā depascere illos confert, qui nihil prorsus in vinea reliquit alijs vtile. Vide quē contra auaritiam sacerdotum & phariseorum diximus cap. 1. nu. 62. & c. 2. num. 18.

26 *Et dixit Dominus Deus.* Sanctus Chrysostrum inquit, curtā crebrō in prophetis hæc verba reperiantur. Cum enim mysterium aliquod, vel vaticinium annūciare volunt, præmittunt regulariter verba ista: hæc dicit Dominus. Vix in Ezechiele transeunt viginti versus, aut triginta, & statim dicitur: & factus est sermo Domini ad Ezechiel.

Chry. ho. 3. in Mar. to. 3.

chielé prophetā. Dicat aliquis: hoc quare tam crebrò ponitur in prophetis? Quoniam Spiritus sanctus descendebat quidem in prophetā: sed rursus secedebat. Quando dicitur: & factus est sermo Domini, ostenditur, quia Spiritus sanctus qui recesserat, rursus veniebat ad prophetā. Quia igitur non per modum habitus, non per modum permanentis Spiritus sancti inspiratio aderat prophetis; sed per modū transeuntis: (Non enim prophetabant quando volebant, sed quando Spiritus Domini illos, vt loquerentur inspirabat) ideo præmittunt sæpe: hæc dicit Dominus: Factus est sermo Domini ad me. Solus Christus quando volebat prophetabat; solus ille permanentem in se habuit spiritum, quo futura prædiceret: De illo namque Ioannes ait. *Et qui misit me dixit: Super quem videris spiritum sanctum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto.* Hoc signum datur Ioanni ad dignoscendum Christum, habere Spiritum sanctum super se descendentem & manentem. In aliis prophetis descendit Spiritus sanctus, sed non manet: quia non loquuntur prophetice, nisi quando ipse spiritus linguam eorū mouet, quando mentes eorū illustrat, quando pro sua voluntate dat eloqui illis. Propter quod calamo eorum lingua comparatur. *Lingua mea* Psal. 44. (inquit vnus ex illis) *calamus scribæ velociter scribentis.* Quid potest calamus scribere, quid exarare, nisi manu scribæ moueatur, & digitis deducatur illius? Deducit calamus scriba, scribit calamus, scribit & ductor illius. Quod calamus dicit, hoc dicit & scriba per calamum; Loquitur propheta, & dicit: Hæc di-

cit Dominus, quia lingua eius calamus scribæ. Quod propheta loquitur: hoc & Dominus per illum. Vide supra ca. 1. nu. 61. Hinc est quod idem Spiritus diuinæ Sapientiæ dicitur: Stabilis, & mobilis: Stabilis in Christo, super quem vidit Ioānes Spiritum sanctum descendentem, & permanentem: mobilis in prophetis; eò quòd non immobiliter inspiratio diuina intellectui eorum assistebat.

27 Pro eo quod eleuatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt extento collo, &c. Inuehitur propheta contra luxum superfluum, & vanum mulierū ornatum, illum mirificis verbis describendo. Quem etiam causam euerfionis Ciuitatis esse asserit, & modo non modicum in republica detrimentum affert & periculum: quando feminæ insana sese ornandi cupiditate ardent. Nam cum ex cōdictione sua sint auaræ, sumptui tamen nulli parcunt, vt se ornent & depingant, deducunt etiam de cibo necessario, vt preciosius induantur. In quo vt latè docet Augustinus, & Chrysostomus, magnam irrogant iniuriam creatori, imaginem ab eo factam melioribus coloribus, & facis, siue lineamētis depingere conantes. Vnde Cyprianus contra mulieres quæ formam pigmentis colorant, vel potius decolorant, scribens sic ait: *Si quis pingendi artifex, vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset; & signato iam consummatoque simulacro, manus alius inferret, vt formam iam pictam, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impunè laturam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudicitia cir-*

Sap. 7.

Aug. to. 3. lib. 4. de doct. Chr. 21. Chril. to. 4. ho. 4. Super. 1. episto. ad Tim. col. 4. 5.

Cypria. in epi. de habitu vir.

ca homines & incesta facis lenocinantis non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adulter adetineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista diuini operis; præuaricatio est veritatis. Et post pauca: Non sinceritas perseverat, & veritas quando quæ sincera sunt polluantur, & colorum adulterinis medicaminum fucis, in mendacium vera mutantur. Dominus tuus dicit: Non potes facere capillum vnum album, aut nigrum, & tu ad vincendum Domini tui vocē vis te esse potiore audaci conatu, & sacrilego contemptu? Crines tuos inficis malo præfagio futurorum: capillos iam tibi flammeos auspicias? Lege Chrysostomum to. 2. homilia 17. in illa

Matt. 6.

Math. 5.

verba Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam. Et homilia 8. tomo 4. super prima epistola ad Timotheum, S. Ambrosium in exhortatione ad Virginē circa finem, & Clementem Alexandrinum li. 3. pedagogi c. 111.

ad Tit. 2. 1. Thi. 2.

28 Sed vt sigillatim verba singula Isaia expendamus, obserua, quòd mulieribus maximè decent humilitas, modestia pudor, castitas, & verecundia: Vnde Paulus adolescentulas monet vt sobriæ sint & castæ subditæq. uiris suis. Et iterū ait: *Similiter, & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate, ornantes se, non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa.* Et iterum, *debet mulier velamen habere super caput suum propter Angelos.* Hinc sunt uerba illa Cypriani Virgines alloquentis. *Quomodo virg. fin. portauimus imaginem eius, qui de limo est: sic & portemus imaginem eius qui de celo est. Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat & veritas; portant discipline Dei memores; iustitiam cum*

1. Cor. 11

Cyp. epif.

de habitu

virg. fin.

1. Cor.

115.

religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendas iniurias mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace vnanimis atque concordēs. Quæ vos singula, o bonæ virgines obseruare, diligere, & implere debetis. Hinc & Sanctus Ambrosius uirginibus in exem-
plum, matrem uirginem proponens ait. *Nihil toruum in oculis: nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt in ipsa corporis specie simulachrum fuerit mentis, & figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci.* Sed in filiis Sion tanta morum erat corruptio, vt his virtutibus vitia contraria sequerentur in omnibus. Vnde in primis earum superbiam exprobrat, cū ait: *Eleuatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt extento collo; quod vitium non infrequens est his temporibus inter feminas. Nā cum agnoscere debuissent fragilitatem propriam (quia vasculum portant infirmum siue corpus spectes siue animam, minus enim valent robore, consilio, & prudentia) quò fragiliores sunt, eo inflatiores sæpè fiunt, internam superbiam, externa facie prodentes; & cum natura pudicum & submissum vultum sint sortitæ, contra naturam & collum & guttur extendunt, longum martirium pro breui gloria sustinentes. Deinde arguit earum incompositionem, & inuerecundiam, dicens:*

29 Et nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant pedibus suis; & composito gradu incedebant: Quod in feminis insignis impudentiæ est indicium: Nam, vt Augustinus

Amb. lib. 2. de virg. in princ.

Ioan. 1.

Psal. 44.

August. in
reg. mona
chor.

Cant. 7

nus ait: *impudicus oculus impudici cordis est nuncius*. Vbi est illud: In incessu, statu, & habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum; sed quod vestram deceat sanctitatem? Vbi est pudor, vbi verecundia? Vbi est illud quod sponsus ait: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis? Oblitæ estis gressuum sponsæ, modestiam, castitatem, humilitatem redolentium? Et Nutibus oculorum, inquit, ibant, & ambulabant pedibus suis: Quid est pedibus suis? Nunquid qui ambulat, potest alienis pedibus incedere? Pedibus inquit suis: quia pedes earum ad malum currunt: pedibus impudicis, & incompotis, non pedibus sponsæ, cuius gressus pulchri; cuius incessus suavis, & certum internæ puritatis inditium: Foueam ergo filia Sion gressibus suis incurrunt. Vnde, & subditur.*

30 *Decaluaabit Dominus verticem filiarum Sion: & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & periscelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & specula, & sindones, & vittas, & iberistra. Dicunt Romani cõmuniter. Roma quanta fuit, ipsa ruina docet. Dicat & propheta: Quam superfluus fuerit, & vanus ornatus filia-*

rum Sion, ipsa ruina docet. Vide indumenta, attende torques, inspicere monilia, & cætera ornamenta, quæ à filiabus Siõ Dominus abstulit, quæ in earum oculis dissipauit: & intelliges quales, quàm vanæ & superba illæ aliquando fuerint. Olim in paradiso sola innocentia primi parentes vestiti erant & ornati: sed post peccatum, tunicis pelliceis, eorum nuditatem Dominus cooperuit, quasi admonens, vt Augustinus ait, ne obliuiscerentur, se, amissa innocentia, mansisse mortales: & ecce feminæ mortalitatis signum, in instrumentum vertunt vanitatis: & cum propter peccatum sint vestes introductæ; qui in ornamentis preciosis, & nitidis gloriantur, peccatum ipsum commendare videntur. Stulta res & homine indigna, nõ secus ac si quis de veste quam insignu aut notam alicuius delicti portat, superbiret, quia serica est, aut auro contexta. Vnde Cyprianus: *Tolerabiliora, inquit, sunt adulterij crimina, quàm ornatus: ibi enim pudicitia hic natura adulteratur.*

21 *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio.* Hoc fuit ad literam impletum, in destructione per Titum & Vespasianum in ciuitate, facta quadraginta annis post passionem Domini. Nam (vt refert Iosephus lib. 6. de bello Iudaico prope finem) principes populi, & viri fortissimi ferro à Romanis fuerunt occisi, & diuersis tormentorum generibus transuerberati.

Gen. 3.
Aug. tot.
lib. 1. c.
gen. 24.

Cyp. int.
pif. de hu.
bitu viq.

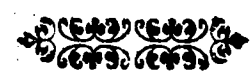
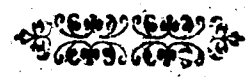

CAPVT QVARTVM.

3.

T apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum. 4. 5 In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, 6 & fructus terræ sublimis, 7 & exultatio his, qui saluati fuerint de Israel. 8 Et erit: Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, 9 omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. 10 Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. 11. 12 Et creabit Dominus super omnem locum Montis Sion, & vbi inuocatus est, nubem per diem, & fumum & splendorem ignis flammantis in nocte: 13 super omnem enim gloriam protectio. Et tabernaculum 14 erit in umbraculum diei ab æstu, & in securitatem, & absconsionem à turbine & à pluuia.

SVMMA CAPITIS.

NONIAM, vt supra diximus Isaias lata tristibus misceat & de peccatis populi quæ reprehendit, & pœna eorum quam annuntiat, ad mysteria Christi & Ecclesiæ sermonē transfert; post mala quæ vaticinatus est in capitulo precedenti, & quæ in principio huius capituli repetit, ad Christum quem ista prophetia principaliter respicit, reuertitur: & post calamitatem & viduitatem mulierum, quam à principio capitis commemorat: duo leta circa mysteria gratiæ, quibus inter tot calamitates consolentur electi, denuncia: Primo namque agit de conuersione Apostolorum ad Christum, & eorum qui ex Israel, suis iam malis edocti, Patriam propter sua peccata vastatam cernentes, adimpletamquæ illam populi imprecationem: Sanguis eius super nos, & super filios nostros; Christianam religionem amplexati, ad Deum reuersi sunt. De quo tractat ab illo versiculo: In die illa erit germen Domini. Vbi etiam de ascensione Christi, & de aduentu meminit Spiritus sancti. Secundo ostendit qualiter Deus his mysterijs, & alijs innumeris beneficijs suos protegat, & ab imminentibus periculis & calamitatibus defendat, de quo ab illo versu. Et creabit Dominus super omnem locum, &c.

Math. 27

Mat. 18

Deut. 7.

Aug. to. 4. q. 47. de vet. testa.

multæ; ponitur. n. sæpe numerus septenarius pro indeterminato numero; sicut cū ait: Non dico tibi vsq. septies, sed vsq. septuagies septies: Virū vnū dicentes panē nostrum, &c. i. nihil à te requirimus; non panē, non vestimenta, nihil rei familiaris volumus vt nobis conferas; sed tantum contendimus, hoc vnū a te petimus & postulamus, vt vxores tuæ nominemur, vt te in uirum habentes, nostrum auferatur opprobrium, ne desertæ, derelictæ, infœcundæ & steriles videamur. Scriptum est enim. Non erit in te infœcūda, & sterilis in terra tua: Inuocetur ergo nomen tuum super nos. Vbi obserua, quòd inuocari nomen alicuius super aliū, est eius nomine uocari: sicut à Christo dicuntur Christiani Hinc est illud Hierem. 7. Statis in domo super quam inuocatum est nomen meum, id est, quæ domus Dei dicitur & Gen. 48. Inuocetur super eos nomen meum. id est mei dicantur filij.

3 Sanctus August. Per septem mulieres, septem intelligit Ecclesijs, id est omnes (nam septenario numero voluit omne tempus) quæ Christum in uirum eligentes, spirituale bonorum operum prolem habere desiderant: intelligebant enim ad hoc natum esse Christum vt opprobrium auferret earum. Sed quid est hoc quòd precatur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum? Non à Christo panem requirunt; non vestimenta eius exposcunt; sed solum nomine illius honorari volunt. Spōsus est ille, qui sua virtute animas fœcundat, & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Sponsam habet, ecclesiam videlicet, propter quam reliquit patrem & matrem, vt adhereret uxori suæ. Sed mul-

tos in illa reperies (proh dolor) qui nomen Christi se habere gloriantur; & Christiani uolunt appellari, ut eorū auferatur opprobriū; & tamen panem illius comedere renunt, & vestimētis illius operiri cōtemnunt. Cibabis nos pane lacrymarum (inquit propheta) & potum. Sed ipsi pane isto cibari nolunt. Audi prophetā: Et vocauit Dominus Deus in die illa ad fletum, & ad plāctū, & ad caluitium, & ad cingulum sacci: Et ecce gaudium & letitia, occidere vitulos & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus, & bibemus, cras enim moriemur. Panem nostrum comedemus. Panem mendacij, de quo scriptum est: suauis est homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo. Et iterum: Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. Quia enim mendaces sunt filij hominum in stateris panem mendacij requirunt, suauem illum reputant, dulcedinē promittit; & calculo os implet impij. Mentita est iniquitas sibi. Et vestimentis nostris operiemur: Quid est uestimētis nostris? audiamus prius quæ sint uestimenta Christi. Apostolus ait: Induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Et iterum, Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis; & induentes nouum eū qui renouatur in agnitione Dei, secundū imaginē eius, qui creauit illū. Et ꝑ: Induite vos ergo sicut electi Dei sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatē, humilitatē, modestiā, paciētiā: supportantes inuicem. Hæc sunt uestimenta Christi, misericordia, benignitas, humilitas, modestia, paciētia, charitas; Hæc operit multitudinē peccatorum, hæc vestis nuptialis: hæc

Psal. 79.

Isai. 22.

Pro. 20.

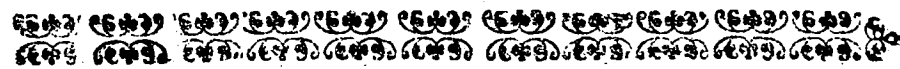
Pro. 4.

Psal. 61.

Psal. 26.

Rom. 13.

Colof. 3.

COMMENTARIUM.

apprehendent septem mulieres virum vnū in die illa dicentes; Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum. Prædixerat in fine capitis præcedētis Isaias, quā plurimos viros fortes, in prælio occidendos fore; modo: Tanta (inquit) erit virorum inopia, vt pro septem mulieribus vix vnus reperiat: Ait ergo: Apprehendent septē mulieres. i. & 11.

Vide c. 4. nu. 10. 15.

Psal. 18.

mul-

stola candida. Hac qui caret nudus est, illi similis, quem, cum descenderet ab Hierusalem in Hierico, excolauerunt latrones. Non est enim nudus (inquit Ambrosius) nisi quem culpa nudauerit. Vocem tuam Domine (ait Adam) audiui in paradiso, & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me: Cui dixit Dominus: Quis enim indicauit tibi, quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo preceperam tibi ne comederes, comedisti? Vestimentis ergo nostris, inquit, non tuis operiemur; & nesciunt mihi feri, quod breue pallium vtrumque operire non potest. Ignorat, qui charitatem non habet, quantumuis temporalibus abundet, & veste preciosa exterius induatur, quod miser est, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Qui ergo à Christo solum nomen Christiani requirunt, ne apud alios in opprobrium habeantur, fallaces sunt; & licet bestiam non adorent, sed Christum; imaginem bestiae adorare factis ipsis conuincuntur. Vidit propheta Euangelicus animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei; & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus, neque in manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis: Vbi Augustinus: *Quæ sit*, ait, *ista bestia, quamuis sit diligentius inquirendum, non tamen abhorret à fide recta, vt ipsa impia ciuitas intelligatur, & populus infidelium contrarius populo fideli, & ciuitati Dei. Imago verò eius, simulatio eius mihi videtur, in ijs videlicet hominibus, qui velut fidem profitentur, & infideliter viuunt. Fingunt enim se esse, quod non sunt, vocanturque non veraci effigie, sed fallaci imagine*

Luc. 10.
Ambros. Gen. 3.
Isai. 28.
Apoc. 3.
Apoc. 20.
Aug. 10. 20. de ciuit. Dei. c. 9.

Christiani. Ad eandem namque bestiam pertinent, non solum aperti inimici nominis Christi, & eius gloriosissima ciuitatis, sed etiam *zizania*, quæ de regno eius, quod est Ecclesia, sine sæculi colligenda est. Nec acceperunt, inquit, characterem eius in fronte, nec in manibus suis. Baptifinate insignitus es, sacra vnda perfusus? Bene. Signum Christi portas in fronte: sed si non recte viuus, si Deum, quem adoras, factis negas: characterem bestie in manibus portas, non conformaris intus & extra Christo: Cui consepulti sumus per baptismum in morte: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris; ita & nos in nouitate vite ambulemus. Vnde Augustinus. *Quid quid, inquit, gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertia die, in ascensione in calum, & in sessione ad dexteram Patris, ita gestum est, vt his rebus non mysticè tantum dictis, sed etiam gestis, configuraretur vita Christiana, quæ hic geritur. Nam propter eius crucem dictum est: Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs. Propter sepulturam; Consepulti enim sumus cum Christo per baptismum in morte. Propter resurrectionem: Vt quemadmodum Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vite ambulemus. Propter ascensionem vero in calum, sedemque ad dexteram Patris: Si autem surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Lege sanctum Bernardum sermo. 65, in Cantic. Vbi falsos Christianos peiores, ait, esse hereticis, de quibus explicat illud, Cant. 2. *Capite nobis vulpes par-**

Rom. 8.
Aug. in Enchirid. a Laurent. c. 53. 10. p.
Galat. 2.
Rom. 6.
Colof. 3.
Cant. 2.

mulas quæ demoliuntur vineas. Hinc & Augustinus ait: Omnes qui Christiano vocabulo gloriantur, & perditè viuunt, non absurdè possunt videri in filio Noe Cham figurari: passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, et annunciant profitendo, & male agendo exbonorant.
4 *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria. Germen Domini, in hoc loco, vt adnotauit Hieronymus, Apostolos significat, & eos qui ex Iudæis crediderunt in Christum, quos radix Iesse, hoc est verbum Dei caro factum germinauit, & produxit magnificos & gloriosos in vniuersa terra, Et viri, inquit, Iuda germen delectabile eius. Est enim peculiaris huius vocabuli vsus apud hebræos, quo filios germen solent nuncupare, sumpta metaphorâ ab arboribus: Nam quæ admodum ab illis germina & ramusculi oriuntur, ita & filij à partibus. Vnde germen Domini, idem est quod Dei filij. Vbi obserua, quod cum radix mortua videbatur, germen istud pullulauit ex ea: & memento grani frumenti cadentis in terram, quod mortuum multum fructum attulit. Vide sup. c. 1. nu. 33 & scito fructum confirmile ex hac radice processisse. Hinc collige id quod in cap. præcedenti Isaia prædixerat: *Ruit enim Hierusalem & Iudas concidit*, non ita esse intelligendum, vt ex toto actum sit de Israelitis. Nam vt Paulus ait: *Cæcitas ex parte contigit in Israel: Ex parte, inquit, non ex toto, quia non reppulit Deus plebem suam, quam præsciuit, sed reliquæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Concidit ergo Iudas: quia propter incredulitatem rami eius**

Aug. lib. 16. de ciuit. Dei. c. 10. 5.
Hieron.
Isai. 5.
Isai. 3.
Rom. 11.

fracti sunt, sed truncus remansit, non funditus arbor perijt.
5 *Germen Domini*, Aliqui doctores, inter quos est Sanctus Bernardus, & Lyranus, per germen Domini Christum intelligunt. Nā in hebræo pro germen Domini habetur *Semach*, quod est proprium nomen Christi. Vnde in translatione Chaldaica, quæ apud Hebræos dicitur Thargum, habetur: *Erit Messias Domini, &c. Dicitur autem Christus germen Domini: quia præcisus de terra viuentium trigesimo tertio ætatis suæ anno, rursus germinauit; & ex propria radice, hoc est virtute diuinitatis, ad similitudinem germinis in resurrectione pululauit; & caro eius restoruit, si cut scriptum est: Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitiienti. Vbi Augustinus. Quare vt radix? Ideo quia non est species illi, neque honor; Passus est, humiliatus est, consputus est, non habet speciem: homo apparebat, cum Deus esset. Sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis sug. Attendis arborem pulchram, amœnā, folijs virentem, fructibus opulentam, laudas, delectat aliquid de fructu capere, sub umbra illius sedere, & requiescere ab æstu, laudas totam illam pulchritudinem. Si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est. Noli contemnere, quod abiectum est; Inde processit, quod miraris, vt radix sit in terra sitiienti. Et intra: *Vnde hæc tanta Ecclesie pulchritudo? Queramus radicem. Consputus est, humiliatus est, flagellatus est, crucifixus est, vulneratus est, contemptus est. Ecce hic species non est: sed in Ecclesia gloria radicis pollet. Sed quid est, ascendet de terra sitiienti? Hic virtus radicis ostenditur, quæ etiam in terra arida,**

Explic. Ber. ser. 1 in f. Pente cost. Lyra. Isai. 4.
Isai. 53.
Aug. li. 50. ho. ho. 36.

arida fructum profert. In radicem ergo & non in terræ fecunditatem sunt fructus referendi, Scriptum Rom. 11. est enim: *Non tu radicē portas, sed* Job. 14. *radix te.* Hinc est illud: *Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursus virefcit, & rami eius pullulant: si senue rit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comā, quasi cū primū plantatū est.* Quē locū de Christo Domino, S. Greg. interpretatur, dicens: *Hoc fortasse etiā de Domino ipso scilicet bonorū omnium capite valet intelligi, iuxta hoc vtiq; quod prædiximus: quia de semetipso ait. Si Luc. 23. in viridi ligno hæc faciunt, in arido, quid fiet? Se enim lignum viride, & nos lignum aridum dixit: quia ipse in se vim diuinitatis habuit: nos verò qui puri homines sumus, lignū aridū appellamur. Habet ergo lignum spem, si præcisum fuerit: quia rursus virefcit: quoniam & si occidi per passionem potuit, per resurrectionis gloriam rursus ad vitæ viriditatem venit. Huius rami pullulant, quia resurrectione illius multiplicati, longè, latèque fideles creuerunt. Huius radix in terra quasi senuit; quia eius prædicatio Iudæorum perfidiæ despecta fuit, & in puluere truncus emortuus est: quia in corde persequentium, quod perfidiæ suæ ven to leuabatur, contemptibilis & despectus est habitus, quia carne potuit occidi: sed ad odorem aquæ germinauit; quia per virtutem Dei, extincta caro illius ad vitam redijt. Iuxta quod scriptum est: *Quem Deus suscitauit a mortuis; & fecit comam, quasi cum primū plantatum est; quia illa Apostolorum debilitas quæ in morte illius expa uit, & negauit, & negando aruit, per resurrectionis eius gloriam rursus ad fidem viruit.* Et iuxta hanc expli cationem sic sunt interpretanda*

verba Isaia. In die illa, scilicet re surrectionis de qua scriptum est: *Hæc dies quæ fecit Dominus exultemus Ps. 117. & lætemur in ea; Erit germen Domini* idest Christus ad modum germinis pullulans, in magnificentiā & gloria: quia surrexit, magnificus in sanctita te, terribilis atque laudabilis & fa ciens mirabilia. Quia vero quadra gesimo die post resurrectionem suam ascendit in cælum, super om nem humanam & angelicā exalta tus creaturam: Ideo subditur.

6 *Et fructus terræ sublimis.* Quis enim est fructus terræ nisi ille, de quo scriptum est: *Et terra nostra da bit fructum suum?* idest Maria pro feret Christum. Et iterum: *Aperia tur terra & germinet Saluatorem?* Vbi obserua quòd Christus dicitur germen Domini, & fructus terræ: Germen Domini, quia secundum diuinitatem ab æterno de patre natus est sine matre: ex vtero, in quit, ante luciferum genui te. Fru ctus terræ, quia in tempore secun dum humanitatem de matre natus est sine patre. Vbi vtranque Chri sti generationem complexus est, & æternam, & temporalem. Is ergo fructus terræ erit sublimis; quia Deus exaltauit illum, & dedit illi no men quod est super omne nomen. Quia ascendit in cælum, sedetq; ad dex teram Patris. Vnde Gregorius. *Creator noster quia pro nobis incarna tus est, fructus terræ factus est nobis. Sed iam fructus terræ sublimis est: quia homo natus in terra super Angelos re gnat in cælis; quia iuxta David, & Pau li vocem: omnia subiecit sub pedibus eius; in eo enim quod ei subiecit om nia nihil dimisit non subiectum ei: Equum autem erat vt granum fru menti quod cadens in terram fue rat mortuum: quod resurrexit mul tipli-*

tiplicatum, in cælesti horreo loca retur, & pro sui dignitate corpus Christi glorificatum supremum locum obtineret. Nec enim me ruit mūdus illū habere gloriosum, quem in stabulo positum non co gnouit.

7 *Et exultatio his qui saluati fue rint de Israel.* Expende Christi be nignitatem, charitatem erga suos, & affectum. In sublimi constitutus, & in patris dextera collocatus, discipulorum, qui remanebant in terra, non est oblitus. Misit enim illis de cælo alium paraclatum qui consolaretur eos. Fugit quidem dilectus ad vocem sponsæ claman tis: *Fuge dilecte mi.* Fugit in cælum, sed assimilatus capræ hinnu loquē ceruorum super montes aromatum: Nam sicut hinnulus in montibus fugiens, caput retro sæpe vertit, & cornibus flores excutit, vt cadant in terram; & si forte aura perflauerit, fragrat mōs floribus re sperfus; ita & Christus fugiens, & cælum conscendens, Ecclesiā par uulam, quæ retro erat respiciebat, & dona Spiritus sancti meritis suæ passionis, & cornibus crucis excu tiens, milit in terram, vt verax in ueniatur: qui dixit. *Dominus de cælo in terram prospexit, vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. Vt annuncient in Sion nomen Domini, & iterum: ascen dens in altum captiuam duxit captiui tatem, dedit dona hominibus.* Isti sunt flores, hæc lilia de montibus a romatum in terram dimissa, quo rum odore afflante sancto Spiritu, tota domus Ecclesiæ sanctæ reple ta est: ita vt ad cælum vsque per tingeret; sponsa dicente. *Dum ef fet rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum: Quid. n. est rex in*

accubitu suo nisi Christ⁹ in sinu pa Bern. ser. tris: & ad dexterā illi⁹ exaltatus? Ibi 42. in cæt. Rex & sublimis: Sed in sinu matris seruus & humilis. *Venit. n. nō ministra Mat. 20. ri, sed ministrare, & dare animā suā in redemptionē pro multis.* Quid nardus Ecclesiæ, nisi humilitas Ecclesiæ, nisi charitas illius, Spiritus sancti donis exornata? Est nardus humilis herba, quam & callidæ ferunt esse naturæ hi qui herbarum vires cu riosius explorarunt. *Bonus humi litatis odor* (ait Bern.) *qui de hac valle plorationis ascendens, persuf sis circumquaque vicinis regionibus, ipsum quoque regium accubi tum grata suauitate respergat.* Quia ergo ascendente Christo Spi ritus sanctus missus est: Ideo vtrum que Isaia coniuinxit, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui saluati fuerunt de Israel. Quibus verbis gaudium illud, quo in ad uentu Spiritus sancti repleta est Ecclesia, vaticinatur propheta, de quo. Act. 13. *Discipuli quoq; imple buntur gaudio, & Spiritu sancto. Ascen dit caro Christi in cælum, vt spiri tus eius descenderet in terram. Ha bent quandam mutuam connexio nem inter se istæ duæ solemnitates ascensionis filij, & aduentus Spiri tus sancti, in quibus cælum & terra mutuis obsequijs, indissolubili fœdere coniunguntur. Preciosum (inquit Bern.) munus terra nostra dedit Ber. ser. 1. rex in cælum; vt dando, & accipien de assum ptione B. do, felici amicitiarum fœdere, copu Maria. lentur humana diuinis, terrena celestibus, ima summis. Illuc enim ascendit fructus terræ sublimis: Vnde data opti ma, & dona perfecta descendunt: Et in huius rei signum, non prius in Is 3. Re. 18. rael pluuia descēdit de cælo, vt terrā infunderet, & fœcūdaret, quā nu becula parua, quasi vestigiū homi nis*

Rom. 11.

Job. 14.

Greg. 12. mor. 4.

Luc. 23.

Job. 14.

Act. 13.

Ps. 117.

Exod. 11

Psal. 84.

Isai. 41

Ps. 107

Phil. 2

Greg. ho mil. 13. Ezech.

Psal. 118

Hebr. 11

Ioan. 19

Cant. 8.

Simile.

Psa. 101

Ephe. 4.

Cant. 2.

Mat. 20.

Act. 13.

Ber. ser. 1. de assum ptione B. Maria.

3. Re. 18.

nis ascēderet de mari: quia nisi Christus de mari huius sæculi in cælum conscenderet: pluuiam illam voluntariam, quam Deus segregauit hæreditati suæ, Ecclesia non habuisset. Hanc ille ascendendo nobis obtinuit. Hanc moriendo nobis promeruit. Hanc seipsum Patri præsentando, filiis suis adeptus est. Ut enim docet Chrysof. sicut messores primos terræ fructus in templo & pinguiores spicas offerunt Deo, ut benedictionem terræ propter illas infundat, qua vberiores fructus deinceps proferat: non aliter Christus nobiliores terræ fructus in die ascensionis introduxit in cælum, patrique coram angelis præsentauit, humanitatem videlicet suam; nec non & nobilissimam captiuitatem quam secum duxit, ut benedictionem Ecclesiæ militanti obtineret: de qua scriptum est: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium & valles abundabunt frumento: clamabunt etenim hymnum dicent.* Benedices, inquit, & replebuntur campi, & abundabunt valles frumento: quia vbi est Dei benedictio, ibi omnium abundantia gratiarum, ibi dona cælestia, ibi sterilitas nulla, ibi vox laudis & exultationis, clamabunt etenim hymnum dicent. Nonne clamauerunt apostoli repleti spiritu sancto? nonne loquebantur varijs linguis magnalia Dei? Impleta in die Pentecostæ (inquit) gaudent viscera, afflata sancto spiritu, voces diuersas intonant, fanatur dei magnalia. Vnde talia munera? unde tanta letitia in cõualle lacrimarum? Non enim terra tales vnquam protulit fructus: De cælo hæc dona descendunt; quia illuc

Chry. ho. 23. de Ascens. Do- mini. co. 3

Tsal. 64.

Hymnus in die Pentecostæ ad matut.

Saluator noster multis sanctorum comitatus agminibus introiuit. Hinc clamat ad patrem: *Exurge, in occursum meum & vide: & intende ad visitandas omnes gentes: vide* inquit fructus terræ; hos omnes tanquam primitias tibi offero, & tu Domine Deus virtutū Deus Israel intende ut visites omnes gentes, Ego visitaui, & impleui tuam obedientiam; nunc autem ad te venio. Intende & tu, ut visites gentes, & mandes eis alium paraclætum Spiritum sanctum tuum. Vides qualiter aduentus Spiritus sancti effectus fuerit ascensionis Domini. Consonant hæc omnia cum verbis illis Psal. 71. *Erit firmamentum in terra, in summis montium, Super extolletur super libanum fructus eius: ecce Christi ascensionem, ecce quod ait Isai. Et fructus terræ sublimis: Quid inde postea fuit subsequutum? Et florebut* (inquit) *de ciuitate sicut fenum terræ.* in aduentu videlicet Spiritus sancti, in quo, qui saluari fuerant ex Israel, exultauerunt. Quis autem fuerit aduentus Spiritus sancti fructus statim indicat, cum protinus subinfertur.

8 *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem sanctus vocabitur.* Relicti siue residui in Hierusalem, secundum Hieronymum, dicuntur Apostoli, & illi qui ex Iudæis per eorum prædicationem crediderunt in Christum, quos S. Paulus appellat reliquias, cum ait: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiae saluæ fient.* Et iterum: *Reliquiae secundum electionem saluæ factæ sunt.* Et dicuntur relictæ, residui, seu reliquiae tum quia ex vastitate Iudæ relictæ sunt (cæteris fame, incendio aut ferro consumptis, aut etiam per orbem

Psal. 71. Chry. ho. 2. de spiritu sancto col. 1. toj

Psal. 71.

Ibidem

Hieronymus.

Rom. 9.

Rom. 11.

ben dispersis) vt Euseb. ait lib. 2. de monstr. Euang. 34. Tum etiam quoniam multi sunt vocati pauci vero electi: stultorum enim infinitus est numerus; & reprobi veluti arena quæ est in litore maris numerari non possunt. Electi vero quasi reliquiae cõputantur, & quasi racemi a vindemiatoribus derelicti, sicut scriptum est. *Facti sumus sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.* Ideo reliquiae dicti sunt, vt docet S. Thom. ad Rom. 9. lectione 5. Tum denique quoniam eos mundus pro derelictis habet: *Tanquam purgamenta huius mundi* (inquit Paulus) *facti sumus omnium peripsema vsque ad huc: Deus autem tentauit illos, & inuenit eos dignos se.* Quilibet ergo ex huiusmodi relictis, siue residuis (ait Isai.) Sanctus vocabitur, idest Christianus fidelium numero in ecclesia adscriptus, vt explicat Adamus: Christiani etenim communia vocabulo in primitiua Ecclesia dicebantur Sancti. Vnde Paulus ad Romanos scribens ait: *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino nostro Iesu Christo. Vocatis Sanctis: idest Christianis, qui sunt ad sanctitatem vocati.* Et iterum ad Corinth. ait: *Cum omnibus sanctis.* Christianis qui sunt in vniuersa Achaia, &c. Quare ad Colof. 1. hæc duo nomina simul coniunxit: *Sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu: Vt hinc perpendant Christiani qui in hoc nomine gloriantur, quam sanctitatem debeant in omnibus præferre. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.* Et quoniam, omne donum spirituale, omnis gratia, omnis sanctitas est in electis diuinæ prædestinationis effectus, sicut scri-

Eusebius Cæsar. Mat. 20. Eccles. 1. Mich. 7. Thomas. I. Cor. 4. Sap. 3. Rom. 1. I. Cor. 1. Colof. 1. I. Thes. 4

ptum est: *Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: quos vocauit hos & iustificauit; quos autem iustificauit, illos & magnificauit: vt insinuaret Propheta vnde hæc dona proueniant: Quia non ex operibus: idest proprijs meritis: sed ex vocante dictum est.* Subdit. *9 Omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem, quasi dicat. Derelictus in Sion, & residuus in Hierusalem vocabitur; eritque sanctus in vita, & perfectus in patria: qui scriptus fuerit in vita in Hierusalem, idest scriptus in libro vitæ, & prædestinatus, vt explicat S. Hieron. in præfati: Nam ex prædestinatione diuina sequitur vocatio, iustificatio, & glorificatio, vt dictum est. Vnde Act. 13. *Et crediderunt* (inquit) *quot erant præordinati ad vitam æternam.* Vbi obserua, quod vt docet S. Thom. prædestinati dicuntur scripti in vita, siue in libro vitæ, iuxta illud; *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis,* propter singularem memoriam, quam electorum Deus habet, illos ad vitam æternam eligendo & destinando, sumpta metaphora ab hominibus, qui e scripturæ mandare solent, quæ volūt in memoria firmiter retinere. Hinc est illud Apocal. 20. *Libri aperti sunt & alius liber apertus est, qui est liber vitæ.* Vbi S. Augustinus per librum vitæ librum diuinæ prædestinationis intelligit, in quo sunt ab æterno conscripti quotquot ad vitam beatam debent peruenire. De reprobis enim scriptum est: *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur,* scilicet in æternitate, vt Gregorius explicat super Euangelia. Hinc & Moyse ad Dominum ait: *Aut dimitte eis hanc no-**

Rom. 9.

Hieronymus.

Act. 13.

Thom. 1. pa. 9. 24. 3. 1. & 2.

Lucæ. 10

Apo. 20.

Aug. 20. ciuit. 15.

Psal. 63.

Greg. ho. 8. in Euā.

Exod. 32 *xam, aut si non facis dele me de libro, quem scripsisti. Vbi secundum sanctos doctores sermo absque dubio est hyperbolicus; qui enim semel in libro vitæ absolute conscriptus est, ab illo nullatenus potest deleri: absolute inquam: nam qui secundum præsentem tantum iustitiam scribuntur in illo, sicut præsciti dum sunt in gratia, de libro vitæ delentur cū peccant lætaliter; vt S. Thom. ostendit. Scriptū est enim: Qui peccauerit in me, delebo eum de libro meo.*

Tho. 1. p. 9. 24. or. 1. Exod. 32

Sup. ca. 1. n. 4. 4. 5.

Hieron.

Eccl. 24

10 *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalē lauerit de medio eius in spiritu iudicij & spiritu ardoris. Determinat propheta tempus in quo adimplenda erant, quæ in præcedentibus prædixerat, & respicit tempus legis gratiæ, quando per baptismum & poenitentiam, quæ iudicium quoddam est spirituale, hominum peccata erant abluenda. Etenim illa dictio, si, accipitur pro cum, vel quando, vt adnotauit Sanctus Hieronymus in præfati: habet quæ hoc fundamentum in textu hebraico in quo habetur im, quod significat si, vel quando; & sensus est: Tunc relictus in Sion, & residuus in Hierusalem sanctus vocabitur, quando abluerit dominus per baptismum sordes eius, & sanguinem, & peccata cruenta lauerit de medio eius. Vbi obserua cum sancto Hieronymo, quod si sordes filiarum Sion, quia leues sunt, lauatur spiritu iudicij; sanguis aut Hierusalem quo grauiora crimina designantur, exuruntur spiritu cōbustionis: quia sunt quedam scelera, sic adeo cordibus hominum infixæ: Vt non exeat nimia eorum rubigo, neque per ignem. Vide cap. 1. num. 23. 24. Potest secundo per spiritum ardoris intelligi*

tribulatio, qua Deus tanquam aurum in fornace probat electos, vt dictum est cap. 1. num. 24. & 64. Per spiritum iudicij illud iudicium intellige, de quo Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Passio Christi Domini iudicium fuit, per quod de potestate Diaboli erepti sumus. Spiritu ardoris & eximie cuiusdā dilectionis, eius sanguine dealbati sunt sancti, & ex iustitia commutativa redempti. Vide cap. 1. nu. 68.*

11 *Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & ubi inuocatus est nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis in nocte. Mons Sion Ecclesiam significat catholicam. Hanc, inquit, Deus proteget in omni loco, in omni tempore, die ac nocte, in prosperis, & in aduersis; ita vt portæ inferi contra eam præualere non possint. Et loquitur vt Basilus ait, Cyrillus, & Theodoretus, per similitudinem ad protectionem, qua in deserto filios Israel, quos eduxit de Aegypto, custodiuit: Præcedebat enim eos Dominus in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem. Multo ergo maiori cura suorum Dominus erit sollicitus, quando expandit alas suas in protectionem eorum, quando filios, quemadmodū gallina congregat pullos suos sub alis congregare voluit. Dicit autem; Creauit, quia sine meritis nostris, diuina protectio nos defendit, & primam gratiam infundit. Creatio enim fit nulla supposita materia, nulla dispositione præcedente: Hinc est illud: Pro nihilo saluos facies illos, idest, gratis, nullis præcedentibus meritis, vt ibi explicat Augustinus. Hinc & Paulus: Gratia, inquit, estis saluati per fidem, & hoc nõ*

Ioan. 12

Vide ca. nu. 4.

Mat. 16

Exod. 16

Deut. 31

Mat. 23

Creatio quō. fiat.

Psal. 55

Aug. 10. 8. Ephes. 2

ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, idest, proprijs meritis, vt nequis gloriatur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Veli- deo inquit creauit, vt adnotauit S. Thom. quia sicut quod creatur, ex nihilo fit: ita Deus ex vilissimo statu peccati ad tantam dignitatem & gloriam suos euexit: Nota quod per diem nubem promittit, cuius umbra ab æstu & igne concupiscentiæ iusti protegantur, quem aduersarius noster suis suggestionibus accendit, Scriptum est enim: Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu affligere homines & igni. Sed tamen creabit Dominus nubem per diem, quæ prauarum cupiditatum extinguat ardorem, vt adimpleatur, quod dictum est, & promissum: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Vnde cum Gabriel Angelus ad Mariam Virginem loqueretur, dicens: Ecce concipies, in utero, & paries Filium. Inquirenti: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Respondit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Significans conceptionem Verbi Spiritu sancto obumbrante, ab omni cupiditatis ardore immunem futuram. In nocte autem fumum, & splendorem ignis flammantis pollicetur, hoc est poenitentiam salutarem, per quam ad pristinam peccator redeat dignitatem. Vbi obserua, quod prius dixit: Creauit fumū. Deinde, ignem flammantem: quia in iustificatione peccatoris poenitentia, quæ per fuitum, eod quod lacrymas excitat, designatur, igne charitatis ordine naturæ præcedit, si-

Apo. 16.

Pf. 120.

Lucæ. 2.

cut scriptum est: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. Carbores succensi sunt ab eo. Vbi Augustinus. Ascendit, inquit, fumus ascendit lacrymosa deprecatio poenitentium, cum cognouissent quid minetur Deus impijs, & carbores succensi sunt ab eo. Qui iam mortui erant, deserti ab igne boni desiderij ac luce iustitiæ, & frigidi tenebrosique remanserant, rursus accensi & illuminati reuixerunt. Et sicut lucerna extincta, sed fumigans, ignem desursum perfumi virgulam ascendentem, descendere facit, et rursus accensa lucet, & illuminat: ita & peccatoris compunctio, ad Deum iratum ascendit, illum placat, & inclinatur, & à facie illius ignis charitatis descendit: Et carbores succensi sunt ab eo: Denigrata fuerat super carbores facies eorum, & non erant agniti in plateis; sed igne sancti Spiritus illustrati, etiam in cælo cogniti sunt.

Psal. 17. Aug. to. 8.

Tren. 4.

12 *Et creabit, &c. Dicit etiam creauit, vt sciamus Deum suos repente, & præter spem, raro quodā miraculo sæpè iuuare, cum naturalia & humana desunt remedia. Sic opem tulit tribus pueris in fornace; sic & Susannæ adfuit, quam à falso crimine liberauit: sic à lacu Leonum Daniele eripuit; & Abraham de hur Chaldæorum, ac denique filios Israel de misera seruitute Aegypti in manu forti eduxit, quæ omnia ad firmadam spem multum iuuant.*

Dani. 3. & 13. 14

Exod. 5.

13 *Super omnem enim gloriam protectio & tabernaculum erit in umbratulum diei ab æstu, & in securitatem & absconsionem a turbine & a pluuia. Hic versiculus explicatio quedam est præcedentis, scilicet, & creauit Dominus nubem, &c. Et seru-*

fus est: Super omnem gloriam, idest super omnes iustos, quos omnem gloriam appellat, quia in illis maxime Deus Pater gloriatur: Gloria namque Patris est filius Sapiens: Aut vero, quia nihil ita gloriosum, sicut feruere Deo imaginari potest. Super hanc igitur gloriam erit protectio illius qui omnes electos protegit, & tabernaculum erit in umbraculo diei ab aestu, idest, contra aestum concupiscentie. Sub illo securus sedebit & tutus; non timebit iustus igne, non sulphure, non spiritum procellarum, non laqueos pluentes super peccatores. Vbi offerua quod licet bonis & malis, electis & reprobis hæc sit communis conditio, ut quandiu sunt in hoc corpore varia incommoda sustineant; improbis tamen nulla sunt refugia, umbracula nulla, quibus se contegant, nec tabernaculum firmum, ubi in tuto permaneant. Tabernaculum enim impiorum non subsistet. Habuit quidem hederam Ionas, habuit umbraculum, quo ab aestu solis se defenderet, sed tandem exaruit, vento vrente, & omnis eius umbra dissipata est; ita ut sol super caput Ionæ percuteret & aestuaret. Tale nimirum impiorum umbraculum reputatur. Deficiet enim & percutiet sol super caput illorum, & in æternum aestuabunt. At electis quauis algeant, & innumeris calamitatibus sint expositi, firmum tamen refugium in Deo manet, & tutum.

Iob. 2. *Et tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, cuius clauis non auferentur in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.* Hinc est

Ier. 17. *illa vox iustorum: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum: protexit me in abscondito taber-*

naculi sui. Et iterum: Sub umbra illius quem desideraueram sedi. Et iterum: In umbra eius uiuemus inter gentes: ubi Bern. In umbra (inquit) uiuemus, inter gentes; Nam inter celestes quidem beatitudines, non in umbra uiuunt, sed in splendore, sicut scriptum est: Et in lumine tuo videbitur lumen; tunc videlicet, quando aspirabit dies, et inclinabuntur umbræ. Obseruandum præterea, quod prius dixit, in securitatem, deinde, in absconsionem, ut agnoscas quanta securitate gaudeant, qui in Dei tabernaculo proteguntur: si enim electi, ut ait propheta, Securi dormient in saltibus, qualis erit somnus illorum: Qui habitant in adiutorio altissimi? Qui dicunt Domino: Susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus, Sperabo in eum? Vnde Bern. Quid ei (inquit) nocere poteris, eorum quæ sub celo sunt; quem Deus caeli protegere, & conseruare uoluerit:

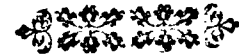
14 *Erit in umbraculo diei ab aestu. Umbraculum solis feruorem temperat, ne capiti noceat, vel calorem naturalem nimis inflammet. Sub umbraculo igitur diuinæ protectionis feruor spiritus multoties temperatur, ne dolorem capitis pariat, & in elationem animum inducat, sicut scriptum est; Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Vbi Bern. Iam uero sub ipsis quoque scapulis, & umbraculum salubre & protectionem habemus. Sicut enim sol iste corporeus licet bonus sit, & valde necessarius, tamen, & feruor eius, si temperatus non fuerit, infirmo capiti, & splendor infirmis oculis nocet, nec est solis culpa, sed infirmitatis; sic etiam & sol iustitiæ. Vnde & dicitur; No-*

Morale

li ni-

li nimium iustus esse: non quia iustitia bona non sit, sed quia dum ad huc infirmi sumus, oportet ipsa bo-

na gratia temperari: ne forte elationis, aut indiscretionis vitium incurramus.

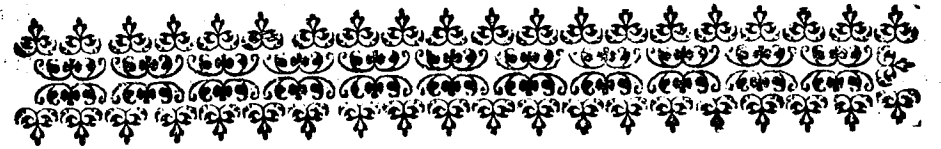
CAPVT QVINTVM.

ANTABO dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. 3. 4 Vineam factam est dilecto meo 5 in cornu filio olei. 6 Et sepiuit eam, 7 & lapides elegit ex illa, 8 & plantauit eam electam, 9 & ædificauit turrin in medio eius, & torcular extruxit in ea: 10 & expectauit ut faceret uas, & fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Hierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectaui ut faceret uas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ, auferam sepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculcationem. Et ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur: & ascendent vepres & spinæ: & nubibus mandabone pluant super eam imbrem. Vineam enim Domini exercituum domus Israel est: & vir Iuda germen eius delectabile: & expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. 11 Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci: Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? 12 In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. 13 Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes, & pulchræ absque habitatore. 14 Decem enim rugera vinearum facient lagunculam vnã, & triginta modij sementis facient modios tres. 15 Væ qui consurgitis 16 mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vespëram, ut vino aestuetis. Cithara, & lira, & tym-

& tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. 17 Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. 18 Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vlllo termino: & descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosique eius ad eum. 19 Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur. 20 Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus sanctus sanctificabitur in iustitia. 21 Et pascentur agni iuxta ordinem suum, & deserta in vbertatem versa aduenae comedent. 22 Vae qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, 23 & quasi vinculum plaustrum peccatum. 24 Qui dicitis: Festinet, & cito veniat opus eius, vt videamus: & appropiet, & ueniat consilium sancti Israel, & sciemus illud. 25 Vae qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. 26 Vae qui sapientes estis in oculis vestris, & coram uobismetipsis prudens. 27 Vae qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes ad miscendam ebrietatem. 28 Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. 29 Propter hoc, sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit; sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum ut puluis ascendet. 30 Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum quasi sterco in medio platearum. In his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. 31 Et eleuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: 32. 33 & ecce festinus uelociter ueniet. Non est deficiens, neque laborans in eo: non dormitabit, neque dormiet, neque soluetur cingulum renum eius, nec rumpeatur corrigia calceamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti. Ungulæ equorum eius ut silex, & rotæ eius quasi impetus tempestatum. Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum: & frendet, & tenebit prædam: & amplexabitur, & non erit qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius.

Prou. 3.
Rom. 12.

S V M M A C A P I T I S.

QUONDAM STENDIT Isaia in hoc capite iustam esse penam quam Deus populo suo fuerat comminatus; Idque exemplo vineæ multa solitudine & expensis plantatæ & excultæ, quam iustissime dissipat Dominus, si celestibus influentijs irrigata speratos fructus non proferat. Vbi de auaritia populi, de ebrietate illius, & luxu: de incredulitate & superbia, alijsq; huiusmodi peccatis sermonem iterat insinuans vineam huiusmodi fructus, & botros amarissimos protulisse: propter quos vinea per Babylonios, aut Romanos deuastata fuit penitus, & euersa.

C O M M E N T A R I V M.

QUANTO dilecto meo canticum patriæ suæ. Canticum hoc quod Isaia concinit, parabolam illam continet vineæ, quam Christus Dominus Matth. 21. nobis exposuit. Res maximas carminibus enarrabant antiqui, quibus perpetua eorum feruaretur memoria. Habetq; præsens parabola modum carminis amatorij. Nam tractat de dile-

cto, & dilecta; dilectionisq; beneficia commemorat. Verum lugubre carmen est, & tragediæ simile: exorditur enim a principio iocundo factis & læto, vt pote a beneficijs vineæ suæ a Deo præstitis: & tristem & luctuosum habet exitum, dum in populi ingratitude, & dissipatione vineæ terminatur. Dicit ergo se cantaturum in gloriam Christi canticum, quod ipse Christus dicturus est vineæ suæ, id est synagoge. Etenim dilecto meo idem pollet quod

quod Christo, vt Hieronymus expli-
 Luca 3. cat & Cyrillus. *Hic est filius meus dilectus* (ait Pater) *in quo mihi com- placuit*: Et iterum scriptum est: &
 Psal. 28. *dilectus quem admodum filius vnicor- ni*: i. vnicus: vnicus. n. filius ma- xime diligitur, in quo singulariter fuisse a Patre ante sæcula genitum, demonstrat: Aut certè ideo dilectus vt filius vnicornium; quia man- fuetus, quia humilis, quia ho- mo factus est: idest, *quia exinan- uit se formam serui accipiens*. Est vni- cornis, vt notauit S. Gregorius 3. r. mor. 10. & Gemin. lib. 5. de similit. c. 123. animal terribile, iracundum, sed vt capiatur, virgo puella illi, in campo proponitur, cuius odore de- lectatus, ad eam venit, & in sinu il- lius (omni feritate postposita) ca- put deponit, & mansuescit; & a quibus queritur, capitur ibi, & li- gatur: Sic dilectus filius Dei, quem- admodum Vnicornis, terribilis erat; terra tremebat in conspectu illius: *Tu terribilis es* (inquit pro- pheta) *& quis resistet tibi? ex tunc ira tua*. De celo auditum fecisti Iudi- tium; terra tremuit & quieuit. Sed ecce in sinum virginis descendit, pu- doris virginæ odore attractus, il- lius videlicet, de quo scriptum est
 Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo; nardus mea dedit odorẽ suũ*. Mica res. Ille in accubitu patris rex: sed in sinu Vir- ginis matris dilectus: ibi mäsuescit, ibi nescit irasci, ibi capi potuit, & ligari, & pannis infantie obuolui.
 Job. 38. *Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubẽ vestimentum eius, & caligine aud quasi pannis infantie obuoluerẽ? Vides tumentes fluctus: vides elationes maris? times; mi- rararis; sed magis obstupescis, quan- do lineis & terminis circumdatum*

mare cernis, quando ibi confringit tumentes fluctus suos. Mirare igitur, & inquire, *Quis conclusit ostijs re? Quis ligauit? quis panis infantie illud obuoluit? cū videris immẽsita- tem Dei nullis terminis circum- scriptam; nullis lineis limitatam; in vtero virginis, nube carnis ves- titam: & in præsepio pannis infan- tiæ inuolutam. Quis conclusit quis inuoluit? illa nimirum, quæ peperit filium suum primogenitum; & pannis eum inuoluit. & reclinauit eum in præ- sepio; quia non erat ei locus in diuer- sorio, &c.*

3 *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei*. Confert populum suum vineæ; eò quod intèr reliqua prædia maiori cura opus habeat, & dulciores ex illa expectentur fru- ctus: aut verò, quia reliquæ arbo- res, & si fructus non proficiant, ad alios vsus possunt deferuire; vites autè, si steriles sint, solum igni sunt aptæ. Hæc igitur vinea domini, in cornu plantata est, idest in loco emi- nenti & alto constituta; cornua enim in animalibus supremam ob- tinent locum. Terra autem pro- missionis, ad quam vineam de Ae- gypto Dominus transtulit, in loco alto sita erat: ad illã pergentes, ascendebant: *Ecce ascendimus Hierosolymam: & recedentes descende- bant*. *Homo quidam descendebat ab Hierusalẽ in Hierico*. in lignum quòd ad illam quæ iursum est mater no- stra Hierusalem, non nisi ascenden- do peruenitur; & vim deprauatæ naturæ inferendo, de quo supra cap. 2. num. 8. *Filso olei*, idest in lo- co pingui & feracissimo (vt expli- cat Ambros.) Terra enim in qua oliuæ fructificant, bene tempera- tam, & feracissimam esse oportet. Et consonat hæc explicatio cum

translatione septuaginta interpre- tum, qui transferunt: in loco pin- gui. Talis erat terra promissionis; terra manans lacte & melle quibus verbis abundantiam & fertilitatẽ illius designauit. Solet etiam (vt Aug. 10. 8. August. ait) hoc nomen cornu pro fortitudine accipi, pro potestate, & potentia; eo quòd fortitudo maxi- me animalium in cornib' uigeat: sunt enim arma quibus uitam suam sol- lerti concertatione defendunt. Sic accipitur Psal. 43. *In te inimicos no- stros ventilabimus cornu*: idest forti- tudine tua (vt explicat August.) &
 Psal. 111. *Psal. 111. cornu eius exaltabitur in gloria*: Hoc est, fortitudo & pote- stas illius. Quia ergo Dei potentia, & in brachio illius de seruitute Aegypti filij Israel educti sunt; & in terram promissionis (omnibus incolis quasi cornu uentilatis & eie- ctis) introducti; ideo in cornu fa- cta dicitur Dei uinea.

Morale. 4 Sed quoniam hæc omnia in si- gura contingebant illis: possunt etiã hæc uerba prophetæ ad Christi Ec- clesiam, cuius typum gessit. Syna- goga, non inconuenienter referri. Plantata enim fuit & fundata, in cornu filio olei: in cornibus videli- cet crucis: vnde oleum miseri- cordiæ, oleum gratiæ, oleum salu- tis emanat. Ex latere Christi dor- mientis in cruce, Ecclesia formata est; Sicut Eua ex costa Adæ. In sa- crôsãcto ergo crucis mysterio utrã que acceptionem illius termini, cornu expendere licet. Si enim ac- cipiatur vt altitudinem loci & eminentiã significat, mysterio cru- cis illud nomen congruit; sicut & exaltationis nomen: Tum quia Christus affixus cruci, fuit in aera eleuatus, vt aereas debellaret po- testates, Tum etiam, quoniam my-

sterium illud omnem creatam su- perexcedit naturam, vt pote ab- sconditum a sæculis in Deo (sicut Paulus ait) *Loquimur Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est; quam nemo principum huius sæculi cogno- uit*, Mysterium appellatur, quod aliud quidem præfert in manife- sto: sed aliud reconditum habet, & latens in occulto. Crux ergo Chri- sti mysterium: oculis enim insipien- tium videtur infirmitas; & stultitia: sed tamen Dei virtutem & sapien- tiam habet absconditam. Mysteriũ est (inquit Chrysost.) *Mysterium est, quoniam non id quod credimus, intue- mur; sed quod alia videmus, alia cre- dimus: huiusmodi est mysteriorum no- strorum natura: Aliter igitur ego, & aliter incredulus disponitur. Audio ego, quod crucifixus est Christus; & eius benignitatẽ, quàm primum admi- ror: audit ille & imbecillitatem arbitra- tur. Audio quod seruus factus est; & eius admiror charitatem: audit ille, & ignominiam id dicit. Audio quod mor- tuus est, & eius potentiam obstupesco, quod mortuus vinci non potuerit, sed mortem dissoluit; audit ille, & impo- tentiam existimat; & resurrectionem fabulam opinatur. Ego aut per opera certitudine accepta, adoro Dei dispen- sationem; ille cum baptismatis lauacrũ audit, simpliciter aquam esse sibi per- suadet. Ego vero non simpliciter vi- deo, quod video, sed animæ per spiri- tum purgationem; ille lotum mihi cor- pus dumtaxat; ego animam, & puram & sanctam factam credidi; Nec non sepulturam; resurrectionem; sanctifica- tionem, iustitiam, redemptionem, ado- ptionem; hæreditatem, regnum celo- rum, spiritus satietatem considero. Non enim aspectu iudico quæ viden- tur, sed mentis oculis. Audio corpus Christi. Aliter ego hoc, aliter in cre-*

dulus accipit. Et quemadmodum ex-
pers literarum, cum etiam libros in-
tuetur, scripture vim non intelligit,
neque nouit quod oculorum sensu per-
cipit; qui autem in literis eruditus est,
multum in ijs conditam vim, & totas
vitas, & historias, & epistolas inue-
niet. Verum harum ignarus, char-
tam dumtaxat, & atramentum puta-
bit. Expertus & voces accipiet, & al-
loquetur absentem; & quodcumque
voluerit per literas rursus rogabit.
Eodem modo in mysterio vsu venit: in-
creduli enim quamuis audiant, non
tamen videntur audire; fideles aut per
spiritum experientiam assequuti, in ab-
sconditis virtutem intuentur, Ecce
altitudinem consilij diuini super sa-
lutem generis humani. Ecce
scientia Dei vincens scientiam
nostram: quam propterea super-
eminente appellat Apostolus; quia
omnem humanam excedit cogni-
tionem. Si vero nomen cornu, ac-
cipiatur, quatenus potentiam quan-
dam & fortitudinem designat; quid
conuenientius crucis mysterio ac-
commodari poterit, vel aptari? De
illo namque scriptum est: *Cornua in*
manibus eius; ibi abscondita est for-
titudo eius, ante faciem eius ibi mors.
Egredietur diabolus ante pedes eius.
Sub infirmitate carnis virtus late-
bat, & potentia diuinitatis. Hinc
& Paulus ait: Quod infirmum est Dei,
fortius est hominibus. Et iterum scri-
ptum est: Prudentia percussit super-
bum. Vbi Sanctus Gregorius ad-
uertit, quod non dixit potentia,
percussit superbum, idest diabolum
& principem huius mundi: quem
per crucis mysterium foras eiecit;
sed prudentia: vt notaret, quod
ex infirmitate carnis moriendo,
prudenter illum deuicit, occulta-
virtute diuinitatis. In oculis eius,

Ephes. 3.

Abac. 3.

1. Chor. 1

Job. 26.

Greg. 17.

mor. 18.

Job. 40.

quasi hamo capiet eum ait Job. Quid
est quasi hamo? Vide quomodo ca-
piuntur pisces; sic captus est diabo-
lus: Absconditur aculeus sub esca: ^{Similit.}
venit piscis, escam videt, hamum
latentem non videt, accedit secu-
rus, gustat escam, recedit, & redit: &
tandem comedit & perijt. Sic dece-
ptus est inimicus: In hamo incarna-
tionis (inquit Greg.) captus est, quia ^{Greg. 33.}
dum in Christo appetit escam corporis, ^{moi. 7 &}
transfixus est aculeo diuinitatis. ^{Abi 9.}
quippe inerat humanitas, qua ad se-
denoratore duceret, ibi diuinitas qua
perforaret: ibi aperta infirmitas qua
prouocaret: ibi occulta virtus qua
raptoris faucem transfigeret. Habes er-
go in crucis mysterio eminentem
Christi sapientiam, & illius poten-
tiam esse constitutam: ac propte-
rea in illo Ecclesiam, veluti in cor-
nu filio olei esse fundatam.

5 In cornu filio olei: In textu he-
braico habetur: *Becherem ben sa-*
men. Becherē .i. in cornu vel splen-
dore, a verbo charam, quod signifi-
cat splendere, dignitatem habere,
fortem, & eleuatum esse: & sumi-
tur metaphora a cornu: radij nam-
que splendoris, ad modum & simili-
tudinem cornuum multiplicantur.
Vnde Exod. 34. vbi dicitur: *Igno-*
rabat Moyses, quod cornuta esset fa-
cies sua, ex consortio sermonis Domi-
ni: & infra: videbant filij Israel faciē
egredientis Moysi esse cornutam: pro-
cornuta ponitur verbū chara, idest
splendidam; iuxta illud quod Pau-
lus ait: Ita vt non possent filii Israel in
tendere in faciem Moysi, propter glo-
riam vultus eius. Dicebatur au-
tem cornuta facies Moysi, (vt
adnotauit Oleaster) non, quia
renera cornua in facie prominen-
tia habuerit, vt perperam a picto-
ribus pingitur: sed quia radij splen-
doris

Similit.

Greg. 33.

moi. 7 &

Abi 9.

Exod. 34

2. Chor. 3

Oleaster.

Exod. 34

doris ad modum cornuum, & figu-
ra pyramidalis a facie illius egre-
diebantur; quæ omnia cum eis con-
gruunt mysterio; in quo splendor
& gloria Christi est constituta:
in quo, & nos cum Paulo gloriari oportet.
Hinc canit Ecclesia. *Nos autem*
gloriari oportet in cruce Domini no-
stri Iesu Christi, in quo est salus, vita &
resurrectio nostra. Hinc & Christus
ipse passionem suam, & crucem, cla-
rificationem appellat, & gloriam,
dicens: Clarifica me tu pater apud te
metipsum, claritate quam habui, prius-
quam mundus fieret. Cui Pater: Et
clarificauit, cum videlicet. In splen-
doribus sanctorum ex utero ante luci-
rum te genui: & iterum clarificabo, in
passione videlicet, in qua gloria
tua & claritas manifestabitur. Cla-
rifica me (inquit) vbi Chryostom.
Quid dicis? ad crucem cum latronibus
ac prædonibus ducendus, maledictor-
umque necem subiturus, deinde & con-
spuendus & virgis percutiendus es,
atque alapis, ista & vocas gloria? Vtiq.
(inquit) nam pro dilectis ista patior,
atque illa nunc mihi pro gloria duco.
Si gloriam istud vocat, quod miseris
& calamitosos ita dilexerat, si gloria
illi, non in patrio throno, neque in diui-
na illa gloria, sed in contumelia repu-
tata est; eamque reliquis præposuit:
multo magis mihi istud pro gloria du-
cendum est. Hinc dicit Beatus
Paulus crucem Christi splendo-
rem, claritatem, gloriam appel-
lare, dicens: Vt non fulgeat illis illumi-
natio Euangelij gloriæ Christi, idest,
crucis Christi, vt explicat S. Chris.
Hinc & Ioan. Euangelista. Vidimus,
inquit, Gloria eius, gloria quasi vnige-
ni a Patre. Quid est gloria eius? Pas-
siōnem eius, vulnera eius; crucē &
mortem eius. Hæc oia gloria eius
appellauit: quia pro gloria duxit

Galat. 6.

Ioan. 17.

Pf. 109.

Chry. ho.

8. ad Eph.

col. 3. 1. 4.

2. Cor. 4.

Chrysoft.

Ioan. 1.

hæc pati pro nobis. Vnde Chryso. ^{Chry. ho.}
Neque enim (inquit) Miraculorum
gratia Christum dumtaxat, admiran-
tur, sed & passionis, vt eum affixus
est cruci, flagellis & alapis cæsus, &
inspuitus ab iis de quibus tam bene me-
rebatur, si quidem in iis ipsis, quæ op-
robrii & ignominie plena esse vide-
bantur, ipsum rursus verbum clarissi-
imum apparuit. Hoc Ioanes gloriam ap-
pellauit. Non enim charitatis solum,
& amoris fuerat, sed immensa etiam
virtutis, tunc enim mors abolita est: ma-
ledictum perijt: demones confusi sunt;
& de ijs triumphatum est; & chyrogra-
phum cruci affixum. Hinc etiam san-
ctus propheta: Et erit, inquit, requies
eius honor: Quæ requies Christi?
nonne passio illius; nonne crux eius
ubi caput inclinauit, ubi requieuit?
Hæc requies honor illi, hæc gloria
ut latissime & optime prosequitur
Chryso. to. 5. in tractatu contra
Gentiles fo. 4. illius tractatus, & ho.
66. ad populum col. 5. Et forsitan
hæc ob causam, dum in mente Tha-
bor transfiguratus est Dominus, &
facies eius respicendit tanquam sol,
apparuerunt illi Moyses & Elias, &
loquebantur de excessu, quem com-
pleturus erat in Hierusalem: quia
nimirum ubi passio Christi, ubi ex-
cessus dilectionis, quem tot suppli-
cia sustinendo, demonstrauit, ibi
claritas, ibi clarificatio, ibi splen-
dor, ibi gloria. In hoc ergo splen-
dore, in hac gloria fundatur uinea
Domini sabbaoth. In cornu filio olei:
quoniam inde omnis consolatio
spiritualis, omne robur & fortitu-
do dimanat.

Isai. 11.

Mat. 17.

6 Et sapiuit eam, Sæpes huius ui-
neæ. Vt Aug. ait, & Basil. sunt An-
geli & eorum custodia; qui ueluti
muri, iustos protegent & defendunt
ne bestie ingrediantur uineam, de

11. in Io. col. 3. & ho. 76. col. 4. t. 3

Aug. sup. pl. 79. r. 8. Basil. in exam. ho. 5.

pascant illam & dissipent. De illis
Isai. 62. namq. scriptum est: *Super muros*
Jerusalem constitui custodes. Et ite-
rum: En lectulum Salomonis sexaginta
fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Il-
4. Reg. 6. li sunt (vt ait Bern.) currus ignei,
 quos puer Elyšai vidit, circundan-
 tes & vallantes ciuitatē Samarīæ,
 Illi chori castrorum de quibus Can.
7. Quid vides in Sunamite nisi choros
castrorum? De illis Patriarcha Iacob
Gen. 32. loquens: *Castra (inquit) Dei sunt hæc*
Et Job. 26. *Non est numerus militum*
 eius: Quos, vt inquit Greg. milites
 appellauit: Quia contra spiritualia,
 nequitia in caelestibus fortiter pro no-
 bis pugnant. Nec hac sæpe conten-
 tus, aliam magis firmam & tutam
 vineæ suæ Dominus circumposuit,
 filium suum videlicet, quem misit
 in mundū, vt murus esset & antemu-
 rale, Ecclesiam circundās & pro-
 tegens, sicut scriptum est: Vrbs for-
 titudinis nostræ Sion Saluator ponetur
 in ea, murus & antemurale. Murus
 ex diuinitate; antemurale ex hu-
 manitate: Murus quia Deus fortis,
 ante murale quia homo patiens de
 quo *Gen. 49.* *Et in voluntate sua suffode-*
 runt murum: i. Christū lancea confo-
 derunt, vt explicat August. lib. de
 benedictionibus Iacob. Quod si An-
 gelis quasi curribus igneis uallata
 est Ecclesia, ipse etiam angelorum
 Dominus, eidem murus igneus fa-
 ctus est, propheta dicente: *Ego ero*
 ei ait Dominus murus igneus in circu-
 mitu. Vbi expende, quod non se-
 murum lapideum aut æreum futu-
 rum esse pollicetur: sed igneam, qui
 hostes extra Ecclesiam existentes,
 à longe terreat, & fideles intus il-
 luminet; comburatquē hæreticos
 Ecclesiam oppugnantes: Vtranq.
 eiusdem vineæ sapem, & Angelo-
 rum & Domini propheta regius si-

mul complexus est dicens: *Montes* *Psal. 124*
 in circuitu eius: idest angeli in cir-
cuitu fidelium, Psal. 33. Immittet An-
gelus Domini in circuitu timentium
eum, & eripiet eos. Nunquid soli an-
 geli in circuitu eius? Absit. *Et Do-*
minus in circuitu populi sui, ex hoc
nunc, & usque in seculum. Non de-
 ficiet custodia. *Non dormitabit neq.* *Psal. 120*
dormies qui custodit Israel.

7 *Et lapides elegit ex ea.* Alia
 lectio habet, & *elapidauit eam:*
 omnes videlicet lapides in vinea
 existentes foras mittendo: sicut so-
 lent facere coloni, vel agricolæ,
 ne impedimento sint fructibus, si-
 cut fuerunt semini, quod cecidit *Luce. 8.*
 inter petrosa. Per hos lapides, Gen-
 tiles intelligit, Amorrhæos, & Iebu-
 sæos, aut Gergesæos, quos de ter-
 ra promissionis eiecit, vt ibi plan-
 taret vineam suam, sicut scriptum
 est: *Eiecisti gentes, & plantaſti eam.* *Psal. 74*
 Vnde & *Matth. 3.* lapides appel-
 lantur, cum dicitur: *Potens est* *Mash. 3*
Deus de lapidibus istis filios Abrahæ
suscitare. In hebræo habetur heb-
 baizaqueleu, idest fecit circuitum
 ex lapidibus, vel maceriam ex la-
 pidibus struxit. Ita sentiunt Rabi
 Ioseph & Forerius, & designat sæ-
 pem vineæ circumpositam, non qua-
 lem cumque fuisse, sed quam nullus
 facile posset transcendere: vt pote
 ex lapidibus & vepribus superposi-
 tis constructam.

8 *Et plantauit vineam electam.*
 Septuaginta viri transferunt: *Et*
plantauit vineam Sorec. Duo com-
 mendat valde propheta in his ver-
 bis. Dum enim inquit: *& planta-*
uit, commendat industriam & la-
 borem, quem, vt vineam suam
 plantaret Dominus apposuit, sicut
 contingit agricolæ, qui fatigatur,
 sudat, multas patitur in commodi-

tates

tates, vt vineam plantet & colat,
 & multò maiores pro vinea sua Do-
 minus perpeſsus est. Ipse enim ait:
Multo labore sudatum est, & sudore
Ezec. 24 *sanguinis decurrentis super terram.*

Et iterum: *Fortitudinem meam con-*
sumpsi. Et rursus Euangelista: *Iesus*
autem fatigatus ex itinere, sedebat sic
supra fontē. Fatigatus inquam, vt v-
 nam vitem, Samaritanam videli-
 cet, ad vineam suam traheret: vt
 illam plantaret. Quòd si in agrico-
 la cernere licet, sudore vultum ac
 puluere conspersum, decoloratum
 à sole, duris manibus & pedibus in-
 cedere, atque spinis & tribulis,
 quos terra germinat perforatis: In
 Christo Domino, dum vineam exco-
 luit, contemplare licebit, faciem
 eius, & speciem sputis deformatā,
 & non solum manus ac pedes, cla-
 uis affixos, ac vulneratos; sed etiā
 latus lancea confossum, & caput co-
 ronatum spinis admirari. Dum au-
 tem subdit: *Vineam electam,* leu,
Vineam Sorec. selectas fuisse, &
 optimas vites vineæ insinuat. Nam
 sorec genus est vitis laudatissimæ
 & selectæ, vuas absq. acinis produ-
 centis. Tales erant vites primæ il-
 lius vineæ, patriarchæ & prophætæ.
 Tales sunt & Apostoli Euangelistæ,
 & martyres, sancti doctores, qui,
 vt *Basilii* ait: erecti stabant: quæ
 fursum sunt quærebant, non super
 terrā iacentes, sed ad superna sem-
 per tota mente aspirantes. sicut
 videre licet in vinea, cuius vites
 furcis quibusdam a terra eleuantur
 ne fructus humi iaceant, & a bestijs
 conculcentur, deuorentur, aut pu-
 trescant: sic sancti sic vites electæ
 spe beatitudinis fursum petūt; cru-
 cis baculo ad superna subleuantur;
 terrenis affectibus non patiuntur
 inhærere, nec iacere humi; con-

culcari a bestijs refugiunt; fructus
 bonorū operū conseruare satagunt
 ne percāt, nec putrescant. Quod si
 forte aliquando corporis pondere
 & corruptione anima eorum fuerit
 aggrauata; si pauimento adhæ-
 ferit, clamant ad Dominum: *Ad-*
hæsit pauimento anima mea: viuifica me. *Psal. 118:*
 idest Eleua me, suscita me; fac me
 stare tibi adhærere, vt canere pos-
 sim cum propheta: *Adhæsit anima* *Psal. 62.*
mea post te: & dicere: Mibi autem *Psal. 72.*
adhærere Deo bonum est: ponere in Do-
mino Deo spem meam. Vide circa
 hoc elegantem doctrinam apud S.
 Basil. hom. 23. quòd non adhæren-
 dum sit rebus sæcularibus.

9 *Et edificauit turrim in medio*
eius & torcular extruxit in ea. Per
 turrim quæ ad speculandum consti-
 tuitur, intelligit prophetas & Apo-
 stolos, qui speculatores sunt, sem-
 per vineam Domini custodientes;
 sicut scriptum est: *Fili hominis spe-* *Ezec. 3.*
culatorem dedi te domui Israel. Et ite-
 rum: *Super speculam Domini ego sum* *Isai. 28.*
stans iugiter per diem, & super custo-
diam meam ego sum stans totis nocti-
bus. Per torcular Sacramenta in-
 tellige, præcipue pænitentiam: Si-
 cut enim torcular vuas premit, vt
 ex illis mustum exeat; ita pæniten-
 tia corda conterit, vt internam ex-
 primat dulcedinem. Vel pertor-
 cular intelligitur passio Christi, in
 qua, ligno crucis botrus de terra
 promissionis adductus, Christus vi-
 delicet, est compressus: vt ab illo
 salus mundi, & vinum in quo lauit *Gen. 49.*
Isai. 63.
 stolā suam, emanaret. *Torcular (in-*
quit) calcui solus, & de gentibus non
est vir mecum. Vineam tanto labore
 plantata, tot beneficijs exculta,
 quem fructum proferat audiamus.

10 *Et expectaui vt faceret vuas*
& fecit labruscas. Hebraicè habetur
 beusim

Basilii in
 exam. ho.
 3.

Simile.

Beusim idest vnas fœtidas, a verbo Baas, quod significat fœtere. Vide cap. 1. nu. 30. 31. & c. 2. nu. 18. & 19. & intelliges quam agrestes, quam fœtidos, quam amaros fructus vinea Domino protulerit. In sequentibus explicat parabolam, & iudicium profert contra vineam. Vide in textu.

11 *Væ qui coniungitis domum ad domum; & agrum agro copulatis usque ad terminum loci.* Iterum commemorat peccata propter quæ captiuus ductus est populus Dei: & reprehendit eius auaritiam, de qua sup. c. 1. nu. 51. & c. 2. nu. 18. & specialiter sumptuosa domorum ædificia, & superflua execratur, quæ & Hieremias propheta similiter exprobrat dicens: *Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio: qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingit quæ sinopide.* Vbi expende quantum dedeçant Christianam modestiam hæc vana ædificia. Hominem namq: qui peregrinus est in hoc sæculo; *Qui non habet hic manentem ciuitatem, sed futuram inquiri;* tugurio, vel tentorio in quo a tempestatibus protegeretur, oportebat esse contentum, & tamen sui, & permanentis ciuitatis oblitus, domos ædificat eburneas, quas diu habitare non potest.

12 *In auribus meis sunt hæc dicit Dominus exercituum.* Solet in sacro Eloquio grauitas alicuius peccati, nomine clamoris ad aures vsq: Domini pertingentis designari, sicut Gen. 4. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Et Gen. 18. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est; & peccatum eorum aggrauatum est nimis.* Non dissimili voce peccata populi auari & ingrati clamabant ad Dominum: Sed quid petebant? Non utique misericordiam, & indulgentiam, sicut sanguis Christi, qui effusus super terram, dicebat: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt:* Iuxta quod & Paulus ait: *Et sanguinis asperzionem melius clamantem quam Abel:* Sed vindictam; sed indignationem; sed dissolutionem eorum quæ

reproborum gerens typum, primus ædificauit ciuitatem, & vocauit nomen eius ex nomine filij sui Enoch. Hoc enim est impiorum studium, qui ad ciuitatem pertinent Babylonis, ciuitatem sibi ædificare volunt, & hi (sicut dicit scriptura) *Edificant sibi solitudines:* Quia ciuitates ipsæ quantumuis multitudine ciuium sint exornatæ, breui in solitudinem conuertentur. Vt quid ergo tot ciuitates ædificant sibi stulti? quare tot domos construunt, quas simul inhabitare non possunt? cur domum ad domum coniungunt, & agrum agro copulare satagunt? An ignorant, *Quonia relinquent alienis diuitias suas, & se pulchra eorum domus illorum in æternum?* Audiant quid Ionadab filijs suis præceperit. *Domum (inquit) non ædificabitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris: ut viuatis multis diebus super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.*

13 *Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes & pulchræ absq: habitatore.* Singulis peccatis condignam pœnam correspondentem subiungit Trium enim damnat in ædificijs: & domibus constructis: primo multitudine. *Nisi domus multæ,* Secundo, magnitudinem, *grandes,* tertio pulchritudinē nimiam; *& pulchræ,* Hæc prædicit instante captiuitate, deferendas fore, & euertendas ita, vt vbi multæ fuerant ædes, nullæ sint domus; & vbi magna ædificia fuerint relicta, nemo sit qui inhabitet. *Percutiam (inquit propheta) Domum hyemalem, cum domo æstiuæ, & peribunt domus eburneæ: & dissipabuntur ædes multæ dicit Dominus.* Et iterum: *Pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide edificabitis & non habitabitis in eis.* Consimili ergo pœna illos puniendos esse denūciat Isai. Et obserua quod illa dictio nisi adverbium est iurantis; & affirmantis, quod domus illæ multæ desertæ erunt & absque habitatore, sicut in Psal. 94. *Quibus turau in ira mea si introibunt, idest quia non introibunt in requiem meam.*

sibi hominum auaritia coaceruauerat. Vnde & subditur.

14 *Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnā, & triginta modij sementis faciet modios tres.* Prædixerat propheta in clausula præcedenti, pœnam coniungentium domum ad domum: consequenter modo pœnam inferendam agrum agro copulantibus subiungit, quæ in eorundem agrorum sterilitate consistit, vt per quæ quis peccat, per hæc & puniatur. Hanc sterilitatem, talem asserit ac tantam esse futuram, vt ex decem iugeribus vinearum, vix vnā vini lagunculam

colligant, & ex triginta modijs sementis, tres tantum in messe percipiant: Iusto namq: Dei iudicio euenit, vt qui aliena prædia rapuit, fructum ex proprijs non percipiat. *Seminastis multum (inquit propheta) Et intulistis parum.* Obserua numerum signatum non absque magno mysterio: Decem inquit, lugera vinearum facient Lagunculam vnā, &c. vt doceat illos qui ex proprijs fructibus decimas Deo & ministris eius debitas non tribuunt, nec decimam seminis partem ex proprijs agris esse percepturos. Quid miraris auare si agri tibi non reddant, quod tu Deo tuo non retribuisti? Hinc habemus sterilitatem terræ non esse temerarium euentum, vel fortuitum, sed iræ Dei certissimum indicium, qui propter hominum peccata, ne terra fructificet, pluuiam prohibet. *Mandabo (inquit) nubibus Isai. 3. meis ne pluuant super eam.* Et iterum: *Quamobrem prohibita sunt stille pluuarum; & serotinus imber non fuit.* Et iterum. *Si continuerit aquas omnia siccabuntur.* Vbi expendendum est illud verbum: *Prohibita, Continuerit,* quo designatur, Deum multoties pluuias peccatoribus in nubibus ostendere; & ne deorsum descendant, propter eorum peccata prohibere: *& ligat,* vt inquit Iob: *Aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.*

15 *Væ qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, vt vino estuetis.* Assignat aliam causam captiuitatis populi, propter quam in tot incōmoda; tam sp̄itualia, quam temporalia deueniunt: ebrietatem, videlicet, comestationem, & luxum. Hinc Idolatria oritur, Exod. 32. *Sedit*

Hier. 22.

Hebr. 11

Gen. 23

Heb. 11

Gen. 4

Iob 3

Psal. 41

August.

Hier. 31

Gen. 4

Gen. 18

Luc. 21

Heb. 11

Aggei 1

Aggei 1

Isai. 3

Hier. 3

Iob 12

Iob 20

Exod. 32

Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Hinc spirituum rerum dispendium confurgit.

Gen. 25. Genesis 25. Esau propter vnam escam vendidit primogenita sua.

Gen. 25. Hinc sanctus Chrysostomus, ebrietatem & comessationem tempestanti maris nauem dissipati, existimat esse comparandam, & procellis tumentibus; ait enim: *Quid ita tandem? Quoniam spontaneum ad se trahit furorem, & os, & oculos, & nares, & omnia generaliter diuersoria, ductus, & riuos facit furoris. Quod si videas & interiora, animam quoque concipies, quasi quadam in hyeme, & gelu coagulata, atque languentem, propter nimiam procellae magnitudinem scaphae nihil prodesse valentem. Quot ex hac tempestate mala viri, mulieresque patiantur dicere pudet; ipsorum autem conscientiae derelinquo, quae haec plenius nouit.* Hinc & Augustinus ait: *Fugiamus ebrietatem, ne crimen luxuriae incurramus, quia Apostolus praecipit, dicens: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Vinum enim nobis Deus ad latitiam cordis, non ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, sed quantum naturae imbecillitas postulat, ne id, quod ad medelam corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuncia queso tuis in domo tua subiectis, quod plerique per vinum homicidia, & fornicationes, perpetraverunt, nec ipsam mortem recusauerunt, alij per vinum a daemionibus capti sunt, nec est aliud ebrietas, quam manifestus daemion. Ebriosus putat se aliquod optimum gerere, cum fuerit ad praecipitiam deuolutus. Per vinolentiam armatur ad maledicta, & conuitia proximorum: & immutatur mens eius, & lingua balbutit. Sicut ergo sobrius potus sanitas est animae, &*

corporis, ita vinum multum potatum (vt ait Sapiens) irritationem & iram *Eccl. 31* & ruinas multas facit. Sed obserua, quod quatuor in praesenti improbat propheta, in his qui multo vino sunt dediti. Primo quod alios ad ebrietatem cum importunitate, incitabant quasi non esset illis satis, vino inebriari, nisi ad idem scelus sodales conuocarent: & hoc notat verbum illud *confurgitis*, idest, simul surgitis; surgentes enim alios excitabant vt biberent, vt inebriarentur, & vino aestuant, contra illud *Eccl. consilium. Diligentes* *Eccl. 11*

in vino noli prouocare; multos enim exterminauit vinum. Consonat hoc cum alia translatione, quae sic habet: *Vae excitantibus in mane, vt inebriabile sectentur.* Secundo reprehendit eorum cupiditatem inordinatam, quia videlicet praeproperem, hoc est ante tempus, & mane vinum bibebant, quod vt S. Thom. docet, specialis quaedam gulae est species. & hoc notauit propheta illa dictione, *mane*, idest, ante tempus, non seruata hora competenti, nec animae, nec corpori. Hinc est illud: *Vae tibi terra, cuius rex puer est, cuius principes mane comedunt. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam. Mane, inquit, comedunt, mane bibunt, idest aded pulsanți concupiscentiae ad nutum obediunt, vt nulla temporis ratio habeatur. vide c. 3. nu. 4.*

16 *Mane*, inquit. Est & aliud consideratione dignum, quod illo aduerbio *mane*, voluit nos monere propheta, ne videlicet optimum diei tempus, quod gerendis grauius negocijs & spiritualibus exercitijs est aptissimum, in comessationibus & ebrietatibus consumamus

Eccl. 14. Scriptum est enim: *Et particula bonae diei non te praetereat, idest, non eam inaniter consumas, non dilapidas in ebrietatibus, sicut dilapidabant illi, qui mane surgebant ad bibendum vinum. Quod & propheta in verbis subsequenter deplorat, cum ait: Et opus Domini non respicitis, neque opera manuum eius consideratis. O dementia. Vae illis (inquit Ambrosius) qui mane ebrietatis potum requirunt, quando conueniebat Deo laudes referre, praecap. 15. uenire lucem, & orationi vacare, occurrere soli iustitiae, qui nos visitat, & exurgit nobis, si nos non Christo, sed vino, & sicerae surgamus.* Hinc est quod existimantibus temere Apostolos variis linguis loquentes, ebrios esse, Petrus respondit.

16. *Non enim sicut vos aestimatis hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, insinuans non leue peccatum esse, mane hora tertiaeque honestis actionibus est apta, immoderato vino inebriari. Tertio, cum ait, ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam, eos damnat, qui totum fere diem, a mane vsque ad vesperam, bibendo & luxuriando consumunt, quasi ad hoc nati sint, & ad hoc viuunt, vt bibant, vt luxuriarentur & comedant, de quibus Prou.*

23. inquit Sapiens: *Cui va, cui patri uae, cui rixae, cui foucae, cui sine causa vulnera, cui suffosio oculorum? Non ne his qui commorantur in vino? Et cum quadam dulcedine, illud bibunt, non necessitati, sed delectationi consulentes, & student in calicibus & potandis, nihil cogitantes, in nihilo incumbentes nisi vt vino preciosissimo inebriantur? Quarto denique illis verbis, vt vino aestuetis, condemnat peruersum finem ad quem, vsus cibi & potus*

ordinabant. Cum enim vinum non sit propter se, aut propter delectationem, aut ebrietatem appetendum, sed propter vitae sustentationem, iuxta illud Pauli consilium ad Timotheum scribentis: *Vtere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates: Illi non propter stomachum, sed propter crapulam, & luxum, non propter frequentes infirmitates, sed propter delicias; non in quantitate modica, sed immoderata, vinum expetebant: nec manducabant, vt uiuerent, sed uiuebant, vt biberent, & manducarent. Vt vino, inquit, aestuetis.*

Vnde B. August. lib. de salut. document. *Qui immoderate, inquit, vinum bibit, cum se putet vinum bibere, bibit a vino. quia ratione priuatur ita enim ebriosus intra se vinum suscipit inimicum. S. Gregorius per illos, qui mane comedunt, & inebriantur, eos intelligit, qui temporali felicitate contenti futuram non requirunt, quae per coenam, eo quod vespere fiat, designatur: ad illam namque solum electi, qui terrenam despiciunt admittuntur, vt ex parabola deiuicitatis ad coenam, quae habetur Lucae 14. colligitur. In quanta vero mala propter ebrietatem suam populus inciderit, verba indicant sequentia.*

17 *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Vide iustum Dei iudicium & debitam ebrietatis poenam expende. Principes qui epulabantur quotidie splendide, fame pereunt, qui eburneas domos habitabant, in captiuitate ducuntur; & qui mane consurgebant ad ebrietatem sectandam liti cruciantur. Vt enim refert Iosephus*

Aug. lib. de salut. doc. c. 36. to. 3.

Thom. 11. q. 148. ar. 4.

Eccl. 11

1. Thi. 5.

Aug. 11. de sal. doc. c. 37. co. 4.

Iosephus de bello Iud. c. vlt.

phus omnia hæc mala populus ingratus imminente captiuitate perpeſus eſt. *Principes*, inquit, *interruerunt fame*. Magnum certè inditium inopiæ, quæ principibus, & diuitibus non parcat, quæ ad magnates pertingit: nam ignobiles & pauperes fame perire nõ eſt mirũ, ſed quid eſt, quod propheta poſtquam ebrietatè populi reprehenderit, illam cauſam eſſe captiuitatis inſinuans inquit. *Propterea captiuus ductus eſt populus meus quia non habuit ſcientiam* & dixiſſet, utique quia ebrietatem ſectatus eſt quia vino æſtuauit uſque ad vespèram. Solent enim ebrij nocte aliorum miniſterio transportari, & ad locum ſibi debitum transferri. Sed vt verum fatear, pro eodem videtur accepiffe propheta ebrium eſſe & ſcientiam non habere. Eſt enim effectus ebrietatis ignorãtia & ſtultitia, condigna q. merces illius. Pinguis quippe venter & vino repletus; pingues quoque ſenſus generat, & homines iumentis inſipientibus ſimiles efficit & multo amplius deteriores illa enim cum ſaciata fuerint, nec bibunt, nec comedunt; iſti vero uſq. ad vomitum implentur ſicut ſcriptum eſt, *omnes menſe repletæ ſunt vomitu, ſordiumq. ita vt non eſſet ultra locus.*

Iſai. 28.

18 *Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque ullo termino, & deſcendent fortes eius & populus eius, & ſublimis glorioſique eius ad eum.* Solet magna peſtilentiã ex fame & ſiti ſuboriri. Cũ ergo in præcedentibus vniuerſalem totius populi famem denuntiauerit, tantam modo peſtem futuram prædicat, vt vix locus pro cadaueribus hominum ſepeliendis repeririatur: ſed illorum congèries in-

ſoſſa humo iactarentur: Ait ergo *Propterea*, id eſt propter ſupra enumerata peccata, vel propterea, id eſt propter vniuerſalẽ famem & ſitim in populo graſſantem: *dilatauit infernus*, id eſt ſepulchrum; *animam ſuã*, infernus enim sæpè accipitur pro ſepulchro, quia in inferiori loco eſt collocatũ. Ait. n. Iob: *Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me?* Sequitur *& aperuit os ſuum abſq. ullo termino*, Phraſis eſt ſatis accommodata ad deſignandã multitudinẽ mortuorum: cum enim infernus magnus ſit & inſatiabilis iuxta illud prouerb. 27. *infernus & perditio nunquam implentur: &c.* 30. *tria ſunt inſaturabilia. infernus, & os vuluæ, & terra quæ non ſatiatur aqua:* modo tamen dilatate animam dicitur, & os ſuum aperire, vt plures capiat, & deuoret.

19 *Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi ſublimium deprimentur.* Locus ite conſimilis eſt alteri, quem diſſuſe expoſui, cap. 2. nu. 23. vide ibi. Docet. n. quod nullus erit in die vindictæ reſpectus, vel acceptio perſonarũ apud Deũ, quia nõ ſolum inſimi, quos ſecundũ Hieronymum ſignificat homo, non tantum medijs plebis, quos vir ſignificat, ſed & oculi ſublimium id eſt principes & ſupremi deprimentur, ſicut ſcriptum eſt: *Potentes potenter tormenta patientur.* Non enim ſubtrahent perſonam cuiuſquam Deus, nec reuerentur magnitudinem cuiuſquam. Et iterum: *Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.* Hæc omnia adimpleta ſunt in captiuitate Babylonica, in qua (vt Joſephus refert) incuruati ſunt ad literam Iudæi ſub catenis vinciti & humiliati, vt in Babilonẽ ducerentur, qui ſub iugo diuinæ lègis ceruicem humiliare

Iob. 14.

Prou. 27.

Sap. 6.

Eodem.

Ioseph. lib. 5. de bel. Iud. 28.

liare noluerunt; ſed vincula eius dirumpere auſi ſunt.

Pſal. 2.

20 *Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus ſanctus ſanctificabitur in iuſtitia.* id eſt, ſanctus apparebit & iuſtus, cum vindictam ſumpſerit de inimicis ſuis. Modo enim quaſi iniuſtus multis Deus videtur, quia electos punit, & reprobos temporali felicitate gaudere, concedit. Inde eſt illud: *peruerſum impiorum iudicium. Vanus eſt qui ſeruit Deo, & quod emolumentũ, quia cuſtodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus iuſtice coram Domino exercituum?* Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, ſiquidem adificati ſunt facientes impietates, & tentauerunt Deum, & ſalui facti ſunt. Ab alijs vero inſidelis reputabatur Deus & deluſor, eo quod non ſtatim implebat promiſſa; nec comminatam pœnam peccatoribus inferrebat.

Malac. 3

Sed tunc exaltabitur Deus in iudicio, & fidelis apparebit ſanctus, & verax (inquit propheta) quando hæc quæ prædico, opere adimpleuerit. Tũ cantabunt electi. *Iuſtus Dominus, in omnibus vijs ſuis, fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* & adimplebitur quod ſcriptum eſt: *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris:* Iudicatur enim à peccatoribus Deus inſidelis in promiſſis & impius in inferendis pœnis; quia non fertur cito contra malos ſententia: ſed ſuo tempore apparebit iuſtus, cum opere adimpleuerit, quod promiſit. Vide cap. 2. nu. 24.

Pſa. 143

Pſal. 50.

21 *Et paſcentur agni iuxta ordinem ſuum, & deſerta in vbertatem verſa aduenã comedent.* Septuaginta interpretes transferunt, & paſcentur direpti, quaſi tauri, qua phraſi

vt notauit Hieronymus, multitudinem eorum deſignat, qui erant in captiuitatem ducendi, ad modum armentorum, pecudum, vel agnorũ, quorum greges à paſtoribus ducuntur ad paſcua. vt poſtea occidantur Conſonat hæc explicatio cum illo Hierem. 12. *Congrega eos quaſi gregem ad victimam, & ſanctifica eos in die occiſionis.* Aequum enim erat vt qui tamquam pingues tauri fuerant contra Dominum congregati, vt mugirent aduerſus illum & eum caperent: capti à Chaldæis, vel Romanis congregarentur ad victimã. Alij vero inter quos eſt Adamus, Forerius, gloſſa & Pinto iſtum locum explicant de Gentibus & Iudæis cõuerſis ad Chriſtum, ita vt ſit ſenſus Agni, id eſt, fideles: Sic enim appellantur Ioan. 12. *Paſce agnos meos.* paſcentur pabulo cœleſtis doctrine. Conſonat et hæc explicatio cũ paraphraſi chaldaica, quæ ſic legit, *Et paſcentur ſancti pauperes, &c.* Et deſerta in vbertatẽ verſa aduenã comedent, id eſt, eloquia Dei, quæ Iudaicus populus deſeruit, comedēt Gentes in vbertatẽ verſa, id eſt, dicitis, ſententiis, & explicationibus ſanctorum exornata.

Pſal. 21.

Ioan. 12.

22 *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: & quaſi vinculũ plauſtri peccatum.* Ecce fructus amariffimos, quos vinea Domini multo labore plantata, illi produxit. Hi ſunt pertinacia, obſtinatio voluntatis, multitudo peccatorũ, deprauata conſuetudo peccandi. Qui huius modi peccatis ſunt dediti, trahere peccata dicuntur in funiculis, non charitatis ſed vanitatis: quia vt Auguſtinus explicat, & Gregorius peccata peccatis connectunt, & quaſi funem longũ implexa delicta ſemper extendunt, ſicut ſcriptum eſt:

Augu. ſup. pſal. 128. to. 8. Greg. 33. mor. 9.

Pf. 128. est: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Et Not. quod sicut ex pluribus funiculis paruis sibi ad inuicem innexis magnus efficitur qui difficilè rumpitur, ita ex pluribus implexis peccatis, consuetudo resultat, quæ difficile superatur.

Eccl. 4. *Funiculus triplex (ait Sapiens) difficile rumpitur.* Quis est funiculus triplex? funis est peccatum, funis praua consuetudo, funis iniquitatis magisterium. Audi prophetam. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum & in via peccatorum non stetit: & in cathedra pestilentiae non sedit.* Qui ergo abiit in consilio impiorum consentiendo in peccatum, & stetit, in illo perseverando, & sedit in cathedra, iniquitatis magistrum se exhibendo: triplici funiculo ligatus est, & constrictus. Nam funibus peccatorum suorum quisque constringitur. His ergo funibus peccata illi trahebant, & multiplicabant. Vide quæ contra consuetudinem peccandi habes cap. 1. nu. 16.

23. *Et quasi vinculum plaustrum peccatum.* Hæc verba sensum augment præcedentium, & insinuant quantam vim peccatores rebus omnibus inferant, ut eas ad peccatum retorqueant. Vinculum enim plaustrum durius est quam funiculus, fortius ad trahendum plaustrum, per quod peccatum, siue consuetudo peccandi intelligitur, propheta dicente: *Triurauerunt in plaustris ferreis galad ad.* Ferreis, inquit, quia portari sine magno labore non possunt. Vbi attende, quid in plaustris ferreis, cum tanto labore, & dolore peccatores portent; scenum videlicet, cras in ignis clibanum mittendum. Vnde & scriptum est: *Ecce ego stridebo super vos sicut stridere solet plaustrum*

onustum sceno: Portant enim scenum isti, idest, carnis desideria, vana, & inutilia, & bona temporalia, quæ cito decident, & marcescet eorum gloria, sicut scriptum est; Omnis caro scenum, & omnis gloria eius, quasi flos agri; Exiccatum est scenum, & cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflauit in eo, flatus enim vel aura eos marcescere facit.

24. *Qui dicitis festinet, & cito veniat opus eius, ut videamus, & appropriet, & veniat consilium sancti Israel & sciemus illud.* Sensus est, ut ait Hieronimus: *Væ uobis qui putatis diem iudicii non futurum, uel non uenturam captiuitatem, quam propheticus sermo prædicit, qui dicitis ad prophetam: Usquequo nobis Dei minaris iram? Volumus eam scire: ueniat cito.* Hoc autem per ironiam loquebantur, quoniam eam non putabant esse uenturam; sed simulari a propheta malitiose. Sic intellige uerba illa quæ derisorie dicebat populus. *Quia manda remanda manda remanda.* Expecta reexpecta, expecta reexpecta: modicum ibi modicum ibi. Et infra: *Dixistis enim, Percussimus sedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transierit, non ueniet super nos.* Ac si dicerent: *Nihil timemus securi erimus; uerba uestra o prophetæ uera non sunt: illis non credimus, nec fidem adhibemus.* Filii Abraham sumus; Patrem habemus Abraham, quem Deus elegit, quem benedixit, eius filijs uelut nolit, benefaciet. Putas ne super filios Abraham inducet malum? Istæ sunt impiorum derisiones, ueniat & acceleret certissimum obdurationis & reprobationis iudicium est scripturis sanctis non credere, comminationibus Dei fidem non adhibere; sed in ea

pace

Pace & securitate uiuere, quasi gens quæ fecerit iustitiam.

25. *Væ qui dicitis, malum bonum, & bonum malum. Ponentes tenebras, lucem, & lucem tenebras, Ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Ecce aliud reprobationis iudicium, & obdurationis signum. Conantur peruersi, & moribus corrupti sinistrè Scripturam sacram interpretari, & retorquere, ut iuxta legis normam operari uideatur & uerbis Domini suam nequitiam, auaritiam, crapulam, & iniustitiam operire contendunt, & alios qui eorum uestigia non sequuntur, damnare, aut imperfectos dicere. Omnia corrumpunt, ut corruptos moribus sanctificent, atque defendant, Hæc est (inquiunt) uera uiuendi ratio secura & profecta. *Ut quid carnis afflictio, uita aspera, rigor disciplina? Ut quid tot uigilia, tot ieiunia, tot disciplina? Inutile ducunt, & uanum, quod ad perfectionem uitæ maximè conducit.* Sic dicunt malum bonum, & bonum malum ponentes tenebras in lucem & lucem in tenebras. Nonne terrena sapientia, industria humana: tenebræ sunt; sapientia autem Dei lux? & lux uera, *Quæ illuminat omnem hominem: Et lux in tenebris lucet?* quoniam humanam astutiam comprehendit; laqueos detegit, cæcos illuminat, ut foueam uideant & caueant.

Ioan. 1.

Psal. 18. *Dulciora sunt super mel & sauum.* Et dulcedo huius sæculi amara? *Væ ergo tibi quicumque es ille, qui omnia prouertis, & amarum dulce reputas, & dulce amarum, tenebras lucem dicis & lucem tenebras, Lege cap. 1. num. 59. 62. & 64.*

26. *Væ qui sapientes estis in oculis uestris, & coram uobis metipsis*

prudentes. Hæc est multorum radix errorum in illis, qui humana innuntur sapientia, & prudentiam sæculi, quæ stultitia est apud Deum amplexantur. Ideo ille populus uerbis Dei credere nolebat: ideo dicebat malum bonum & bonum malum &c. Tales sunt arrogantes, tales superbi, qui prius doctores esse uolunt & magistri, quam discipuli: cum tamen captiuare deceat prius intellectum in obsequium fidei, & maiorum sententiæ acquiescere, & discere, quod est docendum. Hinc & Paulus. *Si quis inter uos, uidetur sapiens esse in hoc saeculo stultus fiat ut sit sapiens.* Hinc & propheta: *Perdam sapientiam sapientium & prudentiam prudentium reprobabo.* Hinc & illud sapientis consilium: *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne initaris prudentiam tuam. In omnibus uis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis sapiens apud te metipsum.* Necesse enim est, ut qui sapientiæ suæ inritur ut prudentiæ, cito cadat, comprehendatur, & pereat.

27. *Væ qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes admiscendam ebrietatem, Translatio noua habet, admiscendam sinceram, idest omne quod inebriare potest, ut Ambr. explicat, & hispanice dicitur, bacer calabriada.* Potentes, inquit, estis & fortes ad bibendum. Irrisio quædam ciuilis uidetur fate referta; ac si diceret: *Fortes non estis, nec potestis aduersus hostes ad conseruandam iustitiam, ad rempublicam defendendam: sed ad bibendum uinum & epotandos calices.* Vide numero 15.

28. *Qui iustificatis impiam pro meritis, & iustitiam iusti auferitis ab eo.* Notat iterum Principium, & facer-

Vide cap. 1. nu. 50.

1. Cor. 3. Isai. 29.

Pro. 3.

Ambr. lib. de Ieun. & Elya.

sacerdotum auaritiam, qui muneribus corrupti peruersa iudicia proferebant: de quo supra cap. 1. num. 62.

29 Propter hoc: sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum ut puluis ascendet. Verba hæc ad incendium referuntur ciuitatis. Possunt etiam de die iudicij explicari. Vbi obserua, quod non dixit; Sicut deuorat ignis, sed lingua ignis, ut nos sententiæ illius admoneret; *Ite maledicti in ignem æternum*: quæ lingua ardens quasi ignis reprobos mittet in gehennam. Et consonat hæc explicatio, cum loco illo, cap. 30. Labia eius repleta sunt indignatione; & lingua eius quasi ignis deuorans. Vel (ideo secundum alios) lingua ignis dicitur; quia ignis admodum linguæ flammam emittit. Obserua præterea, quam facile ira Dei absq. vlla resistentia peccatores consumat, quod exemplo stipulæ conijcies, quæ igni resistere non valet: sed in ictu oculi deuoratur ab illo, in cineres redigitur, & consumitur. Vide cap. 1. num. 66. & 72.

30 Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Verbum illud abiecerunt contemptum significat transgressorum; sicut Psal. 2. *Dirumpamus vincula eorum: & proijciamus a nobis iugum ipsorum*. Vide cap. 1. nu. 20. cætera patent vsq. ibi.

31 Et leuabit signum in nationibus procul: & sibilabit ad eum de finibus terræ, &c. Describit propheta impetum & potentiam Romani exercitus, aut etiam Regis Babylonis, per quem populum Iudaicum ob sua peccata, & potissimè quia occiderunt Christum Dominum, debel-

lavit: comparans illum frementi leoni, cui nullus valet resistere. Consonat hic locus cū illo deuter. 28. *Deut. 28.* adducet Dominus super te gentem delonginquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis: Gentem pro cacissimam, quæ non deferet seni. nec misereatur paruuli, & deuoret fructum iumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas, & non relinquat tibi triticum, vinum & oleum, & armenta bouum, & greges ouium, donec te disperdat, & conterat in cunctis urbibus tuis, & destruantur muri tui firmi, atque sublimes, in quibus habebas fiduciã in omni terra tua. Obserua verbū illud, *Sibilabit*, significat. n. quòd ad vñ sibilū ad unū signū Domini vocatis, cōgregati sunt exercitus aduersus populum incredulum, & statim venerūt, vt exequeretur imperium domini. Vnde & subditur.

32 Et ecce festinus velociter veniet. Dixerat supra, vaticinia. Isaiæ irridendo populus pertinax & incredulus: *Festinet, & cito veniat opus eius, vt videamus*. Modo propheta e conuerso illos irridens subiungit: *Ecce festinus velociter veniet*. Ecce in foribus adest. Vos irridebatis increduli verba mea: ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo, cum id, quod prædixi, vobis aduenierit. Confundit etiam populi pertinaciam, & duritiam cordis eius: velox obedientia vocati exercitus. Toties enim à Deo vocatus rebellis populus obedire contempnit, & tamē gentes ad vnicū Dei sibilum velociter veniunt de longinquo, vt eius deseruiant voluntati.

Habes

33 Habes ex hoc capite, qualiter vinea illa domus videlicet Israel tam magna cura plantata, tot modis exculta, non ob aliam causam, quam propter peccata ipsius, propter incredulitatem, propter iniustitiam & ebrietatem, & contemptum eloquiorum Dei extirpata sit. Tu autem, o frater time, fracti enim sunt rami, ut ego inserar, ut tu socius radicis, & pinguedinis oliuæ efficiaris. Bene. *Propter incredulitatem Rom. 11.* (inquit Paulus) fracti sunt. Tu autem fide stas, holi altum sapere, sed time, si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte

nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei in eos quidem, qui ceciderunt, seueritatem, in te autem bonitatem Dei si permanseris in bonitate, alioquin, & tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate inferentur. Et profecto eadem atque grauior pœna infligitur nobis, si tantam neglexerimus salutem, filium Dei conculcando, & sanguinem testamenti polluendo; quanto enim potiora Iudæis sumus fortiti beneficia, tanto uberiores bonorum operum fructus proferre decet.

CAPVT SEXTVM.

IN anno, quo mortuus est rex Ozias, 3. 4. vidi 5. Dominum 6. sedentem super solium excelsum, & eleuatum: 7. 8. & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum: 9. Seraphim stabant super illud: 10. sex alæ vni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem eius: 11. 12. & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant: 13. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: 14. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. 15. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, 16. 17 & domus repleta est fumo. 18 Et dixi: Væ mihi, quia tacui, 19. quia vir pollutus labijs ego sum, 20 & in medio populi polluta labia habentis ego habito, &

to, &

to, 21 & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. 22 Et volauit ad me vnus de Seraphim, 23 & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat 24 de altari. Et tetigit os meum, & dixit: 25 Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua; & peccatum tuum mundabitur. 26 Et audiui vocem Domini dicentis: Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi. 27. 28 Ecce ego, 29. 30. 31. 32 mitte me. 33 Et dixit: Vade, & dicens populo huic: 34 Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & noli cognoscere. 35. &c. vsq; 45 Excæca cor populi huius, 46 & aures eius aggrauata: 47 & oculos eius claude; ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, 48. 49. 50 & conuertatur, & sanem eum. 51 Et dixi. Vsquequo Domine? 52 Et dixit: Donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta. Et longe faciet Dominus homines, & multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ. 53 Et adhuc in ea decimatio, 54 & conuertetur, & erit in ostensionem sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos: semen 55 sanctum erit id, quod steterit in ea.

* *

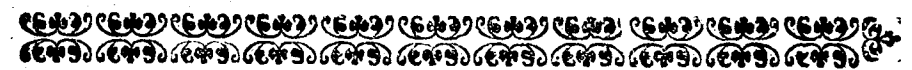
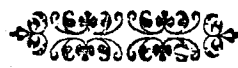
SVM-

SVMMA CAPITIS.

VATICINATUR propheta in hoc capite ultimam pœnã, illamque grauissimam, quam Dominus populo suo intulit, propter innumera commissa peccata, illum vindicando, & excacando, ne videntes & audientes Christum, crederent in illum, de quo ab illo versiculo: Vade & dices populo huic: Et quoniam in pœnam huius cæcitatatis, fuit Hierusalem per Romanos euersa; eius excidium repetit in præsentia. Ibi: Donec desolentur ciuitates, &c. Præmittit autem propheta quandam mirabilem visionem, qua suam prophetiam confirmaret, vt maior fides a Iudæis incredulis adhiberetur, de qua agit à principio cap. vbi ostendit etiam se fuisse missum a Deo, vt hæc populo nunciaret: ne, aliquam excusationem rebelles prætenderent.

COMMENTARIUM.

N anno quo mortuus est Rex Ozias. Notat prophetam circumstantiam temporis in quo hanc visionem mirabilem vidit.

ptura subscribitur, vt robur habeat & firmitatem; ita & in prophetis hæc sunt valde obseruanda, vt prophetiæ veritas appareat firma. Huius inaduertentia circa aduentum Messie errauerunt Iudæi, & nunc errant, qui legalibus cæremonijs in hærentes legem Euangelicam repellunt. Tempus ergo, in quo Dominum in trono sedentem Isaias vidit

Chry. ho. 2. de verbis Isai. col. 4.

Nam (vt docet sanctus Chrysosto.) sicut in publicis instrumentis dies mensis notatur, & annus quo scri-

T dit

dit fuit annus, in quo mortuus est
 4. Reg. Ozias, qui vt sacra narrat historia,
 15. rex impius fuit & peruersus, quo
 Orig. ho. subinde regnante talem uisionem
 1. super non. uidit Isaias, sed eo mortuo,
 c. 2. Iud. & in hoc (vt adnotauit Origenes,
 Chrysof. & Gregorius) designatur Deum multoties propter
 hom. 4. gnatur Deum multoties propter
 super c. 6. peccata populi, & impietatem re-
 Isai. sine. gis, prophetis occultare uisionem,
 tom. 1. & os prædicatorum & sacerdotum
 Greg. ho. 14. super occludere, sicut scriptum est: Et
 Ezech. 7. *querent uisionem de propheta, & lex
 Thren. 2. peribit à sacerdote.* Id quod & Hie-
 remias deplorat, cum ait: *Non est
 lex & propheta eius non inuenerunt
 uisionem à Domino.* Mortuo autem
 rege iniquo, & peccatoribus de
 medio sublatis aperit Dominus os
 prophetarum & illis per uisionem
 loquitur, iuxta illud: *Tunc locutus
 est in uisione sanctis suis.* Tunc, in-
 quit, quando uidelicet populus Dei
 scit iubilationem, quando in lumi-
 ne uultus eius ambulauerit, quan-
 do custodierit mandata illius. Hinc
 & Ioel postquam dixerat: *In medio
 Israel ego sum, & ego Dominus Deus
 uester, & non est amplius, & non con-
 fundetur populus meus in aeternum.*
 Subdit: *Et erit post hæc, Effundam spi-
 ritum meum super omnem carnem, &
 prophetabunt filij vestri & filia uestra,
 senes uestri somnia somniabunt, & iuue-
 nes uestri uisiones uidebunt, Et erit
 post hæc, ait: Quid est post hæc?
 Quando ego habitauero in medio
 uestri, quando ego Deus uester, &
 vos mihi populus: tunc uisiones uide-
 bunt iuuenes uestri. Hinc & O-
 sea 12. *Adhuc sedere te faciam in taber-
 naculis sicut in diebus festiuitatis: &
 ego uisionem multiplicauit.* Prius in
 tabernaculis sedent interna pace
 conscientia profuendo; & deinde
 uisiones illis multiplicantur à Do-*

mino. Ita in præsentī mortuo rege
 impio, Ozia de medio sublato, &
 regnante Ioatham, uisionem uidit
 Isaias, sic & Ezechiel, mortuo Phal-
 cia filio Banaia prophetauit. Hinc
 collige spiritum propheticum non
 omni tempore, nec per modum ha-
 bitus adesse prophetis: sed cum di-
 uina placitum fuerit uoluntati quia
 vt docet S. Thomas; per modum
 dispositionis transeuntis mentes
 eorum illuminat. Vide supra ca.
 3. num. 26.

3 *Vidi Dominum:* Hæc uisio
 Isaiæ semper apud hebræos fuit
 celeberrima, & in magno precio
 habita. Sed multi ex illis non gra-
 to animo eam audiebant: quia ver-
 bis acerrimis eorum cæcitatem
 condemnat. At sacri Euangelistæ,
 & Apostoli illam referunt, & ex-
 plicat: Sanctus Matthæus cap. 13.
 S. Marcus. cap. 4. S. Ioannes cap. 12.
 S. Paulus ad Rom. 11. & Act. 28.
 De qua scripserunt latissime, Ire-
 neus lib. 4. cap. 36. Eusebius Cesa-
 rienf. lib. 7. de monstr. Euang. 2.
 Sanctus Chrysofomus quinque ho-
 milias elegantes composuit & to-
 tidem Bernardus & Orig. de uisione
 sedentis super thronum. Deniq.
 Sanctus Hieronymus ad Damasum
 Papam duas multa eruditione re-
 fertas scripsit epistolas de ministe-
 rio Seraphim. Pro intelligentia
 huius uisionis duo sunt examinanda.
 Alterum est, qualis fuerit
 hæc Isaiæ uisio, utrum imaginaria,
 & per species corporales & sensibi-
 les facta, an uero intellectualis, &
 per species intelligibiles. Alte-
 rum est, quid nam per huiusmodi ui-
 sionem, & per circumstantias illius
 significetur, vt ex hoc sensus illius
 literalis manifestus fiat, Nam iux-
 ta Sancti Thomæ sententiam in-
 loqu-

loquutionibus metaphoricis, pa-
 rabolicis seu figuratiuis, ille erit
 sensus literalis, qui per metapho-
 ram ipsam, per parabolam meta-
 phoricam, vel figuram designatur.
 Glosa docet uisionem fuisse imagi-
 nariam per corporales similitudi-
 nes facta, & idem sentit Sanctus
 Thomas prima parte, quæstione
 12. artic. 3. ad 3. Qualiter autem
 huiusmodi species & similitudines
 siue sensibiles siue intelligibiles,
 afficiant prophetas, quære in San-
 cto Thoma 22. q. 174. art. 3. Quid
 uero huiusmodi uisio literaliter si-
 gnificet, infra dicitur. Expenda-
 mus ergo singula eius uerba.

4 *Vidi.* Obserua cum S. Ber-
 nardo, quod cū propheta de Chri-
 sti ignominia, & passione sermo-
 nem faceret, non dicit in singula-
 ri: *Vidi:* sed in plurali *uidimus eum
 & non erat ei species neq. decor.* Sed
 in præsentī de Christi gloria, & ma-
 iestate sedentis super thronum lo-
 cuturus, ait in singulari: *Vidi,* vt
 illam uisionem intelligas esse com-
 munem iustis, & peccatoribus:
 istam uero excellentiæ singularis,
 si quidem absque specie & decore
 uidit eum & spreuit Herodes, ui-
 derunt quoque & ipsi Iudæi qui di-
 numerauerunt omnia ossa eius, de
 quibus scriptum est: *Ipsi uero con-
 siderauerunt & inspexerunt me:* Sed
 gloria, & maiestate eius solum ele-
 ctorum oculi perfuerunt, propheta
 dicente, *Tollatur impius ne uideat
 gloriam Dei.* Quid autem significet
Vidi seu uisio explicatum est cap.
 1. num. 3.

5 *Dominum sedentem super solium
 excelsum & eleuatum.* In textu He-
 bræorum pro Dominum habetur
 nomen Adonai, quod significat
 Deum firmum & stabilem: deriuat-

turquè a nomine *edem*, quod si-
 gnificat fundamentum ex eo quod
 omnia sustineat, & respicit illud no-
 men Christum, qui omnia portat
 & sustentat uerbo uirtutis suæ: qui
 totius spiritualis edificij fundamen-
 tum est Apostolo dicente: *Funda-
 mentum aliud nemo potest ponere præ-
 ter id quod positum est, quod est Chri-
 stus Iesus,* cuius gloriam & uirtu-
 tem in hac uisione spiritu prophe-
 tico præuidit Isaias, vt Ioannes
 Euangelista testatur, cum ait: *Hæc
 dixit Isaias, quando uidit gloriam
 eius,* idest Christi vt explicat Au-
 gustinus, & Hieronymus, *& lo-
 quutus est de eo.* Aduertit enim Au-
 gustinus quod filius Dei antequam
 susciperet carnem, ostendit se ocu-
 lis hominum sicut uoluit in subie-
 cta creatura, non sicuti est: & sic
 ostensus est Isaiæ. Sic etiam in for-
 nace ignis inter illos tres pueros ap-
 paruit, *& species (iaquit) quarti si-
 milis filio Dei.*

6 *Sedentem.* Aliquando dicitur
 Deus sedere, aliquando stare sicut
 supra cap. 3. *Stat ad iudicandum Do-
 minus, stat ad iudicandos populos.* non
 quia ea quæ ad situm pertinent, pro-
 prie competant Deo, sed quia illi
 per quandam similitudinem & me-
 taphoram adaptantur. Vt enim
 explicat Augustinus, & S. Thomas
 Deus sedere dicitur propter suam
 immobilitatem, & auctoritatem:
 stare autem ad designandum uirtu-
 tem, quam habet ad debellandum,
 omne quod aduersatur. Vel ex eo
 sedentem illum uidit Isaias, vt de-
 notaret Deū esse iudicem, qui con-
 dignam pœnam Iudæis inferre pa-
 rabat, eos excæcando. Proprium est
 enim Iudicis pro tribunali sedere,
 cum aliquem condemnare uult, aut
 damnare. *Rex qui sedet in solio Iu-
 dicum*

Thom. 1.
 part. q. 1.
 art. 9. ad
 3.

Glosa
 Isai. 1.

Thom. 1.
 q. 68. art. 3.
 ad 3. 2.
 q. 171. ar.
 2. 3. con.
 Genti. 6
 154.

Bern. ser.
 1. de uer.
 Isaiæ.

Isai. 53.

Psal. 21.

Isai. 26.
 sin aliam
 liteam.

Hebr. 1.

1. Cor. 3

Ioan. 12.
 Aug. tr. 53
 in Ioan. 1.9
 Hieron.

Daniel. 4

Aug. lib.
 de essen-
 tia diuin.
 Thom. 1.
 part. q. 3.
 ar. 1. ad 4

Pro. 20

dicum (ait sapiens) dissipat omne malum in circuitu suo, Vnde in scriptura sacra per Christi sedem, vel cū sedere dicitur, iudiciaria eius potestas designatur, sicut scriptum est: *Consurgant & ascendant gentes in valle Iosaphath; quia ibi sedebo ut iudicem omnes gentes in circuitu.* Et iterum: *Vidi thronum magnum, & candidum; & sedentem super eum.* Et rursum: *Sedes tua Deus in seculum seculi: virga directionis virga regni tui.*

Ioel. 3.

Apo. 20.

Psal. 44.

Et ea quæ sub ipso erant replebant templum. Translatio noua habet: *Et fimbriæ eius replebant templū uel regiam; & ita etiam vertit Pagninus. Alij transferunt: Et oræ eius replebant templum.* Thargum sic legit: *Et splendore gloriæ eius repletum est templum.* Sic ad eum erat oblonga vestis, qua Deum Isaias vidit indutum, ut bona eius pars templi pauimentum operiret: ut agnoscas ita esse immensam Dei maiestatem, & gloriam, ut minimum ipsius, & infimum, quod quasi fimbria vestimenti reputatur, templum ornet & repleat: & loquitur de templo Hierosolymitano, in quo peculiarem maiestatis suæ præsentiam declarauit. Hinc sanctus Paulus: *Quod stultum est Dei fortius est hominibus.* Quid nam stultum Dei est, quid infirmum? Numquid in Deo stultum aliquid esse poterit aut infirmum? *Sapiens enim corde est, & fortis robore:* Factus est homo, ponitur in stabulo: inter paleas absconditur, conuersatur inter homines tanquam vnus ex illis; passus est virgis cæsus, spinis coronatus, ligno affixus & mortuus. Ecce infirmum Dei, quia pro nobis doluit & infirmatus est: ecce dei stultum, Prædicamus (ait Paulus) Christum Crucifixum, *Iudæis quidem scandalum*

1. Cor. 1.

Iob. 9.

1. Cor. 1.

gentibus autem stultitiam, ecce infimum, ecce fimbriam vestimenti eius. Sed hoc infirmum, hoc stultū, hoc infimum templum Dei replet gloria, immo & cælū ipsum. Infirmitate illius fortes sumus, stultitia sapientes, inopia diuites. fimbriæ illius infirmos sanant. *Si tetigero tantum fimbriam vestimenti eius (ait mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur) salua ero.* Hinc Bernardus, *De te Domine suppleo, quidquid in me minus habeo.* Quid ni fimbrias istas dixerit thargum splendorem & gloriam? Siquidem omne pulchrum, omne speciosum templi. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus, ex fimbrijs Domini emanauit.* Vnde fides Apostolorum, fortitudo martyrum, sanctitas sacerdotum, claritas & splendor virginum? nonne ex fimbrijs vestimentorum Christi processit?

8. Scimus ex S. Gregorio, & per vestes Dei, Christi fideles designari. Illis enim velut ornamento vestitus est Christus propheta dicente: *Quia omnibus his velut ornamento vestieris.* Huius ornamenti fimbriæ sunt humiles, obediens, subiecti omni humanæ creaturæ propter Deum: Sub pedibus enim Dei sunt, & per cordis humilitatem hærent pauimento templi: *non alta sapientes, sed humilibus consentientes, humiliantur sub potenti manu Dei; imo & sub pedibus illius subijciuntur; scientes, quoniam quæ sub ipso erant replebant templum.* Euacuatum est cælum per superbiam repletur per humilitatem, Dixit Lucifer, in corde suo: *in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo, sed*

Mar. 14
Math. 6
Bern.

Psal. 44

Greg. 17.
mor. 24.

Isai. 49

Rom. 16.

Isai. 14

statim

statim ad inferos detracta est superbia eius, noluit voluntariè humiliari sub pedibus Dei, sed super astra ipsius solium habere: & ecce inuitus sicut fulgur de cælo cecidit pedibus omnium subiectus. Recumbentibus autem in nouissimo loco dicitur aliquando, *Amica ascende superius.* Ille descendit per superbiam; tu pro humilitatem ascende. In templo Dei sedes superbientis angeli vacua remansit: impleatur gloria obedientis hominis & humilis. *Et ea quæ sub ipso erant replebant templum.* Vnde Bernardus, *Vide ut sub ipso inueniaris; alioquin esse non poteris cum ipso.* Quid enim? *Putas indifferenter admittet homines in illud tantæ beatitudinis templum, qui nec ipsos quidem angelos indifferenter reliquit in eo? aut nõ discernet interglebas, qui descendit inter stellas?* Hinc & Petrus. *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* Si Deus illos sic exaltat, qui sub potenti manu humiliantur illius, qui sub pedibus eius sunt: qualiter clarificabit? *Viderunt (inquit) Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis saphyrini, & quasi cælum cum serenum est.* Tales Deus facit humiles, sub pedibus ipsius subiectos, firmos, & stabiles, claros & gloriosos, quasi opus lapidis, seu lateris igne charitatis decocti, & lapidis saphyrini, qui, ut referunt multi, coloris est calici, & maxima claritate refulget, & quibusdam punctis aureis, sicut cælum stellis decoratur. Quid non decorum in humilibus; quid non clarum quid non præfulgidum? Opus lateris videtur, lutum immundum ab impijs reputantur, quia patres sunt, quia prosecutionē patiuntur quia contemptibiles & abiecti, *Tanquam*

Luce 14.

Bern. ser.
2. de verb
Isaiæ.

1. Pet. 5.

Exod. 24

gemin. li.
2. de simi.
c. 6. & 13.

quam purgamenta huius mundi (ait Paulus) facti sumus omnium peripsema usque adhuc. Sed atende sub cuius pedibus opus istud luti & lateris, sit subiectum, aperi oculos & considera. Videbis, eius claritatem, eius splendorem, eius gloriam quasi cælum, cum serenum est: tanta erit & talis eorum claritas, ut velint nolint etiam reprobi illam agnoscant & admirentur. Nos (inquit) *insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, Ecce quomodo facti sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.* O beata paupertas, humilitas veneranda, quæ in cælorum transit splendorem & de stercore erigit pauperem. Tene, o homo Christi consilium. *et cum vocatus fueris ad nuptias, ad celestes epulas inuitatus, recumbe in nouissimo loco, sub pedibus omnium propter Deum te constitue, & videbis: Videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum.* afflues benedictionibus cælestibus, potiora dona à Deo percipies. Recordare quid acciderit Benjamin fratri minimo patriarchæ Ioseph. Inuitantur omnes fratres ab illo: & panibus appositis, recumbit seorsum Ioseph *Et sederunt coram eo. primogenitus iuxta etatem suam, & mirabantur nimis, sumptis partibus, quas ab eo acceperant; maiorque pars venit Benjamin ita ut quinque partibus excederet.* Ecce rem mirabilem, frater minimus in nouissimo loco recumbens, maiorem partem accipit. *Quare hoc? quia omnis qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.*

1. Cor. 4.

Sap. 8.

Euc. 14.

Isai. 60.

Gen. 43.

Luc. 14.

9. Seraphim stabant super illud. Septuaginta uiri transferunt. Seraphim stabant in circuitu eius: id est Domini. Aliqui referunt relatiuum illud

quam

illud

illud ad solium Dei, idest stabant super solium: alij uerò inter quos est Sanctus Hieronymus ad templum dicunt esse referendū, idest, stabant super templum. Cum ergo ait, *Seraphim stabant super illud*: designat, Seraphim, quod incensi interpretantur, superiores esse Dei thronis, & excellentiores quam cherubim, de quibus Psal. 98. *Qui sedes super Cherubim*, &c sub inde inter omnes spiritus angelicos supremos, quod & Dionysius Areopagita fatetur, Chrysostomus & Bernardus, & in eundem sensum redit septuaginta uirorum translatio. Nam ut adnotauit Sanctus Dionys. ex eo Seraphim in circuitu Dei stare dicuntur, quia inter omnes hierarchias Deo a quo immediate illuminantur, magis accedunt. Hinc colligit Gregorius Nazianzenus magnam Isaiæ excellentiam, qui inter omnes prophetas, solus uidere Seraphim dignus est habitus. Vidit quidem angelos Daniel & archangelos, uidit Ezechiel cherubim, uiderunt & patriarchæ nonnulli multos spiritus angelicos, uidit & Iacob in somnis Angelos Dei super scalam ascendentes & descendentes, sed uidere Seraphim, tantū Isaiæ est concessum & quod magis huius uisionis excellentiam commendat, nullibi in tota scriptura sacra, Seraphim mentio fit (ut adnotauit Hieronymus) nisi in hoc loco Isaiæ. Duo tamen sunt in presenti animaduertenda, Alterum est, cur in uisione ista Seraphim potius quam alios spiritus angelicos uiderit Isaias; Alterum est, quare duos tantum uiderit & non plures; cum tamen Daniel postquam maiestatem descripsisset regnatis, adiecerit, *Millia millium ministrabant ei, & decies centena mil-*

lium assistebant ei, Ille duo: iste tot millia uidet? Primæ quæstionis dissolutionem ex ipsa ethimologia nominis colligit Vatablus. Seraphim etenim incendium interpretatur, unde & scriptum est: *Qui facit angelos suos spiritus: & ministros suos ignem urentem*, siue, *flammam ignis* (ut ait Paulus) Vbi per flammam ignis, Seraphim intelligunt Sancti doctores: Quia ergo Isaias ostendere uoluit Deum contra ciuitatem iratum esse, quam (ut ex præcedenti capite constat) incendio decreuit consumere: ideo Angelos speciem igneam habentes se uidisse testatur; ut per illam incendium futurum designaret: sicut ad designandam resurrectionis Christi lætitiā Angeli candidis uestimentis induti apparuerūt mulieribus, ut ex uestimentis ipsis gaudiū & gloriam resurgentis coniectarēt Vidit autem duos tantum, ut duorum testamentorū eminentiam explicaret: quæ dum se adinuicem mutuo respiciunt, gloriam Dei prædicant; & annunciant: vel certè ut significaret, sanctos, quò perfectiores, eò esse pauciores, ita ut perfectissimos, quales sunt Seraphim, vix duos in Ecclesia inuenias. In cuius signum arca Noe, quæ typum gessit Ecclesiæ, in parte inferiori ubi morabantur bestię, lata erat, quia *speciosa est via quæ ducit ad perditionem*: sed in superiori ubi manebat Noe & filijs eius erat arcta: quoniam arcta est via quæ ducit ad vitam, & quò superior eò arca erat arctior, ita ut in summitate, vnus tantum esset cubiti, quo ut adnotauit Gregor. designatur, quanto perfectiores quique sunt, tantò pauciores esse, ita ut ad summum perfectionis solus Christus ascenderit, de quo

Vatablus.

Psa. 101
Hebr. 1.

Mat. 28.

supra in log. n. 1.

Gen. 6.
Greg. ho. 38. in Eui gel.
Math. 7.

Greg. ubi sup.

Psa. 101

Isai. 63.
1. Tim. 2

Tren. 3.
Ber. ser. 9.
super pf. q. habitat

Hyer. hic Ber. ser. 7. de uerbis Isai.

Apoc. 1.

Rom. 11.

de quo scriptum est: *Similis factus sum pelicano solitudinis, factus sum sicut passer solitarius in teo*. Sicut solitarius, inquit, quia vnicus in ædificio, quia solus inter mortuos liber, solus de uirgine natus, solus Deus & homo, solus pro hominibus passus, sicut scriptum est: *Torturicular calcaui solus, & de gentibus non est uir mecum*. Et iterum: *Vnus es Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus*. Vnicus est parem non habet. Hinc est quod cum in plurali propheta dixisset: *Bonus est Deus sperantibus in eum*. Subdit statim in singulari: *Anima quærenti illum* (ubi inquit Bernardus) *Sanè & ipsam numeri discretionem prudenter aduerte, quod sperantes quidem pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum: quærentem uero eum singulariter, quod singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non modo nihil sperare nisi ab eo, sed nihil quære re nisi eum*.

10 *Sex ala uni: & sex ala alteri, duabus uelabant faciem eius, & duabus uelabant pedes eius, & duabus uolabant*. Ut aduertunt sanctus Hieronymus & Bernardus, illud relationum, eius, potest iuxta hebræi sermonis ambiguitatem, indifferenter referre Deum, & Seraphim, ita ut sit sensus: *Duabus uelabant faciem eius, idest, Seraphim, & iuxta primam acceptionem quæ magis probat Origenes, uelando faciem Dei, & pedes significant abscondita esse ab oculis nostris mysteria diuina, lucem habitare inaccessibilem, atque naturam Dei, qui est alpha & omega, principium & finis, in comprehensibilem esse Apostolo dicente: O altitudo diuinitarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt*

iudicia eius, & inuestigabiles uia eius. In capite enim principium, in pedibus uero finis designatur. Vnde propheta: *In mari uia tua, & semitæ tuæ in aquis multis*. In aquis (inquit) eo quod deprehendi non possunt, sicut nec semitæ nauium prætereuntium. Vnde & statim subdit: *Et uestigia tua non cognoscuntur*. Iuxta secundam uerò acceptionem, quam sanctus Chrysostomus sequitur, uelando faciem propriam, & pedes fatentur humiliter ante conspectum maiestatis Domini nullam speciem se habere, aut decorem, quem ipsi uel alij propriis oculis intueri possint, uel admirari; quantumuis inter omnes creaturas sint pulcherri mi. Scriptum est enim: *Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum, & inane reputatæ sunt ei*. Et iterum: *Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani qui descendit in terram*. Coram eo, inquit, nam ea quæ in se magna uidentur, sancta & perfecta: si cum magnitudine maiestatis diuinæ, si cum puritate, & claritate illius cõferantur, quasi non esse, & quasi pannus menstruatæ reputabuntur immonda. *Si lotus fuero* (ait Iob) *quasi aquis niuis, & effulserint uelut mundissimæ manus meæ: tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me uestimenta mea*. Quid est hoc? Numquid mundus, & mundans, sordibus alios intingere poterit? sordibus intingit quos ex comparatione suæ puritatis, quasi commaculatos ostendit. Vnde S. Gregorius: *Sordibus, inquit, intinges me, ac si a-*

Psal. 76.

Isai. 40

Sap. 11.

Iob. 9.

Greg. 9. mor. 19.

mundus

Psal. 98.
Dien. c. 7.
cel. hier.
Chrif. ho.
64. ad pop.
pul. to. 5.
Ber. ser. 3.
de uerb.
Isaiæ.

Cre. Naz.

Dan. 7.
Ezec. 10.

Gen. 28.

Hieron.

D. in. 7.

mundus non sum. Propriam quidem pulchritudinem, & animæ suæ munditiam, considerabat Iob quando dicebat: *Neq. enim reprehendit me cor meum in omni vita mea;* Sed cum ad contemplandam puritatem maiestatis diuinæ oculos subleuauit statim quod reprehenderet, inuenit *Auditu auris* (inquit) *audiui te: Nunc autem oculus meus videt te, idcirco me reprehendo: & agam pœnitentiam in fauilla & cinere.* Si stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, si in angelis suis reperit prauitatem, quanto magis in his qui habitant domos luteas & terrenum habent fundamentum? Si respiciēs homines dicit peccauit; respiciens Deum utique & peccatorem se esse non negabit. Igitur sicut luna, & cœlestia luminaria, quantumuis in absentia solis, nocte præfulgeant, ipso tamen apparēte splendorem quem habent, abscondunt, radios non emittunt, nec lucent, primi luminosi claritatem quasi venerando; sic beata seraphim, facies suas velant pedes operiunt in conspectu Domini: vt in splendorem illius propriam claritatem referrent. Id quod, & viginti quatuor seniores mittentes coronas suas, ante thronum confitebantur; *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuā erant & creata sunt.*

11 *Et duabus volabant.* Binæ alæ quibus volabant Seraphim, nihil aliud quam eorum celeritatem designant, & propensionem magnā ad iussa Dei exequenda. In cuius etiam symbolum duo cherubim expandentes alas super propitiatorium Dominus constituere præcepit; nam electi, qui veluti cheru-

bim scientiæ plenitudinē habent, & sicut seraphim igne charitatis sunt accensi, ad Dei obsequium, & ad pietatis opera alatos, & sedulos esse oportet. *Nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia.* Hinc est quod Abraham, cum tres viros inuitasset, *cucurrit ipse in tabernaculum ad Saram; dixitque ei: Accelera, tria sata similia cōmisce: ipse vero ad armentū cucurrit, & tullit inde vitulū tenerimum, & optimum, deditq. puero: qui festinauit, & coxit illud.* En, in domo Abrahæ omnes festinant, omnes currunt: currit Abraham, festinat Sara, festinat & puer, quia (vt Augustinus notauit) in domo iusti nullus est tepidus, nullus tardus, piger nullus. Hinc est etiam quod post incarnationem statim uerbum in utero clausum virginem impulit, vt exurgens cum festinatione in montana conscenderet: propter quod nomen eius vocatur *accelera, festina, predare.* Sed obserua, quod paulo antea dixerat propheta. *Seraphim stabant,* modo autem: *Et volabant* (inquit) *Quid est hoc? Si volabant, quomodo stabant? & si stabat quomodo volabant? Audi mysterium.* Stando æternitatis immobilitatem signabant, vt Cyprianus docet: volando autem, altitudinem Dei sic in superioribus eleuatam esse, ostendebant, vt quantumuis ad cor altū accedat homo exaltetur Deus: ita vt ab illo comprehendi non possit: Vnde & scriptum est; *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Et iterum: *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.* Et rursum: *Querite Dominum & confirmamini: Querite faciem eius semper.* Vbi Augustinus. *Si quis quæsitus (ait) inueniri post, cur dictum est, Querite faciem eius semper? an & inuen-*

Iob. 27.
Iob. 42.
Iob. 4.
Iob. 33.
Greg. 34.
mor. ca. 6.
Simile.
Apoc. 4.
Exod. 25

Amb. sup. C. 1. Luc.
Gen. 18.
Aug. ser. 70. de trip. co. 10.
Luc. 1.
Isai. 8.
Cyp. in prol. super serm. nat. Dom.
Iob. 36.
Psa. 138.
Psa. 104.
Aug. lib. 15. de trip. co. 3.

inuenitur quærendus est? utique, tam magnum enim & incomprehensibile bonum est, quod & quæritur vt inueniatur dulcius, & inuenitur vt quæratuꝛ auidius. Vnde Hilarius. *Curre sensu, si quid ei putas vltimum esse, eum semper inuenies: quia cum semper intendas, semper est quo intendas, sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora: esse semper inuenies; & cum calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamen semper esse non deficiet.*

12 Poterunt non inconuenienter, quæ in hac visione narrat Isaias, Christo Domino in cœnaculo existenti cum discipulis, & sacrosantum Eucharistiæ sacramentum instituenti adaptari. Vidit Isaias Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: viderunt eum & discipuli recumbentem imo & lauantes pedes eorum, & lintheo quo erat præcinctus extergentem. Ibi duo Seraphim stabant super thronum: hic duo Seraphim Christum circundant, dilectio videlicet Patris, quæ, vt transeat ex hoc mundo ad illum, filium impellit. & dilectio sponsæ prædilectæ Ecclesiæ videlicet, quæ, vt nobiscum maneat, exposcit. Ibi Seraphim duabus alis faciē velabant, & duabus pedes: hic eisdem alis dilectionis videlicet Dei, & Ecclesiæ caput cooperit & pedes Caput enim Christi Deus est, pedes humanitas. Operuit quidem diuinitatem suam quando *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis,* quādo *missit Deus filium suum in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo,* quando *exinanitiuit se formam serui accipiens;* quando *se nascens dedit socium: sed tamen cū cōuescens se præbuit in eduliū, non solum caput, sed & pedes vela-*

Hilar. lib. 2. de Tri.
Allegoria
Ioan. 13.
Ioan. 1.

uit, diuinitatem, videlicet, & humanitatem sub speciebus panis & vini fidelibus tribuendo. Ibi Seraphim stabant, & volabant, hic Christus Dominus & stat, quia in Ecclesia permanet, sponfam dilectam non deserit, sed ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consumptionem sæculi,* & volat, quia ad patrem vadit; *Quia vni hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ibi Seraphim medijs alis volando, cor alijs ostendebant, & pectus, cū tamen faciem velarent, & pedes: hic Dominus Iesus binas alas expandēdo, charitatem perpetuam in qua dilexit nos omnibus manifestat, sicut scriptum est: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Ibi simbriis vestimentorū Domini tēpli pauimentū operitur: hic lintheo quo erat præcinctus pedes discipulorum mundantur: Magnū certē pietatis inditium, magnum humilitatis exemplum. Feria quinta hebdomadæ in qua Mundus est conditus, ex aquis Deus reptile animæ viuētis produxit, & volatile super terram, sub firmamento cæli, aues aeris ad suprema volantes, & pisces ad infima descendentes maris: sed in hebdomada, qua precioso sanguine mundum perditum reparauit, feria quinta Christus Dominus aquas sacratis manibus contingens, vt pedes discipulorum, lauaret, & eximie charitatis opera exhibuit supra omnem intellectū hominis eleuata, dum sub speciebus panis & vini corpus suum, & sanguinem, fidelibus in alimentū dereliquit: & profundissimæ cuiusdam humilitatis exemplū præbuit, dum Dominus & magister discipulorum imo & proditoris pedes lauit. Quis audiuit vnquam tale

Mat. 28.
Ioan. 13.
Ioan. 13.
Gen. 1.

Ioan. 13. aut quis vidit huic simile? Vos, inquit, vocatis me magister & Domine et benedicitis. Si enim. Si ergo ego laui pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis, Exemplum, inquam, dilectionis, exemplum & humilitatis.

Abac. 3. Domine audiui auditum tuum, & timui: consideravi operam tuam & expaui. non iam in medio duum animalium, sed in medio discipulorum cognosceris, lauans pedes illorum. Contremiscit Petrus & dicit: Domine tu mihi lauas pedes? Sed quid mirum? Sanctificatus in utero Ioannes Baptista non audeat tangere sanctam Dei verticem ad baptismum venientis, sed clamat cum tremore: sanctifica me saluator; & lauante, extergentem discipulorum pedes, & genuflexo exosculante in peccatis natus, & nutritus non prohibebit?

13 Et clamabat alter ad alterum mutuò se ad Dei laudes inuitantes & excitantes, ut maiestatem sedentis in throno, & admirarentur, & alternatim proprijs vocibus collaudarent, Et clamabant, inquit, non submissa voce, non oscitante, nec tepide, sed cum feruore spiritus gloriam Domini decantantes. Commendat hic locus contra hæreticos Ecclesiæ cantus & hymnos, qui in horis canonicis, ad imitationem Angelorum Deo in Ecclesia offeruntur. Vnde hæretico falluntur spiritu canticis Ecclesiasticis detrahentes, inter quos fuit Arianus quidam nomine Hilarius, cuius meminit S. Augustinus lib. II. retractationum, cap. II. Vbicleph, & alij, quorum temeritatem redarguit præsens locus Isaiæ, ex quo Dei laudes & cantus Deo esse gratos comprobatur.

Quod & propheta regius psal. 8. Psal. 8. apertioribus verbis confirmat, cum ait: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos. Vbi expende cum sancto Bernardo, quod non dixit, fecisti, sed perfecisti laudem, quoniam, quasi imperfectam iudicat Deus cælestium spiritum laudem, nisi militantis Ecclesiæ laus illi adiungatur. Tolle hanc, inquit, & ipsa sanctorum Angelorum pro imperfectione sui numeri gloria claudicabit, nec Dei ciuitas de sui integritate gaudebit. Vnde ergo implebitur propositum Dei, & mysterium voluntatis eius, magnumque illud pietatis sacramentum? Vnde postremo dabis mihi infantem, & lactentes, quorum ex ore laudem suam perficiat Deus? Cælum non habet infantem habet Ecclesia, quibus & dicit: Tæquam paruulis in Christo lae vobis potum dedi, non escam: & hi ad laudem quasi complendam a propheta inuitantur dicente: Laudate pueri Dominum Tu putas Deum nostrum, totam habiturum gloriæ suæ laudem, donec veniat, qui in conspectu Angelorum psallant illi? Et in homilia de duobus discipulis euntibus in Emaus, loquens, de religiosis versis vultibus in choro die ac nocte alternatim Domino decantantibus. Isti, inquit, sunt vigiles obseruantes omni tempore custodias Domini, ipsi exubant ad ostium tabernaculi, ipsi sunt oriones & biades & interiora austru, ipsi Benjamin adolescentulus in mentis excessu, ipsi sunt Seraphim, sanctus, sanctus, sanctus clamantia, & Oberubim versis vultibus in propitiatorio respicientia. Ibi iubilant omnes filij Dei laudant Dominum sidera matutina. Ipsi sunt similes Angelis per studium Angelicæ conuersationis. Quid autem Seraphim clamauerint, statim indi-

Bern. ser. 68. in c. t. ic.

2. Cor. 5.

Pf. 112. Pf. 137.

Ber. col. 1

Iob 1. Psal. 67.

Exod. 25

indicat, cum ait:

14 Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum. Sanctissimæ Trinitatis mysterium beata Seraphim prædicant his verbis: Nam (vt adnotauit sanctus Dionysius, sanctus Augustinus, & sanctus Gregorius) ter dicendo sanctus, tres esse personas Trinitatis fatentur, & cum in singulari adijciunt, Dominus Deus exercituum, vnam singulari & simplicissimam essentiam in tribus personis diuinis existentem venerantur. Vnde & Psalmista. Ter, inquit, benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus; & singulariter subdit: Et metuant eum omnes fines terræ. Et iterum scriptum est: **Deut. 6.** Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est. Vbi obserua, quod cum de secunda Trinitatis persona loquitur Scriptura, dicit, Deus noster, quia nobis est per assumptionem humanæ naturæ singulariter coniuncta: Est enim verbū Deus noster; quia caro, & frater noster est: **Gen. 37.** S. Tho. in Hym. quia, nobis datus, nobis natus. Etenim cum de patre sine matre, sibi ante sæcula natus esset magnus: nobis in fine sæculorum de matre sine patre natus est paruulus, sicut scriptum est. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Hinc habes Patrem & Filium & Spiritum sanctum, in visione imaginaria Isaiæ apparuisse, cum dixit: Vidi Dominum. Quod enim Pater illi apparuerit, docent sanctus Damascenus, & Basiliius. Quod autem apparuerit Filius, testatur Ioannes Euangelista, cum ait: Hec dixit Isaias quando vidit gloriam eius, id est, Christi; & locutus est de eo. Id ipsum de Spiritu sancto Paulus insinuat, cum dixit: **Act. 28.** Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros di-

Dion. c. 7. cæl. hier. Aug. li. de fid. ad Petrū diac. c. 1. Greg. 29. mor. 16. Psal. 66.

Deut. 6.

Gen. 37. S. Tho. in Hym.

Isai. 9.

Damasc. in epi. de trisagio. Basil. ser. 4. contra Eunom. Ioan. 12.

Act. 28.

ceus, vade ad populum istum, & dic ad eos: aure audietis & non intelligetis. Sequitur.

15 Et commota sunt, super liminaria cardinum a voce clamantis. Seraphim a voce clamantis. Translatio noua habet: & mouebantur postes super liminarium a voce clamantis: Vidit Isaias clamantibus Seraphim postes domus templi cum superliminariis commoueri. & commotio illa duo designabat. Alterum, quod templum Hierosolymitanum erat euertendum, & omnes principes populi, qui quasi postes, reipublicæ machinam sustinent, in captiuitate ducendi. Alterum, quod tempore legis Euangelicæ, quando mysteriū Trinitatis omnibus reuelatur, erat lex antiqua cum omnibus suis cœremonijs dissoluenda, illam enim designabant super liminaria cardinum: Etenim sicut ostium inter liminare & superliminare versatur, ita & Christus, qui de se ait: Ego sum ostiū, per me si quis introierit saluabitur, duobus testamentis sicut cardinibus continetur. Vetus testamentum est super liminare; quia in illo tanquā in figura Christus erat, liminare autem est lex gratiæ, vbi totum pondus ostij conquiescit, vbi vertitur, & versatur. Commouentur ergo superliminaria cardinum, liminari immobili permanente: quia (vt Paulus ait:) aufert primum (scilicet testamentum) vt sequens statuatur.

26 Et domus repleta est fumo. Notandum valde, quod in veteri lege quoties gloria Domini per aliquam similitudinem apparuit, semper ad illius præsentiam nebula, vel fumus consuevit excitari, Scri-

Sup. ca. r. nu. 41

Ioan. 10.

Heb. 10.

Exod. 24 ptum est enim: Cūq. ascendisset Moyses operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Synai tegens illū nube sex diebus. Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel, ingressusq. Moyses medium nebulae ascendit in montem. Et iterum: Nubes, & caligo in circuitu eius, in signum, quod omnis cognitio, quam olim de mysteriis diuinis communiter habebant homines, imperfecta erat, nebulosa, & fumo plena. Nec enim poterant filij Israel intendere in faciem Moysi propter claritatem vultus eius. Nos aut reuelata facie gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini spiritu. A claritate inquit, legis Euangelicæ, in claritatem visionis beatificæ: vt ibi explicat Sanctus Thom. Vnde & de sapientia diuina scriptum est. Clara est & quæ nunquam marcescit sapientia. Et iterum: Sicut meridiana lux clara est. Clara, quia non iam fumo, nec veteris legis vmbri obscuratur Dei cognitio, clara, quia, vt inquit Iob. Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem, Vbi Gregorius, Quid (inquit) aliud flumina, nisi antiquorum patrum dicta nuncupantur? Quis enim pensare sufficiat, quæ vehemens fluuius dum legem conderet ex pectore Moysi eruperit, quam vehemens fluuius ex Dauid corde defluxit? Quanta à Salomonis ore atq. omnium prophetarum fluminum fluentia manarunt? Sed horum fluminum Iudæa speciem tenuit, dum litera superficiali seruans, eorum profunda nesciuit. Nos vero, qui veniente Domi-

no, in eius interna sapientia spiritualia querimus, eorum profunda rimamur, Quod ipse Dominus facere dicitur quia id nos ipso donante præualemus Per nos ergo, qui non literam, quæ occidit, sed spiritum, qui viuificat sequimur, profunda fluuiorum Dominus scrutatur, & abscondita in lucem producit, quia dicta legis, quæ caliginosa nimis historia obscurat, nunc expositio spiritualis illuminat; Vnde Isaias propheta plana sanctæ Ecclesiæ expositionis verba conspiciens, & non allegoriarum tenebris obscura, exclamauit dicens. Locus fluuiorum, riui latissimi & patentes, Testamenti enim veteris scripta, quasi angusti & clausi riui fuerant, qui immensas scientiæ suæ sententias collectione obscurissima constrangebant: at contra doctrina sanctæ Ecclesiæ riui & lati & patentes sunt; quia eius dicta, & inuentibus multa sunt, & quærentibus clara.

17 Hæc autem omnia in præfenti sacrosanctæ trinitatis mysterio contemplari licebit. Etenim fumosa quadam, & vmbatica cognitione in lege antiqua fuit populo manifestatum. Ideo namq. vt Augustinus notauit, Magi non in primo, neq. in secundo signo defecerunt, sed in tertio, digitus, inquit, Dei est hic, vt obumbraretur trinitatis mysterium humana sapientia inuestigari non posse. Ideo Iacob (vt ait Chrysostomus) secundum hebraicam veritatem tres virgas in canalibus, vbi adaquabantur greges constituit, vt mysterium trinitatis designaret. Ideo & Abraham tres angelos videns vnum adorauit, vt vnitatem essentiæ in trinitate personarum denotaret, vt sanctus Augustinus docet specialiter aduertens, quod ex tribus Angelis, duo tantū ad Sodomam dicun-

dicuntur missi; quia non omnibus tribus personis mitti cōuenit, sed tantū filio, & Spiritui sancto, De filio namque scriptum est: Prosperebitur in his ad quæ missi illud. Vnde & ipse ait: quia pater misit me. Et iterum: A me ipso non ueni, Sed ille me misit. Pater autem & filius spiritum sanctum mittunt, sicut scriptum est. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Et iterum filius ait: Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Si autem abiero, mittam eum ad uos. Mittuntur ergo Filius & Spiritus sanctus, quia sunt ab alio, Patri autem quoniam ab alio non procedit, mitti nō competit vt S. Thomas docet 1. p. q. 43. art. 4. Ecce habes in lege inuolutum trinitatis mysterium, obumbratum, & obscurum. Sed nunc iā in noua lege unigenitus qui est in sinu patris illud enarrauit, & proprijs nominibus personas trinitatis in eadem simplicissima essentia personaliter distinctas explicuit, cū ait: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & filij, & spiritus sancti. Vbi est fumus? vbi nebula? vbi caligo? vbi velamen? ablata sunt, omnia plana, omnia conspicua, omnia quæ sub fumo latebant, explicata sunt. Illi fumum tenent, nos lucem, illi vmbam, nos veritatem, illi nebulam, & caliginem, nos splendorem, illi velamen, nos sine velamine legis Christum videmus, sicut Paulus ait: Vsq. que in hodiernum diem id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur, Sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen positum est super cor eorum; cum autem conuersi fuerint ad Dominum

auferetur velamen. Lege circa hoc Trinitatis mysterium Sanctum Augustinum to. 6. lib. de quinque hæresibus cap. 6. & lib. 3. contra Maximum Arianorum Episc. cap. 15. 22. 26. Potest etiam fumus, quo domus repleta est, ad combustionem templi referri, signum enim illius fuit; sicut de commotione superliminarium dictum est, aut etiam ad excecationem Iudæorum, quam fumus ille significabat, eo quod oculos ledit iuxta illud prouerbiorum 10. Sicut fumus oculis, & acetum dentibus: sic piger is qui miserunt illud. Vnde infra dicitur in hoc cap. Ex cæca cor populi huius, id est, fumo quem vidisti excæcandum denūtia. Hinc est quod (vt notauit Gregor. 6. mor. 17.) Deus daturus legem in igne fumoquæ descendit, vt præsignaret, quod humiles lex illuminat, vt diuina cognoscant: superbos autem fumo excæcat, ne illa intelligat.

18 Et dixi: Væ mihi, quia tacui. Translatio noua habet: Væ mihi, quia ad silentium redactus sum, Septuaginta transferunt: O miser ego quia compunctus sum, in hebræo autem ubi nos legimus, tacui, habetur nidmeti, id est excissus sum, uel transformatus sum, vel assimilatus sum & in prima & secunda acceptioe idem significat nidmeti quod tacui: ille enim qui excidit tacet, nec verbum aliquod profert, similiter & qui transformatur loquelā amittit manens immotus. Reprehendit ergo propheta seipsum de indiscreto silentio, quia videlicet tacuit, nec Deum laudauit, quamuis præ confusione, cum beata Seraphim Deum collaudare uisisset: aut uerò quia tacuit Ozia peccata non reprehendendo. Multi possunt iure dicere. Væ mihi quia

locutus sum, quia linguam non
 cohibui, nec refrenavi: quoniam
 in multiloquio non deerit peccatum.
 Quoniam si quis putat se religiosum ef-
 se non refrenas linguam suam, sed sedu-
 ces cor suum: huius uana est religio,
 Sed non desunt, qui cum propheta
 clamare possint, *Uae mihi quia tacui.*
 Hinc colligat prudens lector peri-
 culosum esse, non solum in cautè
 loqui, sed etiam indiscrete tacere.
 Vnde Gregorius uerba illa Iob. 1.
 declarans: *In omnibus his non pecca-
 uit Iob labijs suis. Duobus modis (in-
 quit) labijs delinquimus, cum aut in-
 iusta dicimus, aut iusta reticemus.*
*Nam si aliquando, & tacere culpa non
 esset, propheta non diceret: Uae mihi,
 quia tacui;* Hinc & psalmista clamat:
*Pone Domine custodiam ori meo, & os-
 tium circumstantiae labijs meis.* Non
 petit a Domino, ut os suum claudat
 omnino, sed ut ostium ponat, quia
 aliquando tacere, aliquando loqui
 necesse est. Ostium aperitur (ait Gre-
 gorius) & clauditur. Qui ergo ori suo
 nequaquam poni obstaculum, sed ostium pe-
 tit, aperte docuit, quod & per discipli-
 nam retineri lingua debeat, & ex ne-
 cessitate laxari, quatenus os discretum
 & congruo tempore vox aperiat, &
 rursus congruo taciturnitas claudat.
 Ostium carceris innocentibus ape-
 ritur, sed reis ne exeant uecte con-
 cluditur. Hinc S. Iob. tacui (inquit)
 nec egressus sum ostium, ut uidelicet,
 inutilia uerba, aut nociua proximo
 foras emitterem. Sed propheta
 regius silentium indebitum in se re-
 prehensens ait: *Quoniam tacui, inue-
 terauerunt ossa mea: dum clamare tota
 die. Et iterum: Obmutui, & humiliatus
 sum, & filii abominis, & dolor meus renoua-
 tus est.* Vbi Aug. ait: *Quando filii a bo-
 nis dolor meus renouatus est, quia capi-
 plus doleret tacuisse me, quae dicere debe-*

re, quae doluerat dixisse quae dicere non de-
 beret. Capi non dicere bona, cum timeo, ne
 dicam aliqua mala, & reprehendi consi-
 lium meum. Vnde Salomon, ut in-
 sinuaret, quod & tacere, & loqui,
 multoties peccatum est, postquam
 dixit: *Ne respondeas stulto iuxta
 stultitiam suam, ne similis ei efficiaris.*
 statim subiungit: *Responde stulto iux-
 ta stultitiam suam, ne sapiens sibi vi-
 deatur.* Simul haec duo coniunxit:
Ne respondeas: responde, perplexus
 enim sapiens videtur, cum atten-
 tat loqui, & incipit non dicere bo-
 na, cum timet, ne dicat mala. Ex-
 pende uerbum hebraicum *nid-
 meti*, quod, ut supra, diximus inter
 alia significat assimilatus sum, assi-
 milatur enim peccatori, qui uitia
 illius tacendo dissimulat, sicut scri-
 ptum est: *Fili hominis speculatorem
 dedi te domui Israel, & audies de
 ore meo uerbum, & annuntiabis ei ex
 me. Si dicente me ad impium, morte
 morieris, non annunciaueris, neque
 locutus fueris; ut auertatur a uia
 sua impia, & uiuat: ipse impius in ini-
 quitate sua morietur, animam autem
 eius de manu tua requiram.* Et iterum:
*maledictus; qui frumenta abscondit in
 populis, super quae uerba Sanctus
 Bernardus sic ait. Rem proximi reti-
 nes tibi, si uerbi causa plenus uirtuti-
 bus cum sis, foris quae nihilominus do-
 nis scientiae, & eloquentiae adornatus,
 metu forte, aut segnitie, aut minus
 discreta humilitate, uerbum bonum,
 quod posset prodesse multis, inutili, imo
 & damnabili ligas silentio. Certe male-
 dictus, quod frumenta abscondis in
 populis; Et Sanctus Gregorius Past.
 curae 3. p. admon. 26. Frumenta (in-
 quit) abscondere, est praedicationis san-
 ctiae apud se uerba retinere; In popu-
 lis autem talis quisque maledicitur,
 quia in solius culpa silentii pro multo-*

rum, quos corrigere potuit, pena dama-
 tur. Tacuit ergo danabili silentio I-
 saias, Sed quare tacuit? audi quare.
 19 Quia uir pollutus labijs ego
 sum. Sicut moyses ex quo Domi-
 nu vidit in rubo, & locutus est ad
 illum, impeditioris & tardioris lin-
 guae effectus est, quasi in silentium
 praestupore redactus: ita & Isaias
 postquam Dominum sedentem in
 throno cospexit, pollutum labijs se
 esse fatetur, compunctum, & re-
 prehensione dignum. Habet hoc
 speciale uera Dei cognitio, ut hu-
 miliet hominem, & adificet: non inflat
 sicut scientia humana, de qua Paulus
 ait: *Scientia inflat.* Vidit Isai. Dei maie-
 statem, & gloriam, & in illa sanctitate
 hominum, si ad Dei puritatem con-
 feratur, immunditiam esse com-
 prehendit. Vnde Chrysostomus.
 Hoc nomine sanctus, non in omnibus
 eandem habet significationem. Nam
 & Deus Sanctus dicitur, sed non quem
 admodum & nos. Cum igitur uocem
 hanc, Sanctus, a Seraphim demissam pro-
 pheta audiuit, qui inquit: *heu mihi
 misero, quia cum homo sim, & impura
 labia habeam, in medio populi immun-
 da labia habentis habito. Atqui & san-
 ctus, & purus erat, sed si supernae
 sanctitati nostram conferamus, immun-
 di profecto sumus.* Pollutum ergo
 coram Deo se agnoscens Isaias in-
 gemiscit, & dolet, & fatetur se
 indignum Dei praesentia, & ad mu-
 nus praedicationis ineptum. Hinc est
 illud: *In multa sapientia multa est indi-
 gnatio, & qui addit scientiam, addit &
 laborem.* Quia ut Hierony. explicat &
 Greg. qui diuina scientia pollet, cla-
 rij turpitudinem, & quam malum &
 amarum est reliquisse Dominum. I-
 deoq. humiliatur magis, magis con-
 tra se indignatur, & magis dolet, de-

relicta uirtute, peccato deseruisse.
 Vnde David: *Credidi (inquit) pro-
 pter quod locutus sum, ego autem hu-
 miliatus sum nimis.* Vbi Chrysostomus
 aduertit, quod postquam dixit
Credidi, subdit, *humiliatus sum ni-
 mis*, quia nihil hominem sic humili-
 at, nihil superbiam eius ita depri-
 mit, sicut credere, considerare Dei
 magnitudinem, & eminentiam
 eius ueraciter agnoscere, sicut è con-
 trario: *initium superbiae est nescire
 Dominum*, ut dicitur Eccl. 10. Sed
 inquirendum nobis est, cur labijs
 tantum se pollutum asserit Isaias?
 Nunquid mente, & corde, aut alijs
 partibus corporis mundus erat?
 Sed respondetur, prophetam id in
 se notare uoluisse, quod omnium pre-
 ciosissimum in ipso esse debebat, lin-
 guam uidelicet Domino consecra-
 tam, (erat enim propheta ab illo
 institutus) quod in maximum dede-
 cus ipsius cedere uidebatur. Silen-
 tium enim prophetae siue praedica-
 toris, cui incumbit populum a pec-
 catis cohibere, reprehensione maxi-
 ma dignum est, maxime in illis, qui
 uel cupiditate fauoris humani, uel
 gloriae, aut dignitatis alicuius ac-
 quirendae, siue etiam mundano ti-
 more ueritatem occultant, nec
 clamant, cum Ioanne: *Non licet tibi
 accipere uxorem fratris tui.* Et ut
 designaret Dominus, quod nec cupidita-
 te mundanae gloriae, nec timore ali-
 quo, esset a ueritate praedican-
 dae facies prophetae auertenda, dixit
 Dominus ad Ezechielem, *Ecce dedi
 di faciem tuam ualentiorum faciebus
 eorum, & frontem tuam duriorè frontibus
 eorum: ut adamantem, & ut scilicet
 dedi faciem tuam.* Quid est hoc? non
 sufficiebat faciem prophetae duram
 ut adamantem facere? ut quid adie-
 cit, & ut scilicet dedi faciem tuam?
 Audi

Silentium seruandū.
 Prou. 10
 Iac. 1.
 Grego. 3.
 mor. 8.
 Indiscre-
 tū filicū
 uicandū.
 Psa. 140
 Grego 8.
 mor. 17.
 Iob 38.
 Psa. 31.
 Psa. 38
 Aug. 10. 8.

Prou. 11

Ezec. 1

Prou. 11

Bern. ser. 18. in Ca.

Exod. 4.

Dei cog-
nitio homi-
nē humi-
liat.

2. Cor. 8.

Chry. ho.
13. in Io.
col. 3. t. 3.

Eccl. 1.

Hierony.
Greg. 23.
mor. 16. et
18. mora.
24.

Ps. 115.
Chry. sup
eundē pi.

Eccl. 10
sm aliam
literam.

Mar. 6.

Ezec. 3.
Greg. ho.
10. in E-
zec. col. 7

Greg. ho.
7. in Ezc.
1. cl. 10.

audi Greg. *Adamas & silex utraque dura, sed unum horum preciosum est. alterum vile: adamas ad ornamentum sumitur, silex ab itinerantibus calcatur. At ergo, Dedi faciem tuam ut adamantem, & ut silecem, ut nec per illatum honorem refrenetur lingua ex verecundia, nec per despectum taceat ex infirmitate, sed ad instar silecis, dum ferro percutitur, ignem de se verbi Dei, & increpationis dure, quæ impios consumat, debet emitere. Lege Sanctum Gregorium in pastoralis 3. par. admonitione 26. ubi multis & elegantissimis scripturæ locis indiscretum prædicatoris silentium reprehendit.*

20 *Et in medio populi polluta labia habentis ego habito. Quidam sic locum istum interpretantur, ut non sua, sed aliena peccata propheta deplorat, ac si dicat. Ego licet ob delicta propria non essem indignus ad Dei laudes, cum Seraphim concinendas, vel prophetæ munus exequendum, contagio tamen populi peruersi cum quo habito immundus essem: ita difficile inter iniustos, iuste vivitur, & raro inter peccatores conseruatur iustus.*

Iob 1.

Propter quod in magnam laudem & gloriam iustitiæ Iob refert scriptura; quod in terra Hus, hoc est inter idolatras & gentiles, iustus fuerit simplex & rectus, timentes Deum & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam. Vnde Gregorius; Nec enim valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim grauioris culpæ est, inter bonos bonum non esse: ita immensi est præconii bonum etiã inter malos extitisse. Hinc est quod & beatus Iob de se loquens

Iob 30.
2. Pct. 2.

statu dicens; Frater fui draconum & scotus struthionum. Hinc Petrus magnis Iob laudibus extulit, quia bonum in-

ter reprobos inuenit, dicens, Et iustum Iob oppressum a nequandorum iniusta conuersatione eripuit. Hinc Paulus discipulis dicit. In medio nationis prauæ, inter quos lucetis, sicut lumina in mundo. Hinc Pergami Ecclesiæ dicitur: Scio ubi habitas, ubi sedes est Sathanae & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Hinc sancta Ecclesiæ sponsi voce laudatur, cum ei in amoris cantico dicitur: Sicut liliū inter spinas sic amica mea inter filias. Hinc denique in laudem Noe scriptum est. Noe iustus atque perfectus fuit in generationibus suis. Vbi ut notauit glossa, ideo addidit Spiritus sanctus, in generationibus suis. ut singularem perfectionem Noe commendaret, qui inter nationes prauas & generationes peruersas, quando omnis caro corruerat viam suam; iustus & sanctus inuentus est. Verum quamuis hæc explicatio contemnenda non sit, magis tamen præbanda est interpretatio eorum, qui afferunt; Isaïam se humiliter cum aliis peccatoribus polluta labia habentibus connumerasse. Nec enim alios iudicabat, sicut Phariseus, sed cum Publicano se peccatorem agnoscit, nec oculos ad cælum leuare audebat, sed ingemiscit & dicit: Huiusmodi quoniam habitauit cum habitantibus Cedar: & in medio populi polluta labia habentis commoratur anima mea, Ac si aperte dicat. Ego cuius conuersatio in cælis inter angelos esse debebat, tamquam eis similis in puritate & innocentia: ecce inter pollutos sedeo, & cum Aegiptiis in operibus luti & lateris conficiendis occupor.

21 *Et regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Non ideo se miserum fatetur, quoniam Deum viderit, cum in illius clara visione sum-*

ma beatitudo consistat, & enigmatica cognitio, qualis fuit visio Isaïæ multa bona secum afferat: sed quia cum Deum viderit; non habet quid pro tanto beneficio retribuatur, nec labia munda, ut ipsum cum Angelis dignè laudet.

Hebr. 1. 22 *Et volauit ad me vnus de Seraphim. Expende quam sint parati ad succurrendum peccatoribus An-*

Angelorum custodia.

Hebr. 1. *geli etiam supremi, & ad eorum salutem expediti. Omnes enim sunt administratorij spiritus in ministerio missi propter eos, qui hæditatem capiunt salutis. Nec mirum si angeli supremi ipsi ministrent, quibus rex angelorum ministravit. Vnde & scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Hoc est. Qui spiritus facit esse angelos: & ignem, id est, Seraphim ministros suos. Hinc Bernardus Angelus (inquit) est fidelis pa-*

Psa. 103

ranympus, discurret medius dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona, excitat illum, placat illum.

Bern. ser. 31. in cæt. *Et ser. 39. super cant. Nqueris huiusmodi animam, nunquam esse sine Angelorum custodia, quia eam emulantur Dei emulatione solliciti suo viro seruare, & virginem castam exhibere.*

Vide Greg. 17. mor. 8. *Christo. Volauit (inquit) ut ostendat quanta sedulitate angeli salutem nostram operentur, ut & homines pro salute mutua sint solliciti & operentur pro inuicem ut saluetur. Vnus de Seraphim reliquit socium illum sanctissimum, ut seruiat polluto. Vnde de vim charitatis, propter salutem vnus ad ima descendit, qui super omnes spiritus angelicos est eleuatus. Hanc virtutem Paulus imitatur, quem & cum Seraphim non immerito possumus conferre. Desiderium (inquit) habens dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in car-*

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

Christo.

ne, necessarium propter uos. Et iterum: optabam ego ipse anathema esse a Christo, id est ad tempus ab illo se paratum esse, ut ibi explicat Sanctus Thomas: pro fratribus meis. Necessarium, inquit, quia vnus est necessarium, ardenti charitate Deum diligere, & nihilominus Deum propter Deum quasi relinquere.

23 *Et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum & dixit: Alia litera habet, & in manu eius carbo viuus quem in forcipe tulerat de altari. Vt constat ex lib. 3. Regum cap. 7. forcipes de auro purissimo Salomon fecit, quibus ignis, qui in altari Domini semper ardebat, componeretur. Tulit ergo seraphim forcipe de altari carbonem ignitum, ut Isaïæ labia tactu eius mundaret. Per carbonem ignitum Christi humanitas designatur, quæ ex coniunctione ad Deum qui ignis consumens est, vim habet illuminatiuam & purgatiuam, a qua subinde omniū hominum sanctificatio dependet. A postolo dicente ad Rom. 3. Quem proposuit Deus propitiorem per fidem in sanguine ipsius Sanctus Hieronymus, per calculum Dei verbum (inquit) designari, iuxta illud, Qui viderit dabo ei manna absconditum, & dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Quia sicut calculus genus est lapidis durissimi, rotundi & purissimi, qui nullis ictibus confringitur: ita Dei verbum nullis hæreticorum contradictionibus superatur, sed ad instar lapidis abscissi de monte sine manibus statuam humanæ sapientiæ in puluerem redigit. Hoc ergo calculo Isaïæ labia mundata sunt; & Apostolorum cor & lingua, sicut scriptum est: Iam vos mundi estis*

Rom. 3.

Hier. epistol. ad Damasum.

Apo. 2.

Simile.

Simile.

Simile.

Danie. 2.

pro-

pro-

pro-

pro-

Joan. 15. propter sermonem, quem locutus sum vobis. Obserua quod Angelus igne purgat labia Isaiæ, Hieremiæ digito Dominus emūdat. Ait. n. Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: ecce dedi verba mea in ore tuo &c. Hieremias. n. puerum se esse fatetur: Isaias autem erat vir, per quod designatur, peccata inueterata difficilius curari. de quo vide cap. 1. nu. 16.

Mysticè 24 Christus altare est, super quod sacrificium laudis offerimus Deo Patri. In hoc altari carbones reperies ignitos, quos desolatorios appellauit Propheta: nam in illo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Vnde & scriptum est. Ignitum eloquium tuum vehementer, quod & duo illi discipuli euntes pariter in Emaus cum Christo loquentes de cōibus quæ acciderat in Hierusalem experti sunt cum dicebant: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis. dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Porro forcipe de altari viuū carbonem suscipit, qui constanter & cum fiducia, omni postposita trepidatione, veritatē prædicat. Talis verbo Dei audientiu corda commouebat, vt & pœniteant, & a peccatis omnibus emundentur.

25 Et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Obserua quod cum Seraphim carbene ignito Isaiæ labia tetigisset, non dixit. ecce tetigi in prima persona, & abstuli iniquitatem tuam: sed in tertia persona: ecce tetigit hoc labia tua, vt ad calculum, non ad Seraphim neque administram sanctificatio prophetæ referatur; nec homo plusquam oportet de suo ministerio gloriatur. Vnde Paulus: Ego

plantavi Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit, Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus. Ipse dat incrementum, ipse mundat, ipse dat gratiam, ipse gloriam, Hinc Sanctus Paulus ignoratiam eorum grauius reprehendit, qui de maiori sanctitate ministrorum baptismi gloriabantur, quasi baptismi effectum in ipsos referentes, & arbitantes propter maiorem ministri sanctitatem, vberiore gratiā per baptismum conferri. Ait enim. Hoc autem dico, quod vnusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cepha, ego autē Christi. Diuisus est Christus? Num quid Paulus crucifixus est pro vobis; aut in nomine Pauli baptizati estis? Ac si aperte dicat: Non in Paulum, non in Cepham, non in reliquos ministros baptismi sanctificatio est referenda, sed in Christum, qui pro hominibus crucifixus est, cuius virtus per lauacrum regenerationis, peccatoribus applicatur. Quid igitur est Apollo? quid Paulus? Ministri eius cui credidistis, & vnicique sicut Dominus dedit. Dicamus & nos quid igitur est Cherubim, quid Seraphim? ministri eius, qui homines sanctificat. Omnes enim (vt ait Paulus) sunt administratorii Spiritus in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Non igitur gloriētur quod prophetam mundauerint: nec dicant. Ego tetigi, ego mundavi: Sed tetigit hoc labia tua. Hinc discant homines, per quos Dominus virtutes multas operatur, siue animas a peccatis per sacramenta mundando, siue infirmos curando, aut etiam resuscitando mortuos, non sibi hæc arroganter tribuere: sed omnia ad illum refer

Jacob. 1. re, a quo, omne datum optimum, & omne donum perfectum misericorditer descendit: Nec dicant in corde suo: Quoniam manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia, Vnde & scriptum est: Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in eam, aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Multo ergo minus eleuari debet creatura contra Deum, aut exaltari, si per ministerium hominum aut etiam Angelorū prophetarum labia emundētur, aut hominum iniquitas auferatur. Vide num. 27.

26 Et audiui vocem Domini dicentis. Quem mittam? aut quis ibit nobis? Verba sunt Dei quasi dubitantis, & explorantis prophetæ voluntatem, imo & insinuantis messem quidem esse multam, operarios autem paucos. Ac si dicat. Ecce o Isaiæ paucissimi sunt, qui pro veritate periclitari velint. Tanta Iudæorum sœuitia est occidentium prophetas, & lapidantium eos, qui ad prædicationis munus a me missi sunt: vt dignum ministerium, quem ad illos mittam, non inueniam. Omnes timent similia pati, omnes quæ sua sunt querunt, omnes periculum subire recusant, Quis ibit nobis? Nobis, inquit, quasi in Dei utilitatem missio cederet: quasi magnum emolumentum, & commodum ex conuersione Iudæorum Dominus reportaret. O Dei misericordiam, o clementiam, & pietatem. Ea est diuina bonitas: ea dilectio erga homines, & charitas, vt nostram vtilitatem suam reputet. Vel ideo addidit nobis, ad ministerium Trinitatis designandum. Hac enim ratione consuevit in scriptura pluraliter loqui, sicut Gen. 1.

Mat. 23. Faciamus hominem ad imaginem, & si

Gen. 1.

militudinem nostram, & Gen. 11. Eamus, & confundamus linguas eorum, Gen. 11. &c. Isaias autem interrogatione Domini excitatus respondit.

27 Ecce ego; mitte me. Obserua, quod non prius Isaias ad legationis officium missus est, nec prius se ad illud exercendum obtulit, quā Dei maiestatem, & gloriam fuisset contemplatus. Prius vidit Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & domum plenam maiestate eius, & gloria, nec non & Seraphim clamantia, sanctus, sanctus, sanctus, & postea inquit: Ecce ego mitte me. Quo admonetur Dei ministri, atque Evangelij prædicatores, ne magistri aliorum esse velint, antequam fiant discipuli: sed in Dei contemplatione debent addiscere, quæ alijs oportet dispensare. In cuius signū prius Moyses vidit Dominum in rubo, quam ad Pharaonem mitteretur. Ezechiel etiam, vidit uisionem; Et vidi, inquit, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluēs & splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, idest de medio ignis, & in medio eorum similitudo quatuor animalium, &c. et post hæc audiuit vocem loquentis, & dicentis: Fili hominis mitto ego te ad filios Israel. Quid & de doctore gentium Paulo Apostolo dixerim? Ad tertium vsque cælum raptus est, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: & deinde tanquam vas electionis assumitur, vt portet nomen Domini, coram gentibus, & regibus & filijs Israel. Hinc & de quatuor illis animalibus prædicatores Euāgelij (iuxta interpretationem Aug. de stini) designantibus scriptum est: col. euāg. ca. 6. Ibant & reuertebantur in similitudinē

fulguris coruscantis: Ibant, inquit, scilicet ad contemplationem, ad orationem, & reuertebantur ad prædicationem, ad proximorum ædificationem & consolationem, vt explicat Gregorius: in similitudinem fulguris coruscantis. Inflammantur prius in oratione, vt postea homines peccatores illuminent, & amore conditoris ardere faciant: ex quorum consortio iterum ad Dei contemplationem reuertuntur, sicut scriptum est: Mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, assumus. Vbi Gregorius: Vadunt fulgura, cum prædicatores miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigunt: reuertentia vero dicunt, assumus, cum non sibi, sed Dei viribus tribuunt, quidquid se fortiter egisse cognoscunt. Et infra: Videamus itaque fulgur vadens. Claudio cuidam (ait Petrus) Argentum, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni, surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextra alleuauit eum, & protinus consolidata sunt bases eius, & planta: & exiliens stetit, & ambulabat. Sed cum de hoc facto Iudæorum fuisset turba commota, videamus nunc fulgur rediens, quod ait: Viri Israelitæ quid admiramini in hoc aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum; & in fide nominis eius hunc quem vididistis, & nostis, confirmauit nomen eius: & fides, quæ per eum est, dedit integrã sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. Iuit ergo fulgur, cum Petrus miraculum fecit: rediit cum non sibi tribuit, sed auctori quod fecit. Vel reuertentes dicunt, assumus, quia post ope

ra exteriora, quæ peragunt, semper ad sinum contemplationis recurrunt: vt illic ardoris sui flammam resciant: & quasi ex tactu supernæ claritatis ignescant. Citius enim inter ipsa licet bona opera exteriora frigerent, nisi intentione sollicita ad contemplationis ignem incessanter redirent.

28 Ecce ego mitte me. Paulo antea loqui trepidabat propheta, nec audebat cum Seraphim laudes Domini decantare; quoniam labia imunda se habere sciebat. Nunc autem postquam labia eius mundata sunt, spontè ad legationis munus se offert. Attendat hoc euangelij prædicatores & caueant, ne immundis labijs & corde polluto verbum Dei audeant prædicare. Emunden tur prius, auferatur calculus iniquitatis eorum, & sic mundati Christum annuncient. Scriptum est enim: Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Vbi Augustinus. Videte fratres cum quo tremore ista dicamus, assumimus testamentum Dei per os nostrum, & prædicamus eruditionem & iustitias Dei. Et quid dicit peccatori Deus? vt quid tu prædicas? Prohibet ergo prædicatores peccatores? & Vbi est illud: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite? Vbi est illud: Siue veritate, siue occasione Christus annuncietur? Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt, a quocumque audiant; non vt securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala, Vnde & subditur: Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Quæ dicuntur per te (ait Augustinus) proicis post te? & proiecisti sermones meos post te, vbi non videantur a te, sed onerent te: Tot onera super se portat prædicator, quot sermones de ore suo protulit, omni

Greg. in
Past. lib. 1
cap. 7.

Psal. 49.
Aug. to. 8.

Mat. 23.
Phil. 1.

Psal. 49.

cum

cum esset peccato inquinatus: Vnde & subditur: Arguam te, & statuam contra faciem tuam, sermones, vide licet meos, quos proiecisti retrorsum, Arguam te. Et quid tibi faciam? (ait Aug.) Modo te non vides: faciam, vt videas te, quia si videres te, & displiceres tibi; & placeres mihi. Quia vero te non vides, placuisti tibi, displicebis & mihi, & tibi; mihi cum iudicaberis, tibi cum ardebis. Quid enim tibi faciam inquit? Constituam te ante faciem tuam. Quid enim? Vis latere te ipsum in dorso tuo? ibi es, non te vides, facio vt videas. Quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam: Videbis fæditatem tuam, non vt corrigas, sed vt erubescas. Hinc est illud Proverb. 19. Non est speciosa laus in ore peccatoris. In ore, inquit, peccatoris, vt designet speciosam esse (vt Augustinus ait) in vita, moribusquæ factoris: vel ideo ait, in ore peccatoris (vt notauit idem Augustinus lib. 2. contra Epistolam Parmeniani capite duodecimo) quia speciosa est in auribus audientium; quamuis in polluto ore laudantis sit turpis. Vnde ab auditoribus peruerfi & improbi prædicatoris verba bona contemnenda non sunt, sed toto animo amplectenda: Non enim contemnimus vas, si inter spinas ex vite procedat; sed spina cauetur & botrus decerpitur, & gustatur. Sic & Dominus ait: Super cathedrâ Moysi sederunt scribæ & pharisei, quæ dicunt, facite, secundum vero opera eorum, nolite facere, quasi dicat, Cauete spinas, dum vas colligitis. Lege sanctum Chrysostomum to. 2. hom. 18. & 20. imperfecti in Matth. Sanctum Gregorium 6. moral. 5, in illa verba Iob. 5. cuius messem famelicus comedet, & 19. mor. 6. in illa verba Iob. 29. Quando ponebat pluuiis legem.

Pro. 19

Aug. li. 2.
cont. Gau.
den. 9. t. 7.

Simile.

Mat. 23.

Charitas
Isaiâ.

Isai. 5.

Iud. 5.

Rom. 10.

Isai. 65.

Act. 20.

29 Ecce ego mitte me. Perpendenda est maxime in hoc loco eximia Isaiæ charitas, qui spiritu prophético præuidens à Iudæis esse dissecandum propter legationem iniunctam, & alios prophetas propter verbum Domini quod prædicabāt occisos fuisse, morte postposita ausus est pro salute populi & gloria Domini, manifesto periculo vltro se offerre: annumeratus inter illos de quibus Debora, Qui sponte obtulisti de Israel animas vestras ad periculum benedicite Dominum, Et infra: Cor meum diligit principes Israel, qui propria voluntate obtulistis vos discrimini. Sic se obtulit Isaias propria voluntate descrimini propter Deum. Quod & Sanctus Paulus in propheta maxime commendat, cum ait: Isaias autem audebat, & dicit. Inuentus sum a non querentibus me: palam apparui ijs qui me non interrogabant. Ad Israel autem dicit. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. Audeat inquit, & dicit, id est, audeat, confidenter, fortiter, omni trepidatione propulsa se offert prædicationis muneri exequendo, dicens Ecce ego mitte me, pro nihilo habes omnes Iudæorum persecutiones, vitam pro veritate contemnens, & ad omnia pericula pro gloria Domini se exponens. Hæc fuit prophætæ audacia, propter quam dictum est, audeat, & dicit, & c. vt adnotauit origenes super Epistolam ad Rom. cap. 11. Sic & Apostolus gentium sciens quia vincula & carceres Hierosolymis illum manebant, verbum nihilominus constanter prædicabat Nihil horum (inquiens) vertor, nec facio animam meam præciosioram quam me, dummodo consummam cursum meum & ministerium verbi, quod accepi a Domino

Domino

2. Tim. 2. Domino Iesu testificari Euāgelium gratia Dei. Et iterum ait: *Laboro pro euangelio usque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est al ligatum.* Potuerūt quidem tyranni ligare manus et pedes Pauli: sed non linguam.

Obedien- 30 Ponderanda est etiam, & ad-
tia Isai. uertēda eximia prophetæ obedi-
entia. Non enim dixit: *Ecce ego mitte me* ad istos, vel ad illos, sed minime sollicitus an ad meliorem locū, aut magis honorabilem mitteretur vbiunque Dominus voluerit ire paratus, ait absolute: *Ecce ego mitte me*: nam perfecta obedientia ad omnia debet esse parata. *Ad omnia*

Hier. 1. (inquit) *quæ mittam te, & vniuersa quæcumque mandauero, loqueris.* Condemnat hic locus prædicatorum superbiam, qui se potius prædicant quam Christum, & propriam gloriam & cōmodum ex prædicatione magis quam honorem Dei, aut proximorū ædificationē requirūt, nec attendunt, quia scriptū est: *Sicut sagitta in manu potentis: ita filii excussorū.*

Pf. 126. vbi Augustinus per filios excussorū prædicatores intelligit filios Apostolorum, quibus præcepit Dominus, si exieritis de ciuitate in qua nō audiunt vos excutite puluerem de pedibus vestris. Sint ergo hi excussi sicut sagittæ in manu potentis, vt perueniant vsque ad fines terræ, & ad illum locum absque vlla contradictione tendant, ad quem à sagittante Domino diriguntur. Talis fuit

Gen. 12. Abrahæ obedientia. Præcipit illi Dominus: *egredere de terra tua & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi.* Egreditur Abraham, sicut præceperat ei Dominus, non locum requirit, nec patriam, ad quam pergere præcipitur; sed ait, *Domine Deus quid dabis*

mibi? ego vadam absque liberis. Quo ibis ò Abraham? ad quem locum? gressus diriges? vbiunque Dominus præceperit, vel duxerit. De sanctis Innocentibus scriptum est, quia sequuntur agnum quocunque ierit, in laudem quoque electorum canit propheta: *vt iumentum factus sum apud te.* Quid est vt iumentum, nisi humilis & obediens factus sum? Nescit iumentum recalcitrare, quocunque fessor illum duxerit, absque vlla contradictione pergit, omne onus portat, siue luti sit, siue auri, nec ignominiam reputat, si stercore oneretur; neque superbit si lapides portet preciosos, vt pote in omnibus obedire paratum. Talis fuit obedientia prophetæ, talem se Deo exhibuit, cum ait: *Ecce ego mitte me.*

31 Ecce ego. Obserua cum Sancto Gregorio lib. 1. past. curæ. ca. 7. quod multi prædicationis officium laudabiliter appetunt, & ad illud nonnulli coacti pertrahuntur, quod liquido cognoscimus, si diuersorum prophetarum facta pensamus, Dicit Dominus ad Moysen: *Veni mitte te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Israel de Aegypto.* Excusat se Moyses, et dicit ad Deum

Quis sum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Aegypto? Et cum adhuc vrgeretur, vt pergeret, iterum ire recussat dicens: *Obsecro Domine nō sum eloquens ab heri & nudius tertius, ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Dixitque Dominus ad eum *Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem, & cæcum? Nonne ego? Perge igitur & ego ero in ore tuo, doceboque te, quid loquaris.* At ille obsecro Domine (inquit) *mitte quem missurus es.* Hieremias

Gen. 17, Chris. ho. 31. inge. nef. co. 1.

Apo. 14.

Pfai. 72.

Gregor.

Exod. 5.

Exod. 4.

mias autē dū a Domino propheta in gentibus institueretur, ne mitti debeat humiliter reluctatur, dicēs, *A. a. Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum; & tamē Isai. Dñō querenti quem mitteret, vltro se obtulit dicens: Ecce ego mitte me.* En (inquit Gregor.) ab vtrisque exterius diuersa vox prodiit, sed non a diuerso fonte dilectionis emanauit. Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, & proximi. Per actiuam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias, officium prædicationis appetit: per contemplatiuam vero Hieremias amoris conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad predicandum debeat contradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetit: hoc laudabiliter alter expauit. Iste ne tacita contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in vtrisque est subtiliter intuendum: quia & is qui recusauit plenè non restitit, & is qui mitti voluit, ante per altaris calculum sepurgatum vidit, ne aut non purgatus adire quisque ministeria sacra audeat, aut quem superna gratia erigit, sub humilitatis specie superbè contradicat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, prædicationis officium tucius declinat, nec tamen declinari (vt diximus) pertinaciter debet, cum ad suscipiendū hoc superna voluntas agnoscitur. Quod Moyses vtrunque miro opere expleuit qui præesse tantæ multitudini, & noluit & obediuit. Superbus enim fortasse esset, si ducatum plebis innumera sine trepidatione susciperet, & rursus superbus existeret, si authoris imperio obedire recusaret. Vtrobique ergo humilis, vtrouique subiectus, & præesse populis semetipsum metiendo noluit & tamen de imperantis viribus præsu-

Hier. 1.

Greg. vbi supra.

mendo consensit. Hinc ergo quilibet precipites colligant, cum quanta culpa ex appetitu proprio cateris præferri non metuant, si sancti viri plebium ducatum suscipere Deo etiam iubente timuerunt. Moyses suadente Domino trepidat, & infirmus quisque vt honoris onus suscipiat, anhelat; & qui ad casum valde vrgetur ex propriis, humerum libenter opprimendum poderibus submittit alienis. Quæ egit ferre non valet, & auget quæ portet. Vide capite tertio, numero septimo. 8. 10. 11 & 12.

32 Mitte me, Non ait, ecce ego vado, aut ego ibo, sed: *ecce ego mitte me.* Non enim audet ire antequam mittatur; sicut illi de quibus scriptum est: *Falso vaticinantur propheta in nomine meo, non misisti eos, & non præcepi eis, nec loquutus sum ad eos.* Et iterum: *non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* Vnde & Paulus de Euangelij prædicatoribus loquens ait: *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur?* Subdit ergo.

33 Vade, & Dices populo huic Explorata voluntate prophetæ præcipit illi Dominus, vt vadat. Poterat quidem illi præcipere, vt pergeret, & prædicaret non requisita prius ipsius voluntate, sed (vt notauit Ambrosius) noluit Deus voluntariæ oblationis fraudare mercede, quem ad munus prædicationis elegerat. Voluntarios enim ministros Dominus requirit, & voluntaria oris acceptat. Vnde & filii Israel maxime commendantur, quia mente promptissima atque deuota primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi testimonij obtulerunt. Ait ergo. *Vade & dic populo huic.* Non appellat illum populum suum, quia iniquitatibus illius

80. 100.

Hier. 14.

Hier. 23.

Hier. 27.

Rom. 10.

Ambr. super. psal. 118. ibi voluntaria oris mei,

Exod. 35.

lius & ingratitude ad nausē pro uocatus suum illum appellare dedignatur: Sed ait: Dices populo huic olim meo, iam non meo, populo post innumera beneficia ingrato, populo graui iniquitate, auaro, raptorī, crudeli, derisorī.

Regula Scripturæ

34 Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem & nolite cognoscere. Nota cū Sancto Thoma quod multoties apud prophetas verbum imperatiui accipitur pro futuro, & cum aliquid imperant, optant, vel petunt a Deo: illa petitio prophetia est potius quam deprecatio: Sicut in psal. 68. *Fi at mensa eorum coram ipsis in laqueum*

Psal. 68.

1. fiet. *Obscuratur oculi eorum, ne videant, id est obscurabuntur. Et Ps. 93. Redde retributionem superbis, id est reddes. Ita in presenti, nolite intelligere, & nolite cognoscere, idē significat, quod noletis intelligere, & noletis cognoscere, quod ad litteram adimpletum est in populo Iudaico, qui audiens Christū predicantem, & videns illum miracula facientē, noluit eum cognoscere, sicut scriptum est: *Israel autem me non cognouit: & populus meus non intellexit.* Consonat hæc explicatio cū translatione septuaginta interpretū, quæ sic habet, *Auditu audietis, & nō intelligetis: & videntes videbitis & nō videbitis.* In textu hebraico, vbi nos legimus, & nolite intelligere, habetur verbum *vealtabnu*, id est non facietis intelligere: est enim verbū tertie coniugationis significans actionem transeuntem, & est aperta prophetia inuidiæ Scribarum & Pharisæorum, qui videntes Christum Messiam esse, & a mortuis sur rexisse, id populo, ne ipsum cognosceret, & vt Redemptorem adoraret, occultare curauerunt, custo-*

Ifai. 1. Vide ibi n. 11. 14.

des pecunijs corrumpentes, vt dicerehnt, *Quia discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.* 35. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum.* Translatio noua sic habet. *Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius perstringe, ne videat oculis suis, neque auribus suis audiat, neque corde suo intelligat, & conuertatur & restituatur illi sanitas.* Septuaginta interpretes sic transferunt; *Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos clausurunt, ne forte videant oculis & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant se, & sanem eos.* S. Matt. hunc locum ad Indæorum cæcitatem improbendam adducens. sic refert illū *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non uidebitis. Incrassatum est enim cor populi huius & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clausurunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & conuertantur & sanem eos.* Sanctus Marcus cap. 4 sic legit. *Vt videntes videant, & non videant, & audientes audiant & non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittatur eis peccata.* Et eadem fere verba refert Sanctus Lucas cap. 8. Sanctus Ioannes cap. 12. sic refert locum. *Isaiæ: Propterea non poterant credere, quia iterū dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.* Sanctus Paulus actor. 28. sic adducit hunc locum, *Aure audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non*

non perspicietis: *incrassatum est enim cor populi huius; & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt; ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* Et ad Rom. 11. eandem auctoritatem referens: *Ceteri Iudæi (ait) excæcati sunt sicut scriptum est: dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vsque in hodiernum diem.*

Rom. 11.

36 Propter varietatem quæ inter Apóstolos, & Euangelistas in allegatione huius loci reperitur, an tequam singula illius verba expendamus, examinanda est quædam molesta difficultas, & olim inter doctores agitata, vt trum videlicet in nouo testamento fideliter a scriptoribus canonicis loca prophetarum, aut legis antiquæ referantur. Prima ratio dubitandi sumitur ex præsentī loco Isaiæ, qui variæ ab ab Apóstolis allegatur. Nam Sanctus Ioannes cap. 12. addidit illud verbum: *Et indurauit cor eorum*, quod tamen non habetur in Isaiæ: nec in textu hebraico, neque in translatione septuaginta interpretum, nec reperitur in editione vulgata. Similiter Sanctus Paulus Act. 28. addidit illud: *Et oculos suos compresserunt*, & ad Rom. 11. super addidit alia verba, illa videlicet: *Dedit eis Deus spiritum compunctionis*, quæ tamen in auctoritate Isaiæ, quæ refert non habentur. Aliam auctoritatem allegat sanctus Matthæus, cap. 27. ex Hieremia, de qua est maxima controuersia inter sanctos doctores. Sic enim ait sanctus Euangelista: *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in carbonam, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito eme-*

Questio grauis.

runt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille acheldemach, hoc est ager sanguinis vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos premium a preciatī, quem apreciauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Et tamen hæc auctoritas, quam refert Sanctus Matthæus nō habetur apud Hieremiam, sed apud Zachariam cap. 11. Nec etiam refertur fideliter (vt videtur) ab Euangelista; quia Zacharias non dicit, quod dederūt illos argenteos in agrum figuli. Sic enim habet textus Zachariæ: *Et acceperunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me: Proiice illud ad statuarium decorum precium, quo a preciatī sum ab eis, & tuli triginta argenteos. & proieci illos in domo Domini ad statuarium.* 37 Item etiam Sanctus Marcus in principio sui Euangelij tribuit Isaiæ locum illum: *Ecce ego mitto angelum meum, dicens: sicut scriptum est in Isaiâ propheta. Ecce ego mitto angelum meum, Et tamen constat locum nō esse Isaiæ sed Malachiæ c. 3. Præterea Sanctus Matthæus c. 21. adducit testimonium Zachariæ 9. dicens. Vt adimpleretur quod dictū est per Prophetam dicentem, Dicite filia Sion. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam & pullum filium subiugalis. Et tamen in auctoritate Zachariæ habentur aliqua verba, quæ non referuntur ab Euangelista; & aliqua super adduntur ab Euangelista, quæ non reperiuntur in Propheta. Sic enim habet textus Zachariæ. *Exulta satis filia Sion iubila Filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi Iustus & Saluator ipse pauper**

Mat. 27.

Act. 28.

Y per

per & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Ecce Evangelista omisit illa verba; Exultatis filia Sion, iubila filia Hierusalem, et superaddit illud: dicite filia Sion, et mutauit plura alia verba. Denique Act. 7. sanctus Stephanus referens historiam Genes. 46. Exod. 1. & Deut. 10. asserit septuaginta quinque animas, idest, homines sumpta parte pro toto, egressas de femore Iacob, fuisse in Aegyptum ingressas: & tamen in locis veteris testamenti iam inductis solum numerantur septuaginta.

38 Aliqui doctores videtur sentire Apostolos, & Evangelistas, (vt pote homines) fuisse aliquando deceptos, vel memoria lapsos in allegandis legis vel prophetarum testimonijs, aut ex in advertentia, quod vnus prophetarum dixit, alteri tribuisse. Vnde sanctus Augustinus lib. 3. de consensu Evangelistarum. cap. 7. testimonium Matt. 21. explicans ait haec verba: Potuit fieri vt animo Matthaei Evangelium conscribentis pro Zacharia Hieremias occurreret, vt fieri solet: quod tamen sine dubio emendaret saltem ab alijs admonitus, nisi cogitaret recordationi suae, qui spiritu sancto regebatur, non frustra occurrisset aliud pro alio. Et eadem ferè verba habet venerabilis Beda super cap. 1. Marci. Sanctus etiam Hieronimus ad Gal. 3. inquit, quod cum memoria crediderint Apostoli, & Evangelistae, & non ex libris testimonia veteris testamenti desumpserint: saepe ordinem mutant, aut verba ex illis detrahunt, aut addunt sensu eodem seruato. Euthymius denique Matth. 20. in fine expressè asserit, Apostolos & Evangelistas cum homines essent, fuisse quorundam oblitos: cui subscribit Erasmus

in annotationibus super ca. 2. & 27. Matthei Nihilominus sanctus Thomas 22. q. 110. art. 3. ad 1. aperte docet, quod neq. in Evangelio, neque in aliqua scriptura canonica fas est opinari, aliquod falsum contineri, neque scriptores sacros aliquod mendacium siue ex industria siue in advertentia protulisse. Dicendum igitur, quod neq. in referendis rebus gestis, neq. in alligandis veteris testamenti locis decepti sunt aliquando, nec memoria lapsi, etiam in re minima, quia periret certitudo fidei, quae auctoritati nititur sacrae Scripturae. Si enim semel in illa aliquid quod mendatum concedamus, vnde probare poterit vir catholicus, aut haeticos conuincere, Scripturam sacram in omnibus alijs incoscussam veritatem continere? ita docet expresse sanctus Augustinus lib. 2. de consensu Evangelistarum. cap. 12. Vbi ait: *Omniem autem falsitatem abesse ab Evangelistis docet: non solum eam, quae mentiendo promitur, sed etiam eam, quae obliuiscendo.*

39 Vt autem ad loca scripturae in contrarium adducta respondeamus, not. est, quod (vt docet sanctus Augustinus loco nuper allegato, sanctus Hieronymus Isaia 7. & in libro de optimo genere interpretandi Scripturam, & Abulensis, q. 30. super ca. 21. Matthei) Apostoli & Evangelistae, non semper de verbo ad verbum testimonia referuntur ex scriptura, sed multoties magis sensum reddunt, quam verba & saepe ita allegant loca sacra, vt verba quae magis ad suum propositum faciunt, alijs consulto omittis, referant & explicent. Obseruandum, praeterea quod regulariter Apostoli in allegandis locis veteris testamenti sequuntur translationem

septua-

septuaginta interpretum, vnde ad illa, in his, quae referunt, attendendum est. Igitur ad locum Isaiae, quae Evangelistae referunt dicendum est, quod verba, quae sanctus Ioannes, & sanctus Paulus adducunt, in eundem sensum redeunt cum textu prophetarum, & magis illum explicant, & declarant. Etenim in excacatione Iudaeorum, quam in loco illo propheta denunciat, duo includuntur. Alterum est subtractio iusta auxilij diuini, ad quam subsecuta est illius populi obduratio, & hanc tetigit & explicuit sanctus Ioannes cum ait; *Et indurauit cor eorum*, & sanctus Paulus ad Rom. 11. cum inquit: *dedit eis Deus spiritum compunctionis*, quam etiam denuntiauit textus prophetae iuxta aditionem vulgaram, cum inquit: *Excaca cor populi huius &c.* Alterum est malitia Iudaeorum & deprauata eorum voluntas, qui semper resistebant Spiritui sancto, obicem lumini diuinae gratiae apponentes, iuxta illud Act. 7. *Vos spiritui sancto semper resististis*, Et haec in sinuat textus prophetae iuxta translationem septuaginta interpretum cum ait: *Et oculos suos clauserunt*, Ad idem explicandum tendunt verba sancti Pauli, cum ait; *Et oculos suos compresserunt*, quadam vi & contentione perfida, ne videlicet non solum lucem, sed nec splendorem quidem Evangelij viderent. Idque propria voluntate & malitia, iuxta illud quod scriptum est, *excacauit eos malitia eorum.*

40 Maiorem praefert difficultatem locus, quem allegat sanctus Mattheus ex Hieremia cum manifestum sit, locum illum apud Zachariam haberi, qui & in margine bibliae in omnibus ferè impressionibus allegatur. Huic difficultati

conatur respondere sanctus Augustinus lib. 3. de consensu Evangelistarum cap. 7. Prima solutio est, quod non omnes codices sancti Matthei habent: *Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam*, Sed, *quod dictum est per prophetam*, & intelligitur per Zachariam. Vnde codices in quibus legitur per Hieremiam prophetam existimantur a multis esse mendosos & corrigendos. Haec tamen solutio sancto Augustino non placet; & ratio illius est, quia plures codices & correctiores habent: *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam*: & qui diligentius in graecis exemplaribus Evangelium considerauerunt, ita in antiquioribus graecis se perhibent inuenisse: Quod si in aliquibus ex recentioribus codicibus nomen Hieremiae non inuenitur, ablatum creditur ex imperitia eorum; qui quaestione proposita turbabantur; eo quod testimonium illud apud Hieremiam non inuenirent. Haec omnia docet Augustinus vbi supra: quae a nobis confirmari possunt ex vltima correctione bibliae impressae Romae iussu Sixti V. anno Domini 1593. in qua etiam habetur, *per Hieremiam prophetam*. Est ergo solutio sancti Augustini, quod videlicet sanctus Mattheus ex particulari instinctu Spiritus sancti scripsit Hieremiam pro Zacharia, vtens metaphora ratione mysterij, ad informandum nos tantam verborum suorum inter prophetas esse concordiam, vt non absurde, imo congruentissimè etiam Hieremiam deputaremus: quod per Zachariam dictum esse inuenimus. Quia ergo omnes prophetae eodem spiritu, eademque Dei inspiratione afflati locuti sunt: & os eorum os

Domini reputatur, vt cap. 1. num. 61. dictum est, quod dixit Zacharias tribuitur Hieremię, sicut quod vnũ ex labijs loquitur, tribuitur alteri. Nec propterea mendatium ali quod profert Euangelista: nam vt iam diximus nomine Hiere. vtitur pro Zach. nõ proprie, sed per metaphoram ad designandum quod explicuimus mysterium. Veritas autem locutionibus metaphoricę secundum Sanctũ Thomam nõ est attendenda ex propria, aut primeua significatione verborum, sed ex veritate eius, quod figuratiuẽ designatur.

41 Tertia solutio est eiusdem Augustini vbi supra, quod scilicet etiam ex Hieremia autoritas, quã allegat Sanctus Matth. est desumpta. Nam Hieremię 32. habetur quod emerit agrum a filio fratris sui & dedit ei argẽtum. Sic enim habet textus Hieremię. *Ene tibi*

Hier. 32. agrum meum, qui est in Anathoth. Et infra: Et emi agrum ab Anamehel filio patris mei, qui est in Anathoth, & appendi ei argentũ septem stateres, & decem argenteos, & paulo post præcipitur propheta, vt librum empti agri mittat in vas fictile. Quia ergo apud Hieremiam expressã mentio fit de agro empto, cuius non meminit Zacharias, ideo Hieremiam potius quam Zachariam refert Sanctus Mathæus, quamuis etiam in Zacharia vaticinium illud reperiat. Illud vero quod subiecit huic testi-

Mat. 27. monio Sanctus Mathæus. Quem ap preciauerunt à filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus, neque apud Zachariam, neque apud Hieremiã expresse reperitur. Vnde, vt ait Augustinus, magis ex persona ipsius euangelistę accipiendum est, qui Domi-

no reuelante id cognouit, & explicuit. Et si fiat argumentum; nam in loco Hieremię inducto non est sermo ad literã de Christo, sed de reditu a captiuitate Babylonica, quẽ Dominus voluit vt Propheta designaret emptione illa agri, per quã (vt docet glosa. Sanctus Hierony. & alij Sancti) significatum est, quod possessiones a Chaldæis destructę, erãt iterũ post reditũ ex Babylone a Iudæis possidẽdę. Respondetur, quod licet in sensu literalilocus ille de reddito a captiuitate Babylonica intelligatur tñ quia liberatio a prædicta captiuitate signũ quoddam erat, & præsigium redemptionis generis humani per Christum, faciendę, etiam ad pretium sanguinis, quo redempti sumus, potest textus Hieremię mysticẽ referri, vt Augustinus dicit libro de consensu Euangelistarum superius allegato

42 Quarto Respondetur familiare esse in sacra scriptura testimonium veteris vel noui testamenti allegare, quod tamen expresse, in Scriptura canonica quę apud nos extat, non habetur. Nam Sanctus Paulus ad Hebrę. 12. ait dixisse Moysen *exterritus sum & tremebundus* & tamen in toto veteri testamento non legitur Moysen tale aliquid dixisse, sed forte edoctus a Gamaliele, qui peritissimus erat in lege, alia littera quam non habemus vsus est Apostolus vt adnotauit sanctus Thomas lect. 4. super capit. 12. ad Hebręos. Similiter etiam idem Apostolus Actor. 20. ait. Meminisse oportet verbi Domini Iesu quoniam dixit: *Beatius est magis dare, quam accipere*, & tamen istud dictum Christi non habetur in toto euangelio, sed Sanctũ Paulum illud creditur, accepisse ex Christi Domini re-

ucla

uelatione, a quo ipse Euangelium immediate accepit, vt fatetur ad Galatas 1. Ita in præsentia dici potest, quod licet in libris Hieremię, qui apud nos extant, non habeatur testimonium, quod eidem prophetae Mathæus adscribit, credendum est tamen illud reuera esse Hieremię, vel secundum aliam literam, vel in alia eius prophetia, quę apud nos non habetur. Multa namque a prophetis, Spiritu sancto afflante, fuerunt conscripta, quę apud nos minime reperiuntur. Multa etiam mandauit scriptis Hieremias quę incuria temporum perierunt, vt constat ex lib. 2. Machab. c. 2. Vbi dicitur: *Inuenitur autem in descriptionibus Hieremię prophetae, quod iussit eos accipere ignem, qui transmigrabant, ut significatum est, & ut mandauit transmigratis.* Et tamen illas Hieremię descriptiones nec nos habemus nec hebræi, vt adnotauit

Liranus. Liranus super eundem locum. Similiter etiam Hierem. 36. refertur quod Ioachim rex Iuda, in ignem proiecerit librum quendam, quem ex ore eius scripsit Baruch, & quãuis liber ille (qui dicitur esse Threnorum) fuerit iterum conscriptus, ex facto regis colligitur, alia volumina Hieremię igni tradita fuisse. Hęc solutio habet expressum funda-

Hieron. mentum in sancto Hieronymo in commentarijs super psalm. 77. Vbi fatetur se legisse hebraicum librum Hieremię ab hebræo quodam Nacarenę sectę sibi oblato, in quo auctoritatem, quam ex Hieremia refert Mathæus de verbo ad verbum reperit. Auctor libri hypotheseon Martynus Cantapetrensis hęc solutionem impugnat. lib. 6. cap. 1. *Quia non est credendum, inquit, Euangelistas dogma fidei nostrę confir-*

firmare uoluisse ex deliramentis apocryphorum. Eius tamen impugnatio videtur insufficiens, quia licet libri Hieremię vel alterius Scriptoris sacri, quos hæctenus Ecclesia nobis velut canonicos non proposuit, sint apocryphi, siue agiographi: Apostolis tamen & Euangelistis, qui Spiritu sancto inspirante, cognouerunt libros illos inconcussam veritatem continere, apocryphi non erant. Vnde ex illis poterant auctoritatẽ aliquam ad res fidei confirmandas desumere.

43 Ad locum sancti Marci, num. 37. inductũ respõdent aliqui, quod in codicibus Græcis non habetur, sicut scriptum est in Isaiã propheta, sed sicut scriptum est in prophetis, & intelligit in Malachia, & Isaiã, quorum auctoritates allegat statim sanctus Marcus. Sed quoniam omnes codices Latinę vulgatę, cui fides in omnibus & per omnia adhibenda est, & potissime in impræfione nouissima Romę facta, iussu Sixti Quinti M. D. XCIII. habetur, *Sicut scriptum est in Isaiã propheta. Ecce ego mitto*, &c. quam lectionem probat Origenes lib. 2. contra Celsum, Sanctus Hieronymus in commentarijs super Malach circa finem, Epiphanius lib. 2. contra negantes Euangelium Ioannis, & omnes ferẽ doctores. Respondetur aliter, quod illa oratio, *Sicut scriptum est in Isaiã propheta*, non refertur ad auctoritatem, quam sanctus Marcus adducit immediate ex Malachia, sed ad illam, quam post auctoritatem Malachię subiungit ex cap. Isaię 40. scilicet. *Vox clamantis in deserto: Parate uiam Domini: Meminit autem est expresse sanctus Marcus Isaię tantum, quamuis simul etiam locũ Malachię induxi-*

Marci. 1.

duxisset, quia inter prophetas illos Isaias erat præstantior, sub cuius nomine etiam comprehendit virtualiter Malachiam, à quo auctoritas illa *Ecce ego mitto Angelum meum, est desumpta.* Familiare quippe est in sacris litteris, sub re illa, quæ nobilior est, intelligere etiam minus nobilem. Sicut Genesis 8. *Recordatus est Dominus Noe, & cunctorum animalium.* Vbi per Noe intelligit etiam eius filios cum vxoribus suis Et Matthæi 2. dicitur: *Ecce Magi ab Oriente uenerunt Hierosolymam.* vbi nulla de seruis fit mentio, quos certum est secum adduxisse.

Gen. 8.

Mat. 2.

44 Ad locum Matthæi cap. 21. dicendum, eundem sensum retinere verba, quæ ex Zachariæ 9. refert Euangelista, cum ihs, quæ in textu prophæta inueniuntur, de quo lege Abulensem quæst. 30. super ca. 21. Matthæi. Ad vltimum locum Act. 7. respondet latissimè S. Augustin. lib. 1. quæstion. in Genes. quæst. 152. to. 4. Et solutio consistit in hoc, quod Exodi 1. & Deuter. 10. solum numerantur personæ egressæ de iacob actu natæ, quando ingressus est in Aegyptum. Sed tamen Actor. 7. numerat Stephanus etiam cum illis quinque nepotes Ioseph, eo quod pertinebant ad populum Israel, secutus trãslationem Septuaginta interpretum, qui Genes. 46. animas 75. numerauerunt.

Act. 7.

45 His prælibatis oportet iam præsentem explicare prophetiam, & singula eius verba ponderare. At ergo. *Excæca cor populi huius, id est, excæcandum denuntia.* Ad cuius intelligentiam aduertere oportet, quod (vt docet S. Tho.) licet fides sit actus intellectus, præsupponitur tamen pia voluntatis affectio mouentis & determinantis intelle-

Thom. 22. q. 1. art. 4. & Rom. 10. lec. 2.

ctum ad credendum, eo quod res fidei intellectum non conuincunt. Fides enim, est argumentum non apparentium, vt dicitur ad Hebr. 11. *Heb. 11.* Hinc est illud: *Corde creditur ad iustitiam.* Corde, inquit, id est voluntate, quæ (vt adnotauit S. Tho.) nomine cordis intelligitur, quia sicut cor est primum mouens in corpore ita & voluntas in anima. Sed quoniam pro isto statu nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu, ad fidem etiã requiritur audire prius, quæ corde credenda sunt. Vnde, & scriptum est, *Quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante.* Et infra: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* In his omnibus Iudæi obdurati fuerunt, propter quod propheta, vt omnem radicem excæcationis populi explicaret, nullaq. ultra spem, vt resipiscerent, remanere, primo deprauatã esse eorum voluntatem denunciat, cum ait: *Excæca cor populi huius, id est voluntatem, vel vt trãserunt septuaginta. Incrassatum est enim cor, aut, crassum reddito cor, vt habet translatio noua, & consonant hoc cum textu hebraico, in quo habetur, asmenleb, quod significet pingue fac, impinguari fac cor: qua phrasi, & modo loquendi significat malè affectam esse Iudæorum voluntatem, & reprobam, atque maledicto proximam ex inordinato appetitu rerũ temporalium, sicut cor hominis, quod nimia pinguedine suffocatur. Consonat hic locus cum illo Deut. 32. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrat: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Et dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo.* Ex coniunctione quippe ad delicias per amorem, ad diuitias, & honores mūdanos*

Heb. 11. Rom. 10. Tho. lec. 2. Rom. 10.

Rom. 10.

Deut. 32.

danos redditur cor humanum crassum, graue, & terrenum, impediturquè ne ad diuina aspirare valeat: sicut ex coniunctione ad Deum redditur subtile, spirituale, & cælestē: vt ima deferens, & quæ retro sunt obliuiscens, ad anteriora se extendat, ad brauium supernæ vocationis. Secundo ostendit aures etiam Iudæorum fuisse aggrauatas, ne videlicet Christi Euangelium, & prædicationem Apostolorum audirēt, & cum *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: ipsi tamen obturauerunt aures suas, ne legem audirent.* Vnde & subditur.

Psal. 18.

46 *Et aures eius aggraua, id est aggrauandas fore denuncia.* Hinc est, quod cum sanctus Stephanus Iesum stantem ad dextris virtutis Dei prædicaret: *Exclamantes voce magna Iudæi, ne videlicet uerba Stephani audirēt continuerunt aures suas, assimilati vtrique, vt ait propheta Serpenti, & Aspidi surdæ obturanti aures suas, Quæ non exaudiet vocem incantantium, & benefici incantantis sapienter, vel (vt legit Augustinus) et medicamenti medicati a sapiente.* Referunt qui nouerunt, quod cum Aspidi ab incantatore quibusdam carminibus, vt a cauerna tenebrosa exeat, euocatur, illa suas tenebras amando, ne audiat voces, quibus se cogi sentit, vt exeat, aurẽ vnã terræ allidit, alteram obturat cauda. Non aliter Iudæi suorum peccatorum tenebras amantes, & vmbra legis veteris adhærentes, incantatoris sui, id est Christi carmina audire noluerunt: sed affectu terreno aurem vnã operientes cauda, obturauerunt alteram timentes ne regnum & sacerdotium amitterent. *Ioan. 11.* Dicebant enim. *Ne forte veniant Reges*

mani, & tollant gentem nostram & regnum. Hinc & Hieremias de populo eodem loquens: *Ecce, inquit, incircumcise aures eorum; & audire non possunt.* Et iterum scriptum est: *Dura ceruice, & incircumcisi corde, & auribus.* Tertio deniquè intellectus obstinationem in populo notat propheta: qui magis tenebras quam lucem, potius vmbra, quam veritatem dilexit. Vnde & sequitur.

Hier. 6.

Act. 7.

47 *Et oculos eius claudere.* Septuaginta vertunt, & oculos suos clauderunt, vt ad Iudæorum malitiam, qui voluntate propria credere noluerunt, & non ad Deum, eorũ excæcatio referatur. Non viderunt lucem quia oculos malitiosè clauserunt. Quidã nõ vident, quia cæci sunt, alij quia sunt in tenebris, alij vero, quia cū lumen habeat & facultatẽ videnti, claudunt oculos: & hi sunt deteriores, vt notauit Origenes hom. 6. in Isai. Tales erãt Iudæi, tales Scribæ, vnde & Saluator ait. *Si cæci essetis nõ haberetis peccatum: nunc autẽ dicitis quia videmus: peccatum vestrum manet.* Ac si aperte diceret. Si facultas videndi deesset vobis, & lumen cæli non esset in conspectu vestro: peccatum infidelitatis non esset in vobis, sicut & alibi ait, *Si non venissem & locutus eis fuisset: peccatum non haberent: Sed quia dicitis quoniam videmus, id est facultas videnti nobis donata est, peccatum vestrum manet: & excusationem, non habet.* Sanctus Paulus inquit, *Et oculos suos compresserunt, quod verbum magis explicat Iudæorum malitiam, qui non solum malitiosè claudetes, sed & vi quadam contentiosa oculos comprimentes, non modo lucẽ Euangelij nõ videre, sed nec splendorem quidem percipere voluerunt.* Illud autem quod Ioannes

Act. 28.

nes

nes ait: *Non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæca cor populi huius, non sic est accipiendum, quasi facultas, ut credere possint, & ad Deum conuerti, fuerit omnino ab illis ablata, alias .n. infidelitas non imputaretur eis ad culpam, quia nullus peccat in eo, quod vitare non potest. Sed illud verbum, non poterant, idem valet, quod non volebant: in qua acceptione accipitur multo ties in sacris litteris. Scriptum est enim. Oderant eum, scilicet Ioseph fratres eius, nec poterant ei quidquam pacifice loqui: id est non volebant, ut explicat Sanctus Chrysostomus hom. 67. in Ioan. Et iterum: qui potest capere capiat, id est qui uoluerit. Et rursus Hieremias ait. Ecce in circuncisæ aures eorum, & audire, non possunt: id est non volunt.*

48 Sed tunc restat difficultas, quare dicatur Deus excæcare cor hominis aut indurare, Hanc Theologi quæstionem dissoluunt cum Sancto Thoma 12. q. 79. artic. 3. Prima explicatio est, quod Deus dicitur indurare, & excæcare peccatores negatiue & permissiue quia uidelicet in pœnam præcedentiũ delictorum non eos emollit, nec illuminat, sed indurari & excæcari permittit, zelum suum ab illis auferendo, quæ uicima pœna est, qua Deus in hoc sæculo punit peccatores, ut cap. 1. n. 30. & 31. dictum est. Hanc explanationem sequitur Augustinus to. 5. lib. 20. de ciuit. Dei cap. 19. Euthimius super psal. 68. & super cap. 5. Matth. & super c. 15. Ioan. Est enim in sacris litteris phrasis frequens Spiritus sancti, permissione Dei, opus illius appellare, sicut Exo. 4. & 7. ego indurabo cor Pharaonis, Isaiæ 63. quare errare nos fecisti de uis tuis indurasti cor nostrum, ne timeremus te? Et ad

Ioan. 12.
Mat. 19.
Hier. 6.
Deus excæcare dicitur peccatores & quare
August. Euthim.
Exod. 4. Isaiæ. 63

Roman. 2. propter quod tradidi illos Deus in reprobum sensum, Et hac ratione inquit S. Thomas Christum Dominum causam fuisse suæ mortis scilicet indirecte quia prohibere illam potuit & impedire, & non impediuit. Lege hypotheson lib. vlt. Regula 5.

49 Secunda explicatio est, quod Deus nonnullos indurare dicitur & excæcare non solum negatiue quia non emollit, nec illuminat: sed etiam positiue indirecte tamen ut explicat Sanctus Thomas super c. 9. ad Rom. in illa uerba quia in hoc ipsum excitauit te &c. quia uidelicet tamquam iudex iustus utitur ministerio diaboli ad puniendum excæcationis pœna ipsos reprobos. iuxta illud ps. 77. immisiones per angelos malos. Iudex enim dicitur id facere, quod exequitur minister illius. Hic modus loquendi frequentissimus est in sacra Scriptura. Etenim 2. Reg. 12. dicitur: Dauid gladio Vriam percussisse, cum tamen id fecerint eius ministri: Et Iob. 1. Dominus dedit Dominus abstulit, cum Satan utriusque abstulisset. Et similiter Dixit Christus Dominus filiis Zebedei, nescitis quid petatis, cum ipsi per se nihil petierint sed ministerio matris. Hæc explicatio est Sancti Augustini 20. de ciuitate Dei 19. Chrysostomi hom. 67. in Ioanem, & homil. 8. super 2. epistol. ad Chor. Orig. hom. 2. in lib. Iudicu. Greg. 25. moral. 12. & 13. in illa uerba Iob. 34. inducet noctem, & conterentur. et hom. 11. in Ezech. Damasceni 4. fid. orth. 20. Sed obseruandum quod in excæcatione & obduratione peccatoris sunt duo: Alterum est culpa, & peccatum, cuius Deus non est causa etiam indirecte ut Sanctus Thomas ostendit 12. Thom.

Rom. 2.
Tho. 3. p. 9. 47. artic.
Thom. Rom. 9.
2. Reg. 12.
Iob. 1.
Math. 20
August. Chrysost. Orig. Greg.
12. Thom.

q. 79. art. 1. Alterum est ratio pœne qua Deus peccatores punit, & rebelles homines: & huius Deus est causa, & hanc pœnam inducit per suos ministros iuxta illud: Fiat uia illorum tenebræ, & lubricum, & angelus Domini persequens eos.

50 Tertia explicatio est Sancti Augustini tom. 4. q. 10. in Exodum, & to. 7. lib. de gratia & lib. arb. c. 20. 21. & to. 8. in illa uerba psal. 104. Conuertit cor eorum, ut odiret populum eius: quod scilicet Deus dicitur indurare quosdam peccatores positiue, quia uidelicet eorum uoluntates ad malum inclinât occasionaliter, proponendo aliqua peccatoribus interius & exterius, quæ secundum se sunt inductiua ab bonum tamem peccator sua malitia illis utitur ad malum Verbi gratia. Vocatio & conuersio gentium, secundum se erat ad bonum inductiua, ad laudandam uidelicet Dei misericordiam, & eius clementiam commendandam: sed Iudæi ad malum inuidiæ hoc bonum conuertebant, iuxta quod & scriptum est. Ego ad æmulationem uos adducam in nongentem, in gentem insipientem in iram uos mittam.

51 Et dixi. Usquequo Domine? Non audet propheta quantumuis misericordia plenus, sententiæ Domini iustissimæ reluctari: sed finem tantæ miseriæ sperans a Domino, quatenus licet, pro populo intercedit dicens. Usquequo Domine? quando hæc populi miseria habebit finem? Nunquid in æternum populum tuum derelinques? aut in perpetuum omnium filiorum Israel obliuisceris.

52 Et Dixit Donec desoletur ciuitates absque habitatore, & Domus sine homine, & terra relinquetur deserta: &

Psal. 34.
August.
Pf. 104.
Rom. 10.
Deut. 32.

longe faciet Dominus homines: Vide supra cap. 1. num. 29. id est Tandiu cæci, & obdurati permanebunt: quousque Iudea fuerit vastata. Significat his uerbis ita in cordibus Iudeorum obdurationem & excecationem esse confirmatam, ut non nisi cum uita finiatur iuxta ea quæ supradicta sunt cap. 1. num. 16. Obseruandam quam graphicè propheta desolationem terræ describat. Sæpè namque destruantur ciuitates, & domus aliqua relinquuntur: hic autem & ciuitates & domus destruentur: hic autem prædicit: Aliquando ciuitates & domus euertuntur habitatoribus incolumis remanentibus, at in præsentem etiam habitatores cum domibus & ciuitatibus denuntiat esse destruendos, ita ut neque agricola relinquatur, cuius industria, & labore agri fructificare possint & coli, Longe, inquit, faciet eos Dominus, ne aliqua spes cito redeundi ad propriam ciuitatem remaneat, quæ omnia Iudæis euenisse constat ex ijs quæ refert Iosephus, lib. de bello Iudaico.

53 Et adhuc in ea decimatio, Septuaginta transferunt: Et adhuc in ea decima pars, & sensus est. Non totaliter omnes excæcabuntur, sed decima pars Christo relinquetur, illi uidelicet quos supra idem propheta, fenum & reliquias appellauit, Unde in præsentem decimatio in bonam partem accipitur, quauis Forerius in malam accipi arbitretur, quod probat ex eo quod statim sequitur. Et erit iterum in depradatione. Sed hæc ratio non conuincit, nam etiam depradatio accipitur quandoque in bonam partem, sicut Gen. 49. ad prædam fili mi ascendisti, & Isaiæ. 8. Voca nomen eius accelera festina, prædare, Et sensus est Qui prius fuerat a prin-

8. 2. 1. 1
8. 2. 1. 1
c. 1. n. 32

a principe tenenbrarum capti, & deprædati, libetabuntur ab eius potestate, & erunt iterum in deprædationem, iterum capientur & ducentur captiui a principe claritatis æternæ: qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Sicut enim Christus spolia sua habuit in gentibus: ita & in Iudæa. Vnde & nomen eius vocatur *spolia detrahe*, quia (vt ait August.) *non multum intercessit, quin cunctis spoliaret hostem*. Consonat hæc explicatio cum ultimis huius cap. verbis: *Semen sanctum erit quod steterit in ea*. Vnde & sequitur.

54 Et conuertetur (scilicet Israel ad Dominum) & erit in ostensionem, supplè diuinæ misericordiæ. sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos. Vt enim quercus, & terebinthus licet omnes rami eius excidantur, truncus tamen illius & radix remanens iterum pullulat & teneros generat ramos: ita, inquit, ex radice quæ Christus est iterum Iudæi surgent, iterum si-

cut prius pullulabunt, & conuertentur ad dominum & in bonam oliuam inferentur. Vnde & scriptum est: *Lignum habet spem. Si præcisum fuerit rursus virescit, & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primum plantatum est*, Et hoc designant, quæ sequuntur verba.

55 Semen sanctum erit quod steterit in ea. Septuaginta transferunt; Semen sanctitatis erit, quod steterit in eo, alij vertunt, *Semen sanctum erit quod steterit in trunco illius*, & consonat hæc translatio cum textu hebraico, vbi pro in ea habetur *maçapta*, idest in trunco illius, scilicet quercus. Quasi dicat: Semen sanctum erit, quod steterit in trunco populi Israelitici, qui est Christus. Ab illo gratia omnis: omnis consummatio, & perfectio in prædestinatos omnes & iustos, veluti in viuos ramos deriuabitur. Cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

T factum est in diebus Achaz filij Iothan, filij Ozia regis Iuda, 3 ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Hierusalem, ad præliandum contra eam: 4 & non potuerunt debellare eam. 5 Et nunciauerunt domui Dauid, dicentes: Requieuit Syria super Ephraim, 6 & commotum est cor eius, & cor populi eius, sicut mouentur ligna siluarum a facie venti. 7 Et dixit Dominus ad Isaiam: Egredere in occursum Achaz tu, & qui derelictus est Iasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via Agri fullonis. Et dices ad eum: Vide vt fileas: 8 noli timere, & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, & filij Romeliæ: 9 eo quod consilium inierit contra te Syria in malum Ephraim, & filius Romeliæ dicentes: 10 Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel. 11 Hæc dicit Dominus Deus: Non stabit, & non erit istud: sed caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Rasin: & adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus: & caput Ephraim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ. 12. 13 Si non credideritis, non permanebitis. 14 Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni; siue in excelsum supra. 15 Et dixit Achaz: Non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit: 16 Audite ergo domus Dauid: 17. 18 Numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? 19 Propter hoc dabit 20 Dominus ipse vobis signum. 21. &c. vsq; ad 28. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, 29 & vocabitur nomen eius Emmanuel. 30 Butyrum & mel comedet, 31 vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. 32.

-1170

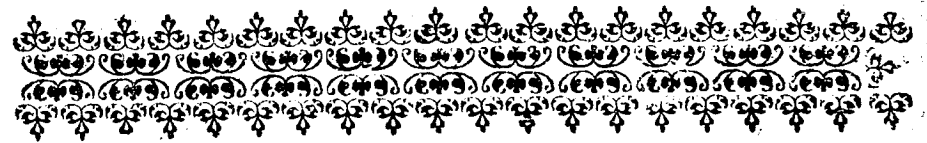
Z 2

Quia

Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum suorum. Adducet Dominus super te, & super populum tuum, & super domum patris tui dies, qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Iuda cum rege Assyriorum. Et erit 33 in die illa: Sibilabit Dominus musæ, quæ est in extremo fluminum Aegypti, & api, quæ est in terra Assur, & venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cavernis petrarum, & in omnibus frutetis, & in vniuersis foraminibus. 34 In die illa raderet Dominus in nouacula conducta in his, qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam. 35 Et erit in die illa: Nutriet homo vaccam bouum, & duas oues, & præ vbertate lactis comedet butyrum: butyrum enim & mel manducabit omnis qui relictus fuerit in medio terræ. 36. 37 Et erit in die illa: Omnis locus vbi fuerint mille vites, mille arborum gentyis, in spinas, & in vepres erunt. Cum sagittis, & arcu ingredientur illuc: vepres enim & spinæ erunt in vniuersa terra. Et omnes montes, qui in farinam erunt in farinam, & in farinam erunt in farinam. Et si in farinam erunt in farinam, non veniet illuc terror spinarum & veprium, & erit in pascua bouum, & in conculatione pecoris.

SVM-

SVMMA CAPITIS.

IOTVS huius capituli discursus, ad hunc finem tanquam ad scopum destinatur: ut ostendat omnem spem nostram, & fiduciam in Deo esse collocandam. Id quod exemplo Achaz manifestat, qui longè inferior, & militum numero, & exercitus fortitudine contra duos reges potentissimos, scilicet contra Rasin regem Syriae, & Phacee regem Israel in virtute Domini Sabbath victor euasit. Circa quod:

Primo, narrat propheta in principio capituli duorum regum potentiam ad preliandum contra Hierusalem ascendentium.

Secundo Dei promissionem, in cuius virtute Achaz victoriam erat consecuturus, describit ab illo versiculo: Hæc dicit Dominus, non stabit, & non istud.

Tertio signum admirabile, & nouum incarnationis Verbi, ad Dei promissionem, & regis Achaz fiduciam confirmandam, subiungit ab illo versiculo:

Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce uirgo concipiet. Quod quidem signum ideo Dominus Achaz tribuit, ut ostenderet se facturum, quod promisit.

Si enim a morte æterna, & a diaboli potentia, & seruitute, media Verbi incarnatione, suos Dominus eripiet: quanto magis ab ira duorum regum, a facie duorum titonum fumigantium, Rasin & Phacee, in Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?

quanto magis ab ira duorum regum, a facie duorum titonum fumigantium, Rasin & Phacee, in Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?

Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?

Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?

Deo confidentes, & sperantes poterit liberare?

COM-

COM M E N T A R I V M.

Factum est in diebus Achaz filij Iotam, filij Ozia regis Iuda: Notat propheta circumstantiam temporis, in quo Deus populum suum tot auxit beneficijs scilicet, regnate Achaz, qui fuit rex impius, idola colens, & verum Dei cultum abnegans: vt magis commendaretur miraculum & misericordia, qua Deus sub tam iniquo rege Hierusalem ab inimicis custodiuit, & a saeculis absconditum in Deo incarnationis mysterium in signum & confirmationem diuinae promissionis, hominibus reuelauit. Quamuis enim multoties propter impietatem regis, in ira sua misericordias suas contineat: aliquando tamen propter decem iustos, multitudine parci & regi: atq. ad ostensionem misericordiae suae inconsueta beneficia omnibus confert: vt expedit impij & tyranni principes, in quanto pretio habere debeant iustos subditos, propter quos talem misericordiam ac tantam a Domino consequuntur.

Victoria 3 Ascendit Rasin Rex Syria, & Phacee filius Romeliae Rex Israel in Hierusalem ad praeliandum contra eam: Narrat propheta historiam, quae habetur 4. Reg. 16. & obserua quod bella quae in Scriptura sacra enarrantur, propterea referuntur, vt discant homines superbi victoriam.

a Deo esse, vincereque victores non armorum aut equorum potentia, sed in nomine Domini Sabaoth: & plerumque miraculis & virtute diuina. Quidam fugantur alij gradine, alij ab angelo acciduntur, & vnus saepe fugat mille, & inermes armatos occidunt: Hinc est quod Dauid paruulus Gigantem superat. Tu (inquit) venis ad me in gladio, & hasta, & clipeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum Dei agminum Israel. Hinc & propheta. Hi incurribus, & huius in equis; nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus. Vnde virtus Dei maxime in bello cognoscitur: propter quod Dominus Sabaoth. i. exercituum appellatur. Obseruandum est etiam qualiter ciuitas sancta Hierusalem a Deo electa & incultu illius dicata persecutionem semper patitur, quomodo aduersus illam insurgant hostes, & non solum populares, sed & reges eam impugnent. Signum profecto persecutionis Ecclesiae, quam, illius pacem & unitatem oppugnantes mundi potestates, imo & portae inferi excitabunt. Astiterunt reges terrae (inquit propheta) & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus a nobis iugum ipsorum. Describitur ab Ezech. ex precepto Domini ciuitas Hierusalem in latere, sed statim subditur, Et ordinabis aduer-

aduersus eam obsidionem, & edificabis munitiones & comportabis aggerem & dabis contra castra, & pones arietes in giro. Quid est hoc? aduersus ciuitatem in latere, descriptam hostes insurgunt? vtique. Nam illam, quae furtum est mater nostra Hierusalem quae est visio pacis; quis poterit impugnare? Nullus est ibi hostis, aut persequutor, bellum nullum. Scriptum est enim. Quoniam confortauit seras portarum tuarum benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti faciat te. Et iterum: Ibi confregit potentias: arcum, scutum gladium, & bellum. Quia ergo aduersus veram Hierusalem potestas tenebrarum, bellicare non potest, contra illam deorsum conuertitur, quae in lapide est depicta, in corde videlicet fidelium qui igne Spiritus sancti decocti, ex luto lateres viuui, imo & lapides firmi facti sunt. Hinc & Petrus nos admonet dicens: Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus inquam leo rugiens circuit quarens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. Hinc & sapiens ait: Fili accedens ad seruitutem Dei sta iniustitia, & in timore: & prepara animam tuam ad tentationem. Ac si aperte dicat: Ciuitatem sanctam Hierusalem nouam, descendentem de caelo a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, in corde tuo habes impresam & depictam? scito quoniam aduersum te castra consistent, inimici obsidebunt te, arietes quoque erunt in giro, Rasin & Phacee ascendent ad debellandum contra te, Ecclesia quoque, quam in habitas supra petram fundatam haereticis sagittis suis, & peruersis doctrinis oppugnare contendunt: sta in timore, caue, ad Deum recurre, prepara animam tuam ad

retationem, inimicis resiste, viriliter, age, confortetur cor tuum, non in te, sed in Domino confidentiam habe, quia in signo illius vinces. Vnde & subditur.

4 Et non poterunt debellare eam. Quod certissimum signum fuit firmitatis Ecclesiae, de qua scriptum est, Et portae inferi non praevalerunt aduersus eam. Vbi iuxta explicationem Hieronymi, & Origenis per portas inferni haereticorum doctrinae, quoniam ad inferos homines pertrahunt, designantur. Insurgant persequentes, veritatem impugnent, Ecclesiam debellant, praeualere non poterunt. Vnde Chrysostomus, vel le erroribus Ecclesiam destruere, nihil aliud esse (inquit) nisi sagittis, intendere caelum ipsum incorruptibile rumpere. Propter quod non incongrue in sacro eloquio insula nomine, sancta Ecclesia designatur propheta dicente: Dominus regnauit exultet terra: latentur insulae multae. Vbi Augustinus, Quare Ecclesiae insula? Quia circumlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodo insula vndique circumlatrantibus, & circumstrepentibus fluctibus, tundi potest, fragi non potest, magis quae ipsa frangit fluctus, quam fragatur ab eis: sic & Ecclesiae Dei pullulantes per totum orbem terrarum passae sunt persecutiones vndique frementium infidelium, & ecce stant insulae & iam placatum est mare. Bene autem per Rasin & Phacee haeretici designantur persequutores Ecclesiae, & tyranni, Rasin enim iniquus interpretatur, Phacee oris apertio, quae duo simul haereticis competunt. Iniquitatem enim & malitiam peruersae doctrinae, fucatis oris sui verbis operiunt: & sub specie veritatis venenum abscondunt erroris, vt simplices decipiant, innocentes capiant,

Mat. 16. Hiero. & orige. ibi & Greg. 33. mor. 23. in illud Iob. 40. & portas vultus eius. Chryf. li. cot. Gen. prin. to. 5.

Psal. 96. Aug. to. 8.

Haereticorum virtutia.

Psa. 147

Psal. 73

Exod. 9. Iosua. 10

1. Reg. 17.

Psal. 19.

1. Pet. 5

Eccl. 2.

Psal. 2.

Ezech. 4.

piant, Et sagitent in obscuro reftos corde, Quorum peruersitatem, simulationem & dolum multis & elegantissimis uerbis detegit Hieronymus. Sic, inquit, uerba temperat sic ordinem uertunt, & ambigua quæque concinnant, ut & nostram, & aduersariorum confessionem teneant, ut aliter hæreticus, aliter catholicus audiatur, quasi non eodem spiritu, & Apollo Delphicus, atq. Loxias oracula fuderit, Cræso & Pirrho diuersis temporibus, sed pari illudens strophæ. Exempli causa pauca subiiciam. Credimus, inquiunt resurrectionem futuram corporum, Hoc si bene dicatur pura confessio est. Sed quia corpora sunt, caelestia, & terrestria, & aer ista & aura tenuis iuxta naturam suam corpora nominantur, corpus ponunt. non carnem ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet, hæreticus spiritum recognoscat. Hæc est eorum prima decipula, quæ si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos & innocentiam simulant, & malitiosos nos uocant. & quasi simpliciter credentes aiunt: Credimus resurrectionem carnis: Hoc uero cum dixerint, vulgus indoctum putat sibi sufficere. maxime quia id ipsum, & in simbolo creditur, Interrogas ultra, circuli strepitus commouetur, fautores clamitant: Audistis resurrectionem carnis, quid queritis amplius? & in peruersum studijs commutatis, nos psychopantæ, illi simplices appellantur. Quod si obduraueris frontem, & urgere ceperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit, & loquitur? Primo rident, deinde annuunt, discentibusque nobis utrum capillos, & dentes, pectus, & ventrem, manus & pedes, cæterosque artus ex integro resurrectio exhibeat, tunc uero risu se tenere non possunt, cæchinnoque ora saluentes, tenses nobis

necessarios, & placentas, & medicos ac sutores ingerunt. Hinc est quod potestas hæreticorum ad instar scorpionum in ore & caudis esse prohibetur. Scriptum est enim. Et data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ, Quia sicut scorpiones blandiendo incedunt, sed cauda feriunt, nec mordent in facie, sed a tergo venenum abscondunt: sic hæretici per dulces sermones, & benedictiones quibus hominibus blandiuntur, seducunt corda innocentium. Vnde Gregorius. Potestas, inquit, eorum in ore & incaudis eorum erat. In ore, namque doctorum scientia, in cauda uero secularium potentia figuratur. Per caudam quippè, quæ retro est, huius seculi postponenda temporalitas designatur, de qua Paulus Apostolus dicit: Vnum autem quæ retro sunt oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus. Retro enim est omne, quod transit, ante uero est omne quod ueniens permanet. Istis ergo equis, id est nequissimis prædicatoribus ubique carnali impulsu currentibus, in ore & in cauda potestas est, quia ipsi quidem per uersa suadendo prædicant, sed temporalibus potestatibus fulti, per ea quæ retro sunt exaltant, & quia ipsi apparere despicabiles possunt ab iniquis auditoribus suis, per eos sibi reuerentiam exigunt, quorum patrocinijs fulciuntur.

5 Et nunciauerunt domui David dicentes. Requieuit Syria super Ephraim id est Rex Syriæ confederationem fecit cum rege Ephraim, hoc est cum rege decem tribuum, illi abhærendo, ut ambo pariter duas tribus & regem Achaz oppugnarent. Per domum David intellige duas tribus sequentes domum David, super quas regnabat rex Iuda.

6 Et commotum est cor eius, &

Apoc. 9.

Geminianus. lib. 5. cap. 11.

Rom. 9.

Greg. 33. mor. 23.

Phil. 3.

2. paral. 32.

1. Cor. 1.

Iudic. 7.

cor populi eius sicut mouentur ligna siluarum à facie venti. Præcedit magnus terror in Achaz & eius populo, ut clarius, & magis notum fiat miraculū, atq. in diuinā uirtutem, & non in humanam potentiam uictoria referatur. Securi erāt hostes, & inflati, duo uidelicet reges & exercitus eorum potentes, benè muniti atque alacres. E contra uero Achaz & eius populus timidi, infirmi, & omnis consilij expertes, propter quod illi uento ualido comparatur omnia euerrenti: isti uero arborum folijs, quæ auræ flanti nequeunt resistere. sicut mouentur, inquit, ligna siluarum a facie venti. Vides quā impares uideantur partes, quam fortis illa, debilis ista: illa furens, ista tremens. Sed fortis Dominus in partem infirmam inclinauit. Vincet ergo, quia Deum habet protectorem. Viriliter agite, & confortamini, ait Ezechias, nolite timere, neque pauceatis regem Assyriorum & uniuersam multitudinem, quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt quā cū illo: cum illo enim est brachium carneum, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster pugnatq. pro nobis. Eligit infirma, ut confundat fortia, non in multis, sed in paucis, in timētibus atq. tremētibz agmina fortissima inimicorum superat. Nunquam legisti quid in die Madian fecerit Dominus? Eos ad pugnandum elegit, qui præ timore inimicorum manu, & lingua aquas lambebant: reprobatis omnibus qui curuatis genibus bibebant aquam, inter semetipsos quasi dicentes: Si uenerint inimici nostri cito parabimur & expediti erimus ut illis occurramus: non timemus eorum potentiam, securi & quieti nunc bibamus. Sed quid dixit Do-

minus ad Gedeon? In trecentis uiris qui lambuerunt aquas, liberabo uos & tradam in manu tua Madian, omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum, Quare hoc, nisi ut soli Domino & non multitudini uictoria adscribatur?

7 Et dixit Dominus ad Isaiam, Egredere in occursum Achaz tu & qui derelictus est Isasub filius tuus ad extremum aquæ ductus piscine superioris in uia agri fullonis, & dices ad eum. Vi de differentiā iusti, & impij. Isaias sanctus & mundus uerbis Dei benè fudit & securus incedit: impius Achaz fugit & tremit. Ille cum filio confidenter egreditur usque ad extremum aquæ ductus, iste militibus stipatus præ metu ad ciuitatem properat. Vides quam melius sit muniti gratia & fauore Dei, quam armis & equitibus defendi?

8 Noli timere, & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum sumigantium istorum. ac si aperte dicat: Quid timere debet, qui protectorē, & defensionem Deum habet? Si consistant aduersum me castra (inquit propheta) non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium: in hoc ego sperabo. Quid est in hoc sperabo, nisi in Deo de quo prius dixerat: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector uite mee, a quo trepidabo? Hinc & sanctus Iob: Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Hinc & Paulus ait: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Hinc & puer Elysiæ cum magnum & inexpugnabilem aduersariorum exercitū uidisset, & præ timore clamasset: Heu, heu, heu, Domine mi, quid faciemus? Respondit Elysiæ: Noli timere: Plures enim nobiscum sunt, quam cum illis; & statim ad orationem.

Psal. 26.

Iob 17.

Rom. 8.

4. Reg. 6.

Elyſæi, aperuit Dominus oculos pueri, & vidit; & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elyſæi. Mente conceperat puer, Elyſæum eſſe ſolum, nullumque defenſorem habere, & tamen præſidio cæleſti erat munitus, milites pro ſe habebat fortiſſimos. Qui ergo Dei auxilium habet, non eſt cur timeat, vel magni exercitus potentiam formidet. Apellat autem duos reges, caudas duas titionum fumigantium. Primo vt notaret eorum furorem, & iram, qua ſicut titiones ſuccenſi erant aduerſum Achaz. Tanta enim erat, vt ſtatim in eorum vultibus fumigantibus appareret. Deſcripſit propheta eorum furorem, ne quis diceret, ſponte illos reſceſſiſſe a Hieruſalē, & non magis Dei virtute coacti. Secūdo vt prædiceret illos duos reges cito ad inſtar titionum fumigantium, qui breui ſpacio igne quo ardent, conſumuntur, fore extinguentos. In illis enim finitum fuit regnum Syriæ & Samariæ. Tertio, vt eorum tyrannidem & impietate argueret, cuius titio fumigans ſimilitudinem gerit. Non enim lucet, nec alios illuminat, ſed potius offendit: nam & oculos aggrauat, & lachrymas prouocat, & domum totā nigredine afficit, quæ omnia in principibus, & prælatis iniquitatibus obuolutis, cernere licet. Cum enim alios verbo & exemplo ad inſtar lucis illuminare debuiffent, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Vos eſtis lux mundi, ſic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & gloriſcent patrem veſtrum, qui in cælis eſt, omnes ſuis criminibus offendunt, & ſibi ſubditis ſunt ſcandalo.

Matt. 5.

9 Eo quod conſilium inierit contra te Syria in malum, & Ephraim, &

filius Rhomelia dicentes. Vide qualiter furor & ira iudicium perturbet rationis. Sæpiſſimè accidit, quod multorum conſilia & iudicia depræuentur modico furore, vt præcipiant ſeipſos. Et quoniam ſupra dixerat vehementi furore accenſos veniſſe duos reges contra Hieruſalē, modo ſubiungit peruerſum conſilium, quod Syri, & Iſraelite contra ciuitatem ſanctam inierunt dicentes:

10 *Ascendamus ad Iudam, & ſciſitemus eum, & auellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Thabeel.* Hoc eſt conſilium impiorū, vt propriis viribus aſcendant, ſicut Lucifer, qui ait: *In cælum conſcendā, Iſai. 14* & ſicut illi, de quibus ſcriptum eſt: *Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper.* Sed tamen: *Dominus diſſipauit conſilia eorum.* Vnde & ſubditur.

11 *Hæc dicit Dominus: Non ſtabit & non erit iſtud, ſed caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Raſin, & adhuc ſexaginta & quinque anni, & deſinet Ephraim eſſe populus, &c.* Conſolatur Iudam ex hoſtium interitu, & vaſtitate regni Ephraim poſt ſexaginta annos futuram annunciat, ac ſi apertius dicat: *Ne timeas Achaz a facie Ephraim, ecce regnum eius poſt annos ſexagintaquinque ceſſabit.* Appellatur autem decem tribus, Ephraim, quia Hieroboam primus rex fuit de tribu Ephraim, vt habetur 3. Reg. 11. & Not. quod illi ſexagintaquinque anni non ſunt computandi ab hoc Iſaiæ vaticinio, ſed a vaticinio Amos c. 5. vbi dicitur: *Et migrare vos faciam trans Damascum.* Illam enim prophetiam nunc Dominus per Iſaiam confirmat, ideo ait. *Et adhuc, id eſt iam tempus ſexaginta*

anno-

annorum procedit quibus finitis regnum Ephraim terminabitur. Cõputationem autem horum ſexagintaquinque annorum reperies apud Vatablum in præſenti.

12 *Si non credideritis non permanebitis.* Translatio noua legit. *Si non credideritis non ſtabiliemini.* Septuaginta vero transferunt. *Si non credideritis non intelligetis.* Iuxta duas priores translationes ſenſus eſt, quem tradit S. Hieronymus ſecutus Symmachum. Si fidem promiſſioni diuinæ, & meis dictis non adhibueritis, non permanebitis in regno, ſed captiui ducemini. Solet Deus acriter incredulitatem punire. Propter illam Zacharias mutus effectus eſt. Iudæi quoque tanquam rami inutiles, propter incredulitatem (vt ait Paulus) fracti ſunt. Loquitur autem propheta in præſenti cum Achaz & eius regno quaſi increpās eius diffidētiam & in credulitatem, qui tot Domini promiſſionibus fidem non adhibens, nec in Deo ſuo ſpem collocans, regis Aſſyriorum auxilium requiſiuit, vt habetur 4. Reg. 16. denunciatque dignos non eſſe quod in proprio regno permanerent ſtabilitati, qui fidem, & ſpem ſuam in Deo non collocant. *Non*

2. Paral. 20. *ſtabiliemini, inquit, Si non credideritis.* Vnde & ſcriptum eſt: *Credite in Deum, & ſtabiliemini.* Iuxta Septuaginta interpretum translationem quam multi Patres ſancti ſequuntur, & doctores antiqui præcipuè ſanctus Auguſtinus, ſanctus Cyrillus, ſanctus Cyprianus, ſanctus Gregorius 2. moral. 25. & ſanctus Eufebius, ſenſus eſt altior, & ſubtilior. Ad cuius intelligentiam notat Eufebius Cæſar. quod propheta magnum illud pietatis myſterium, & admirabile ſacramentum incarna-

tionis verbi elocuturus verbis illis: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium.* præmiſit hæc verba: *nifi credideritis non intelligetis,* vt dociles redderet auditores, admoneret eos, & deſignaret, hæc fidei noſtræ myſteria, niſi credantur captiuando intellectum in obſequium Chriſti, intelligi non poſſe, nec humana capi ratione. Vnde & Petrus Apoſtolus. Nos, inquit, *credimus & cognouimus, quia tu es Chriſtus filius Dei.* Vbi (vt adnotauit Auguſtinus) prius dixit: *Credimus, quam cognouimus,* vt doceret eſſe, vt cognoscantur, & fidem cognitioni eſſe præmittendam. Iudæi autem increduli videre prius cupiebant, quæ fide credenda erant. Dicebant enim: *Quod ergo tu facis ſignum vt videamus, & credamus?* Thomas etiam Apoſtolus: *Niſi videro (inquit) fixuram clauorum in manibus eius, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.* Quid dicis o Thoma? quid eſt, niſi videro non credam? Nescis, quia niſi credideris, non intelliges? Hoc eſt certiffimum infidelitatis ſignum, imo & vitium non modicum in creduli, animus ita eſſe paratus, vt niſi ſigna & prodigia viderit, niſi ratione humana perci piat, quod proponitur, non credat. Vnde & Dominus acriter quemdam incredulum reprehendit. *Niſi ſigna, inquit, & prodigia videritis, non creditis.* Fidelis ergo humiliter prius myſteria gratiæ credere debet, vt credendo intelligat & perci piat, quæ humana ratione non poteſt capere. Vnde Proſper: *Non fides ex intellectu, ſed intellectus, inquit, naſcitur ex fide,* Sanctus etiam Auguſtinus ſuper Ioannem ait: *Si non intelligis*

Euf. Cæſ. lib. 7. de mont. Euā ge. 2.

Fidei myſter. credē da vt intel ligantur.

Ioan. 5.

Aug. trac. 7. ſup. Ioan.

Ioan. 6.

Ioan. 20.

Ioan. 4.

Proſp. lib. de vita cõ templ. 19. Aug. trac. 29. ſupra Ioan.

A a 2 crede.

crede. & sanctus Gregorius 2. mor. 25. Tunc vere ad intelligendum sapiamus, quando cunctis quæ conditor dicit, credulitatis nostræ fidem præbemus. Damnat hic locus hæreticorum superbiam, qui proprio iudicio inhærentes, quæ humana ratione capere non possunt, credere recusant, cû tamen, vt docet Sapiens: Plurima supra sensum hominum ostensa sint nobis, quæ, si non credantur, non intelliguntur.

Eccl. 3.

Aug. li. 2. de li. arb. c. 2. to. 2.

13 Aliam explicationem adhibet S. August. lib. 2. de lib. arbit. ca. 2. & consistit in hoc: Nisi credideritis mysteria fidei in via, non ea intelligetis, nec videbitis facie ad faciem in patria. Prius enim (ait Augustinus) credendum est, quod magnè & diuinum intelligere cupimus. Ideo namque Dominus noster & dicitis, & factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocauit, sed postea cum de ipso dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est

Ioan. 17.

Mat. 7.

Cant. 1. Bern. ser. 41 in cat.

vita æterna, vt credant. sed hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Deinde iam credentibus dixit: Querite & inuenietis, nam neque inuentum dici potest, quod incognitum creditur, neque quisquam inueniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus. Vnde (vt optime S. adnotauit Bernard.) sponsæ roganti: Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie: Resp. sponsus: Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento, quia claram visionem, quam merides significat, fides per murenulas aureas designata debet præcedere. Verba Bernard. sunt hæc. Quia ergo fides ex auditu, & ex illa visus purgatio est, merito illi ornandis auribus intendebant, dum

auditus sicut ratio docuit, visus sit præparatio. Tu, inquirunt, o sponsa inuendæ dilecti in bias claritati, sed hoc alterius temporis est: Damus autem in præsentiarum ornamenta auribus tuis, quod tibi interim consolatio erit, & præparatio ad hoc ipsum quod postulas. ac si illud propheta ei dicant: Audi filia, & vide. Videre desideras, sed audi prius. Gradus est auditus ad visum, proinde audi, & inclina aurem tuam ornamentis quæ tibi facimus, vt per auditus obedientiam, ad gloriam peruenias visionis. Hinc & S. Iob. Audi tu, inquit, auris audiuit te, nunc autè oculus meus videt te. Prius, ait, audiui, postea, vidi. Nunc enim auditui nostro dat Deus gaudium, non visui, propheta dicente: Auditui meo dabis gaudium & lætitiã. Visui namque tunc gaudium dabit cum fiet, quod scriptum est. Sicut audiuius, sic vidimus in ciuitate Domini virtutium in ciuitate Dei nostri. Hunc ordinem Deus seruat, vt prius auditum satiet quam visum. In cuius signam, vt adnotauit Origenes, super cantica prius quam sponsæ dilectus illis verbis demonstraretur: Ecce iste venit saliens in montibus transfiliens colles, præmittitur, Vox dilecti mei, vt eã admoneret, dilectum prius audiendum esse, quam videndum. Vnde Bernardus. Auditus ducit ad visum, videt itaque venientem, quem loquentem audierat. Spiritus etiam sanctus cum in die pentecostes super Apostolos descendisse memoratur, auditus visum præuenisse describitur. Ait. n. Factus est repente de celo sonus tanquam aduentantis spiritus vehemens. Et infra: Et apparuerunt illis dispersa lingua tanquam ignis. Denique prophetæ verbi vocem prius audierunt, quam præsentiam eius viderent. Dicitur enim Baruch. 3. Hic adinuenit Baruch omnem

Psal. 44.

Iob 42

Psal. 50.

Psal. 47.

Cant. 1. Origen.

Bern. ser. 53. super cant.

Act. 2.

omnem viam disciplina, & traddidit illam Iacob puero suo, Ecce vocem loquentis. Et statim subditur. Et post hæc interris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Si ergo interris videri non potuit, nisi audita prius voce multifariè multisq. modis olim loquentis patribus in prophetis quomodo facie ad faciem a nobis cognoscetur in cælis, nisi hodie vocem eius audierimus firma fide his quæ dixit inhærendo? 14 Et adiecit Dominus loqui ad Achaz dicens. D. Hieronimus videtur in præsentem sentire Dominum, per seipsum regem incredulum fuisse allocutum. Alii tenent quod per prophetam iterum loquutus est ei. Loquente autem propheta, dicitur Dominus locutus, quia vt dictum est supra os prophetæ Domini reputatur. Sequitur. Pete tibi signum a Domino Deo tuo, & c. id est quia de promissione dominica diffidis pete signum quo clare intelligas & plane, me quod promisi, opere facturum.

Hebr. 1.

Psal. 94.

Hieron.

super c. 1. nu. 61.

Aug. li. 1. quat. super gene. to. 4.

Epiphanius. Ambros.

Hieron. Cyrillus. Vatablus.

quod promisit non esse facturum, Non curo de signis aut promissionibus Domini, melius mihi erit a rege Assyriorum, quam a Domino auxilium postulare. Vide hominis proteruiam, Dominus dicit. Pete, Ille ait, Non petam, quamuis pretextu pietatis suam videatur in credulitatem, & impietatem operire. Hæc Sancti Hieronymi explicatio consonat cum textu hebraico. Nam vbi nos legimus non tentabo. habetur in hebræo verbu nafas quod significat extollere, & exaltare, & est sensus. Non petam & non extollam, nec exaltabo Dominum, Sciebat enim (ait Hieronymus) quod si forte signum peteret accepturus esset, & sic glorificaretur Dominus. Quod quasi idolorum cultor refugiebat. Achaz ergo signum a Domino cum nolo petere, quasi iratus Deus contra illum, nõ ad eum serinone conuertit, sed ad domum Dauid, dicens,

1. mox

2. dicitur

Psa. 131

16 Audite ergo domus Dauid, Et intelligit per domum Dauid duas tribus, siue Iudam cuius stirpis erat Dauid, & obserua quod specialiter ad domum Dauid sermonem conuertit, quia verbi incarnatio de qua sermonem statim erat facturus Dauid singulariter fuerat promissa, & quia ex eius stirpe nasciturus erat Dominus sicut scriptum est, De fructu ventris tui ponam super sedem tuã, Vel ex eo in præsentem est recordatus Dauid, vt propter fidem propter sanctitatem, & mansuetudinẽ eius, filij etiam increduli conseruarentur misericordiã, iuxta illud psal. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Potest, & alia ratio huius assignari. Fuit enim Dauid mansuetudine plenus, benignitate & misericordia, parcens inimicis,

87. 12. 16

micis, & eos in numeris beneficijs conuincens: Quia ergo propheta de opere excellentissimo diuinæ misericordiæ loquutus erat, ad domum Dauid sermonem conuertit, vt designaret, misericordiam Dauid in verbo incarnato reperiri multo magis perfectam, & admirabilem sicut Paulus ait. *Commendat autem charitatem suam Deus, quia cum inimici essemus secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Hinc est quod cū peccatores & infirmi a Christo Domino misericordiam postulabant, filium Dauid appellabant illum. Sic cæci orant. *Miserere nostri fili Dauid,* Sic Chananea clamat. *Miserere mei fili Dauid,* ac si apertius dicant: Memento cuius filius sis, vt nostri miserearis, ne peccata nostra misericordias tuas contineant.

17 *Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo,* Arguit propheta populi diffidentiam, & incredulitatem quasi dicat. Non satis erat vestra infidelitate molestos esse prophetis vera prædicentibus, nisi etiam, & Deo molesti essetis, eius promissionibus non credendo, ac si imbecillis esset, qui vos a duorum regum furore liberare non posset? & Not, quod cum superius dixisset ad Achaz: *Pete tibi signum a Domino Deo tuo,* modo explorat iam, & comperta populi incredulitate, nõ ait, quia molesti estis & Deo vestro, sed Deo meo, vt eorum impietatem notaret, ac si diceret. Nõ estis digni, quod Deum vestrum illum appellem, a quo quasi desperati recessistis ac si Deus vester non esset. Simili phrasi loquendi vsus est Christus Dominus Matthæi 18.

Mat. 18. Cum ait, *Sic & Pater meus celestis*

faciet vobis: si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Pater meus, inquit, & non vester, cū alias sæpè dixerit pater vester: *Scit enim,* ait, *pater vester, quia his omnibus indigetis.* Et Matth. 5. vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. Sed cum loquitur cum illis, qui non remittunt fratribus debita, ait, *Pater meus;* vt ostenderet tales indignos esse, quod filij Dei nominentur, & sint, aut Patrem suum dicant Deū. Vnde Chrysostomus. *Idcirco & caelos commemorauit, & Patrem dicens, & Pater meus celestis, vt hinc quoque auditorem pudore suffunderet, si cum tanto sit patre generosus, ad malitiam feritate rapiatur, atque ad calum vocatus, terrena, & carnali prorsus mente vilescat; Non solum quippe gratia Dei esse filios, verum etiam oportet operibus.* Vnde, & scriptum est, *peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus* idest, qui sordibus peccatorum commaculantur filij eius non sunt, nec tam honorifico decorari nomine merentur. Vide supra cap. 1. nu. 9.

18 *Numquid parum, &c.* Septuaginta transferunt. *Numquid parum vobis agonem exhibere hominibus, & quomodo Domino exhibetis agonem.* Alia lectio habet: *Num parum est vobis fatigare homines, quia defatigatis etiam Deum meum?* Iuxta quã translationem Eusebius Cæsariensis sic locum istum interpretatur. Non satis vobis erat o Iudæi ingrati, & increduli in angustias maximas prophetas coniecisse, quosdam occidendo, quosdam flagellando, alios persequendo, nisi peccatum adderetis peccato in agonia constituendo Deum meum? & videtur hæc propheta respicere illud Lucæ 22. *Et factus in agonia prolixius orabat*

Mat. 6.

Chryso. 10. ex varijs in Math. col. 5. tom. 2.

Deut. 31.

Eusebius. li. 7. ca. 2.

Luc. 22.

Ioan. 4. bat, & illud Ioan. 4. *Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem.* Ad quod etiam respicit propheta Ezechielis 24. *Multo labore sudatum est.* Et Isaia 43. *Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuiisti mihi dolorem in iniquitatibus tuis.*

19 *Propter hoc,* idest quia increduli estis, & molesti Deo meo, quia signum petere non vultis, *ecce Dominus ipse dabit vobis signum.* Post verbi incarnationem Scribis & Phariseis signum de caelo petentibus signum dare non vult Dominus, sed respondit. *Generatio praua, atque peruersa signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Iong prophetae,* & ecce nunc signum non petentibus, sed renuentibus accipere, illud vltro offert. *Quid est hoc?* quæ tantorum diuersitas studiorum? cum ille offert, isti signum renuunt accipere, cum isti petunt, ille signum dare recusat. Sed si varias temporis circumstantias pensemus, huius diuersitatis rationem erit facile assignare: Cum enim verbi incarnatio maximum fuerit, & supremum diuinæ potentiae signum atque misericordiæ, & eximiae charitatis quam Deus erga homines ostendit iuxta quod & scriptum est: *Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret:* Et iterum: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus Christus pro nobis mortuus est,* antequam tantum, ac tam permagnificum signum suæ dilectionis hominibus exhiberet, bene in auribus clementiae diuinæ verba illa sonabant: *In noua signa, & immuta mirabilia,* & Deus ipse, vt signum illud peterent homines hortabatur, & inuitis etiam offerebat. At iam exhibitio summo dilectionis

Mat. 12.

Ioan. 3. Rom. 5.

Eccli. 36.

signo, nullum aliud maius restat tribuendum. Vnde & Angelus ad pastores: *Et hoc,* inquit, *vobis signum,* Luc. 2. *inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in praesepio,* ac si apertius dicat: Hoc vobis esse debet quasi per anthonomasiam signum, nec est iam aliud a Deo perquirendum. Hinc sanctus Paulus de magno incarnationis sacramento loquens ait: *Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* Vbi Apostolus tamquam exordium absconditi mysterij præmittit illa verba: *Fidelis sermo,* Sacramenta namque magis a sensibus remota, maiori indigent testimonio. Vnde cum Angelus multa de celesti habitatione Euangelistæ ostendisset, subintulit. *Hæc verba fidelissima sunt, & vera.* Vel ex eo inquit *fidelis sermo,* quia fidelitatem maximam in eodē mysterio Deus seruauit opere adimplens, quod verbis pollicitus fuerat. Est autem ponderandum, verbum illud: *Et omni acceptione dignum.* Duo enim orationem aliquam, vel doctrinam commendabilem reddunt: Alterum est veritas narrationis. Veritas namque perfectio est intellectus. Vnde & Petrus ait: *Non indoctas fabulas secuti nota fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi uirtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.* Alterum est necessitas & utilitas rei de qua fit sermo. Quæ duo cum in tota sacra Scriptura reperiantur, dicitur enim Psal. 118. *Omnia mandata tua ueritas:* Et iterum scriptum est: *Ego Dominus docens te utilitas:* Isaia 43. in mysterio tamen incarnationis maxime præfulgent. De veritate quippe dicit Sapiens: *Veritatem meditabitur guttur meum.* Meditatio

1. Tim. 1.

1. Tim. 1.

Apo. xli.

1. Pet. 1.

Pf. 118.

Prou. 8.

tio

tio enim huius mysterij quandam interiorem suauitatem causat in anima. De vtilitate vero & necessitate illius plena est sacra vtriusque testamenti pagina. Vnde & verba prophetarum de verbi incarnatione loquentium, verba bona, & consolatoria dicuntur Zachariæ primo vbi scriptum est: *Et respondit Dominus Angelo qui loquebatur in me uerba bona, uerba consolatoria.* Nihil enim maius potuit hominibus afferre solatium, quam illud: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Quam verò gratum omnibus creaturis deberet esse hoc mysterium, declarat Isaias, cum ait: *Quam pulchri super montes pedes annūciantis, & prædicantis pacem, annūciantis bonū, prædicantis salutem, dicentis. Sion regnabit Deus tuus.* Pes infima pars est hominis, quæ in itinerantibus puluere aut luto solet esse sordidior. At tanta erit, inquit, huius annūciantionis felicitas, vt puluerulenti pedes pulcherrimi videantur. Quid pulchra facies? Quid veneranda canities? Quid vox suavis? De qua statim subdit: *Vox speculatorum tuorum. Leuaerunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum uidebunt: cum conuerterit Dominus Sion.*

22 Dominus ipse dabit vobis signū. Ecce Virgo, etc. Liberationis quæ proximè futura erat offert Deus signum tot postea sæculis futurum, a tempore namque huius prophetiæ vsque ad verbi incarnationem fluxerunt anni 796. vt adnotauit Adamus, vel vt alij sentiunt, 600. quod nequaquam congruum esse, videtur: nam signum debet præcedere signatum. Sed quoniam prophetæ lumine diuinitus eorum mentem illustrante quasi iam adimpleta præuidebāt, quæ multo post tem-

pore futura erant, illa tanquam signum rei proximè futuræ hominibus exhibebant. Vnde & familiare est apud prophetas aliqua per modum præteriti de futuro annūciare. Dicit enim Isaias. *Paruulus Isai. 9. natus est nobis, & filius datus est nobis.* Et iterum: *Vidimus eum, & nō Isai. 53. erat ei aspectus, &c.* Dominus, inquit, dabit signum. Obserua, quod aliqua operatur supremus omnium artifex tanquam Deus, aliqua vt naturæ Dominus absolutus. Operatur vt Deus, quando leges in suis operationibus seruat naturales cum causis secundis iuxta propriam cuiusque naturam concurrente, calesaciendo cum igne, cum sole illuminando. Vnde Genes. 1. quando omnia secundum naturalem suum ordinem fuere disposita, conditor ipse Deus appellatur. *Dixitque Deus: Gen. 1. Fiat lux, & facta est lux: Et post pauca. Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cali & diuidunt diem ac noctem, & sint insignia. & tempora, & dies, & annos, & luceant in firmamento cali, & illuminent terram.* At quando supra naturæ ordinem aliquid operatur, illud efficit vt naturæ Dominus in cuius potestate sunt omnia, cui proprium est, in quos voluerit vltus creaturas conuertere. *Descendit Angelus Domini cum Azaria. & socijs eius in fornacem, & excussit flammā ignis de fornace: & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quidquam molestiæ intulit; et statim ab illis tanquam Dominus benedicatur. Benedicite, inquit, Gen. 28. omnia opera Domini Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite Angeli Domini Domino, &c.* Hinc, & Iacob cum supra naturæ ordi-

Luc. 1.

ordinem scalam illam mirabilem vidisset, cum euigilasset de somno ait: *Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam.* Hinc etiam Angelus ad Virginem loquens, ait, *Aue gratia plena Dominus tecum.* Dominus, inquit, tecum, vt ipso loquendi genere insinuaret, aliquid in vtero illius, supra naturæ cursum operaturū esse illud videlicet quod subintulit. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Quia ergo signum illud, quod in præsentī Isaias promittit, ineffabile erat, & omnem super excedens facultatem naturæ, videlicet, *virgo concipiet, & pariet*, id opus Domini esse fatetur, *Dominus inquit, dabit vobis signum*, ac si aperius dicat. Si vobis impossibile visum fuerit concepisse virginem, & integritate permanente filium peperisse, attendite id opus Domini esse, apud quem non est impossibile omne verbum.

B. Mariæ
virginitas

21 Ecce virgo concipiet, & pariet filium Septuaginta transferunt *Ecce virgo in vtero accipiet*, Vatablus & Pagninus sic vertunt. *Ecce virgo prægnans, & facta.* Expendenda sunt singula verba. Præmittit propheta huic ineffabili incarnationis mysterio, interiectionem *Ecce*, quæ designantis aliquid magnum fungitur in oratione officio, vt non vulgare significet miraculū sed dignum Deo signum, cuius solum omnipotenti virtute fieri potuit, vt intacta permanēs, & incorrupta, filium conciperet & pareret, Hunc locum perperam intelligentes hebræi, illum explicant de vxore Achaz, vel de vxore prophetæ. Quorum interpretatio, (præterquam quod est contra sanctum Mat-

thæum, qui expresse ait, in partu virginitatis adimpletum esse, quod dictū est a Domino per prophetam, ecce virgo concipiet & pariet filium.) nullum prorsus habet fundamentū. Nec enim signum Deo dignum esset, quod vxor Achaz filium pareret. Igitur ad litteram sunt hæc verba de Beata Virgine Maria intelligenda, vt Sanctus Thomas ostendit 3. p. q. 28. per totam. Illa enim sola, natura mirante suum genuit genitorem, & gaudium matris habens cum virginitatis honore, nec primam similitudine visa est, nec habere sequentem.

22 Ad plenam tamen huius loci intelligentiam libet in præsentī quandam quæstionem difficilem pertractare, vt videlicet ex his verbis prophetæ sufficiēter colligatur, aut probetur, matrem Domini virginem esse, non solum ante partū, verū etiam in partu, & post partū inuiolatā permansisse. Multi hebræorū sinistrè, & temerè de integritate matris Domini loquentes, defendunt ex hac prophetia minime colligi perpetuā Virginitatē. Probāt hoc ex eo, quod in textu hebraico, vbi nos legimus, virgo habetur nomē, *almah*, quod quidem iuenculam significat, siue adolescentulam, siue integra sit siue corrupta, vt patet ex alijs diuersis locis Scripturæ. Etenim Cant. 1. vbi nostra vulgata legit. *Ideo adolescentula dilexerunt te nimis*, in hebræo ponitur nomen *almath*, id est adolescentulæ, & similiter Cant. 6. *Et adolescentularum non est numerus*. Cū firmant hoc, nam hebræicè hoc nomen vetula significat virginem.

23 Probant 2. ex verbis illis Mat. 1. vbi habetur quod Ioseph non cognouit eam, donec peperit filium suum primo.

Quæstio
difficilis

Can. 1.

August.

primogenitum. Quo loco illa dictio donec videretur significare, quod postquam peperit Christum, eam cognouerit Ioseph. Itē quia filius primogenitus ordinem importat ad filium secundo genitum. Si ergo Christus Dominus primogenitus Beatissimæ Mariæ filius fuit, alium habuit secundo genitum, vel alios. Probant 3. quoniam omnia loca sacra vtriusque testamēti, quæ de virginitate, & integritate Deiparæ loquuntur, possunt sufficienter explicari, si dicamus, eā Virgine fuisse ante partum Christi Domini. Nō ergo est quare huiusmodi loca ad virginitatem perpetuā illius coarctemus.

24 Hæc tamen hebræorum sententia impia est, & hæretica. Firmissime namque confitendum est, Matrem Domini beatissimam, virginem fuisse ante partū, virginem in partu, & virginem post partum perpetuo permansisse. Idquē mēifeste haberi, tum ex hoc loco Isaia, tum ex alijs prophetarum oculis, tum deniquē ex varijs Evangelij testimonijs. Et vt breuiter discurramus per singula, ex præsentī Isaia vaticinio colligunt hanc veritatem S. Thom. 3. p. q. 28. art. 1. & communiter sancti patres. Et translatio Pagnini, scilicet, *Ecce virgo prægnās, & facta*, huic veritati maxime fauet, significat enim quod cum prægnans esset, & facta virgo erat. Hinc, & Sanctus Ezechiel: *Parta hæc (inquit) clausa erit & nō aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eā, eritque clausa principī, Quem locum de Beata Virgine explicat cōmuniter S. Doctores præcipue sanctus Augustinus tom. 10. ser. 14. de Natali Domini, fan-*

ctus Chrysofomus hom. 3. ex variis in Ioannē, sanctus Ambrosius de institutione virginum cap. 8. sanctus Hieronymus lib. 13. in Ezech. *Quid est (ait Augustinus) Porta in domo Domini clausa, nisi quod Maria semper erit intacta? & quid est homo non transibit per eam, nisi quod Ioseph non cognoscet eam? & quid est Dominus solus intrat, & egreditur per eam, nisi quod Spiritus sanctus impregnabit eā, & angelorum Dominus nascetur per eam? & quid est clausa erit in æternum, nisi quod Maria Virgo est ante partum, virgo in partu, & virgo post partum?* Quid autem Sanctus Ambrosius sentiat audiamus. *Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fufus est partu, virginitatis claustra non soluit: sed inuiolata integritatis seruauit signacula, cū exiret ex virgine. Et post pauca: Hæc porta ad orientem aspiciebat quoniam verum lumen effudit, quæ generauit orientem peperitque solem iustitiæ. De eo dictum est ad Ecclesiam Quoniam confortauit seras portarū tuarum, & suam portam confortare non potuit? confortauit profecto, & seruauit intactam, quam semel clausit Sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid, qui claudit, & nemo aperit.* Hinc est etiam quod (vt Sanctus adnotauit Bernardus ser. 2. aduentus Domini, & ser. 47. in cant. & latius ho. 2. super Euangelium missus est) ex eo Christus Dominus in sacro eloquio flos campi appellatur, ipso dicente: *Ego flos campi, & lilium conualium:* vt designaretur Mariæ virginitas, quæ non ex virili femine, sed mistico spiramine Deum nobis protulit, & hominem, sicut campus, qui sine humano floret admi-

Chrysof. Ambros. Hieron. Aug. ser. 10. Natal. Domi. Ambr. de instit. virg. 8. Psal. 147. Apo. 3. Can. 2.

adminiculo. 25 Hinc, & Christus ipse cum patre loquēs. *Tu es (inquit) qui extraxisti me de ventre, Vbi Augustinus ait, Quid est tu extraxisti me de ventre si ad ipsum Iesum de virgine pro creatum refertur? Quasi alios Deus non extrabat in cuius prouidentia est omnis ordo nascendi. An inde significare voluit, partum virginis seruata virginis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxisti me de ventre matris meæ, vt quod ibi mirabiliter factum est, cum Deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur?* Hinc, & de Beata Virgine in canticis scriptum est: *Hortus conclusus, fons signatus. Conclusus, inquit, & signatus (ut notauit Bernardus) propter perpetuam uirginitatem, quam claustrum pudoris seruat in Virgine. Audisti aliquando illud quod de Christo scriptum est, Ego autem sum vermis, & non homo? Scito propterea vniuersorum conditorē vermiculo se voluisse comparare: quoniam sicut vermis nulla extrinsecus admixtio ne alieni corporis, sed de sola, & pura terra procreatur: ita & Saluator de sola, & pura Virgine natus est, vt Ambrosius explicat super psal. 21. Legimus (inquit) de Manna vermiculos procreatos. Digna planē, & iustā comparatio, Si quidem de manna vermiculus gignitur, & Dominus Christus de Virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis, & splendida, suavis, & virgo, quæ veluti cælitus veniens cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit, quem qui adere, aut manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit, sed potius ipse cibus in iudicium conuertitur. Manna enim filijs Israel contra diuina præcepta tractantibus*

Psal. 21. Aug. epif. 120. ad Honoratum. c. 12. to. 2. Can. 4. Ber. ferm. 47. in Cāt. Hiero. li. 1 aduer. Iouin. to. 2. Psal. 21. Ambros. Exod. 11 Maria virgo Manna

vermis effectus est. Referunt viri grauissimi, inter quos est Origenes, & Basilius, Zachariam patrē Baptistæ, fuisse a Iudæis occisum inter templum, & altare, eoquod dixerit Mariam post Christi partum virginem permansisse. Erat enim quidam locus in templo, in quo virginibus tantum licebat consistere, & orare. Maria vero postquam genuit Saluatorem, locum illum ingressa est. Prohibentibus autem Iudæis, qui nouerant eam iam filium genuisse, Zacharias respondit: quia digna est virginum loco, virgo enim est. Occiderunt ergo illum tanquam aduersus legem agentem, cum accusaretur a populo quod rem prodigiosam, inauditamque prædicaret, Virginem videlicet parientem citra virginitatis corruptionem, quam historiam Basilius ait per traditionem vsque ad eius tempora peruenisse. & ita piè credendum est.

26 Sed non mirum, quod Iudæis incredulis res prodigiosa inaudita & noua uisa fuerit, virginem intactam peperisse, siquidem Sapiēs illā se penitus signorare fatetur: *Tria (inquit) sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in celo, viam colubri super terram, viam nauis in medio maris, & viam uiri in adolescentula.* Sic enim multi transferunt, vt aduertit glossa, & sic habetur in textu hebraico, & sic vertit Pagninus, & intelligunt locum istum glossa, & Forerius, de beata Virgine, per quam transfuit Christus vir perfectus in scientia, quam uis corpore paruulus, clauso exiens vtero, quod cognoscere difficillimū est, & lumen naturale penitus ignorat, quia id res noua est, & inaudita, iuxta illud Hieremiæ 31. *Nouū creauit Dominus super terram, femina*

Orig. ho. in Mat. t. 3 Basil. ho. 25. ex varijs to. 1. Prou. 30

Ezec. 44 August.

circundabit uirum. Tria priora diffi-
cilia-myſterium partus uirginei o-
bumbant, atque designant, ſed nō
ſatis explicant: nam aquila volans
aerem diuidit, nauis tranſiens aquā
ſcindit, quamuis nullum ſui veſti-
giū relinquant, ſed Chriſtus Do-
minus per uerum Virginis tranſiēs
omnimodam eius integritatem nō
ſolum ſeruauit, ſed perfecit, & ſan-
ctificauit, iuxta illud: *Porta hac clau-
ſa erit, & non aperiatur, quia Domi-
nus Deus ingreſſus eſt per eam.* Igi-
tur quoniam hoc myſterium diffici-
le erat, ut fides eius introduceretur
in mundum, per miraculum in ſe-
neſtute aliquibus ex antiquis patri-
bus Deus filios liberaliter conceſ-
ſit, ut intelligerent homines, quo-
niam uirtute illius poterat uirgo
permanens filium parere, qui ſteri-
libus feminis ex patre ſterili prole
dedit. Vnde Chryſoſtomus: *Dica-
mus & cauſam, propter quam mulieres
illa ſteriles fuere, ut cum uideris uirgi-
nem Dominum noſtrum parientem, ne
ſis incredulus. Exerce enim hic tuos
ſenſus, inquit, in uolua ſteriliū, ut
cum didiceris, ligatam, & emortuam,
uuluum diuina uirtute ad procreatio-
nem apperiri: inde copioſis argumentis
acceptis non admireris, audiens quod
uirgo peperit, imo admirare & obſtupe-
ſce, & ne ſis incredulus miraculo. Quā-
do igitur tibi dicit Iudæus: Quomodo
peperit uirgo? Dic ei: Quomodo peperit
ſterilis & uetula? Sterilitas igitur iam
uiam parat uirginitati, ut ſcias quod
propter hoc prius ſteriles fuerunt, ut
credatur uirginitatis partus. Et hoc
forſitan Angelus uoluit Mariæ inſi-
nuare, cum dicenti: Quomodo fiet i-
ſtud, quoniam uirum non cognoſco?
reſpondit; Spiritus ſanctus ſuperue-
niet in te, & uirtus altiffimi obumbra-
bit tibi. Et poſt pauca: Et ecce Eliſa-*

Ezec. 44

Chry. ho. 49. in Ge-
neſ. to. 1.

Luc. 1.

bet cognata tua, & ipſa concepit filium
in ſeneſtute ſua, & hic menſis eſt ſextus
illi, quæ uocatur ſterilis, quia non erit
impoſſibile apud Deum omne uerbum.
Ac ſi apertius dicat: Ne dubites
Maria, ne quæras naturæ modum,
& ordinem, quando ſuper naturam
ſunt quæ fiunt. Virtus altiffimi id
efficiet, quod natura non poteſt.
Numquid qui ſterili in ſeneſtute
prolem dedit, uirgini abſque com-
mixtione uiri dare non poterit? Vn-
de & Beda: *Ne uirgo ſe parere poſſe
diffidat, accepit exemplum ſterilis a-
nus paritura, ut diſcat omnia Deo poſſi-
bilia eſſe, quæ natura ordini uidentur
eſſe contraria. Quare ſtatim ſubditur,
Quia non erit impoſſibile apud Deū om-
ne uerbum. Inuenitur etiam in hiſto-
rijs Romanorum, (ut refert ſanctus
Tho.) quod tempore Conſtantini, & He-
lenæ matris eius, inuentum eſt quoddā
ſepulchrum in quo iacebat homo, aureā
laminam habens in peſtore, in qua ſcri-
ptum erat: Chriſtus naſcetur ex Virgi-
ne, & ego credo in eum, O ſol ſub Hele-
næ, & Conſtantini temporibus, iterum
me uidebis.* Vides quoniam non
tantum Iudæis in Scripturis ſacris,
ſed etiam gentilibus, qui ſalui facti
ſunt, hoc mirabile ſacramentum,
hoc nouum miraculum & ſingulare
Dominus reuelauit? Confundatur
ergo Iudæorum perfidia, taceant, &
eb muteſcant increduli, & nos qui-
bus datum eſt noſſe myſteria a ſæcu-
lis abſcōdita in Deo exultemus gra-
tias agentes Domino, qui nos de te-
nebris uocauit in admirabile lu-
men ſuum, & ſacram Deiparam
alloquētes, in laudes eius canamus,
id quod læta promit Eccleſia, Ga-
brielē Archangelū, ſcimus diuini-
tus te eſſe affatum, uerum tuum de
Spiritu ſancto credimus impræгна-
tum, erubeſcat Iudæus infelix, qui
dicit

Bed. Luc. 1.

Fædum
mirabile.
S. Tho. 2
q. 2. art. 7
ad 3.

In feſto
Purifica-
tionis.

dicit Chriſtum ex Ioseph ſemine
eſſe natum.
27 Ut autem ad primam ratio-
nem factam pro Iudæorum perfidia
reſpondeamus, aduertere oportet,
quod nomē *almab* licet non propriè
ſignificet uirginem, ab hebræis ta-
men ſolet communiter pro uirgine
accipi. Nā (ut docet Hieronymus)
ſignificat abſconditam iuuenſulam,
quæ nunquam uirorum patuit aſpe-
ctibus, & in lingua punica, quæ de
hebræorum fontibus manare dicitur,
Virgo propriæ alma nominatur
a uerbo *alam* quod ſignificat latere
& abſcondere, eo quod uirgo nun-
quam uirorum patuit aſpectibus.
Conſtat hoc, nam Rebecca, quæ ſe-
cundum hebræos uirgo erat, appel-
latur hebraicæ *almab*, Gen. 24. ubi
nos legimus, uirgo, quæ egi edietur
ad auriendam aquam. Ibi enim pro
uirgo ponitur nomen *almab*. Acce-
dit ad hoc quoddā ſingulare myſte-
rium, quo maxime hæc noſtra do-
ctrina confirmatur. Etenim ut adno-
tauit Lyranus. Vbi nos legimus I-
ſaia 9. *Multiplicabitur eius imperium*
habetur in hebræo uerbum *lematè*,
quod latine ſignificat, multiplicabi-
tur, in quo men clauſum in medio
illius uerbi conſtituitur, contra na-
turam huius literæ, & communem
modum ſcribendi omnium hebræo-
rum. Quia ut docet Hieronymus.
In lingua ſancta eſt duplex men,
uidelicet men apertum, quod ſic
ſcribitur, *𐤌* & men clauſū quod ſic
formatur *𐤌*. Men apertum ſemper
ponitur in principio, uel in medio
diſtinctionis, & nunquam in fine, ſed
men clauſum ſemper in fine, & nun-
quam in principio, nec in medio
alicuius termini collocatur, præter
quam, in unico illo Iſaia loco iam
inducto, ubi ponitur in medio illius

Gen. 24.

Lyran. li.
contra p-
fidia Iud.
h̄ in fine
gloſſæ.

Hiero. in
plog. ga-
leato.

uerbi *lemate*, ad designandum ſin-
gulariſſimum, & ineffabile myſte-
rium, quod uidelicet uerbum incar-
natum, de quo in loco illo ad literā
propheta loquebatur, nō erat ſcri-
bendum per men apertum, hoc
eſt per mulierē corruptam, atque
perfractam, ſicut alij generandum,
ſed ſupra naturæ modum ex uirgi-
ne clauſa ſingulariter naſciturum,
iuxta illam ſæpius iam repetitam
ſententiam, *Porta hæc clauſa erit, &*
non aperiatur. Ad conf. Reſponden-
dum erit, quod nomen uetula,
ſignificat uirginem ſenem, ſed no-
men *almab*, accipitur pro Iuuen-
cula Virgine ſiue adoleſcentula uirō
inuifa, ut dictum eſt.
28 Ad locum Matthæi in 2. arg.
inductum reſpondet Sanctus Tho. S. Thom.
3. p. q. 28. art. 3. ad 3. ubi ait. *Qui-
dam dixerunt, hoc, id eſt non cognouit
eam, donec peperit &c. non eſſe intelli-
gendum de cognitione coitus, ſed de
cognitione notiitiæ. Dicit enim Chryſo-
ſtomus, quod non cognouit eam Ioseph
antequam pareret cuius fuerit dignita-
tis: ſed poſtquam peperit, tunc cogno-
uit eam, quia per ipſius prolem ſpecio-
ſior, & dignior facta fuerat, quam totus
mundus, quia quem totus mundus ca-
pere non poterat, in anguſto cubiculo
ueteri ſui ſola ſuſcepit. Quidam uero
hoc reſerunt ad notiitiā uifus. Sicut
enim Moysi cum Deo colloquentis glo-
rificata eſt facies, ut non poſſent inten-
dere in eum filij iſrael, ſic Maria cla-
ritate uirtutis altiffimi obumbrata, co-
gnoſci non poterat a Ioseph, donec pare-
ret. Poſt partum autem a Ioseph agni-
ta inuenitur ſpecie faciei, non tactu li-
bidinis. Hieronymus autē concedit, hoc
eſſe intelligendum de cognitione coitus
ſed dicit, quod uſq. uel donec in ſcriptu-
ris dupliciter poteſt intelligi, Quan-
doque enim designat certum tempus ſe-
cundum*

Ezec. 44

Chry. ho. 1. in Mat.
opere im-
perf. to. 2.

Hier. ſup.
1. c. Math.
fine. to. 9.
Galat. 3.

Galat. 3. gressione lex posita est, donec veniret semen, cui promississet. Quandoque vero designat infinitum tempus secundum illud psal. 113. Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Ex quo non est intelligendum, quod post impetratam misericordiam oculi auertantur a Deo, & secundum hunc modum loquendi significantur ea de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent, cetera vero nostræ intelligentiæ derelinquuntur, & secundum hoc Euangelista dicit, matrem Dei non esse cognitam a viro, usque ad partum, ut multo magis intelligamus cognitam non fuisse post partum: Multa alia Scripturæ loca, quæ ab aduersariis contra illibatam virginis integritatem obijciuntur, explicat in eodem articulo S. Doctor, quæ propterea omittere duximus in præsentem. Ad ultimam rationem negandum est antecedens: non enim loca scripturæ interpretari debent secundum proprium cuiusque sensum, ut volunt hæretici: sed sicut illa semper intellexit Ecclesia, & Sancti Doctores, quibus (ut Paulus ait) data est interpretatio sermonum.

1. Co. 12.

29 Et vocabitur nomen eius Emmanuel. Ut habetur Matth. 1: Emmanuel interpretatur nobiscum Deus. Talis ergo (inquit) erit virginis partus, ut filius illius sit, & vocetur Deus, in carne humana habitans inter homines. Vnde Origenes ait. Virginem talem decet parere prolem, qua nata dicatur: Nobiscum Deus. Sanctus etiam Bernardus. Deum, inquit, huiusmodi decebat natiuitas, ut non nisi de virgine nascere tur: talis congruebat & virgini partus, ut non pareret nisi Deum. Vnde & Ecclesia canit. Veni redemptor gentium, ostende partum virginis, mi-

Orig. li. 1
quæ cel-
sum post.
med.
Ber. ho. 2
super mi-
lus est.

retur omne sæculum, talis decet partus Deum, Septuaginta transferunt, Et vocabis nomen eius Emmanuel. Et loquitur propheta quasi per apostropham cum virgine, de qua præmiserat: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, ac si diceret: O virgo inter omnes mulieres benedicta filium quem paries, vocabis Emanuel. Iuxta quod illi Angelus ait: Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Verum est quod origenes non improbabile existimat, verbum vocabis, referendum esse ad domum David, cum qua propheta in præsentem loquebatur. Præmiserat enim: Audite ergo domus David: verius tamen videtur huiusmodi sermonem ad Beatam Virginem dirigi. Sed tunc insurgit difficultas, nam Maria virgo filium quem genuit, non vocauit Emanuel, sed Iesum: nec legitur quod ab aliquo fuerit Emanuel vocatus. Quomodo ergo ait propheta, & vocabitur nomen eius Emanuel? Respondet Euthimius, quod licet nomine nullus Christum Dominum Emanuel vocauerit, re tamen omnes credentes illum Emanuel confitentur cum Euangelista, qui ait: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ac si diceret, nobiscum Deus. Imo, & ipse Christus non semel se virtualiter Emanuel vocauit: de se enim loquens ait, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Et iterum: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Sanctus Augustinus, & Chrysostomus sentiunt, quod ab effectu Christus Emmanuel appellatur, id est nobiscum Deus, eo quod in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est ut dicitur Baruch. 3. Hector Pintus aliter respondet: Inquit enim quod

Luc. 1.

Orig. ho. 2. super Isaiam.

Euthim.

Ioan. 1.

Mat 28.

Ioan. 14.

Aug. ser. 1 de Natiu. to. 10.

Chris. ho. 5. super c. 1. Mat. 2. Baruc. 3.

Iesus

Pintus.

Tho. 3. P. q. 1. art. 1. & 2.

Leo papa in quodam sermone.

Matth. 1.

Iesus, & Emmanuel licet diuersa nomina videantur, idem tamen significant. Iesus enim significat Saluatorem, qui ut ostendit S. Tho. Deus, & homo oportet ut sit. Vnde, & Leo Papa. Si non esse verus Deus non afferret remedium: Si non esset verus homo, non preberet exemplum, Emmanuel autem significat nobiscum Deus, quo nomine etiam vtraque significatur Christi natura, diuina quia Deus, humana quia nobiscum, Vnde Sanctus Matthæus adducens presentem Isaiæ locum, pro eodem reputare videtur, quod puer uocetur Iesus, & Emanuel. Inquit enim. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Iesus (inquit) vocabitur, & assignans rationem huius nominis, subdit; ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Iesus ergo debet esse Saluator, aut (ut diximus) Deus, & homo oportet ut sit. Erit ergo nobiscum Deus. In præsentem autem prophetia singulari quadam ratione non Iesum sed Emanuel filium Virginis vocandum esse Isaias denunciat: ut videlicet ex ethimologia nominis, viri domus David, quos ad spem omnem in Deo constituendam hortabatur, reuiuiscerent, atque fiduciam magnam conciperent, & coniectarent, se absque dubio contra duos illos superbos reges victoriam esse consequuturos: quia nobiscum Deus. Si enim Deus cum illis, si omnipotens pugnat pro eis, quis aduersarius poterit præualere? Si Deus pro

nobis (inquit Paulus) quis contra nos? Rom. 8. Hinc est illud, quod quasi per ironiam contra duos reges, & contra potentiam exercitus eorum dicitur infra. Congregamini populi, & vincemini, inite consilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet, quia nobiscum Deus, Hoc est. Quatumuis congregemini contra Iudam, etiam si diuersa consilia aduersus ciuitatem sanctam iniatis, tamen si verba superbia plena contra cælum loquamini, non præualebitis, in vanum cedent vobis omnia: quia nobiscum Deus.

30 Butyrum, & mel comedet. Ut adnotauit Irenæus lib. 3. c. 26. Sanctus Chrysostomus to. 5. in demonstratione quod Christus sit Deus in principio, & Sanctus Bernardus ser. 2. de aduentu Domini, cum in verbis antecedentibus ostendisset propheta, filium ex virgine nasciturum esse Deum, consequenter his verbis denuntiat esse verum hominem: quod ex eo probat, quia uteretur cibo, & potu sicut alij pueri, qui solent dulcibus delectari, Vnde Bern. Butyrum, inquit, & mel comedet, ac si dicat: Paruulus erit, & vescetur infantilibus alimentis. Sic enim Christus Dominus ueritatem humanæ naturæ post resurrectionem comprobauit, utendo cibo corporali coram discipulis suis. Indicatur præterea hoc loquendi modo propheta puerum Iesum in terra sancta nasciturum esse, quæ sæpè in sacris literis tanquam abundans lacte, & melle collaudatur. Est & aliud consideratione dignum, quod in præsentem loco subindicat propheta. Insinuat enim cibo ipso, quo puer Iesus cibandus erat, dulcedinem maximam, quam in primo aduentu Christus Dominus ostendit: tum in factis, tum etiam in verbis. In factis quidem

Irenæus. Chrysof.

Ber. ser. 2. de aduentu Domini.

Ioan. 20.

Exod. 33

Morale.

quidem carnem pro hominibus assumens, infirmos sanans, peccatores recipiens, & manducans cum illis: in verbis autem dulciora super mel, & fauum eloquia proferens, & sæpius in faucibus verba illa dulcissima voluens, quorum typum butyrum, & mel gerunt. *Ve nite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Et iterum. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Et iterum. *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.* Dulce butyrum, dulce est mel, sed si cum suavitate verborum Domini conferatur, insipidum, & amarum

ta indigna paciens misericordiam exhibebat, & non iudicium. Sed nolite sperare in iniquitate, nolite peccare in spe, habet enim apis nostra quandoque assumere aculeum suum. & acriter nimis insingere illum in medullas hominum peccatorum. Quoniam pater non iudicat quemquam, sed filio dedit omnem iudicium. Nunc autem paruulus noster butyrum & mel comedit, quando bonum nature humane diuinae misericordiae sic uniuert in semetipso, ut esset homo verus, & peccatum non habens, Deus misericors, & iudicium non exhibens.

31 *Vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Illa dictio ut potest sumi aduersatiue pro quamuis, & tunc sensus est planus, videlicet quamuis puer ille sciat reprobare malum, & eligere bonum, quia perfectus erat in anima, plenus scientia, & omnium rerum cognitione præclarus, butyrum tamen, & mel comedit, adeo ut infantiae tempora, sicut alij pueri transcurrat. Stupendum certè & admirandum Dei consilium, quod (iuxta interpretationem Ambrosij) sapiens se capere non posse fatetur, cum ait, *& viam viri,* id est Christi in adolescentia, Potest sumi etiã causaliter, id est eo fine comedit butyrum, & mel, ut alimentum ad perfectam eum perduceret ætatem, in qua sciat, id est scire alios faciat, reprobare malum, & eligere bonum, eos docendo sicut magister. Phrasis enim est communis in sacro eloquio (ut Augustinus docet) iuxta quam Deus scire dicitur quod alios scire facit, sicut Gene. 22. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum,* id est alios cognoscere feci, & eodem modo dicitur nescire, quod alios scire non facit, sicut Marci 13. *De die autem illa vel hora,*

Ioan. 5.

Prou. 30

Aug. to. 4.

Gen. 22.

Marci 13

nemo scit, neque angeli in celo neque Filius, nisi solus Pater. Vbi Christus dicitur nescire diem Iudicij, non quia in quantum homo illum ignoret, ut quidam sentiunt, Cum enim sit in quantum homo iudex viuorum, & mortuorum iuxta illud, *Hic est qui constitutus est a Deo iudex viuorum, & mortuorum:* non decebat diem illum ignorare. Dicitur ergo illum nescire, quia non facit scire talem diem, illum alijs reuelando, ut explicat Sanctus Augustinus tom. 3. lib. 1. de Trinit. ca. 12 & tom. 4. lib. 83. quæst. q. 60. Vatablus autem sic explicat istum locum. *Butyrum, & mel comedit, ut sciat reprobare malum, &c.* id est ita ut inter ipsos cibos amara abhorreat, & dulcia appetat more puerorum, qui dulcibus delectantur. Consonat hæc explicatio cum translatione noua quæ sic habet: *Butyrum, & mel comedit sciendo abhorreere a malo, & eligere bonum.* Sequitur.

Act. 10.

August.

Vatablus.

32 *Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum.* Nequis existimaret puerum illum in signum repromissum, statim ex Virgine natum, docet hic propheta, ut Vatablus explicat, ante eius ortum futurum esse, ut Syria, & Samaria quarum potentiam Achaz, & viri Iuda formidabant, deuastentur, & pereant. Ne igitur formides, o domus Dauid (ait propheta) quia antequam Dei filius sciat ut puer fastidare malum, & eligere bonum, antequam nascatur ex virgine, non tantum liberaberis ab imminente duorum regum obsidione, sed etiã inimici tui peribunt, & furor eorum deprimetur, quod & factum est, Nam rex Assyriorum occidit Rafin

& transtulit in Cyrenè ut refertur 4. Reg. 16. & 18. & Phacee filius Romeliæ est et occisus, & eius exercitus in regionem lóginquã translatus. Hinc licet colligere quam magnus sit Emanuel in signum domui Dauid repromissus, qui nondum natus sed inuocatus populum suum nouit a potentia, & furore duorum regum liberare: insuper & reges ipsos opprimere, & exterminare, ut omnem spem suam in illo discant homines constituere. *Adducet Dominus super te, & super populum tuum, & super Domum Patris tui dies, qui non uenerunt a diebus separationis Ephraim a iuda.* Inter alia quæ obscurissima reddunt prophetarum oracula (ut diximus supra) vnum est, quoniam sub bito de vno, sermonem transferunt ad aliud, secundum quod a Spiritu sancto mens, & lingua rapitur eorum. Hoc in præsentia capite contingit, in quo prius Isaias historiam narrauit duorum regum ascendentium in Hierusalem, ut præliarentur contra eam: deinde ad prophetandum de mysterio incarnationis se transfert, mox reuertitur ad eandem historiam, euerfionem eorundem regum annuncians, ac denique ad impium Achaz, ut quidam sentiunt, vel (ut arbitratur Sanctus Hieronymus) ad domum Dauid incredulam, cui signum liberandæ ciuitatis promisserat, sermonem conuertit, atque eius diffidentiam redarguens, condignam incrudelitatis suæ pœnam subiungit. Propter illam namque non per Israelitas aut Damascenos, quos Achaz, & eius populus formidabant, sed per principes ipsos, in quorum potentia magis, quam in Dei protectione confidebant, ad eorum auxilium confugiendo, iusto Dei iudicio de-

Textus

Supra in præfatione n. n. 2.

Mat. 11.

Ioan. 7.

Mar. 2.

Pf. 118.

Ioan. 6.

Apoc. 1.

Mat. 25.

Pf. 100.

Ber. ser. 2. de aduentu Domini.

Ioan. 6.

uastati sunt, & hanc euerfionem narrat ad literam propheta ab isto versiculo vsque ad finem capituli: in qua talia affirmat Iudæos passuros, qualia a multis annis perpesi non fuerant. Vbi obseruandum, quod ideo ante Christum natum denunciat Isaias regnum Israel, & regnū Iuda euertendum fore: vt regnum Christi in æternum stabiliendū introducat, de quo infra idem propheta testatur, *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iustitia a modo, & vsque in sempiternum.* Consonat hoc cum prophetia Danielis, qui de Regno Christi loquens docet, quod omnia alia mundi regna per quatuor bestias designata, subiugare debebat. Sic enim ait. *Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*

Isaiæ 9

Daniel. 7

33 *In die illa sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminū Aegypti, & capi, quæ est in terra Assur, & veniet, &c.* In vastitate Iudæ quatuor per ordinē prædicat propheta. Primo aduentum hostium, secundo regni Iudæ excidium, tertio paupertatem, & miseriam eorum, qui relicti fuerint in Iuda, quarto terræ solitudinem, & sterilitatem. De hostium aduentu inquit. *Sibilabit, idest quasi sibilo advocabit Aegyptios, & Assyrios, vt iudam euertat & illi statim obedientes venient, ac si quis vento muscam adducat, uel apem. Aegyptos muscis comparat propter multitudinem, propter molestiam, & importunitatem: fuerunt enim sæpè Iudæis infesti, aut quia in Aegypto maxima erat muscarum multitudo. Assyrios autem apibus confert, seu vespis: propter exercitus potentiam, & arma belli*

ca, quibus molesti erant Iudæis, eos quasi aculeis pungentes, & affligentes, & propter maximam superbiam cuius apes typum gerit. Vnde, & de Iudæis Christum Dominum per sequentibus scriptum est. *Circum-Psa. 117 dederunt me sicut apes.* Vbi Nota. quod sicut apes alium pungens aculeo, statim moritur, ita & Iudæi occidentes Christum, & Nabuchodonosor Israelitas pungēs, iustam acceperunt suæ mercedis retributionem.

34 *In die illa radet Dominus in nouacula conductas, in his qui transflumen sunt, in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam vniuersam.* Septuaginta transferunt: *in nouacula inebriata,* Translatio noua legit, *in nouacula mercenaria.* Postquam descripsit celerem hostium aduentum, hic consequenter depingit regni Iudæ excidium, vbi per nouaculam intelligit ad literam regem Assyriorum, qui ea facilitate viros Iuda abrasit, & de medio abstulit: qua solet nouacula acuta pilos succidere. *Radet Dominus* (inquit, Obserua qualiter illud sibi Dominus adscribat, quod per regem Assyriorum faciendum erat, vt scias quoniam illo tanquam instrumento, & flagello ad incredulitatē populi puniendam, utebatur. Vnde, & infra dicitur. *Assur virga furoris mei, Isai. 10 & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum indignationis meæ mandabo illi.* Per illū ergo radet caput, seu crines capitis, idest primates, & honorabiliores populi, *et pilos pedum, idest infimos, & plebeios vel: Caput, & pilos pedum, idest omnes a maiori vsque ad minorem, eo modo loquendi, quo supra significauit, omnes in populo esse peccatores, cū dixit: A*

planta

planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, & barbam vniuersam, idest quidquid decorū est vel virile, quod per barbam significat. Hac eadem phrasi ad idem significandū vsus est Ezech. cui Do- Ezech. 5. minus, Sume tibi gladium acutum radentem pilos, & assumes eum & duces per caput tuum, & per barbam tuā & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos. Vbi expende ignominiam magnam, & opprobrium in quod populus Iuda propter incredulitatem, & diffidentiam, cecidit: id enim colliges ex metaphora, qua vtitur propheta sumpta a capillis capitis, & barbæ, quos acuta nouacula tonsor succidit: Cum enim in maximo habeantur honore, cum ab omnibus venerentur toto tempore, quo barbæ, & capiti principis sunt coniuncti: si tamen semel excidantur, cum magno post dedecore in sterquilinum mittuntur, quod & filijs Israel in euerfione Hierosolimitana accidisse manifestum est. Appellat autem regem Assyriorum nouaculam conductam, primo ad denotandam cladis atrocitatem per Assyrios inferendam: qui enim conducto vtitur gladio, aut equo; vtitur eo liberius, nec ita illi parcit vt suo. Consonatquè hoc cum translatione septuaginta interpretū, quæ legit, *in nouacula inebriata, sanguine videlicet Iudæorum.* Secundo, vt intelligant impij Iudæi iustam fuisse suæ incredulitatis retributionem, *Qui enim de omnipotentis Dei misericordia deffisi regem Assyriorū præcio conducere voluerunt, vt ab ira duorum regum eos defenderet, quasi Deus imbecilis esset. nec posset eos liberare: æquum fuit, vt in ipsorum Iudæorum malū*

idem rex conduceretur a Domino. Sic enim baculus arundineus contractus, dum illi inniti filij defectores voluerunt: manus eorum, (vt dicitur infra) perforatæ sunt. Tertio vt significet alienum esse opus a Deo punire, & vindictam inferre: ideo instrumenta propria quibus homines opprimat, non habet, sed quasi alienis, & conductis vtitur, quod (vt supra diximus) ineffabilem eius misericordiam maxime commendat.

35 *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam bouum, & duas oves, & præuertate lactis comedet butyrum.* Ecce tertium, quod de regno Iudæ vaticinatur propheta, paupertatem videlicet, & inopiam eorum, qui relinquendi erant in Hierusalem, constituta & fundata in medio terræ. Hanc inopiam, talem ac tantam futuram esse denunciat, vt qui terram olim centum aratris collebat, centumque iugis bouum, vix vaccam vnam sit habiturus: & qui greges pascebat plurimos, penè ouem vnam aut alteram superstitem possideat, & vir nobilis, qui multis affluens diuitijs, equos ad bellum, & canes ad venandum nutrebat; gaudeat quod vacca vna & oves duæ sibi relinquatur, quarū lacte & butyro miseram vitam conseruare possit. Vnde & subditur. *Butyrum & mel.* s. siluestre *māducabit omnis homo, qui relictus fuerit in medio terræ, quia videlicet cibū alium validiorem non inueniet: Quod ad literam in destructione Hierusalem a Babylonijs facta, adimpletum esse testatur Iosephus in suis libris de bello Iudaico. Expende illud verbum, relictus in medio terræ, in quo vniuersalitem inopiæ, & famis futuræ designat: siquidem & nobiles opprimet, etiā illos, qui in*

Isai. 5.

Thren. 4

Sup. ca. 5. n. 11. & 15

loco fertili & vberi habitabāt, qualis erat ciuitas Hierusalē, de qua supra dixerat. *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.* Vnde & Hieremias eorum miseriam & calamitatem deplorat. *Adhæsit cutis eorū ossibus, aruit & facta est quasi lignum. Melius fuit occisis gladio quam interfe-ctis famæ, quoniam isti extabuerunt cōsumpti a sterilitate terræ.* Vide ad quantum malum, in qualem inopiā comessationes, ebrietates, & alia peccata breui eos deduxerint, de quibus superius dictum est: *Va qui coniungitis domum ad domum, & agrū agro copulatis vsque ad terminum loci. Va qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam.* & caue, ne tibi quid simile accidat.

36 *Et erit in die illa omnis locus ubi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas, & in vepres erunt. Cum sagittis & arcu ingredientur illuc: vepres enim, & spinæ erunt in vniuersa terra.* Ecce quartum & vltimum malum, quod domui Dauid propheta denūciat, videlicet sterilitas terræ, quæ talis erit, vt vinea, vbi fuerant mille vites ualentes mille argenteos, sit in spinas & in vepres, quia nullus remanebit, qui eas vt fructificent, collat, atque subinde siluescere incipiēt loca olim fructifera, ita vt a feris inhabitentur. Tantaquē, inquit, erit ibi ferarum copia, ut nullus illuc, nisi cum sagittis & arcu præ metu ferarum ingredi audeat. Iusto igitur Dei iudicio vineæ frondosæ & fructiferæ, quæ fuerunt Iudæis ebrietatis causa, in detestationem criminis eorum dissipatæ sunt, & inhabitationem ferarum conuersæ.

Morale.

37 Talis fuit etiam illa uinea, quæ dilecto facta est in cornu filio olei, domus videlicet Israel. Cum

enim tot ornata extiterit præsidij & locus Deo fuerit deliciarum, habitatio ferarum effecta est. Scri-
ptum est enim: *Et erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrēt dæmonia & onocentaurus & clamabit alter ad alterum, &c.* Sed tamen cum sagittis & arcu ingressi sunt illuc venatores Euangelici, illi videlicet quos Dominus repromisit cū ait: *Ecce ego mittam piscatores multos dicit Dominus & piscabuntur eos, & post hæc mittam eis multos venatores & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.* Quem locum de Apostolis & prædicatoribus Euangelicis docet Augustinus esse intelligendum. *Piscatores, inquit, fuerunt Apostoli, & Dominus dixit eis, Faciam vos piscatores hominum.* Per prophetā autē dicitur, quod Deus primo piscatores erat missurus, postea venatores. Primo piscatores misit, postea venatores mittit. Quare piscatores? Quare venatores? De abyssu, & profundo maris superstitionis, idolatriæ credentes piscati sunt retibus fidei. Venatores autem quo missi sunt? Cum illi vagarentur per montes & colles, id est per superbias hominum, per tumores terrarum. Mons vnus Donatus, & alius mons Arrius, alter mons Fotinus, alter mons Nouatus. Per istos montes errabant, venatoribus indigebat error ipsorum, ideo & distributa sunt officia piscatorum, & venatorum, ne forte isti dicant nobis. Quare Apostoli neminem coegerunt, neminem impulserunt? Qui piscator est, retia mittit in mare, quod incurrerit trahit. Venator autem siluas cingit, sentes excutit terroribus vndique multiplicatis: cogit in retia, ne hac eat, neque illac eat, inde occurre, inde cæde, inde terre, non exeat, non effugiat. Igitur propheta duplicem in uerbis inductis modū tra-

Isai. 34.

Hier. 16.

Aug. li. de vit. ieiun. post med. Mat. 4.

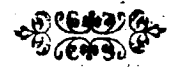
trahendi homines ad fidem distinxit: amore videlicet, & timore. Cum sagittis ingreditur, qui populum spontaneum ad Deum conuertit, qui ueluti piscator amore cælestis patriæ repromissæ homines terrenos leuat in cælum. Sagitta quippe est Christi charitas, qua nos dilexit, qua etiam pro inimicis passus est, sagitta merces alliciens, sagittæ uerba Dei acuta: sagittæ sunt potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. His sagittis vulneratam se sponsa sentiens, inquit, *Vulnerata charitate ego sum.* Vnde de beato Augustino canit Ecclesia. *Vulnerauerat charitas Christi cor eius, & gesta hæc uerba eius in uisceribus quasi sagittas acutas: & exempla seruorum Dei, quos de mortuis uiuos fecerat, tanquam*

Psal. 119

Can. 4.

carbones vastatores. Cum arcu autē ingrediuntur illuc, qui timore pœnarum populum rebellem ad Deū adire compellunt. Vtrumque modum, vtramque viam propheta regius simul complexus est, cum ait: *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tendit, & parauit illum. Et in eo parauit uasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit. Gladium suum Deus vibrat, cum rebelles terret, arcum tendit, cum eos admonet, uasa mortis parat, cum minatur gehennam: at ardentibus hoc est diligentibus, diuinā præmia expectantibus sagittas suas effecit, quibus utiquē fortiter & suauiter ad se traheret, quos in charitate perpetua dilexit.*

Psal. 7.

CAPVT OCTAVVM.

F dixit Dominus ad me: 3. 4. 5 Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis 6. 7 Velociter spolia detrahe, cito prædare. 8 Et adhibui mihi testes fideles; Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachæ: & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: 9 Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere: Festina prædari. 10. 11 Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam

10. 11 Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam

suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. 12 Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc, dicens: 13. 14 Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rafin, & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius: 15 & ascendet super omnes riuos eius, & fluuet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam, inundans, & transiens vsque ad collum veniet. 16 Et erit extensio alarum eius, implens latitudinem terræ tuæ o Emmanuel. 17 Congregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini & vincimini, accingite vos & vincimini: 18. 19 inite consilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscum Deus. 20 Hæc enim ait Dominus ad me: Sicut in manu forti erudiuit me, 21 ne irem in via populi huius dicens: Non dicatis, coniuratio: omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est: 22 & timorem eius ne timeatis, neque paueatis. Dominum exercituum ipsum sanctificare: ipse paor vester, & ipse terror vester. 23 Et erit vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem. 24 Et offendunt ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. 25. 26. 27 Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. 28 Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacob, & præstolabor eum. 29 Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus 30 in signum, & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. 31 Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, & a diuinis, qui strident in incantationibus suis: Numquid non populus a Deo suo requiret pro viuis a mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. 32 Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, corruet, & esuriet: & cum esurierit, irascetur, & maledicet regi suo, & Deo suo, & suscipiet sursum: et ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, & angustia, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua.

S V M M A C A P I T I S.

I

IN signum liberationis populi Iuda ab ira duorum regum promissa fuerat capite præcedenti incarnatio verbi, & eius natiuitas ex virgine: cuius virtute a potestate diaboli fidelis populus eruendus erat. Modo consequenter vaticinatur propheta effectus mirabiles incarnationis eiusdem, denunciando illius virtute infernum, & principem tenebrarum spoliandum esse. In quo etiam signum præbet populo Iuda, quod illi duo reges, qui contra Hierusalem ascenderant, spoliandi essent, atque euertendi. de quo a principio capitis vsque ad illum versiculum, Pro eo quod abiecit, &c. Deinde iterum redarguit populi incredulitatem, debitam eius pœnam denunciando, a prædicto versiculo vsque ad finem capitis.

C O M M E N T A R I V M.

2

Sixt. lib. 2
Bibliore.
sanct. lit.
5.

IT dixit Dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Sixtus senensis inquit, quod in præsentati, liber grandis dicitur carta seu pagina magna instar pellis in se ip-

sa circumuolubilis, notariorum vulgo rothulus appellata, in qua Deus maioribus litteris iussit, vt Isaias scriberet quatuor has hebraicas dictiones, Maher, Salal, Chas, Baz, i. accelera ad prædam, festina ad direptionem. Hæc verba septuaginta viri sic vertunt. Vt velociter depredationem faciat, adest enim. Alia vero littera sic legit. Vocæ nomen eius celerispro

In præfa.
nu. 5.

celerispolium, velocipradam. Cum autem (vt adnotauimus supra) non solum verba, sed etiam facta ipsa prophetarum prophetiæ fuerint, inquirendum est, quid ad literam in scriptiõne illarum dictionum hebraicarum in carta supradicta Dominus significare voluerit.

Hieron.
Iaia 8.
Epiph. li.
2. aduers.
Heref. t. 2

3 Prima explicatio est, quam sequitur Sanctus Hieronimus, & Epiphanius Salaminæ episcopus, quod videlicet in præfenti, partus describitur virginalis. Vnde per librum grandem intelligit propheta uterum Beatissimæ Mariæ, de qua in præcedenti capite præmiserat: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Illa namque liber est cæli, & terræ, in quo thesaurum sapientiæ, & scientiæ Dei Dominus conclusit, in quo abscondita a sæculis in Deo sacramenta sunt descripta: vt ab omnibus in mysterijs sacri Rosarij perlegantur. Liber inquam, sed virginitate clausus, & signatus, quæ nulla unquam corruptio referauit Grandis, quia in comprehensibilem comprehendit, in cuius amplitudinis laudem canit Ecclesia, *Quia quem cæli capere non poterant; tuo gremio contulisti.* Tam grandis est uterui virginis, ut cælum cæli non immerito dicatur. *Cælum cæli Domino* (inquit propheta) *terram autem dedit filij hominum.* In cælo Deus habitat, in quo Angeli soli ante aduentum Domini, Dei aspectu fruebantur: soli tunc facie ad faciem Deum uidebant, soli beati, nec ullum hominum eiusdem beatitudinis potuerunt inuenire confortem. Sed nunc iam uterus uirginis cælum homini est, locus beatitudinis, imo, & cælum cæli Domino, in quo dominator cæli nouem mensibus corporaliter habitauit,

oghrab

in quo primo anima beata Deum uidit per essentiam, anima uidelicet Saluatoris, quæ ab instanti conceptione uerbi (ut docet Sanctus Thomas) eandem gloriam essentialem, quæ nunc gaudet, sortita est. Cum Sanctus Patriarcha Iacob scalam stantem super terram, cuius cacumen ad cælum usque pertingebat, & angelos ascendentes, & descendentes per scalam, & Dominum innixum scalæ uidisset in somnis: non magnitudinem scalæ admiratur, neque angelorum multitudinem expauescit, aut Dominum innixum scalæ: sed solius loci amplitudine stupefactus, euigilansquæ de somno ait. *Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensquam terribilis est, (inquit) locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Diceret saltem, quam terribilis est Deus iste, quam multi angeli, quam immensa scala, quæ stans super terram ad cælum usque pertingit. Nihil tale ait: sed omnium mirabilium, quæ in somnis uidit quasi oblitus, solum locum in quo uere Dominus est, admirabilem prædicat, atque terribilem. *Quam terribilis est locus iste:* quia vt optime super eundem locum nota uit Rupertus, hoc debet inter oia quæ Iacob uidit, mirabilius reputari, quod uidelicet scala tam immensa, & Dominus innixus scalæ, angeli quoque ascendentes, & descendentes per scalam super filium hominis, paruo unius uirginis utero concludantur, vbi Dominus est uere, sicut scriptum est: *Aue gratia plena Dominus tecum,* vbi non est aliud nisi domus Dei, & porta cæli, sicut Ecclesia canit: *Aue maris stella, Dei mater, alma, atque semper virgo, felix cæli porta.* Hinc est quod

3. par. q. 9.
art. 2.

Gen. 28.

Ibi Rup.

Luc. 1.

Hymn. B.
Mariæ.

3. Re. 10.

1. Paral.

vlt.

Luc. 1.

Isai. 9.

Hier. 31.

quod thronus Salomonis, per quod (vt docet glosa) Beata virginis uerus designatur, dicitur grandis. *Feritque Salomon thronum de ebore grandem.* Et iterum de tabernaculo dicit Scriptura. *Opus grande est, nec enim preparatur homini habitatio, sed Deo.* Ideo grande, quia Deo habitaculum dignum præbet. Hinc & ipsa Beata Virgo se magnificare, Dominum confitetur, dum ait. *Magnificat anima mea Dominum.* Adeo enim magna sanctissima eius anima extitit, vt Dominum totius uniuersi magni faciat. Illum appellant homines magnum Dominum, qui plurima sibi habet regna subiecta. Corona igitur Domini altissimi, honor, & decus, unius virginis anima est, quæ sola inter puras eminet creaturas. Et bene inquit: *Magnificat anima mea,* nam corpus eius non magnum effecit Dominum, sed paruulum, sicut scriptum est. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Liber etiam nouus est ipsa beata virgo, quia nouum quoddam & inauditum miraculum in illa Dominus operatus est: illud uidelicet de quo Hierem. ait: *Nouum creauit Dominus super terram, scæmina circumdabit virum,* Aut uero quia nunquam actuali peccato eius anima sanctissima inueterata est, vel maculata: sed semper nouum hominem induta, veterem cum actibus suis nunquam agnouit.

4 Secunda explicatio est, quæ adhibet Sanctus Cirillus, Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis, qui per librum grandem, & nouum, nouum intelligunt testamentum, in quo mysteria incarnationis Christi sunt conscripta, illa præcipue, quæ ad pueritiã Saluatoris pertinent, ad mortem, & ad re

surrectionem illius. Liber dicitur nouum testamentum, quoniam uerba continet Dei scripta, quæ non transeunt, sicut illa quæ in aere præferuntur, sed permanent exarata, spiritu Dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. *Calum* (inquit) *& terra transeunt, verba autem mea non transeunt,* Hinc & propheta canit. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Scribentis inquit, non loquentis. Quod enim lingua loquitur sonat, & transit: quod autem scribitur, fixum permanet. Hic liber grãdis est, quoniam immensa, atque ineffabilia sunt in eo scripta mysteria. Nouus, quia testamentum nouum est, post quod nullum aliud est expectandum, per quod uetus finiendū erat, & terminandum: iuxta illud quod Paulus ait, *Dicendo nouum, ueterauit prius, quod autem antiquatur, & senescit: prope interitum est.*

Luc. 21.

Psal. 44.

er. 31.

Heb. 8.

Psal. 17.

Hier. 31.

Dd

do ab

do ab omnibus erat dignoscendus, ait: *Dabo legem meam in visceribus eorum & in cordibus eorum scribam eam.* Ac si diceret. Tunc omnes a minimovsq. ad maximum me cognoscent, quando legem euangelicam, per quam legis antiquę umbrę fugatę sunt, scripsero spiritu meo in cordibus eorum. Inter multa namque excellentissima privilegia, quibus testamentum novum vetus antecellit, hoc non infimum obtinet locum, quod videlicet in veteri involuta erant fidei nostrę mysteria, latentia, & abscondita: quę subinde a paucissimis cognoscebantur explicite, Vnde & Isaias ait. *Claudes oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones operiet: & erit vobis visio omnium. sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent: Lege istam, & respondebit, non possum. signatus est enim.* Propter quod ab Ezechiele idem liber involutus appellatur, *Et vidi* (inquit) *& ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber, quia videlicet involuta, & complicata mysteria continebat, quę non omnibus erant peruia, ut dictum est supra, cap. 6. num. 26. Quia vero post verbi incarnatione liber ille involutus, explicandus erat, subdit statim, Et manus missa ad me expandit illud coram me. Quid est enim manus missa nisi verbum missum, quod manus est patris per quam omnia facta sunt? De illo ait propheta: *Fiat manus tua ut salvet me, fiat caro, audiat iam Ecclesia illud quod Ierus refert Enęgelista: Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Hęc ergo manus mysteria in lege antiqua complicata nobis expandit. *Coram me* inquit, publice predicando, modo palam loquendo, non in occulto*

in penetrabilibus, non in abscondito. Ipse est agnus occisus, qui aperire librum, & solvere septem signacula eius dignus inventus est. Ipse est qui apertolis aperuit sensum, ut intelligerent scripturas. Et bene inquit, *agnus qui occisus est.* Si enim occisus non fuisset, si mortuus pro hominibus non esset, occultata remanerent mysteria antiquitatis obumbrata, liber non fuisset apertus, maneretque obtrusus, & complicatus. Occiditur agnus, & mortuo, *velum templi scissum est:* patuit veritas, ablatum est vellamen. Audi prophetam in laudem huius agni occisi canentem. *Extendens cælum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius.* Vbi Sanctus Augustinus Ad literam per cælum, materialem istum stellis exornatum globum intelligit, spiritualiter autem scripturam sacram. Quis enim extendit hoc cælum, quod nostris carnalibus oculis intuemur, nisi Deus? Et extendit illud sicut pellem, id est ita facile, & cito, imo citius & facilius, quam tu pellem complicatam possis extendere. Vnusquisque hominũ cum vnam vel parvam camerã extendit; magno molimine, magno labore, & difficultate, ac diuturna operatione id facit: sed ne infirmitas suspicaretur humana, sic Deum extendisse cælum, sicut tu tectum domus tuę, aliam attulit pro nostra capacitate similitudinem, sed non exactam, nam nec sic extendit Deus cælum sicut tu pellem. Ecce ante pellis vel rugosa vel plicata ponitur. Dic vt extendatur, dicto tuo extende pellem. Non possum (inquis) Ergo, & in extendenda pelle, multum longe es a facilitate Dei, ipse enim dixit & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt. Di-

Apoc. 1.
Luc. 24.
Math. 27
Ps. 103.
Ibi Aug. conc. 1. 18
Ps. 149.

Isa. 29

Ezech. 2

vide in præfatione nu. 1.

Ps. 118.

Ioan. 1.

xit fiat firmamentũ in medio aquarum, & factum est ita. Hęc de litera ex Augustino. Ad mysterium latens, & involutum eodẽ sancto doctore duce explicandũ transeamus. Per cælum sacra intelligimus scripturã, sicut & per regnum cælorum, cum dicitur, *Simile est regnũ cælorum - grano sinapis,* quia de cælo descendit, quia cælos illuminat, quia luminaribus illustratur. Vides cælum immensum, die sole decoratum, & fulgens nocte, luna, & multitudine stellarum: obstupescis laudas Deum, canis cum propheta, *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam, & stellas quę tu fundasti.* Sed multo magis admirare, cum scripturam sacram tot Patriarchis, & prophetis velut stellis splendentem atque radiantem, fueris contemplatus, *Qui docti fuerint* (ait propheta) *fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellę in perpetuas æternitates.* Quid enim euangelium illud: *Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham.* Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, &c. nisi cælũ, columnam & firmamentum est veritatis, luminaribus cælestibus sparsũ, stellisque depictum? Cælum istud ante redemptoris mortem, involutum erat, & complicatum: sed postquã pro hominibus est crucifixus, postquam resurrexit a mortuis: *extendit cælum sicut pellem.* Et bene sicut pellem. Pellis enim mortalitatem significat, vnde & primi parentes de paradiso eiekti in signum mortalitatis tunicis pelliceis, hoc est de pellibus factis, sunt induti. Pelles autem detrahi nõ solent, nisi ab animalibus mortuis. Fecit ergo Deus de pelle cælum, & extendit cælum

sicut pellem: quia per quos nobis scriptura prædicata est, mortales fuerunt. Placuit enim Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Vnde Augustinus. *Si per stultitiã prædicationis salui futuri erant credentes, elegit Deus quædam mortalia, elegit homines mortales, & moriturus.* Adhibita lingua mortali, exhibuit sonos mortales, adhibita dispensatione mortalium exhibuit instrumenta mortalia, & in eo tibi factum cælum, ut in re mortali cognosceres verbum immortale, & fieres tu quoque eiusdem verbi participatione immortalis. *Vixit Moyses, & mortuus est: At enim illi Deus, Ascende in montem, & morere.* Mortuus est Hieremias, & tot prophete mortui sunt, & mortuorum dicta, quia non eorum, sed per eos illius erant, qui extendit cælum sicut pellem, manentisque ad posteritatem nostram. Ecce Apostolus solutus de hac vita qui dixit, *cupio dissolui, & esse cum Christo, permanere autem in carne necessariũ propter vos, vivit nunc cum Christo, sicut illi prophete omnes vivunt cum Christo. Sed per quid dispensavit nobis id, quod legimus? Per id quod moriturum erat, per os, per linguam, dentes, manus. Omnia ista quibus operatus est Apostolus totũ quod legimus, corporis officia sunt, sed iubete anima, cui præcipiebat Deus. Propterea extensum est cælum sicut pellis, Nos sub cælo tanquam sub pelle divinarum scripturarum, legimus modo cum tenditur, iterum postea cælum pliocabitur ut liber. Non frustra fratres Isai. 34. hic ut pellis, ibi ut liber. Figuratum ibi quiddam nobis est, quod ad divinam scripturam attinet & tenditur sicut pellis, & tenditur sermo mortuorum. Ergo ideo tenditur sicut pellis, & multo magis tenditur, quia illi mortui sunt. Nam post mortem plus innotuerunt prophete*

I. Cor. 1.
Aug. vii. sup.
Deut. 32.
Phil. 21
Isai. 34.

pheta & Apostoli, non erant tam noti, cū uiuerent. Prophetæ uiuos sola Iudaea habuit, mortuos omnes gentes. Cum enim uiuerent, nondum erat extensa pellis, nondum erat extensum cælum ut tegetet orbē terrarum. Vnde Christus Dominus, ut ostenderet, post passionem suam, & mortem scripturam sacram apertam fuisse, & manifestatam ait. *Factum est cor meum tanquam cera liquefscens: in medio ventris mei.* Super quæ uerba Sanctus Augustinus: *Profundum* (inquit) *Sacramentum nos intelligere uoluit, ut cordis sui nomine significaret scripturas sacras, ubi eius utique latebat consilium, quod tunc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerant, passus impleuit. Solutæ sunt ergo scripturæ eius in iis quæ perfectæ sunt aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione.* Igitur hoc ipsum denunciatur in præsentī Isaias cum ait loquens de nouo testamento, & *scribe in eo stylo hominis.* Quid autem scribendum esset, statim indicat cum subdit.

*6 Velociter spolia detrahe, cito prædare, quibus uerbis significatur velocitas illa atque celeritas, qua Christus Dominus exultauit, ut Gigas adcurrendam uiam, ut prædam, quam iniuste Princeps tenebrarum detinebat, iuste diriperet. Ipse est enim de quo scriptum est. Ad prædam fili mi ascendisti, ad Crucem uidelicet, ut captiuos populos redimeret, & quos contrarius inuaserat uiuos, eriperet occisos, sicut explicat d. Aug. lib. de benedictionibus Iacob. Theodoretus super Lucam affirmat hoc esse apertum vaticinium, quo Propheta denuntiat, Christum Dominum operæ completurum, id quod ipse Saluator Lucæ 11. insinuauit dicens: *Cum fortis**

*armatus custodit atrium suum: in pace sunt omnia, quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens uicerit eum, uniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet, Princeps siquidem huiusmodi hominum mentes per tyrannidem occupauerat, in habitabatque illorum corda per culpam, ea possidens tanquam fortis, armatus, & dominus. Fortis quidem, quia non est potestas similis eius in terra. Armatus, quia ut atrium quem possidet, defendat: peccatis nostris ueluti armis fortissimis se munit; de quibus scriptum est. *Nec exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato.* Peccator enim aduersus semetipsum armat inimicum. Ut dominus, quoniam pacifica possessione sibi peccatores tenet subiectos, ita ut sicut dicitur infra, nullus esset, qui moueret pennam, qui apperiret os, & ganniret. Vnde & ipse ait *Reuertar in Domum meam, unde exiui.* Quid est in domum meam, nisi in illam, quam ut meam pacifice possidebam? Dei erat ad cuius similitudinem creata est; Dei erat, quia illam proprio sanguine redemit: sed domus mea sua propria uoluntate facta est, quoniam *qui facit peccatum seruus est peccati.* Reuertar igitur in domum meam, & ueniens inuenit eam uacantem, scopis mundatam, & ornatam. Sed tamen fortior illo super ueniens, Christus uidelicet, arma fortis abstulit, peccata destruxit, mortem uicit, infernum spoliavit: ideo nomen eius uocatur accelera, spolia detrahe, festina, prædari. Obserua quod Christus Dominus non tantum prædator dicitur, sed festinus ac uelox, ut diuinam agnoscas uirtutem, quæ subito operatur, cuius potentia nihil resistit.*

istit: in super ut maiorem consolationem, & firmiorem spem in aduersitatibus habeas, festinum adiutorem considerans, ac denique ut discas non esse tardum, & pigrum in his, quæ ad Dei obsequium pertinent: sed sollicitum, ac sedulum similis illi, qui, ut te redimeret, uenit, saliens in montibus transiliens colles, similis caprea hinnuloque cernorum. Tanta quippe celeritate currit, ut sicut Ber. ait: *ad nos ueniens suum præueniret nuntium.* Et tu ergo cum ad Deum pergis, contende totis uiribus ad illum properare, uide cap. 6. num. 11.

Cant. 2
Bern. sup
Euang. mi
sus est.

Morale. 7 *Et scribe in eo stylo hominis.* Scripsit Deus pater in filio, quem ab æterno genuit, bonitatem suam, sapientiam, uirtutem, in quo imaginem perfectam sui constituit, iuxta illud quod de ipso dicit scriptura *Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula, & imago bonitatis illius.* Vnde & Propheta de eadem uerbi æterna generatione in persona patris loquens ait. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis, ubi iuxta interpretationem S. Aug. uirtus patris calamo scribenti comparatur, quia protulit uerbum, non quod de finit prolatum, sed quod permanet natum. Significat homo, atque manifestat uerbis, ac scripto omnia illa quæ habet in mente: sed uerba transeunt, scriptura permanet. Quia igitur uerbum æternum, quod pater generauit, semper idem ipse est, semper manet immutabile, iuxta illud, *In æternum Domine permanet Verbum tuum,* ideo non dixit, lingua mea calamus scribæ uelociter loquentis, sed uelociter scribentis. Quod autem addidit uelociter, perfectionem denotat diuinæ generationis, quæ ab æterno*

Sap. 7.

Psal. 44.
Aug. sup
per eundem
psal. to. 8.

Psa. 118

consumata est, & perfecta. *Velociter Dei tale est* (inquit Aug.) *ut uelocius nihil sit.* In scripturis enim scribitur *litera post literam, syllaba post syllabam, uerbum post uerbum: neque ad secundum transitur, nisi primo per scripto: ibi autem nihil uelocius ubi non multa sunt uerba.* Nec tamen aliquid prætermisum est, cum in uno sint omnia. Ecce quid in filio scripserit pater. Scripsit quidem in libro illa substantiam suam, & imaginem, non tamen stylo hominis, humano uidelicet, & claro, atque hominibus per uio, imo nec Angelis ipsis, sed stylo diuino; & inaccessibili, quem nullus hominum, nec Angelorum poterat intelligere. Vnde & Paulus ait, *Lucem habitat inaccessibilem.* quod & ipse propheta fatetur humiliter cum inquit. *Generationem eius quis enarrauit? Unigenitus qui est in sinu patris* (ait Euangelista) *ipse enarrauit, non homo, non Angelus, non aliqua creatura potuit unquam explicare mysteria, quæ omnem excedunt facultatem naturæ. Solus unigenitus enarrauit: ex ore illius cognouimus, quod ex ore altissimi prodiit. Nunc enim in plenitudine temporis, stylum nostræ imbecilitati attemperauit, & uerbum quod locutus fuerat pater ab initio, caro factum est, atque imago illa patris immensa, inuisibilis, nobis uisibilis ad similitudinem & imaginem hominis, & sicut Paulus ait, *in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus, ut homo, nobis apparuit: ut per illam ad perfectam patris cognitionem possint omnes faciliè peruenire. Erat quidem filius imago inuisibilis Dei,* Pater namque inuisibilis cum esset per naturam, imaginem quoque inuisibilem genuit, sed uisibilem car-*

1. Tim. 6
Isai. 53.
Ioan. 1.

Phil. 2.

Colos. 1.

carnem assumpsit, ut per imaginem visibilem, inuisibilia Dei cognosceres. Quod elegantissimo exemplo his verbis explicat Augustinus: *Verbi gratia, si facta esset aliqua statua talis, quæ magnitudine sui vniuersum orbem terræ teneret, & pro sui magnitudine considerari a nullo posset. Fieret autem alia statua, membrorum habitu, ac vultus lineamentis, specie ac materia per omnia similis, absque magnitudinis immensitate, pro eo ut qui illam immensam considerare, atque intueri non possent, hanc videntes, illam se vidisse considerent; pro eo quod omnia membrorum, vel vultus lineamenta, uel ipsam speciem, materiamque similitudine prorsus indiscreta seruaret. Tali quædam similitudine exinaniens se filius Dei de equalitate patris, & viam nobis cognitionis eius ostendens, figura expressa substantiæ eius efficitur; ut qui in magnitudine claritatis suæ, positam gloriâ meræ lucis non poteramus aspicere: per hoc quod splendor nobis efficitur. intuendæ diuinæ lucis viam per splendoris capiamus effectum. Comparatio de statu, quasi sanè in rebus corporalibus posita, ad nihil aliud recipiatur, quam ad hoc, quod filius Dei breuissimæ insertus humani corporis formæ, ex operum virtutisque similitudine Dei patris in se immensam, atque inuisibilem magnitudinē designabat; per hoc quod dicebat ad discipulos suos. Quia qui videt me, videt & patrem, Et ego & pater vnum sumus. Quibus & illud simile intelligendum est, quod ait. Quia pater in me, & ego in patre. Alia multa dicit consideratione digna. Redeamus ad literam.*

8 Et adhibui mihi testes fideles Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachæ, & accessi ad prophetissam. & concepit & peperit filium. Sixtus Senensis lib. 2. Biblioth. sac. litera

G, arbitratur per prophetissam intelligi ad literam uxorem Isaia, ad quam accessit reuera, & concepit. Afferitque quod adhibuit testes duos Vriam & Zachariam ad contuendam & audiendam scripturam voluminis. Eandem explicationem sequitur tanquam magis literalem, Franciscus Forerius. Sancti Patres locum istum de beata Virgine interpretantur, præcipue sanctus Cyrillus in præfenti, Gregorius Nazianzenus oratione ad sanctum patcha, Tertullianus lib. de Trinitate, Eusebius Cæsariensis lib. 7. demon. Euangel. cap. 3. & alij plurimi, qui hæc verba accipiunt tanquam dicta in persona Spiritus sancti, qui prophetas & sacerdotes adhibuit testes huius mysterij: & in beatam Virginem superueniens illam grauidam effecit. Et dicit de præterito accessi propter certitudinē prophetiæ, ut Tertull. notauit vbi supra. Et obserua, quod non dixit peperit ei filium, sed absolute peperit filium, quia non vni aut alteri, sed in salutem omnium natus est Christus. Paruulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis. Suscepit Lya ex ancilla sua Zelpha duos filios, Gad & Asser: & nato primo læta dixit: feliciter & appellauit eum Gad, quod Gen. 30. Gen. 30. exultat ancilla suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Magnum est in vno regno excelsum esse, & ab omnibus cognosci & prædicari, in omnibus regnis maius, sed in omnibus generationibus ab omnibus collaudari, maximum est, atque perfectum. Videbis mul-

Forerius

Cirillus, Greg. Naz. Tertullianus, Euseb. Cæs.

Isaia. 9.

Gen. 30.

Luc. 2.

uoluit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. In eius partu Lya, hoc est Ecclesia, lippa oculis, videns nunc per speculum in ænigmate, filium Dei ex ancilla Domini suscipiens, læta clamat. Feliciter feliciter, & hoc pro beatitudine mea. Ad felicitatem quippe non solum virginis, sed & vniuersalis Ecclesiæ Christus est natus. Vnde Augustin. Elegit, inquit, hunc diem, sibi ad natiuitatem, nobis ad felicitatem; sibi ad obsequium, nobis ad gaudium. Et iterum ait: In Christi natiuitate, qui conscientiam puram habet, dulcius gaudet, & qui miseram, attentius timet, qui bonus est, affectuose orat, & qui peccator deuotissime supplicat. Id quod Leo papa etiam admonet dicens: Saluator noster dilectissimi, hodie natus est, gaudeamus. Nec enim fas est locum esse tristitiæ, vbi natalis est vitæ. Nemo ab huius alacritatis participatione secernitur: vna cunctis lætitiæ communis est ratio, Exultet sanctus, quoniam appropinquat ad palmam. Gaudeat peccator, quia inuitatur ad ueniã, animetur gentilis, quia vocatur ad vitam. Ideo & nobis feliciter, quia natus est nobis Christus, sed & virgini magis feliciter, & hoc pro beatitudine eius, quia de illa natus est. Vnde & Ecclesia canit. Felix namque es sacra virgo Maria & omni laude dignissima, quia ex te ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster. Ipsa quoque repleta Spiritu sancto: Quoniam respexit, inquit, humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Magnum est in vno regno excelsum esse, & ab omnibus cognosci & prædicari, in omnibus regnis maius, sed in omnibus generationibus ab omnibus collaudari, maximum est, atque perfectum. Videbis mul-

Aug. ser. 38. de natali Domini to. 10. Ser. 3. de natali.

Leo Papa in ser. nat. Domini.

Luc. 2.

tos celebres haberi in Hispania. quorum virtutes Italæ sunt ignotæ. Alios apud Indos haberi in magno precio, qui apud Persas æternæ obliuione sunt sepulti: at Virginem sacram beatam prædicabunt omnes generationes, nati natorum & qui nascentur ab eis. Sequitur.

9 Voca nomen eius accelera, spolia detrabere, festina prædari. Non est sensus quod Christus Dominus fuerit his nominibus vocatus, sed quod res per hæc nomina designatæ illi debebant competere, quia (ut supra diximus) prædam abstulit, quam inimicus tenebat captiuam. Est enim phrasis non infrequens in sacra scriptura, qua multi illis nominibus vocari dicuntur, quibus proprietates rerum consueuerunt significari, ut patet ex loco illo: Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi princeps pacis, vbi verbum vocabitur, idem pollet quod erit. Et Osee. 2. Voca nomen eius absque misericordia. Et iterum: Vocabo non plebem meam plebem meam, & non dilectam dilectam. Expende illud nomen eius, habet enim emphasim in sacra scriptura, sicut in psal. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis, Vbi Augustinus, Nihil de illa ad huc dixerat, & ait, fundamenta eius. Cuius fundamenta? repletus ergo Spiritu sancto ciuis iste, & multam de amore, & desiderio ciuitatis huius voluens secum, tanquam plura intus apud se meditatus, erupit in hoc Fundamenta eius in montibus sanctis, quasi iam de illa dixerat aliquid, Quomodo de illa nihil dixerat? qui nunquam de illa corde tacuerat? Sic & beata ac felix Maria Magdalena, Dei amore, quem furatum credidit de sepulchro repleta, inquirenti: Mulier quid ploras?

supra n. 6

Isaia. 9.

Osee. 2.

Psal. 86.

Aug. to. 3

Aug. li. 1. de in. ar. verbi 12. to. 4.

Hebr. 1.

Ioan. 10.

& 14.

Sixt. sen.

ras? quem queris? respondit. Domi
Ioan. 20. ne si tu sustulisti eum, dicitis mihi ubi posuisti eum, & ego cum tollam. Nondum explicuerat quem quærebat, nihil de illo dixerat, & ait, si tu sustulisti eum. Sed tamen (vt inquit Gregorius) Vis ematoris hoc agere solet in animo, vt quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Non aliter Isaias in præsentem magnitudinem pueri, qui de virgine nasciturus erat mente reuoluens, ait, *Voca nomen eius accelera, &c.* Et rationem nominis assignat, cum subdit.

Greg. ho. 25. in Euāgelia.

10 Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Franciscus forerius secutus Vatablum, de filio Isaiæ præsentem locum interpretatur, sed tamen principaliter est de Christo Domino intelligendus, quæ filius Isaiæ designabat. Familiare est. n. apud prophetas, non tantum verbis, sed etiam factis futura prædicere, vt varijs locis sacræ scriptura supra comprobauimus. Est quæ aperta prophetia de Christo, qui ad huc puer tredecim natus diebus antequam verbum in carne humana verba proferret, Magos stella duce ad se traxit, sibi subiecit gentes, quas a potestate diaboli eripuit, & vocauit interius: vt manubias offerrent Domino triumphales. Sic interpretantur locum istum Sanctus Ambrosius, Sanctus Augustinus, & Sanctus Chrysostomus. Adducit autem in præsentem hanc prophetiam Augustinus, vt Iudæos confundat, & infidelitatis arguat, atque diffidenciam: quia in periculis imminentibus, nõ ad Dominum, sed ad Ægyptum, & Assyrios confugiebant. Possent enim increduli incarnationem verbis in signum libertatis populi pro-

Ambros. lib. de interpellat. Dauid. August. ser. 4. de Epiph. to. 10. Chrysost. ho. 2. imperf. in Matth.

mittentibus dicere: Multum adhuc tēporis superest, vsque ad Messia aduentum. Quis interim nos proteget? Quis ab ira duorum regum liberabit? Talibus cogitationibus occurrens propheta respōdet. Quoniam antequam sciat puer vocare patrē, & matrē, &c. Ac si apertius dicat. Expendite o increduli potentiam venturi. Si enim infantulus vix natus & loqui nesciens, sed inter cunabula vagiens a potentissimo principe tenebrarum abstulit spolia; eius vtique virtute nunc etiam fieri poterit, vt a potentia duorum regum liberemini: insuper & nondum natus, si credideritis in eum, reges ipsos, eorum fortitudinē auferendo, & spolia diripiendo, superabit.

11 Docemur hoc loco, nos, & antiquos patres eadem fide mediatoris, quæ per dilectionem operatur, saluari, Apostolo dicente. Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse bapticati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spirituales manducauerunt, & omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant autem de spiritali conseqente eos petra, Petra autē erat Christus. Docemur etiam infantiam Saluatoris, præsepe, lachrymas, uagitus, villes pannos, & infirma corporis, diuitias esse mundi, tropheum, & potentiam fidelium. Vnde & Paulus ait. Quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Nam statim natus vitulus nouellus, qui expiationis sacrificium futurus erat, inter infantie pannos cornua producebat & ungulas, quibus sicut alter Dauid leonem dillaniaret, & vrsū: atque de ore illius extorqueret prædam. Quod si in-

Mosaic.

1. Co. 10.

1. Cor. 1.

Psal. 68.

infantulus, teneris vnguibus, & cornibus talia operatur, tam in audita & stupenda; quid faciet, cum solidata fuerint corporis membra, cū ad perfectam ætatem deuenierit? præcipitabit vtique mortem in sempiternum, principem huius mundi eijciet foras, & quos mors tenebat captiuos, absoluet. Iuxta quod scriptum est. Cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam areas, & cōminues populos multos, & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ. Vnde Augustinus. Quis est iste tam paruus, tam magnus, nondum in terra loquens, & iam in celo edicta proponens? Sanctus etiam Fulgentius: Quis est (inquit) iste rex Iudeorum pauper & diues, humilis, & sublimis, qui portatur vt paruulus in præsepio, immensus in celo, vilis in panis preciosus in stellis. Vis videre quam admirabilis fuerit in stellis? Audi quid dicat proph. Stella dederunt lumē in custodijs suis, & lætata sunt vocatæ sunt, & dixerunt ad sumus, & luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas, hic est Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum. Stella duce Magi ab Oriente venerunt Hierosolimam dicentes; Vbi est qui natus est Rex Iudeorum? Vnde illis tanta constantia, vt omni prorsus trepidatione propulsa nouum regem adorandum in terra Herodis perquirerent, nisi quoniam stellæ dederunt lumen in custodijs suis, & luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas? Dux stellæ seruierunt creatori in stabulo posito, vt a lōginquo Magos ducerent: alia interior eos illuminans, alia viam illis ostendens exterior. Vtraque dedit lumē in custodijs suis. Illam in corda Magorum Deus immisit, hanc misit

Miche. 4.

August.

Fulg. in serm. de natali.

Baruc. 3.

Matth. 2.

vt nouam Saluatoris, & regis natiuitatem illis nunciaret, quam etiā a præsepio vocauit, vt reges antecederet vsque dum veniens staret supra vbi erat puer. Stāt stellæ, & vocatæ dicunt ad sumus. Stant, quoniam cum primum ad Deum perueniunt, non est quo ulterius progrediatur: ibi canitur, non plus ultra, ibi fit status, ibi finis. Lætate sunt quia lætantes magos fecerunt. Videntes enim stellam gauisi sunt gaudio magno valde. Luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas quia in gloriam iacentis in præsepio verè splenduerunt, & nouo splendore dum starent supra vbi erat puer radiant, ne reges vilibus pannis, crebris vagitibus, paupertate, atque in commodis paruuli scandalizarentur, prædicabant clamantes: Hic est Deus noster; hic est Deus noster, & non æstimabitur alius scilicet Herodes aduersus eum.

12 Et adiecit Dominus loqui ad me adhuc dicens. Iterum diuina bonitas pugnans cum infidelitate, & incredulitate rebellis populi, vt respiscat metu penæ compellere nititur, vt excusationem postea peccati sui non habeat. Non sine emphasi ait, Et adiecit loqui, ac si dicat. Non contentus admonitionibus primis atque persuasionibus, alia via eorum salutem aggreditur dicens.

13 Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloæ, quæ uadunt cum silentio: & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas regem Assyriorum; & omnem gloriam eius. Septuaginta interpretes sic transferunt, Eo quod non vult populus iste aquam Siloam, quæ vadit quiete, sed vult habere Rasin, &

filium Romeliæ regem super vos, &c. Ad intelligentiam huius loci sciendum, quod multi filiorum Israel videntes regem Achaz, & eius populum in maximo periculo constitutum ex vna parte, ex alia vero potentiam inexpugnabilem duorum regum Rasin videlicet, & Phaceæ filij Romeliæ, cupiebant se illis tradere, eo quod felicius apud illos res geri videbant, abijcientes proprium regnum, & regem, ut super illos alieni regnarent. Hos in præsentis propheta redarguit, cum ait, *Pro eo quod abiicit populus iste aquas Siloe. i. regimen populi Iuda: Siloe namque fons sine fluuius est in Iudæa ad radicem montis Sion ortum habens, qui non perpetuis aquis sed certis horis diebusque ebullit: & per illum significatur regnum Iuda iuxta tropam quo latini vtuntur & poetæ, tum ciuitates fluuiorum circumfluentium nominibus appellat. Hinc est illud, quod de Augusto dicit poeta. Te Nylus miratur, idest Aegyptus, quem Nylus fecundat. Propter hoc, inquit, adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes & multas, idest, exercitum regis Assyriorum. Per aquas enim populi designantur, sicut scriptum est: *Quia multa populi sunt & regna. Apta comparatione aquas multas & fortes potetiam exercitus regis Assyriorum appellauit, eo quod sicut inundantes aquas omnia absque vlla prorsus resistentia euertebant. Obserua, quod non dixit, eo quod abiicit populus meus, vel populus Dei, quia hoc nomine indigni erant de quo supra cap. 6. nu. 36: nec populus Iuda, quia patriæ proditores extiterant, & læsæ maiestatis criminis maculati, sed populus iste, quasi per irrisionem loquens. Irridendi**

enim sunt, qui Dominum contemnentes ad humanum confugiunt auxilium.

14 Sanctus Cyrillus, & Epiphanius censent hanc prophetiã Christum principaliter respicere, quem aquas Siloe significant. Tum quoniam Siloe (ut dicitur Ioan. 9.) interpretatur missus, Christus autem in sacris literis missus dicitur, vel mittendus a Patre, sicut Exod. 4. *Mitte quem missurus es, & Genes. 49. Donec veniat qui mittendus est, siue Messias ut habetur in translatione Chaldaica. Et Ioan. 8. Qui me misit mecum est.* Tum etiam, quia admodum aquas Siloe Christi doctrina fit in corde credentis fons aquas ebullientis & salientis in vitam æternam. Idque cum silentio, quia pacifica est & quieta. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis; non in commotione Dominus, neque in igne, sed in sibilo auræ tenuis. Vnde & 3. Re. 19. de eius silentio scriptum est: *Non clamabit, neque exaudietur vox eius foris.* Expende, quod ubi nos legimus *abiicit*, habetur in hebræo verbum *maaz*, quod significat fastidiendo reijcere, reprobare, repellere, spernere, & florifacere, ut adnotauit Pagninus in thesauro linguæ sanctæ. Vnde Osee 4. ubi nos legimus: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi,* pro *repulisti* habetur in hebræo verbum *maazta*, quo Iudæorum impietas maxime explicatur, qui fastidientes verbum Dei, Christum abiicerunt, & spernentes illum reprobauerunt, iuxta illud quod scriptum est. *Lapi. Ps. 117. dem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Et in huius signum Manna suauissimum in deserto fastidientes dixerunt: *Anima nostra iam nauseat super cibo Exod. 16*

Cirillus
Epiph. li. i.
cor. heres.

Ioan. 9.

Exod. 4.

Gen. 49.

Ioan. 4.

3. Re. 19.

Isai. 42.

Osee 4.

Lapi. Ps. 117.

Exod. 16

isto

isto leuissimo. Igitur quoniam Iudæi Christum Dominum, & eius doctrinam pacificam abiecerunt, & Cæsa rem potius regem suum esse concluderunt, propterea adduxit super eos Dominus aquas fortes, idest Romanorum exercitum. Quia enim aquam humilem & quietam contempserunt, dignum erat, ut absque vlla resistentia aquis validis submergerentur, in quibus etiam si ad genua tantum pertingant vix possumus subsistere. Illa vero particula, *Ecce magnitudinem pœnæ inopinate venientis ad modum inundantis aquas siue torrentis magno impetu se per valles præcipitantis, aut discurrentis, designat, vnde & subditur.*

15 *Et ascendet super omnes riuos eius, & fluet super omnes ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens, usque ad collum perueniet.* Diluuij nomine plaga intelligitur vniuersalis, sicut Nau. 1. *In diluuiio prætereunte consummatione faciet loci eius.* Et obserua quam graphicè diluuij aduentum describat. Aquas namque primum multas adueniunt, deinde inundant, mox crescunt usque ad collum, ac denique operiunt omnia, diruunt vniuersa, ita ut homines etiã submergantur, & pereant. Septuaginta viri transferunt, *Et ascendet super omnem torrentem vestrum, & deambulabit super omnem murum vestrum.* Quibus verbis significatur Romanos deambuluros super muros Hierusalem, quod in euersione Hierosolymitana post Christi mortem fuit ad literam adimpletum, ut Iosephus narrat libro 6. de bello Iudaico cap. 43. *Quæ omnia Iudæis euenerunt, eo quod abiicerunt Christum pauperem, & humilem: & doctrinam ipsius contempserunt.*

Naum. 1

Iosephus

16 *Et erit extensio alarum eius implens latitudinẽ terræ tuæ o Emanuel.* Alarum nomine significantur apud Latinos Aequorum turme, eo quod ad instar alarum pedites protegant, vel quia extenduntur in exercitu ordine quodam sicut alæ. Vnde Liuus libro septimo decadis tertie *Sinistra, inquit, ala a Romanis & cohortes pugnabant.* Et in eadem significatione, vsurpatur hoc nomen ala in sacris literis, sicut Ezechielis 17. *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam Cedri.* Vbi per Aquilam Nabuchodonosor designatur, magnos habens exercitus. Et Hierem. 49. *Extendet alas suas ad Moab, idest exercitus suos contra Moab.* Eodem modo accipitur in presenti extensio alarum, idest exercituum. Præuidens igitur Isaïas spiritu prophético euersionem Iudæ propter incredulitatem populi, & Christi mortem futuram, couertitur quasi per apostrophen ad puerum ex virgine nasciturum, proponens illius populi calamitatem imminentem, & quasi per admirationem dicens: *Et erit extensio alarum eius, implens latitudinẽ terræ tuæ o Emanuel,* Ac si apertius dicat, *O Emanuel, idest nobiscum Deus, qui protector es, & custos noster, quomodo hæc duo coherent, nobiscum Deus, & extensio alarum eius, idest exercitus regis Assyriorum, implens, occupans & euertens latitudinem terræ tuæ? Si enim Dominus nobiscum, quomodo apprehederunt nos mala? Vnde illa dictio o interiectio est animi dolentis: non enim poterat propheta charitate plenus non dolere præuidens quæ populus Dei passurus esset ab hostibus, cum Dominus ipse de calamitate eiusdem*

Ezec. 17

Hier. 49.

3. 1. 59

Iudic. 6.

Apoc. 17
vide. c. 1.
num. 6.

c. 6. m. 36.

- Ifai. 1.* populi, quem punire decreuerat, quasi dolens exclamauerit, *Hec con solabor super hostibus meis.* Appel lauit autem Iudam, latitudinem terræ, tum quia terra Iuda lata erat, & spatiosa nimis, iuxta illud, *Exod. 3.* quod dicitur *Exod. 3.* *Et educam de terra illa, scilicet Aegypti, in terram bonam, & spaciosam, in terram quæ fluit lacte, & melle:* tum etiam ad designandum quam extensum esse debeat, & charitate latum cor, in quo per gratiam Christus habitat, ita ut etiam ad inimicos se extendat iuxta illud quod scriptum *Zach. 2.* est: *Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudinem hominum, & iumentorum in medio eius.* Quibus verbis ostendit Propheta, nullis finibus coarctandam esse Dei ciuitatem, nec murum habituram, ut possit facile se extendere. Habet enim pro muro ignem charitatis, quæ *patiens est, benigna est, &c.* Vnde & statim subditur, *Murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Hinc est quod charitatis præceptum dicitur *latum mandatum nimis:* quia latum facit cor, & dilatatum, extensum, & spaciosum, sic ad eum quem cæli, & terra capere non possunt, in corde iusti per ambulet, iuxta illud quod scriptum est. *Et ambulabo in eis.* Ita enim latum, & spaciosum est cor iusti ut in illo Deus perambulare possit, sicut optime explicat Sanctus Bernardus sermone 27. super cantica. Vnde, & *Psal. 118.* mista: *Per ambulabam (inquit) Innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Ad eum enim innocetia, & iustitia, cor hominis dilaturatur, ut iustus cum Deo pariter in illo perambulet: Vnde Augustinus, *Arctia (inquit) omnis malitia est, sola innocetia lata est, & post pauca, Tollat iustus*

grabaturn suum, regat cor suum, iam latam inueniet, ubi cum Deo deambulet, ubi psallat & intelligat. Cum autem Propheta de imminente clade populi tristis esset, noua quadam illustratione illum Dominus consolatur, ostendens non esse tunc temporis Hierosolimam deuiastandam, nec ab hostibus Iudæos fore statim delendos, quin potius hostes ipsos Hierusalem persequentes propè ciuitatem in proximo esse occidendos. Vnde quasi insultans illis per figuram quam rethores amarulentam vocant, & hostilem irrisionem, ait.

17 *Congregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini, & vincimini, accingite vos, & vincimini: inite consilium & dissipabitur: loquimini uerbum, & non fiet, quia nobiscum Deus.* Referuntur hæc verba ad ea quæ supra cap. 7. dicta sunt. Conuenerunt in unum Rex Syriæ, & Rex Ephraim, ut præliarentur contra Hierusalem Inierunt consilium, ut auellerent Iudam, & ponerent in medio eius Regem filium Thabeel. Hanc coniurationem, hoc consilium irridet Propheta in præsentem inquit. *Congregamini populi, & vincimini.* Multi codices legunt & vincimini, sed legendum est, & vincimini sicut legit Biblia sacra vulgatæ editionis impressa Romæ iussu Sixti quinti 1592. Inite concilium & dissipabitur quia nobiscum Deus, quo protegente nullus est qui præualeat, de quo vide supradicta c. 7. n. 8.

18 Sanctus Cyrillus, & Eusebius Cæsariensis libro septimo demonstrationum Evangelicarum hæc prophetæ irrisionem referunt ad Iudæorum concilium, qui in unum aduersus Christum congregati, in istam

- Ioan. 11.* istam conuenerunt sententiam. *Ex pedis vobis; ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et iterum: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra uiuentium, id est corpus eius, qui panis est hominum, & Angelorum in ligno suspendamus sicut explicat Sanctus Gregorius 12. moral. 14.* Quibus irrisionem ait propheta. *Inite consilium, & dissipabitur, &c.* Consonat hæc explicatio cum psalmo 2. quæ de Christo ad literam interpretatur Sanctus Petrus. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus a nobis iugum ipsorum. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Dissipatum est. n. Iudæorum consilium. Illi dicebant, moriatur Christus ne veniant Romani, & tota gens pereat. Mortus est Christus, & tamen venerunt Romani, & tota gens periit. Illi succlamabant: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra uiuentium, miserunt lignum in panem eius, suspenderunt Christum in ligno, & tamen nomen eius eradere non potuerunt.* Quæris quare? audi quare. Quia altissimum Dei consilium stabilitum est, & firmum factum: quo per mortem & passionem Christi nomen eius exaltare, & captiuum populum, à seruitute Diaboli liberare decreuit. Attende quid de Iudæorum consilio dicit Propheta. *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilium, quod non potuerunt stabilire.* De consilio autem Domini scriptum est, *Isai. 46.* *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Vtrumque consilium,

& Iudæorum, & Domini Propheeta regius in persona Christi cum Patre loquens simul complexus est dicens, *Et enim sederunt Principes, & aduersum me loquebantur.* Ecce Iudæorum impium consilium de morte Christi loquentium; *Aduersum me, inquit loquebantur.* Quid loquebantur? Ut eum comprehenderent, & occiderent: ut vnus moriatur homo pro populo: *Tolle tolle crucifige eum.* Sed de Christi consilio, pietate, & misericordia pleno subditur statim. *Seruus autem tuus exercebarur in iustificationibus tuis. Nam & testimonia tua, vel martyria (ut legit Augustinus) meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ, ac si diceret.* Ipsi consiliabantur inter se, ut me perderent; & nomen meum de terra uiuentium eraderent: sed consilium meum erat, ut per mortem meam eos viuificarem, & saluarem, atque in terra uiuentium perpetuo regnatos constituerem. Ecce consilium contra consilium, consilium fedentium Principum erat, inuentum Christum tenere, & occidere: consilium Christi fuit captiuos a peccatis soluere, & viuificare. Ideo ait inite consilium, & dissipabitur. Habet hæc explicatio magnum fundamentum in translatione septuaginta interpretum, quæ sic legit. *Potentis vincimini; Si enim iterum præualueritis, iterum uincimini, & quodcunque consilium consultaueritis dissipabit Dominus.* Quibus verbis designatur, quod licet ad tempus Iudæi suo consilio præualuerint quodammodo contra Christum ipsum occidendo, tandem Christus resurgens contra illos præualuit. Luctabatur Iacobus cum Angelo clamante: *Dimitte me aurora est.* Sed vi-

Ps. 118.

Ioan. 19.

Gen. 32.

dens Angelus quod eum superare non posset, tetigit neruum fœmoris eius & statim emarcuit, & ait. Quia si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Quo (vt Augustinus explicat, & Chryso- stomus) significata est lucta populi Iudaici cum Christo. Præualuit enim Iacob Christo, vel potius præualere visus est per eos Israelitas, a quibus crucifixus est, Tene- tur Christus a supplantate Iacob, & clamante. Si hunc dimittis non es amicus Cesaris. Et iterum: non huc sed Barrabam. Interrogauit enim eos Pilatus, Vultis dimittam vobis re- gem Iudæorum? Sed superatus ab in- fideli populo, & occisus tetigit ner- uum fœmoris eius & emarcuit, & ambulabat claudus, hoc est clau- dicans, quoniam populus ille non recto post itinere ambulauit. Vnde Chryso stomus. Magnum (inquit) sacramentum. Qui Angeli tactu insa- nus sanus debuit reddi: versa vice factū est, vt sanus claudicans efficeretur. Sed præfigurabantur in duobus pedibus Iacob duo populi, Iudæorum videlicet, & gentium: quorum alter inte- ger, & sanus post luctam remansit vt ad veritatem Euangelij recte ambulet. Iste fuit Populus gen- tium, de quo scriptum est. Pes meus stetit in via recta. Alter vero clau- dus remansit, & uictus: & iste fuit populus Iudæorum, de quo ait pro- pheta. Filij alieni mentiti sunt mihi filij alieni inueterati sunt: & claudi- cauerunt a semitis suis. Et iterum Vsq̄ue quo claudicatis induas partes. Vel ex eo populus Iudæorū claudus dicitur, quia vnum tantum admit- tit testamētum, vetus videlicet cui innititur, sicut claudus vni pedi, & in ipso stare vult, de quo etiam po- tissime gloriatur, nouo reiecto.

Aut vero quia nonnulli ex eis con- uersi sunt ad Christum, & in verita- te Euangelij stabiles perstiterunt, per illum cui præualuerant benedi- ctionem a Deo consequuti, iuxta illud quod Paulus ait: In quo bene- dixit nos in omni benedictione spiritua- li in cœlestibus in Christo: Quidam ve- ro claudicantes, & Christum Do- minum abnegantes a veritatis via recesserunt: Vnde Augustinus ait Vnus atque idē Iacob & claudus fuit, & benedictus. Claudus in latitudine fœ- moris, tanquam in multitudine gene- ris de quo dictum est, Et claudicaue- runt ab vtero. Benedictus autem in eis de quibus dictum est. Reliquiæ per ele- ctionem gratiæ saluæ factæ sunt.

19 Tertio potest hic locus Isai- e constantiæ Apostolorum, & mar- tyrium adaptari, qui in auxilio gratiæ confidentes tyrannorum po- tentiam, & consilia deludebant, tortoribus, imo & pœnis ipsis for- tiores, iuxta illud quod subridens ad Datianum Vincentius dixit. In- surge ergo, & toto malignitatis spiritu debacare. Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quam possis ipse qui torques. Vnde vbi nos legimus Congregamini populi, & vincimini, quidam hebræorum exponunt. Af- fligite, consotiamini, malum aduer- sum nos machinantes, & vincemi- ni, quia nobiscum Deus. Et est vox martyrum patientia & constantia plena, ac si tyrannis torquentibus apertius dicant. Quando quidem a Deo vobis permittitur, vt nos flagelletis, in flagella parati sumus. Flagellate, & affligite, sed scito- te, quod & vos postea affligendi estis, & nos martirij palma, tan- quā triumphatores coronādi, quia nobiscum Deus, Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Si Christus pro

Aug. q. 104 in Genes. & 16. de ciuit. Dei 39. Chryso st. sup. ps. 93.

Ioan. 19.

Chryso st. sup. ps. 93. r. i.

Psal. 25.

Psal. 17.

3. Re. 18

Ephes. 1.

Aug. q. 104 in Genes. 10. 4.

Psal. 17. Rom. 11.

Aug. ser. 5 B. Vinc. 1. 12. de san. et. to. 10.

Martyrū constantia.

Psal. 37.

ad Ro. 8. pro nobis pugnat, quis nos a chari- tate illius separabit? Tribulatio an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Vnde (vt optime annotauit Sanctus Gregor. Gregorius 30. moralium 27.) mar- tires tyrannos ipsos & mundum vicerunt, sicut Gedeon Madiani- tas, tubis prædicationis resonan- tibus, & fractis lagenis corporum sed lampadibus lucem miraculorū coruscantibus: & dum victi vide- bantur, victores extiterunt. Hinc est illud quod in persona martyrum dicit Propheta, Exaudi Deus oratio- nem meam, cum deprecor, a timore inimici eripe animam meam. Vbi Augustinus, Seuerunt (inquit) ini- mici in martyres. Quid orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat, vt erue- rentur ab inimicis, & non eos possent occidere inimici. Ergo auditi non sunt, quia occisi sunt, & deseruit Deus conuictos corde seruos suos, & speran- tes in se despexit? Absit, Quis enim in uocauit Dominum, & derelictus est ab eo? Quis sperauit in eum, & desertus est ab eo? Exaudiebantur ergo, & oc- cidebantur, & tamen ab inimicis erue- bantur; Alij timentes consentiebant, & videbant, & tamen ipsi ab inimicis obsorbentur. Occisi eruebantur, vi- uentes obsorbentur, Inde est, & illa vox gratulationis. Forsitan viuos obsor- buissent nos, Multi absorpti, & viui absorpti, multi mortui absorpti. Illos enim inimici viuos obsorbent, qui vt vitam seruent, Christum abne- gant, iuxta quod & scriptum est, Ioan. 10. Qui amat animam suam perdet eam. Hinc est etiam quod martyres non minus proprijs flagellis, & crucia- tibus delectantur, quam solent ho- mines inuentis gaudere thesauris, vel adeptis coronis exultare. Vnde 2. Th. 4. & Paulus. Bonum certamen certauit,

cursum consummaui. Adhuc restabat ei passionis tam magna conflictio, tam per molestum certamen & ait bonum certamen certauit? Quomo- do enim cursum consummauerat, qui magis molestim, & difficilem partem cursus, nondum pertransie- rat? Martyrium enim illi restabat. Sed profecto hoc ideo dixit, quia mori pro Christo, capite truncari, non certamen, non cursum, sed co- ronam, & triumphum esse duxit. Ibant enim Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Vel certe (vt optime adnotauit Augustinus) ideo dixit bo- num certamen certauit, cursum con- summaui, quia quod in proximo fu- turum esse præsumpsit, tanquam iam factum indicauit. Quo gene- te loquendi etiam Christus Domi- nus vsus est, cum ad patrem loquēs ait. Opus consummaui, quod dediisti mihi. Non dum pro hominibus mor- tuus fuerat, nondum opus redem- ptionis, per effusionem sui sangui- nis consummauerat, & inquit. Opus consummaui, quia iam in proximo erat moriturus. Hinc denique sancti quomodo pro Christo pati- possent & mori perpetua medita- tione in corde reuoluebant, iuxta illud quod in eorum persona canit Propheta. Martyria tua meditatio mea est, & consilium: meum iustifica- tionis tuæ. Vbi Augustinus, consi- lium contra consilium: consilium Prin- cipum fuit inuentos martyres perdere, consilium patientium martyrū fuit ini- micos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis, isti bona pro ma- lis. Quid ergo mirum, si illi occiden- do defecerunt, isti moriendo vice- runt.

Aug. li. 12 de pecca- mer. & re- mis. con- tra Pelag. 16. post me- dium to. 7

Ioan. 17.

2. ad 1.

Pf. 118. Iuxta lect. Aug. sup. eund. psal.

2. ad 1.

20 Hæc enim ait Dominus ad me. Sicut

sicut in manu forti erudiuit me, &c. Alij pro manu forti legunt, *Apprehensione manus erudiuit me*. Et sumitur metaphora ex eo quod patribus contingit, vel magistris: qui cum filij vel discipuli non satis capiunt, quod illis proponitur: apprehensa manu id declarant eis. Vel sic: *Apprehensione manus*, idest singulari, & prophetica reuelatione. Forti enim manu apprehendi prophetas, est admirabili, & terribili prophetia illustrari. Vnde Ezechielis primo scriptum est. *Fasta est super me manus Domini*, idest, spiritu prophetico me Dominus illuminauit vt interpretatur quidam Chaldaeus nomine Ionathas. Quid autem Dominus Isaia reuelauerit statim indicat, cum subdit.

Ezech. 1.

21 *Ne irem in via Populi huius dicens: Ne dicatis coniuratio. Omnia enim quae loquitur populus iste coniuratio est. Ire in via populi, est vulgi sententiam sequi: & timorem eius timere, est timere quod timet populus. Familiare est enim in sacris literis, quod timor pro re quae timetur accipiatur. Sic sumitur Iob 3. Timor quem timebam euenit mihi, idest id quod timebam, vnde, & subditur, & quod verebar accidit. Ait ergo Isaia, quod sicut ipse a Domino fuerat edoctus ne vulgi sententiam sequeretur de traditione populi aut conspiratione contra regem: ita & ipse populum incredulum est adhortatus ne duorum Regum potentiam trepidaret, iuxta supra dicta capite septimo num. 8. Docet hic locus imbecilles, & debiles a fortioribus, & maioribus esse confortandos, iuxta praecipuum Domini sacerdoti dicentis. *Appropinquante iam praelio stabit sacerdos ante aciem,**

Deut. 20.

& sic loquetur ad populū. *Audi Israel vos hodie contra inimicos vestros pugna committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec fomidatis eos, quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculis.* Hinc & Paulus. *Si praecipuus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huius modi instruite in spiritu lenitatis. Vbi expendendum illud verbum, praecipuus. Designat enim omnes homines eiusdem esse quantum ad naturam conditionis, iuxta illud quod Paulus ait, *eramus. n. oēs natura filij irae*: Sed gratia Dei iste praeseruetur, cum ante illum prius alter cadat in delictum aliquod, vel peccatum. Omnes ergo timere debent, & dicere intra se. *Mihi heri, & tibi hodie.* Hinc etiam, in laudem sancti Iob scriptū est. *Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti. Vacillantes firmauerunt sermones tui, & gentium tremor confortasti.* Hinc illa vox Prophetæ infirmos, & debiles alloquentis. *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate.* Et quia non satis erat Populæ id persuadere, nisi & cum illo hoc ipsum alij clamarent, subdit. *Dicite: Pusillanimes confortamini, & nolite timere, Ecce Deus ipse veniet, & saluabit nos, ac si dicat. Nolite timere inimicos vestros; quia nobiscum Deus qui solus timendus est, & vt nobis auxilietur inuocandus: vnde & statim subditur.**

Ephes. 4.

Eccl. 38.

Iob. 4.

Isai. 35.

22 *Et timorem eius ne timeatis neque pauentis. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester.* Consonat hic locus cum illo Lucae 12. *Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hoc non habent*

Luc. 11.

habet amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem mittere in gehenam ignis. Hinc

Psal. 63. est illa, vox martyri. *A timore inimici eripe animam meam.* Non dicit ab inimico, sed a timore inimici. Magnū ergo malum est inimicos timere, eos videlicet qui occidunt corpus; Nam damna temporalia timenda non sunt, nec propter illa a Deo recedendū. Illa ergo mala pertimescenda sunt, quae animam occidunt, & in ignem mittunt æternum. Inducit autem in presenti Propheta ad timorem Dei populū infirmū, & potentiā duorum regū expauescentem: vt insinuet timore domini debiles confortari, fortes fieri, & in expugnabiles. Vnde Gregorius.

Grego. 5. mor. 13.

In via (inquit) Dei a timore incipitur vt ad fortitudinem veniatur; Nam sicut in via seculi audacia fortitudinē, ita in via Dei audacia debilitatem parit: & sicut in via seculi timor debilitatem, ita in via Dei timor fortitudinē

Pro. 14 gignit: Salamone attestante, qui ait: *In timore Domini fiducia fortitudinis. Timori quippe Domini inesse fiducia fortitudinis dicitur: quia nimirum mens nostra tanto valentius terrores rerū temporalium despicit, quanto se auctori ea rundem veracius per formidinē subdit* Hinc est illud quod ad sanctum Iob dicitur: *Vbi est timor tuus, & fortitudo tua?* Prius dixit, *timor tuus*, de inde, *fortitudo tua*, quia in timore Domini iusti fortitudo consistit. Sequitur.

Iob 4.

23 *Et erit vobis, in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & petram scandali, duabus domibus Israel: & in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalē.* Septuaginta interpretes pro erit vobis in sanctificationem, transferunt, si in ipsum cre-

dideris erit tibi in sanctificationem, & iuxta explicationem Sancti Basilij, & Cirilli, est ad literam prophetia de Christo, illa videlicet cuius meminuit Simeon Lucae 2. *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionē multorum in Israel, & in signum cui contradicetur:* Et S. Petrus cum ait: *1. Pet. 2. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis quem reprobaerunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Et iste est vnus locus sacrae scripturae, ex quibus colligitur Christum Dominum esse verum Deum. Nam de quo supradixerat Dominus exercituum sanctificate, idest Deum, haebraice namque vbi nos legimus *Dominum exercituum*, habetur, & *Iehoua*, quod est nomen tetragramaton Dei, de eodem subdit, & erit vobis in sanctificationem. Vt autem docet sanctus Paulus Dominus exercituum in sanctificationem credentibus factus est Christus, de quo etiam scriptum est. *Factus est nobis Iustitia, & sanctificatio, & redemptio.* Sed non credentibus fuit *1. Cor. 1. petra scandali*, quia in illo Iudæi propria malitia scandalizati sunt iuxta illud Euangelij. *Et scandalizabantur in eo.* Specialiter autem fuit in laqueum, & in ruinam, habitantibus in Hierusalem, quia propter mortem Christi, fuerunt a Romanis in captiuitatem ducti: & quam plurimi eorum occisi. Vnde & subditur.

1. Cor. 1.

Mar. 6.

24 *Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.* Septuaginta transferunt, Propter hoc impotentes erunt in ipsis multi, & ruent, & conterentur, & appropinquabunt, & capientur homines in securitate existentes. Hanc Iudæorum calamitatem, dominus etiam in Euangelio prænuntiavit dicens

Mat. 21. dicens, *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem autem ceciderit, conteret eum.* Et Sanctus Paulus hanc docet ob causam Iudæos fuisse a Deo derelictos, & in reprobum sensum traditos, quia videlicet offenderunt in lapidē offensionis, sic enim ait. *Offenderunt enim in lapidem offensionis sicut scriptū est,*

1. Pet. 2. *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandalī, & omnis qui credit in eum non confundetur.* Ait ergo Isaias. *Offendent, & cadent, & conterentur, &c.* idest quia offendent, cadent, & conterentur ex eis plurimi. Non ait omnes, sed plurimi, quia non omnes Iudæi offenderunt in lapidem, sed maior pars ita ut reliquæ tantum per electionem salutæ factæ sint, sicut scriptum est, *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquæ salutæ fient, de quo supra cap. 4. nu. 8. dictum est.* Illa autem verba septuaginta viro- rum: *Appropinquabunt, & capientur,* insinuant, tunc Iudæos a Romanis capiendos fore: cum appropinquauerint, & peruenerint in Hierusalem, ad dies Azimorum celebrandos, & securi ibi fuerint atque ad se defendendum imparati. Consonat hæc prophetia cum illis verbis Apostoli: *Cum dixerint, Pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in utero habentis, & non effugient.* Quod in euerfione Hierosolimitana adimpletum esse, constat ex ijs, quæ Iosephus refert lib. 6. de bello iudæico cap. 43. Expende qualiter iuxta mensuram delicti fuerit plagarum modus Iudæis inflictus. Aequum enim erat, ut qui in die Paschatis cum celebrandum dies Azimorum Hierosolimis conuenerant, Christum comprehenderunt, & occide-

runt in istuē, eodem festo iusto Dei Iudicio a Romanis comprehenderentur, & occiderentur. Hoc malum Hieremias propheta, in persona Christi loquens, & sermonem ad patrem conuertens, Iudæis fuerat imprecatus, dum ait. *Congrega eos sicut gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis,* idest in paschate, quando omnes congregabantur ad diem festum. Tunc enim obsessi sunt, & in captiuitatē ducti ut explicat Glosa ordinaria super eundem locum. Et appellatur dies illa, dies occisionis quasi per anthonomasiam, quia in illa occisus est Christus: aut vero, quia tunc plurimi ex Iudæis perempti sunt. Sequitur.

25 *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.* Verba sunt Domini prophetam alloquentis. *Liga* idest ligandum denuncia vaticiniū istud de ruina Iudæorum, & reliquijs Israel seruandis. Vaticinare, signandam esse, tegendam atque abscondendam Iudæis incredulis legem, ne videntes salui fiant, de quo supra cap. 6. num. 45. & sequentibus dictum est. Tale quid significatum est etiam a Domino Danieli, cum ait. *Tu autem Daniel claudere sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum;* Hoc est vsque ad tempus gratiæ, quod erat a Deo statutū & præfixum, ut tunc Christus Dominus apperiret Apostolis sensum, ad intelligendas scripturas, iuxta supradicta in prologo num. 4. Addit autem, *in discipulis meis,* quia per Apostolos, & Christi discipulos, mysteria Iudæis clausa & abscondita, erant gentibus referenda. Habet hæc explicatio magnum fundamentum, in textu hebraico, in quo ubi nos legimus, *liga, signa* habetur verbum

verbum *Zor*, seu, *Nezor*, quod (ut aduertit Pagninus in thesauro linguæ sanctæ) significat sigillare, concludere, siue abscondere. Unde ligata testimonium, signa legem idem est, (ait Pagninus) ac si dicat, *Ligata est mihi, sigillanda, & claudenda lex in,* idest, cum discipulis meis, ne videlicet præter discipulos meos Iudæi increduli illam videant, quia illi nec videre neque audire illam volunt.

26 Possunt aliter hæc verba interpretari, ita ut ligare legem in discipulis, nihil aliud significet, quam memorem esse cum discipulis Christi legis diuinæ, & eam obseruare sumpta metaphora ab illis, qui memoriale portant in digitis, ne obliuioni tradant, quod præceptum est illis, vel iniunctum. Et hic modus loquendi frequens est in Sacra Scripturæ. Dicitur enim Deut. 6. *Erunt verba quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua,* Et Prou. 7. *Fili mi custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili serua mandata mea, & viues, & legem meam quasi pupillam oculi tui: liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui.* Et aduerte quod legem in manu vel in digitis ligare, est eam opere adimplere. In digitis enim multiplex operatio designatur, quæ legis vinculo debet esse adstricta, & coniuncta. Non sicut illi, qui alligant alijs onera graua, & importabilia: *digitum autem suo nolunt ea mouere.* Hanc secundam explicationem sequitur etiam Pagninus in præallegato Thesauro, & habet fundamentum in textu hebraico. Etenim verbum

zor significat etiam obseruare, & custodire.

27 Tertia explicatio est Eusebij Cæsariensis. qui sic interpretatur istum locum Isaiæ, *Liga testimonium, signa legem,* scilicet Moyse claudere illam in discipulis meis. Quia post legem Euangelicam promulgatam per Christi discipulos carnali obseruantia legis antiquæ opus non erit: sicut qui librum claudit, ne quis amplius quæ illic scripta sunt videat, vel obseruet. Unde cum Paulus a Christo Domino fuisset de cælo vocatus, & in terram prostratus: surrexit de terra, *aperitisque oculis nihil videbat.* Quod id eo factum esse affirmat Chrysostomus, ut intelligeret se iam deinceps legem antiquam non visurum, ut carnales obseruantias custodiret, postquam lex euangelica mentem illius illustrauit. Consonat hæc explicatio tum cum translatione Symmachi quæ sic habet: *Signa legem in doctrinis meis,* idest post doctrinam Euangelicam, per quam lex antiqua euacuata est, tum etiam cum versione septuaginta interpretum qui sic transferunt. *Tunc manifesti erunt sigillantes legem, ne discant.* Quæ verba Apostolis congruunt, & prædicatoribus Euangelij, qui miraculis coruscantes omnibus manifesti facti sunt: *Quoniam in omnem terram exiit sonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum.* Hi legem antiquam, sigillauerunt, & clauerunt: ne iam homines carnalem eius obseruantiam, utpote post Euangelium promulgatum noxiam, deinceps discerent, aut proprijs oculis intuerentur. Vide c. 1. nu. 38. 39. 40. & 41.

28 *Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a Domo Iacob, & præstolabor eum.* Vox est prophete

iram Domini contra populum incredulum iuste conceptam, humiliter supplicatione temperantis. Considerans enim Deum sua providentia voluisse, ut prophetia de reprobatione ac Iudæorum cæcitate obscura remaneret, & Iudæis ipsis inaccessa, ne credentes salvi fierent: nec explicandam esse nisi Apostolorum tempore, per quos lex Evangelica divulgata est: expectare Dominum non cessat, & præstolari illi in misericordiam eius semper apertis oculis intendendo, si forte Iudæorum aliquando misereatur, aut verbum aliquod consolatorium, quod ad populum deferat ex ore Domini possit accipere. Confimili pietatis affectu propheta regius Dominum exorabat: *Ecce (inquiens) sicut oculi servorum in manibus Dominorum suorum: & sicut oculi ancilla in manibus Domine suæ: Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec miseretur nostri.* Illud autem verbum, qui abscondit faciem suam a Domo Iacob, potest non incongrue referri ad illud quod Evangelista Ioan. refert. *Tulerunt ergo lapides ut iacerent in eum. Ipse autem abscondit se ab eis, & exiit de templo.* Quid enim est: *abscondit se ab eis*, nisi quod ait propheta in præsentem, *qui abscondit faciem suam a Domo Iacob?* Expectabo, inquit, & præstolabor eum, ut reuertatur ad populum suum, ut cæcos illuminet, ut faciem suam illis ostendat, ac denique ut illos saluet. Non quiescam, non cessabo, donec misericordiam suam ad populum rebellem conuertat. Consonat hæc explicatio, cum verbis illis Micheę 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum: audiet me Deus meus cum sedero in tenebris Dominus lux mea est, iram Domini portabo, quoniam*

peccavi ei, donec causam meam iudicet. Nullum verbum ad deprecandum Dominum ore protulerat, & ait: *audiet me Deus meus?* utique nam intentis oculis cum silentio humiliter Dominum aspiciere, efficacissima apud illum deprecatio est. Possunt secundo hæc Isaia verba accipi, quasi dicta in persona gentium siue in persona Christi, simul cum corpore eius mystico, Deum patrem collaudatis, eo quod absconderit hæc a sapientibus, & prudentibus & reuelavit ea paruulis. Ita videtur locum istum interpretari sanctus Paulus ad Hebr. 2. *Cum ait: Ego ero fides in eum.* Quæ verba (ut docet Hieronymus) desumpsit Apostolus ex præsentem loco Isaia, iuxta septuaginta interpretum translationem, & refert illa tanquam dicta a Christo secundum quod homo, auxilium a Patre pro conseruatione credentium postulante. Quem affectum Ioan. 17. clarius expressit, cum Patrem cælestem pro discipulis deprecans dixit: *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint vnum, sicut & nos.*

29 *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus.* Hic versiculus respondet illis verbis antecedentibus, *Signa legem, liga testimonium in discipulis meis.* Cum enim Dominus propheta præcepisset, ut cum eius discipulis legem obseruaret, & clauderet: respondet in sua & Christi persona, *Ecce ego & pueri mei*, quæ verba promptam Christi & discipulorum eius designant obedientiam: & animum paratum ad Domini voluntatem exequendam. Vocat Deus Abraham, & respondit, *Adsum.* Vocat Samuel & arbitratus quod ab Heli vocaretur, inquit, *Ecce ego,*

Psa. 122

Ioan. 8.

Mich. 7.

Hebr. 2.

Ioan. 17.

Gen. 22.

1. Reg. 3.

quia

quia vocasti me, i. preesto sum, paratus sum in omnibus obedire. Sic & propheta modo imo & Christus Dominus in cuius persona loquebatur, *Ecce ego*, ait, *& pueri mei, &c.* Ac si apertius dicat. In obsequium tuum o pater cælestis parati sumus ego, & pueri mei, Apostoli videlicet, & discipuli, quos (ut notauit Ambrosius) pueros appellat propter innocentiam & simplicitatem, sicut & Matthæi 11. *Et reuelasti ea paruulis*, qui quasi modo geniti infantes rationabiles & sine dolo lac euangelicæ doctrinæ concupiscunt, vinum legis antiquæ nescientes. *Ecce ego*, quia tuum o domine est præcipere, & nostrum submissio animo obedire. *Ecce ego & pueri mei*, quia tu me misisti in mundum & ego veni peccatores saluos facere: & sicut tu Pater me misisti, ita & ego mittam pueros meos, & discipulos, ut discurrant per vniuersum mundum, prædicantes Euangelium omni creaturæ. Ego eos mittam, & ipsi obediant, ut voluntatem tuam exequantur, ut tibi deseruiant, & mihi: & peccatores ad te conuertant. Hic locus humilitatem & obedientiam Christi commendat maximè, de qua legendus est sanctus Augustinus. tom. 4. libro de Trinitate & vnitatem Dei cap. 6. & tom. 5. lib. 4. de ciuit. Dei cap. 15.

Mat. 11. 1. Pet. 2.

Miracula Christi virt. diuin. sūt facta. Eusef. Cef. lib. 9. de moni. Euāgel. 14.

30 *In signum & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Obserua quod vbi nos habemus in signum & portentum, &c. transferunt septuaginta, *Et erunt signa & portenta in domo Israel a Domino Sabaoth.* Quibus verbis iuxta interpretationem Eusebij præsignatur potestas faciendi miracula, quam Christus a patre, & Apostoli a Christo immediate acceperunt.

Ideo addidit a Domino exercituum, ne impij Iudæi, & increduli, quæ Christus faciebat signa videntes, illa calumniarentur, & dicerent. *In Beelzebub principe Demoniorum, eicit Demonia.* Quorum peruersitatem Dominus ipse per prophetam redarguit dicens. *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Quia (ut optime adnotauit super eundem locum beatus Augustinus) in omnibus Christo Dominus Iudæi proterui contradixerunt, Si dicitur tibi o Iudæ Christus venit contradicis. Si Christus ipse Filium Dei se esse fatetur, contradicis. Si asserit, *Ego & Pater vnum sumus*, contradicis. Si prædicatur quod natus est de Virgine, contradicis. Si annuntiant milites custodientes sepulcrum, surrexit a mortuis, contradicis. Si operatur miracula, contradicis, Si eicit Demones contradicis, & dicit obmurans, quoniam, *in Beelzebub Principe Demoniorum eicit Demonia.* Attende (ait Aug.) *Attende saltè gloriam crucis ipsius. Iam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultauerunt. Effectus probauit virtutem. Dormuit orbem non ferro sed ligno, lignum crucis contumelijs dignum visum est inimicis, & ante ipsum lignum stantes caput agitabant & dicebant: Si filius Dei est, descendat de cruce.* Extendebat ille manus suas ad populum non credentem, & contradicentem. A Domino ergo, & non a Principe Demoniorum, signa Christi & portenta procedebant. Vnde ad designandum virtute propria, & non a Beelzebub, aut ab aliqua creatura mendicata, Christum Dominum signa & miracula operari: in laudem illius singulariter canit Propheta Regius, *Tu es Deus, qui facis miracula.*

Luc. 11.

Psal. 54. Aug. to. 8.

Ioan. 10.

Mat. 17.

Isai. 65.

Rom. 1.

Psal. 76. bilia

Exo. 7.8. bilia. Et iterum: Qui facit mirabilia magna solus. Quomodo solus mirabilia facit? Nonne Moyses fecit mirabilia? Nonne aquam in sanguinem conuertit, & alia stupenda signa operatus est. Quid de Iosue dixerim? numquid non & ipse mirabilia fecit? Fecit utique, nam solis cursum rapidum detinuit & ipso clamante, sol contra Gabaon ne mouearis, stetit sol: Nunquid Elyfæus non fecit mirabilia? Fecisse utique confitebitur, qui legerit ipsum mortuum suscitasse. Nonne Apostoli, nonne viri sancti miracula plurima perpetrati sunt? utiq. *Mar. vlt.* scriptum est enim. *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo demonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eos nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et iterum: Qui credit in me opera quæ ego facio, & ipse faciet: & maiora horum faciet. Sed illi non fecerunt soli mirabilia. Ait enim Augustinus, Fecit Moyses mirabilia, sed non solus, fecit Elyfæus & Elyfæus. fecerunt & Apostoli: sed nullus eorum solus. Illi cum facerent, tu cum eis: tu quando faceres, non illi tecum fuerunt, cum fecisti, quando & ipsos tu fecisti. Vnde cum ad vocem Iosue stetit sol; nequis arbitraretur virtute propria id Iosue operarum fuisse, subditur. *Obediente Deo vocis hominis.* Non ergo a Beelzebub principe Dæmoniorum, non ab aliqua creatura signa Christi, & portenta procedebant: qui in digito Dei eiciebat Dæmonia, ut in nos perueniret regnum Dei.*

Aug. sup. p. 1. 76. r. 8.

31 Et cum dixerint ad vos, quærite a pythonibus, & a diuinis, qui strident in incantationibus suis, numquid

non populus a Deo suo requirit visionem pro uiuis ac mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. In residuo huius capitis hortatur Propheeta illos, qui ad fidem Christi fuerint conuersi, ne a Pythonibus in dubijs responsa perquirant. Appellant autem septuaginta Pythones ipsos, ventriloquos, quia (ut Hieronymus ait) diabolum habebant in ventre, & inde ad homines loquebatur futura sapissime predicens, siue etiã occulta illis manifestans. Non ergo ad istos, sed ad Deum recurrendum esse, ait propheta, nec ab illis sed a Deo expectandum responsum consulendo legem, Prophetas, & Christi Euāgelium, ex quibus quid faciendum, quid fugiendum, a quo auxilium petendum sit, & consilium, facile colligent. Vnde & scriptum est. *Non sit maleficus nec incantator, nec qui Pythones consulat. Deut. 18.* nec diuinis: & quarat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominantur Dominus.

32 Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux, & transibit per eam, & corruet, & esuriet: & cum esurierit irascetur, & maledicet regi suo; & Deo suo, & suspiciet sursum, & ad terram intuebitur; & ecce tribulatio, & tenebra, & dissolutio, & angustia, & caligo persequens: & non poterit auolare de angustia sua. Subiungitur his verbis pœna eorum, qui ad consulēdos Pythones, & ariolos in dubijs confugiebant, Ait ergo. *Si non dixerint, id est, fecerint iuxta verbum hoc, & præceptum: non erit eis matutina lux, id est lux Euangelij, vel Christus qui est lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Ioan. 1.* Quod autem subditur, *Et suspiciet sursum, & ad terram intuebitur, designat*

signat maximam angustiam, & præsuram futuram. Proprium est enim de speratorum, & eorum qui in magna sunt angustia constituti, nunc sursum aspicerem, nunc deorsum, Sed

miseri nec in cœlo auxilium inuenient, nec in terra: qui Deum cœli, & terræ contemnentes ad consulendum idola sunt conuersi.

CAPVT NONVM.

2.3

PRIMO tempore alleuiata est Terra Zabulon, & Terra Nephthali: 4 & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ Gentium. 5 Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: 6 habitantibus in regione 7 umbræ mortis, lux orta est eis. 8 Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiã. 9 Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, 10. 11. sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. 12 Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti 13 sicut in die Madian. 14. 15 Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine, erit in combustionem, & cibus ignis. 16. &c. vsq; ad 42. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, 43 & factus est principatus super humerum eius: 44. & vocabitur nomen eius, Admirabilis, consiliarius, 45. &c. vsq; ad 73. Deus fortis, 74 pater futuri sæculi, 75 princeps pacis. 76 Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: 77. 78 super solium Dauid, & super regnum eius sedebit: ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, a modo & vltique in sempiternum: 79. 80. zelus Domini exercituum faciet hoc. 81 Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. 82 Et sciet omnis

nis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia & magnitudine cordis dicentes: Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus: sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. 83 Et eleuabit Dominus hostes Rafin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet: Syriam ab Oriente, & Philisthijm ab Occidente: & deuorabunt Israel toto ore. 84 In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta: & populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt. 85 Et disperdet Dominus ab Israel caput & caudam, incuruantem & refrenantem die vna. Longæuus & honorabilis, ipse est caput: & propheta docens mendacium, ipse est cauda. 86 Et erunt, qui beatificant populum istum, seducentes: & qui beatificantur præcipitati. Propter hoc super adolescentulis eius non lætatur Dominus: & pupillorum eius, & viduarum non miserebitur: 87 quia omnis hypocrita est & nequam, & vniuersum os locutum est stultitiam. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. 88 Succensa est enim quasi ignis impietas, 89

vepsem & spinam vorabit: & succendetur in densitate saltus, & conuoletur superbia fumi. In ira Domini exercituum

cõurbata est terra, & erit populus quasi esca ignis:

90 vir fratri suo non parcat. Et declinabit ad

dexteram, & esuriet: & comedet ad si-

nistram, & non saturabitur: vnus-

quisque carnem brachij sui

vorabit: Manasses E-

phraim, & Ephra-

im Manaf-

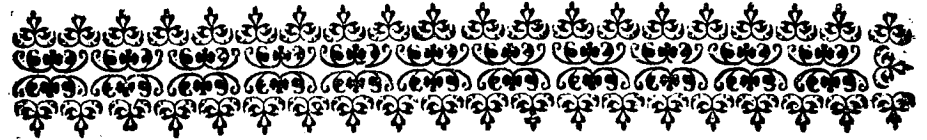
sem,

simul ipsi contra Iudam. 91 In omnibus his

non est auersus furor eius, sed ad-

huc manus eius exten-

ta.

S V M M A C A P I T I S.

INTERPRETATIO Sancti Matthæi exponentis initium huius capituli noni ad literam de Christo, & auctoritas Eccl. Mat. 4. clesie, quæ in die natalis Domini, ex hoc capite Isaiæ primam lectionem in matutinali officio desumpsit, persuadet omnia ferè, quæ in præsentis vaticinatur Isaias, ad Christum Dominum esse referenda, sicut referunt sanctus Hieronymus, sanctus Ambrosius, & alij sancti Patres non pauci. Hieron. Ambros.

Vt autem præsens capitulum cum præcedentibus connectamus, recolere oportet, in signum libertatis populi, ab imminente captiuitate, incarnationem ver-

bi, ex virgine nascituri, Dominum promississe: vt ex superius dictis capite septimo constat manifeste. Hanc autem eandem verbi

incarnationem & natiuitatem, maiestatemquè illius, &

omnipotentiam, qua à iugo diaboli, & captiuitate

peccati credentes eripuit, sigillatim describit à

principio huius capituli, vsque ad illum

versiculum: Verbum misit Do-

minus in Iacob, &c. Deinde

victoriam temporalem,

contra Regem Ra-

fin, & Pha-

cee, fi-

lium

Romeliæ regnum Iudæe persequentis denunciat,

& eiusdem Regni libertatem, de quo a-

git a prædicto versiculo: Ver-

bum misit Dominus

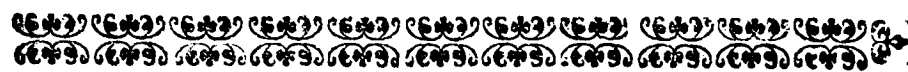
in Iacob, vs-

que

ad finem ca-

pituli.

COM MENTARIUM.

Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthali. Sanctus Mattheus cap. 4. inquit.

Venit Iesus, & habitauit in Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Neptalim, vt ad impleretur, quod dictum est per Isaiam prophetam. Terra Zabulon, & terra Neptalim via maris transiordanem Galilee gentium, &c. Iuxta cuius interpretationem praesens Isaiae vaticinium de praedicatione Christi intelligendum est: Qui misericorditer, primo tempore, idest primo anno quo publice regnum caelorum mundo praedicauit, illud in finibus Zabulon, & Neptalim annunciaré capít. Frequenter enim in sacro eloquio tempus pro anno accipitur sicut Daniel 4. Et septem tempora mutantur super eum, idest septem anni, vt ibi explicat glosa interlinearis, Et Apocal. 12. Per tempus & tempora, & dimidium temporis, idest per tres annos cum dimidio, vt explicat eadem glosa. Expende illud verbum alleuiata quo a spiritu sancto suauitas Doctrinae Christi, & Evangelij benignitas, quod iugum suaue est; et onus leue, designatur. Per illud namque, & ab humeris hominum misericorditer aufertur iugum illud legis Moysae graue, & importabile, de quo Petrus ait. Nunc autem quid tentatis

Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus: et sarcina leuis, super humeros hominum est imposita. Huius sarcinae suauitate Sanctus Iob a longe considerans eam super humeros suos portare magno desiderio exoptabat. Quis mihi tribuat (inquit) adiutorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circumdem illum, quasi coronam mihi? Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offeram eum.

Quod (vt interpretatur Sanctus Gregorius) propter librum noui testamenti dixit, cuius verba suauissima, omnem veteris legis asperitatem exterminant, Vbi obseruat sanctus doctor librum in humero portare esse, Scripturam sacram operando perficere sic enim ait. Et notandum quod ordinate describitur, & prius in humero portare, & post modum sicut corona circumdari, quia videlicet sacri eloqui mandata, si modo bene portantur in opere, post nobis coronam victoriae exhibent in retributione. Beatus autem Iob conscribi librum a iudice postulat: qui ad testamenti noui peruenire tempus non valebat. Sed sicut saepe iam dictum est electorum vocibus vititur, atque ex eorum significatione postulat. quod profuturum eis per omnia praeuidebat. Ipse namque per scriptum hunc apud se librum iam dudum tenebat, quem per gratiam aspiratio-

Mat. 4.

Dan. 4.

Apo. 12.

Act. 15.

Iob 31.

Greg. 11 mor. 13

nis, acceperat, & viuendo, cognoscere, & praeuidendo nunciare. Sed inter haec sciendum est, quia cum eiusdem sacri eloqui praecipua cogitamus cumque mentem a vitæ corruptibilis amore diuertimus, quasi quibusdam cordis passibus ad interiora properamus. Nemo autem infima deserens, repente fit sumus: quia ad obtinendum perfectionis meritum, dum quotidie mens in altum ducitur, adhuc proculdubio uelut ascensionis cuiusdam gradibus peruenitur. Vnde hic quoque apte subiungitur: per singulos gradus meos pronuntiabo illum. De his quippe merituum gradibus per psalmistam dicitur: Ambulabunt de virtute in virtutem. De his iterum sanctam Ecclesiam contemplatus, ait, Deus in gradibus eius dignoscitur, dum suscipiet eam. Audi quid Sancta Ecclesia humeros eorum, qui iugum leue Christi portant, ab humeris eorum qui pondere legis, & peccatorum suorum grauantur, secernens dicat: Letabor & diuidam sichimam, & conualem tabernaculorum dimetiar. Quem locum explicans sanctus Augustinus sic ait, Sichima humeri interpretatur, secundum historiam vero, Iacob rediens a Laban socero suo cum omnibus suis, abscondit idola in sichima quae habebat Sara ubi diu peregrinatus, tandem aliquando inde veniebat. Tabernacula autem fecit ibi propter oves suas, & armenta, & appellauit locum illum tabernacula, & haec inquit Ecclesia, diuidam, Quid est diuidam Sichimam? Si ad historiam ubi abscondita sunt idola referatur, gentes significat. Diuido gentes, Quid est diuido? non enim est omnium fides? Quid est diuido? alii non credent sed tamen non timeant qui credunt, inter illos qui non credunt. Diuidi si sunt enim nunc fide, postea diuidentur in iudicio: oves ad dexteram, haedi

Psal. 83.

Psal. 59.

Aug. to. 3.

Gen. 34.

& 35.

2. Tim. 3

ad sinistram. Ecce inuenimus quemadmodum Ecclesia diuidat Sichimam; Mat. 25. quomodo diuidit humeros; Secundum nominis interpretationem diuiduntur humeri, vt alios grauent peccata sua, alij tollant sarcinam Christi. Humeros enim pios quarebat: cum diceret, Iugum enim meum leue est, & sarcina mea leuis est. Alia sarcina praemit, & aggrauat te: Christi autem sarcina subleuat te. Alia sarcina pondus habet, Christi sarcina pennas habet. Nam & aui si pennas detrahās quasi onus tollis, & quo magis onus abstulisti, eo magis in terra remanebit. Quae exbonerare voluisti, iacet, & volat quia tulisti onus redde illi onus suum & volat. Talis est Christi sarcina. Portent illa homines non sint pigri non attendatur illi qui eam ferre nolunt, ferant illa qui volunt, & inuenient quae sit leuis, quae suauis, quae iocunda, quam raptiens in caelum, & a terra eripiens. Consonat haec explicatio cum translatione septuaginta virorum, qui ubi nos legimus primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & Nephtholim vertunt. Hoc primum bibe velociter fac regio Zabulon, terra Nephtholim, Quasi dicat: Zabulon, & Nephtholim cum primum Christum Euangelium in te praedicaauerit festina ad credendum bibe Christum, hauri doctrinam illius quia suauis est fons vitæ est, cuius impetus latificat ciuitatem Dei, Vnde Sanctus Ambrosius hunc eundem Isaiae locum exponens in commentarijs super primum psalmum sic, ait, Vtrumque populum bibe, vetus, & nouum testamentum, quia in utroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est. Bibe Christum, quia petra est, quae vomuit aquam. Bibe Christum quia fons vitæ est. Bibe Christum, quia flumen est, cuius impetus latificat ciuitatem Dei. Bibe Christum quia pax

Mat. 11.

Simile.

est. Bibe Christum, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Bibe Christum, ut bibas sanguinem, quo redemptus es. Bibe Christum, ut bibas sermones eius. Sermo eius testamentum est vetus, sermo eius testamentum est nouum. Bibitur scriptura diuina, & deuoratur scriptura diuina, cum in venas mentis, ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique non hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe, primum in veteri testamento: cito fac ut bibas, & in nouo testamento.

3 Secundo potest illud verbum alleniata ad onus peccatorum referri, a quo credentes in Christum ex terra Zabulon, & Nephtholim alleniati sunt, delictis omnibus a se excusis, quibus veluti talento plumbeo grauati erant, ut diximus capite primo num. 17. in illa verba: *Populo graui iniquitate.* Quia vero multi ex Iudæis post mortem Christi, & ascensionem eius in cælum, credere noluerunt, Apostolis Euangelium prædicantibus, & miracula non pauca in confirmationem illius facientibus, ideo subditur.

4 Et in nouissimo aggravata est via maris Galilææ gentium, idest, pondere peccatorum suorum grauis facta, vel aggravata, idest pondere peccatorum super pondus legis afflictæ. Ex quo manifeste colligitur, quosdam ex Iudæis onus Christi leue, quosdam vero graue iugum, & intolerabile peccatorum super humeros suos portasse: ut impleatur quod scriptum est, *Si fuerit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, reliquæ saluæ fient.*

5 Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbre mortis, lux orta

est eis. Per populum in tenebris ambulantem, Israeliticum intelligit, eo quod in vmbra legis veteris in qua non dum Iustitia Dei, & veritas, per Iesum Christum facta reuelata erat, ignorantia tenebris inuolutus viuebat. Hic (inquit) Populus vidit lucem magnam, idest Christum Dominum, cum inter illos natus est, & conuersatus. Vbi obserua quod Apostolos lucem Christum appellauit dicens, *Vos estis lux mundi.* Sed Christus ipse non lux ut cumque sed lux magna nuncupatur Quia per essentiã lux est singularis lux excellens, a qua ceteri claritatem participant & lumen quo inferiores populi illuminant mutuatum accipiunt. De illo enim scriptum est. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* De istis vero, *Vos estis lux mundi,* non utique lux vera quam Ioannes prædixerat, non lux magna nõ lux per essentiã, sed participata, vnde, & subditur. *Nec accedunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Quod ut norauit Augustinus, ideo subdit, ut designaret omnium aliorum lucem a magna luce redemptoris esse mutuatum, & magno periculo in hoc seculo expositam. Lucerna enim accendi indiget, & extingui potest vento flante, Vnde Dauid. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas,* de quo plura diximus cap. 2. num. 3. Hinc & propheta, de Christo loquens, *splendor (inquit) eius, ut lux erit,* quia videlicet claritas doctrinæ, & miraculorum eius, ad instar solis fugauit ignorantia nobis tenebras, & viam rectam qua

in

in cælum tenditur demonstrat, De eodem autem populo Iudæorum de quo prædixerat, populus qui ambulabat in tenebris, subdit per repetitionem.

6 *Habitantibus in regione vmbre mortis lux orta est eis.* Vbi obseruandum, quod mors corporalis non vera mors, sed vmbra mortis dicitur quia mortem illam secundam, qua anima in perpetuum a Deo separatur, obumbrat: De illa enim scriptum est. *Qui vicerit non ledetur a morte secunda,* Vnde præsens sæculum in quo vmbra mortis regnat, regio vmbre mortis dicitur. Hinc sanctus Gregorius verba illa Iob 3. *Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis,* explicans sic ait. *In scriptura sacra, vmbra mortis, aliquando obliuio mentis accipitur, aliquando imitatio diaboli, aliquando mors carnis. Vmbra enim mortis, obliuio mentis accipitur, quia ut superius diximus, sicut mors hoc quod interficit, agit ut non sit in vita, ita & obliuio hoc quod intercipit, agit ut nõ sit in memoria. Vnde, & recte quia Ioannes hebræorum populo eum cuius oblitus fuerant. Deum prædicare veniebat per Zachar. dicitur: *Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: In vmbra. n. mortis sedere, est a diuini amoris notitia in obliuio ne latefcere. Vmbra mortis imitatio antiqui hostis accipitur. Ipse. n. quia mortem intulit mors vocatur: Ioanne attestante qui ait: Et nomen illi mors. Per vmbra igitur mortis eius imitatio designatur, quia sicut vmbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum, de specie imitationis eius exprimentur, vnde & recte Isaias cum gentiles populos ab antiqui hostis cerneret imitatione defecisse, eosque ad veri solis ortum resurgere, quæ certo futura considerat, quasi ex præteritis**

narrat dicens: *Sedentibus in tenebris, & vmbra mortis lux orta est eis. Vmbra etiam mortis mors carnis accipitur Isai. 9. quia sicut vera mors est, qua anima se paratur a Deo, ita vmbra mortis est, qua caro separatur ab anima, Vnde recte voce martyrum per prophetam dicitur: *Humiliasti nos in loco afflictionis, Psal. 43. & cooperuit nos vmbra mortis. Quos. n. constat non spiritu sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed vmbra mortis dicuntur operiri. Hæc Sancti Gregorij verba adduxi, ut ex varijs acceptionibus illius nominis vmbra mortis, clarior præsentis loci Isaiæ intelligentia fiat. Hinc est etiam quod tribulationes, tristitia, & mors ipsa corporalis, non flagella sed quasi flagella dicuntur, quasi tristitia, & quasi mors iuxta illud quod scriptum est. *Et cum fecisset quasi flagellum, cepit eycere ementes, & vendentes. Et iterum: Quasi morientes, & ecce viuimus, quasi tristes semper autem gaudentes, quia, non mors, non tristitia vera, est sed vmbra quædam, & figura illius, qua in perpetuum reprobi afficientur.***

7 Possunt & per vmbra mortis peruersi homines designari, ut docet Sanctus Gregorius 3. mor. 3. in illa verba Iob 40. *Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus, quia de antiquo hoste scriptum est, Et nomẽ illi mors. Vmbra ergo mortis (inquit Sanctus) sunt omnes reprobi, quia illius nequitiam elationis imitantur, eiusque imaginem quasi vmbra expriment, dum eius in se malitiã similitudinem trahunt. Quia igitur gentes diaboli motus sequebantur & immitabantur, sicut vmbra sequitur motum corporis, ideo habitantibus in regione vmbre mortis lux orta est, cū illis Christus apparuit. Obseruandum est autem quod de populo*

Mors corporis vmbra mortis.

Apoc. 2.

Iob. 3. Greg. 4. mor. 17.

Ioan. 1.

Luc. 2.

Luc. 1.

Apoc. 6.

Aug. epil. 120. ad Honorat. c. 3. to. 1.

Psal. 17.

Abac. 3.

Ioan. 2.

2. Cor. 6.

Gregor.

Apoc. 6.

populo Iudæorum loquens propheta, inquit. *Populus qui ambulabat in tenebris*, de populo autem gentium subdit. *Habitantibus in regione umbræ mortis*, ut diuersum statû vtriusque populi notaret. Ille enim non stabat, non sedebat, sed ambulabat in tenebris; quia pergebat videns per speculum in enigmate, ut ad lumen Euangelij perueniret, & tandem facie ad faciem in patria Deû videret. Vnde & de Abraham veritas dicit. *Abraham pater vester exultauit ut videret diem meum*, idest Euangelium, quod ut explicat Sanctus Chrysostomus hom. 1. ad Rom. dies dicitur, quia umbram legis antiquæ eliminauit. Ille autem non ambulabat per fidem, sed sedebat, & habitabat in regione umbræ mortis, idolatriæ deditus, & in numeris peccatis atque infidelitatis tenebris obuolutus, *Lux* (inquit) *orta est eis*. Quid est quod de gentibus loquens propheta, apponit illam particulam *eis*, cum tamen de populo Iudæorum sermonem faciens, eã prætermiserit? Certe hoc diuerso loquendi genere vsus est propheta, ut Iudæorum duriciam subnotaret. Quamuis enim Christus principaliter fuerit Iudæis a patre promissus, & ad eorum salutem de cælo missus, ipso attestante. *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt Domus Israel*, Et Paulo affirmante. *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcissionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrû*, idest in propria persona ministrasse Euãgelium Iudæis circumcissis, ut adimpleret Dei promissionem patribus factam: tamen fructum incarnationis verbi, passionis & mortis eius (Iudæis magna ex parte excæcatis) gentes consequuti sunt, Vn

de, & Petrus ait Vobis, scilicet Iudæis, oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos existimastis cælestis promissionis, ecce conuertimur ad gentes. Ideo illis lux orta est, quibus illud competit. *Vobis timentibus non men menm orietur sol iustitiæ*. Nam cæteri desperati clamabunt aliquãdo præangustia spiritus gementes, & dicentes. *Ergo errauimus a veritate, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis*. Vnde volens propheta explicare quã pauci ex filiis Israel luce de cælo ex orta illuminati fuerint, & in veritate Euangelij permanferint, subdit.

8 *Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiã*. Significans iis verbis, non super omnes Iudæos sed super paucos, & obscuro genere natos, super piscatores, & omniũ nouissimos, lucem illam magnam illuxisse: iuxta quod & Paulus ait. *Sed non in pluribus beneuolentiam est Deo*. Et iterum. *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris: reliquæ saluæ sient*. Conuersus ergo propheta & loquens per apostrophem ad Deum, ut notauit Eusebius inquit, *Multiplicasti gentem*, scilicet Iudæorũ generatione carnali, quia fuerunt sicut arena maris, iuxta illud quod scriptũ est. *Faciãque semen tuum sicut puluerem terræ*. Et iterum: *Sic erit semen tuum sicut stellæ cali, & sicut arena maris*: non tamen magnificasti nec magnam fecisti lætitiã: quia non omnes in terra Zabulon & Nephthalim, & finibus Galilææ circa Iordanem: sed reliquæ secundum electionem crederunt in Christum. *Videte* (inquit Paulus) *vocationem vestram fratres, quia non multi potentes, non mul-*

Act. 13.

Malac. 4.

Sap. 5.

1. Co. 10. Rom. 9.

Euseb. C. sariensis. 9. demon. str. c. 8.

Gen. 13. Rom. 4.

1. Cor. 1.

ti no-

ti nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. Consonat hæc explicatio cum translatione 70. in interpretum, quæ sic habet. *Plurimã partem populi deduxisti in latiniã*, scilicet ad Christum, ut in illum crederent eiusque vestigia sequeretur. *Plurimam*, inquit, non omnem quia non omnibus Iudæis vera lux interiori illuxit, non omnes illuminauit. Multis enim est abscondita iuxta illud quod scriptum est, *Immanibus suis abscondit lucem*, idest Iudæis superbis, Euangelium & Christum. Dominum (ut explicat Gregorius) occultauit. Sed quia in fine mundi illis manifestabitur subdit: *Et præcipit ei ut rursus adueniat*. Vnde iterum scriptum est: *Qui præcipit soli, & non oritur, & stellæ claudit sub signaculo: Non oritur scilicet Iudæis, & cæteris qui in tenebris incredulitatis permanferunt, sed claudit stellæ, scilicet Apostolorum doctrinã, sub signaculo, ne ab impijs lux earũ videatur*. Expendatur illud verbum *sub signaculo*, designat enim tandem in fine sæculi, sigillum esse aperendum, ut lux Euangelij nunc Iudæis clausa, eis aliquando manifesta fiat. Vnde sanctus Gregorius idem verbum expendens sic ait: *Et quasi sub signaculo stellæ clausit, qui dum prædicatores suos per silentiũ intra semetipsos retinuit, cæcis iniquorũ mentibus cæleste lumen abscondit. Pensandum vero est, quia idcirco aliquid sub signaculo claudimus: ut hoc cum tempus congruit, ad medium proferamus, & sacro eloquio attestante didicimus; quod Iudæa quæ nunc deseritur, ad signum fidei in fine colligatur. Hinc namque per Isaia dicitur. Si fueris*

Iob 37.

Greg. 27. mor. 7.

Iob 9.

Grego. 9. mor. 3.

Isai. 10.

numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ saluæ sient. Hinc Paulus ait: *Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fiet*. *Qui igitur prædicatores suos nunc Iudææ oculis subtrahit, sed postmodum ostendit: quasi sub signaculo stellæ clausit, ut abscondis prius, & post coruscantibus astrorum spiritualium radijs, noctem perfidiæ suæ, & nunc repulsa non videat, & tunc illuminata deprehendat*. Hinc est quod duo illi prædicatores eximij dilata morte subtracti sunt, ut ad prædicationis vsus in fine reuocentur. de quibus per Ioannem dicitur: *Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ astantes. Quorum vnum in euangelio per semetipsam veritas pollicetur dicens: Helyas venturus est, & restituet omnia. Quasi ergo sub signaculo stellæ clausæ sunt, quæ & nunc occultantur, ne appareant: & post ut prodesse valeant, apparebunt*.

9 *Lætantur coram te sicut qui tantur in Messe*. Magnitudinem lætitiæ eorum, qui credituri erant in Christũ, & potissimè Apostolorum explicat duplici similitudine: Prima est messorum, quorum lætitiæ gaudium Apostolorum, & aliorum credentium, comparat: ut designet patres antiquos & prophetas olim in agro Domini laborasse, iugum legis & præceptorum eius portando: nos autem in labores eorum introisse, sicut scriptum est: *Alij laborauerunt & vos in labores eorum introistis: colligentes cum gaudio ex terra fructum, idest Christum in carne videntes, quem illi tot sæculis expectauerunt, ex terra illa, de qua scriptum est: Et terra nostra dabit fructum suum*. Hinc est quod statum veteris legis hiemi, statum autem Euangelij diebus vernis comparat Spiritus sanctus, cum ait:

Rom. 11.

Apo. 11.

Mat. 17.

1. Similit.

Ioan. 4.

Psal. 8. 4.

Iam

Ioan.

Chrysof.

Mat. 15.

Rom. 15.

Can. 2. *Iam enim hiems transiit imber abiit, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra. In hieme namque agricola terram scindit vomere, & cum magno labore & fatigatione semen agro mandat: sed in vere aut ætate fructum eius vberimum cum gaudio colligit, & in horreum mittit.*

10 *Sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia.* Secunda similitudo est triumphantium, quam tangit in his verbis. Spoliauerat inimicus genus humanum, virtutes & supernaturalia dona ab illo auferendo, cuius typum (vt dicit Ambrosius) gessit homo ille,

Luc. 10. *quem spoliauerunt latrones cum descenderet ab Hierusalem in Hierico, & plagis inpossitis abierunt se miuiuo relicto: sed per Christum hostibus deuictis hæc omnia cum maiori recuperavit cumulo. Ipse est enim de quo scriptum est: Cum*

Luc. 11. *fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Vbi notandū, quod aduersarius noster dicitur, fortis, quia non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret; quia, in collo eius morabitur fortitudo, quia

Job 41. *tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Armatus, quia ipsius hominis in quo habitat passionibus & peccatis, membris, & operationibus ad eum debellandum, & tanquam atrium suum custodiendum velut armis quibusdā validissimis se munit. Vnde Paulus membra peccatoris, arma iniquitatis appellat. Neque exhibeatis, inquit, membra vestra, arma iniquitatis peccato.*

Rom. 6. *Propter quod optima ratione principi huius mundi velut capiti con-*

uenit, quod de superbis scriptū est: Tetendit aduersus Deum manum suam *Job 19.*

& contra omnipotentem roboratus est: Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est: nam eadē bona a Deo accepta contra Deum, in arma conuertit. Vnde sanctus Gregorius: Erecto collo, inquit, contra Deum currere, est ea quæ creatori

displicent, cum audacia perpetrare, de quo recte dicitur: Cucurrit, id est, in malo opere obstaculum de aduersitate non habuit, de quo adhuc additur.

Et pingui ceruice armatus est. Pinguis ceruix est opulenta superbia, affluentibus rebus quasi multis carnibus fulta. Potens igitur iniquus pingui ceruice contra Deū armatur, quia rebus temporalibus tumens contra præcepta veritatis, quasi de magnitudine carnis erigitur. Quid enim paupertas nisi quædam macies, & quid rerum abundantia, nisi pinguedo est vitæ præsentis? Pingui ergo ceruice se contra Deum erigit, qui temporalem abundantiam in superbiam assumit; habent enim hoc potentes, & iniqui proprium, vt fallacibus diuitijs occupati veras Dei opes negligant, & quanto minus quod verum est inquirunt, tanto amplius falsis diuitijs extollantur. Hic ergo fortis armatus quasi atrium proprium animam a Deo creatam, & redemptā pacifice possidebat, tanquam Dominus, tamquam Princeps, tanquā Rex, sed tyrannus, sed iniquus, sed iniustus. Fortior autem illo id est Christus superueniens vicit eum, & eiecit foras. Scriptum est enim

Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras. Arma eius abstulit, in quibus confidebat, quia videlicet membra quæ tanquam arma iniquitatis seruebant peccato, iam cum feruore iustitiæ in sanctificationem seruiunt

Deo

Deo

Deo

Deo

Rom. 6. *Deo Apostolo dicente. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Spolia distribuit, quia vestes quibus spoliatus fuerat homo illi misericorditer restituit, vt vestiti coram illo, & non nudi inueniamur. Quod cum quanto gaudio credentium factum fuerit solus ille nouit qui ait, Sicut exultant victores capta præda, &c.*

11 Possunt etiam, hæc verba Prophetæ diuisioni Apostolorum adaptari qui repleti spiritu sancto, & gaudio diuersas mundi regiones inter se diuiserunt, non sine speciali spiritu sancti dispensatione vt spolia credentibus diuiderent id est eloquia Dei de quibus scriptum est,

Psa. 118. *Lætabor ego super eloquia tuasicut qui inuenit spolia multa, vbi vt adnotauit Gregorius Dei verba spolia idcirco dicuntur quia ad fidem Domini gentilitate transeunte Iudæi sacris eloquiis quibus induti fuerant exuuntur. Hæc ergo spolia, gentibus Apostoli, exultantes diuiserunt. Vnde, & de quodam illorum scriptum est. Benjamin lupus rapax. Mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Quibus profecto verbis vt Gregorius inquit Paulus Apostolus designatur de Benjamin stirpe progenitus. Qui mane prædam comedit, quia in primordijs suis fideles quos potuit rapiens crudelitati proprie satisfecit. Vespere spolia diuisit, quia fidelis postmodum factus sacra eloquia exponendo distribuit. Vnde & scriptum est, & argentum innocens diuidet: hoc est Dei verbum, quod est argentum igne examinatum.*

12 *Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti. Reddit causam propter quam fideles corā eo tanta lætitia erant decorandi, quia videlicet onere legis antiquæ & peccatorum suorum pondere Christus Dominus exoneravit illos, & refecit. Venite ad me (inquiens) omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiā vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meū suauē est, & onus meum leue: Onus commutatur pro onere, & iugum iugo separatur: sed onus graue pro leui, iugum importabile, & durum pro suauī, & portabili. Obserua quod triplici nomine legem antiquam designat. Primo illam appellat iugum oneris, quia videlicet iugum erat, quod vt Petrus ait, nec nos nec patres nostri portare potuimus, vt dictum est supra num. 2. Deinde*

Virgam humeri, quia videlicet delinquentes lex illa acerrime puniebat statim: erat enim lex iræ, lex iustitiæ, non misericordiæ, seuiebat semper, parcere nesciebat, vnde & Paulus ait: Lex iram operatur. Iram inquit, & vindictam non misericordiam, & gratiam. Tertio, sceptrum exactoris, quoniam subito stipendiū illud velut tyrannus, & importunus exactor suffocās homines exigebat de quo scriptum est. Stipendia percipi mors. Dicitur enim exactor ab exigendo eo quod sibi subiectum, & obligatum, importunæ præmit, & affligit, vt debitum contractum, vel tributum impositum soluat. Vel ex eo etiam virga humeri dicitur nā iustitiæ ministri reipublicæ, virgam iustitiæ humero appodiatam, portare solent, vt omnes eā videant omnes timeant, & caueant. Talis erat lex antiqua. Iugum oneris, virga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga hu-

ga humeri, sceptrum exactoris. Sed illam Christus superauit. Superauit inquit non destruxit aut fregit, non enim venit soluere legem sed adimplere. Superauit misericordia iustitiam, benignitas legis rigorem temperauit, quoniam miserationes eius super omnia opera eius. Sanctus Gregorius locum istum. *Isaiæ de onere peccati explicat. Sic enim ait. Eripiens gentilitatem Dominus superauit iugum oneris eius, cum eam aduentu suo ab illa dæmoniæ tyrannidis seruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cum percussione illius quæ ex peruerso opere grauiter deprimebat, ab humano genere redemptor compefcuit. Superauit sceptrum exactoris eius, cum regnum eiusdem diaboli, qui pro pestifera per-
petratione vitiorum exigere consueuerat debita tributa pænarum, de fidelium corde destruxit.*

13 *Sicut in die Madian. Ponit exemplum vt explicet qualiter iugum legis antiquæ, & peccati onus superauerit. Sicut in die, (inquit) Madian. Vicit Gedeon madianitas ad prælium cum trecentis viris cõfidenter pergens. Quos non loriceis non lanceis, non gladijs, sed tubis, lampadibus; & lagenis armavit.*

Indic. 7. Scriptum est enim Iudicum 7. quod accẽsas lampades intra lagunculas miserunt: & tubas in dextera. lagnas autem in sinistra tenuerunt, & ad hostes suos venientes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarum sonitu, illinc lampadum coruscatione territi hostes, sunt in fugam conuersi. Atque typum, expende mysterium. Christus Dominus ipse est Gedeon, ipse fortis præliator, de quo scriptum est. Dominus fortis & potens: Dominus potens in prælio.

Clamat Gedeon: *Quodcunque me videritis facere, facite. Clamat, & Christus. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Ille præcedit, vt milites suos doceat, quid, vt victores euadant, facere debeant. Quid fecit ille? Intra lagenam corporis, lucem abscondit diuinitatis tubam apprehendit in manu, quia quod verbo docuit, opere adimpleuit. Cecinit tuba, vt frangeretur lagena, suspensus enim fuit in patibulo, quoniam veritatem Euangelicam mundo annunciauit. Sed fracta lagena corporis, lux apparuit Euangelij per quam vmbra legis antiquæ superauit. Sic mundum vicerunt, & martyres, ducem suum Christum sequentes. Vnde Gregorius. *Armati (inquit) venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri: sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus, Qui sonu erunt tubis, dum prædicant: confregerunt lagnas, dum soluenda in passione sua corpora hostilibus gladijs supponunt, resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscauerunt, moxque hostes in fugam conuersi sunt: quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, lucem veritatis fracti, quod impugnaverunt crediderunt.**

14 *Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Exponit propheta in hoc versu quod dixerat supra, sicut in die madian, & assignat discrimen inter modum quo Christus Dominus & sequentes ipsum aduersus inimicum triumpharunt, & formam quam in bellis gerendis seruant alij. Nam bella humana non sine tumultu fiunt, & sanguinis effusione;*

& ma-

& manubiæ auferuntur, tumultuatione bellica. Sunt enim hominum victoriæ sæuitia & crudelitate plena. At Domini exercituum victoria non fiet vulgari modo, non in tumultu, neque in profuuiio sanguinis inimicorum, sed suum proprium pro hominibus fundendo, auitijs & peccatis vestimenta sua, hoc est in se credentes emundabit, igne illo maculam suorum delictorum auferendo, de quo Ioannes ait: *Ego quidem aqua baptizo vos; venit autem fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne. Et respondet hæc Isaiæ sententia verbis illis quæ dixerat supra. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in Spiritu iudicij, & spiritu ardoris, Vbi per sanguinem tetra intelligit peccata, & per spiritum ardoris sacrum baptismum designat, in quo ignis Spiritus sancti datur credentibus, quo eorum mentes purificantur. Vide supra cap. i. num. 24. & capite quarto numero decimo.*

15 Sanctus Hieronymus per combustionem, & ignem, ignem intelligit inferni, in quo violentus prædatur, id est diabolus cum suis in sempiternum torquetur, sic enim ait: *Quomodo enim vestis quæ humano sanguine cruentata est, lauari non potest, sed infecta sanguine, igne comburitur, vt macula cum vestimento sædi cruoris intereat: sic diaboli violenta prædatio & tumultus ac turba, quibus humanum sibi subiecerat genus gehennæ ignibus deputata sunt. Vbi obseruandum, quod septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. Quoniam omnem stolam congregatam dolo, & vestimentum cum commutatio-*

ne restituent, & volent, vel cupient, esse igne combusti, Quibus verbis significatur, quod sua propria voluntate pœnas illas sempiternas in current, qui per superbiam Deum offenderint. Vel sic: Cupient esse igne combusti, id est tanta erit eorum miseria, vt velint potius igne illo consumi, quam viuere tot cruciatibus vexati, sed desiderabunt mortem, & fugiet mors ab eis. In textu hebraico vbi nos legimus vestimentum mistum sanguine; habetur vestimentum, retaliatum, siue in capita eorum versum, nam qualia vnusquisque gessit in vita, talia recipiet in morte, sicut scriptum est: Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis; & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplũ, quantum glorificauit se & in delicijs fuit: tantum date illi tormentum & luctum.

16 *Paruulus enim natus est nobis & filius datus est nobis. Duplicem naturam scentis Christi indicat naturam, diuinam videlicet, & humanam, vt notauit Concil. Spalense secundum actione 13. Humanam quia paruulus in terra de matre sine patre natus, diuinam, quia Filius datus est nobis; ille videlicet, qui ab æterno de Patre, sine matre natus est. Vtraque natiuitas admirabilis, vtraque in effabilis, in comprehensibilis vtraque, sed in generatione æterna, non paruulus, sed magnus, non singulariter nobis, sed sibi, & omnibus creaturis, quibus postea suam bonitatem, aut gloriam communicauit, natus est: at quando in plenitudine tẽporis, Virginis clauso exijt ex utero, totus est nobis paruulus natus. Vnde Bernardus: Magnificetur, inquit, & a nobis paruus, magnus Dominus, quos vt faceret ma-*

Hh 2 gnos

Apo. 13.

Duplex natura Christi.

Bern. ho. 3. sup. misus est circa finem.

gnos factus est paruulus: Paruulus ait: natus est nobis, & filius datus est nobis. Nobis inquam, non sibi, quia utique ante tempora multo nobilius natus ex patre, nasci temporaliter non indigebat ex matre, non Angelis quoque, qui cum magnum haberent, paruulum non requirebant, nobis ergo natus, nobis & datus, quia nobis necessarius. Iam de nobis nato, & dato faciamus ad quod natus est, & datus. Utamur nostro in nostram utilitatem, de Salvatore salutem operemur. Ecce paruulus in medio statuitur. O paruulus, paruulis desideratus. O vere paruulus, sed malitia non sapientia. Studeamus effici sicut paruulus iste: discamus ab ipso, quia mitis est & humilis corde: ne magnus videlicet Deus, sine causa factus sit homo paruulus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus. Sanctus etiam Ambrosius libro secundo de fide ad Gratianum cap. 4. sic ait: Et si ex patre natus, non tamen nobis natus, sed datus est, quia non filius propter nos, sed nos propter filium. Neque enim nobis natus est, qui & ante nos natus est, & totius est conditor creaturae, neque nunc primum nascitur, qui erat semper, & erat in principio, sed illud quod non erat nobis nascitur, hoc est puer ex Virgine, corpus ex Maria. Vide supra cap. 8. num. 8.

Amb. to. 4

17 Nobis igitur natus est, & nobis datus, ut humilitatem eius, & charitatem sectantes, ad vitam peruenire mereamur aeternam. Sed sunt plerique, quibus nondum, natus est Christus, nondum datus, illi videlicet, qui nec fide Christum tenent, neque opere sequuntur; qui & si fateantur se nosse Deum, factis autem negant qui suis malis edocti dicent aliquando id quod Sap. 5. scriptum est: Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiae lumen non luxit no-

Sap. 5.

bis, & sol intelligentia non est ortus nobis. Vnde sanctus Bernardus: Sunt, inquit, quibus nondum natus est Christus, quomodo enim operatur eius humilitas, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequallem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Quae illius humilitatis vestigia in ijs, qui adhuc toto desiderio terrenis diuitijs, & honoribus inhiant? Expendatur illa causalis, enim, reddit quippe rationem propter quam peccatores, qui in sua malitia vsque ad finem perfliterint debeant post aduentum Christi atrocioribus tormentis cruciari, quia paruulus natus est nobis. Sicut enim Christus honor est credentibus, & gloria, ita & non credentibus, in grauius eorum iudicium conuerteretur, iuxta illud quod scriptum est. Si non renissem, & locutus

Ber. fer. 4. Resurrec.

Ioan. 11.

18 Et filius datus est nobis. Non dicit neque explicat ad quid datus sit nobis. Nam ad omnia datus est, ad omnia condonatus: Datus enim est in fratrem, iuxta illud Cantico- rum 8. Quis mihi det te fratrem meum suggestentem vbera matris meae? Datus in Doctorem, secundum illud Ioe- lis 2. Filij Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiae. Datus in propugnatorem, Isaia 19. Mittet eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos. Datus in pastorem. Ezechielis 34. Et suscitabo super eos pastorem vnum, qui pascat eas. Datus in cibum. Ioannis 6. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Datus in pretium redemptionis. Matthaei 20. Filius hominis non ve-

Ex S. Tho. sup. Isai.

Can. 8.

nit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Datus in praemium remunerationis, iuxta illud Apocalip. 2. Vincenti dabo comedere manna absconditum. Hinc est illud quod canit Ecclesia:

In hymn. Corporis Christi.

Se nascens dedit sotium.
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in praemium.

19 Per fidi autem Iudaei in sua, vsque in hodiernum diem infideli-

tate persistunt: Messiam in lege promissum expectantes, quorum duritiam praesens locus Isaiae redarguit, & alia quam plurima testimonia sacrae Scripturae, ex quibus sanctus Matthaeus Euangelista manifeste ostendit, iam esse adimpletum, id quod in praesenti loquens de futuro per modum praeteriti, propter certitudinem prophetiae, annunciat Isaia. ut ex discursu totius Euangelij colligitur, quod ad breue copendum in praesenti reducere statui, ut ex illo iudaicam perfidiam vnusquisque possit conuincere.

DISCVRSVS

TOTIVS EVANGELII SANCTI MATTHAEI,

Ex quo Messiam in lege promissum aduenisse, illumque fuisse Christum Dominum comprobatur.

Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.

20 Ex Petro Aureol. in copen. S. Scrip. p. 7. & Georg. Aeder. li. 3. parti. 10. Theo-

TOTVS autem Euangelij secundum Matthaeum, discursus ad hoc vnum tanquam ad scopum destinatur, ut ostendat Christum Dominum Redemptorem nostrum esse verum

Messiam in lege promissum, & prophetis. Id quod efficaciter probat tali virtualiter vtens argumento. Ille tanquam verus Messias habendus est, atque ab omnibus venerandus, in quo adimpleta sunt omnia oracula, & signa, quae de illo in lege & Pro-

tab. 14. v. que ad 36

& Pro-

& prophetis prædicta sunt: sed omnia hæc signa & oracula sunt in Christo Domino impleta, ille ergo ab omnibus tanquam verus Messias recipiendus est. Maior cum consequentia ita sunt per se notæ, ut nulla prorsus indigeant probatione. Minorè nititur sanctus Matthæus in discursu totius Euangelij ostendere, ex viginti duobus signis, quæ de venturo Messia prædixerunt prophetæ, quæ etiam suo ordine ostendit fuisse in Christo Domino adimpleta.

Isai. 11. 21 Primum signum Messia fuit, propagatio ex regia stirpe David, cuius secundum carnem filium esse testantur Isaias, cum ait: *Et egredietur virga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascendet, quem locum de Messia promisso interpretantur Origenes, sanctus Hieronymus, & S. Bernardus, ut super eundem locum patebit. Idem signum explicat Hieremias, cum ait: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen iustum, & regnabit Rex & sapiens erit. Quod etiam David regi fuerat a Domino sub iuramento repromissum. Ait enim: Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hoc autem signum in Christo Iesu adimpletum fuisse probat Matthæus cap. 1. in principio. Vbi ostendit Christum, secundum carnem filium esse David, & Abraham. eius genealogiam describens a Ioseph vsque ad Abraham, in qua simul etiam enarrat genealogiam beatissimæ Virginis Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Ait enim Damascenus: Quod Ioseph ex Davidica tribu descenderit, Matthæus, & Lucas sacratissimi Euangelistæ dilucide monstrarunt. Sed Mat*

thæus quidem ex David per Salomonem deduxit Ioseph: Lucas autem per Nathan: Sanctæ vero Virginis ambo siluerunt. Decet autem scire non fuisse morem hebrais, neque diuinæ Scripturæ genealogias texere mulierum. Nam lex fuit tribum non desponsare ex alia tribu. Atqui Ioseph ex Davidica descendit & iustus erat, hoc enim de ipso diuinum testatur Euangelium. Non igitur præter legem sanctam virginem ad desponsationem duxisset, nisi ex eius sceptro descendisset. Cum igitur ostendit Euangelista descensum Ioseph, satisfactum esse putandum est. Ecce Christus Deus & homo in fine regalis lineæ constituitur tanquam hamus, quo Leuiathan hoc est diabolus, & princeps huius mundi capiendus erat, sicut scriptum est: *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Super quem locum B. Greg. ait: *Huius hami linea illa est per Euangelium antiquorum patrum propago memorata. Nam cum dicitur, Abraham genuit Isaac: Isaac genuit Iacob: ceteri successores interposito Ioseph nomine, vsque ad Mariam Virginem desponsatam describuntur, quasi quedam linea torquetur, in cuius extremo incarnatus Dominus, id est hamus iste ligaretur: quem in his aquis humani generis dependentem aperto ore istæ cætus expteret. Sed eo per satellitum suorum scævitiam morso, mordendi vires ulterius non haberet. Ne ergo iste humanis morsibus cætus insidiâs, quos vellet ultra deuoraret, hamus hic raptoris fauces tenuit, & sese mordentem momordit. Incarnationem igitur unigeniti filij fidei famulo indicans Deus ait: *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Subaudi, ut ego; qui ad raptoris mortem incarnatum unigenitum filium mitto, in quo dum mortalis caro conspicitur, & immortalitatis potentia*

Iob 40.
Greg. 33
mor. 9.

non videtur: quasi hamus quidam inde deuorantem perimit, Vnde acumen potentia quo transfigat occultat. Obseruandum est autem quod Matthæus descendendo ab Abraham vsque ad Ioseph generationem Saluatoris enarrat; Lucas autem ascendendo a Ioseph vsque ad Deum, ut agnoscas, quoniã ille nos ad eum ascendere facit, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis.

Isai. 7. 22 Secundum signum quod de venturo Messia prædixerunt prophetæ, fuit natiuitas illius ex Virgine, quam Isaias prænuñtiauera dicens. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Quod etiam Sanctus Ezechiel notauit, cum dixit. *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transiet per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi.* Alia testimonia Prophetarum, quæ de hoc signo præloquuntur adduximus cap. 7. n. 24. 25. & 26. Sed qualiter hoc signum Christo Domino conueniat, narrat Euangelista eodem ca. 1. ab illo versiculo: *Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, ante quam conuenirent, inuenta est in utero habens de Spiritu sancto.* Vbi manifestat generationem Christi mirabilem, non virili semine, sed mystico spiramine factam fuisse. Quod etiam Sanctus Lucas confirmat, cum ait. *Missus est Angelus Gabriel a Deo in Ciuitatem Galilee, cui nomen Nazareth ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de Domo David, & nomen virginis Maria.* Et ne perfidi Iudæi calumniarentur, & dicerent, illam ante partum quidem Virginem extitisse, non in partu, neque post partum, interrogationem prudentissimam subiungit virginis: *Quomodo fiet istud*

Luc. 1.

quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Quasi dicat, Non quæras ordinem naturalem, ubi quæ pertractantur mysteria naturam superant & transcendent. Non obstabit quod dicis, quoniam virum non cognosco, quinimo eo ipso continget, quod es coniugis in experta. Nam si virum experta fuisses, non digna censereris hoc mysterio, non quia prophanum sit coniugium, sed quia virginitas potior. Et ut scias qualiter propheta, & Euangelista velut duo cherubin se in vicem respiciant, postquam Matthæus docuit, de Spiritu sancto Beatam Virginem concepisse, subdit. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam. Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel.*

Isai. 7. 23 Tertium signum fuit apparitio stellæ, quæ nouo quoddam gaudio natiuitatem venturi, gentibus nunciaret, cuius meminit propheta cum dixit. *Orietur stella ex Iacob, & consurget Virga de Israel: aduentus Magorum aduenientium stella duce, ut natum Regem adorarent offerentes ei numera, iuxta illud psal. 71. Reges Tharsis & Insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducent, & adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruiunt ei.* De quo etiam Isaias ait. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Isai. 60. reges in splendore ortus tui. Et iterum: Omnes de sabba venient aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes.* Hoc autem signum in natiuitate Christi Domini adimpletum fuisse probat Mathæus c. 2.

Chryf. apud S. Th. intab. aur.

Isai. 7.

Num. 24

Vbi historiam narrat magorum, & qualiter ducti stella, quæ illis in Oriente apparuit in Bethelam uenerint, & adorauerint puerum offerentes ei munera, aurum, thus, & mirram?

24 Quartum signum fuit occisio crudelis innocentum, qui propter Saluatorem venturum occidendi erant ab iniquo rege. Huius notæ meminit Hieremias propheta cū ait. *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt.* Hoc autem signum in aduentu Christi Domini fuisse adimpletum ostendit Euangelista narrans fugam pueri Iesu in Ægyptum, & Herodis furorem, qui mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem ab imatu, & infra: vt inter illos agnum Christū occideret. Et vt scias hoc non casu fuisse factum, sed vt scriptura impleretur: subdit Euangelista. *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem. Vox in Rama audita est ploratus, et ululatus multus Rachel plorans filios, & noluit consolari, quia non sunt.* Et de hoc agit Sanctus Matthæus eodem cap. 2. ab illo versiculo, tunc Herodes videns &c. Vbi expende Christi benignitatē, qui vt in maiori abundantia suum sanguinem preciosum in perfecta ætate inter duos latrones pro nobis funderet, noluit, dum esset paruulus ab iniquo Rege inter innocentes trucidari. In cuius signum scriptum est. *Non coques agnū in lacte matris suæ.* Quæ verba explicans Sanctus Augustinus sic ait. *Hoc vero quomodo obseruetur ad proprietatem verborum aut non est, aut non elucet. Intellectum tamen de Christo approbo, quod hac pro-*

phetia prædictus est non occidendus a Iudeis infans, quando Herodes quærens eum vt occideret, non inuenit, vt coques quod dictum est, pertineat ad ignem passionis, hoc est tribulationem. Vnde dicitur, *Vasa figuli probat fornax* Eccle. 17. & homines iustos tēratio tribulationis. quia ergo non est tunc infans passus, cū quærente Herode huiusmodi periculū imminere videretur, prædictum est his verbis. *Non coques agnum in lacte matris suæ.* Vnde, & Chrysostomus ait. *Sanctus quoque; Moyses quod Christus Dominus infans, adhuc lactēs minime possit occidi, his verbis testatus est, dicens: Non coques agnum in lacte matris suæ.* Id ipsum significans Christum Dominum nostrum, qui verus agnus Dei est, non nisi maturo tempore pati oportere.

25 Et sicut stella matutina ortum solis statim futurum annūciat, & diei certissimum signum est, ita quoque in scripturis sacris præmittitur ante verbum Ioannes Baptista, qui tanquam stella matutina aduentum illius nuntiaret, qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. & corda hominum ad percipiendū claritatem solis præpararet. Ait enim Augustinus. *Præmissus est, scilicet Ioannes Baptista, velut vox ante verbum, lucerna ante solem, præco ante iudicem, seruus ante Dominum, amicus ante sponsum.* Et quia vniuersum mundum peccatorum tenebræ, & nox infidelitatis opresserant, & solem iustitiæ aspicere non valebant, Beatus Ioannes quasi lucerna præmittitur, vt cordis oculi qui lippitudine iniquitatis oppressi fuerant, magnum & verum lumen videre non poterant, ad lumen lucernæ primum quasi tenuem splendorem videre consuescerent, vt paulatim peccatorum nubilo remoto, & infi.

Chrys. ho. 2. ex var. riji in Math. com. 2.

Aug. serm. in natali s. Ioan. Ba. p. 117.

Hier. 3.

Exod. 23. Aug. li. 2. quæst. super exod. 9. 90.

infidelitatis humore digesto, adueniente Christo ab illo cælesti lumine latificari possent potius quam retorqueri. Sicut enim lippientes oculos ad videndū prouocas, si exiguum splendorem lucernæ ostenderit, & amplius crucias si lumen magnum ingesseris: ita Dominus, & Saluator noster, qui est lumen verum, nisi prius Beatum Ioannem velut lucernam præmitteret, claritatem eius totus mundus sustinere non posset. Hoc autem aduentus Saluatoris signum Dominus ipse per Malachiā dedit. Ecce (inquiens) Ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Quem locum de præcurfore verbi redemptoris venturi interpretatur Sancti patres, imo, & Christus ipse cum ait. *Quid exitis in desertum videre? Arundinem venio agitatum? Sed quid existis videre hominem mollibus vestitum? Ecce, qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt, sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquā prophetam.* Hic est enim de quo scriptum est. *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante.* Idem signum est Isai. 40. Isaias prædixit, ait enim, *Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Vbi (vt notauit Iustinus in dialogo aduersus Triphonem) inter alia signa data veteribus, vt Christum venientem agnoscerent, hoc vnum est quod hoc loco describitur, quod Ioannes præcurus esset ei, & præcurfor eius esset futurus. Et vt scires quoniam statim post huius vocis sonitum Verbum patris caro factum erat venturum,

subdit statim propheta. *Et reuelabit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.* Et post pauca. *Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur, ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo.*

26 Hoc autem signum nisi ceciderit esse velint Iudæi, sicut & sunt, adimpletum esse in aduentu Christi agnoscent si attente legerint, quæ Euangelista refert cap. 3. in quibus narrat pœnitentiam Ioannis in deserto, prædicationem illius annuntiantis & baptizantis Christū, & affirmat illum esse, qui dictus est per Isaiam prophetam dicentē. *Vox clamantis in deserto parate viam Domini rectas facite semitas eius.* Vbi obserua cum Sancto Chrysostomo, quod Ioannes congrua ratione vox dicitur, sed Dei filius verbum. *Vox enim, ait, est sonus confusus nullum secretum cordis ostendens, sed hoc tantummodo significans, quia vult aliquid dicere ille qui clamat, verbum autem est sermo rationabilis mysterium cordis aperiens.* Adhuc vox inter animalia & homines communis est verbum autem hominum tantum. Ideo ergo Ioannes dictus est vox, non verbum, quia per Ioannem neque misericordias suas Deus neque iustitias, neque ante constitutionem mundi præparata consilia demonstrauit, sed hoc tantummodo quia aliquid magni facere, Deus in hominibus meditabatur. Postea autem per filium suum plenissimum mysterium suæ voluntatis aperuit, ideo & dictus est verbum.

27 Sextum signum fuit admirabilis abstinentia, & ieiunium, quo afflicta est anima illius, atque tentatio Diaboli post ieiuniū subsequuta in deserto. Hoc signum præconstruerunt prophetæ. Ait enim Do-

Chrys. ho. 3. imperf. in Matth. col. 2.

Pf. 108.

minus per psalmistam. Excussus sum sicut locusta. genua mea infirmata sunt a ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. Vbi forsitan illa verba, excussus sum sicut locustæ, impulsû designât, quo Spiritus sanctus expulit Christum in desertum. Locustæ namque vento flante ab vno loco in alium transferuntur. Tëratio nis autem Diaboli mystice meminit Zacharias dicens. *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat a dextris eius, ut aduersaretur ei.* Quem locum de Christo Domino interpretantur multi Patres, inter quos est Tertullianus lib. aduersus Iudæos prope finem, Chrysostomus homilia 5. ex varijs in Matthæum tom. 2. Sanctus Hieronymus in commentarijs super psalmum 108. & 109. Origenes ho. 14. in Lucam. Quamuis ad literam de Iesu filio Iosedech, multi intelligant prædictum locum, inter quos est Sanctus Cyrillus, & Beda super Epistolam Iudæ, Euthymius in commentarijs super psalmû 108 in illa verba. *Diabolus stes a dextris eius.* Nihilominus negari non potest, quin saltem allegorice prædicta prophetia Christum Dominum respiciat. Id quod expresse fatentur Sanctus Hieronymus lib. 2. contra Iovinianum paulo post principium August. lib. 12. contra faulstû cap. 36. & Iustinus martir in dialogo cum Triphone circa finem Hæc autem omnia fuisse in Christo Domino adimpleta probat Matthæus cap. 4. in principio, vbi ieiunium Saluatoris refert, & tentationem Diaboli in deserto. Et vt historia prophetiæ correspondere videatur Sanctus Marcus, idem referens quod Matthæus ait. *Et statim spiri-*

tus expulit eum in desertum. Vbi illud verbum, expulit, correspondet vaticinio prædicenti. *Et excussus sum sicut locustæ.*

28 Septimum signum fuit prædicatio primum facta in terra Zabulon, & Nephthalim, atque vocatio discipulorum, qui illum tanquã magistrum, & doctorem secuturi erant. Huius signi meminit Isaias cum ait. *Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & Nephthalim, & in Isai. 9. nouissimo aggravata est via maris trans Iordanem Galilæe gentium.* Populus qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, &c. Et iterum ait: *Liga Isai. 8. testimonium signa legem in discipulis meis.* Et post pauca: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Lege eodem cap. 4. 5. Matthei ab illo versiculo, *Cum autem audisset Iesus, vsque ad finem capituli, & luce clarius videbis Euangelistam efficaciter comprobare veritatem, prophetiæ respondere.* Refert enim Christum Dominum cœpisse prædicare regnum Dei in finibus Zabulon, & Nephthalim. Et aduertit hoc factum fuisse, *Vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam. Terra Zabulon, & terra Nephthalim via maris trans Iordanem Galilæe gentium, populus qui ambulabat in tenebris, &c.* Ac denique subiungit Dominum Iesum iuxta mare galilæe vocasse duos fratres videlicet, Simonem Petrum, & Andream fratrem eius, ac deinde alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, qui statim relictis rebus, & patre, sequuti sunt eum. Vbi obserua quod olim duos fratres vocauit Dominus Moysen videlicet, & Aron, & misit illos ad Pha-

Pharaonem, vt filios Israel educerent de Aegypto, & populum Dei per desertum ad terram promissionis tendentem gubernarent, & sub lege scripta eos custodirent, Cum autem Euangelium omni creaturæ in vniuerso mundo per Apostolos prædicaret, quatuor fratres elegit, qui legis gratiæ fundamenta essent post Christum, & illam mundo nunciarent. Vtrobique fratres ad legem stabilendam eliguntur, quoniam omnis lex, omnis Ecclesia in charitate & vnitatem statuenda est, & ædificanda: sed ibi duo, hic vero quatuor fratres in ministeriû legis adhibentur, vt scias quoniam lex gratiæ in maiori dilectione, & vnitatem stabilita est, quam antiqua. Audi quid sanctus Chrysostomus loquens de his fratribus dicat: *Erant, inquit, habitatione ciues, dilectione concordantes arte officij pares, fraternitate pietatis coniuncti; ideo sic vocauit & istos, ne tot bonis rebus coniunctos dissimilis vocatio separaret. Gratiöse aliquis de hac duplici fratrum vtilitate locutus est, quoniam omnis Ecclesia præcipue in charitate fuerat construenda, sicut ipse dicit; Hoc est autem mandatum, vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos.* Et iterum: *In hoc cognoscent homines, quod mei estis discipuli, si charitatem habueritis inter vos. Sicut enim in corporali ædificio lapis ad lapidem cemento mediante constringitur, sic in ædificio Ecclesiæ, Christianus ad Christianum charitate mediante connectitur. Ideo super fraternitatem charitatis Ecclesiæ composuit fundamenta, vt radicibus charitatis exuberans, quasi humor ascendat in ramos. Et hoc supernaturalem charitatem, vt non solum per gratiam, sed etiam per naturam ipsa charitas firmior habeatur. Sic enim fecit Deus in veteri testamento; ædifica-*

Chry. ho. 7. imperf. in Matth. cir. mediû 10. 2.

Ioan. 15.

Ioan. 13.

turus enim populum illum per legem supra Moysen & Aaron fratres posuit ædificationis initium. Quoniam autem abundantior gratia futura erat noui testamenti quam veteris, ideo populum illi quidem ædificauit secundum vnam fraternitatem, hunc autem secundum duas.

29 Octauum signum est potestas legislatiua, quam deuenturo Messia prædixerunt propheta. Isaias quidem 30. cap. *Et non faciet auolare a te vltra doctorem tuum. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis, nec ad dextram, neque ad sinistram. Quem locum de Salvatore in lege promisso interpretantur sanctus Hieronymus super eundem locum, & alij Patres. Ostræ quoque idem signum respiciens ait: *Tempus autem requirendi Dominum cum venerit, qui docebit nos iustitiam.* Quæ verba etiam de Messia in lege promisso intelligunt sanctus Hieronymus super eundem locum, & multi ex doctissimis Hebræis, vt Galatinus refert lib. 3. contra Iudæos cap. 29. Idem signum explicant verba illa Iohannis 2. *Filij Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ.* Christum videlicet, qui est legislator, de quo scriptum est: *Etenim benedictionem dabit legislator. Psal. 83.* Et iterum: *Non est similis ei in legiflatores. Tob. 36.* Ipse enim iustitiam docebit, & falsam doctrinam a Scribis, & Pharisæis introductam, & legi permixtam exterminabit. Quod & Isaias propheta prædixit supra capite secundo cum ait: *Et excoquam ad purum schoriam tuam, vt in eodẽ cap. num. 64. dictum est. Hæc autem omnia fuisse in Christo Domino cõ-**

Osea. 10.

Mat. 1.

pleta probat Euangelista cap. 5. 6. & 7. Nam in cap. 5. refert qualiter Christus vt perfectiorem legis Euāgelicæ prædicaret, ascendit in montem, & aperiens os suum tanquam

Mat. 5.

Doctor docebat discipulos suos dicens; *Beati pauperes spiritu, &c.* Deinde ostendit in quo vera iustitia consistat, explicans quædam præcepta decalogi malè a Scribis, & Pharisæis intellecta, & corrupta, & de hoc agit ab illo versiculo: *Dico autem vobis nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* vsque ad finem capituli. Mox in cap. 6. docet hypocrisim fugiendā esse præcipuè in elemosynis faciendis, & orationibus ad Deum, circa quas discipulos instruit, orationem Dominicam stabiliendo, & eos exortando, vt spem omnem suam in patria cælesti constituent. Denique in ca. 7. docet iudicia temeraria vitanda esse, & alia documenta salutaria circa varias virtutes constituit, quæ omnia manifestè indicant Christum Dominū esse magnum illum prophetam, & doctorem, de quo loquens Moyses prædixit. *Prophetam degente tua, & de fratribus tuis suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.*

Deut. 8.

30 Signum nonum de venturo Messia per prophetas prædictū fuit deifica operatio, & coruscatio miraculorum, quibus suam doctrinam confirmavit. Hoc signum expresse constituit Isaias cum ait: *Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet, sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorū.* Humanitas quippe redemptoris promissi propter coniunctionem ad verbum potestate quadā pollebat excellentiæ, qua naturam poterat immutare, & miracula facere. Idem

Isai. 35.

signum prædixerat Isaias supra. *Ecce ego, inquit, & pueri mei, quos dedit Isai. 8. mihi Dominus in signum, & portentū Israel a Domino exercituum, qui habitant in monte Sion. vt explicatum est superius cap. 8. num. 29. & 30. Vbi expendimus verba illa psalmi: Tu es Deus, qui facis mirabilia magna solus, quæ eandem potestatem facienti miracula virtute propria in verbo incarnato reperiri, designant.* Hanc autem excellentiam Christo, Domino competere probat sanctus Matthæus ex pluribus a Christo miraculis factis, quæ refert c. 8. & tribus sequentibus: nam in c. 8. plura miracula narrat. Primo enim descendens de monte Leprosum mundauit. Secundo puerum Centurionis paralyticum curauit. Tertio, socrum Petri a magnis febribus liberauit. Quarto, multis demonia habentibus, & varias infirmitates medelam tribuit. Et hæc, inquit Euangelista facta fuisse, vt adimpletetur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: *Ipse infirmitates nostras accepit, & agrotationes nostras portauit.* Quinto, sanat paralyticum iacentem in lecto, cap. 9. in principio. Sexto, filiam cuiusdam Principis iam defunctam suscitauit a mortuis: & mulierem, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis a pro fluuio liberat tactu fimbriæ. Denique in fine eiusdem capituli docet Euāgelista Christum Dominum omnem languorem, & omnem infirmitatem curasse. Confirmat hæc omnia idem Euangelista in cap. 10. ex potestate, quā Christus Dominus duodecim discipulis tradidit, *spirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Vbi consequenter quædam præcepta

Isai. 53.

cepta illis tradidit instruens eos, qualiter in prædicatione Euangelij se gererent. Vltimo in ca. 11. Ioanni per duos discipulos inquirenti: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Respondit: *Euntes renuntiate Ioanni, quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: Insinuans se Messiam esse promissum in lege, de cuius aduentu prædixerat Isaias: Tunc aperientur oculi cæcorum, &c.* Neque esse alium, sicut perfidi Iudæi expectant, expectandum.

Isai. 42.

31 Decimum signum est pacifica, & humilis venturi conuersatio, de qua prædixerat Isaias: *Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedit spiritum meum super eum: iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret: & linum sumigans non exstinguet. In veritate educet iudicium. non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insula expectabunt.* quæ verba sanctus Augustinus lib. 20. de Ciuitate Dei, cap. vltimo, & Epiphanius lib. 2. contra hæreses, & alij Patres de Messia in lege promisso interpretantur, qui licet secundum diuinitatem, æqualis sit Patri, secundum humanitatem minor est patre. Ipse enim ait: *Quia pater maior me est.* Vnde & nomen serui illi congruere potest. Scriptum est enim: *Quia filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis.* Et iterum: *Seruire me fecisti in peccatis tuis.* Hanc autem pacificam conuersationem, & humilem Christo Domino

Ioan. 14.

Mat. 20.

esse propriam probat sanctus Matthæus cap. 12. vbi refert qualiter discipulos suos a calūnia Pharisæorum defenderit, dicentium: *Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbato.* Quibus respondet; *Misericordiam volo, & non sacrificiū.* Narrat etiam, quam patienter responderit Pharisæis calumniatibus eius miracula, & dicentibus: *Hic non eijcit demonia, nisi in Belzebul principe demoniorum.* Et in eodem cap. adducit Euangelista auctoritatem Isaiæ inductam, docens fuisse in Christo Domino adimpletam. Ait enim: *Iesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce puer meus quem elegeri, &c.*

32 Vndecimum signum de Messia venturo per prophetas sacros prædictum; fuit parabolica locutio, qua abscondita mysteria rudi populo explicuit. Hoc signum notauit propheta regius, cum in persona illius loquens dixit: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Isaias quoque cap. 6. id ipsum insinuat: *Excæca, inquit, cor populi huius & aures eius aggraua, & oculos clauda, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, &c.* Quare autem Scriptura sacra sæpissime vtatur parabolis, ac metaphoricis locutionibus, explicatum est supra in præfatione num. 2. pag. 2. Hoc signum in Christo Domino expletum fuisse, comprobatur sanctus Matthæus cap. 13. in quo refert parabolas, quibus cælestem doctrinam suam explicuit. Prima est seminantis semen, &c. et in eadem parabola Dominus affirmat se propterea

Psal. 77.

2. 253

rea in parabolis loqui, ut vaticiniū prædictum Isaia impleretur. Ait enim: *Mat. 13.* Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, ut adimpleatur in eis prophetia Isaia dicentis: *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis.* Incrassatum est enim cor populi huius; & auribus grauerunt, & oculos suos clauferunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. De quo testimonio plura diximus cap. 6. nu. 45. Secunda parabola est, qua assimilauit Regnum caelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo: Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & super seminavit zizaniā in medio tritici. Tertia est grani sinapis. Quarta est thesauri absconditi in agro. Quinta, est lagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congregantis. Et aduertit Euangelista. *Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis nō loquebatur eis, ut adimpleretur quod dicitur per prophetam dicentem: Aperiā in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.*

Psal. 77. *Etum est per prophetam dicentem: Aperiā in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.*

33 Duodecimum signum fuit prouida ad instar pastoris suorum enutritio, qua non solum cælesti pabulo, sed etiam corporali nutrimentum oues suas paut: Loquens enim *Ezec. 34* Ezechiel de illo, inquit, *Sicut visitat pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarū: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis, & caliginis: & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel in riuis, & in cunctis sedibus terræ. In*

pascuis vberimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascuæ earum. Ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam. dicit Dominus Deus. Hoc autem vaticinium opere Christum Dominū compleuisse ostendit beatus Matthæus cap. 14. ex miraculo illo, quo in deserto seorsum quinque panibus, & duobus piscibus, quinque millia virorum satiauit.

34 Tertium decimum signum est hypocrisis maxima detestatio, quam de venturo Messia prædixerat Isaia cum ait. *Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* De quo vaticinio plura dicimus infra capite 11. Item etiam in c. 29. in persona Christi loquens contra hypocritas, inquit. *Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Hanc ergo conditionem in Christo Domino concurrere cōtestatur Sanctus Matth. cap. 15. & 16. Nam in principio capit. 15. introducit Phariseos reprehendentes Iesum, quia discipuli eius transgrediuntur traditiones seniorum non lotis manibus manducando; Christus autē quasi arguens in æquitate, & respondens pro mansuetis terræ, eos increpat, dicens, *Quare, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram.* Et allegat in confirmationem huius prædictam prophetiam Isaia. Mox in residuo capituli tria refert miracula, quibus doctrinam contra Hypocritas traditā confirmauit Christus.

stus. Denique cap. 16. in principio vnum, ex miraculis ad detestationem hypocrisis Phariseorum, & Saduceorum applicat dicens. *Intuemini. & caute a fermento Phariseorum & Saduceorum.* Videantur circa hoc supra dicta capit. 1. numero 52.

35 Quartum decimum signum quod de venturo Messia annunciantur prophetæ est duarum naturarum, diuinæ, videlicet, & humanæ in eodem supposito admirabilis cōnexio. Hoc signum tradidit nobis Isaia in præsentī, & alij prophetæ, quorum testimonia expendimus in hoc cap. nu. Hanc autem excellentiam soli Christo conuenire ostendit Sanctus Matthæus eodem c. 16. ab illo versiculo. *Venit autem Iesus in partes Cæsare Philippi ex confessione altissima Principis Theologorum Petri Apostoli. Tu es Christus filius Dei viui.* Quibus verbis Christum Dominum filium Dei naturalem esse confessus est. Quod autem humanam simul habeat naturam, non phantasticam, (ut somnia uerunt heretici) sed veram declarat consequenter ex passione futura, de qua loquebatur cum discipulis suis, dicens, *Quia operteret eum ire in Hierosolimam, & multa pati a senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi.* Nisi enim esset verus homo hæc pati utique non potuisset. Vnde Sanctus Augustinus scribens ad sororem, & verba illa Ioannis expendens, videlicet. *Ecce homo, ait: Ecce educitur flagellatus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit Pilatus, ecce homo. Vere homo est quis dubitet? Testes sunt plage virgarum liuor ulcerum fæditas sputorum. Iam nunc cognosco Zabule quia est homo.*

*vere est homo, inquis, sed quid est quod in tot iniurijs non irascitur ut homo, non mouetur ut homo, non suis tortoribus indignatur ut homo? Ergo plus est quam homo, si quis, cognoscit illum. Cognoscitur certe homo impiorum iudicia sustinens, sed cognoscetur Deus Iudicium faciens. Sero aduertisti Zabule. Vide qualiter ex passione satis constet vere Christum Dominum esse hominem, nec solum hominem sicut cæteri sed etiam Deum? Vtrunque confirmat Euangelista ca. 17. Quod enim in Christo sit vere diuina natura probat ex sacro sancto transfigurationis mysterio, in quo, *Facies eius resplenduit, sicut sol, & vox patris audita est. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Quod autem simul etiam naturam habeat humanam, ostendit ex solutione didragmatis, quam sicut verus homo principibus exoluit.**

36 Quintum decimum signum fuit Hierarchica vnus noui regni ordinatio in humilitate, fraternitate, charitate, & aliarum virtutum exercitio consistens: De qua prophetice loquens Daniel cap. 7. Post quā diuersa mūdi regna sub figura variarū bestiarū descripsit, ut ostenderet eminentiam regni Christi, inquit. *Et iudicium sedebit, ut auferatur potentia, & conteratur, & dispereat usque in finem. Regnum autem, & potestas, & Magnitudo Regni quod est subter omne calum: detur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges seruient ei, & obediēt.* Isaia etiam in hoc capite id ipsum annūciat. *Multiplicabitur, inquit, eius imperium, & pacis non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret*

Augu. lib. de vita Heremi. ad soror. c. 59. habet tur to. 1.

Isai. 9.

Psal. 3.

roboret a modo, & vsque in sempiternum. Et Dauid propheta in persona mittendi loquens, ait. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius predicans pacem eius. Hoc autem signum probat Euangelista in Christo Domino reperiri. Id quod manifestat in capite 18. 19. & 20. in quibus Saluator ad virtutes, quibus regnum cælorum acquiritur, homines hortatur. Etenim cap. 18. agit de regno cælorum, quod est præsens Ecclesia, ostendens, qualiter Dominus Iesus regnum suum disposuit opposito modo ad regnum terrenum. Primo quidem in humilitate, ad quam homines hortatur in principio capituli decimi octaui. *Quis putas maior est in regno cælorum?* Secundo in charitate, & fraternitate ad quam suos inducit eodem capite ab illo versiculo. *Si peccauerit in te frater tuus.* Tertio in misericordia, & pietate, de qua agit ab illo versiculo. *Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere &c.* Quarto in castitate coniugali, de qua agit c. 19. in principio. Quinto in obseruantia omnium mandatorum, ad quam hortatur eos, qui ad suum regnum pertinent, & præcipue iuuenem, cum ait illi. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Sexto in voluntaria paupertate, & perfectione euangelica, cuius præmium subdit statim ab illo versiculo. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes & da pauperibus.* Et infra: *Ecce nos reliquimus omnia, &c.* vsque ad finem cap. Septimo in manuum exercitatione, & operatione continua, ad quam in toto cap. 20. nos inducit, sub parabola Patris familias, qui exiit primo mane conducere ope-

rarios in vineam suam. Octauo in concordia pace, & tranquillitate, contentionem omnem, & ambitionem procul pellentem. Et de his agit ab illo versiculo, *& accedens Iesus Hierosolymam vsque ad finem cap. 20.* Vbi etiam introducit decem Apostolos indignatos de duobus fratribus, scilicet, Iacob, & Ioanne, quia postulauerant, vt vnus sederet ad dexteram, & alius ad sinistram in regno eius. Quam indignationem, & turbationem sedat, dicens. *Scitis quia reges terræ dominantur eorum &c.*

37 Sextum decimum signum. est ingressus humilis in sanctam Ciuitatem super Asinam populo acclamante. *Benedictus qui venit rex in nomine Domini.* Hoc signum expressis verbis Zacharias prædixit, dicens. *Exulta satis filia Syon, iubilans filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Hanc autem prophetiam Sanctus Matthæus c. 21. ostendit in redemptore nostro Christo Iesu ad litteram fuisse completam, dum refert ascensum illius honorificum in Ciuitatem Hierusalém, paucis diebus ante passionem factum, & aduertit: *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem. Dicite filia Sion Ecce rex tuus venis tibi, &c.*

38 Decimum septimum signum est Iudæorum excæcatio, & reprobatio ob eorum perfidiam, quam prædixit Isaias cap. 2. cum ait. *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob. & cap. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet &c.* Et cap. 29. *Claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones operiet & erit*

Greg. 27.
mor. ca. 7.

& erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Id quod iuxta interpretationem Sancti Gregorij vaticinatus est Iob cap. 37. cum ait: *Immanibus abscondit lucem,* hoc est Christum, qui est lux mundi perfidis, atque superbis Iudæis occultauit. Sed quoniam in fine mundi a cordibus eorum velamen est auferendum, vt conuertantur ad Dominum, subdit. *Et præcipit ei, vt rursus adueniat.* Hoc autem in aduentu Christi completum fuisse ostendit Sanctus Matthæus cap. 21. & duobus sequentibus, in quibus narrat qualiter in præsentia luminis, hoc est Christi Iudæi, & maxime Pharisei, & seniores populi excæcati sunt. Id quod manifestat, primo sub parabola, cuiusdam Ficulnæ, quæ non protulit fructum, sed arefacta est. Illa autem ficulnea significabat Iudæos, Hanc parabolam tangit cap. 21. ab illo versiculo: *Videntes autem Principes sacerdotum, & scribæ mirabilia, quæ fecit, &c.* Secundo sub parabola cuiusdam hominis habentis duos filios. Tertio sub parabola de agricolis, qui hæredem domini vineæ occiderunt, quas constituit eodem cap. 21. In cap. autem 22. id ipsum ostendit alia parabola de nuptijs & inuitatis, qui fuerunt indigni, ac denique ostendit Iudæos excæcatos fuisse ex machinatione, & consilio, quod inierunt contra Christum, vt caperent eum in sermone, de quo agit eodem ca. 22. ab illo versiculo: *Tunc abeuntes Pharisei, vsque ad finem capitis.* In cap. autem 23. etiam loquitur contra perfidiam Iudæorum, vnde damnationis æternæ, ob eorum cæcitate, & alia innumera peccata, illis annunciando.

39 Decimum octauum signum

DIRECI

quod de venturo Messia prædixerunt prophete, est occultorum reueratio, & futurorum prophetica cognitio. Loquens enim de illo Moyses inquit. *Prophetam de fratri Deut. 18*
bus tuis, sicut me suscitauit Dominus Deus tuus, sicut pesti a Domino tuo. Dominus etiam loquens ad Moysem in eodem capite inquit. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui.* Hanc autem excellentiam Christo Domino competere ostendit Sanctus Mathæus cap. 24. & 25. vbi refert, qualiter Christus Dominus excidium Hierusalem, & destructionem templi per Titum & Vespasianum faciendam prophetauerit, atque vniuersalem iudicii diem, nec non & signa terribilia antecedentia diem illum, de quibus agit in toto c. 24. In cap. autem 25. explicat modum, quo homines venient ad iudicium, sub duplici parabola, altera decem virginum, quarum quinque erant fatuæ, quinque prudentes, Altera est, diuersorum seruorum, qui varia, vt cum eis negociarentur, a Domino suo acceperunt talenta. Denique declarat qualiter vltimum iudicium sit consummandum, de quo agit ab illo versiculo: *Cum autem venerit filius hominis, vsque ad finem capitis.*

40 Decimum nonum signum a prophetis prædictum de venturo Messia, est institutio cuiusdam mirabilis sacrificij, atque ineffabilis sacramenti sub speciebus panis, & vini. De sacerdotio namque illius canit propheta. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Melchisedech autem vt constat ex historia Genesis 14. panem Deo, & vinum obtulit. Zacharias etiam loquens de pane isto, & vino

Kk ait.

Basilii & Cyril. sit. per ps. 28.

Mat. 28.

Ezec. 28

ait. *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines. Quem locum de sacrosancto Eucharistia sacramento interpretatur Hieronymus in commentarijs super Zachariam. Denique Isaias de eodem pane loquens, iuxta interpretationem Sancti Cyrilli, & Basilij ait. Dabit tibi Dominus panem arctum, & aquam breuem, Et vere arctum & breuem, si quidem sub parua hostia consecrata, & sub paruo poculo, tota Dei abreuiatur maiestas. Et quoniam sub tam admirabili sacramento nobiscum semper permanens erat, iuxta illud, quod ipse ait: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem seculi: subdit statim. Et non faciet ultra auolare a te preceptorem tuum. Vnde, & Ezechiel nos admonet, nomen ciuitatis sanctae Hierusalē appellandū esse Dominus ibidem. Et nomen, inquit, ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem. Quae verba etiam ipsi Hebraei de Sacramento explicant Eucharistiae, sub quo vere Dominus habitat in Ecclesia, & permanebit nobiscum usque in finem. Hoc autem signum in Christo Domino completum fuisse, colligit Sanctus Matth. cap. 26. in principio, ex institutione sacrosancti Eucharistiae sacramenti, quod sub speciebus panis, & vini pridie quam pateretur instituit, & discipulis manducandum dedit, atque in sacrificium incruentum obtulit Deo patri. De quo plura diximus capit. 1. num. 9. & 10.*

41. Vigesimal signum est acerbissima passio, quā pro totius mundi salute redemptor in lege promissus sustinere, aeterno Dei consilio decretum est. Huius signi plenē

sunt scripturae. Omnes enim fere prophetae, & lex ipsa digito Dei conscripta omnia, & singula, quae passurus erat praedixerunt. Nam de Iuda proditore, qui osculo tradidit filium hominis, & postmodum de misericordia desperans diuinā abiens laqueo se suspendit. extat aperta propheta psal. 108. quam de illo explicat Sanctus Petrus Apostolus actorum ca. 1. De scanda lo discipulorum, qui omnes relicto Christo Domino fugerunt vaticinatus est Zachar. ca. 13. cum ait: Percute Pastorem, & dispergentur oves. Quod ligatus ducendus esset sicut ovis ad occisionem, vaticinatus fuerat Isaias cap. 53. Quod triginta argentei, quibus appreciatus est Saluator in precium agri pro sepultura peregrinorum distrahēdi essent, prophetauit Zacharias cap. 11. & Hieremias cap. 32. vt latissime ostēdimus supra cap. 6. nu. 41. Flagella acerbissima, quibus usque ad effusionem sanguinis pro peccatis nostris patienter sustinuit praedixit propheta regius psal. 37. Ego autem in flagella paratus sum. Et Isaias 53. Disciplina pacis nostrae super eum, & liuore eius sanati sumus. Opprobria, & Ludibria, quibus deonestandus erat a militibus, & plebe, praedixit psalmista eodem psal. 21. Aperuerunt super me os suum, & psal. 68. Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Et iterum: Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, improprium expectauit cor meum, & miseriam.

Quod cruci inter duos latrones affigendus esset, quasi unus ex illis, & clauis atrociter manus illius, & pedes perforandae, praedixerunt Dauid

Psal. 21.

Mat. 16.

Zac. 11.

Dauid propheta psal. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. Et Zacharias 13. Et dicetur ei quid sunt plagae istae, in medio manuum tuarum. Et dicet, his plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, Et cum iniquis deputatus est. Quod vestes illius inter milites essent diuidendae, & sorte tunica inconsutilis, vni approprianda quasi iam gestum esset, Dauid praenunciauit, cum in persona na Saluatoris loquens ait. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quod in cruce positus pater ab illo erat inuocandus praedictum est in psal. 21. Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Mortem illius ignominiosam, sed saluferam nobis, praenunciauit Isaias 53. sepulturam denique honorificam illius, in qua Ioseph Abarimathia illum constituit, vaticinatus est etiam Isaias eodem cap. Et dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et cap. 11. Et erit sepulchrum eius gloriosum. Quem locum expendemus eodem capite. Haec autem omnia fuisse per ordinem in Christo Domino completa, demonstrat Sanctus Matthaeus cap. 26 & 27. in quibus narrat omnia, quae in passione illius gesta sunt, aduertens specialiter quando fugerunt discipuli, adimpletum esse quod scriptum est Zachariae 13. Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Similiter etiam quando Iudas poenitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus, & illi emerunt ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, ait Evangelista: Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pre-

tium apretiatum, quem apretiauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Denique enarrans Evangelista illud: Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes. Subdit: Vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hoc ipsum multoties aduertit Ioannes cap. 19. Ait enim: Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. vt Scriptura impleretur dicens. Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Et post pauca: Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiit sanguis, & aqua, &c. Facta sunt enim haec, vt Scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Zac. 12. Vt quid enim Evangelistae toties repetunt, vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam, &c. nisi vt agnoscas Christum Dominum omnia legis, & prophetarum oracula expleuisse? Vide supradicta in praefatione huius libri num. 1.

42. Vigesimal primum signum de Salvatore promisso praedictum a prophetis, fuit magnifica & gloriosa illius resurrectio, qua aduersus mortem triumphauit. Hanc praedixerat psalmista: Caro mea, inquit, Psal. 15. requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Et iterum: Exurge gloria mea, Psal. 107. exurge psalterium, & cythara, exurgam diluculo. quem locum de resur-

rectione Christi, explicat Beatus Augustinus in commentariis super psalmum 56. Caro, inquit, diuina operans psalterium est, caro humana patiens, cythara est. Sonet psalterium illuminentur cæci, audiant surdi, stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant agroti, resurgant mortui, iste est sonus psalterij. Sonet & cythara, esuriant sitiatis, dormiat, teneatur, flagelle tur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur. Psalterium enim desuper, cythara vero inferius sonum reddit. Ideo illud diuina opera, hæc vero humana designat. Idem resurrectionis mysterium denunciauit Osæas, cum ait: *Viuificauit nos post duos dies, & in die tertia suscitauit nos.* Et iterum: *Ero mors tua, o mors morsus tuus ero inferne.* Vbi obseruandum quod non dixit: ex toto destruam te o inferne, sed ero morsus tuus. Nam, ut inquit Gregorius, quod occidimus, agimus, ut penitus non sit, ex eo autem quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus Dominus occidit mortem, mors mortis extitit. Quia verò ex inferno partem abstulit, partemque reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Dicit ergo: *Ero mors tua o mors, idest in electis meis te funditus perimo. Ero morsus tuus inferne: quia sublatis eis te ex parte transigo.* Hoc autem signum in Christo Domino expletum fuisse probat beatus Matthæus cap. 28. Vbi resurrectionem enarrat Saluatoris, & multa, quæ in illa acciderunt, ex quibus manifeste constat, illum omnia prædicta oracula respicere. Vnde beatus Paulus de morte Christi loquens ait, quod Christus gustauit mortem, Petrus vero

Aug.to.8.
Ose.6.
Oseæ 13.
Greg. 12. 11. or. 8.
Hibr. 2.
1. Pet. 3.

deglutiuit. *Per resurrectionem,* inquit, *Iesu Christi a mortuis, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ heredes essemus.* Gustauit quidem; quia sicut verus homo mortuus est, quia peccati debitum pro nobis exoluit, sed mortem idem ipse deglutiuit, quia mors mortis moriendo factus est, & in vitam illam resurgendo commutauit. Vnde Augustinus ait: *Christus ergo mortem gustauit, quia verus homo est, idemque mortem deglutiuit, quia verus Deus. Ipse quippe sicut dicit Apostolus: Mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei, vnus atque idem, qui secundum prophetiam Dauid, & homo factus est in Sion, & ipse fundauit eam altissimus.* Lege Chrysostomum homilia 24. super primam epistolam ad Corinthios, post medium, & homilia 41. paulò post principium in illa verba, & hoc quod feminas, non corpus, quod nascetur feminas, vbi multa de resurrectione Christi docet elegantissimè.

42. Vigesimalium secundum signum est vocatio gentium, quæ introducendæ per Apostolos erant ad fidem, ut ex utroque populo fieret vnum ouile, sicut est vnus pastor. Hoc signum multò ante prædixerat Iacob cum morti propinquus ait: *Et ipse erit expectatio gentium.* Isaïas etiam multoties signum illud repetit. Ait enim: *Et fluent ad eum omnes gentes.* De quo vaticinio plura diximus cap. 2. num. 6. & 7. Et iterum, inquit, *Ipsam gentes depræcabuntur.* Et rursus: *Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & facies Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Malachias etiam idem signum respiciens ait: *Non est*

Augu. lib. de fide ad Pet. diac. c. 2. to. 3.
Psal. 59.
Psal. 36.
Gen. 49.
Isai. 2.
Isai. 11.
Isai. 49.
Malac. 1.

est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis, vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Nec propheta regius huius mysterij immemor fuit. Etenim in persona verbi incarnati loquens ait: *In Idumeam extendam calceamentum meum,* hoc est, fidem verbi incarnati ad gentilitatem. Hoc autem in Christo Domino impletum fuisse contestatur Beatus Matthæus in calce totius Euangelij, cum refert Christum Dominum, qui ante dixerat. *In viam gentium ne abieritis,* post resurrectionem tamen præcepisse discipulis suis. *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandauimus vobis.* Relinquitur ergo ex dictis Christum Dominum esse verum Messiam in lege promissum, nec fore deinceps alium expectandum, quoniam non est aliud nomen sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine Domini nostri Iesu Christi.

43. *Et factus est principatus super humerum eius.* Communiter sancti Patres locum istum de trophæo crucis Dominicæ interpretantur, præcipue sanctus Ambrosius lib. 3. de fide cap. 4. sanctus Augustinus sermone 71. de tempore, & Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem. Dicitur autem Crux principatus non opprobrium, vel ignominia eius: quoniam crucem pro hominibus super humeros portare, suspendi in patibulo, & mori pro maxima gloria Christus duxit pro corona,

Augu. ser. 71. de tempore.
Leo
Dent. 21.
Sap. 13.

& sceptro Regni sui, ut diximus supra cap. 5. nu. 5. Solent Reges insignia potestatis suæ, sceptrum videlicet & coronam in manibus portare, vel capite, non in humeris vel scapulis. Solus Christus Iesus Regni sui potestatem, & admirabile signum in humero extulit: ut illic suam exerceret clementiam, vbi Agnus Dei portauit peccata mundi supra dorsum Christi fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Ibi ergo decebat crucem Domini collocari, ut peccata supra dorsum Christi fabricata solueret, atque deleret. Ibi apposita est medicina, vbi aliorum portabatur infirmitas. Dicitur etiam crux Christi principatus eius, ut ait Augustinus. Nam per ipsam & Diabolus est victus, & mundus ad Christi notitiam & gratiam reuocatus. *O admirabilis potentia crucis (ait Leo) O ineffabilis gloria passionis: in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi. Quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.* Nihil erat olim ignominiosus cruce, nihil execrabilis, nihil durius: Nec mirum. Nam maledictus a Deo erat omnis qui pedit in ligno. Sed postquam innocens Christus in ligno pro peccatoribus mortuus est, nihil gloriosius, nihil amabilius, nihil dulcius, quam lignum crucis desiderari potest, aut inueniri: in quo ad æqualitatem pro peccatis hominum Deo est satisfactum. *Benedictum lignum (ait Sapiens) per quod fit iustitia.* Benedictum, quoniam homines benedictos facit, iustos & sanctos, ut non iam reprobi, sed gloriosi apud Deum habeantur. *Ecce eijcis me hodie*

Crux principatus Christi.

Gen. 4.

hodie a facie terræ, ait Cain ad Dominum, & a facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me occidet me. Dixitque ei Dominus. Nequaquam fiet, sed omnis, qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, ut non interficeret eum omnis qui inueniret eum. Si referentibus fides adhibenda est, signum illud fuit crucis signaculum, quod in facie Cain, creditur a nonnullis Dominum posuisse, ut notaret peccatores per crucem Dominicam ab æterna morte liberandos fore. Consonat hoc cum loco illo Ezech. 9. Vbi dixit Dominus ad virum, qui indutus erat lineis. Transi per mediã ciuitatem, in medio Hierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio eius. Et post pauca: Transite per ciuitatem, & percutite. Non parcat oculus vester, neque misereamini senem adolefcentulum & virginem, paruulum, & mulieres interficite vsque ad internecionem. Omnem autem super quem videritis Thau, ne occidatis. Ecce quomodo a morte liberandi notantur crucis signaculo, Thau, enim apud hebræos ad instar crucis olim scribebatur, sicut nunc, Taph, apud Græcos. Hinc collige, quantum expediat fidelibus crucis insigniis in utroque homine notari, & eam semper in cordibus impressam habere. Quod ut in posterum suis commendaret, crucem in principio legis scriptæ digito suo exarauit Dominus. Est autem eius titulus Thorath, Iehoua. Vbi litera Thau, in fronte legis datæ conscribitur, ut in corde fidelium crucis memoria fixa permaneat. Hinc est illud quod in laudem Ecclesiæ scriptum est.

Hortus conclusus soror mea sponsa, Can. 4. Hortus conclusus fons signatus. Nimirum signo crucis sacramentorū omnium insignia referētis, per quæ electi a morte liberantur æterna. In versione Chaldaica, vbi nos legimus. Et factus est principatus super humerum eius, habetur. Et recipiet super se legem ad seruandum eam. Nā Christus legem adimpleturus erat, & facturus, sicut ipse ait, Non veni soluere legem, sed adimplere. De quo lege Nicolaum de Lyra, in glossa ordin. tom. 6. in fin. in probatione diuinitatis, & humanitatis Christi.

44 Et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius. His nominibus & sequentibus explicat propheta Christi nascentis diuinitatem. Neque enim vnico verbo, aut nomine, quod inexplicabile est, exprimeretur potuit. Et imprimis, inquit, vocandum esse admirabilem, atque consiliarium. Hoc nomen Christo competit, non solum eo quod possit consulere in rebus dubijs, sicut sapiens, sicut consiliarius: sed quoniam ut omnipotens, & misericors bene consulat rebus nostris, a captiuitate, videlicet, peccati, & iugo diaboli humanum genus eripiendo. Item quoniam consilia Euangelica tāquam perfectionis magister, suis sectatoribus tribuit, cuius doctrina voce Patris firmatur. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ipsum audite. Vnde, & peccatorum consilia impietate plena per magni consilij Angelum dissipanda erant, ut consilium Domini stabile in æternum permaneat. Septuaginta viri transferunt. Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus, admirabilis consiliarius. Quibus verbis, ut Dionysius notauit, Athanasius

Dionys. c. 4. cxi. Hierarch.

Athan. li. de Beatif. filij Dei.

Ambr. de fide cont. Arian. c. 8.

Ioan. 15.

nasius Angelus magni consilij filius Dei nuncupatur, eo quod fuerit a Patre missus ad nuntiandū & peragendum magnum illud nostræ redemptionis consilium. Vnde ut docet Ambrosius, ideo per Angelos Deus olim multoties Patribus loquebatur, & in eorū specie hominibus apparebat, ut ostenderet se illum esse magni consilij Angelum, idest, nuntium, qui opus redemptionis perfecit, & illud mundo euāgelizauit, iuxta illud quod ipse ait: Omnia quaecunque audiui a Patre meo nota feci vobis. Et obserua quod cum in illis verbis, puer natus est nobis, & filius datus est nobis, vtrāque Propheta Saluatoris naturam designasset, diuinam videlicet, & humanam, ut doceret, in vna eademque verbi diuini conuenisse persona, subdit in singulari. Et vocabitur nomen eius &c. Aduertit hoc Concilium Spalense 2. actione 13. vbi sic dicitur. Paruulus natus, idest Christus ad susceptæ humanitatis naturam pertinet, quia homo est factus. Filius datus ad diuinitatem, quia Dei filius. Et ut ostenderet in vtraque natura vnā esse personam, adiecit. Vocabitur nomen eius magni consilij Angelus, Deus fortis. Nec te moueat quod Christus Dominus non fuerit his nominibus communiter vocatus, nam ut adnotauimus supra c. 8. num. 9. in illa verba. Voca nomen eius accelera, multoties in sacro eloquio aliqui dicuntur illis nominibus vocari, quibus proprietates rei significatæ per talia nomina conueniunt. Qualiter autem significata per ista nomina, ad mirabilis, consiliarius, Deus fortis, &c. competant Saluatori, lege apud Sanctum Bernardum serm. 2. circuncisionis Domini.

45 Deus fortis. Denuntiat propheta puerum illum, qui natus est nobis, non solum esse hominem, sed etiam verum Deum, qui fortis erit & potens in se confidentes liberare, Vnde & propheta Regius in laudem illius canit. Simul in vnum diues & pauper. Ipse est diues ipse & pauper. Diues ex diuinitate, pauper ex humanitate. Iuxta quod & Paulus ait: Qui cum esset diues, propter nos egenus factus est, ut diues, & pauper sint simul, nec possint vnquam ab inuicem separari. Iudæi peruersi & alij multi iudaizantes, qui diuinitatem negant redemptoris, locum istum conantur deludere, varias explicationes illi tribuendo, sed alienas omnino, & contrarias fidei Catholicæ, atque sensui communi recepto ab Ecclesia. Imo ut adnotauit Lyranus in lib. quæstionum contra Iudaicam perfidiam, q. 2. post medium, negantes ex hoc loco Isaia probari efficaciter diuinitatem Christi, corrumpunt textum sacrum, atque ab illo omnia nomina experimentia diuinitatem abarserunt. Confirmant hoc ex translatione septuaginta interpretum, quæ sic habet. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus. In quibus verbis nullum est nomen significans diuinitatem. Nihilominus firmissime tenendum est, omnia verba quæ in additione vulgata referuntur, esse de textu sacro, sicut tenet Ecclesia, & sancti Patres potissime Sanctus Chrysostomus ho. 5. de incomprehensibili Dei natura, & in demonstratione quod Christus sit Deus: Sanctus Hieronymus in præsentem, Sanctus Ambrosius lib. 3. in Lucam. Vnde hoc inter alia certif-

certissimum debet esse fidei Christianæ fundamentum Christum Dominum non solum esse hominem, sed etiam per naturam verū Deū. Id quod ad Hebr. primo multis locis Scripturæ sacræ probat ex professo Sanctus Paulus.

45 Primus locus quo vtitur Apostolus ad probandum Christum Dominum esse verum Deum, habetur psal. 2. vbi loquens Propheta in persona Christi ait. *Dominus dixit ad me filius meus es tu: ego hodie genui te.* Quæ verba de generatione æterna interpretantur communiter Sancti patres; potissimè Sanctus Augustinus tom. 8. super. psal. 2. tom. 3. in Enchiridione ad Laurentium cap. 49. & tom. 6. in oratione de 5. hæresibus cap. 4. Sanctus Chrysostomus to. 4. Hom. 2. super Epist. ad Hebræos, Sanctus Thomas super eandem Epist. & 4. contra gentes cap. 2. & Sanctus Athanas. de vnit. summæ Trinitatis. Et quidē quod psalmus ille ad literam de Christo intelligatur, colligitur clare ex actibus Apostolorum cap. 4. vbi Sanctus Petrus multa verba eiusdem Psalmi interpretatur de Christo. Quod & Sanctus Thom. 4. contra gentes citat & manifeste ostendit contra quosdam Doctores asserentes illū psalm. de David esse ad literam intelligendum. Habet autem prædictus locus triplicem explicationem & ex qualibet illarum concludit efficaciter Christum Dominum esse verum Deum.

47 Prima explicatio & potissima est, quam sequuntur Sancti supra allegati. Dominus, scilicet pater dixit ad me, id est dicendo & substantiā suā cognoscēdo me genuit. Dicere namque ad intra est filium generare. Sicut enim qui aliquid

dicit, verbum profert, quo mentem suam exprimit: ita Pater cœlestis per actum intellectus verbum genuit, in quo totam substantiam suā sapientiam, & infinitatem expressit, vt late pertractat Sanctus Thomas p. part. q. 27. art. 2. Et ne existimares hanc verbi generationem communem esse cum alijs, qui per adoptionis gratiā in filios Dei adoptantur, de quibus Ioan. ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius, qui nō ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt,* ad insinuandam generationem, de qua loquebatur singularem esse, inenarrabilem, & æternam, subiungit, *filius meus es tu, ego hodie genui te.* Tu (inquit) singulariter es filius meus; & ego singulariter genui te, & incommunicabiliter. Est enim Christus natura filius Dei quod nulli alteri potest competere. Vnde sicut pater dicit ad filium singulariter *filius meus es tu;* ita & filius Deum patrem suum singulariter inuocat, sicut scriptum est, *Ipse inuocauit me Pater meus es tu.* Et iterum: *Pater mi si possibile est, transeat a me Calix iste.* Qui enim Deo dicit singulariter *Pater mi,* & non sicut nos, qui orantes clamamus: *Pater noster qui es in cœlis,* se esse singulariter Dei filium profiteretur, nullum alium fratrem agnoscens nullum in filiatione illa cōsortem. Vnde (vt optime adnotauit Augustinus) nos cum oramus non dicimus Deo singulariter *Pater mi,* sed *Pater noster qui es in Cœlis sanctificetur nomen tuum:* Quia per gratiam non vnus tantum, sed plurimum filiorum pater est, iuxta quod & Paulus ait. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos*

Ioan. 1.

Psal. 88.
Mat. 27.

Heb. 1.

vos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionē consummare. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes. Propter quā causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.* Quia vero generatio vnigeniti æterna est & perfecta, subdit *ego hodie,* id est, in æternitate genui te. Per aduerbium namque *hodie* significatur æternitas, quæ nec præteritum habet, nec futurum expectat: sed semper in illa; idem nunc inuariabile perseuerat, cuius sol nūquā occidet, iuxta illud quod Isaia ait. *Erit Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam; non occidet ultra sol tuus.* & Apocal. 22. *& nox ultra non erit, quoniam Dominus Deus illuminabit illos.* Vnde & propheta Regius; nunc illud æternitatis, diem virtutis verbi splendidum appellat, cum in persona patris loquentis ad filium ait; *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te.* Coniungitur autē (vt notauit Anselmus) verbum genui, quod est præteriti temporis cum aduerbio, *hodie,* quod est temporis præsentis, vt ostendatur generationem illam (quamuis semper generatur a sole) esse nihilominus perfectam & consummatam. Verbum enim præteriti temporis videlicet, *genui,* consummationē quandam, & perfectionem importat generationis æternæ. Quam omnibus numeris absolutam contempletus Isaia quasi admirans ait. *Generationem eius quis enarrabit?* quasi dicat nullus alius, nisi ipse vnigenitus de quo Ioannes ait. *Vnigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit.*

Isai. 60.

Psa. 109

Isai. 53.

Ioan. 1.

Ex his constat manifeste Christum esse verum Deum. Si enim vt Ioannes ait: *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est:* quod ab æterno per generationē naturalem natū ex deo est Deus per naturam absq. dubio erit, Generatio namque vt docet Sanctus Thomas est origo viuentis a vi uente coniuncto secundum similitudinem naturæ. Igitur iuxta mentem Apostoli tanto melior Christus est ipsis Angelis, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim Angelorum dixit Deus aliquando siue quando creati, siue quando confirmati fuerunt in gratia, siue quando glorificati sunt, quod æternaliter dixit Christo, vt est verbum patris, filius meus est; quasi dicat nulli. Est igitur Christus verus Deus, & non tantum homo.

48 Secunda explicatio est quæ adhibet Sanctus Hilarius super eundem psal. 2. imo & Sanctus Paulus actor. 13. vbi locum illum explicat de resurrectione Christi. *Hanc (inquit) repromissionem Deus adimpleuit filijs vestris resuscitans Iesum sicut in psal. 2. scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dicitur enim resurrectio quædam generatio, siue regeneratio iuxta illud quod scriptum est. *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel, & tunc sensus est, Dominus dixit ad me, id est Pater ad Christum, Filius meus es tu, non solum tu Deus, sed etiam tu homo, quia humanitatem diuinitati, in eodem supposito diuino habes coniunctam. Etenim propter vniōnem illam, hæc propositio verificatur, Iste homo demonstrando Christi*

Tho. p. p.
q. 27. art. 2.

Mat. 19.

stum est naturalis filius Dei. Ego hodie, idest in die resurrectionis de qua vt interpretatur Augustinus verba illa psalmi intelliguntur: *Hæc dies quam fecit Dominus exulemus, & lætemur in ea. Genui te*, idest, regeneraui, & ad immortalem vitam perduxi. Virtute enim diuina effectum est, vt qui in triduo mortis homo non erat, cum toto illo tempore fuerit anima a Christi corpore separata: iterato in die resurrectionis anima corpori reunita esset homo, & consequenter tunc verificaretur quod homo est Deus. Et iuxta hanc explicationem etiam concluditur ex verbis Psalmistæ Christum Dominum esse verum Deum, si quidem a die resurrectionis idem est Deus & homo, qui Deus & homo erat, ab instanti conceptionis.

Athan. fu per psal. 2. 49 Tertia explicatio est Sancti Athanasij qui locum illum de natiuitate Christi secundum carnem explicat, quam pater sibi appropriat, quia virtute diuina & omnipotentia Altissimi factum est, vt Virgo Deum conciperet, & pareret, secundum illud Hieremias. 31. *Nouum creauit Dominus super terram femina circumdabit virum.* Et iuxta hanc interpretationem sensus est: *Dominus*, scilicet Pater, *dixit ad me*, Christum suum, *Filius meus es tu*, idest dicendo effecit, quando verbum caro factum est, vt tu homo esses filius meus naturalis. Ante incarnationem quippe nullus homo erat naturalis filius Dei, quia filius Dei non erat homo, sed cum primum nostram naturam assumpsit natus in vtero Virginis factum est, vt filius Dei esset homo, & idem homo diceretur, & esset naturalis filius Dei. Et hoc importat verbum, *Dixit, di*

cere enim dei est facere, iuxta illud: *Ipse dixit, & facta sunt.* Vnde sicut Psa. 148 filius dei secundum naturam diuinam dicere Patris æternum terminauit, ita secundum naturam humanam terminauit aliud dicere: quãdo factus est homo. Vbi obseruandum quod (vt notauit Augustin.) tempus incarnationis, siue natiuitatis Christi dies dicitur propter presentiam illius luminis, quod illuminat oem hominem venientem in hunc mundum, aut vero quoniam lumen illud umbram, quam lex habebat futurorum, effugauit: *genui te*, hoc est, vitam humanam, & mortalem tibi contuli, corpus, & animam inter se & naturam diuinam in vno verbi supposito efficienter coniungendo, vt sis deus homo, & homo deus, quod nulli Angelorum vnquam dixit.

Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Heb. 2. Vnde ex hac etiam explicatione sicut ex duabus præcedentibus efficaciter comprobatur, Christum per naturam esse deum. Etenim Christus secundum quod homo est naturalis filius dei supposito quamuis non natura vt explicat sanctus Thomas 3. part. q. 23. art. 4.

50 Secundus locus scripturæ quo vtitur Apostolus ad diuinitatem Christi comprobendam habetur 2. Reg. 7. & 1. Paralip. 28. vbi dicitur: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Sed tamen Anabatistæ Hæretici, & Seruetani Paulum in presenti calumpnantur, eo quod (vt ipsi aiunt) auctoritatem istam 2. Reg. violenter ad Christum detorsit. Nam verba adducta non de Christo, sed de Salomone intelligenda sunt. Etenim Dominus per Natham ad David loquens 2. Reg. 7. sic ait: *Suscitabo semen tuum post te quod*

quod egredietur de vtero tuo: & firma bo Regnum eius. Ipse edificabit domum nomini meo, & ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.

Qui si inique aliquid gesserit arguam eum in virga virorum, & in plagis hominum misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie mea. Hæc autem verba Christo Domino, sine magna contumelia illius accommodari non possunt. Quomodo enim dei filio poterit illud aptari: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum*, cum peccatum non fecerit, nec dolus inuentus fuerit, sed nec inueniri potuerit in ore eius? Et augetur difficultas, nam primo Paralip. 28. vbi eadem fere verba referuntur, expresse loquitur textus Sacerde Salomone filio David.

Sic enim dicit scriptura: *Salomon filius tuus edificabit domum meam, & atria mea.* *Ipsium enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem, & firmabo Regnum eius usque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut est hodie.* Et quod magis mirandum est Caietanus in principio Epistolæ ad Hebræos inquit, non decere in re tanta, tantum Apostolum vt argumento desumpto ex verbis illis, quæ dicta sunt de Salomone. Nec valet dicere verba illa fuisse ab Apostolo adducta, & de Christo in sensu spirituali intellecta: in quo ea quæ de membris dicuntur, accommodantur capiti iuxta regulam Thiconij, quam refert August. 3. de Doctr. Christ. c. 31. nam tunc ineffaciter probaret ex auctoritate illa Christum esse naturalē filium Dei. Etenim vt omnes Theologi fatentur, & precipue August.

S. Th. 1. p. q. 1. ar. 10. Sanctus Thomas, argumentum de ad 1. & sumptum ex scriptura sacra in sen-

su spirituali intellecta inefficax est quodlibet & inualidum ad aliquid tanquam de fide comprobandum. 10. art. 14. ad 4.

51 Sed vt ab hereticorum calumnijs sanctum Paulum defendamus inquirendum est, an verba illa ab Apostolo adducta sint ad litteram de Christo, an de Salomone intelligenda, S. August. to. 5. lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 8. & 9. tenet non posse in sensu literali de Salomone intelligi, sed solum de Christo. Idē docet glos. super caput septimum, lib. 2. Reg. Alij inter quos est Abulensis quæst. 9. super lib. 2. Regum sentiunt locum illum duplicem habere sensum literalem, & in altero de Christo, in altero de Salomone esse intelligendum. Alij denique arbitrantur, quod in sensu literali solum loquitur locus ille de Salomone, in spirituali vero de Christo, quæ Rex Salomon vt pote pacificus designabat. Ita sentiunt Caiet. in principio epistol. ad Hebræos, & Magister Cano lib. 2. de locis Theolog. cap. 11. ad septimum, in solutione ad tertiam rationem, vbi ait, sanctum Paulum, vsum fuisse sensu spirituali illius loci ad arguendum probabiler, & suadendum Christum esse Deum. Nos autem sub correctione Ecclesiæ Romanæ, & Sedis Apostolicæ dicimus, quod in sensu literali adducuntur ab Apostolo verba illa, & interpretantur de Christo. Iam enim supra diximus, non esse inconueniens asserere sub vna litera plures contineri sensus literales, et hoc est valde conforme sententiæ S. Thom. super caput primum ad Hebr. lect. 3. vbi ait, quod quando in veteri testamento dicuntur aliqua de eo quod est figura, non secundum se, sed in quantum refertur ad figuratum, tunc illud exponendum est

est de re figurata, & non de ipsa figura, ut res quædam est, sicut illud Psal. 71. *Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum*, potissime intelligitur de Christo, quia de Salomone, ut erat figura Christi dictum est; & ita contigit in proposito. Et ad impugnationem hereticorum respondetur cum S. Aug. cap. 9. alleg. quod in Scriptura sacra multoties ea quæ competunt membris & corpori mystico, attribuuntur capiti, id est Christo: sicut quando dicitur Actor. 9. *Saule, Saule, quid me persequeris?* Vbi persecutionem, qua Paulus membra persequatur suam Christus Dominus appellavit, ut explicat Aug. to. 9. tract. 10. in primam epistolam Ioan. Item etiam in Psal. 21. dicitur: *Longe a salute mea verba delictorum meorum*, ubi (ut notavit S. August. & S. Thom.) Christus suorum peccata appellat sua. Ita proportionabiliter dicimus in presenti, verba illa: *qui si inique aliquid gesserit, &c.* quæ Christi corpori mystico, aut membris illius solum possunt competere, attribuuntur ipsi Christo tanquam capiti. Consonat hæc explicatio cum psal. 88. ubi eadem historia 2. Reg. refertur. Et quod ibi dicitur singulariter, *qui si inique aliquid gesserit*, in psal. dicitur pluraliter, *Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si iustitias meas prophanauerint; & mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum; & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.* Ad aliud quod obijcitur ex lib. 1. Paralipom. Respondetur, quod sub nomine Salomonis, quod ibi exprimitur, intelli-

gitur etiam ad literam Christus, qui plusquam Salomon fuit Rex pacificus. Potest ad hoc explicandum adduci exemplum ex Deuter. 25. ubi habetur: *Non alligabis os boui trituranti*, ex quo loco S. Paul. probat prædicatores Euangelij, & ministros altaris ex ipso Euangelio, & altari alendos esse. *Numquid de bobus*, inquit, *cura est Deo, an propter nos hæc scripta sunt?* Ecce de bobus fit mentio expressa in Deuter. & tamen locus ille de prædicat. Euangel. quos boues triturantes designabant, est ad literam principaliter intelligendus, ut patet ex S. Thom. 12 q. 101. art. 6. ad 8. Est aliud exemplum Exod. 12. ubi ad literam de agno paschali scriptum est. *Os non comminuetis ex eo*, qui locus de agno paschali, de quo in lege fit mentio intelligitur, alias Iudæi non tenerentur cæremoniam illam obseruare: & tamen hoc principaliter adimpletum esse in Christo testatur Euangelist. cum ait. *Non fregerunt eius crura, ut Scriptura impleteretur, Os non comminuetis ex eo.*

52 Dicimus præterea, quod etiam si ad literam de Salomone tantum intelligerentur verba adducta a sancto Paulo, & in sensu spirituali de Christo, nihilominus etiam concluditur ex illis Christum esse verum Deum. Et ad impugnationem respondetur, quod scriptores sacri tam efficax argumentum trahere possunt ex sensu spirituali Scripturæ sacre, sicut nos ex literali: quia certa reuelatione Spiritus sancti infallibiliter cognoscebant, illum esse spirituales sensum intentum principaliter ab eodem spiritu, quod in nobis locum non habet. His suppositis sensus loci inducti est. *Ego, qui verbi mei semper sum Pater, ero il-*

li homini, cuius naturam verbum assumet in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. Per incarnationem quippe factum est, ut homo esset filius Dei naturalis. Vnde Angelus Gabriel ad Virginem loquens, ait: *Quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei.* Propterea ponitur in auctoritate inducta. verbum futuri temporis, *Ero*, ad designandum mysterium Incarnationis in plenitudine temporis futurum. Hoc autem de nullo Angelorum dictum est, sufficit eis ita, Deo vocentur *administratores spiritus in ministerium missi* propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Vnde Angeli, qui ante incarnationem Verbi se permiserunt adorari ab hominibus, nato Christo, id prohibebant. *Vide*, inquit, vnus ex illis Ioanni Euangelistæ volenti illum adorare: *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum*: quia ut notavit Greg. illi reuerentur eum, qui cum esset filius Dei homo propter homines factus est. Lege totum caput primum Epistolæ ad Hebræos, & videbis, quam efficaciter ex alijs locis Paulus probet Christum Dominum esse Deum. Quibus alia duo testimonia manifesta prophetarum sunt adiungenda ad maiorem confirmationem huius veritatis, quæ potissimum fundamentum est Religionis Christianæ.

53 Alterum testimonium habetur Isaia 45. ubi loquens Deus pater ad Messiam venturum, inquit, *Transibunt ad te, & adorabunt te, & in te orabunt, quia in te est Deus, & non est Deus absque te, verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.* Et quidem, quod in istis verbis Deus pater loquatur ad Christum probat Tertullianus; nam præmisit prophe-

ta. hæc dicit Dominus: Quod autem Messias cum quo loquitur verè sit Deus patet: nam subditur: *Et adorabunt te, quia in te est Deus.* Quod Christo propriissime competit, vel quia Deus pater est in filio, ut Epiphanius exponit, & Ambrosius, aut vero quia persona verbi, sub humanitate Christi est abscondita, ut exponit Cyrillus.

54 Est alius locus insignis ad eandem veritatem comprobandam, qui habetur Michæ 5. Vbi sic dicitur: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Iudæ, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Quæ verba etiam ipsi Iudæi interpretati sunt de Messia venturo, ut ex eorum responsione manifeste patet. Herodi namque sciscitanti ab eis ubi Christus nasceretur, Responderunt: *In Bethlehem Iudæ.* Ad quod comprobandum vsi sunt testimonio prophetæ nunc inducto. De illo ergo qui in Bethlehem Iudæ natus est, ait propheta: *Et egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Quæ verba ut adnotauerunt sanctus Hieronymus, & Eusebius Cæsariensis propterea sunt a propheta super addita, ut explicaret dignitatem venturi, & æternam illius generationem, qui ab initio & ante sæcula procedit ex patre. Denique sanctus Ioannes Euangelista suum conscripsit Euangelium ad ostendendum Christum Dominum non tantum esse hominem, sed etiam Deum, per naturam aduersus Ebionem, & Cherinthum, & alios hereticos antiquos, contra quos agit Irenæus lib. 1. cap. 4. S. August. lib. aduersus hereses, herætic. & Epiphanius hæresi 54.

DISCVRSVS
TOTIVS EVANGELII
SANCTI IOANNIS.

In quo Christum Salvatorem nostrum non solum hominem, sed etiam Deum esse comprobatur.

Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus.

55

NT vt sanctus Euangelista Iudæos confundat, in principio statim Evangelij intentam conclusionem proponit, cum ait:

In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et post pauca subdit: Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis: Quasi diceret: Verbum illud Patris ab æterno genitum, per quod facta sunt omnia, hoc ipsum verbum caro factum est, vt videlicet, idem simul Deus & homo esset. Hanc conclusionem probat, in discursu totius Evangelij, tale virtualiter argumentum conficiens. Ille ab omnibus tanquam verus Deus censendus est, & adorandus, in quo

omnes proprietates, & excellentiæ, quæ soli Deo competunt, adinueniuntur, sed in Christo Domino & in paruulo illo ex virgine nato, reperiuntur omnes proprietates, & excellentiæ Dei: ille igitur est verus Deus. Minorem propositionem huius discursus ostendit Euangelista, in toto Euangelio ex 17. proprietatibus Dei, quas Christo competere manifestat. Et in cap. primo inducit Euangelista fidelissimum testimonium Ioannis Baptistæ, qui redemptorem mundi tanquam verum Deum confessus est, vt omnes crederent per illum. Ait enim: Hic erat quem dixi: qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et post pauca: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi post me venit vir, qui ante me factus est. Et infra:

fra: Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Quod etiam confirmat Nathanaelis testimonio dicentis ad Christum: Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel.

56 Prima igitur proprietas veri Dei est summa auctoritas, & potestas ad immutandum creaturam non modo corporalem, verum etiã spirituales liberum arbitrium sibi subiiciendo. Vt enim docet sanctus Thomas ille solus potest naturam immutare, qui est eius auctor, & conditor. Hanc autem potestatem in Christo Domino reperiri, ostendit Euangelista toto capite secundo, tum ex primo signo facto in Cana Galilææ, quo aquam in vinum conuertit, tum etiam ex stupore, quæ hominum mentibus interdum solo aspectu immittebat. Cuius exemplum grauissimum est, quod ascendens Hierosolymam, vendentes omnes, & ementes exiguo quodam flagello inuitos etiam eiecit de templo, de quo eodem capite secundo a versiculo: Et prope erat pascha Iudeorum; tum denique ex aliis signis quæ fecit Hierosolymis, quibus conuicti multi credebant in eum, de quo ab illo versiculo: Cum autem esset Hierosolymis, vsque ad finem cap. 2.

57 Secunda proprietas Dei est habere virtutem ad saluandum homines, & efficaciam ad redimendum eos a malis omnibus, quam agnoscens Isaïas propheta inquit, Verè Isai. 45. tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator. Et iterum: Deus ipse veniet & saluabit nos. Hanc autem excellentiam Christo competere ostendit Ioan. cap. 3. tum ex baptismi ab eo instituti efficacia, quo sacramento virtus passionis Christi in-

omnes deriuatur fideles, de quo in principio cap. 3. vbi recensetur discursus, quem cum Nicodemo habuit circa hoc Christus Dominus. Tum etiam ex verbis illis, quæ ipse dixit Nicodemo: Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat; sed habeat vitam æternam. Et iterum: Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Tum denique ex auctoritate Ioannis, qui dum baptizaret testimonium perhibuit de Christo, dicens: Illum oportet crescere, me autem minui. Et iterum: Qui credit in filium, habet vitam æternam; de quo ab illo versiculo: Erat autem Ioannes baptizans, vsque ad finem capitis tertij.

58 Tertia proprietas Dei est infinita sapientia, qua mentibus hominum illabatur, & cognoscit abscondita cordium in omnibus locis præsentialiter existens, & intimos omnium conceptus intuens, iuxta, quod scriptum est. Homo videt ea, quæ parent: Deus autem intuetur cor. Hæc autem omnia etiam Christo esse propria demonstrat Euangelista capite quarto. Primo ex colloquio ipsius cum Samaritana, cui haurienti aquam secretissima illius, & occulta enarrauit, ad eum vt ipsa diceret: Domine vt video propheta es tu. Secundo ex curatione absentium. Curauit enim filium Reguli longo interuallo distantem, in quo ostendit omnia sibi esse præsentia, & de hoc agit ab illo versiculo: Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Chapharnaum.

59 Quarta proprietas est modus, & efficacia operandi, & conseruandi omnia prout, quando, & quomodo vult, de qua Sapiens ait:

Quo.

Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses? Hanc autem efficaciam in Christo æqualem esse cum Patre manifestum reddit Euangelist. ex curatione Paralytici in sabato iuxta probaticam Piscinam, de quo agit cap. 5. in principio. Vbi ipse Christus Iudæis miraculum hoc ex invidia calumniantibus ostendit se eodem modo operari, quo Pater cœlestis, & eadem potentia, & virtute, de quo ab illo versiculo: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Subiungitque se eodem modo viuificare omnia de quo ibi. *Sicut enim Pater suscitavit mortuos & viuificat: sic & filius quos vult, viuificat;* ac denique ostendit omne iudicium sibi esse a Patre datum, maxime vt in die Iudicij vniuersam iudicet intellectualem creaturam, de quo ab illo versiculo. *Nec enim Pater iudicat quemquam, vsque ad finem cap. in quo ex suis operibus ostendit se Deum esse.*

60 Quinta proprietas est prouidentia vniuersalis. quã habet omnium, singulas creaturas proprio cibo pascendo, non solum corpus, sed etiam animam rationalis creaturæ interius cibando iuxta illud, quod Propheta Regius de ipso Deo loquens ait. *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & implet omne animal benedictione.* Et iterum: *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis cornuorum inuocantibus eum.* Hanc autem auctoritatem in mentibus & corporibus reficiendis Christum Dominum habere ostendit Euangelist. cap. 6. Primo ex miraculo illo, quo abiens trans mare Galilæe quinque panes ordeaceos, & duos pisces benedicens ita multiplicauit, vt eis quin-

que millia hominum satiaret, de quo cap. 6. in principio. Secundo ex suauissima illa concione de pane vitæ mansuetos reficiente, qui est caro Christi in Sacrosancto Eucharistiæ sacramento homines interius cibans: de quo longam disputationem habuit cum Iudæis, ostendens in hoc pane vitam spiritualem animæ contineri, de quo ab illo versiculo: *Amen, amen dico vobis non Moyses dedit vobis panem de Cælo, vsque ad finem cap.*

61 Sexta proprietas est Doctrinæ maiestas, & claritas, de qua scriptum est. *Clara est & quæ nunquam marcescit sapientia.* Et iterum: *Ego ex ore altissimi prodium primogenita omnis creaturæ.* Vnde & Propheta in persona Dei loquens, ait. *Ego Dominus docens te vtilia.* Hanc autem doctrinæ eminentiam in Christo reperiri probat Euangelist. cap. 1. Primo nam ipse Christus ascendens ad diem festum, dum doceret in templo admirationem apud Iudæos male de illo sentientes, & calumniantes eius doctrinam excitauit, ad eum vt ipsi coacti veritate; dicerent. *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* quibus respondit Iesus, *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me,* quibus verbis ostendit eandem habere doctrinæ, & scientiæ plenitudinem cum Patre. Secundo nam Ministri Pontificum, & Phariseorum, qui cum Christum cõprehendere nõ possent, dominis suis, a quibus vt illum caperent missi fuerat admirantes de eius doctrinã respõderunt. *Numquam sic locutus est homo.* De quo agit Euangelista ab illo versiculo: *Et miserunt Principes ministros, vsque ad finem c. 7. vbi referuntur multæ disputationes, quas Christus habuit cum Iudæis.*

Septi-

62 Septima est Aeternitas, quã in solo Deo ex natura sua reperiri ostendit Propheta cum ait, *Et tu Domine in principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Christum autem Patri esse coeternum, declarat Euangelist. ca. 8. Refert enim, quod postquam Christus mulierem adulterã a calumnijs Scribarum, & Phariseorum liberalet, & reprehensus esset a Iudæis, eo quod dixerit, *Ego sum lux mundi:* & longas ob hanc causam disputationes habuisset de Patre suo, & alijs rebus, ostendit se vnum esse cum Patre, atque illi coeternum. Interrogantibus enim Iudæis: *Tu quis es?* respondit, *Principium quod & loquor vobis.* Et post pauca: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, Ego sum.*

63 Octaua proprietas attenditur ex honore, & adoratione patriæ solius Dei debito diuinitati, iuxta illud quod scriptum est. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.* Vnde Sanctus Paulus ad Hebræos. primo ex hac eadem excellentia ostendit Messiam in lege promissum esse verum Deum. Ait enim. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adoraret eum omnes Angeli eius.* Hanc autem patriæ adorationem Christo sicut & Patri esse debitam, ostendit Euangelist. cap. 9. vbi primum declarat Redemptorem nostrum huiusmodi honore esse dignum; quia opera Patris facit. Ait enim. *Me oportet operari opera eius, qui misit me: donec dies est.* Deinde ostendit intentum, eo quod cæcus ille a na-

tiuitate, quæ Christus sanauit adorauit eum tanquã filium Dei, dixit. *Domine, Tu credis in filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est.* At ille ait: *Credo Domine. Et proci dens adorauit eum.*

64 Nona proprietas est infinitas essentia, quæ nullis circumscriptur limitibus, aut coarctatur. sed habet esse infinitum, & est actus purus, ac subinde proprium nomen illius est esse, vel qui est, iuxta illud quod ipse ad Moysen dixit, *Qui est* Exod. 3. *misit me ad vos.* Hanc autem essentia infinitatem simul habere Christum cum patre ostendit Christus ipse apud Ioan. c. 10. Primo cum probat se esse ostiũ, per quod tantum ad vitam æternam intrant homines, & pastorem bonum, quem oues, id est electi cognoscunt, qui etiam potestatem habet ponendi animam suam, vt oues redimat: & iterum sumendi eam. Deinde concludit intentum declarans Iudæis se habere eandem essentiam cum patre, ait enim, *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est.* Et iterum: *Ego & Pater vnum sumus* Et post pauca: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis, quia Pater in me, & ego in Patre.* Et de hoc agit tot. cap. 10.

65 Decima proprietas est beneuolentia, & misericordia summa, quæ propriam sedem habet in Deo eo quod per propriam naturam solus est immunis ab omni miseria; Vnde, & scriptum est. *quia benignus & misericors est, & prestabilis super malitia Dominus Deus noster.* Hanc autem beneuolentiam, pietatem, & misericordiam Redemptori nostro

M m stro

stro esse connaturalem docet Euangelista toto capite 11. narrans suscitacionem Lazari, super quem lacrymatus est Iesus in signum beneuolentiæ suæ, & pietatis, quæ mala nostra & incommoda desolebat ut propria.

66 Undecima proprietas est Imperium & Maiestas regia, quam super omnem habet creaturam, sicut scriptum est. *Regnum tuum, Regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & generatione.* Et iterum: *Deus autem Rex noster ante secula.* Hanc autem Regiam Dei potestatem Christo Domino competere probat Euangelist. cap. 12. Primo ex congratulatione celebri, qua Iudæi Christum Dominum Hierosolimam ingrediens exceperunt ut Regem, de quo ab illo versiculo: *In crastinum autem turba multa, &c.* Secundo ex acclamatione publica plebis: accipientes enim ramos palmarum processerunt obuiam ei, clamantes *hosanna benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel.* Tertio ex testimonio Zachariæ dicentis. *Noli timere filia Sion. ecce Rex tuus venit, sedens super pullum asinae:* quod in Christo adimpletum esse testatur ab illo versiculo: *Et inuenit Iesus asellum, &c.* Quarto ex voce illa de cælo veniente, *Et clarificauit & iterum clarificabo,* ibi, *Pater clarifica nomen tuum* quod refertur ad claritatem, & gloriam imperij, quam Christus habet a Patre iuxta illud, *Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in terra.* Unde idem Euangelista Ioannes de Christo in Apocalip. loquens, ait: *Quod habebat in femore scriptum. Rex Regum, & Dominus Dominantium.* Denique ex testimonio Isaia qui vidit gloriam eius, & locutus est

de eo, tunc videlicet quando dixit, *Vidi Dominum sedentem super solium Isai. 6. excelsum, & eleuatum, & plena erat omnis terra gloria eius.*

67 Duodecima est summa charitas, & amicitia, ex qua tot processerunt beneficia, qualia Deus contulit rationali creaturæ, & Angelicæ. Unde amator animarum singulariter dicitur iuxta illud sapientis testimonium. *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.* Apostolus etiam inquit. *Quoniam Deus Caritas est.* Hanc autem maxime in Christo Domino splenduisse colligit Euangelista cap. 13. ex his quæ ante passionem suam, & mortem fecit cum discipulis. *Cum enim dilexisset suos qui erant in Mundo in finem dilexit eos.* Et primo id manifestat, quoniam lauit pedes discipulorum suorum dominus & magister: quod eximie cuiusdam dilectionis & beneuolentiæ certissimum inditium fuit. Secundo ex nouo dilectionis mandato, quo discipulis suis præcepit, ut se diligant ad inuicem sicut ipse dilexit eos, de quo ab illo versiculo: *Mandatum nouum do nobis.* Quibus si coniungas institutionem Sacramenti admirabilis Eucharistiæ, in quo suum corpus, & sanguinem nobis sumendum in cibum, & potum dereliquit, summam esse charitatem, ex qua summum donum istud processit clarissime agnosces.

68 Tertia decima est, nam Deo competit ratio ultimi finis, in quem per fidem, & charitatem debet tendere rationalis creatura, quæ ab ipso Deo dirigitur, ut suam consequatur ultimam perfectionem. Hanc autem excellentiam Christo Domino conuenire probat Euangelista cap.

14. Introducit enim Christum Discipulis dicentem. *Creditis in Deum: & in me credite.* In domo Patris mei mansiones multe sunt. Et post pauca: *Ego sum via, veritas, & vita,* Quibus verbis ostendit se cum Patre simul esse vltimum finem: Ait enim Philippo, *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Et in toto ca. multa docet, quæ ostendunt se eandem cum Patre & Spiritu sancto dignitatem habere.

69 Quarta decima proprietas est auctoritas conferendi gratiam, & influendi interiori sanctitatem. *Psal. 83:* Dicit enim propheta: *Gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Ex quo loco Sanctus Thomas 12. quæst. 112. art. 1. probat solum Deum esse posse causam principalem gratiæ. Hanc autem influentiam, & causalitatem esse in Christo ostendit Euangelist. cap. 15. Primo ex similitudine, qua Saluator mundi se viti comparauit. Ait enim. *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit, inuite: sic nec vos nisi in me manseritis,* Vbi singulariter dilectionem discipulis suis speciali præcepto commendat, per quam interior influentia spiritualis a vite in palmites deriuatur, de quo ibi. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem.* Secundo id ipsam ostendit ex auctoritate, quam simul habet cum Patre mittendi Spiritum sanctum, per quem interior sanctificatio fit in anima. De quo ab illo versiculo: *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis.* Et cap. 16. *Si autem abiero mittam eum ad vos.* Et iterum: *Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

70 Quintadecima est summa sapientia, & scientiæ plenitudo;

qua omnem intellectum creatum edocet, & illuminat, iuxta quod canit Psalmista. *Magnus Dominus, & Pf. 146 magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.* Quod ut notauit Bernardus, ideo dixit: quoniam Dei scientia cum infinita sit & perfectissima, vna est, & simplicissima, nec potest in plures sicut nostra diuidi, videlicet in metaphisicam, physicam arithmeticam, theologiam, &c. sed omnes istas sapientia Dei vna cum sit, eminenter continet. Ideo sapientiæ eius non est numerus, qui ex diuisione, & multiplicitate vnitatum causatur. Hanc autem sapientiæ plenitudinem, & virtutem cæteros edocendi profulgere in Christo declarat Euangelista ca. 16. ex eo quod dixit Discipulis, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Unde & illis promisit Spiritum sanctum qui omnia eis suggereret, & declararet. Hinc est quod discipuli eius sapientiam admirantes diuinam esse confessi sunt, cum dixerunt, *Nunc scimus quia scis omnia.* Sanctus etiam Paulus id ipsum testatur cum ait. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.*

71 Sextadecima est summa forlicitas & gloria ex cuius participatione, alij sunt beati. Quam in Christo esse declarat Euangelista cap. 17. ex eo quod ipse loquens cum patre dixit: *Clarifica filium tuum.* Et iterum: *Clarifica me Pater apud te metipsum claritate quam habui ante quam Mundus fieret apud te.* Quod de claritate beatifica intelligendum est, de qua etiam ait. *Hæc est vita æterna, ut eognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ecce qualiter Mundi Redemptor non solum est beatus claritate, &

gloria, quam apud semetipsum Pater habet, sed etiam ex participatio ne illius scelices sunt alij, cum sit obiectum & terminus beatitudinis omnium.

72 Decima septima est summa patientia, & longanimitas iuxta illud quod ait Propheta: *Et tu Domine Deus miserator, & misericors, patientis, & multa misericordiae, & verax,* iuxta quod & Paulus ait Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientia & longanimitatis contemnis?* Hanc autem excellentiam in Christo commendabilem ostendit Euangelista, ex his quæ de passione illius refert cap. 18. & 19. Vnde & Pilatus patientissimum agnum flagellis percussum, & spinis coronatum populo Iudæorum ostendens, ait: *Ecce homo.* Vbi Sanctus August. in lib. de vit. heremit. ad sororem, istum locum expendens, ostendit patientiam Christi, illum esse Deum demonstrare, vt diximus supra nu. 35. Vnde, & Propheta Regius in persona Christi ad Patrem loquens ait. *Quoniam ab ipso patientia mea, insinuans se Dei patientiam, & non puri hominis habere.*

Psal. 61.

73 Decima septima proprietas est spiritalis potentia, qua Spiritus sanctus, qui est tertia in Trinitate persona producit a Patre, & filio, quæ potestatem simul cū patre se habere ostendit Christus. Et enim postquam surrexit a mortuis, & apparuit Magdalene intrans ad discipulos ianuis clausis, *insufflauit, & dixit. Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis.* Quo insinuat, ab eo spiritum sanctum, sicut a Patre procedere. Refert hæc Ioannes cap. 20. Ex quibus omnibus in calce eiusdem cap. intentam infert conclusio-

atq;

in M

nem, dicens. *Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei.* Ecce habes qualiter paruulus ille de Virgine natus Deus sit: Sed nequis infantilia eius contemneret membra, & inbecillum esse ad saluandos homines, arbitretur. addit, *fortis,* ac si dicat. Talis erit in fantulus, vt vagiens in incunabulis, & fascijs inuolutus possit a potestate Principis tenebrarum suos eripere, de quo plura diximus supra cap. 8. nu. 6. & 9.

74 Pater futuri sæculi. Quoniã paruulus ille author est vitæ æternæ, ne eius virtutem ad hoc sæculum restringamus: Regnum enim illius non est de hoc mundo, vt mentes fidelium eo conferat, vbi vera sunt gaudia: Patrem futuri sæculi appellandum denuntiat. Obserua quod non dixit, Dominus futuri sæculi, vel Rex, sed Pater, vt ex ipso nomine conijcias singularem curam, & misericordiam, quam erga suos habet: quos in spem regenerauit, vitæ æternæ. Symachus transfert Pater æternitas, alij vertunt Pater sempiternus: sed vtraque translatio in eundem sensum redit.

75 Princeps pacis. Nostra. angustatus in carne paruulus ille ad nos venit, pacificare, *sive quæ in celis, sive quæ in terris sunt.* Vnde & semitæ illius dicuntur pacificæ. *Vias tuas Domine demonstra mihi:* (ait Proph.) *& semitas tuas edoce me.* Ecce ego viã aquilæ in celo nescio: semitam nauis prætereuntis inuestigare non possum: & quomodo nisi ipse doceat vias Domini cognoscam, aut semitas apprehendã illius? Ait. n. *Sicut exaltantur cali a terra, sic exalt-*

Psal. 24.

tate

Isai. 55. *tate sunt viæ meæ a vijs vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris.* Ergo Domine, vias tuas demonstra; semitas ostende. Neque. n. vias nosse sat mihi est, nisi & semitas pariter tuas intelligam. Audi quid ipse Dominus per Salomonem respondeat. *Via eius (inquit) viã pulchræ: & omnes semitæ eius pacificæ.* Vias Domini pulchras: sed semitas eius dixit pacificas. Via lata est, & spaciola: arcta vero semita & angusta. *Deambulabat Dominus in Paradiso ad auram post meridiem.* Via pulchra, sed non semita pacifica: quia non venit vt Redemptor, humanitatis nostræ corpore coarctatus, sed vt Dominus Paradisi. Non venit pacem mittere in terram, sed gladium flammeum atque versatilem ante portam Paradisi, ne ad illum homini mortali pateret ingressus. Venit in montem Synai, vt legem daret, & cum Moysæ facie ad faciem loqueretur. Via pulchra gloria Dei, & maiestate plena, via lata, & spaciola: quam vt per ambularet non semetipsum exinaniuit formam serui accipiens Dominus maiestatis, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Sed semitæ eius pacificæ. Vis scire, o homo quæ nam sint semitæ illius? Descendit sicut pluuia in vellus, introiuit in vterum Virginitis vestitus carne humana: exiit per clausam portam, pannis inuoluitur, & in vili præsepio collocatur, guttas lactis ab vberibus Matris expectat, stringitur brachijs illius, præsentatur in templo, fugit in Aegyptum, redijt iterum in Iudæam, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus, Vadit ad Ioannem, vt baptizetur ab eo, ducitur a Spiritu in desertum, vt tentaretur a diabolo,

Pron. 3

Gen. 3.

Barn. 3.

Mat. 4.

& cū ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esuriit, Pertransiuit bene faciendo, & faciendo omnes oppresos a Diabolo; *Ioan. 4. & fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Capitur & ligatur, condemnatur ad mortem, ascendit patibulum, emittit spiritum, & corpus eius constituitur in sepulchro. Ecce semitas Domini, vias arctas, & angustas, per quas ingressus est propter homines factus homo. Viã pulchræ, sed omnes semitæ eius pacificæ. Nam Princeps pacis per ambulauit eas, Rex pacificus magnificatus super omnes reges terræ. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum & medium parietem: matericæ, soluens inimicitias in carne sua.* Vnde & tempus ipsum in quo misericorditer ad nos venit fuit pacificum, cum videlicet, medium silentium tenerent omnia, quando exijt edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersis orbis, quod inditiam certissimum erat summæ pacis, & concordie. Denique cum nascitur cantant Angeli. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, & cymtam iam moriturus, & reuersurus ad Patrem loquitur ad Discipulos, ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et rursus post resurrectionem non semel aut iterum, sed pluries id ipsum repetit. *Pax vobis (inquit) Pax vobis,* vt omnes intelligant illum esse Principem pacis, sub cuius custodia pacifice gubernabuntur fideles. iuxta quod & infra dicitur. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis; & in vberibus laculis fiducia, & in requie opulentia.*

76 *Multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis.* Septuaginta trans-

Ephes. 2.

Ioh. 4.

Ioh. 10.

Luc. 2.

Ioh. 14.

Ioh. 20.

Isai. 32.

transferunt. Magnus Principatus illius, & pacis eius non erit finis. Et loquitur de principatu illo, de quo dixerat supra. *Et factus est principatus super humerum eius.* Vbi obserua id quod superius cap. 7. in illa verba: *Ecce virgo concipiet, & pariet Filium,* adnotauimus: quod videlicet, in hoc loco apud Hebræos verbum, *Lemethe*, quod significat multiplicabitur, scribitur, per menclausum □ siue quadratū, quod nunquam in medio dictionis, neque in principio scribitur, sed tantum in fine, præterquam in hoc vno Isaia loco, vbi constituitur in medio in signum integritatis, & æternitatis Imperij, & regni Christi. Nam menclausum cum non interrumpatur per aliquam partem, neque principium habeat neque finem, æternitatis est symbolum. Vnde, & de Regno Christi scriptum est. *Regnum tuum, Regnum omnium sæculorum: & Dominatio tua in omni generatione, & generatione.* Et iterum: *Suscitauit Deus Cali Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alicui populo non tradetur.* Et iterum: *placuit ergo mihi prædicare signa eius: quia magna sunt. & Regnum eius, quia Regnum sempiternum. & potestas eius in generatione, & generationem.* Vnde, & subditur.

77 Super Solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iustitia a modo & vsque in sempiternum. Prophetia aperta est eius, quod Lucæ 1. Gabriel Angelus locutus est ad Virginem. *Hic erit magnus, & Filius altissimi vocabitur.* Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid Patris eius, & Regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis. Septuaginta transferunt: *Super thronum*

Dauid, & regnum eius, vt erigat illud, & vindicet, & auxilietur in iudicio, & in iustitia ex hoc nunc & in sæculum. Vbi obserua, quod vt late probat Eusebius Cæsariensis, regum ex stirpe Dauid durauit vsque ad Ieconiam, & captiuitatem Babilonicam. Post quam vsque ad Christi aduentum nullus ex progenie Dauid Regni sedem obtinuit. Vt enim constat ex prophetia Ezechielis cap. 21. propter peccata populi abstulit dominus Regnum Iuda de stirpe Dauid. Ait enim: *Tu autem prophane, impie Dux Israel; cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita: Hæc dicit Dominus Deus. Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hæc est quæ humilem subleuauit, & sublimem humiliauit: Iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Et hoc non factum est, donec veniret cuius est iudicium, & tradam ei.* Quibus verbis vt adnotauit Hieronymus, loquitur propheta ad Ducem Israel: per quæ nemini dubium est significari Sedechiam, in quo imperium Regum Israel, de stirpe Dauid finitum est. Ait ergo: *Aufer cidarim, tolle coronam,* id est, auferenda erit a te, ò impie dux Israel, cidaris, & corona, id est, potestas regia: cidaris enim & corona insignia Regis sunt. Quia vero regnum illud & imperium erat Christo Domino conferendum, subdit. *Et hoc non fiet, donec veniat cuius est iudicium & tradam ei,* id est, donec veniat Christus, cui Pater omne iudicium dedit, sicut scriptum est. *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis.* Iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes tuos in iustitia. Etenim vt docet Lyranus Gen. 49 interfecto sedechia in captiuitate Babilonica, & deficiente rege, guber-

gubernatus est populus Iudæorum per illos, qui erant de tribu Iuda. Etenim in redditu captiuitatis, Zorobabel fuit Dux eorum, vt habetur Aggæi 2. & Zachariæ 4. & postea sacerdotes gubernabant populum, vt patet Machabæorum tempore, qui erant de tribu Iuda. Quorum regimen durauit vsque ad tempus Herodis, qui fuit alienigena de genere Idumæorum, sub quo natus est Christus, vt adimpleretur Iacob Patriarchæ prophetia. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Igitur per Christum Dominum solium regale Dauid, quod deiectum, & prostratum erat, fuit erectum, cõfirmatum, & corroboratum vsque in sempiternum. Et hoc est quod ad literam significat præsens prophetia.

78 Obserua, & expende similitudinem inter Regnum Dauid, & Regnum Christi. Dauid minimus erat inter fratres antequam regnare cepisset, sed a Deo electus, & per Prophetam vnctus, & confirmatus Rex super Israel cõstitutus est. Christus minimus fuit in regno cælorum sicut ipse ait: *Qui autem minor est in regno cælorum maior est illo.* Et iterum scriptum est: *Minimus erit in millia, & paruulus in gentem fortissimam.* Talis enim ac tanta fuit eius humilitas, ut exinaniret se, & humiliaret factus obediens vsque ad mortem. Sed tamen Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen. Vnde, & ipse ait: *Ego autem cõstitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius prædicans præceptum eius.* Et iterum: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Dauid mansuetus

erat, & mitis: & dum bene faceret mala patiebatur: Vnde ad dominum loquens, *Memento (inquit) Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius.* Christus autem mitissimus fuit inter omnes habitatores terræ. *Discite (inquit) a me quia mitis sum, & humilis corde.* Qui sicut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum. Et cum infirmos sanaret, mortuos resuscitaret, & alia bona operatus fuisset: multa mala a Iudæis perpeffus est, ita vt lapidare eum vellent, quem nouerant innocentem. Vicit tamen mansuetudine Christus, sicut Dauid, vicit charitate, vicit iustitia, sicut scriptum est: *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.* Multiplicabitur ergo eius imperium. Quia multi ab Oriente, & Occidente venient, & colla iugo eius subicient, & seruient illi in iudicio, & iustitia, iusta illud quod Zacharias Pater Ioannis, ait: *Vt sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi, in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris.* sequitur.

79 *Zelus Domini exercituum faciet hoc.* Zelus (ait) Sanctus Thomas ex intensione amoris prouenit eo quod quãto aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium, vel repugnans cum autem amor sit quidam motus in rem amatam, vt Augustinus dicit, *Intensus amor quærit excludere omne id quod sibi repugnans.* Igitur ex perfectissimo dei amore, ex summa illius charitate ortum habuit, quod talia & tanta beneficia nobis exhiberet, quod filium suum vnigenitum in similitudinem carnis peccati

Isai. 9.

Psa. 144

Daniel. 2

Daniel. 3

Euseb. Cæsariensis. lib. 7. de uonit.

Ezec. 21

Gen. 49.

Morale

Luc. 7.

Isai. 60.

Psal. 2.

Mat. 28.

Mat. 11.

Psal. 44.

Luc. 3.

Tho. 12.

q. 28. ar. 4.

Aug. to. 6.

li. 83. q. 9.

& 36.

cari factum hominem: imo & parvulum unius diei nobis mitteret:

ad Ephe.
7

Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã. Vnde & Paulus ait. Deus autem qui dives est in misericordia propter nimiam charitatem suam, quæ dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati. Et iterum: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Ideo ergo, ait, Zelus Domini exercituum faciet hoc, id est, nõ qualiscunque amor vel dilectio, sed nimia charitas, quæ maior excogitari non potest. Vnde (vt Dionysius ait) Deus appellatur Zelotes, propter multum amorem, quem habet ad existentia.

Dion. c. 4.
de diuin.
nomi.

80 Secundo possunt hæc verba referri ad ea, quæ immediate sequuntur: Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel; ita vt nomen zelus accipiatur pro æmulatione, ad quam Deus quodammodo prouocauit filios Israel, quando ipsis relictis sine lege, sine sacerdotio, sine sacrificijs, & holocaustis, elegit gentes in hæreditatem suam quibus nomen suum manifestauit, vt salutem æternam, quam Iudæi propter suam incredulitatem non sunt adepti, consequerentur. Et tunc sensus est. Æmulatione Domini exercituum faciet hoc: quod videlicet, verbum missum a Domino in Iacob ceciderit in Israel. Misit enim Deus filium suum ad oues quæ perierunt domus Israel, sicut ipse ait:

Mat. 15.

Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Sed verbum hoc caro factum missum in Iacob cecidit in Israel, quia (vt Paulus ait)

Rom. 11.

Quod Israel carnalis non est consequens

electio consequuta est, id est, gentes electi qui sunt spiritualis Israel iuxta illud, Non enim omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israeli Rom. 9. ta, neque qui semen sunt Abraham oēs filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis hi filij Dei, sed qui filij repromissionis æstimantur semine. Vnde idem Apostolus, eos qui carnaliter ex semine Abraham nati sunt appellat Israel secundum carnem. Videte (inquit) Israel secundum carnem, id est, carnalem Israel, vt insinuarer esse aliud Israel secundum spiritum, siue Israel spirituales, illi videlicet, qui per veram fidem, & perfectam Christum amplectuntur in via, & faciem ad faciem contemplantur in patria. Iusto autem Dei iudicio factum est, vt illi, qui dereliquerunt Dominum blasphemantes sanctum Israel, relinquerentur ab eo: & qui ad æmulationem Deum prouocauerunt colendo Idola, prouocarentur ab eo similiter ad æmulationem, gentes eligendo. Scriptum est enim: Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis. Et ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta iritabo illos. Et iterum: vocabo non plebem meam plebem meam, & non dilectam dilectam & nõ misericordiam, consecutam misericordiam consequutam. Hæc explicatio est valde conformis Sancto Hieronymo in commentarijs super caput nonum I. a. x. ubi sic ait: Zelus Domini exercituum fecit hoc, æmulatione quia ipsi ad æmulationem eum prouocauerunt in his, qui non erant dii, & ille eos prouocauit ad æmulandum in gente, quæ non erat gens. Vbi obserua, quod gentilitatem idolatriæ deditam appellat non gentem, & non populum, quia vt dicit Aristoteles

1. Co. 10.

Exod. 17.

Osea 4.

teles indignæ sunt vrbium nomine aut populi, siue gentis, nationes virtutis, & veræ religionis expertes. Videantur supradicta num. 8.

81 Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Alludit ad parabolum seminantis quæ habetur Lucæ octauo. Et dum seminat aliud cecidit secus viam, & aliud cecidit supra petram, &c. Alludit etiam ad illud, quod Saluator de se ipso ait: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Vt enim explicat Sanctus Gregorius, Dei filius fuit verbum quod Dominus misit in Iacob, quando factus est homo. Tunc granum frumenti cecidit super terram, vt pro hominibus mortuus multum fructum afferret. Cecidit (inquit) quoniam a sinu Patris in gremium peruenit matris, ab excelsa gloria, & maiestate in extremam peruenit inopiam. Cadit quodammodo Deus, vt resurgat homo. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vt fiat homo spiritus, & habitet in Deo. Septuaginta transferunt. Mortem misit Dominus super Iacob, Vbi pro verbum constituunt mortem: Forsitan vt insinuarer, verbum illud æternum atque Dei filium ad nos venisse mortalem similem nobis passibilem: cui illud congruat quod sapientiæ 7. scriptum est. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus est est. Et illud: Primam vocem similem omnibus emissi plorans, in inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Tunicas enim pelliceas, quas in signum mortalitatis primis parentibus dedit, cum expulit de paradiso: ab eis iterum accepit mortalitatis nostræ formam induens, vt per eam nos

Ioan. 10.

Gregor. 2
mor. 22.

Cap. 7.

ad gaudia cælestia reuocaret. Quando ergo verbum misit, vt in carne mortali, pro hominibus moreretur mortem misit Dominus in Iacob, quia mortuo Christo omnes cum illo mortui sunt, vt ait Apostolus, 2. Corin. 5. Et obserua quod Iacob & Israel non sunt nomina diuersa, sed synonima. Idem enim, & Iacob dictus est, & Israel, sed Iacob nomen habuit etiam puer: Israel autem cum vicisset Angelum, cum benedictionem obtinuit ab eo. Ait enim. Nequaquam ultra vocaberis Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Congruè igitur per Iacob significantur Iudæi, qui velut pueri, sub Pedagogo custodiebantur, qui benedictionem spiritualem a magni consilij Angelo non sunt consequuti, qui nondum ad perfectam ætatem, & virilem legis Euangelicæ peruenerunt, de qua Paulus ait: Cum essem paruulus loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuauit quæ erant paruuli. Per Israel vero gentes designantur, & veri Israelitæ, qui benedictionem spiritualem ab Angelo obtinuerunt, de qua inquit Apost. Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo. Vnde Gregorius ait: Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Iacob quippe supplantator, Israel vero videns Deum dicitur. Et quid per Iacob nisi Iudaicus populus, quid per Israel nisi gentilis populus designatur? Quia quem Iacob per carnis mortem supplantare studuit, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas Deum vidit. Ad Iacob ergo missum verbum in Israel cecidit: quia eum quem ad se venientem Iudaicus populus respuit, hunc repente confitens populus

2. Cor. 5.

Gen. 32.

Ephef. 1.

Gregor. 2
mor. 22.

populus gentilis inuenit. Alij inter quos est Forerius explicant istum locum ita vt sit exordium nouæ prophetiæ aduersus regnum Israel denunciantis vastitatem eius, & excidium ita vt verbum mittere in Iacob, sit oraculum quoddam contra Iacob prophetæ reuelare. Consonat hæc explicatio cum translatione septuaginta virorum supra inducta: *Mortem misit Dominus super Iacob, & veniet super Israel.* Vbi expendenda est illa dictio, *super*, admodum iam explicatum cap. 1. num. 5. Qualis autem fuerit mors illa aut verbum missum contra Iacob describunt verba sequentia.

82 *Et sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia, & magnitudine cordis, dicentes, lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus edificabimus, sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus.* Verba sunt indignatione, & furore plena. Habent enim sensum concisum, & quasi pendulum. *Et sciet populus Ephraim.* Non dicit neque explicat quid sciet. Loquitur enim admodum eorum qui magna ira repleti non finiunt verbū, sed quasi dimidiatas sententias proferunt: quod indignationis maximæ inditium est. *Et sciet, intelliget, & creder, cum malis suis edoctus fuerit, cum Dominus opere adimpleuerit, quod per prophetas suos fuerat eloquutus.* Sciet (inquam) vera esse quæ Dominus prædixerat: neque nugaces amplius putabit esse Dei prophetas. *Et quia non credidit verbis, nunc sciet, & experietur in tormentis.* Iuxta quod dicitur infra, *Tantummodo sola vexatio intellectu dabit auditui.* Per Ephraim & habitantes Samariam, intellige decem tribus, quorum superbia, &

arrogantia tum in hoc loco, tum in alijs redarguitur, sicut Osee. 5. *Et respondebit arrogantia Israel in facie eius. Et Israel, & Ephraim ruent in iniquitate sua.* Et Amos 6. *Va vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates capita populorum, ingredientes ponpate domum Israel.* Superbia vero illius populi in verbis sequentibus explicatur. *Lapides ceciderunt, &c.* Superbi, & elati, Dei timore carētes, & prophetarū oracula contemnentēs hæc dicebant, & prouerbiū erat inter illos, quo significabant paruo damno se affectos esse. Et si quādo fuerant in rebus tēporalibus in edificijs & hortis a Deo puniti, putabāt sese posse maiora præstare, diruta erigere, deuastata reparare, & ad meliorem formam quam haberent ante reducere: sicut solent facere timore Dei carentes, qui atriti a Deo, & castigati, duriores fiunt, neque attendunt ex iusto Dei iudicio mala, quæ patiuntur euenire, sed potius esse effectus fortuitos arbitrantur. Ideo non dicunt, Deus deiecit, aut dissipauit lateres, id est lateritias domos, aut ædificia, sed lateres ceciderunt, id est, fortuito contigit, vt caderent. Dicunt autem: *Sed quadris lapidibus edificabimus, id est, melioribus, magis politis, & permanentibus materialibus, tribuentes suis viribus, quod ædificia reparentur, & volentes etiam inuito Deo eorum superbiam conseruare.* Quod magis explicat translatio sepuaaginta virorum, quæ sic habet. *Lateres ceciderunt, sed venite poliamus lapides, & incidamus sycomoros, & cedros, & edificabimus nobis turrim.* Et ad idem tendunt verba sequentia. *Sycomoros succiderunt, &c. id est, pro sycomoris destructis*

structis subrogabimus magnas cedros, & fortes. Per hanc metaphoram docet propheta Israelitas parui fecisse adiutorium, quod habebant ex domo Dauid, eo quod illis contemptibiles videbantur, & debiles vt lateres, vel sycomori, per lapides autem politos, & cedros auxilium intelligit Damascenorū. Sed miseri nesciebant quoniam Domini auxilium pro cedro est, & quadris lapidibus, hominum vero fortitudo pro lateribus, & sycomoris reputatur. Lege moralem quandam huius loci expositionem apud Sanctum Gregorium super quartū psalmum pœnitentialem.

83 *Et eleuabit Dominus hostes Rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet.* Prima pœna superbiæ, & arrogantia populi est, quod excitentur a Deo contra illū hostes truculenti illi ipsi qui occiderunt Regem Rasin Damasci, cum quo confederati erant, & in cuius fortitudine & quadrigarum potentia tanquam in cedris, & leuigatis lapidibus Deo relicto spem suā, & fiduciam omnem constituebant. Obserua quod non dicit, eleuabuntur, vel roborabuntur, hostes Rasin, sed *eleuabit Dominus hostes Rasin.* Quasi dicat: Illi adscribas quæ reliquisti, & cuius verbum contempnisti, quod hostes illi contra te veniant, non casui vel fortunæ. Nam Dominus ipse te puniet, & hostibus crudelibus veluti instrumento & organo utetur, vt superbiam tuam deprimat, atque confundat: iuxta illud, quod dicitur infra: *Assur virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea.* Et post pauca: *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secatur in ea, aut exaltabitur ferra cōtra eum a quo trahitur? Syriam*

Isai. 10.

ab Oriente, & Philistim ab Occidente, suple faciet venire. Ac si dicat: Vndique præment te inimici tui, vndique te persequentur, a fronte, & a tergo, ab Occidente, & ab Oriente, vt cum fugere velis fortes aduersarios, in alios incidas fortiores. *Et deuorabunt Israel ore toto, id est, cum auiditate maxima, toto affectu, atque conatu, sicut qui præ fame totum os implet cibo, & cum auiditate illud vorat.* Hac enim similitudine consuevit in Scriptura sacra ira & indignatio potentium, atque aduersariorum designari, sicut Abach. 3. *Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.* Et Isaia 28. *Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim: & erit flos decidens gloria exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium quasi temporaneum ante maturitatem autumnii: quod cum aspexerit videns, statim vt manu tenuerit, deuorabit illud.*

84 *In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extēta. Et populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt.* Significant hæc verba magnam populi duritiā, & summam Dei misericordiam. Castigat enim pater cælestis, vt corrigat filios & emendet. Quod si ad priora flagella emendati non fuerint: eleuat iterum manum & extendit, vt alia multiplice: donec respiciant, & reuertantur ad Deum, vt flagellati discant in ærumna, quod in prosperitate agnoscere noluerunt. *Vadam* (inquit synagoga oblita Domini Dei sui) *Vadam post amatores meos* Osee. 2. *qui dant panes mihi & aquas meas, & lanam meam & linum meum, oleum meum, & pomum meum. O ingratitude, o temeritatem, o inexcogitabilem*

tabilem dementiam. Ire vult & a Deo recedere? Quid inueniet nisi dolorem & afflictionē spiritus, spinas pungentes, & vepres quibus vulneratus reuertatur ad Dominum. Vnde & statim subditur. Propter hoc: id est quia recessisti a me, ecce ego sapiā viam tuam spinis, & sapiam eam maceris, & semitas suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quæret eos, & non inueniet, & dicit: Vadam & reuertar ad virum meum priorem quia benè mihi erant tunc, magis quàm nunc. Vides qualiter recedens a Deo spinas inuenit, quibus compuncta reuertitur? Propheta regius quando prospere agebatur cum illo, abiit, & recessit a Deo. Vriam interemit, & fornicationis peccato pollutus est. At spinas quam plurimas vulnerantes in via sua, qua ibat, inuenit, quibus afflicto ad Deum, statim reuersus est. Conuersus sum, ait, in ærumna mea, dum configitur spina. Sic & multi filiorum Israel, cum temporalibus abundarent, cum vacarent delitijs, cum prosperitate magnavterentur, dereliquerunt Dominū. Scriptum est enim. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, incrassatus, inpinguatus, dilatatus. Et reliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salut.iri suo. Dereliquit Creatorem vt creaturam Deum faceret, vt vitulum aureum erigeret, & adoraret: recessit a vita, vt inueniret mortem, sed audi quomodo ad Deum suum reuertatur. Ait enim.*

Psal. 77. Dum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. Et commemorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est. Et iterum: Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.

Sed adeo obduratus, & insensibilis factus est populus Ephraim, vt ad percutientem se non sit reuersus, sed magis potius ab illo elongatus. Et cum consuetum sit inter omnes, & quasi naturale, ad percutientem baculo faciem vertere, populus rebellis ad percutientem se terga vertit: iuxta illud Hieremix 2. *Verte-runt ad me terga, & non faciem, Ter-ga verterunt, vt fugerent, non faciē vt ad me redirent. Nec mirum quod nō reuertantur ad Deum percussū, qui ad semetipsum non reuertuntur. Sicut enim qui egreditur a facie Dei, & fugit, prius a semetipso egreditur, ita vt ad Deum reuertatur, prius ad se redire necesse est. Redite præuaticatores ad cor.* *Isaia. 41.* (ait Propheta) ac si apertius dicat. Prius ad vos metipsum redite, & tunc ad Deum vestrum reuertemini. Hinc est, illud quod de filio prodigo Lucas ait: *In se autem reuer-*

*Lucas. 11. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereor? Surgam & ibo ad Patrem meum, & dicam ei, Pater peccaui in calum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum de mercenarijs tuis, Et surgens venit ad Patrem suum. Quæ verba expendens Petrus Chrysiologus sic ait: *In se reuersus est, in se ante redit, vt rediret ad Patrem, qui a se ante recesserat cum recessit a Patre. A se migrat, & ab homine totus transit in bestiam, paternæ pietatis immemor, gratiæ genitoris oblitus. Fama, inquit, pereor, fame reuocat, quem saturitas expulerat: fame illi Patrem dedit sapere, cui copia tulerat sentire genitorem. Et si tantum præstitit, vel inuita fame, probate quid voluntarium possit cōferre ieiunium.**

83 Et disperdet Dominus ab Israel

rael caput. & eandem incuruantem, & deprauantem die vna. Longeuus, & honorabilis ipse est caput: & propheta docens mendacium ipse est cauda. Vbi ipsa Scriptura sacra explicat manifeste quid per caput, quid per caudam intelligat, non oportet aliorū explicationes adhibere. Obseruandum est tamen falsos prophetas, & mendaces aptissima similitudine per caudam designari. Tum propter caninam adulationem, quam ostendebant, quando propter fauores humanos, & munuscula parua Principibus, & magistratibus loquebantur placencia iuxta illud. *Et cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis: vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt mentientes populo meo credenti mendacijs. Quid facit canis? Propter bucellam panis sequitur Dominum, vbicumque fuerit, vestigia illius diligit, & agnoscit: oculi eius in oculos Domini sunt intenti. Cauda blanditur ei, placere illi desiderat, non latrat contra illum, non mordet, sed persequentes Dominum offendit. Tales sunt Prophetae docentes mendacium, ait propheta qui non mentitur. Capiunt in primis animas populi Dei; eas sibi subijcientes, & quasi captiuas tenentes; ne aliquid dicant vel faciant, credant, vel sentiant, nisi quod eis fuerit suggestū. Et cum seduxerint illas, propter bucellam panis blandiuntur eis securitatem promittentes, vitam earum peruersam beatificantes, vt illis placeant, vt quod impugnandum erat, defendant, ac denique in omnibus, & per omnia mundi affectiones sequuntur. Qui mori-*

bus est corruptus magis hos prurientes aribus diligit, & contra vitia eius latrantes abhorret. Audi quid de huiusmodi pseudo prophetis dicat Paulus. *Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites sine benignitate, proditores proterui, tumidi, cæci, & voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hos de vita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs, semper discentes, & nunquam ad scientiā veritatis peruenientes. Secundo dicuntur caudæ falsi Prophetae propter maximam eorum vilitatem, eo quod plerunque illi ex vilissima hominum fece nati sint. Tertio quia sicut cauda operit illud, quod in animali immundum est, & in honestum: ita illi peccata plebis & Principū suis adulationibus operiebant beatificantes illos qui æterna digni erant confusione. Vnde, & subditur.*

86 Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati. Quibus verbis prænam beatificantium, & eorum qui beatificabantur annuntiat, quam etiam describunt verba sequentia. *Propter hoc super adolescentulis eius non letabitur Dominus, & pupillarum eius, & viduarum non miserebitur. Affectus humani in scriptura sacra Deo attribuuntur propter captum nostrum, non quia vere in Deo sint. Non enim dolet, non tristatur, non latatur proprie, neque irasci-*

irascitur, sed lætari dicitur in populo suo, aut quia ad modum lætantis se habet, cum populus Deum sequitur, cum ut beneficia potiora ab eo accipiat, se præparat, & disponit. Hoc enim est gaudium Dei, hæc lætitia & exultatio, dona sua hominibus tribuere, pupillorum, & viduarum misereri. E contra vero, quando hominem rebellem punire parat, & ipsum delere de medio terræ, dolet, tristatur, *Et tactus dolore cordis intrinsecus, delcbo*, inquit, *hominem quem formavi a facie terræ. Gaudet ergo super electos, & strenuos, super fortes, & validos, quales adolescentēs solent esse. Sed quia omnes fere erant peruersi, ideo ait, super adolescentulis eius non lætabitur Dominus. Vide ò homo quanto gaudio Deum de fraudes, cum ad desideria carnis sequenda te cōfers. Si enim quoties bene agimus gaudet Angeli, si quoties a bono deuiamus Angelos Dei suo gaudio defraudamus, gaudium est enim illis super vno peccatore pœnitentiam agente; quanta putas lætitia gaudebit Dominus Angelorum, qui Angelos lætantes de tua pœnitentia facit.*

87 *Quia omnis Hypocrita est, & nequam, & vniuersum os loquutum est stultitiam. Per hypocritam siue hypocritas, eos intelligit, qui sub specie pietatis, & religionis populum auertebant, ne Christum sequerentur & doctrinam illius reciperent, & tamen pleni erant malitia, & dolo, inuidia, & avaritia. Quos propterea Christus Dominus sepulchris dealbatis in Euangelio comparauit. *Va vobis* (inquit) *Scribæ, & Pharisei hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa intus**

Mat. 23.

*vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Sic & vos foris quidē apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisis & iniquitate. Hos execratur Dominus, contra istos inuehitur, hos deprimit & confundit, cōtra illos cōmouetur, eos respicit ira Dei; ut potentiam suam illis ostendat, atque commendat. *Ecce dies Domini venit magnus, & horribilis* (ait Sophonias propheta) *dies iræ, dies tenebrarum, & calliginis, dies nebule, & turbinis, dies tubæ & clangoris. Ecce tremendam descripsit diem, horribilem, & amarā. Sed audi super quem dies illa superueniat. Super omnes* (inquit) *Ciuitates munitas, & super omnes angulos excelsos. Vbi iuxta interpretationem Gregorij per ciuitates munitas, & per angulos excelsos hypocritas intelligit, dolo & malitia plenos, eo quod ad modum Ciuitatis munitæ fallaci semper sunt defensione circumdati, ne iacula veritatis admittant: & sicut anguli, in quo duo parietes coniunguntur, veritatis simplicitatem fugiunt, & per superbiam quodammodo dupliciter peruersitate replicantur, ut iustos decipiant.**

Soph. i.

Greg. in
pact. 3. p.
ad rom. u.

88 *Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem, & spinam vorabit: & succendetur in densitate saltus, & conuoluetur in superbia fumi. Eodem ordine, quo impietas ad modum ignis populum occupauit, eodem & ira Dei contra omnes exarsit. Expende optimam similitudinem, qua in hac parte vtitur Propheta, dum impietatem populi igni comparauit. Sicut enim ignis leues materias, & aridas velut siccam stipulam aut stuppam primum absumit, & illis succellis ad crassiora, & humidiora comburenda progreditur, spinas*

inua-

inuadens, & fentes, ac deinde alia virentia, & crassiora ligna occupat, adeo ut totam siluam incendat, & densitate fumi terram obscuret: ita impietas a paruis exordijs incipiēs pessimos habet exitus, & a leuioribus culpis in magnam prorumpit malitiam. Quod (ut elegantissime notauit Sanctus Chrysostronus) in Saule, in Caim, & in Iuda proditore intueri licebit. *Studebat* (inquit) *in Pythonissa derisionem Saul regem detrudere, iterum, quia non adhibuisset illi mentem, ad Pythonissas paulatim ipsum inducit. Nam quoniam Samuēli non obtemperauit, & holocausta offerre præparauit, illo absente accusatus, ait, necessitas hostium facta est maior. Cumque flere oportuisset, quasi nihil mali fecisset, lætatur. Iussit deinde nonnulla de maledictis Deus, ea quoque transgressus fuit: hinc aduersus David illum insanuit ac sic paulatim, atque paulatim labens non stetit. quo usque ad ipsum perditionis barathrum se ipsum immisit. Similiter etiam de Caim factum esse videmus. Non enim confestim cadem fratris illi suggestit Diabolus, ne magnitudine rei commotus tam sceleratum facinus abominaretur: sed prius persuasi deteriora offerre, nullum esse id dicens peccatum: deinde inuidiæ veneno succendit, nihil etiam hinc mali sequitur persuadendo: ita sensim in eum illapsus ad cadem fratris, & ad negationem sceleris impulit, nec prius cessauit, quam malorum omnium verticem imposuit. Et post pauca: *Sic in Iuda maximum prodictionis malum concreuit. Nisi enim putasset paruum esse pecuniam inopum surripere, in tantam proteruitatem non deuenisset. Iudæi quoque nisi putassent inanis gloriæ delictum minimum esse, usque ad cadem Christi lapsi non fuissent. Hac via omnia scelera fieri vide**

Chry. ho.
87. in Mat
thæ. to. 2.
1. Re. 23.

Gen. 4.

*bis. Nemo enim repente ad extremam improbitatem insiliit. Deniq. idem Chrysostronus in commentarijs super Epistolam ad Galatas capite 1. post medium pusilla delicta non esse negligenda, his verbis docet. *At non audisti, quod is qui in veteri quoque testamento sabbato ligna collegerat vnicum mandatum, nec id maximum transgressus extremo affectus est supplicio? Quodq. Oza quoniam archæ alioqui subuertendam fulcit è vestigio mortuus est, eo quod ministerium ipsi non congruens usurpauit? Ergo ne sabbatum violatum, & solus arcæ ruitura contactus ad tantam indignationem prouocauit, ut qui hæc ausi fuerant ne minimum quidem veniæ sint consecuti: hic vero qui oranda, & ineffabilia dogmata cernunt, excusationem habiturus est, & veniam consecuturus? Punietur ergo qui folia peccatorum venialium colligit, ne in illis malitia succensa, in magnam impietatem prorumpat.**

Num. 15

1. Reg. 2.

89 Possunt per vepres & spinas, diuites intelligi, qui ad peccandum propensi facile impietate comburuntur. Vepres item sunt principes, qui propter licentiam, dum a nemine arguuntur, procliuiores sunt ad peccatum. Horum exemplo mox silua tota succenditur, hoc est, multitudo populi. Sicut enim multæ arbores siluam faciunt, ita multi homines plebē constituunt. Tam perniciofa res est malum exemplū, ut ratione illius impietas, sicut cācer serpat, & sicut ignis grassetur in omnes. Hoc igne mali exempli prius ardebat Sodoma, quam flammis cælestibus vreretur. Eodem igitur ordine, quo peccauerunt, a Deo puniti sunt: nam a minori usque ad maiorem in eos ignis iræ Dei exarsit. Vnde & subditur: *In ira Domini exercituum conturbata est terra,*

Et erit populus quasi esca ignis.

90 Vir fratri suo non parces, & declinabit ad dexteram, & esuriet, & comedet ad sinistram, & non saturabitur. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, & ipsi contra Iudam. Tanta, inquit, erit eorum calamitas, vt non solum ab extraneis, sed etiã a consanguineis intus, & fratribus persecutionem patiantur. Insatiabilem his verbis eorum auaritiam, & impietatem designat. Omnes, inquit, rapiunt tanquam lupus prædã ad dexterã, & sinistrã. idest, ex omni parte vi fratres suos opprimendo, & adhuc esurient, & non satiabuntur. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Carnem brachij sui deuorat, qui proximi, vel amici res inuadit. Sumus enim, vt Paulus ait: *unum corpus in Domino, singuli autem aliter alterius membra.* Simul etiam his verbis eorum ingrati- uo notatur. Carnem quippe brachij sui deuorat, qui benefactoris sui iura occupat. Brachium virtute & robore suo toti corpori seruit, & ori cibum porrigit, a quo tamen per ingrati- tudinem mordetur, deuoratur, & consumitur. Manasses, & Ephraim filij Ioseph duas tribus inter decem constituunt. Et tamen etiam ij mutuis bellis perduntur.

Et cum inter se desideant, concordetamen contra domum Iuda, idest, contra Christum, & Ecclesiam seuire non cessant. Id quod in Herode & Pilato cernere licet. Inimici enim erant ad inuicem, sed ab illa die amici facti sunt, cum videlicet, Christum occidere parabant. *Luc. 24. Hi sunt qui (vt Bernardus ait) concordet ad discordiam conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari cõsentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio. Hos respicit illud quod de Behen.oth dicit Scriptu. Corpus illius quasi scuta filia, compactum squamis se præmentibus. Vna vni coniungitur. & ne spiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adhibebit, & tentantes se nequam separabuntur.*

91 In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Ter repetit hæc verba propheta in hoc capite, vt notet populi obstinationem & duritiam, qui toties percussus non vult respicere, sed vsque in hodiernum diẽ manet obduratus. Adhuc enim velamen manet positum super cor eorum, sed in fine mudi conuertentur ad Christum, & tunc (vt ait Paulus) *auferetur velamen, & manus Dei extenta ad puniendum seuire desistet, & ira Dei in misericordiam conuertetur.*

CAPVT DECIMVM.

Ac qui condunt leges iniquas: & scribes, iniustitiam scripserunt: vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei: vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. 3 Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? & vbi derelinquetis gloriam vestram, ne incuruemini sub vinculo, & cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. 4 Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea. 5 Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. 6 Iple autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit: sed ad conterendum erit cor eius, & ad interneccionem gentium non paucarum. 7 Dicit enim: Numquid non principes mei simul reges sunt? numquid non vt Charcamis, sic Calano: & vt Arphad, sic Emath? numquid non ut Damascus, sic Samaria? Quomodo inuenit manus mea regna idoli, sic & simulachra eorum de Hierusalem, & de Samaria. Nūquid non sicut feci Samariæ & idolis eius, sic faciam Hierusalem, & simulachris eius? 8 Et erit: cum impleuerit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem, visirabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius: Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi: & abstuli terminos populorum, & principes eorum deprædatus sum, & detraxi quasi potens in sublimi residentes. 9 Et inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: & sicut colliguntur oua, quæ derelicta sunt, sic uniuersam terram ego congregaui: & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & ganniret. 10. 11. 12 Numquid gloriabitur securis contra eum,

qui

qui secat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui vtiq; lignum est. 13 Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem: & subtus gloriam eius succensa ardebit quasi combustio ignis. 14 Et erit lumen Israel in igne, & sanctus eius in flamma: & succendetur, & deuorabitur 15 spina eius, & vepres in die vna. 16 Et gloria saltus eius, & carmeli eius ab anima vsque ad carnem confumetur, & erit terrore profugus. 17 Et reliquix ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, & puer scribes eos. 18 Et erit in die illa: non adijciat residuum Israel, & hi, qui fugerint de domo Iacob, inniti super eo, qui percutit eos: sed innitetur super Dominum sanctum Israel in veritate. Reliquix conuertentur, reliquix, inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquix conuertentur ex eo, 19 consummatio abbreviata in undabit iustitiam. 20. 21 Consummationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. 22 Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere populus meus habitator Sion, ab Assur: in virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti. 23 Adhuc enim paululum modicumq; & consummabitur indignatio & furor meus super scelus eorum. 24 Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam Madian in Petra Oreb, & virgam suam super mare, & leuabit eam in uia Aegypti. 25 Et erit in die illa: Auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum a facie olei. 26 Veniet in Aioth, transibit in Magron: apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursim Gaba sedes nostra: obstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. Hinni voce tua filia Gallim, attende Laifa, paupercula Anathoth. Migravit Medemna: habitatores Gabim confortamini. Adhuc dies est, vt in Nobe stetatur: agitabit manum suam super montem filix Sion, collem Hierusalem. 27 Ecce dominator Dominus exercituum confringet 28 lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur. Et subuertentur condensa saltus ferro: & Libanus cum excelsis cadet.

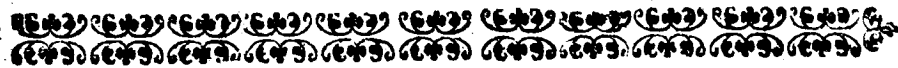
SVMMA CAPITIS.

N superioribus comminatus fuerat propheta pœnam inferendam filius Israel pro peccatis contra Deum & proximum commissis: nunc autem prophetare incipit cōtra alieni genas, & exteras nationes, quarum excidium denunciat, eo quod in superbia & indignatione populum Dei persecuti sunt & de ruina eius letati. Incipit autem hæc prophetia ab illo versiculo: Vx Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, a quo secundum nonnullos auctores incipit hoc caput decimum; & profertur illam capite tertio decimo, & sequentibus, vt ibi dicitur latius. Igitur caput præsens in quatuor diuiditur partes.

In prima commemorat iterum pœnam contra Scribas, & Phariseos superius comminatum, de quo agit in principio capitis, propter quod multi arbitrantur, hæc pertinere ad caput nonum, vt constat ex antiquioribus biblijs: caput autem decimum incipere ab illo versiculo: Vx Assur. In secunda parte describitur culpa Regis Assyriorum, propter quam pœnam a Deo inflictam incurrit, & fuit duplex. Altera inhumanitas & crudelitas, qua filios Israel affixit, & hanc constituit in illo versiculo: Ipse autem non sic arbitrabitur. Altera est superbia, qua non Deo: sed fortitudini brachij sui partem contra Iudæos victoriam adscripsit, & hanc tangit ab illo versiculo: Dixit enim: In magnitudine manus meæ feci, &c. In tertia parte condignam horum delictorum pœnam denunciat, ab illo versiculo: Propter hoc mittet Saluator Dominus. In quarta conuertitur vt solet, ad consolationem electorum, quibus libertatem a captiuitate Babylonica, & iugo peccati repromittit per aduentum Christi, & passionem illius compleendam, et de hoc agit ab illo versiculo; In veritate reliquix conuertentur.

COMMENTARIUM.

*Ve qui condunt le-
ges iniquas, &
scribentes iniusti-
tiam scripserunt:
vt opprimerent in
iudicio pauperes,
& vim facerēt cau-*

*se humilium populi mei, vt essent viduæ
præda eorum, & pupillos diriperent.*
Loquitur hæc sententia contra scri-
bas & pharizæos, contra iudices &
principes, legem propter auariti-
am, corruptentes, & peruerentes iu-
dicium. Quidam enim dicebant pa-
rentes etiam in extrema necessita-
te relinquendos fore, vt munera &
oblaciones Deo fierent, vt cõstat ex
Euangelio. Alij inimicos secundum
legem odio esse habendos docebāt,
vt patet ex illo, Matt. 5. *Audistis,
quia dictum est antiquis, diliges proxi-
mum tuum, & odio habebis inimicum
tuum, de quibus multa diximus su-
pra capite primo, numero 64. His
ergo minatur vastitatem & pœnam
per Sennacherib regem Assyriorū
inferendam.*

3 *Quid facietis in die visitationis,
& calamitatis de longe venientis? Ad
cuius confugietis auxilium? Dies visi-
tationis in sacro eloquio diem pu-
nitiois designat, sicut infra cap.
24. Et post multos dies visitabuntur,
idest, punientur, quia pœna inferni
terminum non habebit nec finem.
Dies ergo visitationis, dies calami-
tatis & iudicij illis fuit aduentus
Assyriorum. Addit autem de longe*

*venientis, tum quia exercitus As-
syriorum congregatus de longe ve-
nit: tum etiam vt maximam Dei
clementiam cõmendaret, qui a lon-
ge peccatorem districti iudicij cõ-
minatione admonet, vt caueat, &
ab indignatione illius se abscondat,
iuxta quod infra dicitur: Ecce no-
men Domini venit de longinquo, ardēs
furores eius, & granis ad portandum:
tum denique, vt admoneat nos ob-
stupescere non debere in tranquilli-
tate præsentis, nec esse nimium secu-
ros, etiam si nobis arrideant omnia.
Dominus enim varias rationes vici-
scendi, & a nostra intelligentia re-
motissimas habet. Non ergo de ip-
sius iudicio ex præsentis rerum alpe
cõtinuè iudicemus. Vbi expende quomo-
do peccata sua respondeant impijs.
Qui enim fratribus, & conseruis mi-
sericordiam facere renuerunt, qui
in pupillos, & viduas iniustitiam
commisserunt, quomodo mitè spe-
rare iudicem poterunt? Cætera
patent vsque ibi.*

4 *Væ Assur virga furoris mei, &
baculus ipse est.* Initium alterius Pro-
phetiq̃ est, quæ tamen superiori con-
nectitur. Dicitur enim supra
decem tribus in captiuitatem ab
assirijs adducendas esse: Nunc au-
tem captiuantium interitum præ-
dicit. Ex quo poteris facile colli-
gere maximam prouidentiam, quæ
erga suos Deus habet. Nunc terret
illos, & castigat, vt emendet, &
nunc eos consolatur, promittens

libe-

Simile.

liberationem a crudeli hoste, quem
confracturum se dicit, quasi bacu-
lum. Hinc etiam collige qualiter
Deus malorum vitur ministerio, &
quasi instrumento, & virga vt suo-
rum delicta puniat. Sed sicut pius
Pater virga, filium quem genuit cor-
rigit, & castigat, quam tamen po-
stea confractam in ignem mittit:
ita Deus virga, & baculo Regis As-
syriorum, & exercitus illius ad in-
ferendam condignam pœnam popu-
lo suo vsus est, (sed postea baculum
istum confregit, & comminuit. Quæ
rendum autem nobis est, quæ nam
sit ratio propter quam ministri di-
uinæ iustitiæ puniantur. Si enim
Assur sententiam a Deo contra re-
bellem populum prolaram exequu-
tus est, præmiū potius (vt videtur)
quam supplicium ex hoc debuit re-
portare. Sed huic quæstioni Theo-
doretus, & alij Patres Sancti respon-
dent, iuste Sennacherib, & exercitū
illius talem pœnam promeruisse,
quia non vt Dei iustitiæ deseruierit
filios Israel persequerentur, victo-
riam Deo humiliter adscribentes:
sed vt carnifices crudeles eorum
sanguinem sitiebant, & vt superbi
& elati, non Deo sed fortitudini bra-
chij sui, ac si superiorem non habe-
rent, partam victoriam adscribe-
bant, vt ex contextu huius capitis
liquet manifeste. Ait ergo: *Væ*, In-
teriectio, *Væ*, vt diximus latius ca-
pite primo numero 15. & 63. signū
est animi dolentis, quo diuina mise-
ricordia commendatur, ostendens
quam inuitus Deus percutiat: Ac
si dicat. Doleo quod populum meū,
quem tam delicate enutriui, aspe-
ra virga & baculo duro sim percuf-
surus, iuxta quod supra c. 1. ait. Heu
consolabor super hostibus meis vin-
dicabor de inimicis meis. Vnde in-

teriectio, *Væ*, ad populum Israel,
quem baculo Regis Assyriorum ca-
stigauerat, referenda est, quam-
uis possit etiam ad Assyrios refer-
ri, sicut refert Leo de Castro, & alij
multi: et importat onus Regis As-
syriorum, siue grande malum, quod
super illum veniet, vt patebit infra.
Virga furoris, idest, qua non percu-
tio, nisi dum irascor. *Virgam* appel-
lat, qua filios teneriores castigat:
sed baculum, quo obstinatos magis
tundat, & obduratos maiori plaga
percutiat. Non ergo obmurmure-
mus nõ cõqueramur, dū mala pati-
mur a nostris hostibus, & aduersa-
rijs: sed scientes illos virgam Dei,
& baculum esse, humiliter & patien-
ter disciplinam vtilem suscipiamus.
Vnde David cum Semei procede-
ret egrediens, & malediceret, mit-
teretque lapides contra eum, & cõ-
tra vniuersos seruos eius, & dice-
ret, *Egredere, egredere vir sanguinū,*
& vir Belial. Reddidit tibi Dominus
vniuersum sanguinem domus Saul, quo-
niam inuasisti Regnum pro eo, & de-
dit Dominus Regnum in manu Absa-
lon filij tui, & ecce præmūt te mala tua,
quoniam vir sanguinum es: Claman-
te filio Saruiz, indignante, & dicen-
te: Quare maledicit canis hic moritu-
rus Domino meo Regi? Vadam, & am-
putabo caput eius. Respondit Rex: Quid
mibi & vobis est filij Saruiz? Dimitte
eum, vt maledicat. Dominus enim
præcepit ei; vt malediceret David. Et
quis est qui audeat dicere, quare sic
fecerit. Hinc, & fidelis anima a cæ-
lesti sponso collaudatur, quod inter
spinas viuens, dū ab ipsis punge-
retur, patienter vulnera sustineret,
& pungentes spinas proprio illu-
straret candore. Sicut lilium inter Can. 2.
spinas, sic amica mea inter filias. Vbi
Bern. ser. Bernardus: *Spina (inquit) culpa est*
48. in Cæt. spina

2. R. 16.

spina pœna est. spina falsus frater, spina vicinus est malus. sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. O candens lilium o tener, & delicate flos increduli & subuersores sunt tecum, vide quomodo caute ambules inter spinas. Plenus est mundus spinis. In terra sunt, in aere sunt, in carne tua sunt. Versari in his, & minime lædi diuinæ potentia est, non virtutis humanae. Et post pauca: Non mediocris titulus profecto virtutis inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentia retinere candorem, & morum lenitatem: magis autem si his qui oderunt pacem, & pacificum, & amicum ipsis te exhibeas inimicis. Id plane tibi similitudinem datam de lilio iure quodam proprietatis specialiter vëdicabit, quod ipsas utique pungentes se spinas candore proprio illustrare, & venustate non cessat. Lege circa hoc elegantem doctrinam apud Sanctum Augustinum tom. 8. in illa verba psalm. 93. Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinventiones eorum.

5 Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi. Non mirum quod ad fallacem populum, & impium, superbum, & iniquum, carnifex fallax, & impius, superbus, & iniquus mittatur, qui eorum spolia diripiat Innocentem, Christum & iustum, negauit populus infidelis; & Barrabam latronem, & homicidam petijt vt dimitteretur: in latrones ergo, & homicidas incidat. Veri Pastoris vocem non audiuit, viuat ergo sub Pastore stulto, & inimico.

6 Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit, sed ad conterendū erit cor eius, & ad interuersionem gentium non paucarum. His verbis & sequentibus notatur cru-

delitas, & superbia Regis Assyriorum, & abusus potestatis illius. Superius enim dictum est, mittendū esse Regem Assyriorum, vt auferret spolia, vt diriperet prædam a populo Israel, & conculcasset illum, & humiliaret. Et missus mandatū excessit, & sibi credita abusus est potestate, & ea quæ virtutis erant diuinæ, suæ attribuit potestati. Deus iubet vt populum frangat, ipse autem conterere cogitat. Ad conterendum (inquit) erit cor eius. Deus mandat, vt conculcet populum, ille vero interficere parat. Et ad interuersionem (ait) gentium non paucarum.

7 Dicet enim. Numquid non Principes mei simul Reges sunt? Vide arrogantiam hominis, & superbiam. Regem enim Regum se vocat, ac si diceret. Minimus Principū meorum expugnare posset Israel, & contra illum bellum indicere, & Israel audet repugnare? Cætera patent vsque ibi.

8 Et erit cum compleuerit Dominus cuncta opera sua in monte syon & in Hierusalem, visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, &c. Nullum est peccatum, quod impunium relinquat diuina iustitia. Vnus est Dominus tanquam baculo Regis Assyriorum, & potentia exercitus illius, vt populum suum corripere, & castigare. Nunc autem contra baculum ipsum indignatur, & superbiam illius humiliare contendit, & tyrānidem eius deprimere. Habet Dominus tempus suum prædeterminatum, quo puniat hostes populi sui. Nam cum electos suos bene exercitatos habuerit in laboribus

Simile.

bus, aduersarios punit, non secus atque pius Pater, qui vbi filium virga percusserit, illam statim in ignem proiecit. Incipit enim iudicium a domo Dei, vt ad extraneos inimicos perueniat. Igitur cum impleuerit Dominus in monte Sion cuncta opera sua, cum filios Israel per Assyrios percusserit, visitabo, (inquit) super fructum magnifici cordis, id est, puniam superbiam Regis Assur, quam fructus magnifici cordis, & altitudo oculorum designat. In corde enim sedes est superbiz: oculi vero affectum cordis demonstrant. eorumque sublimitas, & elatio animi faustum, & arrogantiam indicant. Visitabo (inquit) Punitionem enim, & deiectionem Regis Assyriorum consolatio facta est filiorum Israel. In quo verbo insinuat providentia, & misericordia Dei erga humanum genus, quod redemit, quod ab iniuria Principis tenebrarum vindicauit, sicut Zacharias ait: Per viscera misericordiae Dei nostri in quibus visitauit nos oriens ex alto. Et iterum: Benedictus Dominus Deus Israel quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Possunt mistice verba hæc ad principem tenebrarum referri, cuius typum, arrogantia Sennacherib præferbat. Etenim postquam Dominus opus suum compleuit in Hierusalem, postquam pro hominibus passus est & mortuus, postquam opus redemptionis expleuit, Principem huius mundi, hoc est, Diabolum, eiecit foras, & superbiam illius, & iactantiam humiliavit, sicut scriptum est: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eicietur foras. Nunc, inquit, quando opus consumauit, quod dedit illi pater, quando excessum illum de quo Luca 9. in monte cum Moyse, & Elyas

quebatur, compleuit in Hierusalem.

9 Et inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum, & sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt, sic, vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & gannire. Hiperbole apparet, quod exercitus, & potentia populorum nido, siue ouis derelictis a Propheta in præfenti conferatur. Nec mirū alicui hoc debet reputari si attendat, & consideret Regis Assyriorum prosperitatem. De diabolo quippe sub Beemoth nomine dicit Iob: Reputabit quasi paleas ferrū, & quasi lignū purridum, &c. Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Quasi stipulam aestimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. Nō minus arroganter gloriabatur in potentia sua princeps Assyriorum. Quid facilius quam pullos in nido existentes capere, aut ova derelicta (prohibente nullo) secum auferre? Et vt insinuaret nullum contradicentem, aut renitentem esse, subdit: Non erat qui moueret pennam, &c. Solent aues circumuolare nidos, & super pullos stridere, & gannire, vt teneant, auferentes, & prohibeant: & tamen nullus ausus est contra potentiam regis musitare, aut se defendere. Obstant hæc verba statum peccatoris pessimum, in cuius animam ingreditur diabolus, multis comitatus agminibus peccatorum, tanquam in domum propriam, ita vt nullus sit, qui obmurmuret. Non musitat ratio, nec voluntas contradicit, non se opponunt potentia hominis, sed cum gaudio potius inimicos excipiunt, se illis vltro tradentes, sicut olim fecerunt filij Israel, de quibus scriptum est: Tantus

Morale.

Ind. 3. metus prouincijs illis incubuit, vt vniuersarum vrbiu habitatores, principes & honorati simul cum populis exirent in obuiam venienti, excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choreas in tympanis & tibys. De quo videantur lupradicta capit. 9. num. 10.

10 Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, aut exaltetur baculus, qui vique lignum est. Verba sunt prophetæ Regis Assyriorum superbiæ, & iactantiam redarguentis, & in illo omnes, qui de sua virtute gloriantur. Ac si dicat: Quomodo audet creatura de sua potentia superbire, aut boni aliquid sibi tribuere, cum omnes sint organa, & quasi instrumenta, per quæ, & in quibus Deus operatur, ociosa planè, & mortua, nisi moueantur ab eo? securis nihil facit sine secante, in quo ergo gloriabitur? Corpus mortuū est serra, & similiter lignū, nec motum habet, nisi quem participat ab artifice, siue ab eo, a quo trahitur & eleuatur, quod ergo sibi tribuere poterit? Et tamen Rex Assyriorum, & eius principes partas victorias sibi arrogant, ita vt dicant: **Deut. 32.** Quoniam manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Ideo ergo virtutem Regis Assyriorum virgæ comparauit & baculo, non autem arbori. Arbor enim motum habet & vitam, flores, & frondes, fructusque producit; baculus autem inanimè quoddam est, & immobile: & nisi moueatur ab alio nihil ex se poterit operari. Sic se habent omnes causæ secundæ, siue naturales sint, siue liberè, respectu primæ, & vniuersalissimæ videlicet Dei, a quo ni

si efficaciter ad suas operationes moueantur, mouere non possunt, aut boni aliquid efficere. Hoc philosophia naturalis docet, hoc diuina Theologia fatetur, hoc communis consensus sanctorum Patrū semper tenuit.

11 Audi quid Arist. sentiat.

Vtraque, inquit, mouere dicimus & primum, & vltimum mouentium, sed magis primum, illud enim mouet vltimum, sed non hoc primum, & sine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem sine hoc, vt baculus non mouebitur, nisi moueatur ab homine. Vide qualiter philosophus sola naturali ductus ratione agnouerit, quod in presenti lumine prophetico docet Isaias, quoniam respectu Dei omnis causa secunda, & homo ipse se habet vt baculus. Sed obseruandum est valde id, quod Driedo expendens similitudinem securis, & baculi, qua vti tur Isaias ad explicandam dependentiam, quam habet liberum arbitriū a Deo in sua operatione, aduertit. Ait enim: Dominus in Isaiâ propheta sese comparauit artifice secanti ligna, aut trahenti ferram, voluntatem ipsius Nabuchodonosor comparauit serræ, aut baculo. Numquid gloriabitur, inquit, securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Habent quidem ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē, similitudinem quidem in eo quod liberum arbitrium a Deo recipiat non vires solum, seu possibilitatem operandi, sed & motum, & actionem, qua fiunt opera bona. In hoc tamen est dissimilitudo, quod instrumentum non ex libero suo rationis iudicio, sed necessitate, & vi quadam impellitur ab artifice, nullum habens iudicium, neque de eo ad quod fertur, neque super medio per quod fertur. Libera vero hominis ani

Aristot. Physicon. lxx. 33.

Dried. de captiu & redempt. huius tract. 6. p. 2. c. fol. 151 impl. Louaniæ.

ma a Deo accipit suauitatem quandam, seu inclinationem, qua ex proprio iudicio mouetur, ex libera, & spontanea voluntate ad actum & motū. Itaq; nisi moueantur a Deo, nihil operantur secundæ causæ, siue naturales, siue liberæ, motæ tamen operantur vna queque iuxta naturam suam, naturalis naturaliter, & libera liberè. Vnde Sanctus Thomas 1. p. q. 83. artic. 1. ad 3. ait: Quod liberum arbitriū se ipsum mouet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui id, quod liberum est, sicut nec adhuc quod aliquid, sit causa alterius, requiritur, quod sit prima causa eius. Deus igitur est prima causa mouens & naturales causas, & voluntarias. Et sicut naturalibus causis mouendo eas, non aufert quin actus earum sint naturales, ita mouendo causas voluntarias, non aufert quin actiones earum sint voluntariæ, sed potius hoc in eis facit, operatur enim in vnoquoque secundum eius proprietatem. Et in solutione ad secundum eiusdem articuli, explicans illud ad Rom. 9. Non est volentis, scilicet, velle, neque currentis, scilicet, currere, sed Dei miserentis, ait, quod verbum illud Apostoli non sic est intelligendum, quasi homo non velit, & non currat libero arbitrio, sed quia liberum arbitrium ad hoc non est sufficiens, nisi moueatur, & iuuetur a Deo. Et 1. p. q. 105. art. 4. in corpore, & 3. contra gentes ca. 70. docet expresse quod Deus applicat, & mouet causas secundas ad operandum, sicut artifex mouet instrumentū, & q. 106. ar. 2. in corpore, addit, quod solus Deus efficaciter potest mouere voluntatem. Angelus autem aut alius homo solum eam mouet per modum suadentis, & idem repetit q. 111. art. 2. in corpore. Sanctus etiam Augusti

Rom. 9.

nus aperte docet, Deum interius, efficacissime hominis voluntatem mouere, & vertere quo voluerit. Id quod ex multis locis, scripturæ sacræ demonstrat. Potissimus locus habetur Hester cap. 14. & 15. vbi cum Regina non acersita in conspectu Regis Assueri comparuisset, inuitus est eam Rex, in impetu indignationis suæ, sed metuens Hester orat ad Dominum, vt transferat indignationem Regis in lenitatem, & ait: Da sermonem cōcinnum in os meū, & verba mea clarifica in conspectu leonis, & conuerte cor eius in odium impugnantis nos? quod & oratione sua a Domino obtinuit. Subdit enim scriptura. Conuertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem. Quæ locum explicans Augustinus sic ait: Vt quid ista in oratione dicit Deo, si non operatur Deus in cordibus hominum, voluntatem? Sed forte hæc mulier insipienter orauit. Videamus ergo vtrum inaniter præmissus fuerit orantis affectus, & consecutus non fuerit exaudientis effectus. Ecce ingreditur ad Regem ne multa dicamus, & quia non ordine suo ingrediebatur, magna necessitate compulsa, inuitus est eam, sicut scriptū est, velut taurus in impetu indignationis suæ, & timuit Reginam, & conuersus est color eius per dissolutionem, & inclinavit se super caput delicatæ suæ, quæ præcedebat eam, & conuertit Deus, & transtulit indignationem eius in lenitatem. Iam sequentia commemorare, quid opus est. vbi Deum compleuisse quod illa rogauerat diuina Scriptura testatur, operando in corde regis, quid aliud, quam voluntatem, qua iussit, & factum est, quod ab eo Regina poposcerat? Quod Deus iam vt fieret exaudierat, qui cor Regis ante quam mulieris sermonem poscentis audisset: occultissima, & efficacissima

adit

Aug. li. cōtra duas epist. pel. c. 20. to. 7.

Phil. 2.

potestate conuertit, & transtulit ab indignatione ad lenitatem, hoc est, de voluntate lædendi, ad voluntatem fauendi, secundum illud Apostoli. Deus est enim, qui operatur in vobis, & velle. Et quasi respõdens imaginationi bus eorum, qui arbitrantur per hanc Dei motionem efficacem, liberum hominis arbitrium impugnari, subdit statim. Numquid homines Dei, qui hæc scripserunt, imo ipse spiritus Dei, quo auctore per eos ista conscripta sunt, oppugnavit liberum hominis arbitrium? Absit. Sed omnipotentis in omnibus, & iudicium iustissimum, & auxilium Dei misericordissimum commendavit. Sufficit enim scire homini, quod non est iniquitas apud Deum. Et libro primo de gratia Christi contra Pelagium, & Cælest. cap. 24. præallegatum locum expendens, sic ait: Vellem ergo diceret iste nobis, scilicet Pelagius, vtrum Rex ille ad Deum iam cucurrerat, & ab eo se regi cupierat, suamque voluntatem, ex eius voluntate suspenderat, & ei iugiter inhaerendo vnus cum illo Spiritus sanctus erat, non nisi de arbitrij libertate? Vtrum se totum Deo tradiderat, omnemque suam mortificauerat voluntatem, & cor suum in manu Dei posuerat? Puto non desipere, sed insanire hominẽ, quis quis de illo Rege qualis tunc erat, hoc senserit: & tamẽ conuertit Deus & transtulit indignationẽ eius in lenitatẽ. Quis aut non videat multo maius esse indignationem a contrario in lenitatem conuerrere, atque transferre, quam cor neutra affectione præoccupatũ, sed inter vtrumque medium, in aliquid declinare? Legant ergo & intelligant, intueantur, nõ lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta, mirabili, atque ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras reuelationes, sed etiam bonas volunta-

tes. Quod si liberum hominis arbitrium nihil boni operatur, etiam ex his quæ facultate naturæ præstare potest, nisi a Deo moueatur, quomodo poterit quæ facultatẽ naturæ trãscendunt perficere, nisi donatum desuper illi fuerit: & efficaci subsidio præueniatur a Deo?

12 Nec silentio prætereundũ censui locum illũ Ezechiel 36. quo vtitur Sanctus August. ad probandam diuinæ gratiæ efficaciam. Sic enim ait Dominus per prophetam. Auferam cor lapideũ de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciã vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini. Vbi verbum, *Faciã*, vt *faciat*, efficaciam denotat auxilij diuini mouentis hominis voluntatem, vt operetur bonum, & præcepta Domini adimpleat, *Certum est*, (inquit Augustinus, *Nos velle cum volumus, sed ille facit vt velimus bonum, de quo dictum est, quod paulo ante posui, quod præparatur voluntas a Domino: de quo dictum est. A Domino gressus hominis dirigentur: & viam eius volet: De quo dictum est, Deus est qui operatur in vobis & velle, & operari: Certum est nos facere cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati qui dixit: Faciã vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis. Accedit ad hoc illud, quod Ioannis 6. dixit Christus. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me traxerit eum, quem locum explicans Sanctus Augustinus lib. 1. contra duas Epistolâs Pellag. c. 19. sic ait: Quam multi inimici Christi quotidie subito Dei occulta gratia trahuntur ad Christum. Quod verbum, si non ex Evangelio posuissem, quanta de me propter*

Aug. lib. 8. gratia, & lib. ar. c. 16. to. 7. Psal. 36.

Phil. 2.

August.

b26

hæc iste dixisset, cum etiam nunc obliuiscetur non mihi, sed illi, qui clamat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me traxerit eum? Non enim ait duxerit, vt illic aliquomodo intelligamus præcedere voluntatem. Quis trahitur si iam volebat? Et tamen, nemo venit, nisi velit ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari, non vt homines quod fieri non potest, nolentes credant, sed vt volentes, ex nolentibus fiant. Et in cap. 20, subdit statim hæc verba, Hoc verum esse non coniectura suspicamur humana, sed eui dentissima diuinarum scripturarum auctoritate dignoscimus. Habemus igitur, & tanquam certissimum facti tenemur, Deum sua omnipotenti virtute humanam mouere voluntatem, & vertere quo voluerit: nec tamen propter hoc in aliquo leditur eius libertas, vel minuitur, sed potius perficitur, iuxta illud quod Chrysostomus ait: Quo vti que auxilio, & munere Dei non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, vt de tenebroso lucidum, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum. Tanta enim est erga omnes bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit daturus. Agit quippe in nobis, vt quod vult & velimus, & agamus. Nec ociosa in nobis esse patitur, quæ exercenda nõ negligenda donauit, vt & nos cooperatores gratiæ Dei simus, & in his quæ in nobis ex nostra viderimus remissione languere, ad illum solite recurramus, qui sanat omnes languores nostros, & redimit de interitu vitam nostrã. Quomodo autem hæc duo inter se inuicẽ cohereant, efficaciam videlicet motionis diuinæ, & humani libertas arbitrij, alterius est disputationis.

Chry. ho. de Adan. & Eva in fine to. 1.

13 Propter hoc mittet Dominator

Dominus exercitũ in pinguibus eius tenuitatem. Clarius prædicit quæ pœna visitaturus sit Dominus Assyrios. Propter hoc, idest, propter arrogantiam, & crudelitatem commemoratam supra, Dominus exercituum, quem cognoscere noluerunt, neque partam victoriam in illius potentiam, sed in propriam referre, mittet in pinguibus, idest, in Principes Sênacherib tenuitatem, eorum fortitudinem minuendo. Et sumitur metaphora a corpore naturali, quod dum manet pingue, integræ sunt eius vires, cum autem ex morbo, vel inedia peruenit ad tenuitatem, viribus, quibus pollebat, caret. Et subius gloriam, idest, subius castra, quæ dicuntur gloria Regis, ardebit quasi cõbustio ignis, idest, pestis, quæ ita facile consumet eorum corpora, sicut solet ignis paleas comburere. De hac peste habes infra cap. 37. Egressus est autẽ Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum cœtum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, & ecce omnes cadauera mortuorum. Septuaginta interpretes sic transferunt. Sed mittet Dominus Sabaotũ in tuum honorem ignominiam, & in tuã gloriam ignem ardentem incendet. Quæ verba redeunt in eundem sensum.

14 Et erit lumen Israel in ignem, & sanctus eius in flammem, & succendentur, & deuorabit spinas eius, & repres in die vna. Idem Deus dicitur lumen Israel, & sanctus Israel: Sanctus Israel eo quod Israel sanctũ faciebat, & sanctificauerat sibi populum Israel, & ab eo sanctificabatur honore. Lux vero, quia illustrabat, & prosperitate noua consolabatur populum suum. Sensus ergo est. Deus, qui populo suo lux est,

Pp 2 & gau-

& gaudium, sanctificator & iustus, erit inimicis flamma comburens; & ignis deuorans. Sicut sol quosdam torquet aestu magno: quibusdam amico lumine gratus est.

15 Et deuorabitur Spina eius & vepres. i. Principes & magnates exercitus Assyriorum, qui populum Israel, velut sentes; & spinæ vulnerantes pungebant. Propensiores quippe ad peccandum, & inferendum alijs iniuriam, incendio velut vepres sunt magis apti, & facilius igne succenduntur, die rna, idest, breui tempore. Vbi obserua, quod in igne, duo reperiuntur lux, ad illuminandum, & calor ad comburendum, sed iustis est ignis Deus, in lumen, non in combustionem: quia electos suos non torquet inferis, sed illuminabit, iuxta illud, quod dicitur infra. Non

Isai. 60. erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuā. Non occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Impiis vero, & reprobis e conuerso, ignis erit in combustionem, & ardorem sempiternum, vt eos torquet, non in lucem, vt eos lætificet, & illuminet. Hinc est illud quod in laudem Dei canit Propheta Regius. Vox Domini intercidentis flammam ignis. Intercidere, diuidere est vnum ab alio separando. Vox ergo Domini flammam ignis inferni, sua virtute intercidit, cum lucem a calore separat, vt ardor ad torquendum impios, sed non lux ad illuminandum remaneat. Sic explicat istum locū Sanctus Basilius in commentarijs suis per psal. 28.

Psal. 28.

16 Et gloria saltus eius, & carmeli eius ab anima vsque ad carnem consumetur. Hac similitudine, nihil Assyrijs integrum aut saluum fore denunciat, sed exitio extremo subuertendos esse, anima & corpore. Consolatio non modica est iustis, quod carne interempta, spiritus saluus fiat. Vbi autem spiritus quoque detrimentum patitur, nullum prorsus solatium remanet. Tale igitur impijs erit excidium, vt anima, & carne in perpetuum ardeant. Ab anima, inquit, vsque ad carnem, quia prius ardet anima, postea corpus, nam ab anima ad carnem incendium deriuatur.

17 Et reliquie ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur. Per arbores vel ligna saltus, exercitum intelligit Regis Assyriorum, quem Dominus per Angelum deuastauit. Modo inquit, tantam lignorum stragem fore faciendam, vt ex illis pauca remaneant. Adeo enim pauci ex Assyrijs sunt relictī, vt puer illos numerare possit, qui adhuc numerando vsque ad duodecim fere progredi non valet. Et ita tradunt nonnulli quod Sennacherib aufugit cū solis decem.

18 Et erit in die illa, non adiciet residuum Israel & hi qui fugerint de domo Iacob inuiti super eo, qui percussit eos, sed innitetur super Dominum sanctum Israel in veritate. Prosequitur, & explicat modum, quo Deus futurus est lux, & consolatio populo Israel, sicut fuit ignis exurens multitudinem Assyriorum. Illa enim die quo percussietur exercitus Sennacherib, Iudæi qui relictī fuerint, non imitabuntur amplius exemplum Acaz, vt querant auxilium ab Assyrijs, & innitantur in hominibus impijs, qui in se confi-

dentes

dentes percutiunt, persequuntur, & capiunt: sed confugient ad Deum, spero omnem in illo constituentes, cū propheta qui ait: Mihi autem adhaerere Deo bonum est; ponere in Domino Deo spem meam. Fallax. n. est mundus; & mendax omnis caro. Destituit miseros in tempore tribulationis: Deus autem adiutor est in opportunitatibus. In illo ergo innititur electi, idque in veritate: non fide, sed verè quærentes illum. Designatque hic locus reliquias Israel spem suam debere constituere in puero illo, qui ex Virgine natus est nobis. Vnde & subditur: Reliquie conuertentur, reliquie, inquam, Iacob ad Deum fortem; idest ad Christum, qui supra appellatus est Deus, fortis, vt explicat Eusebius Cæsariensis. Quare autem Iudæi ad Christum conuersi, dicantur, reliquie, siue residuum, dictum est sup. c. 4. nu. 8. vbi explicata sunt diffuse verba sequentia: Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris reliquie conuertentur ex eo.

Psal. 72.

Euseb. l. 2. demonst. Iuarg. 49

Ioan. 1.

Isai. 9.

Luc. 18.

19 Consummatio abbreviata inuadit iustitiam. Verbū abbreviatum fecit Dominus super terram, in quo abundantes diuitias misericordiae suae hominibus ostendit, quādo Verbum caro factum est, & habitauit in nobis; quando puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Tunc enim inundauit misericordia Dei, quando super omnem carnem se diffudit. Sed in passione Christi, in morte illius, cū pœnas debitas pro peccatis nostris exsoluit, cum opus redemptionis consummauit, inundare fecit Deus iustitiam suam. Ecce ascendimus Hierosolymā, & consummabuntur omnia, quae scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur,

& conspuetur, & postquam flagellauerint, occidit eum, & tertia die resurget. Consummabuntur, inquit, omnia. Ecce quid sit consummatio abbreviata: Quid enim inconsummatum reliquit, quādo pro hominibus passus est? Ideo namque emittens spiritum, dixit: Consummatum est. quoniam omnia vna oblatione consummauit. Consummauit caelum, quoniam per passionem suam ruinas Angelorū reparauit. Consummauit terram, & perfecit; quoniam principem huius mundi eiecit foras. Consummauit, & adimpleuit legem, quoniam omnia, quae de illo scripta erant, compleuit. Consummauit omnes in vniuersum virtutes, quoniam tunc ad summum perfectionis gradum peruenerunt. Quando enim charitas ita exaltata est & consummata, sicut in passione Christi, cum animam suā posuit pro quibus suis? Scriptū est enim: Maiorem charitatem nemo habet, quā, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. At Christus Dominus, etiam pro inimicis animam posuit. Vnde & Paulus. Commendat, inquit, charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Quando obedientia sic consummata & perfecta inuenta est? Colaudatur obedientia Abraham, eo, quod ad Domini præceptum proprio filio suo non pepercit, sed illum in monte Deo immolare non dubitauerit. Obediuit ille vsque ad mortem, non propriam, sed filij. Christus autem factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, non alterius, sed suam propriam. Quando humilitas sic exaltata est & consummata, velut cū innocens agnus cum iniquis reputatus

Gen. 22

Ioan. 16

Ioan. 12

Ioan. 15

Ioan. 15

Rom. 5

Gen. 22

Phil. 2

tus est? Quando mansuetudo ad summum peruenit, sicut cum Dei filius tamquam ovis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondeute se obmutuit, & non aperuit os suum? Splenduit quidem in Moyse mansuetudo, de quo dicit Scriptura, quod erat vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Claruit etiam in Prophetarum regio virtus hæc, qui ad Deum loquens ait: *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius*. Sed in Christo super omnes exaltata est & perfecta. Ait enim: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde*. Quid de potentia dicam, quid de fortitudine, & cæteris virtutibus? Potuerunt ne aliquando clariores fieri, aut præstantiores? Iustitia etiam tunc consummata est quando sufficiens & superabundantem satisfactionem, pro iniuria sibi ab hominibus illata, Deus accepit. Si vnus pro omnibus mortuus est (ait Paulus) ergo omnes mortui sunt. Si omnes mortui sunt, ergo omnes sustinerunt pœnam illam diuina iustitia constitutam, in quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Ergo iustitiæ Dei satisfactum est. Ergo consummata est iustitia, abbreviata in vno redemptore, & exaltata. Hæc igitur est consummatio abbreviata, quæ inudare fecit Dei iustitiã. Tunc aquæ fluminis inundant, quando ægrediuntur de vulua, & propriam ripam exeuntes, ad loca inconstueta pertingunt, cum terram implent, & omnia fere suo impetu subuertunt. Locus proprius, & consuetus per quem mors pertransit, & pœna, est peccator, & peccatum. iuxta illud: *Et per peccatum mors, & sic in omnes homines mors pertransiit*. Pœna enim debetur culpæ, & peccato

ri supplicium. Quando ergo pro delictis suis patiebantur impij, quando aquæ diluuij extinxerunt omnem carnem, quæ corruerat viam suam: quando pluit Dominus ignem de celo, qui deuorauit Sodomam, & alias ciuitates: iustitia Dei non inundabat, nec limites proprios præteribat. Sed via sua incedebat, & pœna dignos, ira sua torquebat. At quando proprio filio suo non percit, quando pro nobis omnibus tradidit illum, tunc inundauit iustitia, & tribulationis aquæ de propria vulua exeuntes, supremum omnium montium, Christum videlicet in vertice montium constitutum operuerunt. Vnde in cruce exaltatus ad Patrem clamat: *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me*. Non est, inquit, substantia. Substantia (vt sentiunt dialectici) est primum subiectum, in quo insunt accidentia. Proprium subiectum pœnæ, est culpa cui correspondet, sed in Christo tot coaceruantur pœnæ, tot tribulationes illum operiunt, & tamè proprium subiectum pœnæ in illo non est. Vnde & ipse ait: *Quæ non rapui, tunc exolebam*, idest pro peccatis, quæ non commissi, morte turpissima condemnatus sum. Hinc & sanctus Iob in persona Christi loquens ait: *Violenta sagitta mea absque vilo peccato*. Cum impius moritur, cum sagittis furoris Dei configitur, sagitta violenta non est, sed naturalis: eo quod ad debitum sibi tendit locum. Proprium enim sagittæ signum, ad quod dirigitur, peccatum est. Veruntamen cum moritur iustus, cum pro peccatis

Gen. 7.

Gen. 19.

Psal. 68.

Psal. 68.

Iob. 34.

alienis, quæ non commissi, occiditur, sagitta ad illum pertingens violenta est. Violenta sagitta mea. Quæris quare violenta? Audi quare? Quoniam absque vilo peccato. Vide circa hoc, quæ habes supra c. 2. num. 14. Consonant cum hac explicatione verba prophetæ quæ sequuntur.

20 *Consummationem enim, & abbreviationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terræ*. Quæ verba alludunt ad ea, quæ canit propheta regius. *Operatus est salutem in medio terræ*, hoc est in ciuitate Hierusalem, in medio terræ constituta, seipsum semel pro peccatis nostris offerendo, quæ oblatione (vt Paulus ait) consummauit in æternum sanctificatos.

Psal. 73.

Heb. 10.

Rom. 13.

Heb. 7.

21 Possunt secundo hæc, & præcedentia verba, ad legem Evangelicam referri, ita, vt sensus sit. Consummationem, & abbreviationem faciet Dominus, idest Euangelium abbreviatum, & compendiatum instituet, in quo multitudo præceptorum legis antiquæ, & variarum differentiarum victimarum, vno expleatur sacrificio: & in vno dilectionis præcepto contineantur omnia mandata: iuxta quod & Paulus ait: *Qui diligit proximum legem impleuit*. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum. In vno (inquit) verbo instauratur, idest, resumitur, & veluti in compendium redigitur. Hoc est verbum abbreviatum, & consummatum, quia lex euangelica, consummatos, & perfectos suos facit sectatores. De antiqua enim scriptum est. *Nihil ad perfectum adduxit lex*. Hanc autem

consummationem, & abbreviationem fecit Dominus in medio terræ, quia videlicet in ciuitate Hierusalem, lex euangelica instituta est, & promulgata, atque inde prædicatio Euangelij prodijt in vniuersum mundum, iuxta illud quod supra cap. 2. dictum est. *Quia de Syon exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*. Hanc explicationem sequitur Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem, & Sanctus Augustinus tract. 16. super caput quintum Ioannis, & libro primo ad Simplic. quæstione 2. & consonat cum translatione septuaginta interpretum quæ sic habet. *Verbum consummans, & abbrevians in iustitia, quia verbum abbreviatum Dominator Dominus exercituum faciet in orbem terræ vniuerso*.

22 Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus exercituum. *Noli timere, populus meus habitator Syon ab Assur. In virga enim percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti*. Hic loquitur Propheta cum habitatoribus Syon & Hierusalem, & paruis reliquijs, per quas intellige gregem Domini pusillum. Consolatur autem eum quatuor rationibus. Primo quia flagellum, quo populum suum Dominus castigauit, tolerabile est & leue. Ait enim, *in virga percutiet te*, idest, non occidet te, quamuis vapules. Hoc idem significant verba sequentia. *Et baculum suum leuabit super te*, idest, Regem Sennacherib, qui tributum imposuit filiis Israel, & oneræ seruitutis eos afflixit. *In via Aegypti*, idest, sicut olim in Aegypto afflicti sunt: De quo Genes. 15. *Scito quod peregrinam futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiciet eos seruituti, & affligent quadringentis annis*. At fidelis est deus qui non patietur suos tentari, supra

ad quod possunt. Subditur enim. *Psal. 23. Adhuc enim paululum modique, & consummabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorum. Affert secundam causam consolationis electorum, quæ sumitur a breuitate temporis, quo durat tribulatio, Est enim paululum, & modicum. Ad punctum (inquit) in momento dico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam prout per a te, & in misericordia semper æterna misertus sum tui. Punctum indiuisibile est omnino, sicut & instans, & cum incipit, statim desinit. Talis est electorum afflictio, cum enim incipit, finitur statim, nec longo durat tempore. Quantumuis enim tribulationis tempus, diuturnum videatur, comparatione tamen æternitatis punctum est, iuxta illud quod ait Propheta. Quoniam *Psal. 89. mille anni ante oculos tuos, tanquam dies externa quæ præterijt. Dies quæ præterijt minus est quam punctum vel instans præsens, illius namque nihil remanet: punctum autem vel instans præsens est. Hinc & Paulus, Momentaneum, & leue tribulationis, reputat quidquid pro cõsequenda æternâ salute sustinetur. Ait namque. Ad enim quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloria pondus operatur in nobis. Vbi (vt adnotauit Sanctus Thomas) momento tribulationis correspondet æternum gloria, similiter & proleui, datur pondus retributionis futuræ. quæ omne superat humanum desiderium. Et dicit pondus propter duo. Pondus enim inclinatur, & trahit ad motum suum, quæ subsunt sibi. Ita gloria æterna erit tanta, quod totum hominem faciet glo-**

riosum. In anima, & in corpore nihil erit in homine, quod non sequatur impetum gloria. Vel dicitur pondus, propter preciositatem: nam preciosa tantum consueuerunt ponderari. Hinc discant electi pro futura gloria passiones liuius temporis libenter sustinere, alacriter, & fortiter: et pudeat reprobos æternum gloria pondus pro breui delectatione commutare. Gaudium enim hypocritæ (vt ait Iob) ad instar puncti.

24 Et suscitabit super eum Dominus exercituum, flagellum iuxta plagam Madiam in petra Oreb, & virgam suam super mare, & leuabit eam in viam Aegypti. Tertia consolatio iustorum est, grauius affligendos esse a Deo inimicos, quam ipsi afflixerint eos. Hostis cæcidit virga, ipsæ flagello, & virga duriori ex ligno sethim percussus est. Et vide quall flagello. Iuxta plagam Madiam in petra Oreb. Quod ideo dixit, quia sicut destructio Madianitarum, quæ refertur iudicium 7. miraculose facta est absque vlla effusione sanguinis Iudæorum: ita & percussio Sennacherib per Angelum facta miraculosa fuit: ne victoriam sibi, sed Deo tribuerent filij Israel. Vide quæ circa hunc locum iudicium 7. diximus supra cap. 7. num. 6. & cap. 9. num. 13.

25 Et erit in die illa, auferetur onus de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & compurescet iugum a facie olei. Ecce quartam consolationem & sumnam, in qua promittitur populo Dei pro seruitute libertas, pro onere, & iugo duro, lenis sarcina, & suavis. Solent crassa & fortissima bonum colla iugi duritiæ, & asperitate consumi: hic autem euenit contra. Iugum enim a ceruicæ

Iob. 20.

1. Cor. 1. conteritur. Nam (vt Paulus ait.) Per infirma huius mundi, & contempnibilia decreuit Deus fortia perdere. A facie olei, ait, non a facie ferri, vel aris, aut similium, quia non armis, sed mansuetudine vicit Christus, & sic eius electi mundum debent superare de quo vide supradicta cap. 2. num. 13, 14. & 15. & cap. 9. num. 13. Vel per faciem olei Christum intellige vnctum a Patre, oleo *Psal. 44. latitiae præparticipibus suis.* Per illum namque a misera seruitute peccati in veram libertatem filiorum Dei ducti sumus, de quo Ioannis 8. Si vos filius liberaueris, vere liberi eritis.

26 Veniet in Aioth, transiit in Magron, &c. Describit Propheta his verbis, & sequentibus aduentum Regis Sennacherib, & exercitus eius properantis vt destrueret Hierusalem: atque timorem, & tremorem finitimarum Ciuitatum, ac superbiam, & arrogantiam exercitus, vt magis ac magis potentia Domini & misericordia in eius ruina elucescat, de qua subditur.

27 Ecce Dominator Dominus confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur, & subuertentur condensa salus eius ferro, & libanus, cum excelsis cadet. Quibus verbis integer exercitus Sennacherib describitur. Et vt auditores reddat attentos, & nouum modum prælian-

di contra inimicos insinuet, præmittit illam particulam, Ecce. Ac si dicat. Expendite modum & tempus quo fortissimum Regem humiliabit, & filijs Israel opem tulit: quando videlicet isti de viribus suis desperabant, & hostes se credebant securos, tunc rami fortes, & ligna saltus sunt ferro succisa, & laguncula in terrore contracta. Appellat autem Regem Sennacherib lagunculam, vt designet omnem potentiam humanam, imbecillum esse, sicut laguncula, quæ facile confringitur, & in puluerem vertitur, vt pote de terra formata. Principes vero exercitus eius siluæ confert, & libano, quia sicut silua illa cedris & altis arboribus clara erat, ita & exercitus Regis magnis principibus fuit gloriosus.

28 Sanctus Hieronymus in hoc cap. præsentem locum explicat de Christo. Et per fractionem lagunculæ, passionem illius intelligit. Quoniam idcirco caro eius morti tradita est, vt Iudæorum sublimitas destruat, & excelsi quondam in terram corruant, ac Libanus cum suis cedris succidatur, de quo in Zacharia legimus. *Aperi libane portas tuas Zac. 14. & comedat ignis cedros tuas, vlula abies quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt.* Qualiter autem contractio lagenæ Christi mortem designet explicatum est cap. 9. numero 13.

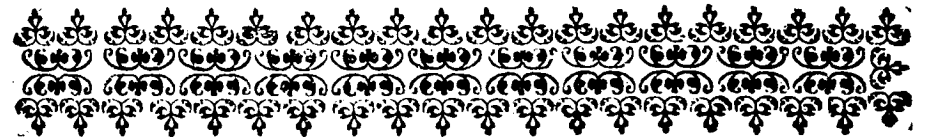
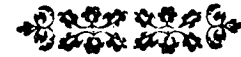

C A P V T X I.

Legredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. 3. 4. Et requiescet super eum spiritus Domini. 5 spiritus sapientiae, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientie & pietatis, 6 & replebit eum spiritus timoris Domini: 7 Nō secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: 8 sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: 9 & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. 10 Et erit iustitia cingulum lumborum eius: & fides cinctorium renū eius. 11 Habitabit lupus cum agno: & pardus cum hoedo accubabit: vitulus & leo, & ovis simul morabuntur, 12 & puer paruulus minabit eos. 13 Vitulus, & vrsus pascentur: simul requiescent catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas. 14 Et delectabitur infans ab vberē super foramine aspidis; & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mitter. Non nocebunt & non occident in vniuerso monte sancto meo: 15 quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. 16 In die illa radix Iesse, qui stat in signum populum, ipsum gentes deprecabuntur, 17 & erit sepulchrum eius gloriosum. 18 Et erit in die illa: Adjiciet Dominus secundò manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod reliquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, & a Phetros, & ab Aethiopia, & ab Aelam, & a Sennaar, & ab Aemath, & ab insulis maris. 19 Et leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & disperfos Iuda colliget a quattuor plagis terræ. 20 Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt: Ephraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim. 21 Et volabunt in humeros Philisthijm per mare, simul prædabuntur filios Orientis: 22 Idumæa & Moab præceptum

ptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. 23 Et desolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui: & percutiet eum in septem riuis, ita vt transeant per eum calceati. 24 Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyrijs: sicut fuit Israel in die illa, qua ascendit de terra Aegypti.

S V M M A C A P I T I S.

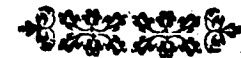
MANES expositores tam hebraei, quam catholici vnanimiter conueniunt, præsens capitulum esse ad literam de Christo Domino in lege promisso intelligendum. In quo propheta, quattuor per ordinem annunciat.

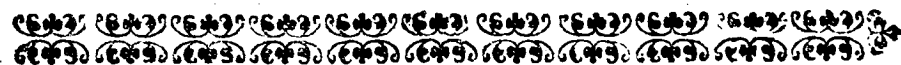
Primo natiuitatem Christi ex Virgine Maria, & dona Spiritus sancti, quæ in maxima plenitudine requiescent in illo, tanquam in fonte, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, & de hoc agit in principio capituli. Ioan. 1.

Secundo, pacem maximã, qua fideles tempore aduentus illius perfruentur denunciat, ab illo versiculo: Habitabit lupus cum agno.

Tertio, gloriosam futuram esse crucem & sepulturam illius vaticinatur, ibi: In die illa erit radix Iesse, &c.

Quarto, veros Israelitas per Christum de diuersis terris & locis congregandos esse, denunciat, non quidem in terram promissionis eos corporaliter adducendo, vt multi ex hebrais falso arbitrantur, sed ad veram fidem, & Ecclesiam catholicam introducendo: vt fiat vnum ouile & vnus pastor; & de hoc agit ab illo versiculo: Et erit in die illa. Adjiciet Dominus secundo manum, &c. vsque ad finem capituli. Ioan. 1.

COMMENTARIUM.

Ingre- dietur vir- ga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Il- la copulativa, Et, non est ociosa, nec superuaca- nea.

Vt enim verbis vtar Sancti Bernardi, Si nec folium de arbore sine causa, nec vnus ex passeribus, sine Patre caelesti cadit super terram, puit ego de ore Propheta superfluum desluere verbum, praesertim in sacra prophetia vel historia verbi? Non puto, Igitur particula, Et, coniungit quae sequuntur cum praecedentibus. Exponit enim per veritatem, typum & figuram. Exhortatus fuerat superius propheta populum Dei, ne potentiam duorum Regum pertimesceret, sed ad auxilium Domini confidenter confugeret: qui potens erat ab eminenti periculo eos liberare. Et vt certi essent, & securi de misericordia Dei, promisit illis etiam non petentibus magnum illud signum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c. de quo supra dixerat quod vocandus erat Emanuel, velox spoliator &c. quoniam per illum captiuus populus a seruitute peccati eripiendus erat. Modo subdit. Et egredietur virga de radice Iesse. Ac si apertius dicat. Non solum Dominus in se confidentes olim adiuuabit, sed etiam ipse de stirpe Dauid in plenitudine temporis nascetur, & longe clariorem de

spiritali tyrano obtinebit triumphum, quam nunc contra exercitum superbium Regis Assyriorum, vel aliorum Regum, populum Iuda persequentium consequutus fuerit. Ait ergo Egredietur virga de radice Iesse, id est Christus de stirpe Iesse corporaliter nascetur. Sed quare non ait, egredietur virga de Dauid cum illi facta fuerit a Deo illa promissio: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam? Respondetur, quod propter humilitatem, quam in se, Christus Dominus consecrauit, & per illam mundum reparare voluit. Ideo in praesenti, Iesse Pater Dauid nominatur, & non Dauid, quonia stirps Iesse, antequam Dauid regnaret, contempta erat, & humilis, iuxta illud. Non est nobis pars in domo Dauid, neque hereditas in filio Isai. Et flos de radice, eius ascendet, id est, Christus. Nam (vt notauit Sanctus Hieronymus) idem Christus virga est, & flos. Ait enim: Neque hoc ipsum videtur ociosum, quod exire dicitur virga, & flos ascendere. Quamuis enim vnus sit Christus, singulis tamen diuersus efficitur, prout indiget is qui operatur. Qui ergo senior est, & negligentior pro disciplina, Christus ei efficitur virga, & in virga non ascendere dicitur, sed exire. Exeundum namque est ei, qui inutilis, & ignauus est, de eo statu, in quo non recte consistit, & transeundum ad alium statum tanquam virga compulsionem id est severitate doctrinae rigidioris admoni-

Bern. ho. 1 sup. mis. sus est in princ.

Isai. 7.

Pf. 131.

2. Re. 10.

Hier. ser. 99. de te. po. 10. 10.

Qui vero iustus est, quia iustus sicut palma floret, in hoc ascendere dicitur Christus. Sic ergo qui verberibus indiget, exit ad eum virga, qui autem proficit ad iustitiam, ascendit ei inflorem: ascendit autem quousque afferat fructus spiritus, qui sunt caritas, pax, patientia, & reliqua virtutes in Christo Iesu. Lege quae circa hoc habes supra cap. 7 num. 30. Origenes etiam hom. 3. in Isaiam per virgam & florem, Christum intelligit. Virga (inquit) est ei, qui indiget correctione, flos ei, qui iam eruditus est, & non indiget dura increpatione. Vnde & Christus ipse de se loquens ait Ego flos campi, & lilium conuallium. Vbi observa cum Sancto Ambrosio lib. de Spiritu sancto cap. 5. quod sicut flos odorem suum seruat succisus, & contritus accumulatur, & diffundit magis: ita & Christus Iesus clauorum, & spinarum aculeis vulneratus, & lancea punctione succisus, aeternae vitae odorem dedit, ita vt in illo impleatur quod de Iacob Patriarcha scriptum est. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Alij quidem fragrant sed sicut lectulus floridus, aut loculus floribus respersus, vbi flos non est natus, sed illatus: Christus autem sicut ager plenus floribus odorem profert. Vnde & ipse ait: Ego flos campi, & lilium conuallium, De sponsa vero in cuius thalamo Deus requiescit, dicit sponsus. Lectulus noster floridus. Aduerte. (inquit Bernardus) trifarium quendam floris statum, in campo, in horto, in thalamo, vt post hoc etiam illud facilius comper tum fiat, cur se potissimum campi florem elegerit appellare. Et in campo quidem, & in horto oritur flos, in thalamo autem minime: redolet & lucet in eo, non tamen erectus, & stans vt in

Origenes

Cant. 1.

Ambros.

Gen. 27.

Bern. ser.

47. in can.

paulo post princip.

horto, vel campo, sed plane iacens tanquam qui illatus sit, non innatus. Proprierea, & neesse est sane reparare frequenter, & semper recentiores apponere flores, quod diu odorem suum minime retineant, nec decorem. Quod si, (vt in alio sermone praefatus sum) lectulus respersus floribus conscientia est bonis reserta operibus, vides certe vt similitudo seruetur, nequaquam sufficere semel, vel secundo operari, quod bonum est, nisi incessanter addas noua prioribus, quatenus seminans in benedictionibus, de benedictionibus & metas. Alioquin iacet, & marcescit flos boni operis, atq. in breui omnis ex eo & nitor exterminatur, & vigor: si non alijs atque alijs superiectis pietatis actibus continue reparatur. Hoc in thalamo. In horto autem non ita, sed neque in campo similiter. Ex se enim semel pro diu floris floribus assidue subministrant, vnde diu in ipsis decus ingenitum perseneret. Differunt tamen ipsi inter se, quod hortus quidem vt floreat, hominum manu, & arte excolitur, campus vero ex semetipso naturaliter producit flores, & absque omni humane diligentiae adiutorio. Putas ne iam tibi videris aduertere, quisnam ille sit campus, nec sulcatus vomere, nec difossus sarculo, nec fimo impinguatus, nec manu hominis seminatus: venustatus tamen nihilominus nobili illo flore, super quem constat requiescisse spiritum Domini? 3 Et requiescet super eum spiritus Domini. Prophetia est de Christo, in quo fuit omnis plenitudo spiritus, & omnium abundantia gratiarum, vt de plenitudine illius nos omnes acciperemus, sicut dictum est supra cap. 2. num. 3. Et requiescet, inquit. Venit quidem (vt notauit Origenes) Spiritus Domini super Patriarchas, irrruit super Sansonem, 3. in Isaiâ descendit super Hieremiam, quem ante-

1. 2. 3.

1. 2. 3.

1. 2. 3.

Orig. ho.

3. in Isaiâ.

ante-

antequam de vtero exiret, sanctificauit, ad Ifaiam quoque, cuius labia calculo ignito mundauit, peruenit: sed super nullum eorum requieuit, in nullo immobiliter permanfit. Scriptum est enim. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Non dicit, non erit, sed non permanebit, quoniã abundantia spiritus, & plenitudo soli Christo referuatur, vt super illum descendat spiritus, permaneat, sedeat, & requiescat in æternum.

Gen. 6.

Vide c. 3. nu. 26.

Ioan. 1.

Hoc signum accepit a Deo Ioannes Baptista vt Christum sanctificantem alios dignosceret. Ait enim. Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem, ipse est qui baptizavit in spiritu sancto.

4 Et requiescet super eum spiritus Domini. Grata connexio floris in marcescibilis de radice Iesse ascendentis, & spiritus Domini requiescentis super eum. Nam (vt Sanctus notauit Chrysostomus) propterea spiritus sanctus apum generi comparatur, quoniam sicut apes non super lutum requiescunt, neque in vas impurum se immittunt, sed potius omnia inquinamenta abhorrent, & fugiunt, flores diligunt, & exquirunt, super illos requiescunt, & maximo studio bene olētibus ornamentis calatiscos præparant, quibus sunt in selluræ, ne per in iucundum odorem offensæ deficiant: ita, & spiritus sanctus mentes eorum qui terrenis affectibus, & lutuosis desiderijs inquinantur, declinat, & corda pura odore virtutum fragrantia diligit: & super sanctos & iustos quos ipse præparat, & vasa munda efficit, libenter requiescit. De illis enim scriptum est. Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine

Christo. 15. super Epist. ad Ephes. in priu. to. 4

Sap. 1.

intellectu, & corripietur a superueniente iniquitate. De illis autem. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauper-culum, & contritum spiritu, & tremulentem sermones meos? Et iterum, de sapientia increata scriptum est. Et sic in Syon firmata sunt, & in Ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Hierusalem potestas mea, & radicaui in populo honorificato, & in partibus Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea. Ecce ipse idem qui fictum fugit disciplina, qui lutum declinat iniquitatis: in ciuitate sanctificata requiescit, detinetur, & permanet.

5 Spiritus sapientiæ, & intellectus. Enumerat omnia septem spiritus sancti dona, quorum sufficientiam Sanctus Thomas colligit his verbis. Dona, inquit, sunt quidam habitus perficientes hominem ad hoc, quod prompte sequatur instinctum spiritus sancti: sicut virtutes morales perficiunt vires appetitiuas ad obediendū rationi. Sicut autem vires appetitiuæ natæ sunt moueri per imperium rationis: ita omnes vires humane natæ sunt moueri per instinctū Dei, sicut a quadā superiori potentia. Et ideo in omnibus viribus hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, sicut virtutes, ita etiam sunt dona, scilicet in ratione, & in vi appetitiua. Ratio autem est speculatiua & practica, & in vtraque consideratur apprehensio veritatis, quæ pertinet ad inuentionem & ad iudicium de veritate. Ad apprehensionem igitur veritatis perficitur speculatiua ratio per intellectum, practica vero per consilium. Ad recte autem iudicandum, speculatiua quidem per sapientiam, practica vero per scientiam perficitur. Appetitiua autem virtus in his quidem, quæ sunt ad alterum, perficitur per pietatem: in his autem,

Isai. 61.

Eccl. 24.

Tho. 11. q. 68. ar. 4.

quæ

quæ sunt ad se ipsum, perficitur per fortitudinem contra timorem periculorū, contra concupiscentiam vero in ordinatam delectabilium per timorem, secundum illud Prouerb. 16. In timore Domini declinat omnis a malo, & in Psal. 118. Confige timore tuo carnes meas: a iudicijs enim tuis timui. Et sic patet quod hæc dona extendunt se ad omnia ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales, quam morales. De omnibus istis septem donis spiritus sancti agit in speciali S. Thom. in 2. 2. Etenim de dono scientiæ, & intellectus tractat q. 8. & 9. De dono timoris q. 19. De dono sapientiæ, q. 45. De dono consilij, q. 52. De dono pietatis, q. 121. De dono fortitudinis, q. 139. In quibus locis multa ex sacris literis, & patribus antiquis scitu dignissima profert in medium, ex quibus præfens locus Isaiæ ampliari poterit, & magis explicari.

Aug. lib. 1. de ser. Do. mi. in mō. te c. 9. pau. lo. post princ. t. 4.

Eccl. 1.

6 Et replebit eum spiritus timoris Domini. Dubitari potest, vtrū conuenienti ordine fuerit ab Isaiæ omnia dona spiritus sancti in præfenti enumerata. Sanctus Augustinus respondet. Videtur mihi septiformis operatio spiritus sancti, de qua Isaias loquitur, his gradibus sententijsque congruere, de quibus fit mentio Matth. 5. Sed interest ordinis: nam ibi enumeratio ab excellentioribus capit, hic vero ab inferioribus. Ibi namque incipit a sapientia Dei, & desinit ad timorem Dei. Sed initium sapientiæ timor Domini. Quapropter si gradatim tamquam ascendentes numeremus, primum ibi est timor Dei, secundum pietas, tertium scientia, quartum fortitudo, quintum consilium, sextum intellectus, septimum sapientia. A timore igitur peruenitur ad fastigium sapientiæ, de quo plura diximus supra cap. 8. num. 22. Vnde vltimo

loco ab Isaiæ inter dona constituitur timor, non quod absolute omnibus præstet, sed quoniam ordine generationis præcedit reliqua. Vnde Sanctus Thomas ait. Timor maxime requiritur, quasi primordiū quoddam perfectionis donorum: quia initium sapientiæ timor Domini, non propter hoc, quod sit cæteris dignius. Prius enim est secundum ordinem generationis, vt aliquis recedat a malo, quod fit per timorem, vt dicitur Prouerb. 16. quam quod operetur bonum, quod fit per alia dona. Et Sanctus Augustinus eundem locum Isaiæ explicans ait. Isaias propheta cum septem illa

Th. 1. 2. q. 68. art. 7. ad 1.

Aug. ser. 1. de anunc. Dominic. qui est 17. de sanct. tom. 10.

notissima dona spiritualia commendaret, incipiens a sapientia, peruenit ad timorem Dei, tanquam de sublimi descendens ad nos, vt nos Dominus doceret ascendere. Inde ergo incipit, quo volumus peruenire, & illuc peruenit vnde debemus incipere. Requiescet in eo, inquit, spiritus Dei, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, spiritus timoris Domini. Sicut ergo ille non deficiendo sed docendo a sapientia usque ad timorem descendit, sic non superbiendo, sed proficiendo a timore usque ad sapientiam oportet ascendere. Initium enim sapientiæ timor Domini. Obserua, quod septem assignantur spiritus sancti dona, propter septiformem ipsius operationem. Vnde & in Apocalip. scriptum est. Ioan-

Psa. 110.

Apoc. 1.

August. in præf. sup. psal. 150. to. 5.

Vnde

1. Co. 12. Vnde & Paulus ait: *necuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatē. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiae. Alij autem sermo scientiae secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu; alij gratia sanctorum in vno spiritu; alij operatio virtutum; alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Haec autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Ecce idem spiritus diuidit inter plures diuersa dona, sed non diuiditur in donis. Obseruandam est etiam, quod cum alia dona dicantur ab Isaia super Christum Dominum requieuisse, de spiritu timoris loquens ait: Et repleuit eum spiritus timoris Domini, vt timorem illum filialem commendaret, de quo scriptum est: *Timor Domini sanctus permanet in seculum saeculi.* Pagninus transfert. *Odorari faciet eum in timore Domini.* Nam sicut tunc flores maiorem ex se fragrantiam emittunt, & suauiores exalant vapores, cum manibus attrectantur, cum comprimentur, vel flante aura huc illucque agitantur: ita & alia spiritus sancti dona, omnesque virtutes eò maiorem apud Deum odorem emittunt, quo maiori tremore perfunduntur spiritus, de quo multa diximus cap. 8. nu. 22. & in hoc capit. num. 6.*

7 *Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet.* Insinuat vnum certumque iudicium diuinitatis Christi. Proprium est enim Dei occulta cordium intueri, nec secundum intuitum hominis iudicare. Iuxta quod Dominus ad Samuelē: *1. Re. 16. Ne respicias, inquit, vultum eius, neque altitudinem staturae eius, quoniam*

abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico, homo enim ridet eum, quae parent, Dominus autem intuetur cor. Quod & Christo competere non dubitabit, qui conscripta de illo in Euangelio perpenderit. Dicit enim S. Matth. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, hic blasphemat. *Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Et iterum Ioan. 1. Ioan. 1. Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat, quid esset in homine.* Numquid si secundum visionem oculorum iudicaret, & secundum auditum aurium argueret, increpasset eos, qui foris quidem erant quasi sepulchra dealbata, quae a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcicia? *Vt, inquit, Mat. 11. vobis scribae & Pharisei hypocritae, quia mundatis, quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia.* Collaudatur sapientia Salomonis, eo quod rectum iudicium iudicauerit. *Dante, inquit, huic infantem viuum, & non occidatur. Hec est enim mater eius. Litigabant enim inter se duae mulieres, altera dicebat, filius tuus mortuus est, meus autem viuit. E contrario autem dicebat altera; Mentiris: filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Rex autem: Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. Sed cum commota fuissent viscera matris, cuius filius erat viuus, inquit, Obsecro Domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum.* Tunc Salomon reddidit illum matri

matri suae: iudicans quidem non secundum auditum aurium, sed iustum iudicium proferens secundum veritatem. Sed ille ex coniecturis cognouit humanis, cuius mulieris esset vere filius viuus: verus autem Salomon Christus Dominus non ex aliqua coniectura, quae secundum se est fallibilis, sed altissima quadam cognitione occulta discernit. *On*

S. Tho. 2. nes Theologi cum Sancto Thoma vnanimi consensu fatentur, Christum Dominum, praeter scientiam diuinam qua Deum ipsam, & omnia quae sunt in illo comprehendit, vniuersa quoque de facto creata, & creabilia, habere: in quantum est homo scientiam perfectissimam, tum in verbo, tum etiam in dicitur, vel infusam, per quam tamquam index viuorum, & mortuorum omnia cognoscit, omnia discernit, etiam occultas cordium cogitationes, non solum hominum sed etiam Angelorum. Septuaginta interpretes transferunt. Non secundum gloriam iudicabit. Et redit in eundem sensum. Designat enim haec verba, nullam esse personarum acceptionem apud Christum. Id quod ipsa veritate coacti, quamuis callida simulatione loquentes confessi sunt Herodiani dicentes:

Mat. 22. Magister scimus quia verax es, & via Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum. Vnde, & Sapientiae 6. scriptum est. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec reuerebitur magnitudinem cuiusquam, quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & aequaliter est illi cura de omnibus. Possunt etiam non immerito ad diem iudicii haec referri, in quo iudicabit Dominus pauperes in iudicio, & populos in aequitate.

S. Sed iudicabit in iustitia pauperes.

res. Pauperes inquam spiritu, & humiles, de quibus ait. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. In hebraeo pro pauperes habetur, dalim, id est consumptos, vel eleuatos: quo designatur, pauperes, quantumcumque videantur consumpti, eleuatos esse apud Deum, excelsos, & gloriosos, sicut scriptum est: Et cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer. Sequitur in textu, Et arguet in aequitate pro mansuetis terrae, illos Beatos praedicando. Ait enim: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et fortassis propterea mansuetos terrae dixit, quoniam mites terram possident. Per terram illam intellige, de qua scriptum est. Dixi tu es spes mea, portio mea in terra viuentium. Arguet, inquit, scilicet reprobos, & impios ab eorum calumnijs mansuetos defendendo. Videtur ista manifesta prophetia eius, quod Matth. 15. refertur. Reprehendebant enim Scribae & Pharisei discipulos Christi, eo quod non lotis manibus manducarent. Accesserunt, inquit, ad eum ab Hierosolymis Scribae, & Pharisei dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens ait illis. Quare, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras? Nam Deus dixit: Honora patrem, & matrem: & qui maledixerit Patri, vel matri: morte moriatur: Vos autem dicitis: Quisq. dixerit patri vel matri, munus quodvinq. est ex me: sibi proderit, & non honorificabit Patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Hypocrita bene prophetauit de vobis Isaia dicens: Populus hic labijs meis honorificat

rat, cor autem eorum longe est a me. Vide quam dura increpatione pro mansuetis discipulis respondens, ludos Hypocritas increpauerit. Hinc & quibusdam malignis aduersus mulierem, quæ fracto alabastro vnguenti preciosi, effudit illud super caput Iesu, & indigne feretibus intra semetipsos, & dicentibus: *Vt*

Mar. 14. quid perditio ista vnguenti facta est? Potuit enim vnguentum istud venundari plusquam trecentis denarijs, & dari pauperibus, respondit. *Sinite eam, Quid illi molesti estis? bonum opus operata est in me.* Ac si diceret. *Et si vobis videatur opus mulieris huius non esse omnium absolutissimum, & perfectum, meliusque fore consultum, si ad subleuandos pauperes effusum vnguentum impederetur: non tamen propterea a vobis debuit reprehendi, si id non fecerit, nam opus bonum operata est, qui autem bonum operatur laude dignus est; non vituperio, et si melius aliquid, & perfectum magis potuerit operari.* Vnde Chryso. *O ineffabilem misericordiam Domini, qui a matrice muliere pedes suos osculari patitur, & oleo precioso perungi, & capillis capitis eius abstergi: nec patitur solum, verum etiam increpat criminales.* Non enim debebat pro tanto mulier studio reprehendi. Tu autem illud considera, quomodo iam sublimes animo, & ad eleemosynam proniores erat discipuli. Sed quamnam obrem non illico dixit, quia opus bonum fecit, sed anteposuit; *Quid molesti estis huic mulieri? ut erudiret eos, non statim ab incunabulis ab imbecillioribus sublimiora esse petenda. Quapropter non rem ipsam solummodo nudam, sed personam mulieris coniunctam exposuit, quam certe si legem sanciret, non apposuisset. Ideo ergo personam cum re simul acce-*

pit, ut discas tu gratia mulieris hæc dicta esse, ne germinantem fidem eius decuterent, sed irrigarent magis ac ad maiora protraherent. Vnde nos docet, quando bonum quidquam fieri videmus, etiam si exactissime non fiat, suspiciendum tamen nobis esse, & favore nostro ad vteriora prouebendum. Non est enim exquisitissima ratio statim in principio rerum querenda. Sic Dominus defendit iustos, sic arguit iniquitatem pro mansuetis terræ. Vt enim verbis utar Sancti Hieronymi, pro humilibus atque mansuetis alios arguebat, qui eos opprimere conabantur.

9 Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impiū. Scire debes, inquit Dried. quod mortificare, occidere, interficere, in scripturis sacris super hac re loquentibus, sic accipiuntur, quemadmodum illud, quod Propheta prædixerunt Christum esse facturum, dicentes. Spiritu oris sui interficiet impiū. Interficiet inquam, non vitam corporalem, sed impiam auferendo: Sic & ille interficiebat, qui dixit. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Christus occidit peccatores, ut non sibi, aut diabolo, sed Deo uiuant. Ego, inquit occidam, & ego uiuificabo. Sic autem occidere, & mortificare est in impijs destruere quod Deus in eis odit, quod & in eis non fecit. Vnde, & Petro dictum est, Occide & manduca, id est, peruersam vitam eorum destrue, ut in stomachum traiciantur Ecclesie, ut Christo, & corpori eius mystico incorporantur, & vitam habeant sempiternam. Expende efficaciam verbi diuini, & vim prædicationis Euangelicæ, *uius enim est (ut ait Paulus) sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & perstringens usque ad diuisionem*

Hiero. in capit. 11. Itai.

Dried. lib. de gra. et lib. arbit. c. 3. fol. 64.

Psa. 100.

Deut. 31.

Añ. 10. Vide sup. cap. 1. n. 7.

Efficacia verbi Dei Hebr. 4.

fit n anima, ac spiritus. Est gladius separans hominem aduersus Patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & omnem affectum terrenum interimens. Expende secundo quam dura sit, & terribilis domini increpatione, quæ

Mat. 10.

Psal. 67.

Osea 6.

Mat. 25.

Psal. 44.

verbis oris sui increpat feras arundinis, & impiorum peruersam vitam redarguit interius. Solent Reges vnico indignationis verbo, aut vultum iracundum alicui ostendendo, vel eius infidelitatem increpando, illum interficere. Ita & omnipotens Deus spiritu oris sui peccatores interimit, & vnica increpatione punit eorum delicta, & ad se conuertit, ut mortui seculo, Deo uiuant. *Dolui, inquit, in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei, id est Peccatores per Prophetas corripui & pluribus ictibus, sicut lapides aut ligna ab artifice, perpoliri solent, præparauit: & verbis oris mei eorum vitam peruersam abstuli.* Hinc collige quam amara, quam tremenda, & terribilis futura sit illa Domini correptione, qua in vltimi iudicij die loquens contra reprobos, dicit, *Ite maledicti in ignem æternū.* Tūc enim vere percutiet terram virga oris sui, & quos misericordia eius dum viuerent non correxit, virga iustitiæ damnabit in æternam, de quo vide supradicta cap. 2. num. 21. cap. 5. num. 29. & cap. 7. num. 30.

fit illa iustitia, qua Christus acinctus est. Consonat hæc explicatio cum textu hebraico, in quo, vbi nos legimus, *fides*, habetur, *hemuna*, i. veritas, vel fides. Et cū audis Christum iustitia vt cingulo, & veritate vt cinctorio renum eius, præcinctū esse, promptitudinem eius, & strenuitatem intellige ad opus iustitiæ exequendum, & vindicandum pauperes ab iniuria. Succingimus enim lumbos, vt ad omnia opera exequenda expediti simus. Vnde & Dominus, vt admoneret discipulos esse paratos vt cum venerit, & pulauerit cælestis sponsus, confestim apperiant ei, inquit. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.*

I. Job.

Luc. 12.

Chry. ho. 12. in Genes.

Hier. 5.

Luc. 13.

11 *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus, & Leo, & ouis simul morabuntur.* Prophetia est de regno Christi, & vaticinium de illius Ecclesia varijs ex gentibus congregata. Nam (vt notauit Chryso. h. 12. in Genes.) pro varietate vitiorum, diuersis belluarum nominibus consuevit scriptura homines appellare. Canes propter impudentiam, & impetū, vt psal. 21. *Circumdederunt me canes multi,* & Phil. 3. *Videte canes.* Equos insanientes, propter libidinem, Hierem. 5. *Equi amatores in feminas, & emissarij facti sunt, vnusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.* Vulpes, ob rapacitatem, & simulationem. *Dicite vulpi illi.* Asinos, & iumenta, ob stupiditatem, psal. 48. *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Serpentes, & viperas propter latens malitiæ venenum, & impietatem. Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira?* Lupos, ob

sanguinolentiam : Sophoniae 3. Iudices eius Lupi respere. Nominibus autem mansuetorum animalium electi designantur: dicuntur namque agni, propter mansuetudinem. Luc. 10. Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Columbae ob simplicitatem, Cantic. 2. Columba mea in foraminibus petrae, Et Matth. 10. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Tanta igitur erit in Ecclesia pax, tanta concordia, ut lupo deposita sanguinolentia & rapacitate conuerteretur amicaliter cum agno: & agnus cum lupo cohabitaret iocunde. Lupus erat Paulus cum persequeretur Ecclesiam cum sanctorum sanguinem sitiebat. Lupus vere, & lupo rapax: mane comedens praedam. Vocatus est a Christo, & in terram prostratus, raptus usque ad tertium caelum, & a postolo factus: & ecce habitat cum agnis conuersus ad fidem, & agni illi associantur. Quis enim cum hoc lupo non gaudeat conuersari. Surge & vade in vicum qui vocatur rectus, (ait Dominus ad Ananiam) & quaere in domum Iudae Sauli nomine Tarfensem. Respondit autem Ananias. Domine audiui a multis de viro hoc, quanta mala fecerit. Sanctis tuis in Hierusalem, & hic habet potestatem a Principibus sacerdotum alligandi omnes, qui inuocant nomen tuum. Ac si dicat. Carnifex est ille, & lupo cruentus; & tu me mittis ad illum? Noli timere o Anania, ne timeas, ne formides, accede ad Saulum: Ecce enim orat, Non est iam lupo, sed ovis ad pastorem clamans; & dicens. Domine quid me vis facere. Iam ergo de cetero lupo ille habitare poterit cum agno. Hinc est illud, quod dicitur Act. 9. Actor. 9. Cum autem venisset Paulus in Hierusalem tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum non credentes quod esset discipulus, sed lupo. Cogitatis autem his, quae illi acciderunt in via, & quomodo vidisset Dominum, omni procul trepidatione propulsa, associetati sunt ei. Unde & subditur: Et erat cum illis intrans, & exiens in Hierusalem fiducialiter agens in nomine Domini. In herbato pro habitauit; habetur regar, id est peregrinabitur, vel cohabitabitur: ut scias quoniam ipsa electorum cohabitatio super terram peregrinatio est, & exiliam, ut dicitur cap. 1. num. 57.

12 Et puer paruulus minabit eos. Quia tanta erit pax, tanta concordia inter oves Christi: ut puer paruulus sufficiat eas regere, & gubernare. Et alludit (ut ad notauit Iustinus) ad puerum illum de quo supra dictum est: Paruulus natus est nobis; & filius datus est nobis. De quo etiam scriptum est: Suscepit Israel puerum suum. Obumbrant etiam haec verba, per humiles ministros, & per contemptibilia mundi, quae eligit Deus, ut fortia quaeque confundat, Ecclesiam Christi gubernanda fore, videlicet per Apostolicos viros, ex quorum ore perfecit Deus laudem suam, & quales voluit esse Christus, cum aduocatis paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit. Nisi conuersi fueritis, & effici mini sicut paruuli, non intrabitis in Regnum caelorum. Nec te moueat paruulorum gubernationem vituperari multoties in sacris litteris; iuxta illud quod supra dictum est: Dabo paruulos Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis: Sunt enim pueri in malitia, non autem sensu, de quibus Paulus ait: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruulorum, sensibus autem perfecti estote. Et sunt pueri

pueri centum annorum, qui cum ad grandaeuam aetatem iam peruenierint, & ad senectam: prima tamen virtutis rudimenta non sunt adepti, de quibus dicitur infra. Isai. 65. Non erit tibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos. Quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Tales ergo eligit Dominus Ecclesiae suae Pastores, & doctores: qui non sensibus, sed malitia pueri sunt. 13 Vitulus & ursus pascetur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi Bos commedet paleas. Unitatem in moribus & concordiam sequitur unitas in cibo. Solent lupi carnibus vesci, pardi similiter & leones: boves autem feno & paleis, oves & agni herbis virentibus. Tales erant gentes moribus, & cibis diuersae. At postquam ad fidem Christi conuersi sunt, omnes eandem escam spirituales manducauerunt, & omnes eundem potum spirituales biberunt, & omnibus est vnus Deus, vna fides, vnus baptisma, vna doctrina innocua, quae omnes saluos facit. Innocuam dico, traditam a Christo, praedicatam ab Apostolis, expositam a sanctis Patribus: contra quam nihil licet innovare, nihil in Ecclesiam introducere, aut praedicare. Unde & Paulus ait: Licet nos, aut Angelus de caelo euangelizet vobis, praeterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit; sicut praediximus, & nunc iterum dico; si quis vobis euangelizauerit, praeter id quod accepistis, anathema sit. Semel & iterum id adinonit Paulus, ut omnes a nouitatibus caueant, & traditam a Christo, praedicatam ab Apostolis, expositam a sanctis Patribus, doctrinam venerentur. Audi quid Terrullianus di

cat. Nobis nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed neque eligere, quod aliquis ex suo arbitrio induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, qui neque ipsi quidpiam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt; sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus adsignarunt. Itaque etsi Angelus de caelis aliter euangelizaret, anathema diceretur a nobis. Iuxta quod & Paulus ait: Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis. Et iterum Timotheum admonens, inquit, O Timothee depositum custodi, deuotans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Quem locum explicans Vincentius Lyrenensis ait: Non dixit deuota antiquitates, non dixit vetustates, immo plane, quid est contrario sequeretur ostendit. Nam si vitanda est nouitas, tenenda est antiquitas, & si prophana est nouitas, sacrata est vetustas. Et oppositiones, inquit, falsi nominis scientiae. Vere falsum nomen apud doctrinas haeticorum, ut ignorantia scientiae, & caligo serenitatis, & tenebrae luminis appellatione factur. Quam quidam promittentes circa fidem exciderunt: Quid promittentes exciderunt; nisi nouam, ignoratamque doctrinam? Audies etenim quosdam ipsorum dicere: Venite o insipientes, & miseri, qui vulgo catholici vocamini, & discite fidem veram, quam praeter nos nullus intelligit; quae multis ante saeculis latuit, nuper vero reuelata, & ostensa est. Sed discite sursum, & secretum: delectabit enim vos: Et item cum didiceritis, latenter docetis: ne mundus audiviat, nec Ecclesia sciat, pauca namque esse sunt istius mysterii capere secretum. Alia multa docet ibi Lyrenensis. Et adhaere, quod notatum. Apostolus prophanas doctri

Mat. 10.
Gen. 49.
Act. 9.
Act. 9.

Iustin. de dialo. ad uers. Iustin.
Luc. 2.
Morale.
Psal. 118.
Isai. 3.
Vide ibi nu. 7. & 8.
1. Co. 14.

Tertu. lib. de preser. haeret. c. 6
An Gal. 1.
1. Tim. 6.
Vinc. Lyr. aduer. haec feon nouaciones, cap. 26.
1. Tim. 6.
1. Tim. 6.

næ nouationes admonet esse vitandas, sed etiam, *vocum nouitates*, quia non satis est communem, & antiquam sectari doctrinam, sed oportet communibus, & antiquis sanctorum Patrum, & scholasticorum vocibus uti, ac terminis ad eam explicandam, & docendam. Id quod elegantissime docet Sanctus Hieronymus, in Epistola ad Pammachium, & Oceanum de erroribus origenis, ubi quosdam hæreticos acriter reprehendit, eo quod resurrectionem futuram eisdem verbis, quibus Ecclesia utitur, profiteri recusabant. Dicebant enim, credimus corporum resurrectionem. At Sanctus Hieronymus instans pro defensione veritatis catholicæ, carnis resurrectionem sub his terminis, illos, ut profiterentur, præmebat: & sic tandem omnibus esset cibus vnus doctrinæ cælestis, vnus sensus, sicut est vnus spiritus. Vnde & Paulus ait:

1. Cor. 1. *Obsecro autem vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, sicut autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia.* Non inquit, ut id ipsum sentiat tantum, aut cognoscatis, & credatis: sed ut id ipsum dicatis omnes, ut sicut in eodem sensu, & in eadem sententia catholica omnes conueniunt, ita etiam eisdem propositionibus, & terminis utantur. Nam ut Hieronymus ait: *Ex verbis in ordinate prolatis incurritur hæresis.*

14 *Et delectabatur infans ab vberibus super foramina aspidis, & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manuum suam mittet.* Tanta, inquit, erit securitas in Ecclesia, ut nec pueri a nocentibus animalibus lædantur. Hinc licet videre, quomodo tollatur maledictio homini per Adā

primum inflata, cum dixit Dominus serpenti. *Inimicitias ponam in Gen. 3. ter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Sed ecce iam exaltato in cruce Domino, serpentes, & pueri simul commorantur, nec nocent illi, neque isti pauent. Vnde & subditur. *Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo, hoc est, in Ecclesia, quam monti eleuato contulit supra, cum ait. Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in uertice montium.* Obserua quod duo constituit aspidum genera; alterum mitius, alterum vero maiori veneno plenum, scilicet regulum: & ita quoque duorum genera subnectit: alterum lactentium, ablactatorum alterum, ut discas, Deum pro viribus suorum demetiri certamina, ut dum magis crescunt in Christo, maiora portent discrimina, iuxta illud quod scriptum est. *Non vos patietur tentari super id, quod potestis.* Vnde & Beatus Sixtus ad Laurentium loquens ait, *Nos quasi senes leuioris pugnae cursum recipimus: te autem quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus.* Aspitem illud puer, & vincit, basiliscum ablactatus: & tu si auulsus fueris ab vberibus, si delictis huius sæculi separatus, securus incedes, & non timebis. Scriptum est enim: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.*

15 *Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes.* Reddit rationem vnicitatis, & pacis futuræ inter lupos & agnos, pueros, & basiliscos, & vniuersaliter inter omnes gentes: quia videlicet omnes legem euangelicam suscipient, hoc

hoc est, omnium nationum aliqui, quia non vni Populo, sed vniuerso mundo, lex Euangelica data est. Non igitur iam deinceps replebitur terra argenteo & auro, sicut prius sed scientia Domini, quia omnes erunt docibiles Dei.

16 *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes depræcabuntur.* Quæ supra in principio huius capituli obscurius dixerat nunc explicat clare. *In die, inquit, illa, qua prædicabitur Euangelium, & regnabit Christus ex radice Iesse progenitus, qui a principio contemptibilis, humilis, abiectus, sine specie, & decore sicut radix apparuit; is postea erit in signum Populorum, ad quem omnes gentes confluent, se illi aggregantes, & depræcantes eum, & orationes ad illum simul cum Patre, & Spiritu sancto dirigentes; sicut scriptum est:*

Isai. 45. *Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergunt, & te adorabunt, teque depræcabuntur.* Quem locum de Christo explicant Sanctus Hieronymus, & Sanctus Ambrosius, nam & Christum sicut Deum orant fideles, & per Christum impetrant, quod exposcunt. Hoc sine omnes suas orationes claudit Ecclesia cum ait. *Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.* Hic est titulus, quo Pater æternus respiciens in faciem Christi sui, donat quidquid peccatoribus tribuit. Quomodo enim per semetipsum ad Deum veniam petens accederet, qui contra illum audacter ceruicem erexit? Hic est lapis, quem surgens mane

Gen. 28. *Iacob, Erexit in titulum fundens oleum.* In titulum, inquit, ut per illum peccatores misericordiam consequantur. Iuxta quod Petrus Apo-

stolus ait: *Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltauit dextera sua, ad dandam penitentiam Israel, & remissionem peccatorum.* Quid est, exaltauit ad dandam penitentiam, nisi, erexit in titulum, ut per illum penitentia gentibus daretur? Vnde & Paulus ait. *Per ipsum habemus accessum Ephes. 2. ambo in vno spiritu ad Patrem.*

17 *Et erit sepulchrum eius gloriosum.* Septuaginta interpretes sic transferunt. *Et erit requies eius honor, id est, gloriosa, & honorifica erit eius mors.* Quia enim humiliavit Christus Dominus factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, exaltauit illum Pater & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Nihil antea erat cruce ignominiosum magis, aut maledictione plenum, sed morte sua crucem Christus benedixit, & euexit, mortemque, & ignominiam sublimavit, ut pro honore habeatur & gloria, pro requie, & quiete perfecta, de quo plura diximus capit. 5. num. 5. Expende quam varios, & diuersos euentus habeant impij, & iusti. Illi dum viuunt splendent maxime, honore præditi & gloria: isti tanquam purgamenta huius mundi facti, ignominia circundantur, & despecti omnibus apparent. Viuens mendicus iacet ad ianuam epulonis, vlcerebus plenus, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat, sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius; Diues autem induebatur purpura, & bysso, & epulabatur, non semel aut iterum, sed quotidie splendebat. Sed omnia commutantur in morte. Factum est enim, ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahamæ. Mortuus est autem diues et sepultus, est in inferno. Vnde & sapiens ait: *Pau-*

per & Diues obuiauerunt sibi, viriusque operator est Dominus. Obuiauerunt, inquit, quoniam pauper a miseria temporali & erumna, ad æternam saturitatem, & gloriam properat. Diues autem tramite contrario a splendore temporali & gloria, ad æternam pertingit ignominiam. Obuiare enim se, est in terminos contrarios adire, sic adeo vt terminus a quo vnus sit terminus ad quem alterius, & e conuerso. Hinc & de morte reprobi ait Propheta. *Mors peccatorum pessima*: De requie autem iusti ait Sapiens. *Sperat autem iustus in morte sua, & nunc Propheta: Et erit requies eius honor*, id est, mors, in qua requiescit iustus, erit honorabilis, desiderabilis, & gloriofa. Hæc omnia elegantissime obseruat Sanctus Chrysostomus præsentem locum Isaia exponens, ait enim. *Et erit requies eius honor: licet diuerso modo in rebus humanis contingere solet. Nam cum hi qui hic in magna gloria, rebusque florantibus agunt, moriuntur; pereunt cum eis simul alia omnia. Id quod non solum in diuite, sed in principe, atque adeo id in regibus ipsis quis videt. Nam leges eorum irritantur, statuae obscurantur, memoria extinguitur, nomen eorum in oblivionem venit, a cognatis despicuntur. Et licet pridem mouerint arma, concitauerint seditione populorum, & urbium reuocauerint proscriptos, occiderint Dominos: simul tamen conciderunt hæc omnia, quamuis gloriosa prius fuerint. Ascensus in cruce euenit. Ante cruce in lectu res erant. Iudas prædidit. Petrus negauit, reliqui profugerunt. Iesus solus inter inimicos comprehensus est: multi qui crediderant retrarsum abierunt. Ceterum ubi occisus est, & mortuus. (vt discas quod non*

sit purus homo) non solum res eius non interciderunt, sed multo clariores, illustrioresque, & sublimiores sunt reditæ. Et paucis interiectis, inquit, *Non ipsi tantum, sed & discipulis suis hoc contigit. Nam qui ducebantur, & circumducebantur, qui contempti erant, & uincti, qui innumera patiebatur dum uiuebant; ubi defuncti sunt regibus ipsis erant magis reuerentiores, etiam Romæ que urbium est regalissima, relictis omnibus ad sepulchra piscatoris, & pelionis currum & Reges, & Præsides, & Milites, Et multa alia circa hæc dicit elegantissimis verbis. In textu hebraico ubi nos legimus, Sepulchrum eius habetur, Menuatho, id est tranquillitas eius, quia sepulchrum tranquillitas fuit Christo, eo quod ibi requieuit ab omni opere quod pararat.*

18 *Et erit in die illa adiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum Populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, &c.* Hoc in loco non est somnanda promissio terrena, vt Iudæi credunt. Tum quia (vt notauit Lyranus) Iudæi primo fuerunt adducti in Iudæam de Aegypto, & secundo de Babylone: si autem essent reducendi iterum a dispersione ista in qua sunt, diceretur adiciet tertio. Tum etiam quoniam nihil magni haberet promissio, si Dominus tantum polliceretur, Iudæos per uniuersum mundum dispersos in Iudæam iterum reducendos fore: cum uideamus Deum in hac uita multis sanctis patriam illam nullatenus concessisse, vt intelligerent, quoniam peregrini, & hospites erant super terram: nec habebant hic manentem ciuitatem, nec proprium domiciliū. Unde Abraham peregrinatus est, nec certum locum habuit ad manendum. Inelligenda

igitur

igitur est huiusmodi promissio de illa spirituali cōgregatione intelligenda, de qua Io. 11. Cayphas nesciens quid diceret prophetauit: *Expedit nobis, ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.* In Dei laudem canit propheta: *Edificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit*, hoc est, Israelitas per mundum uniuersum dispersos, sine lege, sine sacerdotio, absque sacrificio, sine Deo existentes, in fine sæculi, quando a facie illorum auferretur uelamen, congregabit in vnum, ut Christum recipiant, & credentes in illum, Ecclesiam per ostium intrent Catholicam, & fiat vnum ouile, & vnus pastor. Propter peccata sua, ob idolatriam, & auaritiam eiectione fuerant a facie Domini maledicti, & execrabiles, non secus atque Caim, de quo dictum est: *Vagus, & profugus eris super terram.* Et iterum: *Egressus Caim a facie Domini, habitauit in terra profugus ad Orientalem plagam Edem.* Audi prophetam, maledictionem istam Iudæis impræcantem: *Disperge illos in virtute tua, & depone eos pro teffor meus Domine.* Disperge, inquit, & proijce de terra sua, disperge per mundum, & depone de folio. Sed non obliuiscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas, sed dispersos filios cōgregabit in vnum. Ideo ait: *Adiciet secundo.* Primo enim manum suam adiecit ad possidendum populum suum, quando illum sicut oues eduxit de misera Aegypti seruitute in manu Moyfi & Aaron, quando

in brachio extento sicco pede per mare rubrum fecit transire, vt in terram lacte, & melle manantem introduceret, deuictis Aegyptijs, & infidelium nationibus superatis. Post hæc, & si non corpore, animo tamen, atque studio, in Aegyptum populus Dei reuersus est: & tenebris infidelitatis obuolutus, in dominium transiit alienum. *Possederunt nos, inquit, Domini absque te: tantum in te recordemur nominis tui.* Et ecce iam secundo admouet Dominus manum suam, vt possideat residuum populi sui, & subijciat sibi reliquias Israel, quas propter paucitatem residuum dixit, vt ex notatis cap. 4. nu. 8. manifeste constat. Hæc erit perfecta possessio, subiectio singularis, quam nulla deinceps dissoluet iniquitas, tunc uide licet quando Christo Domino erunt omnia subiecta. Circumciduntur secundo in deserto filij Israel: *Fac tibi cultros lapideos* (ait Dominus ad Iosue) *& circumcide secundo filios Israel: Confringuntur legis tabulae lapideæ: & iterum secundo instaurantur.* Primum templum destruitur; & rursus secundo reparatur, vt in his omnibus spiritualemente reparationem populi Israelitici agnoscas. & congregationem in vnum ouile à Christo factam intelligas, Audi quid dicat propheta: *Rursum quæ edificabo te: & edificaberis virgo Israel.* Et post pauca: *Ecce adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt, cæcus, & claudus, & prægnans & pariens simul, cæcus magnus reuertentium hic.* In fletu uenient, & in misericordia reducam eos: Et ne quis promissionem istam, aliquid humanum, terrenum uel cōtinere arbitraretur, illam idem Propheta explicat, cum

scilicet ait:

ait: *Ecce dies venient dicit Dominus: & feriam domui Israel, & domui Iuda: fœdus nouum. Non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus vestris in die, qua apprehendi manus eorum, ut educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Ac si aper- tius dicat, non in patriâ terrenam sicut prius, sed in cælestem, & permanētem ciuitatem eos adducam, non sub lege carnali in tabulis lapideis exarata, sed spiritali in tabulis cordis spiritu Dei viuī con- scripta congregabo illos. Impleuit ex parte Dominus hoc, quod promisit, cum in die pentecostes misit de cælo Spiritum sanctum suū, cum Apostolorum pectora igne charita- tis succendit, & ex omni natione, non paucos sanctificauit. Scriptam **Act. 20.** est enim: *Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est.* Hinc & Petrus dispersos fratres, sed iam per Christum spiritaliter in vnum cō-

1. Pet. 1. gregatos salutatur dicens: *Petrus Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ secundū præsciētiā Dei Patris in sanctificationē spiritus in obedientiam & dispersionem sanguinis Iesu Christi, gratia vobis, & pax multiplicetur. Ad possidendum, inquit, idest, ut in populum sanctum, & in filios adoptet, quos pro derelictis mundus habuit, quos sibi complacuit in partem sortis sanctorum eligere, & saluare, siue inter Assyrios habitent, siue inter Aegyptios, siue*

inter Aethyopes, &c. denique ubi- cunque fuerint. Consonat hæc explicatio cum textu hebraico, in quo ubi nos legimus, *ad possidendum*, habetur *lignoth*, idest ad possiden- dum vel emendum, ut scias quoniā proprio sanguine nos redimendo, atque emendo possedit, & acquisi- uit. Scriptum est enim: *Non corruptilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, paternæ traditionis: sed precioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati.* Et iterum: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit san- guine suo.*

19 *Et leuabit signum in nationes Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget.* Eleuatio signi est prædicatio crucifixi, ad quem sicut ad serpentem, in eremo exal- tatum confugiētes saucijs sanantur. Est etiam Christus crucifixus signū eleuatum & vexillum, ad quem gen- tes confugient, & Iudæi tanquam milites sub duce, vestigia illius se- quentes, & exemplum eius immi- tantes. Vocandi quidem primi de Israelitæ, & Iudæi; sed his accipe- re verbum Dei recusantibus, dece- bat, ut Apostoli conuerterentur ad gentes. Sunt autem omnes profugi quotquot notitia carent Euangelij, & recedentes a Deo idola colunt: Sed obserua singularem curam, & prouidentiam, quam circa electos, & prædestinatos Deus habet, ne pe- reant in æternum. Conuocat enim illos, adducit, & colligit a quatuor plagis terræ, Oriente, & Occiden- te, Septentrione, & Meridie. Vnde & scriptum est. *Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miseretur tui, & rursum congregabit de cunctis*

cunctis populis, in quos te ante disper- sit. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet in terram, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam.

20 *Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non emulabitur Iudam, & Iudas non pugnet contra Ephraim.* Ab initio Regni Israel dissidium perpetuum fuit in regno Iuda, & decem tribuū quod per Ephraim designatur: sed sub Christo, & eius lege Euangelica huiusmodi bella finē habitura esse, denūciat Propheta, quoniā summa pax, & concordia erit inter Chri- stianos, ita ut vnus contra alterum non pugnet, de quo plura dicta sunt **cap. 2. num. 13.**

21 *Et volabunt in humeros Philistin per mare, &c.* Hoc etiam carna- liter intelligunt Iudæi, sensus autē catholicus, & germanus huius loci est, prædicationem Euangelij exten- dendam esse per vniuersum orbem, iuxta illud, quod canit Propheta.

Psal. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum, sci- licet Apostolorum, quorum ministe- rio, & prædicatione gentes ad Chri- stum erant adducendæ. Hi sunt igitur, qui volabunt, idest, celeri cur- su in omnem terram ibunt. Audi*

Psal. 17. *quid dicat Propheta. Ascendit super Cherubin, & volauit: volauit super pennas ventorum. An non tibi vide- tur Pauli Apostoli animam esse Che- rubim scientiæ plenitudine decora- tam, super quam Dei verbum ascen- dens vniuersum orbem volādo per- iustrauit? Hinc & cellerem cursum prædicatorum Euangelij admirans*

Isai. 60. *Propheta, inquit, Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Nubes sunt Apostoli,*

nubes Prædicatores Euangelij, & vo- lantes nubes, Quoniam (vt notauit Greg. 17. **moral. 14.** in illud **Iob 27.** qui ligat dem bona eorū temporalia rapien- do, sed intellectum eorum in obsequium fidei captiuando, vt qui ante deprædati fuerāt a Diabolo, ite- rum ministerio Apostolorū depræ- dentur Christo, qui superius etiam dictus est velox spoliator. Et fortas- sis propterea dixit Propheta, *simul prædabuntur*, quoniam non soli Apo- stoli, sed Christus ipse simul cum il- lis, spiritualem istam prædam ac- quisit. Vide supra dicta **capit. 6. num. 53.**

22 *Idumea, & Moab præceptum manus eorū, & filii Ammon obedien- tes erunt. Septuaginta interpretes sic transferunt. Et super Moab pri- mum manus mittent, filii autem Am- mon primi obedient.* Et est manife- sta prophetia eorum, quæ in Apo- stolicis actibus legimus, vbi per impositionem manuum conferebāt **Act. 8.** Apostoli gentibus Spiritum sanctū, Idumæis, & Samaritanis. Vnde ma- nus mittere super Moab, est manus super moabitas imponere, vt acci- piant Spiritum sanctum, & obedien- tes sint Euangelio. Consonant hæc Isaiæ verba cum illis, quæ per os David locutus est Dominus. *In idumæam extendam calceamētū meum tibi alięnæ subditi sunt. Quis deducet me vsque in Idumæam? idest, vt regnem etiam terrenis hominibus, vt me venerentur, qui de me non sunt, qui de me nolunt proficere, vt explicat Sanctus Augustinus, su- per eundem locum. Venerat ad nos (vt ait Bernardus) Calceata maieſtas*

diuinitas incarnata. Missus fuerat a Patre Dei filius, sed ad oues, quæ perierunt domus Israel, quibus primum oportuit loqui verbum Dei, sed repellentibus illud Iudæis conuersi sunt Apostoli ad gentes. Illi audierunt prius, isti posterius. At illi rebelles fuerunt, obediētes isti.

Mat. 20.

Ideo ait: *Filij autem Ammon primi obediēt, vt adimpleatur quod scriptum est: Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi, multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* In huius rei signum cū Ioannes & Petrus venientes simul cucurrissent ad monumentum, Ioannes quidem præcucurrit citius, sed introiit posterius, Petrus autem tardius currit, sed intrat prius. Scriptum est enim: *Exijt Petrus, & ille alius discipulus, & uenerunt ad monumentum, & cum se inclinasset, uidit posita lintheamina, non tamen retroiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiit in monumentum, &c.* Tunc ergo introiit & ille discipulus, qui uenerat primus ad monumentum. & uidit, & credidit.

Ioan. 20.

Quem locū explicans Sanctus Gregorius ait: *Quid fratres: quid cursus iste significat? Nūquid hæc tam subtilis Euangelistæ descriptio a mysterijs vacare credenda est? Minime. Quid ergo per Ioannem nisi synagoga, quid per Petrum, nisi præsens Ecclesia designatur? Vidit enim Ioannes lintheamina posita, non tamen introiit: quia uide licet synagoga & Scripturæ sacræ sacramenta cognouit, & tamen ad fidem passionis dominicæ credendo intrare distulit. Quem diu longe lateque prophetauit, præsentem uidit, & recipere renuit. Hominem esse despexit: Deū carne mortalem factum credere noluit. Quid ergo est, nisi quia & citius cucurrit, & tamen ante monumentum vacua stetit. Venit autem Simon Petrus se-*

Greg. ho. 22. sup. Euang.

quens eum, & introiit in monumentum: quia sequuta posterior Ecclesia gentium, mediatorem Dei & hominum hominem Iesum Christum, & cognouit carne mortuum, & uiuentem credidit Deum.

23 *Et desolabit Dominus linguam maris Aegyptii, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum a septem riuus, ita ut transeant per eum calceati.* Omnia impedimenta, quæ vel in fluminibus, aut mari obstare possunt, ne in omnem terram prædicatio Euangelij extenderetur, ammouenda esse a Domino, prædicat propheta: & singulariter linguam maris, hoc est Nylum, aut Euphratem (vt intelligunt hebræi) in septem riuos diuidendum fore, vt facile per eum transeant Prædicatores Euangelij. Id quod ante aduentum Christi fuit ad litteram adimpletū. Nam (vt refert Procopius Gazæus) Procop. Cæsar Augustus bello aggressurus Aegyptios septem Nyli alueos, quibus illi muniti erant, sic extenuauit: vt facile per illos ac sicco pede possent milites transire. Et eadem est explicatio sancti Hieronymi in per istum locum, quam etiam communiter sequuntur sancti Patres.

24 *Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyrijs, sicut fuit Israeli in die illa, qua ascendit de terra Aegypti, idest propterea flumen illud Aegypti extenuabitur, vt per illud pateat via facilis residuo populi sui, hoc est Apostolis, & prædicatores Euangelij, quos supra reliquias dixit, vt notauimus c. 4. numero 8. sicut per mare rubrum via patuit filijs Israel, quando egressi sunt de terra Aegypti. Et illud aduerbium, sicut, non dicit omnimodam similitudinem, sed proportio-*

nis

nis. Vnde non sunt Hebræi audiendi, qui ita hanc prophetiam intelligunt, vt sentiant per Messiam, quem ipsi adhuc expectant, filios Israel per vniuersum orbem dispersos in Iudæam iterum adducendos fore. & congregandos, sicut olim per Moysen educti fuerunt de Aegypto, vt in terram promissionis introducerentur, arbitranturque linguam illam maris Aegypti, per Messiam diuidendam esse, sicut olim per Moysen diuisum est mare rubrum, & flante vento exsiccandā, vt sicco pede filij Israel transeant

in Iudæam iterum reuertentes. Sed adhuc positum est velamen super cor eorum, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. In hebræo, vbi nostra vulgata legit, *via habetur, mecila*, idest via eleuata, quæ ex lapidibus constructur in locis lutuosis, & itineribus qui pertransiri non possunt, Hispanè dicitur, *calzada*. Talis est via quæ ducit ad vitam angusta: quidem, sed segura, absque offendiculo, per quam Dei gratia paruulus etiam incedere potest, & absque periculo ad patriam peruenire.

CAPVT XII.

2. 3.

T dices in die illa: Confitebor tibi Domine, 4 quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. 5 Ecce Deus saluator meus, 6 fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. 7 Haurietis aquas in gaudio 8 de fontibus saluatoris: 9 & dicetis in die illa:

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius: 10 notas facite in populis adinventiones eius: 11 memento te quoniam excelsum est nomen eius. 12 Cantate Domino quoniam magnifice fecit: annunciate hoc in vniuersa terra. 13 Exulta, & lauda habitatio Sion: quia magnus 14 in medio tui sanctus Israel.

S V M M A C A P I T I S.

Decimum caput, in quo prima pars huius prophetiæ terminatur, canticum quoddam gratiarum actionis continet, pro innumeris beneficijs filijs Israel a Deo misericorditer exhibitis: inter quæ tria specialiter commemorat.

Primum est, quia tanquam pius pater castigauit benigne Israelitas, ut corrigeret eos, & emendaret: & illos postmodum consolatus est, ab imminentibus periculis liberando, & filium suum unigenitum, ut nos redimeret & saluaret, promittendo. Hoc beneficium recenset in primis verbis huius capituli.

Secundum est institutio sacramentorum præcipue baptismi, & pœnitentiæ, de quibus vaticinatur in illo versiculo: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris.

Tertium est verbi incarnatio, de quo mysterio plura fuerat prælocutus cap. 7. & 9. & modo idem beneficium, cum gratiarum actione commemorat in illo versiculo: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.

C O M M E N T A R I V M.

Dices in die illa. Consuetudo familiaris est apud Isaiâ, ut prophetias de Christo, Ecclesiæ gratias agētis laudibus & hymnis celebret. Nemo enim

est animi vsque adeo peruersi, qui ut in se bonitatem, & misericordiâ Dei fuerit expertus, non continuo in gratiarum actionem prorūpat. Neque boni & electi sunt contenti per seipos laudare Deum, sed & totum orbem cupiunt ad Dei laudem inflammare. Vtrunque in hoc capi

te inueniet. Primo namque fideles Deum collaudant, dicentes: Constitutebor tibi. Deinde alios excitât ad eius laudes decantandas, cum inquirunt: Constemini Domino, & inuocate nomen eius. Et dices scilicet præ magno gaudio, & pleno cordis iubilo. Qui enim natum Christum, & regnantem agnoscunt, non possunt non exultare animis, quoniam inter primos fructus gaudiū numeratur ab Apostolo: Fructus autem spiritus sunt gaudium, &c.

Gal. 5.

3 Dices. In singulari numero vocē posuit, ut nos doceat vno ore & spiritu Deū vnanimiter laudare secundum illud, quod Paulus ait:

Rom. 15.

Deus autem pacienciæ, & solati det vobis id ipsum sapere in alterutrum secū eum Iesum Christum, ut vnanimis, vno ore, glorificetis Deum, & Patrem Domini nostri Iesu Christi. Hymnus .n. & canticum illud ad vniuersalem pertinet Ecclesiam ex diuersis gentibus congregatam, quæ vna cum sit, vnitatem spiritus seruare debet & vno ore Deum laudare. Neque obstat quod sponsa collaudatur per prophetam, quoniam circumdata

Psal. 44.

est varietate. Ait enim: Astitit Regina a desertis tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Et iterum: Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus. Quoniam vnitas in charitate vna, & vnitatem spiritus consistit: varietas ad diuersitatem vocum, & pluralitatem collaudantium Deum refertur. In cuius signum tunica, quam Israel ob singularem dilectionem filio suo Ioseph contulit, polymita erat. Illa quoque quam in pignus hæreditatis æternæ reliquit Christus, inconfutilis, & desuper cōtexta per totum, ut in varietate

Gen. 37.

diuersitatem concentuum, & care-

Ioan. 19.

moniarum, quibus Ecclesia decoratur agnoscas, & in vnitatem vestimenti inconfutilis, identitatem charitatis, & spiritus viuificantis sponfam Christi consideres. Vnde Bernardus. Non sum tam hebes, ut non cognoscam tunicam Ioseph, non illius, qui liberauit Aegyptium, sed qui saluauit mundum. Notissima quippe est, quia polymita, idest, pulcherrima varietate distincta, sed & sanguine apparet intincta, non quidem hædi, quæ peccatum significat, sed agni, qui designat innocentiam, hoc est, suo ipsius non alieno. Ipse est profecto agnus mansuetissimus qui coram, ne quidem tondente, sed occidente se obmutuit, qui peccatum non fecit, sed abstulit peccata mundi, Et post pauca: Relinquat, Christus videlicet, sponsæ suæ Ecclesiæ pignus hæreditatis ipsam tunicam suam, tunicam scilicet polymitam eandemque in confutilem, & desuper contextam per totum. Sed polymitam ob multorum ordinum, qui in ea sunt multimodam distinctionem: inconfutilem vero propter indissolubilis charitatis indiuiduam vnitatem. Quis me (inquit) separabit a charitate Christi? audi quomodo polymitam. Diuisiones gratiarum sunt, ait, idem autem spiritus, & diuisiones operationū sunt, idem vero Dominus. Deinde diuersis enumeratis charismatibus, tanquam varijs tunicæ coloribus, quibus constat eam esse polymitam, ut ostendat etiam in confutilem, & desuper contextam per totum adiungit. Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Charitas quippe diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vide quæ de laudibus diuinitis dicta sunt cap. 6. num. 13. In die (inquit) illa, qua prædicatum Euangelium receperis, & Christū

Ber. in Apolog. ad Guil. Ab. paulopost princ.

7.0 304
1216 300
29 300 0
3 02 16

1. Co. 12.

11. 37

11. 115
11. 115
11. 115

Dominum agnoueris. Confitebor tibi, idest, laudabo te, ac recensabo beneficia tua, quoniam salutem hanc non nostris meritis, sed misericordiae tuae adscribendam duximus.

4 Quoniam iratus es mihi. Propter duo beneficia gratias Deo agit Ecclesia. Primum est, eo quod ab illo castigata est, & multis tribulationibus afflicta. Secundum, quoniam reconciliata est illi, eumque protectorem habet, & Saluatorem. Ex quo facile colligere poteris, non paruum Dei esse beneficium, nec contemnendum, quod nos castigat, quod nos probat, & plagis immixtis affligit: si quidem pro illo gratias summas Propheta Deo agit dicens: Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi. In hac vita (inquit Augu-

Aug. c. 54
cometar.
super epi.
ad Ro. t. 4

stinus) multa possunt nobis prospera videri, quae aduersa sunt, & aduersa, quae prospera. Nam & tribulatio, quando accidit seruo Dei ad probationem, vel emendationem, videtur nonnunquam minus intelligentibus inutilis: sed si referatur ad illud, quod dictum est: Da nobis auxilium de tribu-

Psal. 59.

lacione, & vana salus hominis: intelligitur, quia plerumque de tribulatione nos adiuuat Deus, & frustra salus optatur, quae aliquando aduersa est: cum delectatione, & amore huius vitae implicat animam. Inde est & illud. Tri-

Psa. 114

bulationem, & dolorem inueni. Cum enim dicit. inueni, significauit utilem, Non enim recte gratulamur nos inuenisse, nisi quod quaeuebamur. Chry-

Christo.
33. ad He
breo. post
med. to. 4.

stomus etiam ait: Omnia toleremus cum gratiarum actione, siue paupertas sit, siue agritudo, siue quicquid aliud nobis euenit: ipse solus cognoscit, quid nobis proficit. Quid enim oremus, inquit, sicut oportet nescimus. Qui ergo neque orare nouimus quod oportet, nisi ex

spiritu Dei acceperimus: satagamus pro omnibus gratias referre, & fortiter omnia tollerare. In paupertate sumus? gratias agamus. In agritudine? gratias agamus: calumnias sustinemus? gratias agamus. aliquid malum patimur? gratias agamus. Hoc enim nos facit proximos esse Deo, tum etiam Deum habemus debitorem; quando vero bona percipimus, nos debitores existimus. Et sapius nobis ad iudicium ista contingunt, illa vero ad peccati purgationem proueniunt. Illa miserationem, & misericordiam nobis acquirunt, haec autem etiam in superbiam nos erigunt: Haec etiam ad negligentiam nos adducunt, & faciunt unquamque magna de semetipso imaginari, haec molliores efficiunt. Propterea etiam propheta dicebat. Bonum mihi Domine, quoniam humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Bonum reputat sibi homo impius, & superbus, quod abundat temporalibus; quod honoratur ab omnibus, & extollitur: iustus autem, quod humiliatur, quod corripitur & affligitur. Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Vide super praedicta cap. 1. num. 23. & 24.

Psa. 118

Rom. 8.

5 Ecce Deus Saluator meus. Illud aduerbium, Ecce; attentionem captat, & magnum quoddam beneficium indicat, atque absconditum sacramentum, & miraculum non vulgare, quod videlicet Deus ipse Saluator sit factus, & redemptor & non ut cumque saluator, sed saluator meus, hoc est scelerati hominis, & impij, qui cum indignus esset caelum aspicere, Deum caeli caro factum, in redemptorem accepit, fascijs inuolutum, & positum in praesepio. Ecce Deus Saluator meus, Fuerunt mihi lachryme meae panes die ac nocte (ait Propheta) dum dicitur mihi per singulos dies, ubi est Deus tuus

Inui-

Inuisibilis erat, lucem habitans inaccessibilem, & corporalibus oculis ignotus. At postquam, ut nos saluaret aduenit, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus, ita ut digito etiam signari possit, Ecce Deus ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ecce Deus noster iste, ne quis iam deinceps, fidei populo insultans dicat. Vbi est Deus tuus?

Ioan. 1.
Isaia. 25

6 Fiducialiter agam, & non timebo. Obserua quod postquam Deum Saluatorem agnoscit, in operibus bonis se exercere proponit, quibus salutem consequatur aeternam, ut impios lutheranos condemnet, qui dignitati passionis Christi derogari arbitratur, si per bona opera certam suam vocationem facere fideles contendunt. Tolebant igitur de medio necessitatem operum, dicentes: Crede tantum, & saluus eris confide, & nihil amplius a te Deus requirit. Sed propheta clamat. Age fiducialiter, hoc est, Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare.

Eccl. 9.

Apoc. 2.

1. Pet. 2.

Age penitentiam & prima opera fac: nec sis sicut illi, quos Petrus Apostolus notat cum ait: Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiae, libertatem, sed sicut serui Dei. Hi enim qui pro velamine malitiae suae habent libertatem, qua Christus Dominus nos liberauit de maledicto legis, & de captiuitate peccati, magnam irrogant iniuriam Redemptori, in occasionem carnis, & licentiam peccandi liberius, vertentes libertatem. Cum omnia haec perfeceris, tunc securus eris, & non timebis: alias pauidum semper te esse oportet, & districtum iudicium expectare.

7 Haurietis aquas in gaudio, de fontibus saluatoris, Magnam consolationem fidelibus, aquarum nomine pollicetur. Aqua Saluatoris est

vnda baptismatis, qua in spem vitae aeternae regenerantur animae, aqua doctrina Euangelica, aqua septem Ecclesiae sacramenta, quae de latere Christi dormientis in cruce fluxerunt, aqua diuina gratia, & septem dona Spiritus sancti, quibus animae estuantes, & afflictae conscientiae refrigerantur. Refrigerat quippe gratia Spiritus sancti cor hominis a cupiditatibus saeculi, & amore inflammatae caelesti. Neque absre fontibus gratiam Dei, & misericordiam comparauit, non torrentibus vel siccabundis riuulis: quoniam fontes peremittere manant, torrentes autem citò siccantur. Audi quid veritas dicat: Omnis qui bibit ex aqua hac sitiet iterum, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Fons, inquit, fiet semper manans, siccitatem nesciens quoniam semper a Christo fluit salus, nec hominum impiorum peccatis arefcit unquam. Vnde & uerbis misericordiam Dei comparat Sponsa, non vino. Ait enim: Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt uera tua vino. Quem locum explicans S. Bernard. ait: Carnis voluptatem qua paulo ante tanquam vino abrixi tenebamur vincunt haec, quas tu nobis uera stillant deliciae spirituales. Et pulchre vino comparat carnalem affectum. Ut enim uia semel expressa non habet iam quod denuo fundat, sed perpetua ariditate damnatur, sic caro in pressura mortis ab omni profusus sua delectatione siccatur, nec ultra reuiscit ad libidines. Vnde propheta. Omnis caro fenenum, & omnis gloria eius tanquam flos feni. Exsiccatum est fenenum, & cecidit flos. Et Apostolus: Qui seminat in carne, de carne, & metet

Ioan. 4.

Can. 1.

Ber. ser. 9.

in cant.

Isai. 40.

Galat. 6.

corruptionem. Et rursum: *Esca ventri, & venter escis. Deus autem, & hunc & has destruet. Vide autem ne non carni tantum, sed & mundo forte competat ista proportio. Siquidem & ipse transit: & concupiscentia eius. Et cum omnia quæ in mundo sunt, finem habeant, finis eorum non erit finis. Verù vbera non sic. Hæc enim cum exausta fuerint, rursum de fonte materni petoris sumunt, quod propinent sugentibus. Meritò proinde meliora carnis, sæculi vè amore asseruntur vbera sponsæ, quæ nullo vnquam lactentium numero arceunt, sed semper abundant de visceribus charitatis, ut iterum fluant. Flumina siquidem fluunt de ventre eius, sitque in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hinc etiam Sanctus Augustinus. Per dilectionem, ait, copulauit sibi Deus creaturam rationalem, ut ei semper inherendo, ipsum, quo beatificanda erat bonum, ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudiū possideret. Suge o apicula, suges, suges, & bibe dulcoris tui in enarrabilem suauitatē, immergere, & replere, quia ille deficere nescit, si tu nō incipias fastidire. Adhære ergo, & inherere, sume, fruere, si sempiternus gustus fuerit sēpiterna quoque beatitudo erit. Vinum autem gustatur, dum bibitur, sed dulcedo illius nullatenus perseuerat: Ne intuearis vinū quando flauescit, cum splēduerit in vitro color eius; ingreditur blande, sed in nouissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet: Quia nimirum necesse erit, ut de fœcibus bibant, qui semel ingredientem blande potum gustauerint, iuxta quod & scriptum est. Hunc humiliat & huac exaltat, quia calix in manu Domini vini meri, plenus mixto. Et inclinabit ex hoc in hoc; veruntamen fœx eius non est exina*

nita, bibent omnes peccatores terra.
 8 De fontibus Saluatoris. Est & aliud cōsideratio ne dignum, quod in his fontibus liceat contemplari. Non enim ait, de puteis Saluatoris, sed de fontibus. Fons enim vltro tibi scaturientem offert aquam, & a summis montibus descendens, per aqueductus, & secretas vias pergit, domum tuam ingreditur, & non quærentem reficit, atque per hortos discurrens, absque vllō hominum labore omnia fatiat, omnia humectat, omnia rigat, omnia fœcundat. Scriptum est enim. Non pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram, sed fons ascēdebat e terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Et iterū: Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Puteus autem ad se veniētes expectat, quærentibus, & multo labore atque industria haurientibus, aquam tribuit. Iuxta quod & mulier Samaritana dixit ad Christum. Domine neque in quo haurias, habes, & puteus altus est, unde ergo habes aquam viuam? Et iterum: Domine da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Fons ergo gratiarum tibi est Christus, & puteus similiter. Vere fons, & fons hortorum, ut ait sponsa, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de libano. Vnde, & sapiens, inquit, Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Fōs est, cum te præuenit, cum stat ad ostium & pulsat, cum dicit. *Aperi mihi soror mea, amica mea, columna mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinnati mei guttis noctium, cum ianuas tuas ingreditur, & a non quærentibus inuenitur, sicut scriptum est. Inuen-*

Aug. lib. de sublt. dilect. 3.

Prou. 23

Psal. 74.

Genes. 1

Ioan. 4

Cant. 4

Eccli. 1

Cant. 5

tus sum a non quærentibus me, palam Isai. 65. apparui his, qui me non interrogabant. Rom. 10. Puteus est, & puteus altus, cum tu multo labore & dolore quæris illum, ut inuenias, cum in lectulo tuo quærens per noctes quem diligit anima tua & non inueniens, dicis cum sponsa. Surgam, & circuibo ciuitatem per vicos, & plateas, quæram, quem diligit anima mea. Quæsiui illū & non inueni: Cum accenderis lucernam assimilatus mulieri, quæ dragmam perdidit, & euerteris domum, & quæsieris diligenter dragmam, quam perdideras, donec inuenias eam: Cum imitatus fueris matrem virginem, filium quærentem, & dicentem: *Fili quid fecisti nobis sic? Ecce Pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Sienim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ (inquit sapiens) Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Tunc hauries aquas de fontibus, & de puteis Saluatoris, sed de fontibus cū gaudio, cum in iubilō, & letitia: de puteis autem cū lacrymis, cum labore, & sudore, si tamen in quo haurias habes, cor videlicet vacuū a cupiditatibus carnis, & desiderijs sæculi alienum. Vide ergo ut aquas de fontibus vitæ, quæ vltro se se tibi offerunt lætenter bibas, ne forte aliquando desputeo multo dolore hauriendam desideres, & non reperias. Habes modo in Ecclesia patentem fontem, de quo scriptum est. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruata. Caue ne propter duritiam cordis tui, & impenitens cor, claudatur fons, & quæras locum penitentia, & non inuenias.*

9 Et dicetis in die illa. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius. Prius posuit in singulari: Et dicetis. Et nūc in plurali subiungit: Et dicetis. Ut innuat, quod qui semel aqua diuinæ sapientiæ potauerit secum alios quam plurimos ad fontem vitæ pertrahit, ut non iam vnus, sed in vnum multi Deum possideant, & prædicent. Quod & Christus Dominus in Euangelio designauit. cū in nouissimo die magno festiuitatis stabat, & clamabant, dicens. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius, fluent aqua viua. Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Prius bibit sitiens, dum venit ad Christū, postmodum de ventre eius fluunt aqua viua. Quid enim aliud est de ventre credentium aquas fluere, nisi quod qui semel aquas hauerint Euangelicas, & biberint impleti spiritu sancto, non solum sitim suam extinguant, sed & alios aquis salutaribus potent, & charitatis ardore, non solum de sua salute sint solliciti, sed & multos secum saluare cupiant? Neque ab hoc opere arcentur, quantumuis multa contra illos imineant pericula. Quis enim vnquam potuit Apostolorum linguam cohibere, ne annuntiarent Christum? Facilius erat fluuium rapidum detinere, quam prædicationem euangelicam impedire. Vnde & scriptum est. Dominus Deus loquutus est, quis non prophetabit? Et iterum: Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die. Et dixi. Non recordabor eius, neque loquar vltra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exarsuans; claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. In die il-

Ioan. 7.

Ioan.

Amos. 3.

Hier. 20

la, inquit, Hoc est in die qua prædicabitur Euangelium per vniuersum mundum: vt intelligas fontes salutare, quos Dominus in præsentia, vt hauriant aquas in gaudio, fidelibus repromittit, ad præsentem vitam, (vt notauit Bernardus) esse referendos, in qua fons misericordiae ad diluendas culpas, fons sapientiae ad pellendas ignorantias, fons gratiae ad irrigandas animas, & fons charitatis ardentis ad inflammandas pectora nobis factus est Christus. Fons quintus immortalis erit nobis in patria, cuius aquas desiderabat Propheta, cum diceret. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Et iterum. Quoniam apud te est fons vita, & in lumine tuo videbimus lumen. Fortassis propter hos fontes* (ait Bernardus) *Quatuor in locis vulnera sunt est Christus adhuc viuens in cruce, propter quintum, cum iam tradidisset spiritum; transforatus est in latere. Vnebat adhuc, quando foderunt ei manus, & pedes, vt nobis adhuc viuens quatuor fontes ex seipso proferret Quintum pertulit vulnus, cum iam exspirasset, vt in se nihilominus quintum fontem post obitum aperiret. Quatuor fontes de corpore suo in vita protulit, vt tanquam paradus caelestis terreni figuram impleret, a quo egrediebatur quatuor flumina ad irrigandam superficiem terræ. Sed quintum nobis exhibebit in patria vbi a latere Dei aquæ egredientur largissimæ, vbi electis omnibus dicit, *Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi.* Vbi sicut scriptum est: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis conuiuium pinguium,**

conuiuium vindemiae, conuiuium pinguium medulatum, vindemiae defecatae, vel vt transferunt septuaginta. Bibent letitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte isto.

10 *Notas facite in populis adinventiones eius. Adinventiones Dei vocat magnificum illud opus, a diuina sapientia excogitatum, & adinuentum, quo per incarnationem verbi, per passionem eius, & crucem, a seruitute Diaboli decreuit nos eripere, ac denique per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Hoc opus Dei, & adinventionem illius cunctis populis, & Regnis nos concedet prædicare, sicut Tobias ait: *Benedicite Deum caeli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit nobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum Regis abscondere bonum est, operæ autem Dei reuelare, & confiteri, honorificum est. Adinventiones iustorum supra collaudauit Propheta; cum dixit. *Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum commedet.* Nunc autem ostendit, vnde tales adinventiones ad promerendam gloriam sint condignæ, videlicet ex adinventionibus Dei, ex efficacia crucis, & passionis illius, ne sibi tribuat iustus, quod iustus est, sed illi, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit. Hebraice, vbi nos legimus *adinventiones eius* habetur, *alilothaph*, idest, opera eius, a verbo *alal* quod significat operari, sed nostra vulgata aptissime trãstulit adinventiones eius, vt designet ipsa Christi opera adinventionibus diuinis esse plena. Vnde in persona illius loquens propheta inquit. *Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor.***

Isai. 29

Tob. 12

Isai. 3. num. 11

Psal. 76

Dei beneficia memoriam retinenda.

11 *Mementote quoniam excelsum est nomen eius.* hoc est, numquam a vestra memoria excidat, quod pro vobis natus est Christus, quod cruci affixus, & mortuus, quod sur rexit, quod ascendit in caelum, quod sedet ad dexteram Dei Patris. Continua quippe tanti beneficii memoria ad omnia illius mandata alacriter exequenda vos reddet paratos, atque in eius dilectionem magis, ac magis indes inflammabit. Septuaginta transferunt. *Hymnis celebrate Dominum, clamate nomen eius, annunciate in gentibus gloriosa eius: mementote quoniam exaltatum est nomen eius.* Et significant hæc verba memoria perpetua, hymnis, & canticis, & solemnitatibus annuis celebranda fore in Ecclesia huiusmodi Dei beneficia, quæ Christus Dominus nobis exhibuit, & potissimè; exaltationem miraculorum, & crucis eius, atque nomen venerandum illius, de quo Paulus ait: *Quoniam Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Phil. 2.

12 *Cantate Domino, quoniam magnificè fecit.* Verè magnificum Dei opus est, quod exaltatus in cruce omnia trahat ad seipsum, quod per duodecim Apostolos, per piscatores, & homines infimos, mundum illustrauerit vniuersum. *Annunciate hoc in vniuersa terra.* Euangelium per totum orbem diuulgandum esse, his verbis designat, vt terra quæ prius auro, & argento repleta erat, atque ignorantiae tenebris inuoluta, scientia Domini impleatur, & omnes sint docibiles Dei, ne Iudæi

causentur, & credant, sibi solis dictum esse: *Non fecit aliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*

Psa. 147

13 *Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.* In hebræo pro *exulta*, habetur *zaali*, idest hinni, & designat gaudij magnitudinem, quod in voces laudis prorumpit, de quo vide capite 6. num. 13. & 14. *Illam autem causalem, quia, rationem reddit, propter quam habitantes Sion, hoc est electi in hac vita debeant exultare. Hoc enim est vnicum illorum gaudium, Deum protectorem secum habere, sanctificantem illos, & in vitam perducentem æternam. Alioquin misera & infelix est vita nostra, tamen delictijs omnibus, & diuitijs abundet. Hinc & discipuli cum præsentem videbant Dominum lætabantur. Ait enim Scriptura: *Gaui sunt ergo discipuli viso Domino. & prægaudio magno simul in vnum congregati, omnes dicebant: Vidimus Dominum.* Ioan. 16. Cum autem audirent illud, quod de abscessu suo prædixit: *Vado ad eum, qui misit me.* Et illud: *Modicum & videbitis me, quia vado ad Patrem, tristitia cor illorum impleuit.* Inquit enim: *Quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadā. Et post pauca: Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Nihil enim amplius desiderabant discipuli, quam magistrum suum secum habere, & præsentem esse illi. Hinc & Moyses cum populo Israeliticum de captiuitate Aegypti eduxisset, & per vastam solitudinem in terram pro-**

mif-

Bern. ser. 1. natalis Domini.

Psal. 41.

Psal. 35.

Bern. vbi supra.

Gen. 2.

Eccl. 5.

Exod. 33

missionis introducendum deducet, & audiisset Dominum dicentem: *Et mittam præcurforem tui Angelum: ut eijciam Chananaem, & Amoræum, & Etheum, & Pherezæum, & Eueum, & Hiebusæum: & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia populus dura cervicis est: ne forte disperdam te in via.* Contristatus est valde de verbo illo, non ascendam tecum, & similiter omnis populus cum eo. Subditur enim: *Audiensque populus sermonem hunc pessimum luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.* Moyfes quoque deprecans Dominum ait: *Præcipis ut educam populum istum, & non indicas mihi, quem missurus es mecum, præsertim cum dixeris: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me: Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc.* Et iterum: *Si non tu ipse præcesseris, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego, & populus tuus inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, ut glorificemur ab omnibus populis, qui habitant super terram.* Ac si diceret: Pro nihilo habemus terram desiderabilem, si nõ tu ipse ad sis nobiscum. Quid enim nobis, si absens fueris, proderunt omnia? Tu enim es vnicum solatium nostrum, spes, & gaudium. In te vno omnia posidemus. Nec satis nobis erit, si omnes Angelos duces habeamus, & comites, si tu vel ad punctum a nobis recesseris.

Morale.

14 *Quia magnus in medio tui sanctus Israel.* Obserua, quod ad opus redemptionis nostræ Dei filius adueniens medium semper elegit in omnibus. Si enim ad tempus in

quo ad nos peruenit attendas, in medio annorum opus suum compleuit, propheta dicente: *Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud.* Si noctem ipsam, in qua Sol iustitiæ natus est nobis consideres: *Dum quietum silentiũ continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliis de cælo a regalibus sedibus venit.* Si natus de Virgine reclinatur in præsepio; in medio duorum animalium collocatur. *Domine audiui auditum tuum, & timui* (ait propheta) *consideraui opera tua, & obstupui: In medio duorum animalium cognosceris.* Si offertur patri in templo, in medio illius suscipitur a Symeone: *Suscepimus Dei misericordiam tuam in medio templi tui.* Si annum agens duodecimum disputat in Hierusalem cum doctoribus, in medio illorum sedet, audiens illos, & interrogans. Si in terris visus est & cum hominibus conuersatus, in medio illorum stat: *Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis,* Vnde & propheta euangelicus in medio throni, & quatuor animalium agnum stantem vidit tanquam occisum. Si suspenditur in patibulo, medius inter duos latrones constituitur Ioann. 19. *Crucifixerunt autem cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.* Si resurgit a mortuis & pacem discipulis tribuit: *Venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis.* Denique propheta Isaias inquit, *Quoniam magnus in medio tui sanctus Israel.* Quid est hoc? Ille quem cæli, & terra capere non possunt, qui magnitudine maiestatis sue omnia implet, qui orbem ipsum palmo concludit, factus homo in medio inuenitur fidelium. Medium participat vtroque

Abac. 3.

Sap. 18.

Abac. 3.

Iuxta 70.

interpret.

Psal. 47.

Luc. 2.

Ioan. 1.

Apost. 5.

Ioan. 10.

extremo, vt dicunt philosophi: in illo maxime distantia, & contraria vniuntur & fiunt vnum quodammo. Christus ergo medium tenet, (vt diximus) locum, quoniam in illo duo extrema, natura videlicet diuina, atque humana indissolubili fœdere vniuntur, & inimicitia, quæ inter Deum erant, & hominem dissoluuntur *Vnus Deus* (ait Paulus) *1. Thi. 2. vnus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus.* Et iterum: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceræ, soluens inimicitias in carne sua.* Medium æqualiter distat ab extremis, nec longe a tota circumferentia, & a qualibet eius parte locum tenet. Sic & Christus: *non longe est ab vno quoque nostrum.* Omnibus præsto adest, vt auxilietur infirmis, vt ignorantes illuminet, & ad vitam perducat æternam: nec est personarum acceptio apud Deum. *Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum* (ait Propheta) *omnibus inuocantibus eum in veritate.* Et si magis tibi placet, ideo in medio no-

1. Thi. 2.

Ephes. 2.

Act. 17.

Psa. 144.

strum esse perhibetur magnus, & sanctus Israel, quoniam latam & spaciosam in sanctificatis suis habitationem inuenit, ita vt in corde illorum perambulare possit, in medio esse, & in vnam & alteram partem se vertere. Vnde & Bernardus ait: *Si bene facias his quoque, qui te oderunt, ores & pro persecuentibus ac calumniantibus te, necnon & cum his qui oderunt pacem esse pacificus studeas: tunc prorsus latitudo cæli, latitudo tuæ animæ, & altitudo non dispar, sed nec dissimilis pulchritudo: impleturq. tunc demum in ea quod dicitur: *Extendens cælum sicut pellem.* In quoniam miræ latitudinis, altitudinis, ac pulchritudinis cælo summus, & immensus atq. gloriosus non modo dignanter habitat, sed & spaciosè deambulat.* Vide supra dicta cap. 8. num. 16. *Sanctus Israel* (vt notauimus supra cap. 1. num. 20. in illa verba: *Blasphemauerunt sanctum Israel*) dicitur Dominus Deus noster, eo quod tunc ab Israelitis colebatur, & quoniam veros Israelitas sanctificat. Ipsi gloria & honor in sæcula sempiterna.

Psal.

Bern. ser.

ait: Si bene facias his quoque, qui te

oderunt, ores & pro persecuentibus ac

calumniantibus te, necnon & cum his

qui oderunt pacem esse pacificus stu-

deas: tunc prorsus latitudo cæli, lati-

tudo tuæ animæ, & altitudo non dispar,

sed nec dissimilis pulchritudo: imple-

turq. tunc demum in ea quod dicitur:

Extendens cælum sicut pellem. In quo

iam miræ latitudinis, altitudinis, ac

pulchritudinis cælo summus, & immen-

sus atq. gloriosus non modo dignanter

habitat, sed & spaciosè deambulat.

Vide supra dicta cap. 8. num. 16.

Sanctus Israel (vt notauimus supra

cap. 1. num. 20. in illa verba: Blas-

phemauerunt sanctum Israel) dicitur

Dominus Deus noster, eo quod tunc

ab Israelitis colebatur, & quoniam

veros Israelitas sanctificat. Ipsi glo-

ria & honor in sæcula sempiterna.

Psa. 103

Finis Libri Primi.

LIBER SECVNDVS COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO. F. DIDACO ALVAREZ
Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romæ in
Collegio S. Thomæ super Mineruam sacrę Theo-
logiæ professore, & Regente.

DE EXCIDIO GENTIVM, ET *finitimarum nationum persequentium cru- deliter filios Israel.*

CONSVE TVDO familiaris est apud Prophe-
tas, postquam aduersus Iudæos vaticinati sunt
eorum vastitatem prædicendo: sermonem statim
ad nationes gentium adiacentes, quibus Domi-
nus, tanquam instrumentis vsus est ad puniendũ
suorum delicta, sermonem conuertere, & eorum
quoque excidium prænunciare, tum ad consola-
tionem Iudæorum & solatium, ne ex toto eorum
oblitum esse Deum arbitrarentur: tum etiam ad
correctionem ipsarum gentium, & salutem, ne
de partis victorijs superbirent: sed illas potius Domino Deo exercituum
& fortitudini brachij eius referendas esse cognoscerent: ac denique ne quis
diuinam prouidentiam contemnat, ac fato, & fortunæ euentus prosperos,
vel aduersos tribuat, sed firmiter teneat, consilio, & prouidentia Dei omnia
disponi, atque ipsa experientia edocui fateantur illud, quod in laudem Dei
canit

canit Scriptura: Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & redu-
cit. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Et iterum: Ego
occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo, & non est, qui de ma-
nu mea possit eruere. Vnde Hieremias postquam multa contra Iudæos præ-
dixerat mala futura, & calamitates ingruentes, tandem contra Palæstinos
loquitur in cap. 47. Deinde contra Moabitas prophetat, & Ammonitas,
vt patet ex cap. 48. & 49. Id quod similiter facit propheta Ezechiel ca. 25.
& 26. Ita in præsentis Isaias postquam mala Israelitici populi denunciavit
in duodecim capitulis præcedentibus, incipit iam a cap. 13. vsque ad 23.
contra omnes persecutores Iudæorum prophetare, & eorum excidium præ-
dicere. Id quod in hoc secundo libro (Deo adiuuante) explicare contem-
dimus. Continet autem hæc prophetia decem onera, quæ iam supra in
præfatione huius operis num. 17. & 22. retulimus: & de illis in summa se-
quentium capitulorum redibit sermo. Iam ergo ad explicandam literam
Isaiæ progrediamur.

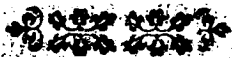

C A P V T X I I I.

2 NVS Babylonis, quod vidit Isaias filius
Amos. 3 Super montem caliginosum leuate
signum, exaltate vocem, leuate manum, &
ingrediantur portas duces. 4 Ego mandauĩ
sanctificatis meis, & vocauĩ fortes meos in
ira mea, exultantes in gloria mea. 5 Vox
multitudinis in montibus, quasi populorum
frequentium: vox sonitus regum, gentium
congregatarum: Dominus exercituum præ-
cepit militiæ belli, venientibus de terra procul, a summitate cæli:
Dominus, & vasa furoris eius, vt disperdat omnem terram. 6 Vlu-
late, quia prope est dies Domini: quasi vastitas a Domino veniet,
7 Propter hoc, omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis
contabescet, & conteretur. 8 Torfiones & dolores tenebunt, qua-
si par-

fi parturiens, dolebunt: vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustæ vultus eorum. 9 Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea. 10 Quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendet in lumine suo. 11 Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. 12 Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. 13 Super hoc cælum turbabo: & mouebitur terra de loco suo propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius. Et erit quasi damula fugiens, & quasi ouis: & non erit qui congreget: vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. Omnis, qui inuentus fuerit, occidetur: & omnis, qui superuenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum: diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur. 14 Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint: sed sagittis paruulos interficient, & lactantibus vteris non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. 15 Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta superbia Chaldæorum: sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem, & generationem: nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi. 16 Sed requiescent ibi bestię, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi: & respondebunt ibi vlulæ in edibus eius, & sirenes in delubris voluptatis.

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

*A*M adnotauimus in præfatione huius operis nu. 17. & 22. comminationes propheticas Isaiæ in tres diuidi partes.

Prima loquitur contra populum Iudaicum, de qua in libro præcedenti per duodecim capita egimus diffuse.

Secunda inuehitur contra finitimas & exteras nationes, de qua in hoc secundo libro, per vndecim capita sequentia tractare intendimus cum propheta.

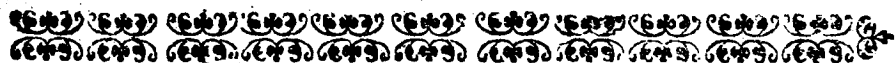
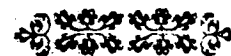
Tertia vero pars contra vniuersam mundi machinam, de qua agit a cap. 24. vsque ad 27. Igitur in hoc capite 13. excidium Babylonis & regni illius denunciatur, per Medos, & Persas factam, Et primo proponitur præceptum Domini, Medos & Persas, vt perdant Babylonem, aduocantis, ibi: Super montem caliginosum leuate signum.

Secundo multitudinem eorum, & potentiam, qui ad nutum Domini ascenderunt contra Babylonem, describit, ibi, Vox multitudinis in montibus.

Tertio, terrorem & tremorem Babyloniorum, de quo ibi: Propter hoc omnes manus dissoluentur.

Quarto crudelitatem & iram Medorum & Persarum, ibi: Ecce ego suscitabo, &c.

Vltimo, terræ solitudinem & Babylonicæ ciuitatis ruinam, quam denunciatur ab illo versiculo: Et erit Babylon illa ciuitas gloriosa, vsque ad finem capitis.

COMMENTARIUM.

*N*us Babylonis. Onus idem est quod dura prophetia, atque importabile vaticinium ærumnis & laboribus plenum. Nam (vt notaui Sanctus

Hieronymus) ex modo loquendi Prophetarum colligere debemus, quando tristia, & aduersa nunciant hominibus, vel prospera; ad quod dignoscendum duas in loco illo tradit regulas. Prima est, *Vbicumque graue est, quod Dominus comminatur & plenum ponderis ac laboris, & im-*

Hier. lib. in Hierem. c. 23. in fine.

Y u 2 par.

portabile pondus dicitur. Secunda, ubicumque autem prospera Dominus pollicetur, siue post comminationem meliora promittit, visio dicitur, vel certe verbum Domini. Habet hoc fundamentum in ipso contextu Hieremias. Ait enim. Si igitur interrogauerit te populus iste, vel Propheta, aut sacerdos dicens. Quod est onus Domini? Dices ad eos. Vos estis onus, proijciam quippe vos, dicit Dominus. Et post pauca: Et onus Domini ultra non memorabitur, quia onus erit unicuique sermo suus. Sequitur, Quod vidit Isaias filius Amos. Verba ista iam sunt explicata capit. 1. num. 3. 4. 5. Obserua quod quamuis ad literam de Babyloae ciuitate superba, & opulenta, intelligenda sic praesens propheta: ipsius tamen Babylonis interitus, mundi excidium quoque docet, atque obumbrat. Vnde Augustinus duas ciuitates describit, alteram caelestem, quae dicitur ciuitas sancta Hierusalem: alteram terrenam, quae est ciuitas Babylonis. Illam edificat amor Dei usque ad contemptum sui, istam amor sui usque ad contemptum Dei. In ciuitate Babylonis inuenitur discordia & confusio, in ciuitate Hierusalem, quae est ciuitas Dei, regnat pax, charitas, vnitas, & gaudium in Spiritu sancto. Appellatur Babylon, confusio, (vt notauit, Augustinus) Quia ibi confudit Dominus labium omnis terrae, & inde disperdidit illos Dominus Deus super faciem omnis terrae. Quis autem fuerit illius ciuitatis primus conditor, & fundator, non conuenit inter doctores. Quidam enim (vt refert Augustinus 18. de ciuitate Dei cap. 2.) arbitrantur Semiramidem uxorem Nini fuisse primam illius fundatricem, hanc tamen sententiam reprobatur Sanctus Augustinus

Hier. 23.

Augu. 16.
de Ciuit.
c. 4. 10. 5.Quis sit
fundator
Babylon.

nus, quamuis asserat illam huiusmodi ciuitatem reparasse. Et in lib. 16. cap. 3. affirmat Babylonem fuisse initium Regni Nemroth de stirpe Cham, qui praedictam ciuitatem aedificauit, in qua sicut in metropoli habitaret, & in comentarijs super psalm. 64. loquens de vtraque ciuitate, ait: Hierusalem accepit exordium per Abel: Babylon per Caim, aedificia quippe Vrbiu postea facta sunt. Illa Hierusalem in terra Hiebusaorum: nam primo Hiebus dicebatur, inde gens Hiebusaorum deleta est, quando populus Dei liberatus est de Aegypto, & introductus est in terram promissionis. Babylon autem condita est in intimis Persidis regionibus, quae diuturno tempore caput extulit super ceteras gentes. Duae ergo istae vrbes certis temporibus conditae sunt, vt manifestetur figura duarum ciuitatum olim captarum, & usque in finem in isto seculo mansurarum, sed in fine separandarum. Plura dicentur infra de Babylone. Nam cap. 21. vocatur desertum maris, & Hieremias cap. 50. & 51. dicitur mons pestifer. Igitur Babylon, regnum mundi designat, in quo vere magna est confusio, iniquitas, & superbia: & sicut Iudaeis olim gratum fuit, & iocundum ciuitatem Babylonis delendam fore, vt ipsi ab eius captiuitate liberati, in suam patriam cum exultatione redirent: ira in consumatione seculi, quando tota huius mundi machina subuertetur quando non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur: quando erunt signa in sole, & luna, & stellis. & in terra praesura gentium arescentibus hominibus praetimore, & expectatione quae superuenient vniuerso orbi; electi cum gaudio leuabunt capita sua, sicut scriptum est. His autem fieri incipientibus leuate capita vestra

Luc. 21.

quo-

quoniam appropinquat redemptio vestra. Sed iam ad literam reuertamur.

3 Super montem caliginosum leuate signum. Verba sunt Dei vocatis exercitum Medorum, & Persarum ad expugnandam Babylonem, quae mons dicitur caliginosus propter maximam aedificiorum, & murorum celsitudinem, quae talis erat vt usque ad nubes perungere videretur. Dixerunt enim: Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat usque ad caelum. Congruitque nomen Babylon, quae edificatur ab impijs aduersus ciuitatem sanctam Hierusalem, eo quod confusione maxima, & caligine atque ignorantiae tenebris inuoluatur. Consonat etiam haec explicatio cum textu hebraico, in quo pro caliginoso, habetur nipse, id est excelsum coagulatum, denigratum, & munitum. Leuate signum, hoc est vexillum, quo milites congregantur, & praeparantur ad bellum, & illud in signum victoriae super muros, & excelsas turres Babylonis constituite. Hoc ad literam adimpletum est, cum Cyrus Rex Persarum armis ciuitatem illam occupauit, atque destruxit. Sed spiritualiter factum est per Apostolos, & quotidie fit per praedicatores qui sublimium colla iugo subiiciunt euangelii, & signum crucis Domini nicae, & vexillum in quo Christus triumphauit non solum in mensijs ciuitatum constituunt, sed etiam in signum victoriae super ipsorum regum coronas exaltant, atque feliciter ciuitates munitas, & idolatriae deditas, Christo acquirunt, sine gladio sine virga, sine pera, sine calceamentis, solo Dei verbo, & virtute pugnantes. Vnde & scriptum est

Isai. 26.

ciuitatem sublimem humiliabit, humiliabit eam usque ad terram, destrabet eam usque ad puluerem; Conculcabit eam pes, pes pauperis, scilicet Christi, gressus egenorum, 1. Apostolorum. An non tibi videtur Petrum, & Paulum ciuitatem sublimem humiliasse, cum Romam, quae caput est mundi, & omnibus nationibus admirabilis, iugo legis euangelicae subiecissent? Nec mirum quod duo Apostoli aegeni gressibus suis ciuitatem conculcauerint, quam Christus Dominus pauper, & humilis a potestate principis tenebrarum ereptam, proprio sanguine sibi acquisiuit. Vide supradicta cap. 7. num.

37.

4 Ego mandauit sanctificationis meis & vocavi fortes meos in ira mea exultantes in gloria mea. In scriptura sacra sanctificati dicuntur, & sancti qui ministerio Domini sunt additi. Vnde & templum, vestes & vasa, eo quod ad Dei cultum deputantur sancta dicimus. Sanctificatis ergo suis mandatur Deus, vt veniant ad deuastrandam Babylonem: cum Medos, & Persas ad voluntatem Domini exequendam praeparatos vocat: Sanctificare enim praeparare significat multoties, sicut Hieremias 9. Sanctificate super eam praedium, id est, praeparate praedium: Vnde, sanctificati, idem est, quod ad praeliandum parati. In hebraeo pro sanctificatis meis habetur, linuidasai, id est, destituti meis, vel designatis. Possunt etiam dici, sanctificati Medi & Persae, non quidem formaliter, quoniam illi peccatores erant superbi, & infideles: sed causaliter quasi per metonymiam, sicut mors appellatur pallida, quia facit pallidum. Sic virgam, & flagellum sanctum dicimus, quoniam peccatorem

Hier. 9

torem corrigit, & quodam modo, ut sit sanctus compellit. Non dissimiliter principes Medorum & Persarum, quorum ministerio superbia Babylonis humiliata est, sanctificatos vocat in presenti, eo quod multi excidium illius ciuitatis videntes, sanctificantur, & conuertuntur ad Deum, alienis malis edocti, & salui fiunt. Septuaginta interpretes, pro ego mandauit, & vocauit, transferunt. Ego ordino, & ego adduco eos, ut omnes intelligant, exercitum illum Medorum, & Persarum fortissimum esse, inexpugnabilem, atque terribilem, cuius Dominus Sabaoth ordinator extitit. In ordine quippe militum, & bellantium potissima exercitus fortitudo consistit, sicut scriptum est. *Terribilis ut castrorum acies ordinata. Illa autem verba, Exultantes in gloria mea*, promptitudinem designant Persarum, & Medorum aduenientium celeriter & cum gaudio, ut exequerentur mandatum Domini. De quo vide supra dicta cap. 7. num. 3.

Cant. 3.

5 *Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium. Vox sonitus Regum, gentium congregatarum.* Verba sunt prophetæ indicantis præceptum Domini adimpletum. Vidisse enim se in visione prophetica inuuit, & audisse aduentantis populi fræmitum, & exercitus potentissimi Medorum, & Persarum tumultum, ne quis de certitudine huius prophetiæ dubitare posset. *Dominus exercituum præcepit militiæ belli*, scilicet, exercitui Persarum & Medorum, *uenientibus de terra procul a summitate cæli*, idest, a terris, quæ tam longe abesse videbantur, atque cælum ipsum. Vel ideo dicit, *a summitate cæli*, quoniam a Deo de cælo missus est ille exerci-

tus ad ciuitatem Babylonis deustandam. Hic autem per vasa iræ instrumenta intelligit, quibus iratus ciuitatem perdidit Babyloniorum. Aliquando vero, vasa iræ reprobi intelliguntur, qui etiam dicuntur vasa mortis ad diem vitionis parata, ut patet, ad Ro. 9. Sequitur. *Ut disperdat vniuersam terram*, quantum ad historiam attinet, intellige omnem terram Babyloniorum sicut Lucæ 2. *Exiit edictum a Cesare Augusto ut describeretur vniuersus orbis*, scilicet illi subiectus. Attamen per allegoriam, de toto mundo absolute potest præsens prophetia intelligi. Veniet enim Dominus cum Angelis, & virtutibus suis de cælo, audieturque Archangeli tuba mortuos suscitantis (& ut Petrus ait) *terra, & quæ in ea sunt, exurentur*. Multa sunt in hac prophetia quæ terrent valde. Primum est mandatum Dei præcipientis Medis & Persis, quod Babyloniam inuadât. Ait enim: *Ego mandauit sanctificatis meis, & Dominus præcepit militiæ belli*. Semper enim prosperatur bellum, Domini voluntate factum. Deinde robur, & audacia, & multitudo militum, Tertio fremitus eorum & insatiabilis ira. Quarto, a tam longinquis terris aduentus, qui sine auiditate maxima defolandi Babylonios, esse non potuit.

6 *Vllulate, quia prope est dies Domini*. Vllulare iubet ijs, qui alijs vllatus fuerunt causa, & ipsi in delictis semper vixerunt. Obserua quod præsens prophetia vtrunque respicit, & destructionem Babylonicam & diem iudicij vniuersalis, cuius vastitas illa typum gessit. Vnde & iudicatur. *Quasi vastitas a Domino veniet* quibus verbis destructio Babylonica non dicitur absolute vastitas,

sed

sed quasi vastitas, ut intelligas veram vastitatem, illam esse, qua in vniuersali iudicio tota huius mundi machina dissoluetur: *Quando Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo. Quando cæli magno impetu transierint, elementa vero calore soluetur*. Vnde & flagella, quibus in hac vita impij castigantur, non flagella simpliciter, sed quasi flagella dicuntur, quoniam similitudinem eorum gerunt, quæ in vniuersali iudicio patientur reprobi, de quo vide supradicta c. 9. num. 6. Secundo potest illud aduerbium, *quasi*, cum nomine illo, a Domino coniungi, ita ut sensus sit.

Venit tunc vastitas, quasi a Domino, hoc est, talis vastitas, tam terribilis, & tremenda, qualis a Domino, qui omnipotens est, & iustissimus expectari potest. Prope, inquit, est dies Domini. Obserua quod dies iudicij nonnunquam in sacro eloquio prope esse dicitur; nonnunquam de longe venire, aut longe esse. De illa quippe loquens Sophonias ait. *Metuite a facie Domini, quia prope est dies Domini*. Et iterum: *Prope est dies Domini magna, prope est, & verox nimis*. Isaïas autem, inquit, *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum*. Prope est, quoniam mille anni ante oculos eius, tanquam dies hesternæ, quæ præterijt. Prope quoniam imparatos omnino inueniet peccatores, & tanquam fur in nocte comprehendet illos, & ut Isaïas ait: *Subito dum non speratur adueniet*. Prope quoniam quantumuis elongari videatur, semper tamen ipsi reprobi prope esse censebunt, eo quod in malum eorum adueniet. Vnde Hieronymus ait: *Prope dicitur dies ille propter penæ magnitudinem, quia*

Isai. 30.

Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Prope est, quoniam mille anni

Psal. 89.

ante oculos eius, tanquam dies hesternæ, quæ præterijt. Prope quoniam imparatos omnino inueniet peccatores, & tanquam fur in nocte comprehendet illos, & ut Isaïas ait: *Subito dum non speratur adueniet*. Prope quoniam quantumuis elongari videatur, semper tamen ipsi reprobi prope esse censebunt, eo quod in malum eorum adueniet. Vnde Hieronymus ait: *Prope dicitur dies ille propter penæ magnitudinem, quia*

Isai. 30.

Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Prope est, quoniam mille anni ante oculos eius, tanquam dies hesternæ, quæ præterijt. Prope quoniam imparatos omnino inueniet peccatores, & tanquam fur in nocte comprehendet illos, & ut Isaïas ait: *Subito dum non speratur adueniet*. Prope quoniam quantumuis elongari videatur, semper tamen ipsi reprobi prope esse censebunt, eo quod in malum eorum adueniet. Vnde Hieronymus ait: *Prope dicitur dies ille propter penæ magnitudinem, quia*

patientem nunquam longe videtur suplitium, quod inferendum est. Delongè autem venit dies Domini, quoniam spatium penitendi peccatoribus concedit, ut late diximus c. 1. num. 63.

7 Propter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis tabescet, & conteretur. Manus dissolutæ est destitui viribus & robore. Vnde scriptum est. *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate*. Tabescere cor, est spondere animum eorum, ut neque audeant, neque possint se hostibus opponere. Significat ergo Propheta hac phrasi loquedi, virtutem omnem, & fiduciam, quæ iram Medorum possint effugere, esse a Babylonijs auferendam. Hic remias hoc ipsum alijs verbis explicuit. *Cessauerunt (inquit) fortes Babylonis a prælio, habitauerunt in præsidij. Deuoratum est cor eorum, & facti sunt quasi mulieres*. Vbi cordi mulierum, quæ natura pauidæ sunt, & debiles, corda Babyloniorum contulit. Additque, *deuoratum est cor eorum*, idest, eorum fortitudo ita erit attenuata, ac si nullum profusus cor haberent, aut spiritum. Hinc collige quantus erit terror ac pavor in extremo iudicio, quam procul spes euadendi, aut fiducia inueniendi locum penitentia. Tunc enim, ut Hieronymus ait: *Omnes manus dissoluentur, quibus dicitur in alio loco. Confortamini manus dissolutæ. Dissoluentur autem manus, quia nullum opus dignum Dei iustitia reperietur, & non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens*. Vnde propheta dicit in psalmo: *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Omne quoque cor, siue anima hominis tabescet, & pauebit conscientia peccati sui*. Hinc & Dominus

nus

Ioan. 9. nus ait: *Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari.* Cui consonat illud sapientis consilium. Eccl. 9. *Quodcumque facere potest manus tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.*

8 *Torstones, & dolores tenebunt, quasi parturiens dolebit: vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies combusta vultus eorum.* Comparat dolorem ciuitatis Babylonis doloribus mulieris parturientis, quibus stipendium gaudij præteritæ conceptionis exoluunt, aut vero id dicit ad insinuandum, peccatum, quod in occulto cum delectatione maxima commiserunt impij, in die iudicij ipfis doloribus præmetibus; omnibus palam manifestandum fore. Vnde Oseas ad hoc designandum eadem vitur similitudine. *Colligata est,*

Oseas. 13. *(inquit) iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius: dolores parturientis venient ei.* Ac si dicat peccatum Ephraim absconditum erat quasi sub sacco colligatum, & reseruatū in marsupio: sed dolores parturientis manifestabunt illud. Hinc Sanctus Hieronymus huc locum Oseæ dilucidans ait: *Cum dies ultionis aduenerit, & extrema captiuitas, dolores quasi parturientis venient ei, siue apprehendent illum. Mulier parturiens, multo antequam pariat ex eo tempore, quo concepit, scit se esse parituram, & expectat quotidie extrema tormenta, cruciatuque venturos; ita, & Ephraim filius insipiens, de quo supra dixerat, Ephraim columba insipiens non habens cor, in contritione filiorū, & populi sui, cum dies parturitionis aduenerit, aut stare, aut sufferre nō potest: hæc Hieron. Pec-*

cata ergo, quæ putantur secreta, cū dies parturitionis aduenerit, dolore eiulationibusq. pandentur. Vnusquisque ad proximum suum stupebit, id est, omni consilio destituti tanto stupore se mutuo aspiciēt Babylonij, admirantes, & nescientes vnde talis præsertim acciderit illis, & videbunt se oēs pariter cōfusus. Hod ipsum designant verba sequētia: *Facies combusta, vultus eorum, Vel vt habet translatio noua. Facies flammaram, facies eorum,* quo significatur confusio magna eorum futura: quia ruboris nota, quæ apparet in facie, flammæ naturā immitatur. Vnde & septuaginta interpretēs sic transferunt istum locum. *Et faciem eorum sicut flammam mutabunt.* Hinc perpende qualis erit, & quanta in vniuersali iudicio reproborum confusio, qui dum peruersè agerent in hoc sæculo erubescere nescierunt. Tunc enim reuelabunt cæli iniquitates eorum. Tunc manifesta erunt coram omnibus occulta cordium, & peccata ignominiosa, quæ præ confusione vtiliter Dei ministris detegere impius renuit, in conspectu omnium perspicuè apparebunt, idque absque aliqua profusus vtilitate eorum, quibus à supremo omnium iudice dicitur: *Ite maledicti in ignem æternum.* neque enim erit iam abolutionis locus, pœnitentiæ, aut remissionis. Tunc præ confusione impij: *Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis, gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.* Et conclusionē illam frustra ex his, quæ expectati sunt inferent. Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus no-

tus nobis. *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? Aut diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? Vbi obserua, quod hoc vnum inter alia cor damnatorum torquebit maximè, recordatio videlicet consolationis præteritæ, quæ tanquam vmbra breui transijt aut sagitta. Ideo desperati dicent. Quid nobis profuit superbia? Quid delitiæ contulerunt? Hinc & Abraham ad diuitem, qui induebatur purpura, & bysso, & æpulabatur quotidie splendide, dum esset in tormentis, loquens ait: *Filij recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Hinc & S. Iob, ait: *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum, tenuit cervicem meam, & confregit me, & posuit me sibi, quasi insignum, insinuans extremū esse omnium malorū fuisse felicē. Luxit vindemia (inquit propheta) infirmata, est vitis, ingemuerunt omnes, qui latabantur corde.* Quoniam vt ait Hieronymus: *in consumatione mundi præteritarum deliciarum recordatio erit materia cruciatuum.**

9 *Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque.* Verba ista de vniuersali iudicio sentiunt esse intelligenda. Sanctus Chrysostomus hom. 48. super cap. 12. Matthæi, & Origenes super cap. 2. ad Rom. Cum enim (vt supraddiximus) euersio Babylonica signum fuerit excidij vniuersalis totius orbis, ab vno in aliud propheta se transfert, prout Spiritus sanctus mentem illius, & linguam rapiebat. Dicitur autem vniuersalis iudicij tempus, nunc dies, & dies Domini, nunc autem nox. Ait enim

In illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alius relinquetur. Et iterum: *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit; exite obviam ei.* Ioel autem Propheta, inquit. *Dies Domini magna & horribilis.* Et Matthæi 24. *De die autem illa vel hora nemo scit, neque Angeli cæli, nisi solus Pater.* Erit enim tempus illud dies electis, sed reprobis nox. Vnde Chrysostomus ait. *Hyemem vero diem illum dico, non quidem omnibus hyemem: nam & Christus illum noctem simul vocat, & diem. Noctem propter peccatores, diem propter iustos.* Dies ergo erit iustis quoniam, *claritas Dei illuminabit illos.* Nox autem peccatoribus, quoniam tenebræ tunc eos comprehendent, tales ac tam horribiles, vt Aegypti caliginem quasi in infinitum excedant. Dies erit iustis, quoniam euigilabunt tunc, & illos sponsus cum venerit, præparatos inueniet. Nox impijs, quia dormient, & iudiciū illis, cū fuerint imparati subito superueniet. *Qui n. dormiūt, nocte dormiūt. Et qui ebrj sunt nocte ebrj sunt.* Vnde & Dominus ait: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis.* Hinc & Petrus ait: *Adueniet autem Dies Domini, vt fur.* Fur namque nocte insidias parat, & cum omnes dormiunt, repente aduenit, vt bona auferat aliena. Hinc etiam & Dominus ait: *Hoc autem scitote, quoniam si sciret Pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domū suam. Ideo & vos estote parati, quia*

qua hora non putatis, filius hominis veniet. Lege supradicta cap. 1. nu. 69. Sequitur. *Ad ponendam terram in solitudinem.* Hoc factum est cum Persæ Ciuitatem Babylonis destruxerunt, & sumptuosa illius edificia subuerterunt: ita vt ciuitas plena populo, quasi in solitudinem conuersa videretur. In die autem iudicij omnes ciuitates, omnia regna mundi vertentur in solitudinem, quia nullus erit inhabitator, nec relinquetur lapis super lapidē, qui non destruat. Sequitur: *Et peccatores eius conterendos de ea.* Quid sit peccatores conterere, explicatum est supra cap. 1. num. 69. in illa verba, *Et conteret scelestos, & peccatores simul.* Sanctus Chrysostomus, vbi nos habemus, *Ecce dies Domini veniet crudelis*, legit. *Ecce dies Domini incurabilis furore.* Septuaginta vero transferunt. *Ecce dies Domini venit insanabilis.* Dicitur insanabilis dies illa, eo quod plaga populi, vulnus eius, & liuor curari nō poterit, nec reproborum peccata per pœnitentiam sanari. Scriptum est enim. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Crudelis dies Domini, inquit, *Crudelem diem vocat,*

Chri. ho. 48. super c. 12. Mat.

Hier. 30.

Hieron.

Psal. 95.

(vt notauit Hieronymus) *Non quia crudelis futurus sit Dominus, qui in die illo iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua: sed quia crudelis videbitur peccatoribus.* Nam & latro suspensus patibulo crudelem iudicem putat.

10 *Quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum, ob tenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo.* Si verba ista ad destructionem Babylonis referantur, in eo sensu accipiēda sunt, vt designent maximam multitudinem Medorum, & Persarum, &

equorum aduenientium contra Babylonem. Consuevit namque puluis inter pedes multitudinis aduenientis ascendere, ita vt sol in primo ortu, & luna obscurari videatur: sicut quando maxima locustarum multitudo per aera volat. Si autem de vniuersali iudicio intelligantur, sicut interpretantur illa Sanctus Chrysostomus, & Origenes, vaticinium continent, & signa explicant, tremendum iudicij aduentum præcedentia, de quibus etiam locutus est Christus Dominus ad discipulos suos, cum ait. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur.* Vt enim ait Origenes: *Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli, sic in consummatione mundi ab igne, qui succendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna.* Sed specialiter propter impios dicit, solem in ortu suo obtenebrandum esse, quoniam vt ipse propheta prædixit supra caput 8. *non erit eis matutina lux de quo vide num. 33. eiusdem capit.*

11 *Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, et quiescere faciam superbiam infidelium & arrogantiam fortium humiliabo.* Hæc etiā sicut & præcedentia de destructione Babylonis, & de vilitate vniuersalis iudicij possunt intelligi. Nam (vt adnotauit Hieronymus) nomen hæbraicum, pro quo nos habemus, *Orbis*, significat habitatum, & quoniam Ciuitas Babylonis maxima multitudine hominum plena erat, orbis propterea nomine designatur. Ad vniuersale autem totius orbis excidiū verba referendo, ex-

penden-

Chri. epi. 5. ad The. lapi. sum. tom. 5. Orig. super c. 24. Matth. Mat. 24.

Ori. trac. 30. super Matth.

Isai. 1.

pendendum est maxime illud: *Et quiescere faciam superbiam in fidelium.* Supra enim cap. 1. hortatus fuerat propheta peccatores, vt quiescerēt agere peruerse, *Quiescite, inquit, agere peruerse.* Sed quoniam ipsi benignè, & misericorditer a Deo admoniti quiescere noluerūt, sed peccata peccatis addentes obdurati sunt, & eorum superbia vsque ad cælos ascendit, ideo in die iudicij velint nolint, eam Deus quiescere faciet. Ait enim: *Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsanabo cum vobis id quod timebatis, aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas ingruerit.*

Prou. 1.

12 *Preciosior erit vir auro, & homo mundo obrizzo.* Ac si dicat. Tanta erit imminente destructione Babylonis virorum interfectio, tā frequentes hominum interitus, vt rarissimi postea inueniantur, & pauci, & consequenter preciosi. Omne quippe rarum præciosum consuevit communi vocabulo appellari, sumpta metaphora a rebus venalibus, quæ eo in maiori precio habentur, quo fuerit maior earum inopia. Et hic modus loquendi cōsuetus est in sacris literis, vbi dicitur: *erat sermo Dei preciosus*, id est, rarus. Consimili frasi, & modo loquendi explicuit supra c. 5. Iudæorum excidium, cum dixit. *Apprehendēt septem mulieres virum vnum, insinuanstalem ac tantam virorum inopiam tunc in Iudæa esse futurā vt septem mulieres pro viro vno periatur, & plures, de quo vide c. 4. num. 2. & 3. & cap. 3. num. 10.* Sed auerte, quæso parumper ocu-

1. Reg. 3.

los a Babylonijs excisis, & ad contemplandam paucitatem eorum, qui saluandi sunt te conuerte. Tunc enim de electis verificabitur, quoniam, *Preciosior erit vir auro, & homo mundo obrizzo.* Preciosior, inquam, quoniam præ paucitate numerabuntur electi ex vniuersali totius orbis excidio relictī: quia iustus, vt inquit Petrus, vix saluabitur, reprobi autem, & morti æternæ addicti præ multitudine numerari non poterunt, vt dictum est supra cap. 4. n. 8. Preciosior erit vir auro, quoniam qui legitime certauerit, & viriliter, preciosam tunc super aurum & obrizum coronam accipiet. Ac denique quoniā indigne honore habebuntur, & precio illi, qui tāquam purgamenta huius mundi reputabantur, & omnium peripsēma vsque adhuc. In quorū laudem canit Propheta. *Mibi autē nimis honorificati sunt amici tui Deus nimis confortatus est principatus eorum.* Si enim preciosa est in conspectu Domini mors sanctorū eius, nonne eorum vita æterna, quam iuste moriendo sunt adepti, multo preciosior erit? Si probatio fidei rectorum multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inuenitur (vt Petrus ait) in laudem & gloriam, & honorem in reuelationem Iesu Christi, quam inæstimabilis erit visio, qua non per speculum in enigmate, sed facie ad faciem Deū videbunt. *Nos insensati (dicent impij) honorem electorum ad suam confusionem videntes, Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore.* Ecce quomodo cōputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Hinc collige quam digna laude vita sit, mors electorum, & gloria, siquidē,

Psal. 139

1. Petr. 1.

Sap. 5.

& ipsi reprobi, velint, nolint, eam admirabuntur & prædicabunt.

13 Propter hoc cælum turbabo. Septuaginta transferunt. Nam cælum irascetur. Armabit, enim Deus, creaturas in ultionem inimicorum.

Sequitur: Et erit quasi damula fugiens, & quasi ovis, & non erit qui congreget, vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient, & omnis qui inuentus fuerit occidetur, & omnis qui superuenerit cadet in gladio, infantes illorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & uxores eorum violabuntur.

Iterum reddit propheta ad crudelitatem hostium contra Babylonem aduenientium describendam, & prædicat quod omnes, qui in Babylone, calamitate imminente inuenti fuerint, siue alienigenæ, siue milites, siue negotiatores, territi ab hostibus in terram suam redibunt, vt saluet vnusquisque animam suam, & in tuto se constituat: fugientque præ timore, nullo seruato ordine, vel disciplina militari, sed sicut damula fugata, & quasi ovis errans, aut grex pastoris cura destitutus.

Hier. 50. Huic prophetiæ consonat, id quod Hieremias ait: Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldaeorum, egredimini, & estote quasi badi ante gregem, quoniam, Ecce ego suscitabo, & adducam in Babylonem congregationem gentium magnarum de terra Aquilonis, & præparabuntur aduersus eam, & inde capiatur. Et post pauca: Vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. Et iterum: Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam. Lege totum caput 50. &

Hier. 51. Hieremiæ, in illis enim magis explicantur, quæ in præsentia contra Babylonem vaticinatur Isaias.

In die autem iudicij in terrâ suam venient iusti obuiam euntes Christo, in nubibus rapti. Porro, qui nunc fugere de Babylone neglexerint, nec cupiditatibus sæculi renunciauerint vltro, capientur: cum Babyloniis, & simul cum illis interibunt. Insuper & Babyloniorum, pueris Medi non parcent, sed allident eos, vt neque magnus, nec paruus in Babylone permaneat. Id quod electi quotidie in seipsis perficiunt, vt regnum huius mundi in corde suo intereat omnino, adimplentes illud, quod in psalmo scriptum est: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Psa. 136.

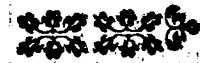
14 Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum nõ querant, nec aurum velint. Exponit quidnam sint illi sanctificati siue conducti, de quibus supra dixerat: Ecce ego mandauit sanctificatis meis: & qualitatem eorum describit. Aitque illos esse Medos, qui hactenus pacem habuerunt, & dormientibus similes facti sunt. Hos, inquit, ego excitabo, & vocabo, vt mihi inferuiant, ita vt contempto auro & argento, nihil aliud agant, quam vt perdant, & destruant, quos destruere volo, idque cum magna immisericordia. Et forsitan propter hoc supra dixit: preciosior erit vir auro, & homo mundo obrizo: quoniam homines Medi perquirebant, vt occiderent, non aurum neque argentum. Vnde & subditur: Sed sagittis paruulis interficient, & lactentibus rieri non miserebuntur, &c. vt paruulis & tenellis occisis, nulla spes vltra posteritatis remaneat, sed funditus pereat Babylonis superbia. Et hoc est quod explicant verba sequentia.

15 Et erit Babylon illa ciuitas gloriosa in regnis, inclitya in superbia, Chaldaeorum

daeorum, sicut subuertit Dominus Sodomam, & Gomorrhæ. Obserua modum Scripturæ in similitudinibus, Satis enim est, vt veritatem habeat quod in vno vel altero similitudo seruetur. Non enim fuit Babylonia cælesti incendio exusta, sicut Sodomam, & Gomorrhæ. In hoc ergo similis facta est subuersioni Sodomæ, & Gomorrhæ ruina Chaldaeorum, quia sicut Sodomam ira Dei totaliter perijt, ita & Babylon penitus euerfa est. Vnde & subditur: Non habitabitur, vsque in finem, & non fundabitur, vsque ad generationem. Quoniam talis erit, ac tanta eius destructio, vt terra illa etiam ad pastum ouium, & armentorum inutilis maneat. Vnde etiam omnis negociatio peribit de loco illo, nec permanebunt ibi venientes de Arabia.

16 Sed requiescent ibi bestię, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi strutiones, & pilosi saltabunt ibi, &c. Omnia hæc vastam

indicant solitudinem: Huiusmodi enim animalia, non nisi in locis siluestribus, incultis, & in vijs inhabitare solent. Vide vicissitudinem illius ciuitatis. Vbi olim reges inhabitabant, & principes, sedem habebunt dracones, vbi cantores, & cantatrices hominibus erant solatio, cantabunt vlulæ & sirenes. Vbi erant delitiæ, & voluptates. succedent horribiles bestię, & omnium rerum temporalium inopia. Et confer tormenta, quæ patientur mundani apud inferos, cum luxu & delitijs, quibus in hac vita fruuntur, & non minorem in illis vicissitudinē reperies. Erit enim ibi pro ministris sedulis, dæmones horribiles, pro aula regia, nitida, & splendenti, domus inferni tenebrosa, pro suauis odore, fætor, pro statuis argenteis, & aureis, satyri deformes, pro musica suauis, clamor damnatorum, ac fletus, & stridor dentium, ac denique pro aura dulci, ignis sempiternus.

CAPVT XIII.

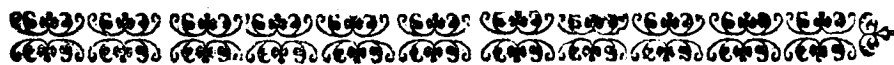
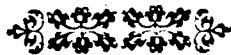
DROPE est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. 3 Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humū suam: 4 adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob. Et tenebunt eos populi, & adducent eos in locum suum: & possidebit eos domus Israel super terram Domini in seruos & ancillas: & erunt capientes eos, qui se ceperant, & subijcient exactores suos. 5 Et erit in die illa: cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, & a concussione tua, & a seruitute dura, qua ante seruisti: 6 sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plaga insanabili, subijcientem in furore gentes, persequentem crudeliter. 7 Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit: abietes quoque lætatē sunt super te, & cedri Libani: ex quo dormisti, nō ascendit qui succidat nos: 8 Infernus subter conturbatus est in occursum aduētus tui, suscitauit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de folijs suis, omnes principes nationum. Vniuersi respondebunt, & dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum: 9 subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. 10 Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. 11 Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci: 12 qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient: Numquid iste est vir, qui conturbauit

turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit, vincis eius non aperuit carcerem? 13 Omnes reges gentium vniuersi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, & obuolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadauer putridum. Non habebis consortium, neque cum eis in sepultura: tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti: non vocabitur in æternum semen pessimorum? 14 Præparate filios eius occisioni in iniquitate patrum suorum: non confluent, nec hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciuitatum. Et confluent super eos, dicit Dominus exercituum: & perdam Babylonis nomen, & reliquias & germen, & progeniem, dicit Dominus. 15 Et ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopam terens, dicit Dominus exercituum. 16 Iurauit Dominus exercituum, dicens: Si non, vt putauit, ita erit: & quomodo mente tractauit, sic eueniet: Vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum: 17 & auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitauit super omnem terram, & hæc est manus extenta super vniuersas gentes. Dominus enim exercituum decreuit: & quis poterit infirmare? & manus eius extenta: & quis auertet eam? 18 In anno, quo mortuus est rex Achaz, factus est onus istud: 19 ne lætaris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui: de radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrum. 20 Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent: & interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam. 21 Vlula porta, clama ciuitas: prostrata est Philisthæa omnis: ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiet agmen eius. Et quid respondebitur nuncijs gentes? Quia Dominus fundauit Sion, & in ipso sperabunt pauperes populi eius.

S Y M M A C A P I T I S.

IN capite precedenti vaticinatus fuerat. Isaias excidium Babylonis, nunc iam contra regem illius, videlicet contra Nabuchodonosor, sermonem conuertit, de cuius misera seruitute filios Israel misericorditer liberauit. Et primo denuncias gaudium & exultationem, quæ ex ruina huius tyranni subsequuta est filiis Israel, & de hoc agit in principio capitis. Secundo vaticinatur excidium regis Babylonis, derisorio carmine mala eius describendo, ab illo versu. Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Dominus, &c. Et ibi: Quomodo cecidisti de cælo lucifer. Tercio admirationem eorum, & stuporem, qui ruinam illius viderint subiungit, ab illo versu culo. Qui te viderint ad te inclinabuntur. Quarto filiorum regis Babylonis occisionem prædicit ibi. Præparate filios eius occisioni. Quinto solitudinem terræ, de qua in capite precedenti mentionem fecerat, iterum commemorat, ab illo versu. Et ponam eam in possessionem hericij. Denique in calce huius capitis ad prophetandum contra Philistæos, quos expugnauit Rex Ezechias, se transfert, ab illo versu. Ne læteris Philistæa omnis tu, vsque ad finem capitis.

C O M M E N T A R I V M.

Rope est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Verba ista ad priorem capitis præcedentis pertinet prophetiam. Tantamque electis consolationem afferunt, quantam repro-

bis tristitiam, terrorem, & tremorem. Momentanea quippe est vita præsens, & transeunt dies nostri sicut umbra, atque tempus omne breue est, potissime si ad æternitatem conferatur, Ne igitur peccatores, in delictis suis securi sint, & Deum eorum delicta obliuioni tradidisse cauentur, diem iudicij, & reddendi

di

di cuiuslibet secundum opera eius, prope esse denunciat, idque non semel sed pluries repetit. Prope (inquit) est dies Domini. Prope est dies tenebrarum. Iuxta est dies perditionis & adesse festinant tempora, Dicitur autem iudicij, & retributionis tempus, dies Domini, quoniam tunc non erit in facultate nostra, eo vt libuerit vti nec erit iam deinceps tempus nostrum, sed illius de quo scriptum est. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Inde autem latantur & fiduciam maximam concipiunt iusti, vnde contremiscunt impij, expectant enim sicut mercenarij finem operis sui. Vnde & Saluator ait ad illos *Luc. 21.* His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra.

3 Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super humum suam. De nunciat propheta, destructis Babylonij, filios Israel, qui captiui ab illis tenebantur, liberandos esse, vt vnusquisque libere in suam possit patriam redire. Hinc collige quod sicut quandiu tyrannis Babyloniorum durauit, non sunt a captiuitate liberati filij Israel: ita quandiu con summatio seculi nõ aduenerit, non reuelabitur redemptio filiorum Dei.

Rom. 8. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiectus est non volens, sed propter eum qui subicit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Terra quam pedibus terimus nostra non est, quoniã ad tempus est nobis concessa, illa autem quam expectamus nostra est nobis repromissa, & propter opera meritoria debita, ad quam intentis oculis debemus respicere, & to-

ro cordis desiderio anhelare, iuxta illud quod dicitur infra. *Respice Isai. 33.* Sion ciuitatem solennitatis nostræ, oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequam transferri poterit, nec auferentur clauis eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur. Disce interim quod sicut desolatio Babylonis salus est Iacob: ita & abolitio veteris hominis salus est noui. Vnde & Paulus ait: *2. Cor. 4.* Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.

4 Adiungetur aduena ad eos, & adhaerebit domui Iacob. Prophetia est de gentibus, qui conuersi ad fidem, veris Israelitis adiunguntur, de quibus Paulus ait. *Ephes. 2.* Iam non estis hospites & aduena, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei. Christus etiam Dominus ad eos respiciens inquit: *Ioan. 10.* Et alias oues habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnus ouile, & vnus pastor. Multi enim ex gentibus seruiuerunt, & ministrauerunt euangelio, quia & ipsi acceperunt Spiritum sanctum, de quibus dicitur infra: *Isai. 61.* Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra, & filij peregrinorum agri colæ & vinitores vestri erunt. Sequitur. *Isai. 61.* Et erunt capientes eos, qui se ceperant, & subiciant exactores suos, ad fidem, videlicet euangelicam mundi principes & persecutores fidelium conuertendo, & eorum intellectum in obsequium fidei captiuando. Vel per exactores diabolum intellige, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Exactor est etiam caro nostra, quæ militat aduersus spiritum, & importune iura sibi debita, imo & superflua exigit detinens & suffocans spi-

Y y ritum

ritum. Qui enim tentant, opus exactoris agunt, stipedium peccati, hoc est mortem animæ perquirentes. Iuxta historiam autem, a Cyro & Dario Iudæi de captiuitate Babylo nica ad patriam suam reuertentes adiuti fuerunt muneribus, vt templū Domini repararetur, & instaurarentur muri. Sicut scriptum est.

Psa. 101. Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.

5 Et erit in die illa, cum requiem dederit tibi Dominus a labore tuo, & a concussione tua, & a seruitute dura qua ante seruisti. Superius cap. 13. Contra Babylonem prophetauerat, nunc iam contra regem Babylonis sermonem conuertit, excidium illius miris modis irridens, sicut clare patet in littera. Nos autem cum a seruitute peccati, Dei misericordia fuerimus liberati, eisdem verbis diabolo, qui princeps est super omnes filios diffidentia, insultabimus, irridentes eum, & potentiam illius despicientes, dicentes cum Paulo.

1 Cor. 15. Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua, vbi est mors stimulus tuus? Sed hoc plenius fiet in die Iudicij, cum Dominus omnē principatum euacua nerit, & potestatem, & tradiderit regnum Deo & patri. Licet enim Iudæi liberati a Babylo nijs requiē quandam, & pacis figuram habere viderentur; vera tamen requies, & pax erit in cælo, vbi Relinquitur sabbatismus populo Dei, vt requiescant & ipsi a laboribus suis, sicut & a suis Deus. Ibi erit vera libertas, vera securitas, verū gaudium. Vide quæ de seruitute dura peccati, & requie quam habent iusti, diximus sup. c. 1. num. 49. & cap. 9. num. 12. Hinc poteris agnoscere, quam nihil iuris ha

Heb. 4. beat in animis nostris diabolus, & mundus, cum mācipati Christo fuerimus, & subiecti: nam in pectoribus eorum, qui fraudes sæculi claris oculis intuentur, cadit, & perit exactor inimicus.

6 Sumes parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, qui euit tributum. Septuaginta interpretæ, pro parabola, vertunt lamentationem hanc, idest lugubre carmen, quo deploratur rex mortuus, afferturque in tripudium partæ victoriæ huiusmodi luctus derisorius. Viuens Rex Babylonis erat exactor, omnes prouinciæ in circuitu, & omnia fere regna illi in signum seruitutis exolebant tributa, sed mortuus stipendia ipse peccati exoluit. Dum sedebat in throno, omnes eum timebāt, omnes blandiebantur illi: sed cum in sepulchrum deiectus est, irridetur, conculcatur, pro nihilo habetur, quæritur gloria, & locus illius, & neque vestigium quidem eius inuenitur. Omnia euauerunt tanquam fumus. Quomodo? Solo stupore potuit excidium Regis explicari. Quæ tanta vicissitudinis causa? Audi quod sequitur. *Contriuuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cadentē populos in indignatione plaga insanabili, subijcientē in furore gentes, persequentem crude liter.* Flagellat virga pater filium, & baculo seruum corripit Dominus, sed postea virgam conterit, baculum confringit, & mittit in ignem. Tale quid Regi accidit Babylonis. Vfus est enim Dominus eius ministerio, vt delinquentes castigaret filios Israel, iuxta quod dictum est supra. *Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, &c.* Sed tandem cõterit Dominus baculum, &

virgam

virgam confringit, idest Regem Babylonis, qui baculus dicitur impiorum, quoniam ad castigandos impios missus est, & similiter virga dominantium, quia potestate quadam tyrannica, & furore immoderato percussit, non amore iustitiæ, sed explēdæ cupiditatis propriæ desiderio, populos subiecit. Ecce cuius cor ad cõterendū alios paratū erat, repēte conteritur, & qui gentes in furore suo exdebat iniuste, iuste creditur, vt scias quoniam excelso excelsior est alius, & potentes potenter tormenta patientur.

Eccl. 5.

Sap. 6.

7 Conquieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit. Abietes quæ late sunt super te, & cedri libani, ex quo dormisti, non ascendit, qui succidat nos. Docet hac parabola, quod in morte Nabuchodonosor, & filiorum eius lætati sunt, & plebei, & magnates. Per terram enim populum intelligit, per Abietes, & Cedros, magnates & Reges. Illi namque principes, qui subiecti erant ditioni Nabuchodonosor, opprimebatur ab eo graui seruitute, duro & importabili iugo. Quod si illi, prostrato Rege Babylonis, cõquiescunt & silent, gaudent secure, & exultant: cogita quantus erit electorū triumphus, cum (deuicto diabolo, & membris eius) conquiescent. Lætantur infirmi, gaudebunt fortiores, nam vtrosque persequitur inimicus, & conatur, vt si fieri posset, in errorem mittantur etiam electi.

8 Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui, suscitabit tibi Gigantes. Derisorius superbiæ Regis Babylonis, atque etiam regalis honoris est sermo iste, vt qui in hoc mundo solēt Regi honores exhiberi, etiam in inferno ri

dicule parentur. In aduentu Regum cõtremscunt populi, obuiam illi prodeūt, magnifico etiam apparatu eos excipiunt, ornantur domus, lecti molles præparantur, ac demū pro dignitate regia, thronus in eminenti loco statuitur. Sed attende qualiter in inferno aduenti Regi superbo hæc exhibeantur officia. Erunt enim ibi pro purpuratis & bene olentibus ministris mortui fetidi, pro exceptione honorifica, & salutatione iucunda opprobria sempiterna, pro mollibus stratis, tineæ ac vermes, pro sella sublimi, vilissimus locus, & abiectus.

Vnde & subditur: *Detracta est ad inferos superbia tua.* Ecce qui in cælum conscendere, & super astra Dei exaltare solum animo decreuerat, in infimum dimittitur locum, vt scias quoniam qui se exaltat, humiliabitur, & qui abietes altas, & cedros libani succidere consuevit, & ipse tanquam arbor inutilis exciditur, & in ignem mittitur, vt ardeat.

9 Subter te sternetur tineæ, & operimentum tuum erunt vermes. Tineæ appellat ignem in extingubilem, nam sicut tineæ in vestimento precioso, quod corrodit nutritur: ita etiā ignis ille peccata, a quibus pro cedit, exurit. Vermes autem cruciatum designant & remorsum conscientia, quo reprobi cruciabantur perpetuo, cogitationibus suis, vt inquit Paulus, illos accusantibus. Si cut enim conscientia bona nihil est iucundius, ita cauteriata nihil horribilius. Isti sunt thesauri diuitum, qui pauperes opprimunt in hoc sæculo, hæc merces Regum & principum, hoc superbiæ illorum stipendium. Nihil hinc secum deferunt miseri, nisi infelicem conscientiam quæ sit tortor eorum cruentus.

Isai. 66. Nam vermis eorum non morietur, & Mar. 9. ignis eorum non extinguetur.

10 Quomodo cecidisti de celo lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, in caelum conscendam &c. Praefens locus, & fere omnia, quae sequuntur usque ad finem capituli explicantur ad litteram de excidio, & morte Nabuchodonosor, praecipue a Sancto Hieronymo lib. 9. in cap. 28. Ezechielis, & ab alijs patribus non paucis. Comparat autem propheta mortem Nabuchodonosor, ruinae luciferi, siue stellae matutinae, aut etiam excisioni arboris procerae, & quasi admirans ait. Quomodo cecidisti. Ac si apertius dicat. Nihil tibi euenturum esse credebas, nec crederet vllus, cum in terris similis esses lucifero, & splendenti stellae, quam de caelo nemo detrahere potest, & qui tanta potestate praeditus fuisti, ut quamcunque volebas gentem excideres; quomodo nunc excisus es, & poenam talionis passus? Est enim consuetudo non infrequens in scriptura, principum ruinam stellarum caelum appellare. sicut Matth. 24. Et stellae cadent de caelo, & virtutes caelorum commouebuntur. Et Apocal. 6. Et stellae de caelo ceciderunt super terram. Consimili figura loquitur Ezechiel contra principem Tyri, excidium illius annuncians. Ait enim: Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis leua planctum super regem Tyri, & dices ei. Hec dicit Dominus Deus, Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore, in delitijs paradisi Dei fuisti, omnis lapis preciosus operimentum tuum, &c. Et paucis interiectis. Eleuatum est, inquit, cor tuum in decore tuo: perdidisti sapien-

tiam tuam in decore tuo, in terram proieci te ante faciem regum dedi te, ut cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuae polluisti sanctificationem tuam: producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, & dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te. Omnes qui viderint te in gentibus obstupescunt super te: nihili factus es, & non eris in perpetuum. Sequitur: Qui dicebas in corde tuo, in caelum conscendam, &c. Iuxta historiam arrogantia regis Babylonis exprobratur. Stellae Dei erant Hierusalem, & filij Israel, quibus praesse rex impius cupiebat, & sedem habere in monte testamenti, vel in monte sublimi, ut transferunt septuaginta, & regnare in Sion ad latera Aquilonis constituta, iuxta illud: Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Sequitur: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Non contentus Rex iniquus, expugnare urbem sanctam, & homines cultui diuino deditos sibi subijcere, diuinos ambit honores, & Deo aequari contendit in celsitudine, in maiestate, & gloria. Hinc collige quam insatiabilis sit hominum superbia, & dominandi cupiditas, quae non solum terram, sed etiam caelum ipsum sibi subijcere appetit, peccatoribus, ac iustis superbè imperando: atque in tantam dementiam, peruenit cor elatum, ut non solum stultitia, sed & blasphemia plena verba proferat, (ut notauit Chrysostomus homilia 20. super epistolam ad Romanos. Audi quid dixerit Pharo: Deum non noui, & Israel non dimittam. Insuper piens etiam (ut ait Psalmista) dixit, in corde suo, Non est Deus. Alius dicit: Similis ero altissimo. Quid his cogita-

gitationibus stultius. Hos fructus superbia profert, tales ramos instantia generat, & radix omnium malorum cupiditas. Quoniam verò Scriptura sacra multoties typomiscet veritatem; ad luciferum, qui de caelo cecidit, & ad principem tenebrarum referunt etiam locum istum alij multi sancti Patres, inter quos est beatus Augustinus libro 3. de doctrina Christiana cap. 3. in fin. Peccatum namque, propter quod de caelo cecidit, & cum esset Angelus, diabolus factus est; superbia fuit, & arrogantia, qua in corde suo, similis esse voluit altissimo. Nō quidem per naturam, hoc enim appetere non potuit, ut ostendit S. Thom. 1. parte, quaest. 63. artic. 3. quia cum nullus ad naturam superiorem possit pertingere, nisi propriam amittat, si Angelus appeteret esse Deum per essentiam, consequenter desideraret nō esse, quod quidē appetitui naturali repugnat; In hoc ergo appetijt esse similis Deo (ait S. Thom.) quia appetijt ut finem vltimum beatitudinis id ad quod virtute sua natura poterat peruenire: auertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quae est ex gratia Dei. Vel si appetijt ut vltimum finem illam Dei similitudinem, quae datur ex gratia, voluit hoc habere per virtutem suae naturae, non ex diuino auxilio secundum Dei dispositionem. Et hoc consonat cum dictis Anselmi, qui dicit, quod appetijt illud, ad quod peruenisset, si stetit. Hæc fuit illius superbia, hæc ruina, sed audi ad quantā dementiam iactantia illius peruenerit. Hæc omnia, inquit, tibi dabo, si cadens adoraueris me. O versipellis, o maligne, nec dum similis, sed & superior vis esse altissimo, & super sedem illius thronum tuum con-

stitueret, ab illo venerari, & coli? Vade Sathana. Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Indiscreta est superbia & modum tenere nescit, quoniam scriptum est: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.

11 Veruntamen ad infernū detraheris in profundū lacu. Pulchra antithesis. Qui in caelum contēdebat ascēdere, is ad foueæ infima detrahitur, & qui sedere cupiebat ad latera Aquilonis ut conspicuus omnibus fieret, is deiectus est ad latera lacu, hoc est, in contemptissimum angulum, nihil enim sic adeo hominem deprimit, sicut arrogantia, & superbia. Hinc propheta: Deiecisti eos, inquit, dum alleuarentur. Vbi sanctus Gregor. expendit, quod non ait. Deiecisti eos, postquam eleuati sunt, sed dum alleuarentur. Quia hoc ipsum sit superbis interius deijci, quod eis falsa contigit gloria exterius eleuari. Ipsum enim eleuari, deijci est. Athleta namq. a terra subleuat inimicum, ut eleuatum in profundum ruere faciat. Et iterum ait: Deus meus pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Quid est, ut rotam? Audi Augustinum. Conuenienter, inquit, accipitur, ut sint in eo, quod cogitant stabiles. Veruntamen etiam sic recte posse intelligi existimo, pone illos ut rotam, quod rota ex his, quae retro sunt extollitur, & ex his quae ante sunt deijcitur, sic fiunt omnes inimici populi Dei. Non enim hæc optatio, sed prophetatio est, Eleuatur superbus, & sedem suam, in loco supremo constituit, non tamen ibi stabilis permanet, sed in profundum lacu descendit statim. Hinc sanctus Chrysostomus arrogantem, & superbum stuppæ flammefcenti dicit esse comparandum; quoniam

Aug. to. 3.

Psal. 47.

Psal. 72.

Greg. 32.

mor. c. 7.

Psal. 82.

Aug. to. 8.

sup. eund.

Psal.

Ezec. 28

Ansel. lib. de casu diaboli c. 4.

Matt. 4.

Exod. 5.

Psal. 9.

Chry. ser.

contra de

operatio-

nem & su-

perb. to. 5

quoniam sicut stупpa post incendiū mox inflatur, & surgit, post modū leuiori quodam manuum tactu dissoluitur in tenuissimos cineres, & cadit in terram: ita animi quoque rumentes, & inflati spiritus tumore in alta conscendunt, magno splendore nitentes, sed statim euanescunt extincti, & quasi ampullæ in aquis formatae facillè dissoluntur. Fugiamus ergo superbiam, humilitatem sectemur. Humilis enim non habet vnde cadat, quoniam semper in infimo se constituit, nec dicit, in cælum conscendam, sed recumbit in nouissimo loco. Vnde idē Chrysostomus in alio loco ait: *Ecce quanta est humilitas, quam dulcis, quam radicata, quæ nulla tempestate mouetur, quia non habet vnde cadat; humilissimus ego? lis homo omnibus subditus est.* Hinc

Chry. ser. de eo quod David dixit, quis sum ego? Psa. 10. 1.

Psa. 130

& David: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.* Sciebat enim, non esse tutum in precipitiis ambulare, nec super astra exaltare solium, ideo exaltatus est a Deo, & vnctus in regem. Vide supra dicta cap. 2. num. 9. & cap. 6. nu. 8. Et lege circa hæc Gregorium 8. mor. cap. 10. in illa verba Iob septimo: *Sicut tranfit nubes, sic qui descendit ad inferos, non ascendet.* Et S. August. tom. 8. in illa verba psal. 18. *Et emundabor a delicto maximo,* in secunda expositione circa finem.

12 *Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient. Numquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna? &c.* Qui cadauer in profundum lacu proiectum videre cupiunt, necesse est se incuruent, & diligenter attendant, & considerent ruinam illius: sic, inquit, inclinabuntur ad te omnes, & deridentes

dicent: Numquid hic est conturbator terræ, qui omnia bella mouit, omnia regna deuastauit? Quæ hic Nabuchodonosor tribuuntur, posunt Antichristo & diabolo adaptari. Ille enim homicida est ab initio & malitia eius mors intrauit in mundum, atque funibus peccatorum genus humanum vinctum tenuit. Quod tamen morte sua Christus soluit, & manus Apostolica, iuxta illud, quod canit propheta: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.*

Psa. 115

13 *Omnes Reges gentium vnuer si dormierunt in gloria, vir in domo sua, tu autem proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, & obuolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta lacu, quasi cadauer putridum non habebis consortium, neque cum eis in sepultura.* Sensus est. Alij Reges honorifice, & pacifice requiescunt post mortem in domo sua, hoc est, in sepulchro, vbi sicut ait Iob: *constituta est domus omni viuenti.* Tibi verò hoc non eueniet, sed è sepulchro eiciaris, non secus, ac si quis virgam sterilem, aut truncum reprobum eradiciet, & proiciat de loco suo. Traditur enim de Nabuchodonosor, quod cum septennio inter feras egisset, & filius eius Euilmerodach regnum interim administrasset, vt primum respuit, & rediit: filium in carcerem coniecerit, sed cum post mortem ad regnum filius vocaretur, timens ne adhuc viueret pater, a regno tandiu abstinuit, donec è sepulchro tractum cadauer patris ostensum est illi. Hæc si vera sunt: ad intelligentiã huius loci conducunt maxime. *Tu enim terram tuã disperdidisti, tu populum tuum occidisti, &c.* Reddit rationem quare de sepulchro

Iob 30.

sepulchro cadauer illius sit proiciendum, quia videlicet terram innocentum sanguine perfudit, & alia, quæ hic referuntur perfecit.

14 *Parate filios eius occisioni in iniquitate Patrum eorum: non consurgent, neque hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciuitatum.* Loquitur contra filios Regis Babylonis, vt iniquitatem patris in filios visitet, & omnem consolationē ab illo auferat. Multi æquo animo propria tolerant infortunia, si filios superstites videant, in quibus permaneat eorū memoria: filius enim est aliquid patris. At neque hoc refrigerium conceditur Regi superbo, sed funditus pereunt Babylon, & regnum eius, Rex & filij. Vnde, & Iob 17. *Hæc, inquit, est pars hominis impij apud Deum, & hereditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt: & nepotes eius non saturabuntur pane. Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu.* Sic & Dominus in præsentī dicit Persis: *Parate filios eius occisioni in iniquitate patrum, id est, vt parentum iniquitas etiam in filiis puniatur.* Hoc explicant magis verba sequentia: *Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum, & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, dicit Dominus.* Quibus verbis eradicandam esse, & funditus euertendam Babylonem denūciat, ita vt nihil supersit ex ea. Id ipsum vaticinatur Hieremias cap. 51. *Et scripsit, inquit, Hieremias omne malum, quod venturum erat super Babylonē, & dixit Hieremias ad Saraiam: Cum veneris in Babylonem, et videris, & legeris omnia verba hæc, dices, Domine tu locutus es contra locum istum, vt disperderes eum, ne sit qui in eo ha-*

bitet ab homine, vsque ad pesus, & vs sit perpetua solitudo. Cumque compleueris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, & proicies illum in medium Euphraten, & dices. Sic submergetur Babylon, & non consurget a facie afflictionis, quam ego adduco super eam, & dissoluetur. Tale quid eueniet ciuitati mysticæ Babylonis, & filijs eius, qui aduersus ciuitatem sanctam Hierusalem superbe consurgunt. Consimili enim iudicio interibunt. Vnde & Ioannes Euangelista: *Exultate, inquit, super eam, cælum & sancti Apostoli, & propheta, quoniam iudicabit Deus iudicium verum de illa. Et sustulit vnus angelus fortis lapidem, quasi mollarem magnum, & misit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam non inuenietur.* Vide qualiter Spiritus sanctus verba sua agnoscat, & vna eademque similitudine per diuersos prophetas, vtriusque Babylonis excidium denunciet. Pro eo quod beatus Hieronymus vertit, *Reliquias & germen, & progeniem: septuaginta viri transferunt, reliquias & semen: Hebræi vero, Filium & nepotem,* alij autem vertunt, *Reliquias, & filium, & nepotem,* & omnia reddunt eundem sensum. Adiecit autem verba illa, *Dicit Dominus, vt scias certissime euenturam esse, quæ Dominus per prophetam contra Babylonem prædixit. Non est enim Deus sicut homo, vt mentiat, de quo vide supra capit. 1. num. 8: & 61.* 15 *Et ponam eam in possessionem Ericij, & in paludes aquarum, & stropabo eam in scopis terens, dicit Dominus exercituum. Describit terræ solitudinē, quã etiã Hierem. denūciat eum ait: *Et commouebitur terra, &**

Apo. 18.

Isa.

contur-

conturbabitur, quia euigilabit contra
 Hier. 5. 1. Babylonem cogitatio Domini, ut ponat
 terram desertam, & inhabitabilem: Et
 post pauca: Et erit Babylon in tumu-
 los habitatio draconum, stupor & sibi-
 lus, eo quod non sit habitator. Et Io-
 annes Euangelista similiter ait: Ce-
 cidit cecidit Babylon magna, & facta
 Apoc. 18. est habitatio demoniorum, & custodia
 omnis spiritus in mundi, & custodia
 omnis volucris immunda, & odibilis.
 Expende iudicium ciuitatis super-
 be. De illius namque magnificen-
 tia & gloria, hæc scribit Hierony-
 mus. Babylonem fuisse potentissimam
 Hiero. su. per. ca. 14. & in campestribus per quadrum sitam
 ab angulo vsque ad angulum muri sex
 decem millia tenuisse passuum, idest,
 simul per circuitum quadraginta octo-
 ginta stadia refert Herodotus, & mul-
 ti alij, qui græcas historias conscripse-
 runt. Arx autem, idest, capitolium,
 illius vrbs, & turris, quæ edificata
 est post diluuium, in altitudine quatuor
 millia dicitur tenere passuum. Descri-
 bit ibi tēpla marmorea, aureas statuas,
 plateas lapidibus, auroque fulgentes,
 & multa alia, quæ pene videntur in-
 credibilia. Vnde & Hieremias de
 Hier. 5. 1. muro, portis, & superbis ædificijs
 illius ciuitatis loquens, ait: Mu-
 rus Babylonis ille latissimus suffossione
 suffodietur, & portæ eius excelsæ igni
 comburentur, & labores populorum ad
 nihilum & gentium in ignem erunt &
 disperibunt. Et ecce vna hora vastata
 est ciuitas magna, & in solitudinem
 versa.

16. Iurauit Dominus exercituum
 dicens; si non ut putauit ita erit, & quo
 modo mente tractauit, sic eueniet, ut
 conteram Assyrium in terra mea, & in
 montibus meis conculcæm eum. Præ-
 sens prophetia loquitur contra Se-
 nacherib Regem Assyriorum, & cō-
 memorat iterum, & repetit, quæ

supra cap. 10. contra illum prædixe-
 rat, ut Iudæos spe maiori cōfirmer.
 Poterant enim dicere, quid prode-
 rit nostros filios in posterum Dei
 misericordia a Babylonijs liberari,
 cum nunc temporis alius fortissi-
 mus hostis nos vrgeat, & in magno
 periculo habeat constitutos? Vt igitur
 sciant eundem Dominum ipsos
 a præsentibus periculis liberaturū,
 qui etiam in futuro à Babylonijs eri-
 piet, affirmat cum iuramento, con-
 scriptam prophetiam cap. 10. con-
 tra regem Assyriorum, irritandam
 non esse. Vide incredulitatem no-
 stram, & diffidentiam maximam
 hominum expende, quæ a Deo iu-
 ramentum extorquet: sed tanta est
 illius erga nos indulgentia, ut no-
 stræ libentissimè infirmitati conde-
 scendat. Sicut putauit, inquit, ita
 erit. Cogitatio enim Dei, qua ali-
 quid facere decreuit, non minus ef-
 ficax est & potens, quā virtus, imo
 est ipsa virtus Dei. Non ergo pote-
 rit irritari.

17. Et auferetur ab eis iugum
 eius, & onus illius ab humero eorum
 tolletur. Hoc consilium, quod cogi-
 tauit super omnem terram, & hæc est
 manus extenta super vniuersas gentes.
 Terra Domini, terra est Israel, &
 montes eius, sunt montes Hierusa-
 lem, in quibus perijt exercitus Sen-
 nacherib, de quo supra dixerat.
 Et in montibus meis conculcæm eum,
 & pereunte illo, reddita est Hiero-
 solimis libertas, cessauitque tribu-
 tum per Regem Assyriorum impo-
 situm. Manus extenta ira est Dei ad
 percutiendum parata, quam nullus,
 nisi innocens Christus sanguinem
 suum fundendo, & factus pro no-
 bis iustitia, sanctificatio, & redem-
 ptio, placare potuit. Vnde & sub-
 dicitur. Dominus exercituum decre-
 uit, &

uit, & quis poterit infirmare? & ma-
 nus eius extenta, & quis auertet eam?
 Quod autem Niniuitas non deleue-
 rit, cum tamen propheta dixerit:
 Iona 3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive
 subuertetur: non fuit mutatio con-
 silij diuini, nam antea absoluta vo-
 lunrate decreuerat, eorum misere-
 ri, illis parcere, & peccata dimit-
 tere propter pænitentiam: & pro-
 pterea misit prophetam, ut prædi-
 caret in Ninive. Prophetia ergo il-
 lius comminatoria fuit, & decretū
 Dei subuertendi ciuitatem, condi-
 tionatum, si videlicet illi obdurati
 in delictis suis permansissent, nec
 conuersi fuissent ad Dominum Deū
 suum.

18. In anno, quo mortuus est Rex
 Achaz factum est onus istud. Hinc
 iam incipit noua prophetia, & nar-
 rat propheta, quæ vidit, & quæ ac-
 ciderunt regnante Ezechia. Mor-
 tuo Achaz, succedit Ezechias, iniu-
 sto iustus, Idolatræ religiosus, im-
 pio sanctus, & quamuis regnante,
 Ezechia, populus graues fuerit affli-
 ctiones perpeffus, omnes tamen in
 gloriam Dei cedebant, ut sit rex il-
 le figura Christi, sicut & Hierusalē
 Ecclesiæ, quæ semper igne tribula-
 tionis purgatur, & a Deo protegi-
 tur, Christoque regnante glorifi-
 cabitur. Primum igitur annunciat
 afflictiones superuenturas ciuitati-
 bus, & gentibus in circuitu, male
 affectis populo Dei: ac demum ad
 vaticinandum etiam contra Iudæā
 reuertitur. Vocat visiones illas,
 onera, quoniam erāt duræ prophe-
 tiæ vt dictum est capit. 13. nume-
 ro 3.

19. Ne lateris Philistæa omnis
 tu, quoniam comminuta est virga per-
 cussoris tui. De ordine quem seruat
 Propheta in comminationibus con-

tra nationes exteras, sed populo
 Iuda circūvicinas diximus in præ-
 fatione huius libri num. 17. In præ-
 senti autem loquitur propheta con-
 tra Palestinos, qui ad occidentem
 sunt versus meridiem sub Hierusa-
 lem. Palestini namque perpetuo
 odio diffidebant cum Iudæa, sem-
 per enim populo Dei erant infesti,
 multas illius ciuitates occupantes,
 vt constat ex lib. 2. Paralipomen.
 cap. 26. Ait ergo: Ne lateris Philis-
 tæa &c. ac si apertius dicat. Modo
 Palestina gaudes, quia mortuus est
 Ozias qui te percussit, quia contri-
 ta est virga flagellans, & potestas
 Ozias comminuta: sed gaudium tuū
 erit breue, & lugubrem fortietur
 exitum. Stulta ergo est læticia tua:
 succedet enim alius, qui te grauius
 affligat quam Ozias, ille flagellis
 te cedebat, iste scorpionibus, ille
 coluber, iste Basiliscus erit, & re-
 gulus. Vnde & subitur: De radice
 enim colubri egredietur regulus, & se-
 men eius absorbens volucrem. Sumi-
 tur in præsentem serpens, & regulus
 in bonam partem. Et regulus Eze-
 chiam designat propter vim, & ef-
 ficaciam, quam habuit ad nocen-
 dum hostibus, & terrorem illis in-
 cutiendum. Terribilis namque fu-
 turus erat Ezechias infestantibus
 populum Dei, tanquam basiliscus
 vel draco, cuius aspectus lætifer est.
 Aspectu enim interficit basiliscus,
 vt notauit Bernardus. Draco au-
 tem volans ardore suo fruges adu-
 rit, vt quidam referunt graues au-
 ctiores. Hæc quidem de Ezechia,
 secundum Historiam dicuntur, per
 typum autē intelliguntur de Chri-
 sto. Nec te offendat vocabulum
 Basilisci, Christus enim in sacris
 litteris per serpentem æneum de-
 signatur, exaltatum per Moysen.

in deserto. Et Osæ 5. Leenam se vocat, & Leonis catulum. Quoniã ego, inquit, quasi Leana Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iudæ. Qui enim electis agnus est placidus idem reprobis leo est terribilis, & basiliscus solo aspectu peccatores dissipans. De inepto gaudio taxantur Palæstini Iudic. 16. capite: nam lætantes in Gaza per conuiuia, præceperunt, vt vocaretur Sanson, & ante eos luderet: sed is finis est mûdanæ lætitiæ, vt extrema eius lucus occupet.

Ezechias subditis erit mitis 20 Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter quiescent. i. quamuis Ezechias tam formidabilis futurus sit hostibus, subditis tamen mitis erit, & benignus: facietque suos blanda, ac tranquilla sui quiete, sed Palæstinos fame cruciabit, non solum plebeios, sed & magnates, quos radicem vocat, sicut plebem rel. quias. Vnde, & subditur: Et interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam. Vbi obserua, quod cum mutat personam dicens: Et interire faciam, insinuat, Ezechiam, quæ faciet omnia, virtute diuina esse operaturum. Vide quam proprius hæc Christo conueniant, qui verè pauper spiritu, & humilis corde electos suos facit in securitate conscientie acubare peccatissima. Vnde & infra. Sedebit, inquit, populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducia, in requie opulenta. Econtra vero famem verbi Dei in Ecclesie hostes mittit, iuxta illud quod scriptum est: Et mittam famem in terram: non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Et est elegans comparatio, qua in præsentia vtitur propheta. Primo enim interficiuntur fame radices, dum alimenta

spiritualia subtrahuntur ab illis, & tunc arescunt per se rami & totaliter pereunt: ita a principibus, & sacerdotibus aufert primû Dei verbum, & fame spiritali eos affligit, ac demum perijt vulgus indoctum, & iram Dei illico incurrit. iuxta illud quod scriptum est: Nobiles eius perierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Vide supra dicta cap. 1. nu. 26. & 27.

21 Vlula porta, clama ciuitas, prostrata est Philistæa omnis, ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiat agmen eius. Cuncta Palæstina lætatur in morte Ozia, cuncta vlulat regnante Ezechia. Per portam intelligit iudices, qui in porta iudicabant, per ciuitatem vulgus, per fumum, grauem aduersitatem venientem ab Aquilone, id est, a Hierusalem, quæ respectu Palæstinae ex parte est Aquilonis. Sequitur: Et quid respondebunt nuntij gentis? Quia Dominus fundauit Sion, & in ipsa sperabunt pauperes populi eius. Significat his verbis victoriam, & felicitatem Ezechia Regis in vniuersum mundum celebrem fore. Cum enim nuntij & negotiatores gentium, qui diuersa loca peragrât ad suos redierint, & de rebus nouis interrogati fuerint, quid putas, re sponsuri sunt se cognouisse? Nihil aliud certe, quam quod Hierusalem a Domino Deo fundata sit, & protegatur, neminemque timeant habitatores eius. Hæc promissio verius Ecclesie competit Catholicæ, quæ ciues habet pauperes, & pauperes spiritu, quorum est regnum Dei, quam Sion. Illa enim celebris est in toto orbe, aduersus quam nec portæ inferi poterunt præualere. Vna Hierusalem saluat ciues suos, sicut, arca Noe atque filios eius ser-

seruauit. & vna Ecclesia Catholica nunc per baptismum saluat fideles. Tot tyranni, tot hæretici, tot impij, tot dæmonis fraudes impugnant Petri nauiculam, sed semper illæsa manet, fortis, & secunda, & manebit in sæculum. Vnde Hieronymus. Cum Philistæa corruerit, & fumus eius vniuersa penetrauerit, ita vt eum nullus possit effugere, quid dicetur Angelis, qui singulis præsent

gentibus admirantibus, & scire cupientibus, cur sola Sion in specula, & in sublimibus collocata amaritudinem summi huius euaserit? Quid igitur dicetur eis? nēpè hoc, quod sequitur, quod Dominus fundauerit eam, & ipse sit fundamentum eius. quia fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Stabit ergo firma. & immobilis vsque in sæculum.

C A P V T X V.

2 NVS Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, conticuit: quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit. 3 Ascendit domus, & Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, & super Medaba, Moab vlulauit: 4 in cunctis capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur. 5 In triuijs eius accincti sunt sacco: super tecta eius, & in plateis eius omnis vlulatus descendit in fletum. 6 Clamabit Hesebon, & Eleale, vsque Iasa audita est vox eorum. super hoc expediti Moab vlulabunt, anima eius vlulabit sibi. 7 Cor meum ad Moab clamabit, vestes eius vsque ad Segor vitulam conternantem: 8 per ascensum enim Luith flens ascendet, & in via Oronaim clamorem contritionis leuabunt. Aquæ enim Nemrim desertæ erunt, quia aruit herba defecit germen, viror omnis interijt. Secundum magnitudinem operis, & visitatio eorum: ad torrentem salicum ducent eos. Quoniam circuiuit cla-

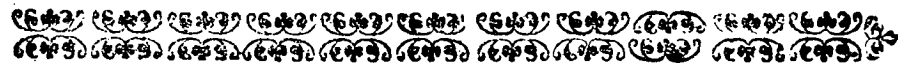
mor terminum Moab: vsque ad Gallim vlulatus eius, & vsque ad Puteum Elim clamor eius. 9 Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine: ponam enim super Dibon additamenta: his qui fugerint de Moab leonem, & reliquijs terræ.

S V M M A C A P I T I S.

NVEHITVR in hoc capite Isaias contra Moabitas, quorum vastationem denunciat propter tria peccata, quæ in expositione textus, numero secundo commemorabuntur. Totius autem huius capituli discursus, in describenda tristitia, & afflictione Moabitarum, & ciuitatum eius, ac terræ desolationem consumitur, sed in speciali vanam eorum confidentiam quam in dijs suis habebant, excludit: ostendens nullam esse in eis virtutem, qua in se confidentes eripere possint, & de hoc agit ab illo versiculo: Ascendit domus, & Dibon, &c. Et paulo inferius in illo versiculo: In triuijs eius accincti sunt sacco: *Vt doceat nos in solo Deo viuo & vero omnem spem, & fiduciam constituere.*

C O M M E N T A R I V M.

NVS Moab, quia nocte vastata est Har Moab conticuit, quia nocte vastatus est murus, conticuit. Sæpe memorat Isaias excidium vrbium florentissimarum, quibus ob diuersa peccata Dominus iratus est; vt non superbiamus nos, quibus similia peccantibus, cõsimile iudicium eueniet. Fuerunt Moabita & Damasceni, & quotquot in præsentī prophetia recensentur, gentes validissimæ. De Moabitis dicitur Hieremiæ 48. *Hæ*

buiisti

buiisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis. Et post pauca: *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua.* Vnde & vitulæ trieni comparatur, quæ optima, & lasciua censetur. Si ti sunt autem Moabita ad Orientem: Nam Loth de Sodomis exiens duos filios genuit, Moab, & Ammon, vt constat ex Genes. cap. 19. vbi dicitur: *Conceperunt ergo duæ filia Loth, de patre suo. Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab.* Ipse est pater Moabitarum vsque in hodiernum diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon idest filius populi mei. Ipse est pater Ammonitarum vsque hodie. Armoab idest magna Moab, metropolis erat Moabitarum. Nocte vastatur, hoc est quando minus cogitabat irruenturos contra se hostes, quando securi erant: tunc repentinus super eos venit interitus. Ideo & Dominus vigilare iubet, ne super nos dies iudicij adueniat tanquam fur in nocte, de quo vide supra cap. 1. num. 63. Propter tria vero, illæ sunt ciuitates euersæ. propter arrogantiam, de qua infra: *Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius, plusquam fortitudo eius; propter perfidiam, & propter inhospitalitatem, vt patebit capite sequenti.* Bis autem fuerunt destructæ ciuitates illæ, primo, a Sennacherib, & de hac destructione agit in præsentī. Secundo a Nabuchodonosor, de qua varicinatus est ex professo Hieremiæ cap. 48. Nec mirum, quod ciuitates illæ, cum fundatæ supra petram non essent, destruantur. Hæc quo ad literam. In altiori autem sensu, & magis recondito per Moabitas eisdem hostes intellige, quos per Assyrios, Baby-

Ad mores

lonios, & Palæstinos. Quantumuis enim sint inter se discordes, in vnũ tamen facinus contra Christum vnanimiter coniurant, & contra Ecclesiam illius Catholicam. *Astiterunt* (inquit propheta) *reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ; aduersus Dominum & aduersum Christum eius.* *Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus a nobis iugum ipsorum.* Hi nimirum (vt ait Bernardus) *ineunt familiaritatem ad maledicendum, concordēs ad discordiam.* *Conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari consentanea malignitatis affectu celebratur odiosa collatio.* *Haud secus egere quondam Herodes, & Pilatus, de quibus narrat euangeliũ, quia facti sunt amici in illa die, hoc est in die dominicæ passionis, nam antea inimici erant ad inuicem.* *Ecce qui inter se sunt diuisi, vt Christum persequantur, concordant: Sic Assyrij Babylonij, Palæstini, & Moabita vnanimi furore & malignitate contra Christi Ecclesiam consurgunt: tametsi variis modis adoriantur, alii a tergo, & alii a facie, alii a dextris, alii a sinistris. Palæstini a tergo insidiantur, Assyrii palam inuadunt, Moabita amicos se simulant, sed fidem non seruant. At tot inimicorum agminibus Ecclesia circumdata, a Deo protegatur, qui eius hostes deuincit, & suos inuictos seruat. Vnde & subditur.*

3 *Ascendit domus, & Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, & super Medaba Moab vlulabit.* Erant Moabitis excelsa loca, & nemorosa, in quibus colebant idola. Talia enim loca ad sacrificiã dæmonibus offerenda, eligebant idolatræ. Scriptum est enim: *Super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile tuum: & alluc ascendisti, vt immolares hostias.*

Psal. 2.

Ber. ferm. 24. super Cant.

Luc. 23.

Isai. 57.

Et

Hier. 2. Et iterum: In omni enim colle sublimi: & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. Et rursus: Et scietis, quia ego Dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, in circuitu ararum vestrarum in omni colle excelso, & in cunctis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus uniuersam quærcum frondosam, locum ubi accenderunt thura redolentia uniuersis idolis suis. Hostibus igitur ingruentibus, conscendebant illic, ut Deos suos sibi propitios redderent, & gemitibus, planctu, eiulatibus, & lacrymis ad misericordiam prouocarent, ac si in illis sensus esset, aut aliquid numinis. Hac ratione ascenderunt ad excelsa Moabitæ plangentes, ululantes, radentes caput, & barbam quæ homini est honorifica deponentes. Sed omnia ista ò infelices & stulti, miseræ & calamitatis imminentis indicia sunt, non autem interioris pœnitentiæ signa. Nam impatientia doloris præsentis, & non emendandæ vitæ in futurum, aut resipiscendi studio talia exhibetis. Multo melius fuisset vobis consultum: si hæc omnia pro salute animæ exhiberetis. Medicinæ sunt lacrymæ, medicinæ sunt, non corporis, sed animæ, non bona temporalia deperdita, sed spiritualia reparant amissa. Igitur mortem lugere omittens (ait Chrysostomus) **Chrif. h. 5** Luge peccata, ut ipsa dissoluas. Pro ad popul. pter hoc enim tristitia facta est, non ut circ. med. in morte, nec in ulla alia re tali doleamus, sed ut ipsa ad delenda vitamur peccata. Quod hoc verum sit exemplo facio manifestum. Remedia medicinalia propter illos tantum morbos facta sunt, quos tollere possunt: non propter illos, quos nihil adiuuare possunt. Puta adhuc enim manifestiorem volo rationem

facere, medicamentum oculos lippientes tantum iuuare valens, nullum vero alium morbum, propter oculorum ægritudinem tantum factum esse dicere, quis posset: non propter stomachum neque propter manus, neque propter vultum aliud membrum. Transferamus igitur rationem ad tristitiam, & inuenimus quod accidentium nobis nihil adiuuat: peccatum vero solum corrigit, certum quod propter huius sublationem tantum concessa est. Præcurramus igitur ingruentium nobis grauium quodque. & tristitiam superadducamus, & videamus quid ex hac fiat utilitatis. Multatus est quispiam pecunijs, tristatus est, multam non emendauit. Filium amisit, doluit: mortuum non resuscitauit, nec defuncto profuit. Flagellatus est quis, alapis casus, contumelijs affectus: doluit, non reuocauit contumeliã. Valeudinem quis incidit, & ægritudinem grauissimam: doluit, ægritudinem non substulit, sed & difficiliorem reddidit. Vides horum nulli prodesse tristitiam? Peccauit quis, tristatus est, peccatum deleuit, dissoluit delictum. Vnde hoc manifestum? Ex Domini sententia. De quodam enim præuaricatore loquens **2. Reg. 11** dicebat, propter peccatum paulisper ipsum contristari & vidi quod tristatus est, & incessit moestus & ipsius vias **2. Cor. 7** correxit. Prepterea, & Paulus dicit, quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur Et post pauca: Sicut vermis ex ligno nascitur & illud rodit, & comedit, suã ab ipso originem habens: sic & tristitia & mors de peccato nata sunt, & peccatum absumunt. Idem docet **tom. 4. hom. 15.** super **2. Epist. ad Corint. in principio.** Hinc & Propheta. **Psal. 37** Rugiebam, inquit, a gemitu cordis mei: agnoscens vanum esse omnino & inutile, a gemitu corporis rugire, pro temporalibus videlicet lacrymas

August. su per ps. 37 crymas effundendo. Homines, inquit Augustinus, si quando audiunt gemitus hominis, plerumque gemitum carnis audiunt, gementem a gemitu cordis non audiunt. Abstulit nescio quis res huius, rugiebat, sed non a gemitu cordis, alius quia abstulit filium alius quia uxorem, alius quia grandinatus est vinea, quia cuppa acuit, quia diripuit iumentum ipsius nescio quid alius quia damnum aliquod passus est, alius quia timet hominem inimicum, omnes isti a gemitu carnis rugiunt. **1. Cor. 13** At vero seruus Dei, quia ex recordatione sabbati rugit, ubi est Regnum Dei, quod caro & sanguis non possidebunt: rugiebam, inquit, a gemitu cordis mei, & ante te est omne desiderium meum. S. Chrysostomus lacrymas, quæ non pro terrenis, sed cælestibus funduntur, arborum radici docet esse cõferendas. Sicut enim arborum radices ipse quidem sunt amaræ iucundissimos autem nobis fructus ferunt: sic profecto & secundum Deum tristitia multam nobis affert voluptatem. **Vide supra dicta c. 1. nu. 44. 45. 52. & 53.** Norunt quicumque sæpe cum dolore orauerunt & lacrymas effuderunt, quantam sint lucrati latitiam: quomodo conscientiam expurgarunt, quomodo exurrexerunt cum bona spe. Lacrymæ autem quæ pro terrenis bonis funduntur, inutiles sunt & vanæ, quia non a gemitu cordis procedunt. Hinc est illud, quod de lacrymis Esau dicit scriptura. Non inuenit pœnitentiæ locum, quamuis cum lacrymis inquisisset eam Nihil illi profuerunt lacrymæ, nihil pœnitentiæ, quoniã non a gemitu cordis sui rugiebat ille, sed a gemitu corporis: nec dolebat se Dei gratiam amisisse, quod magis plorare debuerat, sed quoniam imprudenter fratri primogenituram vendiderat. Ideo locum pœnitentiæ non inuenit, quo-

niam (ut diximus) lacrymæ damna non reparant temporalia, Pudeat nos lacrymis delicta non abstergere, & spiritualia damna minime plorare: cum reprobis amissam prosperitatem temporalem sic desinant.

4 In cunctis capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur. Olim signa luctus erat comam abraderet, & barbam: hodie lugentes barbam fouent, nec illam attondunt nec capillos capitis. Vtraque consuetudo rationabili nititur fundamento. Qui enim in angustia magna, & calamitate constituti præ tristitia capillos capitis radebant, & barbam: designabant hoc facto, se nullam habere virtutem, nec fortitudinem, qua malum imminens possent depellere, atque in magno esse dedecore constitutos, ut explicatum est capite septimo, numero 34. Barba enim honorifica est homini, & magnum quoddam virilitatis, & fortitudinis inditium, ut notauit Augustinus in illa verba psal. Quod descendit in barbam, barbam Aaron. Vnde **Augu. super psal. 132. to. 2.** & robustos homines, atque fortitudine & magnitudine animi pollentes, barbatos dicimus, reliquos æfeminatos nuncupamus, iuxta illud quod dictum est supra. Dabo pueros principes eorum & æfeminati dominabuntur eis, id est homines barba carentes, sine prudentia, sine consilio, absque fortitudine, infames, quæ sua sunt quærentes, non quæ Iesu Christi. Qui vero in consimili præfura, barbam nutriunt & cæsariem, pœnitentiam interiorem indicant, & se vitam in melius commutare velle, ut sint Nazareis similes, super quorum capita nouacula non ascendebat, sicut ait Sanson.

Iud. 16. Ferrum non ascendit super caput meū quia nazareus, id est, consecratus Domino sum de utero matris meae. Vnde & in laudem atque commendationem pœnitentiæ Beati Iacobi minoris dicitur, quod nunquam, attonsus est, nec vsus balneo, Anna cum ad Dominum pœces lacrymabiles funderet, ut filium sibi concedere dignaretur, inquit, Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem; dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius. Quid autem sit nouacula non ascendere super caput, explicat optime Sanctus Gregorius lib. I. super cap. I. reg.

5 Intriuijs eius accincti sunt sacco; super tecta eius & in plateis eius omnis vlulatus descendet in fletum. Attende modū plangēdi incōmoda quæ patiebatur populus ille. Alij solent lugere in angulis, & delitescere tēpore plāctus, at Moabitæ publice inquit, & in plateis eiulabunt, in triuijs, id est, in vijs extra ciuitatem, Et super tecta, id est in manifesto, & publico, Hoc enim designat in scriptura sacra aliquid facere super tecta, id est publice; iuxta illud: Et quod in aure audistis, prædicate super tecta. Descendet, inquit, infletum, prius dixerat, Ascendit domus in planctū, modo subdit, & descendit infletum, ut scias quam inutiles fuerint eorū lacrymæ; Ascenderunt ad excelsa, ut lacrymantes, & eiulantes auxilium ab Idolis suis peterent, & opportunū remedium implorarent, & descenderunt infletum, hoc est fientes, & absque vlla consolatione reuerfi sunt. Iuste sc̄ntem quisquis non ad Deum verum se conuertit

fallacis ve pœnitentiæ signa ostendit, nihil impetrat, vacuus reuertitur & tristis, Nam qui vere ad Dei misericordiam confugiunt, ascendunt tristes, lacrymis & doloribus pleni, & cum gaudio descendunt.

Ascendit publicanus in templum, ut oraret, & a longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suū dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Ecce peccator ad Deum ascendit, confusus, tristis, lacrymis plenus peccatorem se agnoscit, misericordiam petit. Numquid reuersus est vacuus, descendit in fletu? Non utique, sed in gaudio subditur enim: Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suā. Descendit iustificatus, ergo voti compos, ergo magna cum exultatione redijt. Scriptum est enim. Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos: Et iterum: Hoc autē pro certo habet omnis qui te colit, quod vita eius si in probatione fuerit coronabitur, si autem in tribulatione fuerit liberabitur, & si in corruptione fuerit, ad misericordiam tuam peruenire licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationē, & fletum, exultationem infundis.

6 Clamabit Efebon, & Eleale vsque Iassa audita est vox eorum: super hoc expediti Moab vlulabunt, anima eius vlulabit sibi. Indicat planctum Moabitarum vniuersalem esse, & ad totam Moabytidem regionem peruenisse, nam Iassa in termino Moabitarū est cōstituta, nec parvū (dicit) planctum esse futurum, sed adeo clamoribus plenum, ut in vltimis finibus audiatur. Et ne mulieres atque infirmos plorasse tantum

existi-

existimes, qui de facili prorumpūt in lacrymas, addit, expeditos, hoc est robustissimos vlulasse. Septuaginta interpretes, vbi nos legimus Anima eius vlulabit sibi, transferūt, anima eius cognoscet, videlicet, quantum sit malum quod patitur, ac si apertius dicat. Talis erit ac tanta Moabitarum calamitas, ut eius magnitudinem illi solum qui experti eam fuerint, valeant explicare. Sic & Hieremias quā patiebatur cum populo calamitatem explicare nobis intendens, ait: Ego vir videns pauperitatem meam in virga indignationis eius. Ego qui patior, qui Dei indignationem iuste contra rebellem populū cōceptam experior, ego dijudicare scio & expendere, non alius, quoniam extrema est & incredibilis.

7 Cor meū ad Moab clamabit, ventres eius vsque segor vitulam conternantem. Sanctus Hieronymus inquit Isaia loqui corde dolenti ad Moabitas in præfenti, deflens vicē eorum. Alij dicunt hanc esse vocē Moabitarum dolentium præ tristitia, & præfura cordis, atque amaritudine animi, ac si dicāt: Heu, corde doleo. Consonat hæc expositio translationi septuaginta interpretum, quæ sic habet. Cor Moabitis clamant in se vsque Segor: vitula enim triennis est: Dicitur autem Moabitis regio vitula triennis, id est, optima, pinguis, & valde lasciuia, propter abundantiam frugū qualis solet esse vitula trium annorum, quæ præ crassitudine humi iacet, ideo & vitulam conternantem eam appellauit nostra vulgata.

8 Per ascensum enim Luith, flens ascendet: & in via Oronaim clamorem contritionis leuabunt. Aquæ enim

Nemrin deserta erunt; quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interijt, secundum magnitudinem operis & visitatio eorum, ad torrentem salicum ducent eos. Deplorat quod omnes Populi & habitatores terræ Moabitarum abierint, & tam desolata a viris remanserit, quasi non sint ibi aquæ vel quippiam viride, & est sermo hiperbolicus, quo significat totam terram deuastandam esse, ita ut nec vnus quidem fere remaneat. Sanctus Hieronymus, per aquas Nemrin, doctrinam intelligit hæreticorū eradicandam omnino, ita ut omnis herba, & germen & quid quid in sermone eorum viride videbatur, arefcat: Ducentur, inquit, ad torrentem salicum, ut nullus in eis fructus remaneat. Hanc. n. feminis harum arborum dicunt esse naturam, ut qui illud in poculo hausserit liberis careat. Vnde & scriptum est: Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Quid enim per adulterinas plantationes, nisi hæreticorum doctrinæ designantur, qui nō generandæ proles in Christo; sed appetitu propriæ excellentiæ Deū prædicant, superfeminando zizaniam? Hi nimirum radices altas non dabunt, quoniam tandem in se ipsis arefcent.

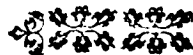
12 Quia aquæ Dibon repletae sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamenta. Tanta, inquit, occisorum erit copia, ut præ multitudine aquæ fluminis, eorum sanguine repleatur, & fluant sanguinis riui in tanta abūdantia, ut sint aquis fluminis Dibon additamentum suæ additio. Potest etiam additamentum designare vteriore plangam superadditam præcedentibus, ac si dicat. Præter eadem & directionem prædictam, addam & aliā

A a a

plagam

plagam immissionem videlicet ferocissimarum bestiarum, leonum & serpentum vt deuorent eos. qui eam ferint, & relictis fuerint ne reliquia quidem illius ciuitatis super-

sint. Sunt qui leonis nomine Nabuchodonosor intelligant, qui post aliquot annos a Rege Assyriorum iterum Moab deuastauit, vt constat ex cap. 48. Hieremiz.

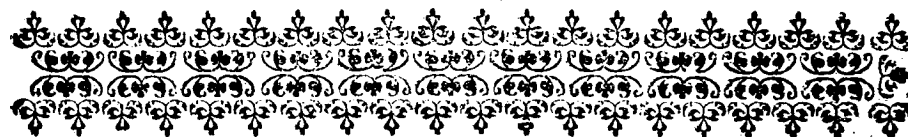
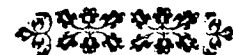
CAPVT XVI.

MITTE agnum Domine dominatorem terræ, de Petra deserti ad montē filia Sion. 3 Et erit: Sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes, sic erunt filia Moab in transscensu Arnon. 4 Ini consilium, coge consilium: pone quasi noctem umbram tuam in meridie: absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te: profugii mei: Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris: 5 finitus est enim puluis, consumatus est miser: defecit qui conculcabat terram. 6. 7 Et preparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est. 8 Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius plusquam fortitudo eius. 9 Idcirco ululabit: his, qui lætantur super muros costi lateris, loquimini plagas suas. Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, & vineam Sabama domini Gentium exciderunt: flagella eius vsque ad Iazer peruenerunt: errauerunt in deserto, propagines eius relictæ sunt, transierunt mare. 10 Super hoc plorabo in fletu Iazer vineam Sabama: inebriabo te lacryma mea Hesebon, & Eleale: quoniam super vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, neque iubilabit. vinū in torculari non calcabit qui calca-

re

re consueuerat: vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum costi lateris. 11 Et erit: cum apparuerit, quod laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua, vt obsecret, & non valebit. 12 Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc: & nunc locutus est Dominus, dicens: 13 In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur paruus & modicus, nequaquam multus.

SUMMA CAPITIS.

ROSEQUIVR propheta, id quod in capite precedenti contra Moab ceperat denunciare. Et præmissa prophetia de Christo Domino, quam ad aliqualem Moabitarnm consolationem in principio capitis commemorat: Vaticinatur quorundam fugam & aliorum captiuitatem, ab illo versiculo: Et erit sicut auis fugiens. Deinde causam assignat, propter quam in manus Dei vltices incidere meruerunt, videlicet propter crudelitatem, qua filios Israel profugos hostibus prodiderunt, Hanc tangit in illo versiculo: Ini consilium, &c. Et propter superbiam & arrogantiam de qua Moabitas arguit, ibi: Audiuimus superbiam Moab. Mox vanam eorum confidentiam, quam in Idolis suis habebant, excludit, cum ait: Et erit cum apparuerit, quod laborauerit Moab, &c. Tandem certissime euenturam esse penam comminatum denunciat in fine capitis, cum inquit. Hoc verbum, quod locutus est Dominus.

COMMENTARIUM.

2 **M**itte agnum Domine dominatorem terræ: de petra deserti ad montem filie Sion. Ut supra adnotauimus, sæpè trilibus læta miscet Isaias; & cum excidium, aut aliquod aliud graue malum prædicit, statim ad annuncian- dum bona, aut aliquod legis gratiæ mysterium se transfert. Cum igitur in capite præcedenti desolationem Moabitidis regionis vaticinatus fuisset, & vniuersalem planctum & eiulatum illius populi, modo ad eorum consolationem, Christi natiuitatem, qui secundum carnem ex Ruth Moabitide descendit, prophete denunciat. Ex quo facile dignoscere poteris Dei misericordiam, & clementiam, qui hominum facinora citra condignum semper punit: nec generationem aliquam ob sua peccata, ita destruit, quin aliquos iustos ex illa reseruet sibi. Vniuersum orbem deleuit aquis diluuij: eo quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio hominum, intenta esset ad malum omnitem- pore: & ex illis seruauit Noe cum filiis suis sanctum & iustum in generationibus suis; vt ex eis genus postea repararetur humanum. Crescite, inquit, & multiplicamini, & replete terram; & terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ

mouentur super terram. Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrhã sulphur, & ignem a Domino de cælo, & subuertit ciuitates Sodomorũ & Gomorrhæorũ, & seruauit Loth, ne perderetur cum impiis. Vnde, & Paulus: An nescitis in Elyâ, quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersum Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus & quærun animã meã. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui nõ curauerunt genua ante Baal. Ecce Elyas nullum consortem, qui secum Deum colleret, se habere putabat, & tamen Dominus sibi septem millia seruauerat, quos ignorabat propheta. Sic ergo ex Moabitibus incredulis, quos Dominus iuste subuertit, seruauit Ruth, vt secundum carnem Christus ex illa descenderet. Ait ergo, Emitte, idest emittes agnum, idest, Christum, de quo Ioannes ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; Dominatorem terræ. Quoniam ipse Dominator erit, & Dominus vniuersæ terræ, iuxta illud quod resurgens a mortuis dixit: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Emittes inquam de petra deserti, hoc est de Ruth Moabitide, quam petram deserti dicit, eo qui relicta est ex Moab deuastata, vel de petra deserti, idest de Virgine Maria, ex qua veluti ex monte abscissus est lapis sine manibus, idest Christus Dominus

Dominus non ex virili semine, sed mystico spiramine. Ad montem filie Sion, idest ad regnum Israel, in cuius salutem promissus est Christus.

3 Et erit sicut auis fugiens, & puli de nido auolantes: sic erunt filie Moab in transensu Arnon. Iam incipit propheta peccata Moabitatum exprobrare, propter quæ iusto Dei iudicio puniti sunt. Et inter alia duo commemorat. Alterum est immisericordia, & impietas erga populum Dei, quem in aduersis protegere noluerunt, nec absconderunt: sed inimicis crudelibus exposuerunt deuastandum. Alterum est superbia, & arrogantia, qua contra Deum erecti sunt. Propter impietatem, & immisericordiam crudeliter experti sunt hostes, propter arrogantiam, & superbiam, deiectioni sunt humiliati, & confusi. Hostium autem crudelitas in hoc, inquit, apparebit, quod nullam requiem Moabitibus tribuet, sed de loco ad locum transferet; ita vt sint auibus similes, quarum si destruantur nidi, vagari iucipiunt, & in loca fugiunt incerta. Plagam istam incurrerunt Moabitæ, eo quod hospitalitatem debitam populo Dei non exhibuerunt, cum debuissent imitari virtutem patris sui Loth, qui hospitalitate sua meruit Angelos excipere. Moabitæ autem profugos Iudæos non solum non receperunt, sed & hostibus prodiderunt. Moab ex Loth fratre Abraham originem duxit, vt constat ex Genesis capite 19. In tanta ergo necessitudine saltem postulabat humanitas, vt Moabitæ amicitiam signa exhiberent Iudæis. Verum nulla cognatio Moabitatis commouit, quominus Dei populum insequerentur: quod inhumani, & truculenti animi indicium est. Vnde & Iob conqueritur maxi-

me, quod in sterquilino positus misericordiam in fratribus, & coniu-ctis non inuenit. Ait enim: Ecce non est auxilium mihi in me, & necessarii quoque mei recesserunt a me. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini dereliquit. Fratres mei præterierunt me sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus. Necessarii recedunt, amici fugiunt, & fratres prætereunt, nec est qui sauciato misericordiam exhibeat. Præterierunt, inquit, me sicut torrens qui raptim vadit. Quæ verba explicans beatus Gregorius, sic ait: Reproborum mens, quia sola presentia diligit, plerumque nunc tanto aliena existit a verberere, quam post extranea remanet ab hereditate, & superba iustos despicit, quos paternam misericorditer seueritas afflixit. Sæpe vero reprobi eandem fidem, quam viuimus retinent, eiusdem fidei sacramenta percipiunt, eiusdem religionis unitate continentur: sed tamen compassionis viscera nesciunt, charitatis vim, qua in Deum flagramus & proximum, non agnoscunt. Recte ergo & fratres, & prætereuntes vocantur, quia ex vno matris gremio nobiscum per fidem procedunt, sed in vno charitatis studio erga Deum, & proximum non figuntur. Unde etiam apte torrenti, qui raptim transit in conuallibus comparantur. Torrens namque ex montanis in ima defluit, & collectus hyemalibus pluuijs, æstiuis solibus arefcit. Qui enim terrena diligunt, & spem supernæ patriæ deserunt, quasi ex montibus valles petunt, quos tamen hyems presentis vite multiplicat, sed æstas venturi iudicij exiccat quia cum sol supernæ distinctionis incanduerit, reproborum lætitiã in ariditatem vertit. Bene autem dicitur: Raptim transit in conuallibus. Torrentem quippe ad conualles raptim transire, est prauorum mentes ad ima desideria sine ullo obsta-

Gregor. 7
mor. 10.

culo, ac difficultate descendere. Hinc est quod hospitalitas, & misericordia maxime commédatur in sacris litteris, potissime erga cognatos, &

Heb. 13. fratres. *Charitas fraternitatis* (inquit Paulus) *maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis.* Et in laudem Raab Meretricis dicit idem Apostolus: *Fide Raab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.*

Heb. 11. Hinc & Petrus ait: *Ante omnia autē mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitalis inuicem, sine murmuratione.* Hinc & Christus Dominus se in suis suscipi docuit: *Qui susceperit, inquit, vnum paruulum talem in nomine meo*

1. Pet. 4. *me suscipit. Et iterum: Esuriui enim: & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi bibere. Hospes eram; & colegistis me. Nudus eram, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcerem eram, & venistis ad me.*

Mat. 18. *Qui susceperit, inquit, vnum paruulum talem in nomine meo*

Mat. 25. *me suscipit. Et iterum: Esuriui enim: & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi bibere. Hospes eram; & colegistis me. Nudus eram, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcerem eram, & venistis ad me.*

4 *Ini concilium, coge concilium, pone quasi noctem vmbra tuam in meridie, absconde fugietes. & vagos ne prodas.* Derisorię videtur loqui proph. in præsenti contra Moabitas: ac si dicat. Quam bene rebus tuis o Moab fuisset consultum, si consiliū bonum secuta fuisses, & seruasses profugos Israelitas; & in grauissimo æstu persecutionis, vmbra culum, & refrigerium aliquod exhibuisses illis. Vbi obserua quod meridies in scriptura multoties pro æstu sumitur, & magnitudine tribulationis, & angustię: Sicut in psal. 120. *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.* Et Canticorum 2. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Et iterum;

Can. 1. *Nolite me considerare quod susca sum:*

quoniam decolorauit me sol. Id est magnitudo persecutionis, quam aduersum me excitauerunt tyranni. Pone igitur o Moab quasi noctem vmbra tuam in meridie. Hoc est. Refrigerera Israelitas afflictos, suscipe fugientes, da illis hospitium. Non petent a te magna, non tua requirent: tantum occulta, serua, ne prodas tradens eos in manus inimicorum. *Habitabunt apud te profugime mei.* Appellat profugos suos Iudæos fugientes, eo quod Dominus propter peccata sua eos expulerit (quemadmodum ipsis toties minatus est) de terra Chanaan: aut vero vt scias quoniã electi omnes extores sunt a patria cælesti, exules & peregrini super terram: nec habent hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt: de quibus Paulus ait. *Circuierunt in molis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ.* Tales pro suis Deus agnoscit, & profugos suos censet; quamuis duris sæpe flagellis eos probet: & dura seruitute corripiat. Ne autem Moabitæ profugos Israelitas suscipere recusarēt, timentes aduersariorum potentiã, & persecutionem Regis Sennacharib, aduertit propheta, eius tyrannidem non esse in perpetuum duraturam. Suscitabit enim Dominus super Israel Regem fortem, & iustum qui populum sibi subiectum ab inimicis defendat. Vnde, & subditur.

5 *Finitus est enim puluis, consumatus est miser, defecit qui cõculcabat terram.* Hoc est, in proximo exercitus, & potētia Sennacherib destruetur, & dicitur *puluis*, quoniã corpora bellatorum fuerunt in cinerem red-

redacta: vt hinc colligas omnem temporalem gloriam in puluere tandem esse redigendam, vt sint impij tanquam puluis, quem proijcet ventus a facie terræ. Iuxta, quod & scriptum est. *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibet spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

Psa. 145

6 *Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super eum in veritate, in tabernaculo Dauid iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iustum est.* Quidam Doctores verba hæc interpretantur de Rege Ezechia, quem Dominus suscitauit, vt populum suum ab inimicis defenderet. Cõstituitur autem in his verbis quinque legitimi regis, vel iudicis conditiones. Prima, quod non per tyrannidem regnet in populo, sed thronum possideat in misericordia præparatum, & gratia. Id est quod regnum, vel principatum obtineat approbante Deo, & populo: & non sicut illi, de quibus scriptum est. *Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes exiterunt, & non cognoui.* Id est non approbavi sceptrum eorum, & coronam. Cognoscere enim Deus dicitur aliquid, cum illud approbat: vt notauit Sanctus Gregorius, & Hieronymus. Vnde & scriptum est: *Amen dico vobis nescio vos. Et iterum: Recedite a me operari iniquitatis, nescio qui estis vos.* Secunda quod præsideat in solio, verum Regem agens, intendens subditorum commodis: nec in rebus puerilibus se occupans: ne sit sicut illi, de quibus supra dictum est. *Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.* Quoniam nihil Regis præ-

Conditio- nes Regis

Osae 8.

Grego. 2.

mor 4. &

1. par. cu

ra cap. 1.

Hier. ad

Galat. 4.

Mat. 7.

Isai. 3.

num. 7.

ter sceptrum coronam, & nomen habere, abominatio est apud Deū. Hinc, & de iniquis iudicibus dicit scriptura. *Egressa est iniquitas de Babylone a senibus iudicibus, qui vide-*

bantur regere populum. Qui videbantur regere inquit, non qui rege-

bant. Nam vt dicit Hieronymus, qui bene præsumt populo, regunt popu-

lum: qui autem nomen habent iudicij, & iniuste præsumt populo, regere vidē-

tur populum. Tertia quod iudicet in veritate, iuxta regulas iustitiæ absque personarum acceptione red-

dens vnicique quod iustum est. In cuius signum de Aioth quem Domi-

nus in iudicem elegit dicit scriptura, quod vtraque manu pro dexte-

ra vtebatur. Et clamauerunt, inquit, ad Dominū, qui suscitauit eis Saluato-

rem vocabulo Aioth filium Gera filij Te-

mini, qui vtraque manu pro dextera vtebatur. Talis enim esse debet, qui ad saluandum Israel suscitatur: nihil in eo reperiatur sinistrum, nihil distortum. *Ecce qualis est iste (inquit*

Origenes) qui suscitatur ad saluandū Israel, nihil habet in se sinistrum, sed vtramque manum dextram habet. Hoc

est enim ambidexter. Dignus vero populi princeps, & Ecclesie iudex, qui nihil agat sinistrum, cuius quod agit

dextera nesciat sinistra sua, in vtraque parte dexter est, in fide dexter est, in

actibus dexter est. Econtrario mali principes (si dici potest) ambisinistri dicuntur. Totum enim quod agunt, si-

nistrum est, totum peruersum, totum igni aeterno, cum his, qui a sinistris sunt, deputatum. Vide cap. r. nu. 62. & cap. 3. num 7. & 8. Quarta est, quod non solum audiat ad se venientes, sed diligenter inquirat iudiciū, & sciscitetur iustitiã, vt discernere sciat inter bonum, & malum, inter iustum, & iniustum, & non se præcipit

Dan. 13-

Hier. super ca. 13- Daniel.

Iudic. 2-

Orig. ho. 3. in li. iudicum.

pitet in iudicijs ferēdis, de quo plura diximus cap. 1. num. 51. Hoc aduertunt verba illa, & *quærens iudicium*. Quinta est quod absque mora, & dilatione, quæ valde nociua solet esse reip. iustitiam exequatur, reddens velociter vnique quod iustum est. Et si ad terminandas causas populi, cum multiplicantur opus fuerit mane surgere ante lucē, & demptis corporis necessitatibus tota fere die causis subditorum, & litibus dirimendis intendere, nō effugiat laborem. Vnde, & lethro hoc Moyfi dedit consilium. Proui-

Exod. 18 *de de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, qui iudicent populum omni tempore. Quæ verba expendens*

Orig. ho. *Origines ait. Tales oportet esse principes populi, qui non solum superbi nō sint: sed qui oderint superbiam. Id est non solum ipsi absque vitio sint, sed & ut in alijs odorint vitia. Non homines dico odisse sed vitia. Et ordinabis, inquit, eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, & iudicabunt populum omni hora. Audiāt principes populi, quia debent omni hora populum iudicare, semper & sine intermissione sedere in iudicio, dirimere lites, reconciliare dissidentes, in gratiā recordare discordes. Qui enim oppositum faciunt, depradatores reip. & hostes manifesti sunt potius quam Iudices. Vnde vt refert Au-*

Aug. 4. *de gustinus, Eleganter & veraciter Alexandro illi magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam cum idem Rex hominem interrogasset, quid ei videretur, vt mare haberet infestum. Ille libera contumacia, Quid tibi, inquit, vt orbem terrarum? Sed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor: quia*

tu magna classe, Imperator.

7 Sanctus Hieronymus in præsentia verba hæc interpretatur de Christo; de quo propheta dixerat supra. *Super solum David, & super regnum eius sedebit: vt confirmet illud, Isai. 9. & corroboret in iudicio, & iustitia, ammodo, & vsque in sempiternum.* Et aduertit, quod primum in misericordia solum Christo Domino præparatur: postmodum in iudicio: quoniam in primo aduentu totus misericors apparuit, suavis, & benignus: iuxta quod, & Paulus ait: *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos.* Et iterum: *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei: non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos facit.* In aduentu autem secundo, cum venerit ad iudicium, apparebit omnibus hominibus iudicans eos, & in throno sedens iustitiæ, vt reddat vnique secundum opera eius. Nunc ergo sequentes Pauli consilium, *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius: vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Qui enim ad thronum gratiæ, vt veniam suorum peccatorum obtineant, nūc confidenter accesserint: securi postmodum Redemptorem nostrum sedentem in throno iustitiæ videbunt.

8 *Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius; plusquam fortitudo eius.* Loquitur Propheta in persona circumstantium populorum, qui excidium intellexerunt Moab, & dicebant. Quid mirum si Deus ita punierit insolentiam eius? Audiuimus enim id est, nemo ignorat intolerabilem

eius

eius superbiam: quæ tantā est, & adeo manifesta: vt non debuerit impunita relinqui. Complectitur autem his verbis tres species superbiæ. Sunt enim qui superbiunt donis sibi a Deo concessis, non attendentes, quoniam omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est descendens a patre luminum. Hi communi vocabulo dicuntur superbi. Sunt alij, qui gloriantur de his, quæ re vera non habent; & hos dicimus arrogantes: Nam vt docet Sanctus Thomas 2. 2. q. 112. art. 1. ad 2. arrogans est, qui sibi tribuit quod non habet. Hoc vitium notat Propheta in Moab cū inquit, *Et arrogantia eius.* Sunt denique alij, qui imperiosius inferioribus dominantur, atque irascuntur illis, cum potestate quadam imperantes, atque imbecillitatis eorum nescientes misereri. Tales erant Moabitæ ab adolescentia sua. Nam, vt ex capite 48. Hieremie constat, per superbiam sunt erecti, gloriantes in munitionibus, & thesauris suis, quod ad primum genus pertinet superbiæ. Præterea etiam arrogantia vitio commaculati sunt, cum in fortitudine, quam re vera non habebant confidentes, aduersus Deum collum erigere nō timuerunt. Vnde & Hieremias illis impropersans ait: *Quomodo dicitis fortes sumus, & viri robusti ad præliandum? Vastata est Moab, & ciuitates illius succiderunt, & electi iuuenes eius descenderunt in occisionem.* Et vt notaret superbiam principum, subdit statim eorum iactantiam irridendo. *Quomodo confracta est virga fortis baculus gloriosus? Descende de gloria, & sede in sui habitatio filia Dibon.*

9 *Idcirco ululabit Moab ad Moab*

uniuersus ululabit, &c. Quasi dicat: Qui in clade illa superstitēs manserint, relinquentur ad ululatum, vt videlicet occisos desleant, & meditentur ingemiscētes velut columbæ mania ciuitatis destructa, & ciuitatem ipsam funditus euersam. Flebunt autem, & plangēt non conducticij lamētatores, sed saucij, atque plagis affecti, totoque corde dolentes: nihil enim videbunt, quod non eos torqueat, atque contristet. Sequitur. Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, & vineam Sabama Domini gentium exciderunt: Flagella eius vsque ad Iazer peruenerunt: Errauerunt in deserto, propagines eius relicte sunt, transferunt mare. Comparat populum Moab vineæ, sicut supra capite 5. vineæ contulit populum Israel: quoniam ebrii erāt & stolidi. Vites vocat nobiles, palmites vero, siue propagines reliquū vulgus: & dicit tandiu ab vno loco in alium esse transferendos, donec mare pertranseant: & iter, atque spes ad suos redeundi penitus occludatur. Digna sanè pœna impietatis eorum. Aequum enim erat, vt qui profugos Israelitas recipere noluerunt, profugi & ipsi essent super terram. Scriptum est enim: Quoniam per quæ quis peccat, per hæc, Sap. 11. & punietur. Et iterum: Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam.

10 *Super hoc plorabo in fletu Iazer vineam Sabama; inebriabo te lacryma mea Hesebon, & Eleale, quoniam super videmiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. Et aufertur letitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueuerat, vocem calcantium abstuli. Vastitatem denūciat vinearum*

B b b rum

Iac. 1.

Tim. 1.

Tit. 1.

Hebr. 4.

Hier. 28

Sap. 11.

Iac. 2.

rum, & locorum eminentium, quæ confita erant arboribus fructiferis, atque selectis vitibus. Ideo inquit plorabo, ego Moab flebo vineam Sabama. Ego plorabo, hostes autem mei gaudebunt, & iubilabunt, irruentes in messem, & fructus abundantes hortorum, & vinearum diripientes. Non erunt vindemiatores necessarii, cum vineæ sint ab hostibus deuastatæ, nec læta vox calcantium vuas in torculari audietur sed omnia signa lætitiæ conuertentur in fletum. *Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum cœti lateris.* idest, gemitum validum ex intimis visceribus emittam, magnoque dolore pro Moab deuastata afficiar, & humana commiseratione commouear. Hoc enim significat in scripturis factis ventris conturbatio, dolor videlicet intimum cordis: Sicut in psalmo 30. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.* Et Hieremix 4. *Ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me; non tacebo, quoniam vocem buccinæ audiuit anima mea, clamorem prælij.*

11. *Et erit, cum apparuerit, quod laborauit Moab super excelsis suis, ingreditur ad facta sua, ut obsecret, & non valebit.* Tollit à Moabitis omnem spem consolationis in calamitate imminente. Cum enim afflictis vnicum supersit refugium, vt templum Domini adentes, orationibus, & fletibus auxilium obtineant, & misericordiam a Deo: illi tamen cum se viderint cladis magnitudine oppressos, in collem conscendent, & loca illi sacrata festinanter adibunt, vt opem a Dijs suis implorent: sed omnia in vanum cedent eis. Nam extrema lassitudi-

ne confecti iacebunt, & nihil oratio sua, & planctus proderit illis. Ascendent enim in fletum, & cum fletu (sicut dictum est supra) descendet. *Ingredietur, inquit, ad facta sua* ^{Supra ca. 15. num. 1} nō ad mea, quia nō Deo vero, sed de monibus dicata erāt. Consonat hæc explicatio cum trāslatione septuaginta virorum, quæ sic habet: *Et erit in confusionem tuam, quia laborauit Moab in aris, & ingreditur in manu facta sua, vt deprecetur, & non poterunt eximere eum.* Quā multi sunt hodie quorum oratio fit illis in peccatum: & cum placare Deum infestuitatibus sanctorū debuissent, quando ad templum conscendunt Deum magis ad iracundiam prouocant, peccata peccatis incessanter addentes. Vnde, & festiuitates ipsæ non in gloriam Christi, neque in Dei honorem, aut venerationem sanctorum, sed in confusionem potius fidelium cedunt, sicut scriptū est. *Dispergam super vultus vestrum stercus sollemnitatum vestrarum.* Hoc est, sollemnitatibus vestris, quibus colendus eram atque venerandus, faciem vestram confundam, & deturpabo. *Sollemnitatum, inquit, vestrarum.* Quoniam tales sollemnitates, meæ non sunt, sed vestræ: quia in illis ego a vobis non sanctificor, nec color: sed potius offendor, & grauioribus iniuriis afficior. Propter hoc *Calendas vestras, & sollemnitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molestia, laborauit sustinens.* *Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam; manus enim vestra sanguinæ plene sunt.* Vide supra dicta cap. 1. num. 42. & 43.

12. *Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab, ex tunc, & nunc locutus*

CHINE

locutus est Dominus dicens. More solito Isaias in fine prophetiæ, vt maior illi fides adhibeatur, dicit, verba quæ loquitur Dei esse non sua. *Audite, inquit, Cæli, & auribus percipe terra: quoniam Dominus locutus est.* Et iterum. *Gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est.* Ad ditque in præsentem, verba quæ loquitur contra Moabitas, nō esse à Deo nuper decreta, sed multo ante, videlicet ex tunc, idest ex eo tempore, quo Moab ingratiitudinis peccatū, inhospitalitatis, superbiæ, & arrogantia cœpit committere. *Et nunc etiam locutus est,* atque eandem sententiam confirmauit; quia populus resipiscere noluit, sed longanimitatem potius, & patientiam Dei, atque diuitias misericordiæ illius cōtempnit. *Novit Dominus mutare sententiam* (ait Ambrosius) *si tu noueris emendare delictum:* quod & Dominus ipse per Ieremiam peccatoribus repromisit, cum ait. *Si pœnitentiā egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam, & ego pœnitentiā super malo, quod cogitavi, vt facerem ei.* Quod si peccator emendare vitam contempserit, in eadem Dominus contra illum permanebit sententia, ideo sequitur.

13. *In tribus annis, quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab super omni populo multo: & relictus paruus & modicus nequaquam multus.* Idest, populus qui prius multus erat, & magnus, deuastata ciuitate nequaquam multus erit, sed paruus, & modicus: id quod euenturum esse denū-

ciat post tres annos expletos. Vel per tres annos intelligendum est tempus quo Moabitarum punitio durabit, sicut explicat B. Hieronymus in præsentem. Vbi aduertit quod Israheli hoc est decem tribubus per Ezechielem non tres tantum, sed trecenti, & nonaginta anni quibus populus affligendus erat, statuuntur à Deo: & Regno Iudæ in quo erat templum Dei anni quadraginta. Moabitis vero tres tantum, & rationem assignat. Quoniam qui paruus est meretur misericordiam, *potentes autem potenter tormenta patientur, & Seruus, qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit multis.* Moab igitur, quia externus erat, nec de populo Dei, sed relicto errore conuersus non annis pluribus, sed tantum tribus, paruus, & modicus, & inglorius relinqueretur. Vocat autem annos mercenarij tres annos à Deo statutos, vt Moabitæ pœnitentiā agerent: quoniam sicut mercenarius non sustinet labores, neque operatur, ultra conditum diem: ita etiam Deus decreuerat, nō amplius sustinere illius populi delicta, nec longiores indutias illis peccantibus concedere, sed statim euoluto triennio punire. Nobis autem si intra triennium huius vitæ, quod fortassis vix trium mensium, vel dierum spatium durabit, ad Deum per pœnitentiā non fuerimus conuersi: eo magis tremendum restat iudicium, quo maiores diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis sumus experti.

Isai. 1. n. 8. & 61.

Amb. sup. cap. 1. Luc. 11. Hier. 8.

Malaca.

Ezec. 4.

Sap. 6. Luc. 12.

CAPVT XVII.

2 **Q**UANTVS Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut acervus lapidum in ruina. Derelictæ ciuitates Aroer gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. 3 Et cessabit adiutorium ab Ephraim, & regnum a Damasco: & reliquæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt: dicit Dominus exercituum. 4 Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinque in cacuminibus eius fructus eius: dicit Dominus Deus Israel. 5 In die illa inclinabitur homo ad Factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus eius: & quæ operati sunt digiti eius non respiciet, lucos & delubra. 6 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ sicut aratra, & segetes quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel, & eris deserta. 7 Quia oblita es Dei saluatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata: propterea plantabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis. 8 In die plantationis tuæ labrusca, & mane fenum tuum florebit: ablata est messis in die hereditatis, & dolebit grauer. 9 Væ multitudini populorum multorum, vt multitudo maris sonantis: & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum, sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium, 10 & increpabit eum, & fugiet procul; & rapietur sicut puluis montium a facie venti, & sicut turbo coram tempestate. 11 In tempore vespere, & ecce turbatio: in matutino, & non subsistet. 12 hæc est pars eorum, qui vastauerunt nos, & fors diripientium nos.

SVMMA CAPITIS.

PRÆSENS caput contra Damascenos loquitur, quibus propheta vastitatem terræ futuram, & solitudinem illius denunciat, tum quia (vt dictum est capite septimo) ascenderunt in Hierusalem, vt pugnarent contra Iudam; tum etiam, quia occasionem ruinæ filijs Israel præbuerunt, auxilium in aduersis eis offerendo, auertentes eorum cor a spe Dei sui, in quo tantum confidendum est. Propter quod primo euerfionem ciuitatis Damascenorum denunciat in principio capituli. Secundo ad prophetandum contra decem tribus se transfert, quoniam auxilium Dei spernentes, se Damascenis confæderauerunt, de quo agit ibi: Et erit in die illa attenuabitur, &c. Tertio multitudinem exercitus regis Assyriorum, venientis ad deuastandum decem tribus, atque potentiam illius describit ibi; Væ multitudini populorum multorum, &c. Quarto anunciat quod idem ipse Rex Assyriorum, per quæ delicta aliorum puniuit, postmodum etiam deiciendus est, de quo in illo versiculo; Et increpabit eum, & fugiet procul: & rapietur sicut, &c. vsque ad finem capituli.

COMMENTARIUM.

Nus Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas: & erit sicut acervus lapidū in ruina. Damascus inter potentissimas Oriētis vrbes numeratur a Sennacherib supra in ca. 10. Ait enim: Numquid non principes mei simul reges sunt? nūquid non ut Charcamis, sic Calano: & ut Arphad, sic Emath? Numquid nō ut Damascus sic Samaria? Damascus enim Metropolis est Syriæ, & a Hieremia dicitur vrbs lætitiæ, a qua sub inde onus Syrorum denominatur. Quid autem sit onus explicatum est cap. 13. num. 1. De Rege Syriæ dictum est supra cap. 7. quod fœdus inierit cum filio Romeliæ cōtra Achaz, & regnum Iuda. Ideo nunc euerfionem illius annunciat Propheta. Quod si quis perquirat quomodo ciuitas desierit esse Damascus, cum vsque in hodiernum diem vrbs illa integra perseueret, responderetur, quod sicut de Babylone dictum est, non tam contra lapides marmorum, quam contra homines, præsens loquitur propheta. Populus autem ille, qui Israelitas oppresserat, in captiuitatē ductus est ab Assyriorum Rege, qui Damascenorum principe interfecto, fere omnes illius populi trāstulit in Cyrenem, vt sacra narrat historia l. 4. Regum cap. 16. & lib. 2. paralipo-

menon cap. 24. Fertur Cain in Damasco fratrem suum Abel occidisse: cui & ethimologia nomis illius ciuitatis congruit. Damascus enim (auctore Hieronymo) interpretatur sanguinem fundens, aut bibēs, siue osculum sanguinis, Et (vt refert Lyranus Genes. 2. in illa verba, tulit ergo Dominus Deus hominē, & posuit eum in paradiso voluptatis) nonnulli asserunt, quod primus parens fuerit a Deo in agro Damasceno formatus, & inde translatus in Paradisum, vt operaretur, & custodiret illum. Vnde verisimile est, quod eiectus post peccatum de paradiso, ad terram ex qua fuit conditus redierit: vt in sudore vultus sui vesceretur pane suo: & quod Cain in agro illo occiderit fratrem suum. Hoc forsitan innuunt illa verba Gen. 4. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum. Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum & interfecit eum. Sequitur: Derelicta ciuitates Arocr gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. Tanta (inquit) erit illius ciuitatis solitudo, & tam deserta ab habitatoribus, vt pascua gregum sit futura, & nullus, qui greges exterreat, reperiat.

3 Et cessabit adiutoriu ab Ephraim & regnum a Damasco, & reliquæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt: dicit Dominus exercituum. Iunxerunt se Damascenis, & Syris decem tribus

bus, vt pugnarent contra Regem Achaz, & tribum Iuda deuastarent: nunc autem etiam in pœna coniunguntur, vt qui consortes fuerant in peccato, consimile subirent iudiciū. Et sensus est. Sicut filij Israel fuerunt prius in captiuitatem ducti: ita & reliquæ Syriæ in exterminiu ibunt. Sicut gloria, inquit, filiorum Israel, gloriam per ironiam dicit, & contemptum siue irrisionem, quia in paupertatem maximam & miseriam redacti sunt filij Israel, quæ tanto magis solet esse deterior, quo post maiorem abundantiam & gloriam subsecuta est.

4 Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet. Sermonem conuertit propheta contra decem tribus, eo quod auxilium Dei spernentes, in Damascenorum potentia confidebant, se illis associantes, & confœderantes. Et quoniam similem futuram esse dixerat gloriam Damascenorum gloriæ filiorum Israel, describit nunc gloriam Israel, atque illius splendorem sub nomine Iacob, & inquit, attenuandam esse ita, vt pinguedo eius emarcescat: in quo cupiditatem exprobrat, auaritiā, & lasciuiam illius populi. Cum enim gloriari oportuisset in Deo, & indiuitijs, atque promissionibus illius exultare: factore tamen suo relicto totus mundanis opibus, & delitijs carnalibus inhiabat, stulte alienis thesaurizans diuitias, & congregās peritura extraneis. Hæc erat eorum gloria, hæc felicitas, carnis videlicet pinguedo, lasciuia, & diuitiarum abundantia, quæ alia quam plurima parturiunt peccata. His subinde illud congruit, quod dicit Propheta. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impingua-

Deut. 32.

tus, dilatatus. Dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo. Et iterum: Væ qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientiæ pompaticæ domum Israel. Et post pauca: Qui dormitis in lectis eburneis & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij: sicut David putauerunt se habere vasa cantici. Bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Quia vero propter huiusmodi delicias, & temporalium rerum abundantiam, quibus inhærebant, ducti sunt in captiuitatem, subditur statim. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium: & auferetur factio lasciuientium. Tale quid accidit Damascenis, & Syris, vt in verbis sequentibus ostendit Isaia. Ait enim: Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Vbi per congregantem intelligit Regem Assyriorum, qui decem tribus in captiuitatem, sicut dictum est, duxit: per messem decem tribus designat, quæ omnes ducti sunt in captiuitatem, exceptis paucissimis, quos propterea comparat racemis a vindemiatoribus relictis, & duabus, vel tribus, siue quatuor, vel quinque oleis in cacuminibus arborum casu remanentibus. Vnde, & subditur. Et relinquetur in eo sicut Racemus, & sicut excussio oleæ duarum, vel trium oliuarum in summitate ramæ, siue quatuor aut quinque in cacuminibus eius, fructus eius, dicit Dominus Deus Israel.

5 In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad san-

ctum.

Amos 6.

Et Israel respicient: non inclinabitur ad altera, quæ fecerunt manus eius: & quæ operati sunt digiti eius, non respiciet lucos, & delubra. Ideo pauci qui saluandi sunt in die illa confugient ad Christum qui factor noster & sanctificator dicitur, adorabunt illum, & tamquam verum Deum agnoscent, & in illum credent, ne que ultra iam colent idola sicut prius. Possunt etiam verba ista ad eos referri, qui relictæ sunt sub Ezechia. Ille enim idola destruxit, excelsa abstulit, lucos euertit, & delubra: ne quando populum a vero Dei cultu auerterent. *Non respiciet inquit, lucos. & delubra, ut scias quoniam idola non solum non sunt adoranda, neque colenda, sed nec respicienda quidem: cum ipsa non valeant se colentes respicere, nec in necessitatibus protegere. Vnde, & propheta illis insultans ait. Vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? De quorum victimis comedebat adipem & bibabant vinum libaminum: surgat, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant. Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me.*

Et iterum: *Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent & non audient: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Idololum autem est o homo quidquid Deo prætulit, aut æquauerit, vel in quo spem tuam, & fiduciam constitueris: caue ne ad hæc idola respicias, vel sub religionis, & sanctitatis habitu illa habeas abscondita, ne confimile tibi iudicium accadat,

2. Paral.
27.
Eccl. 48.

Deut. 32.

Psa. 113

quod Iudæis ascendentibus ad prælium contra aduersarios. Propter hoc enim vitium corruerunt in terram, & ab inimicis interfecti sunt; de quibus dicit Scriptura. *Et sequenti die venit cum suis Iudas, ut corpora prostratorum tolleret, & cum parētibus poneret in sepulchris paternis. Inuenerunt autem sub tunicis intersectorum de donarijs idolorum, quæ apud Iamnam fuerunt, a quibus lex prohibet Iudæos: Omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta.* Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, ut id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At vero fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes, quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt. Ecce illi milites erant fortes, loricati, & armati, atque ad prælium electi: & tamen sub armis splendētibus, sub tunicis, & faccis, idolorum donaria habebant abscondita: quæ tamen in morte, dum propter illa prostrantur in prælio, iusto Dei iudicio manifesta fiunt. Qui ergo sub Christi nomine militant Deo induti armaturam Dei, habentes scutum fidei in quo possunt omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis possidentes, atq. gladium spiritus, quod est verbum Dei, attendant, ne sub tunicis paupertatis latens aliquod habeant idolum, vel donaria idolorum diligant, aut illis inhæreant corde: quoniam nihil est occultum quod non manifestetur, neque absconditum quod non sciatur. Manifestabitur saltem in die illa, quando veniet Dominus: *Qui & illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium; & tunc laus erit*

2. Mach.
12.

Ephes. 6.

1. Cor. 4.

erit unicuique a Deo.

6 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ, sicut aratra, & segetes quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel, & eris deserta. Tanta inquit erit desolatio, & derelictio terræ, atque solitudo in captiuitate decem tribuum: quanta fuit olim cum fugerunt a facie filiorum Israel Chanaanæ, ciuitatibus absque habitatore derelictis, ut liberam illuc ingrediendi Iudæi potestatem haberent. Per ciuitates fortitudinis, ciuitates fortes, & bene munitas intelligit.

7 Quia oblita es Dei Saluatoris tui, & fortis adiutoris tui non es reuerdata: propterea plantabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis. Quod attinet ad litteram, prophetia est hæc, quæ terræ sterilitatem futuram ob eorum peccata denuntiat. Hanc prius Dominus ipse cum legem cōdidit, eius transgressoribus fuerat cōminatus. *Sementem, inquit, multam iacies in terram, & modicum congregabis: quia locustæ deuorabunt omnia. Vineam plantabis, & fodies: & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermicibus. Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & non ungeris oleo: quia defluent, & peribunt.* Sed in altiori sensu præsentem locum explicantes, expēdere oportet, quam aduersos fructus, quam iniucundos, & amaros proferat omnis plantatio, quam non plantauit pater cælestis, neque est in timore Dei, & charitate fundata. Vbi enim abest timor, & dilectio, plantantur plantationes secundum speciem quidem iucundæ, sed re ipsa odibiles Deo, & abominabiles: quæ subinde vero Domino fructus non proferunt. Ideo in scriptura sacra adulterinæ plātationes

Deut. 28

Mat. 15.

Sap. 4.

dicuntur. Sicut enim adulteri non generandæ proles desiderio, sed delectationis gratia inter se conueniunt: ita plantationes extra charitatem factæ, non ex desiderio operationis rectæ, sed ex appetitu excellentiæ propriæ, atque diuitiarum procedit. Ideo etiam nunc inquit Propheta: *Germen alienum seminabis, quoniam non tibi sed alijs proferet fructus.* Vnde cū ait, *plantabis plantationem fidelē, derisorie loquitur, quia re vera non est fidelis, sed infidelis potius talis plantatio, eo quod fidē non seruat, nec fructus reddit, quos omnibus videtur promittere.* Hæc autem omnia incommoda, inquit, enenient illi, *quia oblita es Dei Saluatoris tui.* Vide quantum malum sit Deum obliuisci, & beneficiorum illius non recordari. Conqueritur per prophetam de ingratissimis, & inquit. *Numquid obliuiscetur virgo ornamentis suis, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris.* O Dei clementiam, o dilectionem; o benignitatem. Dies reputat, & dicit innumeris horam unam, vel diem in qua fidelis anima non recordatur illius. *Recordare inquit paupertatis meæ, & transgressionis meæ, absinthij & felis.* Ac si apertius dicat. Si confimilia pati mecum recusas, si duriora pro salute tua renuis subire certamina, saltem memorare quæ pro te pertuli, & me pauperem, & abiectum, crucifixum, & felle potatum noli obliuisci. Quod si obliuiosus, & immemor execrabilis Deo est, quid contumeliosus, & blasphemus, quid periurus, & sacrilegus? Plantationes autem in charitate radicatæ, & fundatæ fidelissimæ sunt, & fructus vberimos proferunt. Hæc enim humectat ani-

Hier. 2.

Thren. 3.

Vide supra cap. 1 num. 13.

Isai. 55. mam, & sicut de verbo abbreviato dicit Propheta: *Inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti.* Vnde non mirum quod terra cui huiusmodi humor caelestis deficit, spinas proferat, & tribulos, reproba sit, & maledicto proxima.

Hebr. 6.

8 *In die plantationis tuae labrusca, & mane semen tuum florebit: ablata est messis in die hereditatis, & dolebunt grauer.* Solet inimicus super bonum semen seminare zizania, crescunt illa, & suffocant bonum semen. Ita in praesenti (ait propheta) continget illis, qui plantationes plantauerint infideles, aut germen alienum seminauerint. Alienum inquam, a Deo, a iustitia, a pietate, & sinceritati aduersum christianam. Haec propheta hypocritas singulariter respicit, qui mane hoc est in exordio statim vitae suae florere videntur, & vberriimos fructus virtutis promittere: sed quoniam in charitate radicati non sunt nec fundati, in ipso ortu solis arescunt, & in die hereditatis, hoc est in iudicio quando iusti hereditabunt terram, auferetur ab eis messis, quia mercedem suorum operum non percipient. *Et dolebunt, inquit, grauer tunc videlicet quando clamantes:*

Matt. 7.

Domine Domine nonne in nomine tuo prophetauimus & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? respondebit illis Saluator, quia nunquam noui vos: discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem. Consonat huic prophetae illud quod dicitur **Iob. 8.** *Numquid virere potest scirpus absque humore, aut crescere caretum sine aqua? Cum adhuc sit in flore nec carpatur manu, ante oes herbas arescit. Sic via omnium qui obliui-*

scuntur Deum, & spes Hypocrita peribit. Non ei placebit recordia sua, & sicut tela araneorum fiducia eius. Innititur super domum suam & non stabit, fulciet eam & non consurget. Humectus videtur antequam veniat sol, & in ortu suo germen eius egredietur: super aceruum petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides commorabitur. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicit, non noui te. Vide qualiter propheta & Iob sibi inuicem correspondent. Ille inquit: *Et mane semen tuum florebit.* Ille ait: *Cum adhuc sit in flore ante omnes herbas arescit: & in ortu suo germen eius egredietur.* Ille ait: *ablata est messis in die hereditatis: iste, Spes Hypocrite peribit.* Ille denique dicit, *Et dolebunt grauer;* Ille vero: *si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum & dicit. Non noui te.* Nunc inducta verba cum Sancto Gregorio expandamus. Scirpi, inquit, *vel carcti nomine hypocrite vitam signat, quae speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos usus fructum utilitatis non habet, quae sterilitate operis arida permanens solo, sanctitatis colore viridescit. Sed neque sine humore scirpus, neque sine aqua caretum proficit, quia hypocritarum vita ad bona opera infusionem quidem superni muneris percipit, sed in cunctis quae agit, exteriores laudes appetens, a fructu percepta infusionis inanescit. Saepemamque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus spiritus pellunt, & per prophetiae donum ventura quaeque sciendo praeveniunt: sed tamen a largitore tot munerum cogitationis intentione diuisi sunt, quia per eius dona, non eius gloriam, sed proprios fauores quarunt. Cumque per accepta dona in sua laude se eleuant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, vnde ei amplius*

Grego. 8. mot. 24.

humiles esse debuerunt. Sed eo postmodum eos districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas, & ingratos infudit, fitque eis amplitudo muneris, incrementum damnationis, quia irrigati fructum non ferunt, sed sub viriditatis colore, vacui in altum crescunt. Et Paulo inferius; Scirpus in flore est Hypocrita in laude. Qui ante omnes herbas arescere dicitur, quoniam iustis in bono suo permanentibus, a viriditate assumpta rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbae etiam reliquae, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus praevinit, quia priusquam de carne hypocrita transeat, ea quae in se ostenderat virtutum facta derelinquit. De quibus etiam bene per psalmistam dicitur. Fiat sicut fenum edificiorum, quod prius quam euclatur, exaruit. Fenum quippe edificij in alto nascitur, sed ne quaquam pingui radice solidatur, quia & hypocrita summa quidem agere conatur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fenum, & non euulsum citius arescit, quia videlicet hypocrita & in praesenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit; quia enim sine intentione rectae cogitationis bona studuit agere, haec amittens indicat se sine radice floruisse. His nimirum dicit aliquando Dominus. Non noui vos quia, ut inferius dicit Gregorius: Simulatoris vitam iuste reprobando veritas ignorat, nec recognoscit eius bona, quae egit, quia haec ex recta intentione non protulit. Vnde & fatuis virginibus in iudicium veniens dicit. Amen dico vobis nescio vos. In quibus dum mentis corruptionem considerat, carnis etiam incorruptionem damnat. Sic auferitur ab hypocritis messis in die hereditatis, quia nihil ex his, quae seminauerunt operibus, colli-

Psa. 128

Cap. 30.

Matt. 25

gent, nisi laborem & dolorem & afflictionem spiritus, sicut scriptum est. Seminauerunt triticum, & messue Hier. 12. runt spinas. Et iterum: Receperunt Mat. 6. mercedem suam. Multa alia docet elegantissime circa haec Sanctus Gregorius ubi supra.

9 *Ve multitudini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium.* Loquitur propheta in praesenti contra Regem Assyriorum, & exercitum illius, quem aquis multis atque inundantibus terram, comparat: propter multitudinem, propter tumultum & confusionem, & propter potentiam eorum maximam: eo quod omnia sicut inundantes aquae euertebant ut dictum est cap. 8. num. 13. Illa dictio *ve* comminantis est, & denunciantis excidium Regis Assyriorum: vel (ut alij sentiunt) admirantis multitudinem innumerabilem venientis populi contra paucos Israelitas, debiles atque omnino humano praesidio destitutos. Hinc etiam magis admirare multitudinem, & potentiam insurgentium quotidie contra Christum Dominum & eius Ecclesiam, contra iustos, & electos, quos ob paucitatem pusillum gregem appellat Dominus. *Nolite timere,* inquit, *pusillus grex: quia complacuit patri vestro dare vobis Regnum.* Stultorum autem infinitus est numerus, sed quantumuis contra Christum multiplicentur inimici: etiam si portae inferi aduersus Ecclesiam insurgant: contra eam nihilominus prevalere non poterunt. Vnde sicut in praesenti aquis maris sonantibus, atque inundantibus terram confert propheta inimicos Ecclesiae: ita & psalmista in-

Luc. 12.

fula comparat Ecclesiam ipsam.

Psal. 96. Dominus, inquit, regnavit exultet terra, latentur insulae multae. Si rationem huius similitudinis scire desideras audi Augustinum. Possunt, inquit, & in figura recte accipi insulae omnes Ecclesiae. Quare insulae? Quia circumlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodo insulae undique circumstrepentibus fluctibus tundi potest, frangi non potest, magisque ipsa frangit fluctus venientes, quam frangantur ab eis: sic & Ecclesiae Dei pululantes per totum orbem terrarum, passae sunt persecutiones undique frementium infidelium, & ecce stant insulae & iam placatum est mare. Quid enim Simon Magus, quid Arius, quid Sabellius, quid Mōtanus, quid ceteri haeretici? Non ne fluctus fieri maris despumantes suas confusiones, veritatem persequentes, & contra fidem Catholicam vocem suam leuantēs? Eleuauerunt flumina Domine (inquit propheta) eleuauerunt flumina vocem suam. Eleuauerunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, sed praeualere non potuerunt aduersus insulam Ecclesiae, quoniam testimonia tua credibilia facta sunt nimis: quoniam Ecclesia est columna, & firmamentum veritatis, & insula fortis, quae per strepitibus fluctibus aduersus eam, non mouetur, sed semper eadem perseverat, fluctus omnes superuenientes confringens, & in nihilum redigens. Audisti aduersariorum terrorem & potentiam? ex pende deiectionem eorum, & ruinam. subditur enim.

Et increpabit eum, & fugiet procul; & rapietur sicut pulvis montium a facie venti. & sicut turbo coram tempestate. Dixerat supra de Redem

Isai. 11. prore nostro: & iudicabit in iustitia

pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terrae. Et percutiet terram virga oris sui: & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Id nunc exequitur cum hostibus populi sui. Vnica increpatione eos subuertit, atque in puluerem redigit, ut scias quam facili negotio omnem humanam potentiam iustitia diuina confundat, & omnes fluctus maris, & tempestatem illius quiescere faciat: Scriptum est enim. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto. Et iterum: Increpans mare, & exiccans illud, & omnia flumina in desertum deducens. Increpare autem in sacris litteris cum de Deo dicitur, idem significat, quod obiurgare, & potestatiue imperare. Hinc est quod nauigantibus discipulis, & periclitantibus surgens Christus Dominus, ut refert beatus Lucas: Increpauit ventum & tempestatem aquae, & cessauit, & facta est tranquillitas, Increpauit, inquit, cum potestate, auctoritate propria, tamquam Dominus cui venti obediunt, & maria. Quod, & clarioribus verbis beatus Marcus explicuit dicens: Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Sic etiam increpat Dominus feras arundinis, vel, ut Augustinus legit, feras calamum, per quas idem Augustinus haereticos intelligit, eo quod suo calamo peruerso, sacrilego, & venenato scribentes, fidem Catholicam oppugnare contendunt. quos Petrus Apostolus indoctos, & instabiles vocat, deprauantes scripturas ad suam ipsorum perditionem. Sequitur. Et fugiet valde procul. Alludit ad illud quod de mari dicitur psal. 113. Quid est tibi mare, quod fugisti, & in Iorda-

Jordanis, quia conuersus es retrorsum? Tanta quippe est virtus status Dei, atque etiam nutus illius, ut turbulentum mare fugere faciat, atque quiescere: & impios tanquam puluerem montium in profundum projiciat. Ideo. n. in praesenti peccatores pulueri montium comparauit, ut scias, quod a vento aliquando rapiuntur, & sua de celsitudine deponunt, a regno excluduntur caelesti. Scriptum est enim: Non sic impij non sic, sed tanquam puluis, quem projicit ventus a facie terrae. Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio, hoc est, in confortio iustorum. Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. In cuius signum lapis abscissus de monte sine manibus percussit statuam, quam vidit Nabuchodonosor, in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos: Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, aes, argentum, & aurum, & redacta quasi in fauillam aetnae aerae quae rapta sunt vento, nullusque locus inuentus est eis. Percutiet enim Dominus omnem humanam gloriam, omnem fortitudinem, & potentiam, quae in pedibus fundatur fictilibus, & conuertet in puluerem, & spiritu oris sui, cum dixerit reprobis: Ite maledicti in ignem aeternum. projiciet eos, & ellongabit a regno patris, nec locus eorum, aut memoria inuenietur amplius. Scriptum est enim: Sicut consumitur nubes, & pertransiit: sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur ultra in do-

rum suam: neque cognoscet eum amplius locus eius.

11 In tempore vespere, & ecce turbatio, in matutino, & non subsistent, Quasi dicat. Durabit vexatio iustorum, & electorum tribulatio breui tempore, vsque ad vesperum, quousque aspiret dies, & inclineatur umbra: & similiter gloria, & triumphus impiorum, sed mane consolabuntur electi. scriptum est enim: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum latitia. Impij autem deprimuntur: nam repentinus eis superueniet interitus. Sic accidit Assyrijs, nam vna nocte a deuastante Angelo, mortui sunt centum octogintaquinque millia. Id quod in maximam cedit consolationem iustorum. Vnde nomine omnium electorum insultans impijs. subdit Isaia.

12 Haec est pars eorum qui vastauerunt nos, & fors diripientium nos. Ac si dicat: Hic est finis, haec pars, hoc praemium eorum, qui vexauerunt nos, quod & ipsi reprobi confitebuntur. Agnoscent enim in tormentis, quod aliquando dixerunt dum viuerent in delicijs, quoniam haec est pars nostra, & haec est fors nostra. Infelix fors, dura & tremenda a qua nos eripiat omnipotens & misericors Dominus, ut gratias semper agamus Deo & patri: Qui (ut Paulus ait) dignos nos fecit in parte fortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suae.

Breuis est omnis tribulatio.

Psal. 29.

Isai. 37.

Sap. 2.

Colos. 1.

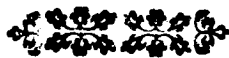

CAPVT XVIII.

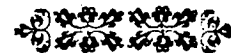
VAE terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Aethiopiæ, 3 qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite angeli veloces 4 ad gentem conuulsam, & dilaceratam: ad populum terribilem, post quem non est alius: ad gentem 5 expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius: 6 omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in montibus videbitis, & clangorem tubæ audietis: 7 quia hæc dicit Dominus ad me: 8 Quiescam, & considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis. 9 Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinabit, & præcidentur ramusculi eius falcibus: & quæ derelicta fuerint, abscedentur, & excutientur. 10 Et relinquentur simul aubus montium, & bestijs terræ: & ætate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestię terræ super illum hiemabunt. 11 In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo diuulso & dilacerato: a populo terribili, post quem non fuit alius, a gente expectante, expectante & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercituum montem Sion.

SVMMA CAPITIS.

N hoc capite & duobus sequentibus vaticinatur Isaias contra Aegyptios, & in principio huius capituli causam assignat, propter quam Aegypti pœnam comminatam promeruerunt, quia videlicet missis nuncijs induxerunt filios Israel, ut in Aegypto spem suam collocarent, auertentes illos a cultu Dei sui. Secundo denunciat Aegyptiorum ruinam factam per Regem Babylonis, ab illo versiculo: Omnes habitatores orbis, &c. Tertio consolatur filios Israel, quibus redditum ad patriam suam repromittit, ut ibi munera in templo, & sacrificia offerant Deo, & de hoc agit in illo versiculo: In tempore illo deferetur munus Domino.

COMMENTARIUM.

VAE terra cymbalo alarum, quæ est trans flumina Aethiopiæ. Aegyptii infestissimi fuerunt filijs Israel. Nã Sefach Rex Aegypti venit ad præliandum contra Hierusalem cum magno exercitu, in quo erant Aegyptij Trogloditi, & Aethiopes, ut constat ex lib. 2. Paralippomen. cap. 12. Ideo in præsentem illis ruinam comminatur Isaias. Et præterea quia scanda-

lum præbuerunt duabus tribubus, dum, promittentes illis auxilium, contra insurgentes hostes, retraxerunt illos a spe, & cultu Dei sui, & induxerunt, ut fiduciam in Aegypto collocarent, & omnes promissiones prophetarum, atque eorum oracula irriderent. Vnde & propter hoc peccatum a Deo puniti sunt Israelitæ, ut constat ex cap. 30. & 36. huius prophetiæ. Destruitur ergo Aegyptus confringitur baculus arundineus: ne de cætero adiciat populus Dei inniti super illi.

Ijai. 36. Quæ est ista fiducia tua (ait Dominus ad populum suum) qua confidis, aut quo consilio, vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Ecce confidis super baculum arundinum confractum istum, super Aegyptum: cui si innixus fueris homo, intrabit in manum eius, & perorabit eam: sic Pharao Rex Aegypti omnibus, qui confidunt in eo. Pro explanatione autem litteræ sciendum est quod (vt notauimus cap. 8. nu. 16.) alarū nomine exercitus significatur in sacris litteris, siue equitum turmæ: eo quod sicut gallina, vel Aquila sub alis suis pullos congregat & defendit: ita equitum fortitudine, & industria, imbecilles protegentur, & debiles. Per cymbalū omne illud, quod vanum est, & fictum intelligitur. Vnde Apostolus ad designandum vanam esse, & inutilem eorum prædicationem, qui verbis Christum annunciant, factis autem negant, ait: *Si linguis hominū loquar, & Angelorum, charitatem autē non habeam, factus sum velut æsonās, aut cymbalum tinniens;* quia (vt explicat sanctus Thomas) sicut vox cymbali mortua est, ita & prædicatione Evangelii extra charitatem facta, vita caret & est inutilis, & vana, quoniam ad meritum vitæ æternæ non proficit. Isaias ergo in præsentia per cymbalum alarū, vanam potentiam intelligit exercitus Regis Aegypti, in quo filii Israel confidebant, ac si posset eos ab hostibus defendere, & in aduersis protegere sicut frequenter per legatos promiserat illis, de quibus subdit.

3 Qui mittit in mare legatos in vas papyri super aquas. Papyrus (vt docet Plinius) genus quoddam est iunci, siue arbuticulū quod nascitur in palustribus terræ Aegypti, & in

aquis Nyli quiescētibus in stagnis. Ex illis conficiebant Aegyptii vasa quædam leuissima, quæ subinde super aquas facillime ferebantur: in quibus mittebat Rex Aegypti nuncios ad duas tribus, offerēs illis auxilium. Dicebatque legatis suis. *Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem post quem non est alius: ad gentem expectantem, & conculcatam: cuius diripuerunt flumina terram eius.* Duas tribus, quibus Rex Aegypti mittebat nuncios, appellat gentē conuulsam, & dilaceratam, quia (vt constat ex lib. 4. Regum) frequenter a regibus Aegypti ab Assyrijs & Babylo-nijs, dilaceratæ sunt: *terribilem*, propter multas victorias sibi a Deo misericorditer concessas, & quia per illum populum terribilia Dominus operatus est. *Ite ad gentem, expectantem*, auxilium ab Aegypto. Hæc quantū ad litteram. In altiori autē sensu, & magis recondito pos-sunt hæc verba de Ecclesia Catholica explicari, sicut explicat Oecumenus, & alij nonnulli. Per angelos prædicatores intelligendi sunt Euangelij, & ministri Domini. Dicitur enim Malach. 2. *Labia sacerdotis custodiet scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Congruitque illis nomen. Angelus quippe nō est nomen naturæ sed officij, & significat nuncium, quia ergo prædicatores Euangelij, fidem Christi mundo annunciant, recte angeli nuncupatur, & angeli pacis, qui peccata populi & incommoda amare flebunt. Hos mittit Dominus tanquam veloces nuncios, vt auxilium suum & gratiam peccatoribus offerat, vt debiles confortent & infirmos sanent, ait enim: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.*

Oecu. in
prolog. e-
pistol. ad
Rom.

Ioan. 20. rum. Et iterum: *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* Et alibi: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ, Quod & sanctus Iob, inquit cum dixit. Mitte fulgura, & ibunt. Vadunt fulgura* (inquit Gregorius) *cum prædicatores miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigunt.* Vide quā velociter fulgur de cælo descendat, in momento, in ictu oculi, non minus velociter Apostoli mundum perlustrauerunt vniuersum: alias quomodo verificaretur quod dicit scriptura. *Velociter currit sermo eius?* eius, inquam, qui emittit eloquiū suū terræ, qui annūciat verbū suū Iacob, qui ascendit super cherubim & volauit, volauit super pēnas ventorū, qui ait; *Ite angeli veloces.* Et vt designaret celerem cursum prædicatorum Euangelij, cum eos ad euangelizandum pauperibus misit, inquit: *Neminem per viam salutaueritis, ne videlicet itineris cursus retardaretur:* Vnde, & Cyrillus hæc eadē verba explicans ait: *Non solum autem sacculum, & peram portare prohibuit, sed nec aliquam studij distractionem permisit assumere, qui nec ab obuiantiū salutatione distrahi voluit, vnde & subdit: & neminem per viam salutaueritis, quod & dudū ab Elyseo dictum fuit, Quasi dicat. Re-cto tramite ad opus procedite, non alternantes benedictionibus benedictiones. Damnum enim est expendere tempus prædicationibus competens.*

4 Ad quem autem angelos mittat audiamus *Ad gentem*, inquit, *conuulsam & dilaceratam*, hoc est, ad Ecclesiam sponsam Christi, quæ conuulsa dicitur, propter maximas tyrannorum persecutiones insurgētium contra illam. Iuxta quod & Paulus ait: *Alij autem dissentient sunt*

non suspicientes redēptionem, vt meliorem innenirent resurrectionem. Alij vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes angustati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes in montibus & spelūcis, & in cauernis terræ. Sequitur, Et dilaceratam. Dilaceratur enim Ecclesia in martyribus, quorum corpōra dilaniauerūt tyranni, eorum quoque bona temporalia rapiendo. Sed illi omnia propter Christum sustinebant non solum patienter, sed etiam libēter. *Vsq̄ in hanc horam*, inquit Paulus, *& esurimus, & sitimus, et nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operante manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus persecutionem patimur, & sustinemus. blasphematur, & obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsēma vsque adhuc.* Et iterum: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, aperiāmur, sed non destituimur, persecutionem patimur, sed non derelinquimur, deificamur sed non perimus, semper mortificationē Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali.* Et rursus: *libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes, sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.* Ad populum terribilem. Ecclesia enim terribilis est persecutoribus suis, & tortoribus, & terribilis, vt castrorū acies ordinata, contra quam portæ inferi

1. Cor. 4.

2. Cor. 4.

2. Cor. 11.

inferi præualere non poterunt. In quo virtus diuina splendet maxime atq. potentia: Alias quomodo gēs conuulsa, & dilacera ta, conculcata & afflicta terribilis esset persecutoribus suis? Hinc Vincentius martyr dum esset in aculeo irridet tyranni potentiā. *Insurge, inquit, & toto malignitatis spiritu debacchare, Videbis me Dei virtute plus posse, dum torqueor, quam possis ipse qui torques.* Hinc & Sanctus Augustinus inuicti martyris tollerantiam expendens ait: *In huius corpore pœnis variis exarato, iam tormenta defecerant, & adhuc membra durabant. Tot conuicta miraculis persistebat impietas, tot vexata supplicijs nõ cedebat infirmitas. Agnoscat ergo operata diuinitas. Quando enim corruptibilis puluis contra tam immania, tormenta duraret, nisi in eo Christus habitaret? In his enim omnibus ille agnoscendus, ille glorificandus, ille laudandus est, qui in prima uocatione dedit fidem, & in suprema passione virtutem.* Sequitur, *Ad gentem expectantem, & conculcatam:* quæ uerba Ecclesiæ competūt, & fidelibus, de quibus Paulus ait: *Non habemus hic manentiē ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Et iterum: *Expectabant enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus, de quo plura diximus cap. 1. num. 56. & 57.*

5 *Expectantem, inquit, & conculcatam.* Conculcantur enim electi, persecutionem patiuntur & irridentur ab infidelibus, eo quod bona temporalia contemnentes, & uitam præsentem pro nihilo habentes, futuram expectant. Quot fœminæ nobiles, & puellæ sunt propter hoc a tyrannis occisæ? Quot uiri iusti in exilium missi? Quot lapidati? Quot fecti? Quot in carcere fame

cruciati, & mortui? Sed cum uita illorum uideretur insania, & finis eorum sine honore, computati sunt inter filios Dei, atque inter sanctos & electos fors illorum est. Vide, supradicta cap. 8. num. 19. Sequitur. *Cuius diriperunt flumina terram eius.* Regum exercitus & tyrannorum potentiam nomine fluminum intelligit (ut notauimus cap. 8. num. 13. & 14.) eo quod mira crudelitate inundet terram & subuertant omnia. At Ecclesia Christi, quoniam super firmissimam petram fundata est, licet a luuione fluminum impetatur, non tamen concidit, sed purgatur potius & amittit quod terrenum habet & corporale, ut conseruetur, quod spirituale est & cæleste. Ideo inquit: *Cuius diriperunt flumina terram eius,* hoc est corpus de terra formatum, non animam creatam a Deo: quoniam persecutores, & principes terræ occidere quidem possunt corpus, sed non habet amplius quid faciant.

6 *Omnes habitatores orbis, & qui moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in montibus, uidebitis, & clangorem tubæ audietis.* Quantum ad literam loquitur in persona Dei cum Aegyptijs, qui per Regem Babylonis deuastati sunt. Ac si dicat: Cum vexillum exercitus Regis Babylonis insignum uictoriæ eleuatum fuerit, tunc uidebitis o Aegyptij, atque experientia ipsa cognoscetis mala quæ uobis inferre decreui, & misericordiam quam populo meo præstare statui. Quantum ad Spiritum autem prædicat, mysteria legis Euangelicæ, ad quæ prædicanda nuncios ueloces misit altissimus, omnibus palam manifestanda esse: tunc uidelicet, quando exaltato in Cruce Christo Domino in signum

popu-

populorum, tuba prædicationis Euangelicæ in toto mundo fuerit audita. Crux enim Domini signum est in montibus eleuatum, ut diximus cap. 13. num. 3. Signum, inquam, iustitiæ Dei, qui sic in uiginito filio suo peccata seruorum puniuit; Signum misericordiæ & charitatis eximiæ, qua nos dilexit, nõ proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo enim cum illo non omnia nobis donabit? Signum sapientiæ, quæ per mysterium Crucis delusit inimicum, Signum potentia, quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Signum denique omnium perfectionum illius, quoniam per mysterium Crucis innotuerunt mundo. Unde, & Crux signum quasi per anthonomasiam dicitur a fidelibus orantibus. Per signum crucis de inimicis nostris libera nos Domine Deus noster. Et (ut uerbis utar B. Chrysoft.) *Si nosse desideras charissime uirtutem crucis, & quanta possim ad eius laudem dicere, audi:*

Chrysoft. Crux spes Christianorum,
homil. de Crux resurrectio mortuorum,
cruce Do Crux cæcorum dux,
min. to. 3. Crux desperatorum uia,
Crux claudorum baculus,
Crux consolatio pauperum,
Crux refrenatio diuitum,
Crux destructio superbiorum,
Crux male uiuentium pœna,
Crux aduersus demones triumphus,
Crux deuictio diaboli,
Crux adolescentum pedagogus,
Crux sustentatio inopum,
Crux spes desperatorum,
Crux nauigantium gubernator,
Crux periclitantium portus,
Crux obsessorum murus,
Crux pater orphanorum,

Crux defensor uiduarum,
Crux iustorum consiliarius,
Crux tribulorum requies,
Crux paruulorum custos,
Crux uirorum caput,
Crux senum finis,
Crux lumen in tenebris sedenti um,
Crux regum magnificentia,
Crux scutum perpetuum,
Crux insensatorum sapientia,
Crux libertas seruorum,
Crux Imperatorum philosophia,
Crux lex impiorum,
Crux prophetarum præconatio,
Crux annunciatio Apostolorum,
Crux martyrum gloriatio,
Crux monachorum abstinentia,
Crux uirginum castitas,
Crux gaudium sacerdotum,
Crux Ecclesiæ fundamentum,
Crux orbis terræ cautela,
Crux templorum destructio,
Crux idolorum repulso
Crux scandalum Iudeorum,
Crux perditio impiorum,
Crux inualidorum uirtus,
Crux ægotantium medicus,
Crux emundatio leproforum,
Crux paralyticorum requies
Crux esurientium panis,
Crux sitientium fons,
Crux nudorum protectio.

7 *Quia hæc dicit Dominus ad me: Nihil ex eius uerbis muto, sed ut mihi tradita sunt a Deo, & reuelata: sic ea uobis annuncio. Ego quiescam, & considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes uoris in die messis: Explicat prouidentiam, quam Deus habet omnium, & uanam eorum sententiam excludit, qui dixerunt: Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Cum tamen dicat Apostolus: Omnia nuda sunt, & aperta oculis eius, nec*

D d d 2 est

est aliquid inuisibile in conspectu illius. Comminatur autem Aegypto poenam, quam suis delictis promeruit, & populo diuulso & dilacerato refrigerium magnum pollicetur, quale solet esse ætuantibus nubes roris in die messis. *Quiescam*, inquit, & *considerabo*, idest, non erit mihi labor in perdendis impijs, & electis meis defendendis: sed nutu uoluntatis meæ perficiam, quod uolo, existens in loco meo, & omnia inueniens, & luce clarius cognoscens, sicut meridiana lux clara est: et quibus uolero auxiliū opportunum impendens, & solatium, sicut nubes roris in die messis. Comparat autem afflictionem calor i uenti tempore messis: consolationem uero, & refrigerium nubi roris, quæ ab æstu defendit. Deus enim suos non derelinquit orphanos, sed tristitiā eorum uertit in gaudium. Tentari eos permittit, non tamen supra id, quod possunt fluctuare, sed non submergi, impugnari ab inimicis, sed non expugnari. Videtur quiescere in loco suo, ut finat aduersarios suā contra electos exercere potētiam, sed omnia uidet, omnia considerat, omnia prouidet. Cogitat enim quo modo uictorem martyrem coronet & tyrannum persequentem iustos deiiciat, sicut scriptum est: *Videbunt finem sapientis, & non intelligēt, quid cogitauerit de illo Deus, & quare minuerit illud Dominus.*

Sap. 4.

8 *Ego quiescam & considerabo in loco meo, &c.* Possunt aliter uerba ista explicari, & ad claritatem, & notitiam magis explicitam mysteriorum fidei, quam habemus in lege Euāgelica referri, ita ut sint uerba Christi Domini post Ascensionē suam, sedentis ad dexteram patris. *Ego, inquit, quiescam.* Numquid an-

tequā genus humanum redimeret, non quiescebat Dei uerbum in sinu Patris? Audi quid per prophetam dicat: *In Aegyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi, & Assur absque ulla causa calumniatus est eū. Et nunc quid mihi est hic dicit Dominus? Quoniam ablatus est populus meus gratis, dominatores eius inique agunt, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum blasphematur.* O Dei misericordiam. *Quid mihi est hic, ait, ut quid in celo quiescam?* Quare non descendam, ut populum meum liberē ab inimicis, & calumniatoribus? Ille in afflictione maxima est constitutus, & in peccatis suis captus, & ego requiem habebō in loco meo? *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, qui ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Descendam ad captiuum populum, in medio illius uisibilis apparebo, uisitato infirmos peccatores, illuminabo eos, qui in tenebris, & in umbra mortis sedent, dirigam pedes eorū in uiam pacis; crucis patibulum ascendam, mortem patiar, ut a perpetua morte eos liberem, resurgam a mortuis, manifestabo me ipsum modo, ascendam in cælum, & cum hæc omnia pro hominibus perfecero, tunc *quiescam, & considerabo in loco meo*: Non obliuiscar Ecclesiæ, sed sollicitus ero illius. *Soror, inquit, non est paruula est, uerba non habet.* *Quid faciemus sorori nostræ in die quando al loquenda est? Spiritum sanctum meū mittam illi de cælis, quæ discipulis meis in terra adhuc uiuens promissi.* Ille suggeret uobis quæcunq; dixi. ille docebit uos omnem ueritatem. Tunc apparebunt fontes aquarum, & reuelabuntur fundamenta Orbis terrarum, manifestabuntur Scripturæ, quæ erant de me, & fluēt

Isai. 52.

Can. 8.

Psal. 17.

per

per uniuersum mundum, ut non sit iam deinceps tenebrosa aqua in nubibus aeris, nec doctrina obscura, tegumentis, figuris, umbris, & caligine legis antiquæ obuoluta, sed manifesta, explicita, lucida, & clara sicut meridiana lux. scriptum est enim: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Et iterum: *Lucerna pedum meorum uerbum tuum, & lumen semitis meis.* Et rursus: *Clara est, & nunquam marcescit sapientia.* Vide supra dicta cap. 6. num. 16.

Psal. 118.

Psa. 118.

Sap. 6.

9 *Ante messem enim totus effloruit & immatura perfectio germinabit, & præscidentur ramusculi eius falcibus: & quæ derelicta fuerint abscedentur, & excutientur.* Loquitur ad literam contra populum Aegypti, quem comparat messi citius quam oporteat florescenti, & arbori ante debitum tempus germinati, cuius flores cito decidunt & arescunt. Significat hac phrasi & modo loquēdi, omnes Aegyptios a maximo usque ad minimum excidendos esse, ne opere perficiant, quæ contra populum Dei frustra decreuerunt facere. Id quod apposita similitudine de arbore florescenti aptissime explicat: cuius si abscedantur rami, frustra flores protulit & frondes. Ita, inquit, omnes conatus Aegyptiorum & omnium hostium Ecclesiæ irritabuntur, & omnes cogitationes eorum peribunt. Ante messem primū floret arbor, deinde flos in folliculos transit, mox profert amaros fructus, & accerbos, qui tandem calore solis decocti maturescere incipiūt, & cum ad maturitatem petuenerint perfectam, grati sunt hominibus; qui eis uescuntur. Quod si forsitan ante messis tempus, cū in flore sunt fructus, arbor succidatur, aut rami illius: frustra germinauit, frustra

flores produxit: ad nihilum enim ualent ultra nisi ut mittantur foras, & conculcentur ab hominibus. Nō aliter contingit tyrannis & persecutoribus Ecclesiæ. Mouent bella contra electos, destruere contendunt martyres, & nomen Iesu Christi de terra uiuentium eradere cogitant: sed nihil efficiunt: quoniam ipsi & eorum cogitationes pessimæ, dum sunt in flore, priusquam opere compleantur, succiduntur a Deo. Audi quid unus ex impiissimis tyrannis cogitauerit facere, Antiochus uide licet, de quo hæc sacra narrat Scriptura. *Elatus autem in iram arbitratur se iniuriam illorum, qui se fugauerant posse in Iudeos retorque: ideoque iussit agitari currum suum sine intermissione agens iter, caelesti eum iudicio perurgente, eo quod ita superbe loquutus est se venturum hierosolimam, & congeriem sepulchri Iudeorum eam facturum.* Ecce flores quos in corde illius tyranni radix omnium malorum superbia produxit. Sed attende qualiter ante messem arbor cum ramis & floribus excidatur. Subditur enim: *Sed qui uniuersa conspiciat Dominus Deus Israel percussit eum in sanabili, & inuisibili plaga. Ut enim finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus uiscerum, & amara internorum tormenta. Et quidem satis iuste, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat uiscera, licet ille nullo modo a sua malitia cessaret.* Super hoc autem superbia repletus ignem spirans animo in Iudeos, & precipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntē de curru cadere, & graui corporis collisione mēbra vexari. *Isque qui sibi uidebatur etiam fluctibus maris imperare super humanum modū superbia repletus & montium altitudines in statera appendere, nunc humilia*

2. Mac. 9

1. Cor. 13

ius ad

tus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans: Ita ut de corpore impij vermes scaturirent, ac viuientis in doloribus carnes eius effluerent: odore etiam illius et fœtore exercitus grauaretur, et qui paulo ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intollerantiam fœtoris portare. Aegyptus ergo antequam perferret, quæ contra Deum & populum illius cogitauerat facere, succisus est & destructus: ita ut ad nihilum utilis remaneret, vnde & subditur.

10 Et relinquetur simul auibus montium & bestijs terræ, & æstate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestię terræ super illum hiemabunt. Deus quos liberat, plene liberat & perfecte, & hostes eorum ita perdit, ut vltra iam non metuantur, sed relinquuntur auibus cœli, & bestiis terræ cadauera eorū, sicut scriptū est. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, Dic omni volucris & vniuersis auibus, cunctisque bestijs agri: conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel: ut comedatis carnem, & bibatis sanguinem. Carnem fortium comedetis & sanguinem principum terræ bibetis, arietum, & agnorum, & hircorū, taurorumque, & altilium & pinguium omnium; & comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinem in ebrietatem de victima quam ego immolabo vobis: & saturabimini super mensam meam de equo & equite forti, & de vniuersis viris bellatoribus, ait Dominus Deus. Possunt etiam hæc verba Isaia ad pœnas damnatorum referri. Erunt enim apud inferos afflicti ætate perpetua. Quoniam vermis eorum non morietur; & ignis eorum non ex-

tinguetur. Et non solum æstate cruciabuntur, sed hyeme. Hiemabunt. n. illic, quia ad nimium calorem transiet ab aquis niuiū, ut omnium tormentorum genera experiantur, qui omnium mandatorum Dei transgressores facti sunt: Hoc autem tyrannorum excidium in maximam cedit consolationem & libertatem iustorum, qui deuictis aduersarijs, libere & cum quadam animi dulcedine feruiunt Deo, iuxta illud. *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorū liberati seruiamus illi.* Ideo subditur.

11 In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo diuulso & dilacerato: a populo terribili post quem non fuit alius, a gente expectante, expectante, & conculcata, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercituum montem Syon. Promittit Iudæis consolationem & libertatem, quam Cyrus Rex Persarum illis concessit, ut reddirēt in Iudæam & munera offerrent Deo suo, ut constat ex lib. 1. Esdræ cap. 1. Sed plenius hæc prophetia impletur nunc a fidelibus in lege gratiæ: nam a populo Christiano licet diuulso & dilacerato offertur Deo munus illud, & sacrificium acceptissimum, quod Deo patri obtulit Christus Dominus, & oblatio munda sacrificatur in tota Ecclesia, iuxta Malachiæ prophetiam. *In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* In omni loco, inquit, quoniam hæc oblatio non vnus populi est, vel alterius, sed vniuersalis omnium fidelium. In cuius signum, sacrificium crucis non intra ciuitatem, non sub tecto, sed extra ciuitatem, & sub cælo oblatum est, quia omnibus commune futurum erat. Vnde Chrysostomus ait:

Chry. ho. de Cruce & latione tom. 3.

ait: *Et quare iniquis non in templo sacrificium illud proferebatur, sed foras ciuitatem? Ut illud impleretur quia inter iniquos deputatus est. Et ob quam causam in excelsa ligno & non sub tecto immolatur? ut etiam ipsius aeris natura mundetur. Hac de causa in excelsa & non sub tecto, sed sub cælo, ut vniuersus aer in excelsa immolatae ouis a tetro odore mundetur. Sed terra simile beneficium sentiebat, decursi de latere sanguinis stillatione mundata. Ideo non sub tecto, non in templo iudaico, ne iudæi subtraherent sacrificium, & sibi met vendicarent. Ne putares pro illa tantum plebe oblatum, ideo foras ciuitatem, ideo foras muros: ut scias sacrificium esse commune, quod totius terræ oblatio, quod communis deploratio, non partis, sicut iudæi consuetudinis fuit. Cetera explicetur ut supra. Septuaginta interpretes sic transferunt præsentem locum Isaia. In tempore illo deferentur munera Domino saba hot de populo tribulato & diuulso, & ex populo magno, nunc & in æternum tempus. Quibus verbis duo designantur Alterum est, prædictum munus & oblationem mundam esse Deo in Ecclesia offerendam, nunc & in æternū tempus, hoc est quotidie & semper vsque ad consummationem sæculi. Propter quod a Daniele propheta dicitur, iuge sacrificium, quia iugiter in Ecclesia offertur Deo. Alterum est a fidelibus etiam esse in Ecclesia sacrificium quoddam spirituale offerendum, quo anima & cor hominis sacrificatur Deo, & in cul-*

Daniel. 8

tum dedicatur illius. Hoc designat verba illa. *Deferentur munera Domini de populo tribulato & diuulso.* Ac si dicat: *Nō carnes taurorum aut vitulorum, non holocausta hyrcorum aut agnorum: sed de substantia sua intima cordis & se ipsum offeret Deo populus diuulso & dilaceratus, ut vices reddat suo creatori, & adimpleat illud quod Petrus ait: Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.* Et illud quod in alio loco scriptum est: *Et reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Hinc propheta Regius: *Apud me, inquit, oratio Deo vitæ meæ.* Ac si apertius dicat: *Non vitulorum de armentis, nec aurum de Arabia vel argentū perquiram, ut offerā Deo, apud me est quod requirit, mēs, cor desiderium. Hæc illi offeram, scio enim quoniam; Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Hinc & Sanctus Chrysostomus, de tribus quæ deo possunt offerri, sermonem faciens, videlicet de eleemosyna, ieiunio, & oratione, ait. *Ex his tribus bonis prima est oratio, quia eleemosyna quidem de rebus exit, ieiunium autem de corpore, oratio vero nec de rebus, nec de corpore, sed de anima procedit, & de corde. Ideo quasi prima, & dignior, e duobus, media ponitur inter duas: videlicet Matt. 6. vbi Christus Dominus primo circa ieiunium, secundo circa orationem, tertio circa ieiunium fideles instituit.*

1. Pet. 4.

Oseæ 14.

Psal. 41.

Psal. 50.

Chry. ho. 15. in per sec. super Matt.

C A P V T X I X.

QNVS Aegypti. Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, 3. 4 & commouebuntur simulachra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabescet in medio eius. Et concurrere faciam Aegyptios aduersus Aegyptios: & pugabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum. Et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius, & consilium eius praecipitabo: & interrogabunt simulachra sua, & diuinos suos, & pythones, & ariolos. 5. 6 Et tradā Aegyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. 7 Et arefcet aqua de mari, & fluuius desolabitur, atque siccabitur. Et deficient flumina: attenuabuntur, & siccabuntur riui aggerum. Calamus & iuncus marcescet: 8 nudabitur alueus riui a fonte suo, & omnis semētis irrigua siccabitur, arefcet, & nō erit. 9. 10 Et mœrebunt piscatores, 11 & lugebunt omnes mittentes in flumen hamū, & expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, plectentes, & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccientia: omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. 12. Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens: quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient ibi, & indicent quid cogitauerit Dominus exercituum super Aegyptum. Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. 13 Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum in omni ope suo, sicut errat ebrius & vomens. 14 Et non erit Aegyptio opus, quod faciat caput & caudam incuruantem, & refrenantem. 15 In die illa erit Aegyptus quasi mulieres, & stupebunt, & timebunt a facie

facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse mouebit super eam. 17. 18 Et erit Terra Iuda Aegypto in pauorem: omnis, qui illius fuerit recordatus, pauebit a facie consilij Domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam. 19 In die illa erunt quinque ciuitates in Terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan, & iurantes per Dominum exercituum: 20 Ciuitas solis vocabitur vna. 21 In die illa erit altare Domini in medio Terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius erit in signū, & in testimonium Domino in Terra Aegypti. 22 Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. 23 Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostijs & in muneribus: & vota vouebunt Domino, & soluent. 24 Et percutiet Dominus Aegyptum plaga, & sanabit eam, & reuertentur ad Dominum & placabitur eis, & sanabit eos. 25 In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Aegyptum, & Aegyptius in Assyrios, & seruient Aegyptij Assur. 26. 27 In die illa erit Israel tertius Aegyptio & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum mearum Assyrio: hereditas autem mea Israel.

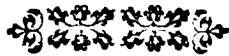

S V M M A C A P I T I S.

IN capite praecedenti excidium Aethiopum, qui sub terra Aegypti erant, denunciauit Isaia: nunc iam contra omnes Aegyptios inuebitur: Et primo denunciat aduentum regis Assyriorum, in principio capitis. Secundo timorem, confusionem, ac dissensionem, quae inter Aegyptios erit in aduentu exercitus Assyriorum, de quo ibi: Et mouebuntur simulachra, &c. Et infra: In die illa erit Aegyptus, quasi mulieres, &c. Tertio crudelitatem eorum, quibus Aegyptus tradendus

Ecc erat

erat prædicit ibi: Et tradam Aegyptum, &c. Quarto, ariditatem fluuiorum, & piscatorum, atque negotiatorum mœrorem describit ab illo versiculo: Et arefcet aqua, &c. Quinto eos consolatur, dum fidem catholicam in Aegypto prædicandam esse denunciat, & ibi vnum verum Deum hostijs & muneribus colendum, de quo agit ab illo versiculo: In die illa erunt quinque ciuitates, &c. vsque ad finem capituli.

COMMENTARIUM.

QUÏS Aegypti: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingreditur Aegyptum. Explicanda est prius historia,

& post modum latentia mysteria perquirenda. Prædicitur ergo in præfenti, excidium Aegypti factum per Assyrios, iuxta interpretationem Sancti Thomæ, & glossæ interlinearis, vel per Romanos, iuxta Lyrani explicationem. Et ne quis arbitretur victoriam contra Aegyptum Assyriorum potentia adscribendam esse, præmittit: Ecce Dominus ascendet super nubem. At si dicat: Dominus exercituum est, qui contra Aegyptum mouet bellum, ipse est, qui vitur ministerio Assyriorum, vt Aegyptum destruat. Non ergo euadent Aegyptij iram illius. Vide cap. 7. num. 33. & capite 13. num. 4. Per nubem leuem exercitum intelligit Assyriorum, tum propter potentiam, & terrorem; de nube enim procedit tempestas, fulgura, & grando, qui-

bus deuastatur terra, tum etiam propter agilitatem, & promptitudinem ad mandatum Domini exequendum. vnde nubibus etiam prædicatores Euangelij conferuntur, propter celeritatem qua per vniuersum mundum discurrentes annunciauerunt Christum. Qui sunt isti (ait propheta) qui vt nubes rotant, & quasi columbae ad fenestras suas. Igitur ascendere super nubem leuem, est visitare velociter, ac celeriter, sicut in cælo nubes de regione in regionem vento flante facile transeunt.

3 Et mouebuntur simulacra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabesctet in medio eius. Commoueri dicuntur simulacra Aegypti, & idola in aduentu Regis Assyriorum; quia (vt dicitur infra) nullum Aegyptijs præstare potuerunt auxilium. Sequitur: Et concurrere faciam Aegyptios, aduersus Aegyptios: & pugnat vir contra fratrem suum: ciuitas, aduersus ciuitatem: regnum, aduersus regnum. Inter Aegyptios cum a Rege Assyriorum inuaderentur, orta est seditio maxima, & confusio, alijs

alijs volentibus sponte se tradere hostibus, alijs autem e contra repugnantibus. Vnde populus perplexus erat, carebatque omni consilio. Quod si aliquod forsitan occurreret illis, statim dissipabatur a Domino. Vnde & subditur: Et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo, & interrogabunt simulacra sua, & diuinos suos, & pythones, & ariolos. Sed frustra, quia nullum in illis auxilium inuenire potuerunt, nec consilium. Primo namque consultabant simulacra, & idola: sed ab eis delicti conuertebantur ad magos, qui ob insignem sapietiam diis propinqui censebantur, & consilio præditi: at cum nullum remedium stabile in eis inuenirent, currebant ad pythones, hoc est, ad ventriloquos, quoniam & ipsi diuinitatis non nihil existimabantur habere. Illis autem nihil respondentibus, tandem ad ariolos confugiebant, & ad coniectores, si forte aliquid boni annunciarent illis. Veruntamen cum nullibi inuenirent solatium, neque auxilium, & omni prorsus essent consilio destituti, nec resistere possent aduersarijs: traditi sunt a Domino in manus inimicorum crudelium, videlicet in potestate Assyriorum, qui tyrannidem in illos exercerent. Sequitur enim: Et tradam Aegyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. Hæc quantum ad literam.

4 Nunc autem in altiori sensu prædicta verba expendamus. Aegyptus typum gerit huius mundi, in quo vigent tenebræ, atque ignorantia summi boni: vbi simulacra, & idola dominabantur hominibus, quos princeps huius mundi in ini-

quitatibus suis tenebat captiuos. Sed ecce Dominus vt eos redimat, vt simulacra confringat, & peccatores ad veram Dei cognitionem, & cultum inducat, ingreditur Aegyptum, sicut scriptum est: Ingre diens mundum dicit: Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam. Ingre ditur ascendens super nubem leuem, hoc est corpus humanum ex Maria Virgine sumens, quæ vt dicit Ambrosius: nubes erat secundum hereditatem Eux, leuis erat secundum Virginis integritatem. Leuis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Leuis erat, quæ non iniquitate conceperat, sed spiritu superueniente generabat, nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. Leuis denique, quia nullo actualis peccati pōdere pergrauata est. Vel per nubem leuem intellige cum Beato Hieronymo, & Bernardo humanitatem, siue corpus Christi Domini, quod de Spiritu sancto conceptum est, & formatum ex purissimis Beatissimæ Virginis sanguinibus tamquam ex vaporibus subtilissimis de terra, virtute Spiritus sancti eleuatis. Hæc est (inquit Bernardus) illa leuissima, plana, & præfulgida nubes, super quam ascensurum cum propheta prædixerat, vt descenderet in Aegyptum. Quomodo enim cecutientes oculi, & lippi, tantæ lucis claritatem sustinere potuissent, nisi illam nube tectus temperaret? Hæc est nubecula parua quasi vestigium hominis, quæ ascendebat de mari, vt sitientem irrigaret terram Israel. Parua ex humanitate, magna ex diuinitate. Parua quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis; magna, quia vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Parua e e 2 ua quia

Isai. 11.

Psal. 39.

Amb. sup. psal. 118. ser. 5. to. 2

Hier. sup. c. 19. Isai.

Bern. ser. 1. aduentus Dom.

3. Re. 18

Isai. 2.

ua, quia humilis, & mitis: *Discite, Matt. 11* inquit, a me, quia mitis sum, & humilis corde: magna, quia humiles exaltat, & deprimit superbos, sicut scriptum est: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Ascendit enim quasi vestigium hominis de mari, quia non ex virili semine, sicut alij homines, sed mystico spiramine natus est ex Virgine Maria, quæ re & nomine mari assimilatur, eo quod omnes aquæ cælestis gratiæ, & donorum supernaturalium congregatæ sunt in illa. *Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria.* Penè dixisset Maria. *Et ingredietur, inquit, Aegyptum.* Descenderat prius in Aegyptum populum Dei venundatus, & captiuus sub peccato, sicut dicitur infra: *In Aegyptum descendit populus meus, ut colonus esset ibi.* Et ecce Dominus maiestatis descendit de cælis, & ingreditur in Aegyptum, ut quærat, & redimat populum suum, & colonus sit cum illo. O Dei misericordiam, o benignitatem. Quid ni admiretur illius propheta, & dicat: *Expectatio Israel, Saluator eius in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus.* Vtique respondebit: *ne sit vagus populus meus, nec profugus super terram, sed ad patriam illum reducam cælestem, & perditam ouem, atque errantem, super humeros meos ponam, & nonaginta nouem relictis in deserto, sanguine meo, & sudore coniungam. In cuius signum cum filij Iacob in pascendis gregibus patris morarètur in Sichen, venit missus a patre sanctus Ioseph. *Fratres tui, inquit,**

*pascunt oues in Sichimis: veni, mittà te ad eos. Quo respondente, præsto sum, ait ei: Vade, & vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, & pecora, & renuncia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichen; inuenitque eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quæreret. At ille respondit: Fratres meos quæro. Indica mihi ubi pascant greges. Dixitque ei vir: Receperunt de loco isto; audiui autem eos dicentes: Eamus in Dothain. Perrexit ergo Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothain. Ioseph, inquit Augustinus, typum gessit Domini Saluatoris. Diligebat Iacob filium suum, quia Deus pater diligit unicum suum, sicut ipse dixit: *Hic est filius meus dilectus. Iacob misit filium suum, ut de fratribus suis sollicitudinem gereret, & Deus pater misit unigenitum suum, ut genus humanum peccatis languidum visitaret. Ioseph dum fratres suos quæreret, errabat in eremo, & Christus genus humanum requirebat, quod errabat in mundo, quod ammodo & ipse errabat, quia errantes requirebat. Ioseph fratres suos quærebat in Sichimis. Sichima interpretatur humerus, semper enim peccatores dorsum magis quam faciem ponunt in faciem iusti, humeri enim retro sunt. Sicut enim fratres Ioseph inuidia percussii fraternæ dilectioni dorsum, magis quàm facies offerebant; ita & infelices Iudæi, veniente ad eos salutis auctore, inuidere potius, quam diligere maluerunt. Inuenit Ioseph fratres suos in Dothain, hoc est in defectione, Vere in grandi defectione erant, qui de occidendo Christo cogitabant. Beatus etiam Ambrosius, eundem locum explicans ait: *Ioseph a patre missus est ad fratres, ab illo magis Patre qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ab illo Pa-***

Aug. to. 10
ser. 81. de
temp.

Mat. 3.

Amb. lib.
de B. Ioseph.

*tre de quo scriptum est: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. Errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos, inuenire non poterat. Non immerito errabat, qui quærebat errantes. Eos enim agnoscit Dominus qui sunt ipsius. Denique Christus fatigatus ex itinere sedebat supra puteum. Fatigabatur, quia non inueniebat Dei populum, quæ quærebat. Exierat enim a facie Dei, qui enim culpam sequitur, exit a Christo. Inuenit autem fratres suos in Dothain, quod significat defectionem. Vbi est enim nisi in defectione qui Deum deserit? Nec dubito hanc fuisse causam propter quam ingrediens mundum, & de matre virgine natus, statim reponitur in præsepio, & inter fœnum & paleas collocatur; quærebat enim in stabulo drachmam quam perdiderat, hominem videlicet, qui *Cum in honore esset non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Vagit infans inter arcta conditus præsepia, contristatur, lachrymatur. O beatissime paruulorum, & Angelorum lætitia, quid ploras? Quæ quæris? Fratres meos quæro, & non inuenio, nisi inter duo animalia paleas & fœnum. Ideo ploro: quia cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Ideo relinquens Iudæam, in Aegyptum, ascendens super nubem leuem ingredior. Scio, inquit, populum meum in tenebris esse. Quæ societas lucis ad tenebras, aut quæ conuentio Christi ad Aegyptum? Lux mundi locum tenebrarum ingreditur? Vtique nam lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quomodo enim sedentium in tenebris, & in vmbra mortis dirigerentur pe-**

*des in viam pacis, nisi per viscera misericordiæ, & eximiæ charitatis suæ eos visitasset Oriens ex alto? Et mouebuntur, inquit, simulacra Aegypti. Ingrediente Domino Aegyptum huius, mundi omnia simulacra illius commouentur, quia ut dicit Hieronymus, *Vniuersa fraus idolatriæ, quæ deceptum possidebat orbem, se fractam esse persensit. Tunc etiã cõcurrere fecit Aegyptios aduersus Aegyptios: fratrem contra fratrem, virum contra amicum suum; quia non venit pacem mittere in terram, sed gladium. Venit enim separare hominem aduersus patrem suum, & filium aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Multi Patres, inter quos est Beatus Chrysostomus, & Eusebius, sentiunt, hanc Isaiæ prophetiam tunc fuisse a Domino adimpletam, quando in vlnis virginis matris fugiēs Herodis iram, ingressus est in Aegyptum. Non enim in Aegyptum descendit mortem fugiens, qui, ut pro hominibus moreretur, aduenit, sed ut mortifera dissiparet Idola, atque confringeret.**

*Et tradam Aegyptum in manus Dominorum crudelium & rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. Designant hæc verba, grauissimam pœnam & vltimam, quam in hoc sæculo pro delictis præcedentibus Dominus iuste infert peccatoribus, tradendo in desideria cordis sui, ut diabolus excendi furoris sui in illos habeat potestatem. Iuxta quod & Paulus ait: *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & ob-**

Hier. sup.
c. 19. Isai.

Mat. 10.

Chry sup
c. 2. Matt.
Euse. lib.
6. demon.
Euang. 20

1. Cor. 13.

Rom. 11.

Obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapientes, & stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Ecce peccata, quæ præcesserunt in iis qui de humana sapientia, sicut Aegyptij gloriabantur, audi qualiter in manus dominorum crudeliū Diaboli videlicet, & concupiscentiæ efrēnis in pœnam iniquitatis suæ, tradantur. Propter quod, inquit, tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam; & contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Et post pauca: Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium: & seruiuerunt creaturae potius quam creatori qui est benedictus in secula Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae, & sicut non probauerunt, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Vide in quot mala rex tyrannus, sibi subiectos deduxerit, quot angustijs, & incommodis sub eius potestate præmantur, quanta iniuria eos afficiat, quam crudelitatem in eos exercent. Quid igitur? Num ista ipsa pœna parua existimanda est, inquit Augustinus, quod ei libido dominatur, spoliataque virtutis opulentia, per diuersam atque indigentem trahit, nunc falsa pro ueris approbantē, nunc etiā defensitantē, nunc improbantem, quæ antea probasset, & nibi-

lominus in alia falsa irruentem, nunc assensionem suspendentem suam, & plerumque perspicuas ratiocinationes formidantem, nunc desperantem de tota inuentione veritatis, & stultia tenebris penitus inhaerentem, nunc conantem in lucem intelligendi, rursusque fatigatione decidentem: cum interea cupiditatum illud regnum tyrannice seuiat & varijs, contrarijsque tempestatibus totum hominis animum, vitamque perturbet, hinc timore, inde desiderio: hinc anxietate, inde inani falsaque letitia: hinc cruciatu rei amissæ, quæ diligebatur, inde ardore adipiscendæ, quæ non habetur: hinc accepta iniuria doloribus, inde facibus vindicandæ: quæqua versum potest coarctare illum auaritia, dissipare luxuria, addicere ambitio, instigare superbia, torquere inuidia, desidia sepellire, pernicacia concitare, assidue subiectio, & quæcumque alia innumerabilia regnum illius libidinis frequentant, & exercent: Possumus ne tandem nullam istam pœnam putare, quam, ut cernis, omnes, qui non inhaerent sapientia, necesse est perpeti? Hinc est illud, quod de reprobis dicitur: Euellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi rex interitus, quæ locum explicans B. Greg. ait: Interitus nomine peccatū debet intelligi, ex quo contingit reprobos ad interitum trahi: Talis nimirum interitus quasi rex calcet mentem, cū eam non resistentem possidet. Non enim potest in hac vita homini posito tentatio deesse peccati: sed aliud est peccato tentanti resistere, aliud dominantem seruire. Hinc, & Chryostomus ait: Quem admodum si apud Barbaros detinetur seruus quisquam rex, & illi ad maioris seruitutis iudicium, neque purpuram, neque diadema auferant, sed cū illis insignibus, & coquere, & illa inferre ministeria iubeant, ad maiorem,

Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 11. to. 1.

Chry. ho. 18. sup. 1. epist. ad Tim. circ. finem.

& sui honorem, & ignominiam illius; ita Barbaris omnibus immanius vitia ista iminent nobis. Nam qui ista contemnit, Barbaros quoque irridebit; qui vero succūbit, longe ditiora ab his, quæ a Barbaris patietur. Quippe Barbari cum prævalent viribus, concidunt corpus: hæc vero animam cruciant, & omni ex parte dilaniant. Barbarus victor temporali tradit neci, hæc autem in æternam præcipitant mortem. Solus ergo liber est ille, qui libertatem intrinsecus habet, sicut ille seruus est, qui succumbit irrationabilibus vitijs. Nullus quantumlibet Dominus adeo crudelia, & indigna præcipit. Incassum, inquit, & sine causa confunde animam tuam, Deum offende, ignora naturam ipsam, siue pater, siue mater omni perecundia deposita, te aduersus illos instrue. Et ut omnia vnico verbo comprehendam, audeo dicere duriorē seruitutem esse, & magis fugiendam, peccato subdi, & in dominium illius, & possessionem transire, quam gehennæ igne cruciari, Si quis est (inquit Chryostomus) qui sensu, ac mente præditus sit, is certe gehennæ pœnam tolerare malit, quam aduerso Deo stare: hoc vero cum nobis graue non sit, propterea ignem ille nobis comminatus est æternum: Etenim oportebat, tum demum nos dolore affici, non cum supplicio afficiamur, sed cum delinquimus. Vnde & beatus Augustinus explicans illud: Quoniam non est in morte, qui memor sit tui, in inferno autem quis consistebitur tibi? docet per mortem peccatum intelligi posse, quod contempta diuina lege committitur: per infernum autem cæcitatem animi, quæ peccatam, id est morientem, excipit, & inuoluit. Ab ista morte, inquit, & ab isto inferno tutam se præberi animam deprecatur, quoniam qui

Chry. ho. 5. super 1. ep. ad Ro. circa finem

Aug. to. 8. Psal. 6.

illum incurrerit, immemor Dei est, & confiteri illi nisi a Deo leberetur non valet. Confessus est in inferno ille diues, de quo Dominus dicit, qui Lazarum vidit in requie, se autem in tormentis dolebat. Usque adeo confessus, ut etiam moneri suos vellet, ut se peccatis cohiberent, propter pœnas, quæ apud inferos esse non creduntur. Quamuis ergo frustra, confessus est tamen sibi merito illa accidisse tormenta, quando etiā suos, ne in hæc inciderent, docere cupiebat. At qui desiderijs cordis sui traditus est, neque etiam multis laboribus afflictus, nec gehennæ metu saltem Deum confitetur, vel recordatur illius: sed sicut scriptum est: Peccator cum in profundum malorum venerit, contemnit. Vide quanta mala ex dominorum crudelium tyrannide, quibus impius traditur proueniant, & pete a Deo id, quod propheta. Ne tradas me Domine a desiderio meo peccatori: ne derelinquas me, ne forte exalitentur. & illud: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum; ut non dominetur me omnis iniustitia. Vnde Apostolus nos admonet: Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Vidētis incommoda, quæ ex regno huius tyranni vobis proueniunt? Non ergo regnet in vobis. Quod si forsitan, ex fragilitate, vel ignorantia in ali quod peccatum incideris, saltem in te non regnet peccatum, & si possibile fuerit, tam grande malum nō appropinquet tibi, ut in eorum numero computeris, de quibus scriptum est: Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Verum malum est peccatum, quod priuat summo bono, & verum flagellum, quod animam separat a Deo: Nam alia non mala simpliciter, nec flagella, sed quasi mala,

Luc. 16.

Prou. 18.

Pf. 139.

Pf. 118.

Rom. 6.

Psa. 60.

mala, & quasi flagella censentur, vt diximus cap. 9. num. 6. Hæc interioris hominis mala non solum non regnant, nec sunt in his, qui protegentur a Deo, sed nec appropinquant quidem. Nec enim dicit, non erit in te malum aut flagellum in tabernaculo tuo (vt notauit Bernardus) sed non accedet, non appropinquabit. Siquidem est considerare homines, in quibus peccatum non modo habitat, sed & regnat, nec iam proximum magis, aut magis intimum posse esse videtur, nisi forte cum sic dominabitur eis, vt nullo modo deinceps valeat non dominari.

Bern. fer. 10. super psal. qui habitat.

6 Ex his omnibus collige vnū peccatum pœnam multoties alterius esse, quod latissime probat beatus Augustinus in hæc verba: Cum ergo dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus Deo cedit eis, atq. consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est.

Et fit ei peccatum consequens precedentis pœna peccati. An non est peccatum, & pœna peccati, vbi legitur.

Isai. 19. Dominus enim miscuit illis spiritum erroris, & seduxerunt Aegyptum in omnibus operibus suis, sicut seducitur ebrius? Non est peccatum & pœna peccati, vbi Deo dicit propheta, quid errare fecisti nos domine a via tua, obtu disti corda nostra, vt non timeremus te? Non est peccatum & pœna peccati, vbi

Isai. 63. rursus Deo dicitur: Ecce tu iratus es, & nos peccauius, propterea errauimus, & facti sumus sicut immundi omnes? Non est peccatum & pœna peccati, vbi legitur de gentibus, quas debel

Isai. 64. lauit Iesus Naue: quia per Dominum factum est confortari cor eorum, vt obtiniam irent ad bellum ad Israel, vt ex terminarentur? Non est peccatum & pœna peccati, quod non audiuit Ro-

Iosua 11

boam rex plebem bene monentem, quoniam sicut scriptura loquitur. Erat conuersio a Domino, vt statueret verbum suum, quod de illo locutus est in manu propheta? Non est peccatum & pœna peccati in eo quod scriptum est, Amasiam regem Iuda noluisse audire Ioas regem Israel bene monentem, ne procederet ad bellandum? Sic enim legitur, Et non audiuit Amasias, quoniam Deo erat, vt traderetur in manu, quoniam quisterunt Deum Edon, Multa alia commemorare possemus, in quibus aliquando appareat occulto iudicio Dei fieri peruersitatem cordis, vt non audiat, quod verum dicitur, & inde peccetur: & sit ipsum peccatum precedentis etiam pœna peccati. Nam credere mendacio, & non credere veritati utique peccatum est. Venit tamen ab ea cœcitate cordis, quæ occulto iudicio Dei, sed tamen iusto etiam pœna peccati monstratur. Quale est etiam illud quod ad Thessalonicenses scribit Apostolus, pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio. Et paulo inferius: Tradit ergo Deus in passionem ignominie, vt fiant quæ non conueniunt, sed ipse conuenienter tradit, & fiunt eadem peccata, & peccatorum supplicia præteritorum, & suppliciorum merita futurorum, sicut tradidit Achab in pseudo prophetarum mendacium, sicut tradidit Roboam in falsum consiliū. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua non solum in corporibus hominum, sed et in ipsis cordibus operari. Qui non facit voluntates malas, sed utitur eis, vt voluerit, cum aliquid inique velle non possit. Consonat huic doctrina illud quod dicit psalmista. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem, immissionem per Ange-

3. Re. 11.

2. Paral. 25.

2. Thesa

3. Re. 11.

3. Re. 11.

Psal. 77.

los

los malos. Viam fecit semite via sua. Cum enim peccatores prioribus demeritis aggrauatos permittit Deus, etiam subsequenter malignorum spirituum persuasionibus falli, viam de semita iræ suæ facere censetur. Vnde S. Gregorius ait: Latior est via, quam semita. Ex semita vero iræ suæ viam facere, est iræ causas districtæ iudicando dilatare: vt qui illuminati agere recte noluerunt, iuste cæcati adhuc faciant, vnde amplius puniri mereantur. Alia multa loca Scripturæ sacræ adducit ibi S. Gregor. ad huius confirmationem, Videatur Origenes homilia prima super caput primum Hieremiæ, & Augustinus serm. 12. de verbis Apostoli. Vtrum autem peccatum, & sensus reprobis, in quantum pœna alterius peccati sit a Deo, non est huius loci, sed Theologicæ disputationis. Lege magistrum sententiarum in 2. dist. 37. cap. 6. D. Caietanum. 2. Regum 12. in illa verba: Ego suscitabo super te malum. Et cap. 16. in illa verba: Præcepit Dominus Semey. Et 12. q. 87. artic. 2. M. Medina, eadem 12. quæst. 79. artic. 2. in solutione ad 3. principale, & Bañes 1. p. q. 49. artic. 2. iam ergo ad contextum literæ reuertamur.

Greg. 25. mor. 9.

7 Et arefcet aqua de mari, & fluiuius desolabitur, atque siccabitur: & deficient flumina: attenuabuntur, & siccabuntur riui aggerum. Calamus, & iuncus marcescet. Nylus in præfenti varijs nominibus appellatur, nunc mare, nunc fluiuius, nunc flumina, nunc riui aggerum. Propter multitudinem aquæ mare dicitur, flumina, quoniam diuiditur in septem ostia, & quia per riuiolos vniuersam irrigabat terram Aegypti, riui etiam nuncupatur. Igitur Aegyptus, quæ aquis optimis feliciffi-

ma est, & abundans, vbi exciderit, & destructa fuerit, fluminibus terram fecundantibus etiam carebit: nec erunt iunci & calami, qui nascuntur in aquis & paludibus.

8 Nudabitur alneus riui a fonte suo, & omnis sementis irrigua siccabitur, arefcet, & non erit. Idest vsque ad fontem Nyli nihil viride inuenies. Insuper & omnia quæ sata sunt, & industria humana irrigata & non solum ea quæ sponte producit terra, siccabuntur. De primo fonte & capite Nyli tanta fuit apud antiquos dubitatio, vt locum dedirint pro uerbio, quod Lucanus scripsit: Arcanum natura caput non prodidit vlli.

Lucanus.

Nec licuit populis paruum te Nyle videre.

Lege Plinium lib. 5. cap. 9. multa de Nylo differentem: Inter cætera inquit, quod detrectat Nylus per arentia & deserta fluere: Et propterea se angusto cingit spacio, vsque dum iterum homines inueniat, Ex quo mirabilis apparet, si totus fere exarefcet, & nihil profus producat viride, qui alioquin arida fugere consueuerat. Adde & hoc, quod inuestigatores capitis Nyli (vt testatur Seneca) narrauerunt Nero-

Seneca.

ni, se venisse ad immensas paludes quarum exitum neque incolæ norunt, neque spes sit vlla agnoscendi: quoniam implicata sunt aquis herbæ, iunci, & calami. Vnde fit vt pedibus, non sint eluctabiles, nec nauigio. Ex his apparet per hyperbolem, Aegypti calamitatem esse in hoc loco a propheta descriptam. Neque enim vsque ad primum Nyli fontem peruenit Sennacherib aut illius exercitus, neque vilus alius.

9 Et marebunt piscatores, & in-

F f f

gebunt

gebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciē aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, pleſtentes, & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccientia: Omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. Consentaneum est, & rationi consonum, deficientibus aquis, piscatores deficere, & omnes illos, qui retia conficiunt, nallas, & sagenas, & eorum operarios ociosos manere & confusos, eo quod non habentes unde uiuant aut victum suo labore quærāt, mendicare cogantur. Sed & lacunæ quæ in precio habebantur, cum tantibus piscibus abundabant, siccitate superueniente lugere videntur, eo quod omnibus sint despiciabiles. Tale quid (ait propheta) piscatoribus Aegypti contingeret, & textentibus retia, atque ipsis lacunis. Nam rege Babylonis adueniente, omnes deficient, omnes mærebunt, & lugent: & paludes lutuosæ remanebunt & aridæ. Obseruandū est autem esse familiare apud prophetas, quod cum de regione aliqua mentionem faciunt, id præcipue nominant, quo regio talis abundat: Si loquuntur de regione vitifera, vites nominant selectas: si abundet auro vel argento, auri & argenti mentionem faciunt. Ita in præſenti Isaias de Aegypto loquens, eo quod irrigua sit, & multis fluminibus abundans, aquarum meminit, lacunarum, & piscatorum, atque etiam piscium; vt ex eorum ruina, excidium illius regionis colligatur. Hæc de littera.

na de ventre eius fluant aquæ viuæ, & fiat subito in eo fons aquæ salientis in vitam æternam; & sunt aquæ turbidæ Aegypti, humana videlicet sapientia & eloquentia inflata disciplinarum omnium seclularium. Sunt etiam piscatores boni deferuientes Domino dicenti: Venite *Mat. 4.* post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Et iterum: Ecce ego mittam *Hier. 16* piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et sunt piscatores mali, ministrantes illi, de quo scriptum est: Totum in hamo subleuauit, traxit *Abac. 1.* illud in sagna sua, & congregauit in rete suum. Super hoc iatabitur & exultabit. Propterea immolabit sagna sua, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrasata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc ergo expandit sagnam suam, & semper interficere gentes non parcat. Sunt denique pisces, auditores videlicet simplices, qui sectantur quascunque doctrinarum, escas. Scriptum est enim: Et facies *Abac. 1.* homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Cum ergo ingreditur Dominus in Aegyptum, & clara atque sincera doctrina euangelica in vniuerso mundo prædicatur, desolantur humanæ sapientie flumina, & riui eloquentiæ seclularis exiccat: marcescit iuncus & calamus superbiæ hominum, & omnia folia viridia multiplicatis verborum areſcunt. Calamus etenim & iuncus vanam designant eloquentiam, quæ ad modum calami foliis verborum & externa viriditate nitet, intus autem vacua est & vana, nullaque soliditate fulcitur. Ad prædicationem igitur Euangelij vbicumque sincera & stabilis fides saluatoris fuerit introducta, euaneſcit statim sapientia humana, & siccantur aquæ turbidæ infide-

infidelium; quoniã sicut Paulus ait: *1. Cor. 1.* Stultã fecit Deus sapientiã huius mudi. Et sapientia huius mudi stultitia est apud Deũ. Lugent etiã piscatores seculi, atque mæret, quia finē negotiationis suæ vident. Distinguit autem propheta inter piscatores, & alios operarios retiũ. Philosophi superbi operantur linum, & conficiunt retia. Hæretici autem piscantur, & mittunt hamum in flumen, errorē, videlicet sub apparenti esca sinceræ doctrinæ coopertum, vt decipiant simplices & trucident rectos corde: sed piscatores euangelici gaudent & lætantur. *Isai. 9.* Lætantur, inquit, coram te, sicut qui lætantur in messe: sicut exultant victores capta præda. Illi mærent, quia laborant, & fatigantur mittentes in flumen hamum, & nihil inueniunt: isti vero lætantur in captura piscium. Illi dicere possunt id quod Petrus: *Luc. 5.* Per totam noctem laborãtes, nihil capimus. Isti in verbo Domini, & ad præceptum illius mittunt in dexteram nauigij rete & concludunt piscium multitudinem copiosam. Ecce quare mali piscatores nihil capiunt, quia non in verbo Domini, sed in suo laxant rete, quia in persuasibus humanæ sapientiæ verbis prædicant, quia retia sua in sinistram nauigij mittunt, suam gloriam, & honorem, atque alia bona temporalia quærentes, illa videlicet, de quibus scriptum est: *Prou. 3.* Et in sinistra illius diuitiæ & gloria. Nec mirum, quod constituendi ad sinistram inter hædos, quæ sunt ad sinistram bona perquirant. Piscatores autem euangelici in verbo Domini Christum annunciant, ab illo missi & directi. Ad dexteram nauigij mittunt rete, non quærentes bona temporalia, sed spiritualia, non peritura

sed æterna, nõ quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Quis mihi det antequam moriar (ait Greg.) Quis mihi det videre Ecclesiã Dei sicut in diebus antiquis, quando Apostoli laxabãt retia in capturã, non in capturã argenti vel auri, sed in capturã animarũ. Audi quid vnus dicat ex illis: Non quæro quæ vestra sunt, sed vos. Et iterũ: Si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terrã. Ac si dicat: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Delectationes quæ sunt in dextera Dei, vsq. in finē, desiderate; & implebitur in bonis desiderium vestrũ. Id. n. quod faciat, quod hominem facit beatum, non in sinistra, sed in dextera reperitur. State cum Deo (inquit Augustinus) & stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quo itis in aspera? Quo itis? Bonum quod amat is ab illo est, sed quantum est ad illum, bonũ est & suauē. Sed amarum erit iuste, quia iniuste amatur deserto illo, quicquid ab illo est. Quo nobis adhuc, & adhuc ambulare vias difficiles & laboriosas? Non est requies vbi quæritis eam. Quærite quod quæritis, sed ibi non est, vbi quæritis. Beatam vitã quæritis in regione mortis: non est illic. Quo enim beata vita, vbi nec vita. Quia ergo boni piscatores in dexteram nauigij mittunt retia: ideo implentur eorum sagenæ, & multos pisces & magnos capiunt Christo, conuertendo videlicet non solum simplices ad fidem Catholicam, sed etiã peccatores peruersos. Vnde & Dominus loquens ad Iob ait: Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius? Subaudi vt ego, qui inter Ecclesiam fidelium prius quasi pelle diaboli extremos atque infimos colligo, & postmodũ

Allegor.

10 Allegoria huius loci est maxime perpendenda. Sunt enim aquæ euangelicæ doctrinæ, & cælestis sapientie, quam Spiritus sanctus infundit in corde credentis, vt flumi

Greg. epi. 237. ad Eugenium.

2. Co. 12. Coloss. 3.

Aug. lib. 4. Cõf. 12. t. 1.

1. 1. 1.

Iob 40.

caput illius, idest prudentes mihi aduersarios subdo, ex quibus sagenas meas impleo? Vt enim B. Gregor. docet, per sagenas Ecclesiam catholicam designat, de qua scriptum est: *Simile est regnum calorum sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti*. Pellis autem Behemoth peruersos & obduratos peccatores designat. Sunt. n. nonnulli peccatores, quasi vestimentum diaboli, alij vero sunt pelles illius. Qui semel & iterum peccant mortaliter, sed statim per poenitentiam peccatum deponunt. & postea redunt ad vomitum, ac tandem reuertuntur ad Dominum: vestimentum sunt inimici. Nam vestis non semper, neque immobiliter adhæret corpori, sed deponitur aliquando, & iterum reassumitur. Pellis autem semper corpori adhæret, & vnum efficitur cum illo. Tales sunt peccatores longa consuetudine obdurati, qui peccatum deserere nesciunt, nec vitam in melius commutare volunt.

Hier. 13. *Si mutare potest Aethiops pellem suam, (inquit Hieremias) aut pardus varietates suas: Et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum*. Hi dicuntur Hispano sermone: *hombres de la piel del Diablo*. At tanta est virtus diuina & prædicationis Euangelij efficacia, vt huiusmodi pelle sagenas suas impleat, cum Paulus Apost. ad se trahit, cum Matthæum sedentem in theloneo conuertit, cum Magdalenam peccatricæ vocat interius, cum Augustinum ex infideli, summum Ecclesiae suae doctorem efficit.

11 Est & aliud quo bonos a malis piscatoribus possis discernere. Qui enim suis sagenis quam plurimos pisces prendiderunt, mane illucescente iam die retia miserunt in mare: Alij vero qui laborauerunt in

vanum, nocte & in tenebris piscaturæ vacabant. Quod & Ioannis 21. insinuat nobis. Dixit enim condiscipulis Simon Petrus: *Vado piscari*. Ioan. 21. *Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem factio stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est. Dixit ergo eis Iesus: Pueri nūquid palmentarium habetis? Responderunt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis: Miserunt ergo, & iam non volebant illud trahere præ multitudine piscium. Ecce qui nocte piscantur, in vacuū laborant, quoniam qui extra Ecclesiam tendunt retia sua, nihil capiunt laborantes: quos similes esse dixerim illis, quos Sophonias vidit dixisse in facibus suis. Nihil enim prorsus sagenis suis possunt capere, nisi densum lutum, sicut scriptum est: *Va qui multiplicat non sua, vsquequo aggrauat contra se densum lutum?* Illis autem qui lumine fidei illustrati & sole iustitiæ in eorum corde illucescente piscantur, & regnum calorum volenti animo rapere contendunt, non cedit in vanum eorum industria, sicut scriptum est: *Itaque fratres mei dilecti stabiles estote & immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino*. Et quare non est inanis nisi, quia est labor in Domino. Bonorum enim laborum (vt inquit Sapiens) *gloriosus est fructus*. Illi ergo qui retia prædicationis Euangelicæ mittunt mare iam mane factio gloriosum fructum laborum suorum sperantes, gaudent, lætantur in captura piscium, gratias Deo per Iesum Christum referunt, & implēt ambas nauiculas sicut Petrus: Quia & alijs per prædicationem sunt vti*

les, & sibi coronam promerentur æternam. Sed ne aliquid in explicatum remaneat obseruandum est, quod Luc. 5. de rete in quo concluderunt piscium multitudinem copiosam, dicitur: *Rumpebatur autem rete eorum*: At Ioann. 21. aduertit specialiter traxisse Petrum rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. Mysterium, quod in hoc clauditur explicat nobis beatus pater Augustinus aduertens capturam piscium, quæ refertur Luc. 5. ante resurrectione dominicam factam fuisse cum Christus adhuc viueret in hac vita mortali: quæ autem habetur Ioann. 21. post resurrectionem, quando Iesus discipulis suis ad mare Tyberiadis manifestauit seipsum, facta est. Vnde illa Ecclesiam militantem designat, quæ prædicatione euangelij bonos & malos pisces concludit: ex quibus quamplurimi rumpere retia contendunt, & fidem ac præcepta dominica scindere, vt reuertantur in mare. De illis enim scriptum est: *A seculo confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, non seruiam*. Et iterum: *Dirumpamus vincula eorum & proiciamus a nobis iugum ipsorum*. Reticulum autem missum ad dexteram post resurrectionem Ioan. 21. Ecclesiam triumphantem designat in qua nullus est paruus piscis, nullus malus, nullus qui vnitatem perturbet, nullus qui rete scindere velit, aut foras exire. Quod rupta sunt retia (inquit Augustinus) *Charitate violata, multas hæreses exiisse significat, post resurrectionem vero, cum vellet Ecclesiam futuri temporis præmonstrare, vbi omnes perfecti atque sancti futuri sunt, iussit mitti etiam retia in dexteram partem: & capti sunt ingentes pi-*

sces centum quinquaginta tres, mirantibus discipulis, quod cum tam magni essent, retia non sunt dirupta. Eorum magnitudo imaginem sapientiæ iustitiæque significat, numerus vero, ipsam disciplinam, & temporali dispensatione & æterna regeneratione perfectam, quam diximus quinquagenario numero commendari. Vide alia quæ de piscatoribus Euangelicis diximus cap. 7. num. 37.

12 Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens: Quomodo dicetis Pharaoni: *filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? Annuncient tibi & indicent quid cogitauerit Dominus exercituum super Aegyptum*. Gloriabantur Aegyptij multorum sæculorum philosophiam, & humanas disciplinas apud se habere. Vnde (vt refert Plato in Phedro.) ab Aegyptijs initium habuit humana doctrina & disciplina: Et inde ad Græciam, & ad alias nationes dimanauit. Quia ergo in Aegypto antiquissima erat sapientia, non solum sapientes, sed & filios sapientium se vocabant, atque illorum, quos reges in maximo consueuerunt habere precio. Eis nunc insultat propheta, quod cum cæteros docuerint sapientiam, imminente clade regis Assyriorum, omni sint consilio destituti. Consimili irrisione sapientibus huius mundi insultat Paulus, dicens: *Vbi Sapiens? Vbi scriba? Vbi conquisitor huius sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi*. Ecce apud Paulum fere eadem verba prophete, subditur enim: *Stulti facti sunt principes Taneos, emarauerunt principes Mempheos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. Pene dixisset: Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Vide humana*

Greg. 33.
mor. 17

Mat. 13.

Hier. 13.

Ioan. 21.

Luc. 5.

Ioan. 21.

Aug. lib.
83. quest.
9. 8. to. 4.

Soph. 1.

Abac. 2.
Vide sup.
c. 2. nu. 18

1. Co. 13.

Sap. 3.

Plato in
Phedro.

1. Co. 13.

2. Cor. 13.

næ sapientiæ vanitatem, quæ nihil habet consilij, & non solum non potest imminens malum præcauere, sed nec coniectare quidem, aut prædicere. Stultitia ergo est apud Deum. Et qui dicebāt se esse sapientes, stulti facti sunt. *Animalis, enim, homo non percipit ea quæ Dei sunt, nec iudicia illius dijudicare valet. Iudicia Domini abyssus multa. Angulum populorum eius appellat Aegyptum, idest caput & quasi angularem lapidem regni, quo parietes inter se coniunguntur & firmantur. Quod si lapis angularis cadere contingat, totum ædificium minatur ruinam, & periclitatur. Ideo Aegyptum angulum populorum vocat, ut excidium illius videntes, cæteri populi contremiscant.*

13 Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. Dominus enim immiscuit eis spiritum erroris, & errare fecerunt Aegyptum in omnibus operibus eius, sicut errat ebrius & vomens simul. Spiritus vertiginis, spiritum peruersitatum designat, quæ in peccatorum præcedentium peccatorum Dominus immitit in reprobos, ut careat omni consilio, & ad ea quæ expediunt non attendant, sed præcipitent se ipsos, & absque freno villo, impetum propriæ concupiscentiæ sequantur. Vnde & scriptum est: Et

Ezec. 14 propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum. Et iterum: Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non a vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit nobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas,

& principes vestros, qui videt visiones operiet. Et rursus: Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram, de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ sunt. Ac denique Apostolus ait: Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Maxima est ira Dei, cum calice erroris, hoc est peccatis, peccata punit. De hoc calice bibunt hæretici, Scripturas sacras deprauantes. Tales contingunt Aegypto doctores, qui errare faciunt in omni opere suo Aegypti habitatores. Sicut errat ebrius & vomens. Ebrietatem vocat secularem sapientiam, qua superbi nesciunt ea, quæ sunt Spiritus Dei, quoniam sicut ebria parum iudicij habet, & sicut vomens sordida est & abominabilis. De hoc plura diximus in hoc cap. num. 6. Vtrum autem solum negatiue, quia non illuminat, dicatur Deus homines excæcare & tradere in reprobum sensum, an etiam aliquo modo positiue, explicatum est a nobis satis diffuse cap. 6. num. 48. 49. & 50.

14 Et non erit Aegypto opus, quod faciat caput & caudam incuruantem, & refrenantem. Idest omnia Aegyptiorum opera erunt imperfecta, omnia consilia vana, & tumultuaria, sicut explicat Theodoretus, nec habebunt prosperum principium nec felicem exitum. *Seranus obras, (vt Hispanæ dicitur) sin pies ni cabeza.* Vel sic, non erit opus Aegypto constituere caput, quod suam rempublicam gubernet, & cui incubit refrenare ciues ab iniurijs inferendis, & transgressores legis incuruare condigna pœna puniendo delinquentes; nec alios ministros inferiores iustitiæ, qui designantur

per.

per caudam: Quoniam (vt supra dictum est) in manus dominorum crudelium tradetur Aegyptus. Ipsi incuruabunt & refrenabunt eius superbiam, ne adijciat in sua sapientia & potentia gloriari. Vel per caput & caudam. principes intellige & ariolos iuxta illud: Et disperdet Dominus ab Israel caput & caudam incuruantem & deprauantem in die vna. Longæuus & honorabilis ipse est caput; & propheta docens mendacium ipse est cauda. Et si nosse desideras rationem, propter quam prophetæ loquentes mendacium cauda dicantur, lege supra dicta cap. 9. num. 85.

Isai. 9.

15 In die illa erit Aegyptus quasi mulieres, & stupebunt, & timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse mouebit super eam. Idest, eo tempore quo Sennacherib deuastabit Iudæam, antequam ad Aegyptum perueniat, cum primum Aegyptij rumorem aut famam crudelitatis & potentie exercitus Assyriorum audierint, formidabunt sicut mulieres: inualidi erunt, & contremiscunt, eleuante Domino contra Aegyptum & agitante manum suam, & non dum adhuc percutiente. Vnde mouere manum super aliquem, est comminari illi, & iræ signum ostendere. Ad primam eleuationem & commotionem manus Domini pauent Aegyptij. Nec mirum, quoniam fugit impius, nemi ne persequente, eo quod intra se mala conscientie persecutorem habet & tortorem: & vbicūq; fuerit, diabolus semper aduersatur illi. Quod si manum Domini eleuatam & extētam ad percutiendum, dum agitur super eos, impij sustinere non possunt, sed pauent sicut mulieres, & contremiscunt, quomodo sustine-

bunt, quando descenderit, & virga durissima eos percusserit? Si columnæ cæli, vt ait Iob, contremiscunt, Iob 26. & pauent ad nutum eius, quid faciet terra & cinis, impius, & peccator? Si cum pedibus currens labiasti (inquit Hierem.) quomodo poteris contendere cum equis? Cum autem in terra pacis securus fueris, quid facies in superbia Iordanis? Hoc est, si minora mala ferre non potes quomodo sustinebis maiora? Si existens in pace expauescis, quid facies, cum aquas fluminis multas & fortes gentium congregatarum contra te videris aduenire?

16 Mulieres in Scriptura sa- Ad mores cra dicuntur, qui ad virtutum opera sunt inualidi, qui labore deficiunt, & bonum quod inceperunt, non perficiunt. Vnde & filij Israel masculos generant in Aegypto; Aegyptij autem, reseruatis feminis, masculos natos interficere quærunt. Viri autem illi dicuntur, qui fortes sunt, & robusti ad virtutem, qui currunt, & non laborant, ambulant, sed non deficiunt. Opus mulieris est, ea quæ sunt carnis amare, atque huius sæculi desiderijs inhærere: virorum autem opera sunt, animam suam ponere pro amicis suis, contemnere perituras huius sæculi delicias, & toto corde ad cælestia properare. Tradunt historici, viros Aegyptios quam plura muliebriter: feminas autem viriliter agere. Alij referunt feminas negotia, viros ea quæ sunt domus apud Aegyptios curare. Cui ergo Aegyptij effeminati sint, non mirum si muliebris pauor illis tribuatur.

17 Et erit terra Iuda Aegypto in pauorem, omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit a facie consilij Domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam.

eam. Iudicium incipit a domo Dei, quoniam castigat, ut pater omnem filium quem recepit, neq. inultum relinquit aliquod eius dilectum. Ex flagellis ergo & malis, quæ Dominus infert filiis suis, conijcere possunt serui & reprobi, quæ & quanta superuenient eis. Vnde & Petrus Apostolus ait: *Quoniam tempus est, ut incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum a nobis: quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius, & peccator ubi parebunt?* Ideo ergo terra Iuda erit Aegypto in pauorem, quoniam audientes Aegyptij, & videntes qualiter Dominus terram & hæreditatem suam in pœnam præcedentium delictorum subuertit, in foribus esse Aegypti ruinam conuiciant.

18 S. Hieronymus præsentem locum sic transfert. *Et erit terra Iuda Aegypto in festiuitatem: aduertēs quod nomē hebræū pro quo trāslatio vulgata vertit in pauorem significat vtrumque, videlicet pauorem & festiuitatem. Et ut nonnulli doctores explicant, denunciat propheta his verbis, terram Iuda futuram esse Aegypto in festiuitatem, quoniā multi ex Aegyptiis recipient legē Euangelicam, de qua supra dictum est: quoniam de Sion exhibit lex: & verbum Domini de Hierusalem: atq. relicta idolatria excipiet Christum Dominum captiuantes intellectum in obsequium fidei, & admirantur considerantes altitudinem consilii diuini super salutem generis humani: & timebunt atque contremiscent, cum recordati fuerint, quæ, & quanta passus fuerit filius Dei, & mente ac corde reuoluerint terræ sanctæ loca sacrata, quæ propriis pedibus calcavit, & sanguine*

suo rigauit Dominus maiestatis. Non ne tibi videtur Iudæam fuisse in festiuitatem & terrorem Aegypti, cum multi ex fidelibus vastam illius solitudinem inhabitauerunt, egentes, angustiati, afflicti, diem cum nocte orationibus coniungentes, omnia & seipsos relinquentes propter Christum, atque spectaculum Deo Angelis, & hominibus facti? Quis non admirabitur? Quis non pauebit hæc audiens & oculis propriis conspiciens? Audiunt Aegyptij & timent, & relictiis idolis ad fidem, & cultum vnius Dei conuertuntur. Consonat hæc explicatio cum verbis sequentibus prophetæ. Subdit enim.

19 *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan, & iurantes per Dominum exercituum: Sensus est. In tantū proficient Aegyptij flagellis Domini, & ira in seipsis ad cor reddibunt audientes quæ facta sunt a Deo in terra Iuda, ut ipsis Israelitis associetur, & eorum linguam addiscant, & loquantur, insuper & abiecto idolorū cultu, Dominum exercituum venerentur, iurantes in nomine illius. adimplentes illud quod scriptum est: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias ac per nomen illius iurabis. Et iterum: Per nomen exteriorum Deorum non iurabitis, neque audietur ex ore vestro. Quāuis enim iuramentum cum indebitis circumstantiis, & cum præcipitatione iudicij, ac perturbatione animi factū peccatum sit satis graue, & in magnam cadat iniuriā Dei atq. in iurantis periculum, ut diximus late cap. 1. num. 20. si tamen debite fiat, sanctum est, religiosum & laudabile, iuxta illud: Rex vero letabitur in Deo laudabuntur omnes, qui iurant in*

20, quia obstructum est os loquentium iniqua. Per quinque ciuitates intelligit aliquas: ponitur enim numerus certus per incerto. Hæc omnia figura sunt gentium ad Christum congregatarum, quæ non solum non attendunt ad caduca, & transitoria, neque ad vanas huius mundi delicias, sed nec loquuntur de illis, ut cū Apostolis Spiritu sancto afflante, loquantur magnalia Dei, & ea quæ sunt spiritus sentiant. Vnde S. Hieronymus per quinque ciuitates loquentes in terra Aegypti lingua Chanaan, quinque intelligit corporis sensus, non carni, sed spiritui seruientes. Ait enim: *Quando videmus mulierem ad concupiscendum, visus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando audimus iudicium sanguinis, dicente Domino: non suscipies auditionem vanam, auditus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando, secundum prophetam viuimus in delicijs, & iacemus super lectos eburneos, & primis vngimur vnguentis, odoratus noster loquitur lingua Aegyptia. Quando venter noster Deus est, gustus noster loquitur lingua Aegyptia. Si non audierimus illud, quod Apostolus loquitur: bonum est homini mulierem non tangere, sed e contrario iugamur meretrici, tactus noster loquitur lingua Aegyptia. Sin autem e contrario eleuauerimus oculos nostros & viderimus, quod regiones iam albæ sunt ad metendum, & nequaquam curui fuerimus in terram, sed iuxta Euangelicam mulierem, quæ decem & octo annis calum aspiceret non poterat, eleuauerimus oculos nostros, & dixerimus: Ad te leuauimus oculos meos, qui habitas in calis: oculus noster, & visus loquitur lingua Chanaanitide. Si circumciderimus aures nostras, & audierimus Dominum loquentem: qui habet aures audiendi audiat, auditus noster loqui-*

tur lingua Chanaanitide. Qui potuerit sponso dicere: Post te in odorem vnguen Cant. 1. torum tuorum currimus; & illud Pau 2. Cor. 1. li: Christi bonus odor summus in omni loco, huius odoratus loquitur lingua Chanaanitide. Gustus quoque in bonam partem accipitur eius, qui comedit panem de celo descendentem, panem viuum, & non mortuum: Et audit illud: Psal. 33. Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus, statim loquitur lingua Chanaanitide. Sed & tactus spiritualis est, de quo Ioannes Apostolus ait: Et manus nostræ contrectauerunt de verbo vita, & qui tangit Iesum, ita ut de eo Saluator possit dicere: Tetigit me aliquis, ego enim scio virtutem de me exiisse.

20 Ciuitas solis vocabitur vna. Vna est Ecclesia Catholica Romana, quæ est ciuitas solis, & ciuitas supra montem posita, ut diximus cap. 2. num. 4. a qua lumen veræ fidei in omnes alias ciuitates derivatur. Nam ad summum Pontificem, qui successor est Petri & Vicarius Christi pertinet lites in causa fidei dirimere, dubia soluere, ambigua diffinire, & quid credendum sit, determinare. Etenim Petro dictum est illud: Pasce oves meas. Et illud: Ioan. 21. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Vnde & Petro, atque illius successoribus, illud poterit adaptari, quod Iob 22. cap. scriptū Iob 22. est: Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Eritque omnipotens contra hostes tuos, & argentum eo acerbabitur tibi. Tunc super omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. Decernes rem, & veniet tibi, & in vis tuis splendet lumen. Terra erat Petrus debilis & infirmus, qui ad vnius mulieris vocem Christum negauit:

1. Pet. 4.

Isai. 2.

Hieron. sup. c. 19. Isai.

1. Cor. 7.

Psa. 122.

Mar. 9.

Ioan. 21.

Luc. 22.

Iob 22.

BIBLIOTHECA

UNIVERSITATIS

Mat. 16.

Act. 4.

nec valebat suis viribus totum Ecclesie pondus sustinere. Hanc terram verbo virtutis sue Dominus si licem fecit, cum dixit: Tu es Petrus & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non preualebunt aduersus eam, cum in columnam & firmamentum veritatis illum erexit, vt sententia & dictis Petri omnes acquiescant. Et sicut filix ferro percussus non succumbit, sed ignem ex se, & scintillas emit: sic & Petrus cum a persecutoribus Ecclesie vrgetur, lumine fidei Ecclesiam illustrat. Congregantur principes sacerdotum aduersus Petrum & Ioannem: Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos? Tunc repletus Spiritu sancto, Petrus dixit ad eos: Principes populi, & seniores audite: Si nos hodie diiudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel: quia in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis edificantibus, qui factus est in caput anguli. Et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri constantiam, & Ioannis, comperto quod homines essent similes, & idiotae, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Comminantur illis Pontifices denunciantes, ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu. Petrus vero & Ioannes respondentes dixerunt ad eos. Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire,

quam Deum, iudicate: non enim possumus, quae vidimus & audiimus, non loqui. Ecce lumen fidei, ecce torrentes aureos, quos de silice Dominus profert. Quid enim per aureos torrentes designatur, nisi claritas, & puritas euangelicæ doctrinae, quæ vniuersam perlustrat Ecclesiam. Audi Gregorium. Dat, inquit, pro silice torrentes aureos: quia pro robusto opere doctrinam multiplicat claræ prædicationis, vt peccator quisque conuersus, & ex infirmo fortis existere valeat, & in sua fortitudine vsque ad proferenda verba intimæ claritatis exurgat, quatenus in eo & infirmitas actionis, in qua velut terra soluitur, bene viuendi fortitudine solidetur, & rursus cum sensus ex vita trahitur, ex ipsa fortitudine torrentes aurei defluant: quia in ore beneuientium doctrinae claritas inundat. Nonne aurei torrentes sunt Petri epistolæ, fidelibus disparationis Ponti & Galaciæ cõscriptæ, quibus hæreticorum dogmata confutantur? Dominus ergo erit o Petre contra hostes tuos, quia contra te perualere non poterunt. Et argentum coaceruabitur tibi, quia omnium Theologorum Doctrina tibi deseruiet, atq. iudicio tuo erit subiecta. Super omnipotentem delicijs afflues: Quoniam in amore illius Scripturæ sacræ epulis faciaberis. In cuius nimirum verbis (vt inquit Gregor.) tot delicias inuenimus, quot ad perfectum nostrum intelligentiæ diuersitates accipimus, vt modo nuda nos pascat historia, modo sub textu littera velata medullitus nos reficiat moralis allegoria, modo ad altiora suspendat contemplatio in presentis vitæ tenebris iam de lumine aternitatis intermicans, Et post pauca, Hinc etiam in admiratione sponsæ scriptum est: Quæ est ista, quæ ascendit de deserto de delicijs affluens

Luc. 22.

Act. 15.

fluens? Quia nimirum sancta Ecclesia, nisi verborum Dei delicijs afflueret, de deserto vitæ presentis ascendere ad superiora non posset. Delicijs ergo affluit & ascendit: quia dum mysticis intelligentijs pascitur, ad superna quotidie contemplanda subleuatur. Ex his ergo scripturarum fontibus habet Petrus rem discernere, & omnia dubia in causa fidei insurgentia declarare: & in vjs eius splendet lumen. quoniam in definiendis rebus fidei errare non potest. Scriptum est enim: Ego pro te rogavi Petre, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Audi quomodo rem dubiam clauis scientiæ sibi a Domino tradita discernat, & vacillantes in fide fratres confirmet. Surrexerunt quidam de hæresi pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conueneruntque Apostoli, & seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Euangelij, & credere. Et qui nouit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis, et nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiã Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo. Ecce Petrus discernit rem, & quæstionem grauissimam in causa fidei exortam determinat, sedat populi seditionem, & in verbis eius, veritatis lumen splendet. Omnes audita Petri sententia tacent, omnes acquiescunt,

ac denique fortes & stabiles permanent in fide. Igitur Ecclesiam Catholicam, de qua supra dixerat Isaia: Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis, nunc denunciat, ciuitatem solis esse appellandam. In idem quippe reddidit ciuitas iusti, & ciuitas solis. Quis enim est iustus, quis bonus nisi solus Deus? Quis est iustus nisi sol iustitiæ Christus Deus noster? Ipse est iustus & iustificans alios, ipse est sol illuminans omnem hominem. De illo namque scriptum est: Prope est iustus meus, egressus est saluator meus. Et iterum: Facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Huius solis claritatem & lucem non viderunt illi, qui dixerunt: Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Errauerunt, quia ciuitatis esse noluerunt. Peccatorum namque conuenticula, illa præcipue quæ extra Ecclesiam fiunt, non solis, sed tenebrarum ciuitates sunt, Aegypti videlicet, & Babylonis, quam (vt inquit Augustinus) ædificat a mor sui vsque ad contemptum Dei, de quo vide cap. 13. nu. 2.

21 In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Aegypti. Hoc est, Altare in cultum idolorum extructum, in honorem Dei erit translatum, vt mœnera in illo offerant Domino Aegyptij, & titulus erit prope terminum. Vocat titulum, statuam, & figuram Domino exercituum erectam. Hæc inquit, constituent Aegyptij in loco eminenti & alto, iuxta terminum terræ suæ, vt statim omnes qui ingrediuntur Aegyptum, agnoscant terram illam non idolatriæ, sed di-

uino cultui esse dicatam. Præteries Paulus vidit Atheniensium simulacra, & inuenit aram, in qua scriptum erat: *Ignoto Deo*. Ecce inscriptio nem, ecce titulum quem super simulacra sua, & altaria habent idolatræ, & infideles. Sed Paulus Apostolus ait ad illos: *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis, Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cali, & terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus ritam, & inspirationem, & omnia*. Ac si dicat: *Non ignoto Deo, sed illi, de quo ait propheta: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum est nomen eius, titulus super aram istam inscriptus consecratur, & Deum verum, qui fecit cælum & terram, colite, & adorete*. Ne igitur prætereuntes, iuxta Aegyptios, suspicarentur, terram eorum, & altaria ignoto Deo esse dicata, *titulus Domini*, inquit, *erit iuxta terminum eius*. Hæc autem omnia plenius adimplentur nunc a fidelibus Christo regnante. Vniuersus orbis, vbi fides Euangelica annunciat, vnius Dei cultu contentus est, & vno altari, illo videlicet, de quo Paulus ait: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt*. Altare nostrum Christus est cruci affixus, ipse sacerdos, ipse sacrificium, ipse titulus & inscriptio. Audi sanctum Chrysostomum. *Pasccha nostrum*, inquit, *pro nobis immolatus est Christus, & immolatus in excelsa cruce*. *Nouum altare constitutum est, quia sacrificium nouum, atque omnibus inopinatum: nã ipse & sacrificium fuerat, & sacerdos*. *Sacrificium secundum carnem, sacerdos secundum spiritum sanctitatis*. *Idem ipse & offerebat, & offerebatur*. Offe-

rebat secundum spiritum, offerebatur secundum carnem. *Audi quemadmodum Paulus vtrumque monstrauit: Omnis, inquit, pontifex, qui de hominibus accipitur, pro hominibus statuitur. Vnde necessarium est & iustum habere aliquid, quod offerat. Vide sacramentum, Ecce ipse se offert. Et alibi ait, quia Christus semel oblatum multorum abstulit peccata, Ecce hic oblatum est, ibi se obtulit. Vide quemadmodum, & sacrificium, & sacerdos, & altare, crux fuit. Est etiam Christus Dominus in cruce eleuatus titulus Domini, quoniã (vt diximus superius c. 11. nu. 16.) titulus est propter quem peccatores veniam a Deo impetrant. Est & in signum & in testimonium Domino exercituum non solum in terra Aegypti, sed etiam in vniuerso mundo, quoniã per Iesum Christum, & hunc crucifixum misericordiam suam testimonium omnibus perhibuit, & non solum misericordiam, sed etiam potentiam, sapientiam, & iustitiam, vt dictum est cap. 19. num. 6. Velper titulum, illum intellige, quæ litteris hebraicis, græcis, & latinis posuit Pilatus supra crucem Domini. sicut Ioannes ait: *Scriptum autem & titulum Pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudeorum*.*

22. *Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos*. Clamare ad Dominum, est cum magno affectu, & vehementi spiritu orare. Vnde ad designandam efficaciam orationis Christi, ait Paulus: *Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia*. Significat etiam vindictam petere, iuxta illud, quod dixit Dominus ad Cain: *Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*.

Clamabat

Clamabat sanguis Abel ad Dominum, sed contra fratrem suum petebat vindictam. Clamat & sanguis Christi, sed petit pro peccatoribus misericordiam, reconciliationem, & gratiam, sicut Paulus ait: *Accessistis ad testamenti noui mediatorem, Iesum, & sanguinis asperisionem melius loquentem quam Abel*. Vnde Gregorius: *Sanguis, inquit, Iesu melius loquitur quam Abel, quia sanguis Abel mortem fratricidæ fratris petijt: sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetrauit*. Hinc & in persona Christi dicit Iob, cap. 16. *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces. Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat locum latendi clamor meus. Terra est peccator, cui dictum est: Terra es, & in terram ibis. Quæ scilicet terra (vt Gregorius ait) redemptoris nostri sanguinem non abscondit: quia vnusquisque peccator redemptionis suæ precium sumens, confitetur, ac laudat & quibus valet proximis innotescit. Terra etiam sanguinem eius non operuit: quia sancta Ecclesia redemptionis suæ mysterium in cunctis iam mundi partibus predicauit*. Vt ergo modo clamauerunt ad Dominum Aegyptij, & vindictam petendo, sicut dicit Cyrillus, contra tyrannidem principis tenebrarum, sub cuius imperio tenebantur captiui, & misericordiam a Deo poscendo, & gratiam, qua eorum remitterentur peccata. Et Dominus misit eis saluatorem, id est vnigenitum filium suum in lege promissum, vt eorum peccata deleteret, & propugnatorem, qui eos ab iniuria principis tenebrarum vindicaret. Hebraice vbi nos legimus *propugnatorem* habetur *Rab*, quod nomen inter alia significat doctorem, & magistrum

& designat illum, qui de se ait: *Vos Ioan. 13 vocatis me magister & Domine: & bene dicitis. Sum etenim. Et iterum: Vnus est magister vester. De quo etiam Mat. 23. tiam Deus pater inquit per prophetam: Ecce testem populis dedi eum, ducet & præceptorem gentibus. Clamabit, inquit, & mittet eis saluatorem. Expende orationis vim & efficaciam ex intimo cordis affectu procedentis, quæ proprium & vnicum filium impetrat a Deo. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis impetrabit? Vnde ad designandam efficaciam orationis, & quantam vim habeat apud Deum: Cum Moyses, & Aaron clamarent ad Dominum, & dicerent: *Domine Deus audi clamorem huius populi, & aperis eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt satiati cesset murmuratio eorum: Respondit Dominus ad Moysen: Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas*. Ac si apertius dicat: *Tantum valet deprecatio iusti assidua, tam efficax est oratio lacrymosa, vt non a me tantum, qui pater sum misericordiarum, & Deus totius consolationis, sed etiam a durissima petra, potens sit aquas educere. Quid non impetrabit a Deo assidua, & frequens oratio, quæ de saxo durissimo egredi fecit aquas largissimas? Vnde & Dominus virtutem orationis commendans ait: Si vos cum sitis mali, hoc est duri corde, & impij nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester celestis, dabit spiritum bonum petentibus se? Et iterum: Petite, & accipietis: Non limitat, nec determinat, quid petentes sint accepturi, nam etiam si petant a Deo, non dico dimidiam partem regni, sed totum regnum, imo & regnantem in eius dextera filium, accipient. Clamabunt & mis-**

ter

tes eis saluatorem. Quid autem aduentus Saluatoris in corde Aegyptiorum operatus fuerit, audiamus.

23 Et cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostijs, & muneribus. Vota vouebunt Domino, & soluent. Olim notus erat in Psal. 75. Iudaea Deus, & in Israel magnum nomen eius, sed postmodum sub Ezechia claruit etiam apud Aegyptios. Multo autem magis nunc sub Christo impletur hæc propheta, quando non in Aegypto solum, sed & in vniuerso mundo notus est Deus, iuxta illud Hierem. vaticinium: Hier. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum, usque ad maximum, ait Dominus: Et quoniam cognitio & scientia non est illa quæ inflat, sed scientia sanctorum habens coniunctam religionem, & charitatem, quæ ædificat. Subdit: Et colent eum sacrificia & munera in gratiarum actionem offerendo: Et vota, inquit, vouebunt, & soluent, Quibus verbis duo insinuat. Alterum est vota omnia adimplenda esse, & Deo reddenda, iuxta illud: Vouete, & reddite Domino Deo vestro oēs, qui in circuitu eius offertis munera. Vnde & Eccl. 5. Sapiens ait: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei in fidelis & stulta promissio, sed quodcumque voueris redde: multoque melius est non vouere, quam post vota promissa non reddere. Alterum est, speciale donum, & beneficium Dei esse, non solum votum vouere, sed etiam illud soluere & adimplere, idque

procedere ex meritis Christi, de quo dictum est: Mittet eis Saluatorem, qui liberet eos. Multis enim datur vota vouere Domino, quibus non datur illa soluere. Audi Petrum plura & magnalia Domino promittentem. Domine, inquit, tecum paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire. Et iterum; Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Et iterum: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Et rursus: Animam meam pro te ponam. Sed omnia hæc promissa, omnia vota ad vnius mulierculæ vocem simul transgressus est. Vota vouit Domino, sed non soluit, & quia non soluit: egressus foras fleuit amare. & reuersus ad Dominum, & confirmatus ab illo, dono Spiritus sancti accipit postea, ut omnia vota sua Domino redderet, cum pro Christo, & illius Ecclesia crucis patibulo affixus, animam suam posuit. Cui consonat illud, quod Iob 22. scriptum est: Si reuersus fueris ad omnipotentem adificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo, &c. Tunc super omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Regabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.

24 Et percutiet Dominus Aegyptum plaga, & sanabit eam, & reuertentur ad Dominum, & placabitur eis, & sanabit eos. Vide coherentiam textus sacri. Castigantur Aegyptij a Domino, & flagellis attriti non obmurmurant, sed conuertuntur ad eum, certi, quod filij, & dilecti corripuntur & castigantur a patre caelesti, qui flagellat omnem filium, quæ recipit. Ideo placatur Deus, & sanat eos. Scriptum est enim. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiā & ego sanabo. Et iterum: Qui sanat

Luc. 12.

Mat. 26.

Ioan. 13.

Mat. 26.

Iob 22.

Heb. 12.

Deut. 32.

Psa. 146.

con-

contritos corde, & alligat contritiones eorum. Reprobi autem percutiuntur a Deo, sed non reuertuntur ad Dominum. Imitantur enim Pharaonem, qui eo magis (ut Scriptura dicit) indurabatur, quo maioribus flagellis visitabatur a Domino. Ideo eorum plaga non sanatur, sed potius deterior efficitur, & magis incurabilis. Vide quæ circa hoc diximus capite primo, numero 23. & 24.

25 In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Aegyptum, & Aegyptius in Assyrios, & seruient Aegyptij Assur. Denunciât hæc verba pacem, & concordiam redditam sub Ezechia rege, vel potius tempore aduentus Saluatoris nostri, sicut explicat B. Cyrillus, nam antea omnia fere regna inter se mutuis bellis disidebant, neque erat facilis transitus ab vno in aliud. Post modum vero via prædicatoribus paruit Euangelij a Syria in Aegyptum, & ab Aegypto in Syriam, quoniam diuersa regna vnum facta sunt in Domino, iuxta illud, quod Paulus ait: Omnes enim filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæis neque græcis: non est seruus neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Sed perquires. Quomodo, aut quando seruiuerunt Aegyptij Assur? Ad hoc facilis est responso. Nam ut constat ex c. 8. Actuum Apostolorum, Samaria fuit ex primis ciuitatibus, quæ suscepit verbum Dei, & similiter Antiochia, quæ vrbs est Syriæ. Propter quod cognominati sunt primum Antiochiæ discipuli Christiani, ut habetur A-

Gal. 3.

Actuum 11. Et exinde Euangelium diuulgatum est in Aegyptum, & in alias regiones, & ita factum est, ut Aegyptij Assyrijs deseruient, seruitute spirituali, quæ vera libertas est, captiuantes intellectum in obsequium fidei, & præceptis euangelicis obtemperantes, atque vnanimiter collentes Dominum. Vide quæ de vnitate & concordia, quam seruant inter se conuerſi ad Christum diximus cap. 2. nu. 13. & 14. & cap. 11. num. 11. 12. & 13.

26 In die illa erit Israel tertius Aegypto, & Assyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum. dicens: Benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum mearum Assyrio: hæreditas autem mea Israel. Prophetia est hæc, ut notauit sanctus Cyrillus, eius, quod legitur in Euangelio. Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Primus fuerat in fide, & cultu vnius Dei populus Israel, propter quod primo generi nomine honorabatur a Deo. Ait enim: Filius meus primogenitus Israel. Sed quoniam creatori suo ingratus extitit, & filium eius vni-genitum recipere noluit, factus est nouissimus: & qui primum locum tenere debuerat, sortitur tertium & vltimum inter Aegyptios, & Assyrios. Primo namque benedicuntur a Domino Aegyptij, secundo Assyrij, tertio hereditas Dei Israel, iuxta quod, & Paulus ait: Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc: ut nō sitis vobis ipsis sapientes, quia cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ecce primo intrat plenitudo gentium, & post modum fit saluus populus Israel: & qui antea non populus Dei ab omnibus dice-

Mat. 20.
Rom. 11.

dicebatur, nunc pro populo habetur, & dicitur opus manuum Dei, atque Israeli præfertur, de quo vide cap. 1. num. 29. & cap. 9. num. 8. Hinc est illud: *Repleti prius pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est. Quid enim designat quæ multos habebat filios infirmata est, donec sterilis peperit plurimos, nisi (quod Paulus ait) Cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret? Audi B. Gregor. Qui fuerunt inquit, qui fuerunt prius repleti, nisi qui cognitionem Dei, ante quam ceteri populi habuerunt? Qui ergo repleti prius, intelligendi sunt alij, quam Iudæi, qui in fide conditoris fere ab ipso fuerunt principio mundi eruditi? Ipsi quidem pro panibus se locauerunt. Quid enim panes hoc loco significant, nisi mysteria diuinæ incarnationis? Locus autem inueniendorum panum sacra est Scriptura. Vnde & panis qui de celo descendit, ad inueniendum se, ignorantibus dicit: *Scrutamini Scripturas, quia ipsæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Pro panibus ergo se locauerunt, quia omnes Scripturas acceperunt, ut in eis sacramenta diuinæ incarnationis inuenire debuissent: sed cum panis venit, synagoga, quæ se pro pane locauerat, locum reliquit, in quo inuenire panem debuit, quem quasiuit. Scripturas quidem (ut dixi) ad cognoscendum redemptorem habuit, sed qui secundum Scripturas venerat, venientem confutauit. Famelici ergo saturati sunt: quia qui crediderunt de gentibus, dum mysteria diuinæ incarnationis veneranter accipiunt, caelestem cibum habent, ad internæ delectationis usum. Famelici quidem dicti sunt: quia ante aduentum redemptoris infelicitatis fame*

proiecti, spiritualis refectiois cibum nullum habuerunt. Vel certe famelici dicuntur: quia spiritualis cibi dulcedinem, cum magna auiditate suscipiunt. Ecce synagoga, quæ multos habebat filios infirmatur, gentilitas autem, quæ sterilis erat, plurimos Deo parit filios, & primum locum obtinet apud eum. In cuius signum cum Ioseph attulisset Manassen & Ephraim ante conspectum patris sui Iacob, ut benediceret eos, & constituisset Manassen ad dexteram Iacob, eo quod esset maior natu, & Ephraim ad sinistram: Pater tamen non sine dispensatione diuina, *Extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim minoris fratris: sinistram autem super caput Manassen, qui maior natu erat, commutans manus.* Benedixit Iacob filiis Ioseph & ait: *Deus, in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham, & Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in presentem diem: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis: & inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac, & crescant in multitudinem super terram. Videns autem Ioseph, quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, grauius accepit: & apprehensam manum patris leuare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manasse. Dixitque ad patrem: Non ita conuenit, pater: quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius. Qui renuens, ait: Scio fili mi, scio: & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur: sed frater eius minor, maior erit illo: & semen illius crescat in gentes. Benedixitque eis in tempore illo dicens: *In te benedicetur Israel, atque dicetur: faciat**

Gen. 48.

Mat. 8.

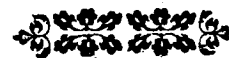
faciat tibi Deus, sicut Ephraim, & sicut Manasse; constituitque Ephraim ante Manassen. Expende consonantiam scripturarum. Vterque filius benedicitur a Iacob, Ephraim & Manasse, sed minor præfertur maiori, & commutans pater manus suas, dexteram super caput Ephraim fratris minoris, sinistram autem super caput Manasse, qui natu maior erat, diuina inspiratione posuit, significans id ipsum, quod in presenti vaticinatur propheta. Denūciat enim Aegyptios, & Assyrios a Domino exercituum benedicendos fore, qui natu minores erant, & similiter populum Israel, qui primogenitus erat, & maior. Sed commutatur manus, & frater minor, hoc est populus gentilicus per Ephraim mystice præfiguratus, primū in benedictione Dei locū fortitur, & populus Israel, quem Manasses designabat, est tertius Aegyptio, & Assyrio, & in loco ultimo collocatur. Iuxta quod, & Saluator ad hereditatem suam, & populum natu maiorem, loquens ait: *Dico autem vobis, quia multi ab Oriente, & Occidente veniēt,*

& recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, in regnum calorum: filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Et iterum. Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedēt vos in regnum Dei. Ac si dicat, erunt primi, qui antea erant nouissimi, & frater minor benedictionem consequetur maioris.

27 Denique obserua, quod cum prius dixisset: *& seruient Aegyptij & Assur, nunc Aegyptios, & Assyrios inter se conferens Aegyptium præfert Assyrio, & in loco primo constituit: ut scias quoniam qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui maior est minorem se debet reputare, & libenter alijs deseruire, iuxta illud Domini præceptum: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister; & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus; sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: & dare animam suam, redemptionem pro multis.*

Mat. 21.

Mat. 20.

C A P V T X X.

IN anno, quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaia filij Amos, dicens: 3 Vade, & solue sacco de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. 4 Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulauit seruus meus Isaia nudus, & discalceatus, trium annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam, sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiae, iuuenum & senum, nudam & discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti. 5 Et timebunt, & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. Et dicit habitator insulae huius in die illa:

Ecce haec erat spes nostra,
ad quos confugimus in
auxilium, vt liberarent nos a
facie
re-
gis Assyriorum: & quo modo
effugere poterimus
nos?

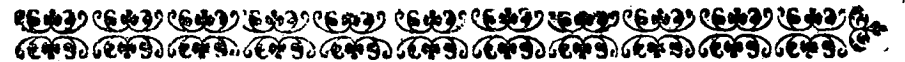

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

INSTANTIVM in duobus capitulis precedentibus, verbis denunciauerat Isaia Aethiopum, & Aegyptiorum ruinam; iam in hoc capite factis eandem annunciat vadens nudus, & discalceatus ex mandato Domini per ciuitatem. vt in se ostenderet, qualis futura esset populi ignominia. Circa quod primo describitur mandatum Domini praecipientis prophetae, vt nudus, & discalceatus, per ciuitatem discurrens, eius excidium denunciaret, de quo in principio capitis. Secundo, quid Dominus hac propheta ignominia designare voluit, explicatur, ab illo versiculo: Sicut ambulauit seruus meus Isaia nudus, &c. vsque ad finem capitis.

COMMENTARIUM.

IN anno, quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam, in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaia filij Amos, dicens: Repetit Isaia in hac prophetia ea, quae superiori capite contra Aegyptios fuerat denunciatus, addens Aethiopes, qui sub Aegypto sunt, cum Aegyptiis in captiuitatem ducendos fore. Et, vt maior fides huic prophetiae adhibeatur, diligenter indicat tempus, quo illam sibi Dominus locutus est: propter hoc enim notatur a prophetis multoties temporis circumstantia, vt diximus cap. 6. num. 1. Tempus autem in quo Isaia reuelata est a Domino haec prophetia, fuit annus, quo Sennacherib rex Assyriorum, qui in praesenti dicitur Sargon, ducem suum Tharthan mi-

H h 2. sic

fit ad obsidendum Azotum, quæ vna est ex præcipuis ciuitatibus Palæstinarum. Obsedit autem illam ante annos tres obsidionis Hierosolymitanæ. In manu Isaiæ, idest, per ipsum Isaiam, tamquam per organum, & dispensatorem ministeriorum Dei, & est phrasis hebræa, vt si quis vellet thesaurum dispensare per alium, diceretur id facere in manu illius.

3 Vade, & solue sacco de lumbis tuis, & calcamenta tolle de pedibus tuis. Vt aduertimus in præfatione huius libri, pagina quarta, numero quinto, non solum verbis, sed etiã factis multoties vaticinantur propheta. Nam facta maiorem vim ad persuadendum habent, & commouendos animos, quam verba: Solue inquit, sacco de lumbis tuis. Considera habitum prophetæ. Non enim vestitus erat mollibus, aut sericis, aut veste præciosa, sed sacco aspero, & vili, ac vestimento pœnitentiæ: consuetum namque erat inter prophetas talibus vti vestimentis.

4. Reg. 1. Helias Zona pellicea accinctus erat. Ioannes Baptista indumentum ex pilis camelorum contextum portabat. Sanctus Paulus ad Hebræos

Heb. 11. de alijs dixit: Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. Melota (inquit S.

5. Tho. ad Thomas) est vestis facta de pilis camelorum, vt quidam dicunt. Vel melius, quod taxus habet pellem hirsutam, de qua fit vestis, quæ dicitur Melota. Pellis caprina cum hoc, quod est hirsuta, est etiam vilis. Et ita dicitur de Elia 4. Reg. 1. quod erat vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Et de talibus vestibus dicit August. in lib. de sermone Domini, quod potest esse in tali veste intentio mala, si quis vtatur ad vanam gloriam: bo-

na autem, si ad contemptum mundi, & macerationem carnis. Præcipue autem, qui profitentur statum pœnitentiæ, debent ostendere signa professionis. Et ideo licet eis vti talibus vestibus, non tamen ad ostentationem, & sic vtentur propheta. Talibus ergo prophetæ, & viri sancti vestibus induuntur, quæ ad tegendam carnem & simul lasciuiam eius edomandam sunt aptiores. Vnde Chrysostomus de vestimentis Ioannis Baptistæ loquens, ait: Non de lana cameli habuit vestimentum, ne ipsa mollicies vestimenti delicata faceret membra, sed de asperis setis cameli, vt ipsa asperitas ad virtutem patientiæ animum exerceret. Nã omne vestimentum ad tres pertinet causas, aut ad speciem visionis, & vanam gloriam, aut ad delectationem corporis, aut ad tegumentum nuditatis. Ad speciem visionis habere vestimentum seruis Dei non conuenit, similiter ad delectationem corporis Deo seruentibus non est aptum, sed tantum ad tegumentum nuditatis. Talia contulit Dominus primis parentibus indumenta, tunicis pelliceis induendo, quibus eorum nuditas tegetur, non excitaretur delicia, vt & ipse habitus exterior corporis de interiori virtute, & pœnitentia loqueretur. Vide quæ contra superfluum ornatum diximus cap. 3. nu. 27. 28. 29. 30.

4 Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. De promptissima Isaiæ obedientia plura diximus supra cap. 6. num. 30. & 31. In præfatione autem solum est obseruandũ, quod non in visione prophetica tantum, vt dixerunt quidam, sed re vera nudus, & discalceatus ambulauit Isaias, vt facto illo captiuitatem, & opprobrium Aegypti designaret. Consonat magis hæc explicatio, cũ contextu huius capitis: subditur enim:

enim; Sicut ambulauit seruus meus. Isaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum, &c. idest, ita ambulabunt pueri Iudæorum nudi, & virgines, & senes in captiuitatem ducti, sicut re vera ambulauit Isaias. Vnde Hieronymus ait: Potuit quidem hoc sermone exprimere, sed exemplo acerbare maluit, vt species ipsa plus incuteret horrore, & quod in propheta corpore auersabantur, in se pertimescerent. Hinc collige, multoties sanctos, & innocentes inter peccatores puniri a Deo, vt eorum calamitatem, humilitatem, & patientiam videntes resipiscant, & ad cor redeant. Isaias nudus, & discalceatus, Christum Dominum designat; sicut enim propheta quamuis non peccasset, factus est contemptibilis in derisum, atque in opprobrium tota die, vt aliorum designaret ignominiam, & peccatores ad Deum reuocaret: ita & innocens Christus pro nobis factus maledictum, nudus pendens in cruce, humiliatus est propter iniquitates nostras, vt illum cernentes, nuditatem, & ignominiam nostrã agnoscamus, vt pote qui descendentes ab Hierusalem in Hiericho incidimus in latrones, & innocentiam, atque pœnitentiæ vestibus, quibus nostrorum peccatorum ignominia cõtegi posset, spoliati sumus.

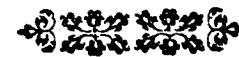
5 Et timebunt, & confundentur ab

Hier. epi. 36. ad Sabini Epif. lib. 6.

Chry. ho. 3. imperf. in Matth. 10. 1.

Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua, &c. Destruitur Aegyptus, desolatur a Domino Aethiopia, vt spes, & confidentia, quam in illis constituerunt filij Israel simul pereat: & discant, baculum arundineum contractum videntes in solo Deo confidere, & non in principibus, in filijs hominum, in quibus nõ est salus. Scriptum est enim. Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a Domino recedit cor eius; erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum: sed habitabit in siccitate in deserto, in terra saluginis, & inhabitabili. Sicut enim myrica in deserto existens non est stabilis, neque firma, sed a quolibet vento agitur, & mouetur huc, atque illuc, donec tandem eradicatur de terra, & a vento rapitur, & projicitur longe: ita constituentes in homine spem suam, & a Deo recedentes, stare non poterunt, neque immobiles permanere, sed tandem ab hostibus suis, tanquam a vento valido exterminantur, & suis malis edocti, atque experientia ipsa cognoscunt, vanam fuisse omnino eorum spem. Vnde & subditur. Et dicit habitator insulae huius in die illa, Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt liberarent nos a facie regis Assyrionum: quomodo effugere poterimus nos?

Hier. 17.

CAPVT XXI.

QUONIAM NVS deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. 3 Visio dura nunciata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat. 4 Ascende Aelam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare feci. 5 Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis: corruui cum audirem, conturbatus sum cum viderem. Emarcuit cor meum, tenebrae stupefecerunt me: Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. 6 Pone mensam, contemplare in specula comedentes & bibentes: surgite principes, arripite clypeum. 7 Hæc enim dixit mihi Dominus: Vade, & pone speculatorem: & quodcumque viderit, annunciet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli: & contemplatus est diligenter multo intuitu. 8 Et clamauit leo: 9. 10 Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans 11 totis noctibus. Ecce iste venit ascensor vir bigæ equitum, & respondit, & dixit: Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. Tritura mea, & filij aræ meæ, quæ audiui a Domino exercituum Deo Israel, annunciaui vobis. 12 Onus Duma ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos: 13 Venit mane & nox: si quæritis, quærite: conuertimini, venite. 14 Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Aultri, cum panibus occurrere fugienti. 15 A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladij imminentis, a facie arcus extenti, a facie grauis prælij: 16 quoniam hæc dicit Dominus ad me: Adhuc in vno anno, quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquæ numeri sagittariorum fortium de filijs Cedar imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.

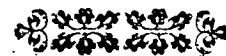
SVMMA

SVMMA CAPITIS.

ITERVM reuertitur Isaias in hoc capite ad prophetandum contra Babylonem, cuius excidium prædixerat supra cap. 13. & 14. & primo explicat, qui nam futuri sint illi, per quos tam superba ciuitas a Domino erat humilianda, atque illos esse Medos, & Persas: de quo in principio capitis. Secundo, prædicit, non qualemcumque futuram esse Babylonis ruinam, sed maxime dolendam: de quo agit ab illo versiculo: Propterea repleti sunt lumbi mei dolore. Tertio se esse fidelem speculatorem affirmat, qui omnia, quæ vidit contra Babylonem, absque trepidatione vlla manifestat: de quo ab illo versiculo: Et clamauit leo, &c. Deinde in residuo huius capitis, inuehitur contra Idumeos, quibus eminentem captiuitatem denunciat ab illo versiculo: Onus Duma, &c. Ac denique ad prophetandum contra Arabes se conuertit, ab illo versiculo: Onus in Arabia, &c. vsque ad finem capitis; causamque excidij eorum esse asserit, quia nullam misericordiam exhibuerunt Iudæis, cum a facie vastatoris confugerent ad illos, sicut dictum est cap. 15. de Moabitibus.

COMMENTARIVM.

QUONIAM NVS deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Vocat desertum maris, ciuitatem Babylonis, ob in comparabilem sæuitiam, quam

exercuit in Iudæos, & tempestuosissimum impetum, quo ciuitatem sanctam Hierusalem subuertere voluit, eam vndeque circumstans; & aduersus illam fluctus eleuans, sicut mare aduersus insulam. Vt dictum est capite 7. num. 4. aut vero propter superbiam, & inflatum animum, & inquietum, atque bellicosum

Isai. 57.

cosum, quod mare designat, iuxta illud, quod dicitur infra: *Impii autem, quasi mare feruens; quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum.* Contra Babylonios igitur denunciatur tempestas ab Aphrico ventura, hoc est excidium illius ciuitatis faciendum per exercitum regis Medorum, & Persarum. Expende qualiter iuxta mensuram delicti, sit & plagarum modus, quæ superuenerunt Babylo nijs. Illi crudeles fuerunt, & impij aduersus eos, quos expugnabant: expugnabuntur ergo, & ipsi ab hostibus non minus crudelibus. Illi se Iudæis exhibuerunt, tanquam seuum mare, & tempestuosum: erit ergo exercitus Cyri ex Medis collectus, & Persis, quasi tempestas turbinis venientis ab Aphrico, idest per ventum Aphricum excitata, qui periculosissimas tempestates causare consuevit in mari, adeo vt fluctus fluctibus conquassentur. Nec solū ab Aphrico denunciatur ventura tempestas, sed etiam de deserto, & de terra horribili, quoniā ex eiusmodi locis asperiores solent venti excitari. Quid autem Babylon mystice designat, explicatum est c. 13. nu. 2. Vel secundum Hieronymum turbines, atque tempestates de terra deserta, & horribili venientes designant persecutiones excitas per homines crudeles, & peccatores, quos Deus deserit, ac subinde nihil boni habitat in eis. Vnde, & subditur.

3 *Viso dura nunciata est mihi: qui incredulus est, infideliter agit: & qui depopulator est, vastat.* Visionem vocat prophetiam sibi reuelatam, ob maximam illius certitudinem, vt explicatum est cap. 1. num. 3. Duram, quia non læta, sed aduersa de-

nunciat: Duram Babylo ni, quæ dura seruitute oppresserat alios, tanquam depopulator. Vnde non mirum, quod in manus incidat increduli, infideliter agentis, & depopulantis. Babylon sine misericordia, alios oppressit: omnis misericordiæ inexpertem inueniet inimicum. Babylon cupiditate dominandi multos debellauit. Debellabitur, & ipsa a præuaricatore Cyro, qui dominandi gratia potius, quam amore iustitiæ ciuitatem illam subiugauit. Vnde & subditur.

4 *Ascende Aelam, obside Medorum omnem gemitum eius cessare feci.* Exponit quis nam sit ille deuastator Babylo nis, videlicet Aelamita, Medici, & Persæ. Est autem verbum illud *ascende*, vox Dei imperantis, vt illi populi ascendant, & expugnent Babylo nem. Ex quo poteris colligere Dei voluntate & ordinatione malis accidere mala pœnæ, iuxta illud, quod scriptum est: *Non est malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus: illa autem verba: omnem gemitum eius, &c.* sic sunt accipienda, vt designent crudelitatem, & immisericordiam Medorum, & Persarum, qui nulla cōmiseratione mouebuntur super Babylo nios, neque ingemiscunt, sed porius gaudebunt in eorum interitu, ac subinde nulli parcent. Simile quid præcipitur Hierem. 50. *Venite, inquit, ad eam, ab extremis finibus, aperite, vt exeant, qui conculcent eam: Tollite de via lapides, & redigite in acervos, & interficite eam: nec sit quidquam reliquum. Dissipate vniuersos fortes eius, descendant in occisionem. Et infra: Consistite aduersus eum per gyrum, & nullus euadat: reddite ei secundum opus suū: iuxta omnia quæ fecit, facite illi.* Et rursus: *Nolite parcere inuenibus eius,* Hier. 51. inter-

interficite omnem militiam eius. Secundo possunt sic intelligi, vt referantur ad illos, quos rex Babylo nis captiuos tenebat. Sed in illius interitu afflictio illorum cessauit, & gemitus, vt dictum est cap. 14. numero 6. & 7.

5 *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me, sicut angustia parturientis: corruui cum audirem, conturbatus sum, cum viderem.* Verba ista iam explicata sunt cap. 14. nu. 7. & 8. Sed ad maiorem illorum elucidationem obseruandum est, posse accipi, quasi dicta a propheta in persona Balthassaris regis Babylo nis. Rex iste sacrilegus, vt refertur

Dan. 5.

Dan. 5. fecit grande conuiuium optimatibus suis mille, & iam temulentus præcepit, vt afferrentur vasa aurea, & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius de templo, quod fuit in Hierusalem: & biberunt in eis rex, & optimates eius, vxoresque eius, & concubinæ illius prophanantes sacra, & collaudantes idola. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulae regis, & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Erat autem Scriptura, quæ digesta est: *Mane, Tehel, Phares. Tunc* (inquit Daniel) *facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum: & compages renū eius soluebantur, & genua eius ad se inuicē collidebantur. Exclamauit itaque rex fortiter, &c.* Igitur propheta representat clamantem regem, & eiulantem: *O dolorem lumborum, o torriones, o cordis ammissionem, o terrorem, & tremorem, heu me, heu Babylo dilecta mea: quomodo facta es mihi in stuporem? Nunquam tale: quid tibi auenturum esse mihi*

vnquam venit in mentem; quomodo factum est hoc miraculum? Et appellat miraculū rem insolitam, & stupore dignam, eo quod miraculum raro fieri consuevit.

6 *Pone mensam, contemplare in specula comedentes, & bibentes: surgite principes, arripite clypeum.* Hæc etiam verba irrisorie, & quasi per ironiam dicuntur regi Babylo nis a propheta. Ac si illi insultans diceret: *Inuita, inuita, o rex sacrilege, inuita principes, fac superbū, & grande conuiuū optimatibus tuis, adorna sacris vasis mensam tuam, contemplare in specula candelabra aurea, & preciosa ornamenta candelabuli: cito enim condignum præmiū sacrilegii tui recipies. Videbis inter epulas iudicium contra te in pariete conscriptum. Contempleris illud, & quæres magos, & aruspices, & cum interpretatione verborum Domini audieris, exclamabis, & dices: Surgite principes, surgite de mensa, arripite clypeum, vt occurramus hostibus. Sed nihil id profuit iniquo regi, quoniā, vt inquit Daniel, eadem nocte interfectus est. Continget impijs in iudicio id, quod regi Babylo nis accidit: sicut enim rex ille suam damnationem, & ruinam vidit, cum epularetur, & biberet cū optimatibus suis, & effugere non potuit: sic etiā impijs repentinus superueniet interitus. Vnde, & Dominus clementer nos admonet, dicens: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit, & aduentus filij hominis: sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec uenit diluuium, & tulit omnes: ita erit, & aduentus filij hominis. Vnde, & Apo-**

Ibess. 5. stulus ait: *Quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Ponit autem exemplum dolorem in vtero habentis, vt reproborum notet malitiam, & ingratitude, atque ipsos magis, ac magis confundat. Cum enim bona facere, sæpe conceperint, lumine rationis dictante, aut etiam Spiritu sancto misericorditer inspirante, de quo dictum est:*

Isai. 26. *A facie tua Domine concepimus. nūquam tamen peruenerunt ad partum, opere, quæ conceperant, adimplentes, sed sicut dicitur infra: Ve-*

Isai. 37. *nerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi: ideo dolores parturientis eos affligent in æternum. Caue igitur, o homo, ne sedentem in mensa, inter æpulas, & delicias, te dies Domini cōprehendat. Sunt enim carnis deliciæ arma diaboli, custodientis atrium suum, vt oppressos crapula, & ebrietate perdat in æternum; nec ignorat, quoniam ciuitas magna Ninie cilicio, & ieiunio excidium a Deo comminatum euasit. Propterea, & Domi-*

Luc. 21. *nus ait: Attendite autem vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate, itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt; & stare ante filium hominis.*

7. *Hæc enim dixit mihi Dominus: Vade, & pone speculatorem, & quodcumque viderit, annunciet. Mandat Dominus, vt propheta ipse de speculatore, prouideat, qui Babylonij, quid futurum sit, denunciet, insinuans*

hoc esse munus prophetæ, & pastoris, hoc eius officium, stare super speculam, & diligentissime omnia mala, quæ imminent populo considerare, auertere peccatores a via sua mala, & iustos in bono consolidare. Vnde & Dominus ad Ezechielem, ait: *Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris: non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt aueratur a via sua impia, & irruat, ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Exequitur ergo Isaias mandatum Domini: *Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli: & contēplatus est diligenter multo intuitu. Per currum duorum equitum intelligit regē Dariū, qui duobus regnis præerat, vtrumque sub eadem corona subiectum habens, videlicet regnū Medorum designatum per camelū, eo quod Medi nobiliores erant, & regnū Persarum, qui ob ignobilitatem, per asinum designantur. Hūc ergo regem aduenientem cōtra Babylonem vidit propheta de longe, spiritu prophetico, & considerabat diligenter euentum rei, & quid visio designaret.*

8 *Et clamauit leo: super speculā Domini ego sum; stans iugiter per diē, & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Leonem seipsum vocat Isaias: quia intrepide, quæ vidit aduersus Babylonem nunciauit. Talis enim debet esse speculator super gregem Domini constitutus, qui, nec timore mundano, nec spe sinistra taceat, & ea, quæ Dominus præcepit, annunciare ommittat, sed ad instar leonis rugiat: de quō plura diximus supra capite primo,*

nume-

numero sexagesimo sexto. Dicitur etiam leo; quia non læta, sed aduersa, & terribilia nunciauit Babylonij, in quo eius constantia, & prompta obedientia designatur. Qui enim mente promptissima supra se obtulerat. discrimini propter Deū: *Isai. 6.* *Ecce ego, inquit, mitte me, ipse nunc missus vadit, & annunciat superbis, & incredulis omnia, quæcūque vidit in specula, & ex illa rugit, & sicut leo vociferatur, & clamat. Ecce, iste venit ascensor vir bigæ equitū, & respondit, & dixit: Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. Ecce venit rex Darius, duorū populorum munitus exercitu, Medorum, videlicet, & Persarum, qui regi tāquam iumenta, absque vlla resistentia obedient, & ad portanda onera fortissimi sunt, & potentes. Clamo, & non est qui respōdeat: Dixit ergo speculator. *En cecidit, cecidit Babylon tritura mea, & filij areæ meæ, quæ audiui a Domino exercituum Deo Israel annunciaui vobis. Trituram vocat Babylonem, quoniam illam trituraturus erat Dominus exercitu Medorum, & Persarum, qui superbiam illius ciuitatis humiliauerunt, & conuerterunt illius potentiam in fauillam æstiuæ areæ, comminantes principes, & pauperes opprimentes. Vnde Hieremias eadem vitur meta-**

Hier. 51

phora, cum ait: Filia Babylonis quasi areæ, tempus triturae eius: adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius. Et iterum: Mittam in Babylonem ventilatores, & ventilabunt eam, & demolientur terram eius. Filia areæ idem est, quod tritura, vel frumentum, aut stipula, quæ ex tritura relinquuntur. Sic ergo a Medis, & Persis Babylonij conculcabuntur, & comminuentur, sicut solent segetes

in area a plauastro, & bestijs triturari. Vide multa alia, quæ contra Babylonem dicuntur Hieremiæ 50. & 51. & Apocalipsis 18. Et ea, quæ supra diximus cap. 14. & 15. hæc quantum ad litteram.

9 *Super speculā Domini ego sum, Expositio stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ut autem hæc verba ad mores referamus, obseruandum est, quod in illis forma traditur superioribus, prælatis, & pastoribus Ecclesiæ, atque omnibus, qui in alto, & eminenti loco sunt constituti, iuxta quam omnes suas actiones disponente debeant. Primo enim oportet, quod pastor supra gregem suum vigilet, & speculetur damna, quæ iminent ouibus: idque multo intuitu atque attentissima consideratione, & circumspectione, vt pericula caueat, & gregem ad caelestia pascua per mare huius sæculi tendentem sollicitè gubernet. Vnde, & Gregorius ait: *Qui regendam nauem suscipit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius littus relinquit, vt ali quando futuras procellas ex signo prouideat, aliquando venientes, aut directo clauo, si parua sunt superet, aut si vehementer intumescunt, dato in obliquum latere irruentes declinet, & sæpe solus vigilat, cum cuncti illi, quibus nulla nauis cura commissa est, quiescāt. Hinc & ad quandam speculatorem dicitur: *Super montem excelsum ascende Isai. 40.* tu, qui euangelizas Sion, vt videlicet, ad excelsa conscendens, & eorū, qui sibi commissi sunt opera transcendens, subditorum vitam tanto subtilius videat, quanto ad terrena minus anhelat. Hinc, & in canticis canticorumū nasus Ecclesiæ turri Libani cōparatur. *Nasus tuus, inquit, sicut turris Libani. Quia Ecclesiæ pastores, & doctores***

stans

moralis.

Conditio
nes past.

Greg. lib.
6. epistol.
epist. 169.
ad Ciriacū
Episc.
Constan.

doctores imminetia pericula, & bellum, quod excitant aduersarij, procul odorari debent, & gregem sibi commissum defendere. Per nasum (inquit Origenes) semper odores, fatoresque discernimus: unde per nasum speculatorum discretio designatur. Qui nimirum nasus, & sicut turris esse, & Libani dicitur; quia prepositorum discretio, & munita semper esse debet ex circumspeditione, & in altitudine vite consistere, id est in valle infirmi operis non iacere. Secundo, debet iugiter per diem custodiae gregis incubere, atque in illius defensione se occupare, ut diximus latius cap. 16. num. 6. Tertio oportet maxime cauere, ne dum saluti spirituali aliorum intendit, custodiae animae suae obliuiscatur. Alias similis erit illis, de quibus canticorum primo scriptum est: *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.* Vineam est Ecclesia; de qua supra dictum est: *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.* Viri iusti sunt palmites, Christus Dominus vitis, & pater eius agricola est. Vineam in fide plantata, in charitate radicata & fundata, defossa sarculo disciplinae, stercoreta poenitentium lacrymis, irrigata praedicationum verbis, & sanguine agni immaculati. Quid nisi super hanc vineam plures constituantur custodes, qui eam feruent, & a deuastratoribus defendant? *Super muros tuos Hierusalē* (ait Dominus) *constitui custodes, tota die, & nocte non tacebunt, stantes videlicet, super speculam Domini iugiter per diem, sed non omnes sunt stantes super custodiam suam totis noctibus. Etenim custodientes alios, animam suam perdunt, & detrimentum sui faciunt. Stant super speculam Domini iugiter per diem, sed non vigi-*

lant super custodiam suam, non dicam totis noctibus, sed nec vna quidem. *Vineam meam non custodiui.* Ego (inquit Bernardus) loci huius occasione me ipsum reprehendere soleo, quod animarum susceperim curam, qui meam non sufficerem custodire, vineas animas interpretans. Et post pauca: *Quibus ergo lacrymis rigabo sterilitatem vineae meae? Omnes palmites eius aruerunt praepropterea. Iacent sine fructu, eo quod non habeant humorem. Iesu bone, quos fasciculos sarmentorum ex iis in tuo quotidie sacrificio vestio contriti cordis mei te teste absomit? Sit obsecro sacrificium tibi spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum. Deus ne despicias.*

10 Hinc & Gregorius ait: *Vinea nostra actiones sunt, quas vsu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, nostram vineam minime custodimus; quia dum extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis nostrae negligimus.* Hinc, & Paulus ait: *Si quis domui suae praesse nescit, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit?* Ac si apertius dicat: *Qui de vinea sua nihil curat, quomodo illi committeri poterit aliarum custodia? Et obserua dispositionem corporis, quam propheta super speculam Domini constitutus habeat die ac nocte.* *Stans, inquit, ego sum, non sedens, non humi iacens, neque delicijs corporis indulgens, sed erectus, & erectus, & ad omnia munerata mea exequenda accinctus, & praeparatus, laborans, & vigilans, & de commissa custodia sollicitus. Tales enim decet esse pastores gregis Domini, tales & speculatores, & custodes murorum. Unde priusquam Ezechiel ad praedicationis officium mitteretur, & pastoris susciperet curam, dictum est illi: *Fili homo,**

Bern. ser
Cant.
27. super

Greg. ho.
17. in Eui
gelia.

1. Tim. 3

Ezech. 2

minis sta super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est, inquit, in me spiritus, postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos: & audiui loquentem ad me, & dicentem: *Fili hominis, mitto te ad filios Israel, ad gentes apostatras, quae recesserunt a me.* Quem locum explicans beatus Gregorius, ait: *Iacenti propheta dicitur, ut surgat: stanti autem praecipitur, ut ad praedicationem proficisci debeat. Adhuc enim nobis in infirmitatis confusione iacentibus praebere non debet auctoritas praedicationis. Sed cum iam in bono opere surgimus, cum iam recti stare caeperimus; dignum est, ut ad luerandos alios in praedicationem mitti debeamus. Cadens propheta iam monitionis verbum suscipit, ut surgat: surgens autem praecipitur, ut praedicaret. Surgere ad fortiora iubemur, & cum iam in bonorum operum soliditate persistimus, necesse est, ut unde nosmetipsos correximus, inde iam praedicantes, & alios leuemus. Iacenti ergo non praecipitur, ut ad praedicationem pergat, ne infirmus quisque hoc, quod verbo edificare potest, opere destruat. Non ergo decet pastorem dormire, & latcuire in stratis sericis, aut lectulis eburneis, sed vigilare, & sollicitum esse, sicut Iacob, qui nulli parcebat incommodo, nec delicijs indulgebat. *Viginti annis, inquit, fui tecum, oves tuae, & caprae steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam, quidquid furto peribat a me exigebas, die, nocteque astu vrebar, & gelus fugiebat, que somnus ab oculis meis.* Vidisti (inquit Chrysostomus) pastoris vigilantiam, vidisti intentum studium. Quales excusationem habebunt hi, quibus rationales greges crediti sunt, & magna praeserunt negligentiam, & quotidie,*

Greg. ho.
9. in Ezech.

Gen. 31.

Chry. ho.
57. in Ge-
nes. to. 1.

iuxta prophetam, pecudes alias maculat, alias a bestijs captas contemnunt, alias vero ab alijs raptas reducere non curant, tametsi minor sit labor, & cura facilis? *Quis nunc dicere potest, factus sum die adustus astu, & gelu nocte, & discedebat somnus ab oculis meis? Quis est, qui propter eos, quos pascit tot ferat labores, & pericula? Et quis nostrum praestat tantam sollicitudinem pro ouibus Christi, quantam praestitit Iacob erga greges Laban?*

11 Denique obseruandum est in propheta aptissimam temporis distributionem. Stat iugiter per diem super speculam Domini, sed iugiter totis noctibus stat super custodiam suam, ut pastores doceat, & praelatos Ecclesiae, tota die causis pauperum, & pastoralis curae esse incumbendum: nocturnum vero tempus, quod orationi, & contemplationi est aptissimum, custodiae animae super deputandum fore, iuxta quod scriptum est: *In die mandauit Dominus. Psal. 41. misericordiam suam, & nocte cantabit eius.* Vel stare die, ac nocte, est: quo animo in prosperis, & in aduersis gregem Dominicum gubernare: Sicut supremus ille pastor, qui posuit animam suam pro ouibus suis, & pro suo grege mori dignatus est. Sunt enim nonnulli, qui cum prospere omnia illis eueniunt, cum nullus est aduersarius, pascunt oves suas, & caetera pastoris boni officia exhibent; at quando, vel paruū timetur periculum, cum viderint lupum venientē, statim velut mercenarij fugiunt, & lupus rapit, & dispergit oves.

12 Onus Dum ad me clamat ex Seir: *Custos, quid de nocte? Custos, quid de nocte? Dixit custos: Venit mane, & nox: si quaeritis, quaerite conuertimini, venite.* Difficilis est huius pro-

Orig. ho.
11. in Eze-
chielem.

Cant. 1.

Isai. 5.

Isai. 62.

prophetiæ sensus, & variæ a docto-
ribus exponitur, quamuis omnes
conueniant eõtra Idumeam loqui;
vt dictum est in summa huius capi-
tis. Quidam sic ordinant litteram,
Ad me clamat, scilicet spiritus pro-
pheticus, & denunciatur vnde pericu-
lum imminet Idumeis, videlicet,
ex Seir. Inde quippe venturi sunt
destructores eius. Et, vt explicet
quam magnum futurum sit hoc pe-
riculum, subiungit. *Custos, quid de
nocte?* Insinuans tantam esse turba-
tionem Idumeorum, tãtum eorum
periculum, vt præ timore surgen-
tes nocte clament, & quærant a cu-
stodibus ciuitatis, Custodes, custo-
des, quid de nocte? Quæ nam hora
noctis est? Quis tumultus, quales
aduersarij, quæ spes euadendi? Re-
spondebunt custodes: Appropin-
quat mane, sed nobis lux matutina
nullum prorsus affert solatium: nam
propter periculum imminens, & ti-
morem hostium non minus vigila-
re, & custodire muros ciuitatis co-
gimur tota die, quam nocte, vt po-
te in obsidione positi, vnde mane
adueniẽs nobis vertitur in noctem.
Etsi liberit vobis iterum id ipsum,
quod quæritis, interrogare, idem
etiam nos respondebimus. Et si nõ
credideritis dicemus vobis: Veni-
te nobiscum, & experientia ipsa
docebit vos, vera esse, quæ annun-
ciamus. Alij sic interpretantur
hunc locum: dicunt enim, quod
propheta personam agit Dumæ.
Et inquit ad se clamare hostes adue-
nientes, vt expugnent ciuitatem,
& dicere: *Custos quid de nocte?* Hoc
est, quid faciendum hac nocte: est
ne tempus, vt ad expugnandam ci-
uitatem veniamus? Quibus respon-
det propheta: iam veniũt dies eius,
ac noctes, & adest mane excidij Idu-

meorum. Si eos quæritis, quærite,
conuertimini, & venite nunc, quo-
niam prospere vobis cedent omnia.
Alij vero sic exponunt. Si quis Idu-
meorum, vel filiorum Seir a me tan-
quam speculatore futurorum, & cu-
stode perquirat, O Isaiã dic nobis
quantum noctis, & aduersitatis su-
perfit: Venit ne mane? Est ne futu-
rus aliquando finis calamitatis, &
afflictionis nostræ? respondebit il-
lis; *Venit mane, & nox*. idest ipsum
mane erit vobis nox; quia cum finis
calamitatis vestræ aduenire videbi-
tur, iterum nox aduersitatis inci-
piet. Si quæritis euadere hoc peri-
culum, quærite, sed conuertimini
ad Dominum Deum vestrum, relin-
quite idola, & venite. Hanc explica-
tionem sequitur sanctus Thomas
& docet, quod illa verba: *venit ma-
ne, & nox*, sic sunt accipienda, vt
mane libertatis, & consolationis
post septuaginta annos captiuitatis
annuncient Iudæis, & noctem ca-
ptiuitatis Idumæis adhuc remane-
re designent.

13 *Venit mane, & nox, &c.* In Moralis
sensu morali possunt accipi hæc ver-
ba tanquam dicta a Christo Domi-
no omnibus hominibus. Ille enim
est verus custos non dormiens, sed
vigilans super gregem suum, in cu-
ius laudem canit propheta: *Ecce, p. 120
non dormitabit, neque dormiet, qui
custodit Israel: Dominus custodit te,
Dominus protectio tua super manum
dexteram tuam. Per diem sol non vret
te, neque luna per noctem, Dominus cu-
stodit te ab omni malo: custodiat ani-
mam tuam. Dominus. Dominus custo-
diat introitum tuum, & exitum tuum:
ex hoc nunc, & vsque in seculum.*
Vnde Iob clamat ad illum. *Pecca- Iob
ui, quid faciam tibi, o custos hominum?*
Et ipse Dominus, cum perfidi Iu-
dæi

dæi calumniarentur illum obijcien-
tes: *Nonne benedicimus nos; quia
Samaritanus es tu, & demonium ha-
bes?* Respondit: *Ego demonium non
habeo, sed honorifico patrem meum, &
vos inhonorastis me.* Vbi, vt inquit
B. Augustinus, *Duo sibi fuerant obie-
cta, Samaritanus es, & demonium ha-
bes. Non dixit, Non sum Samaritanus.
Samaritanus enim interpretatur custos,
nouerat autem ille se nostrum esse custo-
dem. Non enim pertinuit ad eum, vt
redimeremur, & nõ pertinet, vt serua-
remur? Denique ipse est Samaritanus,
qui accessit ad saucium, & misericor-
diam impendit.* Igitur nobis quæren-
tibus, Custos, quid de nocte? cu-
stos, quid de nocte? Numquid ha-
bitura est finem aliquando nox hu-
ius sæculi? Quando inclinabuntur
vimbræ, & illucescet dies? Termi-
nabuntur ne quantocius præsentis
vitæ angores, calamitates, angustie?
Iam fere aduersitatibus conquassa-
ti sumus. Appropinquabit dies fe-
licitatis æternæ? respondit custos.
Venit mane, & nox, venit dies iudi-
cij, in quo omnium facta dijudica-
buntur, appropinquat hora in qua
manifestabo abscondita tenebrarũ,
& consilia cordis occulta reuelabo
omnibus. Ecce in foribus est illa
dies. Ecce adsunt iam eius signa in
Sole, Luna, & Stellis: sed vobis
Deum ignorantibus, & idola colen-
tibus, & omni virtute destitutis,
etiam diluculum vertetur in tene-
bras, & dies in noctem, quæ diem,
aut lucem numquam expectabit.
Quoniam impij, sicut iam ex scri-
pturis sacris audistis, *Per diem in-
current tenebras, & quasi in nocte, sic
palpabunt in meridie.* Venit itaque
lux, & nox, sed lux erit populo Dei;
nox autem populo graui iniquitate, si-
lijs sceleratis, semini nequam. Lux erit

electis, qui dilexerunt lucẽ, & odio
habuerunt tenebras peccatorum.
Nox autem reprobis, qui ambula-
uerunt in tenebris, & dilexerunt il-
las magis, quam lucem. Ideo illis
solis superuenit nox. Scriptum est
enim: *Solis autem illis superposita erat
grauis nox imago tenebrarum, quæ su-
peruentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant
grauiores tenebris.*

14 *Onus in Arabia in saltu ad ve-
speram dormietis, in semitis Dedanim.* Contra
Arabes,
*Occurrentes sitiienti ferte aquam, qui
habitatis terram Austri, cum panibus
occurrite fugienti.* Inuehitur iam pro-
pheta contra Arabes, & assignat
causam excidij eorum, quæ fere
eadem est cum illa, propter quam
Moabitæ puniti sunt a Deo, & de-
structi, videlicet, quia nullam mi-
sericordiam Iudæis fugientibus, &
in calamitate magna cõstitutis ex-
hibuerunt, nec receperunt eos, sub-
uenientes illis calicem saltem aquæ
frigidæ, aut bucellam panis tribuen-
do. Dicit autem in pœnam huius
delicti Arabes dormituros in sylua
carentes tentorijs, & tabernaculis,
in quibus a pluuia, & incommodis
alijs die, noctuque defendere se cõ-
sueuerant. Vnde tabernacula Ce-
dâr etiam a Salomone commemo-
rantur in libro canticorum. *In semi-
tis Dedanim*, idest, quibus ad De-
dan itur, vel per quas Dedanim
transierunt captiui, per easdem, &
vos transibitis facti focij vilissimo-
rum mancipiorum. Nam isti fue-
runt captiui, & serui Arabum. Et
Dedanim ex Edom fuit. Lege Hiere-
miam 49. capite & Ezechielem
27. vbi Dedan commemoratur. Se-
quitur: *Occurrentes sitiienti, &c.* Ta-
xatur his verbis Arabum inhumani-
tatis, quod non fuerint misericor-
des Israelitis profugis. Quasi dicat
Quam

Quam libentissime nunc afferretis aquam Iudæis profugis, ut eis succurrere misericordiam a Deo consequeremini, & imminetia vobis mala euaderetis: sed iam præterit tempus illud, quo Deus potuit talibus medijs placabilis reddi, & adest hora excidij vestri. Tale quid accidet reprobis in iudicio, ubi non erit amplius locus pœnitentiæ, sed dolebunt maxime, quoniam, quæ potuerunt facere bona, & vitam æternam illis promereri, perficere noluerunt. Ideo sapiens nos admonet dicens; *Et particula bonæ Dei nõ se præterat.* Volat enim irrevocabile tempus. Ideo, & Apostolus ait: *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.*

Ecc. 14.

Gal. 6.

15 *A facie enim gladiorum suserunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie grauis prælij.* Aggrauat impietatem Arabum, & immisericordiam ex maiori afflictione, quam non voluntate sua, sed aduersariorum malitia patiebantur Iudæi. Etenim magis afflictis, maiorem decet misericordiam exhibere. Ac si apertius dicat: Nõ venerunt, o Arabes, non venerunt ad vos Iudæi, tanquam vagabundi, & ociosi, aut velut terræ vestræ exploratores, non tanquam inimici, & aduersarij, sed ut profugi, & bello grauissimo oppressi, atque necessitate compulsi, refugium a vobis quærentes. Equum ergo erat, ut aliquam consolationem inuenirent in vobis. Arguuntur ex hoc loco confessores, & doctores, atque prædicatores Euangelij, & pastores, qui non miserentur eorum, qui ad eos profugi veniunt quærentes consolationem, consiliũ, & misericordiam, variarum tentationum

impetu afflicti, & vulneribus peccatorum suorum confusi, euadere cupientes tyrannidem principis tenebrarum, atque à gladijs, & telis venenatis illius se defendere, sed potius eos repellunt, & absque vlla consolatione dimittunt. Tales enim, quantumuis pauperes sint, & ignobiles oportuisset aqua, & pane verbi Dei, atque bonis consilijs reficere, ne deficiant in via, & manibus se tradant crudelis inimici. Qui eiusmodi sunt, dormient ad vesperam in sylua, neque habebunt in die iudicij tentorium, in quo a pluuia, & grandine, a niue, & tempestate iræ agni se defendant. Vnde, & Christus Dominus villicos, & dispensatores ministeriorum Dei admonet, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum deseritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Si enim propter immisericordiam arguuntur ethnici, & castigantur, quanta reprehensione digna erit Christianorũ duritia, qui proximorum animabus misereri nesciunt. Admonet etiam nos præsens locus, ne facile, & temere proximum iudicemus, & tribuamus ociositati, & malitiæ, quod afflictione, miseria, vel aduersitate coacti faciunt. Videbis enim quamplurimos, qui accedentes pauperes, & eleemosynam Christi amore humiliter petentes, tristitia afficiunt, exprobrantes illis, quod non quærant proprio labore victum sibi. Et iudicant statim illos delusores esse, & raptores, non autem pauperes. Amice, si non vis esse misericors pauperi, ad minus non sis illi contumeliosus. Si non placet illum in domo tua recipere, saltem non proicias eum canibus lacerandum. Time Dei iudicium contra impios Ara-

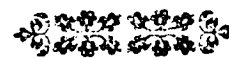
bes,

bes, & immisericordes paratum. Subditur enim.

16 *Quoniam hæc dicit Dominus ad me. Adhuc in vno anno, quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquia numeri sagittariorum fortium de filijs Cedar imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.* Certam esse prophetiam denunciat, quam, qui non mentitur Deus reuelauit. Multoties enim in suis vaticinijs hoc admonet Isaias, maxime quando contra incredulos loquitur, & aduersa illis denunciat, ut notauimus cap. 1. nu. 61. Quid autem annus mercenarij designet, explicatum est capite 16. nu. 13. Gloria Cedar sunt pecuniæ, tentoria, tabernacula, armenta, &

alia bona terrena, quibus animo, & corde inhærebant illi, de quorum confortio dolebat maxime propheta, cum diceret: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.* Hæc gloria, inquit propheta, finietur breui. Et ita factum est: nam vno anno post captiuitatem Iudæ, cepit eos Nabuchodonosor. Et repetit iterum: *Dominus enim Deus Israel locutus est, ut nemo ignoret hanc pœnam, & hoc excidium a Domino Deo esse decretum, & statutum, qui misericordiam diligit, pietatem erga pauperes, & afflictos amat: atque omnem cordis duritiam, & immisericordiam habet exosam.*

Ps. 119.

CAPVT XXII.

2 **N**VS vallis visionis. 3 Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti & tu omnis in tecta? clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exultans: interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt: omnes, qui inuenti sunt, vincti sunt pariter, procul fugerunt. 4 Propterea dixi: Recedite a me, amare flebo: nolite incumbere, ut consolemini me super vastitate filiarum populi mei. 5 Dies enim interfectionis, & conculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis scrutans murum, & magnificus super montem.

K k k

6 Et

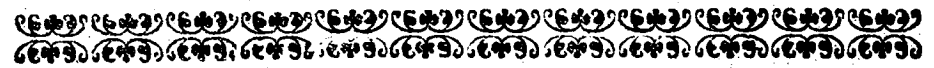
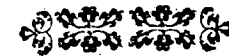
6 Et Aelam sumpsit pharetram, currum hominis equitis, & parietem nudauit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent sedes suas in porta. Et reuelabitur operimentū Iudæ, 7 & videbis in die illa armamentarium domus saltus. Et scissuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatę sunt: & congregastis aquas piscinæ inferioris, & domos Hierusalem numerastis, & destruxistis domos ad muniendum murum. Et lacum fecistis inter duos muros ad aquam piscinę veteris: & non suspexistis ad eum, qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidistis. 8 Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletū, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum: 9 Comedamus, & bibamus: 10. 11 cras enim moriemur. 12 Et reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. 13 Hæc dicit Dominus Deus exercituum; Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, aut quasi quis hic? quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi. 14 Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amictū, sic subleuabit te. 15 Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam & spatiosam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. Et expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. 16 Et erit in die illa: 17 Vocabo 18 feruum meum Eliacim filium Helciæ, & induā illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, 19 & potestatem tuam dabo in manū eius; 20. 21 & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. 22 Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius; 23 & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. 24 Et figam illum paxillum in loco fidei, & erit in solium gloriæ domui patris eius. Et suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera, omne vas paruulum a vasis craterarum vsque ad omne vas musicorum. 25 In die illa dicit Dominus exercituum: Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fidei, & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerit in eo, quia Dominus locutus est.

SVMMA

SVMMA CAPITIS.

INTER onera adiacentium nationum, etiam onus, & excidium ciuitatis sanctæ Hierusalem constituit Isaias. Et primo in principio capituli illud quasi rem nouā obstupescit, & in remediabilibus lacrymis deplorat. Secundo multitudinem, & potentiam eorum, qui ad deustandam ciuitatem Hierusalem conuenerunt, describit ab illo versiculo: Dies enim interfectionis. Tertio subiungit impœnitentiam, & duritiam cordis Iudæorum, qui imminente captiuitate delitijs vacabant, & epulis prophetarum oracula irridentes; de quo agit ab illo versiculo: Et vocabit Dominus Deus exercituum. Quarto contra præpositum templi sermonem conuertit, ut delictet contra Sobnam, cuius superbiam, & rapacitatem redarguit ab illo versiculo: Hæc dicit Dominus Deus, &c. Quinto depositionem illius de officio vaticinatur, & loco illius ministrum fidelem prædicit esse a Deo constituendum, ab illo versiculo: Et erit in die illa, &c. vsque ad finem capituli.

COMMENTARIUM.

QUÏS vallis visionis, id est propheta dura contra ciuitatem sanctam Hierusalem, quæ vallis visionis ex eo dicitur, quia in illa visionem propheticam vidit Isaias: aut vero, quia (vt Hieronymus ait) semina-

rium prophetarum fuit ciuitas illa. Quamuis autem magna ex parte litata sit in montibus; vallis tamen appellatur, quia ab hostibus humiliata est, & deiecta. Quid vero onus istud contineat, explicant verba sequentia.

3 Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti & tu omnis in teclta clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exul-

Kkk 2 tans?

tans. Vox Domini siue prophetæ ciuitatem sanctam alloquentis, ac si dicat: O Hierusalem, quidnam est hoc, quod tibi accidit? Cum esses olim ciuitas plena populo, gaudēs, & exultās, quid est, quod & tu quocumque confimiles luis pœnas, quibus hostes tui afflicti sunt a Domino, & multo maiores, ut grauius in te fœuiat ira Domini, quam in gentes barbaras, & infideles? Heu quanta rerum vicissitudo. Olim regnante Dauid, & Salomone, in summo habebaris honore, utpote ciuitas fortis, & terribilis hostibus, quos Dei virtute fugabas: & hodie cum tanta ignominia in tecta confugis, & præ timore inimicorum, & angustia latibula perquiris? Olim diuitiis, atque rerum omnium copia abundabas, frumento, vino, & oleo stabilita: & nunc viri tui, non gladio in bello, quod tolerabilius esset, sed fame, & inædia moriuntur, & residui ducuntur captiui? Interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello. cuncti principes tui fugerunt simul, dure ligati sunt: omnes, qui inuenti sunt, vinciti pariter, procul fugerunt. Consonat his verbis id, quod Hieremias ciuitatis sanctæ calamitatē deplorans, ait: *Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniā isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ. Manus mulierum misericordiū coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filie populi mei.* Spiritualiter autem per vallem visionis, Ecclesiam intellige, quæ licet sublimis sit valde, & supra montem posita, ob multorum scelera, vallis vocatur, & impugnatur ab hostibus, atque succrescente reproborum numero, eius gloria, & splendor minuitur: ita ut fusca, & decolorata persecutionibus appareat.

Nolite me considerare, quod fusca sim, quoniam de colorauit me sol. Et ut ostendat, vnde fusca facta sit, & sole vrente decolorata, subdit: *Filij matris meæ pugnaverunt contra me.* Attende (inquit Bernardus) quomodo nominati filios matris suæ, & solos in cusat, quasi soli in culpa sint. Quanta & ab exteris passa est, iuxta illud apud prophetam. *Sæpe expugnaverunt me a iuuentute mea, & supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Quid ergo singulariter filios matris tuæ causaris, quæ te minime ignoras, & ex alijs, atque alijs nationibus sapissime impugnam.* Et post pauca: *Ego utique, quod in me est, diligenter attendo, id mihi apponi in his verbis sponse, & ad meam prorsus doctrinam, cautelamque respicere, quod ita ex nomine, ac sola exprimitur persecutio a domesticis, & taceatur tot, & tam graua, quæ ubique terrarum nihilominus ex omni natione, quæ sub celo est, ab infidelibus, ab hereticis, & schismaticis pertulisse cognoscitur.* Noui sponsa prudentiam, nec putauerim casu hæc illam aut quasi in memorem præteruisse; sed profecto id expressius plangit, quod & sentis disferentius. quodque vigilantius nobis cauendum existimat. Quidnam hoc? Malum utique intestinum, atque domesticum. Hoc tibi manifeste in Euangelio ore ipsius saluatoris exprimitur, cum dicit: *Et inimici hominis domestici eius.* Hoc & in propheta. *Homo, inquit, pacis meæ, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationē.* Item: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Et si is, qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, hoc est: quod a te pator conuiuia, & contubernali meo, id*

mole-

molestius sentio. fero ægrius. Vnde, & in alio loco Ecclesia sancta de sibi domesticis conqueritur. Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Principes, & fortes fugiunt, nec est, qui pro Ecclesia sancta periclitari velit. Vbi sunt martyres, qui pro fide Christi, gladio interficiebantur in bello? Vbi sanctorum doctorum constantia? Vbi rigor disciplinæ? Ciuitas exultans, propter peccatores, a quibus impugnatur, in lutum conuersa est. Vide quæ circa hæc notauimus c. 3. num. 10.

4 Propterea dixi, recedite a me, amare stesbo, nolite incumbere, ut consolamini me super vastitate filie populi mei. Familiare est prophetis, ut notauimus pagina 11. num. 20. aliena mala, tanquam propria deplorare. Hier. 9. *Quis dabit (inquit Hieremias) capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & plorabo die, ac nocte interfectos filie populi mei? Hinc & sanctus Ezechiel, cum excidium ciuitatis Hierusalem spiritu prophetico vidisset, cecidit super faciem suam, & præ dolore clamans, ait: Heu, heu, heu Domine Deus: ergo ne disperdes omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Hierusalem? Nec solum prophetæ, sed & Dominus prophetarum, videns ciuitatem, fleuit super illam dicens: quia si cognouisses & tu. Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te, & conuulsabunt te vndique, & ad terram prosterment te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidē super lapidem: eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Hinc & Apostolus, malis proximorum compatiens, & suum erga illos cordis af-*

fectum ostendens, ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non rror? Et iterum ad Corinthios loquens inquit: Ti- meo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inueniam vos: & ego inueniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, emulationes, animositates, dissensiones, detractiones, furrations, inflationes, seditiones sint inter vos: ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex vjs, qui ante peccauerunt, & non egerunt penitentiā super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt. Sic & Isaias videns mala populi prorumpit in lacrymas, & præ dolore cordis nullum vult consolatorem admittere, sed omnes illos onerosos reputat: quod afflictionis maximæ, & tristitiæ indicium est. Vnde & Iob in sterquilinio positus varia, ut consolarentur eum, & diuersa loquentibus respondit: *Au diui frequenter talia, consolatores onerosi omnes vos estis. Testatur autem propheta se fletu amarissimo flere non supra filios, sed super vastitatem filie populi mei. Filiam vocat Hierusalem, ut iuenculam, ut teneram, & delicatam, ut inexpertam afflictionis, & laboris, quo ad maiorem miserationem & dolorem alios commoueat. Causa autem huius tanti doloris indicat, cum subdit.**

5 *Dies enim interfectionis, & conculationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis, scrutans murum, & magnificus super montem. Interfectionem fortium, & conculationem sanctæ ciuitatis a Sennacherib rege Assyriorum factam, attribuit Domino Deo exercituum, atque totum vrbis excidium, quoniā illo permittente, imo & prælium ad eruditionem suorum ordinante,*

totum

totum illud factum est. Iuxta quod, Thren. 2, & Hieremias ait: *Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: Destruxit in furore suo muntiones virginis Iuda, & deiecit in terram: poluit regnum, & principes eius. Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel: auertit retrorsum dexteram suam a facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro: Tendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filia Sion, effudit quasi ignem indignationem suam.* Quibus verbis Deo adscribit ruinam illius ciuitatis; quoniam ab illo ob sua demerita prostrata est. Dicitur autem Dominus scrutans murum, idest scrutari faciens hostes Hierusalem, murum ciuitatis, vt illum machinis concuterent, & prosternerent. *Magnificus super montem:* idem significat, quod magna facies supra montem Sion, quem propter idolatriæ peccata, & alia commissa contra Dominum, virtute diuina potius, quam humana destruxerunt Chaldæi, de quorum potentia, & multitudine, quadrigarum subiungitur.

6 *Et Aelam sumpsit pharetram, currum hominis equitis, & parietem nudauit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent sedes suas in porta. Alij, inquit propheta, erunt sagittarij contra te, Hierusalem, videlicet Aelamitæ, alij erunt equites, alij clypeos ad protegendum equites portabunt, alij portas ciuitatis custodient, ne quis exeat, ne aliquis euadat. Et reuelabitur operimentum Iuda. Operimentum vocat templum Hierusalæ: quia putabant Iudæi se omnino esse securos quoniam apud illos erat te-*

plum sanctum, quod numquam destruendum fore credebant. Hanc enim ob causam Micheam, & Hieremiam morti adiudicarunt, quoniã aduersus ciuitatem, & templum Domini prophetauerunt. Dicebat enim Hieremias in persona Dei loquens: *Dabo domum istam, sicut Silo, Hier. 26, & urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ. Et audierunt sacerdotes, & prophetae, & omnis populus Hieremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Cumq. compleisset Hieremias loquens omnia, quæ præceperat ei Dominus, vt loqueretur ad vniuersum populum, apprehenderunt eum sacerdotes, & prophetae, & omnis populus, dicens: morte moriatur. Quare prophetauit in nomine Domini, dicens: sicut Silo erit domus hæc, & urbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator? Hinc, & per eundem prophetam eos Dominus admonet dicens: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Et post pauca: Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis: furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post Deos alienos, quos ignoratis. Et venistis, & stetitis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum a principio: & videte, quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Nesciebant miseri, quod iudicium incipit a domo Dei. Nec confidebant, quod templum Domini patrociniū dare criminibus non consuevit.**

fuevit. Ideo templum sanctum, quo illi iniquitates suas cooperire satagebant, destruendum esse denūciat, vt reueletur omnibus, & manifestū fiat, quoniã templum Domini patrociniū nescit dare criminibus.

7 *Et videbis in die illa armentarium domus saltus, & scissuras ciuitatis: David videbitis; quia multiplicatae sunt; & congregastis aquas piscinae inferioris, & domos Hierusalem numerastis, & destruxistis domos ad muniendum murum. Et lacum fecistis inter duos muros ad aquam piscinae veteris: & non suspexistis ad eum, qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidistis. Reddit primam causam, propter quam ciuitas Hierusalem destructa est, quia videlicet plus in munitionibus suis, quam in Deo confidebat, neque illius adiutoriū contra hostes aduenientes humiliter requisit, & enumerat potissimas, quæ erant in Hierusalem. Prima munitio est armentarium domus saltus, in qua posita erant arma & factum fuerat a David armentarium illud. Erat autem alia domus saltus in Libano, in qua æstiuare solebat Salomon, vt constat ex lib. 3. Regum cap. 17. Per scissuras ciuitatis David, intelligit fenestras & foramina murorum ciuitatis, quibus intus existentes se poterant a telis inimicorum defendere, & iacula in illos iacere. Fuit enim arx illius ciuitatis ædificata a David per circuitum, vt constat ex lib. 2. Regum cap. 5. Item piscinae duæ erant Hierosolymis: nam & veteris piscinae, & inferioris hic meminit Isaias. Vtranque autem reparabant Iudæi, vt se defenderent. Insuper & aliud faciebant, quod & tempore belli, quando muniuntur ciuitates, fieri consuevit. Numeran-*

tur quippe Domus, vt ostiatim petantur vigiles, & domus muris ciuitatis contiguæ diruuntur, vt in solo earum fiant præsidia, & munimenta. Hæc omnia perfecerunt Iudæi, vt defenderent ciuitatem, quantumuis alioquin munitissima esset, & fortis, constituentes omnem spem suam in munitionibus suis, & non suspicientes, neque expectantes auxilium a Domino, qui illa omnia contulit eis. *Et operatorem eius, inquit, de longe non vidistis. Hoc est, ita longe Deum esse arbitrati estis, ac si curam de his non haberet, cum tamen scriptum sit: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Et iterum: Numquid Deus de longinquo ego sum, & non Deus de prope. Sed quam vana fuerit eorum fiducia, rei statim probauit euentus: nam munitiones dissipatae sunt a Chaldæis, & ciuitas capta, templum Domini diruptum, & pars magna plebis occisa, & nobiles in fugam conuersi. Obseruandum est autem, quod in præfenti non reprehenduntur munitiones ciuitatis, nam multi sancti reges eas munire studuerunt, nec tamen propter hoc illos reprehendit Scriptura, sed admonemur, ne totam spem nostram in munitionibus, aut præfidiis humanis constituamus, sed custodiam potissime attribuamus Deo, quia nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.*

8 *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & letitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Reprobatis munitionibus ciuitatis, tanquam in sufficientibus sine Dei custodia-*

Ps. 144.

Isai. 45.

Ps. 126.

ad tuendam ciuitatem, describit iā propheta, & assignat arma legitima, quibus regna ab hostibus, & eorum impetu solent defendi: imo, & ab ipsa ira Dei, cui nullus, quantumuis fortis potest resistere. Huiusmodi autem arma sunt lacrymæ, planctus, preces, orationes, ieiunia, eleemosynæ, vera pœnitentia, cilicium, quibus ab ira Dei se defenderunt Niniuitæ. Ad hæc arma capeffenda vocauit Dominus misericorditer Iudæos, illos per prophetas, per beneficia, per comminatas pœnas, variosque modos ad pœnitentiam exhortando. *In die illa*, hoc est, eo tempore, quo imminet excidium, & deaſtatores ciuitatis iā in foribus aderant. Et si quis diligenter sacras Scripturas consideret, videbit, eo magis, ac magis admonuisse Deum peccatores ad pœnitentiam, quo eorū interitus erat propinquior. Vnde diem vniuersalis iudicii, vniuersalia etiam luminarium cælestium signa præcedent, quibus iudex admonitos voluit esse homines, ne in manus incidant Dei viuentis. Perfidi autem Iudæi omnes correptiones Domini neglexerunt. *Et ecce*, inquit, *gaudium*, &c. Illa vox ecce, rem stupore dignam indicat. Vere eteum stupendum est, & valde mirum in tantis periculis admonentem Dominum non audire, nec pœnitentiam agere, sed comedere cum gaudio cibos delictos, & bibere vinum cum lætitia, in ebriari, atque deliciis indulgere. Audite cæli, & desolamini, imminet mors, iudicium Dei tremendū appropinquat, infernum os suum aperit, vt degluciat peccatores, & in foribus adsunt omnia horrenda, & quæ incutere possunt, & debent non paruum timorem filiis homi-

num, & illi ludunt, ac rident: peccataque peccatis adijciunt. Magnū profecto dementia signum est istud atque reprobationis indicium.

9 *Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur*. Expende quam diuersas, imo & contrarias conclusiones ex eodem principio inferant boni, & mali, electi, & reprobi. Omnes fatentur, omnes agnoscunt lumine fidei, imo, & experientia ipsa conspiciunt, hominem esse mortalem. Vnus moritur hodie, alius cras, ac tandem tandem, omnes nos morimur, & quasi aqua dilabimur super terram. Sed audi, quid ex consideratione mortis cras futura inferant impij. *Cras*, inquit, *moriemur*, ergo, *comedamus, & bibamus*. Similem prorsus illationem fecerunt illi; de quibus Sap. 2. scriptū est: *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: exiguum, & cum tadio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus: quoniam fumus, status est in naribus nostris: & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum: qua extincta, cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur, tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluatur, quæ fugata est a radijs solis, & a calore illius aggregata: & nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Umbra enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura, tanquam in iuuentate celeriter. Vino precioso, & vnguentis nos impleamus: & non præte-*

2. Reg.. 14

Sap. 2.

Gal. 4.

1. Tim. 6.

reat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra: vbique relinquamus signa lætitiæ.

10 Hæc dicunt Epicurei, hæc Sthoici sentiunt, qui beatitudinem in carnis voluptatibus constituunt, qui animam credunt esse mortalem: hic est eorum discursus, qui syllogizantes, immo, & pologizati sic arguunt. *Extinctus cinis erit corpus nostrum*, ergo fruamur bonis, quæ sunt, ergo vtamur creatura, tanquam in iuente celeriter, ergo vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, ergo non præteat nos flos temporis, ergo coronemus nos rosis, ergo nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, ergo vbique relinquamus signa lætitiæ. O miseri, & insensati, o furiosi, & amentes, quæ conuentio corporis morituri, & cras in cinerem conuertendi cum pretiosis vnguentis, & delicijs carnis? Quæ connectio ista: *cras moriemur*, ergo *comedamus & bibamus*? Paralogismus est hic vester discursus, non vtique syllogismus, non recte apud vos cogitantes hæc dixistis, sed errore decepti. Quam melius ex eodem principio discurrunt electi. *Cras*, inquit, *moriemur*, ergo, *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei*, ergo non comedamus, nec inebriemur, sed vigilemus, & sobrii simus, ergo non vino precioso, & vnguentis nos impleamus, sed pœnitentiā agamus in cilicio, & cinere: ergo non coronemus nos rosis, sed habentes alimenta, & quibus tegamur, bis contenti simus, ergo nullum pratum pertranseat luxuria nostra, sed in sudore vultus vescamur pane nostro, do-

nec reuertamur ad terram, de qua sumpti sumus, ergo nec signa lætitiæ relinquamus alicubi, sed tristitia potius impleat cor nostrum. Audi Paulum Apostolum: *Tempus breue est, reliquum est, vt & qui habent uxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi*. Expende illationem, obserua conclusionem Apostoli: *Tempus, inquit, breue est, præterit figura huius mundi*, ergo omnia bona temporalia pro nihilo habeamus, ergo non inhereamus terrenis, sed cælestia, quæ permanent, perquiramus.

11 Hinc & beatus Augustinus ait: *Si mortem ante oculos prospiceres, proculdubio mox sine mora, spretis pompis, postpositis mundi curis, despectis carnis illecebris, proiectis voluptatibus, contemptis delicijs, in tui custodia vigilares, ac nouissima sapienter prouideres*. Sapientis enim est, non tam cuiuslibet rei principium prospicere, quā finem, exitumque prouidere. Denique felix esse comprobatur, qui sic cogitat de supplicio ante supplicium, vt postea supplicij effugiat periculum. Memorās homo nouissima sua non peccabit. Non enim melius poterit caro luxuriosa domari, quam, qualis erit post mortem, meditando. Hinc denique propheta, numerum dierum suorum scire desiderat, vt vitam corrigat, & emendet. *Locutus sum*, inquit, *in lingua mea*, non in corde tantum, sed in lingua, vt omnes audiant, omnes sciant, omnes sapiant, & intelligāt, ac nouissima prouideant. Et quid locutus est? *Notum fac mihi Domine, finem meum, & numerum dierum meorum quis est*. Numquid vt comedā,

1. Cor. 7.

Aug. in spec. peccator. 2. 9.

Psal. 38.

1. Cor. 7.

& bibam, vt vnguar pretiosis vnguentis, vt delitiis affluam? Nequaquam: Sed vt sciam, quid desit mihi, vt me præparem ad iudicium, & omnes actiones meas ad Deum dirigam. Stultum est enim moriturum cras delitiis inhærere. Hinc, & de quodam philosopho, cum quidam eum rogarent obnixè, ne se inedia confunderet, sed rebus temporalibus affluenter vteretur, tale fertur dedisse responsum. *Morituro satis: & ecce fidelibus morituris a Christo Domino edoctis terrena despiciere, & amare cælestia, tanta rerum abundantia, tot delitiarum non sufficiunt, vt appetitus eorū quietescat. Nemo dicat, ait Augustinus; comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim moriemur, non prohibeo, sed aliud ante dicite. Ieiunemus, & oremus, & done mus, & beatitudo in alio seculo expectanda est. Beatus populus, cuius non voluptas carnis, cuius non virtus propria, sed beatus populus, cuius est Dominus Deus ipseus. Et alibi acriter eum reprehendens, qui ex memoria imminentis mortis in delicias carnis declinat, sic ei alloquitur:*

Aug. sup. pl. 70. c. 8. *Quid ais? Repete. Manducemus, inquit, & bibamus. Age, quid postea dixisti? cras enim moriemur. Terruisti, non seduxisti, & præcessit comedamus, & bibamus. Cum enim dixisses, manducemus, & bibamus, adiunxisti, cras enim moriemur. Audi contra a me: immo ieiunemus, & oremus, cras enim moriemur.*

Sup. ca. 2. nu. 20. *12 Et reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum, si demitteretur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. Ac si dicat, Non demitteretur eis iniquitas hæc. Simile quid supra denunciauerat, dicens: Ne ergo dimittas*

eis. Nam vt notauit Hieronymus In præsentem: nihil sic offendit Deum, Hierony. quam post peccata erecta ceruix, & ex desperatione contemptus. Quod & per Amos loquitur: Super tres, & quatuor Amos 1. impietates non auerfabor eum, quod, & cogitauerit, & fecerit, & non egerit pœnitentiam, insuper, & docuerit malum. Quia ergo imminente captiuitate, & ciuitate Hierusalem obsessa, cum ferrum, fames, sitis, & alia mala vrgerent urbem, Isaias, & alij prophetæ, vt Hieremias, ad pœnitentiam populum prouocabant: & e contrario reges, ac principes, & vulgus miserabile, desperatione peregrinum se tradebat epulis, quasi irremissibile sentit propheta eorū esse delictum.

13 Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi? Vnum potuissent Iudæi in tanta calamitate, & miseria habere refugium, videlicet si esset inter illos princeps sanctus, aut sacerdos iustus, & charitate plenus, qui sicut Moyses orans opponeret se iræ Dei, & diceret: Cur Domine, Exod. 33 irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in manu robusta? Et iterum: Obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntque Deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti: Sed neque hoc subsidium habuerunt miseri. Illud namque requirebat Dominus in Hierusalē, vt misereretur illius, sicut olim decem iustos in quinque ciuitatibus ad parcendum multitudine

dini propter illos, sed non inuenit. Scriptum est enim: *Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, iudiciū Dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudiciū Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Idcirco percussit eos leo de sylua, lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorum: omnis, qui egressus fuerit ex eis, capietur: quia multiplicata sunt prauaricationes eorum, confortata sunt auersiones eorum. Super quo propitius tibi esse potero? O Dei misericordiam, causam requirit in populo suo, vt propitius esset illi; sacerdotes, & ministros, qui iram eius comprimant exquirunt, & non sunt, sed magis isti prouocauerunt oculos maiestatis eius: Sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic Dominus eius. Ideo in præsentem contra Sobnam præpositum templi irascitur, & eius arrogantiam, & superbiam reprehendit, quia, cum populum ipse a peccatis verbis, & exemplo debuisset auertere, illum magis ad peccatum prouocabat. Erat Sobnā, vt quidam dicunt, alienigena, & honore cupidus, atque diuitiarū, et multoties causa seditionis in populo, & coniurationis, de qua dictum est supra. *Nō dicatis coniuratio. Omnia enim, quæ loquitur populus iste coniuratio est. Simulabat autem in principio sanctitatem, & religionem, vt magis eum populus charum haberet, & factionem sequeretur illius, & tamen constat, illum caput fuisse, & ducem Iudæorum, qui prophetarum irridebant oracula, qui contemnebant illos, & persequebantur. O quantum malum causant in reipublica qui huiusmodi sunt. Tales similes**

esse dixerim seruo inutili, & reprobo; de quo Matth. 24. scriptum. *Mat. 24. est: Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo: moram facit Dominus meus venire, & cæperit percutere, conseruos suos, manducet autem, & bibit cum ebriosis: veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora, quæ ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, & stridor dentium. Vnde & confirmabile illis iudicium accidet. Ait ergo. Quid tu hic, aut quasi quis hic? Ac si dicat. Quid tibi in ciuitate ista in qua non es natus? erga quam non es bene affectus? Quis frater, vel cognatus, cum alienigena sis & profelytus? Excidisti ne tibi sepulchrum augustissimum, simulans te affectū esse ciuitati Hierusalem, sicut filij naturales illius, & perpetuo velle in illa manere, & mori, & posterorum memoria celebrari? an fortasse credis, quod pereunte ciuitate remansurus sis in Hierusalem, & postea regnaturus? vana est, vana est omnis spes tua. Proditor ergo ille erat ciuitatis, & firmiter credebat se nunquam ministerio suo destituendum fore, sed perpetuum tabernaculum habiturum in ciuitate sancta. Nunquam venerat illi in mentem dicendum sibi aliquando esse a Domino illud, quod villico iniquitatis dixit: *Quid Luc. 16. hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. Et tamen repente audiuit illud: Quid tu hic, aut quasi quis hic? Hoc est, quis rumor est iste, quem de te audiui? quis clamor, qui contra te ad me ascendit? quid hoc audio de te? Redde rationem commissi officij: iam enim præpositus templi esse non poteris, nec diuitias, quas appetis, tibi acquirere,**

iam non poteris vilicare. Subditur enim.

14 *Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amicum sic subleuabit te. Sperabas te perpetuo in ciuitate sancta esse mansurum: sed ecce tam facile transferet Dominus te ipsum, sicut transferri solet gallus cum gallinis ad forum, vt vendatur in terram longinquam. Confidebas te in gloriam, & laudem aliorum, ac stuporem esse futurum; sed ignominia circumdabit faciem tuam, & velabitur confusione, velut facies latronis, qui plectendus est. Diadema imponendum esse capiti tuo præsumebas, sed Dominus vilissimis funibus te cingi faciet. Credebas in delicijs te esse latandum, sed ad immanissima rapieris tormēta. Spem habebas nobilitandi domum tuam, sed & ipse ignominiosus eris. Vnde & subditur.*

15 *Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam, & spaciosam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. Tribulatio, inquit, erit corona tua. Proiectio autem quasi pilæ in terram latam, & spaciosam, vehementiā indicat impetus, quo in terram longinquam mittendus erat, sicut pila, quæ proiecta in terra lata, & spaciofa, & plana, in qua nullum est impedimentū saxorum, aut montium, maxime elongatur a proiiciente. Vbi erunt tunc currus, & equites gloriæ tuæ? Tota vertetur in ignominiam domus Domini tui. Sequitur: *Et expellam te de statione tua, id est de loco, & officio, in quo stare, & perseuerare somniabas, & de ministerio tuo deponam te.* Nihil adhuc respondet Sobnam, sed silet, & obmutescit:*

quia quidquid dixerit, in confusione suam deuoluendum esse non dubitabat. Hinc collige quanta erit aliquando illius confusio, qui a Domino constitutus super familiam suam, vt det illi in tempore tritici mensuram, & sit fidelis seruus, & prudens, bona Domini fideliter dispensans, de bonis pauperum, & de patrimonio Christi Domini excidere audent sibi sumptuosissima sepulchra, & amplas domos & marmoreas ædificare, vt eorum memoria in perpetuū celebretur. Nec aduertunt non esse relinquendum lapidem supra lapidem, qui nō destruat, & omnia temporalia quantumuis magnifica, & preciosa esse tandē obliuioni tradenda. Clariorem sibi potuissent honorem acquirere, & nomen perpetuum promereri, si liberales essent in pauperes, & viduarum miseriam subleuarent. Non damnat Dominus modo rata sepulchra, & quæ religionem decent Christianam, quin potius in Scriptura sacra collaudatur Abraham, quod quadringentis siclis argenti emerit speluncam duplicē ab Ephron, vt sepeliret Saram uxorem suam. Ioseph etiam ab Arimathia nobilis decurio perpetua memoria celebratur, quoniam corpus sacratissimum Iesu inuolutum sindone posuerit in monumento, quod erat excisum de petra, & aduoluerit lapidem ad ostium monumenti: sed vituperat Gentilium studia prophana, qui futurorum bonorum oblitī, nomen suum in terra superbē celebrare contendunt. Displicet enim summopere Deo hæc ambitio, qua homines superbi non contenti his honoribus, quibus in vita satiantur, appetunt extolli etiam post mortem, & quodam

Vana sepulchra reprehenduntur.

Gen. 23.

Mar. 13.

dammōdo in ore omnium viuere. Et cum omnia morte interueniente deleantur, sese in omne æuum permansuros temerē confidunt. Verum Dominus eorum temeritatem, & arrogantiam vlcisitur. Vel enim efficit, vt quæ monumenta gloriæ esse voluerunt, ea dedecori, & ignominie cedant: vel tam execrabilis est eorum memoria, vt nihil de illis videre, vel audire possint homines, quin protinus detestentur.

16 *Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim filium Helciae, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuā dabo in manu eius; & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat. Denunciat ad maiorem confusione Sobnam in die illa qua reuelatus fuerit dolus eius, & de ministerio suo fuerit deponendus, alium ministrum, sanctum, & fidelissimum loco illius esse in templo constituendum, videlicet Eliacim filium Helciae, vt iniquus ille minister de reditu ad antiquum ministerium omnino desperet. Enumerat autem octo insignia ministri quem Deus elegit, vt pro Sobnam præficeretur in templo, in quibus conditiones, quæ in legitimo pastore, & ministro Ecclesiæ debent concurrere insinuat.*

Octo conditiones ministrorum Dei.	1	Vocatur a Deo.
	2	Seruus Dei nominatur.
	3	Speciosis vestibus induitur.
	4	Potestas a Deo illi traditur.
	5	Erit pater orphanorum.
	6	Personarum non erit acceptor.

- 7 Labores sui ministerij patienter sustinebit.
8 Suum officium exercebit prudenter.

17 *Omnia ista in Eliacim concurrere docet propheta in verbis inductis. Discurremus per singula. Vocabo, inquit, Eliacim. Ac si dicat, Non quæret per ambitionem præcæturam templi, nec dato precio viā ad tale officiū acquirendum, præparabit: nec vltro se offeret ad illud onus suscipiendum; utpote humilis & minora sentiens de seipso, sed vocatus veniet. Ego vocabo illum, & in dignitate sacerdotali cōstituum. Ecce primam conditionem pontificis, quam S. Paulus constituit, cum ait: *Nec quisquam sumit sibi honorē, Hebr. 5. sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.* Vbi S. Th. lect. 1. *Thomas) quod aliquid perducatur ad statum altiore sua natura, sicut aer non facit seipsum ignem, sed fit a superiore. Vnde disciplina Dei non habet, quod quisquam sibi sumat honorem, fauore, pecunia, potentia: sicut sumpserrunt illi, de quibus scriptum est: In fortitudine enim nostra assumpsimus nobis cornua. Et iterum: Ipsi regnauerunt, & non ex me: sed debet vocari a Deo, sicut Aaron. Exod. 28. applica ad te Aaron. Et ideo Dominus confirmavit sacerdotium eius, sicut patet Num. 17. per virgam, quæ floruit. Tales debent assumi, qui non se ingerunt. Vnde antiquitus signo visibili ostendebantur, sicut patet de beato Nicolao, & multis alijs. Hinc & de Christo Domino, qui est supremus omnium pontifex, inquit Paulus: Sic, Hebr. 5. & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum, & in alio loco dicit**

co dicit, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: Quod si innocens agnus, & filius Dei non se ingerit sacerdotio, sed vocatus a Patre factus est pontifex in æternum, quomodo audent miseri peccatores, & filii perditionis non vocati honores, & dignitates ultra vires proprias superbe ambire, & Hier. 23. non misisti a Deo currere? Currebant inquit, & non mittebam eos. Non mittuntur autem a Deo, quibus non est creditum talêdum scientiæ, nec dona gratuita ad digne exequêdum ministerium iniunctum sunt cõces-
 3.p. q. 27. fa. Vt enim notat S. Thomas: Illos
 art. 4. in quos Deus ad aliquid elegit, ita præ-
 corpore. parat, & disponit, vt ad id, ad quod eliguntur, inueniantur idonei, secundum illud secundæ ad Cor. 3. Idoneos nos fecit ministros noui testamenti. Prius posuit idoneos, & postmodum ministros, quoniam Deus, quos vocat ad aliquid officium, prius idoneos facit, quam ministros. Vocauit Christus Petrum, & Andream, Iacobum, & Ioannem, & ex piscatoribus dignos fecit Apostolos, atque prædicatores Euangelij. Venite, inquit, post me faciam vos fieri pisces hominum. Tradidit discipulis suis potestatem remittendi peccata, & ministros effecit sacramenti poenitentia, cum dixit: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Sed ante præmisit. Accipite Spiritum sanctum, vt videlicet eius donis repleti, digne & fructuose tale ministerium exerceatis.
 18 Seruum meum Eliacim filium Helcia. Ecce secundam conditione boni pastoris, quod videlicet sit Dei seruus, hoc est quærens non sua, sed quæ Dei sunt, cuius est seruus. Seruus quidquid est, Domini

est: Quidquid lucratur in Domini sui transit potestatem, nec est cupidus gloriæ propriæ, sed Domini sui honorem requirit. Talis fuit supremus pastor Christus Dominus, de quo infra scriptum est: Ecce seruus Isai. 42. meus suscipiam eum, electus meus cõplacuit sibi in illo anima mea. Vnde, & ipse ait, quia non quero voluntatē meā, Ioan. 5. sed voluntatē eius, qui misit me. Et iterum: Ego non quero gloriā meā, est qui querat, & iudicet. Tales debent esse Ioan. 8. Prælati, tales & pastores Ecclesiæ, de quo plura diximus cap. 19. nu. 10. Sequitur: Et induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum. Ecce tertiam conditionem in qua exigitur a sacerdote, & prælato, quod sit iustus, irreprehensibilis, & bonæ famæ, atque ad magna opera exercenda accinctus, & præparatus, ita, vt si opus fuerit animam suam ponat pro ouibus suis. Hoc denotant vestimenta sacerdotis, hoc balteus, & cingulum. Induam, inquit, illum tunica tua. Tunica sacerdotis est charitas, quæ operit multitudinem peccatorum. Tunica est iustitia, & omnium mandatorum Dei obseruantia. Hac veste ornatus erat, qui dixit: iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento. Vestimento utique cum vestimur (inquit Gregorius) ex omni parte circundamur. Ille ergo iustitia, sicut vestimento vestitur, qui se vndique bono opere protegit, & nullam partem actionis suæ peccato nudam relinquit. Nam qui in alijs actionibus iustus est, in alijs iniustus, quasi hoc latus cooperuit, illud nudauit: nec iam bona sunt opera, quæ subortis alijs prauis operibus inquinantur. Hinc enim Eccl. 9. per Salomonem dicitur: Qui in vno offenserit, multa bona perdet. Hinc Iacobus dicit: Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est

est omnium reus. Quam videlicet sententiam suam ipse diligenter exposuit, cum subiunxit: qui enim dixit, Non machaberis, dixit & non occides. Quod si non machaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Huiusmodi autem vestimentis, eos decet maxime esse ornatos, qui in potestate sunt, & dignitate magna constituti: iuxta quod loquens ad Iob ait: Si habes brachium, sicut Deus, & voce simili tonas, circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus. Brachium habet sicut Deus, qui potestatem ab illo gubernandi ceteros accepit.
 Iob 40. Rom. 13. Non est enim potestas, nisi a Deo. Voce simili tonat, qui mysteria in Deo a sæculis abscondita mundo annunciat, qui auctoritatem habet ligandi, atque soluendi, qui proferens verba illa: Hoc est corpus meum, substantiam panis, & vini, in corpus, & sanguinem Christi conuertit. Talis ergo decore oportet vt sit circūdatus, ad sublimia erectus, gloriosus, atque bonæ famæ, irreprehensibilis, & speciosis indutus vestibus, hoc est, varijs virtutibus adornatus. Hinc, & Paulus ait: Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, vnus vxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non violentum, non percussorem, sed modestum: non litigiosum, non cupidum, sed suæ domui bene præpositum; filios habentem subditos cum omni castitate. Et iterum: Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non violentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana

& eos, qui contra dicunt arguere. Ait ergo. Et induam illum tunica tua, id est, concedam Eliacim honorem tuum, & honestas, quam simulabas, vere continget illi: eritque gloriosus, sicut solent esse magnates, qui preciosis induuntur vestimentis, vt gloria eorum magis fiat conspicua. Et cingulo tuo confortabo eum, id est, faciam, vt non sit dissolutus, & negligens, sed strenuus, & sollicitus minister. Id quod Dominus præcepit Apostolis, cum dixit: Sint lumbi vestri præcincti, id est, estote expediti, & alacres, atque in ministerium Euangelij pacis præparati. Hoc enim exigitur a præsentibus, iuxta illud, quod Paulus ait: Qui præest in sollicitudine. Hanc autem designat cingulum, vt diximus latius cap. 12. num. 10.
 19 Et potestatem tuam dabo in manus eius, hoc est, potestatem, quam tu negotiatione, & ambitione obtinuisti, ego, qui dignos facio ministros, dabo illi. Ecce quartam conditionem legitimi pastoris. Debet enim habere potestatem sibi traditam a Deo. Non est enim potestas, nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Vnde & Paulus ad Corinthios loquens ait: Ideo hæc absens scribo, vt non præsens durius agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem. Alijs quoque Apostolis Christus Dominus, cum eos pastores Ecclesiæ suæ constituit, dedit potestatem ligandi, atque soluendi, & vt languores curarent. Denique ipse Christus vocatus a patre, vt esset Pontifex in æternum secundum ordinem Melchisedech, ab illo etiã potestatem accepit, quam postmodum alijs communicaret. Ait enim: Data est mihi omnis potestas in celo, &

nori etiam illa correctione, quam sustinere poterant, priues.

23 Et aperiet, & non erit, qui claudat, & claudet, & non erit, qui aperiat, id est, tanta erit, ac talis eius prudentia in munere suo exequendo, ut quicquid fecerit in executione sui officij, gratum sit Deo, & a nemine improbandum, & quod clauerit, sit rite clausum, & quod aperuerit, apertum. Ecce octauam conditione boni Episcopi, qui tanta prædicitur scientia, & prudentia esse debet, ut absoluendum non liget, nec ligandum absoluat. Sæpe fit (inquit Gregorius) in soluendis, ac ligandis subditis suæ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur. Vnde fit, ut ipsa hac ligandi, ac soluendi potestate, se priuet, qui hanc pro suis voluntatibus, & non pro subditorum moribus exercet. Sæpe fit, ut erga quemlibet proximum odio, vel gratia moueatur pastor. Iudicare autem de subditis digne nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia, vel gratiam sequuntur. Vnde recte per prophetam dicitur. Mortificabant animas, quæ non moriuntur, & viuificabant animas, quæ non viuunt. Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat; & non victurum viuificare nititur, qui reum a supplicio absolueret conatur. Causa ergo pensanda sunt, & tunc ligandi, atque soluendi potestas exercenda. Videndum est quæ culpa, aut quæ sit penitentia secuta post culpam: ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam uisitat, illos pastoris sententia absoluat. Tunc enim vera est absolutio præsentis, cum æterni arbitrium sequitur iudicis. Quod be-

Greg. ho. 26. in Euāgel. circa med.

Greg. ho. 26. in Euāgel. circa med.

fuerat. a discipulis est solutus, sicut scriptum est. Cumque egressus esset, qui fuerat ligatus in cælis, tunc dixit discipulis, soluite eum, & finite abire. Ecce illum discipuli iam uiuentem soluunt, quem magister resuscitauerat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum soluerent, fetorem magis ostenderent, quam uirtutem. Ex qua consideratione intuendum est, quod illos nos debemus per pastorem auctoritatem soluere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam uiuificare. Hinc & Petro dictum est: Tibi dabo Mat. 16. clauces regni cælorum, & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Et iterum omnibus Apostolis dixit Christus Dominus. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Vbi obserua, quod non unam clauem, sed duas repromisit Petro, & concessit: alteram scientiæ, qua sciret discernere inter lepram, & lepram, & quis ligandus sit, & quis absoluendus; alteram potentie, qua absoluendum absolueret, & ligandum ligaret. Vtrâque clauem in manu sua habet Christus Dominus, qui super omnem Ecclesiam constitutus est a Patre, rex, & sacerdos. Ille enim est Sanctus, & uerus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Vides qualiter omnes legitime conditiones veri pastoris suprapositæ conueniant excellentissimo quodammodo Christo Domino? Nunc ad contextum litteræ reuertamur.

24 Et figam illum paxillum in loco fideli. Et erit in solum gloriæ domui patris eius. Et suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius, uasorum diuersa genera, omne uas paruum

uulum a uasis craterarum usque ad omne uas musicorum. Paxilli nomine fidele patrociniū intelligit, quo aliquis clientulorū causas sustinet & defendit. & sumitur metaphora a paxillo, vel clauo, qui in pariete affixus appensa sustinet, & fideliter retinet, etiam dormientibus qui appenderunt. Paxillis namque utebantur antiqui, in quibus suspendebant uasa, atque cætera instrumenta ad ministerium domus apta. Vnde & Dominus ad Ezechielem prophetam loquens ait: Fili hominis, quid fiet de ligno uitis ex omnibus lignis nemorū, quæ sunt inter ligna syluarum? Numquid tolletur de ea lignum ut fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, ut dependeat in eo quodcumque uas? Talis, inquit, erit Eliacim, sicut paxillus in domo Domini, in quo omnia uasa appendentur, & gloria domus Dei. Per uasa intelliguntur fideles. iuxta illud, quod Paulus ait: In magna autem domo, non solum sunt uasa aurea, vel argentea, sed lignea, & fictilia: & quedam quidem in honorem, quedam autem in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit uas in honorem sanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Tale ergo decet se exhibere ministrum Christi, & prælatum, atque prædicatorem Euangelij, ut sit solum gloriæ Dei: nam anima iusti sedes est sapientiæ. & omnia uasa templi Domini sustineat, non solum aurea, sed etiam lignea, & infima. Vide qualiter Paulus Apostolus sit in domo Dei fidelis paxillus, non solum nobilia, sed etiam infima uasa super se habens appensa. Etenim fugitiuo seruo patrociniabatur scribens pro illo ad Philæmonem, & apud Corinthios intercedit pro incestuoso, quem excommunicauerat ipse, &

in interitū carnis tradiderat Sata- 1. Cor. 5. næ, ut spiritus saluus fieret in die Domini: atque pro perfidis Iudæis incessanter orat. Voluntas, inquit, Rom. 10. cordis mei, & obsecratio ad Deum, sit pro illis in salutem. Et iterum: Ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum pronocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Omnia pendent super Paulum, Gentes, Iudæi, amici, inimici, nobiles, & ignobiles, quoniam charitatem, quæ patiens est, & omnia sustinet, possidebat. Hæc autem omnia perfectissime exhibuit nobis Christus, dum uelut paxillus, super quem pater suspendit omnem gloriam domus suæ, affixus est cruci. Ex illo namque omnia pendent, Angeli in cælo, & peccatores super terram. Ipse est solum gloriæ domus patris sui: quia in illo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ipse est, sicut Paulus ait: Portans omnia uerbo uirtutis suæ, quia nihil subsistit, nisi per eum; nihil persistere potest, aut stare, nisi illo seruante. Vnde iste locus potissimum quamuis in sensu mystico adaptatur Christo, qui eleuatus in cruce omnia secum leuauit, iuxta illud, Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Sic explicat istum locum Auctor Glossæ interlinearis, & Procopius Gazæus, & alij Patres. Consonatque ista explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, qui sic vertunt præsentem locum Isaiæ. Constituam eum principem in loco fideli. Et erit in solum gloriæ domus patris eius. Et erit confidens super eum omnis gloriosus (vel honoratus) in domo patris sui, a paruo usque ad magnum, omne uas paruum a uase craterarum, & pædebunt suspensi de eo in illa die. Multoties Septua-

ginta viri, & interpretes sunt, & expositores simul Scripturæ sacræ, & ita videtur præcipue in isto loco.

25 In die illa, dicit Dominus exercituum. Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli: & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerit in eo: quia Dominus locutus est. Redit iterum propheta, & conuertit sermonem contra Sobnam, & sequaces illius, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, & ex collatione ad Eliacim, magis appareat iniquitas illius. Ait ergo: Auferetur paxillus, &c. Id est, non erit semper fixus in loco fideli, hoc est in domo Domini fungens officio præpositi, sicut ipse putauerat; sed auferetur de loco suo, frangetur, cadet, & peribit, & cum eo simul etiam destruetur quidquid pependerit in eo, id est, omnes adhærentes Sobnam, & vane confidentes in munitionibus vrbis, contradicentesque Spiritui sancto, per prophetas vocanti ad penitentiam, & carnalibus delitiis vacantes. Omnes cum paxillo, a qua pendebant, excidentur, & tanquam lignum aridum, & inutile mittentur simul in ignem.

æternum, & ardent. Consimile profecto eueniet iudicium omnibus seditionis, & hæreticis, varias sectas subintroducuntibus in Ecclesia, vt a vero Dei cultu fideles auertant, & concedentibus libertatem conscientie, vt eos factioni suæ adhærere faciant. Vnde, & beatus Petrus contra illos loquens ait: *Fuerunt vero pseudoprophetae in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum, qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. Et post pauca: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbidibus exagitate, quibus calligo tenebrarum reseruatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuria eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sunt corruptionis. Talis fuit Sobnam, tales & sectatores illius, & ideo vna die perierunt simul.*

2. Pet. 1.

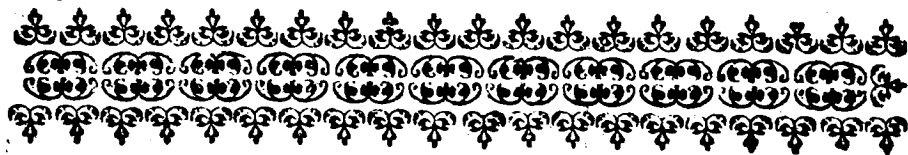
CAPVT XXIII.

2 **Q**NVS Tyri. Vlulate naues maris: quia vastata est domus, vnde venire consueuerant: de Terra Cethim reuelatum est eis. 2 Tacete qui habitatis in insula: negotiatores Sidonis transfretantes mare, repleuerunt te. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges eius: & facta est negotiatio gentium. 3 Erubescere Sidon: ait enim mare: fortitudo maris dicens: Non parturii, & non peperii, & non emutriui iuuenes, nec ad incrementum perduxii virgines. 4 Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt cum audierint de Tyro: Transite maria, vlulate qui habitatis in insula: Numquid non vestra hæc est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam, cuius negotiatores principes, institores eius inclyti terræ? Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. 5 Transi terram tuam quasi flumen filia maris, non est cingulum vltra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbauit regna: Dominus mandauit aduersus Chanaan, vt contereret fortes eius, & dixit: Non adijcias vltra vt glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sidonis: 6 in Cethim confurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit, Assur fundauit eam: in captiuitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam. Vlulate naues maris, quia deuastata est fortitudo vestra. 7 Et erit in die illa: In obliuione eris o Tyre septuaginta annis, sicut dies regis vnus: post septuaginta autem annos erit Tyro, quasi canticum meretricis. 8 Sume citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita: bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. 9 Et erit post septuaginta annos: Visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad mercedes suas: & rursum

forni-

fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ. 10 Et erunt negotiationes eius, & mercedes eius sanctificatæ Domino: 11 non condentur, neque reponentur: 12 quia his, qui habitauerint coram Domino, 13 erit negotiatio eius, 14 vt manducent in futuritatem, & vestiuntur vsque ad vetustatem.

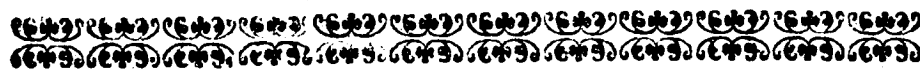

S V M M A C A P I T I S.

In hoc capite vigesimo tertio, quod est vltimum secundæ partis suæ prophetiæ, denunciatur Isaias vltimum onus ex his, quæ contra exterâs nationes persequentes crudeliter filios Israel supradiximus illum denunciare. Loquitur autem onus istud contra Tyrum, cuius ciuitatis Dominus meminit in Euangelio, cum exprobrans incredulitatem, & duritiam cordis Chorozaïm, & Bethsaidæ inquit. Væ tibi Chorozaïm, væ tibi Bethsaidæ, quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cilicio, & in cinere pœnitentiam egissent. Igitur circa euersionem Tyri tria denunciatur Isaias. Primo destructionem nauium, quæ non pauca erant apud habitatores Tyri, de quo ibi: *Vlulate naues.* Secundo prædicit communem dolorem Sidonis, & Aegypti, atque insularum adiacentium, qui omnes plorauerunt simul Tyri destructionem, de quo ab illo versiculo: *Tacete qui habitatis in insula, &c.* Tertio vaticinatur, habitatores Tyri in captiuitatē per regem Assyriorum esse ducendos; de quo ab illo versiculo: *Transi terram tuam, &c.* Quarto eos consolatur, futuram post septuaginta annos eorum libertatem prædicendo, ab illo versiculo: *Et erit post septuaginta annos, &c. vsque ad finem capitis.*

COM.

C O M M E N T A R I V M.

QUONIAM Tyri. *Vlulate naues maris: quia vastata est domus, vnde venire consueuerat: de terra Cethim reuelatum est eis.*

Tyrus hebraice dicitur Zor, estquæ vicina Iudææ sita ad Aquilonem versus Occidentem. Deseruebat anti quitus in multis terræ Iudæorum, & necessaria ad communem hominum victum subministrabat. Vnde Hiram rex Tyri factus iniuit cum Salomone, prouidebatque abundanter ei ligna, & alia necessaria ad constructionem templi, vt constat ex lib. 3. Regum cap. 5. & ex lib. 1.

3. Reg. 5.

Esdæ cap. 3. Deuastata igitur Hierusalem, expugnatur etiam Tyrus propter luxuriam, & superbiam, vt cum domina sua lugeat, & omnibus manifestum fiat, nihil esse in mundo stabile, nihil firmum, nihil sub sole perpetuum. Vbi Babylon? Vbi Moab? Vbi Damascus? Vbi Dumma? Vbi reges, & principes quondam opulenti? *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum & omnia vanitas.* Alloquitur autem propheta, & inuitat circumuecinas ciuitates, vt deplorent Tyrum. Et primo sermonem dirigit ad naues, & insensibilia ligna, vt lugeant excidium Tyri: quoniam deinceps in nauibus non nauigabunt habitatores Tyri ad asportandum merces de terra longinqua, & negociandum, sicut

Eccles. 1.

consueuerant. Et si nosse desideras, quis nam ciuitatem tam gloriosam expugnaturus sit, de terra Cethim, inquit, reuelatum est eis. Quoniam Nabuchodonosor Tyrum per terram, & mare aggressus est, vsus Græcorum subsidio. Habitatores Cethim, ij sunt insulani, Græci, Macedones. *Profuit Tyro, inquit Hieron. ronymus, naues interire peregrinas, vt cogatur operari terram suam, de qua in proverbij dicitur. Qui operatur terram suam, saturabitur panibus, vt nequaquam de incerto fluctuum naufragorumque discrimine, sed operis sui viuat frugibus, de quibus in psalmis ad iustum canitur. Labores manuum tuarum manducabis.* Hinc etiam discamus nos ex malis huius sæculi, negotiatione contēpta operari terram nostram, & in illa gradum stabilem figamus, imo ad cælestia properantes seminemus cum lacrymis, quæ postea in fine sæculi cum exultatione metamus: nec diligamus naues, vel negociationes in aquis multis, ne forte subijciamur potestati draconis, qui dominatur in mari. Attendamus ad ea, quæ de negociatoribus maris subiungit propheta.

2 *Tacete qui habitatis in insula: negociatores Sidonis transfretantes mare, repleuerunt te. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges eius: & facta est negotiatio gentium.* Per insulam quidam intelligunt Tyrum, alij vero Cyprum, quæ illi proxima est. Vicinas enim regiones, quæ ma

NRI

gna

gna commercia habebant cum Tyro tacere iubet, insinuans finem gaudij, & exultationis suæ aduenire, & excidium Tyri, quod in silentium, & stuporem omnes adducet. Et ut angeat luctum, & dolorem, reuocat in memoriam felicitatem præteritam: gaudebant enim omnes negotiatores in Tyro, & merces suas illic asportabant, ut constat ex cap. 27. Ezechielis, ubi contra Tyrum loquens ait: *Carthaginenses negotiatores tui a multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque repleuerunt nundinas tuas. Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancipia, & vasa ærea aduexerunt populo tuo. De domo Thogorma, equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filij Dedan negotiatores tui: insula multæ negotiatio manus tuæ: dentes eburneos, & bebeninos commutauerunt in pretio tuo. Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum suorum, gemmam, & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericum, & chodchod proposuerunt in mercatu tuo. Iuda, & terra Israel ipsi institores tui in frumento primo, balsamum, & mel, & oleum, & resinam proposuerunt in nundinis tuis, &c.* Ex quo manifeste constat, maximam apud eam negotiationem fuisse, ad quam conueniebant vndiq; asportantes mercimonia, non solum per mare, sed etiam per flumina, & potissime per Nilū, in quo nauigantes Aegyptij fruges suas portabant in Tyrum.

3 *Erubescite Sidon: ait enim mare; fortitudo maris dicens: non parturini, & non peperit, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum produxi virgines.* Fingit propheta loquentem Tyrū, quam vocat mare, & fortitudinem maris, quoniam fortissima erat inter omnes maritimas ciuitates, &

ab alienigenis, & negociatoribus maxime frequentata. Conqueritur autem Sidoni ciuitati proximæ, eam, ut secum erubescat, adhortans. Sidon namque non nihil spei posuerat in Tyro, qua deuastata spes Sidonis omnino frustrata est. Ait ergo: *Erubescite Sidon, &c.* Ac si aperitius dicat. Ecce ego præsidium, & omnis spes tua perij, & facta sum quasi mulier, quæ non parit, neque educat iuuenes, & virgines, significans hac phrasi, & modo loquendi, se inermem esse, ac destitutum populo ad defendendum se, quasi numquam filios peperisset, & eos, quos genuit alere non posset, neque nutrire. Per filios, & filias, ciuitates illas, & regiones intelligit, quas suis negotiationibus Tyros ditauit: & quoniam in illis nullum refugium, neque auxilium inuenit, ideo in tanta calamitate constituta erubescit, & Sidonem, ut secum erubescat alloquitur, fortassis eo quod merces, quas in Tyro reposuerat Sidon, ab hostibus ingruentibus fuerunt sublata. Quasi dicat: *Erubescite coram tuis creditoribus, sicut erubescere solent negociatores, cum surripiuntur a latronibus eorum merces, aut naufragio pereunt.* Moralis expositio Moralem huius loci interpretationem valde notandam inuenies apud beatum Gregoriū lib. 3. pastoralis curæ admonitione 29. Vbi per mare, vitam sæcularium intelligit, in hoc mundo fluctuantium: per Sidonem autem spirituales viros, & religiosos, qui quasi muniti, stabiles, & firmi videntur. Sed multoties isti ex comparatione sæcularium remanent confusi, quoniam meretrices, & peccatores præcedunt eos in regno Dei. Non recipiunt Christum filij Israel, qui gloriabantur se populum Dei electum esse, & patrem habere Abraham, sed potius eicientes illum extra ciuitatem occiderunt, & ecce mulier Chananæa alienigena, & gentilis Christum illam repellentem sequitur, & Dominum, ac filium Dauid confitetur. Multi in terra sanctorum iniqua operantur, & fratribus suis opprobrio sunt, & scandalo, *Ecce vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille simplex, & reclusus, & timens Deum, & recedens a malo.* Gentilis, & in terra Hus inter peruersos cohabitans, christianos, & nutritos lacte euangelicæ doctrinæ facit erubescere. Quisquis enim innocentiam, reuerentiam, & patientiam sancti Iob recte considerat, confusione statim & rubore perfunditur, sciens quoniam ad illius perfectionem non pertingit? Ideo Scriptura sacra gentilium exemplum nobis proponit, ut qui ad sequendum Christi vestigia non mouemur, ex eorum collatione confundamur. Vnde, & Saluator noster Iudæos incredulos reprehendens ait:

Iob 1.

Mat. 12. *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: Ecce plusquam Ionas hic. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic.* Vide circa hoc quæ nota uimus supra cap. 1. num. 14.

4 *Cum auditum fuerit in Aegypto, dolebunt, cum audierint de Tyro: Transite maria, plulate qui habitatis in insula: nūquid non vestra hæc est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longa ad peregrinandum. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam,*

cuius negociatores principes, institores eius inclyti terræ? Denunciat dolorē Tyri communem esse futurum aliis ciuitatibus, & regionibus, quæ cum mercibus venire consueuerant ad eam, inter quas connumerat Aegyptum. Sicut enim Sidon excidium Tyri deplorauit, propter perditas merces suas, ita ob eandem causam coneristatur Aegyptus, & dolet, audita illius ciuitatis ruina. Consimiliter dolent mercatores insulani, & obstupescunt. Quibus omnibus, quasi per irrisionem dicit propheta; *Ecce ne hæc est illa omni genere lætitiæ exultans ciuitas, quæ in antiquitate gloriabatur, ad quam omnes confluabant? En ipsa nunc pedibus suis peregrinari cogitur, & oblita suæ teneritudinis, in terras longinquas discalceata procedit. Quis cogitauit hoc? Quis consuluit? Apud homines quidem impossibile videbatur delendam fore aliquando Tyrum, quæ tanta potentia floruit, ut principibus pares essent mercatores, & institores, qui non pretiosas, sed communes emunt merces, sed Dominus exercituum cogitauit hoc, ut detraberet superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret uniuersos inclytos terræ.* Ex quo manifeste patet, non fortuitas existimandas esse tantarum ciuitatum subuersiones, sed consulto, & admirabili consilio Dei euenire, ut omnis humana superbia confundatur, & discant diuites non sperare in incerto diuitiarum, sed in solo Deo suam beatitudinem constituent.

5 *Transi terram tuam, quasi flumen filia maris, non est cingulum vltra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbauit regna.* Verba sunt Domini, Tyrum per prophetam alloquentis, ac si dicat; *O Tyre statim*

eam pertransi terram tuam eo impetu, quo solet fluuius obediens Deo ad mare properare, ubi inter aquas multas euanescit, & memoria illius non inuenitur amplius, nec vestigium; sic enim peribit gloria tua. Familiaris autem consuetudo est in Scriptura, transitum populorum flumini comparare, ut notauimus cap. 2. num. 6. Sequitur: *Non est cingulum ultra tibi.* Reddit rationem, propter quam tanta celeritate cogit Tyrū exire de terra sua, quia videlicet nō est cingulum reliquum, id est, non inuenies in Tyro, quod vilissimi institores ostiatim vendere consueuerunt, ut sunt zonæ, quibus pueri præcinguntur. Vel sic. *Non est cingulum*, id est, omni robore destituta es, & auxilio; inermem te reperiet, & imparatam inimicus ad te deuastandū adueniens. Solet enim in Scriptura per cingulū, robur designari, iuxta illud, quod dicit Psalmista: *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.* Et præcincti dicuntur, qui præparati sunt ad aliquid faciendum. Vnde Dominus in Euangelio, desiderans nos in die iudicij inuenire paratos inquit. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur a nuptijs, ut cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei.* Sequitur: *Manum suam extendit super mare, & conturbauit regna.* Sensus est. Noli resistere, nec contradicere, o Tyre, con filio Domini, nec regi Babylonis contra te venienti; quoniam non ipse, sed Dominus per illum extendit contra te manum suam. Dominus per illum conturbauit regna, a Dan, vsque Bersabe, & omnia re-

gna Chanaan. Ipse Dominus dixit, & præcepit, ut te etiam debellaret. Et hoc est, quod subditur: *Dominus mandauit aduersus Chanaan, ut contereret fortes eius, & dixit: Non adicies ultra, ut glorieris, calumniā sustinens virgo filia Sidonis.* Sed obserua, quod illud aduerbium *ultra*, non significat perpetuitatem, sed longū tempus, septuaginta videlicet annorum, post quos Dominus misertus est Tyri, ut dicitur infra. *Filia Sidonis* appellatur Tyrus, eo quod a Sidonijs fuerat instructa, *Virgo*, eo quod prius expugnata non fuerit: vel quia tenera erat, & delicata: aut vero, quoniam ob suam pulchritudinem, & speciem, ardentissime fuerat ab alijs ciuitatibus adamata.

6 *In Cethim consurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldaeorum, talis populus non fuit, Assur fundauit eam: in captiuitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam.* Denunciat per varias regiones captiuos esse ducendos habitatores Tyri. Et primo ad insulam Cethim, quam nonnulli ad Cypros, alij vero ad Macedones pertinere volunt: deinde ad Assyrios, & Chaldaeos, ut non habeant cerrum locum ad manendum. Sequitur: *Ululate naues maris, quia deuastata est fortitudo vestra.* Appellatur Tyrus fortitudo nauium, propter numerum mercatorum, qui ex omnibus regionibus conueniebant ad illā. Sicut ergo in vastitate Aegypti ululauerūt aquæ, & contristati sunt piscatores, ut in regione illa, quæ aquis erat felicissima, signum excidij certissimum totius regni esset, eorum ruina: ita in Tyro, quæ mercibus abundabat, asportatis per mare de ter-

ris longinquis, naues, & mare ululare præcipiuntur: ut ex eorum luctu, & tristitia, deuastatio magna superbæ ciuitatis colligatur.

7 *Et erit in die illa: in obliuione eris o Tyre septuaginta annis, sicut dies regis vnus: post septuaginta autem annos erit Tyro, quasi canticum meretricis.* Nunc iam incipit propheta Tyrijs prospera nunciare: ostendit enim tempus calamitatis ipsius finem tandem esse habiturum, videlicet post septuaginta annos, quibus Iudæi in Babylone fuerunt captiui. Dicuntur autem septuaginta anni dies vnus regis, eo quod longiori tempore ut plurimum regnare non soleant principes, imo neque superuiuere. Vnde, & philosophi decimum septennarium annorum vitæ humanæ valde periculosum, & fatalē esse iudicauerunt. Iuxta quod

Psal. 89. & scriptum est: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor, & dolor.* Hebræi per vnum regem, Dauid intelligunt, qui septuaginta annis superuixit. Alij Nabuchodonosor, & filios eius, tanquam vnum regem accipiunt, quorum imperium septuaginta annis durauit. Transactis ergo septuaginta annis, erit Tyro, quasi canticum meretricis. Supra Tyrum comparauit propheta virginem, cum nondum esset expugnata, nec labores experta, aut in captiuitatem ducta, quoniam speciosa ciuitas erat valde, & omnibus grata: nunc vero meretrici confertur, eo quod in captiuitatem ducta decorem suum, & honorem amisit, & omnibus gentibus facta fuerit despicibilis. Denique obserua in hoc loco Dei misericordiam, &

2. Reg. 5. clementiam, qui nunquam in hoc

sæculo contra peccatores sic irascitur, ut misericordiæ obliuiscatur. Ciuitas Tyri nullum terminum imposuit delictis, quibus Deum ad iracundiam prouocauit, sed peccata peccatis addendo in dies proficiebat in peius. Et ecce misericors Dominus, & benignus, terminum septuaginta annorum captiuitati superbæ ciuitatis imponit, ultra quem non progrediatur vterius. Vluciscitur peccata parentum in filios, non quidem in æternum, sed vsque in tertiam, & quartam generationem: at misericordia eius a progenie, & in progenies timentibus eum. Ut enim verbis utar Origenis: *Misericordia Dei, non in vna generatione, sed in sempiternum extenditur a generatione in generationem.* Exod. 20. Luc. 1. Origenes

8 *Sume citharam, circui ciuitatē meretrix obliuioni tradita: bene canet, frequenta canticum, ut memoria tui sit.* Cupiditas pecuniarum, quæ negotiationibus multis per fas, & nefas acquiruntur, concupiscentiæ carnis, & quæstui meretricio non immerito comparatur, quoniam non minus vnum; quam aliud homines dementat. Propter quod sanctus Paulus auaritiā idolorum seruitutem esse dixit. Cum ergo Tyrus, quæ propter diuitiarum abundantiam prius apud omnes nationes fuerat gloriosa, despicibilis postmodum toto tempore captiuitatis facta esset, atque abiecta, & obliuioni tradita: nunc iam illam alloquens denunciat propheta, suis negotiationibus, atque industria, post septuaginta annos captiuitatis ad splendorem pristinum reducendam esse. Ait ergo: *Sume citharam meretrix: id est sumes. Bene canet, id est ad modum meretricis dulciter canes, & suauiter, ut ad te gen-*

tes allicias, & mercatores de regionibus longinquis attrahas spe lucri & tuis negotiationibus te, sicut fuisti olim, facias memorabilem. Ecce mercaturæ rei meretriciæ comparantur, propter maximam similitudinem, quam inordinatus appetitus diuitiarum habet cum concupiscentia carnis. Vnde mercatores, & negociatores fornicatores dicuntur, & negotiatio ipsa fornicatio appellatur: subditur enim.

9 *Et erit post septuaginta annos visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad mercedes suas: & rursus fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ. Igitur per citharam, & suauem cantum intelligit fraudes mercatorias, versutias, illecebras, blanditias, & mendacia, quibus negociatores decipiunt pauperes simplices, vt eorum substantiam deuorent. Ideo propheta futurum esse inquit, vt Tyrus leui melodia aures demulceat, & multiplicet carmina, id est fraudes fraudibus adiungat, illecebras addat illecebris, & fallacias fallacijs, vt in sui memoriam, & amorem alios excitet, & inflamet eisdem artibus, quibus eos antea vulnerauerat. Denique sicut uetula meretrix, atque deformis rationes excogitat, & varia media, quibus redeat facilius in hominum gratiam, vestitu, ornatu, furo, & varijs coloribus, amissam longæ ætate pulchritudinem reparando: ita & Tyrus sese ornauit, & depinxit, vt vel sic ad eam conuenientibus grata esset. Quod si erga impios, & deceptores tam misericordem se exhibet Dominus, & benignum, qualis erga eos futurus est, quos adoptauit in filios?*

10 *Et erunt negotiationes eius, & mercedes eius sanctificata Domino: nõ*

recondentur, neque reponentur: quia his, qui habitauerint coram Domino, erit negotiatio eius, vt manducent in saturitatem, & vestiantur vsque ad retustatem. Sicut ante captiuitatem deseruierunt Tyrij populo Israel, vt dictum est num. 2. ita, inquit, postmodum erunt obsequentes populo Dei diuitijs acquisitis negotiationibus suis, atque illis, qui habitant coram Domino, vt laudent eum. Quinque namque de eiusmodi diuitijs prædicit propheta.

- 1 *Erunt sanctificata Domino.*
- 2 *Non recondentur, neque reponentur.*
- 3 *His qui habitauerint coram Domino deseruient.*
- 4 *Erunt pauperibus, vt manducent in saturitatem.*
- 5 *Deseruient illis, vt vestiantur vsque ad retustatem.*

10. Talis. m. debet esse vsus diuitiarum, vt primum sanctificentur Domino, & in cultum illius offerantur, sicut obtulerunt illi, de quibus scriptum est: *Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias Domino, ad faciendū opus tabernaculi testimonij. Quid, quid ad cultum, & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas, & inaures, annulos, & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatim est. Si quis habebat hiacynthum, & purpuram, coccumque bis tinctum, byssum, & pilos caprarum, pellas arietum, rubricatas, & ianthinas, argenti, arisque metalla obtulerunt Domino, lignaque setim in varios vsus. Sed et mulieres doctæ, quæ nauerant, dederunt hiacynthum, purpuram, & vermiculum, ac byssum, & pilos*

los caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. Principes vero obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerali, & rationale, aromataque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum unguentum, ac thymiana odoris suauissimi componendum. Omnes viri, & mulieres mente deuota obsulerunt donaria, vt fierent opera, quæ iusserat Dominus per manū Moysi. Ecce qualiter omnes, quæ apud se habebant, offerebant Domino, vnusquisque iuxta facultatem suam. Qui multas habebat diuitias, tribuebat abundanter, & qui exiguum, etiam exiguum dicebat Domino. Hinc & fideles ex optimis terræ frugibus decimas, & primitias, & alias oblationes iuxta consuetudinem cõmuniter receptam offerunt Deo. Sed cauendū est maxime, ne diuites huius sæculi ex substantia pauperum acquirant iniuste, quæ postea in cultum templi offerre desiderant. Talis enim oblatio non est accepta, sed execrabilis Domino, vt multis locis Scripturæ comprobauimus capite 1. numero 40.

11 *Non recondentur, inquit, neque reponentur. Quoniam diuitiæ non sunt abscondendæ a pauperibus, neque accumulandæ, aut conferuandæ ad augendum statum, & multo minus reponendæ apud vsurarios, vt modis illicitis multiplicentur. Si enim feruus ille infidelis, & nequæ reprehensus est acriter, eo quod penuriam Domini sui habuit repositam in sudario, quanta confusione digni erunt, qui absque vilo termino bona temporalia thesaurizant, & ignorant cui congregabunt ea? Audi quid de his per similitudinẽ dixerit Dominus in Euangelio.*

Luc. 12. Homini cuiusdam diuitijs vberes fru-

ctus ager attulit: & cogitabat intra se dicens: quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam anime meæ: animas habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: stultice, hac nocte animam tuam repetent a te: quæ autem parausti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Expende vanam hominis sollicitudinem. Horrea querit maiora, in quibus recondat, congreget sua, & reponat in multos annos, & non recogitat miser, quia non sunt multi anni, sed nec dies vitæ eius: neque aduertit bona temporalia non esse recondenda, aut reponenda, sed spargenda, & distribuenda pauperibus: Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Vide Chrysol. hom. 34. & 55. in Genes. to. 1.

12 *Quia his, qui habitauerint coram Domino erit negotiatio eius. Reddit rationem, propter quam bona, quæ suis negotiationibus acquireret habitatores Tyri, non recondentur, nec reponentur: quia videlicet liberaliter ea distribuent illis, qui habitant coram Domino, & laudant eum, vt sustententur ministri eius. Hoc titulo offeruntur Ecclesiæ a fidelibus decimæ, hoc titulo debentur, vt latissime probat sanctus Thomas 2. 2. quæst. 86. & 87. Primo, quoniam ad ius naturale pertinet, vt homo ex rebus sibi datis a Deo aliquid exhibeat ad honorem illius, & cultum, in signum subiectionis, & seruitutis, & vt vel sic fateatur, & protestetur, quoniam Dominus 2. Mas. 4. vniuersorum ipse est. Vnde cū populus Israel corde toto offerret Domino*

Simile.

Gal. 6.

1. Paral.
29.

mino ad ædificationem templi ea, quæ sponte promiserat: *Lætatus est David rex gaudio magno. Et benedixit Domino coram vniuersa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israël patris nostri ab æterno in æternum. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim, quæ in cælo sunt, & in terra tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes, tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia; in manu tua magnitudo, & imperium omnium. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum in cælitum. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Hinc & Dominus loquens per Moysen ad populum suum, quem eduxit de captiuitate Aegypti, & in terram promissionis introduxit, ait: *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum terram, pro qua iurauit patribus nostris, ut daret eam nobis. Secundo, quia etiam ratio naturalis dicit, ut eis, qui ad salutem totius populi ministrant cultui diuino, populus similiter necessaria ad victum, & vestitum subministrat: sicut & illis, qui communi utilitati inuigilant, videlicet principibus, & militibus, atque alijs eiusmodi, stipendia victus debentur a populo. Vnde & Apostolus hoc probat 1. ad Corinthios 9. per humanas consuetudines dicens: *Quis militat suis stipendijs vnquam? Aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid secundum***

Deut. 26.

hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: non alligabis os boui trituranti. Nūquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtiq; hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis (vt inquit S. Thomas) S. Th. opu. concludit Paulus, quod poterant Apostoli temporalia accipere ab eis, quibus prædicabant, quia eis spiritualia seminabant: quia qui dat magna, non est mirum si accipiat parua. Vnde ad Romanos 15. loquens de collectis, quæ fiebant in sanctos, hoc est ad Christianorum pauperum sustentationem, qui Deo erant dicati, ait: *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia colationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles: debent & in carnalibus ministrare illis. Præterea etiam Saluator mundi discipulis missis ad prædicandum dicit: *In eadem domo manete edentes, & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est n. operarius mercede sua. Ex quo patet, quod prædicatori, quasi merces debetur victus ab his, quibus prædicat. Quod etiam confirmat illud, quod Dominus per Malachiam dixit: *Inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Hic ergo locus Isaiæ, & alia in confirmatione eius adducta, condemnat aperte vesaniam eorum, & errorem, qui omnibus religionibus detrahebant, & specialiter fratribus mendicantibus, eo quod orationi insistentes, &***

S. Th. opu. scu. 19. ca.

7.

Rom. 15.

Luc. 10.

Malac. 3

facro-

facrorum librorum lectioni, atque alijs spiritualibus exercitijs ex elemosynis populi sustentabantur, ac subinde religiosorum mendicantiũ statum damnandum esse procaciter affirmabant. Huius erroris primi auctores fuerunt duo magistri Parisien. tempore beati Ludouici regis Francorum. vnus illorum appellabatur Sigerius, alter vero Vuillelmus de sancto Amore. Contra istos & eorum sequaces, sanctus Thomas se opposuit, velut turris validissima & fortissimum religionum omnium propugnaculum, scribens circa hoc opusculum 19. approbatum postea a Clemente Quarto, in cuius opusculi cap. 7. probat latissime oppositum eius, quod illi duo magistri Parisienses docuerunt.

Elemosyna est spiritualis negociatio.

Luc. 15.

Philip. 4.

13 Denique obseruandum est, quod elemosyna, & munera, quæ Iudæis astantibus coram Domino obtulerunt Tyrij, dicuntur a propheta in præsentem negociationes eius. Primo quoniam ex pecunijs negociationibus acquisitis misericordes in pauperes fuerunt habitatores Tyri. Vt hinc discant homines facere sibi amicos de mammona iniquitatis, vt cum defecerint, recipiant eos in æterna tabernacula. Arte ista, & industria tales sibi amicos acquisiuit vilicus iniquitatis, cuius prudentiam laudauit Dominus in Euangelio. Secundo dicitur elemosyna ipsa, & misericordia, negociatio; quoniam re vera multo maiora bona negociantur sibi homines misericordes, quã soleant auari suis negociationibus pecunias acquirere. Vnde & Paulus ad Philipp. scribens, qui in illum misericordes fuerunt, & liberales, ait: *Scitis autem, & vos Philippenses, quod in principio Euangelij, quando profectus sum a Ma-*

cedonia, nulla mihi Ecclesia communis cauit in ratione dati, & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicã semel, & bis in vsum mihi misistis: non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Vbi elemosynam communicationem vocat in ratione dati, & accepti, quoniam diues dat pauperi, vnde reuera subleuetur eius miseria, & a paupere accipit spiritualem fructum, vnde misericordiam inueniat apud Deum. Scriptum est enim: *Præmium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna omnibus facientibus eam. Et iterum ait Sapiens: *Qui facit misericordiam, faneratur proximo suo. Et post pauca. *Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis, quam aurum. Conclude elemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit. Igitur sicut in negociationibus, qui vendit utilis est emptori dâdo illi merces, quibus indiget, & emptor utilis est venditori retribuendo illi pecunias: ita consimiliter accidit in operibus misericordiarum; pauper enim, & diues sibi inuicem communicant ratione dati, & accepti. Et sicut fanerator lucrum reportat ex mutuo, ita, & qui tribuit pauperi multo magis diues efficitur, non quidẽ substantiam ipsius pauperis deuorando suaniter, & confumendo, sicut vsurarij faciunt, & auari, qui dum vtilis videntur esse pauperi indigenti, hostes, & raptores efficiuntur illius; sed misericordiam apud Deum promerendo, & acquirendo thesau-***

d. v. 29

h. 2. c. 3

Tob. 4.

Eccl. 29

rum

rum, quod in æternum sit diues in Deum. Audi quid B. Chrysoft. sentiat. Ideo, inquit Apostolus, diuitibus huius mundi præcipe, non superbe sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed largos esse communicatores bonorum.

2. Tim. 6. Nam pauper in sanctitate melior est, quam tu in rebus secularibus. Tuæ res proficiant ad illius sustentationem in hoc sæculo, ut & illius sanctitas proficiat ad tuam sustentationem in illo: sicut vltimus infructuosa dat humorem viti, ut vitis pro se, & pro vltimo proferat fructum.

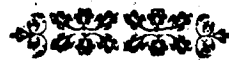
Luc. 6. Ergo iubet nos Christus mutuū dare pecuniam, non tamen sub vsuris: quia qui sub vsuris mutuū dat, in prima quidē facie sua videtur dare, reuera autem non sua dat sed alterius tollit. Nam videtur quidē necessitati succurrere, reuera autem in maiorem mittit necessitatem. De vno vinculo soluit, & multis vinculis alligat. Et non propter iustitiam Dei, sed propter proprium lucrum. Similis enim est pecunia vsuraria aspidis morsui. Sicut enim qui ab aspide percutitur, quasi delectatus vadit in somnum, & sic per suauitatem soporis moritur: sic & qui accipit sub vsuris pro tempore delectatur, quasi qui beneficium accipit, & sic per suauitatem beneficij non sentit, quomodo captiuus efficitur. Nam sicut venenum aspidis latenter per omnia membra discurret, & corrumpit: sic vsura per totas facultates eius discurret, & conuertit eas in debitum. Sicut enim fermentum modicum, quod mittitur in multam farinam, totam consersionem corrumpit, & trahit illam, & facit illā totam fermentum: sic cum vsura in domum alicuius intrauerit, totam substantiam eius ad se trahit, & conuertit in debitum. Lege circa hæc eundem Chrysoptomum hom. 24. in Ioannē col. 4. to. 2. & homil. 32. super primam epistolam ad Corinth. col. 7.

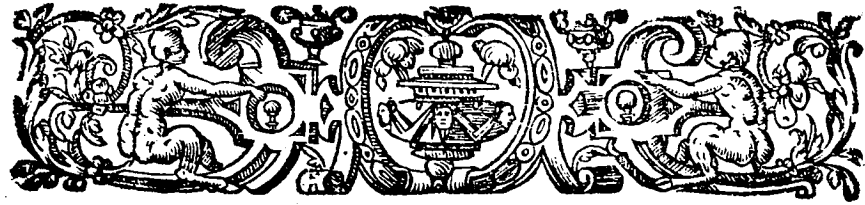
14. Ut manducant in saturitatem, & vestiantur, vsque ad vetustatem. Ecce qualis elemosyna, quæ fit a diuitibus huius sæculi pauperibus Christi esse debeat, quam liberalis & larga, quam abundans, & affluēs, ut sit pauperibus in saturitatem, & vestiantur vsque ad vetustatem, id est in omni vita sua, ut explicat glossa interlinealis. Quod superest date elemosynam, inquit Christus Dominus in Euangelio. Non ait date parumper ex illis, quæ vobis superfluunt: nec ait date famelico miseram bucellam panis, quam vix dentibus contræctare valet, sed inquit, quod superest date elemosynam. Totum, quod superest, date, date affluenter, & in saturitatem, ut pauper famelicus impleatur. Nō onerosa sunt præcepta, inquit Chrysoft. Ea quæ pereunt, quæ a vermibus arroduntur, quæ absque vsu, & frustra consumuntur, hæc dispensa, ut tibi fiant vtilia, ut & detrimenti damnum effugias, & ex ipsis lucrum maximum tibi pares. Excellentis enim, & magnæ in humanitatis est, post tot spirituales admonitiones arculis, & muris includere superflua, & non illis subleuare proximorum inopiam, sed sinere a rubigine, & iinea potius corrumpi, & propter illa supplicij potius plecti, quam dignā pro eis remunerationem accipere.

Hinc & Tobias abundantem misericordiam filio suo commendans ait: Ex substantia tua fac elemosynam, & noli auertere faciem tuam ab illo paupere: ita enim fiet, ut nec a te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit abundanter tribue. si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Non sit ergo diues parcus in distribuendo, sed imitetur illum, qui dat omnibus affluenter, & non im-

improperat, qui aperit manū suam & implet omne animal benedictione. Igitur habitatores Tyri tam liberaliter, & abundanter populo Dei ministrabant necessaria, ut esset illis eorum misericordia in saturitatem. Propter quod Propheta regius filias Tyri eorum animas esse dixit, quæ abundanter in pauperes misericordiam exhibent; quoniam Tyriorum liberalitatem, & pietatem imitantur. Ait enim: Filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis; Adorant Christum in muneribus, qui misericordes sunt in pauperes: vultum illius venerantur, qui egenis vsque ad saturitatem tribuunt. Vnde Augustinus ait: Modo venit rex, & ipse munera vult. Quæ munera? Eleemosynas. Ipse est enim iudicaturus, & munera imputabit quibusdam. Venite, inquit, percipite regnum, quoniam esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Hæc sunt munera, in quibus adorant filia Tyri regem, qui dicit, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et quæ sunt filia Tyri, & quomodo adorabunt eum in muneribus, planius voluit dicere, cum subiunxit, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Hæc filia Tyri adorantes in muneribus, diuites sunt plebis, quos ille alloquitur amicus sponsi, Præcipe diui-

tibus huius sæculi non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter. Diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, adorent in muneribus; sed non perdant, securi ponant, ubi semper inueniant. Quamuis autem hæc prophetia, Isaiæ partim fuerit adimpleta ab habitatoribus Tyri, cum post septuaginta annos captiuitatis redeuntes ad meliorem fortunam, obtulerūt munera tempore Nehemiæ ad reedificationem templi, & sustentationem pauperum; perfectius tamen completa est in aduentu Saluatoris, quando multi ex habitatoribus Tyri ad fidem Christi sunt conuersi. Nam, ut habetur Mat. cap. 6. Multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis venerat, ut audirēt eum, & sanarentur ab infirmitatibus suis. Ex quibus credendum est multos postmodum vendidisse omnes facultates suas, & constituisse pretium ante pedes Apostolorum, ut distribueretur inter pauperes, iuxta illud, quod refertur Act. 4. Quotquot possessores agrorum, aut domorum erant vendentes, afferebant pretia eorum, quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis, pro ut cuique opus erat.

LIBER TERTIVS COMMENTARIORVM IN ISAIAM PROPHETAM.

Auctore

R. P. MAGISTRO F. DIDACO ALVAREZ
Metimnensi, prouinciæ Hispaniæ, Ord. Præd. Romæ in
Collegio S. Thomæ super Mineruam sacre Theo-
logiæ professore, & Regente.

*DE VNIVERSALI
omnium iudicio.*

Greg. 19.
moral. c.
ultimo.

QVONIAM omnia mala pœnæ, & omnes calamitates, quas pro suis delictis homines patiuntur in hoc sæculo, figura quædam sunt, & prælagium eorum, quæ superuenient impijs in iudicio, ut Gregorius dicit libro decimonono moralium capite ultimo, reliquum est, ut postquam in duobus libris præcedentibus expendimus cû Isaiam mala pœnæ, famem, captiuitatem, vincula, mortes, & alia incommoda, quæ Dominus intulit populo suo ob ingratitudinem maximam, & idolatriam, atque decem opera, quæ diuersis gentibus, & nationibus Israel persequentibus comminatus est Deus: nunc iam in hoc tertio libro, de vniuersali iudicio, atque de excidio totius orbis sermonem faciamus, & absoluamus tertiam partem comminationum iuxta diuisionem factam in præfatione huius operis pagina

gina 10. num. 17. De hac enim materia agit Isaias in quatuor capitulis sequentibus iuxta communem, & magis receptam explicationem sanctorum Patrum. Omnia vero, quæ circa vniuersale iudicium denunciat Isaias, ad tria potissima capita reducuntur. Primo enim causam, propter quam vniuersale iudicium est futurum, prædicit. Secundo magnitudinem afflictionis reproborum, & pœnas, quas iuste pro peccatis suis in æternum luent. Tertio lætitiâ magnam, & gloriam electorum, prorumpens eorum nomine in gratiarum actionem pro beneficijs maximis ab illo acceptis, ut in sequentibus patebit.

C A P V T XXIII.

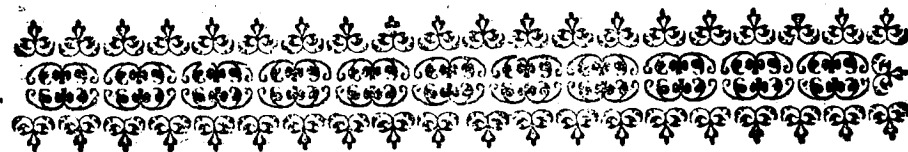
Dice Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius. 3 Et erit sicut populus, sic sacerdos: & sicut seruus, sic dominus eius: sicut ancilla, sic domina eius: sicut emens, sic ille qui vendit: sicut fœnerator, sic is qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. 4 Dominus enim locutus est verbum hoc. Luxit, & defluxit terra, & infirmata est: defluxit orbis, infirmata est altitudo populi terræ. 5 Et terra infecta est ab habitatoribus suis: 6 quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt 7 fœdus sempiternum. 8 Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius: ideoque infanient cultores eius, & relinquentur homines pauci. 9 Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum cantico non bibent vinum: amara erit potio bibentibus illam. 10 Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnibus domus nullo introeunte. 11 Clamor erit

O o o 2 super

super vino in plateis: deserta est omnis lætitia: translatum est gaudium terræ. Relicta est in vrbe solitudo, & calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum: 12 quomodo. si pauca oliuæ, quæ remanserunt excutiantur ex olea: & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, 13 hinnient de mari. 14 Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum: in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti. Et dixi. 15 Secretum meum mihi, secretum meum mihi, vae mihi: 16 præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. 17 Et erit: Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: 18. 19 quia cataraetæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. 20 Confractioe confringetur terra, contritione conteretur terra, 21 commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum vnius noctis: & grauabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adiciet vt resurgat. 22 Et erit: In die illa visitabit Dominus super militiam cæli in excelsis: & super reges terræ, qui sunt super terram. 23 Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere: 24. 25. 26. 27 & post multos dies visitabuntur. 28 Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu futurum suorum fuerit glorificatus.

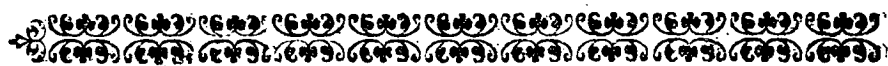
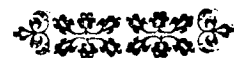
SVMMA

SVMMA CAPITIS.

QVINQUE prædicit in hoc capite Isaia circa vniuersale iudicium. Primo desolationem, & euerisionem generalem totius orbis, de qua agit in principio capituli. Secundo causam assignat, propter quam in vniuersis creaturis, etiam ratione carentibus, manifestabitur ira Dei in die iræ, illamque, asserit esse peccata hominum, quæ absque vlllo termino multiplicata sunt, & hanc assignat ab illo versiculo: Et terra infecta est, &c. Tertio paucitatem electorum declarat exemplo olearum, & racemorum, qui ex vindemia relinquuntur, ibi: Quomodo si pauca oliuæ. Quarto innarrabile electorum gaudium explicat exemplo nauigantium, quorum lætitia, cum perueniunt ad portum, plaudendo manibus, & vociferando, atque alijs signis iocunditatis, exprimitur, de quo agit ibi: Hinnient de mari, &c. & ibi: A finibus terræ, &c. Quinto reproborum pœnas, atque earum æternitatem denunciat, ibi: Secretum meum mihi, &c. vsque ad finem capituli.

COMMENTARIUM.

DCC Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius. Postquã propheta descripsit particularium quarundam ciuitatum desolationem, nunc generalem totius orbis describit

interitum. Ac si dicat: Vt quid tanta anxietate, & dolore, vnius regni, vel alterius deploro ruinam? Quid tempus consumo in enumerandis oneribus infidelium nationum, vel excidium ciuitatis sancte denunciando? Ecce nunc iam video totius orbis consummationem. Ecce Dominus, qui condidit vniuersa, dissipabit terram, & euacuabit omni

omni ornatu suo, ita vt nuda prorsus remanere videatur. Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur: Sed, vt inquit Petrus.

2. Pet. 3. Adueniet dies Domini, vt fur, in quo cali magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autē, & quae in ipsa sunt opera, exurentur. In die illa affliget faciem eius, hoc est terrę:

LUC. 21. Erunt quippe signa in sole, & luna, & stellis, & in terra praesura gentium, & crescentibus hominibus praeter timore, & expectatione, quae superuenient vniuerso orbi. Et sicut linteam contorqueri solet, aut herba, a qua succus aliquis detrahitur: ita & vniuersus orbis in die iudicij comprimetur, & terra deinceps non germinabit, sed sicca prorsus remanebit, & arida. Et dispergentur habitatores eius, quoniam haec tunc separabuntur ab ouibus, vt dictum est cap. 1. num. 7. Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum. Ecce Dominus dissipat orbem terrae totum, & desolabit eum, & reuelabit faciem eius, & disseminabit habitantes in eo. In quibus verbis primo expendendum est illud, quod ait propheta: Orbem terrae totum, ex quo manifeste colligitur, hanc prophetiam esse de vniuersali iudicio, atque de totius orbis excidio. Secundo obseruandum, quod in illa die reuelabit Dominus abscondita tenebrarum, & facies omnium nudabuntur. Ait enim: & reuelabit faciem eius. Nunc enim velatas habent facies suas electi, & reprobi, neque ab occurso faciei dignosci possunt, quia nemo scit, vtrum odio, vel amore dignus habeatur, sed omnia in futurum reseruantur incerta. Sed tunc auferetur velamen, & filij lucis a filijs tenebrarum discernentur: iuxta quod beatus Ioannes

1. Ioan. 3. ait: Charissimi nunc filij Dei sumus, &

nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est. Hinc & Apostolus obiurgans illos, qui temere iudicabant istum ministrum Euangelij sanctiorem illo esse, ac Deo magis acceptum ait: Hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. **1. Cor. 4.** Mibi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die; sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quo adusque veniat Dominus; qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique a Deo.

3 Et erit sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic Dominus eius; sicut ancilla, sic domina eius; sicut emens, sic ille, qui vendit: sicut foenerator, sic is, qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic qui debet. Ac si aperitius dicat. Nullus, qui inuentus fuerit supplicio dignus, relinquetur impunitus in die iudicij, in quo omnis humana felicitas terminabitur, in quo nullus erit personarum respectus, in quo iudicabuntur pariter populus, & sacerdos, seruus, & Dominus, paruus, & magnus, diuites, & pauperes, principes, & vulgares. Quia vnusquisque nostrum **Rom. 14.** pro se rationem reddet Deo. Quia omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, sine bono, siue malo. Quia in Christo non est **Coloss. 3.** gentilis, & Iudaeus, & circumcisio, & praepotium, Barbarus, & Scytha, seruus, & liber; sed omnia, & in omnibus Christus. Quia omnis, qui iniuriam facit, recipiet id, quod inique gessit: & non est personarum acceptio apud Deum.

Quia

Zach. 3. Quia omnis fur iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. nec tamen omnes poenae damnatorum futuræ sunt æquales, sed iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus. Scriptum est enim in Euan-

LUC. 12. gelio. Ille seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non preparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna, plagis vapulabit paucis. Et rursus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. In cuius signum

Sap. 6. regem Hai suspendit Iosue in patibulo vsque ad vesperam, & solis occasum. Praecipitque, & deposuerunt cadaver eius de cruce, proieceruntque in ipso introitu ciuitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet vsque in presentem diem. Vulgus autem indoctum occiditur; quoniam diuitibus, & nobilioribus maiora opprobria preparata sunt, & magis ignominiosum iudicium. Notandum est autem, quod, vt designaret propheta, omnem humanam felicitatem, & gloriam, in supplicium æternum esse commutandam, triplici vsus est exemplo. Nam gloria mundi in tribus consistit, videlicet in honoribus, in diuitijs, & in delitijs carnis. Quæ tria ordinæ præpostero enumerauit Ioannes di-

Iosue 8. cens: Quoniam omne, quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Honores, quibus homines inflari solent, & extolli, ad superbiam vitæ pertinent. Diuitiæ autem ad concupiscentiam oculorum, sed delitiæ ad concupiscentiam carnis spectant. Hæc tria similiter in presenti commemorat Isaias. Sacerdos enim nomen est dignitatis eximiæ, & honoris, Dominus quoque, & similiter Domina. Vendens autem,

1. Ioan. 2. & foenerator, atque pecuniam repetens diuites huius sæculi designant, qui rebus temporalibus abundant: emens vero, & mutuum accipiens significant illos, qui ad delicias corporales pretium requirunt; sed in iudicio nullum erit inter eos discrimen: quoniam æqualiter omnes iudicabuntur. Nec saluabit sacerdotem sacerdotalis honor, nec dominum dignitas eius, nec foenratorem eius diuitiæ liberabunt a morte, nec caro, aut eius delitiæ proderunt quidquam, sed sicut statim subditur. Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur.

4 Dominus enim locutus est verbum hoc: luxit, & defluxit terra, & infirmata est altitudo populi terræ. Confirmat hanc prophetiam, & corroborat auctoritate Dei loquentis. Si enim alius prædiceret finem mundi esse futurum, quis esset, qui crederet illi? Verum, quia Dominus locutus est verbum hoc, quia decretum est a Deo, vt malum hoc eueniat vniuerso orbi, eueniet vtique. Iussit omnipotens, vt euacuetur terra, euacuabitur ergo: præcepit, vt decidat flos eius, & defluat, & infirmetur altitudo illius; ergo ita fiet sicut Dominus ordinauit. Defluxit, inquit, terra, vt scias quanta facilitate facturus sit consummationem terræ; ea videlicet, qua folium arefcit, & defluit ab arbore. Et ne putares de vna, aut altera terræ parte sermonem esse, repetit, defluxit orbis, &c. vt excidium totius orbis intelligas denunciari, & quidquid honorificum est, & excelsum in terra, infirmandum esse tandem, & finem habiturum.

5 Et terra infecta est ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sem-

sem-

sempiternum. Reddit rationem, propter quam vniuersus orbis desolatur: quia videlicet corrupta est terra, & infecta ab habitatoribus suis. Infectus est aer, infectus est ignis, & alię creature, quibus reprobis abutuntur, & Deum offendunt: ideo puniuntur, & desolantur cum homine; vt non solum in propria persona, sed etiam in omnibus, quę propter illum creata sunt, peccata eius puniantur. Expende quanta sit malitia, & corruptio peccati, qua non solum anima inficitur, sed etiã terra ipsa corrumpitur, & sterilis efficitur. Scriptum est enim. *Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinventionibus suis. Et iterum: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea.* Et rursus: *Corrupta est terra coram Deo, & repleta est iniquitate.* Et assignãs rationẽ corruptionis eius subdit: *Omnis quippe caro corruerat viam suam super terram.*

Psa. 105

Psa. 106

Gen. 6.

6 Constituit autem propheta tria genera peccatorum, propter quã mala futura superuenient vniuerso orbi. Primum genus est peccatorum, quę contra legem naturalem committuntur. Et hoc designant verba illa: *Transgressi sunt leges.* Est lex naturalis insita noitris pectoribus, quam vt antiquissimam venerari oportebat, & adimplere. Sed transgressores eius, qui contra legem inditam naturę peccauerunt: per legem naturę iudicabuntur. Secundum genus peccatorum est contra legem scriptam, & posituam, de qua dicit nunc propheta; quoniam habitatores terrę mutauerunt ius. Hoc enim ius mutare intentauerunt Iudæi, cum varios er-

rores legi scriptę intermiscerent, a Dei cultu, & amore seipos, & populum auertebant, vt diximus c. r. num. 64. Sub hoc genere comprehenduntur omnia peccata contra præcepta cæmonialia, aut constitutiones humanas commissa, quę homines continent in officio, & custodia legis diuinę. Tertium genus est delictorum, quę contra legem gratiã committuntur. Dicitur enim lex euangelica. *Fœdus, & sempiternum fœdus* quidem: quoniam per sanguinem noui testamenti confederati sumus Deo, & reconciliati; iuxta illud, quod Paulus loquens de redemptore nostro ait: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quę in terris, siue quę in celis sunt.* Sempiternum autem; quoniam nullum deinceps habitura est finem lex euangelica. Vnde sanctus Paulus ad Hebręos octauo, conferens nouum testamentum cum veteri, ex ipsa ethymologia nominis probat, vetus testamētum aliquando terminandum fore; nouũ autem, vt potest perfectius, esse in æternum stabilendum. *Nunc, inquit, melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, idest si virtutem habuisset ad emundandum a culpa conscientias hominum, & animam interiorius renouandam, non vtique secundi locus inquireretur.* Et post pauca: *Dicēdo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Et postmodum cap. 10. eiusdem epistolę subdit: *Aufert primum. vt sequens statuatur, idest finem imponit legalibus cæ-*

remo-

remonijs, & priori testamento, scilicet veteri, vt subsequens, idest nouum testamentum stabiliat, & firmet in æternum. Sicut enim sacerdotium Christi æternum est, iuxta illud prophetę vaticinium. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech: ita & lex gratiã, quã seipsum offerrens suo sanguine firmavit Christus, robur habet sempiternum, quoniam lex, & sacerdotium proportionari debent. Translato enim sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat.* Vnde, vt notauit Beatus Paulus, ideo sub iuramento institutum est sacerdotium Christi, vt designaretur firmitas illius, & æternitas. Ait enim: *Et quantum est, non sine iureiurando (alij quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus.* Ea namque communiter iuramento ab hominibus confirmari solent, quę rata, firma, & indissolubilia esse volunt. Hoc ergo fœdus sempiternum, sanguine agni immaculati firmatum, a Deo institutum, atque per vnicum filium suum nobis datum, dissipare contendunt homines ingrati, quos propterea sine affectione, & absque fœdere, vocat Apostolus; quoniam fœdus sempiternum audent dissipare. Potest secundo per fœdus sempiternum intelligi charitas, & dilectio; quoniam præceptum dilectionis non est mandatum nouum, sed antiquum, & vinculum sempiternum, iuxta illud, quod Ioannes ait: *Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio; vt diligamus*

alterutrum. Et iterum: *Charissimi, i. Ioan. 2. non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus est verbum, quod au distis.*

7 Nec te moueat, quod Christus Dominus mandatum nouum illud appellat, cum ait: *Mandatum nouum do vobis; vt diligatis inuicem, sicut delexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes; quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Dicitur enim mandatum nouum, quoniam in noua lege a Christo Domino nouis vinculis, & fortissimis, renouatum est; de quibus ipse ait: *In funiculis Adam traham eos: in vinculis charitatis. Et iterum: In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans.* Est etiam præceptum charitatis nouum mandatum; quia corruptum fuerat ab antiquis dicentibus. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: sed redemptor noster illud in lege gratiã reformauit & ad purum restituit, cum ait: Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumnantibus vos, vt sitis filij Patris vestri, qui in celis est; qui solem suum oriri facit super bonos, & malos; & pluuit super iustos, & iniustos.* Habet emphasim, & vim magnam verbum illud: *Ego autem dico vobis.* Ac si aperius dicat: *Si vobis videtur nouum esse mandatum dilectionis inimicorum, durum, & intolerabile, attendite ad eum, qui tale mandatũ imposuit, qui illud nouis obligationibus adiectis confirmauit. Ego dico vobis.* Ego Deus, & homo; Ego Deus mādatum hoc olim imposui, cum naturam rationalem condidi in lege naturę, & postmodum, ne traderetur obliuioni, in lege scri-

. P p p . pta

pra digito meo in tabulis lapideis exaravi. Ego Deus, & homo in lege gratiae, idipsum iterum, atque iterum mando vobis. Ego, qui, ut obedirem praecepto Patris, factus sum obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, & sicut ait propheta: *Propter verba labiorum eius, ego custodiui vias duras.* Ego dico vobis, qui, ut charitatis, & dilectionis me in exemplum mundo exhiberem non solum pro amicis, sed pro inimicis, & me persequentibus animam meam posui, & pro transgressoribus rogavi dicens: *Pater ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt.* Ego dico vobis, cui omnes creaturae irrationales, atque insensibiles ad nutum obediunt, & propter mandatum meum inclinationis propriae, & naturae obliuiscuntur. Cum vocantur a me stellae, dicunt, adsumus: cum ego praecipio, ignis seruos meos tres pueros existentes in fornace non comburit: *nec tetigit illos omnino, nec contristauit, nec quidquam molestiae intulit, sed eos refrigerans incendit, quos reperit iuxta fornacem de Chaldaeis.* Leones famelici, & raptores, cum ego annuo, in agnos mansuetissimos conuertuntur, ad praecipium meum minime nocuerunt, seruo meo Danieli misso in lacum. Ego dico vobis, in cuius laudem canit propheta: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt: statuta in aeternum, & in saeculum saeculi, praecipium posuit, & non praeeribit.* Et iterum: *Ignis, grando, mix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius:* Ego dico vobis, qui sum iudex viuorum, & mortuorum, qui retribuuo unicuique iuxta opera sua. Si Christus Dominus, ut obediret praecepto Patris, custodiuit vias duras,

inuolutus infantilibus pannis, & positus in praesepio, fugiens in Aegyptum, ieiunans in deserto, praedicans Euangelium pacis, fatigatus ex itinere, captus in peccatis nostris, flagellatus, contumeliosus affectus, & appensus in cruce: durum videtur tibi, o homo, si propter verba labiorum Christi vias faciles custodias, & mandatum eius obserues? Quid enim facilius, quam amare? quid naturae rationali conformius, quam diligere? hoc ergo a te petit Christus; hoc est eius praecipium, & non aliud: nam, ut Paulus ait: *Non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo inflaturatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Ego dico vobis, ego praecipio. His solis verbis mouit Absalon seruos suos, ut fratrem suum Amnon interficerent. *Obseruate, inquit, cum tumultus fuerit Amnon, percutite eum, & nolite timere: ego sum, qui praecipio vobis, & ad praecipium Christi commendantis charitatem debitam, & dilectionem proximi, non commouentur homines, sed dissipare audent foedus sempiternum?*

8. Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius, & relinquentur homines pauci. Propter peccatum Adae maledicta est terra. *Maledicta, inquit, terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae. Spinnae, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terrae.* At postquam filij Adae peccata superaddiderunt peccatis, postquam corrupta est, & contaminata coram Domino, terra ipsa cum spinis,

Gen. 3.
Gen. 6.

nis & tribulis suis deuoratur. Poteris etiam per terram, hominem intelligere de terra plasmatum, de quo dictum est: *Quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Et iterum: *Corrupta est terra coram Deo, & repleta est iniquitate.* Spinnae, & tribulos semper producit caro nostra, varia videlicet genera peccatorum, quibus vulneratur anima, & occiditur: cum autem peccata peccatis iungimus, a maledictione terra ista deuoratur, & trahuntur impij in reprobum sensum, ut obdurentur, & obfirmantur facies eorum in peccato. *Et insanient, inquit, hoc est, tanquam insani, & frenetici inflammati concupiscentijs suis, absque freno rationis sequentur desideria carnis.* Vnde iusto Dei iudicio peccatum subsequens fiet eis poena praecedentis peccati, ut latius diximus c. 19. nu. 5. & 6. *Et relinquentur homines pauci.* Per homines paucos electos intelligit, quos supra reliquias nuncupauit. Illi enim soli digni sunt, quod homines appellentur, utpote, qui ratione ducuntur: nam carnales, & impij, pecudes, vel alia animalia, quorum mores imitantur potius, quam homines dici promerentur. Quare autem electi pauci nuncupentur, & reliquiae, dictum est supra cap. 4. nu. 8.

9. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes, qui latabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus latantium, conticuit dulcedo citharae. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Haecenus propheta praedixerat perituram esse in fine saeculi omnem potentiam, & honorem mundi: nunc autem consequenter vaticinatur diffuse finem habituram latitiam quoque, & voluptates car-

nis, quas per vindemiam, per vitem, per latitiam, & gaudium tympanorum, per sonitum latantium, & dulcedinem citharae, & per vinum, designat; eo quod haec omnia homines soleant alienare. Et, ut maiorem dolorem reprobis incutiat, praeteritam letitiam eorum commemorat, *ingemuerunt, inquit, omnes, qui latabantur corde.* Quae verba expendens beatus Hieronymus ait: *In consummatione mundi praeteritarum deliciarum recordatio erit materia cruciatuum. Vnde, & diues ille in conuiuio purpuratus, qui receperat bona in vita sua, eleuans oculos suos de inferno Lazarum vidit in requie. Et Dominus increpans diuites, & luxuriosos, atque ridentes, loquitur in Euangelio. Vae vobis diuitibus; quoniam recepistis consolationem vestram. Vae vobis, qui nunc saturati estis, quoniam esurietis. Vae vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Quando igitur fuerit resurrectio mortuorum, & iudicij aduenerit dies, tunc lugebit vinum, atque vindemia: de qua Moyses loquitur, De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhae; vna eorum vna fellicis, & draconum, vinum eorum venenum aspidum insanabile. Tunc omnis potio, siue, ut hebraice dicitur, ebrietas, quae statum mentis euertit, & homines vigilare non patitur, amaritudine commutabitur; quae ad tempus vtentibus, se mella mentitur, & in nouissimo amarior felle reperietur. Tunc omnis dulcedo latantium, ac tympanorum, & citharae sonitus in planctum vertetur, ac gemitum. Vide supra dicta cap. 1. num. 59. & capite 13. numero 8.*

10. Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte. Per ciuitatem vanitatis mundum intelligit, in quo nihil est solidum,

nihil stabile, nihil firmum, sed omnia, iuxta sapientis sententiam vana sunt, & transitoria. *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Vnde, & diligentes mundum, aut ea, quæ in illo sunt, vani similiter efficiuntur; sicut dicitur Hieremiæ 2. *Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt.* Signanter autem dixit, *Attrita est,* nam quamuis nunc mundi huius ciuitas appareat gloriosa: re tamen ipsa est sicut bulla, quæ, cum conteritur, se nihil esse declarat.

11 *Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ: Relicta est in vrbe solitudo, & calamitas opprimit portas. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum.* Dolebunt inquit, quia vinum suauitatis deliciarum huius sæculi non bibent amplius. Propter hoc erit clamor in plateis super vino. In plateis inquit, vt notauit Hieronymus: *Non in arcta, & angusta via, quæ ducit ad vitam, sed in lata, & spatiosa, quæ ducit ad mortem; super vino, & ebrietate erroris eorum, qui dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuinarum in manibus suis. Translatum est quippe in celos gaudium terræ, & relictæ est in vrbe quondam celeberrima solitudo. Et vt sciremus perspicue de totius orbis interitu nunciari, intulit: Hæc erunt in medio terræ, in medio gentium, siue populorum.* Aduerte quam varia sit rerum omnium vicissitudo. Etenim in hoc sæculo reprobi lætabantur corde, & felices reputabantur diuites; at electi tristes erant, & pauperes, & multis calamitatibus afflicti; in iudicio autem commutabuntur manus, & gaudium omnem transferetur ad iustos: atque omnes miseræ, & calamitates, quibus ele-

cti fuerunt expositi, & multo maiores tandem deuoluentur ad reprobos, de quo vide supra capite 1. num. 69.

12 *Quomodo si pauca oliuæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea: & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, binnient de mari.* Hoc loco propheta denunciare incipit, & narrare gaudium magnum, quod in die iudicii, eodem tempore, quando tristitia, & dolore cordis præmentur reprobis, habebunt electi. Sic etiam Euangelista, postquam timorem malorum, & expectationem excidij totius vniverſi descripsit, statim ad consolandum electos se transfert cum ait: *His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra; quoniam appropinquat redemptio vestra.* Est autem hæc consuetudo apud Isaiam familiaris, vt non simul iustum cum impijs suis vaticinijs terreat; sed cum calamitates maximas comminatur reprobis ob eorum crimina, statim sine intermissione verbis consolatorijs iustos alloquitur, vt eos corroboret, & confirmet in bono, ne tristitia nimia absorbeantur. Vnde in cap. 3. postquam euerſionem ciuitatis Hierusalem denunciauit, subiungit statim: *Dicite iusto; quoniam bene, quoniam fructuum adinventionum suarum comedet.* Similiter etiam cap. 30. id ipsum efficit, vt notauimus eodem cap. 3. num. 18. Per pauca oliuas electos intelligit, qui vt Paulus ait: *Cum oleaster essent inferti sunt in bonam oliuam, & socij radicis, hoc est Christi, & pinguedinis illius facti sunt.* Illi namque præ paucitate facile numerari possunt, vt notauimus cap. 4. num. 8. ideo excusis, & re-

& relictæ dicuntur. Isti ergo, inquit propheta, in die iudicij lætabuntur & laudabunt in conspectu Dei, cum exarserit in breui contra inimicos ira eius; sicut scriptum est. *Cum exarserit in breui ira eius beati omnes, qui confidunt in eo, id est, Cum vindicta venerit, quæ impijs, & peccatoribus preparatur, inquit, non solum eos non attinget, qui confidunt in Domino, sed etiam ad regnum illis instruendum, & sublimandum proficiet. Non enim dixit, cum exarserit in breui ira eius, securi omnes, qui confidunt in eo: tanquam hoc solum inde habeant, quod non puniuntur, sed beati dixit, ubi est bonorum omnium summa, & cumulus.*

13 *Hinnient, inquit, de mari, sumpta metaphora a nautis, qui quum primum ad portum peruenerint salutis, magna lætitia, & vocibus iucunditatis iubilantes celebrant nauigationis suæ finem. Vita præſens mari comparatur, propter frequentes tempestates, & quotidiana pericula, de quibus scriptum est. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius.* Non est securitas inter vndas; non est gaudium in hoc sæculo, non est lætitia, sed timor, & tremor, & afflictio spiritus: at cum electi ad portum æternæ felicitatis peruenerint, cum omnia pericula vitæ præſentis euaserint, tunc leuabunt vocem, tunc laudabunt Dominum, & dicent: *Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Tunc de magnis periculis a Deo liberati magnifice gratias agent: vt pote, qui aduersus talem regem dimicarunt. Hinc est illud, quod rex Israel dixit ad Benadab: *Ne gloriatur accinctus æque, vt discinctus.* Quoniam, vt explicat Glosa interlin. qui armis est adhuc indutus, gloria-

ri non potest, nec lætari, sicut depositis armis victor. *Quantūuis enim militi armato prospere succedant omnia, licet victoriæ certissimum signum habeat, adhuc tamen dum est in prælio, securus omnino esse non potest; quia varius est euentus belli, & modo huic, modo illum consumit gladius.* Sed cum vicerit inimicum, cum arma bellica deposuerit, cum fuerit discinctus, & indutus stola gloriæ, tunc securus gaudere poterit, sicut illi, de quibus supra scriptum est. *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia; de quo vide supra dicta c. 9. nu. 9. & 10.*

14 *Propter hoc in doctrinis gloriificate Dominum: in insulis maris nomen Domini Dei Israel.* Si tam grande futurum est electorum gaudium cum ad portum salutis peruenerint, si retributio impiorum terribilis, æquum erit, & salubre consilium, in doctrinis glorificare Dominum, atque præcepta illius seruare, vt in nobis Dei misericordia splendeat, & omnibus insulis manifesta fiat. Et vt simul explicet magnam lætitiã iustorum, atque inexplicabilia reproborum supplicia, subdit. *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti. Et dixi secretum meum mihi, secretum meum mihi. Væ mihi.* Ac si apertius dicat: Tametsi pro comperto habeamus omnes magnam gloriam in die iudicij, & lætitiã, ac laudem iustorum esse futuram: mihi tamen, cui etiam paucitas electorum, & innumerabilis reproborum multitudo reuelata est, atque pœnarum acerbitas, quas pro peccatis luent in æternum nulla circa hoc consolatio relinquatur, sed continuus dolor est in corde meo. Propterea

pterea dixi: *Secretum meum mihi:*

Hiero. in *Væ mihi. Hoc est, ut ait Hieronymus, com. sup. Non possum cuncta narrare, quæ seruo: c. 24. Isai.*

*hæret lingua faucibus meis, vox dolore concluditur. Væ mihi, quantus ordo poenarum ante oculos versatur meos; cerno præsentia, & quæ futura sunt: præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Hæc est causa luctus, & gemitus mei, propter quam secundo dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi; quia omnes præuaricati sunt legē Dei, & nequaquam Domini poena differtur, nec futura prædicitur, sed imminet, & habitatores terræ captos tenet. Cumque se putauerint fugisse ex alio, incident in aliud, & quocumque se verterint, impendentem iram Domini non euadent. Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. Si prophetam iustum, & sanctū sic terret sola memoria poenarum, quæ impijs in iudicio præparata sunt, quanto tremore putas afficientur reprobi, cum eisdem poenas in seipsis caperint experiri? Quid facient miseri? Quo ibunt? Vbi se abscondent? Quid aliud dicere poterunt, nisi *Væ mihi, væ mihi?* Væ mihi; quoniam talia tormenta potui euadere aliquando, & nolui. Væ mihi; quoniam præmia quibus gaudent electi promereri neglexi. Væ mihi, quia Dominum maiestatis stantem ad ostium, & pulstantem repuli. Væ mihi; quoniam sanguinem agni immaculati, quo redemptus sum, pollui. Væ mihi, quoniam omnes increpationes illius neglexi: melius sane mihi esset, si natus omnino non fuisset. Sic plangent se omnes tribus terræ, & irremediabilibus lacrymis mala sua plorabunt, sed poenitentia eorum erit inutilis.*

Mat. 24.

15 *Secretum meum mihi. Docet hic locus non esse margaritas mittendas ante porcos, nec quodlibet mysterium cuiuslibet reuelandum, sed aliquando esse occulrandum indignis; iuxta illud, quod saluator ait: Vobis datum est nosse mysterium regni celorum, ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Docet præterea secreta cordis non esse omnibus committenda, sed reuelanda paucis, illisque selectis. Vnde & Christus Dominus cū gloriā suam discipulis voluit ostendere, non omnes secum assumpsit, sed Petrū, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Et tandem eos admonuit inquit: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat. Dicant ergo Apostoli: A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti, hoc est Christi, cuius claritatem, & speciē vidimus in monte, de quo paterna vox testimoniū perhibuit dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite, sed secretum meum mihi, secretum meum mihi. Non est tempus manifestandi hoc mysterium. Manifestabitur autem suo tempore, cum videlicet Dominus glorificatus fuerit. Hinc & Bernardus ait: Præ omnibus studeat seruus Dei bona sua non ponere in ore hominum, sed celare in cella sua, & recōdere intra conscientiam, ut hunc quasi titulum, & in fronte conscientiæ, & in fronte cellæ semper habeat, secretum meum mihi, secretum meum mihi.*

16 *Præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ.*

Mat. 17.

Bern. lib. de vita fo. lit. in fin.

terræ. Ostendit quanta mala contingant destitutis gratia Dei. Homo enim sibi derelictus in multis offendit, atque in foueam cadit, & laqueum. Nunquam vita præsens agitur sine periculis, super omnem terram extensi sunt laquei; periculose transiguntur omnia; vniuersa sunt plena periculis. Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. Periculofum est tacere, periculofum incaute loqui; periculum est in coniugio, & periculum in cælibatu; periculum est virtutibus præditis, ne superbiant; & similiter virtutibus destitutis, ne desperent. Dum sumus habitatores terræ inter has angustias versamur; & qui volunt fugere vnum peccatum, incidunt in aliud. Vnde & subditur.

2. Cor. 11

17 *Et erit, qui fugerit a voce formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. Consonant his verbis illa, quæ habentur Amos 5. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei versus, & ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber. Quibus verbis designat nullum extra Deum esse tutum refugium, neque aliquid, super quod possit manus hominis inniti secure, sed omnia esse plena laqueis, & periculis. Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt. Aperiuntur cæli cataractæ, quando ira Dei effunditur copiose, eo impetu, quo imbres fluere consueuerunt. Vnde & tempore diluuij cataractæ cæli apertæ dicuntur, & rupti omnes fontes abyssi. Igitur sicut in primo aduentu effudit Deus misericordiam suā*

Amos 5.

Gen. 7.

super omnem carnem, & abundantes diuitias suæ dilectionis ostēdit; ita & in aduentu secundo effundet super carnales homines iram suam, & thesauros iustitiæ suæ; ut infra dicetur, manifestos faciet. Hinc & per quendam prophetam dicitur: *Indignatio eius effusa est, ut ignis, & Nabū. 1. petra dissoluta sunt ab eo. Hinc & Ioannes ait: Et audiui vocem magnā de templo dicentem septem angelis; ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terram. Vbi nomine effusionis iræ Dei, magnitudo illius designatur. Terram autem, dicit propheta, a fundamentis euertendam esse, quoniam nihil erit tam firmū, quod non commoueat in die iudicij. Nec mirum; quoniam non mediocris tempesta in illa die futura est, sed validissima, & terræmotus insolitus propheta attestante. Ignis Psal. 49. in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempesta valida. Et iterum scriptum est: Dominus in tempestate, & turbine viæ eius. Et post pauca: Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra a facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo.*

18 *Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt. Septuaginta interpretes sic transferunt istum locum: Quia fenestra de celo apertæ sunt. Quibus verbis (ut notauit Hieronymus in præsentia) designatur vniuersa hominū delicta in die iræ esse a Deo omnibus manifestanda: ut notum fiat, Deum illa nequaquā obliuioni tradidisse, quamuis prius, quoniam non puniebat, videbatur peccatoribus iudex illa ignorare. Cum autem, apertis fenestris respexerit omnia opera nostra, apparebit manifeste quid vniquisq. gesserit in corpore, & operam suorum retributionem quam*

quam promeruerunt, accipient. Habent nunc homines apud Deum (vt notauit Chryostomus) duplicē thesaurum absconditum, thesaurū misericordiæ, & thesaurum iræ. Cum misericordiā pauperibus exhibent, eum sunt humiles, & patientes, cum persecutionem patiuntur propter iustitiam, cum bona faciūt, & in operibus charitatis se exercēt, multas diuitias sibi a Deo referuandas in thesaurū misericordiæ mittunt. Scriptum est enim: *Premium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.* Vnde & Saluator de eiusmodi thesauro loquens, tale hominibus dedit consilium. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi arugo, & tineam demolitur: & vbi fures effodiūt, & furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum.* Paulus etiam Apostolus Timotheū instrūens quid diuitibus præcipere debeat, inquit. *Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.* Cum autem e contrario mala operantur, cum crimina criminibus adiungunt, thesaurum iræ, & iustitiæ sibi apud Deum accumulānt; quotiescunque enim reprobis peccat, aliquid mittit in thesaurum iræ. Iuxta quod & Paulus ait: *Secundum autem duritiam tuam, & impenitens cor, thesaurizas tibi irā in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.* Sed isti thesauri, iræ videlicet, & misericordiæ quādiu peregrina mur in hoc sæculo, reconditi sunt apud Deum, & in sinu illius absconditi, quia nemo scit, vtrum odio, vel

amore dignus habeatur, sed omnia in futurum reseruantur incerta. Nouit Dominus, qui sunt eius, & quid vnusquisque thesaurizauerit sibi. Aperiet autem in die iudicij fenestras pectoris sui, & thesauros absconditos manifestabit. *Et reddet vniciuique secundum opera eius; ijs quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: ijs autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio. Vis ipse videre (inquit Chryost.) quis thesaurorum horum perfectam habet memoriam, cui studiamque? Per Moysen loquitur de ijs, qui perpetrant mala, De vinea domorum vinea eorum, & palmes illorum ex Gomorrha, vna eorum rufellis; botrus eorum botrus amaritudinis; venenum draconum vinum illorum; & venenum aspidis insanabile.* Et postquam commemorauit opera iniquitatis, protinus adiunxit: *Nonne hæc omnia condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? in die ultionis retribuam, in tempore, cum lapsus fuerit pes eorum.* Hinc est illud, quod Dominus ad Iob loquens ait: *Num quid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparauit in tempus hostis, & in diem pugnæ, & belli? Vbi per thesauros niuis, & thesauros grandinis, thesauros iræ, & iustitiæ diuinæ intelligit: Dicit enim Gregorius: Quid aliud niue, vel grandine, nisi frigida, ac dura intelligenda sunt corda prauorum? Sicut enim seruire charitas, sic solet in sacro eloquio frigore malitia designari. Scriptum namque est: Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Et rursum: Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum. In frigore ergo niuis*

uis, vel in duritia grandinis quid accipi aptius potest, quam vita prauorum, quæ & per torporem frigescit, & per duritiæ malitiam percutit? Quorum tamen vitam Dominus tolerat, quia eos ad iustorum suorum probationē seruat. Hos ergo thesauros niuis, & grandinis præparatos habet, & reseruos in tempus hostis, & in die pugnæ, & belli. Hoc est, vt manifestentur in die iudicij, in quo armabit creaturam ad ultionem inimicorum. In quo acuet duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos; in quo apertis de super catharactis cæli, pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Lege supradicta cap. 2. num. 24. & beatum Gregorium lib. 10. moral. cap. 17.

19 Similiter & thesauros gratiæ, & misericordiæ, quos in gloriam præparauit Dominus, apud se habet reconditos, vt eadem die iudicij manifesti fiant, sicut scriptum est: *Deridetur insi simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus statutum. Contemnitur iustus in hoc sæculo, & vita eius æstimatur infania, & finis eius sine honore, sed statuto tempore, quam pretiosa fuerit, atque honore digna manifestabitur.* Vnde & Gregorius ait: *Statutum contempta lampadis tempus, est extremi iudicij prædestinatus dies, quo iustus quisque, qui nunc despicitur, quanta potestate fulgeat, demonstratur. Tunc enim cum Deo iudices veniunt, qui nunc pro Deo iniuste iudicantur. Tunc eorū lux tanto latius emicat, quanto eos nunc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patefcet, quod cælesti potestate submissi sunt, qui terrena omnia sponte reli-*

querunt. Vnde electis Veritas dicit: *vos qui secuti estis me in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel.* Neque enim plusquā duodecim iudices illa interni confessus curia non habebit, sed nimirum duodenario numero quantitas vniuersitatis exprimitur; quia quisquis stimulo diuini amoris excitatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen iudicariæ potestatis obtinebit, vt simul tunc index cum iudice veniat, qui nunc cōsideratione iudicij sese spontanea paupertate castigat. Hinc est enim quod de sanctæ Ecclesiæ sponso per Salomonem dicitur: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ.* Hinc Isaias ait: *Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui.* Hinc Isai. 3. *eosdem seniores Veritas non iam famulos, sed amicos denunciat, dicens: non iam dicam vos seruos, sed amicos meos.* Quos nimirum psalmista intuens ait: *Mibi autem nimis honorati sunt amici tui Deus.* Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriam quam calce calcarent, protinus addidit. *Nimis confortatus est principatus eorum. Ac ne paucos esse crederemus, quos proficere vsque ad summum tantæ perfectionis agnoscamus, illico adiunxit: Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Quot itaque nunc pro amore veritatis sese libenter humiliant, tot tunc in iudicio lampades corruscant.*

20 Confractioe confringetur terra, contritione conteretur terra. Nominē contractionis, & cōtritionis terræ, magnitudinem pœnæ reproborum designat, vt dictum est cap. 2. num. 69. *Confringetur, inquit, & conteretur.* Lagena dum confringitur, non destruitur penitus, sed vtilis remanet, vt portetur in illa saltem

igniculus de incendio: cum autem conteritur, perit omnino; quoniam ad nihil deinceps utilis est: sic ergo conterentur peccatores in iudicio, ut nihil sanum, nihil impunitum in eis remaneat. Hinc & sanctus Iob in persona reproborum loquens ait: *Deus in turbine conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiā sine causa.* Quæ verba expendens beatus Gregor. ait: *Peccator quisque in turbine atteritur, qui erectus in tranquillitate videbatur: quia quæ diu superna longanimitas tolerat, extrema iudicij seueritas necat: quæ recte turbo dicitur, quia in elementorum commotione reuelatur, psalmista attestante, qui ait, Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas valida.* Vnde & propheta quoque alius dicit: *Dominus in tempestate, & turbine viæ eius.* In quo nimirum turbine idcirco iustus nequaquam conteritur, quia semper hic sollicitè metuit, ne conteratur. Perpendit namque adhuc in præsentis vitæ itinere, constitutus, humanis actibus exactor operum quam districtus appareat: qui quosdam tunc reatu culpæ originalis adstrictos, etiam sine operibus damnat. Vnde recte vir sanctus ex humani generis voce protinus adiungit. Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Nonnulli enim prius a præsentis luce subtrahuntur, quam ad proferenda bona malauit merita actiua vitæ perueniant: quos quia a culpa originis sacramenta salutis non liberant; & hic ex proprio nihil egerunt, & illuc ad tormenta perueniunt. Quibus vnus vnus est corruptibiliter nasci; aliud carnaliter mori; sed quia post mortem quoque aeterna mors sequitur, occulto eis iustoq; iudicio, etiam sine causa vulnera multiplicantur. Perpetua quippe

tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccauerunt. Hinc namque scriptum est: *Non est mundus in conspectu eius, nec vnus diei infans super terram.* Hinc & alibi de iudice loquens, qui in die illa retribuere, vnicuique iuxta opera sua, inquit. *Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Nouit enim opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur. Vbi obserua, quod bis repetit idem verbum. Primo enim ait, *conteret multos, & postmodum subdit: idcirco inducet noctem, & conterentur.* Nam prius in hoc sæculo conteruntur reprobi, cum voluntate sua recedunt a Deo, & postmodum in futuro conteruntur, cum nolentes incidunt in manus illius. Hæc contritio, inquit beatus Gregorius, prius intus agitur, ut post extrinsecus ostendatur. Huc contritione non numquam adhuc quorundam exteriora quasi sana sunt, & iam interiora putruerunt. Scriptum namque est: *Ante ruinam exaltatur cor.* Ibi ergo feriuntur, vbi superbiunt. Vnde scriptum est: *Contritui cor eorum fornicans, & recedens a me.* Interius enim fornicari, est exterius vetitis delectari. Magna autem contritio cordis est, hæc eadem elatio superbientis. Eo quippe ipso ab integritate salutis corrui, quo iactantia cuiuslibet virtutis intumescit. Superbientes enim Deum despiciunt, & reliqua creatoris sui, gloriam propriam quaerunt. Quibus iam hoc ipsum cecidisse, est, ammissa superioris sui potentia in se venisse. Conteruntur etiam, quia relictis caelestibus terram quaerunt. Quæ autem maior poterit esse contritio, quæ deserto creatore creaturam quaerere? desertis supernis gaudijs, infimis rebus inhiare? Vnde bene per prophetam dicitur: *Humiliat autem peccatores vsq; ad terram.* Amissis enim caelestibus,

Iob 25.

Iob 34.

Grego. 15
mor. 8.

Prou. 16

Ezech. 6

Ps. 146.

ter-

terrenum est omne, quod sitiunt: & dū plus videre conantur, minus est, quod appetunt. De quibus recte per Hieremiam dictum est: *Recedentes a te in terra scribentur.* Ideo etiam in morte conterentur, & comminuentur impij. Vel ex eo bis dixit, conterentur; quoniam duplici contritione conteret eos Dominus Deus noster, animam videlicet, & corpus in gehennam mittendo, iuxta illud Hieremiam vaticinium, *Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.*

Hier. 17.

21. *Commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius.* Tanta, inquit, erit tempestas illius diei, & tam valida, ut terram ipsam commoueri faciat, atque agitari, sicut commoueri solet arundo ante faciem venti. Per terram peccatores intelligit rebus terrenis inhærentes, qui in die iudicij stare non poterunt, sed erunt sicut ebrius, qui subsistere non valet, & sicut tabernaculum, aut tugurium, cuius post vindemiam nullus est usus. Vnde, & subditur: *Et auferetur quasi tabernaculum vnus noctis.* Et grauabit eam iniquitas sua. Sæpe Isaias commemorat peccatorum grauitatem, & importabile pondus; de quo plura dicta sunt cap. 1. num.

17. ut omnes agnoscant, quam iuste homines, qui præuaricando præuaricati sunt legem Dei, in infimū terræ locum detrudantur, utpote, qui prauitate suorum delictorum, & pondere se in talem locum præcipitauerunt: graui enim dimissa ad centrum terræ magno impetu tendunt, nec ad locum pristinum, a quo ceciderunt, reuertuntur. Sic continget reprobis in iudicio: subditur enim. *Et corruet, & non adijciet, ut resurgat: quia videlicet non re-*

uertetur amplius ad honores, & delicias præsentis sæculi, quibus olim erat repletus, sed nec inueniet locum pœnitentiæ, sed in miserijs perpetuis iacebit in æternum.

22. *Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, & super reges terræ, qui sunt super terram.* Per militiam cæli in excelso, Ephe. 6. dæmones intelligit, qui (ut Paulus ait) sunt principes, & potestates, & mundi rectores tenebrarum harum, atque spiritualia nequitia in caelestibus. Per reges terræ, tyrannos designat, qui super terram dominabantur inique. Isti enim quantumuis potentes fuerint, & excelsi, cum angelis reprobis in ignem mittentur æternum, proiecti a Deo illa iudicis tremenda sententia. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Vnde & de militia cæli scriptum est: *Factum est prælium magnum in celo, Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnat, & angeli eius; & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in celo.* Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & sathanas, qui seducit vniuersum orbem, & projectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt.

23. *Et congregabuntur in congregatione vnus fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos natorum dies visitabuntur.* Qualis futura sit pœna damnatorum, & quam grauis declarat propheta ex tribus, quæ in illa reperiuntur durissima. Primum est pœna damni, quæ in carcerentia diuinæ visionis consistit, & in elogatione a Deo, ut docet beatus Tho. 1. 2. q. 87. art. 4. in cor. & 1. 2. q. 79. artic. 4. ad quartum. Hæc pœ-

na est potissima in peccato correspondens illi ex parte auersionis ab incommutabili bono, ac subinde est pœna infinita ex parte obiecti; quia videlicet priuat bono infinito. In hac pœna conueniunt æqualiter omnes damnati; quoniã priuatio, quæ consistit in facto esse, non suscipit secundum se magis, & minus, vt fatetur S. Tho. prima secundæ quæst. 73. art. 2. & quæst. 82. artic. 4. & quæst. 2. de malo. artic. 9. in corp. sed tantum suscipere potest magis, & minus in ordine ad suam causam, quæ est peccatû, quatenus videlicet pluribus peccatis, & grauioribus aliquis elongatur a Deo, & visione illius beatifica priuatur. Hanc pœnam tangit propheta, cum denunciat omnes reprobos tam homines, quam angelos congregandos esse in die iudicij congregatione vnus fascis, per quam vnus summi boni priuatio designatur, in qua omnes reprobi conueniunt. Etenim in pœna sensus, quæ ex parte conuersionis correspondet peccato, diuersus, iuxta quantitatem delicti, erit dånatorum cruciatus. Vnde iisdem reprobi, qui congregatione vnus fascis congregantur, in diuersos etiam fasciculos alligari dicuntur ad comburendum, propter diuersitatem pœnæ sensus, quæ illis continget, sicut scriptum est:

Sap. 6. Iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus. Et iterum: Potentes potenter tormenta patientur, fortioribus autem fortior instat cruciatio. Et rursus per Ioannem de damnatione Babylonis dicitur: Reddite illi, sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius: in poculo, quo misit, miscete illi duplum: quantum glorificauit se, & in delictis suis, tantum date illi tormentum, & lu-

stum. Si enim hæc pœnarum diuersitas in damnatis futura non esset, nequaquam iudex veniens distursum se messoribus esse perhiberet. *Colligite primum zizania, & ligate ea in fasciculos ad comburendum. Quæ verba exponens beatus Gregorius ait: Nimirum fasciculos ad comburendum ligare, & hos, qui æterno igni tradendi sunt, pares paribus sociare; vt quos si milis culpa inquinat, par etiam pœna constringat; & qui nequaquam dispari iniquitate polluti sunt, nequaquam dispari tormento crucientur; quatenus simul damnatio conterat, quos simul elatio subleuat, quosque non dissimiliter dilatauit ambitio, non dissimilis angustet afflictio, & par cruciet flamma supplicij, quos in igne luxuriæ par succendit flamma peccati. Sicut enim in domo patris mansiones multe sunt pro diuersitate virtutis, sic damnatos diuerso supplicio gehennæ ignibus subiicit disparitas criminis. Quæ videlicet gehenna, quamuis cunctis vna sit, non tamen cunctos vna eademque qualitate succendit. Nam sicut vno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo vno ordine aestuamus; quia iuxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris, sic damnatis, & vna est gehenna quæ afficit, & tamen non vna omnes qualitate comburit: quia quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum. Hanc ergo pœnam sensus tangit etiam Isaïas in verbis inductis, cum inquit, quod reprobi congregati congregatione vnus fascis mittentur in lacum, & claudentur ibi in carcere. hoc est in infernum, vbi tanquam in carcere erunt reprobi ligati manibus, & pedibus, iuxta illud, quod Veritas dicit: Ligatis manibus, & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & stridor dentium. Ligatis,*

*gatis, inquit, manibus, & pedibus; quoniam in inferno nullus deinceps erit locus bene operandi, nullum pœnitendi spatium, aut merendi. Hinc & Salomon peccatorem admonet dicens: Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. In fletu oculorum, inquit Hieronymus, & stridore dentium, per metaphoram membrorum corporaliū, magnitudo ostenditur tormentorum. Manus quoque ligatas, & pedes fletum oculorum, & stridorem dentium, ad comprobendam resurrectionis intellige veritatem. Congruentissimum autem est; sicut dicit Gregorius: Vt illic dentes strideant, qui de edacitate gaudebant, illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscentias versabantur, quatenus singula membra supplicio subiacent, quæ hic singulis quibusque vitijs subiecta seruebant. Lege quæ de pœnis damnatorum dicta sunt c. 11. nu. 17. & c. 13. nu. 6. 8. 9. 12. & 16. c. 14. n. 11. 24. Et post multos dies visitabuntur. Ecce tertium, quod in pœnis inferni reperitur, æternitas videlicet earum: Sed Origenes, vt tacito nomine refert S. August. lib. 21. de ciuitate Dei 17. tenuit ignem inferni, & alias damnatorum pœnas, nõ esse perpetuas, sed post multos annos esse omnes reprobos, tam angelos, quam homines diuina misericordia a tormentis, quæ patiuntur, liberandos. Quem errorem varijs modis nititur diabolus hominibus persuadere, vt liberius peccent, iuxta illud, quod de hoste antiquo scriptum est, *Aestimabit abyssum, quasi senescentem. Id est, æstimare faciet reprobos pœnis inferni terminum aliquando esse imponendum. Quod**

*enim antiquatur, & senescit, prope iterum est. Vnde & Sanctus Gregor. ait: Leviathan itaque iste æstimabit abyssum quasi senescentem: quia reproborum corda sic infatuat, vt suspicionem eis de venturo iudicio, quod quasi finitur, infundat. Abyssum namque senescere æstimat, qui terminari quandoque in supplicijs supernam animaduersionem putat. Igitur antiquus iste persuasor in membri suis, id est in mentibus iniquorum, futuras pœnas quasi certo sine deo terminat, vt eorum culpas sine termino corruptionis extendat, & eo magis, hic peccata non finiunt, quo istic æstimant peccatorum supplicia finienda. Sunt enim nunc etiam, qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt, quia habere quandoque finem futura super se iudicia suspicantur. Potissimum autem argumentum pro hac sententia desumitur ex præsentis vaticinio Isaïæ, qui denunciat post multos dies reprobos a Deo visitandos fore. Visitare namque misereri designat in sacris litteris; & a calamitatibus liberare, vt patet ex illo Luca primo. Per viscera misericordie Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Et psalmo, Visita nos in salutari tuo. Hæc tamen sententia nullatenus admittenda est, quoniã Scriptura facta, tam in veteri, quam in nouo testamento, sæpissime docet, pœnas damnatorum æternas esse. Id ipsum omnes sancti Patres confirmant. Primus locus habetur Mat. 25, vbi ipsa met. veritas dicit: *Ibunt impij in supplicium æternum, in si autem in vitam æternam. Ex quibus verbis in confirmationem huius veritatis tale beatus Gregorius desumit argumentum. Sicut redemptor noster minatus est reprobis æternum supplicium, ita etiam electis vitam æternum repromisit, sed**

Greg. 34. mor. 16.

c. 109.

lingua

c. 101

c. 101

c. 101

Luc. 1.

Psal. 103

Mat. 25.

sed vita beata nunquam est terminum habitura, ergo nec supplicia damnatorum.

25 Secundus locus habetur Apo. 20. vbi sic dicitur. Et descendit ignis a Deo de celo, & deuorauit eos, & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia, & pseudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in secula seculorum. Hoc testimonio, atque

Augustin. alijs pluribus, quæ adducit Aug. lib. 21. de Ciuitate Dei c. 23. 24. & 25. triumphat aduersus illos, qui arbitrantur damnatos post multa tempora sanctis angelis associandos esse. Nec solum in nouo testamento, sed etiam in veteri id, quod asseruimus contra Origenem habetur expressum. Dicitur enim de quolibet reprobo

Iob 20. Iob 20. cap. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Iuxta multitudinem aduentionum suarum, sic & sustinebit. Quæ verba exponens beatus Gregorius ait: Persoluit impius

in tormento, ea quæ hic illicita seruauit desideria, & flammis vltimicibus traditus semper moritur, quia semper in morte seruat. Non enim in morte consumitur: quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam pœna finiretur. Sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine in pœna compellitur, vt cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: qui cruciatur, & non extinguitur: moritur, & viuunt: deficit, & subsistit; finitur semper, & sine fine est. Hæc solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passione: sed quia multitudo iniquitatis eius exigit, vt carere supplicijs nunquam possit, apte subiungitur: Iuxta multitudinem aduentionum suarum, sic & sustinebit. Qui enim multa inuenit ad culpam, nouis inuentionibus cru-

ciatur in pœna. Hinc & Augustinus ait: Tunc tali corpori anima & eo connectetur modo, vt illud vinculum, sicut nulla temporis longitudine soluitur, ita nullo dolore rumpatur. Proinde etiam si caro nunc talis nulla est, quæ sensum doloris perpeti possit, mortemque non possit, erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est, sicut talis erit & mors, qualis nunc non est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quando nec viuere anima poterit Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo: prima mors animam nolentem pellit de corpore, secunda mors animam nolentem tenet in corpore.

26 Accedit ad hoc id, quod de quolibet reprobo scriptum est. Fugiet arma ferrea, & incidet in arcum areum. Per arma ferrea, calamitates præsentis vitæ, vt notauit Gregorius, designantur: quia licet iustos præmant crudeliter, & torqueant, erugine tandem, sicut ferrum, post longum tempus consumuntur, & deficiunt. Vnde & de illo, qui a fratribus venditus afflictam vitam ducebat, scriptum est: Ferrum pertransiit animam eius. Sed inferni pœnæ per æs, quod maioris durationis est, & minus expositum corruptioni, designantur in quas incidunt impij, dum præsentis ærumnas fugere contendunt. Confirmantur hæc omnia auctoritate psalmi 48. vbi de reprobo scriptum est: Laborauit in æternum & viuere adhuc in finem. Quæ verba exponens beatus Augustinus ait: Quomodo viuere in finem? Quomodo vivebat ille, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide, & iacentem vlcerosum ante ianuam, cuius vlcera canes lingebant, & desiderantem micæ, quæ de mensa eius cadebant, superbus, & nimidus contemnebat? Quid illi profuerunt illæ diuitiæ? muta-

mutauerunt vicem ambo, ille a ianua diuitis subleuatus est in sinu Abrabæ, ille ab epulis splendidis missus est in ignem; ille quiescebat, ille ardebat; satiabatur ille, ille sitiiebat; ille laborauerat in finem, viuet in æternum, ille vixerat in finem, laborabit in æternum. Et quid profuit diuiti, qui quæsiuit apud inferos in tormentis positus stillari sibi guttam aquæ in linguam suam digito Lazari dicens: quoniam ardeo hic in hac flamma, & non illi concessum est? Sic desiderauit ille guttam de digito, quomodo ille micæ de mensa diuitis. Sed illius labor finitus est, & illius vita finita est. Labor huius in æternum, vita illius in æternum. Non hic habemus vitam, qui forte hic laboramus in terra, & non sic erimus postea. Erit enim vita nostra Christus in æternum, illi autem, qui hic volunt habere vitam, laborabunt in æternum, & viuere in finem. Et, vt propheta confirmet id, quod de eternitate pœnarum reproborum prædixerat, subdit in eodem psalmo. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Quæ verba expendens beatus Bernardus ait: Quam bene, sicut oues; quia detracto vellere mundalium diuitiarum, dure, presseque detonsi, sempiternis nudi deputabuntur incendijs. Mors depascet eos, quia semper morientur ad vitam, & semper viuere ad mortem. Vel ideo inquit depascet, vt diuersitatem, quæ inter bonos, & malos reperitur, insinuet. Quod enim depascitur herba est, nam arbor depasci non potest. Herba brutis animantibus deseruit in cibum, fructus arboris rationalibus creaturis sunt grati. Igitur per herbam, reprobi, per arbores autem fructiferas, electi designantur. Tandiu namque, ait Augustinus, videtur herba latior, quam arbor, quandiu hyems est. Herba enim

per hyemem viget, arbor per hyemem quasi arida est: cum sol exierit feruentior tempore æstatis, arbor, quæ per hyemem arida videbatur, expletur folijs, profert fructus, herba autem arefcit. Videbis honorem arboris, herba arida est. Sic & modo iusti laborant, antequam veniat æstas. Est vita in radice, nondum apparet in ramis. Radix autem nostra, charitas est. Et quid ait Apostolus? vt sursum debeamus habere radicem, vt vita sit pastor noster; quia habitatio nostra non debet recedere de celo; quia in hac terra debemus, sicut mortui ambulare, vt supra viuere, infra mortui simus, non vt supra mortui, infra viuamus. Quid ergo non debet recedere vita nostra, & cor nostrum de supernis? quid ait Apostolus? Mortui enim estis. Et ne timeres, vita vestra abscondita est, ait, cum Christo in Deo. Ecce vbi est radix nostra. Quando autem apparebit honor noster, tanquam in folijs, & in fructibus, sequitur, & dicit, Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria, & erit mane; nam modo non est mane. Tumeant modo superbi, & diuites huius sæculi, impij bonis insultent, infideles fidelibus, & dicant. Quid vobis prodest, quia credidistis? Quid plus habetis, quia Christum habetis? Respondeant fideles, si vere fideles sunt; Nox est, nondum videtur, quod teneamus. Non quiescant manus in bonis operibus. Vnde alibi dicitur: In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo, & non sum deceptus. Apparebit labor noster mane, & erit fructus mane, vt illi, qui modo laborant, postea dominantur, & illi, qui modo se iactant, & superbiunt, postea subijciantur.

27 Vt autem ad argumentum factum in contrarium ex præsentis loco Isaia respondeamus, aduertere oportet

Ber. ser. 2.
de verbis
Apost. 1. 1.

Aug. sup.
pl. 48. r. 8.

Au. gu. 1.
de ciuita.
Dei c. 3.

Iob 20.

Greg. 15.
mor. 14.

Psal. 48.

Luc. 16.

1. 1.

1. 1.

1. 1.

1. 1.

1. 1.

Col. 3.

1. 1.

oportet, quod verbum visitare, non solum accipitur in sacris litteris in bonam partem pro hoc, quod est misereri, sed etiam multoties sumitur in malam partem pro punire, & castigare. Sic accipitur Isaiæ 26. Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terra contra eum. Et Isaiæ 27. In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathan serpentem veſtem, & super Leuiathan serpentem toruosum, & occidet cetum, qui in mari est. Et cap. 29. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis, & tempeſtatis, & flammæ ignis deuorantis. Et Exodi 20. Visitans iniquitatem patrum in filios vsque in tertiam, & quartam generationem. Et in hac secunda acceptione accipitur in præſenti loco Isaiæ illud verbum visitabuntur. Et sensus est. Adhuc post multos dies punientur reproborum delicta. Quæ explicatio colligitur ex beato Hieronymo, & Glosa super eundem locum, & est valde cõformis trãſlationi Septuaginta interpretum, qui, vbi nos legimus, & post multos dies visitabuntur; transferunt: Et per multas generationes erit visitatio eorum. Id est per infinita sæcula. Hoc enim significat verbum hebræum *rob*, multitudinem videlicet innumerabilem.

28 *Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Dupliciter interpretari possunt verba ista. Primo ita vt intelligantur de signis, quæ in sole, & luna præcedent vniuersale iudicium, de quibus Saluator loquitur. Luc. 21. *Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terra præſura*

gentium arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superueniēt vniuerso orbi. Decreuit enim misericors Dominus hæc signa aduentū illius ad iudicium præcedere, vt homines paratos inueniat, sicut diximus capite 2. numero 21. aut vero vt reprobos confundat, & designet eorum adinventiones, & peccata, ipsis quoq. luminaribus cælestibus esse pudenda, atque omnibus creaturis detestanda. Hinc & Hieronymus ait: *Erubescet luna, & confundetur sol; quando visitauerit Dominus super militiam cæli in excelsis. Hoc est, quod in alio loco scriptum est. Castra non sunt munda in conspectu eius, & aduersum angelos suos peruersum, quid reperit. Luna erubescit, sol confunditur, & cælum operitur cilicio, & nos intrepidi, atque letantes, quasi omni careamus vitio, occurremus iudicis maiestati, quando tabescent montes erecti, videlicet in superbiam, & omnis militia cælorum, vel astra, vel angelicæ dignitates, & complicabuntur, sicut libri cæli, & omnis exercitus eorum, instar foliorum defluet.* Et iterum: *Erubescet luna, & confundetur sol cernēs homines, qui suo fruebantur lumine, nihil dignum Dei bonitate fecisse, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos.* Secundo possunt accipi, ita vt pertineant ad electorum consolationem, & magnam claritatem, & gloriam eorum designent, & splendorem, atque maiestatem iudicis aduenientis, quæ talis erit, ac tanta, vt in conspectu Domini, & seruatorum eius claritatem suã, & splendorem fulgentissimus sol, & luna pulcherrima amisisse videatur. Hoc prodigium cœpit in morte redemptoris manifestari, dum confracta per passionem lagena corporis, lux splendida Saluatoris apparuit in cuius

cuius conspectu, sicut dicit Euangelista, *tenebræ factæ sunt in vniuersa terra vsque in horam nonam, & obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium.* Sicut enim stellæ, quæ nocte fulgent maxime, orto sole, lumen suum abscondunt, & claritate maxima illius offuscantur; ita & sol obscuratus est a claritate Christi, qui in cruce pro nobis mortuus est. Vnde & Centurio, videns

quod factum fuerat, glorificauit Deum dicens: *Vere hic homo iustus erat.* Et similiter Turba clamabat; *Vere filius Dei erat iste.* Quod si de honestatus inter duos latrones talem ex se Christus Dominus splendorem emisit, vt solis claritatem obscuraret; quid faciet cum in conspectu Angelorum, & omnium ciuium cælestium fuerit glorificatus?

Mat. 27.

Hierony.

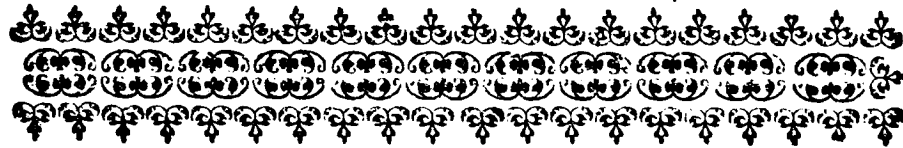
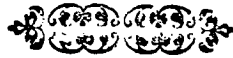
C A P V T XXV.

DOMINE Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. 3 Quia posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. 4 Super hoc laudabit te populus fortis ciuitas gentium robustarum timebit te. 5 Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua: spes a turbine, vmbraculum ab æstu: spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies. 6 Et faciet 7 Dominus exercituum. 8 omnibus populis 9 in monte hoc 10 conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, 11 pinguium medullatorum, 12 &c. vsq; ad 16. vindemiæ defæcata. 17 Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes

Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terra præſura

nes nationes: Præcipitabit mortem in sempiternum: & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra: quia Dominus locutus est. 18 Et dicet in die illa: Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste Dominus, sustinimus eum, exultabimus, & letabimur in saluari eius. 19 Quia requiescet manus Domini in monte isto: & triturbabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleæ in plastro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum: & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vsque ad puluerem.

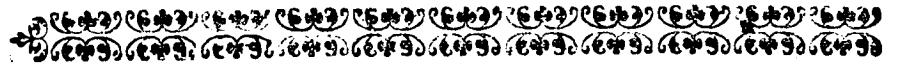

S V M M A C A P I T I S.

I N T I N E T caput præsens quoddam canticum laudis, quo electi de magnis periculis liberati magnificas Deo gratias agunt, & potissime propter duo beneficia. Primum est; quia mundum vniuersum euertit, reprobos vsque ad terram, imo vsque ad profundum lacu humiliando; de quo agit in principio capitis. Secundum est, quia electos suos ab impiorum calumnijs defendit, & illos ad beatitudinis brauiũ perduxit; de quo agit ab illo versiculo: Quia factus es, &c. Deinde magnitudinem gloria beatorum explicat exemplo conuiuij opulentissimi, cuius splendorem describit in illo versiculo: Et faciet Dominus, &c. Tandem præcipitandã esse mortẽ, & tyrannidem principis tenebrarum prædicit ab illo versiculo: Præcipitabit mortem, vsque ad finem capitis.

COM-

COM M E N T A R I V M.

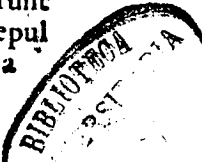

D O M I N E Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniã fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. More suo propheta gratias agit Deo audita vitæ futurę gloria, in qua senes illi, de quibus in capite præcedenti mentionem fecerat, regnaturi sunt cum Christo. Et procidentes, sicut Ioannes ait, ante sedentem in throno, & adorantes viuentem in sæcula sæculorum, & mittentes coronas suas ante thronum, atque dicentes: *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuã erãt, & creata sunt.* Igitur eorum nomine, atque omnium electorum in canticum laudis prorumpit Isaias, & in singulari numero, vt vnitate, & cõcordiam supernæ ciuitatis designet, talem psalmum gratiarum actionis intonat. *Domine Deus meus es tu.* Ac si dicat: nihil ad nos idola, vel quidquid in mundo est. Confundantur omnes, qui adorauerunt sculptilia, & qui ambulantes post vanitatem, vani facti sunt: nos autem, qui in partem fortis sanctorũ vocati sumus, & ciues Hierusalem cælestis effecti, in nomine Dei nostri magnificabimur, & collaudabimus eum, nihil nostris viribus tribuentes, sed partam victoriam cõ-

tra principem tenebrarum, contra mundum, & carnem, & contra nosmetipsos adscribentes Deo. Te ergo exaltamus Deus noster, tibi gloria, tibi honor, quoniam tua est potentia, qui facis mirabilia, nihil relinquens imperfectum, sed cogitationes tuas antiquas, quibus ab æterno, nullis eorum præcedẽtibus meritis, tuos eligere voluisti, ad finem perduxisti, nos vocans per gratiam tuam, nos iustificans, nos saluans, & magnificans. Vere illæ tuę cogitationes antiquæ fideles fuerunt; quoniam quidquid nobis promissisti, nunc iam experientia ipsa adimpletum esse cõspicimus. Illud ergo pronomen *Amen*, veritatem designat, quam Deus in promissis suis seruauit, & seruat semper, iuxta illud, quod scriptum est: *Fidelis Ps. 144. Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

3 Quia posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Gaudet sancti, & Deo gratias agunt ob destructionem mundi futuram in vniuersali iudicio, & vastitatem orbis, qui supra dictus est ciuitas vanitatis. Ita enim diruetur, & omnia illius excelsa ædificia cadent, vt non sit vltra ciuitas, sed aceruus lapidum, sicut & de Damasco superius dictũ est: nec erit spes illum reædificandi vel inhabitandi. Nihil proderunt impijs palatia superba, nihil sepul-

Rrr 2 chra

chra eburnea, & deaurata, nihil memoria, aut fama iniuste acquisita: omnia enim simul vna die peribunt. Domum alienorum appellat mundum, hoc est impiorum, ac reproborum hominum, qui vocauerant nomina sua in terris suis, qui ædificauerunt ciuitatem Babylonis coniungentes domum ad domum, & agrum agro copulantes vsque ad terminum loci, & imitantes patrem suum Cain, qui primus ciuitatem construxit, & vocauit eam nomine filij sui Enoch. Electi namque noluerunt hic habere manentem ciuitatem, sed toto corde inquirebant futuram, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. Imitantes patrem suum Abraham, qui fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac, & Iacob coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex, & conditor Deus. Quia ergo electi alieni erant in hoc sæculo, exules, & peregrini, propriam patriam habent in cælis, quæ permanet in æternum: reprobi autem, qui alieni a iustis extiterunt, & ab eorum sancta conuersatione se in hoc mundo elongauerunt elongabuntur & in sæculo venturo a beatorum consortio. De electis namque scriptum est; *Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui.* Soli electi bibent in patria de torrente voluptatis æternæ, qui, dum erant in via, calicis passionis Christi, atque cælestis sapientiæ participes facti sunt. Alieni autem, qui calicem tribulationis gustare noluerunt, fontem vitæ in patria cum electis non gustabunt,

Scriptum est enim. *Cor, quod cognouit amaritudinē animæ suæ, in gaudio illius non miscebitur extraneus.* Alieni autem sunt omnes reprobi, de quibus per prophetam dicitur: *Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni in ueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis.* Vide supradicta in cap. 1. num. 21. & 22. *In sempiternum non ædificetur, id est post diem iudicij nullam in electos reprobi exercebunt tyrannidem, nec in pristina poterunt felicitatem redire.*

4 Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te. Sanctus Hieronymus per populum fortem, & ciuitatem gentium robustarum, electos intelligit, qui robusti fuerunt, & fortes ad labores, & onera huius sæculi sustinenda. Isti, inquit, collaudabunt Deum in æternum, cum viderint totius orbis excidium, & timebunt illum timore filiali, de quo scriptum est: *Timor Domini sanctus permanet in seculum sæculi.* Consonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, quæ sic habet. *Propter hoc benedicet tibi populus mendicus, & ciuitates hominum iniquitatem sustinentium benedicent tibi.* Consonant etiam hæc verbis Domini in Euangelio dicentis: *Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum calorum: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum calorum.* Ecce pauperibus, & mendicis patria repromittitur cælestis, & similiter in iuriam a tyrannis fortiter sustinentibus. Cum ergo consecuti fuerint optatum præmium, laudabunt Dominum, & benedicent in sæcula; sicut dicit psalmista: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Et vt explicet

cet Isaias causam, propter quam ciues illi cælestes laudabunt Dominum in æternum, subdit:

5 Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a turbine, vmbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humilitabis, & quasi calore sub nube torrente propagationem fortium marcescere facies. Laudamus, inquit, & glorificamus te Deus noster, quia fuisti fortitudo nostra, & cum nihil nobis esset roboris, atque de viribus nostris profusus desperarem, tunc temporis factus es nobis fortitudo, & robur. Solet enim omnipotens suis misericorditer subuenire, cum in maiori versantur periculo, vt magis, ac magis virtus diuina, atque illius clementia nobis innotescat. Afflictionem iustorum æstui comparat, & turbini, auxilium autem Dei vmbræ, & refugio: quoniam reprobi in electos non secus inuehuntur, quam turbo in parietem, quem prosternit. Verum miseri, sicut immiseriores fuerunt erga electos, & quasi turbo inuadens domum firmissimam, ita & ipsi sine misericordia peribunt, atque turbine validissimo ventilabuntur, & proijciuntur, sicut puluis a facie terræ, & diuidentur a consortio iustorum, sicut ventilabro a tritico palea separatur in area. Vnde & Ioannes ait: *Cuius ventilabrum in manu sua, & per mundabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igne in extinguibilibus.* Ad ventilandum autem, & per mundandum tam immensam aream toto orbe terrarum dispersam, atque ex tot generationibus congregatam, tempestas valida necessaria erit,

nec deficiet: Scriptum est enim: *Ignis in conspectu eius ardebit, & in Psal. 49. circuitu eius tempestas valida. Valida tempestas erit* (inquit sanctus Augustinus) *ventilatura tam magnam aream.* Hac tempestate erit illa ventilatio, qua separabitur a sanctis omne immundum, a fidelibus omnis simulatio, a pijs, & tremantibus verbum Dei omnis contemptor, & superbus. Modo enim mixtura quædam iacet a solis ortu vsque ad occasum. Proculdubio ista tempestas quandam separationem factura est; alij erunt iudicantes cum Domino, qui sedebunt super sedes duodecim; alij vero iudicandi; sed ad dexteram ponendi. Nam reprobi ad sinistram erunt ab omnibus electis diuisi, & separati; de quo plura diximus cap. 1. numero 7. Igitur vmbraculum erit Dominus ab æstu ipsis electis, quia omnia pericula, & omnia incommoda longe faciet ab eis. Impij autem, quibus in die iudicij nullum erit vmbraculum, quo se ab æstu ignis deuorantis defendant, arescent statim, & defluent. Lege supradicta cap. 4. num. 11. & 13.

6 Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ de secata. Explicat his verbis quanta futura sit supernorum ciuium satietas, quanta læticia, quantum gaudium. Etenim per conuiuium, æternam beatitudinem intelligit, quam etiam Saluator noster per cœnam in Euangelio designauit, cum ait: *Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt uenirent: quia iam parata sunt omnia.* Et quidem, quod de cælesti conuiuio loquatur Dominus, colligitur ex ipso cõtextui præmife-

Mat. 3.

Luc. 14.

miserat enim quidam de simul discumbentibus. *Beatus qui manducabit panem in regno celorum.* Vnde, & Gregorius ait: *Quis iste homo est, nisi ille, de quo per prophetam dicitur: Et homo est, & quis cognouit eum? Qui fecit cœnam magnam: quia satietatem nobis dulcedinis interna præparauit.* Nec huic nostræ intelligentiæ obstat, quod per prophetam conuiuium seu prandium per Euangelistam, vero cœna dicitur: *Quia (vt Gregorius ait) cum ad horam nonam apud antiquos quotidie prandium fieret, ipsum quoque prædium cœna vocabatur.*

7 Igitur in cõuiuio, quod Dominus ab æterno electis præparauit, multa sunt cõsideratione digna, quæ illud faciunt splendidum, & permagnificum, & tanguntur a propheta in verbis præmissis. Primum est dignitas, & excellentia facientis conuiuium; est enim Dominus exercituum, non vnus regni potestatem habens, nec vnus tantum generationis, sed omnium dominator existens. Sicut dicit scriptura: *Deus celorum, creator aquarũ, & Dominus totius creaturæ.* Et iterum: *Dominus vniuersorum tu es.* In cuius laudem canit propheta: *Dominus nomen illi: Non inquit Dominus istius regni, aut illius, sed Dominus absolute; quoniam rex regum est, & Dominus dominantium.*

8 Secundum est multitudo maxima, & innumerabilis eorum, qui ad conuiuium illud sunt inuitati, qui & manducabunt panem in regno celorum, iuxta illud, quod Saluator ait: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Hanc autem multitudinem designat propheta, cum ait conuiuium esse faciendum omnibus

populis, hoc est, non vni tantum, aut alteri nationi, sed vniuersis. Nam ex omnibus aliqui ad conuiuium illud cœleste misericorditer assumuntur. Sicut enim ad fidem omnes inuitantur, & sine acceptione personarum omnes admittuntur ad Ecclesiã Christi, quotquot lauacro baptismi regenerari volunt, & intellectum captiuare in obsequium fidei: ita quicumque a Deo vocatus permanferit in fide, atque in dilectione Dei vsque in finem, & mandata illius seruauerit cœlestibus epulis dignus erit, siue natione Iudæus fuerit, siue gentilis, siue seruus, siue liber, siue masculus, siue femina, siue diues, siue pauper, siue nobilis, siue ignobilis. Dicit enim Paulus: *Omnes filij Dei estis per fidem, Gal. 3. quæ est in Christo Iesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Non est Iudæus, neque Græcus: non est seruus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Hinc & propheta Euangelicus, postquam dinumerauit centum quadraginta quatuor millia signatorum, ex omni tribu filiorum Israel, subdit: *Post hæc ridi turbam magnam, quam denuerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu agni, amici stolis albis, & palmæ in manibus eorum: & clamabant voce magna dicentes: salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium.* Et Daniel propheta loquens de spiritibus angelicis, qui ante thronum assistebant, inquit. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Vide quam magna sit, & innumerabi-

merabilis multitudo angelorum, & hominum, qui in cœlesti conuiuio saturabuntur in æternum.

9 Tertium est amœnitas, & securitas loci, in quo conuiuium electis faciendum erit; quia non in loco infimo, non in valle, aut locis humentibus, siue aduersis saluti hominum, sed in monte alto, vbi nullus est tempestas, nec turbo, aut pluuia, sed cœlum serenum, aura suavis, & delicata. Vbi nullus ascendet hostis, nullus aderit inimicus, sed summa pax inter conuiuas, & concordia erit.

10 Quartum est suauitas ciborum, atque eduliorum abundantia, quæ omnibus electis præparata sunt. Erit enim conuiuium pinguiũ, conuiuium medullatorum, & pinguium medullatorum. Concessit Dominus Noe, & filijs eius post diluuium, vt carnibus vescerentur. *Terror vester, inquit, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli cum vniuersis, quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manus vestrae traditi sunt. Et omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quasi cetera videntia tradidi vobis omnia. Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis. Id est carnem humanam, a qua sanguinem separare non licet, hominem occidendo: at in cœlesti conuiuio non volatilia cæli, non carnes eorum, quæ mouentur super terram, sed Dominus ipse cæli, & terræ, datur in cibum. Ille est, qui electos suos inuitat, ipse conuiua; ipse omnium esca, & cibus. Vere cibus, & cibus selectus, cibus suavis; cibus delicatus. *Gudate, inquit, & videte, quoniam suavis est Dominus. Ideo et go conuiuium illud pinguium esse dicitur, & pinguium medullatorum. Medulla inter**

ea, quæ in animali sunt comestibilia sapit dulcius, gustatur suauius, sed inter ossa durissima est perclusa, & nisi frangantur, comedi non potest: vt plurimum a sugentibus ossa, vt cumque gustatur, non plene, neque perfecte, sed solum ex parte. Audi mysterium. Dominus Iesus Deus verus & homo seipsum sub sacramento altaris suis fidelibus, dum sunt in via tribuit in cibum, vt illos sibi vnione mirabili coniungat, & per dilectionem, & gratiam vnum efficiat. Ait enim: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus, qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Et iterum: Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus; quia tu me misisti; & ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint consummati in vnum: & cognoscat mundus; quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Sed manducantes carnem Domini, & bibentes sanguinem illius, medullam, & adipem diuinitatis, dum sunt in hoc mortali corpore, plene gustare non possunt. Hoc enim pro conuiuio reueruatur cœlesti. In cuius signum, cum filij Israel comedere agnum assum, qui typum Saluatoris gerebat, præceptum est illis, *os non comminuetis ex eo.* Vnde, & milites venientes ex duobus latronibus primi quidem frugerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum mortuum non frugerunt eius crura, facta sunt enim hæc, vt Scriptura impleteretur, *os non comminuetis ex eo.**

Greg. ho. 36. in Euãgel. to. 2.

Gregor. hom. 38.

Iud. 9.

Psal. 67.

Luc. 22.

1.00.1

Ioan. 17.

1.00.1

01.20.1

Ioan. 19

Aperuit vnus militum lancea latus Domini, sed ossa illius non fregerunt, vt mysteriũ agnoscas, & scias; quoniam in hac vita fidelibus non conceditur offibus agni contractis intus latentem medullam diuinitatis gustare perfecte. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est, quando scilicet Dominus fecerit conuiuium pinguium, conuiuium medullatorum, quando adipe frumenti electos fatiauerit in superna ciuitate, quando videbimus eũ, sicuti est, non per speculum in enygmate, sed facie ad faciem illum contemplantes. Nunc autem sufficit nobis, si vtcumque suauitatem illius inter umbras degustemus, & manna absconditum sentiamus.

Psal. 67. Linguam canum collaudat propheta: *Vt intingatur*, inquit, *pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Pes Christi sanguine intinctus illi sunt, qui calcæati pedes in præparatione Euangelij pacis pro nomine eius martyrium subire gaudent, viriliter pro Ecclesia certantes vsque ad proprij sanguinis effusionem. Hos etiam canes dixit: *Canes laudabiles*, inquit Augustinus, *non detestabiles, fide seruantes Domino suo, & pro eius domo contra inimicos latrantes.* Non enim tantummodo canum dixit, sed canum tuorum: nec eorum dentes, sed lingua laudata est; quoniam non vtiq. frustra, nec sine magno sacramento Ge deon solos eos iussus est ducere, qui fluminis aquam, sicut canes lamberent, talesque non amplius, quam trecenti in tanta multitudine inueniuntur. In quo numero crucis signum est, propter litteram, quæ in Græcis numerorum notis **Psal. 58.** trecentos significat. De talibus canibus,

In alio psalmo dicitur, Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes; nam & quidam canes reprehensi sunt a propheta Isai; non ideo quia canes essent, sed quod latrare nescirẽt, & dormire amarent. Vbi vtiq. demonstrauit, quia si vigilarent, & pro Domino suo latrarent, laudabiles canes essent, sicut laudantur isti, de quibus dicitur: lingua canum tuorum: quos tamen propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illam scilicet conuersionem, de qua superius loquitur. Vnde & ille psalmus, conuertentur, inquit, ad vesperã, & famem patientur vt canes. Deinde veluti querentibus, vnde hoc illis tantum bonũ, vt canes eius fierent, cuius fuerant inimici, responsum est ab eo, sic enim legitur, lingua canũ tuorum ex inimicis ab ipso: ipsius vtiq. dilectione, ipsius misericordia, ipsius gratia. Nam quando id possent a seipsis? Etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: ad hoc & Domini fuit exitus mortis. Igitur lingua canum collaudatur a propheta, eo quod canes, dum ossa dentibus confringunt, latentẽ in illis medullam degustant. Sic & Apostoli, atque prædicatores Euangelij asperam vitam, & duram carni, & sanguini amantes, & scrutantes Scripturas sacras, & corticem litteræ frangentes, dulcedinem spiritus sugere promerentur. Et vt linguis cælestibus, cælestis cibus, qui non inuenitur in terra suauiter viuentium, gustaretur: apparuerunt Apostolis in die Pêtecostes dispersite lingua tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & ceperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Quid ni magnalia Dei loquerentur, qui Spiritu sancto repleti erant, & linguam eruditam de celo

de celo missam acceperunt a Deo.

Psal. 35. Quintum est suauitas potus, ac vini pretiosissimi, quo in cælesti conuiuium inebriabuntur electi. Scriptum est enim. *Inebriabuntur ab vberitate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; quoniam apud te est fons vite, fons perennis, fons siccitatem nesciens, fons indeficiens.* Vere fons, qui, vt supra diximus, semper manat, iucunditatem sempiternam subministrat. Erit ergo conuiuium cæleste, conuiuium vindemiæ, in quo mustum admirabile, & vinum, quod lætificat cor hominis non deficiet. *Vindemiæ desecata, hoc est sine fœce, quia paritium, erit vinum.* Scriptum est enim, *quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. Et inclinabit ex hoc in hoc, veruntamen fœx eius non est exinanita. Bibent omnes peccatores terræ.* Habet Dominus vinum merum, vinum sine fœcibus, vinum purissimũ, quod in patria cum Christo bibet electi: iuxta illud, quod discipulis suis ipse Saluator adhuc viuens in hoc mortali corpore dixit: *Amen dico vobis: quia iam non bibam de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam nouum in regno Dei.* Vnde & Theodoretus ait: *Vitis est ipse Dominus genimen vitis mysteria, & intellectus occultus, quem ipse generat, qui docet hominem scientiam; in regno autem Dei, id est in futuro seculo, bibet cum suis discipulis mysteria, & sapientiam, noua quedam nobis reuelans, quæ nunc occultat.* Habet etiam Dominus vinum mistam, quod fidelibus suis, quamdiu vident eum per speculum in enygmate, propinat.

Prou. 9. Venite, inquit, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Habet denique fœces amarissimas, quas in inferno bibent omnes pec-

catores terræ. Vides qualiter cæleste conuiuium sit vndequaque magnificum, perfectum, & consummatum?

13 Commemorat Scriptura sacra, & magnificat illud grande conuiuiũ, quod rex Assuerus, quando sedit in solio regni sui, fecit in ciuitate Susan, quæ exordium fuerat regni eius, & describens qualitatem, & excellentiam illius inquit. *Tertio igitur anno imperij sui fecit grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorum inclitis, præfectis prouinciarum coram se, vt ostenderet diuinitas gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentie suæ multo tempore, centum videlicet, & octoginta diebus. Cumque impleverentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuestus est in Susan, a maximo vsque ad minimum; & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu, & manu constitum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aeris coloris, & carbasi, ac hyacinthini sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei, & argentei super pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant; quod mira varietate pictura decorabat. Bebebant autem qui inuitati erant aureis poculis, & alijs atque alijs vasis tibi inferebantur. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat abundans, & præcipuum ponebatur. Nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum sed stetit rex stauerat præponens mensis singulos de principibus suis; vt sumeret vnusquisque quod vellet. Sed si hæc omnia ad splendorem conuiuij cælestis referantur, quasi nihilum apparebunt. Discut*

ramus per singula. Sedet Assuerus in folio regni sui in ciuitate Susan: sed Dominus maiestatis sedet in throno gloriae suae in ciuitate sancta Hierusalem, quae sursum est, quae est mater nostra. *Aspiciebam, inquit Dan. 7. Daniel, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum, quasi nix, & capilli capitis eius, quasi lana munda, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus.* Assuerus tertio anno imperij sui parat conuiuium; Deus autem ab origine mundi illud suis electis præparauit; dicet enim aliquando his, *Mat. 23. qui a dextris eius erunt. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Ad illud conuiuium inuitantur pueri fortissimi Persarum, & Medorum inclyti, & provinciarum regis Assueri præfecti, & omnis populus, qui inuentus est in Susan, a maximo vsque ad minimum: ad istud autem omnes populi inuitantur, & omnes gentes. Quod Dominus ipse sub quadam parabola in Euangelio designauit; cum enim quidam de simul discumbentibus cum illo dixisset redemptori: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos; & misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent; quia iam parata sunt omnia. Illis autem se excusantibus. iratus pater familias, dixit seruo suo: Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus: Domine, factum est, vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait Dominus seruo: Exi in vias, & sapes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea.*

14 Illud conuiuium factum est a rege, vt ostenderet diuitias glo-

riæ regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiae suae: istud vero factum est a Deo, vt abundantes diuitias gratiae suae ostenderet in vasis misericordiae. Dicit enim Paulus: *Quod si Deus volens ostendere Rom. 9. iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam. Quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam plebem meam; & non dilectam, dilectam, & non misericordiam consecutam misericordiam consecutam. Et erit in loco, vbi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.* Ex quibus verbis manifeste colligitur potissimam causam finale, propter quam Deus decreuit permittere in aliquibus peccatum, atque supposito eorum peccato, illos punire in æternum, & alios eligere misericorditer ad gloriam, esse, vt in reprobis ostenderet potentiam suam per modum iustitiae puniendo, & vt magis splendeat eius misericordia in electis, eos ad tantam gloriam sublimando. Hoc designat Apostolus, cum ait: *Quia in hoc ipsum excitavi te, vt ostenderem, &c.* Vbi nomine excitationis, induratio; & permissio peccati Pharaonis intelligitur, vt diximus supra cap. 6. nu. 48. Hanc permissionem, inquit Apostolus; Deum ordinasse ad istum finem, vt ostenderet virtutem suam in punitione Pharaonis, & tandem in electis suis misericordia eius magis splendeat. Consonat cum hac explanatione illud Prouerbiornm 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum, id est hominem, qui futurus erat impius, Deus creauit, & permisit*

misit impietatem eius, ac tandem propter illam decreuit eum punire hoc potissimo fine, vt in die mala, hoc est in die iudicij, iustitia Dei splendeat in reprobis, & misericordia eius magis commendabilis fiat in electis: opposita enim iuxta se posita magis elucescunt. Sic explicant istum locum Lyranus, Rodolphus, Haymon, & multi alij. Vnde Augu. 11. & Augustinus ait: *Neque enim Deus de Ciuit. vllum, non dico angelorum, sed vel ho Dei c. 18. minum crearet, quem malum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret, atque in ordinem sæculorum, tanquam pulcherrimum carmen etiam ex quibusdam quasi antithesis honestaret. Et post pauca: His antithesis etiam Paulus Apostolus in secunda ad Corinthios epistola, illum locum suauiter explicat, vbi dicit: Per arma iustitiae a dextris, & a sinistris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, vt seductores, & veraces; vt qui ignoramur, & cognoscimur, quasi mortificati: vt tristes, semper autem gaudentes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Sicut ergo ista contraria contrarijs opposita sermonis pulchritudinem reddunt: ita quadam non verborum, sed rerum eloquentia contrariorum oppositione sæculi pulchritudo componitur. Apertissime hoc positum est in libro Ecclesiastico hoc modo: contra malum bonum est, & contra mortem vita; sic contra pium peccator. Et sic intueri in omnia opera altissimi bina, & bina, vnum contra vnum: Id ipsum confirmant verba illa 2. ad Timotheum 2. In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea: sed etiam lignea, & fictilia, & quaedam quidem in honorem, quaedam in contumeliam. Vnde S. Thom. locum istum*

explicans ait: *Quod ex ipsa bonitate S. Thom. 1. diuina ratio sumi potest prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum. Sic enim dicitur; omnia propter suam bonitatem fecisse, vt in rebus diuina bonitas representetur. Necessesse est autem, quod diuina bonitas, quae in se est vna, & simplex, multiformiter representetur in rebus, propter hoc, quod res creatæ ad simplicitatem diuinam attingere non possunt. Et inde est, quod ad completionem vniuersi requiruntur diuersi gradus rerum, quarum quaedam altum, & quaedam infimum locum teneant in vniuerso. Et vt multiformitas graduum cõseruetur in rebus, Deus permittit aliqua mala fieri, ne multa bona impediatur, vt supra dictum est. Sic igitur consideremus totum genus humanum, sicut totam rerum vniuersitatem. Voluit igitur Deus in hominibus, quantum ad aliquos, quos prædestinat, suam representare bonitatem per modum misericordiae parcendo, & quantum ad aliquos, quos reprobat, per modum iustitiae puniendo. Et hæc est ratio, quare Deus quosdam eligit, & quosdam reprobat. Vides qualiter in conuiuio illo potentiam suam, & abundantes diuitias gratiae suae Dominus ostenderit?*

15 Conuiuium regis Assueri factum est memorabile a diuturnitate temporis; quia videlicet multo tempore; hoc est centum & octoginta diebus perdurauit. At cæleste conuiuium non tempore, quod finem habet, sed æternitate indeficiente mensuratur. Quod si admiraris locum, in quo illud conuiuium præparatum est, videlicet horti vestibulum, in quo pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris; & carbassini; ac byacinthini, &c. intueri, & multo magis, admirare supernam ciuitatem quam manibus suis fabricauit Do-

minus maiestatis, & pretiosissimis lapidibus exornauit, vnde dignitas loci conuiuio responderet. O Israel, inquit propheta, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius? Magnus est, & non habet finem, excelsus, & immensus. Hinc & beatus Iohannes eius amplitudinem, & splendorem describens ait: Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa vero ciuitas aurum mundum simile vitro mundo. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. fundamentum primum iaspis; secundum saphyrus; tertium caicedonius; quartum smaragdus; quintum sardonyx; sextum sardius; septimum chrysolitibus; Octauum beryllus; nonum topazius; decimum chrysoprasus; undecimum hyacinthus; duodecimum amethystus. Et duodecim portae, duodecim margaritae sunt, per singulas; & singulae portae erant ex singulis margaritis; & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.

Aug. in li. meditat.

Vnde & Augustinus ait: Mater Hierusalem ciuitas, mater sancta Dei, charissima sponsa Christi, te amat cor meum, pulchritudinem tuam nimium desiderat mens mea, o quam decora, quam gloriosa, quam generosa tu es; tota pulchra es, & macula non est in te. Felix anima mea, semper que felix in saecula, si intueri meruero gloriam tuam, beatitudinem tuam, pulchritudinem tuam, portas, & muros tuos, & plateas tuas, & mansiones tuas multas, nobilissimos ciues tuos, & fortissimum regem tuum Dominum nostrum in decore suo. Denique vinum, quod in utroque conuiuio ministratur, abundans est, & praecipuum, sed si semel poculum caelestis dulcedinis gustasses, amara tibi omnis alia potio videretur.

16 Vindemia defecata. Obserua differentiam magnam inter con-

uiuium illud, quo Dominus quinque panibus ordeaceis, & duobus piscibus satiavit quinque millia hominum in deserto, atque conuiuium, quod ab origine mundi electis suis praeparauit in caelo. In illo namque panibus hordeaceis, & piscibus satiavit eos, sed cum panes, & pisces maximam soleant sitim excitare, non legitur vinum illis, aut alium potum Dominum prouidisse: caeterum in patria caelesti non solum cibus, sed etiam potus, & potus suauissimus in mensa dominica ministratur electis, quibus dicitur est Dominus: Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Quod & Septuaginta interpretes in translatione praesentis loci Isaiae latenter adnotauerunt; sic enim transferunt illum. Et faciet Dominus sabbath omnibus gentibus super montem istum, bibent in letitia, bibent vinum, vngentur vnguento in monte hoc. Ecce silentio praetereunt cibum, nec explicant qualis, & quam pretiosus sit futurus, sed solum commemorant qualitatem potus, cum dicunt: Bibent in letitia, bibent vinum, vt scias quod nihil in hoc saeculo fatiat hominis appetitum; sed solum illud bonum, quod possidetur in patria, eius desiderium potest explere. Panis cum manducatur, & pisces sitim excitant, & quo magis, ac magis vescuntur homines huiusmodi alimentis, eo amplius sitiunt. Talia sunt omnia bona etiam spiritualia, quae, dum sumus in hoc mortali corpore, possidemus; excitant enim amplius desiderium, & sitim videnti Deum facie ad faciem. Omne illud, quo interim anima sustentatur, cibus est, non potus; quoniam eius desiderium satiare non valet, nec sitim extinguit, sed magis accendit.

Ioan. 6.

Cant. 3.

dit. Audi quid sentiat propheta. Cum enim maximis bonis temporalibus, imo & spiritualibus donis abundaret, sitim maximam videnti Deum, quam omnia haec in corde suo accenderant, haec dicens explicuit. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum; quando veniam, & apparebo ante faciem Dei: Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie; Vbi est Deus tuus? Quid est hoc? lacrymas, quae potari solent, panes appellat? utique. Nam ipsum bibere, manducare est, & ipsum manducare amplius sitire: scriptum est enim; Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Ideo sitim perfertiens propheta, tanquam ceruus currit, & omnia temporalia cursu velocissimo pertransit, vt ad fontem vitae perueniat, in quo sitim extinguat, & bibat gaudium, bibat letitiam. Sitiuit, inquit, sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Ad Deum fontem, & fontem aquae vitae sitit, qui Deum panem lacrymarum subministrantem habet, & ipsum panem lacrymarum cum dolore manducat. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Hoc est, quod sitio, ait Augustinus, venire, & apparere. Sitio in peregrinatione, sitio in cursu, satiabor in aduentu. Sed quando veniam? Et quod citus est Deo, tardum est desiderio. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Et illo desiderio est, & hoc, ex quo clamabatur alibi, vnam petii a Domino; hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitae meae. Quare hoc? Vt contempler, inquit, dilectionem Domini. Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini. Interim

Psal. 41.

Eccli. 24.

Aug. ps. 41 to. 8.

Psal. 16.

dum meditor, dum curro, dum in via sum, antequam veniam, antequam appaream; fuerunt mihi lacrymae meae panes die, ac nocte, dum dicitur mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? fuerunt mihi, inquit, lacrymae meae, non amaritudos, sed panes suaves erat ipse lacrymae, sitiienti mihi illum fontem, quem quia bibere non dum poteram, audis meas lacrymas manducabam. Non enim dixit, facta sunt mihi lacrymae meae potus; ne ipsa desiderasse videretur, sicut fontes aquarum, sed seruata illa siti, qua rapior, seruata illa siti, qua inardesco ad fontes aquarum, panes mihi facta sunt lacrymae meae, dum differor, & utique, manducando lacrymas suas sine dubio plus sitiit ad fontes. Die quippe, ac nocte facta sunt mihi lacrymae meae panes. Cibum istum, qui panis dicitur, die comedunt homines, nocte dormiunt; panis autem lacrymarum, & die, & nocte comeditur: siue totum tempus accipias diem, & noctem, siue diem, intelligas pro huius saeculi prosperitate, noctem vero pro huius saeculi aduersitate. Siue, inquit, in prosperis rebus saeculi, siue in aduersis rebus saeculi, ego desiderij mei lacrymas sumdo, ego desiderij mei aviditatem non desero. Vnde & ipse propheta nullam satietatem, extra visionem beatificam se inuenire posse cognoscens ait: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Ac si aperitius dicat, nulla mihi satietas in hac valle lacrymarum esse poterit, nullum perfectam gaudium, scio tamen, quod satiabor, certus sum, quod implebitur in bonis desiderium meum. Sed quando hoc erit? quando? Desiderantes enim oculi mei in eloquium tuum, quando hoc erit, tunc videlicet, cum apparuerit gloria tua; quando inebriantur electi ab ubertate domus tua, et torrente voluptatis tuae potabis eos, quoniam apud te est fons vitae. Imo, & ipse, qui

7. 309A

Psal. 16.

Ps. 118.

Psal. 35.

se, qui viatoribus est cibus, comprehensoribus postmodum cibus erit, & potus, torrens, & fons aquæ viuæ, imo & fluuius copiosissimus influens seipsum in os nostrum. Hæc, quæ dicta sunt de cælesti conuiuio, possunt etiam non inconuenienter sacrosancto Eucharistiæ sacramento adaptari, in quo se in cibum suis fidelibus tribuit Dominus, vt diximus supra cap. 1. num. 9. & 10.

17 Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam, quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobriū populi sui auferet de vniuerso. Obiuratur, & profunditatem huius loci aperuit nobis Ioānes Euangelista, cū de omnibus electis, qui lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni ait: *Non esuriunt, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus; quoniā ægnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Et iterum: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus: & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorū; & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Igitur per faciē vinculi colligati, & per telā, quam orditus est inimicus, peccatum intelligit, quo princeps huius mundi inuoluit omnes gentes, quasi reti, & sagena, & in vnum trahere contendit, sicut scriptum est: *Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suā.* Rom. 3. *Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Habuit autem facies suas*

peccatum, partim terribiles bonis, partim fraudulenta specie alliciens homines ad malum: nam & angelus Sathanæ, vt inquit Paulus, se in angelum lucis transfigurare consuevit: sed Christus Dominus moriens in cruce peccatum, & mortem, atque tyrannidem diaboli destruxit insuper & in die iudicij peccatum; & mortem, ne electos deinceps inuadere audeant, præcipitabit in æternum, id est totaliter destruet: præcipitare enim disperdere est, & penitus destruere. Vnde & Apostolus morti, ac peccato insultans ait: *Cū autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est absorpta est mors in victoria.* Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? id est peccatum; nam stimulus mortis peccatum est. Tunc enim totaliter destruetur mors, & in profundum laci præcipitabitur, cum re gnauerit Dominus in Sion, cum potuerit inimicos suos scabellum pedum suorum, cum tradiderit regnū Deo, & Patri, & plenam victoriam contra hostes suos consecutus fuerit, nouissime inimica destruetur mors, & cessabit opprobrium sanctorum, qui in toto mundo fuerunt despecti & eorum lacrymæ in gaudium perpetuum conuertentur. Quia Dominus locutus est; hæc verba explicata sunt cap. 1. num. 61.

18 Et dicet in die illa; ecce Deus noster iste expectauimus eum, & saluabit nos; iste Dominus, sustinuit nos, exultabimus, & lætabor in salutari eius. Vox beatorum est hæc, qui vno spiritu, vnanimis, & vno ore colaudantes Deum testantur spem suā non fuisse frustratam. Ecce, inquit, verax est, & fidelis Deus noster, non frustra in illum credidimus, non in vanum obediuius vniuersis man-

datis

datis eius; expectauimus in patientia, & sustinuit Dominum in tempore tribulationis: nunc autē simul cum illo regnabimus, & lætabor in æternum, exultantes non in nostris viribus, nam debiles fuimus, & fragiles, sed in misericordia, & salutari eius, per quem salui facti sumus. O quam vani, quam infelices & miseri fuerunt illi, qui promissiones Domini irridentes dixerunt:

Malac. 3 Vanus est, qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus coram Domino exercituum? ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem edificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt. Sed mentita est iniquitas sibi; ecce enim nos seruiuimus Deo, & custodiimus præcepta eius, & ambulauimus humiles coram illo, & tamē nō inanis, neque vanus est factus labor noster, sed emolumentum magnū; imo & maximum habemus ex illo. Ergo non beatos nos dicimus arrogantes, sed vanos potius, & infelices, quia iniquitatem facientes, & Deum tentantes, non salui facti sunt, sed destructi, atque morte perpetua damnati. Illi aliquando nobis insultauerunt, dicentes per singulos dies, vbi est Deus vester? vbi gaudium vobis repromissum? Propter quod propheta regius cum his, & alijs confimilibus interrogationibus ab inimicis suis vrgeretur, se nūc ad Deū conuertit, nunc ad animam suam dicens: *Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me*

inimicus? Dum cōstringuntur ossa mea, exprobauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus? & quare tristis es anima mea, & quare cōturbas me? Sed modo iam illis insultantes nos dicimus. Ecce Deus noster iste: ecce quem expectauimus, & quem sustinuit, videmus non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem eum contemplantes.

19 Quia requiescet manus Domini in monte isto, & triturabitur Moab sub eo; sicut teruntur paleæ in plastro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum, & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius; & munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram usque ad puluerem. Electorum securitatem, quam habebunt in patria, prædicit propheta in his verbis. Quoniam destructis Moabitibus, id est superbis, & arrogantibus, qui se contra Deum, & populum illius extollere ausi fuerant, ab eorum calumnijs penitus liberabuntur. Nam ita extinguendos esse impios dicit, vt etiam eorum gloria ad instar paleæ, quæ plastro comminuitur, sit in puluerem redigenda. Et sicut natans non irruit toto impetu in flumen, sed leuiter manus suas expandit super aquas, & earum imperū scindit, & superat; ita Dominus ad proscindendos impios leui manuum suarum tactu vtetur, & absque vlla prorsus difficultate eorum superbiam humiliabit.

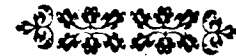
C A P V T XXVI.

N die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. 3 Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator, ponetur in ea murus & antemurale. 4 Aperite portas, & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem. 5 Verus error abijt: seruabis pacem: pacem, quia in te sperauimus. 6 Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. 7 Quia incuruabit habitantes in excello, ciuitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem. 8 Conculcabit eam pes, pedes pauperis gressus egenorum. 9 Semita iusti recta est, 10 rectus callis iusti ad ambulandum. 11 Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. 14 Anima mea desiderauit te in nocte: sed & in spiritu meo in præcordijs meis 15 de mane vigilabo ad te. 16 Cū feceris iudicia tua in terra, iustitiã discent habitatores orbis. 17. 18 Misereamur impio, & non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini. 19 Domine exaltetur manus tua, & non videant: videant, & confundantur zelantes populi: & ignis hostes tuos deuoret. 20 Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. 21 Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. 22 Morientes non uiuant, gigantes non resurgant: propterea visitasti & contriuisi eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. 23 Indulxisti genti Domine, indulxisti genti: numquid glorificatus es? 24 elongasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. 25 Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus a facie tua Domine. 26 Concepimus, et quasi parturimus, 27 et peperimus spiritû: salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. 28 Viuent mortui tui, interfecti

mei

mei resurgent: 29 expergiscimini, & laudate qui habitatis in puluere: quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam. 30 Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. 31 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut uisitet iniquitarem habitatoris terræ contra eum: 32. 33 & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet ultra interfectos suos.

S V M M A C A P I T I S.

Ita magnum est beneficium, & inenarrabile, quod Deus contulit electis suis, illos inter tantam hominum multitudinem separando, ut per diuinam prædestinationem ad vitam perducerentur æternam, ut non potuerit Isaias vno cantico eius excellentiam celebrare. Ideo repetit secundo gratiarum actiones electorum in hoc capite, & eorum nomine agnoscit, & hymno lætitiæ fatetur omnia bona sibi a Deo fuisse misericorditer donata, cuius misericordia in loco securitatis constituti sunt, ut liberati ab omnibus periculis, & arumnis præsentis sæculi, regnent feliciter cum Christo in æternum, & de hoc agit fere per totum caput. Deinde commemorat infelicitatem reproborum, qui misericordia Dei noluerunt uti, sed illum contemnescentes in lacum damnationis æternæ se præcipitauerunt; & de hoc agit ab illo versiculo: Misereamur impios, & non discet, &c. Tertio reuertitur ad enarrandum præmiû electis repromissum, & eorum resurrectionem pretiosam annunciat ab illo versiculo: Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent, &c. vsque ad finem capituli.

COMMENTARIUM.

N die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Proposita prophetia vniuersalis iudicij futuri, quasi iam adimpletam

a longe eam cernēs Isaias, canticū nouum ab electis in patria cælesti decantandum fore denunciat. *In die illa*, idest in aduentu Christi ad iudicium, quando deuicta morte regnabunt iusti cum illo, cantabitur canticum istud in terra Iuda, idest in patria: Iuda enim confessio interpretatur, ideo ciuitatem designat cælestem, in qua omnes sancti confitebuntur Deo, & laudabunt eū sicut scriptum est: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te*. Insultantes filijs Israel, dum erant in captiuitate, dixerunt Babylonij: *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*. At illi sedentes, & flentes super flumina Babylonis, & suspendentes in salicibus in medio eius organa sua, responderunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Non canunt electi canticum Sion in terra aliena, sed in terra Iuda, & in patria propria, videlicet in cælesti Hierusalē, de qua dicitur infra: Respice Sion ciuitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur clauis eius in sempiternum, &*

omnes funiculi eius non rumpentur. Canticum autem, quod in terra Iuda cantabunt electi, est istud, quod sequitur.

3. *Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator penetret in ea murus, & ante murale. Securitatem supernæ ciuitatis, quis poterit explicare, cuius fortitudo est ipse Deus, & murus; & antemurale Christus Dominus? Quare autem murus dicatur Saluator noster, simul & antemurale, explicatum est cap. 5. num. 6. Hinc & propheta regius fortitudinem maximam, pacem, & securitatem supernæ ciuitatis considerans, ad consimile canticum conciuēs eiusdem ciuitatis inuitat: *Lauda, inquit, Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum iuarum, benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiati te*. Non vagantur foris filij tui, non peregrinantur, intus gaudent, intus laudant, pacifici, & securi, quia nihil inquinatum introibit in te: Scriptum est enim: *Foris canes, & renesci, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis, qui amat, & facit mendacium*. Vnde & subditur.*

4. *Aperite portas, & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem. Vere gens iusta sancta, & immaculata erit illa, quæ ingredi, & inhabitare ciuitatem sanctam digna erit. Vnde & in eius laudem, atque sanctæ ciuitatis Hierusalē dicitur infra.*

Psal. 83.

Psal. 136

Isai. 33.

Psa. 147

Apo. 22.

Isai. 60. *fra: Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas, & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Et post pauca: Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hereditabunt terram germē plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. His ergo, & non alijs portæ cælestis ciuitatis aperientur. Clausæ fuerāt omnibus hominibus per peccatum; in cuius signum, cū primus parens contra præceptum Domini de fructu ligni prohibiti manducasset, eiecit eum Dominus de paradiso, & collocavit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeū gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ. Non totaliter viam occlusit paradisi, sed pro ianua, quæ impediret ingressum. flammeum gladium, atque versatilem ante illum constituit, & diligentem custodem, vt spes aliqua redeundi ad paradisum cælestem relinqueretur hominibus. Sed nullus erat, qui portam aperire posset, nullus qui gladium flammeum iræ Dei auerteret; quoniam omnes erant peccatores, omnes filij iræ, & egebant gratia Dei. Venit autē ad nos dirumpens cælos filius Dei, vt viā nobis ad cælestem patriam aperiret, & pro peccatoribus moriens flammeum gladium, atque versatilem iræ Dei abstulit de porta paradisi, vt facilis ad illum nobis pateret ingressus, si tamen configurati fuerimus similitudini mortis eius, vt & simul regnemus cum illo. Vnde & propheta regius Deum collaudans, quod viam ad vitam nobis moriēdo aperuerit Christus, inquit;*

Gen. 3. *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me letitia cū vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem. Vias vitæ, inquit. Philosophia naturalis*

Gen. 3.

Psal. 15.

vnā tantum viam agnoscit, quæ peruenitur ad vitam, videlicet nasci; ille enim viuit, qui per natiuitatem vitam accepit; sed Dei sapientia incarnata, & Christiana philosophia aliam viam vitæ nobis demonstrauit, videlicet mori, & maximas tribulationes perpeti, atque in gladio illo flammeo, quem Cherubin manu tenebat in porta paradisi, pelle mortalitatis huius relinquere. Vnde & Aug. qualiter per mortē perueniatur ad vitam, explicās ait: *Cherubin latine scientiæ plenitudo esse dicitur; Flāmea verò framea versatili, temporales pœnæ intelliguntur, quæ temporum volubilitate versantur. Propterea & flāmea dicitur; quia vrit quodā modo omnis tribulatio. Sed aliud est vri ad consumptionem, & aliud est vri ad purgationem. Nam & Apostolus*

dicit: Quis scandalizatur, & ego non vror? Sed iste affectus purgabat eum, magis, quia de charitate veniebat. At illæ tribulationes, quas iusti patiuntur, ad istam pertinent flāmeam frameā; quoniam in igne probatur aurum, & argentū, & homines acceptabiles Deo in camino humiliationis. Et iterum, va

sa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quoniam ergo quem diligit Deus hunc corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit, sicut dicit Apostolus, scientes; quoniam tribulatio patientiam operatur patientia autē probationem, & legimus, & audimus, & credendum est arborem vitæ plenitudinem scientiæ flāmea framea custodiri. Nemo ergo potest peruenire ad arborem vitæ, nisi per has duas, idest per tolerantiam molestiarū, & scientiæ plenitudinem, sed tolerantia molestiarum omnibus fere in hac vita subeunda est tendentibus ad arborem vitæ. Ex quibus facile colligere poteris, hoc quod per cælestes po-

testates

testates

testates

testates

Aug. lib. 2 de Gen. cont. Mani. c. 23.

2-Cor. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 27.

Heb. 12.

Rom. 5.

testates in paradiso visibili factum est, aliquid etiam de paradiso spiritali significare, vt optime adnotauit idem Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 40.

5 Igitur per mortem Christi portæ clausæ cælestis patriæ apertæ sunt, & per ascensionem illius eleuata. Vnde & Psalmista cum spiritu prophético Christum Dominum ascendentem super omnes cælos præuidisset, supernos ciues, idest spiritus angelicos alloquens ait: *Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius iter facite ei, qui ascendit super occasum:*

Psal. 67. *Dominus nomen illi.* Et iterum: *Attolite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ. Illis autem perquirentibus, Quis est iste rex gloriæ? Respondit, Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Et rursus querentibus. *Quis est iste rex gloriæ? subintulit, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ; vt omnes agnoscerent merito passionis illius portas cæli hominibus paruissse.* Cum baptizatus fuisset Iesus a Ioanne. *Confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli.* Quæ verba expendens beatus Chryostomus ait: *Aperti sunt ei cæli. Idest propter eum, gratia eius. Aperti sunt autem cæli, non solum ei, sed hominibus propter eum. Et si in singulis quibusque generationibus erant iusti, quibus aperirentur, tamen iterum cæteris peccatoribus claudebantur, & nullus poterat esse tam iustus, vt dignus esset aperire portas calorum ad introitum omnium hominum. Postquam vero natus est Christus, baptizatus est, sanctificatus est, gratia illius solius aperti sunt cæli.* Et post pauca aduertit, quod iustis quidem aperiuntur per merita Christi portæ cæli, iuxta illud,

Psal. 23. *Domine, Domine, aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino; hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam, Sed Christo triumphanti, & ascendenti in cælum non aperiuntur portæ, sed tolluntur. Sic aperti sunt ei cæli, inquit Chryostomus, vt nunquam claudantur? Ecce baptizato quidem Christo, aperti sunt ei tantum: postquam vero tyrannum vicit per crucem, & resurgens ab angelis portabatur in cælum; videntes angeli portitores, quia cæli iam numquam erant claudendi, sed omnes iusti, & peccatores pariter ascensuri erant in cælum, & statuendi ante tribunal Christi, quia non erant necessaria portæ cæli, cælo postea numquam claudendo omnino, non dicunt: Aperite portas, & introibit rex gloriæ, iam enim erant apertæ, sed tollite portas principes vestras. Quia vero nos iterum peccatis nostris flammæum gladium ante paradysum constituimus, & no uas portas, & vestes construimus, quibus via ad perennem vitam occluditur, ideo propheta, vt gens sancta, idest ante constitutionem mundi a Deo electa, vt esset sancta, in paradysum supernæ ciuitatis ingrediatur, clamat ad principes Ecclesiæ, ad sacerdotes, & ministros Domini, qui potestatem acceperunt ab eo ligandi, atque soluendi, & hortatur illos, vt portas cæli aperiant electis, & a peccatis suis eos absoluant. Aperite, inquit, portas, & ingrediatur gens sancta, gens iusta, gens electa, quæ præparata est, vt intret cum sponso ad nuptias, quæ connumerari meruit inter prudentes virgines, de quibus parabola Euangelica inquit; *Simile est regnum calorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso, & sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes;**

sed

sed

sed

sed

sed

sed

sed

sed

sed

Chry. vbi supra.

Matth. 25

sed

sed prudentes acceperunt oleum cum lampadibus, fatuæ vero non sumpserunt oleum secum. Contigit autem, vt media nocte clamor fieret, & ecce sponsus venit, & quinque virgines, quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissimè vero veniunt, & reliquæ virgines dicentes: *Domine Domine aperi nobis. At ille respondens ait, amen dico vobis nescio vos.* Ex qua parabola colligitur manifeste, quod electis Dei, & dilectis aperiuntur portæ regni cælorum, sed reprobis omnibus erunt clausæ, ne ad manducandum de ligno vitæ, quod est in medio cælestis paradysi ingredi valeant.

6 *Vetus error abiit: seruabis pacem, pacem; quia in te sperauimus.* Conuertit propheta ad Deum sermonem nomine Ecclesiæ triumphantis dicens, gratias immensas tibi Deus, tibi honor, & gloria; quoniam hominem, quem plasmasti de limo terræ a peccatis suis postmodum redemisti, & electos tuos deduxisti per vias rectas, & eos per fidem, & charitatem tibi coniunxisti, ne erraret in via, & perirent; & nunc in super in perpetua pace illos in regno tuo conferuas. Hoc designat geminatio illa pacis; *Seruabis pacem, pacem,* idest, perpetuam pacem, & securitatem. Vel per pacem, & pacem duplicem pacem, & securitatem significat: alteram, quam inter se habebant omnes electi, alteram qua ab infestatione, & persecutione reproborum liberabuntur omnino. Quoniam nullus erit, qui perturbet beatos, neque inimicus, aut persecutor, qui illos in errorem mittere studeat. Vetus enim error abiit, & præsentis vitæ pericula transierunt.

7 *Sperastis in Domino in sæculis*

æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. Verba sunt hæc eiusdem Ecclesiæ triumphantis, quæ gentem iustam ingredientem per portas cælestis ciuitatis alloquens, & de eius felicitate congratulans ait: *Sperastis in Domino, & sæcula transitoria spernentes, mansiones æternas quasiuisistis toto corde, & pro salute animæ consequenda omnes delicias perituri sæculi pro nihilo habuistis, ecce non fuit inanis labor vester; ecce quod credidistis videtis, quod sperastis, possidetis, & quod amastis præsens vobis erit in æternum.* Gratias ergo summas condecet reddere creatori, qui gratis vos creauit, gratis elegit ad tantum bonum & prædestinauit, gratis vocauit, & iustificauit, atque iustificatos nunc glorificat in æternum.

8 *Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem.* Tangit aliam rationem, propter quam in patria lætabuntur electi, & laudabunt Deum; quia videlicet humiliabit superbos, qui in excelso, atque in dignitate magna constituti erant, & ciuitatem sublimem detrahit vsque ad puluerem. Per ciuitatem sublimem mundum intelligit, non quod reuera sublimis sit, sed quod sublimis peccatoribus videatur. Quomodo enim sublimis esse poterit ciuitas vanitatis, in qua non est nisi labor, & dolor, & afflictio spiritus? Vide supra dicta capite 2. numero 23.

9 *Conculcabit eam pes pedes pauperis, gressus egenorum.* Ita Deus humiles exaltat, vt omnem huius mundi gloriam despiciant, & conculcetur. Vnde & Paulus omnia arbitratur vt stercore, propter Christum. In Phil. 3. futuro

futuro autem sæculo non solum conculcabunt terram, sed & regnum cælorum possidebunt. In cuius signum filij Israel post partam victoriam, quinque regum colla pedibus suis conculcauerunt. Vocauit enim Iosue omnes viros Israel, & ait ad principes exercitus, qui secum erant: ite, & ponite pedes super colla regum istorum. Qui cum perrexissent, & subiectorum colla pedibus calcarent, rursum ait ad eos: Nolite timere, neque pauentis cõsortamini, & estote robusti. Etenim robusti animi, & fortissimi indicium est, pro Christo cuncta despiciere, vt omnia simul lucretur in illo. Per pedes pauperum, eos designat, qui facti peripsa omnium, puluerẽ etiam excutiunt e pedibus suis cõstantes nihil sibi esse cõ terrenis cõmune. Plura circa hæc diximus sup. c. 1. nu. 56.

10 Semita iusti recta est, rectas callis iusti ad ambulandum. Verba sunt Ecclesiæ omnia tribuentis Deo. Nã etiam si liberum arbitrium sit homini in sua creatione concessum, & facultas, qua possit bonum operari, vel malum iuxta illud Ecclesiastici

Eccli. 15 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua: si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem; ad quod volueris, porrige manum tuã; Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum: quod placuerit ei, dabitur illi: Dei tamen est dirigere illud, vt eo recte vtatur homo, & bene operetur, iuxta quod & Paulus ait: Qui

Philipp. 2. operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate, videlicet sua, vt ibi explicat sanctus Thomas. Et scribens ad Philipp. ait: Qui cœpit

Philipp. 1 in bonis opus bonum, ipse & perficiet

vsque in diem Christi. Hinc & Chrysostomus ait: His ergo ecclesiasticis regulis, & diuina sumptis auctoritate documentis, ita adiuuante Domino, confirmati sumus, vt omnium bonorum effectuum, atque operum, & omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deũ profiteamur auctorem, & non dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita provenire, per quem item fit, vt aliquid boni, & velle inueniamur, & facere. Hinc & beatus Augustinus sancti Vincentij Martyris constantiam admirans ait: Tot conuicta miraculis persistebat impietas, tot vexata supplicijs, non cedebat infirmitas. Agnoscat ergo operata diuinitas. Habebat in sermone fiduciam, in passione tolerantiam. Nem: ergo, de suo corde præsumat, quia vt bona prudenter loquimur, ab illo est, non nostra sapientia, & vt mala fortiter perferamus, ab illo est, non nostra patientia. Et in Enchiridione ad Laurentium explicans illud ad Romanos 9. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, ait: Cum proculdubio, si homo eius aetatis est, vt ratione iam vtatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec peruenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit; quomodo ergo non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei, nisi quia, & ipsa voluntas, sicut scriptum est, a Deo preparatur? Alioquin si propterea dictum est, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei; quia ex utroque fit, id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei, vt sic dictum accipiamus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, tanquam diceretur, nõ sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei, non ergo sufficit sola misericordia Dei, si non sit etiam voluntas hominis, ac per hoc si recte dictum

Chry. ho. de Adam, & Eva, circa finem, to. 1.

Aug. ser. 1. B. Vinc. to. 10.

August. in Enchir. c. 32.

dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet, cur non, & e contrario recte dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia id misericordia Dei sola non impletur. Porro si nullus Christianus dicere audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis. ne Apostolus apertissime contradicat, restat, vt propterea recte dictum intelligatur, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, vt totum Deo detur, qui hominis voluntatẽ bonam, & preparat adiuuandam, & adiuuat preparatam. Hinc & Gregorius Nazianzenus oratione in dictum Euangelij de piscatoribus, quæ incipit. Iesus, qui piscatores elegit, reprehendens illos, qui de suo libero arbitrio magnifice sentiunt inquit, Quoniam velle a Deo est; merito totum acceptum fertur Deo. Quantumcumque igitur cucurreris, quantumcumque certaueris, indigebis eo, qui coronam præbet. Nisi Dominus edificauerit domum in vanum laborauerunt, qui edificauerunt eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Novi inquit, quod non leuium est cursus, nec potentium bellum, nec pugnantium victoriam, nec feliciter nauigantium portum, sed Dei est victoriam perficere, ac nauem saluã in portum deducere. Et beatus Anselmus explicans illud ad Romanos 9. Non est volentis, neque currentis, ait, Totum imputandum est gratiæ, quia nec volentis est, quod vult, neque currentis, quod currit, sed miserentis Dei. II Propter hanc ergo custodiã qua Deus liberum hominis arbitrium misericorditer confortauit, & gratia sua seruauit, ne a via salutis discederet, & ingrederetur, sicut poterat, & ambularet per viam spatiosam, quæ ducit ad mortem.

Greg. Nazianz.

Psa. 126

Ansel. lib. de gratia, & lib. arb. c. 3. Rom. 9.

collaudat Deum in sanctis suis, illi tribuens quidquid boni inuenitur in eis. Semita iusti, inquit, recta est. Sed quomodo recta fuisset semita illius, aut rectus callis, nisi tu Domine rectificares viam eius? Clamat propheta: Parate viam Domini rectis facite in solitudine semitas Dei nostri, sed regius psalmista nomine omnium electorum ad te confugit, vt pedes eorũ dirigas viam pacis. Gressus meos dirige secundum eloquitum tuum, vt non doinectur mei omnis iniustitia. Ac si apertius dicat: Domine da quod iubes, & iube, quod vis. Dirige viam nostram, & nos dirigemus illam; rectas fac semitas nostras, & recti erunt calles nostri; conuerte nos ad te, & conuertemur; tua gratia semper nos preueniat, & sequatur, ac bonis operibus iugiter prætet esse intentos, & nos sequemur te quocumque ieris, & cum omnia perfecimus, quæ præcepta sunt nobis, dicemus, Serui inutiles sumus. Hinc & Hieremias omnia tribuens Deo inquit, Misericordia Domini, quod non sumus consumpti. Hinc & Salomon ait: Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compluit labores illius. Hinc & Apostolus ait: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtus Dei, & non ex nobis. Magnum quid est, & sublimis vas vitreum, & fictile inter lapides non confringi, nec eorum ictibus superari, sed multo maius est, & mirabilius liberum hominis arbitrium, quod de se est in bonum, & in malum flexibile, inter tot pericula illæsum custodiri. Laus ergo ista & sublimitas, non ex nobis, sed ex Deo est, vt ne quis glorietur.

Isai. 40

Psa. 118

Sap. 10

2. Cor. 4

Quam-

Quamuis enim homo libere currat & bene operetur, atque operibus bonis vitam promereatur æternā; Dei tamen est, quod bene incipit, & progreditur in virtute, quod per seueret vsque in finem, atque recto tramite ad vitam æternam perueniat. Vnde sicut in simili docet Conciliū

Conciliū
Trid. sess.
6. de iust.
cap. 5.
Isai. 30.
& 40.

Tridentinum, cum dicitur in sacris litteris; *Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis ad dexteram, nec ad sinistram; Dirigite viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*; libertatis nostræ admonemur: cum autem nos respondemus; *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, Dei nos gratia præueniri confitemur: Dominus enim custodit electos suos, ne quid minus, vel plus operentur, quam oporteat, ne nimium ferueant vel frigeant, ne ex fortioribus fiant temerarij, ex prudentibus pusillanimes, ne declinent ad dexteram, nec ad sinistram serpentem tortuosum sequentes, sed regia progrediantur via, sicut in eorum persona inquit propheta: *Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum, Deus noster Deus saluos facienti, & Domini Domini exitus mortis.*

12 *Rectus callis iusti ad ambulandum.* Ambulare incipiunt multoties reprobi vias iustitiæ, sed bonū, quod inceperunt, non prosequuntur, & si quando forsitan in virtute proficiunt, numquam tamen perseuerant vsque in finem, sed sicut canes reuertuntur ad vomitum; iuxta illud, quod dicit propheta: *In circuitu impij ambulat.* Videbis illos cum tempus quadragesimalis obseruationis aduenerit, sollicitos ambulare, & se ad ieiunandum præparare, recogitare peccata in amaritudine animæ suæ, Ecclesias frequē

Psal. 67

Psal. 12.

tare, & loca sacra, audire humiliter verbum Dei, confiteri peccata, ac denique sacrosancto Eucharistiæ sacramento cibari, & statim post Pascha resurrectionis dominicæ ad pristinum statum reuertuntur, & concupiscentias carnis, quibus renunciauerunt ad tempus, sequuntur postmodum auidius. Hoc est in circuitu ambulare, & non incedere via recta. Qui enim ambulat in circuitu, mutat locum, & in principio motus separatur ab illo, & elongatur; post medium autem ipsius motus iterum pergit ad locum, a quo exiit; quia, vt philosophia naturalis docet, idem est terminus a quo, & ad quem; principium, & finis motus circularis. Contrarium accidit in motu recto, in quo eo magis mobile a termino, vnde exiit, elongatur, quo magis, ac magis progreditur in via. Reprobis ergo, quibus Pascha Domini transitum esse oportuerat, reditus potius eorum malitia effectum est, vt non recta via, sed in circuitu ambularent. Audi quid de eiusmodi hominibus dicat Bernardus: *In hac quoque tam præcipua solemnitate, quid commendetur nobis sedula cogitatione pensemus. Nempe resurrectio transitus, & transmigratio: Christus enim, fratres, non cecidit hodie, sed resurrexit; non rediit, sed transiit; transmigravit, non remeavit. Denique, & ipsum, quod celebramus pascha, transitus, non reditus interpretatur, & Galilæa, vbi videndus nobis promittitur, qui resurrexit, non remeationē sonat, sed transmigratioem. Credo iam aliquorum ingenia præuolant, & quorum hæc velint tendere, suspicantur. Dicimus tamen breuiter, præsertim ne deuotionem vestram in tanta solemnitate, sermonis videatur prolixitas onerare. Si post consummationem crucis*

Bern. ser.
1. resur.
rect. post
med.

in no-

in nostram hanc mortalitatem, & vitæ presentis ærumnas Christus Dominus renixisset, ego cum, fratres, non transisse dicerem, sed rediisse; non transmigrasse in sublimius aliquid, sed ad statum remeasse priorem. Nunc autem, quia transiit in nouitate vitæ, nos quoque inuitat ad transitum, vocat in Galilæam. Propterea siquidem, quod mortuus est semel; quia quod iam viuit, viuit non carni, sed Deo. Quid nos dicimus, qui sacram Domini resurrectionē paschæ priuamus nomine, vt sit nobis in reditum magis, quam in transitum? *Luximus his diebus, compunctioni, & orationi, grauitati, & abstinentiæ dediti, cæterorum negligentias temporum sacro hoc quadragenario redimere, & diluere cupentes. Cōmunicauimus passionibus Christi, complantati ei denuo sumus per baptismum quendam lacrymarum, pœnitentiæ, confessionis. Si ergo mortui sumus peccato, quomodo viuimus adhuc in illo? Si negligentias planximus, quid causæ est, vt redeamus nunc in easdem? Inueniemur nunc iterum curiosi, vt ante, verborum, vt ante, pigri, & negligentes, vt ante; vani, suspiciosi, detractores, iracundi, cæterisque impliciti vitij, quæ tam anxie deplorauimus his diebus? Laui pedes meos quomodo iterum inquinabo eos? Exui me tunicam meam; quomodo induam eam? Non est transmigratio hæc, fratres, non sic vi debetur Christus, non hoc iter, quo ostendat nobis Deus salutare suum. Denique qui retro respicit, indignus est regno Dei. Tales similes esse dixerim Elau, qui dies luctus patris sui transactos iam esse cupiebat, vt occideret fratrem suum Iacob, & suum furorem exerceret in illum: scriptum est enim: *Oderat ergo semper Esau Iacob pro benedictione, qua benedixerat ei pater; dixitque in corde suo; veniet dies luctus patris mei, & occidam Iacob fra-**

Cant. 5.

Gen. 27.

trem meum. Quæ verba expendens beatus Chrysostomus ait: *O nepharium scelus venenato ore prolatum; vt fratrem occidat, patri mortem exoptat. Bis in vna causa delinquit, & dum optat obitum patris, & dum disponit parricidium fratris. Tales ergo sunt, & multo deteriores, qui dies luctus redemptoris sui transactos iam esse desiderant, vt desideria sua expleant, & ad carnis concupiscentias reuertantur. Electi autem, quoniam sunt transmigratioem filij, & patriæ cælestis heredes, non ambulant in circuitu, sicut impij, sed via recta incedunt. Rectus callis iusti ad ambulandum.*

13 *Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinimus te, nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ.* Afflictio continua, & crux semita est iudiciorum Dei, per quam ingreditur sua voluntate Christus Dominus a peccatis nos misericorditer eripuit. Hanc etiam semitam ingrediuntur electi propter Christum, & gloriantur in tribulationibus; scientes, *quod tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit. Sustinimus, inquit, te, & firmam spem habuimus, non solum affectu beneficijs, sed etiam afflictu laboribus, & castigati in semita iudiciorum tuorum. Hinc constat Deum multo amplius amari a iustis, & laudari, cum in aduersitatibus maximis sunt cōstituti, quam ab impijs, cum sunt in prosperitate, diligatur. Hoc enim desiderat iustus, hoc perquirat, vt semper nomen Dei sanctificetur, & memoria illius celebretur in perpetuum, & memoriale illius semper sit in desiderio animæ. Vnde Hieronymus ait: *Sustinuerunt**

Chry. ser.
de marty-
ribus cir-
ca mediū.

Rom. 8.

1. 2. 3.

Hier. sup.
c. 25. Iai.

V u u

spes

spes non confundit, & nomen illius, & memoriale habuerunt in desiderio anime dicentes, concupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore: & iterum, desiderat anima, & deficit in salutari tuo qui autem nomen Domini habet in desiderio, aliud non desiderat. Dicant ergo electi Dominum collaudantes: O pater misericordiarum, non minus factus es nobis amabilis in captiuitate, in persecutionibus, & ærumnis, quam in prosperis euentibus, & iocundis: sed in tota anima desiderauimus te, & toto corde te dileximus. Vnde & subditur.

14 Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te. Ac si apertius dicat: non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte aduersitatis, desiderauit te anima mea, & dilexit. Nec solum anima, quæ corpus uiuificat, sed & spiritu meo ad anteriora, & supernaturalia ascendens in præcordijs meis te diligo, sollicitus in nocte, ut primo mane ad te vigilem. Theodoritus, & Procopius Gazæus per noctem intelligunt in hoc loco tempus legis antiquæ, quod nocti, propter obscuritatem, & umbras, quibus lex illa plena erat, comparatur. Per mane statum legis euangelicæ sentiunt designari, in quo splendor Patris nobis illuxit, & sol iustitiæ est ortus nobis, uidelicet Christus Dominus. Vnde & sanctus Paulus ad Romanos scribens ait: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abijcimus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus. Igitur propheta in nocte legis antiquæ constitutus, atque inter umbras spiritu prophetico mane legis euangelicæ atque mysteria gratiæ præui-

Rom. 13.

dens, totis præcordijs ortum solis, idest Christi aduentum desiderabat cupiens ipsum inter homines conuersantem conspiceret. Consonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, qui præsentem locum sic vertunt. De nocte diluculat spiritus meus ad te Deus. Et sumitur metaphora ab ijs, qui magno desiderio aduentum piei expectant, ut aliquod opus magnum faciant: solent enim semel, & iterum de nocte consurgere, contemplari stellas, ac seipsum versus Orientem inspicere, si forte signum aliquod aduentantis solis appareat in celo: Sanctus Thomas in commentarijs super cap. 13. ad Romanos lectione 3. aliter interpretatur istum locum Isaie. Inquit enim, quod totum tempus vitæ præsentis nocti comparatur, propter ignorantie tenebras, quibus grauatur vita præsens: dicitur enim Iob 37. capite. Nos quippe inuoluimur tenebris. Diei autem comparatur status futuræ beatitudinis, propter claritatem Dei, quæ sancti illustrantur, secundum illud Isaie 60. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, neque splendor luna illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Vnde & psalmista de hac die loquens ait: Hæc dies, quam fecit Dominus exultemus, & lætemur in ea. Igitur propheta, ut desiderium magnum explicet, quod in præcordijs suis habent electi, dum sunt in nocte huius sæculi perueniendi iam ad patriam claritatis æternæ, inquit eorum nomine. Ecce sum in nocte constitutus, inuolutus tenebris, & cum peccatoribus habitans, quando ueniet mane? quando inclinabuntur umbræ, & elacscet dies? quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Anima mea desiderauit

Psa. 117

Psal. 41.

uit te in nocte, non capiunt somnum oculi mei, sed desiderijs celestis beatitudinis cor meum inuoluitur, & spiritus meus semper vigilans ad te totis viribus peruenire concupiscit. Consimile desiderium iustorum explicuit propheta regius dicens:

Psal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Aug. 10.8

Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. Parum est, inquit beatus Augustinus, quia sitiuit anima mea, sitiuit & caro mea. Porro si anima mea sitit Deo, quomodo & caro sitit Deo? Quando enim caro sitit, aquam sitit, quando anima sitit, fontem sapientiæ sitit. De ipso fonte inebriantur anime nostræ, sicut dicit alius psalmus;

Psal. 37.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Sitienda est ergo sapientia, sitienda est iustitia. Non ea satiabimur; non ea implebimur, nisi cum fuerit finita vita ista, & uenerimus ad illud, quod promissit Deus. Et post pauca: Modo ergo sitiat anima nostra, unde & caro nostra sitit, & hoc multipliciter. Multipliciter tibi, inquit, sitit, & caro mea; quia & carni nostræ promittitur resurrectio. Quomodo anima nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur.

15 Hinc collige, quanta sit sacrarum vigiliarum antiquitas, & quam celebris consuetudo religiosa surgendi media nocte ad laudandum Deum. Neque enim est hæc humana inuentio nouiter introducta, sed antiquissima religio spiritu diuino instituta. Media nocte surgebam ad cõsuetudinem tibi, inquit propheta, & iterum: In matutinis Domine meditabor in te, quia fuisti adiutor meus. Et rursus: Antecipauerunt vigiliis oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus. Cogitavi dies antiquos,

Psal. 118

Psal. 62.

Psal. 76.

& annos æternos in mente habui, & meditatus sum in nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum. Hinc & Hieremias ait: Consurge Thren. 2. lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas.

811

Tempus enim nocturnum contemplationi, & orationi est aptissimum, & lacrymosa deprecatio in noctis silentio magnam vim habet apud Deum. Vnde beatus Chrysostomus explicans illud Actorum 16. Media autem nocte Paulus, & Silas orantes in custodia erant, inquit; Excitemur nocte, etiam si non multas preces facias, unam fac cum sobrietate, & sufficit, etiam si non sit mediæ nox, saltem sub ipsum diluculum. Ostende quod non corporis solum est vox, sed etiam anime. Ne sinas illam otiose transire, sed da Domino, oro, hoc donum, immo ipsum ad te redeat. Vigilant milites, ne ab inimicis superentur. Custodiunt pastores uigilias noctis super gregem suum, ne uilla ouis a lupo deuoretur & non uigilabit una hora militans Deo, ut dignus habeatur corona celesti? Damnat hic locus errorem Vigilantium, qui, ut refert beatus Hieronymus, tenuit damnandas esse uigilias, neque esse laudabilem consuetudinem eorum, qui media nocte surgebant, ut laudibus diuinis incumberent: propter quod beatus Hieronymus illum non Vigilantium sed Dormitantium sepius appellat, & merito; quoniam Vigilantium nomen sortitus uigilias immundo spiritu impugnabat. Lege supra dicta cap. 6. numero 13. & capite 21. num. 11.

Chry. ho. 36. in Act. Apost. 3

17

16 Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discunt habitatores orbis. Sicut electis omnia cooperantur in

Hier. lib. aduersus Vigil. 2.

3. 1502

bonum, ita & reprobis omnia conuertuntur in malum. Electi cum audiunt iudicia Dei, & flagella, statim efficiuntur meliores, & discunt facere iustitiam. Vnde & in eorum

Pf. 118. persona canit propheta: *Memor fui iudiciorum tuorum a seculo Domine, & consolatus sum.* Consolantur enim ex iudicijs Dei, qui timent, & cauent, ne in manus incidant illius.

Prou. 28 Hinc & Salomon ait: *Cum surrexerint impij, abscondentur homines; cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.* Reprobi autem ipsis flagellis duriores fiunt, & multo deteriores: scriptum est enim: *Si contuderis stultum in pila, quasi pitisanas feriente de super pilo, non auferetur ab eo stultitia eius.* Id est, quacunque correctione, vel flagello eum correxeris, numquam tamen emendabitur. Sed de hoc plura diximus cap. 1. num. 23. 24. & 25.

17 *Misereamur impio, & non discet iustitiam, in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.* Duplicem explicationem habet verba ista. Prima est beati Hieronymi in presentibus iuxta quam loquitur his verbis Dominus ad prophetam dicens, *Misereamur impio, parcamus illi, auertatur ab eo furor meus: sed propheta responderet: Et ubi est iustitia tua, praesertim cum tanta mala in sanctos tuos operatus sit eum ex misericordia tua, & indulgentia in dies peior efficiatur, & multo deterior? Neque enim reprobi electorum tuorum vestigia imitantur, qui, cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discunt, & operantur; sed potius ab alienati retrorsum non discunt iustitiam. Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, filij hominum absque ullo timore perpetrat malum. Ad quod Dominus re-*

spondet: *In terra sanctorum, &c.* Id est, quoniam in terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini. Verba S. Hieronymi sunt Hierony. hęc: *Dicunt homines Deo, quandiu non exerces iudicia tua super terram, & nec bonis bona, nec malis retribuisti mala, iustitia tua, o Domine Deus, ignoratur in terra: ita ut vnus sanctorum quoque diceret: Mei autem pene moei sunt pe-* **Psal. 71.** *des, pene effusi sunt gressus mei; quia zelatus sum in iniquis pacem videns. Ad quod respondet Dominus; misereamur impio. Et est sensus, magis impius misericordiam consequatur, & discat clementiam meam; sum enim ipse saluator. Rursum loquenti Domino ex persona humanae impatientiae propheta respondit; Et non discet iustitiam. Istaque sensus; & quomodo poterit tuam nosse iustitiam, si tantum clementiam fuerit expertus? Redditque causas, quare eum velit Dei iustitiam discere, quia in terra sanctorum iniqua gessit, & contra sanctos iugiter dimicauit, debet sentire tormenta. Rursumque Dominus sententiam temperat; & non videat, inquit, siue non videbit gloriam Dei. Estque sensus, sufficit ei pro vniuersa poena, quod me cum sanctis meis non videbit in mea maiestate regnantem. Hęc explicatio est litteralis, & valde conformis contextui; de qua plura diximus cap. 1. num. 14.*

18 Secunda explicatio est beati Bernardi sermone 42. in cantica Bernard. ubi ait: *Tunc magis irascitur Deus, cum non irascitur. Misereamur impio, inquit, & non discet facere iustitiam. Misericordiam hanc ego nolo: super omnem iram miseratio ista sepiens mihi vias iustitiae. Satius profecto mihi, iuxta prophetam consilium, apprehendere disciplinam; ne quando irascatur Dominus, & peream de via iusta. Volo irascaris mihi, pater misericordiarum; sed illa*

illa ira, qua corrigis deuium, non quae extrudis deuia. Illud tua nobis benigna animaduersio parit: hoc formidolosam nutrit dissimulatio. Non enim cum nescio, sed cum sentio te iratum, tunc maxime confido propitium. Etenim cum iratus fueris misericordiae recordaberis. Deus, inquit, tu propitius fuisti eis, & ulciscens in omnes adinventiones eorum. Moysen loquitur, Aaron & Samuelem, quos modo praemiserat, & hoc vocat propitiationem, quod eorum Deus non pepercit excessibus. Consonat hęc explicatio cum alijs locis sacrae Scripturae, quae adduximus supra cap. 1. num. 31. in illa verba: & derelinquetur filia Sion.

Psal. 98. *19. Domine exaltet manus tua, & non videant, videant, & confundantur zelantes populi; & ignis hostes tuos deuoret. Considerans propheta confusionem maximam, & dolorem, quem habebunt reprobi, cum in die iudicij sordibus peccatorum maculati ante iudicem steterint, & Christum contra illos iratum oculis suis corporalibus viderint, misericordia motus, & compassione pro illis utcumque intercedit, deprecans, ut manus illius, id est humanitas exaltetur, & subtrahatur ab oculis impiorum, ne iudicem videant: sed alia ex parte iustissime confusionem illam impios promeruisse cognoscens, affectum reprimat, & Dei iustitiae consentiens ait. Videant, & confundantur. Aequum est enim, ut qui redemptorem videre noluerunt plenum misericordia, & pietate, iudicem iratum videant & confundantur. Hinc collige, quantum malum sit, quam grauis poena, quam tremenda, & terribilis Christum iudicem offensum, & iratum videre: siquidem inter potissimas reproborum calamitates enumeratur: Vide-*

bunt, in quem transfixerunt, inquit propheta. Viderunt Christum pendentem in ligno, cum illudebant ei; sed postea videbunt illum sedentem in throno maiestatis, & gladio ex utraque parte acuto eorum corda transfiget; ideo dicent montibus, & petris, cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; de quo plura diximus cap. 2. num. 21. & cap. 6. num. 4.

20 *Domine dabis pacem nobis; omnia enim opera nostra operatus es nobis. Quasi dicat: Reprobos perdes in aeternum, Deus noster, nobis autem dabis pacem. Tibi gloria, quoniam quidquid boni egimus, tu ipse operatus es in nobis. Tunc igitur prouidentiae adscribimus, & non nostris viribus, aut fortitudini, quod salui facti sumus. Vnde & Paulus ait: In ipso niuimus, mouemur, & sumus. Et iterum: Deus est, qui operatur in nobis: & velle, & perficere pro bona voluntate. De quo iam dictum est num. 10. ca. 10. nu. 10.*

21 *Domine Deus noster, possederunt nos Domini absque te tantum in te recordemur nominis tui. Vox etiam est hęc iustorum. Deum collaudantium, atque dicentium; Deus noster quamuis grauem tyrannidem mundi, demonis, & carnis simus experti, te nihilominus donante, victoriam consecuti sumus, atque in medijs tribulationibus hoc nostrum erat solatium, tui semper memoria habere, constituendo omnem spem nostram in te solo Deo viuo, & vero. Consonat hoc eum verbis Pauli ad Romanos 8. Propter te mortificamur tota die, estimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos.*

22 *Morientes non viuunt; gigan-*

Act. 17.
Philip. 2.

128
129A

Rom. 8.

tes non resurgant : propterea visitasti, & contriuisisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum. Apellat morientes omnes reprobos. Electi namque non morientes, sed quasi morientes dicuntur: Quasi mortui (inquit Paulus) & ecce viuimus. Et iterum: Puto enim, quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos, Reprobi autem vere moriuntur in æternum; quoniam secundam mortem incurrunt, ut dictum est cap. 9. num. 6. Dicuntur etiam reprobi gigantes propter superbiam, & audaciam, qua persequebantur electos. De his Gigantibus fit mentio Gen. 6. Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum illæque genuerunt, isti sunt potentes a seculo viri famosi: & similiter in fine huius capituli dicit propheta: Et terram Gigantium detrahes in ruinam. Hi ergo gigantes (ait Isaias) non resurgant, id est non resurgent amplius ad vitam, sed ad mortem sempiternam, sicut scriptum est: Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum. Vbi obserua cum B. Augustino, quod non dixit absolute, non resurgent peccatores, sed addidit, in consilio, siue in consortio iustorum. Impij, enim; ait Augustinus, non resurgunt in iudicio, id est resurgent quidem sed non ut iudicentur; quia iam pœnis certissimis destinati sunt. Peccatores autem non resurgent in consilio iustorum, id est, ut iudicent, sed forte ut iudicentur, ut de his dictum sit, vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Iuxta quod, & sanctus Paulus ait: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, videlicet de morte ad vitam; quam immutationem toto

corde desiderabat, qui dixit: Cum his diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Illa autem causalis propterea rationem reddit, propter quã conteret Deus omnes reprobos, & memoriam eorum perdet in æternum; quia videlicet talia fuerunt eorum opera, ut non mererentur in consortio iustorum resurgere.

23 Indulxisti genti Domine, indulxisti genti; numquid glorificatus es? Conuertit se ad Dominum propheta, & zelo iustitiæ diuinæ accensus instat, ut reprobi conterantur, ne Dei misericordia, & indulgentia deteriorerentur, & magis obstinati. Et est sensus, iuxta interpretationem beati Hieronymi, Sæpe misertus es gentibus, id est humano generi, & excuisti in eas incredibilem clementiam. Numquid te cognouerunt? numquid glorificauerunt nomen tuum? Nonne e contrario a te longe recesserunt? Securitatis enim negligentiam, negligentia contemptum parit. Domine in angustia requisierunt te; quia indulgeas sæpe contempnus es, nec glorificatus sed contrario omnes a tua scientia recesserunt. Propterea Domine percutite eos. ut in angustia te requirant, & in tribulatione murmuris doctrina tua sit eis. Quando tantum eis malorum pondus incumbet, ut nec clamare quidem audeant confidenter; sed dolorem suum silentio deuorent. Iuxta Septuaginta, in tribulatione Propheta Domini recordatur, iuxta illud, quod in psalmo dicitur; De tribulatione inuocaui Dominum, Ps. 117. & exaudiuit me in latitudine. Septuaginta habent; in tribulatione parua doctrina nobis. Si autem parua tribulatio docet, emendat, & corripit; quanto magis, & magna, cum admonemur conditionis nostræ, & Dei potentia recordamur? Melius ergo erit peccatores affli-

affigere, & eos corripere, ut saltè attriti ærumnis, & tribulationibus ad Deum reuertantur. Vnde & subditur.

24 Elongasti omnes terminos terræ. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Vide fructum, quem produunt flagella, quibus attriti compelluntur ad Deum intrare, & de suis viribus diffidentes auxilium a Deo petere, & misericordiam. Sic fit eis clamor murmuris ipsa Dei correctio, & castigatio, dum facit homines preces ad Deum fundere, & piæ querimonias ad instar murmuris humiliter ante illum proponere. Quod aptissima similitudine explicat statim: subditur enim.

25 Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus a facie tua Domine. Concepimus, & quasi parturimus, & peperimus spiritum. Contineuit Spiritus sanctus timorè inferni incutiendo, peccatorem dissonare, ut de peccatis doleat, ne grauißimas pœnas paratas reprobis incurrat, & eum excitare, & præuenire, ut veram pœnitentiam agere proponat. Vnde Concilium Tridentinum de hac præparatione loquens ait: Illam vero contritionem imperfectam, quæ attritio dicitur; quoniã vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pœnarum metu communitè concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, & Spiritus sancti impulsam, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum mouentis, quo pœnitens aditum viam sibi ad iustitiam parat. Hinc & psalmista, Psal. 110. Initium, inquit, inquit, timor Domi-

ni. Et iterum: Confige timore tuo carnes meas. Confige, inquit, consolida, Psal. 118 & immobilem me teneas obsecro in virtute, clauo timoris tui cor meum transfigens, ne commouear, ne tempestatibus insurgentibus agitari incipiam, & cadam. Sicut enim quercus altius demissis radicibus, nullius venti viribus sternitur, ita (ut notauit beatus Chrysostomus) animam diuino confixam timore, nullus tentationum ventus euellit. Idcirco. n. inquit, Confige timore tuo carnes meas. Ita & tu configere quasi clauo quodam, & adhareas, ut difficulter mouearis, qui autem sine timore est, facile labitur. Clauus confixus in corde dolorem parit, sed animam firmam tenet in virtute, sicut scriptum est: Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua. Et iterum: Per misericordiam & fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo. Igitur sicut mulier, quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, tristitiam habet, quia venit hora eius, quoniam in dolore pariet filium suum, cum autem peperit, iam non meminit præsuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundo: ita & nos ait propheta, facti sumus. Concepimus a facie tua sanctum propositum, desiderium emendandi vitam, & mandata tua adimplendi: nec solùm concepimus, sed etiam pariturimus: quamuis cum doloribus, & præsuris maximis, & peperimus spiritum, opere adimplentes, quod mente concepimus. Ecce concipies in utero, Luc. 1 & paries filium (ait Angelus ad Mariã) Et vocabis nomẽ eius Iesum, quod Mat. 22. interpretatur salus, siue Saluator. Dominus etiam cuidam dicenti: Ecce mater tua, & fratres tui foris stant querentes te, respondit: Quæ est ma-

Gen. 6.

Psal. 1.
Aug. 10. 8

1. Cor. 3.

Chry. ho.
53. super
Ioannem.

Eccl. 27

Prou. 15

4. 30

7. 30

ter, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos dixit: Ecce mater mea, & fratres mei: quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est: Ut designet, quod sicut beatissima Virgo Maria de Spiritu sancto concipiendo, & Dei filium carne humana indutum pariendo, mater Dei corporaliter effecta est; ita etiam spirituali quodam modo fiunt iusti Dei mater, cum concipientes a facie Domini spiritum salutis, formatur in corde illorum Christus, ac deum illum pariturunt, cum opere adimplent precepta Patris eius, qui in caelis est.

Chrysof. Unde & Chrysofomus ait: *Multae mulieres beatificauerunt sanctam Virginem illam, & eius uerum, & optauerunt tales fieri matres. Quid est igitur quod prohibeat? Ecce latam uobis constituit uiam, & licet non mulieribus solum, sed & uiris fieri matrem Dei.*

26 Sed caue, ne postquam conceptus fuerit in te Christus, antequam formetur, vel ad partum perueniat, moriatur in corde tuo. Sunt enim quamplurimi, qui Christum mente concipiunt; sed non formatur in illis: propter quod & Paulus ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in uobis.* Sunt & alij, in quorum uisceribus concipitur Christus, & formatur, sed non pariunt illum. Scriptum est: *Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiae dies haec; quia uenerunt filij usque ad partum, & uirtus non est pariendi.* Est enim quasi quaedam blasphemiam Christum concipere, & statim, ne prodeat in lucem, ipsum in corde suffocare: iuxta quod, & Paulus ait: *Spiritum nolite extinguere.* Sunt denique alij, in quibus concipitur Christus, & nascitur spiritualiter, sed non

nutriunt illum, nec ad perfectam perducunt aetatem, sed statim post partum interficiunt illum, & occidunt, quia bonum, quod inceperunt facere, non perficiunt, nec perseuerant in illo usque in finem, quos reprehendens Paulus ait: *O insensati Galatae, Gal. 3. quis uos fascinauit non obedire ueritati? ante quorum oculos Iesus Christus praescriptus est, in uobis crucifixus.*

Et post pauca explicans, quid sit Christum in illis natum crucifigere, subdit: *Sic stulti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consummemini?* Et iterum: *currebatis bene, quis uos fascinauit non obedire Euangelio?* Et rursus scribens ad Hebraeos ait: *Impossibile est enim eos, Hebr. 6. qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum caeleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesque seculi uenturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad poenitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostentui habentes.* Ecce Apollolus illos censet in semetipsis crucifigere filium Dei, qui, postquam semel participes facti sunt Spiritus sancti, retrocedunt, & non perseuerant usque in finem. Nec deest Herodes, qui Christum natum occidere quaerat; quoniam sicut Petrus ait: *Aduersarius uester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quaerens quem deuoret, & insidiatur ubique bonis operibus ne crescant, & ad finem optatum hominem perducant. Signum magnum apparuit in caelo, inquit Ioannes, Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in utero habens, clamabat parturiens, & cruciabatur, ut pariat: & uisum est aliud signum in caelo, & ecce draco magnus rufus habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus*

Aug. ho. 9
in Apoc.
10. 9.

pitibus eius diademata septem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum caeli, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem, quae erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Quem locum explicans beatus Augustinus ait: *Ecclesiam dicit partem suam; id est, homines factos, & malos christianos sub pedibus habere. Et in capite eius corona stellarum duodecim. Ista duodecim stellae, duodecim Apostoli intelligi possunt. Sole autem amicta spem resurrectionis signat, propter illud, quod scriptum est: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Draco magnus rufus (diabolus quaerens Ecclesiam natum deuorare, habens, inquit, cornua decem, & capita septem.) Capita reges sunt, cornua uero regna. In septem enim capitibus omnes reges; in decem cornibus omnia regna mundi dicit. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum caeli, & misit eas in terram. Cauda prophetae iniqui sunt, id est haeretici, qui stellas caeli iteratum baptismum adhaerentes sibi deiciunt in terram. Ipsi sunt sub pedibus mulieris. Multi, homines illos aestimant, quos sibi consentientes diabolus fecit sodales: multi, angelos, qui cum illo, quando cecidit, precipitati sunt. Parturiens cruciatur, ut pariat. Per omne tempus quotidie parit Ecclesia in prosperis, & in aduersis. Et draco stetit ante mulierem, quae erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Semper enim in cruciatibus parit ecclesia Christum per membra, semper & draco quaerit deuorare nascentem. Et genuit mulier filium masculum, id est Christum. Deinde corpus eius, id est Ecclesia semper generat Christi membra. Masculum autem dixit uictorem aduersus diabolum. Et mulier fugit in eremum. Mundum istum non incongrue eremum accipimus, ubi usque in finem*

Christus Ecclesiam gubernat, & pascit, in qua ipsa Ecclesia superbos, & impios homines, tanquam scorpiones, & uiperas, & omnem uirtutem sahana per Christi adiutorium calcet, & conterit.

27 Et peperimus spiritum. Nonnulli sic praesentem locum interpretantur, ut per spiritum uentum intelligant, & uanitatem: ita ut sit sensus. Concepimus, & quasi parturimus, & peperimus spiritum, id est uentum, quasi dicat: Frustra dolores magnos partus pertulimus; quia opera alias bona, si propter uanitatem fiant, & uanam gloriam, in uentum conuertuntur, & aerem. Sic de impio scriptum est: *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Haec explicatio uidetur satis conformis contextui prophetae: subditur enim: *Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terrae.* Hanc ob causam dolebant sancti, & prophetae, quod uidelicet doloribus afflicti non edificarentur mali, & conuerterentur ad Deum.

28 *Uiuunt mortui tui, interfecti mei resurgent.* Describit propheta spem iultorum, qua aduersa omnia pertulerunt, non solum patienter, sed etiam libentissime. Et sensus est: quamuis destinati fuerimus ab impijs occisioni, & numerati inter mortuos, uiuimus tamen. *Quasi mortui, inquit Paulus, & ecce uiuimus.* Nam uita nostra abscondita cum Christo in gloria, ubi tandem post multas tribulationes, consolabimur. *Uiuunt, o Domine, mortui tui, resurgent sanctorum tuorum corpora, in quibus pro te tot pertulerunt tormenta. Vbi obserua, quod quamuis mors corporalis communis sit iustis, & peccatoribus; electis, & reprobis; tamen, electi non utcunque dicuntur mortui, sed mor*

tui Dei, utpote qui pro Domino, & in Domino moriuntur, de qui
 Apoc. 14 bus Ioannes ait: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Tales enim resurgent in gloria: ideo pretiosa est, Ps. 115. *in conspectu Domini mors sanctorum eius*, ideo desiderabilis, quam etiā Num. 23 peruerfi concupiscunt: *Moriatur anima mea morte iustorum*, dixit quidam, & *fiant nouissima mea horum similia.* Optabat sibi extrema iustorum, inquit Bern. ser. Bernardus, *sed non ita & principia.* Mortem spiritualium optant sibi etiam 21 an Cā carnales, quorum tamen vitam abhorrent, scientes pretiosam mortem esse sanctorum; quoniam cum dederit dilectis suis somnū, ecce hereditas Domini, & quoniam beati mortui, qui in Domino moriuntur, cum è contrario iuxta prophetæ sententiā, mors peccatorum pessima sit. Non curant querere quem tamen desiderant inuenire, cupientes consequi, sed non & sequi. Re-probi autem non mortui Dei sunt, nec interfecti illius, sed mortui, & captiui principis tenebrarum. Ideo resurgent quidem, sed non ad vitam, sed potius in opprobrium. Vnde Propheta Daniel constituens differentiam inter resurrectionem bonorum, & malorum inquit: *Et multi de his qui dormiunt in terra puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, ut videant semper.* Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates. Vnde & subditur.
 29 *Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere; quia ros lucis ros tuus & terram gigantum detrahet in ruinam.* Sermonem conuertit propheta ad iustos, quibus dies iudicij iocundus erit, & consolatur eos in pressuris, & calamitatibus hu-

ius sæculi, atque in morte, qua corpus de terra formatū in puluerem vertitur, iuxta illam Domini sententiā: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Expergiscimini, inquit, surgite de puluere. Ac si apertius dicat: non erunt, o electi, coram Deo in obliuione corpora vestra, quantumuis dilaniata, quantumuis igni tradita, & consumpta, atque in puluerem versa; reuiuiscunt enim, & florebunt in æternum ante Dominum: *Quia ros lucis ros tuus*, id est qui super te cadit. Comparat gratiam Dei rori, ut notauit Augustinus, quia sicut ros matutinus de celo cadens, prata lætificat, & herbas marcescentes virefcere facit, ita & gratia Dei animas viuificat, & corpora ad immortalitatem perducit, & gloriam. De isto rore dicitur Prouerbiorum 19. *Sicut ros super herbam, sic hilaritas regis.* Terra autem gigantum, id est corpora reproborum hanc spem non habebunt, nec florebunt cum iustis, sed potius affigentur magis, & prostermentur in æternum, quantumuis potentes fuerint in hoc sæculo, & excelsi; quia ros lucis non cecidit super eos, vel si cecidit, non permanet. Ideo tanquam lignum aridum mittentur in gehennam, & ardent.

30 *Vade populus meus, intra in cubricula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio.* Iterum consolatur electos Deus a breuitate temporis afflictionum suarum, & ad patientiā eos inducit proponens illis æternitatem præmij, & breuitatem laboris. Hac consideratione etiam Apostolus cōsolatur afflictos, cum ait: *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam,*

Gen. 3.

Augu. ser. 2. de consolatione mortuorū

Prou. 19

Rom. 8.

qua

2. Cor. 4. *qua reuelabitur in nobis.* Et iterū: *Id enim, quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modū in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Sensus ergo est: ne videatur alicui graue, quod corpus eius ad tempus multa patiatur incommoda, & iaceat in puluere, quasi obliuioni traditum; quoniam breue est, & momentaneū quodcumque tempus, si æternitati conferatur. Hinc & Apocalipsis 6. Animabus clamantibus, *vsquequo Domine (sanctus, & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* dictum est, *ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficendi sunt, sicut & illi.* Ita in presenti eos, qui sub persecutione Antichristi, & cuiuscunque alterius tyranni permansuri sunt in fide, & dilectione Dei, hortatur propheta, ut sustineant modicum, & requiescant paulisper, donec pertrāseat tribulatio: nam propter electos breuiabuntur dies illi. Sic interpretatur istum locum sanctus Augustinus, & Tertullianus. Secundo possunt hæc verba referri ad ipsum iudicium vltimū, ita ut designent securitatem magnam, quam habebunt iusti in præsentia iudicis, & tremorem, ac terrorem impiorum, cum oculis corporis videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate. Ait ergo: *Vade populus meus, id est vades, intra in cubricula, id est intrabis: dicit enim tibi Dominus aliquando: Euge serue bone & fidelis; quia in pauca fuisti fidelis supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Erit enim tam magnum gaudium, & immensum, ut nō illud in te, sed tu in illud intres.

Intra cubricula tua, illa videlicet, quorum meminit propheta regius, exul Ps. 149. *tabunt, inquit, sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Reprobi enim in die iudicij cubacula non habebunt, vbi se ab ira iudicis defendant, neque mansionem in patria; quoniam tabernaculum sibi, & mansionem delegerunt in via, sed tabernaculum impiorum, sicut inquit Iob, Iob 8. *non subsistet.* Lege supradicta cap. 2. num. 21. & cap. 4. num. 13. & 14. Consonat hæc explicatio cum verbis illis Iob, qui ut magnam iram, & indignationem contra reprobos aduenientis iudicis indicaret, ait: *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus, in quo recorderis mei?* Si iustus vix saluabitur, impius, & peccator, vbi parebunt? si Iob homo iustus & rectus, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam, de quo Dominus ipse loquens ad Satan testimonium perhibet, quod non sit ei similis in terra, contremiscit, & latibula querit, vbi se abscondat, donec ira iudicis pertranseat, si propheta regius, quem etiā Dominus collaudauit dicens, quia *inueni virum secundum cor meum, obsecrat: Non intres in iudicium cum seruo tuo; quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Si columnæ celi contremiscunt, & pauent ad nutum eius: quid faciet impius, & peccator? Quo ibit? vbi se abscondet?
 31 *Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem, habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet ultra interfectos suos.* Redditionem, propter quam electi nō debeant impios æmulari, eo quod videant ipsos eleuatos super cædros

Iob 8.

Iob 14.

Psa. 141.

Iob 26.

Libani, & potentiam suam contra electos exercere; quoniam breui vi strabuntur a Domino: aderit enim dies illa, in qua egredietur Dominus de loco suo, & non solum angelos mittet, vt congregent omnes habitatores terræ a summis calorū vsque ad terminos eorum, sed etiā ipse aderit iudex; iuxta illud, quod dictum est Apostolis ab Angelis: *Viri Galilei, quid statis aspicientes in caelum? hic Iesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Et reuelabit terra sanguinem; quia conscientia ipsa peccatoris, qui terra est, & terram dilexit, manifestabit omnibus vniuersa illius delicta, vt confundatur in conspectu iudicis, atque omnium electorum eius, nec operiet vltra abominationes illius.*

32 Iudicium sedit, & libri aperti sunt, inquit propheta. Quæ verba exponens beatus Ambrosius ait: Quomodo ergo, libri aperti sunt? Non vti que atramento scripti, sed vestigijs delictorum, & flagitiorum inquinamento. Aperietur liber conscientia tua, aperietur liber cordis tui, culpa nostra recitabitur. Est ibi liber, vbi est tabula: immo sunt libri inscripti, vbi sunt inscriptæ tabulae, quas inscribit Spiritu sancto apostolica doctrina, sicut legitimus dicente Paulo: Epistola nostra, vos estis inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sunt ergo tabulae cordis inscriptæ Spiritu sancto, istæ recitabuntur. Si bene egeris, manebit in tabula scriptura. Vide ne tollas Spiritus sancti gratiam, vide ne deleas, & scribas atramento flagitia tua, ne veniat dies iudicij, & dicat iudex, recitentur libri, recitentur tabulae gestorum eius, & dicat tibi: Ego scripsi tabulas tuas, cur delesti, apri-

*ces meos? Ego scripsi dona mea; quomodo delesti munera mea, & scripisti opprobria tua? non legisti, quia scribo? Non tibi dixi per os prophetæ mei, Psal. 44. lingua mea calamus scribæ velociter scribentis? Iudicium autem verbi est: Multi ergo dormientium in tumultu terræ surgent, qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ, qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Recitabuntur libri, & manifestabitur omnibus diuina virtute quidquid in illis scriptum fuerit, siue bonum, siue malum. Non erunt impijs in die illa tergiuersationes, neque poterunt iniquitatem suam abscondere, aut vanis rationibus defendere. Quamdiu viuunt reprobi in hoc sæculo, si milibus suis patrocina parant, & se inuicem defendentes nullum correptioni locum relinquunt: de illis namque scriptum est: Protegunt *Iob 40. umbra umbram eius, circumdabunt eum salices torrentis. Umbra quippe diaboli, vt inquit Gregorius, sunt omnes iniqui, qui dum imitationi iniquitatis eius inseruiunt, quasi ab eius corpore imaginis speciem trahunt. Sicut autem umbra eius sunt pluraliter reprobi; ita singulariter umbra eius est vnusquisque peccator. Sed dum doctrina iustorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, umbra Behemoth istius umbram eius protegunt; quia peccatores quique, in quo sibi male sunt conscijs, in eo & alium peccantem defendunt. Umbra umbram eius protegunt, dum nequissimorum facta nequiores peruersis patrocinijs tuentur. Quod hoc nimirum studio faciunt, ne dum culpa, in qua & ipsi obligati sunt, in alijs corrigitur, ad ipsos quandoque veniat. Se igitur tegunt dum alios protegunt; quia suam vitam prouident impati, unde alios conueniant: hoc ra correptione confundi. Ideo**

& salicibus torrentis reprobi conferuntur: quia in transitorijs voluptatibus, & delectationibus carnis enutriti fructus bonorum operum non proferunt, sed tantum in folijs viridescunt, dum aliquando honestatis verba proferunt, quibus malitiam suam, & aliorum operiunt. Vt enim notauit idem Gregorius:

Infructuosæ quidem arbores sunt salices, sed tamen tantæ viriditatis sunt, vt arescere, vel abscisse radicitus, & proiectæ vix possint. Sed in iudicio non erunt umbræ protegentes umbram eius, quia manifestabit Dominus abscondita tenebrarum, & reuelabit consilia cordium, & tunc laus erit vniciue a Deo.

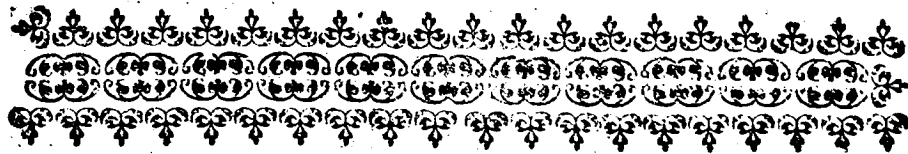
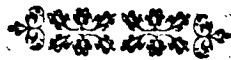

CAPVT XXVII.

N die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan 3 serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est. 4 In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui seruo eam, repente propinabo ei: ne forte visitetur contra eam, nocte & die seruo eam. 5 Indignatio non est mihi: 6 quis dabit me spinam, & veprem in prælio: gradiar super eam, succendā eam pariter? 7.8 An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? 9 Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, floreat & germinebit Israel, & implebunt faciem orbis semine. 10 Numquid iuxta plagam percutientis se percussit eum? aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est? 11 In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabis eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. 12 Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra. 13 Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet.

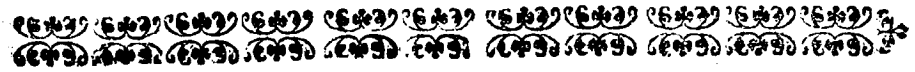
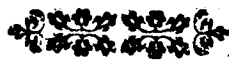
consumet summitates eius. 14 In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens propterea non miserebitur eius, qui fecit eum: & qui formauit eum, non parceret ei. 15 Et erit: In die illa percutiet dominus ab alueo fluminis usque ad torrentem Aegypti, & vos congregabimini vnus & vnus filij Israel. 16 Et erit: In die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditii fuerant de terra Assyriorum, & qui eiectione erant de Terra Aegypti, 17 & adorabunt Dominum in monte sancto in Hierusalem.

S V M M A C A P I T I S .

QUONIAM, sicut Paulus ait, in fine mundi, cum Christus Dominus tradiderit regnum Deo, & Patri, inimica mors est destruenda, atque omnis potestas principis tenebrarum dissipanda; postquam Isaias denunciavit in particulari multa quae futura sunt in die illa, tandem in hoc capite vaticinatur excidium regni diaboli, qui per membra sua Ecclesiae Christi molestissimus fuit, & ei opponit ex aduerso gladium Domini durum, quo interficiendus est, & omnes illius astutiae de medio tollenda. Et de hoc agit in principio capitis, & in fine ab illo versiculo: Ciuitas enim munita, &c. Deinde se conuertit more solito ad consolandum electos, ostendens, quod & si ad tempus afflicti sunt a Domino, non tamen derelicti fuerunt ab illo, sed seruari, ut facerent cum tentatione prouentum, & ad vitam praeducerentur aeternam, & de hoc agit ab illo versiculo: In die illa vinea meri, &c. usque in finem capitis.

COM M E N T A R I V M .

IN die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathā serpentem rectem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet eum, qui in mari est. Hæc propheta pertinet tam ad diē crucis Christi, qua pro nobis mortuus est, quā ad diem iudicij, in quo iudicaturus est vniuersum orbem: nam in utroque die non solum condemnantur peccatores, sed etiam diabolus ipse, qui Leuiathan dicitur, serpens, & cetus maris: nam eius imperiū per mortē Christi, & crucē illius fuit destructū: iuxta illud, quod Saluator ipse ait: Nūc iudiciū est mūdi, nunc princeps huius mundi eicietur foras, & ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. In die autem iudicij omnis potestas illius destruetur.

scriptum est enim: Proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & sathanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in caelo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Dicitur autem diabolus Leuiathan, propter superbiam, quia non solum ipse similis altissimi

mo esse voluit, sed etiam primorum parentum animos, ut hanc excellentiam appetere, malitiose excitauit. Eritis, inquit, sicut Diis scientes bonum, & malum. Leuiathan quippe additamentum interpretatur. Per irrisionem igitur princeps tenebrarum Leuiathan dicitur, quia, ut beatus Gregorius ait: Primo homini persuasione callida diuinitatem additurum se perhibuit, sed immortalitatem tulit. Additamentum ergo hominum per irrisionem dici potest, quibus, dum hoc quod non erant, se addere spondit, etiā hoc, quod erant, fallendo subtrahit. Serpens dicitur propter calliditatem, qua vniuersos contendit decipere filios hominum, iuxta illud, quod scriptum est: Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus; Nec solum serpens, sed serpens tortuosus nominatur; quoniam recta nesciuit incedere via. Cetero propter auaritatem, qua vniuersos contendit deuorare filios hominum. Gladius autem, quo diabolus occiditur verbum Dei est, & sententia iudicis, qua dicit reprobis: Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius, ut explicatum est cap. 17. num. 10. dicit enim Apostolus. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladii cuncti: Quia igitur, ut sanctus Hieronymus ait: ab eo loco ubi scriptum est: Ecce Dominus dissipabit terram, & nudabit eam, siue iuxta Septuaginta: Ecce Do-

Ioan. 12. se ait: Nūc iudiciū est mūdi, nunc princeps huius mundi eicietur foras, & ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. In die autem iudicij omnis potestas illius destruetur.

Apo. 12. scriptum est enim: Proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & sathanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in caelo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Dicitur autem diabolus Leuiathan, propter superbiam, quia non solum ipse similis altissimi

1107.1

Gen. 3.

Greg. 33. mor. 9.

apostolus

Gen. 3.

Mat. 23.

Heb. 4.

Hierom.

ce Dominus disperdet orbem terrarum, & desolabit eum: usque ad præsens capitulum, contra orbem in consummatione mundi iudicium prædicatum est, & nouissimus inimicus destruetur

1. Co. 15. mors: propterea aduersum diabolum extrema sententia est, ut inducatur super eum gladius sanctus, & magnus, & fortis, siue iuxta Hebraicum, & reliquos interpretes, gladius durus.

3 Serpentem vectem. Serpens vectis idem est quod serpens oblongus in modum vectis. Talis est diabolus, & serpens antiquus, eo quod prolongata sit malitia eius ab initio mundi usque ad finem, & perseuerabit in illa usque in æternum, tanquam vectis ferreus, & inflexibilis, Vel potius serpentem vectem illum dicit, quoniam plurimos in carcere concludet captiuos. Vnde & beatus Hieronymus ait: Vectem autem,

Hieron.

siue claudentem puto appellari, quod multos suo carcere clauserit, & propriæ subiecerit potestati; nihilque in se rectum habeat, & idcirco dicitur turtuosus, nec imitari potest virgam Domini, de qua

Psal. 44.

scriptum est: Virga directionis, virga regni tui, quem Dominus interficiet spiritu oris sui habitatorem quondam maris, salforum, & amarorum fluctuum. Habet hoc serpens proprium inter cætera animantia, ut si caput per foramen aliquod, quantumuis angustum, intret, totum corpus statim post illud dilabatur, & facile intret: non aliter serpens antiquus, cum prima illius tentamenta admittuntur ab homine, totus postmodum in corde suscipitur. Ideo curandum est caput draconis non admittere, sed illud statim repellere; immo & confringere, primis illius suggestionibus viriliter resistendo, ut in vnoquoque fidelium adimpleatur illud, quod Dominus de muliere

loquens dixit serpenti: Ipsa conteret caput tuum, & tu insideaberis calcaneo eius. Bene ergo serpens vectis serpens antiquus nominatur, quia cor peccatoris ingrediens, ostium, per quod intrat, vecte ferreo concludit, cor eius indurando, ne exire cogatur. Intrat per quinque sensus corporis nostri, tanquam per latam viam, & spatiosam, quæ ducit ad mortem. Intrat per visum, cum homo miser viderit mulierem ad concupiscendum eam: per auditum, cum intedit prophanis doctrinis, & Christianæ fidei aduersis, atque perniciosis verbis, & murmurationibus, quibus fama proximi dehonestatur: per odoratum, cum delectatur illicito in rebus delicatis, & odoriferis: per gustum, cum comestationibus, & ebrietatibus vacat: per tactum cum res alienas retinet invito domino, atque in detrimentum alterius contrectat. Propter quod Hieronimus ait: Intravit mors per fenestras, sed illas post se claudit inimicus, ne peccator grauitatem delicti sui agnoscat, ne periculum maximum animæ suæ videat, ne increpationes Domini audiat, ne mala futura odoretur, ac denique, ne donum cæleste gustare valeat, sed omnia exercitia spiritualia fastidire incipiat. In cuius signum dæmonium illud, quod verbo virtutis suæ eiecit Dominus Lucæ 11. mutum Luc. 11. fuisse perhibetur: Et erat, inquit, Iesus eiciens dæmonium, & illud erat mutum, & cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratae sunt turbæ. Et (ut notauit B. Remigius) dæmoniacus iste apud Mattheum non solum mutus, sed & cæcus fuisse narratur. Vnde in texto Græco, ubi nos legimus mutum, habetur nomen cophos. Vt autem inquit

Theod.

Theod. Cophos, quem Latini interpretantur mutum, apud Græcos frequenter dicitur qui non loquitur. Dicitur etiâ, & qui non audit, sed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem anatauitate non audiuit, ex necessitate non loquitur. Ea enim loquimur quæ per auditum loqui docemur. Siquis tamen ex aliqua passione superueniente auditum amiserit: hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatu fuit, & mutus erat lingua & surdus auditu. Tria igitur signa, inquit Remigius, simul in vno homine perpetrata sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur. Quod quotidie completur in confessione credentium, ut expulso primum dæmone, fidei lumen aspiciant. deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur. Ecce diabolus mutus dicitur & surdus, quoniam quos malignitate sua occupat, mutos facit & surdos, sed cum digito Dei pellitur ab homine, loquitur mutus, & admirantur turbæ. Vide supra dicta cap. 19. num. 19. & lege beatorum Greg. 26. moral. 10. in illa verba Psal. 68. Non me demergat tempestas aquæ, nec absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.

4 In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui seruo eam, repente propinabo ei; ne forte visitetur contra eam nocte, & die seruo eam. In die illa, inquit, qua videlicet princeps huius mundi eicietur foras, & iudicabit orbem terræ in æquitate, tunc vinea meri catabit, id est, populus eius quem supra c. 5. contulit vineæ, & singulariter electi dicuntur vinea meri, eo quod rubrum vinum proferant. Hæc est vinea redempta Christi sanguine, purpurata, & decorata passione illius, quæ imitantur alij sanguinem proprium

fundendo pro illo, alij vero mortificationem Iesu Christi in corpore suo circumferentes. Vnde & beata agnes, loquens de sponso suo ait: Et sanguis eius ornavit genas meas. Hæc ergo vinea cantabit ei respondens videlicet votis Christi, & bonorum operum fructus proferens. Conquerebatur olim Dominus de vinea sua quod plantata in cornu filio olei, atque imbribus cælestibus irrigata, & ceteris præsidijs, præmunita non protulerit vuas sed labruscas. Et expectaui, inquit, Isai. 30. ceret vuas & fecit labruscas, nunc autem bonum fructum operum in illa inuenit. Supra, iratus contra vineam suam: Ostendam, ait, quid faciam vineæ meæ. Auferam sarpem eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam, non putabitur, & non fodietur, & ascendent super eam repres, & spina. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem: Nunc autem te illam in perpetuum seruaturum esse denunciat, ne visitetur contra illam, hoc est, ne conculcetur a bestiis, aut ab inimicis dissipetur. Nocte, inquit, & die seruo eam, id est semper custodio a vulpeculis quæ demoliantur vineam, & illam eradicare contendunt.

5 Indignatio non est mihi, quis dabit me spinam, & reprem in pralio gradiar super eam, succendam eam pariter. Hæc verba continent eximiam consolationem iustorum, ostendunt enim maximam Dei misericordiam erga illos, atque insinuant, quod quamuis grauissimis pœnis illos afficiat, paterna tamen beneuolentia profequitur, quos tanquam filios corrigit. Indignatio, inquit, non est mihi. Ac si apertius dicat; Quamuis inter reprobos multoties

vos percutiam o electi, nulla tamē est mihi contra vos indignatio, nulum odium, aut ira, sed potius misericordia, & pietas maxima. Si enim propheta dicere licuit; *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me*, quanto magis dicere potuisset, corripiet me Dominus in misericordia, & increpabit me? Et ut explicet suam benignitatem magis ac magis subdit: *Quis dabit me spinam, & veprem*, Ac si apertius dicat: Et si quasi spina electos meos pungā, in me ipso tamen vror prius, & corde doleo. Et tactus dolore cordis intrinsecus delebo inquit hominem, quem formavi a facie terrae. Hanc Dei benignitatem imitatus Apostolus inquit. *Quis infirmatur, & ego non infirmior? Quis scandalizatur, & ego non vror? Gradiar inquit, super spinam, & succendam eam; Qui graditur super spinas necesse est, ut ab eis pungatur, & si succensae fuerint vritur pariter conculcans illas: ita & Dominus cum electos suos conculcat in hoc saeculo & spinis ac vepribus tribulationū affligit; ipse pariter eisdē spinis compūgitur & eodē igne, quo ardēt, exurit. Possunt secundo hęc verba aliter explicari ita ut sit sensus. Quamuis clementissimus Deus sim, & patiens, si quis tamen offenderit in filium meum, faciet me veprem, & spinam bellatorem, & ignem. Quæ explicatio est valde conformis sancto Hieronymo. Ego, inquit, qui diebus ac noctibus semper meam vineam conseruavi, ne exterminares eam aper de sylua, ne bestia deuorarent, numquid indignationem non habeo, & nescio ferire peccantem, & reddere vnicuique, quod meretur? Vbi Aquila posuit spinam, & veprem, alij legunt, adamantem, & loca sentium. Vnde dicit: Quis*

me docebit, ut durus sim, & meam vineam clementiam, & in praelio, atque certamine truculentus incedā, ut gradiar super vineam, quam antea seruavi, & succendam eam, quam meo sepe ram muro? An potius id aget fortitudo mea, ut iram differam, & saluem eos Evangelij clementia, qui nequaquam sunt legis auctoritate seruati?

6 Alij sic interpretantur istum locum. *Quis dabit me spinam, & veprem?* Id est, utinam cum vepribus, & spinis esset negocium meum, non cum hominibus, quos redemi, nam in spinis absque vilo impedimento ostenderem indignationem meam, conculcando eas & succendendo pariter; cum autem homines disperdere propono, & punire, parcere cogor, dum recole hereditatem meam esse, & vineam, quam multis laboribus, & doloribus plantauit dextera mea. Quæ explicatio consonat maxime cum misericordia Dei, cuius viscera facile commouentur, dum recordatur beneficiorum quæ præstitit vineæ suæ. Vnde & propheta regius hęc Deo proponit, ut misereatur vineæ suæ, *Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Deus virtutum conuertere, respice de celo; & vide, & visita vineam istam. Et perfice eam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.* Ac si apertius dicat: numquid vineam, quam de Aegypto transtulisti dissipabis? Numquid vineam, quam plantasti perdes? Numquid vineam, quæ extendit palmites suos vsque ad mare & vsque ad flumen propagines eius trades igni? Perfice Domine vineam quam plantasti, saluos fac, quos pro.

proprio sanguine redemisti. Quod si palmites infructuosi te ad iracundiam prouocant, ut vineam conculces, dissipes, & succendas: respice in vitem electam huius vineæ, respice in faciem Christi tui, ipse enim est vitis vera. Ego, inquit, sum vitis, & pater meus agricola est. Et iterum: *Ego sum vitis, & vos palmites.* Parce Domine, parce vineæ tuæ propter vitem istam tibi gratissimam. Perfice vineam istam, quam plantauit dextera tua, sed vbi perficies? in quo propitiaberis illi? & super filium hominis quem confirmasti tibi. Vbi sanctus Augustinus ait: *Quid euidens? Quid adhuc expectatis, ut vobis disputando exponamus, & non potius vobiscum admirando clamemus, Perfice vineam istam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis eam perfice? Quem filium hominis? Quem confirmasti tibi.* Magnum firmamentum, ædifica quantum potes: fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Iesus. Succensa igni, & effossa ab interpretatione vultus tui peribunt? Videamus, & intelligamus quæ sint igni succensa, & effossa. Quid increpauit Christus? Peccata. Ab increpatione vultus eius peccata perierunt. Consonat etiam hęc explicatio cum contextu huius capituli, subditur enim.

7 *An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? Ac si apertius dicat: Tenebit fortitudinem meam, detinebit irā, auertet indignationem, contra populum meum, faciet pacem.* Nimirum ille, de quo dictum est: *Et super filium hominis quem confirmasti tibi;* de quo & Paulus ait: *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceræ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis*

euacuans, ut duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem & reconcibiet ambos in vno corpore. Deo per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Conquerebatur propheta, quod non esset qui iram Dei auerteret, qui consurgeret, & teneret manus illius. Non est, inquit, qui innocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Imo & Dominus ipse inuenire desiderans, qui eum placaret, & ligaret manus eius ne populum perderet, quem eduxerat de terra Aegypti, clamat ad Moysen: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.* Ac si diceret: Non dimittas, sed potius te ipsum tanquam murum validum inter me, & populum istum interpone, ut ab illo auertatur ira mea. Quod & Moysen fecisse constat ex contextu eiusdem capituli, subditur enim: *Moyses autē orabat Dominum Deum suum dicens: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem e duxisti de terra Aegypti, in fortitudine magna, & in manu robusta? Ne quæso dicant Aegyptij: Callide eduxit eos, ut interficeret in montibus, & deleret de terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui.* Et iterum: *Reuersus ad Dominum, ait, obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Expende cum beato Chrysostomo magistri misericordiam, & paternam illius curam admirare. Etenim Moyses cum a Iudæorum ingratitude liberari posset, & alterius gentis potio- rem, longeque maiorem accipere principatū. Dimitte me, inquit, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te ingentem magnam. Cum sanctus

Dei seruus esset intimus, nec audire quidem id sustinuit, sed potius una cum bis, qui sibi semel crediti erant, perire, quam sine illis saluus esse, & ad maiorem dignitatem assumi, prout. Huiusmodi esse oportet, cui animarum cura commissa est. Est namque absurdum, ut prauorum filiorum pater nolit, nisi eorum quos genuit, pater appellari. Nos autem discipulos quotidie nunc hos, nunc illos mutemus, erga neminem amice familiariterque affici. Hinc est illud quod in laudem Moysi canit propheta regius. *Et dixit ut disperdet eos si non Moyses electus eius stetit in confractione in conspectu eius, ut auerteret iram eius ne disperderet eos.* Sed aduerte, quod Moyses, placuit quidem dominum iratum, dicit enim Scriptura: *Placatusque est Dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus populum suum, non tamen potuit perfecte iram eius auertere, quin multos filiorum Israel, propter peccatum adorationis vituli fuerint morti traditi.* Subditur enim, *Cecideruntque in die illo, quasi viginti tria millia hominum.* Et rursum dixit Dominus ad Moysen, *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Tu autem vade, & duc populum istum quo locutus sum tibi. Angelus meus praecedet te, ego autem in die ultionis visitabo, & hoc peccatum eorum.* Venit ergo filius Dei, & propter nos homines, & propter nostram salutem homo factus est, & pacificans per suum sanguinem suae quae in caelis, suae quae in terris sunt, reconciliauit nos Deo, & a morte perpetua homines eripuit. Ipse enim, ut Ioannes ait, *est propitiatio pro peccatis nostris, de quo etiam pater caelestis perhibuit testimonium dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, de illo ergo inquit Isaias*

Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi, ut interpretatur beatus Cyrillus lib. 11. super Ioan. c. 19. Et bis dicendo pacem magnitudinem designat, & abundantiam pacis, atque perpetuitatem illius, iuxta illud, quod superius praedixerat idem propheta de eadem pace loquens: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.

Unde & Christo Domino illud poterit adaptari, quod Iob 33. Iob 33. scriptum est: *Miserebitur eius, & dicet: libera eum, ut non descendat in corruptionem.* Inueni in quo ei propitius, quoniam per mortem eius, & crucem ab ira Dei, atque potestate principis te nebrarum ereptus est homo. Unde B. Greg. ait: *Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus in eo miseretur homini quo formam hominis sumpsit, quia misericordia pro redempto homine dicit patri: libera eum ut non descendat in corruptionem.* Sicut iam supra diximus, dicere eius est liberare hominem, naturam hominis assumendo liberam demonstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam hanc ostendit liberam, quam redemit. Quae redempta videlicet caro nos sumus, qui cognitione nostri reatus astringimur. Sed mediatoris tanti aequitate liberamur, sicut ipse ait, *si vos filius liberauerit, vere liberi eritis.* Et post pauca: *Quia vero nullus erat cuius meritis nobis Dominus propitiari debuisset. vngentis patris formam infirmitatis nostrae suscipiens, solus iustus apparuit, ut pro peccatoribus intercederet.* Et bene pro redempto homine isto loquens angelus dicit: *Inueni in quo propitius ei, ac si aperte mediator Dei, & hominum dicat; Quia nullus hominum fuit, qui coram Deo intercessor iustus pro hominibus apparet, memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci, & dum me-*

hominem exhibui, in quo iuste hominibus propitius inueni. Et quia infirmitatem suscipiens Dominus dum poenam nostram moriendo tolerauit, corruptionem nostram resurgendo mutauit.

Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Prophecia est haec similis illi cuius meminit Hieremias, c. 33. dicens: *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad domum David, & ad domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen iustitiae, & faciet iudicium, & iustitiam in terra.* Quibus verbis Christi Domini, atque Apostolorum eius praedicationis repromittitur. Quod enim Christus sit germen dictum est supra c. 11. n. 2. Quod autem Apostoli etiam germen Domini dicantur constat, ex verbis illis Isaiam 5. *Vinea Domini exercituum domus Israel est, & viri Iuda germen eius delectabile.* Apostoli ergo, & caeteri fideles, sunt qui ingrediuntur impetu ad Iacob, quia relinquentes Iudaicam perfidiam impetu magno cucurrunt ad Christum, ut dictum est c. 2. nu. 6. & 7. Hi nimirum floruerunt, & germinauerunt, atque praedicatione sua attulerunt fructum magnum iuxta illud, quod Saluator ait: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* Et impleuerunt faciem orbis semine verbi Dei; quoniam, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Verbum autem diuinum semini comparatur Domino dicente: *Semen est verbum Dei; quoniam terram cordis nostri germinare facit, & fructus nostri germinare facit, & fructus Deo gratissimos proferre.* Verbo virtutis suae olim Deus fecundauit

terram cum dixit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem & facientem semen, iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens unumquodque sementem secundum speciem suam: Et verbum praedicationis Euangelicae corda nostra, quae ex se non nisi spinas peccatorum, & tribulos possunt producere, facit fructifera. Sicut descendit, inquit, imber, & nix de caelo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti. sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, & prosperabitur in his, ad quae misi illud.* Sicut enim in semine arbor virtute continetur, ita & in verbo diuino spiritualis fructus. Quod & Apost. ad Rom. scribens ostendit, cum ait: *Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quae speciosi pedes Euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sed non omnes obediunt Euangelio. Isaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Vide qualiter ad verbum Dei, & ad fidem quae est ex auditu tanquam ad initium, & primum fundamentum, nostram iustificationem, & salutem re ducat. Iuxta quod et in eadem epistola inquit: *Non erubescio Euangelium. Virtus enim Dei est in salute omni credenti.* Solent medici de sa-*

lute infirmi desperantes, illum monere, vt ad patriam propriam reuertatur, vbi natus est, & nutritus, si forte aere illius amissam recuperet sanitatem. Nec in vanum consuevit multis succedere hoc consilium, videbis enim quam plurimos aera patriæ sanatos fuisse, quos varia medicamenta iuuare non potuerunt. Non dissimiliter verbum Dei quod aurea suauissima est, & delicta cælestis patriæ, salutem credentibus aufert, scriptum est enim:

Sap. 16. Nec herba, neque malagma sanauit eos sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. Et iterum: Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitu eorum. Vnde & Chrysostomus ait: Certe humana corpora curantibus, diuersa suppetunt medicamenta. Item que & instrumentorum apparatus varij, & cibi egrotantibus congrui: plerumque autem, & sola aeris natura satis fuerit ad sanitatem laboranti restituendam; alias etiam somnus qui opportune obrepserit, medicum ipsum labore omni leuat, liberatque. At vero hic nihil huiusmodi comminisci licet, sed vna quadam post operum præstationem ars ac curationis via tenenda sequendaque est, nempe per sermonem Euangelicum doctrina. Siquidem hoc demum instrumentum est, hoc cibus, hoc aeris temperamentum optimum, hoc medicamenti instar, hoc igni loco, hoc ferri vice; ac si vel vrere, vel secare opus, hoc ipso vti necesse, atque hoc si nihil profuerit, reliqua omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animum suscitamus, & tumescentem compescimus, hoc & superuacua amputamus, & quæ desunt supplemus, cæteraque omnia conficimus, quæ ad animi conferunt incolumitatem. Dicitur etiam semen verbum Dei; quoniam sicut ex semine tritici, triticum, & ex semine

arboris, arbor similis illi cuius est semen generatur ita ex semine, quod est verbum Dei, fit homo Deus per gratiam. Si enim quod natum est ex carne caro est, & quod natum est ex spiritu spiritus est, quod natum est ex Deo, vtique per gratiam Deus erit. Audi quid dicat Euangelista: Dedit eis, inquit, potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Si ex Deo nati sunt, ergo filij Dei sunt.

10 Numquid iuxta plagam percussis se percussit cum, aut sicut occidit interfectos eius sic occisus est? Reddit propheta rationem eius, quod de vinea sua Dominus prædixerat supra, nocte & die seruo eam. Et sen Isai. 27. Hoc etiã argumento, & signo certissime cognoscunt, me affectu paterno filios quos diligo castigare quia non permitto eos tentari supra id quod possunt, nec percutio, quos diligo plaga inimici. Dicit enim, numquid sicut percutio percipientes filios meos, ita & electos meos castigo? Absit. Nam Aegyptios cum Pharaone decem plagis affectos in profundum maris deieci, ne vnus quidem remaneret ex illis: Filios autem Israel, quamuis ad tempus in captiuitate Aegypti reliquerim affligendos in operibus duris luti, & lateris, eos tandem in manu forti de potestate Pharaonis eduxi gloriose, atque in terram fluente lacte & mele collocaui. Ex quo facile possumus conijcere, qualiter misericors Dominus liberet electos suos de ore leonis, & de potestate principis tenebrarum, concedens eis spatium pœnitentiæ, atque eos præueniens efficaciter, vt resipiscant, conuertantur ad Dominum, & sal-

& salui fiant: Cum tamen persecutoribus eorum, videlicet principibus tenebrarum nullum tempus pœnitendi relinquatur. Possunt secundo verba ista ad punitionem damnatorum referri, ex cuius comparatione quæcunque tribulatio electorum, qua in hoc sæculo sunt afflicti, solatium videtur, & gaudium: ita vt sensus sit. Numquid secundum plagam, qua electi percussi sunt ab inimicis suis, & reprobis, ita Dominus vindicans suorum sanguinem percussit reprobos ipsos? Absit. Quoniã multo maiori plaga visitauit eos Dominus. Plaga enim electorum temporalis fuit, illorum vero sempiterna. Numquid sicut tyranni occiderunt martyres, ita & illi occisi sunt a Domino? non vtique, sed terribiliori morte, atque magis tremenda, & gladio duriori occisi sunt a Deo, quam ipsi potuerint electos interficere. Tyranni quidem occidunt martyrum corpora, sed post hæc non habent amplius, quid faciant, nec potest ad animam gladius eorum pertingere, sed gladius Domini, ex vtraque parte acutus cum sit, & corpus, & animam eorum mittet in gehennam. Sanctus Cyrillus indulgentiam Domini his verbis inquit significari, qui quamuis populus iudeorũ, Christum Dominum cruci affixerit, & in sanctos eius immanissimè seuerit, prophetas occidendo, & flagellando: ipse tamen Dominus multo mitius egit cum eo. Et tunc sensus est. Numquid vt ipse populus Iudæorum, percussit Dominum, & sanctos eius, sic ipse percuetur a Domino? non sanè, neque, vt ipse occidit Dominum, prophetas, & sanctos, sic ipse occidetur, subditur enim.

11 In mensura, contra mensuram.

cum abiecta fuerit, iudicabo eam. Vide misericordiam Domini, quæ in punitione Iudæorum splenduit maxime. Illi sine mensura multiplicauerunt peccata, & nullum modum seruauerunt flagellantes Christum, atque morte turpissima condemnantes, & Deus in mensura retribuit illis pœnam, cum abiicit synagogam, & repudiavit eam. Secundo possunt hæc verba intelligi de electis, quos tanquam filios Deus castigat, in mensura, id est pœna temporali. Cibabis nos pane lacrymarum, inquit propheta, & potum dabis nobis nobis in lacrymis in mensura. Lacrymas dat in mensura, sed auxiliũ quo labores tolerare possint, offert afflictis sine mensura, sicut scriptũ est: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Sequitur. Meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. Reddit rationem eius, quod supra dixerat videlicet multo maiora fuisse iudaici populi delicta occidentis prophetas, & Dominum prophetarum, quam pœna illi a Domino inflata. Nam meditatus est videlicet populus Iudæorum, & animo deliberavit spiritu duro, & crudeli occidere Christum, & prophetas: per diem æstus, hoc est tempore persecutionis, & calamitatis, quæ per æstum designatur, vt dictum est c. 4. nu. 14. & tamen Dominus non sic persecutus est aduersarios suos, sed multo mitius egit cum illis, non eos occidens, sed in captiuitatem tradens iuxta illud, quod dixit propheta. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscatur, populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos. protector meus Domine: quæ verba iam explicata sunt c. 1. nu. 29. Consonat hæc explicatio cum translatione septuaginta viro-

virorum. Sic enim vertunt præsentem locum. Non ne tu eras qui meditaris spiritu duro interficere eos spiritu furoris. Expende meditationes, & consilia Iudæorum, & videbis quanto furore, quam duro spiritu meditati fuerint Christum interficere.

Mat. 21 Hic est hæres (inquit intra se) venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Vnde & Christus Dominus cogitationes eorum agnoscens, ait ad Patrem.

Hier. 11. Tu autem Domine demonstrasti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia cogitauerunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Sed de huiusmodi cogitationibus, & consilijs Iudæorum plura diximus c. 8. nu. 18.

12 Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius. Id est, quia Christus traditus est morti, quoniam a Iudæis fuit crucifixus, propterea expiatus est mundus a peccato, & iniquitas dimissa est domui Iacob. Appellat autem domum Iacob, ut notauit Hieronymus in præsentem, eos, qui per baptismum renati incorporantur Christo. Hi enim sunt Iacob spiritualis. Iacob namque supplantator dicitur. Et quis est supplantator, nisi qui principem debellat iniquitatis, & potestates tenebrarum? Ablatione peccati appellat omnem fructum passionis Christi, Quoniam ad hoc apparuit filius Dei, ut dissoluat opera diaboli. Ideo occisus est agnus, ut tollet peccata mundi. Numquid non est fructus passionis Christi, & præ-

mium meritorum eius, quod resurrexerit a mortuis, quod ascenderit in cælum, & ad dexteram patris collocatus omnia sub pedibus suis habeat subiecta? Non ne dicit Apostolus: *Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus, Iesus Christus in gloria Dei patris?* Quomodo ergo omnem fructum censet propheta, quod auferatur iniquitas? Sanè ut maximam Domini charitatem, & eximiam dilectionem, quam nos profequitur designet. Sicut namque clarificationis, atque exaltationis quasi oblitus, nostrum tantum commodum computat, & commemorat, omnemque fructum laborum suorum esse dicit, quod auferatur hominis peccatum. Vnde & de passione sua loquens ad discipulos ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit multum fructum affert.* Vbi obserua, fructum peccati fuisse tribulos, & spinas, maledictionem, & mortem, confusionem, & perditionem æternam, Apostolo dicente: *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.* Sed omnia ista moriendo abstulit Christus Dominus, spinas in gloriam, maledictionem in benedictionem, mortem in vitam, confusionem in honorem conuertens, atque spiritualia dona per peccatum ammissa restaurans, & idolatriam, quæ totum ferè occupauerat orbem, destruens, atque comminuens. Vnde & subditur. *Cum posuerit omnes lapides*

pedes altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci, & delubra. Ac si apertius dicat. Tunc per mortem Christi expiabitur peccatum, quando ascendens super nubem leuem, ingressus fuerit Aegyptum, & omnia altaria Idolorum dissipauerit, atque in cinerem conuerterit. Ecce inquit, Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur simulacra Aegypti a facie eius. De quo plura diximus c. 19. nu. 3. & 4.

13 Ciuitas enim munita desolata erit speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet summitates eius. Quæ supra dixerat, euentura esse denunciat, cum lumina solitudo occupauerit ciuitatem sanctam Hierusalem, quando vinea Domini sabaoth fuerit deuastata, ita ut ubi prius fuerant sumptuosa ædificia, ibi sit diuersorum animalium pascua. Nam propter mortem Christi destructa fuit ciuitas illa, & quæ speciosa erat, & honorabilis, dimissa est a Domino atque derelicta, ut dictum est c. 1. nu. 29. 30. 31.

14 In siccitate messis illius contemetur. Mulieres venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens, propterea non miseribitur eius, qui fecit eum, & qui formauit eum, non pariet ei. Tanta, inquit, erit illius ciuitatis ruina, atque hostium contra illam insurgentium potentia, ut ciues illius facile capiantur, sicut capiuntur pisces deficiente aqua, qui effugere non possunt, nec latibula ubi se abscondant, inueniunt. Reddit autem rationem propter quam tot mala passi sunt, & est eadem cum illa quam tetigit supra: *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Et in hoc potif-

fime eorum insipientiam maiori confusione dignam esse denunciat, quoniam a mulieribus docebantur cum tamen ipsas docere debuissent. est enim mulier natura fragilis & expertis consilij, propter quod inquit Apostolus: *Docere autem mulierem non permitto, nec dominari in virum, & tamen viri indigebant, quod a mulieribus docerentur.* Ideo perierunt, & in captiuitatem ducti sunt. In hoc notatur cæcitas maxima Iudæorum, quam supra denunciatu erat c. 6. quia ne viderent lumina euangelicæ prædicationis, compresferunt oculos suos, nec vocem mulierum quæ testificabantur Christum Dominum a mortuis surrexisse audire voluerunt. Consonat hæc explicatio cum translatione Septuaginta interpretum, quæ sic habet: *Mulieres venientes a spectaculo venite; non est enim populus habens intelligentiam.* Venerunt a spectaculo mulieres illæ a quibus edocti duo discipuli qui ibant in Emaus dixerunt: *Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuenio corpore eius, venerunt dicentes: se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere.*

15 Et erit: In die illa percutiet Dominus ab alueo fluminis usque ad torrentem Aegypti, & vos congregabimini vnus, & vnus filij Israel. Paucitatem designat his verbis, eorum, qui saluandi sunt, quam etiam supra tetigit c. 4. n. 8. Percutiet enim omnes in die iudicij, exceptis paucis, quos hic vocat vnam, & vnum, ab alueo fluminis, usque ad torrentem Aegypti, id est ab Adam a quo totum humanum genus, quasi flumen ex fonte deriuatur, usque ad vltimum filiorum eius. De paucitate

Philip. 2

Isai. 19.

Ioan. 11.

Rom. 6.

Luc. 24

Isai. 5.

tate electorum dictum est c. 4. nu. 3. Et obserua, quod non dixit congregabimini vnus, & alius filij Israel, sed vnus, & vnus; vt designet vnitatem, quam inter seipfos seruaerunt electi, vt dictum est c. 2. nu. 13. Vnde & saluator ait: *In illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur, duæ erunt molentes in vnum, vna assumetur, & altera relinquetur; duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur.* Ecce qualiter, & quando sermo propheticus implendus sit, ecce assumuntur vnus, & vnus ex viris Israelitis, ac derelictis loquens non inquit relinquetur, vnus, & vnus, sed relinquetur alius, & alius alter, & alter, vt designet diuisionem, quæ semper est inter reprobos. Obseruandum, est autem, & maxime aduertendum quod ex vno lecto assumitur vnus, & relinquetur alius, & similiter ex eadem mola, & ex eodem agro, ne de sua salute desperent diuites, qui abundant temporalibus, neq. plusquam oporteat securi sint pauperes pluribus calamitatibus attriti. Per existentes in eodem lecto eos intelligit, qui vitam agunt cū splendore, vacantes delicijs sibi concessis, atque iuxta suum statum licitis, cuiusmodi sunt reges, & principes, atque alij qui abundant temporalibus. Sed ex illis vnus assumeatur, & alter relinquetur, quoniam diuitiæ nec saluant homines, nec condemnant, sed bonus, aut malus earum vsus. Diues erat Abraham, & diues Saul, & tamen ille assumitur, iste relinquetur, & reprobat. Similiter etiam contingit, quod duo sint pauperes, & miseram vterque vitam agat, & laboriosam, non secus, atque illi qui molentes in mola, aut laborantes in agro, in su-

dore vultus sui vescuntur pane suo, & tamen vnus saluetur, & damnetur alius. Ex quo facile poteris colligere, quod laboriosa vita, aut paupertas extrema, non saluat homines, nec condemnat, sed bonus, aut malus vsus illius. Si enim sola paupertas, homines beatos efficeret vel ad vitam æternā perduceret, non vtiq. diceret Sapiens: *Tres sunt quæ odit Dominus, & quartum detestatur anima eius. Pauperem superbum, & diuitem mendacem, &c.* Possunt etiam per vnum, & vnum reliquæ Israel intelligi, hoc est Apostoli, atque alij pauci, qui ex vastitate Iudææ sunt relictæ, per quos Euangelium erat diuulgandum. De his enim subditur.

16 *Et erit in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditifuerant de terra Assyriorum, & qui eiectioni erant in terra Aegypti.* Per tubam magnam prædicationem designat euangelij factam per Apostolos, & successores illorum, iuxta illud quod canit Propheta Regius. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Vnde & infra cap. 40. prædicatores Euangelij spiritu prophético alloquens Isaias inquit: *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester. Et iterum: Clamane cesses quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Hæc est tuba qua viri bellatores electi a Deo clangentes, Madianitas vicerunt, vt explicatum est c. 8. nu. 19. possunt etiam hæc verba ad diem iudicij referri, in qua resonante tuba resurgent mortui, & congrega-

buntur in vnum locum omnes a summis cælorum, vsque ad terminos eorum, iuxta illud, quod scriptum est: *Quoniam ipse Dominus in iussu, & voce Arcangeli, & in tuba Dei descendet de celo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi, sed singulariter congregabuntur electi qui erant dispersi per vniuersum mundum, & assumetur vnus ex hac ciuitate, & vnus ex illa, vt simul omnes, constituentur ad dexteram iudicis.* Vnde & Saluator suis discipulis loquens ait: *Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius, a quatuor ventis, a summis cælorum, vsque ad terminos eorum.*

17 *Et adorabunt Dominum in monte sancto in Hierusalem:* Hæc sunt vltima verba huius capituli; quæ finem etiam imponunt nostro libro tertio, atque primo tamo super Isaiam, & continent gaudium magnum, & lætitiā, quam in vnum congregati habebunt electi adorantes Dominum, & laudantes in monte sancto eius, hoc est in Ecclesia militante, quæ vt notauimus ca. 2. nu. 4. mons est altissimus, & immobilis vtpote fundatus super firmam petram, videlicet super Christum Dominum. An non tibi videtur in hoc monte sancto constitutos

adorare Dominum, cum in conspectu Angelorum psallunt ei cantantes simul in choro psalmos, & hymnos spirituales? Ad hoc congregat vnum, & vnum, & adducit ex diuersis locis in montem religionū, quæ spiritu diuino a sanctis patribus sunt fundatæ, vt die, ac nocte veluti Angeli assistant Domino, & adorent eum. Sicut enim de spiritibus cælestibus dicit propheta: *Millia millium ministrabant ei, & decies milia centena millia assistebant ei.* Ita Dominus per prophetam de sanctis qui in terra sunt eius, inquit. *Et omnem qui inuocat nomen meum in laudem meam creauit eum.* Videantur supradicta c. 6. num. 13. in illa verba: *Et clamabant alter ad alterum.* Hæc autem omnia plenius perficientur in Patria cælesti, quæ mons est etiā firmissimus, vt dictum est cap. 25. nu. 9. ibi enim omnes electi adorabunt Dominum, & leuabunt vocem, & simul laudabunt, ibi seniores mittent coronas suas ante sedem Dei, & Agni, & omnes ciues illius ciuitatis sanctæ Hierusalem voce suauissima laudes Domini alternantes atque diem lætitiæ agentes dicent: *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen.*

Finis primi Tomi.

Omnia subijcio correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

Errata sic corrigenda.

Pag. 5. col. 1. lin. 34. quam lege, qua. pag. 17. c. 2. l. 26. Ruphinus, Rufinus. pag. 24. c. 1. l. 20 propheta, prophetata. pag. 65. c. 1. l. 34. ministrabit ministrabit. pag. 77. c. 2. l. 31. flumini, s que. fluminis, quæ. pag. 84. c. 1. l. 38 frequenter, infrequenter. pag. 87. c. 1. l. 11. in cadum, incastum. pag. 95. c. 1. l. 9. misceantur, miserantur. ead. pag. l. 16. Adamus, adde, sentunt quod: ead. pag. l. 23. intelligint, intelligit. pag. 103. c. 1. l. 10. & l. 20. ramum, rhamnum. pag. 122. c. 1. l. 16. madio, medio. pag. 128. c. 2. l. 4 ostijs re, ostijs mare. pag. 137. c. 2. l. 15. mandacarent, manducarent. pag. 139. c. 2. l. 44. fonem, funem. ead. col. ad marg. 228, 128. pag. 142. c. 2. l. 43. contempit, contempit. pag. 143. c. 1. l. 11. iferax, inferar: pag. 144. l. 10. aggrauata, aggraua. pag. 152. c. 2. l. 45. post, potest. pag. 153. c. 1. lin. 1. inuenitur, inuentus. pag. 159. c. 2. l. 29. cupitate, cupiditate. pag. 162. c. 1. l. 44. nec, ne. pag. 184. c. 2. l. 4. prohibentur, perhibentur. pag. 190. c. 1. l. 36. explorat, explorata iam. pag. 208. c. 2. l. 35. filij, filijs. pag. 209. c. 2. l. 39 habetis, hzbetis. pag. 216. c. 1. l. 7. ematores, amatores. pag. 221. c. 1. l. 43. qon, non. pag. 226. col. 2. lin. 1. instue, iniuste. pagina 241. colum. 2. linea 38. importunx, importunè. pagina 273. columna 1. linea 37. adorent, adorent. pag. 276. col. 2. lin. 3. eternitas, eternitatis. pag. 298. c. 2. l. 41. tuas, duas. pag. 308. c. 2. l. 30. senior, legnior. pag. 316. c. 2. l. 6. afocietati, associati. pag. 347. c. 2. l. 18. indi, in. pag. 348. c. 1. l. 16. reddit, redit. pag. 360. c. 1. l. 19. quadraginta, quadringenta, pag. 375. c. 1. l. 38. operari, operarij. pag. 382. c. 2. l. 3. nomis, nominis. pag. 386. c. 1. l. 20. fincharitate, sinceritate. ead. pag. c. 2. l. 24. expandamus, expendamus. pag. 409. c. 1. l. 17. wia, irx. pag. 412. c. 1. l. 16. reddunt, redeunt. ead. pag. c. 2. l. 21. facibus, faxibus. pa. 436. c. 1. l. 15. Dei, dici.

Registrum.

a b c d e f g h

ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp
Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll
Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vuu Xxx
Yyy.

Omnia sunt integra folia, præter Y y y, quod est folium
cum dimidio.

ROMAE, Ex Typographia Guilielmi Facciotti.
M. D. X C I X.